THUKYDIDES.

FÜR DEN SCHULGEBRAUCH ERKLÄRT

VON

DR. GOTTFRIED BOEHME,

PROFESSOR UND PROREKTOR AM GYMNASIUM ZU DORTMUND.

ZWEITEN BANDES ERSTES HEFT.

BUCH V & VI.

VIERTE AUFLAGE

BESORGT VON

DR. SIMON WIDMANN,

GYMNASIALLEHRER ZU WIESBADEN.

LEIPZIG,

DRUCK UND VERLAG VON B. G. TEUBNER.

1885.

Übersicht des Inhalts.

Fünftes Buch.

Zehntes Jahr des Krieges, 422 f. v. Ch. (Kap. 1—24).

Ende des einjährigen Waffenstillstandes, während dessen die Delier vertrieben werden (1). Kleon erobert Torone (2. 3). Eine attische Gesandtschaft, Phaiax an ihrer Spitze, nach Sicilien (4. 5). Schlacht bei Amphipolis (6—11. Rede des Brasidas 9. Tod desselben u. des Kleon 10). Im Winter zieht Rhamphias mit Verstärkungen nach Chalkidike (12), kehrt jedoch um (13), weil Friedensverhandlungen beginnen (14—17). Friedensschlufs (17—20. Urkunde 18. 19). Räumung von Amph. durch die Lak. (21). Bündnis zwischen Ath. u. Lak. (22—24. Urkunde 23).

Elftes Jahr 421 f. v. Ch. (25—39).

Bemerkungen des Thuk. über die 27jährige Dauer des Krieges (25. 26). Korinth fordert die Argeier auf, die dazu geneigten Hellenen zu einem Bunde einzuladen (27. 28). Mantineia schliefst sich den Arg. an, auch der übrige Pelop. wird unruhig (29). Erfolgloser Versuch der Lak., Korinth zur Annahme des Friedens mit Ath. zu bewegen (30). Elis tritt in den argeiischen Bund, auch Korinth u. die Chalkid. (31). Die Ath. nehmen Skione ein. Sie führen die Delier zurück. Krieg zw. Lokris u. Phokis. Tegea u. d. Boioter weigern sich dem neuen Bunde beizutreten (32). Zug der Lak. zu den Parrhasiern u. Befreiung derselben (33). Belohnung der *Βρασίδειοι* u. Bestrafung der auf Sphakteria Gefangenen (34). Thyssos von den Dieern eingenommen (35). Im Winter Machinationen der Ephoren Kleobulos u. Xenares gegen den Frieden (36—38). Die Olynth. nehmen Mekyberna ein. Lak. schliefst mit den Boiot. ein Separatbündnis. Schleifung von Panakton (39).

Zwölftes Jahr 420 f. v. Ch. (40—51).

Verhandlungen der Arg. mit den Lak. (40. 41). Mifshelligkeit dieser mit den Ath. (42. 43). Letztere schliefsen mit Argos, Mantin. u. Elis einen Bund (43—47. Urkunde 47). Korinth tritt demselben nicht bei (48). Die Lak. werden von den Olympien ausgeschlossen (49. 50). Im Winter Niederlage der Herakleoten in Trachis (39).

Dreizehntes Jahr 419 f. v. Ch. (52—56).

Die Boiot. besetzen Herakleia. Zug des Alkib. durch den Pelop. (52). Fehde zw. Epidauros u. Argos (53—55). Im Winter schicken die Lak. eine Besatzung nach Epidauros. Die Ath. erklären den Frieden für gebrochen (56).

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΞΥΓΓΡΑΦΗΣ Ε.

Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σπονδαὶ διελέλυντο μέχρι Πυθίων· καὶ ἐν τῇ ἐκεχειρίᾳ Ἀθηναῖοι Δηλίους ἀνέστησαν ἐκ Δήλου, ἡγησάμενοι κατὰ παλαιάν τινα αἰτίαν οὐ καθαροὺς ὄντας ἱερῶσθαι, καὶ ἅμα ἐλλιπὲς σφίσιν εἶναι τοῦτο τῆς καθάρσεως, ᾗ πρότερόν μοι δεδήλωται ὡς ἀνελόντες τὰς θήκας τῶν τεθνεώτων ὀρθῶς ἐνόμισαν ποιῆσαι. καὶ οἱ μὲν Δήλιοι Ἀτραμύττειον Φαρνάκου δόντος αὐτοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ᾤκησαν, οὕτως ὡς ἕκαστος ὥρμητο.

2. Κλέων δὲ Ἀθηναίους πείσας ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία ἐξέπλευσε μετὰ τὴν ἐκεχειρίαν, Ἀθηναίων μὲν ὁπλίτας ἔχων διακοσίους καὶ χιλίους καὶ ἱππέας τριακοσίους, τῶν δὲ ξυμμάχων πλείους, ναῦς δὲ τριάκοντα. σχὼν δὲ ἐς Σκιώνην πρῶτον ἔτι πολιορκουμένην καὶ προσλαβὼν αὐτόθεν ὁπλίτας τῶν φρουρῶν, κατέπλευσεν ἐς τὸν Κωφὸν λιμένα, τῶν Τορωναίων ἀπέχοντα οὐ πολὺ τῆς πόλεως. ἐκ δ' αὐτοῦ, αἰσθόμενος ὑπ' αὐτομόλων ὅτι οὔτε Βρασίδας ἐν τῇ Τορώνῃ οὔτε οἱ ἐνόντες

1. *διελέλυντο μέχρι Πυθ.*, war erloschen (seit Ende März 422, s. 4, 118, 12) und es war wieder Kriegszustand. *μέχρι* fasse ich mit Cl. = bis auf d. P., wo eine neue Waffenruhe der Festfeier wegen eintrat. Die Pythien wurden in jedem dritten Olympiadenjahre im August gefeiert. Ausdr. wie 4, 23, 1. — *τοῦτο*, dieser Punkt, die unterlassene Entfernung der Delier. — *ᾗ* verb. mit *ἀνελόντες* zu 3, 105, 1. — *πρότερον* 1, 8, 1. 3, 104, 1. 2. — *Ἀτραμύττειον* in Mysien. — Pharnakes Satrap der Länder am Hellespont. vgl. 2, 67, 1. — *ὥρμητο*, sc. *οἰκῆσαι*, geneigt war. wie 2, 59, 2. u. ö.

2. 2. *σχὼν* wie 1, 110, 4. 2, 25, 3. u. ö. — *ἔτι πολιορκ.* 4, 131 f. — *Κωφόν* Emend. von Pluygers (s. Cobet. nov. lect. p. 381) für die unerklärl. Vulg. *Κολοφωνίων*. Dafs ein Hafen bei Torone *Κωφὸς λιμήν* hiefs, wird von Strabon, Photios, Diogenianos u. Zenobios ausdrückl. berichtet; letzterer, die Bezeichnung erklärend, sagt: *ἄκλυστος, ὥστε μὴ ἐξακούεσθαι τοῖς ἐν αὐτῷ τὸν τῆς θαλάττης ἦχον*. Noch jetzt heifst der betr. Hafen Kufó. Xen. Hellen. 2, 4, 31, von einem athen. Hafen sprechend, sagt *ἐπὶ τὸν κωφὸν λιμένα* (s. Dind. in Steph. thes. s. *κωφός*).

3. *αἰσθ. ὑπό* nach Analogie von? —

ἀξιόμαχοι εἶεν, τῇ μὲν στρατιᾷ τῇ πεζῇ ἐχώρει ἐς τὴν πόλιν,
4 ναῦς δὲ περιέπεμψε δέκα ἐς τὸν λιμένα περιπλεῖν. καὶ πρὸς τὸ περιτείχισμα πρῶτον ἀφικνεῖται, ὃ προσπεριέβαλε τῇ πόλει ὁ Βρασίδας, ἐντὸς βουλόμενος ποιῆσαι τὸ προάστειον, καὶ διελὼν τοῦ παλαιοῦ τείχους μίαν αὐτὴν ἐποίησε πόλιν.

3. Βοηθήσαντες δὲ ἐς αὐτὸ Πασιτελίδας τε ὁ Λακεδαιμόνιος ἄρχων καὶ ἡ παροῦσα φυλακὴ προσβαλόντων τῶν Ἀθηναίων ἠμύνοντο. καὶ ὡς ἐβιάζοντο καὶ αἱ νῆες ἅμα περιέπλεον αἱ ἐς τὸν λιμένα περιπεμφθεῖσαι, δείσας ὁ Πασιτελίδας μὴ αἵ τε νῆες φθάσωσι λαβοῦσαι ἐρῆμον τὴν πόλιν καὶ τοῦ τειχίσματος ἁλισκομένου ἐγκαταληφθῇ, ἀπολιπὼν αὐτὸ δρόμῳ ἐχώρει
2 ἐς τὴν πόλιν. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι φθάνουσιν οἵ τε ἀπὸ τῶν νεῶν ἑλόντες τὴν Τορώνην καὶ ὁ πεζὸς ἐπισπόμενος αὐτοβοεὶ κατὰ τὸ διῃρημένον τοῦ παλαιοῦ τείχους ξυνεσπεσών. καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν τῶν Πελοποννησίων καὶ Τορωναίων εὐθὺς ἐν χερσί,
3 τοὺς δὲ ζῶντας ἔλαβον καὶ Πασιτελίδαν τὸν ἄρχοντα. Βρασίδας δὲ ἐβοήθει μὲν τῇ Τορώνῃ, αἰσθόμενος δὲ καθ' ὁδὸν ἑαλωκυῖαν ἀνεχώρησεν, ἀποσχὼν τεσσαράκοντα μάλιστα στα-
4 δίους μὴ φθάσαι ἐλθών. ὁ δὲ Κλέων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τροπαῖά τε ἔστησαν δύο, τὸ μὲν κατὰ τὸν λιμένα, τὸ δὲ πρὸς τῷ τειχίσματι, καὶ τῶν Τορωναίων γυναῖκας μὲν καὶ παῖδας ἠνδραπόδισαν, αὐτοὺς δὲ καὶ Πελοποννησίους καὶ εἴ τις ἄλλος Χαλκιδέων ἦν, ξύμπαντας ἐς ἑπτακοσίους, ἀπέπεμψαν ἐς τὰς Ἀθήνας· καὶ αὐτοῖς τὸ μὲν Πελοποννήσιον ὕστερον ἐν ταῖς γενομέναις σπονδαῖς ἀπῆλθε, τὸ δὲ ἄλλο ἐκομίσθη ὑπ' Ὀλυν-
5 θίων, ἀνὴρ ἀντ' ἀνδρὸς λυθείς. εἷλον δὲ καὶ Πάνακτον Ἀθη-

Das erste *οὔτε* ist Emend. von Poppo für *οὐδέ*. — *ἐς* hat Bekk. hinzugefügt. Der bloſse Akk. ist sinnwidrig.

4. *καὶ — πόλιν* schlieſst sich dem relativen Satzgliede an, ohne daſs *ὅ* beiden gemeinschaftlich angehört. s. zu 1, 106, 1. — *τοῦ παλ. τ.* ist gen. part. — *αὐτήν* ist dem Prädik. *μίαν πόλιν* akkommodiert. Eigtl. sollte es *αὐτά* heiſsen, näml. *τὴν πόλιν καὶ τὸ προάστειον*.

3. 1. *ἐς αὐτό*, *τὸ περιτείχισμα*, gleich nachher *τείχισμα* genannt. — *Πασιτελίδας* 4, 132, 3. — *ἐβιάζοντο* passiv. — *αἱ — περιπ.*, der Artikel von Haacke mit Recht zugefügt. Warum? An sich ist der ganze Zusatz entbehrlich. — *ἐγκαταλ.*, Subjekt?

2. *αὐτοβοεί*, sonst mit *ἑλεῖν*, ist hier wohl *ξυνεσπεσών* zu verbind.

3. *ἀποσχὼν κτἑ.*, in zwiefacher Bedeutung, „*quum — stadia afuisset, quo minus adventu suo praeveniret urbis occupationem.*“ P.

4. *ξύμπαντας*, 4, 129, 3, mit adverb. Ausdr. zu übers. — *αὐτοῖς*, *τοῖς Ἀθηναίοις*, Dativ des Interesses. — *ἀνήρ* etc. s. 2, 103, 1.

ναίων ἐν μεθορίοις τεῖχος Βοιωτοὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον προδοσίᾳ. καὶ ὁ μὲν Κλέων φυλακὴν καταστησάμενος τῆς Τορώνης ἄρας περιέπλει τὸν Ἄθων ὡς ἐπὶ τὴν Ἀμφίπολιν.

4. Φαίαξ δὲ ὁ Ἐρασιστράτου τρίτος αὐτὸς Ἀθηναίων πεμπόντων ναυσὶ δύο ἐς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν πρεσβευτὴς ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξέπλευσε. Λεοντῖνοι γὰρ ἀπελθόντων 2 Ἀθηναίων ἐκ Σικελίας μετὰ τὴν ξύμβασιν πολίτας τε ἐπεγράψαντο πολλοὺς καὶ ὁ δῆμος τὴν γῆν ἐπενόει ἀναδάσασθαι. οἱ δὲ δυνατοὶ αἰσθόμενοι Συρακοσίους τε ἐπάγονται καὶ ἐκ- 3 βάλλουσι τὸν δῆμον. καὶ οἱ μὲν ἐπλανήθησαν ὡς ἕκαστοι· οἱ δὲ δυνατοὶ ὁμολογήσαντες Συρακοσίοις καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπόντες καὶ ἐρημώσαντες, Συρακούσας ἐπὶ πολιτείᾳ ᾤκησαν. καὶ ὕστερον πάλιν αὐτῶν τινες διὰ τὸ μὴ ἀρέσκεσθαι ἀπο- 4 λιπόντες ἐκ τῶν Συρακουσῶν Φωκαίας τε, τῆς πόλεώς τι τῆς Λεοντίνων χωρίον καλούμενον, καταλαμβάνουσι καὶ Βρικιννίας, ὂν ἔρυμα ἐν τῇ Λεοντίνῃ. καὶ τῶν τοῦ δήμου τότε ἐκπεσόντων οἱ πολλοὶ ἦλθον ὡς αὐτούς, καὶ καταστάντες ἐκ τῶν τειχῶν ἐπολέμουν. ἃ πυνθανόμενοι οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Φαίακα 5 πέμπουσιν, εἴ πως πείσαντες τοὺς σφίσιν ὄντας αὐτόθι ξυμμάχους καὶ τοὺς ἄλλους, ἢν δύνωνται, Σικελιώτας κοινῇ, ὡς Συρακοσίων δύναμιν περιποιουμένων, ἐπιστρατεῦσαι, διασώσειαν τὸν δῆμον τῶν Λεοντίνων. ὁ δὲ Φαίαξ ἀφικόμενος τοὺς 6 μὲν Καμαριναίους πείθει καὶ Ἀκραγαντίνους, ἐν δὲ Γέλᾳ ἀντιστάντος αὐτῷ τοῦ πράγματος οὐκέτι ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἔρχεται, αἰσθόμενος οὐκ ἂν πείθειν αὐτούς, ἀλλ᾽ ἀναχωρήσας διὰ

4. 1. *Φαίαξ* Redner u. Staatsmann, Gegner des Alkibiades. Der Dichter Eupolis sagt von ihm *λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν.* — *τρίτος αὐτός.* zu 1, 46, 2.

2. *ξύμβασιν.* 4, 65. — *ἐπεγράψαντο.* Welche Bedeutung hat hier *ἐπί*?

3. *ὡς ἕκαστοι.* zu 1, 3, 4. — *ἐπὶ πολιτείᾳ.* vgl. damit Ausdrücke wie *ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ* 1, 27, 1. Prokop. de b. Vand. II, 18 *ἐπὶ τῇ πολιτείᾳ,* allerdings in etwas anderer Bedeutung.

4. *μὴ ἀρέσκεσθαι* von politischer Unzufriedenheit, wie 2, 68, 3. Absolut gebraucht auch 37, 4. vgl. 1, 35, 2. — *ἀπολιπόντες ἐκ.* s. 3, 10. 2. — *τῆς πόλεως — χωρίον* ist wohl mit Poppo wegen des folg. *ἐν τῇ Λεοντίνῃ* für einen Platz in der Stadt selbst, etwa ein Stadtviertel zu halten. — *ὂν* dem Prädikat assimiliert. zu 1, 10, 1. — *τότε* §. 3. — *καταστάντες.* wie 1, 49, 3. — *ἐπολέμουν,* sc. *πρὸς τοὺς Συρακοσίους.*

5. *πέμπ. εἴ πως κτἑ.* wie 2, 67, 1; 3, 4, 4. u. ö. — *ξυμμαχοι* siehe 3, 86, 2.

6. *ἀντιστάντος τοῦ πράγματος,* vgl. damit den gewöhnlicheren Ausdruck *τὸ πρᾶγμα παρὰ δόξαν ἀπέβη* Herod. VIII, 4 u. Thuk. z. B. 14, 3.

τῶν Σικελῶν ἐς Κατάνην, καὶ ἅμα ἐν τῇ παρόδῳ καὶ ἐς τὰς Βρικιννίας ἐλθὼν καὶ παραθαρσύνας, ἀπέπλει.

5. *Ἐν δὲ τῇ παρακομιδῇ τῇ ἐς τὴν Σικελίαν καὶ πάλιν ἀναχωρήσει καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τισὶ πόλεσιν ἐχρημάτισε περὶ φιλίας τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ Λοκρῶν ἐντυγχάνει τοῖς ἐκ Μεσσήνης ἐποίκοις ἐκπεπτωκόσιν, οἳ μετὰ τὴν Σικελιωτῶν ὁμολογίαν στασιασάντων Μεσσηνίων καὶ ἐπαγαγομένων τῶν ἑτέρων Λοκροὺς ἔποικοι ἐξεπέμφθησαν καὶ ἐγένετο Μεσσήνη* 2 *Λοκρῶν τινα χρόνον. τούτοις οὖν ὁ Φαίαξ ἐντυχὼν [τοῖς κομιζομένοις] οὐκ ἠδίκησεν· ἐγεγένητο γὰρ τοῖς Λοκροῖς πρὸς* 3 *αὐτὸν ὁμολογία ξυμβάσεως πέρι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. μόνοι γὰρ τῶν ξυμμάχων, ὅτε Σικελιῶται ξυνηλλάσσοντο, οὐκ ἐσπείσαντο Ἀθηναίοις, οὐδ' ἂν τότε, εἰ μὴ αὐτοὺς κατεῖχεν ὁ πρὸς Ἰπωνιέας καὶ Μεδμαίους πόλεμος, ὁμόρους τε ὄντας καὶ ἀποίκους. καὶ ὁ μὲν Φαίαξ ἐς τὰς Ἀθήνας χρόνῳ ὕστερον ἀφίκετο.*

6. *Ὁ δὲ Κλέων ὡς ἀπὸ τῆς Τορώνης τότε περιέπλευσεν ἐπὶ τὴν Ἀμφίπολιν, ὁρμώμενος ἐκ τῆς Ἠιόνος Σταγείρῳ μὲν προσβάλλει Ἀνδρίων ἀποικίᾳ καὶ οὐχ εἷλε, Γαληψὸν δὲ τὴν* 2 *Θασίων ἀποικίαν λαμβάνει κατὰ κράτος. καὶ πέμψας ὡς Περδίκκαν πρέσβεις, ὅπως παραγένοιτο στρατιᾷ κατὰ τὸ ξυμμαχικόν, καὶ ἐς τὴν Θρᾴκην ἄλλους παρὰ Πολλῆν τὸν Ὀδομάντων βασιλέα, ἄξοντας μισθοῦ Θρᾷκας ὡς πλείστους, αὐτὸς ἡσύχαζε* 3 *περιμένων ἐν τῇ Ἠιόνι. Βρασίδας δὲ πυνθανόμενος ταῦτα ἀντεκάθητο καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῷ Κερδυλίῳ· ἔστι δὲ τὸ χωρίον τοῦτο Ἀργιλίων ἐπὶ μετεώρου πέραν τοῦ ποταμοῦ, οὐ πολὺ ἀπέχον τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ κατεφαίνετο πάντα αὐτόθεν, ὥστε οὐκ ἂν ἔλαθεν [αὐτόθεν] ὁρμώμενος ὁ Κλέων τῷ στρατῷ· ὅπερ*

5. 1. *τῇ* gilt für *πάλιν ἀναχ.* mit, wie 1, 120, 2. — *τοῖς Ἀθ.* Über den Dativ zu 1, 73, 1. — *καὶ ἐγένετο.* Anschlufs wie K. 2, 4.

2. *τούτοις* — [*τοῖς κομιζομένοις*], *κομίζεσθαι* würde die Bedeutung haben wie 2, 73, 1 u. ö.; der Artikel ist schwerlich recht; am besten streicht man mit Cl. die ganz entbehrlichen Worte.

3. *ἂν τότε*, sc. *ἐσπείσαντο.* — *Ἰπωνιέας καὶ Μεδμαίους* nach Konjektur von Weidner (Rh. Mus. IX, 141) und Beloch (Jahrb. f. kl. Phil. 1881. S. 392) statt des überlieferten *Ἰτωνέας καὶ Μελαίους*, da es Gemeinden dieses Namens nicht gab.

6. 1. *τότε* K. 3, 6. — *Σταγείρῳ* 4, 88, 2. — *Γαληψός* u. *Μύρκινος* (§ 4) 4, 107, 3.

2. *κατὰ τὸ ξυμμ.* z. Ausdr. 1, 107, 7. z. Sache 4, 132. — *Ὀδομάντων* 2, 101, 3. — *ἄξοντας* statt des handschr. *ἄξοντα* mit Linwood, denn nicht der König wirbt um Sold, sondern die Gesandten.

3. *ποταμοῦ* natürlich welches? — Ich tilge das zweite *αὐτόθεν* jetzt als Glossem; das *αὐτόν* dreier Hdd. ist offenbar nur Korrektur. — *προσ-*

προσεδέχετο ποιήσειν αὐτόν, ἐπὶ τὴν Ἀμφίπολιν ὑπεριδόντα σφῶν τὸ πλῆθος τῇ παρούσῃ στρατιᾷ ἀναβήσεσθαι. ἅμα δὲ 4 καὶ παρεσκευάζετο Θρᾷκάς τε μισθωτοὺς πεντακοσίους καὶ χιλίους καὶ τοὺς Ἠδῶνας πάντας παρακαλῶν, πελταστὰς καὶ ἱππέας· καὶ Μυρκινίων καὶ Χαλκιδέων χιλίους πελταστὰς εἶχε πρὸς τοῖς ἐν Ἀμφιπόλει. τὸ δ' ὁπλιτικὸν ξύμπαν ἠθροίσθη 5 δισχίλιοι μάλιστα, καὶ ἱππῆς Ἕλληνες τριακόσιοι. τούτων Βρασίδας μὲν ἔχων ἐπὶ Κερδυλίῳ ἐκάθητο ἐς πεντακοσίους καὶ χιλίους, οἱ δ' ἄλλοι ἐν Ἀμφιπόλει μετὰ Κλεαρίδου ἐτετάχατο.

7. Ὁ δὲ Κλέων τέως μὲν ἡσύχαζεν, ἔπειτα ἠναγκάσθη ποιῆσαι ὅπερ ὁ Βρασίδας προσεδέχετο. τῶν γὰρ στρατιωτῶν 2 ἀχθομένων μὲν τῇ ἕδρᾳ, ἀναλογιζομένων δὲ τὴν ἐκείνου ἡγεμονίαν πρὸς οἵαν ἐμπειρίαν καὶ τόλμαν μετὰ οἵας ἀνεπιστημοσύνης καὶ μαλακίας γενήσοιτο καὶ οἴκοθεν ὡς ἄκοντες αὐτῷ ξυνεξῆλθον, αἰσθόμενος τὸν θροῦν καὶ οὐ βουλόμενος αὐτοὺς διὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ καθημένους βαρύνεσθαι, ἀναλαβὼν ἦγε. καὶ ἐχρήσατο τῷ τρόπῳ ᾧπερ καὶ ἐς τὴν Πύλον εὐτυχήσας 3 ἐπίστευσέ τι φρονεῖν· ἐς μάχην μὲν γὰρ οὐδὲ ἤλπισέν οἱ ἐπεξιέναι οὐδένα, κατὰ θέαν δὲ μᾶλλον ἔφη ἀναβαίνειν τοῦ χωρίου, καὶ τὴν μείζω παρασκευὴν περιέμενεν, οὐχ ὡς τῷ ἀσφαλεῖ, ἢν ἀναγκάζηται, περισχήσων, ἀλλ' ὡς κύκλῳ περιστὰς βίᾳ αἱρήσων τὴν πόλιν. ἐλθών τε καὶ καθίσας ἐπὶ λόφου καρτεροῦ 4

εδέχετο wer? — ἐπὶ — ἀναβήσεσθαι ist Epexegese zu ποιήσειν. wie 2, 77, 6. — πλῆθος dieselbe Bedeutung wie 4, 10, 5. — τῇ παρούσῃ στρατιᾷ, ohne die begehrten Verstärkungen (§. 2) abzuwarten. vgl. 1, 59, 2.

5. Κλεαρίδας 4, 132, 3. — ἐτετάχατο. Über die Form zu 3, 13, 3.

7. 2. ἕδρᾳ = τῇ προσμονῇ, τῇ διατριβῇ καὶ τῇ ἀργίᾳ (Schol.). — ὡς nachgestellt, wie ὅτι §. 5; zu 1, 77, 2. — ξυνεξῆλθον Dobree. Die Hdd. ξυνῆλθον, wofür 3, 111, 2 nicht mehr angeführt werden kann, wenn die jetzt dort angenommene Auffassung richtig ist. — διὰ τὸ — καθημένους. zu 4, 63, 1. „Mit Schütz u. Stahl (Jahrb. 1870 S. 334) καὶ οὐ βουλόμενος „auch wider Willen" zu übersetzen, sodafs αὐτούς zu ἀναλαβών zu ziehen und διά τό mit βαρύνεσθαι zu verbinden wäre, hindert vor allem die Stellung von αὐτούς, welche Stahl durch 6, 83, 4 sehr mit Unrecht verteidigen will." B. Konstruiere οὐ βουλομ. αὐτοὺς — διὰ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ (καθῆσθαι) — καθημένους βαρύνεσθαι.

3. τῷ τρόπῳ das Verfahren. — ᾧπερ verbinde ich nur mit εὐτυχήσας. zu 3, 105, 1. — οἱ ist die einzige Form dieses Pron., welche Thuk. und Xenoph. gebrauchen. Poppo Prolegg. 1, p. 95. — τοῦ χωρίου (näml.?) verb. mit θέαν. — τὴν μείζω παρασκ. K. 6, 2. — τῷ ἀσφαλεῖ — περισχήσων, um durch die Sicherheit (der dann vorhandenen Überlegenheit) obzusiegen. vgl. 6, 55, 3 u. 8, 105, 1. — ἀναγκάζηται, sc. μάχεσθαι.

4. ἐλθών τε schliefst den Satz folgernd an den vorherigen an. —

πρὸ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν στρατόν, αὐτὸς ἐθεᾶτο τὸ λιμνῶδες τοῦ Στρυμόνος καὶ τὴν θέσιν τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ Θρᾴκῃ ὡς
5 ἔχοι. ἀπιέναι τε ἐνόμιζεν, ὁπόταν βούληται, ἀμαχεί· καὶ γὰρ οὐδὲ ἐφαίνετο οὔτ' ἐπὶ τοῦ τείχους οὐδεὶς οὔτε κατὰ πύλας ἐξῄει, κεκλῃμέναι τε ἦσαν πᾶσαι. ὥστε καὶ μηχανὰς ὅτι οὐκ ἀνῆλθεν ἔχων, ἁμαρτεῖν ἐδόκει· ἑλεῖν γὰρ ἂν τὴν πόλιν διὰ τὸ ἐρῆμον.

8. Ὁ δὲ Βρασίδας εὐθὺς ὡς εἶδε κινουμένους τοὺς Ἀθηναίους, καταβὰς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ Κερδυλίου ἐσέρχεται ἐς
2 τὴν Ἀμφίπολιν. καὶ ἐπέξοδον μὲν καὶ ἀντίταξιν οὐκ ἐποιήσατο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, δεδιὼς τὴν αὐτοῦ παρασκευὴν καὶ νομίζων ὑποδεεστέρους εἶναι, οὐ τῷ πλήθει (ἀντίπαλα γάρ πως ἦν) ἀλλὰ τῷ ἀξιώματι (τῶν γὰρ Ἀθηναίων ὅπερ ἐστράτευε καθαρὸν ἐξῆλθε, καὶ Λημνίων καὶ Ἰμβρίων τὸ κράτιστον),
3 τέχνῃ δὲ παρεσκευάζετο ἐπιθησόμενος. εἰ γὰρ δείξειε τοῖς ἐναντίοις τό τε πλῆθος καὶ τὴν ὅπλισιν ἀναγκαίαν οὖσαν τῶν μεθ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἡγεῖτο μᾶλλον περιγενέσθαι ἢ ἄνευ προ-
4 όψεώς τε αὐτῶν καὶ μὴ ἀπὸ τοῦ ὄντος καταφρονήσεως. ἀπολεξάμενος οὖν αὐτὸς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ὁπλίτας, καὶ τοὺς

ἐπὶ τῇ Θρᾴκῃ streicht St. als Zusatz eines Erklärers. In der That läſst es sich nur künstlich erklären. — *ἀπιέναι ἐνόμιζεν*, Schol. *λείπει τὸ „δυνατὸν εἶναι"*.

5. *ἐφαίνετο*. Über d. Wortstellung zu 1, 16. — *οὐκ ἀνῆλθεν* Konj. von Haacke statt *οὐ κατῆλθεν*, die sich durch Leichtigkeit der Änderung empfiehlt und, wie ich glaube, vom Sinne gefordert wird; denn von einem Herabgehen Kleons ist bis jetzt keine Rede (s. auch zu K. 8, 1 u. 10, 2); *ἀνῆλθεν* aber bezeichnet sehr passend den Marsch von der Hafenstadt Eion nach den Anhöhen vor Amphipolis. Vier (schlechte) Hdd. haben *οὐκ ἀπῆλθεν*. — *ἔχων*. Über die Stellung zu 1, 9, 2.

8. 1. *καταβὰς καὶ αὐτός* beweist nicht, daſs die Bewegung der Ath. ebenfalls ein Herabgehen war. Vielmehr ist mit *κινουμένους* gewiſs der Aufbruch von Eion gemeint und das tertium comparationis eben die Bewegung. Mit Unrecht wollten also einige durch diese Worte die Vulg. *κατῆλθεν* K. 7, 5 stützen.

2. *ὑποδεεστέρους εἶναι* Constructio *κατὰ σύνεσιν*. — *ἀντίπαλα ἦν*, es fand Gleichheit statt. zu 1, 7. — *καθαρόν*, Kerntruppen. — *Λημνίων καὶ Ἰμβρ.* zu 3, 5, 1.

3. *ἀναγκαίαν*, notdürftig. s. 6, 37, 2. — *οὐκ — μᾶλλον* = *ἧσσον*. — *αὐτῶν* Obj. von *προόψεως*. — *μὴ — καταφρονήσεως*, ohne eine nicht von der Wirklichkeit entfernte, d. i. ohne eine nicht ungegründete, nicht unverdiente Verachtung. s. 1, 76, 2. *θαυμαστὸν οὐδὲν πεποιήκαμεν οὐδ' ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπείου τρόπου*, wo *ἀπὸ — τρόπου* ebenfalls ein Adj. vertritt. B. will hier u. 1, 76, 2 *ἄπο* acc. nach Dobree. St. u. Cl. fassen *μὴ ἀπό* = *ἄνευ* und *τοῦ ὄντος* als Gen. obj. zu *καταφρον.* Schol. *τοῦ ὄντος· τῆς ἀληθείας*.

ἄλλους Κλεαρίδᾳ προστάξας, ἐβουλεύετο ἐπιχειρεῖν αἰφνιδίως,
πρὶν ἀπελθεῖν τοὺς Ἀθηναίους, οὐκ ἂν νομίζων αὐτοὺς ὁμοίως
ἀπολαβεῖν αὖθις μεμονωμένους, εἰ τύχοι ἐλθοῦσα αὐτοῖς ἡ
βοήθεια. ξυγκαλέσας δὲ τοὺς πάντας στρατιώτας καὶ βουλό- 5
μενος παραθαρσῦναί τε καὶ τὴν ἐπίνοιαν φράσαι ἔλεγε τοιάδε.

9. „Ἄνδρες Πελοποννήσιοι, ἀπὸ μὲν οἵας χώρας ἥκομεν,
ὅτι ἀεὶ διὰ τὸ εὔψυχον ἐλευθέρας, καὶ ὅτι Δωριῆς μέλλετε
Ἴωσι μάχεσθαι, ὧν εἰώθατε κρείσσους εἶναι, ἀρκείτω βραχέως
δεδηλωμένον· τὴν δὲ ἐπιχείρησιν ᾧ τρόπῳ διανοοῦμαι ποι- 2
εῖσθαι διδάξω, ἵνα μή τῳ τὸ κατ' ὀλίγον καὶ μὴ ἅπαντας κιν-
δυνεύειν ἐνδεὲς φαινόμενον ἀτολμίαν παράσχῃ. τοὺς γὰρ 3
ἐναντίους εἰκάζω καταφρονήσει τε ἡμῶν καὶ οὐκ ἂν ἐλπίσαντας
ὡς ἂν ἐπεξέλθοι τις αὐτοῖς ἐς μάχην, ἀναβῆναί τε πρὸς τὸ
χωρίον καὶ νῦν ἀτάκτως κατὰ θέαν τετραμμένους ὀλιγωρεῖν.
ὅστις δὲ τὰς τοιαύτας ἁμαρτίας τῶν ἐναντίων κάλλιστα ἰδὼν 4
καὶ ἅμα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖται μὴ
ἀπὸ τοῦ προφανοῦς μᾶλλον καὶ ἀντιπαραταχθέντος ἢ ἐκ τοῦ
πρὸς τὸ παρὸν ξυμφέροντος, πλεῖστ' ἂν ὀρθοῖτο· καὶ τὰ κλέμ- 5
ματα ταῦτα καλλίστην δόξαν ἔχει ἃ τὸν πολέμιον μάλιστ' ἂν
τις ἀπατήσας τοὺς φίλους μέγιστ' ἂν ὠφελήσειεν. ἕως οὖν ἔτι 6
ἀπαράσκευοι θαρσοῦσι καὶ τοῦ ὑπαπιέναι πλέον ἢ τοῦ μένον-
τος, ἐξ ὧν ἐμοὶ φαίνονται, τὴν διάνοιαν ἔχουσιν, ἐν τῷ ἀνει-
μένῳ αὐτῶν τῆς γνώμης καὶ πρὶν ξυνταθῆναι μᾶλλον τὴν
δόξαν, ἐγὼ μὲν ἔχων τοὺς μετ' ἐμαυτοῦ καὶ φθάσας, ἢν δύ-

5. ἔλεγε. zu 1, 26, 1.
9. 1. ὅτι, wie im Deutschen wiederzugeben? — Δωριῆς — Ἴωσι. Die Dorier sprachen verächtlich von den Ioniern. vgl. 1, 124, 1.
2. Poppos Vermutung, τῳ τὸ statt des handschr. am besten bezeugten τῷ τε ist so überaus einfach u. dem verlangten Sinne so entsprechend, daſs ich sie statt der von B. mit 2, 2, 3 ungenügend verteidigten Überlieferung aufgenommen habe.
3. *οὐκ ἂν ἐλπίσαντες = διότι οὐκ ἂν ἐλπίσειαν.* Ebenso ἄν beim Partic. 105, 4 u. a. Vgl. diese Stelle der Rede mit der Erzählung K. 7, 3.
4. ὅστις κτἑ. Wegen des Gedankens vgl. 3, 30, 4. — πρὸς — δύναμιν mit Rücksicht auf seine Macht. — ἀπὸ τοῦ — ἀντιπαραταχθέντος. Üb. das Partic. zu 1, 36, 1.
5. ἄν ist doppelt gesetzt (und zwar beidemal an adverbiale Begriffe angeschlossen; vergl. zu 2, 41, 1), weil auch das Partiz. einen hypothetisch zu denkenden Hauptbegriff enthält. s. 2, 48, 3. 6, 18, 2. 6.
6. τοῦ μένοντος. s. zu 1, 36, 1. — ἃ — ὠφελήσειεν vgl. mit 2, 39, 1. ebenso wie den folg. Ausdr. ἐν — γνώμης, bei d. Schlaffheit, Verschwommenheit ihrer Stimmung. — ξυνταθῆναι Konj. von Kr. Dies nur giebt den richtigen Gegensatz zu ἀνειμένῳ, nicht das handschriftl. ξυνταχθῆναι. Dieselbe Verwechselung öfter; s. L. Dindorf Xen. Hell. ed. 3. praef. p. XXV sq.

7 νωμαι, προσπεσοῦμαι δρόμῳ κατὰ μέσον τὸ στράτευμα· σὺ δέ, Κλεαρίδα, ὕστερον, ὅταν ἐμὲ ὁρᾷς ἤδη προσκείμενον καὶ κατὰ τὸ εἰκὸς φοβοῦντα αὐτούς, τοὺς μετὰ σεαυτοῦ [τούς τ' Ἀμφιπολίτας καὶ τοὺς ἄλλους ξυμμάχους] ἄγων αἰφνιδίως τὰς πύλας ἀνοίξας ἐπεκθεῖν καὶ ἐπείγεσθαι ὡς τάχιστα ξυμμῖξαι.
8 ἐλπὶς γὰρ μάλιστα αὐτοὺς οὕτω φοβηθῆναι· τὸ γὰρ ἐπιὸν ὕστερον δεινότερον τοῖς πολεμίοις τοῦ παρόντος καὶ μαχομένου.
9 καὶ αὐτός τε ἀνὴρ ἀγαθὸς γίγνου, ὥσπερ σε εἰκὸς ὄντα Σπαρτιάτην, καὶ ὑμεῖς, ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι, ἀκολουθήσατε ἀνδρείως, καὶ νομίσατε ⟨τρία⟩ εἶναι τοῦ καλῶς πολεμεῖν τὸ ἐθέλειν καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι καὶ ⟨τὸ⟩ τοῖς ἄρχουσι πείθεσθαι, καὶ τῇδε ὑμῖν τῇ ἡμέρᾳ ἢ ἀγαθοῖς γενομένοις ἐλευθερίαν τε ὑπάρχειν καὶ Λακεδαιμονίων ξυμμάχοις κεκλῆσθαι, ἢ Ἀθηναίων τε δούλοις, ἢν τὰ ἄριστα ἄνευ ἀνδραποδισμοῦ ἢ θανατώσεως πράξητε, καὶ δουλείαν χαλεπωτέραν ἢ πρὶν εἴχετε, τοῖς δὲ λοιποῖς Ἕλλησι
10 κωλυταῖς γενέσθαι ἐλευθερώσεως. ἀλλὰ μήτε ὑμεῖς μαλακισθῆτε, ὁρῶντες περὶ ὅσων ὁ ἀγών ἐστιν, ἐγώ τε δείξω οὐ παραινέσαι οἷός τε ὢν μᾶλλον τοῖς πέλας ἢ καὶ αὐτὸς ἔργῳ ἐπεξελθεῖν."

10. Ὁ μὲν Βρασίδας τοσαῦτα εἰπὼν τήν τε ἔξοδον παρεσκευάζετο αὐτὸς καὶ τοὺς ἄλλους μετὰ τοῦ Κλεαρίδα καθίστη ἐπὶ τὰς Θρᾳκίας καλουμένας τῶν πυλῶν, ὅπως ὥσπερ εἴρητο
2 ἐπεξίοιεν. τῷ δὲ Κλέωνι, φανεροῦ γενομένου αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ

7. *τούς τ'*. Ullrich Progr. Hamburg 1862. S. 25 ff. weist nach aus K. 8, 4, dafs mit *τοὺς μετὰ σαυτοῦ* Peloponnesier bezeichnet sein müssen und hält deshalb *καὶ* vor *τούς τ'* für notwendig. Cl. u. St. fassen *τε* als das zweite Glied anknüpfend an das erste. Mir dünkt der ganze Zusatz unpassend. Was braucht Br. dem Kl. vorzuzählen, welche Truppen er hat? — *σὺ* — *ἐπεκθεῖν καὶ ἐπ.* im Sinne des Imper. Sonst kommt dieser Gebrauch bei Thuk. nicht vor und ist überhaupt in der Prosa selten.

9. *εἰκός*, sc. *γίγνεσθαι ἄνδρα ἀγαθόν*. — *τρία* nehme ich nach St. auf u. ebenso *τὸ*, was der Sinn verlangt. — *κεκλῆσθαι* ist das zweite Subj. zu dem Prädik. *ὑπάρχειν*. — *τὰ ἄριστα* — *πράξητε* von *εὖ πράττειν*, Glück haben. Das Zwischenstehende ist Erklärung. — *δουλείαν*, sc. *ὑπάρχειν*. Der Wortstellung nach ein Chiasmus. Weniger konzinn wäre der Satz bei Krügers (vergl. Schol.) Erklärung, der *καὶ δουλείαν χαλ.* als Ergänzung von *δούλοις* ansieht: „und zwar Sklaven in einer drückendern Knechtschaft zu heifsen." — *κωλυτ. γεν.* wie 1, 35, 3; 3, 23, 3; 8, 86, 3 u. andere Verbalsubst. auf *της* anstatt des Verbum.

10. 1. *Κλεαρίδα*. Üb. die Genetivform zu 1, 103, 2. — *Θρᾳκίας κτέ.* nach welcher Seite mufs — wie der Name lehrt — das Thr. Thor. gelegen haben?

2. *αὐτοῦ*, *τοῦ Βρασίδου*. — *ἐπι-*

Κερδυλίου καταβάντος καὶ ἐν τῇ πόλει ἐπιφανεῖ οὔσῃ ἔξωθεν περὶ τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς θυομένου καὶ ταῦτα πράσσοντος, ἀγγέλλεται (προυκεχωρήκει γὰρ τότε κατὰ τὴν θέαν) ὅτι ἥ τε στρατιὰ ἅπασα φανερὰ τῶν πολεμίων ἐν τῇ πόλει καὶ ὑπὸ τὰς πύλας ἵππων τε πόδες πολλοὶ καὶ ἀνθρώπων ὡς ἐξιόντων ὑποφαίνονται. ὁ δὲ ἀκούσας ἐπῆλθε· καὶ ὡς εἶδεν, οὐ βουλόμενος μάχῃ διαγωνίσασθαι πρὶν οἱ καὶ τοὺς βοηθοὺς ἥκειν καὶ οἰόμενος φθήσεσθαι ἀπελθών, σημαίνειν τε ἅμα ἐκέλευεν ἀναχώρησιν καὶ παρήγγειλε [τοῖς] ἀπιοῦσιν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον κέρας, ὥσπερ μόνον οἷόν τ' ἦν, ὑπάγειν ἐπὶ τῆς Ἠιόνος. ὡς δ' αὐτῷ ἐδόκει σχολῇ γίγνεσθαι, αὐτὸς ἐπιστρέψας τὸ δεξιὸν καὶ τὰ γυμνὰ πρὸς τοὺς πολεμίους δοὺς ἀπῆγε τὴν στρατιάν. κἀν τούτῳ Βρασίδας ὡς ὁρᾷ τὸν καιρὸν καὶ τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων κινούμενον, λέγει τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅτι „Οἱ ἄνδρες ἡμᾶς οὐ μένουσι· δῆλοι δὲ τῶν τε δοράτων τῇ κινήσει καὶ τῶν κεφαλῶν· οἷς γὰρ ἂν τοῦτο γίγνηται, οὐκ εἰώθασι μένειν τοὺς ἐπιόντας. ἀλλὰ τάς τε πύλας τις ἀνοιγέτω ἐμοὶ ἃς εἴρηται, καὶ ἐπεξίωμεν ὡς τάχιστα θαρσοῦντες." καὶ ὁ μὲν κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ σταύρωμα πύλας καὶ τὰς πρώτας τοῦ μακροῦ τείχους τότε ὄντος ἐξελθὼν ἔθει δρόμῳ τὴν ὁδὸν ταύ-

3 4 5 6

φανεῖ — ἔξωθεν. Um die selbst auf einem Hügel liegende Stadt (zu 4, 102, 4) übersehen zu können, mufste der Standpunkt des Kleon auf einer bedeutenden Höhe sein. vgl. zu K. 7, 5. — ταῦτα πράσσοντος bezeichnet die Beschäftigung mit dem Opfer, nicht die Anstalten zum Ausfall. — ὑπὸ τὰς πύλας, unter dem Thore durch. Die etwas sonderbare Meldung konnte nur von einem Späher kommen, der sich an das Thor hinangeschlichen und unter demselben hindurchgesehen hatte.

3. ἐπῆλθε, näml. dahin, wo man das Heer sehen konnte. — τοὺς βοηθούς. K. 6, 2. — [τοῖς] ἀπιοῦσιν. Der Artikel nur schwer zu erklären; früher (Valla, Bau.) ergänzte man aus dem Partiz. den Inf. ἀπιέναι. St. hält den Artikel für entstanden aus zugeschriebenem αὐτοῖς. — ὥσπερ — ἦν, weil nämlich in dieser Richtung Eion lag.

4. σχολῇ, wennschon nur in einer oder zwei Hdd., war mit Kr. aufzunehmen statt der Vulg. σχολή, da σχολή μοι γίγνεται bedeutet: ich bekomme Mufse. Das Adv. auch 1, 142, 1. 3, 46, 2. 8, 95, 4. — τὰ γυμνὰ wie 3, 23, 4.

5. τῶν τε δοράτων κτἑ. Schol.: οἱ κινοῦντες τὰς κεφαλὰς καὶ τὰ δόρατα, καὶ μὴ ἡσύχως ἀπιόντες καὶ τὸ ὅλον ἀτρόμως, οὐκ εἰώθασιν ὑπομένειν τοὺς πολεμίους. — τοὺς ἐπιόντας verdächt. Kr. als Glossem, vielleicht mit Recht; die ganze Erklärung ist im Munde des Feldherrn sonderbar, den Soldaten mufste das aus der Erfahrung bekannt sein.

6. τὰς — τείχους. Es werden zwei Thore unterschieden, wie der Artik. nach καί zeigt: das zum Palissadenwerke führende und das erste der langen Mauer. Br. hatte also den Seinigen ein anderes Thor zum Ausfall bestimmt. — τότε. 4, 102, 4. —

τὴν εὐθεῖαν ᾗπερ νῦν κατὰ τὸ καρτερώτατον τοῦ χωρίου ἰόντι τροπαῖον ἕστηκε, καὶ προσβαλὼν τοῖς Ἀθηναίοις, πεφοβημένοις τε ἅμα τῇ σφετέρᾳ ἀταξίᾳ καὶ τὴν τόλμαν αὐτοῦ ἐκπεπληγμέ-
7 νοις, κατὰ μέσον τὸ στράτευμα, τρέπει. καὶ ὁ Κλεαρίδας, ὥσπερ εἴρητο, ἅμα κατὰ τὰς Θρᾳκίας πύλας ἐπεξελθὼν τῷ στρατῷ ἐπεφέρετο. ξυνέβη τε τῷ ἀδοκήτῳ [καὶ] ἐξαπίνης ἀμ-
8 φοτέρωθεν τοὺς Ἀθηναίους θορυβηθῆναι· καὶ τὸ μὲν εὐώνυμον κέρας αὐτῶν, τὸ πρὸς τὴν Ἠιόνα, ὅπερ δὴ καὶ προυκεχωρήκει, εὐθὺς ἀπορραγὲν ἔφυγε. καὶ ὁ Βρασίδας ὑποχωροῦντος ἤδη αὐτοῦ ἐπιπαριὼν τῷ δεξιῷ τιτρώσκεται, καὶ πεσόντα αὐτὸν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι οὐκ αἰσθάνονται, οἱ δὲ πλησίον ἄραντες ἀπήνεγκαν. τὸ δὲ δεξιὸν τῶν Ἀθηναίων ἔμενε μᾶλλον.
9 καὶ ὁ μὲν Κλέων, ὡς τὸ πρῶτον οὐ διενοεῖτο μένειν, εὐθὺς φεύγων καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ Μυρκινίου πελταστοῦ ἀποθνήσκει, οἱ δὲ αὐτοῦ ξυστραφέντες ὁπλῖται ἐπὶ τὸν λόφον τόν τε Κλεαρίδαν ἠμύνοντο καὶ δὶς ἢ τρὶς προσβαλόντα, καὶ οὐ πρότερον ἐνέδοσαν πρὶν ἥ τε Μυρκινία καὶ ἡ Χαλκιδικὴ ἵππος καὶ οἱ πελτασταὶ περιστάντες καὶ ἐσακοντίζοντες αὐτοὺς ἔτρε-
10 ψαν. οὕτω δὲ τὸ στράτευμα πᾶν ἤδη τῶν Ἀθηναίων φυγὸν χαλεπῶς καὶ πολλὰς ὁδοὺς τραπόμενοι κατὰ ὄρη, ὅσοι μὴ διεφθάρησαν ἢ αὐτίκα ἐν χερσὶν ἢ ὑπὸ τῆς Χαλκιδικῆς ἵππου καὶ τῶν πελταστῶν, οἱ λοιποὶ ἀπεκομίσθησαν ἐς τὴν Ἠιόνα.
11 οἱ δὲ τὸν Βρασίδαν ἄραντες ἐκ τῆς μάχης καὶ διασώσαντες ἐς τὴν πόλιν ἔτι ἔμπνουν ἐσεκόμισαν· καὶ ᾔσθετο μὲν ὅτι νικῶ-

κατὰ τὸ καρτερώτατον κτἑ., K. 7, 4. — *προσβαλὼν* — *κατὰ μέσ. τὸ στρ.* K. 9, 6.

7. *καὶ ὁ Κλεαρίδας* korresp. dem *καὶ ὁ μέν* zu Anf. von §. 6. — [*καὶ*] scheint mit dem besten und noch einer Hd. zu tilgen, da ein bei *τῷ ἐξαπίνης* oder *τῷ ἐξαπίνης ἀμφοτέρωθεν* zu ergänzender Verbalbegriff sich nicht ungezwungen darbietet, auch nicht angenommen werden kann, dafs es *ἀδοκήτῳ* nur pleonastisch verstärkt.

8. *ἀπορραγέν*. Schol. *ἀποσπασθὲν τῆς ἄλλης τάξεως*. — *ἐπιπαριὼν τῷ δ.*, s. 1, 61, 1. 4, 108, 3. Krüger: „längs dem rechten Flügel der Athener hinziehend".

9. Anders berichtet Diodor den Tod des Kl. — *οἱ* — *λόφον*. Konstr. *οἱ δὲ ὁπλῖται ξυστραφέντες αὐτοῦ ἐπὶ τὸν λόφον*. *αὐτοῦ* ist dann Adv., durch *ἐπὶ τὸν λόφον* näher bestimmt. vgl. zu 8, 28, 5. Üb. die Stellung von *ξυστραφέντες* zu 1, 11, 3. Cl. hält *ἐπὶ τὸν λόφον* für Zusatz. Eher möchte ich mit St. *ὁπλῖται* für eingeschoben halten. — *καὶ δίς*. zu 1, 82, 2.

10. *τὸ στράτευμα* — *φυγόν*. Von Klouček a. a. O. p. 11 als Nom. abs. gefafst, doch wesentlich verschieden von den zu 1, 49, 4 behandelten Stellen. — *χαλεπῶς καὶ* — *τραπ.* Üb. die Verbindung von Adv. u. Partiz. zu 1, 39, 1. — *οἱ λοιποί* durfte fehlen. vgl. *τῶν ἄλλων* 17, 2. 6, 48.

11. *καὶ ᾔσθετο κτἑ.* Ähnlich die Erzählung von Epaminondas (Nep. 9).

σιν οἱ μεθ' αὐτοῦ, οὐ πολὺ δὲ διαλιπὼν ἐτελεύτησε. καὶ ἡ 12 ἄλλη στρατιὰ ἀναχωρήσασα μετὰ τοῦ Κλεαρίδου ἐκ τῆς διώξεως νεκρούς τε ἐσκύλευσε καὶ τροπαῖον ἔστησε.

11. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν Βρασίδαν οἱ ξύμμαχοι πάντες ξὺν ὅπλοις ἐπισπόμενοι δημοσίᾳ ἔθαψαν ἐν τῇ πόλει πρὸ τῆς νῦν ἀγορᾶς οὔσης· καὶ τὸ λοιπὸν οἱ Ἀμφιπολῖται, περιέρξαντες αὐτοῦ τὸ μνημεῖον, ὡς ἥρῳ τε ἐντέμνουσι καὶ τιμὰς δεδώκασιν ἀγῶνας καὶ ἐτησίους θυσίας καὶ τὴν ἀποικίαν ὡς οἰκιστῇ προσέθεσαν, καταβαλόντες τὰ Ἁγνώνεια οἰκοδομήματα καὶ ἀφανίσαντες εἴ τι μνημόσυνόν που ἔμελλεν αὐτοῦ τῆς οἰκίσεως περιέσεσθαι, νομίσαντες τὸν μὲν Βρασίδαν σωτῆρά τε σφῶν γεγενῆσθαι καὶ ἐν τῷ παρόντι ἅμα τὴν τῶν Λακεδαιμονίων ξυμμαχίαν φόβῳ τῶν Ἀθηναίων θεραπεύοντες, τὸν δὲ Ἅγνωνα κατὰ τὸ πολέμιον τῶν Ἀθηναίων οὐκ ἂν ὁμοίως σφίσι ξυμφόρως οὐδ' ἂν ἡδέως τὰς τιμὰς ἔχειν. καὶ τοὺς νεκροὺς τοῖς 2 Ἀθηναίοις ἀπέδοσαν. ἀπέθανον δὲ Ἀθηναίων μὲν περὶ ἑξακοσίους, τῶν δ' ἐναντίων ἑπτά, διὰ τὸ μὴ ἐκ παρατάξεως, ἀπὸ δὲ τοιαύτης ξυντυχίας καὶ προεκφοβήσεως τὴν μάχην μᾶλλον γενέσθαι· μετὰ δὲ τὴν ἀναίρεσιν οἱ μὲν ἐπ' οἴκου ἀπέπλευσαν, 3 οἱ δὲ μετὰ τοῦ Κλεαρίδου τὰ περὶ τὴν Ἀμφίπολιν καθίσταντο.

12. Καὶ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ θέρους τελευτῶντος Ῥαμφίας καὶ Αὐτοχαρίδας καὶ Ἐπικυδίδας Λακεδαιμόνιοι ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία βοήθειαν ἦγον ἐνακοσίων ὁπλιτῶν, καὶ ἀφικόμενοι ἐς Ἡράκλειαν τὴν ἐν Τραχῖνι καθίσταντο ὅ τι αὐτοῖς ἐδόκει μὴ καλῶς ἔχειν. ἐνδιατριβόντων δὲ αὐτῶν ἔτυχεν ἡ μάχη 2 αὕτη γενομένη, καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα.

13. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος εὐθὺς μέχρι μὲν Πιε-

11. 1. *περιέρξαντες*. Sonst hat Thuk. von diesem Verb. nur die Formen mit dem Diphthong, doch wie hier, auch Plato und Dichter zuweilen; entsprechend das Fut. — *ἐντέμνουσι* = *ἐναγίζουσι*, bringen Totenopfer. Beachte das Präs. u. Perf., im Gegensatz dazu den Aor. *προσέθεσαν*. — *Ἁγνώνεια*. 4, 102, 3. — Wie schon der Ausdr. *πρὸ τῆς νῦν ἀγορᾶς οὔσης* und 10, 6 zeigt, wurden also ziemlich bedeutende bauliche Veränderungen in der Stadt vorgenommen. — *ὁμοίως*, wie Brasidas.

2. *ἑπτά*. Ähnlich war der Verlauf der thränenlosen Schlacht in Arkadien, in der die Laked. gar keinen Toten zu betrauern hatten: Xen. Hell. 7, 1, 32. Doch auch in der Schlacht bei Korinth fielen nur acht Laked.: ebenda 4, 3, 1. — *προεκφόβησις* ist nur noch aus Cassius D. nachgewiesen.

12. 1. *Ἡράκλειαν*. 3, 92. — *καθίσταντο*, in gleichem Sinne 82, 1, weshalb Meinekes Konj. *μεθίσταντο* unnötig ist.

13. 1. Dies u. die folg. Kapitel bis 17, 2 sucht Steup. Rh. Mus. XXV.

ρίου τῆς Θεσσαλίας διῆλθον οἱ περὶ τὸν Ῥαμφίαν, κωλυόντων δὲ τῶν Θεσσαλῶν καὶ ἅμα Βρασίδου τεθνεῶτος, ᾧπερ ἦγον τὴν στρατιάν, ἀπετράποντο ἐπ' οἴκου, νομίσαντες οὐδένα καιρὸν εἶναι ἔτι τῶν τε Ἀθηναίων ἥσσῃ ἀπεληλυθότων καὶ οὐκ
2 ἀξιόχρεων αὐτῶν ὄντων δρᾶν τι ὧν κἀκεῖνος ἐπενόει. μάλιστα δὲ ἀπῆλθον εἰδότες τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅτε ἐξῇσαν, πρὸς τὴν εἰρήνην μᾶλλον τὴν γνώμην ἔχοντας.

14. Ξυνέβη τε εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Ἀμφιπόλει μάχην καὶ τὴν Ῥαμφίου ἀναχώρησιν ἐκ Θεσσαλίας ὥστε πολέμου μὲν μηδὲν ἔτι ἅψασθαι μηδετέρους, πρὸς δὲ τὴν εἰρήνην μᾶλλον τὴν γνώμην εἶχον, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι πληγέντες ἐπὶ τῷ Δηλίῳ καὶ δι' ὀλίγου αὖθις ἐν Ἀμφιπόλει, καὶ οὐκ ἔχοντες τὴν ἐλπίδα τῆς ῥώμης πιστὴν ἔτι, ᾗπερ οὐ προσεδέχοντο πρότερον τὰς σπονδάς, δοκοῦντες τῇ παρούσῃ εὐτυχίᾳ καθυπέρτεροι γενή-
2 σεσθαι· καὶ τοὺς ξυμμάχους ἅμα ἐδέδισαν σφῶν μὴ διὰ τὰ σφάλματα ἐπαιρόμενοι ἐπὶ πλέον ἀποστῶσι, μετεμέλοντό τε ὅτι
3 μετὰ τὰ ἐν Πύλῳ καλῶς παρασχὸν οὐ ξυνέβησαν· οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι παρὰ γνώμην μὲν ἀποβαίνοντος σφίσι τοῦ πολέμου, ἐν ᾧ ᾤοντο ὀλίγων ἐτῶν καθαιρήσειν τὴν τῶν Ἀθη-

S. 273—305 in einer scharfsinnigen Kritik als gröfstenteils interpoliert zu erweisen. Allerdings enthalten sie mehrere schwer zu erklärende Stellen, aber gerade diese scheinen weniger auf Interpolation als auf Nachlässigkeit des Schriftstellers zurückgeführt werden zu müssen. Wirklich machen einzelne Stellen den Eindruck späteren Zusatzes durch den Schriftsteller. — *κωλυόντων*, wie sie den Durchzug des Ischagoras gehindert hatten 4, 132, 2 u. beinahe schon den des Brasidas selbst 4, 78. — *οὐδένα καιρ. εἶναι ἔτι κτέ.* Drei Auffassungen sind möglich: 1) Der Ausdruck ist absolut, 2) man ergänzt dabei *τοῦ ἄγειν τὴν στρ.* (P.), in beiden Fällen verbindet man *δρᾶν τι* mit *ἀξιοχρ.* (so Böhme), 3) *δρᾶν τι* hängt ab von *καιρὸν εἶναι*, dann ist *ἀξιόχρ.* absolut, wie sonst b. Thuk. (Herbst). — *αὐτῶν*, *τῶν περὶ τὸν Ῥαμφίαν.* — *κἀκεῖνος*. „wie sie selbst" liegt im Gedanken, daher *καί.* — *ἐπενόει.* Imperf., wie im Deutschen zu übersetzen? vgl. 2, 93, 4 *ἔπλεον οὐκέτι ὥσπερ διενοοῦντο.*

2. *πρὸς τ. εἰρ. μ. τ. γνώμην ἔχ.* 3, 25, 2.

14. 1. *ἐκ Θεσσαλίας* ohne Wiederholung d. Art. angefügt, zu 1, 18, 1. — *εἶχον.* Dies Satzglied ist selbständig geworden, obgleich so angefangen war, als wenn alles von *ξυνέβη ὥστε* abhängen sollte. Ganz so 8, 5, 2 *ἀναπείθεται Ἆγις ὥστε Εὐβοίας μὲν πέρι ἐπισχεῖν, τοῖς δὲ Λεσβίοις παρεσκεύαζε τὴν ἀπόστασιν.* Vgl. wegen *μὲν — δέ* 6, 20, 4, u. den Anschlufs eines selbständigen Satzes an einen Partizipialsatz 2, 47, 2. 7, 47, 2 u. a. — *δι' ὀλίγου* s. zu 1, 38, 1. 77, 6. — *πρότερον* 4, 21. — *τῇ παρ. εὐτ.* gehört zu *δοκοῦντες*. Über den Dativ zu 3, 97, 2. vgl. Hünnekes Progr. v. Prüm 1871. S. 31.

2. *τοὺς ξυμμ.* — *μὴ* welche Satzbildung? s. 4, 108, 2. — *ἐπὶ πλέον,* 1, 9, 3, in weiterem Umfang, als seither. — *καλῶς παρασχόν.* zu 1, 74, 1.

ναίων δύναμιν εἰ τὴν γῆν τέμνοιεν, περιπεσόντες δὲ τῇ ἐν τῇ νήσῳ ξυμφορᾷ, οἵα οὔπω ἐγεγένητο τῇ Σπάρτῃ, καὶ λῃστευομένης τῆς χώρας ἐκ τῆς Πύλου καὶ Κυθήρων, αὐτομολούντων τε τῶν Εἱλώτων καὶ ἀεὶ προσδοκίας οὔσης μή τι καὶ οἱ ὑπομένοντες τοῖς ἔξω πίσυνοι πρὸς τὰ παρόντα σφίσιν, ὥσπερ καὶ πρότερον, νεωτερίσωσιν. ξυνέβαινε δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἀργείους 4 αὐτοῖς τὰς τριακονταέτεις σπονδὰς ἐπ' ἐξόδῳ εἶναι, καὶ ἄλλας οὐκ ἤθελον σπένδεσθαι οἱ Ἀργεῖοι, εἰ μή τις αὐτοῖς τὴν Κυνοσουρίαν γῆν ἀποδώσει· [ὥστ'] (ἀδύνατα δ' εἶναι ἐφαίνετο Ἀργείοις καὶ Ἀθηναίοις ἅμα πολεμεῖν.) τῶν τε ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων ὑπώπτευόν τινας ἀποστήσεσθαι πρὸς τοὺς Ἀργείους· ὅπερ καὶ ἐγένετο.

15. Ταῦτ' οὖν ἀμφοτέροις αὐτοῖς λογιζομένοις ἐδόκει ποιητέα εἶναι ἡ ξύμβασις, καὶ οὐχ ἧσσον τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐπιθυμίᾳ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐκ τῆς νήσου κομίσασθαι· ἦσαν γὰρ οἱ Σπαρτιᾶται αὐτῶν πρῶτοί τε καὶ ὁμοίως σφίσι ξυγγενεῖς. ἤρ- 2 ξαντο μὲν οὖν καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν αὐτῶν πράσσειν,

3. *τοῖς ἔξω*, den Entwichenen. — *πρότερον*. 1, 101. 103. vgl. auch 4, 80. — *λῃστευομένης τ. χ.* 4, 41 und 54.

4. *τριακονταέτεις*. Sonst bei Thuk. *τριακοντούτεις*, was hier nur in einen (schlechten) Hd. So wechselt auch *πεντηκοντούτεις* K. 27, 1 u. *πεντηκονταετίδων* 32, 5. Ferner steht *δεκαετής* K. 25, 1. 26, 3. vgl. jedoch Stahl quaest. gramm. p. 15 sq. — *ἐπ' ἐξόδῳ εἶναι*, Schol. *λήξει*, im folgenden Jahre (s. Kap. 28, 2). — *οὐκ ἤθελον*. vgl. 22, 2. — *τὶς*, man, die Laked. — *Κυνοσουρίαν γ.* 4, 56, 2. 5, 41, 2. — *ὥστε*, unlogischer Schlufs, auch gar nicht an dieser Stelle passend. Im Anfang des nächsten Kap. wird der richtige Schlufs der Erwägungen gebracht. Man erwartet entweder den Gedanken: „daher stand ein Kampf mit Athen u. Arg. zugleich in Aussicht" od. „einen Kampf mit beiden Völkern zugleich aber konnten sie unmöglich führen". Beides drückt der Satz nicht aus. Winsemius hat besser als Valla: *et videbatur.* Stahl streicht *ὥστε* und schiebt *δέ* nach *ἀδυν.* ein, Cl. vermutet *ὅλως* „und offenbar". Das kommt aber b. Thuk. nie vor. Entweder ist also anzunehmen, dafs Thuk. selbst die beiden möglichen Gedanken vermengt hat, oder dafs die Stelle verderbt ist. Ohne St.s Konjekt. für die richtige zu halten, nehme ich sie doch auf, um wenigstens einen erträglichen Sinn für die Stelle zu erhalten.

15. 1. *οὐχ ἧσσον* = besonders. — *ἐπιθυμίᾳ κτέ.* Über die Doppelkonstr. zu 1, 23, 6. — *αὐτῶν*. wie 4, 126, 3. Die ganze Stelle ist schwierig. Der Schol. will *ἦσαν γὰρ οἳ* es waren manche unter ihnen Spartiaten; *ὁμοίως σφίσι* setzt er = *τοῖς πρώτοις*; doch mufs *σφίσι* eher auf *Λακεδ.* bezogen werden, *ὁμοίως σφ. ξυγγ.* ist dann vielleicht aufzufassen = ihnen in gleicher Weise verwandt, da sie alle *ὁμοῖοι* (Vollbürger) waren. Rauchensteins Konj. *ὁμοῖοι* hat St. aufgenommen. Die Stelle ist gar zu sicher überliefert, als dafs wir an ein Verderbnis glauben mögen. Winsemius hat in seiner Übersetzg. den Gedanken richtig: *plerisque in civitate cognati.*

ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι οὕπως ἤθελον, εὖ φερόμενοι, ἐπὶ τῇ ἴσῃ καταλύεσθαι. σφαλέντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τῷ Δηλίῳ παραχρῆμα οἱ Λακεδαιμόνιοι γνόντες νῦν μᾶλλον ἂν ἐνδεξαμένους ποιοῦνται τὴν ἐνιαύσιον ἐκεχειρίαν, ἐν ᾗ ἔδει ξυνιόντας καὶ περὶ τοῦ πλείονος χρόνου βουλεύεσθαι.

16. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν Ἀμφιπόλει ἧσσα τοῖς Ἀθηναίοις ἐγεγένητο καὶ ἐτεθνήκει Κλέων τε καὶ Βρασίδας, οἵπερ ἀμφοτέρωθεν μάλιστα ἠναντιοῦντο τῇ εἰρήνῃ, ὁ μὲν διὰ τὸ εὐτυχεῖν τε καὶ τιμᾶσθαι ἐκ τοῦ πολεμεῖν, ὁ δὲ γενομένης ἡσυχίας καταφανέστερος νομίζων ἂν εἶναι κακουργῶν καὶ ἀπιστότερος διαβάλλων, τότε δὲ ἑκατέρᾳ τῇ πόλει σπεύδοντες τὰ μάλιστ' αὐτὴν, Πλειστοάναξ τε ὁ Παυσανίου, βασιλεὺς Λακεδαιμονίων, καὶ Νικίας ὁ Νικηράτου, πλεῖστα τῶν τότε εὖ φερόμενος ἐν στρατηγίαις, πολλῷ δὴ μᾶλλον προεθυμοῦντο, Νικίας μὲν βουλόμενος, ἐν ᾧ ἀπαθὴς ἦν καὶ ἠξιοῦτο, διασώσασθαι τὴν εὐτυχίαν, καὶ ἔς τε τὸ αὐτίκα πόνων πεπαῦσθαι καὶ αὐτὸς καὶ τοὺς πολίτας παῦσαι, καὶ τῷ μέλλοντι χρόνῳ καταλιπεῖν ὄνομα ὡς οὐδὲν σφήλας τὴν πόλιν διεγένετο, νομίζων ἐκ τοῦ ἀκινδύνου τοῦτο ξυμβαίνειν καὶ ὅστις ἐλάχιστα τύχῃ αὐτὸν παρα-

2. *εὖ φερόμενοι*, da es (solang es) ihnen (noch) gut ging. — *ἐπὶ τῇ ἴσῃ*. zu 1. 15, 2. — *ἂν ἐνδεξαμένους*. Die Vulg. *ἂν ἐνδεξομένους* und 7, 67, 4 *ἂν πράξοντες*, doch dort haben zwei gute, hier zwei mittelmäfs. Hdd. den Aor. Auch 6, 20, 2 ist das Fut. der Vulg. jetzt nach mehrern sehr guten Hdd. dem Aor. gewichen. Stahl quaest. gramm. p. 9 sqq. hat nachgewiesen, dafs *ἂν* c. fut. von Thuk. nicht gebraucht ist.

16. 1. *τότε δέ*. Wegen *δέ* im Nachsatze zu 1, 11, 1. Kr. und Stahl-P. mit zwei schlechten Hdd. *τότε δή*. — *σπεύδ. κτέ.* Dafs man *σπεύδειν τινί τι* nicht sage, behauptet Poppo ohne Grund (s. Steph. s.v.). — *αὐτὴν*. Die Hdd. *τὰ μάλιστα τὴν ἡγεμονίαν*, was schon Reiske verwarf u. in *ἡσυχίαν* oder *ὁμόνοιαν* ändern wollte. Es ist eben so sehr dem Charakter der Männer als der übrigen Gedankenentwickelung dieser Stelle widersprechend, dem Pleistoanax u. Nikias ein eifriges Streben nach der Führerschaft oder gar (wie es nach fast allen Handschriften, die kein *οἱ ἐν* vor *ἑκατ.* haben, heifsen würde) ein Erstreben der Hegemonie für ihre Stadt zuzuschreiben; vielmehr kann nur gesagt werden, dafs jeder für seine Stadt am meisten den Frieden wünschte. Dindorf hatte daher *ὁμολογίαν* vermutet, was B. aufgenommen hatte. Am wahrscheinlichsten dünkt uns St.s Konj. *μάλιστ' αὐτὴν* (*τὴν εἰρήνην*). *ἡγεμονίαν* ist nur Glosse. — *ἠξιοῦτο* in der engen Verbindung mit *ἦν* und wegen des folgenden *διασωσ. τὴν εὐτυχ.* auch zu *ἀπαθὴς* zu ziehen, so dafs aus dem *ἦν* ein *εἶναι* in Gedanken ergänzt wird. Andere fassen es = *ἐν ἀξιώματι ἦν*, was Th. öfters hat. Vgl. mit diesem ganzen Ausdruck die Bemerkung über Brasidas *διὰ τὸ κτέ.* — *πεπαῦσθαι κτέ.* zu 1, 16. — *τῷ μέλλοντι κτέ.* eigentlich Wiederholung des *διασώσασθαι τ. εὐτ.* — *ὅστις*, demjenigen, welcher. —

δίδωσι, τὸ δὲ ἀκίνδυνον τὴν εἰρήνην παρέχειν· Πλειστοάναξ δὲ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διαβαλλόμενος περὶ τῆς καθόδου καὶ ἐς ἐνθυμίαν τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀεὶ προβαλλόμενος ὑπ' αὐτῶν, ὁπότε τι πταίσειαν, ὡς διὰ τὴν ἐκείνου κάθοδον παρανομηθεῖσαν ταῦτα ξυμβαίνοι. τὴν γὰρ πρόμαντιν τὴν ἐν Δελφοῖς 2 ἐπῃτιῶντο αὐτὸν πεῖσαι μετ' Ἀριστοκλέους τοῦ ἀδελφοῦ ὥστε χρῆσαι Λακεδαιμονίοις ἐπὶ πολὺ τάδε θεωροῖς ἀφικνουμένοις, Διὸς υἱοῦ ἡμιθέου τὸ σπέρμα ἐκ τῆς ἀλλοτρίας εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀναφέρειν· εἰ δὲ μή, ἀργυρέᾳ εὐλάκᾳ εὐλαξεῖν· χρόνῳ 3 δὲ προτρέψαι τοὺς Λακεδαιμονίους φεύγοντα αὐτὸν ἐς Λύκαιον διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ποτε μετὰ δώρων δοκήσεως ἀναχώρησιν, καὶ ἥμισυ τῆς οἰκίας τοῦ ἱεροῦ τότε τοῦ Διὸς οἰκοῦντα φόβῳ τῶν Λακεδαιμονίων, ἔτει ἑνὸς δέοντι εἰκοστῷ τοῖς ὁμοίοις χοροῖς καὶ θυσίαις καταγαγεῖν ὥσπερ ὅτε τὸ πρῶτον Λακεδαίμονα κτίζοντες τοὺς βασιλέας καθίσταντο.

17. Ἀχθόμενος οὖν τῇ διαβολῇ ταύτῃ καὶ νομίζων ἐν εἰρήνῃ μὲν οὐδενὸς σφάλματος γιγνομένου καὶ ἅμα τῶν Λακεδαιμονίων τοὺς ἄνδρας κομιζομένων κἂν αὐτὸς τοῖς ἐχθροῖς ἀνεπίληπτος εἶναι, πολέμου δὲ καθεστῶτος ἀεὶ ἀνάγκην εἶναι τοὺς προύχοντας ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν διαβάλλεσθαι, προυθυ-

ἐς ἐνθυμίαν — προβαλλόμενος, zur Beherzigung vorgehalten wurde.

2. ἐπὶ πολὺ von der Zeit. — θεωροῖς, als Gesandte. „θεωρὸς μὲν γάρ ἐστιν ὁ εἰς θεοὺς πεμπόμενος, θεατὴς δὲ ὁ ἀγώνων καὶ θεάτρων.“ frgm. h. gr. 3, 341. s. Thuk. 3, 38, 4. — Διὸς υἱὸς ἡμίθεος ist Herakles, auf den bekanntlich die Könige von Sparta ihren Stammbaum zurückführten. Unter τὸ σπέρμα desselben versteht das Orakel den Pleistoanax. — ἀργυρέᾳ κτέ. mit silberner Pflugschar (εὐλάκαν τὴν ὕνιν Λακεδαιμόνιοι λέγουσιν) pflügen, poetisch-symbolischer Ausdruck für „Teuerung leiden“ (vgl. Schol.). εὐλαξεῖν accentuiert Cobet richtig als dor. Form statt des überlieferten εὐλάξειν.

3. προτρέψαι. Subj. ist τὴν πρόμαντιν. — Λύκαιον, Berg in Arkadien mit dem Heiligtum des Ζεὺς Λύκαιος. — δοκήσεως, mit, unter dem Verdacht v. Geschenken, v. Bestechung, vgl. 3, 43, 1. statt der Lesarten der Hdd. δόκησιν, δόκησιν ἕως (od. εἰς, ἐς), δοκοῦσαν. vgl. mit diesem 2, 21, 1. δόξαντι χρήμασι πεισθῆναι τὴν ἀναχώρησιν. u. 3, 10, 1). Stahl hat mit Recht darauf hingewiesen, dafs δόκησιν ἕως aus δοκησιν (mit übergeschriebenem εως) entstanden ist. — ἥμισυ — οἰκοῦντα, die Hälfte seines Hauses damals im Heiligtume des Zeus bewohnend, d. i. ein Haus bewohnend, dessen eine Hälfte im Heiligtume des Zeus lag. Dies that er darum, um die Vorteile des Asyls mit der Freiheit und Bequemlichkeit eines profanen Hauses zu vereinigen. v. 4, 97, 3. — φόβῳ τῶν wie K. 11, 1 statt τῷ der meisten Hdd., da die Furcht ja noch nicht näher angegeben ist.

2 μήθη τὴν ξύμβασιν. καὶ τόν τε χειμῶνα τοῦτον ἦσαν ἐς λόγους καὶ πρὸς τὸ ἔαρ ἤδη παρασκευή τε προεπανεσείσθη ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, περιαγγελλομένη κατὰ πόλεις ὡς ἐς ἐπιτειχισμόν, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι μᾶλλον ἐσακούοιεν, καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῶν ξυνόδων ἅμα πολλὰς δικαιώσεις προενεγκόντων ἀλλήλοις ξυνεχωρεῖτο ὥστε ἃ ἑκάτεροι πολέμῳ ἔσχον ἀποδόντας τὴν εἰρήνην ποιεῖσθαι, Νίσαιαν δ' ἔχειν Ἀθηναίους (ἀνταπαιτούντων γὰρ Πλάταιαν οἱ Θηβαῖοι ἔφασαν οὐ βίᾳ, ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων καὶ οὐ προδόντων ἔχειν τὸ χωρίον, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τῷ αὐτῷ τρόπῳ τὴν Νίσαιαν)· τότε δὴ παρακαλέσαντες τοὺς ἑαυτῶν ξυμμάχους οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ψηφισαμένων πλὴν Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων καὶ Ἠλείων καὶ Μεγαρέων τῶν ἄλλων ὥστε καταλύεσθαι (τούτους δὲ οὐκ ἤρεσκε τὰ πρασσόμενα), ποιοῦνται τὸν ξύμβασιν καὶ ἐσπείσαντο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ὤμοσαν, ἐκεῖνοί τε πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, τάδε.

18. „Σπονδὰς ἐποιήσαντο Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι
2 καὶ οἱ ξύμμαχοι κατὰ τάδε, καὶ ὤμοσαν κατὰ πόλεις. περὶ μὲν τῶν ἱερῶν τῶν κοινῶν, θύειν [καὶ ἰέναι] καὶ μαντεύεσθαι καὶ θεωρεῖν κατὰ τὰ πάτρια τὸν βουλόμενον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀδεῶς. τὸ δ' ἱερὸν καὶ τὸν νεὼν τὸν ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ Δελφοὺς αὐτονόμους εἶναι καὶ αὐτοτελεῖς καὶ αὐτοδίκους καὶ αὐτῶν καὶ τῆς γῆς τῆς ἑαυτῶν

17. 2. *ἤδη* gehört mit *πρὸς τὸ ἔαρ* zusammen. zu 1, 30, 4. — *προεπανεσείσθη* eigtl. von Waffen, die man drohend gegen einen erhebt und schüttelt, sehr plastische Metapher für eine kriegerische Demonstration. s. 4, 126, 5 *ἡ διὰ κενῆς ἐπανάσεισις τῶν ὅπλων.* 6, 86, 1 *οὐκ ἄλλον τινὰ προσείοντες φόβον.* — *ὡς ἐς ἐπιτείχισμον* einst von Poppo vermutet u. jetzt wieder von Stahl u. Cl. mit Recht aufgenommen, da es sich um die Anlage von Bollwerken gegen die Ath. handelt. Zur Bedeutung s. 1, 122, 1. Auch 1, 50, 5 ist in zwei Hdd. *ὡς ἐπίπλουν* st. *ὡς ἐς ἐπίπλ.* geschr. — *ἀνταπαιτούντων* sc. *τῶν Ἀθ.*, dagegen fordern als Ersatz für die von ihnen zu räumenden Plätze. — *οὐ προδόντων*, sc. *τινῶν*, nicht durch Verrat. — *τῶν ἄλλων,* das zu *ψηφισαμένων* gehört, könnte fehlen. vgl. *οἱ λοιποί* 10, 10.

18. 1. *οἱ ξύμμαχοι* u. *κατὰ πόλ.* wie §. 9 nur zu Laked., weil die athen. Bundesgenossen als deren Unterthanen in Bundesangelegenheiten nicht selbständig handeln. — *κατὰ τάδε* auf folgende Bedingungen hin.

2. *περὶ τῶν ἱερῶν τῶν κοινῶν,* welche namentlich? vgl. 3, 57, 1 u. in diesem Kap. §. 10. — [*καὶ ἰέναι*] offenbar Zusatz, vielleicht zu *θεωρεῖν* (Schol. *θεωροὺς πέμπειν,* richtiger *θεωροὺς ἰέναι*). — *ἀδεῶς* vgl. 4, 118, 1. — *τὸ δ' ἱερὸν κ. τ. νεών* 4, 90, 2. — *αὐτοτελεῖς καὶ αὐτοδ.* Diese Zusätze, indem sie den Deliern Selbstbesteuerung

κατὰ τὰ πάτρια. ἔτη δὲ εἶναι τὰς σπονδὰς πεντήκοντα Ἀθη- 3 ναίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις τοῖς Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις τοῖς Λακεδαιμονίων ἀδόλους καὶ ἀβλαβεῖς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. ὅπλα δὲ μὴ ἐξέστω ἐπιφέ- 4 ρειν ἐπὶ πημονῇ μήτε Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐπὶ Ἀθηναίους καὶ τοὺς ξυμμάχους μήτε Ἀθηναίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐπὶ Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους, μήτε τέχνῃ μήτε μηχανῇ μηδεμιᾷ. ἢν δέ τι διάφορον ᾖ πρὸς ἀλλήλους, δικαίῳ χρήσθων καὶ ὅρκοις, καθ' ὅ τι ἂν ξυνθῶνται. ἀποδόν- 5 των δὲ Ἀθηναίοις Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι Ἀμφίπολιν. ὅσας δὲ πόλεις παρέδοσαν Λακεδαιμόνιοι Ἀθηναίοις, ἐξέστω ἀπιέναι ὅποι ἂν βούλωνται αὐτοὺς καὶ τὰ ἑαυτῶν ἔχοντας· τὰς δὲ πόλεις φερούσας τὸν φόρον τὸν ἐπ' Ἀριστείδου αὐτονόμους εἶναι. ὅπλα δὲ μὴ ἐξέστω ἐπιφέρειν Ἀθηναίους μηδὲ τοὺς ξυμμάχους ἐπὶ κακῷ, ἀποδιδόντων τὸν φόρον, ἐπειδὴ αἱ σπονδαὶ ἐγένοντο. εἰσὶ δὲ Ἄργιλος, Στάγειρος, Ἄκανθος, Σκῶλος, Ὄλυνθος, Σπάρτωλος. ξυμμάχους δ' εἶναι μηδετέρων, μήτε Λακεδαιμονίων μήτε Ἀθηναίων· ἢν δὲ Ἀθηναῖοι πείθωσι τὰς πόλεις, βουλομένας ταύτας ἐξέστω ξυμμάχους ποιεῖσθαι αὐτοὺς Ἀθηναίοις. Μηκυβερναίους δὲ καὶ Σαναίους καὶ Σιγγαίους 6

u. eigene Gerichtsbarkeit gewährleisten, geben der Autonomie erst einen realen Inhalt; denn dem Namen nach autonom waren auch solche Staaten, auf denen der Tribut- u. Gerichtszwang lastete: §. 5 *τὰς δὲ πόλεις φερούσας τὸν φόρον τὸν ἐπ' Ἀριστείδου αὐτονόμους εἶναι.*

4. *ἐξέστω*, Übergang in d. direkte Rede. — *μήτε τέχνῃ μήτε μηχανῇ μηδ.* stehende Formel; *par aucune ruse ni manoeuvre.* Foucart, rev. archéol. 1877. S. 243. — *δικαίῳ.* Das Rechtsverfahren, sonst mit Artikel. Mehrere, doch nicht eben gute Hdd. *δίκαις.* — *καθ' ὅ τι ἂν ξυνθῶνται* bezeichnet das event. vereinbarte Prozefsverfahren.

5. *ὅσας παρέδοσαν.* Ungenau ist hiermit ein faktisches Verhältnis ausgedrückt statt eines eventuellen: *ὅσας ἂν παραδῶσι* = aber wie viel St. auch immer. Ähnlich nachher *ἐπειδὴ — ἐγένοντο.* Stahl u. Steup nehmen eine Lücke nach *Ἀμφίπολιν* an. Ersterer ergänzt etwa *ὅσαι δὲ πόλεις τῶν ἐπὶ Θρᾴκης ἀποστᾶσαι Ἀθηναίων Λακεδαιμονίοις προσεχώρησαν παραδοῦναι Λακεδαιμονίους Ἀθηναίοις.* — *τὸν ἐπ' Ἀριστείδου.* 1, 96, 2. vgl. mit 2, 13, 3. — *Ἄργιλος κτἑ.* Diese Städte waren im Laufe des Krieges von Ath. abgefallen: von Argilos s. 4, 103, 4; von Stageiros 4, 88, 2; von Skolos (bei Olynthos) ist es früher nicht ausdrückl. berichtet, doch war ihr Abfall gewifs gleichzeitig mit dem der folg. geschehen; von Olynthos u. Spartolos 1, 58, 2. 2, 2, 79. — *βουλομ. ταύτας* „mit ihrer freien Zustimmung" (Cl.). Stahl streicht es ohne durchschlagenden Grund. — *αὐτοὺς Ἀθηναίοις,* = *αὐτοὺς ἑαυτοῖς.* In Verträgen wird wie bei uns auch nur auf die Deutlichkeit gesehen. Wir setzen oft das Pronom. und in Klammer das Beziehungswort dazu.

6. *Μηκυβ. κτἑ.* Stahl rechnet

οἰκεῖν τὰς πόλεις τὰς ἑαυτῶν, καθάπερ Ὀλύνθιοι καὶ Ἀκάν-
7 θιοι. ἀποδόντων δὲ Ἀθηναίοις Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι Πάνακτον. ἀποδόντων δὲ καὶ Ἀθηναῖοι Λακεδαιμονίοις Κορυφάσιον καὶ Κύθηρα καὶ Μεθώνην καὶ Πτελεὸν καὶ Ἀταλάντην καὶ τοὺς ἄνδρας, ὅσοι εἰσὶ Λακεδαιμονίων ἐν τῷ δημοσίῳ τῷ Ἀθηναίων ἢ ἄλλοθί που ὅσης Ἀθηναῖοι ἄρχουσιν ἐν δημοσίῳ· καὶ τοὺς ἐν Σκιώνῃ πολιορκουμένους Πελοποννησίων ἀφεῖναι καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι Λακεδαιμονίων ξύμμαχοι ἐν Σκιώνῃ εἰσὶ καὶ ὅσους Βρασίδας ἐσέπεμψε καὶ εἴ τις τῶν ξυμμάχων τῶν Λακεδαιμονίων ἐν Ἀθήναις ἐστὶν ἐν τῷ δημοσίῳ ἢ ἄλλοθί που ἧς Ἀθηναῖοι ἄρχουσιν ἐν δημοσίῳ. ἀποδόντων δὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι οὕστινας ἔχουσιν Ἀθη-
8 ναίων καὶ τῶν ξυμμάχων κατὰ ταὐτά. Σκιωναίων δὲ καὶ Τορωναίων καὶ Σερμυλιῶν καὶ εἴ τινα ἄλλην πόλιν ἔχουσιν Ἀθηναῖοι, Ἀθηναίους βουλεύεσθαι περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων πό-
9 λεων ὅ τι ἂν δοκῇ αὐτοῖς. ὅρκους δὲ ποιήσασθαι Ἀθηναίους πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους κατὰ πόλεις. ὀμνύντων δὲ τὸν ἐπιχώριον ὅρκον ἑκάτεροι τὸν μέγιστον, ἑπτακαίδεκα ἐξ ἑκάστης πόλεως. ὁ δ' ὅρκος ἔστω ὅδε· „Ἐμμενῶ ταῖς ξυνθήκαις καὶ ταῖς σπονδαῖς ταῖσδε δικαίως καὶ ἀδόλως.“ ἔστω δὲ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις κατὰ ταὐτὰ ὅρκος πρὸς

diese Gemeinden zu denen, welche durch den von Perdikkas (1, 58, 2) geratenen Synoikismos mit Olynthos vereinigt waren. Sie waren im Anfang des Krieges wohl abgefallen. Jetzt sollen sie wieder *τὰς ἑαυτῶν πόλεις* bewohnen wie Ol. u. Ak. Sane schwerlich das auf Akte (4, 109), sondern das auf Pallene liegende; Mekyberna oder (-perna) *Ὀλύνθου ἐπίνειον* (Strabo) an d. Bucht von Torone; Singos in Sithonia, danach d. Singit. Golf benannt.

7. *Πάνακτον* K. 3, 5. — *Κορυφάσιον* 4, 3 ff. *Κύθηρα* 4, 53 ff. *Μεθώνην* 4, 45, 2. *Πτελεόν* ist früher nicht erwähnt, daher sich nicht bestimmen läfst, welche von den Städten dieses Namens gemeint ist. *Ἀταλάντην* 2, 32. — *ὅσης = τῆς γῆς, ὅσης.* So gleich nachher *ἄλλοθί που ἧς.* — *τοὺς ἐν Σκιώνῃ πολ.* 4, 131 f.

8. *Σκιωναίων* u. die folg. Genet. hängen von dem aus dem folg. zu ergänzenden *πόλιν* ab. — Kr. erklärt, auf seine Gramm. 47, 3, 3 und Heind. zu Plat. Gorg. 139 verweisend: was aber die Sk. anbetrifft. Über Torone K. 3, 2. Sermylia ist nur beiläufig 1, 65, 2 erwähnt.

9. *ἑκάτεροι* bezeichnet ohne Zweifel „die Ath u. Laked.“, während doch bis jetzt nur von den Ath. gesagt ist, dafs sie schwören sollen, und dieselbe Forderung in Bezug auf die Laked. erst nachfolgt. *ἑκάτεροι* scheint also proleptisch gesagt zu sein. — *ἑπτακαίδεκα* treffliche Emendation Ullrichs, der *ιζ'* für *ἐξ* las. Stahl bemerkt mit Recht, dafs *ιζ'* ebensogut vor *ἐξ* ausfallen konnte u. behält dies mit Cl. Die Präposition ist in d. That unentbehrlich. — *ἐμμενῶ* Emend. von F. Portus für *ἐμμένω*.

Ἀθηναίους. τὸν δὲ ὅρκον ἀνανεοῦσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἀμφο- 10 τέρους. στήλας δὲ στῆσαι Ὀλυμπίασι καὶ Πυθοῖ καὶ Ἰσθμοῖ καὶ Ἀθήνησιν ἐν πόλει καὶ ἐν Λακεδαίμονι ἐν Ἀμυκλαίῳ. εἰ 11 δέ τι ἀμνημονοῦσιν ὁποτεροιοῦν καὶ ὅτου πέρι, λόγοις δικαίοις χρωμένοις εὔορκον εἶναι ἀμφοτέροις ταύτῃ μεταθεῖναι ὅπῃ ἂν δοκῇ ἀμφοτέροις, Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις."

19. Ἄρχει δὲ τῶν σπονδῶν ἔφορος Πλειστόλας, Ἀρτεμισίου μηνὸς τετάρτῃ φθίνοντος, ἐν δὲ Ἀθήναις ἄρχων Ἀλκαῖος, Ἐλαφηβολιῶνος μηνὸς ἕκτῃ φθίνοντος. ὤμνυον δὲ οἵδε καὶ 2 ἐσπένδοντο· Λακεδαιμονίων μὲν Πλειστοάναξ, Ἆγις, Πλειστόλας, Δαμάγητος, Χίονις, Μεταγένης, Ἄκανθος, Δάιθος, Ἰσχαγόρας, Φιλοχαρίδας, Ζευξίδας, Ἄντιππος, Τέλλις, Ἀλκινάδας, Ἐμπεδίας, Μηνᾶς, Λάφιλος· Ἀθηναίων δὲ οἵδε· Λάμπων, Ἰσθμιόνικος, Νικίας, Λάχης, Εὐθύδημος, Προκλῆς, Πυθόδωρος, Ἅγνων, Μυρτίλος, Θρασυκλῆς, Θεαγένης, Ἀριστοκράτης, Ἰώλκιος, Τιμοκράτης, Λέων, Λάμαχος, Δημοσθένης.

20. Αὗται αἱ σπονδαὶ ἐγένοντο τελευτῶντος τοῦ χειμῶνος ἅμα ἦρι, ἐκ Διονυσίων εὐθὺς τῶν ἀστικῶν, αὐτόδεκα

10. *στήλας*, auf welchen der Vertrag eingegraben war. — *Ἰσθμοῖ*, ebenfalls Konj. von F. Portus für *Ἰσθμῷ*, was ohne *ἐν* nicht stehen kann. *Ἀθήνησι(ν)* st. (*ἐν*) *Ἀθήναις* nach v. Herwerden. — *ἐν πόλει*, auf der Burg. zu 2, 15, 6. — *ἐν Ἀμυκλαίῳ*, im Tempel des amykläischen Apollon.

11. *καὶ ὅτου πέρι*, und in Bezug worauf sie etwas vergessen haben. — *λόγοις δικαίοις* wie §. 5 *δικαίῳ*.

19. 1. Cl. zieht mit Steup Kap. 19 zum Vertrag. — *φθίνοντος*. Jeder Monat wurde in drei Dekaden geteilt, die erste *μὴν ἱστάμενος*, die zweite *μ. μεσῶν*, die dritte *μ. φθίνων*. Also der 26. Artemisios in Lak. oder 24. Elaphebol. in Athen 421, etwa Mitte April. A. Mommsen, Beitr. z. griech. Zeitrechnung, Leipzig 1856, S. 43 setzt den Vertrag auf den 12. April.

2. *Πλειστοάναξ, Ἆγις*. Diese wegen des gleichen Anfanges mit *Πλειστόλας* ausgefallenen Namen hat Arnold nach 24, 1, vgl. 23, 4 hinzugefügt. So sind es auf jeder Seite siebenzehn. In einigen Namen geben die Hdd. hier andere Formen als K. 24; doch scheinen die Lesarten der letzteren Stelle den Vorzug zu verdienen und sind deshalb auch hier gesetzt worden. Von den Lak. sind aufser Pleistoanax, Agis, Pleistolas u. Ischagoras (doch wohl ders. wie 4, 132) noch keine erwähnt; von den Athenern sind unbekannt Isthmionikos, Prokles, Myrtilos, Iolkios, Timokrates. Lampon ist wohl der berühmte Wahrsager, auf welchen Perikles grofse Stücke hielt. Er wurde indes oft verspottet. Vgl. bes. Aristoph. Av. 521 u. die Erklärer dazu.

20. 1. *τῶν ἀστικῶν*. Diese städtischen Dionysien begannen am 9. Elaphebolion. Es gab auch ländliche (*Διονύσια τὰ κατ' ἀγρούς*), im Monat Poseideon. Von beiden verschieden waren *τὰ ἀρχαιότερα Δ.* (2, 15, 4) im Anthesterion. Endlich ein viertes dionysisches Fest waren die *Λήναια* (Kelterfest) im Gamelion. — *παρενεγκουσῶν*, mit einem Unterschiede von. —

ἐτῶν διελθόντων καὶ ἡμερῶν ὀλίγων παρενεγκουσῶν ἢ ὡς τὸ πρῶτον [ἡ ἐσβολὴ ἡ ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ] ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου
2 τοῦδε ἐγένετο. σκοπείτω δέ τις κατὰ τοὺς χρόνους καὶ μὴ τῶν ἑκασταχοῦ ἢ ἀρχόντων ἢ ἀπὸ τιμῆς τινος τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ὀνομάτων ἐς τὰ προγεγενημένα σημαινόντων πιστεύσας μᾶλλον. οὐ γὰρ ἀκριβές ἐστιν, οἷς καὶ ἀρχομένοις καὶ μεσοῦσι καὶ ὅπως
3 ἔτυχέ τῳ ἐπεγένετό τι. κατὰ θέρη δὲ καὶ χειμῶνας ἀριθμῶν, ὥσπερ γέγραπται, εὑρήσει, ἐξ ἡμισείας ἑκατέρου τοῦ ἐνιαυτοῦ

ἤ, weil in dem Vorang. der Komparativsinn „10 Jahre später" liegt. — [ἡ ἐσβολὴ — ἀρχή.] Der Anfang des Kriegs ist der Überfall v. Plataia gewesen (2, 2, 1); der erste Einfall in Attika wird durch die Worte nicht bezeichnet, seine Zeit stimmt zudem nicht zu der hier bezeichneten. Daher halte ich die Worte mit E. H. O. Müller, Stahl u. Schmitt (quaest. chronol. diss. 1882, S. 25) für eine Interpolation zu ἡ ἀρχὴ τοῦ π.

2. **σκοπείτω κτἑ.** St. stellt nach dem Vorg. Arnolds τὴν ἀπαρ. τῶν ὀν. nach σημαιν. u. läfst es noch von dem fernen κατὰ abhängen. Cl. stellt μὴ τὴν ἀπ. τῶν ὀν. u. verdächtigt ἐς. Die erträglichste Erklärung dieser wahrscheinlich verfälschten Stelle scheint mir noch die frühere von Haacke zu sein, wonach τῶν ἑκασταχοῦ bis σημαινόντων als gen. absol. aufgefafst wird; nur möchte ich τὴν — σημαινόντων nicht übersetzen: *computationem nominum signant in rebus antea gestis*, sondern: *enumerationem nominum suorum signationem praebent rebus antea gestis*, wie auch der Schol. erklärt: σημασίαν καὶ δήλωσιν διδόντων. vgl. zu 2, 8, 3. Also: Man betrachte es aber nach den Zeitabschnitten und nicht so, dafs man, wenn die an jedem Orte entweder das Archontat Bekleidenden oder sonst in einer Würde Stehenden die Aufzählung ihrer Namen als Bezeichnung für die früheren Ereignisse hergeben, mehr Vertrauen schenkt, d. h. fester auf die Genauigkeit der Angaben rechnet. Dafs ἀπὸ τιμῆς τινος, nicht ἐν τιμῇ τινι gesagt wurde, bewirkte σημαινόντων. L. Lange (Leipz. Stud. II, 1. 1879.) ändert die ganze Stelle sehr willkürlich, aber dem Sinn entsprechend folgendermafsen: σκοπείτω δέ τις κατὰ τοὺς τοῦ ἔτους χρόνους, καὶ μὴ τῶν ἑκασταχοῦ ἢ ἀρχόντων ἢ ἀπὸ τιμῆς τινος ἐπωνύμων τῇ ἀπαριθμήσει τῶν ὀνομάτων τὰ ἔτη τὰ προγεγενημένα σημαινόντων πιστεύσας μᾶλλον. — οὐ — ἐστιν, denn es ist nicht genau, näml. Ereignisse auf diese Weise anzugeben. — οἷς = ἐπεὶ αὐτοῖς. zu 2, 44, 2. Gut umschreibt der Schol.: οὐ γὰρ ἀκριβῶς ἐντεῦθεν οἱ χρόνοι τῶν πράξεων λαμβάνονται, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῶν ἀρχόντων καὶ κατὰ τοὺς μέσους καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους πολλὰ ἐπράχθη. — καὶ ὅπως ἔτυχέ τῳ ergänze ἐπιγενόμενον.

3. **ἐξ ἡμισείας κτἑ.** Ob die Erklärung besser ist: da jede von beiden (Jahreszeiten) zur Hälfte den Betrag des Jahres enthält (ausmacht), oder die: da aus den Halbteilen beider das Jahr seinen Betrag hat — wage ich nicht zu entscheiden, doch halte ich beide noch für besser als die von Cl., welcher ἐξ ἡμισείας τοῦ ἐνιαυτοῦ verbindend den Sinn so angiebt: „insofern jede d. beiden Jahresabteilungen (durchschnittlich) als eine Jahreshälfte zu rechnen ist, d. h. so dafs die beiden unter sich nicht gleichen Teile zusammen allemal ein Jahr ausmachen." Üb. die Einteilung selbst

τὴν δύναμιν ἔχοντος, δέκα μὲν θέρη, ἴσους δὲ χειμῶνας τῷ πρώτῳ πολέμῳ τῷδε γεγενημένους.

21. Λακεδαιμόνιοι δέ (ἔλαχον γὰρ πρότεροι ἀποδιδόναι ἃ εἶχον) τούς τε ἄνδρας εὐθὺς τοὺς παρὰ σφίσιν αἰχμαλώτους ἀφίεσαν καὶ πέμψαντες ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης πρέσβεις Ἰσχαγόραν καὶ Μηνᾶν καὶ Φιλοχαρίδαν ἐκέλευον τὸν Κλεαρίδαν τὴν Ἀμφίπολιν παραδιδόναι τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοὺς ἄλλους τὰς σπονδάς, ὡς εἴρητο ἑκάστοις, δέχεσθαι. 2 οἱ δ' οὐκ ἤθελον, νομίζοντες οὐκ ἐπιτηδείας εἶναι· οὐδὲ ὁ Κλεαρίδας παρέδωκε τὴν πόλιν, χαριζόμενος τοῖς Χαλκιδεῦσι, λέγων ὡς οὐ δυνατὸς εἴη βίᾳ ἐκείνων παραδιδόναι. 3 ἐλθὼν δὲ αὐτὸς κατὰ τάχος μετὰ πρέσβεων αὐτόθεν ἀπολογησόμενός τε ἐς τὴν Λακεδαίμονα, ἢν κατηγορῶσιν οἱ περὶ τὸν Ἰσχαγόραν ὅτι οὐκ ἐπείθετο, καὶ ἅμα βουλόμενος εἰδέναι εἰ ἔτι μετακινητὴ εἴη ἡ ὁμολογία, ἐπειδὴ ηὗρε κατειλημμένους, αὐτὸς μὲν πάλιν πεμπόντων τῶν Λακεδαιμονίων καὶ κελευόντων μάλιστα μὲν καὶ τὸ χωρίον παραδοῦναι, εἰ δὲ μή, ὁπόσοι Πελοποννησίων ἔνεισιν ἐξαγαγεῖν, κατὰ τάχος ἐπορεύετο.

22. Οἱ δὲ ξύμμαχοι ἐν τῇ Λακεδαίμονι αὐτοῦ ⟨ἔτι⟩ ἔτυχον ὄντες, καὶ αὐτῶν τοὺς μὴ δεξαμένους τὰς σπονδὰς ἐκέλευον οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιεῖσθαι. οἱ δὲ τῇ αὐτῇ προφάσει, ᾗπερ καὶ τὸ πρῶτον ἀπεώσαντο, οὐκ ἔφασαν δέξεσθαι, ἢν μή τινας δικαιοτέρας τούτων ποιῶνται. 2 ὡς δ' αὐτῶν οὐκ ἐσήκουον, ἐκείνους μὲν ἀπέπεμψαν, αὐτοὶ δὲ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ξυμ-

zu 2, 1. — *τῷ πρώτῳ πολ. τῷδε.* Wie heifst der Krieg gewöhnlich?

21. 1. *ἔλαχον.* Nach Theophrast (Plut. Nik. 10) hätte Nikias die lak. Gesandten bestochen, dafs das Los mit der Rückgabe der Eroberungen zu beginnen die Lak. traf. — *ἀφίεσαν* 1, 26, 1. — *τοὺς ἄλλους*, näml. *τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης*, von denen Kap. 18, 5 u. 6.

2. *βίᾳ*, 1, 43, 3. s, auch 17, 2.

3. *κατειλημμένους*, (gebunden, sc. *τοὺς Λακ.*), jetzt mit Recht von allen Herausgebern aufgenommen statt *κατειλημμένας* der Hdd. und Schol., welches sich weder hinsichtlich des Sprachgebrauchs noch wegen der Beziehung auf das entfernte *σπονδάς* rechtfertigen läfst. — *αὐτὸς μὲν*, man erwartet den Gegensatz *οἱ δὲ πρέσβεις*, statt dessen werden im folg. Kap. die Bundesgenossen überhaupt genannt. — *μάλιστα μὲν — εἰ δὲ μή* 1, 32, 1.

22. 1. *αὐτοὶ* der Hdd. st. *αὐτοῦ* läfst sich nur erklären, wenn man die übrigen Bundesgenossen in Gegensatz stellt zu den thrak. Städten, die nicht selbst in Lak. zugegen waren. So Böhme. Valla übersetzt es gar nicht. Kr. korr. *αὐτοῦ* u. vgl. damit z. B. 3, 81, 2. Rauchenstein: *ἔτι.* Dies vermifst man ungern wegen 17, 2; doch kann *αὐτοὶ* nicht gut Verschreibung für *ἔτι* sein, welches leicht wegen des gleichen Anfangs von *ἔτυχον* vom Schreiber übersehen werden konnte. Wir nehmen mit Stahl *αὐτοῦ ἔτι* auf.

μαχίαν ἐποιοῦντο, νομίζοντες ἥκιστα ἂν σφίσι τούς τε Ἀργείους, ἐπειδὴ οὐκ ἤθελον Ἀμπελίδου καὶ Λίχου ἐλθόντων ἐπισπένδεσθαι νομίσαντες αὐτοὺς ἄνευ Ἀθηναίων οὐ δεινοὺς εἶναι, καὶ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον [μάλιστ' ἂν] ἡσυχάζειν·
3 πρὸς γὰρ ἂν τοὺς Ἀθηναίους, εἰ ἐξῆν, χωρεῖν. παρόντων οὖν πρέσβεων ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ γενομένων λόγων ξυνέβησαν, καὶ ἐγένοντο ὅρκοι καὶ ξυμμαχία ἥδε.

23. „Κατὰ τάδε ξύμμαχοι ἔσονται ⟨Ἀθηναῖοι καὶ⟩ Λακεδαιμόνιοι πεντήκοντα ἔτη· ἤν τινες ἴωσιν ἐς τὴν γῆν πολέμιοι τὴν Λακεδαιμονίων καὶ κακῶς ποιῶσι Λακεδαιμονίους, ὠφελεῖν Ἀθη-

2. ἐποιοῦντο. Über das Impf. zu 1, 105, 6. — ἐπισπένδεσθαι. Die Bedeutung von ἐπί erhellt aus 14, 4. — νομίσαντες — εἶναι früher als Epanalepsis von νομίζοντες — Ἀργείους aufgefafst. Näml. νομίσαντες soll für νομίζοντες (ähnlich Xenoph. Cyrop. 7, 2, 24. 4, 2, 3), ἥκιστα für οὐ, und αὐτοὺς für τοὺς Ἀργείους eingetreten sein. Aber eine solche Epanalepsis, die bei „einem so kurzen Zwischenraume durch nichts gerechtfertigt ist“ u. das oben stehende τε ganz in der Luft schweben läfst, einem sorgsamen Schriftsteller aufzubürden ist sehr bedenklich. Stahl hält „νομίσαντες αὐτοὺς ἄνευ Ἀθηναίων οὐ“ für eingeschoben und setzt πρὸς γὰρ bis χωρεῖν in Parenthese nach δεινοὺς εἶναι; Cl. dagegen fafst νομίζοντες ἥκ. ἂν σφίσι als Interpolation und korr. πρὸς γὰρ ἂν τοὺς Ἀργείους statt Ἀθην. der Hdd. Beide Korr. sind zu gewaltsam. Madvig Adv. v. p. 323 s. schiebt ἐπιτίθεσθαι vor ἐπειδὴ ein. Herwerden streicht mit Badham νομίσαντες u. οὐ und setzt πρὸς — χωρεῖν wie Stahl. Böhme wollte μόλις ἂν für μάλιστα ἂν lesen. Dann geht natürlich νομίσαντες — εἶναι auf die Argeier, ἥκιστ' ἂν ist mit ἡσυχάζειν zu verbinden u. als hypothetisches Glied zu denken: „wenn sie kein Bündnis mit den Ath. schlössen“, was im Deutschen durch sonst ausgedrückt wird; s. 4, 54, 3. 126, 5. u. a. Ich habe μάλιστ' ἂν als Glossem eingeklammert u. lasse ἥκιστα ἂν für die übrigen Pelop. mitgelten, so dafs der Sinn entsteht: die Lak. fürchteten den Krieg mit Ath. u. Arg. zugleich (Kap. 14); sie schlossen nur mit den Ath. ein Schutzbündnis, weil sie der Ansicht waren, dafs ihnen sowohl die Arg. wie die übrigen Peloponnesier am wenigsten Ruhe hielten, wenn sie kein Bündnis schlössen, denn jene wollten ja den Vertrag nicht erneuern, weil sie die Lak., solange diese im Krieg mit den Ath. lagen, für ungefährlich hielten, diese aber (die Pelop.) würden — wenn zwischen Ath. u. Sparta kein Frieden geschlossen würde — zu den Athenern abfallen. Ob damit der Stelle aufgeholfen ist, möchte ich nicht behaupten, aber es war mir um eine möglichst einfache Änderung und Erklärung zu thun.

23. 1. κατὰ τάδε (s. 18, 1) hat Kr. richtig zu diesem Kap. gezogen. Als Schlufs des vorigen ist es wegen des dortigen ἥδε nicht passend. Kirchhoff (Sitzgsber. d. Berl. Ak. 1883) hält es für Glosse zu ἥδε und rettet dadurch das nach ἤν in den Hdd. stehende δὲ. Richtig ergänzt er Ἀθηναῖοι καὶ vor Λακ. Stahl nimmt wegen 39, 3 u. 46, 2 eine gröfsere Lücke an, die er etwa so ausfüllt: μήτε σπένδεσθαί τῳ ἄνευ κοινῆς γνώμης μήτε πολεμεῖν· εἶναι δὲ τὴν ξυμμαχίαν πεντ. ἔτ. Die Annahme der Lücke ist unsicher; sollte wirklich eine so wichtige Bestimmung gleich im Anfang der Urkunde ausgefallen sein? Wir halten daher noch an Böhmes einfacher Korrektur,

ναίους Λακεδαιμονίους τρόπῳ ὁποίῳ ἂν δύνωνται ἰσχυροτάτῳ κατὰ τὸ δυνατόν· ἢν δὲ δῃώσαντες οἴχωνται, πολεμίαν εἶναι ταύτην τὴν πόλιν Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀθηναίοις καὶ κακῶς πάσχειν ὑπὸ ἀμφοτέρων, καταλύειν δὲ ἅμα ἄμφω τὼ πόλεε. ταῦτα δ' εἶναι δικαίως καὶ προθύμως καὶ ἀδόλως. καὶ ἤν 2 τινες ἐς τὴν Ἀθηναίων γῆν ἴωσι πολέμιοι καὶ κακῶς ποιῶσιν Ἀθηναίους, ὠφελεῖν Λακεδαιμονίους ⟨Ἀθηναίους⟩ τρόπῳ ὅτῳ ἂν δύνωνται ἰσχυροτάτῳ κατὰ τὸ δυνατόν. ἢν δὲ δῃώσαντες οἴχωνται, πολεμίαν εἶναι ταύτην τὴν πόλιν Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀθηναίοις καὶ κακῶς πάσχειν ὑπ' ἀμφοτέρων, καταλύειν δὲ ἅμα ἄμφω τὼ πόλεε. ταῦτα δ' εἶναι δικαίως καὶ προθύμως καὶ ἀδόλως. ἢν δὲ ἡ δουλεία ἐπανιστῆται, ἐπικουρεῖν Ἀθη- 3 ναίους Λακεδαιμονίοις παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυνατόν. ὀμοῦν- 4 ται δὲ ταῦτα οἵπερ καὶ τὰς ἄλλας σπονδὰς ὤμνυον ἑκατέρων. ἀνανεοῦσθαι δὲ [τὸν ὅρκον] κατ' ἐνιαυτὸν Λακεδαιμονίους μὲν ἰόντας ἐς Ἀθήνας πρὸς τὰ Διονύσια, Ἀθηναίους δὲ ἰόντας ἐς Λακεδαίμονα πρὸς τὰ Ὑακίνθια. στήλην δὲ ἑκατέρους στῆσαι, 5 τὴν μὲν ἐν Λακεδαίμονι παρ' Ἀπόλλωνι ἐν Ἀμυκλαίῳ, τὴν δὲ ἐν Ἀθήναις ἐν πόλει παρ' Ἀθηνᾷ. ἢν δέ τι δοκῇ Λακεδαιμονίοις 6 καὶ Ἀθηναίοις προσθεῖναι καὶ ἀφελεῖν περὶ τῆς ξυμμαχίας, ὅ τι ἂν δοκῇ, εὔορκον ἀμφοτέροις εἶναι."

24. Τὸν δὲ ὅρκον ὤμνυον Λακεδαιμονίων μὲν οἵδε· Πλειστοάναξ, Ἆγις, Πλειστόλας, Δαμάγητος, Χίονις, Μεταγένης, Ἄκανθος, Δάιθος, Ἰσχαγόρας, Φιλοχαρίδας, Ζευξίδας,

Beseitigung des sinnwidrigen δὲ fest. — τρόπῳ — δυνατόν, Umständlichkeit des Kanzleistils, wie auch §. 2 und 3. — καταλύειν sc. τὸν πόλεμον.

2. ⟨Ἀθηναίους⟩ halte ich für notwendig, da sich auch sonst die Worte fast decken mit §. 1; nach ποιῶσιν zu interpung. und Ἀθην. zum Folg. zu ziehen, dünkt mir weniger empfehlenswert. Nichts konnte leichter ausfallen als der sich mehrmals wiederholende Name. — Ist vielleicht auch hier zu schreiben ὁποίῳ? Dasselbe vermutet — wie ich jetzt sehe — Kirchhoff.

3. ἡ δουλεία, *servitium*. Welche sind natürlich gemeint? vgl. zu 4, 128, 1. Wegen der Sache zu 14, 3.

4. ὀμοῦνται, Übergang in die direkte Rede. s. 18, 4. — ταῦτα, diese Bedingungen. — τὰς ἄλλας, K. 18. — [τὸν ὅρκον] v. Kirchh. zugesetzt. — τὰ Διονύσια, 20, 1. — τὰ Ὑακίνθια, Fest zu Ehren des amykläischen Apollon, im Monat Hyakinthios gefeiert, der dem attischen Hekatombaion entsprach.

5. ἐν Ἀμυκλαίῳ — ἐν πόλει. zu 18, 10. — Ἀθηνᾷ, es müſste nach dem damal. Sprachgebr. Ἀθηναίᾳ stehen.

6. εὔορκον εἶναι, sc. προσθεῖναι καὶ ἀφελεῖν. s. 29, 2, nach welcher Stelle man übrigens ἀμφοτέροις lieber mit ὅ τι ἂν δοκῇ verbunden sehen möchte. So auch Herwerd. Viell. stand es sogar in beiden Gliedern, wie 18, 11, vgl. 47, 12.

Ἄντιππος, Ἀλκινάδας, Τέλλις, Ἐμπεδίας, Μηνᾶς, Λάφιλος· Ἀθηναίων δὲ Λάμπων, Ἰσθμιόνικος, Λάχης, Νικίας, Εὐθύδημος, Προκλῆς, Πυθόδωρος, Ἅγνων, Μυρτίλος, Θρασυκλῆς, Θεαγένης, Ἀριστοκράτης, Ἰώλκιος, Τιμοκράτης, Λέων, Λάμαχος, Δημοσθένης.

2 Αὕτη ἡ ξυμμαχία ἐγένετο μετὰ τὰς σπονδὰς οὐ πολλῷ ὕστερον, καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐκ τῆς νήσου ἀπέδοσαν οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ τὸ θέρος ἦρχε τοῦ ἑνδεκάτου ἔτους. ταῦτα δὲ τὰ δέκα ἔτη ὁ πρῶτος πόλεμος ξυνεχῶς γενόμενος γέγραπται.

25. Μετὰ δὲ τὰς σπονδὰς καὶ τὴν ξυμμαχίαν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων, αἳ ἐγένοντο μετὰ τὸν δεκαετῆ πόλεμον ἐπὶ Πλειστόλα μὲν ἐν Λακεδαίμονι ἐφόρου, Ἀλκαίου δ' ἄρχοντος Ἀθήνησι, τοῖς μὲν δεξαμένοις αὐτὰς εἰρήνη ἦν, οἱ δὲ Κορίνθιοι καὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεών τινες διεκίνουν τὰ πεπραγμένα· καὶ εὐθὺς ἄλλη ⟨τε⟩ ταραχὴ καθίστατο 2 τῶν ξυμμάχων πρὸς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ ἅμα καὶ τοῖς Ἀθηναίοις οἱ Λακεδαιμόνιοι προϊόντος τοῦ χρόνου ὕποπτοι ἐγένοντο, ἔστιν ἐν οἷς οὐ ποιοῦντες ἐκ τῶν ξυγκειμένων ἃ εἴ-3 ρητο. καὶ ἐπὶ ἓξ ἔτη μὲν καὶ δέκα μῆνας ἀπέσχοντο μὴ ἐπὶ τὴν ἑκατέρων γῆν στρατεῦσαι, ἔξωθεν δὲ μετ' ἀνοκωχῆς οὐ βεβαίου ἔβλαπτον ἀλλήλους τὰ μάλιστα· ἔπειτα μέντοι καὶ ἀναγκασθέντες λῦσαι τὰς μετὰ τὰ δέκα ἔτη σπονδὰς αὖθις ἐς πόλεμον φανερὸν κατέστησαν.

24. 2. *ταῦτα — ἔτη* wegen der vorhergehenden Zeitbestimmg. vorangestellt, ist mit *ξυνεχ. γεν.* zu verbinden.

25. 1. *δεκαετῆ*. Böhme hat in d. vor. Aufl. u. in d. Textausgabe *δεκαέτη* accentuiert (s. Dind. lex. Soph.), auch 1, 112, 1 verlangte er *πενταέτεις*. Eher halte ich die von Stahl geforderten Formen *δεκέτη* und *πεντέτεις* für berechtigt. — *Κορίνθιοι* s. 17, 2 u. 27, 2. Auch über andere pelop. Städte später. — *ἄλλη ⟨τε⟩* mit Stahl. — *ἐπὶ ἓξ κτέ.* Da die thatsächlichen Feindseligkeiten erst im Sommer 414, also nach mehr als vollen sieben Jahren von jetzt an wieder ausbrachen (6, 105, 1), so hielten mehrere diese Angabe für zu niedrig und schlugen verschiedene Änderungen der Zahlen vor. B. nahm an, dafs Thuk. das *ἀπέσχοντο μὴ ἐπὶ τὴν ἑκατέρων γῆν στρατεῦσαι* nur bis dahin gelten liefs, wo die Laked. wieder entschieden den Plan fafsten (vgl. zu 20, 1), in Attika einzufallen; und dies geschah in der zweiten Hälfte des Winters des siebenzehnten Kriegsjahres, also genau nach 6 Jahren und 10 Monaten von jetzt an: 6, 93, 1. 2. Richtiger fafst H. Jerusalem (Wien. Stud. 1881. H. 2) als terminus a quo den Beginn des Winters 421/20, denn im Sommer 421 herrschte Frieden (s. Kapp. 35 und 36). — *μή* ist das sog. pleonastische.

26. *Γέγραφε δὲ καὶ ταῦτα ὁ αὐτὸς Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ἑξῆς, ὡς ἕκαστα ἐγένετο, κατὰ θέρη καὶ χειμῶνας, μέχρι οὗ τήν τε ἀρχὴν κατέπαυσαν τῶν Ἀθηναίων Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, καὶ τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ κατέλαβον. ἔτη δὲ ἐς τοῦτο τὰ ξύμπαντα ἐγένετο τῷ πολέμῳ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι. καὶ τὴν διὰ μέσου ξύμβασιν εἴ τις μὴ ἀξιώσει πόλεμον* 2 *νομίζειν, οὐκ ὀρθῶς δικαιώσει. τοῖς τε γὰρ ἔργοις ὡς διῄρηται ἀθρείτω, καὶ εὑρήσει οὐκ εἰκὸς ὂν εἰρήνην αὐτὴν κριθῆναι, ἐν ᾗ οὔτε ἀπέδοσαν πάντα οὔτ᾽ ἀπεδέξαντο ἃ ξυνέθεντο, ἔξω τε τούτων πρὸς τὸν Μαντινικὸν καὶ Ἐπιδαύριον πόλεμον καὶ ἐς ἄλλα ἀμφοτέροις ἁμαρτήματα ἐγένοντο, καὶ οἱ ἐπὶ Θρᾴκης ξύμμαχοι οὐδὲν ἧσσον πολέμιοι ἦσαν, Βοιωτοί τε ἐκεχειρίαν δεχήμερον ἦγον. ὥστε ξὺν τῷ πρώτῳ πολέμῳ τῷ* 3 *δεκαετεῖ καὶ τῇ μετ᾽ αὐτὸν ὑπόπτῳ ἀνοκωχῇ καὶ τῷ ὕστερον ἐξ αὐτῆς πολέμῳ εὑρήσει τις τοσαῦτα ἔτη, λογιζόμενος κατὰ τοὺς χρόνους, καὶ ἡμέρας οὐ πολλὰς παρενεγκούσας, καὶ τοῖς ἀπὸ χρησμῶν τι ἰσχυρισαμένοις μόνον δὴ τοῦτο ἐχυρῶς ξυμβάν. ἀεὶ γὰρ ἔγωγε μέμνημαι, καὶ ἀρχομένου τοῦ πολέμου καὶ* 4 *μέχρι οὗ ἐτελεύτησε, προφερόμενον ὑπὸ πολλῶν ὅτι τρὶς ἐννέα ἔτη δέοι γενέσθαι αὐτόν. ἐπεβίων δὲ διὰ παντὸς αὐτοῦ,* 5 *αἰσθανόμενός τε τῇ ἡλικίᾳ καὶ προσέχων τὴν γνώμην, ὅπως ἀκριβές τι εἴσομαι· καὶ ξυνέβη μοι φεύγειν τὴν ἐμαυτοῦ ἔτη*

26. Dieses Kap. bildet gleichsam ein zweites Vorwort und wurde wahrscheinlich erst geschrieben, als der Verf. den zuerst nur auf den zehnjährigen Krieg berechneten Plan seines Werkes auf den ganzen Krieg ausdehnte; s. Einl. S. XIV.

2. *τοῖς τε γὰρ κτέ.* Das diesem korrespondierende Satzglied scheint *ἔξω τε τούτων κτέ.* zu sein. Unter *τοῖς ἔργοις* sind dann die Handlungen der Kontrahenten in Bezug auf den Vertrag selbst, also die wirkliche Ausführung desselben zu verstehen, und dieser werden gegenübergestellt die sonstigen Vorfälle, die ebenfalls jenen Zwischenzustand als einen nur scheinbaren Frieden kennzeichnen. Zu *ὡς διῄρηται* denke ich als Subj. *τὰ ἔργα*: nach den Handlungen, wie sie (von mir) auseinandergelegt sind. Belege zu dieser Bedeutung bei Steph. Thes. unter *διαιρῶ τοῦτο*. Gewöhnlich nimmt man als Subj. *ἡ διὰ μέσου ξύμβασις*, auch wohl *ὁ πόλεμος*, doch ist die dann für *διῄρηται* anzunehmende Bedeutung ungewifs. Stahl: *τοῖς* [*τε*] *non spectandum est nomen ξυμβάσεως, sed quomodo rebus gestis id definitum habeamus.* — *Μαντινικὸν καὶ Ἐπ.* K. 33 f. 53 ff. — *ἐγένοντο.* Üb. den Plur. zu 1, 126, 5. — *δεχήμερον*, einen alle zehn Tage zu erneuernden.

3. *παρενεγκούσας.* zu 20, 1.

4. *ἀεὶ* zu verbinden mit *προφερ.* — *τρὶς ἐννέα*, die feierliche Ausdrucksweise der Divination, auch 6. Plut. Nik. 9 *τρὶς ἐννέα ἔτη διαπολεμηθῆναι πέπρωται τὸν πόλεμον.*

5. *αἰσθανόμενος*, zum Auffassen geeignet, absolut gebraucht, zu 1, 54, 2. — *καὶ ξυνέβη κτέ.* Über den Inhalt dieser Stelle s. die Einl.

εἴκοσι μετὰ τὴν ἐς Ἀμφίπολιν στρατηγίαν, καὶ γενομένῳ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς πράγμασι, καὶ οὐχ ἧσσον τοῖς Πελοποννησίων διὰ τὴν φυγήν, καθ' ἡσυχίαν τι αὐτῶν μᾶλλον αἰσθέσθαι.
6 *τὴν οὖν μετὰ τὰ δέκα ἔτη διαφοράν τε καὶ ξύγχυσιν τῶν σπονδῶν καὶ τὰ ἔπειτα ὡς ἐπολεμήθη ἐξηγήσομαι.*

27. *Ἐπειδὴ γὰρ αἱ πεντηκοντούτεις σπονδαὶ ἐγένοντο καὶ ὕστερον ἡ ξυμμαχία, καὶ αἱ ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου πρεσβεῖαι, αἵπερ παρεκλήθησαν ἐς αὐτά, ἀνεχώρουν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος.*
2 *καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἐπ' οἴκου ἀπῆλθον, Κορίνθιοι δὲ ἐς Ἄργος τραπόμενοι πρῶτον λόγους ποιοῦνται πρός τινας τῶν ἐν τέλει ὄντων Ἀργείων, ὡς χρή, ἐπειδὴ Λακεδαιμόνιοι οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ, ἀλλ' ἐπὶ καταδουλώσει τῆς Πελοποννήσου σπονδὰς καὶ ξυμμαχίαν πρὸς Ἀθηναίους τοὺς πρὶν ἐχθίστους πεποίηνται, ὁρᾶν τοὺς Ἀργείους ὅπως σωθήσεται ἡ Πελοπόννησος, καὶ ψηφίσασθαι τὴν βουλομένην πόλιν τῶν Ἑλλήνων, ἥτις αὐτόνομός τέ ἐστι καὶ δίκας ἴσας καὶ ὁμοίας δίδωσι, πρὸς Ἀργείους ξυμμαχίαν ποιεῖσθαι ὥστε τῇ ἀλλήλων ἐπιμαχεῖν, ἀποδεῖξαι δὲ ἄνδρας ὀλίγους ἀρχὴν αὐτοκράτορας καὶ μὴ πρὸς τὸν δῆμον τοὺς λόγους εἶναι, τοῦ μὴ καταφανεῖς γίγνεσθαι τοὺς μὴ πείσαντας τὸ πλῆθος. ἔφασαν δὲ πολλοὺς προσχωρήσεσθαι μίσει*
3 *τῶν Λακεδαιμονίων. καὶ οἱ μὲν Κορίνθιοι διδάξαντες ταῦτα ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου.*

28. *Οἱ δὲ τῶν Ἀργείων ἄνδρες ἀκούσαντες ἐπειδὴ ἀνήνεγκαν τοὺς λόγους ἔς τε τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν δῆμον, ἐψηφίσαντο Ἀργεῖοι, καὶ ἄνδρας εἵλοντο δώδεκα πρὸς οὓς τὸν βουλόμενον τῶν Ἑλλήνων ξυμμαχίαν ποιεῖσθαι πλὴν Ἀθηναίων*

S. X f. — *ἀμφοτέροις* i. e. *τοῖς τε Πελοποννησίων καὶ τοῖς Ἀθηναίων.* — *αἰσθέσθαι.* Gegen Bekkers Lesart *αἴσθεσθαι* Herwerd. stud. Th. 128.
27. 1. *ἡ ξυμμαχία* (mit Herw., St., Cl.), in d. Hdd. der Plur., den B. auch in der Textausg. beibehält; so richtig sonst der Plur. sein mag, von diesem Bündnis wird er sonst nicht gebraucht und wird also wohl auf einem Fehler der Abschreiber beruhen. — *καὶ αἱ* beginnt den Nachsatz. s. 2, 21, 1 u. a. St. streicht *καὶ* im Anfang von §. 2 u. beginnt den Nachsatz mit *οἱ μέν.* — *παρεκλήθησαν.* 17, 2. — *αὐτὰ* eigentlich nur auf *σπονδὰς* zu beziehen (daher St. korr. *αὐταί*) wie unser „dafür, dazu“.
2. *τῶν ἐν τέλει ὁ Ἀθ.* Weiteres über diese 47, 9. — *οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ κτέ.* vgl. den ähnlichen Ausdruck 3, 10, 2. — *δίκας ἴσας καὶ ὁμοίας,* auf Billigkeit und Gleichheit gegründetes Rechtsverfahren. 1, 140, 2. — *ἀρχήν.* Akk. der Beziehung. — *τῇ ἀλλήλων ἐπιμαχεῖν.* vgl. 1, 44, 1. — *τοὺς μὴ πείσαντας,* die etwa nicht überredet hätten. Ein ähnlicher Vorschlag, um sich durch das etwaige Scheitern der Unterhandluugen nicht zu kompromittieren, 4, 22, 3.
28. 1. *πρὸς οὓς — ποιεῖσθαι.*

καὶ Λακεδαιμονίων· τούτων δὲ μηδετέροις ἐξεῖναι ἄνευ τοῦ δήμου τοῦ Ἀργείων σπείσασθαι. ἐδέξαντό τε ταῦτα οἱ Ἀργεῖοι 2 μᾶλλον, ὁρῶντες τόν τε τῶν Λακεδαιμονίων σφίσι πόλεμον ἐσόμενον (ἐπ' ἐξόδῳ γὰρ πρὸς αὐτοὺς αἱ σπονδαὶ ἦσαν), καὶ ἅμα ἐλπίσαντες τῆς Πελοποννήσου ἡγήσεσθαι. κατὰ γὰρ τὸν χρόνον τοῦτον ἥ τε Λακεδαίμων μάλιστα δὴ κακῶς ἤκουσε καὶ ὑπερώφθη διὰ τὰς ξυμφοράς, οἵ τε Ἀργεῖοι ἄριστα ἔσχον τοῖς πᾶσιν, οὐ ξυναράμενοι τοῦ Ἀττικοῦ πολέμου, ἀμφοτέροις δὲ μᾶλλον ἔνσπονδοι ὄντες ἐκκαρπωσάμενοι. οἱ μὲν οὖν Ἀργεῖοι οὕτως ἐς τὴν ξυμμαχίαν προσεδέχοντο τοὺς ἐθέλοντας τῶν Ἑλλήνων.

29. Μαντινῆς δ' αὐτοῖς καὶ οἱ ξύμμαχοι αὐτῶν πρῶτοι προσεχώρησαν, δεδιότες τοὺς Λακεδαιμονίους. τοῖς γὰρ Μαντινεῦσι μέρος τι τῆς Ἀρκαδίας κατέστραπτο ὑπήκοον, ἔτι τοῦ πρὸς Ἀθηναίους πολέμου ὄντος, καὶ ἐνόμιζον οὐ περιόψεσθαι σφᾶς τοὺς Λακεδαιμονίους ἄρχειν, ἐπειδὴ καὶ σχολὴν ἦγον· ὥστε ἄσμενοι πρὸς τοὺς Ἀργείους ἐτράποντο, πόλιν τε μεγάλην νομίζοντες καὶ Λακεδαιμονίοις ἀεὶ διάφορον, δημοκρατουμένην τε ὥσπερ καὶ αὐτοί. ἀποστάντων δὲ τῶν Μαντινέων 2 καὶ ἡ ἄλλη Πελοπόννησος ἐς θροῦν καθίστατο ὡς καὶ σφίσι ποιητέον τοῦτο, νομίσαντες πλέον τέ τι εἰδότας μεταστῆναι αὐτοὺς καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἅμα δι' ὀργῆς ἔχοντες, ἐν ἄλλοις τε καὶ ὅτι ἐν ταῖς σπονδαῖς ταῖς Ἀττικαῖς ἐγέγραπτο εὔορκον εἶναι προσθεῖναι καὶ ἀφελεῖν ὅ τι ἂν ἀμφοῖν τοῖν πολέοιν δοκῇ, Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀθηναίοις. τοῦτο γὰρ τὸ 3 γράμμα μάλιστα τὴν Πελοπόννησον διεθορύβει καὶ ἐς ὑπο-

zu 1, 95, 5. — *μηδετέροις*. verb. mit *σπείσασθαι*. — *ἄνευ*, Bedeutung wie 1, 128, 3. offenbar aus der Urkunde.
2. *ὁρῶντες κτἑ.* Üb. die Stellung zu 1, 16. — *ἐπ' ἐξόδῳ* 14, 4. — *ἄριστα ἔσχον*, waren in d. besten Zustand gelangt. — *ξυναράμενοι τοῦ.* zu 4, 10, 1. — *ἔνσπονδοι ὄντες* enthält den Grund von *μᾶλλον ἐκκαρπωσάμενοι*. Dieses: die Vorteile (davon) genossen, ausgebeutet hatten. And. jedoch verstehen es mit dem Schol. im eigentlichen Sinne: die Früchte u. Produkte aus ihrem Lande ungeschmälert ziehen.

29. 1. *μέρος τι* wohl Parrhasia (Haacke) am Lykaion. — *ὑπήκοον* proleptisches Prädikat, s. zu 1, 93, 2. — *σφᾶς* ist Subj. von *ἄρχειν*, *τοὺς Λακ.* von *περιόψεσθαι*. Üb. die Konstruktion von *περιορᾶν* zu 1, 35, 4. — *ἦγον οἱ Λακ.* — *νομίζοντες* nicht sowohl: denkend, als: bedenkend. vgl. *ἡγησάμενοι* 1, 102, 3. — *ὥσπερ καὶ αὐτοί.* ebensowohl wie sie. Nom. auch 1, 32, 1 u. ö.
2. *νομίσαντες κτἑ.* zu 1, 16. — *ἐγέγραπτο.* 18, 11. 23, 6.
3. *γράμμα* wegen *ἐγέγρ.*, Punkt, Bestimmung, Klausel. — *τὴν*

ψίαν καθίστη μὴ μετὰ Ἀθηναίων σφᾶς βούλωνται Λακεδαιμόνιοι δουλώσασθαι· δίκαιον γὰρ εἶναι πᾶσι τοῖς ξυμμάχοις 4 γεγράφθαι τὴν μετάθεσιν. ὥστε φοβούμενοι οἱ πολλοὶ ὥρμηντο πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ αὐτοὶ ἕκαστοι ξυμμαχίαν ποιεῖσθαι.

30. Λακεδαιμόνιοι δὲ αἰσθόμενοι τὸν θροῦν τὸν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καθεστῶτα καὶ τοὺς Κορινθίους διδασκάλους τε γενομένους καὶ αὐτοὺς μέλλοντας σπείσασθαι πρὸς τὸ Ἄργος, πέμπουσι πρέσβεις ἐς τὴν Κόρινθον, βουλόμενοι προκαταλαβεῖν τὸ μέλλον, καὶ ᾐτιῶντο τήν τε ἐσήγησιν τοῦ παντὸς καὶ εἰ Ἀργείοις σφῶν ἀποστάντες ξύμμαχοι ἔσονται, παραβήσεσθαί τε ἔφασαν αὐτοὺς τοὺς ὅρκους, καὶ ἤδη ἀδικεῖν ὅτι οὐ δέχονται τὰς Ἀθηναίων σπονδάς, εἰρημένον κύριον εἶναι ὅ τι ἂν τὸ πλῆθος τῶν ξυμμάχων ψηφίσηται, ἢν μή τι θεῶν 2 ἢ ἡρώων κώλυμα ᾖ. Κορίνθιοι δὲ παρόντων σφίσι τῶν ξυμμάχων, ὅσοι οὐδ' αὐτοὶ ἐδέξαντο τὰς σπονδάς (παρεκάλεσαν δὲ αὐτοὺς αὐτοὶ πρότερον), ἀντέλεγον τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἃ μὲν ἠδικοῦντο, οὐ δηλοῦντες ἄντικρυς, ὅτι οὔτε Σόλλιον σφίσιν ἀπέλαβον παρ' Ἀθηναίων οὔτε Ἀνακτόριον, εἴ τέ τι ἄλλο ἐνόμιζον ἐλασσοῦσθαι, πρόσχημα δὲ ποιούμενοι τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης μὴ προδώσειν· ὀμόσαι γὰρ αὐτοῖς ὅρκους ἰδίᾳ τε, ὅτε μετὰ Ποτιδαιατῶν τὸ πρῶτον ἀφίσταντο, καὶ ἄλλους ὕστερον. 3 οὔκουν παραβαίνειν τοὺς τῶν ξυμμάχων ὅρκους ἔφασαν οὐκ ἐσιόντες ἐς τὰς τῶν Ἀθηναίων σπονδάς· θεῶν γὰρ πίστεις

μετάθεσιν, die Befugnis zu Änderungen. Der Sinn ist offenbar dieser: Änderungen hätten nicht von der Übereinstimmung blofs jener beiden Staaten, sondern von der aller Verbündeten abhängig gemacht werden müssen.

4. *πρὸς τοὺς Ἀργείους* verb. mit *ξυμμαχίαν ποιεῖσθαι*, wie 27, 2. 28, 1. — *ὥρμηντο* Kap. 1.

30. 1. *αὐτούς*, die Kor. sind nicht nur Anstifter, sondern stehen selbst im Begriff, einen Vertrag zu schliefsen. — *προκαταλαβεῖν*, vorbeugen. — *καὶ εἰ* (ungefähr gleich *ὅτι*) hängt noch von *ᾐτιῶντο* ab. — *εἰρημένον*, zu 1, 74, 1. — *τῶν ξυμμάχων*, der pelop. Bundesgenossen.

2. *ὅσοι* 17, 2. — *οὐδ' αὐτοί*, ebenso wenig wie sie, gleichfalls nicht; das negierte *καὶ αὐτοί*. — *ἠδικοῦντο*, sich beleidigt glaubten. — *Σόλλιον* in Akarnanien 431 von d. Athen. genommen (s. 2, 30, 1), *Ἀνακτόριον* 425 (4, 49). — *σφίσιν*, *τοῖς Κορινθίοις*. — *ἀπέλαβον*, *οἱ Λακ.* — *τὶ ἄλλο*, „*velut quod Epidamno et Potidaea coloni eorum expulsi erant.*" P. — *τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης* ist wohl als Obj. von *πρόσχημα ποιούμενοι* gedacht und *μὴ προδώσειν* (sc. *αὐτούς*) als Epexegem. s. 5, 92, 7 *πιστεύσαντες τῷ θεῷ πρὸς ἡμῶν ἔσεσθαι.* zu 1, 23, 6. Indessen ist hier auch die Auffassung zulässig: indem sie vorgaben, die thrakischen Städte nicht preisgeben zu wollen. — *ἀφίσταντο.* 1, 58, 1.

3. *θεῶν πίστεις* sind Versiche-

ὀμόσαντες ἐκείνοις οὐκ ἂν εὐορκεῖν προδιδόντες αὐτούς. εἰρῆσθαι δ' ὅτι „ἢν μὴ θεῶν ἢ ἡρώων κώλυμα ᾖ“· φαίνεσθαι οὖν σφίσι κώλυμα θεῖον τοῦτο. καὶ περὶ μὲν τῶν παλαιῶν 4 ὅρκων τοσαῦτα εἶπον, περὶ δὲ τῆς Ἀργείας ξυμμαχίας μετὰ τῶν φίλων βουλευσάμενοι ποιήσειν ὅ τι ἂν δίκαιον ᾖ. καὶ οἱ 5 μὲν Λακεδαιμονίων πρέσβεις ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. ἔτυχον δὲ παρόντες ἐν Κορίνθῳ καὶ Ἀργείων πρέσβεις, οἳ ἐκέλευον τοὺς Κορινθίους ἰέναι ἐς τὴν ξυμμαχίαν καὶ μὴ μέλλειν· οἱ δὲ ἐς τὸν ὕστερον ξύλλογον αὐτοῖς τὸν παρὰ σφίσι προεῖπον ἥκειν.

31. Ἦλθε δὲ καὶ Ἠλείων πρεσβεία εὐθὺς καὶ ἐποιήσαντο πρὸς Κορινθίους ξυμμαχίαν πρῶτον, ἔπειτα ἐκεῖθεν ἐς Ἄργος ἐλθόντες, καθάπερ προείρητο, Ἀργείων ξύμμαχοι ἐγένοντο. διαφερόμενοι γὰρ ἐτύγχανον τοῖς Λακεδαιμονίοις περὶ Λεπρέου. πολέμου γὰρ γενομένου ποτὲ πρὸς Ἀρκάδων τινὰς Λεπρεάταις 2 καὶ Ἠλείων παρακληθέντων ὑπὸ Λεπρεατῶν ἐς ξυμμαχίαν ἐπὶ τῇ ἡμισείᾳ τῆς γῆς καὶ καταλυσάντων τὸν πόλεμον, Ἠλεῖοι τὴν γῆν νεμομένοις αὐτοῖς τοῖς Λεπρεάταις τάλαντον ἔταξαν τῷ Διὶ τῷ Ὀλυμπίῳ ἀποφέρειν. καὶ μέχρι τοῦ Ἀττικοῦ πολέ- 3 μου ἀπέφερον, ἔπειτα παυσαμένων διὰ πρόφασιν τοῦ πολέμου οἱ Ἠλεῖοι ἐπηνάγκαζον, οἱ δ' ἐτράποντο πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. καὶ δίκης Λακεδαιμονίοις ἐπιτραπείσης, ὑποτοπή-

rungen der Treue unter Anrufung der Götter. — *ἐκείνοις* und *αὐτούς* auf dieselben, nämlich die thrakischen Staaten, bezogen. zu 1, 132, 5. — *ὅτι*, das die direkte Rede einleitende. zu 1, 137, 4.

4. *Ἀργείας*, die best. Hdd. statt der Vulg. *Ἀργείων*, was die häufigere Sprechweise ist. Doch auch 29, 2 *ἐν ταῖς σπονδαῖς ταῖς Ἀττικαῖς*. 36, 1 *ἐς τὰς Ἀττικὰς σπονδάς*.

31. 1. *καθάπερ προείρητο*, wie es vorher festgesetzt war, 27, 2. 28, 1. In demselben Sinne §. 5 *ὥσπερ προείρητο*. — *Λεπρέου*, die Lage wird Kap. 34, 1 angegeben.

2. *Ἠλείων παρακληθέντων* — *Ἠλεῖοι*. Der Gen. abs. bei gleichem Subj. ist hier offenbar gewählt wegen des bequemen Anschlusses an *πολέμου γενομένου*, vgl. zu 2, 83, 3. — *ἐπὶ τῇ ἡμ.*, *ἐπί* c. dat. bezeichnet bei Verträgen u. ä. die Bedingung, den Preis. vgl. 15, 2. auch 4, 3 u. 2, 64, 5. —*καὶ καταλυσάντων* st. *λυσάντων* der Hdd. *λύειν τὸν πόλ.* kommt sonst nicht vor. Kr. schreibt mit zwei (schlechten) Hdd. *καταλυσάντων*, was eine Härte giebt. Meineke wünscht *καταλύσαντες τὸν π.* geschrieben u. zum Nachsatz gezogen, würde aber *διαλύσαντες* noch vorziehn. — *τάλαντον κτἑ.* Durch diese Abgabe erschienen die Lepreaten wie Erbpächter des Landes, während die Eleier dadurch ihren erworbenen Besitztitel wahrten. Ein ähnliches Verhältnis der Lesbier 3, 50, 2. Meineke vermutet, dafs nach *τάλαντον* ausgefallen sei *τοὐνιαυτοῦ*, ohne Grund, da dieser Sinn durch die Tempora der Dauer *ἀποφέρειν* u. gleich *ἀπέφερον* hinreichend angedeutet ist.

σαντες οἱ Ἠλεῖοι μὴ ἴσον ἕξειν, ἀνέντες τὴν ἐπιτροπὴν Λε-
4 πρεατῶν τὴν γῆν ἔτεμον. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι οὐδὲν ἧσσον ἐδίκασαν αὐτονόμους εἶναι Λεπρεάτας καὶ ἀδικεῖν Ἠλείους, καὶ ὡς οὐκ ἐμμεινάντων τῇ ἐπιτροπῇ φρουρὰν ὁπλιτῶν ἐσ-
5 έπεμψαν ἐς Λέπρεον. οἱ δὲ Ἠλεῖοι νομίζοντες πόλιν σφῶν ἀφεστηκυῖαν δέξασθαι τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τὴν ξυνθήκην προφέροντες ἐν ᾗ εἴρητο, ἃ ἔχοντες ἐς τὸν Ἀττικὸν πόλεμον καθίσταντό τινες, ταῦτα ἔχοντας καὶ ἐξελθεῖν, ὡς οὐκ ἴσον ἔχοντες ἀφίστανται πρὸς τοὺς Ἀργείους, καὶ τὴν ξυμμαχίαν,
6 ὥσπερ προείρητο, καὶ οὗτοι ἐποιήσαντο. ἐγένοντο δὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι εὐθὺς μετ' ἐκείνους καὶ οἱ ἐπὶ Θρᾴκης Χαλκιδῆς Ἀργείων ξύμμαχοι. Βοιωτοὶ δὲ καὶ Μεγαρῆς τὸ αὐτὸ λέγοντες ἡσύχαζον, περιορώμενοι [ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων] καὶ νομίζοντες σφίσι τὴν Ἀργείων δημοκρατίαν αὐτοῖς ὀλιγαρχουμένοις ἧσσον ξύμφορον εἶναι τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας.

32. Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ θέρους τούτου Σκιωναίους μὲν Ἀθηναῖοι ἐκπολιορκήσαντες ἀπέκτειναν τοὺς ἡβῶντας, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἠνδραπόδισαν καὶ τὴν γῆν Πλαταιεῦσιν ἔδοσαν νέμεσθαι· Δηλίους δὲ κατήγαγον πάλιν ἐς Δῆλον, ἐνθυμούμενοι τάς τε ἐν ταῖς μάχαις ξυμφορὰς καὶ
2 τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ χρήσαντος. καὶ Φωκῆς καὶ Λοκροὶ ἤρ-
3 ξαντο πολεμεῖν. καὶ Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι ἤδη ξύμμαχοι ὄντες ἔρχονται ἐς Τεγέαν, ἀποστήσοντες Λακεδαιμονίων, ὁρῶν-

4. *ἐμμεινάντων*, näml. *τῶν Ἠλείων*.

5. *τοὺς Λακ.* ist Subj. — *τὴν ξυνθήκην*. Dieser Vertrag ist nur aus dieser Stelle bekannt. — *τινές*, man. zu 3, 36, 5. Hier fast = *ἕκαστοι*.

6. *τὸ αὐτὸ λέγοντες*, beide die gleiche Sprache führend, übereinstimmend, wie 4, 20, 4. Beide gaben also dieselben Gründe an, warum sie von Sparta nicht abfielen (*ἡσύχαζον*). Weniger passend scheint mir die Erklärung: eben die Sprache führend, wie die Korinthier u. A. (s. 17, 2), wo dann das Partiz. konzessiv wäre. — *περιορώμενοι* müfste die Bedeutung haben „mit Aufmerksamkeit behandelt", aber Thuk. gebraucht das Wort sonst weder in dieser Bedeutung, noch im Passiv (das Med. 4, 124, 4 *τῆς Μένδης περιορώμενος*). Daher habe ich mit St. u. Cl. nach Dobrees Vorschlag *ὑπὸ τ. Λ.* als Glossem ausgeschieden; *περιορ.* hat dann die Bedeutung „abwartend, zusehend" wie öft. — *αὐτοῖς*, selbst. — *ὀλιγαρχ.* 3, 62, 3. 4, 74.

32. 1. *ἀπέκτειναν*, gemäfs dem frühern Beschlusse (4, 122, 6) und der Vertragsbestimmung, welche den Athenern die Sk. völlig preisgab (18, 8). — *παῖδας καὶ γυν.*, vgl. übrigens 4, 123, 4. Brasidas hatte wohl nicht alle weggeschafft. — *Πλαταιεῦσιν.* 2, 78. 3, 24. — *Δηλίους* K. 1. — *ἐνθυμούμενοι κτἑ.* Über die Stellung zu 1, 16. — *ἐν ταῖς μάχαις*, bei Delion u. Amphipolis.

τες μέγα μέρος ὄν, καὶ εἰ σφίσι προσγένοιτο, νομίζοντες ἅπασαν ἂν ἔχειν Πελοπόννησον. ὡς δὲ οὐδὲν ἂν ἔφασαν ἐναντιωθῆναι οἱ Τεγεᾶται Λακεδαιμονίοις, οἱ Κορίνθιοι μέχρι 4 τούτου προθύμως πράσσοντες ἀνεῖσαν τῆς φιλονεικίας καὶ ὠρρώδησαν μὴ οὐδεὶς σφίσιν ἔτι τῶν ἄλλων προσχωρῇ. ὅμως 5 δὲ ἐλθόντες ἐς τοὺς Βοιωτοὺς ἐδέοντο σφῶν τε καὶ Ἀργείων γίγνεσθαι ξυμμάχους καὶ τἆλλα κοινῇ πράσσειν· τάς τε δεχημέρους ἐπισπονδάς, αἳ ἦσαν Ἀθηναίοις καὶ Βοιωτοῖς πρὸς ἀλλήλους οὐ πολλῷ ὕστερον γενόμεναι τούτων τῶν πεντηκονταετίδων σπονδῶν, ἐκέλευον οἱ Κορίνθιοι τοὺς Βοιωτοὺς ἀκολουθήσαντας Ἀθήναζε καὶ σφίσι ποιῆσαι, [ὥσπερ Βοιωτοὶ εἶχον,] μὴ δεχομένων δὲ Ἀθηναίων ἀπειπεῖν τὴν ἐκεχειρίαν καὶ τὸ λοιπὸν μὴ σπένδεσθαι ἄνευ αὐτῶν. Βοιωτοὶ δὲ δεο- 6 μένων τῶν Κορινθίων περὶ μὲν τῆς Ἀργείων ξυμμαχίας ἐπισχεῖν αὐτοὺς ἐκέλευον, ἐλθόντες δὲ Ἀθήναζε μετὰ Κορινθίων οὐχ ηὕροντο τὰς δεχημέρους σπονδάς, ἀλλ' ἀπεκρίναντο οἱ Ἀθηναῖοι Κορινθίοις εἶναι σπονδάς, εἴπερ Λακεδαιμονίων εἰσὶ ξύμμαχοι. Βοιωτοὶ μὲν οὖν οὐδὲν μᾶλλον ἀπεῖπον τὰς 7 δεχημέρους, ἀξιούντων καὶ αἰτιωμένων Κορινθίων ξυνθέσθαι σφίσι· Κορινθίοις δὲ ἀνοκωχὴ ἄσπονδος ἦν πρὸς Ἀθηναίους.

33. Λακεδαιμόνιοι δὲ τοῦ αὐτοῦ θέρους πανδημεὶ ἐστράτευσαν, Πλειστοάνακτος τοῦ Πανσανίου Λακεδαιμονίων βασιλέως ἡγουμένου, τῆς Ἀρκαδίας ἐς Παρρασίους, Μαντινέων ὑπηκόους ὄντας, κατὰ στάσιν ἐπικαλεσαμένων σφᾶς, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἐν Κυψέλοις τεῖχος ἀναιρήσοντες, ἢν δύνωνται, ὃ ἐτείχισαν Μαντινῆς καὶ αὐτοὶ ἐφρούρουν, ἐν τῇ Παρρασικῇ κείμενον ἐπὶ τῇ Σκιρίτιδι τῆς Λακωνικῆς. καὶ οἱ μὲν Λακε- 2

3. **μέγα μέρος ὄν**, sc. τῆς Πελοποννήσου, wie 2, 20, 4. v. Acharnai. ὄν ist d. Prädik. assimiliert. Tegea war in älterer Zeit die mächtigste Gegnerin Spartas unter den ark. Städten gewesen. 3, 21, 2. zu 1, 10, 1.

5. **ἐπισπονδάς** kommt nur hier vor; doch fast in dem gleichen Sinne ἐπισπένδεσθαι 22, 2. — [ὥσπερ Β. εἶχον] von St. mit Recht als Zusatz ausgeschieden. — ἄνευ s. 28, 1.

6. **ἐπισχεῖν**, noch zu warten.

7. **ἀξιούντων κτέ.**, obgleich die Korinthier es (näml. τὸ ἀπειπεῖν) verlangten u. sie beschuldigten, sie hätten es mit ihnen verabredet. — **ἀνοκωχὴ ἄσπονδος**, eine Waffenruhe ohne Vertrag, bloſs eine faktische, keine garantierte.

33. 1. **ἐπικαλεσαμένων**, sc. τῶν Παρρασίων. — **σφᾶς**, τοὺς Λακεδαιμονίους (Schol.). — **ἀναιρήσοντες** ungewöhnlich für καθαιρήσοντες, was Meineke vermutet. — **ἐπὶ τῇ Σκ.**, zur Bedrohung von. So häufig ἐπί c. dat. 3, 93, 1. 4, 75, 1. 5, 51, 2. 7, 19, 2. — **Σκιρῖτις**, das

δαιμόνιοι τὴν γῆν τῶν Παρρασίων ἐδῄουν, οἱ δὲ Μαντινῆς τὴν πόλιν Ἀργείοις φύλαξι παραδόντες αὐτοὶ τὴν ξυμμαχίαν ἐφρούρουν· ἀδύνατοι δ' ὄντες διασῶσαι τό τε ἐν Κυψέλοις 3 *τεῖχος καὶ τὰς ἐν Παρρασίοις πόλεις ἀπῆλθον. Λακεδαιμόνιοι δὲ τούς τε Παρρασίους αὐτονόμους ποιήσαντες καὶ τὸ τεῖχος καθελόντες ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου.*

34. *Καὶ τοῦ αὐτοῦ θέρους, ἤδη ἡκόντων αὐτοῖς τῶν ἀπὸ Θρᾴκης μετὰ Βρασίδου ἐξελθόντων στρατιωτῶν, οὓς ὁ Κλεαρίδας μετὰ τὰς σπονδὰς ἐκόμισεν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐψηφίσαντο τοὺς μὲν μετὰ Βρασίδου Εἵλωτας μαχεσαμένους ἐλευθέρους εἶναι καὶ οἰκεῖν ὅπου ἂν βούλωνται· καὶ ὕστερον οὐ πολλῷ αὐτοὺς μετὰ τῶν νεοδαμώδων ἐς Λέπρεον κατέστησαν, κείμενον ἐπὶ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Ἠλείας, ὄντες ἤδη διά-* 2 *φοροι Ἠλείοις· τοὺς δ' ἐκ τῆς νήσου ληφθέντας σφῶν καὶ τὰ ὅπλα παραδόντας, δείσαντες μή τι διὰ τὴν ξυμφορὰν νομίσαντες ἐλασσωθήσεσθαι καὶ ὄντες ἐπίτιμοι νεωτερίσωσιν, ἤδη καὶ ἀρχάς τινας ἔχοντας ἀτίμους ἐποίησαν, ἀτιμίαν δὲ τοιάνδε ὥστε μήτε ἄρχειν μήτε πριαμένους τι ἢ πωλοῦντας κυρίους εἶναι. ὕστερον δὲ αὖθις χρόνῳ ἐπίτιμοι ἐγένοντο.*

35. *Τοῦ δ' αὐτοῦ θέρους καὶ Θυσσὸν τὴν ἐν τῇ Ἄθῳ* 2 *Ἀκτῇ Διῆς εἷλον, Ἀθηναίων οὖσαν ξύμμαχον. καὶ τὸ θέρος*

Bergland nördlich des oberen Eurotas, westl. von dem Oinūs, einst von Tegea beherrscht.

2. *τὴν πόλιν*, Mantineia. — *τὴν ξυμμαχίαν*, das Gebiet ihrer Bundesgenossen, d. Parrhasier. Wegen des Ausdrucks s. 4, 118, 4. Zur Sache 29, 1.

34. 1. *τῶν ἀπό*, die Präpos. ist durch *ἡκόντων* bestimmt; vielleicht ist mit Kr. umzustellen *τῶν* nach *Θρᾴκης*. — *ἐκόμισεν*, 21, 3. — *μαχεσαμένους*. Üb. die Stellung zu 1, 11, 3. — *ἐλευθέρους*, wie ihnen versprochen war, s. 4, 80, 3. — *τῶν νεοδαμώδων*. Diesen Namen erhielten höchst wahrsch. ehemalige Heloten einige Zeit nach ihrer Freilassung. Der Artikel zeigt, dafs es alle waren. — *ἐπὶ τῆς*, an der Grenze von. — *Λακωνικῆς*, eig. Messenien, wie 2, 25, 1.

2. *τινάς* ist Maskul. — *ἀτιμίαν* Beziehungsakk. zu *ἀτίμους*. Die Atimie war eine beschränkte.

35. 1. *ἐν τῇ Ἄθῳ Ἀκτῇ Διῆς* habe ich nach der sehr wahrscheinlichen Konj. von Didot und Bergk geschrieben (vielleicht mit Meineke noch zu verbessern in *ἐν τῇ Ἀθωίδι Ἀκτῇ Διῆς*, da Steph. Byz. *Ἀθωίς* anmerkt) statt *ἐν τῇ Ἄθῳ Δικτιδιῆς*, da weder *ἡ Ἄθως* noch *Δικτιδιῆς* je vorkommen, sondern *ὁ Ἄθως* 4, 109, 2. 5, 3, 6 u. *Διῆς* 5, 82, 1, Bewohner der Stadt *Δῖον* auf der sog. *Ἀκτή* 4, 109, 3, welche gewifs auch durch *ἡ Ἄθω Ἀκτή* (oder *ἡ Ἀθωὶς Ἀκτή*) bezeichnet werden konnte. Dafs die Dier zu den Bundesgenossen der Ath. gehören und erst später von denselben abfallen (5, 82, 1), steht dieser Konj. nicht entgegen; denn eben ihre Gewaltthat gegen die ebenfalls mit den Ath. verbündete Stadt Thyssos mufste ja sehr natür-

τοῦτο πᾶν ἐπιμιξίαι μὲν ἦσαν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ Πελοποννησίοις, ὑπώπτευον δὲ ἀλλήλους εὐθὺς μετὰ τὰς σπονδὰς οἵ τε Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὴν τῶν χωρίων ἀλλήλοις οὐκ ἀπόδοσιν. τὴν γὰρ Ἀμφίπολιν πρότεροι λαχόντες 3 οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀποδιδόναι καὶ τὰ ἄλλα οὐκ ἀπεδεδώκεσαν, οὐδὲ τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης παρεῖχον ξυμμάχους τὰς σπονδὰς δεχομένους οὐδὲ Βοιωτοὺς οὐδὲ Κορινθίους, λέγοντες ἀεὶ ὡς μετ' Ἀθηναίων τούτους, ἢν μὴ θέλωσι, κοινῇ ἀναγκάσουσι· χρόνους δὲ προύθεντο ἄνευ ξυγγραφῆς ἐν οἷς χρῆν τοὺς μὴ ἐσιόντας ἀμφοτέροις πολεμίους εἶναι. τούτων οὖν ὁρῶντες 4 οἱ Ἀθηναῖοι οὐδὲν ἔργῳ γιγνόμενον, ὑπετόπουν τοὺς Λακεδαιμονίους μηδὲν δίκαιον διανοεῖσθαι, ὥστε οὔτε Πύλον ἀπαιτούντων αὐτῶν ἀπεδίδοσαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τῆς νήσου δεσμώτας μετεμέλοντο ἀποδεδωκότες, τά τε ἄλλα χωρία εἶχον, μένοντες ἕως σφίσι κἀκεῖνοι ποιήσειαν τὰ εἰρημένα. Λακε- 5 δαιμόνιοι δὲ τὰ μὲν δυνατὰ ἔφασαν πεποιηκέναι· τοὺς γὰρ παρὰ σφίσι δεσμώτας ὄντας Ἀθηναίων ἀποδοῦναι καὶ τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης στρατιώτας ἀπαγαγεῖν καὶ εἴ του ἄλλου ἐγκρατεῖς ἦσαν· Ἀμφιπόλεως δὲ οὐκ ἔφασαν κρατεῖν ὥστε παραδοῦναι, Βοιωτοὺς δὲ πειράσεσθαι καὶ Κορινθίους ἐς τὰς σπονδὰς ἐσαγαγεῖν καὶ Πάνακτον ἀπολαβεῖν καὶ Ἀθηναίων ὅσοι ἦσαν ἐν Βοιωτοῖς αἰχμάλωτοι κομιεῖν. Πύλον μέντοι ἠξίουν σφίσιν 6 ἀποδοῦναι· εἰ δὲ μή, Μεσσηνίους γε καὶ τοὺς Εἵλωτας ἐξαγαγεῖν, ὥσπερ καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀπὸ Θρᾴκης, Ἀθηναίους δὲ φρουρεῖν τὸ χωρίον αὐτούς, εἰ βούλονται. πολλάκις δὲ καὶ 7 πολλῶν λόγων γενομένων ἐν τῷ θέρει τούτῳ ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους ὥστε ἐξαγαγεῖν ἐκ Πύλου Μεσσηνίους καὶ τοὺς

lich zu Zerwürfnissen mit denselben und später zum Abfall führen.

2. *ἀλλήλοις*. Dat. wie Kap. 5, 1. — *οὐκ ἀπόδοσιν*. *οὐ* b. Subst. auch 1, 137, 4 u. ö.

3. *λαχόντες*. s. 21, 1. — *ἄνευ ξυγγραφῆς*, ohne einen schriftlichen Kontrakt. — *ἐσιόντας*, sc. *ἐς τὰς σπονδάς*.

4. *ὑπετόπουν* statt der überlieferten Unform „*ὑπετόπευον*“, die sich erklärt aus einer Vermischung von *ὑπετόπουν* u. *ὑπώπτευον*. Nach dem Schol. zu 1, 51 athen. Form.

5. *τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης*, sc. *γενομένους* oder *μαχεσαμένους*. Gewöhnlicher wäre wegen *ἀπαγαγεῖν* die bekannte Attrakt. *τοὺς ἀπὸ Θρ.* (§. 6). 67, 1 ändere ich jetzt; s. daselbst. — *εἴ του — ἦσαν*, ergänze aus *πεποιηκέναι* ein *ποιῆσαι*. — *ἀπολαβεῖν*, „von den Boiotern (Kap. 3, 5) für die Athen. zurückzuerhalten. vgl. 30, 2.“ Kr. — *κομιεῖν* kann ebenfalls von *πειράσεσθαι* abhängen. zu 1, 27, 2. Doch notwendig ist diese Annahme nicht.

6. *Μεσσηνίους γε* ist Konj. von Reiske statt des wenig angemessenen *Μεσσηνίους τε*.

ἄλλους Εἵλωτάς τε καὶ ὅσοι ηὐτομολήκεσαν ἐκ τῆς Λακωνικῆς· καὶ κατῴκισαν αὐτοὺς ἐν Κρανίοις τῆς Κεφαλληνίας. 8 τὸ μὲν οὖν θέρος τοῦτο ἡσυχία ἦν καὶ ἔφοδοι παρ' ἀλλήλους.

36. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος (ἔτυχον γὰρ ἔφοροι ἕτεροι καὶ οὐκ ἐφ' ὧν αἱ σπονδαὶ ἐγένοντο ἄρχοντες ἤδη καί τινες αὐτῶν καὶ ἐναντίοι σπονδαῖς) ἐλθουσῶν πρεσβειῶν ἀπὸ τῆς ξυμμαχίδος καὶ παρόντων Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων καὶ πολλὰ ἐν ἀλλήλοις εἰπόντων καὶ οὐδὲν ξυμβάντων, ὡς ἀπῇσαν ἐπ' οἴκου, τοῖς Βοιωτοῖς καὶ Κορινθίοις Κλεόβουλος καὶ Ξενάρης, οὗτοι οἵπερ τῶν ἐφόρων ἐβούλοντο μάλιστα διαλῦσαι τὰς σπονδάς, λόγους ποιοῦνται ἰδίους, παραινοῦντες ὅτι μάλιστα ταὐτά τε γιγνώσκειν καὶ πειρᾶσθαι Βοιωτούς, Ἀργείων γενομένους πρῶτον αὐτοὺς ξυμμάχους, αὖθις μετὰ Βοιωτῶν Ἀργείους Λακεδαιμονίοις ποιῆσαι ξυμμάχους· οὕτω γὰρ ἥκιστ' ἂν ἀναγκασθῆναι Βοιωτοὺς ἐς τὰς Ἀττικὰς σπονδὰς ἐσελθεῖν· ἑλέσθαι γὰρ ἂν Λακεδαιμονίους πρὸ τῆς Ἀθηναίων ἔχθρας καὶ διαλύσεως τῶν σπονδῶν Ἀργείους σφίσι φίλους καὶ ξυμμάχους γενέσθαι. τὸ γὰρ Ἄργος ἀεὶ ἠπίσταντο ἐπιθυμοῦντας τοὺς Λακεδαιμονίους καλῶς σφίσι φίλιον γενέσθαι, ἡγουμένους τὸν ἔξω Πελοποννήσου πόλεμον

7. *καὶ ὅσοι*, als auch überhaupt alle die. Ebenso bei *τὲ καί*, was Kr. bezweifelt, 6, 76, 3. Zu ändern ist kein Grund. — *Κράνιοι* hier wohl Ortsname, vgl. dagegen 2, 30, 2.

36. 1. *ἔφοροι ἕτεροι*. Bekanntlich wechselten die Ephoren jährlich. Sie traten ihr Amt beim Herbstäquinoctium, dem Anfange des lakedäm. Jahres, an. — *ξυμμαχίδος*. zu 1, 110, 4. — *ταὐτὰ γιγνώσκειν*, einig zu sein, mit Bezug auf frühere Differenzen: K. 32. *ταὐτά* ist Emendat. von Heilmann statt *ταῦτα*. — *μετὰ Βοιωτῶν* für *μεθ' ἑαυτῶν*, wie 18, 5 *Ἀθηναίοις* für *ἑαυτοῖς*, offenbar absichtlich der Name wiederholt wegen der Deutlichkeit. Der Satz erhält durch den Urkundenstil das Gepräge einer Vertragsbestimmung. — *ἥκιστ' ἂν* Emend. von Poppo und Elmsley statt des dem Sinne nicht entsprechenden *ἥκιστα*. — *ἂν* nach *ἑλέσθαι* mit St. — *αἱρεῖσθαι πρὸ*, in der gewöhnl. Bedeutung *αἱρεῖσθαι ἀντὶ*; auch 3, 59, 3. — *πρὸ — σπονδῶν*. Was wäre der strengen Logik gemäfs zu erwarten anstatt *ἔχθρας* u. *διαλ. τῶν σπ.*? Stahl scheidet daher *Ἀθηναίων* aus, so dafs die Worte sich auch auf die Arg. beziehn; aber der Sinn scheint uns zu verlangen, dafs das Verhältnis zu den Athenern u. das Verh. zu den Arg. gegeneinander abgewogen werden. — Beachte die Voranstellung von *τὸ Ἄργος*! — *ἠπίσταντο, οἱ δύο ἔφοροι*. — *καλῶς*, entweder „auf ehrenvolle Weise, z. B. ohne das kynosurische Gebiet aufzugeben, was sie indes später doch wenigstens als streitig anerkannten, als sie *ἐπεθύμουν τὸ Ἄργος πάντως φίλιον ἔχειν* (41, 3). So Arnold." Oder = *commode, opportune* (Stahl mit Hinweis auf 1, 124, 1 u. 5, 65, 5). Änderung ist unnötig. — *ἡγουμένους* statt des

ῥᾴω ἂν εἶναι. τὸ μέντοι Πάνακτον ἐδέοντο [Βοιωτοὺς] ὅπως 2 παραδώσουσι Λακεδαιμονίοις, ἵνα ἀντ' αὐτοῦ Πύλον, ἢν δύνωνται, ἀπολαβόντες ῥᾷον καθιστῶνται Ἀθηναίοις ἐς πόλεμον.

37. Καὶ οἱ μὲν Βοιωτοὶ καὶ Κορίνθιοι ταῦτα ἐπεσταλμένοι ἀπό τε τοῦ Ξενάρους καὶ Κλεοβούλου καὶ ὅσοι φίλοι ἦσαν αὐτοῖς τῶν Λακεδαιμονίων ὥστε ἀπαγγεῖλαι ἐπὶ τὰ κοινά, ἑκάτεροι ἀνεχώρουν. Ἀργείων δὲ δύο ἄνδρες τῆς ἀρχῆς τῆς 2 μεγίστης ἐπετήρουν ἀπιόντας αὐτοὺς καθ' ὁδὸν καὶ ξυγγενόμενοι ἐς λόγους ἦλθον, εἴ πως οἱ Βοιωτοὶ σφίσι ξύμμαχοι γένοιντο, ὥσπερ Κορίνθιοι καὶ Ἠλεῖοι καὶ Μαντινῆς· νομίζειν γὰρ ἂν τούτου προχωρήσαντος ῥᾳδίως ἤδη καὶ πολεμεῖν καὶ σπένδεσθαι καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους, εἰ βούλοιντο, κοινῷ λόγῳ χρωμένους, καὶ εἴ τινα πρὸς ἄλλον δέοι. τοῖς δὲ τῶν 3 Βοιωτῶν πρέσβεσιν ἀκούουσιν ἤρεσκε· κατὰ τύχην γὰρ ἐδέοντο τούτων ὧνπερ καὶ οἱ ἐκ τῆς Λακεδαίμονος αὐτοῖς φίλοι ἐπεστάλκεσαν. καὶ οἱ τῶν Ἀργείων ἄνδρες ὡς ᾔσθοντο αὐτοὺς δεχομένους τὸν λόγον, εἰπόντες ὅτι πρέσβεις πέμψουσιν ἐς Βοιωτοὺς ἀπῆλθον. ἀφικόμενοι δὲ οἱ Βοιωτοὶ ἀπήγγειλαν 4 τοῖς βοιωτάρχαις τά τε ἐκ τῆς Λακεδαίμονος καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ξυγγενομένων Ἀργείων· καὶ οἱ βοιωτάρχαι ἠρέσκοντό τε καὶ πολλῷ προθυμότεροι ἦσαν, ὅτι ἀμφοτέρωθεν ξυνεβεβήκει αὐτοῖς τούς τε φίλους τῶν Λακεδαιμονίων τῶν αὐτῶν δεῖσθαι

überlieferten, nicht zu rechtfertigenden Nominativs mit St. u. Cl. — *ἐδέοντο Βοιωτοὺς* ungriechisch, also verderbt. Da der Schol. bei *ὅπως παραδώσουσιν* bemerkt *οἱ Βοιωτοὶ δηλονότι*, kann man *Βοιωτοὺς* als aus einer Erklärung eingeschlichen betrachten, wie sie der Schol. weiter giebt: *τὸ μέντοι Πάν. ἐδέοντο Βοιωτοὺς οὕτω ποιῆσαι ὅπως παραδώσουσι Λακ.* Doch ist auch möglich, dafs nach *Βοιωτ.* ein Wort, wie *ἀναπεῖσαι*, *παρασκευάσαι* (beide zus. in 8, 52), *θεραπεῦσαι* (1, 9. 1, 19) ausgefallen ist, obwohl dann die Erklärung *οὕτω ποιῆσαι* dunkler ist, als der leicht verständliche Text.

37. 1. *ταῦτα ἐπεσταλμένοι.* Über die Konstr. der Verba des Auftragens im Pass. s. die Gramm. vgl. 1, 126, 11. — *ἀπὸ*, die Änderung in *ὑπό* ist nicht nötig. Vgl. 1, 17, 1; 141, 1 u. öft. — *τὰ κοινά*, die Behörden. Über den Sing. s. 1, 90, 5.

2. *τῆς ἀρχῆς τῆς μεγίστης*, wohl die Artynen: 47, 9. — *ἀπιόντας — ὁδόν*, gewifs als sie auf ihrer Heimreise von Sparta in der Nähe von Argos vorbeikamen. — *Κορίνθιοι κτἑ.* K. 31. 29. *κοινῷ λόγῳ χρωμ.*, *ὁμοφρονοῦντας, δηλονότι Ἀργείους τε καὶ Κορινθίους καὶ Βοιωτούς* (Schol.). — *εἴ τινα πρὸς ἄλλον.* Zwischenstellung der Präpos., wie in *τρόπων ἐξ οἵων* 2, 36, 4 und sonst. Kr. 68, 4, 2.

3. *ὧνπερ* Attrakt. für *ἅπερ.* — *αὐτοῖς* verb. mit *ἐπεστάλκεσαν.*

4. *βοιωτάρχαις* zu 4, 91. — *ἠρέσκοντο* s. K. 4, 4. — *τῶν Λακ.* ist gen. part.

5 καὶ τοὺς Ἀργείους ἐς τὰ ὁμοῖα σπεύδειν. καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον πρέσβεις παρῆσαν Ἀργείων τὰ εἰρημένα προκαλούμενοι· καὶ αὐτοὺς ἀπέπεμψαν ἐπαινέσαντες τοὺς λόγους οἱ βοιωτάρχαι καὶ πρέσβεις ὑποσχόμενοι ἀποστελεῖν περὶ τῆς ξυμμαχίας ἐς Ἄργος.

38. Ἐν δὲ τούτῳ ἐδόκει πρῶτον τοῖς βοιωτάρχαις καὶ Κορινθίοις καὶ Μεγαρεῦσι καὶ τοῖς ἀπὸ Θρᾴκης πρέσβεσιν ὀμόσαι ὅρκους ἀλλήλοις ἦ μὴν ἔν τε τῷ παρατυχόντι ἀμυνεῖν τῷ δεομένῳ καὶ μὴ πολεμήσειν τῳ μηδὲ ξυμβήσεσθαι ἄνευ κοινῆς γνώμης, καὶ οὕτως ἤδη τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Μεγαρέας 2 (τὸ γὰρ αὐτὸ ἐποίουν) πρὸς τοὺς Ἀργείους σπένδεσθαι. πρὶν δὲ τοὺς ὅρκους γενέσθαι οἱ βοιωτάρχαι ἐκοίνωσαν ταῖς τέσσαρσι βουλαῖς τῶν Βοιωτῶν ταῦτα, αἵπερ ἅπαν τὸ κῦρος ἔχουσι, καὶ παρῄνουν γενέσθαι ὅρκους ταῖς πόλεσιν, ὅσαι 3 βούλονται ἐπ' ὠφελίᾳ σφίσι ξυνομνύναι. οἱ δ' ἐν ταῖς βουλαῖς τῶν Βοιωτῶν ὄντες οὐ προσδέχονται τὸν λόγον, δεδιότες μὴ ἐναντία Λακεδαιμονίοις ποιήσωσι, τοῖς ἐκείνων ἀφεστῶσι Κορινθίοις ξυνομνύντες· οὐ γὰρ εἶπον αὐτοῖς βοιωτάρχαι τὰ ἐκ τῆς Λακεδαίμονος, ὅτι τῶν τε ἐφόρων Κλεόβουλος καὶ Ξενάρης καὶ οἱ φίλοι παραινοῦσιν Ἀργείων πρῶτον καὶ Κορινθίων γενομένους ξυμμάχους ὕστερον μετ' αὐτῶν Λακεδαιμονίων γίγνεσθαι, οἰόμενοι τὴν βουλήν, κἂν μὴ εἴπωσιν, οὐκ 4 ἄλλα ψηφιεῖσθαι ἢ ἃ σφίσι προδιαγνόντες παραινοῦσιν. ὡς δ' ἀντέστη τὸ πρᾶγμα, οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ οἱ ἀπὸ Θρᾴκης πρέσβεις ἄπρακτοι ἀπῆλθον, οἱ δὲ βοιωτάρχαι, μέλλοντες πρότερον, εἰ ταῦτα ἔπεισαν, καὶ τὴν ξυμμαχίαν πειράσεσθαι πρὸς

5. *τὰ εἰρημένα*, zu dem Verabredeten, zur Schliefsung des Bündnisses mit Argos.

38. 1. *ἐν τῷ παρατυχόντι*, eintretenden Falls. — *ἀμυνεῖν*. Emend. von Bekk. Die Hdschr. *ἀμύνειν*. — *ἐποίουν*, *τὴν κοινὴν πρᾶξιν ἐποίησαν* Schol., der Ausdruck zu vgl. mit *τὸ αὐτὸ λέγειν* 31, 6 u. ä. B. bezweifelte mit andern, dafs *ποιεῖν* so stehen könnte. Korrekturen sind: *ἐσκόπουν* (Meineke), *ἔσπευδον* (Herw.), *ἐπῄνουν* (Rauchenstein). — *σπένδεσθαι* hängt von *ἐδόκει* ab.

2. Über diese vier Ratsversammlungen ist nichts Näheres bekannt. — *ἐπ' ὠφελίᾳ, συμμαχίᾳ* Schol. Zu 1, 3, 2 bemerkt derselbe: *ὠφέλειαν εἴωθεν ὁ Θουκυδίδης τὴν συμμαχίαν καλεῖν.*

3. *μετ' αὐτῶν*, näml. mit den Arg. u. Kor., ohne Zweifel richtig korr. von St. statt des überlieferten *μετὰ τῶν Λ.* — Zu *γίγνεσθαι* ergänze *ξυμμάχους*. — *σφίσι* für *αὐτοῖς*, weil als Hauptsubj. das in *ψηφιεῖσθαι* liegende gedacht wird. zu 1, 30, 3. Die Konj. *σφεῖς* oder *ἐν σφίσι* sind also unnötig.

4. *ἀντέστη τὸ πρ.* siehe zum Ausdruck K. 4, 6. — *εἰ — ἔπεισαν*,

Ἀργείους ποιεῖν, οὐκέτι ἐσήνεγκαν περὶ Ἀργείων ἐς τὰς βουλάς, οὐδὲ ἐς τὸ Ἄργος τοὺς πρέσβεις οὓς ὑπέσχοντο ἔπεμπον, ἀμέλεια δέ τις ἐνῆν καὶ διατριβὴ τῶν πάντων.

39. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χειμῶνι τούτῳ Μηκύβερναν Ὀλύνθιοι Ἀθηναίων φρουρούντων ἐπιδραμόντες εἷλον.

Μετὰ δὲ ταῦτα (ἐγίγνοντο γὰρ ἀεὶ λόγοι τοῖς τε Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις περὶ ὧν εἶχον ἀλλήλων) ἐλπίζοντες οἱ Λακεδαιμόνιοι, εἰ Πάνακτον Ἀθηναῖοι παρὰ Βοιωτῶν ἀπολάβοιεν, κομίσασθαι ἂν αὐτοὶ Πύλον, ἦλθον ἐς τοὺς Βοιωτοὺς πρεσβευόμενοι καὶ ἐδέοντο σφίσι Πάνακτόν τε καὶ τοὺς Ἀθηναίων δεσμώτας παραδοῦναι, ἵνα ἀντ' αὐτῶν Πύλον κομίσωνται. 2 οἱ δὲ Βοιωτοὶ οὐκ ἔφασαν ἀποδώσειν, ἢν μὴ σφίσι ξυμμαχίαν ἰδίαν ποιήσωνται ὥσπερ Ἀθηναίοις. 3 Λακεδαιμόνιοι δὲ εἰδότες μὲν ὅτι ἀδικήσουσιν Ἀθηναίους, εἰρημένον ἄνευ ἀλλήλων μήτε σπένδεσθαί τῳ μήτε πολεμεῖν, βουλόμενοι δὲ τὸ Πάνακτον παραλαβεῖν ὡς τὴν Πύλον ἀντ' αὐτοῦ κομιούμενοι, καὶ ἅμα τῶν ξυγχέαι σπευδόντων τὰς σπονδὰς προθυμουμένων τὰ ἐς Βοιωτούς, ἐποιήσαντο τὴν ξυμμαχίαν, τοῦ χειμῶνος τελευτῶντος ἤδη καὶ πρὸς ἔαρ· καὶ τὸ Πάνακτον εὐθὺς καθῃρεῖτο. καὶ ἑνδέκατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα.

40. Ἅμα δὲ τῷ ἦρι εὐθὺς τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους οἱ Ἀργεῖοι, ὡς οἵ τε πρέσβεις τῶν Βοιωτῶν οὓς ἔφασαν πέμψειν οὐχ ἧκον, τό τε Πάνακτον ᾔσθοντο καθαιρούμενον καὶ ξυμμαχίαν ἰδίαν γεγενημένην τοῖς Βοιωτοῖς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔδεισαν μὴ μονωθῶσι καὶ ἐς Λακεδαιμονίους πᾶσα

man denke sich den Nachsatz *ἐπειράθησαν ἄν*. — *ποιεῖν*, ins Werk setzen. zu 2, 34, 1. — *ἔπεμπον*. zu 1, 26, 1.

39. 1. *Μηκύβερνα*. s. 18, 6.

2. *ἀλλήλων*, gen. poss., zu *περὶ ὧν* = *περὶ τούτων ἃ* gehörig, — *Ἀθηναῖοι — ἀπολάβοιεν* stimmt sprachl. nicht ganz mit 30, 2. 35, 5. Wer die Übereinstimmung für notwendig hielte, könnte *Ἀθηναίοις* vermuten.

3. *εἰρημένον — πολεμεῖν*. Diese im Texte des Vertrages (23) nicht befindliche, auch 46, 2 wieder erwähnte Bestimmung ist wohl kraft der 23, 6 vorbehaltenen Befugnis nachträglich hinzugefügt worden, wie ebendasselbe nach dem Vertrage zwischen Sparta und Argos geschah: 80, 1. — *τὰ ἐς Β.*, die Verbindung mit. s. 46, 1 *ἐπισχόντας τὰ πρὸς Ἀργείους*. — *ἤδη* sollte man nach 4, 135, 1. 5, 56, 5. 81, 2. 8, 108, 2 hinter *ἔαρ* erwarten. — *καθῃρεῖτο*. 40, 1 noch *καθαιρούμενον*, aber 42, 1 bereits *καθῃρημένον*.

40. 1. 420. März. — *ἔφασαν*. 37, 5. — *ἧκον*, Konj. von Kr. statt *ἵκοντο*, welches Simplex in der eigentlichen Bedeutung der attischen Prosa wohl überhaupt fremd ist. Mehrere Hdd. *ἥκοντο*. Wodurch sich das *το* leicht anhängen konnte, ist klar.

2 ἡ ξυμμαχία χωρήσῃ· τοὺς γὰρ Βοιωτοὺς ᾤοντο πεπεῖσθαι ὑπὸ Λακεδαιμονίων τό τε Πάνακτον καθελεῖν καὶ ἐς τὰς Ἀθηναίων σπονδὰς ἐσιέναι, τούς τε Ἀθηναίους εἰδέναι ταῦτα, ὥστε οὐδὲ πρὸς Ἀθηναίους ἔτι σφίσιν εἶναι ξυμμαχίαν ποιήσασθαι, πρότερον ἐλπίζοντες ἐκ τῶν διαφορῶν, εἰ μὴ μείνειαν αὐτοῖς αἱ πρὸς Λακεδαιμονίους σπονδαί, τοῖς γοῦν Ἀθηναίοις 3 ξύμμαχοι ἔσεσθαι. ἀποροῦντες οὖν ταῦτα οἱ Ἀργεῖοι καὶ φοβούμενοι μὴ Λακεδαιμονίοις καὶ Τεγεάταις, Βοιωτοῖς καὶ Ἀθηναίοις ἅμα πολεμῶσι, πρότερον οὐ δεχόμενοι τὰς Λακεδαιμονίων σπονδάς, ἀλλ' ἐν φρονήματι ὄντες τῆς Πελοποννήσου ἡγήσεσθαι, ἔπεμπον ὡς ἐδύναντο τάχιστα ἐς τὴν Λακεδαίμονα πρέσβεις Εὔστροφον καὶ Αἴσωνα, οἳ ἐδόκουν προσφιλέστατοι αὐτοῖς εἶναι, ἡγούμενοι, ἐκ τῶν παρόντων κράτιστα πρὸς Λακεδαιμονίους σπονδὰς ποιησάμενοι, ὅπῃ ἂν ξυγχωρῇ, ἡσυχίαν ἔχειν.

41. Καὶ οἱ πρέσβεις ἀφικόμενοι αὐτῶν λόγους ἐποιοῦντο πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐφ' ᾧ ἂν σφίσιν αἱ σπονδαὶ γί- 2 γνοιντο. καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἀργεῖοι ἠξίουν δίκης ἐπιτροπὴν σφίσι γενέσθαι ἢ ἐς πόλιν τινὰ ἢ ἰδιώτην περὶ τῆς Κυνοσουρίας γῆς, ἧς ἀεὶ πέρι διαφέρονται μεθορίας οὔσης (ἔχει δὲ ἐν αὐτῇ Θυρέαν καὶ Ἀνθήνην πόλιν, νέμονται δ' αὐτὴν Λακεδαιμόνιοι)· ἔπειτα δ' οὐκ ἐώντων Λακεδαιμονίων μεμνῆσθαι περὶ αὐτῆς, ἀλλ' εἰ βούλονται σπένδεσθαι ὥσπερ πρότερον, ἑτοῖμοι εἶναι, οἱ Ἀργεῖοι πρέσβεις τάδε ὅμως ἐπηγάγοντο τοὺς Λακεδαιμονίους ξυγχωρῆσαι, ἐν μὲν τῷ παρόντι

2. *ὥστε οὐδέ. οὐδέ* richtig st. des zu erwartenden *μηδέ*, weil der Inf. noch von *ᾤοντο* abhängig ist (wie 8, 76, 6), man denke sich *ὥστε* = daher, also. — Statt *εἶναι* will Herw. *ἐνεῖναι* lesen, ohne Grund. — *διαφορῶν*, nämlich der Ath. und Lak.

3. *Τεγεάταις*. 32, 3. 4. — *ἐν φρονήματι ὄντες* prägnant mit *ἡγήσεσθαι* verbunden; etwa = *τῷ φρονήματι ἐλπίζοντες*. — *ἔπεμπον*. wie 38, 4. u. öft. — *κράτιστα* für das Beste, verbinde ich nach dem Schol. mit *ἡγούμενοι*. Der Plural *κράτιστα* scheint dieser Erklärung nicht entgegenzustehn; auch *ἄπορα νομίζοντες* 3, 16, 2 u. *ἄπορα νομίσαντες* 8, 56, 5 ist meines Erachtens ohne bestimmtes Obj. gedacht; vgl. auch *γιγνώσκω βέλτιστα* 6, 9, 2 und das öftere *γιγνώσκειν ἄριστα*, worüber Kr. zu 1, 126, 8. — *ὅπῃ ἂν ξυγχωρῇ* darf man unbedenklich als Impers. nehmen, da ein allgemeiner Begriff, wie „die Sachlage“, sich leicht ergänzt (vgl. zu 1, 7); also dem Sinne nach: wie es eben angehe.

41. 2. *ἀεί.* Hyperbaton wie 1, 18, 3. — *Θυρέα* 2, 27, 2. 4, 56, 2. — *Ἀνθήνη*, südlich von *Θυρέα*. — *ἑτοῖμοι εἶναι.* Der Nom. c. Inf. trotz des vorangehenden Gen. abs. *ἐώντων*; ebenso 8, 104, 4; ähnlich 7, 3, 1. 8, 48, 6. Aus *ἐώντων* ist übri-

σπονδὰς ποιήσασθαι ἔτη πεντήκοντα, ἐξεῖναι δ' ὁποτεροισοῦν προκαλεσαμένοις, μήτε νόσου οὔσης μήτε πολέμου Λακεδαίμονι καὶ Ἄργει, διαμάχεσθαι περὶ τῆς γῆς ταύτης, ὥσπερ καὶ πρότερόν ποτε, ὅτε αὐτοὶ ἑκάτεροι ἠξίωσαν νικᾶν, διώκειν δὲ μὴ ἐξεῖναι περαιτέρω τῶν πρὸς Ἄργος καὶ Λακεδαίμονα ὅρων. τοῖς δὲ Λακεδαιμονίοις τὸ μὲν πρῶτον ἐδόκει μωρία 3 εἶναι ταῦτα, ἔπειτα (ἐπεθύμουν γὰρ τὸ Ἄργος πάντως φίλιον ἔχειν) ξυνεχώρησαν ἐφ' οἷς ἠξίουν καὶ ξυνεγράψαντο. ἐκέλευον δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι, πρὶν τέλος τι αὐτῶν ἔχειν, ἐς τὸ Ἄργος πρῶτον ἐπαναχωρήσαντας αὐτοὺς δεῖξαι τῷ πλήθει, καὶ ἢν ἀρέσκοντα ᾖ, ἥκειν ἐς τὰ Ὑακίνθια τοὺς ὅρκους ποιησομένους.

42. Καὶ οἱ μὲν ἀνεχώρησαν. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ᾧ οἱ Ἀργεῖοι ταῦτα ἔπρασσον οἱ πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων Ἀνδρομέδης καὶ Φαίδιμος καὶ Ἀντιμενίδας, οὓς ἔδει τὸ Πάνακτον καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς παρὰ Βοιωτῶν παραλαβόντας Ἀθηναίοις ἀποδοῦναι, τὸ μὲν Πάνακτον ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν αὐτῶν καθῃρημένον ηὗρον, ἐπὶ προφάσει ὡς ἦσάν ποτε Ἀθηναίοις καὶ Βοιωτοῖς ἐκ διαφορᾶς περὶ αὐτοῦ ὅρκοι παλαιοί, μηδετέρους οἰκεῖν τὸ χωρίον, ἀλλὰ κοινῇ νέμειν, τοὺς δ' ἄνδρας οὓς εἶχον αἰχμαλώτους Βοιωτοὶ Ἀθηναίων, παραλαβόντες οἱ περὶ τὸν Ἀνδρομέδην ἐκόμισαν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ἀπέδοσαν, τοῦ τε Πανάκτου τὴν καθαίρεσιν ἔλεγον αὐτοῖς, νομίζοντες καὶ τοῦτο ἀποδιδόναι· πολέμιον γὰρ οὐκέτι ἐν αὐτῷ Ἀθηναίοις οἰκήσειν οὐδένα. λεγομένων δὲ τούτων οἱ Ἀθηναῖοι δεινὰ 2 ἐποίουν, νομίζοντες ἀδικεῖσθαι ὑπὸ Λακεδαιμονίων τοῦ τε Πανάκτου τῇ καθαιρέσει, ὃ ἔδει ὀρθὸν παραδοῦναι, καὶ πυνθα-

gens hierzu *λεγόντων* zu denken. — *ὥσπερ πρότερον*, nämlich im 30j. Frieden. — *καὶ πρότερόν ποτε*, um 555 v. Ch. Herod 1, 82. — *νικᾶν*. zu 1, 54, 2.

3. *φίλιον* haben nur einige schlechtere Hdd., doch scheint es notwendig; denn *φίλον* substantivisch genommen wäre schon an sich eine grofse Härte bei *τὸ Ἄργος* und ist um so weniger annehmbar, als 36, 1 *τὸ Ἄργος — ἐπιθυμοῦντας — καλῶς σφίσι φίλιον γενέσθαι* gewifs mit uns. St. in Beziehung steht; s. dort die Note. — *ἠξίουν*, sc. *αὐτοὺς ξυνχωρεῖν*. Subj. *οἱ Ἀργεῖοι*. — *τέλος* allein ist Obj. — *ἐς τὰ Ὑακίνθια*. zu 23, 4.

42. 1. *οὓς ἔδει κτέ.* 39, 2. — *νέμειν*, beweiden. — *ἔλεγον*. zu 1, 26, 1. — *νομίζοντες κτέ.*, meinend, (hiermit) auch dieses (die Stadt Panakton, sowie die Gefangenen) zurückzugeben oder = auch dies (sc. *εἶναι*) hiefse zurückgeben.

2. *δεινὰ ἐποίουν*, bei Thuk. nur hier, sonst *δεινὸν ποιεῖσθαί τι*, was aber etwas andre Bedeutung hat. vgl. mit dem ersten Ausdr. unser

νόμενοι ὅτι καὶ Βοιωτοῖς ἰδίᾳ ξυμμαχίαν πεποίηνται, φάσκοντες πρότερον κοινῇ τοὺς μὴ δεχομένους τὰς σπονδὰς προσαναγκάσειν. τά τε ἄλλα ἐσκόπουν ὅσα ἐξελελοίπεσαν τῆς ξυνθήκης καὶ ἐνόμιζον ἐξηπατῆσθαι, ὥστε χαλεπῶς πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀποκρινάμενοι ἀπέπεμψαν.

43. *Κατὰ τοιαύτην δὴ διαφορὰν ὄντων τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους οἱ ἐν ταῖς Ἀθήναις αὖ βουλόμενοι* 2 *λῦσαι τὰς σπονδὰς εὐθὺς ἐνέκειντο. ἦσαν δὲ ἄλλοι τε καὶ Ἀλκιβιάδης ὁ Κλεινίου, ἀνὴρ ἡλικίᾳ μὲν ἔτι τότε ὢν νέος ὡς ἐν ἄλλῃ πόλει, ἀξιώματι δὲ προγόνων τιμώμενος· ᾧ ἐδόκει μὲν καὶ ἄμεινον εἶναι πρὸς τοὺς Ἀργείους μᾶλλον χωρεῖν, οὐ μέντοι ἀλλὰ καὶ φρονήματι φιλονεικῶν ἠναντιοῦτο, ὅτι Λακεδαιμόνιοι διὰ Νικίου καὶ Λάχητος ἔπραξαν τὰς σπονδάς, ἑαυτὸν κατά τε τὴν νεότητα ὑπεριδόντες καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν προξενίαν ποτὲ οὖσαν οὐ τιμήσαντες, ἣν τοῦ πάππου ἀπειπόντος αὐτὸς τοὺς ἐκ τῆς νήσου αὐτῶν αἰχμαλώτους θεραπεύων διε-* 3 *νοεῖτο ἀνανεώσασθαι. πανταχόθεν τε νομίζων ἐλασσοῦσθαι τό τε πρῶτον ἀντεῖπεν, οὐ βεβαίους φάσκων εἶναι Λακεδαιμονίους, ἀλλ' ἵνα Ἀργείους σφίσι σπεισάμενοι ἐξέλωσι καὶ αὖθις ἐπ' Ἀθηναίους μόνους ἴωσι, τούτου ἕνεκα σπένδεσθαι αὐτούς, καὶ τότε, ἐπειδὴ ἡ διαφορὰ ἐγεγένητο, πέμπει εὐθὺς ἐς Ἄργος ἰδίᾳ, κελεύων ὡς τάχιστα ἐπὶ τὴν ξυμμαχίαν προκαλουμένους ἥκειν μετὰ Μαντινέων καὶ Ἠλείων, ὡς καιροῦ ὄντος καὶ αὐτὸς ξυμπράξων τὰ μάλιστα.*

44. *Οἱ δὲ Ἀργεῖοι ἀκούσαντες τῆς τε ἀγγελίας καὶ ἐπειδὴ ἔγνωσαν οὐ μετ' Ἀθηναίων πραχθεῖσαν τὴν τῶν Βοιωτῶν ξυμμαχίαν, ἀλλ' ἐς διαφορὰν μεγάλην καθεστῶτας αὐτοὺς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, τῶν μὲν ἐν Λακεδαίμονι πρέσβεων, οἳ*

deutsches: er that ganz entsetzlich. — *πυνθανόμενοι* korresp. dem Dativ *καθαιρέσει.* zu 1, 80, 1. — *πρότερον.* 35, 3.

43. 1. *αὖ* mit Hinweisung auf die mit ähnlichen Tendenzen thätige Partei in Sparta.

2. *ὡς — πόλει* limitierend. zu 3, 113, 6. Er war etwa 30 Jahre alt. — *οὐ μέντοι ἀλλὰ καί.* Diese adversative Steigerung ist wohl aus der Ellipse entstanden: jedoch nicht dies allein, sondern auch. — *ἑαυτόν*, weil der Satz als Gedanke des Alkibiades ausgesprochen wird. Die Vulg. *αὐτόν* gegen die weit überwiegende Autorität der Hdd. — *τοῦ πάππου*, sein Grofsvater von mütterlicher Seite, ebenfalls Alkibiades geheifsen: Plut. Alk. 14.

3. *σφίσι, τοῖς Ἀθηναίοις.* — *προκαλουμένους* ist wohl Fut.

44. 1. *ἀκούσαντες κτἑ.* Über die Wortstellung zu 1, 16. Ebenso gleich wieder §. 3. *δείσαντες κτἑ.* — *ἐπειδὴ ἔγνωσαν* steht als Variation des Ausdrucks für *γνόντες.* s. 4, 73, 4. —

σφίσι περὶ τῶν σπονδῶν ἔτυχον ἀπόντες, ἠμέλουν, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους μᾶλλον τὴν γνώμην εἶχον, νομίζοντες πόλιν τε σφίσι φιλίαν ἀπὸ παλαιοῦ καὶ δημοκρατουμένην ὥσπερ καὶ αὐτοὶ καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχουσαν τὴν κατὰ θάλασσαν ξυμπολεμήσειν σφίσιν, ἢν καθιστῶνται ἐς πόλεμον. 2 *ἔπεμπον οὖν εὐθὺς πρέσβεις ὡς τοὺς Ἀθηναίους περὶ τῆς ξυμμαχίας· ξυνεπρεσβεύοντο δὲ καὶ οἱ Ἠλεῖοι καὶ Μαντινῆς.* 3 *ἀφίκοντο δὲ καὶ Λακεδαιμονίων πρέσβεις κατὰ τάχος, δοκοῦντες ἐπιτήδειοι εἶναι τοῖς Ἀθηναίοις, Φιλοχαρίδας καὶ Λέων καὶ Ἔνδιος, δείσαντες μὴ τήν τε ξυμμαχίαν ὀργιζόμενοι πρὸς τοὺς Ἀργείους ποιήσωνται, καὶ ἅμα Πύλον ἀπαιτήσοντες ἀντὶ Πανάκτου, καὶ περὶ τῆς Βοιωτῶν ξυμμαχίας ἀπολογησόμενοι ὡς οὐκ ἐπὶ κακῷ τῶν Ἀθηναίων ἐποιήσαντο.*

45. *Καὶ λέγοντες ἐν τῇ βουλῇ περί τε τούτων καὶ ὡς αὐτοκράτορες ἥκουσι περὶ πάντων ξυμβῆναι τῶν διαφόρων, τὸν Ἀλκιβιάδην ἐφόβουν μὴ καί, ἢν ἐς τὸν δῆμον ταὐτὰ λέγωσιν, ἐπαγάγωνται τὸ πλῆθος καὶ ἀπωσθῇ ἡ Ἀργείων ξυμμαχία.* 2 *μηχανᾶται δὲ πρὸς αὐτοὺς τοιόνδε τι ὁ Ἀλκιβιάδης· τοὺς Λακεδαιμονίους πείθει, πίστιν αὐτοῖς δούς, ἢν μὴ ὁμολογήσωσιν ἐν τῷ δήμῳ αὐτοκράτορες ἥκειν, Πύλον τε αὐτοῖς ἀποδώσειν (πείσειν γὰρ αὐτὸς Ἀθηναίους, ὥσπερ καὶ νῦν ἀντιλέγειν) καὶ τἆλλα ξυναλλάξειν.* 3 *βουλόμενος δὲ αὐτοὺς Νικίου τε ἀποστῆσαι ταῦτα ἔπρασσε καὶ ὅπως ἐν τῷ δήμῳ διαβαλὼν αὐτοὺς ὡς οὐδὲν ἀληθὲς ἐν νῷ ἔχουσιν οὐδὲ λέγουσιν οὐδέποτε ταὐτά, τοὺς Ἀργείους καὶ Ἠλείους καὶ Μαντινέας ξυμμάχους ποιήσῃ. καὶ ἐγένετο οὕτως.* 4 *ἐπειδὴ γὰρ ἐς τὸν δῆμον παρελθόντες καὶ ἐπερωτώμενοι οὐκ ἔφασαν, ὥσπερ ἐν τῇ βουλῇ, αὐτοκράτορες ἥκειν, οἱ Ἀθηναῖοι οὐκέτι ἠνείχοντο, ἀλλὰ τοῦ Ἀλκι-*

δημοκρατουμένην ὥσπερ καὶ αὐτοί. Dasselbe Motiv wurde auch sonst öfter angegeben: 29, 1. 31, 6 u. a.
3. *ἐπιτήδειοι* in ähnlichem Sinne wie 40, 3 das stärkere *προσφιλέστατοι*. — *Φιλοχαρίδας*, Kap. 19. — *δείσαντες*. v. d. Gesandten gesagt, aber f. d. Volk geltend, wie oft.
45. 1. Die Behandlung der Gesandten durch Alkib. erinnert lebhaft an die ähnliche Scene, welche 4, 22 Kleon aufführte. — *μὴ καί* mit *τὸ πλῆθος ἐπαγ.* zu verbinden (Rost, Stahl); suppl. den Gedanken *ὥσπερ καὶ τὴν βουλὴν ἐπηγάγοντο* (Stahl). — *ταὐτά* v. St. recht korr. st. *ταῦτα*. Auch Winsemius übersetzt *eadem*.
2. *πίστιν, ὅρκον βέβαιον* (Schol.) 1, 133. — *ἢν μὴ ὁμολογήσωσιν.* Plut. Nik. 10: *ἂν μὴ φῶσι μηδ' ὁμολογήσωσιν ἥκειν αὐτοκράτορες. ὁμολ. = φανερῶς εἰπεῖν.* wie 1, 91, 4. — *ὥσπερ καί* gehört zusammen. Üb. den Inf. nach *ὥσπερ* in der orat. obl. zu 1, 91, 5.

βιάδου πολλῷ μᾶλλον ἢ πρότερον καταβοῶντος τῶν Λακεδαιμονίων ἐσήκουόν τε καὶ ἑτοῖμοι ἦσαν εὐθὺς παραγαγόντες τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν ξυμμάχους ποιεῖσθαι· σεισμοῦ δὲ γενομένου πρίν τι ἐπικυρωθῆναι, ἡ ἐκκλησία αὕτη ἀνεβλήθη.

46. *Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐκκλησίᾳ ὁ Νικίας, καίπερ τῶν Λακεδαιμονίων αὐτῶν ἠπατημένων καὶ αὐτὸς ἐξηπατημένος περὶ τοῦ μὴ αὐτοκράτορας ὁμολογῆσαι ἥκειν, ὅμως τοῖς Λακεδαιμονίοις ἔφη χρῆναι φίλους μᾶλλον γίγνεσθαι, καὶ ἐπισχόντας τὰ πρὸς Ἀργείους πέμψαι ἔτι ὡς αὐτοὺς καὶ εἰδέναι ὅ τι διανοοῦνται, λέγων ἐν μὲν τῷ σφετέρῳ καλῷ, ἐν δὲ τῷ ἐκείνων ἀπρεπεῖ τὸν πόλεμον ἀναβάλλεσθαι· σφίσι μὲν γὰρ εὖ ἑστώτων τῶν πραγμάτων ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἄριστον εἶναι διασώσασθαι τὴν εὐπραγίαν, ἐκείνοις δὲ δυστυχοῦσιν ὅτι τάχιστα εὕρημα* 2 *εἶναι διακινδυνεῦσαι. ἔπεισέ τε πέμψαι πρέσβεις, ὧν καὶ αὐτὸς ἦν, κελεύσοντας Λακεδαιμονίους, εἴ τι δίκαιον διανοοῦνται, Πάνακτόν τε ὀρθὸν ἀποδιδόναι καὶ Ἀμφίπολιν, καὶ τὴν Βοιωτῶν ξυμμαχίαν ἀνεῖναι, ἢν μὴ ἐς τὰς σπονδὰς ἐσίωσι, καθ-* 3 *άπερ εἴρητο ἄνευ ἀλλήλων μηδενὶ ξυμβαίνειν. εἰπεῖν τε ἐκέλευον ὅτι καὶ σφεῖς, εἰ ἐβούλοντο ἀδικεῖν, ἤδη ἂν Ἀργείους ξυμμάχους πεποιῆσθαι, ὡς παρεῖναί γ' αὐτοὺς αὐτοῦ τούτου ἕνεκα. εἴ τέ τι ἄλλο ἐνεκάλουν, πάντα ἐπιστείλαντες ἀπέπεμψαν* 4 *τοὺς περὶ τὸν Νικίαν πρέσβεις. καὶ ἀφικομένων αὐτῶν καὶ ἀπαγγειλάντων τά τε ἄλλα καὶ τέλος εἰπόντων ὅτι, εἰ μὴ τὴν ξυμμαχίαν ἀνήσουσι Βοιωτοῖς μὴ ἐσιοῦσιν ἐς τὰς σπονδάς, ποιήσονται καὶ αὐτοὶ Ἀργείους καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν ξυμμάχους,*

46. 1. *τῇ ὑστεραίᾳ*, in der am folgenden Tage gehaltenen, wie 1, 44, 1 u. auch 7, 11, 2. Schlechthin für *ὕστερος* steht *ὑστεραῖος* bei Thuk. nicht. — *τῶν Λακ. αὐτ. ἠπ.* (v. St. beseitigt) enthält die Begründung zu *καὶ αὐτὸς ἐξηπ.* — *ἐπισχόντας τὰ πρὸς Ἀργ.*, die Verbindung mit den Argeiern hemmend, aufschiebend. So *ἐπέχειν* transit. 2, 76, 2. 5, 63, 4. 7, 33, 3. Wer wegen 32, 6 *περὶ τῆς Ἀργείων ξυμμαχίας ἐπέχειν* auch hier *ἐπέχειν* lieber intr. nehmen will, mufs *τὰ πρός* erklären: in den Beziehungen zu, hinsichtlich. s. 3, 63, 2. zu 4, 23, 2. — *καλῷ* und *ἀπρεπεῖ* finden ihre Erklärung in dem folg. *εὖ ἑστώτων τῶν πρ.* und *δυστυχοῦσιν*. Üb. die Verbindung *τῷ σφετέρῳ καλῷ* zu 1, 37, 4. — *ὡς ἐπὶ πλεῖστον* 1, 82, 4.

2. *ὀρθόν* nur zu *Πάν.* 42, 2. — *εἴρητο.* zu 39, 3.

3. *ὅτι — ἂν — πεποιῆσθαι.* Vermischung von *ὅτι ἐπεποίηντο ἂν* und *ἂν πεποιῆσθαι* (ohne *ὅτι*). Ganz ähnlich fand sich *ὅτι* beim Partiz. 4, 37, 1. — *ὡς παρεῖναι.* Konstr. zu 1, 91, 5.

4. *Βοιωτοῖς* ist der sog. dat. incommodi. Ähnl. steht der Dat. in einem nur lockern Verbande zum

τὴν μὲν ξυμμαχίαν οἱ Λακεδαιμόνιοι Βοιωτοῖς οὐκ ἔφασαν ἀνήσειν, ἐπικρατούντων τῶν περὶ τὸν Ξενάρη τὸν ἔφορον ταῦτα γίγνεσθαι καὶ ὅσοι ἄλλοι τῆς αὐτῆς γνώμης ἦσαν, τοὺς δὲ ὅρκους δεομένου Νικίου ἀνενεώσαντο· ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ πάντα ἀτελῆ ἔχων ἀπέλθῃ καὶ διαβληθῇ, ὅπερ καὶ ἐγένετο, αἴτιος δοκῶν εἶναι τῶν πρὸς Λακεδαιμονίους σπονδῶν. ἀνα- 5 χωρήσαντός τε αὐτοῦ ὡς ἤκουσαν οἱ Ἀθηναῖοι οὐδὲν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος πεπραγμένον, εὐθὺς δι' ὀργῆς εἶχον, καὶ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι (ἔτυχον γὰρ παρόντες οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, παραγαγόντος Ἀλκιβιάδου), ἐποιήσαντο σπονδὰς καὶ ξυμμαχίαν πρὸς αὐτοὺς τήνδε.

47. „Σπονδὰς ἐποιήσαντο ἑκατὸν Ἀθηναῖοι ἔτη καὶ Ἀργεῖοι καὶ Μαντινῆς καὶ Ἠλεῖοι ⟨πρὸς ἀλλήλους⟩, ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ὧν ἄρχουσιν ἑκάτεροι, ἀδόλους καὶ ἀβλαβεῖς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. ὅπλα δὲ μὴ ἐξέστω 2 ἐπιφέρειν ἐπὶ πημονῇ μήτε Ἀργείους καὶ Ἠλείους καὶ Μαντινέας καὶ τοὺς ξυμμάχους ἐπὶ Ἀθηναίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ὧν ἄρχουσιν Ἀθηναῖοι, μήτε Ἀθηναίους καὶ τοὺς ξυμμάχους ⟨ὧν ἄρχουσιν Ἀθηναῖοι⟩ ἐπὶ Ἀργείους καὶ Ἠλείους καὶ Μαντινέας καὶ τοὺς ξυμμάχους, τέχνῃ μηδὲ μηχανῇ μηδεμιᾷ. κατὰ 3

Verb 4, 56, 1. — *Ξενάρη κτέ.* 36, 1. — *ἀπέλθῃ καὶ διαβλ.* Logisch genauer wäre *ἀπελθὼν διαβλ.*, was aber wohl wegen *ἔχων* vermieden ist, oder auch *ἦν — ἀπέλθῃ, διαβληθῇ.*

5. *δι' ὀργῆς εἶχον.* Zu ergänzen scheint *αὐτόν*, näml. *τὸν Νικίαν*; denn den Ausdruck, der 2, 37, 2. 5, 29, 2 transit. steht, hier intrans. zu fassen, ist man wohl durch *διὰ φυλακῆς ἔχειν* 2, 81, 4 noch nicht berechtigt. — *ἔτυχον γὰρ κτέ.* Der parenthetische Satz ist voraufgeschickt. s. 4, 43, 3. 52, 3 u. a.

47. Ein Bruchstück dieser Vertragsurkunde ist erhalten auf einer am Südabhang der Burg gefundenen Marmorplatte, die Schlufsworte bezw. -buchstaben der 26 oberen Zeilen [§. 1 — §. 8 (*ὀμ*)*όσαι δ*(*ὲ*)]. In jeder Zeile standen 76 oder 77 Buchstaben. Die Abweichungen von dem in den Hdd. überlieferten Text beweisen dessen Unzuverlässigkeit, welche zum Teil auf Nachlässigkeit der Schreiber der Hdd., zum Teil aber wohl auch auf Nachlässigkeit des vom Schriftsteller mit der Herstellung einer Kopie der Urkunde Beauftragten beruhen mag. — Von orthographischen Verschiedenheiten sei nur die auch sonst in den attischen Urkunden zu bemerkende Schreibung *ἐάν* erwähnt, wofür b. Thuk. stets *ἤν* steht, ebenso *ἐπήν* statt *ἐπειδάν* (§. 6).

1. *ἑκατὸν ἔτη*, wie 3, 114, 3 u. a. — *Ἀθηναῖοι.* Üb. die Stellung zu 3, 90, 4. — *⟨πρὸς ἀλλήλους⟩* auf der Tafel, fehlt in den Hdd. — *ἀδόλους κ. ἀβλ. κτέ.* Formel wie 18, 3. Vgl. überhaupt dieses Kap. u. 23. — *ἑκάτεροι*, insofern auf der einen Seite die Ath., auf der anderen die drei Staaten zusammen gedacht werden. §. 5 *ἕκαστοι*. Kirchh. Sitzgsb. d. B. A. 1883, S. 840: *ὑπέρ τε — ἕκαστοι* (s. §. 8).

2. *⟨ὧν ἀρχ. Ἀθ.⟩* v. Kirchh. mit Recht ergänzt, da sonst 17 Buchstaben fehlen.

τάδε ξυμμάχους εἶναι Ἀθηναίους καὶ Ἀργείους καὶ Μαντινέας καὶ Ἠλείους ἑκατὸν ἔτη· ἢν πολέμιοι ἴωσιν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν Ἀθηναίων, βοηθεῖν Ἀργείους καὶ Μαντινέας καὶ Ἠλείους Ἀθήναζε, καθ' ὅ τι ἂν ἐπαγγέλλωσιν ⟨οὗτοι⟩, τρόπῳ ὁποίῳ ἂν δύνωνται ἰσχυροτάτῳ κατὰ τὸ δυνατόν· ἢν δὲ δῃώσαντες οἴχωνται, πολεμίαν εἶναι ταύτην τὴν πόλιν Ἀργείοις καὶ Μαντινεῦσι καὶ Ἠλείοις καὶ Ἀθηναίοις καὶ κακῶς πάσχειν ὑπὸ ἁπασῶν τούτων τῶν πόλεων· καταλύειν δὲ μὴ ἐξεῖναι τὸν πόλεμον πρὸς ταύτην τὴν πόλιν μηδεμιᾷ τῶν πόλεων, ἢν μὴ
4 ἁπάσαις δοκῇ. βοηθεῖν δὲ καὶ Ἀθηναίους ἐς Ἄργος καὶ ⟨ἐς⟩ Μαντίνειαν καὶ ⟨ἐς⟩ Ἦλιν, ἢν πολέμιοι ἴωσιν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν Ἀργείων ἢ τὴν Μαντινέων ἢ τὴν Ἠλείων, καθ' ὅ τι ἂν ἐπαγγέλλωσιν αἱ πόλεις αὗται, τρόπῳ ὁποίῳ ἂν δύνωνται ἰσχυροτάτῳ κατὰ τὸ δυνατόν· ἢν δὲ δῃώσαντες οἴχωνται, πολεμίαν εἶναι ταύτην τὴν πόλιν Ἀθηναίοις καὶ Ἀργείοις καὶ Μαντινεῦσι καὶ Ἠλείοις καὶ κακῶς πάσχειν ὑπὸ ἁπασῶν τούτων τῶν πόλεων· καταλύειν δὲ μὴ ἐξεῖναι τὸν πόλεμον πρὸς ταύτην τὴν πόλιν ⟨μηδεμιᾷ τῶν πόλεων⟩, ἢν μὴ ἁπάσαις δοκῇ [ταῖς
5 πόλεσιν]. ὅπλα δὲ μὴ ἐᾶν ἔχοντας διιέναι ἐπὶ πολέμῳ διὰ τῆς γῆς τῆς σφετέρας αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ὧν ἄρχουσιν ἕκαστοι, μηδὲ κατὰ θάλασσαν, ἢν μὴ ψηφισαμένων τῶν πόλεων ἁπασῶν τὴν δίοδον εἶναι, Ἀθηναίων καὶ Ἀργείων καὶ Μαντι-
6 νέων καὶ Ἠλείων. τοῖς δὲ βοηθοῦσιν ἡ πόλις ἡ πέμπουσα παρεχέτω μέχρι μὲν τριάκοντα ἡμερῶν σῖτον, ἐπὴν ἔλθῃ ἐς

3. *Μαντ. καὶ Ἠλ.*, nach dem Fragm. umgestellt st. des überlieferten *Ἠλ. καὶ Μαντ.*, wie gleich wieder u. später (§. 6). — *ἴωσιν ἐπί* Kirchh. st. *ἐς*. — Da die mit *ἰσχυροτάτῳ κατὰ τὸ* endende Zeile drei Buchstaben zu viel enthält, habe ich mit St. *οὗτοι* aufgenommen st. des überlieferten *Ἀθηναῖοι*. — *ἁπασῶν* korr. aus *πασῶν*, weil diese Form sonst in der Urkunde steht. Aus ebendems. Grunde stelle ich mit St. um *τούτων τῶν* statt des *τῶν πόλεων τούτων* der Hdd. — ⟨*ἐς*⟩ mit St.

4. ⟨*μηδεμιᾷ τῶν πόλεων*⟩ mit Kirchh. einzusetzen. — [*ταῖς πόλεσιν*] Glossem (Kirchh.).

5. *ὧν ἄρχουσιν* mit K. statt des überlief. *ὧν ἂν ἄρχωσιν*. — *μηδὲ κατὰ θάλασσαν* klammert Krüger als unecht ein wegen 56, 2. Schöne ändert *μηδὲ* in *μήτε*, schiebt zwischen *πολέμῳ* u. *διὰ* ebenfalls *μήτε* ein u. schreibt *ἰέναι* st. *διιέναι*, offenbar viel zu künstlich. Cl. verteidigt mit Recht den Ausdruck, *γῆς* darf hier allerdings nicht im Gegensatz zu *θάλ.* aufgefafst werden, sondern in dem allgemeineren Sinn „Gebiet". Kirchh. hält es für nachträgl. redaktion. Zusatz seitens der Arg. — *ἢν μή*, aufser, es müfste denn sein, dafs, eigentl. wohl zu ergänzen *ἐῶσι*. Die Korr. in *εἰ μή* (Schöne) nicht nötig.

6. *μέχρι — ἐπήν*, bis zu dreifsig Tagen von da an, wo. Die Form *ἐπήν* ist selten; bei Thuk. noch 8, 58, 6. 7; im Fragm. *ἐπειδάν*. — *ἔλθῃ*, sc. *ἡ βοήθεια* aus *βοηθοῦσιν*.

τὴν πόλιν τὴν ἐπαγγείλασαν βοηθεῖν, καὶ ἀπιοῦσι κατὰ ταὐτά· ἢν δὲ πλείονα βούλωνται χρόνον τῇ στρατιᾷ χρῆσθαι, ἡ πόλις ἡ μεταπεμψαμένη διδότω σῖτον, τῷ μὲν ὁπλίτῃ καὶ ψιλῷ καὶ τοξότῃ τρεῖς ὀβολοὺς Αἰγιναίους τῆς ἡμέρας ἑκάστης, τῷ δ' ἱππεῖ δραχμὴν Αἰγιναίαν. 7 ἡ δὲ πόλις ἡ μεταπεμψαμένη ⟨τῇ στρατιᾷ⟩ τὴν ἡγεμονίαν ἐχέτω, ὅταν ἐν τῇ αὑτῆς ὁ πόλεμος ᾖ. ἢν δέ ποι δόξῃ ⟨ἁπάσαις⟩ ταῖς πόλεσι κοινῇ στρατεύεσθαι, τὸ ἴσον τῆς ἡγεμονίας μετεῖναι ἁπάσαις ταῖς πόλεσιν. 8 ὀμόσαι δὲ τὰς σπονδὰς Ἀθηναίους μὲν ὑπέρ τε σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων, Ἀργεῖοι δὲ καὶ Μαντινῆς καὶ Ἠλεῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι τούτων κατὰ πόλεις ὀμνύντων. ὀμνύντων δὲ τὸν ἐπιχώριον ὅρκον ἕκαστοι τὸν μέγιστον κατὰ ἱερῶν τελείων. ὁ δὲ ὅρκος ἔστω ὅδε· „Ἐμμενῶ τῇ ξυμμαχίᾳ κατὰ τὰ ξυγκείμενα δικαίως καὶ ἀβλαβῶς καὶ ἀδόλως, καὶ οὐ παραβήσομαι τέχνῃ οὐδὲ μηχανῇ οὐδεμιᾷ.“ 9 ὀμνύντων δὲ Ἀθήνησι μὲν ἡ βουλὴ καὶ αἱ ἔνδημοι ἀρχαί, ἐξορκούντων δὲ οἱ πρυτάνεις· ἐν Ἄργει δὲ ἡ βουλὴ καὶ οἱ ὀγδοήκοντα καὶ οἱ ἀρτῦναι, ἐξορκούντων δὲ οἱ ὀγδοήκοντα· ἐν δὲ Μαντινείᾳ οἱ δημιουργοὶ καὶ ἡ βουλὴ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαί, ἐξορκούντων δὲ οἱ θεωροὶ καὶ οἱ πολέμαρχοι· ἐν δὲ Ἤλιδι οἱ δημιουργοὶ [καὶ οἱ τὰ τέλη ἔχοντες] καὶ οἱ ἑξακόσιοι, ἐξορκούντων δὲ οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ θεσμοφύλακες. 10 ἀνανεοῦσθαι δὲ τοὺς ὅρκους Ἀθηναίους μὲν ἰόντας

vgl. zu 1, 90, 2. Kirchhoff korr. *ἔλθωσι* (sc. *οἱ βοηθοῦντες*) und nachher *βούληται*, aber ich kann mir die Verderbnis nicht recht erklären. — *τρεῖς ὀβολοὺς Αἰγ.* = etw. mehr als vier attische Obolen. Die aigin. Drachme wird = 10 att. Obolen angenommen.

7. *⟨τῇ στρατιᾷ⟩* mit K. — *αὑτῆς* Duker statt *αὐτῇ* der Hdd. — *⟨ἁπάσαις⟩* nach Spuren im Fragment.

8. *κατὰ ἱερῶν τελείων. κατά* bedeutet in solchen Verbindungen eigentl. auf-herab, d. i. im Angesicht, vor; *ἱερὰ τέλεια* sind Opfer von ausgewachsenen Tieren, von hostiae maiores, nicht hostiae lactentes; solche Opfer, wie Demosth. geg. Aristokr. p. 642, 17 ed. R. bei einem ebenfalls sehr feierlichen Schwure nennt: *στὰς ἐπὶ τῶν τομίων κάπρου καὶ κριοῦ καὶ ταύρου.* Wegen der Bedeutung von *τέλειος* vgl. *ἅρμα τέλειον*, entgegenges. dem *ἅρμα πωλικόν.* — *ἐμμενῶ*, Emend. v. F. Portus, wie 18, 9, für *ἐμμένω.* Kirchh. *ἐμμ. ταῖς σπονδαῖς καί.*

9. *ἔνδημοι ἀρχαί*, z. B. die Archonten, stehen gegenüber den *ὑπερόριοι ἀρχαί* (Aschin. geg. Timarch. p. 45 ed. R.), zu denen z. B. die Strategen gehören. — *οἱ ὀγδοήκοντα.* Diese und alle die folgenden Behörden der einzelnen Staaten sind wenig oder gar nicht näher bekannt. — *οἱ ἀρτῦναι.* Die Hdd. *αἱ ἀ.*, welches Cl. verteidigt: „*αἱ ἀρτ.* wahrscheinlich wie in *αἱ ἀρχαί* das Amt statt der Personen.“ — [*καὶ οἱ τὰ τέλη ἔχοντες*] erklärt Kr. mit Recht für Glossem zu *δημιουργοί.*

10. Die athenischen Gesandten

ἐς Ἦλιν καὶ ἐς Μαντίνειαν καὶ ἐς Ἄργος τριάκοντα ἡμέραις πρὸ Ὀλυμπίων, Ἀργείους δὲ καὶ Ἠλείους καὶ Μαντινέας ἰόντας Ἀθήναζε δέκα ἡμέραις πρὸ Παναθηναίων τῶν μεγάλων.
11 *τὰς δὲ ξυνθήκας τὰς περὶ τῶν σπονδῶν καὶ τῶν ὅρκων καὶ τῆς ξυμμαχίας ἀναγράψαι ἐν στήλῃ λιθίνῃ Ἀθηναίους μὲν ἐν πόλει, Ἀργείους δὲ ἐν ἀγορᾷ ἐν τοῦ Ἀπόλλωνος τῷ ἱερῷ, Μαντινέας δὲ ἐν τοῦ Διὸς τῷ ἱερῷ ἐν τῇ ἀγορᾷ. καταθέντων δὲ καὶ Ὀλυμπίασι στήλην χαλκῆν κοινῇ Ὀλυμπίοις τοῖς νυνί.*
12 *ἐὰν δέ τι δοκῇ ἄμεινον εἶναι ταῖς πόλεσι ταύταις προσθεῖναι πρὸς τοῖς ξυγκειμένοις, ὅ τι ἂν δόξῃ ταῖς πόλεσιν ἁπάσαις κοινῇ βουλευομέναις, τοῦτο κύριον εἶναι."*

48. *Αἱ μὲν σπονδαὶ καὶ ἡ ξυμμαχία οὕτως ἐγένοντο· καὶ αἱ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων οὐκ ἀπείρηντο τούτου*
2 *ἕνεκα οὐδ' ὑφ' ἑτέρων. Κορίνθιοι δὲ Ἀργείων ὄντες ξύμμαχοι οὐκ ἐσῆλθον ἐς αὐτάς, ἀλλὰ καὶ γενομένης πρὸ τούτου Ἠλείοις καὶ Ἀργείοις καὶ Μαντινεῦσι ξυμμαχίας, τοῖς αὐτοῖς πολεμεῖν καὶ εἰρήνην ἄγειν, οὐ ξυνώμοσαν, ἀρκεῖν δ' ἔφασαν σφίσι τὴν πρώτην γενομένην ἐπιμαχίαν, ἀλλήλοις βοηθεῖν, ξυνεπι-*
3 *στρατεύειν δὲ μηδενί. οἱ μὲν Κορίνθιοι οὕτως ἀπέστησαν τῶν ξυμμάχων καὶ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους πάλιν τὴν γνώμην εἶχον.*

49. *Ὀλύμπια δ' ἐγένετο τοῦ θέρους τούτου, οἷς Ἀνδρο-*

nach Elis, Mantineia und Argos sollen dreifsig Tage vor den Olympien von Athen abgehn, indem auf den Aufenthalt in jeder dieser Städte etwa zehn Tage gerechnet werden, sodafs sie noch rechtzeitig zu der Feier der Spiele eintreffen können. Dagegen brauchen die Gesandten dieser Staaten nur zehn Tage vor den Panathenaien in Ath. einzutreffen, weil sie nur mit Ath. allein zu verhandeln haben. Übrigens fielen die Olympien und die Panathenaien weder in dasselbe Jahr noch auf dieselben Tage, sondern jene bekanntlich in das erste, diese in das dritte Jahr der Olympiade, jene begannen den 11. des Hekatombaion, diese nach d. wahrscheinlichsten Annahme den 28. desselben Monats.

11. *κ. τ. ὅρκων* hält Kirchh. für Zusatz. — *ἐν πόλει*. 18, 10. 23, 5. Von dieser auf der Burg befindlichen Kopie stammt das Fragment. Das Original befand sich im Metroon.

12. *ὅτι ἄν*. Die Hdd. *ὅτι δ' ἄν*. Dann wäre *προσθεῖναι* Hauptsatz: man solle zusetzen. Allein durch 23, 6 wird es fast zur Gewifsheit, dafs *δ'* zu tilgen ist.

48. 1. *ἡ ξυμμαχία* zu 27, 1. — *οὕτως*. Kr. schreibt *αὗται*, eine wegen 80, 1. 3, 28, 2 u. 8, 59, 1 allerdings wahrscheinliche, aber nicht gerade leichte Änderung.

2. *ξυμμαχίας*. Dies Bündnis mufs, wie der Zusammenhang zeigt, ein anderes und später abgeschlossenes sein als das K. 29 u. 31 erwähnte; denn letzteres wird hier mit *τὴν πρώτην γενομένην ἐπιμαχίαν* gemeint (s. 27, 2), obwohl es an den früheren Stellen ebenfalls öfter *ξυμμαχία* genannt ist.

49. 1. *Ὀλύμπια*, 420, Juli. —

σθένης Ἀρκὰς παγκράτιον τὸ πρῶτον ἐνίκα· καὶ Λακεδαιμόνιοι τοῦ ἱεροῦ ὑπὸ Ἠλείων εἴρχθησαν ὥστε μὴ θύειν μηδ' ἀγωνίζεσθαι, οὐκ ἐκτίνοντες τὴν δίκην αὐτοῖς ἣν ἐν τῷ Ὀλυμπιακῷ νόμῳ Ἠλεῖοι κατεδικάσαντο αὐτῶν, φάσκοντες σφίσιν ἐπὶ Φύρκον τε τεῖχος ὅπλα ἐπενεγκεῖν καὶ ἐς Λέπρεον αὐτῶν ὁπλίτας ἐν ταῖς Ὀλυμπιακαῖς σπονδαῖς ἐσπέμψαι. ἡ δὲ καταδίκη δισχίλιαι μναῖ ἦσαν, κατὰ τὸν ὁπλίτην ἕκαστον δύο μναῖ, ὥσπερ ὁ νόμος ἔχει. Λακεδαιμόνιοι δὲ πρέσβεις πέμψαντες 2 ἀντέλεγον μὴ δικαίως σφῶν καταδεδικάσθαι, λέγοντες μὴ ἐπηγγέλθαι πω ἐς Λακεδαίμονα τὰς σπονδάς, ὅτ' ἐσέπεμψαν τοὺς ὁπλίτας. Ἠλεῖοι δὲ τὴν παρ' αὐτοῖς ἐκεχειρίαν ἤδη ἔφασαν 3 εἶναι (πρώτοις γὰρ σφίσιν αὐτοῖς ἐπαγγέλλουσι), καὶ ἡσυχαζόντων σφῶν καὶ οὐ προσδεχομένων ὡς ἐν σπονδαῖς, αὐτοὺς λαθεῖν ἀδικήσαντας. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ὑπελάμβανον οὐ 4 χρεὼν εἶναι αὐτοὺς ἐπαγγεῖλαι ἔτι ἐς Λακεδαίμονα, εἰ ἀδικεῖν γε ἤδη ἐνόμιζον αὐτούς, ἀλλ' οὐχ ὡς νομίζοντες τοῦτο δρᾶσαι, καὶ ὅπλα οὐδαμόσε ἔτι αὐτοῖς ἐπενεγκεῖν. Ἠλεῖοι δὲ τοῦ αὐ- 5 τοῦ λόγου εἴχοντο, ὡς μὲν οὐκ ἀδικοῦσι μὴ ἂν πεισθῆναι, εἰ δὲ βούλονται σφίσι Λέπρεον ἀποδοῦναι, τό τε αὐτῶν μέρος ἀφιέναι τοῦ ἀργυρίου καὶ ὃ τῷ θεῷ γίγνεται αὐτοὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἐκτίσειν.

50. Ὡς δ' οὐκ ἐσήκουον, αὖθις τάδε ἠξίουν, Λέπρεον μὲν μὴ ἀποδοῦναι, εἰ μὴ βούλονται, ἀναβάντας δὲ ἐπὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου, ἐπειδὴ προθυμοῦνται χρῆσθαι τῷ ἱερῷ, ἐπομόσαι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἦ μὴν ἀποδώσειν ὕστερον τὴν καταδίκην. ὡς δὲ οὐδὲ ταῦτα ἤθελον, Λακεδαι- 2

ἐν kraft, gemäfs. v. 1, 77, 1. 7, 11, 1. — *παγκράτιον*, 3, 8, 1. fehlt die Bestimmung der Kampfesart. — *σφίσιν* mit St. statt *σφᾶς* d. Hdd., was nicht gleich *αὐτούς* sein kann. Ob freilich *σφίσιν* ursprüngl. stand, ist fraglich. — *ἐς Λέπρεον*. 31, 4. — Cl. setzt ohne Grund *χιλίους* zu *ὁπλίτας*. — *σπονδαῖς*, die olympische Ekecheirie. — *ἦσαν*, dem Prädik. akkommodiert. zu 1, 10, 1.

2. *ἀντέλεγον μή*. zu 1, 28, 5. — *καταδεδικάσθαι* ist entw. Passiv oder Medium, wobei dann *αὐτούς* zu ergänzen ist.

3. *εἶναι*, sei gewesen.

4. *ὑπελάμβανον*, entgegneten. — *αὐτούς*, das nach *ἐνόμιζον*, geht auf die Laked., das nachherige *αὐτοῖς* auf die Eleier. — *ἔτι*, nämlich nach erfolgter Ankündigung.

5. *ὡς — ἀδικοῦσι*, nämlich die Laked., davon liefsen sie (die El.) sich etc. — *μὴ ἄν*. *Μή* nach einem Verbum dicendi (was hier freilich aus *λόγου* zu ergänzen ist) wie 1, 139, 1. u. öfter. — *γίγνεται*, *ὀφείλεται* (Schol.), gebühre.

50. 1. Beachte den Wechsel der Subj. — *ἀναβάντας* statt der Hdd. *ἀναβάντες*, was sich nicht durch den Zwischensatz *εἰ μὴ βούλονται* entschuldigen läfst. — *ἐπομόσαι* v. St. richtig korr. aus *ἀπομόσαι*.

μόνιοι μὲν εἴργοντο τοῦ ἱεροῦ θυσίας καὶ ἀγώνων καὶ οἴκοι
3 ἔθυον, οἱ δὲ ἄλλοι Ἕλληνες ἐθεώρουν πλὴν Λεπρεατῶν. ὅμως
δὲ οἱ Ἠλεῖοι δεδιότες μὴ βίᾳ θύσωσι, ξὺν ὅπλοις τῶν νεωτέρων φυλακὴν εἶχον· ἦλθον δὲ αὐτοῖς καὶ Ἀργεῖοι καὶ Μαντινῆς, χίλιοι ἑκατέρων, καὶ Ἀθηναίων ἱππῆς, οἳ ἐν Ἁρπίνῃ
4 ὑπέμενον τὴν ἑορτήν. δέος δ' ἐγένετο τῇ πανηγύρει μέγα μὴ
ξὺν ὅπλοις ἔλθωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ καὶ
Λίχας ὁ Ἀρκεσιλάου, Λακεδαιμόνιος, ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπὸ τῶν
ῥαβδούχων πληγὰς ἔλαβεν, ὅτι νικῶντος τοῦ ἑαυτοῦ ζεύγους
καὶ ἀνακηρυχθέντος Βοιωτῶν δημοσίου κατὰ τὴν οὐκ ἐξουσίαν
τῆς ἀγωνίσεως, προελθὼν ἐς τὸν ἀγῶνα ἀνέδησε τὸν ἡνίοχον,
βουλόμενος δηλῶσαι ὅτι ἑαυτοῦ ἦν τὸ ἅρμα· ὥστε πολλῷ δὴ
μᾶλλον ἐπεφόβηντο πάντες καὶ ἐδόκει τι νέον ἔσεσθαι. οἱ μέντοι Λακεδαιμόνιοι ἡσύχασάν τε καὶ ἡ ἑορτὴ αὐτοῖς οὕτω δι-
5 ῆλθεν. ἐς δὲ Κόρινθον μετὰ τὰ Ὀλύμπια Ἀργεῖοί τε καὶ οἱ
ξύμμαχοι ἀφίκοντο δεησόμενοι αὐτῶν παρὰ σφᾶς ἐλθεῖν. καὶ
Λακεδαιμονίων πρέσβεις ἔτυχον παρόντες· καὶ πολλῶν λόγων
γενομένων τέλος οὐδὲν ἐπράχθη, ἀλλὰ σεισμοῦ γενομένου διελύθησαν ἕκαστοι ἐπ' οἴκου. καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα.

51. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος Ἡρακλεώταις τοῖς ἐν
Τραχῖνι μάχη ἐγένετο πρὸς Αἰνιᾶνας καὶ Δόλοπας καὶ Μηλιέας
2 καὶ Θεσσαλῶν τινας· προσοικοῦντα γὰρ τὰ ἔθνη ταῦτα τῇ

2. *θυσίας καὶ ἀγώνων* Appos. zu *ἱεροῦ*, in dem Sinne, wie 49, 1 *ὥστε μὴ θύειν μηδ' ἀγωνίζεσθαι* als nähere Bestimmung zu *τοῦ ἱεροῦ εἴρχθησαν* gesetzt ist. Kr. und St. halten es für Glossem.

3. *ξὺν ὅπλοις* = *ξὺν ὁπλίταις*, sie liefsen ihre junge Mannschaft als Hopliten Wache halten. — *Ἁρπίνῃ* ohne Zweifel von Michaelis richtig an Stelle des offenbar falschen *Ἄργει* gesetzt. Was sollten die Truppen in dem entfernten Argos thun? Harpina im Thale des Alpheios unweit Olympias. — *ὑπέμενον*, Böhme vermutete *ἐπέμενον*.

4. *Λίχας*. Derselbe Bericht bei Xen. Hellen. 3, 2, 21, der den Lichas als *ἄνδρα γέροντα* bezeichnet, und Pausan. 6, 2. — *ῥαβδούχων*. Schwerlich Kampfordner (Hellanodiken) selbst, sondern wohl die Diener derselben, eine Art Ordnungspolizei. Gegen ersteres spricht indes nicht *πληγὰς ἔλαβεν ὑπό*, da *ὑπό* füglich heifsen kann: auf Befehl der. — *δημοσίου*, sc. *ζεύγους*, als ein dem Staate gehöriges. So schon Steph. im Thes. And. erklären: Gemeinwesen, Gesamtheit, was wegen des fehlenden Art. bedenklich, da *ἐκ δημοσίου* (aus öffentlichem Vermögen) 6, 31, 3. 5. Xen. Hell. 5, 2, 10 anderer Art ist. — *τὴν οὐκ ἐξουσίαν*, sc. *τῶν Λακ.* Über die Negat. zu 1, 137, 4. — *ἀγῶνα*, Kampfplatz. — *αὐτοῖς* wird natürlicher auf die andern Festteilnehmer bezogen als auf die Laked. — *τέλος* adverbial.

51. 1. Herakleia, Kap. 12. — Die Ainianen wohnten am Ober- und

πόλει πολέμια ἦν· οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλῃ τινὶ γῇ ἢ τῇ τούτων τὸ χωρίον ἐτειχίσθη. καὶ εὐθύς τε καθισταμένῃ τῇ πόλει ἠναντιοῦντο, ἐς ὅσον ἐδύναντο φθείροντες, καὶ τότε τῇ μάχῃ ἐνίκησαν τοὺς Ἡρακλεώτας, καὶ Ξενάρης ὁ Κνίδιος, Λακεδαιμόνιος, ἄρχων αὐτῶν ἀπέθανε, διεφθάρησαν δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἡρακλεωτῶν. καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, καὶ δωδέκατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα.

52. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους εὐθὺς ἀρχομένου τὴν Ἡράκλειαν, ὡς μετὰ τὴν μάχην κακῶς ἐφθείρετο, Βοιωτοὶ παρέλαβον, καὶ Ἡγησιππίδαν τὸν Λακεδαιμόνιον ὡς οὐ καλῶς ἄρχοντα ἐξέπεμψαν. δείσαντες δὲ παρέλαβον τὸ χωρίον μὴ Λακεδαιμονίων τὰ κατὰ Πελοπόννησον θορυβουμένων Ἀθηναῖοι λάβωσι· Λακεδαιμόνιοι μέντοι ὠργίζοντο αὐτοῖς.*

Καὶ τοῦ αὐτοῦ θέρους Ἀλκιβιάδης ὁ Κλεινίου, στρατηγὸς ὢν Ἀθηναίων, Ἀργείων καὶ τῶν ξυμμάχων ξυμπρασσόντων ἐλθὼν ἐς Πελοπόννησον μετ' ὀλίγων Ἀθηναίων ὁπλιτῶν καὶ τοξοτῶν, καὶ τῶν αὐτόθεν ξυμμάχων παραλαβὼν τά τε ἄλλα ξυγκαθίστη περὶ τὴν ξυμμαχίαν διαπορευόμενος Πελοπόννησον τῇ στρατιᾷ, καὶ Πατρέας τε τείχη καθεῖναι ἔπεισεν ἐς θάλασσαν καὶ αὐτὸς ἕτερον διενοεῖτο τειχίσαι ἐπὶ τῷ Ῥίῳ τῷ Ἀχαϊκῷ. Κορίνθιοι δὲ καὶ Σικυώνιοι καὶ οἷς ἦν ἐν βλάβῃ τειχισθὲν βοηθήσαντες διεκώλυσαν. 2

53. *Τοῦ δ' αὐτοῦ θέρους Ἐπιδαυρίοις καὶ Ἀργείοις πόλεμος ἐγένετο, προφάσει μὲν περὶ τοῦ θύματος τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Πυθαέως, ὃ δέον ἀπαγαγεῖν οὐκ ἀπέπεμπον ὑπὲρ*

Mittellauf des Spercheios, nordwestlich davon die Doloper, östlich die Malier, von denen feindlich wohl nur die Paralier und Hiereer waren (vgl. 3, 92 u. 93).

2. *ἐπ ἄλλῃ*. zu 33, 1. — *ὁ Κνίδιος*, Sohn des *Κνῖδις*. Über die Flexion zu 1, 64, 2. — Xenares jedenfalls derselbe wie der 36, 1 erwähnte.

52. 1. 419 Frühling. — *τὰ κατὰ Π.*, *λείπει διά* (Schol.), welcher Akk.?

2. *τῶν αὐτόθεν* (s. 1, 8, 2. *ἀπὸ Πελοποννήσου* Schol.) *ξυμμάχων* ist gen. part., wie z. B. K. 1, 4. Nach Isokrates hatte Alk. 200 athen. Hopliten bei sich. (*Περὶ τοῦ ζεύγους*. Kap. 6. §. 15.) — *τείχη* (nämlich *μακρά*) *καθεῖναι*, 4, 103, 5. Über die Geschichte von Patrai s. Paus. VII, 6, 3. — *ἕτερον*, sc. *τεῖχος*, aber im Sinne von Kastell. — *ἐπί* wie 51, 2. — *Ῥίῳ*, 2, 86 und 92. — *ἐν βλάβῃ*, nachteilig. konstruiert wie 1, 100, 3 *οἷς πολέμιον ἦν τὸ χωρίον κτιζόμενον*.

53. 1. *Πυθαέως*, wohl der Tempel des *Ἀπόλλων Πυθαεύς* bei *Ἀσίνη*, welchen die Arg. bei der Zerstörung von *Ἀσίνη* verschonten (Paus. II, 26, 5). Die Epidaurier hatten eine Abgabe zu entrichten, wohl für Benutzung der Weiden. Das Wort *βοτάμια* ist nicht nachzuweisen. Daher korr. Stahl *βοτα*

βοταμίων Ἐπιδαύριοι· κυριώτατοι δὲ τοῦ ἱεροῦ ἦσαν Ἀργεῖοι· ἐδόκει δὲ καὶ ἄνευ τῆς αἰτίας τὴν Ἐπίδαυρον τῷ τε Ἀλκιβιάδῃ καὶ τοῖς Ἀργείοις προσλαβεῖν, ἢν δύνωνται, τῆς τε Κορίνθου ἕνεκα ἡσυχίας καὶ ἐκ τῆς Αἰγίνης βραχυτέραν ἔσεσθαι τὴν βοήθειαν ἢ Σκύλλαιον περιπλεῖν τοῖς Ἀθηναίοις. παρεσκευάζοντο οὖν οἱ Ἀργεῖοι ὡς αὐτοὶ ἐς τὴν Ἐπίδαυρον διὰ τοῦ θύματος τὴν ἔσπραξιν ἐσβαλοῦντες.

54. Ἐξεστράτευσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους πανδημεὶ ἐς Λεῦκτρα τῆς ἑαυτῶν μεθορίας πρὸς τὸ Λύκαιον, Ἄγιδος τοῦ Ἀρχιδάμου βασιλέως ἡγουμένου· ᾔδει δὲ οὐδεὶς ὅποι στρατεύουσιν, οὐδὲ αἱ πόλεις ἐξ ὧν 2 ἐπέμφθησαν. ὡς δ' αὐτοῖς τὰ διαβατήρια θυομένοις οὐ προυχώρει, αὐτοί τε ἀπῆλθον ἐπ' οἴκου καὶ τοῖς ξυμμάχοις περιήγγειλαν μετὰ τὸν μέλλοντα (Καρνεῖος δ' ἦν μήν, ἱερομηνία 3 Δωριεῦσι) παρασκευάζεσθαι ὡς στρατευσομένους. Ἀργεῖοι δ' ἀναχωρησάντων αὐτῶν τοῦ πρὸ τοῦ Καρνείου μηνὸς ἐξελθόντες τετράδι φθίνοντος, καὶ ἄγοντες τὴν ἡμέραν ταύτην πάντα 4 τὸν χρόνον, ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἐπιδαυρίαν καὶ ἐδῄουν. Ἐπι-

νῶν. Hätte dies gestanden, so ist nicht recht einzusehen, wie daraus *βοταμίων* werden konnte. In *βοταμένων* sehe ich dieselbe Korr. *βοταμέων* zu *βοτανῶν*; *παραποταμίων* ist offenbar nur Korr. — *τῆς — ἡσυχίας*, um die Ruhe, die Neutralität, Korinths zu sichern, es von einem feindseligen Auftreten abzuhalten. — *βραχυτέραν κτἑ.* Die Konstr. biegt ab, indem das obige *ἐδόκει* in d. Bedeutung: es schien, noch als das regierende Verbum vorschwebt. Ähnliche Fälle zu 3, 94, 3. — *Σκύλλαιον*, das Vorgebirg südlich von Troizen. — *ἢ — περιπλεῖν,* ein bequemer Gebrauch des Inf., der eigentlich als Subj. von *βοήθειαν εἶναι* gedacht ist, mit *ἤ*, wo genauer ein konditionaler Satz oder ein Partiz. stehen sollte. s. 4, 66, 3. 6, 60, 3. — *τοῖς Ἀθ.* verb. mit *βραχυτέραν ἔσεσθαι.* — *διά* von der Absicht. zu 2, 89, 4.

54. 1. *Λεῦκτρα* ist zufolge der Richtungsangabe *πρὸς τὸ Λύκαιον* (Kap. 16, 2) das später zum megalopolitanischen Gebiet gehörige. — *αἱ πόλεις*, wohl die Periökenstädte in Lakonika.

2. *διαβατήρια*, für den Übergang über die Grenze. — *ἱερομηνία.* Der ganze Monat war ein heiliger, weil aufser dem grofsen Feste der Karneien noch viele andere in denselben fielen. Er entspricht dem attischen Metageitnion (Mitte Aug. bis Mitte September). *ἱερομηνία* (wie 3, 56, 2 u. 65, 1) hat St. mit Recht st. *ἱερομήνια* aufgenommen.

3. *φθίνοντος.* zu 19, 1. — *καὶ — χρόνον.* Sonst erklärte man *ἄγοντες* durch vorrücken, zog *πάντα τὸν χρόνον*, was die ganze Zeit bis zum Anfang der Karneien bedeuten soll, zum Folgenden und las mit drei Hdd. *ἐσέβαλλον.* Aber erstens erwartet man dann *ἀγαγόντες* und zweitens stimmt die Erwähnung mehrerer Einfälle, nach deren jedem sie sich also wieder zurückgezogen haben müfsten, weder mit 55, 1 *καθ' ὃν χρόνον ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ οἱ Ἀργεῖοι ἦσαν,* noch mit §. 2 das.: *οἱ Ἀργεῖοι πάλιν ἐς τὴν Ἐπιδαυρίαν ἐσέβαλον καὶ ἐδῄουν.*

δαύριοι δὲ τοὺς ξυμμάχους ἐπεκαλοῦντο. ὧν τινες οἱ μὲν τὸν μῆνα προυφασίσαντο, οἱ δὲ καὶ ἐς μεθορίαν τῆς Ἐπιδαυρίας ἐλθόντες ἡσύχαζον.

55. Καὶ καθ' ὃν χρόνον ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ οἱ Ἀργεῖοι ἦσαν, ἐς Μαντίνειαν πρεσβεῖαι ἀπὸ τῶν πόλεων ξυνῆλθον, Ἀθηναίων παρακαλεσάντων. καὶ γιγνομένων λόγων Εὐφαμίδας ὁ Κορίνθιος οὐκ ἔφη τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις ὁμολογεῖν· σφεῖς μὲν γὰρ περὶ εἰρήνης ξυγκαθῆσθαι, τοὺς δ' Ἐπιδαυρίους καὶ τοὺς ξυμμάχους καὶ τοὺς Ἀργείους μεθ' ὅπλων ἀντιτετάχθαι· διαλῦσαι οὖν πρῶτον χρῆναι ἐφ' ἑκατέρων ἐλθόντας τὰ στρατόπεδα, καὶ οὕτω πάλιν λέγειν περὶ τῆς εἰρήνης. 2 καὶ πεισθέντες ᾤχοντο καὶ τοὺς Ἀργείους ἀπήγαγον ἐκ τῆς Ἐπιδαυρίας. ὕστερον δὲ ἐς τὸ αὐτὸ ξυνελθόντες οὐδ' ὣς ἐδυνήθησαν ξυμβῆναι, ἀλλ' οἱ Ἀργεῖοι πάλιν ἐς τὴν Ἐπιδαυρίαν ἐσέβαλον καὶ ἐδῄουν. 3 ἐξεστράτευσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐς Καρύας· καὶ ὡς οὐδ' ἐνταῦθα τὰ διαβατήρια αὐτοῖς ἐγένετο, ἐπανεχώρησαν. 4 Ἀργεῖοι δὲ τεμόντες τῆς Ἐπιδαυρίας ὡς τὸ τρίτον μέρος ἀπῆλθον ἐπ' οἴκου. καὶ Ἀθηναίων αὐτοῖς χίλιοι ἐβοήθησαν ὁπλῖται καὶ Ἀλκιβιάδης στρατηγός, πυθόμενοι τοὺς

Richtiger verbindet man *πάντα τὸν χρ.* mit dem Vorhergehenden. Dann sind zwei Auffassungen möglich. 1) „und obgleich sie sonst immer (*π. τ. χ.* allerdings auffallend) diesen Tag feierten.“ So Böhme. 2) „indem sie die ganze Zeit diesen Tag begingen,“ d. h. sie bezeichneten die ganze Zeit, während welcher sie zu feld lagen, als *τετράδα φθίνοντος μηνός*. (Grote, hist. of Gr. 7. Ch. 89. Madvig Adv. crit. 1, p. 324.) Eine derartige List versuchten die Argeier gegen die Laked. (Xen. Hell. 4, 7, 2) und wandte auch Alexander an (Plut. Alex. c. 16).

4. *τινὲς οἱ μέν* wohl für *οἱ μέν τινες*. Nicht ganz ähnlich ist 7, 86, 4, aber einiges andere bei Be. 309. vgl. auch zu 6, 61, 2.

55. 1. *ἀπὸ τῶν πόλεων*, von den verbündeten Staaten, mit Einschlufs der zweideutigen Korinthier. — *ἐφ' ἑκατέρων* mit *τὰ στρ.* zu verbinden = *ἐπὶ τὰ στρ. ἑκ.* (St.). *διαλῦσαι* absol. wie *καταλύειν*. 23, 1.

2. *πεισθέντες ᾤχοντο.* Sendende u. Gesandte sind als gleichbedeutend behandelt und deshalb ist nicht *πεισθέντων* gesagt. Vgl. 44, 3. — *ἐς τὸ αὐτό*, an demselben Ort.

3. *Καρύαι*, Periökenstadt zwischen Sellasia und Tegea, zu dessen Gebiet es ehemals gehört hatte. — *ἐγένετο*, so oft bei Xenophon, z. B. Anab. 2, 2, 3 im Sinne von *προχωρεῖν* 54, 2.

4. *στρατηγός, πυθόμενοι τοὺς κτἑ.* Konj. v. F. Portus, übereinstimmend mit Vallas Übers. Die Hdschr. u. Ausgg. *στρατηγός· πυθόμενοι δὲ τοὺς — ἐξεστρατεῦσθαι καὶ κτἑ.* Um dies zu erklären, haben einige für *ἐξεστρατεῦσθαι* willkürlich die Bedeutung angenommen: den Feldzug beendigt hätten, während doch *ἐκστρατεύεσθαι* bei Thuk. mehrmals in der allgemein üblichen: ausziehn vorkommt, im Pfkt. noch 2, 12, 2. Auch war bei der Vulg. die Verknüpfung *πυθόμενοι — καὶ ὡς* härter als Ähnliches an anderen Stellen.

Λακεδαιμονίους ἐξεστρατεῦσθαι· καὶ ὡς οὐδὲν ἔτι αὐτῶν ἔδει, ἀπῆλθον. καὶ τὸ θέρος οὕτω διῆλθεν.

56. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος Λακεδαιμόνιοι λαθόντες Ἀθηναίους φρουρούς τε τριακοσίους καὶ Ἀγησιππίδαν* 2 *ἄρχοντα κατὰ θάλασσαν ἐς Ἐπίδαυρον ἐσέπεμψαν. Ἀργεῖοι δ' ἐλθόντες παρ' Ἀθηναίους ἐπεκάλουν ὅτι, γεγραμμένον ἐν ταῖς σπονδαῖς διὰ τῆς ἑαυτῶν ἑκάστους μὴ ἐᾶν πολεμίους διιέναι, ἐάσειαν κατὰ θάλασσαν παραπλεῦσαι· καὶ εἰ μὴ κἀκεῖνοι ἐς Πύλον κομιοῦσιν ἐπὶ Λακεδαιμονίους τοὺς Μεσ-* 3 *σηνίους καὶ Εἵλωτας, ἀδικήσεσθαι αὐτοί. Ἀθηναῖοι δὲ Ἀλκιβιάδου πείσαντος τῇ μὲν Λακωνικῇ στήλῃ ὑπέγραψαν ὅτι οὐκ ἐνέμειναν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς ὅρκοις, ἐς δὲ Πύλον ἐκόμισαν τοὺς ἐκ Κρανίων Εἵλωτας λῄζεσθαι, τὰ δ' ἄλλα ἡσύχαζον.* 4 *τὸν δὲ χειμῶνα τοῦτον πολεμούντων Ἀργείων καὶ Ἐπιδαυρίων μάχη μὲν οὐδεμία ἐγένετο ἐκ παρασκευῆς, ἐνέδραι δὲ καὶ κατα-* 5 *δρομαί, ἐν αἷς ὡς τύχοιεν ἑκατέρων τινὲς διεφθείροντο. καὶ τελευτῶντος τοῦ χειμῶνος πρὸς ἔαρ ἤδη κλίμακας ἔχοντες οἱ Ἀργεῖοι ἦλθον ἐπὶ τὴν Ἐπίδαυρον ὡς ἐρήμου οὔσης διὰ τὸν πόλεμον βίᾳ αἱρήσοντες· καὶ ἄπρακτοι ἀπῆλθον. καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, καὶ τρίτον καὶ δέκατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα.*

57. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους μεσοῦντος Λακεδαιμόνιοι, ὡς αὐτοῖς οἵ τε Ἐπιδαύριοι ξύμμαχοι ὄντες ἐταλαιπώρουν καὶ τἆλλα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τὰ μὲν ἀφειστήκει, τὰ δ' οὐ καλῶς εἶχε, νομίσαντες, εἰ μὴ προκαταλήψονται ἐν τάχει, ἐπὶ πλέον χωρήσεσθαι αὐτά, ἐστράτευον αὐτοὶ καὶ οἱ Εἵλωτες πανδημεὶ ἐπ' Ἄργος· ἡγεῖτο δὲ Ἆγις ὁ Ἀρχιδάμου, Λακεδαι-* 2 *μονίων βασιλεύς. ξυνεστράτευον δ' αὐτοῖς Τεγεᾶται καὶ ὅσοι ἄλλοι Ἀρκάδων Λακεδαιμονίοις ξύμμαχοι ἦσαν. οἱ δ' ἐκ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου ξύμμαχοι καὶ οἱ ἔξωθεν ἐς Φλιοῦντα*

56. 1. ***Ἀγησιππίδαν***, wohl derselbe wie Kap. 52.

2. ***γεγραμμένον***. zu 1, 74, 1. — ***κατὰ θάλασσαν***. s. Kap. 47, 1 und 5. — *Μεσσ. κ. Εἵλ.* 35, 7. — *ἀδικήσεσθαι* passiv.

3. ***στήλῃ***. 18, 10. 23, 5. — ***ἐκ Κρανίων***. 35, 7. — *λῄζεσθαι*, um zu plündern.

4. ***ἐκ παρασκευῆς***, planmäfsig. Ebenso 4, 94, 1.

5. *ἤδη* verb. mit ***πρὸς ἔαρ***. zu 1, 30, 4. — *ἐρήμου*, weil die Truppen, wie man glaubte, zum Schutze des Gebietes ausgerückt sein würden.

57. 1. 418. — *ἐπὶ — αὐτά*, so werde dies (diese Übelstände) weiter gehen. — ***προκαταλήψονται*** absolut, wie 3, 2, 3 u. ö.

2. ***ὅσοι ἄλλοι***, genannt 67, 1. — *ἅμιπποι* waren Leichtbewaffnete, die den Reitern beigesellt bald hinten aufsafsen (z. B. beim An-

ξυνελέγοντο, Βοιωτοὶ μὲν πεντακισχίλιοι ὁπλῖται καὶ τοσοῦτοι ψιλοὶ καὶ ἱππῆς πεντακόσιοι καὶ ἅμιπποι ἴσοι, Κορίνθιοι δὲ δισχίλιοι ὁπλῖται, οἱ δ' ἄλλοι ὡς ἕκαστοι, Φλιάσιοι δὲ πανστρατιᾷ, ὅτι ἐν τῇ ἐκείνων ἦν τὸ στράτευμα.

58. Ἀργεῖοι δὲ προαισθόμενοι τό τε πρῶτον τὴν παρασκευὴν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπειδὴ ἐς τὸν Φλιοῦντα βουλόμενοι τοῖς ἄλλοις προσμίξαι ἐχώρουν, τότε δὴ ἐξεστράτευσαν καὶ αὐτοί. ἐβοήθησαν δ' αὐτοῖς καὶ Μαντινῆς, ἔχοντες τοὺς σφετέρους ξυμμάχους, καὶ Ἠλείων τρισχίλιοι ὁπλῖται. 2 καὶ προϊόντες ἀπαντῶσι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐν Μεθυδρίῳ τῆς Ἀρκαδίας. καὶ καταλαμβάνουσιν ἑκάτεροι λόφον· καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι ὡς μεμονωμένοις τοῖς Λακεδαιμονίοις παρεσκευάζοντο μάχεσθαι, ὁ δὲ Ἆγις τῆς νυκτὸς ἀναστήσας τὸν στρατὸν καὶ λαθὼν ἐπορεύετο ἐς Φλιοῦντα παρὰ τοὺς ἄλλους ξυμμάχους. 3 καὶ οἱ Ἀργεῖοι αἰσθόμενοι ἅμα ἕῳ ἐχώρουν, πρῶτον μὲν ἐς Ἄργος, ἔπειτα ᾗ προσεδέχοντο τοὺς Λακεδαιμονίους μετὰ τῶν ξυμμάχων καταβήσεσθαι, τὴν κατὰ Νεμέαν ὁδόν. 4 Ἆγις δὲ ταύτην μὲν ἣν προσεδέχοντο οὐκ ἐτράπετο, παραγγείλας δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀρκάσι καὶ Ἐπιδαυρίοις ἄλλην ἐχώρησε χαλεπὴν καὶ κατέβη ἐς τὸ Ἀργεῖον πεδίον· καὶ Κορίνθιοι καὶ Πελληνῆς καὶ Φλιάσιοι ὄρθιον ἑτέραν ἐπορεύοντο· τοῖς δὲ Βοιωτοῖς καὶ Μεγαρεῦσι καὶ Σικυωνίοις εἴρητο τὴν ἐπὶ Νεμέας ὁδὸν καταβαίνειν, ᾗ οἱ Ἀργεῖοι ἐκάθηντο, ὅπως, εἰ οἱ

griff oder Rückzug), bald zum Fechten herabsprangen. — οἱ δ' ἄλλοι, genannt 58, 3. 4. — ὡς ἕκαστοι. zu 1, 3, 4.

58. 1. τό τε, Emend. von Heilmann statt τότε, was Cl. verteidigt. Dem Partiz. ist koordiniert καὶ ἐπειδὴ (οἱ Λακεδαιμόνιοι), wie öft.: Kap. 44, 1. 55, 3. 4, 116, 1. 1, 1, 1. Ἀργεῖοι προαισθόμενοι ist vorangestellt, als ob nicht nur das τὸ πρῶτον τὴν παρασκ. davon abhinge, sondern noch ein zweites Objekt käme. Statt des zweiten Objekts aber folgt der Nebensatz. — ξυμμάχους. s. 29, 1. 33, 2.

2. Μεθύδριον, zwischen d. Quellbächen des Ladon gelegen (vgl. unser Werden, -werda), Kreuzungspunkt wichtiger Strafsen. — Agis sowohl als die Argeier, die zuerst westlich gezogen waren, schlugen beide eine nördliche Richtung ein.

3. ἔπειτα ohne δέ drei gute Hdd. So nach πρῶτον μέν sehr häufig, namentlich bei den Rednern.

4. ἥν, sc. τρέψεσθαι αὐτόν. — Ἀργεῖον πεδίον nur in zwei schlechten Hdd., doch wohl das Richtige, wie τὸ Θριάσιον πεδίον 2, 19, 2. 20, 3. 21, 1. τοῦ Ἀκαρνανικοῦ πεδίου 2, 102, 2. Vulg. Ἀργείων π. Vielleicht ist das Attribut ganz zu streichen, denn in eine andere Ebene als die von Argos konnte er nicht ziehen. — Πελληνῆς 2, 9, 3. — ὄρθιον, sehr selten zweier Endungen, nachgewiesen aus Eurip. Hel. 632. — ἐκάθηντο. Dieselbe Form 3, 97, 2. 4, 44, 4. 5, 6, 5 u. daher auch hier beizubehalten, ob

Ἀργεῖοι ἐπὶ σφᾶς ἰόντες ἐς τὸ πεδίον βοηθοῖεν, ἐφεπόμενοι τοῖς ἵπποις χρῷντο. καὶ ὁ μὲν οὕτω διατάξας καὶ ἐσβαλὼν ἐς 5 τὸ πεδίον ἐδῄου Σάμινθόν τε καὶ ἄλλα.

59. Οἱ δὲ Ἀργεῖοι γνόντες ἐβοήθουν ἡμέρας ἤδη ἐκ τῆς Νεμέας, καὶ περιτυχόντες τῷ Φλιασίων καὶ Κορινθίων στρατοπέδῳ τῶν μὲν Φλιασίων ὀλίγους ἀπέκτειναν, ὑπὸ δὲ τῶν 2 Κορινθίων αὐτοὶ οὐ πολλῷ πλείους διεφθάρησαν. καὶ οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Μεγαρῆς καὶ οἱ Σικυώνιοι ἐχώρουν, ὥσπερ εἴρητο αὐτοῖς, ἐπὶ τῆς Νεμέας, καὶ τοὺς Ἀργείους οὐκέτι κατέλαβον, ἀλλὰ καταβάντες, ὡς ἑώρων τὰ ἑαυτῶν δῃούμενα, ἐς μάχην παρετάσσοντο. ἀντιπαρεσκευάζοντο δὲ καὶ οἱ Λακε- 3 δαιμόνιοι. ἐν μέσῳ δὲ ἀπειλημμένοι ἦσαν οἱ Ἀργεῖοι· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ πεδίου οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶργον τῆς πόλεως καὶ οἱ μετ᾽ αὐτῶν, καθύπερθεν δὲ Κορίνθιοι καὶ Φλιάσιοι καὶ Πελληνῆς, τὸ δὲ πρὸς Νεμέας Βοιωτοὶ καὶ Σικυώνιοι καὶ Μεγαρῆς. ἵπποι δὲ αὐτοῖς οὐ παρῆσαν· οὐ γάρ πω οἱ Ἀθηναῖοι 4 μόνοι τῶν ξυμμάχων ἧκον. τὸ μὲν οὖν πλῆθος τῶν Ἀργείων καὶ τῶν ξυμμάχων οὐχ οὕτω δεινὸν τὸ παρὸν ἐνόμιζον, ἀλλ᾽ ἐν καλῷ ἐδόκει ἡ μάχη ἔσεσθαι, καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους 5 ἀπειληφέναι ἐν τῇ αὐτῶν τε καὶ πρὸς τῇ πόλει. τῶν δὲ Ἀργείων δύο ἄνδρες, Θράσυλλός τε, τῶν πέντε στρατηγῶν εἷς ὤν, καὶ Ἀλκίφρων, πρόξενος Λακεδαιμονίων, ἤδη τῶν στρατοπέδων ὅσον οὐ ξυνιόντων προσελθόντε Ἄγιδι διελεγέσθην μὴ ποιεῖν μάχην· ἑτοίμους γὰρ εἶναι Ἀργείους δίκας δοῦναι καὶ δέξασθαι ἴσας καὶ ὁμοίας, εἴ τι ἐπικαλοῦσιν Ἀργείοις Λακεδαιμόνιοι, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνην ἄγειν σπονδὰς ποιησαμένους.

wohl die besten Hdd. *καθῆντο* od. *κάθηντο* haben.

5. *Σάμινθος*. Dr. Lolling hält dafür „die über dem Ausgang der argeischen Ebene Mykenai gegenüber liegende, die Überreste einer weitläuftigen Befestigung tragende Berghöhe Aëtolithi. Die von den phliasischen Höhen herabkommenden Bergwege führen am Fufse von Aëtolithi vorüber in den Nordteil der argeischen Ebene, denselben, in welchen auch der bequeme Weg von Nemea mündet."

59. 1. *ἡμέρας ἤδη*. zu 1, 30, 4.

2. *καταβάντες*, näml. *οἱ Ἀργεῖοι*.

3. *τὸ πρὸς Ν.*, an der Seite von N. her. 1, 62, 1. 4, 130, 1 und öfter.

4. *ἀπειληφέναι*, sc. *ἐνόμιζον* aus *ἐδόκει*. — *ἐν καλῷ*, *ἐπὶ συμφέροντι* (Schol.).

5. *πρόξενος*. zu 2, 29, 1. — *ὅσον οὐ*, s. 1, 36, 1. 4, 69, 3. 125, 1. — *προσελθόντε*. Die besten Hdd. *προσελθόντες*, was, obwohl an sich möglich (B. 129, 5), doch schwerlich vorzuziehen ist. — *ποιεῖν*, herbeiführen. zu 2, 34, 1. — *ἴσας κτἑ.* 27, 2. — *Ἀργείοις*, das Nomen wird zuweilen wiederholt, wo das Pronomen ausreichend wäre. s. 18, 5. 36, 1.

60. *Καὶ οἱ μὲν ταῦτα εἰπόντες [τῶν Ἀργείων] ἀφ' ἑαυτῶν καὶ οὐ τοῦ πλήθους κελεύσαντος εἶπον· καὶ ὁ Ἆγις δεξάμενος τοὺς λόγους αὐτός, καὶ οὐ μετὰ τῶν πλειόνων οὐδὲ αὐτὸς βουλευσάμενος ἀλλ' ἢ ἑνὶ ἀνδρὶ κοινώσας τῶν ἐν τέλει ξυστρατευομένων, σπένδεται τέσσαρας μῆνας ἐν οἷς ἔδει ἐπιτελέσαι αὐτοὺς τὰ ῥηθέντα. καὶ ἀπήγαγε τὸν στρατὸν εὐθύς, οὐδενὶ φράσας τῶν ἄλλων [ξυμμάχων]. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι* 2 *καὶ οἱ ξύμμαχοι εἵποντο μὲν ὡς ἡγεῖτο διὰ τὸν νόμον, ἐν αἰτίᾳ δ' εἶχον κατ' ἀλλήλους πολλῇ τὸν Ἆγιν, νομίζοντες ἐν καλῷ παρατυχὸν σφίσι ξυμβαλεῖν καὶ πανταχόθεν αὐτῶν ἀποκεκλῃμένων καὶ ὑπὸ ἱππέων καὶ πεζῶν, οὐδὲν δράσαντες ἄξιον τῆς παρασκευῆς ἀπιέναι. στρατόπεδον γὰρ δὴ τοῦτο κάλλι-* 3 *στον Ἑλληνικὸν τῶν μέχρι τοῦδε ξυνῆλθεν· ὤφθη δὲ μάλιστα ἕως ἔτι ἦν ἀθρόον ἐν Νεμέᾳ, ἐν ᾧ Λακεδαιμόνιοί τε πανστρατιᾷ ἦσαν καὶ Ἀρκάδες καὶ Βοιωτοὶ καὶ Κορίνθιοι καὶ Σικυώνιοι καὶ Πελληνῆς καὶ Φλιάσιοι καὶ Μεγαρῆς, καὶ οὗτοι πάντες λογάδες ἀφ' ἑκάστων, ἀξιόμαχοι δοκοῦντες εἶνα οὐ τῇ Ἀργείων μόνον ξυμμαχίᾳ, ἀλλὰ κἂν ἄλλῃ ἔτι προσγενομένῃ. τὸ μὲν οὖν στρατόπεδον οὕτως ἐν αἰτίᾳ ἔχοντες τὸν* 4 *Ἆγιν ἀνεχώρουν τε καὶ διελύθησαν ἐπ' οἴκου ἕκαστοι· Ἀρ-* 5 *γεῖοι δὲ καὶ αὐτοὶ ἔτι ἐν πολλῷ πλείονι αἰτίᾳ εἶχον τοὺς σπεισαμένους ἄνευ τοῦ πλήθους, νομίζοντες κἀκεῖνοι μὴ ἂν*

60. 1. [*τῶν Ἀργείων*] streicht v. Herwerden mit Recht. Ich halte es für Glossem zu *πλήθους* aus Kap. 59, 4, welches an die falsche Stelle geraten ist. — *ἀφ' ἑαυτῶν*, gerade so im Deutschen. — Beachte das *εἰπόντες* — *εἶπον*. — *ἀλλ' ἤ*, als, aufser, nach negativen Ausdrücken, eigentlich wohl pleonastisch: aufser als. Kr. 69, 4, 6. Bei Thuk. auch 3, 71, 1. 5, 80, 1. 7, 50, 3. 8, 28, 2. — *τῶν ἐν τέλει ξ.*, „nämlich die Polemarchen (Xen. Staat der Lak. 13, 1), zwei Ephoren, welche einen spartanischen König in auswärtigem Dienste zu begleiten pflegten (Xen. Hell. 2, 4, 36), einige *ὁμοῖοι* (Xen. Staat der Lak. 13, 1) und die beiden *Πύθιοι* (Herod. 6, 57, 2. 4). S. auch Müll. Dor. 2. S. 240 (1. A.)." Arnold. — [*ξυμμάχων*] verdächtigt Kr. mit Grund, weil „auch die Spartiaten und sie vorzugsweise hier in Betracht kommen". Es mit Poppo für *ξυστρατευομένων* zu nehmen ist schwerlich statthaft.

2. *διὰ τὸν νόμον*, welches die strengste Subordination forderte. s. 66, 2. 3. — *παρατυχόν*. s. §. 5 *παρασχόν* und zu 1, 74, 1. — *αὐτῶν*, *τῶν Ἀργείων*.

3. *κάλλιστον* — *τῶν μέχρι τοῦδε*. zu 1, 1, 1. Das schönste Heer konnte dies sein, wenngleich z. B. das bei Plataia im Jahre 479 gröfser war. — *ἀθρόον ἐν Νεμέᾳ* ist vom Rückzuge zu verstehen; denn auf dem Hinzuge marschierte das Heer in drei Abteilungen, von denen nur eine den Weg nach Nemea einschlug: 58, 4. — *ἔτι προσγενομένῃ* = *εἰ ἔτι προσγένοιτο*. Daher nach Bekkers Konj. *κἂν* statt *καί*.

5. *μὴ* — *παρασχόν*, bei einer

σφίσι ποτὲ κάλλιον παρασχὸν Λακεδαιμονίους διαπεφευγέναι· πρός τε γὰρ τῇ σφετέρᾳ πόλει καὶ μετὰ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν
6 ξυμμάχων τὸν ἀγῶνα ἂν γίγνεσθαι. τόν τε Θράσυλλον ἀναχωρήσαντες ἐν τῷ Χαράδρῳ, οὗπερ τὰς ἀπὸ στρατείας δίκας πρὶν ἐσιέναι κρίνουσιν, ἤρξαντο λεύειν. ὁ δὲ καταφυγὼν ἐπὶ τὸν βωμὸν περιγίγνεται· τὰ μέντοι χρήματα ἐδήμευσαν αὐτοῦ.

61. Μετὰ δὲ τοῦτο Ἀθηναίων βοηθησάντων χιλίων ὁπλιτῶν καὶ τριακοσίων ἱππέων, ὧν ἐστρατήγουν Λάχης καὶ Νικόστρατος, οἱ Ἀργεῖοι (ὅμως γὰρ τὰς σπονδὰς ὤκνουν λῦσαι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους) ἀπιέναι ἐκέλευον αὐτοὺς καὶ πρὸς τὸν δῆμον οὐ προσῆγον βουλομένους χρηματίσαι, πρὶν δὴ Μαντινῆς καὶ Ἠλεῖοι (ἔτι γὰρ παρῆσαν) κατηνάγκασαν δεό-
2 μενοι. καὶ ἔλεγον οἱ Ἀθηναῖοι, Ἀλκιβιάδου πρεσβευτοῦ παριόντος, ἔν τε τοῖς Ἀργείοις καὶ ξυμμάχοις ταῦτα, ὅτι οὐκ ὀρθῶς αἱ σπονδαὶ ἄνευ τῶν ἄλλων ξυμμάχων καὶ γένοιντο, καὶ νῦν (ἐν καιρῷ γὰρ παρεῖναι σφεῖς) ἅπτεσθαι χρῆναι τοῦ
3 πολέμου. καὶ πείσαντες ἐκ τῶν λόγων τοὺς ξυμμάχους εὐθὺς ἐχώρουν ἐπὶ Ὀρχομενὸν τὸν Ἀρκαδικὸν πάντες πλὴν Ἀργείων· οὗτοι δὲ ὅμως καὶ πεισθέντες ὑπελείποντο πρῶτον, ἔπειτα δ'
4 ὕστερον καὶ οὗτοι ἦλθον. καὶ προσκαθεζόμενοι τὸν Ὀρχο-

Gelegenheit, wie sie sich ihnen nie schöner würde bieten können. ἂν beim Partiz., weil es aufgelöst heifsen würde: *οὐκ ἂν σφίσι ποτὲ κάλλιον παράσχοι.* Vgl. 14, 2. — *ἂν γίγνεσθαι,* würde stattgefunden haben. Der Inf. Präs. umfafst zugleich das Impf., über welches zu 1, 9, 4.

6. *ἐν τῷ Χαράδρῳ.* Dies ist ein Giefsbach hart unter den Mauern von Argos. Im Sommer war er wahrscheinlich trocken. — *στρατείας* einige auch gute Hdd. statt der Vulg. *στρατιᾶς.* zu 1, 3, 5. — *πρὶν ἐσιέναι,* weil in der Stadt das Kriegsrecht nicht mehr angewendet werden durfte.

61. 1. *Λάχης,* 3, 86, 1. 115, 6. — *Νικόστρατος,* 3, 75, 1. 4, 53, 1. 119, 2. — *ὅμως,* nämlich obschon sie die eigenmächtigen Abschliefser des Vertrags heftig tadelten. — *πρὶν δή* nach Haase. *πρὶν ἤ* hat Thuk. sonst nicht und vielleicht auch kein andrer Attiker.

2. *παριόντος* mit St. statt *παρόντος,* da nicht die Anwesenheit des Alkib. als Gesandter an dieser Stelle erwähnt werden kann, sondern sein Auftreten als Sprecher. — *καὶ γένοιντο.* Die Stellung von *καί* läfst eine andere Fortsetzung der Rede erwarten, etwa: *καὶ νῦν χρείη αὐτὰς λῦσαι.* vgl. zu 1, 16. Auch bemerke man den übrigens in der orat. obl. häufigen Übergang von *ὅτι* mit dem Opt. in den Infinitiv.

3. *πείσαντες,* sc. *οἱ Ἀθηναῖοι.* Dies Subj. ist zwar dem folgenden *πάντες* nicht kongruent, bildet aber doch einen Teil desselben; vgl. zu 1, 49, 4. — *Ὀρχομενὸν τὸν Ἀρκ.* Zum Unterschied vom bekannten O., in —? 4, 76, 3. v. Herw. hält *τὸν Ἀρκ.* für Zusatz. — *ὅμως καὶ πεισθέντες,* obgleich überzeugt, dennoch.

μενὸν πάντες ἐπολιόρκουν καὶ προσβολὰς ἐποιοῦντο, βουλόμενοι ἄλλως τε προσγενέσθαι σφίσι καὶ ὅμηροι ἐκ τῆς Ἀρκαδίας ἦσαν αὐτόθι ὑπὸ Λακεδαιμονίων κείμενοι. οἱ δὲ Ὀρχομένιοι 5 *δείσαντες τήν τε τοῦ τείχους ἀσθένειαν καὶ τοῦ στρατοῦ τὸ πλῆθος, καὶ ὡς οὐδεὶς αὐτοῖς ἐβοήθει, μὴ προαπόλωνται, ξυνέβησαν ὥστε ξύμμαχοί τε εἶναι καὶ ὁμήρους σφῶν τε αὐτῶν δοῦναι Μαντινεῦσι καὶ οὓς κατέθεντο Λακεδαιμόνιοι παραδοῦναι.*

62. *Μετὰ δὲ τοῦτο ἔχοντες ἤδη τὸν Ὀρχομενὸν ἐβουλεύοντο οἱ ξύμμαχοι ἐφ' ὅ τι χρὴ πρῶτον ἰέναι τῶν λοιπῶν. καὶ Ἠλεῖοι μὲν ἐπὶ Λέπρεον ἐκέλευον, Μαντινῆς δὲ ἐπὶ Τεγέαν· καὶ προσέθεντο οἱ Ἀργεῖοι καὶ Ἀθηναῖοι τοῖς Μαντινεῦσιν. καὶ οἱ μὲν Ἠλεῖοι ὀργισθέντες ὅτι οὐκ ἐπὶ Λέπρεον* 2 *ἐψηφίσαντο, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου· οἱ δὲ ἄλλοι ξύμμαχοι παρεσκευάζοντο ἐν τῇ Μαντινείᾳ ὡς ἐπὶ Τεγέαν ἰόντες. καί τινες αὐτοῖς καὶ αὐτῶν τῶν [Τεγεατῶν] ἐν τῇ πόλει ἐνεδίδοσαν τὰ πράγματα.*

63. *Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐπειδὴ ἀνεχώρησαν ἐξ Ἄργους τὰς τετραμήνους σπονδὰς ποιησάμενοι, Ἆγιν ἐν μεγάλῃ αἰτίᾳ εἶχον οὐ χειρωσάμενον σφίσιν Ἄργος, παρασχὸν καλῶς ὡς οὔπω πρότερον αὐτοὶ ἐνόμιζον. ἀθρόους γὰρ τοσούτους ξυμμάχους καὶ τοιούτους οὐ ῥᾴδιον εἶναι λαβεῖν. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ* 2 *Ὀρχομενοῦ ἠγγέλλετο ἑαλωκέναι, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἐχαλέπαινον καὶ ἐβούλευον εὐθὺς ὑπ' ὀργῆς παρὰ τὸν τρόπον τὸν ἑαυτῶν ὡς χρὴ τήν τε οἰκίαν αὐτοῦ κατασκάψαι καὶ δέκα μυριάσι δραχμῶν ζημιῶσαι. ὁ δὲ παρῃτεῖτο μηδὲν τούτων* 3 *δρᾶν· ἔργῳ γὰρ ἀγαθῷ ῥύσεσθαι τὰς αἰτίας στρατευσάμενος· ἢ τότε ποιεῖν αὐτοὺς ὅ τι βούλονται. οἱ δὲ τὴν μὲν ζημίαν* 4

4. *καὶ — ἦσαν.* Über die Satzgestaltung zu 1, 110. 2. — *κείμενοι* = *κατατεθειμένοι.*

62. 2. *ἐνεδίδοσαν.* Üb. das Impf. und den Ausdruck zu 4, 76, 3. — [*Τεγεατῶν*] ist offenbar Glossem (St.). Welches wäre die richtige Stellung?

63. 1. *παρασχόν.* 14, 2. 60, 5. — *ἐνόμιζον*, sc. *παρασχεῖν.* — *λαβεῖν* = *συλλαβεῖν, ἀθροίζειν* (Schol.).

2. *π. Ὀρχ.* statt *Ὀρχομενός* wird durch diese gleichsam selbständige Stellung hervorgehoben. — *παρὰ — ἑαυτῶν*, s. 1, 132, 5. — *δέκα μυριάσι δρ.* Dies sind ohne Zweifel aiginetische Drachmen, deren 3 = 5 attischen, sodafs die Strafsumme, die attische Drachme zu 78,6 Pf. gerechnet, etwa 130 000 M. betrug.

3. *ῥύσεσθαι*, 'er werde wieder gutmachen, des Agis Ausdruck, in der attischen Prosa ungebräuchlich. — *ἢ* = *εἰ δὲ μή.* s. 1, 78, 4. 121, 5. — *στρατευσάμενος* hypothetisch.

καὶ τὴν κατασκαφὴν ἐπέσχον, νόμον δὲ ἔθεντο ἐν τῷ παρόντι, ὃς οὔπω πρότερον ἐγένετο αὐτοῖς· δέκα γὰρ ἄνδρας Σπαρτιατῶν προσείλοντο αὐτῷ ξυμβούλους, ἄνευ ὧν μὴ κύριον εἶναι ἀπάγειν στρατιὰν ἐκ τῆς πόλεως.

64. *Ἐν τούτῳ δ' ἀφικνεῖται αὐτοῖς ἀγγελία παρὰ τῶν ἐπιτηδείων ἐκ Τεγέας ὅτι, εἰ μὴ παρέσονται ἐν τάχει, ἀποστήσεται αὐτῶν Τεγέα πρὸς Ἀργείους καὶ τοὺς ξυμμάχους* 2 *καὶ ὅσον οὐκ ἀφέστηκεν. ἐνταῦθα δὴ βοήθεια τῶν Λακεδαιμονίων γίγνεται αὐτῶν τε καὶ τῶν Εἱλώτων πανδημεὶ ὀξεῖα καὶ οἵα οὔπω πρότερον. ἐχώρουν δὲ ἐς Ὀρέσθειον τῆς Μαι-* 3 *ναλίας· καὶ τοῖς μὲν Ἀρκάδων σφετέροις οὖσι ξυμμάχοις προεῖπον ἀθροισθεῖσιν ἰέναι κατὰ πόδας αὐτῶν ἐς Τεγέαν, αὐτοὶ δὲ μέχρι μὲν τοῦ Ὀρεσθείου πάντες ἐλθόντες, ἐκεῖθεν δὲ τὸ ἕκτον μέρος σφῶν αὐτῶν ἀποπέμψαντες ἐπ' οἴκου, ἐν ᾧ τὸ πρεσβύτερόν τε καὶ τὸ νεώτερον ἦν, ὥστε τὰ οἴκοι φρουρεῖν, τῷ λοιπῷ στρατεύματι ἀφικνοῦνται ἐς Τεγέαν. καὶ οὐ πολλῷ* 4 *ὕστερον οἱ ξύμμαχοι ἀπ' Ἀρκάδων παρῆσαν. πέμπουσι δὲ καὶ ἐς τὴν Κόρινθον καὶ Βοιωτοὺς καὶ Φωκέας καὶ Λοκρούς, βοηθεῖν κελεύοντες κατὰ τάχος ἐς Μαντίνειαν. ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐξ ὀλίγου τε ἐγίγνετο καὶ οὐ ῥᾴδιον ἦν μὴ ἀθρόοις καὶ ἀλλήλους περιμείνασι διελθεῖν τὴν πολεμίαν (ξυνέκλῃε γὰρ διὰ* 5 *μέσου), ὅμως δὲ ἠπείγοντο. Λακεδαιμόνιοι δὲ ἀναλαβόντες τοὺς παρόντας Ἀρκάδων ξυμμάχους ἐσέβαλον ἐς τὴν Μαν-*

4. **ἐπέσχον**, 46, 1. — **νόμον**, gewiſs nur eine für den vorliegenden speziellen Fall gegebene Verordnung, nicht ein von jetzt an allgemein gültiges Gesetz. Dies geht aus **προσείλοντο**, sowie daraus hervor, daſs wir kein anderes Beispiel dieser Symbulen bei einem Könige finden (nur ein Admiral hat solche 2, 85, 1. 3, 69, 1. 8, 39, 2), endlich daraus, daſs unser Agis selbst später wieder als ganz selbständiger und unabhängiger Oberfeldherr erscheint: 8, 5. — **εἶναι**. Üb. den Inf. zu 1, 91, 5. — **πόλεως**. Man nahm dem Könige also das Recht, selbständig eine Expedition zu unternehmen. Haase (und vor ihm schon Lindau) verlangten statt **πόλεως** — **πολεμίας**, weil **ἀπάγειν** nicht vom Abzug der Truppen aus Feindesland gebraucht wird u. Agis gerade eigenmächtig den Waffenstillstand geschlossen hatte.

64. 1. **ὅσον οὐ**. 59, 5.

2. **Ὀρέσθειον τῆς Μαιν.**, bei Paus. auch **Ὀρεσθάσιον** genannt. siehe 4, 134, 1.

3. **τοῖς μὲν Ἀρκάδων**. 67, 1. — **κατὰ πόδας αὐτῶν**, ihnen auf dem Fuſse folgend. 3, 98, 2 u. 4, 126, 6 in gleichem Sinne, doch ohne Genet.

4. **ἐξ ὀλίγου ἐγίγνετο**, kam es plötzlich. — **ἀθρόοις** bedarf der Stütze eines **οὖσι** nicht, weil ein anderes Partiz. folgt; vergl. zu 3, 69, 1. — **ξυνέκλῃε**. Eigentl. werden wohl als Obj. die zu beiden Seiten liegenden Länder gedacht, zwischen denen Argos das Verbindungsglied ausmacht, die Lücke ausfüllt, sie

τινικήν, καὶ στρατοπεδευσάμενοι πρὸς τῷ Ἡρακλείῳ ἐδῄουν τὴν γῆν.

65. *Οἱ δὲ Ἀργεῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ὡς εἶδον αὐτούς, καταλαβόντες χωρίον ἐρυμνὸν καὶ δυσπρόσοδον παρετάξαντο ὡς ἐς μάχην. καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐθὺς αὐτοῖς ἐπῆσαν· καὶ* 2 *μέχρι μὲν λίθου καὶ ἀκοντίου βολῆς ἐχώρησαν. ἔπειτα τῶν πρεσβυτέρων τις Ἄγιδι ἐπεβόησεν, ὁρῶν πρὸς χωρίον καρτερὸν ἰόντας σφᾶς, ὅτι διανοεῖται κακὸν κακῷ ἰᾶσθαι, δηλῶν τῆς ἐξ Ἄργους ἐπαιτίου ἀναχωρήσεως τὴν παροῦσαν ἄκαιρον προθυμίαν ἀνάληψιν βουλόμενον εἶναι. ὁ δέ, εἴτε καὶ διὰ τὸ* 3 *ἐπιβόημα εἴτε καὶ αὐτῷ ἄλλο τι ἢ κατὰ τὸ αὐτὸ δόξαν ἐξαίφνης πάλιν τὸ στράτευμα κατὰ τάχος πρὶν ξυμμῖξαι ἀπῆγε. καὶ ἀφικόμενος πρὸς τὴν Τεγεᾶτιν τὸ ὕδωρ ἐξέτρεπεν ἐς τὴν* 4 *Μαντινικήν, περὶ οὗπερ ὡς τὰ πολλὰ βλάπτοντος ὁποτέρωσε ἂν ἐσπίπτῃ Μαντινῆς καὶ Τεγεᾶται πολεμοῦσιν. ἐβούλετο δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ λόφου βοηθοῦντας ἐπὶ τὴν τοῦ ὕδατος ἐκτροπήν, ἐπειδὰν πύθωνται, καταβιβάσαι, [τοὺς Ἀργείους καὶ τοὺς ξυμ-*

also in der Mitte liegend (*διὰ μέσου*) zusammenschliefst. Die von andern angenommene Bedeutung: die Kommunikation hindern, od.: zusammenhängend liegen scheint mir das Wort nicht zu haben. — *τὸ Ἡράκλειον*, am Wege von Tegea nach Mantineia.

65. 2. *τῶν πρεσβ. τις.* Nach einer glücklichen Emend. Madvigs (Adv. 1, 141) hiefs dieser Mann Menekrates. — *κακὸν κακῷ ἰᾶσθαι*, häufig angewandtes Sprichwort, hier mit Bezug auf 63, 3. Herod. 5, 53 *μὴ τῷ κακῷ τὸ κακὸν ἰῶ* und die Ausg. v. Soph. Ai. zu 362. — *ἀνάληψιν*, ein Wiedergutmachen. — *βουλόμενον* statt des hdschr. *βουλομένην* nach Meinekes u. v. Herw. Vorschlag, da letzteres etwas Gesuchtes an sich hat und nicht das *διανοεῖται* erklärt.

3. *αὐτῷ ἄλλο τι ἢ κατὰ τὸ αὐτὸ δόξαν.* Der Ausdruck ist wohl zu betrachten wie (s. 1, 37, 3) *ἢ κατά* nach einem Komparativ, sodafs *ἢ κατὰ τὸ αὐτό* heifst „im Vergleich zu demselben (Verfahren)", nämlich dem Besetzen eines festen Punktes: sei es dafs ihm gegenüber demselben Verfahren etwas anderes gut (vorzuziehen) schien. Ein anderes Verfahren schien ihm besser als das gleiche. Damit stimmt auch die Bemerkung des Schol. „*ἀντὶ τοῦ ἄλλο τι δόξαν ἤπερ τὸ αὐτό*". Eine Änderung ist demnach nicht nötig. — *ἀπῆγε* Tempus!

4. *ἐξέτρεπεν ἐς τὴν Μ.* Gewöhnlich wurden die Wasser durch die Katavothra nach der Südseite der Ebene, in welcher Tegea lag, abgeführt; Agis gab ihnen jetzt die entgegengesetzte Richtung auf Mantineia zu. Über die Bewässerung Arkadiens s. Curt. Pelop. u. Burs. Geogr. Gr. *ἐξέτρεπεν* Impf. de conatu, anders dagegen §. 5. — *τοὺς ἀπὸ τοῦ λ.* verb. mit *καταβιβάσαι* = *τοὺς ἐπὶ τοῦ λόφου καταβιβάσαι ἀπ' αὐτοῦ.* Der „Hügel" ist, was §. 1 *χωρίον ἐρυμνόν.* — *βοηθοῦντας*, indem sie heranzögen. — [*τοὺς κτέ.*] hat van Herw. mit Recht für Glossem erklärt.

5 μάχους,] καὶ ἐν τῷ ὁμαλῷ τὴν μάχην ποιεῖσθαι· καὶ ὁ μὲν τὴν ἡμέραν ταύτην μείνας αὐτοῦ περὶ τὸ ὕδωρ ἐξέτρεπεν· οἱ δ' Ἀργεῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι τὸ μὲν πρῶτον καταπλαγέντες τῇ ἐξ ὀλίγου αἰφνιδίῳ αὐτῶν ἀναχωρήσει οὐκ εἶχον ὅ τι εἰκάσωσιν· εἶτα ἐπειδὴ ἀναχωροῦντες ἐκεῖνοί τε ἀπέκρυψαν καὶ σφεῖς ἡσύχαζον καὶ οὐκ ἐπηκολούθουν, ἐνταῦθα τοὺς ἑαυτῶν στρατηγοὺς αὖθις ἐν αἰτίᾳ εἶχον, τό τε πρότερον καλῶς ληφθέντας πρὸς Ἄργει Λακεδαιμονίους ἀφεθῆναι καὶ νῦν ὅτι ἀποδιδράσκοντας οὐδεὶς ἐπιδιώκει, ἀλλὰ καθ' ἡσυχίαν οἱ μὲν
6 σῴζονται, σφεῖς δὲ προδίδονται. οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐθορυβήθησαν μὲν τὸ παραυτίκα, ὕστερον δὲ ἀπάγουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ λόφου καὶ προελθόντες ἐς τὸ ὁμαλὸν ἐστρατοπεδεύσαντο ὡς ἰόντες ἐπὶ τοὺς πολεμίους.

66. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἵ τε Ἀργεῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ξυνετάξαντο, ὡς ἔμελλον μαχεῖσθαι, ἢν περιτύχωσιν· οἵ τε Λακεδαιμόνιοι ἀπὸ τοῦ ὕδατος πρὸς τὸ Ἡράκλειον πάλιν ἐς τὸ αὐτὸ στρατόπεδον ἰόντες ὁρῶσι δι' ὀλίγου τοὺς ἐναντίους ἐν
2 τάξει τε ἤδη πάντας καὶ ἀπὸ τοῦ λόφου προεληλυθότας. μάλιστα δὴ Λακεδαιμόνιοι ἐς ὃ ἐμέμνηντο ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἐξεπλάγησαν. διὰ βραχείας γὰρ μελλήσεως ἡ παρασκευὴ αὐτοῖς ἐγίγνετο· καὶ εὐθὺς ὑπὸ σπουδῆς καθίσταντο ἐς κόσμον τὸν

5. *ἐξέτρεπεν*, beschäftigte sich mit dem Ableiten. — *ἐξ ὀλίγου*, aus geringer Entfernung (s. §. 2 *μέχρι μὲν κτέ.*), wie 2, 91, 4. — *ἀπέκρυψαν*, ihnen aus dem Gesichte entschwunden waren. „Ein seltener und wohl poetischer Ausdruck, gebildet nach der Analogie von *ἀποκρύπτειν γῆν*, welches von Schiffenden gesagt wird, die das Land aus dem Gesichte verlieren (Plat. Prot. p. 238 A u. das. d. Ausl. Bei Lat. Dichtern so *abscondere terram,* s. Verg. Aen. 3, 201. coll. Claudian. de raptu Pros. 3, 140). Lucian II. ver. histor. p. 687 setzt das Objekt dazu: *ἀπεκρύψαμεν αὐτούς*, woraus hervorgeht, daſs auch hier *αὐτούς* hinzuzudenken ist.“ E. — *σφεῖς* statt *αὐτοί*, gew. nur in or. obl., die Argeier. — *αὖθις*, wie das erste Mal: 60, 5. — *καλῶς* 36, 1. — *καὶ νῦν ὅτι*, Wechsel der Konstrukt. nach vorang. acc. c. inf., wie 69, 1 u. a. Häufiger in umgekehrter Folge.

66. 1. *περιτύχωσι*, sc. *τοῖς πολεμίοις*. — *δι' ὀλίγου*, in geringer Entfernung. vgl. 1, 29, 3 u. vor. Kap.

2. *μάλιστα δή.* Die mangelnde Verbindung, die unpassende Wiederholung von *Λακεδαιμόνιοι*, ganz besonders aber *ἐξεπλάγησαν*, das durch die folg. Sätze nicht erklärt wird und an sich schon merkwürdig ist, da die Lak. doch nicht verblüfft sein konnten über das von ihnen gewünschte Herabziehen der Feinde, zeigt, daſs die ganze Stelle verderbt ist. Korrektur einzelner Worte scheint vergeblich. Die Vermutungen, wie *ἐξεφάνησαν*, *ἐξηλλάγησαν*, so sinnreich sie sind, treffen schwerlich das Richtige. Daher nimmt Stahl nach *καιρῷ* eine Lücke an, die er durch folg. Gedanken ausfüllt: *ἐξαναγκασθέντες εὐθὺς ἐκ πορείας μάχεσθαι*

ἑαυτῶν, Ἄγιδος τοῦ βασιλέως ἕκαστα ἐξηγουμένου κατὰ τὸν νόμον. βασιλέως γὰρ ἄγοντος ὑπ' ἐκείνου πάντα ἄρχεται, καὶ 3 τοῖς μὲν πολεμάρχοις αὐτὸς φράζει τὸ δέον, οἱ δὲ τοῖς λοχαγοῖς, ἐκεῖνοι δὲ τοῖς πεντηκοντῆρσιν, αὖθις δ' οὗτοι τοῖς ἐνωμοτάρχοις, καὶ οὗτοι τῇ ἐνωμοτίᾳ. καὶ αἱ παραγγέλσεις, ἤν 4 τι βούλωνται, κατὰ τὰ αὐτὰ χωροῦσι καὶ ταχεῖαι ἐπέρχονται· σχεδὸν γάρ τι πᾶν πλὴν ὀλίγου τὸ στρατόπεδον τῶν Λακεδαιμονίων ἄρχοντες ἀρχόντων εἰσί, καὶ τὸ ἐπιμελὲς τοῦ δρωμένου πολλοῖς προσήκει.

67. Τότε δὲ κέρας μὲν εὐώνυμον Σκιρῖται αὐτοῖς καθίσταντο, ἀεὶ ταύτην τὴν τάξιν μόνοι Λακεδαιμονίων ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἔχοντες· παρὰ δ' αὐτοῖς οἱ [ἐπὶ Θρᾴκης] Βρασίδειοι [στρατιῶται] καὶ νεοδαμώδεις μετ' αὐτῶν· ἔπειτ' ἤδη Λακεδαιμόνιοι αὐτοὶ ἑξῆς καθίστασαν τοὺς λόχους καὶ παρ' αὐτοὺς Ἀρκάδων Ἡραιῆς, μετὰ δὲ τούτους Μαινάλιοι, καὶ ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρᾳ Τεγεᾶται καὶ Λακεδαιμονίων ὀλίγοι, τὸ ἔσχατον ἔχοντες, καὶ οἱ ἱππῆς αὐτῶν ἐφ' ἑκατέρῳ τῷ κέρᾳ. Λακεδαι- 2 μόνιοι μὲν οὕτως ἐτάξαντο· οἱ δ' ἐναντίοι αὐτοῖς δεξιὸν μὲν κέρας Μαντινῆς εἶχον, ὅτι ἐν τῇ ἐκείνων τὸ ἔργον ἐγίγνετο, παρὰ δ' αὐτοὺς οἱ ξύμμαχοι Ἀρκάδων ἦσαν, ἔπειτα Ἀργείων οἱ χίλιοι λογάδες, οἷς ἡ πόλις ἐκ πολλοῦ ἄσκησιν τῶν ἐς τὸν πόλεμον δημοσίᾳ παρεῖχε, καὶ ἐχόμενοι αὐτῶν οἱ ἄλλοι Ἀρ-

οὐδ' ὥς. Für *μάλιστα δὴ* schreibt er *μ. δέ*. — *ἐς ὅ* = soweit. — *ὑπὸ σπονδῆς*, auch 3, 33, 3.

3. *πάντα ἄρχεται*, alles wird regiert, geleitet. — *πολεμάρχοις*. Nach Xenophon Staat der Lak. 11, 4 wären sie Anführer der sechs Moren. Ob aber zu dieser Zeit das Heer der Lak. schon in Moren zerfiel, ist zweifelhaft. In Kap. 71, 3 kommen sie als Befehlshaber von Lochen vor. Siehe die Handbücher der Staatsaltertümer. — Die *πεντηκοντῆρες* befehligen die *πεντηκοστύες*.

4. *αἱ παραγγέλσεις*, die einzelnen Kommandos, im Gegensatze zu den allgemeinen Anordnungen (*φράζει τὸ δέον* §. 3). — *κατὰ τὰ αὐτά* in ders. Reihenfolge. — *ταχεῖαι* st. des Adv. — *ἐπέρχονται*, gelangen hin, zu allen Betreffenden. — *εἰσί* dem Prädik. akkommodiert. zu 1, 10, 1. — *τὸ ἐπιμελὲς τοῦ δρωμένου*, die Sorge für die Ausführung.

67. 1. *κέρας εὐώνυμον*, prädikativ. — *Σκιρῖται* (vgl. 33, 1) ein Lochos leichter Infanterie, der bes. als Avantgarde verwandt wurde. — *καθίσταντο*, sie stellten sich ihnen auf als. — *παρὰ δ' αὐτοῖς*. St. verlangt auch hier wegen 2, 2, 4. 6, 67, 2 u. dem folg. *παρ' αὐτούς* den Akkus. — [*ἐπὶ Θρᾴκης στρατιῶται*] scheint mir Glossem aus 35, 5. — *νεοδαμώδεις*. zu 34, 1. — *Ἡραιῆς*, am Alpheios wohnend.

2. *οἱ ξύμμαχοι Ἀρκάδων*, ihre Bundesgenossen aus Arkadien, wie die Parrhasier (33, 1) und andere Unterthanen (29, 1. 81, 1). — *ὅτι — ἐγίγνετο*. vgl. 47, 7. — *δημοσίᾳ παρεῖχε*. Sie bildeten also ein stehendes Corps, oder wenigstens eine wohlgeschulte

γεῖοι, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ξύμμαχοι αὐτῶν, Κλεωναῖοι καὶ Ὀρνεᾶται, ἔπειτα Ἀθηναῖοι ἔσχατοι τὸ εὐώνυμον κέρας ἔχοντες καὶ ἱππῆς μετ' αὐτῶν οἱ οἰκεῖοι.

68. *Τάξις μὲν ἥδε καὶ παρασκευὴ ἀμφοτέρων ἦν. τὸ δὲ* 2 *στρατόπεδον τῶν Λακεδαιμονίων μεῖζον ἐφάνη. ἀριθμὸν δὲ γράψαι, ἢ καθ' ἑκάστους ἑκατέρων ἢ ξύμπαντας, οὐκ ἂν δυναίμην ἀκριβῶς· τὸ μὲν γὰρ Λακεδαιμονίων πλῆθος διὰ τῆς πολιτείας τὸ κρυπτὸν ἠγνοεῖτο, τῶν δ' αὖ διὰ τὸ ἀνθρώπειον κομπῶδες ἐς τὰ οἰκεῖα πλήθη ἠπιστεῖτο. ἐκ μέντοι τοιοῦδε λογισμοῦ ἔξεστί τῳ σκοπεῖν τὸ Λακεδαιμονίων τότε παραγενό-* 3 *μενον πλῆθος· λόχοι μὲν γὰρ ἐμάχοντο ἑπτὰ ἄνευ Σκιριτῶν, ὄντων ἑξακοσίων, ἐν δὲ ἑκάστῳ λόχῳ πεντηκοστύες ἦσαν τέσσαρες, καὶ ἐν τῇ πεντηκοστύι ἐνωμοτίαι τέσσαρες. τῆς τε ἐνωμοτίας ἐμάχοντο ἐν τῷ πρώτῳ ζυγῷ τέσσαρες· ἐπὶ δὲ βάθος ἐτάξαντο μὲν οὐ πάντες ὁμοίως, ἀλλ' ὡς λοχαγὸς ἕκαστος ἐβούλετο, ἐπὶ πᾶν δὲ κατέστησαν ἐπὶ ὀκτώ. παρὰ δὲ ἅπαν πλὴν Σκιριτῶν τετρακόσιοι καὶ δυοῖν δέοντες πεντήκοντα ἄνδρες ἡ πρώτη τάξις ἦν.*

69. *Ἐπεὶ δὲ ξυνιέναι ἔμελλον ἤδη, ἐνταῦθα καὶ παραινέσεις καθ' ἑκάστους ὑπὸ τῶν οἰκείων στρατηγῶν τοιαίδε ἐγίγνοντο, Μαντινεῦσι μὲν ὅτι ὑπέρ τε πατρίδος ἡ μάχη ἔσται καὶ ὑπὲρ ἀρχῆς ἅμα καὶ δουλείας, τὴν μὲν μὴ πειρασαμένοις ἀφαιρεθῆναι, τῆς δὲ μὴ αὖθις πειρᾶσθαι· Ἀργείοις δὲ ὑπὲρ*

Elite. — *ξύμμαχοι*, nicht freiwillige Bundesgenossen, sondern als Unterthanen mit den Argeiern verbunden. — *Κλεωναί* u. *Ὀρνεαί*, in Argolis unweit der Nordgrenze.

68. 2. *καθ' ἑκάστους*, hier für den Akk. zu 2, 39, 2. — *οὐκ ἂν δυναίμην* hat St. richtig aus *ἂν ἐδυνάμην* korr. — *τὸ κρυπτόν* hängt von *διά* ab. — *πλήθη*. Der Plur., wennschon selten, ist hier in der Sache begründet, wie *μεγέθη* 7, 55, 2. Kr. jedoch, dem Meineke und St. beistimmen, will das Wort streichen; „denn nicht blofs auf die Massen erstreckt sich die Prahlerei"; indes verweist er selbst auf 6, 17, 5. Cl.: *τὰ πλ.* Schütz streicht *ἐς*.

3. *ἐπὶ δὲ βάθος κτέ.* Da das erste Glied der Enomotie vier Mann enthalten mufste, so kann die Angabe, dafs die Tiefe vom Belieben des Lochagen abhing, nur den Sinn haben, dafs er den Enomotieen verschiedene Stärke geben durfte. Poppos Vermutung, eine verschiedene Tiefe habe nur vor der Aufstellung der eigentlichen Schlachtordnung stattgefunden, ist unzulässig, weil hier überall nur von der Schlachtordnung selbst die Rede ist. — *ἐπὶ πᾶν*, im Durchschnitt. — *παρὰ ἅπαν*, die ganze Front entlang. — Die Gesamtstärke des Heeres betrug demnach hier, mit Einschlufs der Skiriten, 4184 Mann. Von den Angaben d. Thuk. weichen übrigens die des Xen., Staat der Laked. 11, 4 bedeutend ab.

69. 1. *ἀρχῆς*. s. 29, 1. — *ἀφαιρεθῆναι* allein wird durch *μή*

τῆς τε παλαιᾶς ἡγεμονίας καὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ποτὲ ἰσομοιρίας, μὴ διὰ παντὸς στερισκομένους ἀνέχεσθαι, καὶ ἄνδρας ἅμα ἐχθροὺς καὶ ἀστυγείτονας ὑπὲρ πολλῶν ἀδικημάτων ἀμύνασθαι· τοῖς δὲ Ἀθηναίοις, καλὸν εἶναι μετὰ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ξυμμάχων ἀγωνιζομένους μηδενὸς λείπεσθαι, καὶ ὅτι ἐν Πελοποννήσῳ Λακεδαιμονίους νικήσαντες τήν τε ἀρχὴν βεβαιοτέραν καὶ μείζω ἕξουσι, καὶ οὐ μή ποτέ τις αὐτοῖς ἄλλος ἐς τὴν γῆν ἔλθῃ. τοῖς μὲν Ἀργείοις καὶ ξυμμάχοις τοιαῦτα 2 *παρῃνέθη· Λακεδαιμόνιοι δὲ καθ' ἑκάστους τε καὶ μετὰ τῶν πολεμικῶν νόμων ἐν σφίσιν αὐτοῖς ὧν ἠπίσταντο τὴν παρακέλευσιν τῆς μνήμης ἀγαθοῖς οὖσιν ἐποιοῦντο, εἰδότες ἔργων ἐκ πολλοῦ μελέτην πλείω σῴζουσαν ἢ λόγων δι' ὀλίγου καλῶς ῥηθεῖσαν παραίνεσιν.*

70. *Καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ξύνοδος ἦν, Ἀργεῖοι μὲν καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐντόνως καὶ ὀργῇ χωροῦντες, Λακεδαιμόνιοι δὲ βραδέως καὶ ὑπὸ αὐλητῶν πολλῶν νόμῳ ἐγκαθεστώτων, οὐ τοῦ*

verneint, nicht zugleich, wie sonst oft bei dieser Stellung der Negat., das Partiz. Die Infin. hängen von *ἡ μάχη ἔσται* ab. Häufiger wird so *ὁ ἀγών ἐστι* konstruiert. — ***αὖθις*** involviert die Übertreibung, dafs sie früher den Laked. unterthänig gewesen. — ***ἡγεμονίας***, zur Zeit des Agamemnon. — ***ἰσομοιρίας***, vor den Perserkriegen, vgl. Herod. 7, 148 f. — ***διὰ παντός***, 1, 38, 1, fortwährend. — ***καλὸν εἶναι*** hängt von dem obigen *παραινέσεις ἐγίγνοντο* ab. — ***καὶ ὅτι.*** zu 65, 5.

2. ***καθ' ἑκάστους*** kann mit *μετὰ τῶν πολεμικῶν νόμων* insofern einen Gegensatz bilden, als kriegerische Weisen, Schlachtgesänge, etwa wie die (anapästischen) *ἐμβατήρια* des Tyrtaios, allen, nicht blofs einzelnen, gelten. Also sie ermunterten sich unter sich selbst, sowohl einzeln mit Worten, als auch insgesamt mit kriegerischen Weisen. Ein ähnlicher Gegensatz 6, 32, 1. Doch sind hier, wie auch in den nächsten Worten, mehrfache Textverderbnisse vermutet u. Veränderungen vorgeschlagen worden. St. nimmt nach *τε* eine Lücke an. — ***ἐν σφίσιν κτἑ.*** Konstr.: *ἐποιοῦντο ἐν σφίσιν αὐτοῖς, ἀγαθοῖς οὖσιν, τὴν παρακέλευσιν τῆς μνήμης* (die Aufforderung zur Erinnerung) *ὧν ἠπίσταντο.* — ***ἐκ πολλοῦ*** u. ***δι' ὀλίγου*** (vgl. 14, 1), ebenso entgegengestellt 2, 85, 2.

70. ***Ἀργεῖοι — χωροῦντες.*** Üb. den Nom. zu 2, 53, 4, doch ist unsere St. darin von den übrigen etwas verschieden, dafs hier die Partizipialsätze gleichsam nur den Inhalt von *ἡ ξύνοδος* spezialisieren, wie Xen. Hell. 2, 2, 3 *ἡ οἰμωγὴ — ἐς ἄστυ διῆκεν, ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ παραγγέλλων.* Sophokl. Antig. 259 s. Thuk. 6, 31, 3. — ***νόμῳ*** mit St.; *ὑπὸ νομοῦ*, unter der Musik. Aber das drückt auch *ὑπὸ αὐλητῶν* allein schon aus. A. Gellius I, 11, 5 bezeugt *νόμῳ* durch „*ex lege*". — ***ἐγκαθεστώτων***, i. e. *καθεστώτων ἐν αὐτοῖς.* — ***οὐ τοῦ θείου χάριν***, *non ex aliquo ritu religionum neque rei divinae gratia.* Thuk. will damit offenbar die landläufige Ansicht etwa von der Verehrung der Musen widerlegen. Vgl. übrigens die Anekdote von Agesilaos in Plutarchs Apophth. Lak. p. 328. Paus. 3, 17, 5: *Ἐν ἀριστερᾷ δὲ τῆς Χαλκιοίκου Μουσῶν ἱδρύσαντο ἱερόν,*

θείου χάριν, ἀλλ' ἵνα ὁμαλῶς μετὰ ῥυθμοῦ βαίνοντες προσέλθοιεν καὶ μὴ διασπασθείη αὐτοῖς ἡ τάξις, ὅπερ φιλεῖ τὰ μεγάλα στρατόπεδα ἐν ταῖς προσόδοις ποιεῖν.

71. *Ξυνιόντων δ' ἔτι Ἆγις ὁ βασιλεὺς τοιόνδε ἐβουλεύσατο δρᾶσαι. τὰ στρατόπεδα [ποιεῖ μὲν καὶ ἅπαντα τοῦτο·] ἐπὶ τὰ δεξιὰ κέρατα αὐτῶν ἐν ταῖς ξυνόδοις μᾶλλον ἐξωθεῖται, καὶ περιίσχουσι κατὰ τὸ τῶν ἐναντίων εὐώνυμον ἀμφότεροι τῷ δεξιῷ, διὰ τὸ φοβουμένους προσστέλλειν τὰ γυμνὰ ἕκαστον ὡς μάλιστα τῇ τοῦ ἐν δεξιᾷ παρατεταγμένου ἀσπίδι καὶ νομίζειν τὴν πυκνότητα τῆς ξυγκλήσεως εὐσκεπαστότατον εἶναι· καὶ ἡγεῖται μὲν τῆς αἰτίας ταύτης ὁ πρωτοστάτης τοῦ δεξιοῦ κέρως, προθυμούμενος ἐξαλλάσσειν ἀεὶ τῶν ἐναντίων τὴν ἑαυτοῦ γύμνωσιν, ἕπονται δὲ διὰ τὸν αὐτὸν φόβον καὶ οἱ ἄλλοι.*
2 *καὶ τότε περιέσχον μὲν οἱ Μαντινῆς πολὺ τῷ κέρᾳ τῶν Σκιριτῶν, ἔτι δὲ πλέον οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ Τεγεᾶται τῶν Ἀθηναίων, ὅσῳ μεῖζον τὸ στράτευμα εἶχον.* 3 *δείσας δὲ Ἆγις μὴ σφῶν κυκλωθῇ τὸ εὐώνυμον, καὶ νομίσας ἄγαν περιέχειν τοὺς Μαντινέας, τοῖς μὲν Σκιρίταις καὶ Βρασιδείοις ἐσήμηνεν ἐπεξαγαγόντας ἀπὸ σφῶν ἐξισῶσαι τοῖς Μαντινεῦσιν, ἐς δὲ τὸ διάκενον τοῦτο παρήγγελλεν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρως δύο λόχους τῶν πολεμάρχων Ἱππονοΐδᾳ καὶ Ἀριστοκλεῖ ἔχουσι παρελθεῖν καὶ ἐσβαλόντας πληρῶσαι, νομίζων τῷ θ' ἑαυτῶν δεξιῷ ἔτι περιουσίαν ἔσεσθαι καὶ τὸ κατὰ τοὺς Μαντινέας βεβαιότερον τετάξεσθαι.*

ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι τὰς ἐξόδους ἐπὶ τὰς μάχας οὐ μετὰ σαλπίγγων ἐποιοῦντο, ἀλλὰ πρός τε αὐλῶν μέλη καὶ ὑπὸ λύρας καὶ κιθάρας κρούσμασιν. — *προσέλθοιεν* halte ich mit St. für angemessener als das überl. *προέλθ.* wegen *προσόδ.*, wie Gell. und das Schol.

71. 1. [*ποιεῖ* — *τοῦτο*] verdächtigt St. mit Recht, da *μέν* kein entsprechendes *δέ*, *τοῦτο* kein *γάρ* folgt. Der Zusatz ist entstanden durch den Schlufs des vorigen Kapitels. — *προσστέλλειν*, herandrängen. — *τὰ γυμνὰ* 3, 23, 4. — *εὐσκεπαστότατον* ist am besten als Neutr. zu nehmen, wenngleich die Form nicht hindern würde, es für das Fem. zu halten. zu 3, 101, 2. — *ἡγεῖται κτἑ.* Der rechte Flügelmann schiebt sich immer weiter nach rechts, um seine ungedeckte Seite dem Bereich der feindlichen Geschosse zu entziehn (*ἐξαλλάσσειν*).

2. *τῶν Σκιριτῶν* hängt von *περιέσχον* ab.

3. *ἐπεξαγαγόντας*, aus ihrer bisherigen Stellung weg gegen den Feind rückend. — *ἐξισῶσαι*, trans. genommen (sc. die Schlachtreihe), giebt einen passendern Sinn als wenn es intr. gefafst wird. — *δύο λόχους*, verb. mit *ἔχουσι*. — *τῶν πολεμάρχων*, gen. part., unmittelbar von den nom. propr. abhängig gemacht. — *ἐσβαλόντας*, sich einschiebend.

72. Ξυνέβη οὖν αὐτῷ ἅτε ἐν αὐτῇ τῇ ἐφόδῳ καὶ ἐξ ὀλίγου παραγγείλαντι τόν τε Ἀριστοκλέα καὶ τὸν Ἱππονοΐδαν μὴ θελῆσαι παρελθεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο τὸ αἰτίαμα ὕστερον φεύγειν ἐκ Σπάρτης, δόξαντας μαλακισθῆναι, καὶ τοὺς πολεμίους φθάσαι τῇ προσμίξει, καὶ κελεύσαντος αὐτοῦ, ἐπὶ τοὺς Σκιρίτας ὡς οὐ παρῆλθον οἱ λόχοι, πάλιν αὖ σφίσι προσμίξαι, μὴ δυνηθῆναι ἔτι μηδὲ τούτους ξυγκλῆσαι. ἀλλὰ μάλιστα δὴ 2 κατὰ πάντα τῇ ἐμπειρίᾳ Λακεδαιμόνιοι ἐλασσωθέντες τότε τῇ ἀνδρίᾳ ἔδειξαν οὐχ ἧσσον περιγενόμενοι. ἐπειδὴ γὰρ ἐν χερ- 3 σὶν ἐγίγνοντο τοῖς ἐναντίοις, τὸ μὲν τῶν Μαντινέων δεξιὸν τρέπει αὐτῶν τοὺς Σκιρίτας καὶ τοὺς Βρασιδείους, καὶ ἐσπεσόντες οἱ Μαντινῆς καὶ οἱ ξύμμαχοι αὐτῶν καὶ τῶν Ἀργείων οἱ χίλιοι λογάδες κατὰ τὸ διάκενον καὶ οὐ ξυγκλῃσθὲν τοὺς Λακεδαιμονίους διέφθειρον καὶ κυκλωσάμενοι ἔτρεψαν καὶ ἐξέωσαν ἐς τὰς ἁμάξας καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐπιτεταγμένων ἀπέκτειναν τινας. καὶ ταύτῃ μὲν ἡσσῶντο οἱ Λακεδαιμόνιοι· 4 τῷ δ' ἄλλῳ στρατοπέδῳ, καὶ μάλιστα τῷ μέσῳ, ᾗπερ ὁ βασιλεὺς Ἆγις ἦν καὶ περὶ αὐτὸν οἱ τριακόσιοι ἱππῆς καλούμενοι,

72. 1. *ἐξ ὀλίγου*, wie 64, 4, von der Zeit. — *ἀλλὰ — μαλακισθῆναι*, eine dem Sinne nach parenthetische Bemerkung, die streng genommen nicht in die Abhängigkeit von *ξυνέβη αὐτῷ* gezogen werden durfte. vgl. zu 8, 76, 5. Das Präs. *φεύγειν* in welchem Sinne? St. vermutet *ἔφευγον — δόξαντες*, was v. Herw. aufgenommen hat. Hätte das gestanden, es wäre schwerlich so verderbt worden. — *ἐπὶ τοὺς Σκιρίτας* vor *ὡς* gestellt wegen der Antithese mit *σφίσι*. — *προσμίξαι*. Als Subj. ergänze *τοὺς Σκιρίτας*. Auf dieselben geht auch *τούτους*. — *ξυγκλῆσαι* kann transitiv gefaſst werden, sc. *τὸ διάκενον*, 71, 3, u. dies empfiehlt sich wegen §. 3 *κατὰ τὸ διάκενον καὶ οὐ ξυγκλῃσθέν*. 4, 35, 1, wo es intrans. steht, heiſst es sich (enger) zusammenschlieſsen.

2. *τῇ ἐμπειρίᾳ*, in der Geschicklichkeit der taktischen Bewegungen, die eine Folge der Erfahrung zu sein pflegt, diesmal aber gänzlich gefehlt hatte. Dies scheint mir ein ganz passender Gegensatz zur persönlichen Tapferkeit (*τῇ ἀνδρίᾳ*). *μάλιστα δὴ* verbinde mit *ἐλασσ.*, nicht mit *ἔδειξαν*. — *περιγενόμενοι*, von der als bereits vollendet gedachten Thatsache.

3. *τῶν Μαντινέων*, aus den Mantineern bestehend. zu 4, 43, 3. — *οἱ χίλιοι λ.* 67, 2. — *ἐπιτεταγμένων*, als Reserve. — Beachte den Wechsel der Tempora!

4. *οἱ τριακόσιοι ἱ. κ.*, die dreihundert sogenannten Ritter. Die Notwendigkeit des Artikels vor *ἱππῆς*, den einige fordern, kann ich nicht einräumen. Das wäre: die mit dem Namen *ἱππῆς* bezeichneten dreihundert (s. 7, 53, 2. 80, 5); das unsrige: die dreihundert mit dem Namen *ἱππῆς* Bezeichneten. vgl. zu 1, 44, 2. Diese dreihundert, eine Elite von jungen Spartiaten, dienten im Kriege in der Regel zu Fuſs als Hopliten und bildeten die Leibwache des Königs. Bei Herod. 8, 124, wo sie das Ehrengeleit des Themistokles bil-

προσπεσόντες τῶν [τε] Ἀργείων τοῖς πρεσβυτέροις καὶ πέντε λόχοις ὠνομασμένοις καὶ Κλεωναίοις καὶ Ὀρνεάταις καὶ Ἀθηναίων τοῖς παρατεταγμένοις ἔτρεψαν οὐδὲ ἐς χεῖρας τοὺς πολλοὺς ὑπομείναντας, ἀλλ' ὡς ἐπῆσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, εὐθὺς ἐνδόντας καὶ ἔστιν οὓς καὶ καταπατηθέντας τοῦ μὴ φθῆναι τὴν ἐγκατάληψιν.

73. *Ὡς δὲ ταύτῃ ἐνεδεδώκει τὸ τῶν Ἀργείων καὶ ξυμμάχων στράτευμα, παρερρήγνυντο ἤδη ἅμα καὶ ἐφ' ἑκάτερα, καὶ ἅμα τὸ δεξιὸν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Τεγεατῶν ἐκυκλοῦτο τῷ περιέχοντι σφῶν τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς κίνδυνος περιειστήκει, τῇ μὲν κυκλουμένους, τῇ δὲ ἤδη ἡσσωμένους. καὶ μάλιστ' ἂν τοῦ στρατεύματος ἐταλαιπώρησαν, εἰ* 2 *μὴ οἱ ἱππῆς παρόντες αὐτοῖς ὠφέλιμοι ἦσαν. καὶ ξυνέβη τὸν Ἆγιν, ὡς ᾔσθετο τὸ εὐώνυμον σφῶν πονοῦν τὸ κατὰ τοὺς Μαντινέας καὶ τῶν Ἀργείων τοὺς χιλίους, παραγγεῖλαι παντὶ τῷ* 3 *στρατεύματι χωρῆσαι ἐπὶ τὸ νικώμενον. καὶ γενομένου τούτου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐν τούτῳ, ὡς παρῆλθε καὶ ἐξέκλινεν ἀπὸ σφῶν τὸ στράτευμα, καθ' ἡσυχίαν ἐσώθησαν καὶ τῶν Ἀργείων μετ' αὐτῶν τὸ ἡσσηθέν. οἱ δὲ Μαντινῆς καὶ οἱ ξύμμαχοι καὶ τῶν Ἀργείων οἱ λογάδες οὐκέτι πρὸς τὸ ἐγκεῖσθαι τοῖς ἐναντίοις τὴν γνώμην εἶχον, ἀλλ' ὁρῶντες τούς τε σφετέρους νενικημένους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπιφερομένους ἐς φυγὴν* 4 *ἐτράποντο. καὶ τῶν μὲν Μαντινέων καὶ πλείους διεφθάρησαν, τῶν δὲ Ἀργείων λογάδων τὸ πολὺ ἐσώθη. ἡ μέντοι φυγὴ*

den, mögen sie passender beritten gedacht werden. — *πέντε λόχοις ὠν.* sind eben die *πρεσβύτεροι* selbst, wie der Anschlufs ohne Art. zeigt; *πρεσβύτεροι* sind sie nur im Vergleich zu den jungen *χίλιοι λογάδες*, also dieselben, wie 67, 2: *οἱ ἄλλοι Ἀργεῖοι.* — *τοῦ* — *ἐγκατ.*, wörtlich: damit die Gefangennehmung nicht zuvorkäme, d. i. um nicht zuvor gefangen genommen zu werden. Der Genet. des Inf., die Absicht bezeichnend, kann doch wohl nur zu *εὐθὺς ἐνδόντας* gezogen werden, sodafs *καὶ* — *καταπατηθέντας* als *διὰ μέσου* gesetzt anzusehen ist; zu 3, 68, 1 und Index unt. *διὰ μέσου.* — *φθῆναι*, §. 1 *φθάσαι.*

73. 1. *παρερρήγνυντο* — *ἐφ' ἑκάτερα*, sie (die Kämpfenden) wurden nach beiden Seiten hin (vom Centrum) abgerissen und in Unordnung gebracht, indem rechts die siegenden Mantineer und die tausend Argeier über die Hauptlinie vorgerückt, links die übrigen Argeier hinter dieselbe zurückgedrängt waren und die Athener umzingelt wurden.

4. *καὶ πλείους* scheint unverwerflich, als in Beziehung zum Folg. stehend und gleichsam proleptisch gesagt: auch mehr, nämlich als von den tausend Argeiern, die sich gröfstenteils retteten. Deutlicher wäre die Beziehung, wenn die beiden Satzglieder in umgekehrter Folge ständen: *τῶν μὲν Ἀργείων λογάδων τὸ πολὺ ἐσώθη,*

καὶ ἀποχώρησις οὐ βίαιος οὐδὲ μακρὰ ἦν· οἱ γὰρ Λακεδαιμόνιοι μέχρι μὲν τοῦ τρέψαι χρονίους τὰς μάχας καὶ βεβαίους τῷ μένειν ποιοῦνται, τρέψαντες δὲ βραχείας καὶ οὐκ ἐπὶ πολὺ τὰς διώξεις.

74. *Καὶ ἡ μὲν μάχη τοιαύτη καὶ ὅτι ἐγγύτατα τούτων ἐγένετο, πλείστου δὴ χρόνου μεγίστη δὴ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ὑπὸ ἀξιολογωτάτων πόλεων ξυνελθοῦσα. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι* 2 *προθέμενοι τῶν πολεμίων νεκρῶν τὰ ὅπλα τροπαῖον εὐθὺς ἵστασαν καὶ τοὺς νεκροὺς ἐσκύλευον καὶ τοὺς αὑτῶν ἀνείλοντο καὶ ἀπήγαγον ἐς Τεγέαν, οὗπερ ἐτάφησαν, καὶ τοὺς τῶν πολεμίων ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. ἀπέθανον δὲ Ἀργείων μὲν καὶ* 3 *Ὀρνεατῶν καὶ Κλεωναίων ἑπτακόσιοι, Μαντινέων δὲ διακόσιοι, καὶ Ἀθηναίων ξὺν Αἰγινήταις διακόσιοι καὶ οἱ στρατηγοὶ ἀμφότεροι. Λακεδαιμονίων δὲ οἱ μὲν ξύμμαχοι οὐκ ἐταλαιπώρησαν ὥστε καὶ ἀξιόλογόν τι ἀπογενέσθαι· αὐτῶν δὲ χαλεπὸν μὲν ἦν τὴν ἀλήθειαν πυθέσθαι, ἐλέγοντο δὲ περὶ τριακοσίους ἀποθανεῖν.*

75. *Τῆς δὲ μάχης μελλούσης ἔσεσθαι καὶ Πλειστοάναξ ὁ ἕτερος βασιλεὺς ἔχων τούς τε πρεσβυτέρους καὶ νεωτέρους ἐβοήθησε· καὶ μέχρι μὲν Τεγέας ἀφίκετο, πυθόμενος δὲ τὴν νίκην ἀπεχώρησε. καὶ τοὺς ἀπὸ Κορίνθου καὶ ἔξω ἰσθμοῦ* 2

τῶν δὲ Μαντινέων καὶ πλείους διεφθάρησαν. St. mit einigen Hdd. *οἱ πλείους.* — *βίαιος* wie 4, 31, 2. — Dem Adj. *χρονίους* entspricht *βραχείας* (zeitl.), dem *βεβαίους τῷ μένειν* das *οὐκ ἐπὶ πολύ* (örtl.).

74. 1. *τοιαύτη καὶ ὅτι ἐγγ. τ.* Dieselbe Wendung mit *ἤ* 7, 86, 5, doch *καί* ähnlich 1, 22, 4 *τοιούτων καὶ παραπλησίων*, 1, 143, 3. — *δή* in demselben Satzgliede zweimal zur Hervorhebung zweier Begriffe, wie es sich auch bei andern zuweilen findet. — *ξυνελθοῦσα* = *ξυνελθουσῶν γενομένη*, daher auch mit *ὑπό* konstruiert. Wegen der auffallenden Beziehung des Partiz. auf *μάχη* statt auf *πόλεων* s. 1, 110, 1 *τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα ἐφθάρη ἓξ ἔτη πολεμήσαντα.*

2. *τῶν — νεκρῶν* lasse ich mit Haase von *προθέμενοι* abhängen, = *θέμενοι τὰ ὅπλα πρὸ τῶν πολ. ν.*, nachdem sie sich vor den feindl. Toten aufgestellt, damit näml. die Feinde gezwungen werden, um ihre Toten zu bitten (Herbst Jahrbb. 1858, S. 693). — *ἵστασαν*, gingen an die Errichtung. Noch einmal so bei Th. 6, 70, 3 und *ἀνθίστασαν* 1, 105, 6, sonst im Aor. — *ἐσκύλευον.* Nur während der Schlacht war dies den Spartanern verboten.

3. *οἱ στρατηγοὶ ἀμφ.*, welche nämlich? — *αὐτῶν — πυθέσθαι*, vgl. die Bemerkung in Kap. 68, 2.

75. 1. *τούς τε πρεσβ. κτἑ.* 64, 3. Der Art. ist bei *νεωτέρους* nicht notwendig. zu 4, 25, 2. — Mit welchem Tempus sind die Aor. hier zu übersetzen? — Seit 510 durfte zwar jedesmal nur der eine König in den Krieg ziehen; damit war indes, wie unsre Stelle zeigt, nicht ausgeschlossen, daſs der andre König später Hülfstruppen zuführte.

ξυμμάχους ἀπέστρεψαν πέμψαντες οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ αὐτοὶ ἀναχωρήσαντες καὶ τοὺς ξυμμάχους ἀφέντες (Κάρνεια γὰρ αὐ-
3 τοῖς ἐτύγχανον ὄντα) τὴν ἑορτὴν ἦγον. καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τότε ἐπιφερομένην αἰτίαν ἔς τε μαλακίαν διὰ τὴν ἐν τῇ νήσῳ ξυμφορὰν καὶ ἐς τὴν ἄλλην ἀβουλίαν τε καὶ βραδυτῆτα ἑνὶ ἔργῳ τούτῳ ἀπελύσαντο, τύχῃ μὲν ὡς ἐδόκουν κακιζόμενοι, γνώμῃ δὲ οἱ αὐτοὶ ἔτι ὄντες.

4 Τῇ δὲ προτέρᾳ ἡμέρᾳ ξυνέβη τῆς μάχης ταύτης καὶ τούς Ἐπιδαυρίους πανδημεὶ ἐσβαλεῖν ἐς τὴν Ἀργείαν ὡς ἐρῆμον οὖσαν καὶ τοὺς ὑπολοίπους φύλακας τῶν Ἀργείων, ἐξελθόντων
5 αὐτῶν, διαφθεῖραι πολλούς. καὶ Ἠλείων τρισχιλίων ὁπλιτῶν βοηθησάντων Μαντινεῦσιν ὕστερον τῆς μάχης καὶ Ἀθηναίων χιλίων πρὸς τοῖς προτέροις, ἐστράτευσαν ἅπαντες οἱ ξύμμαχοι οὗτοι εὐθὺς ἐπὶ Ἐπίδαυρον, ἕως οἱ Λακεδαιμόνιοι Κάρνεια
6 ἦγον, καὶ διελόμενοι τὴν πόλιν περιετείχιζον. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἐξεπαύσαντο, Ἀθηναῖοι δέ, ὥσπερ προσετάχθησαν, τὴν ἄκραν τὸ Ἡραῖον εὐθὺς ἐξειργάσαντο. καὶ ἐν τούτῳ ξυγκαταλιπόντες ἅπαντες τῷ τειχίσματι φρουρὰν ἀνεχώρησαν κατὰ πόλεις ἕκαστοι. καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα.

76. Τοῦ δ᾽ ἐπιγιγνομένου χειμῶνος ἀρχομένου εὐθὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπειδὴ τὰ Κάρνεια ἤγαγον, ἐξεστράτευσαν, καὶ ἀφικόμενοι ἐς Τεγέαν λόγους προύπεμπον ἐς τὸ Ἄργος ξυμ-
2 βατηρίους. ἦσαν δὲ αὐτοῖς πρότερόν τε ἄνδρες ἐπιτήδειοι καὶ βουλόμενοι τὸν δῆμον τὸν ἐν Ἄργει καταλῦσαι, καὶ ἐπειδὴ ἡ μάχη ἐγεγένητο, πολλῷ μᾶλλον ἐδύναντο πείθειν τοὺς πολλοὺς ἐς τὴν ὁμολογίαν. ἐβούλοντο δὲ πρῶτον σπονδὰς ποιήσαντες

2. *Κάρνεια* (siehe 54, 2), hier u. §. 5 ohne Artikel, mit demselben 76, 1. vgl. *Ὀλύμπια* 1, 125, 5. 5, 47, 10. 49, 1. *τὰ Ὀλύμπια* 5, 50, 5. — *ἐτύγχανον*. Üb. den Plur. zu 1, 126, 5.

3. *κακιζόμενοι*, gescholten, wie 1, 105, 7. 2, 21, 3. Also *τύχῃ*, wegen des Unglücks.

4. *τῆς μάχης* nach dem Komparativ *προτέρᾳ*, wie gleich nach *ὕστερον*. — *αὐτῶν*, sie selbst, die Argeier. — *πολλούς*, in Menge. zu 1, 49, 5.

5. *διελόμενοι*, sich teilend in die Arbeit, ohne Obj. wie 114, 1, mit einem solchen 2, 78, 1. 7, 19, 1 und sonst.

6. *τὴν ἄκραν τὸ Ἡραῖον*, d. Her. lag auf der kleinen Felshöhe an der Nordseite des Hafens. — *ξυγκαταλιπόντες* ist ein *ἅπαξ λεγόμενον*.

76. 1. *ἐπειδὴ τὰ Κάρνεια ἤγ.* Wir nehmen mit Unger an, dafs das vorhergegangene Jahr (Ol. 90, 2 = 419) einen Schaltmonat gehabt hatte, wodurch der Karneios vier Wochen später, sein Anfang auf den 9. Sept. und das Karneienfest auf 15. — 23. Sept. 418 zu stehen kommt: also Okt. 418. St. streicht lieber mit Kr. die Worte.

2. *ποιήσαντες*, nachdem sie zu

πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους αὖθις ὕστερον καὶ ξυμμαχίαν, καὶ οὕτως ἤδη τῷ δήμῳ ἐπιτίθεσθαι. καὶ ἀφικνεῖται πρόξενος ὢν 3 Ἀργείων Λίχας ὁ Ἀρκεσιλάου παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων δύο λόγω φέρων ἐς τὸ Ἄργος, τὸν μὲν καθ' ὅ τι εἰ βούλονται πολεμεῖν, τὸν δ' ὡς εἰ εἰρήνην ἄγειν. καὶ γενομένης πολλῆς ἀντιλογίας (ἔτυχε γὰρ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης παρών) οἱ ἄνδρες οἱ τοῖς Λακεδαιμονίοις πράσσοντες, ἤδη καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τολμῶντες, ἔπεισαν τοὺς Ἀργείους προσδέξασθαι τὸν ξυμβατήριον λόγον. ἔστι δὲ ὅδε.

77. „Καττάδε δοκεῖ τᾷ ἐκκλησίᾳ τῶν Λακεδαιμονίων ξυμβαλέσθαι ποττὼς Ἀργείως, ἀποδιδόντας τὼς παῖδας τοῖς Ὀρχομενίοις καὶ τὼς ἄνδρας τοῖς Μαιναλίοις, καὶ τὼς ἄνδρας τὼς ἐν Μαντινείᾳ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀποδιδόντας, καὶ ἐξ Ἐπιδαύρω ἐκβῶντας καὶ τὸ τεῖχος ἀναιροῦντας. αἰ δέ κα μὴ εἴκωντι 2 τοὶ Ἀθηναῖοι ἐξ Ἐπιδαύρω, πολεμίως εἶμεν τοῖς Ἀργείοις καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς τῶν Λακεδαιμονίων ξυμμάχοις καὶ τοῖς τῶν Ἀργείων ξυμμάχοις. καὶ αἴ τινα τοὶ Λακεδαι- 3 μόνιοι παῖδα ἔχοντι, ἀποδόμεν ταῖς πολίεσσι πάσαις. περὶ δὲ 4 τῶ σιῶ σύματος, αἰ μὲν λῆν, τοῖς Ἐπιδαυρίοις ὅρκον δόμεν, αἰ δέ, αὐτὼς ὀμόσαι. τὰς δὲ πόλιας τὰς ἐν Πελοποννάσῳ, 5 καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας, αὐτονόμως εἶμεν πάσας καττὰ πάτρια. αἰ δέ κα τῶν ἐκτὸς Πελοποννάσω τις ἐπὶ τὰν Πελοπόννασον 6

stand gebracht. vgl. 38, 4. 2, 29, 5 u. zu 2, 34, 1. — ξυμμαχίαν, sc. ποιεῖν.

3. πρόξενος. zu 2, 29, 1. — Λίχας 50, 4. — καθ' ὅ τι. Zu ergänzen ist wohl πολεμήσουσιν und zu ὡς nachher εἰρήνην ἄξουσιν. — τολμῶντες, kühn auftretend. zu 1, 54, 2.

77. Der Dialekt dieses Kap. und des 79. ist im ganzen der gewöhnliche dorische; nur τῶ σιῶ σύματος (§. 4) gehört dem speziellen Lakonismus an. Vgl. zur Orth. Kirchhoff a. a. O. S. 852 ff.

1. καττάδε, κατὰ τάδε. — ἐκκλησίᾳ, wie heifst gewöhnlich die Volksversammlung in Sparta? — ποττώς, πρὸς τούς. — τὼς παῖδας κτἑ. K. 61, wo indessen die Mainalier nicht besonders erwähnt sind. — ἐκβῶντας, ἐκβαίνοντας. — τὸ τεῖχος. 75, 6. — ἀναιρ. Kr. (und Meineke) vermutet καταιρ. vergl. zu 33, 1.

2. αἴ κα, ἐάν. — εἴκωντι, εἴκωσι. — εἶμεν, εἶναι.

3. ἔχοντι, ἔχουσι.

4. τῶ σιῶ σύματος, τοῦ θεοῦ θύματος. Zur Sache K. 53. — αἰ μὲν — ὀμόσαι. Konj. von Ahrens, die sich, bei einem passenden Sinne, zugleich am meisten d. sehr schwankenden Überlieferung der Hdd. anschliefst. λῆν ist βούλεσθαι. Wegen des Inf. nach αἰ zu 1, 91, 5. Subj. von δόμεν, zuschieben, sind die Argeier. Zu αἰ δέ ist wieder λῆν zu denken; oft steht so εἰ δέ scheinbar für εἰ δὲ μή. St. liest: περὶ δὲ τῶ σιῶ σύματος μέλην (= μέλειν) τοῖς Ἐπ., ὅρκον δόμεν δὲ αὐτώς. ὀμόσαι streicht St.

5. καὶ — μεγάλας ohne Art. zu 1, 49, 5.

γᾶν ἴῃ ἐπὶ κακῷ, ἀλεξέμεναι ἀμόθι βουλευσαμένως, ὅπᾳ κα
7 *δικαιότατα δοκῇ τοῖς Πελοποννασίοις. ὅσσοι δ' ἐκτὸς Πελοποννάσω τῶν Λακεδαιμονίων ξύμμαχοί ἐντι, ἐν τῷ αὐτῷ ἐσσοῦνται ἐν τῷπερ καὶ τοὶ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὶ τῶν*
8 *Ἀργείων ξύμμαχοί ἐντι, τὰν αὐτῶν ἔχοντες. ἐπιδείξαντας δὲ τοῖς ξυμμάχοις ξυμβαλέσθαι, αἴ κα αὐτοῖς δοκῇ. αἰ δέ τι δοκῇ τοῖς ξυμμάχοις, οἴκαδ' ἀπιάλλην.“*

78. *Τοῦτον μὲν τὸν λόγον προσεδέξαντο πρῶτον οἱ Ἀργεῖοι, καὶ τῶν Λακεδαιμονίων τὸ στράτευμα ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Τεγέας ἐπ' οἴκου· μετὰ δὲ τοῦτο ἐπιμιξίας οὔσης ἤδη παρ' ἀλλήλους, οὐ πολλῷ ὕστερον ἔπραξαν αὖθις οἱ αὐτοὶ ἄνδρες ὥστε τὴν Μαντινέων καὶ τὴν Ἀθηναίων καὶ Ἠλείων ξυμμαχίαν ἀφέντας Ἀργείους σπονδὰς καὶ ξυμμαχίαν ποιήσασθαι πρὸς Λακεδαιμονίους. καὶ ἐγένοντο αἵδε.*

79. *„Καττάδε ἔδοξε τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀργείοις σπονδὰς καὶ ξυμμαχίαν εἶμεν πεντήκοντα ἔτη, ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις δίκας διδόντας καττὰ πάτρια· ταὶ δὲ ἄλλαι πόλιες ταὶ ἐν Πελοποννάσῳ κοινανεόντων τᾶν σπονδᾶν καὶ τᾶς ξυμμαχίας αὐτόνομοι καὶ αὐτοπόλιες, τὰν αὐτῶν ἔχοντες, καττὰ*
2 *πάτρια δίκας διδόντες τὰς ἴσας καὶ ὁμοίας. ὅσσοι δὲ ἔξω Πελοποννάσω Λακεδαιμονίοις ξύμμαχοί ἐντι, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐσσοῦνται τοῖσπερ καὶ τοὶ Λακεδαιμόνιοι· καὶ τοὶ τῶν Ἀργείων ξύμμαχοι ἐν τῷ αὐτῷ ἐσσοῦνται τῷπερ καὶ τοὶ Ἀργεῖοι, τὰν*
3 *αὐτῶν ἔχοντες. αἰ δέ ποι στρατείας δέῃ κοινᾶς, βουλεύεσθαι*

6. *ἀμόθι* = *ἀμᾷ*, soviel als *κοινῇ* nach der trefflichen Vermutung von Stahl für das überlieferte *ἀμοθεί*.
7. *ἐντί*, *εἰσί*. Kirchh. korr. so: *ἐσσίονται ἐν τῷ περ καὶ τοὶ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τοὶ τῶν Ἀργείων ξύμμαχοι ἐν τ[ῷ αὐτῷ ἐσσίονται ἐν τῷ περ καὶ τοὶ Ἀργεῖοι]*, *τὰν αὐτῶν ἔχοντες*.
8. *τοῖς ξυμμάχοις*, die Gesandten der Bundesgenossen. — *αἰ δέ τι κτέ.*, wenn es aber etwa den Bundesgenossen (d. h. ihren Gesandten) gut scheint, soll man ihn (den Vertrag) nach Hause schicken, nämlich den Bundesgenossen, um ihn dort genehmigen zu lassen. Vielleicht interpungiert man besser vor *τοῖς ξυμμάχοις*. Der Konj. (*δοκῇ*) nach *αἰ* auch 79, 3. 4 zur Bezeichnung des Zukünftigen; dagegen §. 3 unsres Kap. nach den meisten Hdd. der Indik. von Gegenwärtigem, wiewohl auch da mehrere den Konj. der Vulg. beibehalten haben. — *ἀπιάλλην*, *ἀποπέμπειν*.

79. 1. *διδόντας*, anakoluthischer Akk., als wenn voranginge *ξυμμαχίαν ποιεῖσθαι*. vgl. zu 2, 53, 4. — *κοινανεόντων* Emend. von Valckenaer für die Vulg. *κοινᾶν ἐόντων*. Die besten Hdd. *κοινὰν ἐόντων* od. *κοινὰν δὲ ἐόντων*. — *τᾶς ξυμμαχίας*, s. 5, 27, 1. 48, 1. — *αὐτοπόλιες* scheint ein dorisches, sonst nirgends vorkommendes Wort zu sein. Ebenso vereinzelt das ähnliche *αὐτοπολῖται* Xen. Hell. 5, 2, 14.
3. *στρατείας* A. Portus für *στρατιᾶς*. — Kirchh.: *δέοι* u. (§. 4) *εἴη*.

Λακεδαιμονίως καὶ Ἀργείως ὅπᾳ κα δικαιότατα κρίναντας τοῖς ξυμμάχοις. αἰ δέ τινι τᾶν πολίων ᾖ ἀμφίλογα, ἢ τᾶν ἐντὸς 4 *ἢ τᾶν ἐκτὸς Πελοποννάσω, αἴτε περὶ ὅρων αἴτε περὶ ἄλλω τινός, διακριθῆμεν. αἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν, ἅν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πολίεσσι δοκείοι. τὼς δὲ ἔτας καττὰ πάτρια δικάζεσθαι.*"

80. *Αἱ μὲν σπονδαὶ καὶ ἡ ξυμμαχία αὕτη ἐγεγένητο· καὶ ὁπόσα ἀλλήλων πολέμῳ ἢ εἴ τι ἄλλο εἶχον, διελύσαντο. κοινῇ δὲ ἤδη τὰ πράγματα τιθέμενοι ἐψηφίσαντο κήρυκα καὶ πρεσβείαν παρ' Ἀθηναίων μὴ προσδέχεσθαι, ἢν μὴ ἐκ Πελοποννήσου ἐξίωσι τὰ τείχη ἐκλιπόντες, καὶ μὴ ξυμβαίνειν τῳ μηδὲ πολεμεῖν ἀλλ' ἢ ἅμα. καὶ τά τε ἄλλα θυμῷ ἔφερον καὶ ἐς τὰ* 2 *ἐπὶ Θρᾴκης χωρία καὶ ὡς Περδίκκαν ἔπεμψαν ἀμφότεροι πρέσβεις καὶ ἀνέπεισαν Περδίκκαν ξυνομόσαι σφίσιν. οὐ μέντοι εὐθύς γε ἀπέστη τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ διενοεῖτο, ὅτι καὶ τοὺς Ἀργείους ἑώρα· ἦν δὲ καὶ αὐτὸς τὸ ἀρχαῖον ἐξ Ἄργους. καὶ τοῖς Χαλκιδεῦσι τούς τε παλαιοὺς ὅρκους ἀνενεώσαντο καὶ ἄλλους ὤμοσαν. ἔπεμψαν δὲ καὶ παρὰ τοὺς Ἀθηναίους οἱ* 3 *Ἀργεῖοι πρέσβεις, τὸ ἐξ Ἐπιδαύρου τεῖχος κελεύοντες ἐκλιπεῖν. οἱ δ' ὁρῶντες ὀλίγοι πρὸς πλείους ὄντες τοὺς ξυμφύλακας ἔπεμψαν Δημοσθένη τοὺς σφετέρους ἐξάξοντα. ὁ δὲ ἀφικόμενος καὶ ἀγῶνά τινα πρόφασιν γυμνικὸν ἔξω τοῦ φρουρίου ποιήσας, ὡς ἐξῆλθε τὸ ἄλλο φρούριον, ἀπέκλησε τὰς πύλας. καὶ ὕστερον [Ἐπιδαυρίοις] ἀνανεωσάμενοι τὰς σπονδὰς αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέδοσαν τὸ τείχισμα.*

Zu *ὅπᾳ κα δικαιότατα* ist *κρίνωντι* aus *κρίναντας* zu entnehmen.

4. *διακριθῆμεν*, so soll es auf dem Rechtswege entschieden werden. — *ἄλλω* = *ἄλλου*. — *ἐρίζοι*, „haderte, nicht über Besitz, sondern z. B. über Beleidigungen, Beeinträchtigungen." K. — *ἅν τινα* für *ἐς ἅν τινα*. zu 1, 28, 2. — *δοκείοι*, dorischer Opt. für *δοκοίη*. — *τὼς ἔτας* für *τοῖς ἔταις* d. Hdd. Poppo mit dem Schol., die Mitbürger sollen ihre Prozesse führen.

80. 1. *διελύσαντο*, sie beseitigten, paſst nur zu *εἴ τι ἄλλο εἶχον* (nämlich eine Beschwerde, Differenz). Zu *ὁπόσα ἀλλήλων πολέμῳ εἶχον* ist daraus *ἀπέδοσαν* zu entlehnen. Also ein Zeugma. — *τὰ τείχη*. §. 3 *τὸ ἐξ Ἐπιδαύρου τεῖχος*. — *ἀλλ' ἤ*. zu 60, 1.

2. *θυμῷ ἔφερον*, sie betrieben mit Heftigkeit. s. 1, 31, 1 *ὀργῇ φέροντες τὸν πόλεμον*. — *διενοεῖτο*, sc. *ἀποστῆναι*. — *ἑώρα*, sc. *ἀποστάντας*. — *ἐξ Ἄργους*. s. 2, 99, 3. — *τοῖς Χαλκιδεῦσι*. Das Bündnis mit den Argeiern, s. Kap. 31, 6; mit den Laked. bestand das Bündnis wohl schon seit dem Abfall der Chalkidier von den Athenern. Vgl. auch 5, 30.

3. *τὸ ἐξ Ἐπιδ.* Warum *ἐξ*? — *ὄντες*, Emend. von Abresch für *ὄντας*. — *τοὺς ξυμφύλακας*. 75, 5. — *πρόφασιν*. zu 3, 111, 1. — *τὸ ἄλλο*

81. *Μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἀργείων ἀπόστασιν ἐκ τῆς ξυμμαχίας καὶ οἱ Μαντινῆς, τὸ μὲν πρῶτον ἀντέχοντες, ἔπειτ' οὐ δυνάμενοι ἄνευ τῶν Ἀργείων, ξυνέβησαν καὶ αὐτοὶ τοῖς Λακε-*
2 *δαιμονίοις καὶ τὴν ἀρχὴν ἀφεῖσαν τῶν πόλεων. καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀργεῖοι, χίλιοι ἑκάτεροι, ξυστρατεύσαντες, τά τ' ἐν Σικυῶνι ἐς ὀλίγους μᾶλλον κατέστησαν αὐτοὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐλθόντες, καὶ μετ' ἐκεῖνα ξυναμφότεροι ἤδη καὶ τὸν ἐν Ἄργει δῆμον κατέλυσαν, καὶ ὀλιγαρχία ἐπιτηδεία τοῖς Λακεδαιμονίοις κατέστη. καὶ πρὸς ἔαρ ἤδη ταῦτα ἦν τοῦ χειμῶνος λήγοντος, καὶ τέταρτον καὶ δέκατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα.*

82. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους Διῆς τε οἱ ἐν Ἄθῳ ἀπέστησαν Ἀθηναίων πρὸς Χαλκιδέας καὶ Λακεδαιμόνιοι τὰ ἐν*
2 *Ἀχαΐᾳ οὐκ ἐπιτηδείως πρότερον ἔχοντα καθίσταντο. καὶ Ἀργείων ὁ δῆμος κατ' ὀλίγον ξυνιστάμενός τε καὶ ἀναθαρσήσας ἐπέθεντο τοῖς ὀλίγοις, τηρήσαντες αὐτὰς τὰς γυμνοπαιδίας τῶν Λακεδαιμονίων. καὶ μάχης γενομένης ἐν τῇ πόλει ἐπεκράτησεν*
3 *ὁ δῆμος, καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ ἐξήλασεν. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἕως μὲν αὐτοὺς μετεπέμποντο οἱ φίλοι, οὐκ ἦλθον ἐκ πλείονος, ἀναβαλόμενοι δὲ τὰς γυμνοπαιδίας ἐβοήθουν. καὶ ἐν Τεγέᾳ πυθόμενοι ὅτι νενίκηνται οἱ ὀλίγοι, προελθεῖν μὲν οὐκέτι ἠθέλησαν δεομένων τῶν διαπεφευγότων, ἀναχωρή-*
4 *σαντες δὲ ἐπ' οἴκου τὰς γυμνοπαιδίας ἦγον. καὶ ὕστερον*

φρούριον, die besten Hdd., mufs hier wie Xen. Anab. 1, 4, 15 *ὑμῖν χρήσεται εἰς φρούρια καὶ εἰς λοχαγίας*, im Sinn von Besatzung gefafst werden. — [*Ἐπιδαυρίοις*]. St. hat mit Recht das Wort gestrichen, da ein Vertrag mit den Epid. weder bestanden hatte noch geschlossen wurde. Es ist offenbar Zusatz.

81. 1. *ἐκ τῆς ξ.* bedarf zum Anschlufs an *τὴν ἀπόστασιν* d. Wiederholung des Art. nicht. zu 1, 18, 1. — *τῶν πόλεων.* 29, 1.

2. *ξυστρατεύσαντες.* Über den Nom. zu 1, 49, 4. — *ἐς ὀλίγους κτἑ.* Ähnliche Wendungen zur Bezeichnung der oligarchischen Verfassung zu 2, 37, 1. — *τὸν — δῆμον κατέλυσαν.* Die Vorbereitungen dazu waren schon getroffen. 76, 2. *ἤδη* verb. mit *πρὸς ἔαρ.* zu 1, 30, 4.

82. 417. — 1. *Διῆς*, s. 35, 1. In den Tributlisten mehrmals *Διῆς ἀπὸ (ἐκ) τοῦ Ἄθω* zum Unterschied von den *Διῆς ἀπὸ Κηναίου* (Inseltribut).

2. *κατ' ὀλίγον* scheint mir auch hier, wie sonst bei Thuk. (zu 4, 10, 4), zu bedeuten: in kleinen Abteilungen, Gruppen. Solche kleinere Versammlungen hielt der Demos natürl., um die Oligarchen zu täuschen. Andre erklären es = allmählich. — *τὰς γυμνοπαιδίας.* Sie fielen in die Mitte des Sommers. An ihnen sollte sich die gymnastische und orchestische Gewandtheit zeigen, begleitet von dorischer Lyrik und belebt von Witz und Scherz. — *ἐκ πλείονος*, seit längerer Zeit, pafst nicht genau zu *οὐκ ἦλθον*; doch da dies durch den Zusammenhang so viel ist als: sie wurden vergebens erwartet, so halte ich den Text für erträglich.

ἐλθόντων πρέσβεων ἀπό τε τῶν ἐν τῇ πόλει [ἀγγέλων] καὶ τῶν ἔξω Ἀργείων, παρόντων τε τῶν ξυμμάχων καὶ ῥηθέντων πολλῶν ἀφ' ἑκατέρων ἔγνωσαν μὲν ἀδικεῖν τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς στρατεύειν ἐς Ἄργος, διατριβαὶ δὲ καὶ μελλήσεις ἐγίγνοντο. ὁ δὲ δῆμος τῶν Ἀργείων ἐν τούτῳ, φοβούμενος τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τὴν τῶν Ἀθηναίων ξυμμαχίαν πάλιν προσαγόμενός [τε καὶ νομίζων μέγιστον ἂν σφᾶς ὠφελήσειν], τειχίζει μακρὰ τείχη ἐς θάλασσαν, ὅπως, ἢν τῆς γῆς εἴργωνται, ἡ κατὰ θάλασσαν σφᾶς μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἐπαγωγὴ τῶν ἐπιτηδείων ὠφελῇ. ξυνῄδεσαν δὲ τὸν τειχισμὸν καὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τινὲς πόλεων. καὶ οἱ μὲν Ἀργεῖοι πανδημεί, καὶ αὐτοὶ καὶ γυναῖκες καὶ οἰκέται, ἐτείχιζον· καὶ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν αὐτοῖς ἦλθον τέκτονες καὶ λιθουργοί. καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα. 5 6

83. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος Λακεδαιμόνιοι ὡς ᾔσθοντο τειχιζόντων, ἐστράτευσαν ἐς τὸ Ἄργος αὐτοί τε καὶ οἱ ξύμμαχοι πλὴν Κορινθίων· ὑπῆρχε δέ τι αὐτοῖς καὶ ἐκ τοῦ Ἄργους αὐτόθεν πρασσόμενον. ἦγε δὲ τὴν στρατιὰν Ἆγις ὁ Ἀρχιδάμου, Λακεδαιμονίων βασιλεύς. καὶ τὰ μὲν ἐκ τῆς πόλεως δοκοῦντα προϋπάρχειν οὐ προυχώρησεν ἔτι· τὰ δὲ οἰκοδομούμενα τείχη ἑλόντες καὶ καταλαβόντες καὶ Ὑσιὰς χωρίον τῆς Ἀργείας λαβόντες καὶ τοὺς ἐλευθέρους ἅπαντας οὓς ἔλαον ἀποκτείναντες ἀνεχώρησαν καὶ διελύθησαν κατὰ πόλεις. ἐστράτευσαν δὲ μετὰ τοῦτο καὶ Ἀργεῖοι ἐς τὴν Φλιασίαν, καὶ δῃώσαντες ἀπῆλθον, ὅτι σφῶν τοὺς φυγάδας ὑπεδέχοντο· οἱ 2 3

4. [ἀγγέλων] ist wohl Glossem von πρέσβεων, viell. auch umgekehrt.

5. [μέγιστον ἂν — ὠφελήσειν.] In der Textausg. nahm B. Meinekes Vermutung δή statt ἄν auf, doch ist das Ganze mit Stahl für Zusatz zu halten, da die Begründung des προσαγόμενος doch nicht damit koordiniert werden kann. Zudem wird d. spezielle Vorteil gleich angegeben. — σφᾶς μετά. Über die Stellung von σφᾶς zu 1, 68, 1. — μετά, mit Hülfe.

6. ξυνῄδεσαν ist matt u. nichtssagend; die Konj. ξυνῄνεσαν (Kr.), ξυνήνυσαν (Meineke, die Mauer wurde aber nicht vollendet), befriedigen nicht. Dafs St. τὸν τειχισμόν beseitigt und ξυνῄδεσαν von der politischen Gesinnung im allg. versteht, will mir nicht passend scheinen, da dann etwas Allgem. eingeschoben würde in den Bericht über den Mauerbau. Ich dachte an ξυνήργησαν. — τινές. Über die Stellung zu 1, 45, 3.

83. 1. ἐκ τοῦ Ἄ. αὐτόθεν. s. 2, 25, 3 αὐτόθεν ἐκ τῆς περιοικίδος Ἠλείων und 5, 22, 1. Ausführl. über solche Verbindungen Herbst gegen Cobet. S. 58 f.

2. τὰ μὲν — προϋπάρχειν, die angeblich Einverständnisse in der Stadt. — Ὑσιάς. Die Stadt lag am Weg nach Tegea.

3. ὅτι κτέ. Grund von δῃώσαντες.

4 γὰρ πολλοὶ αὐτῶν ἐνταῦθα κατῴκηντο. κατέκλῃσαν δὲ τοῦ αὐτοῦ χειμῶνος καὶ Μακεδόνας Ἀθηναῖοι, Περδίκκᾳ ἐπικαλοῦντες τήν τε πρὸς Ἀργείους καὶ Λακεδαιμονίους γενομένην ξυνωμοσίαν καὶ ὅτι παρασκευασαμένων αὐτῶν στρατιὰν ἄγειν ἐπὶ Χαλκιδέας τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης καὶ Ἀμφίπολιν Νικίου τοῦ Νικηράτου στρατηγοῦντος ἔψευστο τὴν ξυμμαχίαν καὶ ἡ στρατιὰ μάλιστα διελύθη ἐκείνου ἀπάραντος· πολέμιος οὖν ἦν. καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα οὗτος, καὶ πέμπτον καὶ δέκατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα.

84. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους Ἀλκιβιάδης τε πλεύσας ἐς Ἄργος ναυσὶν εἴκοσιν Ἀργείων τοὺς δοκοῦντας ἔτι ὑπόπτους εἶναι καὶ τὰ Λακεδαιμονίων φρονεῖν ἔλαβε, τριακοσίους ἄνδρας, καὶ κατέθεντο αὐτοὺς Ἀθηναῖοι ἐς τὰς ἐγγὺς νήσους ὧν ἦρχον· καὶ ἐπὶ Μῆλον τὴν νῆσον Ἀθηναῖοι ἐστράτευσαν ναυσὶν ἑαυτῶν μὲν τριάκοντα, Χίαις δὲ ἕξ, Λεσβίαιν δὲ δυοῖν, καὶ ὁπλίταις ἑαυτῶν μὲν διακοσίοις καὶ χιλίοις καὶ τοξόταις τριακοσίοις καὶ ἱπποτοξόταις εἴκοσι, τῶν δὲ ξυμμάχων καὶ νησιωτῶν ὁπλί-
2 ταις μάλιστα πεντακοσίοις καὶ χιλίοις. οἱ δὲ Μήλιοι Λακεδαιμονίων μέν εἰσιν ἄποικοι, τῶν δ' Ἀθηναίων οὐκ ἤθελον ὑπακούειν ὥσπερ οἱ ἄλλοι νησιῶται, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον οὐδετέρων ὄντες ἡσύχαζον, ἔπειτα ὡς αὐτοὺς ἠνάγκαζον οἱ Ἀθηναῖοι δῃοῦντες τὴν γῆν, ἐς πόλεμον φανερὸν κατέστησαν.

4. *Μακεδόνας Ἀθηναῖοι, Περδίκκᾳ* (Göller). Die Vulg., auch fast in allen Hdd. befindlich (nur zwei Hdd. *Μακεδονίαν*), *Μακεδονίας Ἀθηναῖοι Περδίκκαν* scheint unstatthaft, da wohl *Μακεδονίας* weder von *Περδίκκαν* noch von *κατέκλῃσαν* abhängen kann. *κατέκλῃσαν*, sie schlossen (mit einer Flotte) ein. Diese Bedeutung bestreitend vermutet Kr. *κατελῄσαν*, was Meineke in der Form *κατέλῃσαν* billigt mit Beibehaltung von *Μακεδονίας*. Aber *καταλῃίζω* ist nirgends nachgewiesen. — *ξυνωμοσίαν*. 80, 2. — *παρασκευασαμένων κτἑ.* Das hat Thuk. früher nicht erzählt. — *ἔψευστο*, Medium. — *στρατιά*, St. und Cl. ziehen *στρατεία* vor. Dann wäre *διαλύειν* gebraucht wie in der Redensart *τὸν πόλεμον διαλύειν*. — *ἀπάραντος* ist verdächtig, weil es überall nur von Schiffern gebraucht wird. Man hat daher an *ἀπατήσαντος*, *ἀποδράντος*, *οὐ παρόντος*, *ἀπαρνηθέντος* gedacht. Das *ἀναπεισθέντος* des Schol. ist sinnlos und wahrscheinlich, wie Cl. vermutet, aus 80, 2 hier aufgenommen.

84. 416. — 1. *τὲ* entspricht dem *καί* vor *ἐπί*. — *Λεσβίαιν* — *δυοῖν*. Die besten Hdd. *Λεσβίαις* gegen den Sprachgebrauch des Th., der *δυοῖν* nur mit dem Gen. Dual. verbindet, mit dem Plur. dagegen das indekl. *δύο*. S. Herwerden stud. Th. 134 und Wecklein cur. ep. 16. — *καὶ νησιωτῶν*, und zwar derer auf den Inseln.

2. *Μήλιοι*, 3, 91, 2. — *οὐδετέρων ὄντες*. So der bloſse Genetiv bei *εἶναι* noch 3, 86, 2.

στρατοπεδευσάμενοι οὖν ἐς τὴν γῆν αὐτῶν τῇ παρασκευῇ ταύτῃ 3 οἱ στρατηγοὶ Κλεομήδης τε ὁ Λυκομήδους καὶ Τισίας ὁ Τισιμάχου, πρὶν ἀδικεῖν τι τῆς γῆς, λόγους πρῶτον ποιησομένους ἔπεμψαν πρέσβεις. οὓς οἱ Μήλιοι πρὸς μὲν τὸ πλῆθος οὐκ ἤγαγον, ἐν δὲ ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς ὀλίγοις λέγειν ἐκέλευον περὶ ὧν ἥκουσιν. οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις ἔλεγον τοιάδε.

85. „Ἐπειδὴ οὐ πρὸς τὸ πλῆθος οἱ λόγοι γίγνονται, ὅπως δὴ μὴ ξυνεχεῖ ῥήσει οἱ πολλοὶ ἐπαγωγὰ καὶ ἀνέλεγκτα ἐσάπαξ ἀκούσαντες ἡμῶν ἀπατηθῶσι (γιγνώσκομεν γὰρ ὅτι τοῦτο φρονεῖ ἡμῶν ἡ ἐς τοὺς ὀλίγους ἀγωγή), ὑμεῖς οἱ καθήμενοι ἔτι ἀσφαλέστερον ποιήσατε. καθ' ἕκαστον γὰρ καὶ μηδ' ὑμεῖς ἑνὶ λόγῳ, ἀλλὰ πρὸς τὸ μὴ δοκοῦν ἐπιτηδείως λέγεσθαι εὐθὺς ὑπολαμβάνοντες κρίνετε. καὶ πρῶτον εἰ ἀρέσκει ὡς λέγομεν, εἴπατε."

86. Οἱ δὲ τῶν Μηλίων ξύνεδροι ἀπεκρίναντο· „Ἡ μὲν ἐπιείκεια τοῦ διδάσκειν καθ' ἡσυχίαν ἀλλήλους οὐ ψέγεται, τὰ δὲ τοῦ πολέμου παρόντα ἤδη καὶ οὐ μέλλοντα διαφέροντα αὐτοῦ φαίνεται. ὁρῶμεν γὰρ αὐτούς τε κριτὰς ἥκοντας ὑμᾶς τῶν λεχθησομένων, καὶ τὴν τελευτὴν ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὸ εἰκὸς περιγενομένοις μὲν τῷ δικαίῳ καὶ δι' αὐτὸ μὴ ἐνδοῦσι πόλεμον ἡμῖν φέρουσαν, πεισθεῖσι δὲ δουλείαν."

87. ΑΘ. Εἰ μὲν τοίνυν ὑπονοίας τῶν μελλόντων λογιούμενοι ἢ ἄλλο τι ξυνήκετε ἢ ἐκ τῶν παρόντων καὶ ὧν ὁρᾶτε περὶ σωτηρίας βουλεύσοντες τῇ πόλει, παυοίμεθ' ἄν· εἰ δ' ἐπὶ τοῦτο, λέγοιμεν ἄν.

88. ΜΗΛ. Εἰκὸς μὲν καὶ ξυγγνώμη ἐν τῷ τοιῷδε καθεστῶτας ἐπὶ πολλὰ καὶ λέγοντας καὶ δοκοῦντας τρέπεσθαι· ἡ

---

85. Die folgende Unterredung ist nicht nur durch die Form merkwürdig, als das einzige Beispiel einer direkt dargestellten längern Unterhandlung bei Thuk. (über kürzere Unterredungen zu 1, 53, 2), sondern auch durch den Inhalt, insofern darin mit unerbittlicher Schroffheit die Konsequenzen der Lehre „vom Rechte des Stärkern" gezogen werden. Gleichsam einen Kommentar, sowohl zu der scharfen Entgegenstellung der zusammenhängenden Rede und der dialogischen Verhandlung als auch zu jener sophist. Lehre vom Rechte, giebt Platons Gorgias. — **καὶ πρῶτον κτἑ.** Sie sollen sich zuerst darüber erklären, ob ihnen der vorgeschlagene Modus der Verhandlung genehm ist. — **ἡμῶν** mit St. statt **ὑμῶν**.

86. **αὐτοῦ**, **τοῦ διδάσκειν καθ' ἡσυχίαν**. — **αὐτοὺς κριτάς**, Ankläger u. Richter in einer Person.

87. **ἄλλο τι — ἤ**. zu 3, 85, 4. — **ὧν ὁρᾶτε** hängt noch von **ἐκ** ab.

88. **δοκοῦντας**, meinend, tritt als mildernder Ausdruck an die Stelle von **ὑπονοίας** (K. 87).

μέντοι ξύνοδος καὶ περὶ σωτηρίας ἥδε πάρεστι, καὶ ὁ λόγος ᾧ προκαλεῖσθε τρόπῳ, εἰ δοκεῖ, γιγνέσθω.

89. *ΑΘ Ἡμεῖς τοίνυν οὔτε αὐτοὶ μετ' ὀνομάτων καλῶν, ὡς ἢ δικαίως τὸν Μῆδον καταλύσαντες ἄρχομεν ἢ ἀδικούμενοι νῦν ἐπεξερχόμεθα, λόγων μῆκος ἄπιστον παρέξομεν, οὐδ' ὑμᾶς ἀξιοῦμεν ἢ ὅτι Λακεδαιμονίων ἄποικοι ὄντες οὐ ξυνεστρατεύσατε ἢ ὡς ἡμᾶς οὐδὲν ἠδικήκατε λέγοντας οἴεσθαι πείσειν, τὰ δυνατὰ δ' ἐξ ὧν ἑκάτεροι ἀληθῶς φρονοῦμεν διαπράσσεσθαι, ἐπισταμένους πρὸς εἰδότας ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται, δυνατὰ δὲ οἱ προύχοντες πράσσουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσιν.*

90. *ΜΗΛ. Ἡμεῖς μὲν δὴ νομίζομέν γε χρήσιμον (ἀνάγκη γάρ, ἐπειδὴ ὑμεῖς οὕτω παρὰ τὸ δίκαιον τὸ ξυμφέρον λέγειν ὑπέθεσθε) μὴ καταλύειν ὑμᾶς τὸ κοινὸν ἀγαθόν, ἀλλὰ τῷ ἀεὶ ἐν κινδύνῳ γιγνομένῳ εἶναι τὰ εἰκότα δίκαια, καί τι καὶ ἐντὸς τοῦ ἀκριβοῦς πείσαντά τινα ὠφεληθῆναι. καὶ πρὸς ὑμῶν οὐχ ἧσσον τοῦτο, ὅσῳ καὶ ἐπὶ μεγίστῃ τιμωρίᾳ σφαλέντες ἂν τοῖς ἄλλοις παράδειγμα γένοισθε.*

89. *μετ' — ἄρχομεν.* Dies Thema führen die athen. Gesandten aus 1, 73 ff., teilweise 6, 83, obwohl sie auch dort sagen: *οὐ καλλιεπούμεθα ὡς ἢ τὸν βάρβαρον μόνοι καθελόντες εἰκότως ἄρχομεν.* — *ἐπεξερχόμεθα,* wie 3, 38, 1. vgl. unser „gegen einen vorgehen". — *ἄπιστον,* Mifstrauen erweckend. — *ὅτι — ἠδικήκατε* hängt von *λέγοντας* ab. — *ξυνεστρατεύσατε,* sc. *ἡμῖν.* Viel weniger zu *λέγοντας πείσειν* passend ist die andere, fast allgemein gebilligte Erklärung, wonach *αὐτοῖς,* i. e. *τοῖς Λακεδ.,* ergänzt wird. vgl. auch K. 96. — *ἐξ ὧν,* nach dem, was. — *διαπράσσεσθαι,* von *ἀξιοῦμεν* abhäng., dafs ihr zu erlangen suchet. — *ἐπισταμένους* bez. auf *ὑμᾶς.* — *δίκαια κρίνεται,* „Gerechtes wird in der menschlichen Erörterung nur bei den gleichen Zwangsmitteln in Anschlag gebracht, gilt als Entscheidungsgrund." Kr.

90. *ἡμεῖς* habe ich statt der wenig ansprechenden Lesart *ᾗ* = wie (von Böhme gestützt durch 7, 12, 3 *ᾗπερ κἀκεῖνοι πυνθάνονται*) wegen des offenbar beabsichtigten Gegensatzes *ἡμεῖς δέ* im folgenden Kap. aufgenommen (Bekk., Kr., St. Auch Winsem. „*et nos*"). Die Vulg. *ᾗ μὲν δή* ist unstatthaft wegen der sinnlosen Häufung der Partikeln. — *ὑπέθεσθε,* an die Hand gegeben habt. — *τὸ κοινὸν ἀγαθόν,* den allen gemeinsamen Vorteil, erklärt durch das Folg. — *εἶναι — δίκαια,* das Billige als Gerechtes angerechnet werde. Die Vulg. hat vor *δίκαια* noch *καί,* was nach den besten Hdd. zu tilgen war. — *καὶ ἐντὸς τοῦ ἀκριβοῦς* ist wohl schon wegen des Begriffes *ἀκριβοῦς* nur mit *πείσαντά τινα* passend zu verbinden. Sinn: Auch dann schon mufs der in Gefahr Schwebende einige Begünstigung erfahren (*τὶ ὠφεληθῆναι*), wenn die Gründe, mit denen er den Gegner zu überreden sucht, hinter (*ἐντός* = *citra*) dem strengen Recht zurückbleiben, nicht strenge, volle Beweiskraft haben. — *πείσαντα* zwar nur zwei schlechte Hdd., aber *πείσοντα* der

91. *ΑΘ.* Ἡμεῖς δὲ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς, ἢν καὶ παυθῇ, οὐκ ἀθυμοῦμεν τὴν τελευτήν· οὐ γὰρ οἱ ἄρχοντες ἄλλων, ὥσπερ καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὗτοι δεινοὶ τοῖς νικηθεῖσιν (ἔστι δὲ οὐ πρὸς Λακεδαιμονίους ἡμῖν ὁ ἀγών), ἀλλ' ἢν οἱ ὑπήκοοί που τῶν ἀρξάντων αὐτοὶ ἐπιθέμενοι κρατήσωσι. καὶ περὶ μὲν 2 τούτου ἡμῖν ἀφείσθω κινδυνεύεσθαι· ὡς δὲ ἐπ' ὠφελίᾳ τε πάρεσμεν τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ νῦν τοὺς λόγους ἐροῦμεν τῆς ὑμετέρας πόλεως, ταῦτα δηλώσομεν, βουλόμενοι ἀπόνως μὲν ὑμῶν ἄρξαι, χρησίμως δ' ὑμᾶς ἀμφοτέροις σωθῆναι.

92. *ΜΗΛ.* Καὶ πῶς χρήσιμον ἂν ξυμβαίη ἡμῖν δουλεῦσαι, ὥσπερ καὶ ὑμῖν ἄρξαι;

93. *ΑΘ.* Ὅτι ὑμῖν μὲν πρὸ τοῦ τὰ δεινότατα παθεῖν ὑπακοῦσαι ἂν γένοιτο, ἡμεῖς δὲ μὴ διαφθείραντες ὑμᾶς κερδαίνοιμεν ἄν.

94. *ΜΗΛ.* Ὥστε ἡσυχίαν ἄγοντας ἡμᾶς φίλους μὲν εἶναι ἀντὶ πολεμίων, ξυμμάχους δὲ μηδετέρων, οὐκ ἂν δέξαισθε;

95. *ΑΘ.* Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἡμᾶς βλάπτει ἡ ἔχθρα ὑμῶν ὅσον ἡ φιλία μὲν ἀσθενείας, τὸ δὲ μῖσος δυνάμεως παράδειγμα τοῖς ἀρχομένοις δηλούμενον.

übrigen ist sinnwidrig. — *πρός* c. gen. von Standpunkt aus, zu gunsten, im Interesse. — *ὅσῳ — γένοισθε*, als ihr auch zu härtester Bestrafung, wenn ihr besiegt würdet, den andern zum Muster dienen dürftet; an eurem grausamen Verfahren gegen uns würden sich die andern, eure Gegner, ein Beispiel, ein Muster zur Bestrafung eurer selbst nehmen.

91. 1. *ἀθυμοῦμεν τὴν τελ.*, sonst Dat. od. Präpos., hier c. acc. nach Analogie welcher Verba? Auch im Deutschen sagt man zuw. „wir sorgen nicht" c. acc. — *οὐ — νικ.* Wohl gesagt mit Rücksicht auf den am Ende des Krieges wirklich eingetretenen Fall, dafs gerade die Laked. sich gegen die Vernichtung Athens aussprachen. Xen. Hell. 2, 2, 19 f. — *οὗτοι.* s. 4, 44, 4. 8, 61, 2. Kr. Gr. 51, 5, 1. 7, 5. — Wie ist *δέ* hier wiederzugeben? — *ἀλλ' ἢν κτέ.* Auch zu diesem Gliede gehört noch *δεινοί* (*εἰσιν*). Zum Gedanken vgl. 3, 40, 4. 5.

2. *ἡμῖν ἀφείσθω*, sei uns überlassen, lasse man unsre Sorge sein. — *ἄρξαι.* zu 1, 3, 2. Ebenso K. 92 (u. *δουλεῦσαι*). 93. 100. — *ἀμφοτέροις*, i. e. *ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν*, verb. mit *χρησίμως*.

93. *πρό*, vor.

94. *ὥστε κτέ.* Also, dafs wir —, das würdet ihr nicht annehmen? Bei der Vulg., die noch *δέ* nach *ὥστε* gegen d. besten Hdd. hat, wäre *ὥστε* so gebraucht, wie sonst nach *δέομαι, πείθω.* — *δέξαισθε* Konj. von Bekker für *δέξοισθε*, das wohl nicht zulässig ist.

95. *οὐ γὰρ κτέ.* Das Nein, welches dieser Satz motiviert, bedarf keines speziellen Ausdrucks. Ähnlich wir: Uns schadet ja nicht. — *ἡ φιλία* gehört durch eine eigentümliche Verkettung zugleich zum Vorherg. und zum Folgenden: eure Freundschaft, indem diese.

96. *ΜΗΛ.* *Σκοποῦσι δ' ὑμῶν οὕτως οἱ ὑπήκοοι τὸ εἰκός, ὥστε τούς τε μὴ προσήκοντας καὶ ὅσοι ἄποικοι ὄντες οἱ πολλοὶ καὶ ἀποστάντες τινὲς κεχείρωνται ἐς τὸ αὐτὸ τιθέασιν;*

97. *ΑΘ.* *Δικαιώματι γὰρ οὐδετέρους ἐλλείπειν ἡγοῦνται, κατὰ δύναμιν δὲ τοὺς μὲν περιγίγνεσθαι, ἡμᾶς δὲ φόβῳ οὐκ ἐπιέναι· ὥστε ἔξω καὶ τοῦ πλειόνων ἄρξαι καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἡμῖν διὰ τὸ καταστραφῆναι ἂν παράσχοιτε, ἄλλως δὲ καὶ νησιῶται ναυκρατόρων καὶ ἀσθενέστεροι ἑτέρων ὄντες εἰ μὴ περιγένοισθε.*

98. *ΜΗΛ.* *Ἐν δ' ἐκείνῳ οὐ νομίζετε ἀσφάλειαν; (δεῖ γὰρ αὖ καὶ ἐνταῦθα, ὥσπερ ὑμεῖς τῶν δικαίων λόγων ἡμᾶς ἐκβιβάσαντες τῷ ὑμετέρῳ ξυμφόρῳ ὑπακούειν πείθετε, καὶ ἡμᾶς τὸ ἡμῖν χρήσιμον διδάσκοντας, εἰ τυγχάνει καὶ ὑμῖν τὸ αὐτὸ ξυμβαῖνον, πειρᾶσθαι πείθειν.) ὅσοι γὰρ νῦν μηδετέροις ξυμμαχοῦσι, πῶς οὐ πολεμώσεσθε αὐτούς, ὅταν ἐς τάδε βλέψαντες ἡγήσωνταί ποτε ὑμᾶς καὶ ἐπὶ σφᾶς ἥξειν; κἀν τούτῳ τι ἄλλο ἢ τοὺς μὲν ὑπάρχοντας πολεμίους μεγαλύνετε, τοὺς δὲ μηδὲ μελλήσαντας γενέσθαι ἄκοντας ἐπάγεσθε;*

---

96. *μὴ προσήκοντας* u. *ἄποικοι ὄντες* sind entgegengesetzt. — *ὅσοι — κεχείρωνται*, welche meistenteils als Kolonisten u. einige als Abgefallene überwältigt worden sind. Zum Ausdruck vgl. 3, 39, 3.

97. *τοὺς μέν* = *τοὺς μὴ προσήκοντας.* — *περιγίγνεσθαι*, sich halten, frei bleiben. — *ἔξω κτέ.*, abgesehen auch davon dafs. Als Subj. zu *ἄρξαι* erg. *ἡμᾶς.* — *τὸ ἀσφαλές* besteht darin, dafs das Beispiel der unterworfenen Melier andere vom Abfall abhalten würde. — *ναυκρατόρων* hängt von *περιγένοισθε* ab, indem *εἰ* nachgestellt ist, um *νησιῶται* u. *ναυκράτορες* scharf aneinanderzurücken: zumal wenn ihr nicht, Inselbewohner gegenüber Seebeherrschern, u. schwächer als andere, euch gehalten haben würdet. Der Gedanke wird deutlicher in affirmativer Fassung: Gefährlich würde es für uns sein, wenn ihr als Inselbewohner und obenein schwächer als andere (z. B. die Lesbier, Chier, Samier) Seebeherrschern, wie wir sind, erfolgreichen Widerstand geleistet haben würdet. In dieser Weise aufgefafst scheint mir die handschriftl. Lesart genügend.

98. *ἐν ἐκείνῳ*, in der Neutralität gewisser Staaten. Dies ist zu entnehmen aus der nur indirekten Erläuterung *ὅσοι γὰρ κτέ.* — *ἐκβιβάσαντες*, B. Textausg. und St. Die Lesart der besten Hdd. *ἐκβιάσαντες* kann leicht durch Verschreibung entstanden sein, wie 6, 64, 1. 7, 60, 2. — *ξυμβαῖνον*, sc. *χρήσιμον*, sich als nützlich ergiebt. — *τί ἄλλο ἤ.* wie 3, 39, 2. Siehe auch Kap. 87. — *μελλήσαντας*, Schol. (*τοὺς μηδὲ διανοηθέντας ὑμῖν τὴν ἀρχὴν πολεμεῖν*) für *μελλήσοντας* der Hdd. — *ἐπάγεσθε*, treibt ihr (zu eurem Schaden) dazu. Ähnlich 41, 2. 45, 1. Kr.: zieht sie euch als Feinde zu, über den Hals, vgl. 6, 10, 1, wo jedoch *δεῦρο* dabei steht.

99. *ΑΘ.* Οὐ γὰρ νομίζομεν ἡμῖν τούτους δεινοτέρους, ὅσοι ἠπειρῶταί που ὄντες τῶν ἐλευθέρων πολλὴν τὴν διαμέλλησιν τῆς πρὸς ἡμᾶς φυλακῆς ποιήσονται, ἀλλὰ τοὺς νησιώτας τέ που ἀνάρκτους, ὥσπερ ὑμᾶς, καὶ τοὺς ἤδη τῆς ἀρχῆς τῷ ἀναγκαίῳ παροξυνομένους. οὗτοι γὰρ πλεῖστ' ἂν τῷ ἀλογίστῳ ἐπιτρέψαντες σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς ἐς προὖπτον κίνδυνον καταστήσειαν.

100. *ΜΗΛ.* Ἦπου ἄρα, εἰ τοσαύτην γε ὑμεῖς τε μὴ πανθῆναι ἀρχῆς καὶ οἱ δουλεύοντες ἤδη ἀπαλλαγῆναι τὴν παρακινδύνευσιν ποιοῦνται, ἡμῖν γε τοῖς ἔτι ἐλευθέροις πολλὴ κακότης καὶ δειλία μὴ πᾶν πρὸ τοῦ δουλεῦσαι ἐπεξελθεῖν.

101. *ΑΘ.* Οὔκ, ἤν γε σωφρόνως βουλεύησθε· οὐ γὰρ περὶ ἀνδραγαθίας ὁ ἀγὼν ἀπὸ τοῦ ἴσου ὑμῖν μὴ αἰσχύνην ὀφλεῖν, περὶ δὲ σωτηρίας μᾶλλον ἡ βουλὴ πρὸς τοὺς κρείσσονας πολλῷ μὴ ἀνθίστασθαι.

102. *ΜΗΛ.* Ἀλλ' ἐπιστάμεθα τὰ τῶν πολέμων ἔστιν ὅτε κοινοτέρας τὰς τύχας λαμβάνοντα ἢ κατὰ τὸ διαφέρον ἑκατέρων πλῆθος. καὶ ἡμῖν τὸ μὲν εἶξαι εὐθὺς ἀνέλπιστον, μετὰ δὲ τοῦ δρωμένου ἔτι καὶ στῆναι ἐλπὶς ὀρθῶς.

103. *ΑΘ.* Ἐλπὶς δέ, κινδύνῳ παραμύθιον οὖσα, τοὺς μὲν ἀπὸ περιουσίας χρωμένους αὐτῇ, κἂν βλάψῃ, οὐ καθεῖλε· τοῖς δ' ἐς ἅπαν τὸ ὑπάρχον ἀναρριπτοῦσι (δάπανος γὰρ φύσει)

99. *τῶν ἐλευθέρων* hat Stahl für das höchst unklare *τῷ ἐλευθέρῳ* nach der Bemerkung des Schol.: *οὐ γὰρ νομίζομεν τοὺς ἐλευθέρους τῶν ἠπειρώτων ἡμῖν ἔσεσθαι πολεμίους* verbessert u. vergleicht damit 7, 44, 8 *ὅσοι ἦσαν τῶν προτέρων στρατιωτῶν.* — *πολλὴν — ποιήσονται*, d. Sicherung gegen uns sehr zögernd (lässig) betreiben werden. — *ἀνάρκτους*, wenn sie unbeherrscht sind, = *ἀνάρκτους ὄντας.* zu 1, 49, 5. — *τῷ ἀναγκαίῳ*, durch den Druck. — *τῷ ἀλογίστῳ*, Mangel an Berechnung, Unüberlegtheit.

100. Zu *ὑμεῖς* das Präd. *τὴν παρακινδ. ποιεῖσθε τοσαύτην.* Vom Präd. hängen die Inff. des Zwecks *μὴ πανθῆναι, ἀπαλλαγῆναι* ab. — *ἀπαλλαγῆναι*, sc. *ἀρχῆς.*

101. *ἀπὸ τοῦ ἴσου* 1, 77, 3, als Gleichmächtige. — *μὴ — ὀφλεῖν* (Aor. mit Kr. st. *ὄφλειν* d. Hdd.) erklärt *π. ἀνδραγ.*, ebenso *μὴ — ἀνθίστ.* das *π. σωτηρίας.* *π. σωτ. βουλή* vgl. mit Kap. 88.

102. *πολέμων*, eine Handschr. richtig st. *πολεμίων.* — *κοινοτέρας*, soviel als: auf beiden Seiten gleichmäfsigere. — *ἢ κατά.* zu Kap. 65, 3. — *μετὰ τοῦ δρωμένου*, vgl. 66, 4, hier: beim Handeln. — *ὀρθῶς* verb. mit *στῆναι.*

103. 1. *ἀπὸ περιουσίας*, bei Überflufs, bei überreichen Mitteln, sodafs sie eben nur den Überschufs aufs Spiel setzen. — *καθεῖλε*, der gnomische Aor. Kr. 53, 10, 2. — *τοῖς δ' — ἀναρριπτοῦσι.* Wenn Raphel zu Arr. An. 4, 11, 15 (von Kr. citiert, doch mir nicht zugänglich) genügend nachgewiesen hat,

ἅμα τε γιγνώσκεται σφαλέντων καὶ ἐν ὅτῳ ἔτι φυλάξεταί τις
2 *αὐτὴν γνωρισθεῖσαν οὐκ ἐλλείπει. ὃ ὑμεῖς ἀσθενεῖς τε καὶ ἐπὶ ῥοπῆς μιᾶς ὄντες μὴ βούλεσθε παθεῖν, μηδὲ ὁμοιωθῆναι τοῖς πολλοῖς, οἷς παρὸν ἀνθρωπείως ἔτι σῴζεσθαι, ἐπειδὰν πιεζομένους αὐτοὺς ἐπιλίπωσιν αἱ φανεραὶ ἐλπίδες, ἐπὶ τὰς ἀφανεῖς καθίστανται, μαντικήν τε καὶ χρησμοὺς καὶ ὅσα τοιαῦτα μετ' ἐλπίδων λυμαίνεται.*

104. *ΜΗΛ. Χαλεπὸν μὲν καὶ ἡμεῖς, εὖ ἴστε, νομίζομεν πρὸς δύναμίν τε τὴν ὑμετέραν καὶ τὴν τύχην, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ἔσται, ἀγωνίζεσθαι· ὅμως δὲ πιστεύομεν τῇ μὲν τύχῃ ἐκ τοῦ θείου μὴ ἐλασσώσεσθαι, ὅτι ὅσιοι πρὸς οὐ δικαίους ἱστάμεθα, τῆς δὲ δυνάμεως τῷ ἐλλείποντι τὴν Λακεδαιμονίων ἡμῖν ξυμμαχίαν προσέσεσθαι, ἀνάγκην ἔχουσαν, καὶ εἰ μή του ἄλλου, τῆς γε ξυγγενείας ἕνεκα καὶ αἰσχύνῃ βοηθεῖν. καὶ οὐ παντάπασιν οὕτως ἀλόγως θρασυνόμεθα.*

105. *ΑΘ. Τῆς μὲν τοίνυν πρὸς τὸ θεῖον εὐμενείας οὐδ'*

dafs *ἐς ἅπαν* bedeutet: völlig, ganz und gar, so kann man sich bei dieser Erklärung beruhigen. Andernfalls müfste man *ἐς ἅπαν τὸ ὑπάρχον* verbinden u. bei *ἀναρριπτοῦσι* ergänzen *κίνδυνον* oder *κύβον*: denen, die auf ihr ganzes Vermögen hin einen Wurf wagen, d. h. ihre ganze Existenz auf einen Wurf setzen. Über *ἀναρριπτεῖν* zu 3, 14, 1. — *σφαλέντων*, gen. abs., sc. *αὐτῶν*. — *καὶ — ἐλλείπει*, und läfst nichts übrig, worin (in dessen Besitz) man sich noch (künftig) vor ihr, der erkannten, hüten könnte. *ἐλλείπω* ist nicht ganz sicher in dieser Bedeutung, weshalb man *οὐ καταλείπει*, *οὐκέτι λείπει* vermutet hat; doch steht es in dem ähnl. Sinne: darin zurücklassen Sophokl. El. 736. Eurip. El. 609. Apoll. Rh. 1, 515 (Steph. Thes.). Eine andere, nicht schlechthin verwerfliche Erklärung unserer St. ist: und solange man sich noch vor ihr, wenn man sie erkannt hätte, würde hüten können, läfst sie nicht ab.

2. *ῥοπῆς*, Bild von der Wage, wo *ῥοπή*, *ῥέπειν* das Überschlagen nach einer Seite ist, *momentum*. — *παρόν*. zu 1, 74, 1. — *ἀνθρωπείως*. Gegensatz zu den mysteriösen (*ἀφανεῖς*) Hoffnungen auf übermenschliche Hülfe, wie sie durch Orakel etc. genährt werden. — Beachte den Unterschied von *μαντική* und *χρησμοί*. s. 3, 21, 3. 104, 1 u. 8, 1, 1 *ὠργίζοντο δὲ καὶ τοῖς χρησμολόγοις τε καὶ μάντεσι καὶ ὁπόσοι τι αὐτοὺς θειάσαντες ἐπήλπισαν* etc. — *λυμαίνεται* ist Med.

104. *εἰ — ἔσται*, sc. *ἡ τύχη*, wenn es nicht gleich verteilt sein wird. s. *ἐκ τοῦ ὁμοίου ἔσται* 1, 143, 4. *ἐκ τοῦ ἴσου γίγνωνται* 2, 3, 4. — *ἐκ τοῦ θείου* ebenso 112, 2. — *ἡμῖν* verb. mit *προσέσεσθαι*. zu 1, 68, 1. Dafs schon der Dat. *τῷ ἐλλείποντι* zu demselben Verb. gehört, spricht nicht dagegen.

105. 1. *πρὸς τὸ θεῖον* mit *εὐμένεια* zu verbinden, in welchem mehr der Begriff des guten Einvernehmens, der gegenseitigen Zuneigung als der des einseitigen Wohlwollens liegt; zur Bezeichnung des gegenseitigen Verhältnisses ist gerade *πρός* c. acc.

ἡμεῖς οἰόμεθα λελείψεσθαι. οὐδὲν γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπείας τῶν μὲν ἐς τὸ θεῖον νομίσεως τῶν δ' ἐς σφᾶς αὐτοὺς βουλήσεως δικαιοῦμεν ἢ πράσσομεν. ἡγούμεθα γὰρ τό τε θεῖον δόξῃ, 2 τὸ ἀνθρώπειόν τε σαφῶς διὰ παντὸς ὑπὸ φύσεως ἀναγκαίας, οὗ ἂν κρατῇ, ἄρχειν. καὶ ἡμεῖς οὔτε θέντες τὸν νόμον οὔτε κειμένῳ πρῶτοι χρησάμενοι, ὄντα δὲ παραλαβόντες καὶ ἐσόμενον ἐς ἀεὶ καταλείψοντες χρώμεθα αὐτῷ, εἰδότες καὶ ὑμᾶς ἂν καὶ ἄλλους ἐν τῇ αὐτῇ δυνάμει ἡμῖν γενομένους δρῶντας ἂν ταὐτό. καὶ πρὸς μὲν τὸ θεῖον οὕτως ἐκ τοῦ εἰκότος οὐ φοβούμεθα ἐλασσώσεσθαι· τῆς δὲ ἐς Λακεδαιμονίους δόξης, ἣν διὰ 3 τὸ αἰσχρὸν δὴ βοηθήσειν ὑμῖν πιστεύετε αὐτούς, μακαρίσαντες ὑμῶν τὸ ἀπειρόκακον οὐ ζηλοῦμεν τὸ ἄφρον. Λακεδαιμόνιοι 4 γὰρ πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ' ἂν δηλώσειεν ὅτι ἐπιφανέστατα ὧν ἴσμεν τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. καίτοι οὐ πρὸς τῆς ὑμετέρας νῦν ἀλόγου σωτηρίας ἡ τοιαύτη διάνοια.

106. *ΜΗΛ.* Ἡμεῖς δὲ κατ' αὐτὸ τοῦτο ἤδη καὶ μάλιστα πιστεύομεν τῷ ξυμφέροντι αὐτῶν, Μηλίους ἀποίκους ὄντας μὴ βουλήσεσθαι προδόντας τοῖς μὲν εὔνοις τῶν Ἑλλήνων ἀπίστους καταστῆναι, τοῖς δὲ πολεμίοις ὠφελίμους.

die normale Konstr. — *οὐδὲν — ἔξω*, nichts, was aufserhalb — läge, widerspräche. — *τῶν — νομίσεως*, das Glauben des die Gottheit Betreffenden, der Glaube an die Gottheit. — Auch zu *τῶν — βουλήσεως* gehört *ἔξω τῆς ἀνθρωπείας*. *ἐς σφᾶς αὐτούς* ist gesagt in Bezug auf das in *ἀνθρωπείας* liegende *τῶν ἀνθρώπων*. s. 2, 45, 2. Wegen der Wortstellung des Ganzen vgl. zu 2, 44, 1.

2. *δόξῃ*, dem Glauben zufolge. Gegensatz *σαφῶς*. — *οὔτε θέντες κτέ.* Ähnliche Gedankenwendung bei Herod. 7, 8, 2. — *ἂν — ἄν* in demselben Satzgliede. zu 1, 36, 3. — *ἡμῖν* nach *τῇ αὐτῇ*, also wie zu übersetzen? — *ταὐτό* Stahl richtig nach Schol.

3. *τῆς — δόξης* hängt ab von *τὸ ἄφρον*. — *δόξαν πιστεύειν* wie *μάχην νικᾶν*.

4. *πλεῖστα* verb. mit *χρῶνται*. s. 2, 15, 5. — *πρὸς τοὺς ἄλλους* gehört aufser zu *προσφέρονται* auch noch zu *τὰ μὲν ἡδέα κτέ.* — *ἄν* beim Partiz., weil es im Verb. fin. heifsen würde: *πολλὰ ἄν τις ἔχοι*. s. Kap. 9, 3. 60, 5. — *ἀλόγου* (wegen 104), unwahrscheinlich. — *διάνοια*, Denkart.

106. *κατ' αὐτὸ τοῦτο*, eben wegen der angegebenen Denkart der Laked. — *τῷ ξυμφέροντι αὐτῶν* hält St. für Glossem zu *κατ' αὐτὸ τοῦτο*, doch halte ich die ausdrückliche Bezeichnung des *ξυμφέρον* für nötig, zumal die Athener wieder darauf bezugnehmen. — *Μηλίους ἀποίκους ὄντας* ist Obj. v. *προδόντας*, welches auf die Lak. geht.

107. *ΑΘ. Οὔκουν οἴεσθε τὸ ξυμφέρον μὲν μετὰ ἀσφαλείας εἶναι, τὸ δὲ δίκαιον καὶ καλὸν μετὰ κινδύνου δρᾶσθαι· ὃ Λακεδαιμόνιοι ἥκιστα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τολμῶσιν.*

108. *ΜΗΛ. Ἀλλὰ καὶ τοὺς κινδύνους τε ἡμῶν ἕνεκα μᾶλλον ἡγούμεθ' ἂν ἐγχειρίσασθαι αὐτούς, καὶ βεβαιοτέρους ἢ ἐς ἄλλους νομιεῖν, ὅσῳ πρὸς μὲν τὰ ἔργα τῆς Πελοποννήσου ἐγγὺς κείμεθα, τῆς δὲ γνώμης τῷ ξυγγενεῖ πιστότεροι ἑτέρων ἐσμέν.*

109. *ΑΘ. Τὸ δ' ἐχυρόν γε τοῖς ξυναγωνιουμένοις οὐ τὸ εὔνουν τῶν ἐπικαλεσαμένων φαίνεται, ἀλλ' ἢν τῶν ἔργων τις δυνάμει πολὺ προύχῃ· ὃ Λακεδαιμόνιοι καὶ πλεῖόν τι τῶν ἄλλων σκοποῦσι. τῆς γοῦν οἰκείας παρασκευῆς ἀπιστίᾳ καὶ μετὰ ξυμμάχων πολλῶν τοῖς πέλας ἐπέρχονται· ὥστε οὐκ εἰκὸς ἐς νῆσόν γε αὐτοὺς ἡμῶν ναυκρατόρων ὄντων περαιωθῆναι.*

110. *ΜΗΛ. Οἱ δὲ καὶ ἄλλους ἂν ἔχοιεν πέμψαι· πολὺ δὲ τὸ Κρητικὸν πέλαγος, δι' οὗ τῶν κρατούντων ἀπορώτερος* 2 *ἡ λῆψις ἢ τῶν λαθεῖν βουλομένων ἡ σωτηρία. καὶ εἰ τοῦδε σφάλλοιντο, τράποιντ' ἂν καὶ ἐς τὴν γῆν ὑμῶν καὶ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ξυμμάχων, ὅσους μὴ Βρασίδας ἐπῆλθε· καὶ οὐ περὶ τῆς μὴ προσηκούσης μᾶλλον ἢ τῆς οἰκειοτέρας ξυμμαχίδος τε καὶ γῆς ὁ πόνος ὑμῖν ἔσται.*

111. *ΑΘ. Τούτων μὲν καὶ πεπειραμένοις ἄν τι γένοιτο,*

107. *οὔκουν*, also nicht. — *δρᾶσθαι*. Alle Hdd., wie es scheint, *δρᾶσαι*, was sich kaum erklären läfst.

108. *βεβαιοτέρους*. s. 3, 39, 6 *τὸν μετὰ τῶν ὀλίγων κίνδυνον ἡγησάμενοι βεβαιότερον*. — *ἢ ἐς ἄλλους*, eigentlich: als solche, die an andere gewendet werden, d. h. als für andere unternommene. — *ὅσῳ*, eigentlich in Beziehung auf ein vorher gedachtes *τοσούτῳ* gesetzt: „Um soviel eher (werden sie es thun) als". cf. 3, 11, 1. Daraus entsteht die Bedeutung „da". s. 6, 92, 5. 89, 6, Kr. 51, 10, 5. — *τῆς γνώμης τῷ ξυγγενεῖ*, durch die Verwandtschaft der Gesinnung. Die Stammverwandtschaft erzeugt wirklich stets eine gewisse Gemeinsamkeit d. Denkens und Empfindens.

109. *τὸ ἐχυρόν* ist Prädik. — *ἀλλ' ἤν*. Anknüpfung wie 91, 1. — *καὶ μετὰ ξ. π.*, auch mit v. B. Derselbe Gedanke 2, 39, 2. — Üb. *εἰκός* c. inf. aor. 1, 81, 6.

110. 1. *τὸ Κρητικὸν πέλ.* 4, 53, 3. — *τῶν κρατούντων*, gen. subj. — *ἀπορώτερος* als Femin. zu 3, 101, 2.

2. *ξυμμαχίδος τε καὶ γῆς*, Bundesgenossengebiet u. Vaterland, entspricht chiastisch dem Obigen: *ἐς τὴν γῆν ὑμῶν καὶ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ξυμμάχων*. Substantivisch steht *ξυμμαχίς* auch 1, 110, 4. 2, 80, 1. 5, 36, 1: Bundesgenossenschaft (konkret), doch eigentlich wohl nur Bundesgebiet. Haase vermutet *ξυμμαχίας*, Poppo, Kr. u. St. klammern *ξυμμαχίδος τε καὶ γῆς* ein, auch B. in der Textausg.

111. 1. *τούτων — ὅτι. Τούτων* hängt ab von *τί*. Auf die Melier

καὶ ὑμῖν [καὶ] οὐκ ἀνεπιστήμοσιν ὅτι οὐδ' ἀπὸ μιᾶς πώποτε πολιορκίας Ἀθηναῖοι δι' ἄλλων φόβον ἀπεχώρησαν. ἐνθυμούμεθα δὲ ὅτι φήσαντες περὶ σωτηρίας βουλεύσειν οὐδὲν ἐν τοσούτῳ λόγῳ εἰρήκατε ᾧ ἄνθρωποι ἂν πιστεύσαντες νομίσειαν σωθήσεσθαι, ἀλλ' ὑμῶν τὰ μὲν ἰσχυρότατα ἐλπιζόμενα μέλλεται, τὰ δ' ὑπάρχοντα βραχέα πρὸς τὰ ἤδη ἀντιτεταγμένα περιγίγνεσθαι. πολλήν τε ἀλογίαν τῆς διανοίας παρέχετε, εἰ μὴ μεταστησάμενοι ἔτι ἡμᾶς ἄλλο τι τῶνδε σωφρονέστερον γνώσεσθε. οὐ γὰρ δὴ ἐπί γε τὴν ἐν τοῖς αἰσχροῖς καὶ προύπτοις κινδύνοις πλεῖστα διαφθείρουσαν ἀνθρώπους αἰσχύνην τρέψεσθε. πολλοῖς γὰρ προορωμένοις ἔτι ἐς οἷα φέρονται ⸢τὸ αἰσχρὸν καλούμενον ὀνόματος ἐπαγωγοῦ δυνάμει⸣ ἐπεσπάσατο, ἡσσηθεῖσι τοῦ ⸢ῥήματος, ἔργῳ ξυμφοραῖς ἀνηκέστοις ἑκόντας περιπεσεῖν ⸢καὶ αἰσχύνην αἰσχίω μετὰ ⸢ἀνοίας ἢ τύχης προσλαβεῖν. ὃ ὑμεῖς, ἢν εὖ βουλεύησθε, φυλάξεσθε καὶ οὐκ ἀπρεπὲς νομιεῖτε πόλεώς τε τῆς μεγίστης ἡσσᾶσθαι μέτρια προκαλουμένης, ξυμμάχους γενέσθαι ἔχοντας τὴν ὑμετέραν αὐτῶν ὑποτελεῖς, καὶ δοθείσης αἱρέσεως πολέμου πέρι καὶ ἀσφαλείας μὴ τὰ χείρω φιλονεικῆσαι· ὡς οἵτινες τοῖς μὲν ἴσοις μὴ εἴκουσι, τοῖς δὲ ⸢κρείσσοσι καλῶς προσφέρονται, πρὸς δὲ τοὺς ἥσσους

2 3 4

paſst das Part. *πεπειραμένοις* nicht, daher streichen wir mit Stahl *καί* nach *ὑμῖν* und beziehen *πεπειρ.* auf die Athener, sodaſs der Sinn entsteht: Es mag ja etwas von den Dingen, die ihr uns in Aussicht stellt, geschehen, dann ist's für uns (*πεπειρ.*) nichts Neues und ihr wiſst recht wohl —. *ἡμῖν* zu *πεπειρ.* nach *γένοιτο* einzuschieben ist nicht nötig. Über den Dat. des Part. mit *εἶναι, γίγνεσθαι* s. 2, 3, 2. Zur Sache vgl. 1, 105. 3, 26.

2. *φήσαντες.* 88. — *ὑμῶν — μέλλεται*, eure stärkste Hilfe wird als eine (nur) gehoffte (bloſs erst) beabsichtigt, liegt noch in der Zukunft. — *βραχέα περιγίγνεσθαι*, zu gering, um obsiegen zu können. zu 1, 50, 5. — *πρός*, im Verhältnis zu. — *ἔτι* zu *μεταστησάμενοι* (nachdem ihr habt abtreten lassen) gesetzt, obwohl es logisch zu *γνώσεσθαι* gehört. Ebenso *ὅμως, μεταξύ* u. a.

3. *αἰσχροῖς*, schimpflich sowohl wegen des Leichtsinns, mit dem sie gewagt werden, als besonders wegen der Schmach, die ihr unglücklicher Ausgang herbeiführt. So gleich nachher *αἰσχύνην αἰσχίω μετ' ἀνοίας.* Die sprachliche Form unserer St. ist wie 1, 122, 4. — *πολλοῖς — περιπεσεῖν*, vielen zog das sogenannte Schimpfliche es zu, daſs sie — gerieten. — *ἡσσηθεῖσι*, überwältigt, sich beugend. — *μετά* gehört auch zu *τύχης*, bei, durch Unglück. Schol. *τύχῃ*, was P.-St. aufgenommen hat.

4. *ξυμμάχους — ὑποτελεῖς* ist Epexegese von *μέτρια προκ.* — *φιλονεικῆσαι* hier durch den Zusammenhang = *φιλονεικίᾳ ἑλέσθαι*, daher mit dem Akk. vgl. Plat. Prot. p. 360 E. — *καλῶς προσφέρονται*, sich gut abfinden, stellen, ein mit Fleiſs gemilderter Ausdruck für das, was er eigentlich meint: *ὑπακούουσι.*

5 *μέτριοί εἰσι, πλεῖστ' ἂν ὀρθοῖντο. σκοπεῖτε οὖν καὶ μεταστάντων ἡμῶν καὶ ἐνθυμεῖσθε πολλάκις ὅτι περὶ πατρίδος βουλεύεσθε, ἣν μιᾶς πέρι καὶ ἐς μίαν βουλὴν τυχοῦσάν τε καὶ μὴ κατορθώσασαν ἔσται.*

112. *Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι μετεχώρησαν ἐκ τῶν λόγων· οἱ δὲ Μήλιοι κατὰ σφᾶς αὐτοὺς γενόμενοι, ὡς ἔδοξεν αὐτοῖς* 2 *παραπλήσια καὶ ἀντέλεγον, ἀπεκρίναντο τάδε· „Οὔτε ἄλλα δοκεῖ ἡμῖν ἢ ἅπερ καὶ τὸ πρῶτον, ὦ Ἀθηναῖοι, οὔτ' ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πόλεως ἑπτακόσια ἔτη ἤδη οἰκουμένης τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρησόμεθα, ἀλλὰ τῇ τε μέχρι τοῦδε σῳζούσῃ τύχῃ ἐκ τοῦ θείου αὐτὴν καὶ τῇ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ Λακεδαιμονίων* 3 *τιμωρίᾳ πιστεύοντες πειρασόμεθα σῴζεσθαι. προκαλούμεθα δὲ ὑμᾶς φίλοι μὲν εἶναι, πολέμιοι δὲ μηδετέροις, καὶ ἐκ τῆς γῆς ἡμῶν ἀναχωρῆσαι σπονδὰς ποιησαμένους αἵτινες δοκοῦσιν ἐπιτήδειοι εἶναι ἀμφοτέροις."*

113. *Οἱ μὲν δὴ Μήλιοι τοσαῦτα ἀπεκρίναντο· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι διαλυόμενοι ἤδη ἐκ τῶν λόγων ἔφασαν· „Ἀλλ' οὖν μόνοι γε ἀπὸ τούτων τῶν βουλευμάτων, ὡς ἡμῖν δοκεῖτε, τὰ μὲν μέλλοντα τῶν ὁρωμένων σαφέστερα κρίνετε, τὰ δὲ ἀφανῆ τῷ βούλεσθαι ὡς γιγνόμενα ἤδη θεᾶσθε, καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τύχῃ καὶ ἐλπίσι πλεῖστον δὴ παραβεβλημένοι καὶ πιστεύσαντες πλεῖστον καὶ σφαλήσεσθε."*

114. *Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναίων πρέσβεις ἀνεχώρησαν ἐς τὸ*

5. *ἣν — ἔσται* ist wahrscheinlich verfälscht. Konstr. *ἣν (βουλὴν) περὶ μ. (πατρίδος) καὶ ἐς μίαν (πατρ.?)* sc. *βουλεύεσθαι ἔσται β. τυχ. τε καὶ μὴ κατ.* Die zahlreichen Konjekturen helfen nicht. *ἐς μίαν* wird sonst auf *βουλήν* bezogen. *καὶ πολλάκις πρὸ ὀφθαλμῶν λάβετε ὅτι περὶ πατρίδος ἡ σκέψις, μιᾶς οὔσης περὶ ἧς ἐν μιᾷ βουλῇ ἢ κατορθώσετε ἢ σφαλήσεσθε.* (Schol.) — *τὲ καί* verbindet die entgegengesetzten Begriffe *τυχοῦσαν* und *μὴ κατορθώσασαν*, wie 2, 35, 1 in *εὖ τε καὶ χεῖρον εἰπόντι*, dem Sinne nach = *sive — sive.*

112. 1. *καί*, wie. — *ἀντέλεγον*, näml. als die Ath. noch zugegen waren, scheinbar für das Plusqu.

2. *τῇ τε — αὐτήν.* Über die Stellung zu 1, 11, 3. — *τῶν ἀνθρ. καὶ Λ.* zu 1, 80, 3. St. streicht *καὶ Λ.* ohne genügenden Grund. — *τιμωρίᾳ* hier Hilfe, wie 3, 20, 1.

3. *προκαλούμεθα ὑμᾶς* paſst eigentl. nur zu *ἀναχωρῆσαι*; zu *φίλοι — μηδετέροις* sollte man eher erwarten *ἐπαγγελλόμεθα*: wir erbieten uns. Also eine Art Zeugma. vgl. 8, 9, 1, wo *ἑτοῖμος* nur zu *ποιήσασθαι* paſst. — *ἐπιτήδειοι*, sonst dreier Endungen wie 21, 2. 81, 2.

113. *διαλυόμενοι*, sich entfernend. s. 2, 12, 3. — *τῷ βούλεσθαι κτέ.* Ähnlicher Gedanke 4, 108, 4. — *παραβεβλημένοι* ist Med. s. 2, 44, 3. Cl. will *καί* streichen, da *παραβ.* nicht mit dem Dativ verbunden werden könne, doch hat Stahl ein Beisp. aus Aristoph. beigebracht. Das Part. Perf. bezeichnet den noch fortdauernden Zustand.

στράτευμα· οἱ δὲ στρατηγοὶ αὐτῶν, ὡς οὐδὲν ὑπήκουον οἱ Μήλιοι, πρὸς πόλεμον εὐθὺς ἐτράποντο καὶ διελόμενοι κατὰ πόλεις περιετείχισαν κύκλῳ τοὺς Μηλίους. καὶ ὕστερον φυ- 2 λακὴν σφῶν τε αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων καταλιπόντες οἱ Ἀθηναῖοι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀνεχώρησαν τῷ πλείονι τοῦ στρατοῦ. οἱ δὲ λειπόμενοι παραμένοντες ἐπολιόρκουν τὸ χωρίον.

115. Καὶ Ἀργεῖοι κατὰ τὸν χρόνον τὸν αὐτὸν ἐσβαλόντες ἐς τὴν Φλιασίαν καὶ λοχισθέντες ὑπό τε Φλιασίων καὶ τῶν σφετέρων φυγάδων διεφθάρησαν ὡς ὀγδοήκοντα. καὶ οἱ 2 ἐκ τῆς Πύλου Ἀθηναῖοι Λακεδαιμονίων πολλὴν λείαν ἔλαβον. καὶ Λακεδαιμόνιοι δι' αὐτὸ τὰς μὲν σπονδὰς οὐδ' ὣς ἀφέντες ἐπολέμουν αὐτοῖς, ἐκήρυξαν δὲ εἴ τις βούλεται παρὰ σφῶν Ἀθηναίους λῄζεσθαι. καὶ Κορίνθιοι ἐπολέμησαν ἰδίων τινῶν 3 διαφορῶν ἕνεκα τοῖς Ἀθηναίοις· οἱ δ' ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἡσύχαζον. εἷλον δὲ καὶ οἱ Μήλιοι τῶν Ἀθηναίων τοῦ περι- 4 τειχίσματος τὸ κατὰ τὴν ἀγορὰν προσβαλόντες νυκτός, καὶ ἄνδρας τε ἀπέκτειναν καὶ ἐσενεγκάμενοι σῖτόν τε καὶ ὅσα πλεῖστα ἐδύναντο χρήσιμα ἀναχωρήσαντες ἡσύχαζον· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἄμεινον τὴν φυλακὴν τὸ ἔπειτα παρεσκευάζοντο. καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα.

116. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος Λακεδαιμόνιοι μελλήσαντες ἐς τὴν Ἀργείαν στρατεύειν, ὡς αὐτοῖς τὰ διαβατήρια [ἱερὰ ἐν ταῖς ὁρίοις] οὐκ ἐγίγνετο, ἀνεχώρησαν. καὶ Ἀργεῖοι διὰ τὴν ἐκείνων μέλλησιν τῶν ἐν τῇ πόλει τινὰς ὑποπτεύσαντες τοὺς μὲν ξυνέλαβον, οἱ δ' αὐτοὺς καὶ διέφυγον. καὶ οἱ 2 Μήλιοι περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους αὖθις καθ' ἕτερόν τι τοῦ περιτειχίσματος εἷλον τῶν Ἀθηναίων, παρόντων οὐ πολλῶν

114. 1. *διελόμενοι* zu 75, 4.

115. 1. *τῶν σφετ. φυγ.* 83, 3.
2. *οἱ ἐκ τ. Π. Ἀ.* Es sind die Heloten gemeint, 56, 3, weshalb Kr. *Ἀθηναῖοι* streichen will. — *οὐδ' ὥς* gehört aufser zu *ἀφέντες* auch zu *ἐπολέμουν.*
3. *διαφορῶν*, Zwistigkeiten, giebt einen genügenden Sinn; doch kann Bekkers Konj. *διαφόρων* wegen *τὰ ἴδια διάφορα* 2, 37, 1 plausibel erscheinen.
4. *ἀγοράν* ist zu verstehn von dem Verkaufsplatz im Lager der Ath. s. 1, 62, 1. 3, 6, 2. — *χρήσιμα* nur zwei gute Hdd. Die Vulg. sinnlos *χρήμασιν.*

116. 1. *ἱερὰ ἐν τοῖς ὁρίοις* streicht Cobet nov. lect. p. 477 s. nach dem sonstigen Sprachgebrauch. — *μέλλησιν*, Vorhaben. — *ὑποπτεύσαντες* richtig v. Meineke st. *ὑποτοπήσαντες*, weil dieses nicht *suspectare*, sondern *suspicari* bedeutet.
2. *καθ' — εἷλον*, nahmen an einem anderen Punkte einen

3 τῶν φυλάκων. καὶ ἐλθούσης στρατιᾶς ὕστερον ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἄλλης [ὡς ταῦτα ἐγίγνετο], ἧς ἦρχε Φιλοκράτης ὁ Δημέου, καὶ κατὰ κράτος ἤδη πολιορκούμενοι, γενομένης καὶ προδοσίας τινὸς ἀφ' ἑαυτῶν, ξυνεχώρησαν τοῖς Ἀθηναίοις
4 ὥστ' ἐκείνους περὶ αὐτῶν βουλεῦσαι. οἱ δὲ ἀπέκτειναν Μηλίων ὅσους ἡβῶντας ἔλαβον, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἠνδραπόδισαν. τὸ δὲ χωρίον αὐτοὶ ᾤκισαν, ἀποίκους ὕστερον πεντακοσίους πέμψαντες.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΞΥΓΓΡΑΦΗΣ Ϛ'.

Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος Ἀθηναῖοι ἐβούλοντο αὖθις μείζονι παρασκευῇ τῆς μετὰ Λάχητος καὶ Εὐρυμέδοντος ἐπὶ Σικελίαν πλεύσαντες καταστρέψασθαι, εἰ δύναιντο, ἄπειροι οἱ πολλοὶ ὄντες τοῦ μεγέθους τῆς νήσου καὶ τῶν ἐνοικούντων τοῦ πλήθους καὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, καὶ ὅτι οὐ πολλῷ τινι ὑποδεέστερον πόλεμον ἀνῃροῦντο ἢ τὸν πρὸς Πελοποννησίους.
2 Σικελίας γὰρ περίπλους μέν ἐστιν ὁλκάδι οὐ πολλῷ τινι ἔλασσον ἢ ὀκτὼ ἡμερῶν, καὶ τοσαύτη οὖσα ἐν εἴκοσι σταδίων μάλιστα μέτρῳ τῆς θαλάσσης διείργεται τὸ μὴ ἤπειρος εἶναι.

Teil der Belagerungsmauer ein. Das Obj. von *εἷλον* scheint nur *τοῦ περιτειχίσματος* allein, als gen. part., zu sein. Doch wäre die Redeweise hart. Poppo will *καί* für *καθ'*, Kr. schiebt *προσβαλόντες* vor *εἷλον* ein, St. verbindet jetzt *τὶ* mit *εἷλον* und erklärt *καθ' ἕτερον* wie *καθ' ἕτερα* in 7, 42, 6.
3. [*ὡς ταῦτα ἐγίγνετο*] scheint Zusatz.
4. *ᾤκισαν*, mehrere, auch gute Hdd., nach Stahl adn. crit. p. XXIX (ed. ster.) an solchen Stellen wie diese notwendig. Vulg. *ᾤκησαν*. s. 1, 8. 1.

1. 1. 416/15. — *Λάχητος καὶ Εὐρ.* 3, 86. 4, 2, 2. 65, 3.
2. Für die folg. Bemerkungen über Sicilien und seine Bewohner ist nach Wölfflins Hypothese Antiochos von Syrakus Quelle des Thuk. gewesen. v. Wilamowitz ist dagegen (Kydathen. u. Hermes 1884, 3.). — *ἐν — θαλάσσης*, in einem Seeraum von etwa zwanzig Stadien besteht d. Trennung vom Festlande. s. 2, 86, 3 *διέχετον δὲ ἀπ' ἀλλήλων σταδίους μάλιστα ἑπτὰ τῆς θαλάσσης*. 8, 95, 3 *ἀπέχει — θαλάσσης μέτρον ἑξήκοντα σταδίους*. Man hüte sich, Seestadien als unterschieden von gewöhnlichen zu verstehn. — *εἶναι*. Die Hdd. *οὖσα*. Doch *εἶναι* haben mehrere Nachahmer unserer St. (s. Poppo) und Demetr. de eloc. §. 72. Das Partiz. scheint also erst später in die Hdd. gekommen zu sein. Zudem ist es sprachlich nicht zulässig. 5, 7, 1 ist anders erklärt; vgl. 4, 63, 1. Wegen *τὸ μή — εἶναι* nach *διείργεται* s. 3, 1, 1.

2. Ὠικίσθη δὲ τὸ ἀρχαῖον καὶ τοσάδε ἔθνη ἔσχε τὰ ξύμπαντα. παλαιότατοι μὲν λέγονται ἐν μέρει τινὶ τῆς χώρας Κύκλωπες καὶ Λαιστρυγόνες οἰκῆσαι, ὧν ἐγὼ οὔτε γένος ἔχω εἰπεῖν οὔτε ὁπόθεν ἐσῆλθον ἢ ὅποι ἀπεχώρησαν· ἀρκείτω δὲ ὡς ποιηταῖς τε εἴρηται καὶ ὡς ἕκαστός πῃ γιγνώσκει περὶ αὐτῶν. Σικανοὶ δὲ μετ' αὐτοὺς πρῶτοι φαίνονται ἐνοικισάμενοι, ὡς μὲν αὐτοί φασι, καὶ πρότεροι διὰ τὸ αὐτόχθονες εἶναι, ὡς δὲ ἡ ἀλήθεια εὑρίσκεται, Ἴβηρες ὄντες καὶ ἀπὸ τοῦ Σικανοῦ ποταμοῦ τοῦ ἐν Ἰβηρίᾳ ὑπὸ Λιγύων ἀναστάντες. καὶ ἀπ' αὐτῶν Σικανία τότε ἡ νῆσος ἐκαλεῖτο, πρότερον Τρινακρία καλουμένη· οἰκοῦσι δὲ ἔτι καὶ νῦν τὰ πρὸς ἑσπέραν τὴν Σικελίαν. Ἰλίου δὲ ἁλισκομένου τῶν Τρώων τινὲς διαφυγόντες Ἀχαιοὺς πλοίοις ἀφικνοῦνται πρὸς τὴν Σικελίαν, καὶ ὅμοροι τοῖς Σικανοῖς οἰκήσαντες ξύμπαντες μὲν Ἔλυμοι ἐκλήθησαν, πόλεις δ' αὐτῶν Ἔρυξ τε καὶ Ἔγεστα. προσξυνῴκησαν δὲ αὐτοῖς καὶ Φωκέων τινὲς τῶν ἀπὸ Τροίας τότε χειμῶνι ἐς Λιβύην πρῶτον, ἔπειτα ἐς Σικελίαν ἀπ' αὐτῆς κατενεχθέντες. Σικελοὶ δ' ἐξ Ἰταλίας (ἐνταῦθα γὰρ ᾤκουν) διέβησαν ἐς Σικελίαν, φεύγοντες Ὀπικας, ὡς μὲν εἰκὸς καὶ λέγεται, ἐπὶ σχεδιῶν, τηρήσαντες τὸν πορθμὸν κατιόντος τοῦ ἀνέμου, τάχα ἂν δὲ καὶ ἄλλως πως ἐσπλεύσαντες. εἰσὶ δὲ καὶ νῦν ἔτι ἐν τῇ Ἰταλίᾳ Σικελοί· καὶ ἡ χώρα ἀπὸ Ἰταλοῦ, βασιλέως τινὸς Σικελῶν, τοὔνομα τοῦτο ἔχοντος, οὕτως Ἰταλία ἐπωνομάσθη. ἐλθόντες δὲ ἐς τὴν Σικελίαν στρατὸς πολὺς τούς τε Σικανοὺς κρατοῦντες μάχῃ ἀνέστειλαν πρὸς τὰ μεσημβρινὰ καὶ ἑσπέρια αὐτῆς καὶ ἀντὶ Σικανίας Σικελίαν τὴν νῆσον ἐποίησαν καλεῖσθαι, καὶ τὰ κράτιστα τῆς γῆς ᾤκησαν ἔχοντες, ἐπεὶ διέβησαν,

2 3 4 5

2. 1. Nach δέ in den Hdd. meist ἥδε, wenig passend; eine oder die andere ἤδη, ἤδη; keine ὧδε wie die Vulg. Ich habe ἥδε gestrichen, weil ich es infolge Dittogr. entstanden halte aus den vorhergehenden Silben η δέ. — ἔσχε, erhielt. — παλαιότατοι. Üb. d. Form zu 1, 1, 2. — ποιηταῖς, bekanntl. vor allen Homer.

2. Σικανοῦ. Es bleibt ungewifs, wo Thuk. sich diesen Flufs dachte; vielleicht in Spanien, vielleicht aber auch in Gallien zwischen Pyrenäen u. Rhone. — τὰ πρὸς ἑσπέραν, nach der Westseite zu.

3. ἁλισκομένου, bei der Eroberung, verb. mit διαφυγόντες. Ebenso 1, 23, 2 ἁλισκόμεναι.

4. τηρήσαντες, abwartend, wahrnehmend. — πορθμός, wie 2, 83, 3 Überfahrt. — τάχα ἂν δέ. Dieselbe Stellung 10, 4 u. τάχιστ' ἂν τε 2, 63, 3, doch τάχα δὲ ἂν 7, 77, 3. — οὕτως ist wohl in der Weise epanaleptisch gebraucht, wie οὗτος. zu 5, 91, 1.

5. στρατὸς πολύς Prädik.: als ein grofses Heer. — ἀνέστειλαν Emend. von Bekker statt des sinnwidrigen ἀπέστειλαν. — ἐπεί, von

ἔτη ἐγγὺς τριακόσια πρὶν Ἕλληνας ἐς Σικελίαν ἐλθεῖν· ἔτι δὲ καὶ νῦν τὰ μέσα καὶ τὰ πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου ἔχουσιν.
6 *ᾤκουν δὲ καὶ Φοίνικες περὶ πᾶσαν μὲν τὴν Σικελίαν ἄκρας τε ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ ἀπολαβόντες καὶ τὰ ἐπικείμενα νησίδια ἐμπορίας ἕνεκεν τῆς πρὸς τοὺς Σικελούς· ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἕλληνες πολλοὶ κατὰ θάλασσαν ἐπεσέπλεον, ἐκλιπόντες τὰ πλείω Μοτύην καὶ Σολόεντα καὶ Πάνορμον ἐγγὺς τῶν Ἐλύμων ξυνοικήσαντες ἐνέμοντο, ξυμμαχίᾳ τε πίσυνοι τῇ τῶν Ἐλύμων καὶ ὅτι ἐντεῦθεν ἐλάχιστον πλοῦν Καρχηδὼν Σικελίας ἀπέχει. βάρβαροι μὲν οὖν τοσοίδε Σικελίαν καὶ οὕτως ᾤκησαν.*

3. *Ἑλλήνων δὲ πρῶτον Χαλκιδῆς ἐξ Εὐβοίας πλεύσαντες μετὰ Θουκλέους οἰκιστοῦ Νάξον ᾤκισαν καὶ Ἀπόλλωνος Ἀρχηγέτου βωμόν, ὅστις νῦν ἔξω τῆς πόλεώς ἐστιν, ἱδρύσαντο, ἐφ'*
2 *ᾧ, ὅταν ἐκ Σικελίας θεωροὶ πλέωσι, πρῶτον θύουσι. Συρακούσας δὲ τοῦ ἐχομένου ἔτους Ἀρχίας τῶν Ἡρακλειδῶν ἐκ Κορίνθου ᾤκισε, Σικελοὺς ἐξελάσας πρῶτον ἐκ τῆς νήσου, ἐν ᾗ νῦν οὐκέτι περικλυζομένῃ ἡ πόλις ἡ ἐντός ἐστιν· ὕστερον δὲ χρόνῳ καὶ ἡ ἔξω προστειχισθεῖσα πολυάνθρωπος ἐγένετο.*
3 *Θουκλῆς δὲ καὶ οἱ Χαλκιδῆς ἐκ Νάξου ὁρμηθέντες ἔτει πέμπτῳ μετὰ Συρακούσας οἰκισθείσας Λεοντίνους τε, πολέμῳ τοὺς Σικελοὺς ἐξελάσαντες, οἰκίζουσι καὶ μετ' αὐτοὺς Κατάνην· οἰκιστὴν δὲ αὐτοὶ Καταναῖοι ἐποιήσαντο Εὔαρχον.*

da an als, seitdem. — *βορρᾶν.* Diese Form nur hier; sechsmal dagegen *βορέας*.

6. *περί*, um, d. i. am Saume herum. — *Μοτύη*, beim Vorgebirge Lilybaeum, *Σολόεις*, östlich von Palermo. — *ξυνοικήσαντες*, sie liefsen sich zusammen nieder; *ξυνοικίσαντες* pafst nicht recht wegen der drei Orte.

3. 1. *πρῶτον.* Man erwartet *πρῶτοι*, was auch die Vulg. hat, doch die besten Hdd. hier und 1, 53, 2 in gleichem Falle das Adv. (auch dort vulg. *πρώτους*) vgl. zu 55, 1. — *Θουκλέους.* Er soll aus Athen gewesen sein. — *Νάξον ᾤκισαν*, wahrscheinlich im J. 736 v. Ch. — *πρῶτον* durch *πρότερον* zu erklären, ist willkürl. Vielmehr: das erste, was die Theoren thun, wenn sie aus Sicilien abfahren wollen, ist, dafs sie etc. So auch gleich §. 2 und 3, 101, 2, wo man ebenfalls zu ändern versucht hat. Schütz erklärt: „sie bringen das erste Opfer dar.“

2. *ἐχομένου*, folgend, zeitl. nur hier. — *νήσου*, Ortygia. — *περικλυζομένῃ* leichte Emend. von Bekker, viel angemessener als die Vulg. *περικλυζομένη*. — *ἡ ἔξω.* Diese, welche dann die eigentliche Stadt ausmachte, lag von vornherein auf dem Festlande. Sie hiefs Achradina. Später kamen noch grofse Vorstädte hinzu. — *πολυάνθρωπος ἐγένετο* ist von der ganzen Stadt (nicht blofs von der äufsern) zu verstehn. Der Nom. *ἡ ἔξω προστ.* zu erklären nach Anm. zu 1, 49, 4.

3. *αὐτοί*, im Gegensatz zu den Gründern; der Oikist war Thukles, die Kat. dagegen „für sich“ —.

4. *Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ Λάμις ἐκ Μεγάρων ἀποικίαν ἄγων ἐς Σικελίαν ἀφίκετο, καὶ ὑπὲρ Παντακύου τε ποταμοῦ Τρώτιλόν τι ὄνομα χωρίον οἰκίσας καὶ ὕστερον αὐτόθεν τοῖς Χαλκιδεῦσιν ἐς Λεοντίνους ὀλίγον χρόνον ξυμπολιτεύσας καὶ ὑπὸ αὐτῶν ἐκπεσὼν καὶ Θάψον οἰκίσας αὐτὸς μὲν ἀποθνῄσκει, οἱ δ' ἄλλοι ἐκ τῆς Θάψου ἀναστάντες, Ὕβλωνος βασιλέως Σικελοῦ προδόντος τὴν χώραν καὶ καθηγησαμένου, Μεγαρέας ᾤκισαν τοὺς Ὑβλαίους κληθέντας. καὶ ἔτη οἰκή-* 2 *σαντες πέντε καὶ τεσσαράκοντα καὶ διακόσια ὑπὸ Γέλωνος τυράννου Συρακοσίων ἀνέστησαν ἐκ τῆς πόλεως καὶ χώρας. πρὶν δὲ ἀναστῆναι, ἔτεσιν ὕστερον ἑκατὸν ἢ αὐτοὺς οἰκῆσαι, Πάμιλλον πέμψαντες Σελινοῦντα κτίζουσι, καὶ ἐκ Μεγάρων τῆς μητροπόλεως οὔσης αὐτοῖς ἐπελθὼν ξυγκατῴκισε. Γέλαν* 3 *δὲ Ἀντίφημος ἐκ Ῥόδου καὶ Ἔντιμος ἐκ Κρήτης ἐποίκους ἀγαγόντες κοινῇ ἔκτισαν ἔτει πέμπτῳ καὶ τεσσαρακοστῷ μετὰ Συρακουσῶν οἴκισιν. καὶ τῇ μὲν πόλει ἀπὸ τοῦ Γέλα ποταμοῦ τοὔνομα ἐγένετο, τὸ δὲ χωρίον οὗ νῦν ἡ πόλις ἐστὶ καὶ ὃ πρῶτον ἐτειχίσθη Λίνδιοι καλεῖται· νόμιμα δὲ Δωρικὰ ἐτέθη αὐτοῖς. ἔτεσι δὲ ἐγγύτατα ὀκτὼ καὶ ἑκατὸν μετὰ τὴν σφε-* 4 *τέραν οἴκισιν Γελῷοι Ἀκράγαντα ᾤκισαν, τὴν μὲν πόλιν ἀπὸ τοῦ Ἀκράγαντος ποταμοῦ ὀνομάσαντες, οἰκιστὰς δὲ ποιήσαντες Ἀριστόνουν καὶ Πυστίλον, νόμιμα δὲ τὰ Γελῴων δόντες. Ζάγκλη δὲ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ Κύμης τῆς ἐν Ὀπικίᾳ Χαλκι-* 5 *δικῆς πόλεως λῃστῶν ἀφικομένων ᾠκίσθη, ὕστερον δὲ καὶ ἀπὸ Χαλκίδος καὶ τῆς ἄλλης Εὐβοίας πλῆθος ἐλθὸν ξυγκατενείμαντο τὴν γῆν· καὶ οἰκισταὶ Περιήρης καὶ Κραταιμένης ἐγένοντο αὐτῆς, ὁ μὲν ἀπὸ Κύμης, ὁ δὲ ἀπὸ Χαλκίδος. ὄνομα*

4. 1. *ἐς Λεοντίνους ξυμπολιτεύσας*, prägnanter Ausdr. für *ἐς Λεοντίνους ἐλθὼν καὶ ξυμπολιτεύσας*. s. zu 2, 4, 3. — *προδόντος — καθηγ.*, ihnen das Land (wo sie Megara bauten) preisgegeben und sich an ihre Spitze gestellt.

2. *πέντε κτέ.* Die Bestimmung dieser und der folgenden Zahlen ergiebt sich, wenn man von der Gründung von Syrakus (im J. 735 v. Ch. nach der gewöhnlichen Annahme) abwärts rechnet. — *ὕστερον — ἢ — οἰκῆσαι.* Über diese Konstr. zu 1, 69, 5. — *αὐτοὺς οἰκ.* Über den acc. c. inf., der der gewöhnlichen Regel widerspricht, zu 1, 12, 1. — *Σελινοῦντα* Konj. von Duker statt *ἐς Σελινοῦντα*, wofür mehrere Hdd. *ἐς Ἑλινοῦντα* haben. Die Präpos. wäre nur durch die Annahme einer seltsamen Antizipation zu entschuldigen. — *καὶ ἐκ κτέ.* koordinierende statt relativer Verbindung. vgl. zu 2, 72, 1.

3. *ἡ πόλις.* Bedeutung wie 5, 18, 10. s. zu 2, 15, 6.

4. *Γελῴων* für *ἑαυτῶν*. vergl. 5, 36, 1.

5. *ξυγκατενείμαντο*, teilten mit ihnen. — *ὄνομα*, welcher Casus?

δὲ τὸ μὲν πρῶτον Ζάγκλη ἦν ὑπὸ τῶν Σικελῶν κληθεῖσα, ὅτι δρεπανοειδὲς τὴν ἰδέαν τὸ χωρίον ἐστί (τὸ δὲ δρέπανον οἱ Σικελοὶ ζάγκλον καλοῦσιν), ὕστερον δὲ αὐτοὶ μὲν ὑπὸ Σαμίων καὶ ἄλλων Ἰώνων ἐκπίπτουσιν, οἳ Μήδους φεύγοντες προσ-
6 *έβαλον Σικελίᾳ, τοὺς δὲ Σαμίους Ἀναξίλας Ῥηγίνων τύραννος οὐ πολλῷ ὕστερον ἐκβαλὼν καὶ τὴν πόλιν αὐτὸς ξυμμίκτων ἀνθρώπων οἰκίσας Μεσσήνην ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ τὸ ἀρχαῖον πατρίδος ἀντωνόμασε.*

5. *Καὶ Ἱμέρα ἀπὸ Ζάγκλης ᾠκίσθη ὑπὸ Εὐκλείδου καὶ Σίμου καὶ Σάκωνος, καὶ Χαλκιδῆς μὲν οἱ πλεῖστοι ἦλθον ἐς τὴν ἀποικίαν, ξυνῴκισαν δὲ αὐτοῖς καὶ ἐκ Συρακουσῶν φυγάδες, στάσει νικηθέντες, οἱ Μυλητίδαι καλούμενοι· καὶ φωνὴ μὲν μεταξὺ τῆς τε Χαλκιδέων καὶ Δωρίδος ἐκράθη, νόμιμα*
2 *δὲ τὰ Χαλκιδικὰ ἐκράτησεν. Ἄκραι δὲ καὶ Κασμέναι ὑπὸ Συρακοσίων ᾠκίσθησαν, Ἄκραι μὲν ἑβδομήκοντα ἔτεσι μετὰ*
3 *Συρακούσας, Κασμέναι δὲ ἐγγὺς εἴκοσι μετὰ Ἄκρας. καὶ Καμάρινα τὸ πρῶτον ὑπὸ Συρακοσίων ᾠκίσθη, ἔτεσιν ἐγγύτατα πέντε καὶ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν μετὰ Συρακουσῶν κτίσιν. οἰκισταὶ δὲ ἐγένοντο αὐτῆς Δάσκων καὶ Μενέκωλος. ἀναστάτων δὲ Καμαριναίων γενομένων πολέμῳ ὑπὸ Συρακοσίων δι' ἀπόστασιν, χρόνῳ Ἱπποκράτης ὕστερον Γέλας τύραννος, λύτρα ἀνδρῶν Συρακοσίων αἰχμαλώτων λαβὼν τὴν γῆν τὴν Καμαριναίων, αὐτὸς οἰκιστὴς γενόμενος κατῴκισε Καμάριναν. καὶ αὖθις ὑπὸ Γέλωνος ἀνάστατος γενομένη τὸ τρίτον κατῳκίσθη ὑπὸ Γελῴων.*

6. *Τοσαῦτα ἔθνη Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων Σικελίαν ᾤκει, καὶ ἐπὶ τοσήνδε οὖσαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι στρατεύειν ὥρμηντο, ἐφιέμενοι μὲν τῇ ἀληθεστάτῃ προφάσει τῆς πάσης ἄρξαι, βοη-*

6. *αὐτός*. Konj. von Bekker statt *αὐτοῖς*, das nur unbefriedigend als dativ. incommodi erklärt werden könnte. — *ξυμμίκτων ἀνθρώπων* ist wohl nur gen. copiae. Be. 168. vgl. Eurip. Hek. 875 *Λῆμνον — ἀρσένων — ἐξῴκισαν*. — *ἀντωνόμασε* st. *μετωνόμασε*. St. zieht *αὐτὸ ὠνόμασε* vor.

5. 1. *Χαλκιδῆς — ἦλθον*, die meisten, welche kamen, waren Chalkideer. — *ξυνῴκισαν*, nahmen teil an der Gründung. — *Μυλητίδαι*. Der sonst nicht bekannte Name bezeichnet ohne Zweifel eins der mächtigen Geschlechter. Der Artik. gehört zu *καλούμενοι*. — *μεταξὺ — ἐκράθη*, es entstand eine Mischsprache zwischen.

3. *λύτρα*. Über solche mit singularischen Begriffen verbundene Plurale, die sich bei ältern Prosaikern nur im Prädikatsinn finden, Be. 64 f. — *κατῳκίσθη*, 461. — *Γελῴων* Emend. von Dodwell (Wesseling) für das sinnlose *Γέλωνος*.

6. 1. *ὥρμηντο* 5, 1. — *προφάσει*, Ursache. zu 1, 23, 6. — *ἄρξαι*.

θεῖν δὲ ἅμα εὐπρεπῶς βουλόμενοι τοῖς ἑαυτῶν ξυγγενέσι καὶ τοῖς προγεγενημένοις ξυμμάχοις. 2 μάλιστα δ' αὐτοὺς ἐξώρμησαν Ἐγεσταίων τε πρέσβεις παρόντες καὶ προθυμότερον ἐπικαλούμενοι. ὅμοροι γὰρ ὄντες τοῖς Σελινουντίοις ἐς πόλεμον καθέστασαν περί τε γαμικῶν τινων καὶ περὶ γῆς ἀμφισβητήτου, καὶ οἱ Σελινούντιοι Συρακοσίους ἐπαγόμενοι ξυμμάχους κατεῖργον αὐτοὺς τῷ πολέμῳ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν· ὥστε τὴν γενομένην ἐπὶ Λάχητος καὶ τοῦ προτέρου πολέμου [Λεοντίνων] οἱ Ἐγεσταῖοι ξυμμαχίαν ἀναμιμνήσκοντες τοὺς Ἀθηναίους, ἐδέοντο σφίσι ναῦς πέμψαντας ἐπαμῦναι, λέγοντες ἄλλα τε πολλὰ καὶ κεφάλαιον, εἰ Συρακόσιοι Λεοντίνους τε ἀναστήσαντες ἀτιμώρητοι γενήσονται καὶ τοὺς λοιποὺς ἔτι ξυμμάχους αὐτῶν διαφθείροντες αὐτοὶ τὴν ἅπασαν δύναμιν τῆς Σικελίας σχήσουσι, κίνδυνον εἶναι μήποτε μεγάλῃ παρασκευῇ Δωριῆς τε Δωριεῦσι κατὰ τὸ ξυγγενὲς καὶ ἅμα ἄποικοι τοῖς ἐκπέμψασι Πελοποννησίοις βοηθήσαντες καὶ τὴν ἐκείνων δύναμιν ξυγκαθέλωσι· σῶφρον δ' εἶναι μετὰ τῶν ὑπολοίπων ἔτι ξυμμάχων ἀντέχειν τοῖς Συρακοσίοις, ἄλλως τε καὶ χρήματα σφῶν παρεξόντων ἐς τὸν πόλεμον ἱκανά. 3 ὧν ἀκούοντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν τε Ἐγεσταίων πολλάκις λεγόντων καὶ τῶν ξυναγορευόντων αὐτοῖς, ἐψηφίσαντο πρέ-

zu 1, 27, 2. — *ξυγγενέσι.* Solche waren die Leontiner, die Naxier u. die Katanaier, indem sie als chalkidische Kolonieen dem ionischen Stamme, wie die Athener, angehörten. — *τοῖς προγεγενημένοις* st. *προσγεγενημένοις*, da nicht neue, sondern nur alte Bundesgen. gemeint sein können. Die Wiederholung des Artikels ist gerechtfertigt durch Stahl: aufser den Stammverwandten waren noch andere verbündet, wie Kamarina (3, 86, 1) und die Sikeler (3, 103, 1. 115, 1. 4, 25, 9).

2. *Ἐγεσταίων τε πρ.* Ich nehme mit Sommer ein Anakoluth an. Das dem *τέ* entsprechende Satzglied folgt erst §. 3, und zwar in veränderter Konstr.: *καὶ τῶν ξυναγορευόντων αὐτοῖς.* Wer *τέ* blofs verstellt glaubt u. auf das nächste *καί* bezieht, schadet offenbar dem Sinne. Das Beste ist vielleicht, *τέ* mit einigen Hdd. zu streichen. — *π. γαμικῶν τινων.* Es bestand schwerlich *conubium* zwischen den beiden nicht stammverwandten Staaten. Um so leichter gaben also etwaige Heiraten Anlafs zu Zwistigkeiten. — *ἐπαγόμενοι*, Präs. wie 3, 34, 2, weil der Zustand noch fortdauert. — *ἐπὶ Λάχητος.* 3, 86. — [*Λεοντίνων*], was nur künstlich zu erklären ist, streicht Cl. — wie es scheint — mit Recht und versteht unter *ξυμμαχία* hier die von 427 bis 424 bestehende Verbindung zwischen Athen und den sicilischen Städten, die sich den Leontinern gegen Syrakus angeschlossen hatten. Dazu gehörte ohne Zweifel auch Egesta. — *Λεοντίνους ἀναστήσαντες.* 5, 4. — *τοῖς ἐκπέμψασι Πελ.*, i. e. *τοῖς Κορινθίοις.* — *ἐκείνων*, *τῶν Ἀθ.*

3. *τῶν ξυναγορ.*, bes. Alkibiades und seine Anhänger. — *πέμψαι*

σβεις πέμψαι πρῶτον ἐς τὴν Ἔγεσταν περί τε τῶν χρημάτων σκεψομένους εἰ ὑπάρχει, ὥσπερ φασίν, ἐν τῷ κοινῷ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς, καὶ τὰ τοῦ πολέμου ἅμα πρὸς τοὺς Σελινουντίους ἐν ὅτῳ ἐστὶν εἰσομένους.

7. *Καὶ οἱ μὲν πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἀπεστάλησαν ἐς τὴν Σικελίαν. Λακεδαιμόνιοι δὲ τοῦ αὐτοῦ χειμῶνος καὶ οἱ ξύμμαχοι πλὴν Κορινθίων στρατεύσαντες ἐς τὴν Ἀργείαν τῆς τε γῆς ἔτεμον οὐ πολλὴν καὶ σῖτον ἀνεκομίσαντό τινα ζεύγη κομίσαντες, καὶ ἐς Ὀρνεὰς κατοικίσαντες τοὺς Ἀργείων φυγάδας καὶ τῆς ἄλλης στρατιᾶς παρακαταλιπόντες αὐτοῖς ὀλίγους, καὶ σπεισάμενοί τινα χρόνον ὥστε μὴ ἀδικεῖν Ὀρνεάτας καὶ Ἀργείους τὴν ἀλλήλων, ἀπεχώρησαν τῷ στρατῷ ἐπ' οἴκου.*
2 *ἐλθόντων δὲ Ἀθηναίων οὐ πολλῷ ὕστερον ναυσὶ τριάκοντα καὶ ἑξακοσίοις ὁπλίταις, οἱ Ἀργεῖοι μετὰ τῶν Ἀθηναίων πανστρατιᾷ ἐξελθόντες τοὺς ἐν Ὀρνεαῖς μίαν ἡμέραν ἐπολιόρκουν· ὑπὸ δὲ νύκτα, αὐλισαμένου τοῦ στρατεύματος ἄποθεν, ἐκδιδράσκουσιν οἱ ἐκ τῶν Ὀρνεῶν. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ οἱ Ἀργεῖοι ὡς ᾔσθοντο, κατασκάψαντες τὰς Ὀρνεὰς ἀνεχώρησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὕστερον ταῖς ναυσὶν ἐπ' οἴκου.*

3 *Καὶ ἐς Μεθώνην τὴν ὅμορον Μακεδονίᾳ ἱππέας κατὰ θάλασσαν κομίσαντες Ἀθηναῖοι σφῶν τε αὐτῶν καὶ Μακεδόνων*
4 *τοὺς παρὰ σφίσι φυγάδας ἐκακούργουν τὴν Περδίκκου. Λακεδαιμόνιοι δὲ πέμψαντες παρὰ Χαλκιδέας τοὺς ἐπὶ Θρᾴκης, ἄγοντας πρὸς Ἀθηναίους δεχημέρους σπονδάς, ξυμπολεμεῖν ἐκέλευον Περδίκκᾳ· οἱ δ' οὐκ ἤθελον. καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, καὶ ἕκτον καὶ δέκατον ἔτος ἐτελεύτα τῷ πολέμῳ τῷδε ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν.*

8. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους ἅμα ἦρι οἱ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις ἧκον ἐκ τῆς Σικελίας καὶ οἱ Ἐγεσταῖοι μετ'*

hat nur eine (gute) Hd. Die übrigen und die Vulg. *πέμψαντες*, unhaltbar; man müfste dann zu *ἐψηφίσαντο* aus dem Obigen *ἐπαμῦναι* ergänzen, wodurch ein falscher Sinn entstände. — *πρὸς τοὺς Σελιν.* verdächtigt St., weil der Artikel *τοῦ* nicht wiederholt ist.

7. 1. *σῖτον ἀνεκ. τινα*, verbinde *τινὰ* mit *σῖτον*. — *κομίσαντες*, indem sie mitgebracht hatten. — *Ὀρνεάς* 5, 67, 2. — *φυγάδας* 5, 83, 3. 116, 1. — *τινὰ χρόνον*. Üb. den Akk. zu 5, 47, 1.

2. *ἐξελθόντες*, Konj. von A. Portus für *ἐξελθόντων*, was auf die Argeier bezogen, auf die es dem Sinne nach allein gehen kann, eine zu grofse sprachliche Härte wäre.

3. *Μακεδόνων — φυγάδας*, Anhänger der dortigen Prätendenten: 1, 59. 2, 95.

4. *δεχημέρους*. zu 5, 26, 2.

αὐτῶν ἄγοντες ἑξήκοντα τάλαντα ἄσημον ἀργυρίου ὡς ἐς ἑξήκοντα ναῦς μηνὸς μισθόν, ἃς ἔμελλον δεήσεσθαι πέμπειν. καὶ 2 οἱ Ἀθηναῖοι ἐκκλησίαν ποιήσαντες καὶ ἀκούσαντες τῶν τε Ἐγεσταίων καὶ τῶν σφετέρων πρέσβεων τά τε ἄλλα ἐπαγωγὰ καὶ οὐκ ἀληθῆ, καὶ περὶ τῶν χρημάτων ὡς εἴη ἑτοῖμα ἔν τε τοῖς ἱεροῖς πολλὰ καὶ ἐν τῷ κοινῷ, ἐψηφίσαντο ναῦς ἑξήκοντα πέμπειν ἐς Σικελίαν καὶ στρατηγοὺς αὐτοκράτορας Ἀλκιβιάδην τε τὸν Κλεινίου καὶ Νικίαν τὸν Νικηράτου καὶ Λάμαχον τὸν Ξενοφάνους, βοηθοὺς μὲν Ἐγεσταίοις πρὸς Σελινουντίους, ξυγκατοικίσαι δὲ καὶ Λεοντίνους, ἤν τι περιγίγνηται αὐτοῖς τοῦ πολέμου, καὶ τἆλλα τὰ ἐν τῇ Σικελίᾳ πρᾶξαι ὅπῃ ἂν γιγνώσκωσιν ἄριστα Ἀθηναίοις. μετὰ δὲ τοῦτο ἡμέρᾳ πέμπτῃ 3 ἐκκλησία αὖθις ἐγίγνετο, καθ' ὅ τι χρὴ τὴν παρασκευὴν ταῖς ναυσὶ τάχιστα γίγνεσθαι καὶ τοῖς στρατηγοῖς, εἴ του προσδέοιντο, ψηφισθῆναι ἐς τὸν ἔκπλουν. καὶ ὁ Νικίας ἀκούσιος 4 μὲν ᾑρημένος ἄρχειν, νομίζων δὲ τὴν πόλιν οὐκ ὀρθῶς βεβουλεῦσθαι, ἀλλὰ προφάσει βραχείᾳ καὶ εὐπρεπεῖ τῆς Σικελίας ἁπάσης, μεγάλου ἔργου, ἐφίεσθαι, παρελθὼν ἀποτρέψαι ἐβούλετο καὶ παρῄνει τοῖς Ἀθηναίοις τοιάδε.

9. „Ἡ μὲν ἐκκλησία περὶ παρασκευῆς τῆς ἡμετέρας ἥδε ξυνελέγη, καθ' ὅ τι χρὴ ἐς Σικελίαν ἐκπλεῖν· ἐμοὶ μέντοι δοκεῖ καὶ περὶ αὐτοῦ τούτου ἔτι χρῆναι σκέψασθαι, εἰ ἄμεινόν ἐστιν ἐκπέμπειν τὰς ναῦς, καὶ μὴ οὕτω βραχείᾳ βουλῇ περὶ

8. 1. 415. — *ὡς* ist mit *μισθόν* zu verbinden (als Sold, zum Solde bestimmt), nicht, wie Kr. will, mit *ἑξήκοντα*, weil die 60 Talente nicht für ungefähr 60 Schiffe, sondern gerade für diese Anzahl als Monatssold ausreichten. Es erhielt dann, da die Bemannung einer Triere durchschnittlich 200 Köpfe stark war, jeder täglich eine Drachme, also doppelte Löhnung, vgl. zu 31, 3.

2. *ἐπαγωγά* und *ἀληθῆ* prädikativ. — *ἐν τῷ κοινῷ* v. Herw. recht st. des Plur. — *ξυγκατοικίσαι* und *πρᾶξαι* sind Inf. der Absicht. — *ἤν — πολέμου*, wenn ihnen ein Erfolg des Krieges zu teil würde, wenn sie den Krieg glücklich führten, oder — was Schütz vorschlägt — wenn ihnen von dem Kriege dazu noch Mittel übrig blieben.

9. Die Reden des Nik. und Alkib. stellen uns die Persönlichkeit zweier der hervorragendsten Staatsmänner und Feldherren Athens in einem beziehungsreichen Doppelgemälde vor Augen. Sie enthalten manchen individuellen Zug von der realsten Anschaulichkeit, ohne doch dem allgemeinen Typus des Werkes untreu zu werden.

1. *εἰ ἄμεινόν ἐστι* „*utrum satius sit classem emittere necne*“ Valla. Wir setzen hier für den Komparativ den Positiv, höchstens mit einem Zusatze „besonders gut, besonders zu empfehlen“. Verneinende Komparative derart sind im Deutschen häufig: ob es nicht besser —. Vgl. 1, 118, 3

μεγάλων πραγμάτων ἀνδράσιν ἀλλοφύλοις πειθομένους πόλε-
2 *μον οὐ προσήκοντα ἄρασθαι. καίτοι ἔγωγε καὶ τιμῶμαι ἐκ τοῦ τοιούτου καὶ ἧσσον ἑτέρων περὶ τῷ ἐμαυτοῦ σώματι ὀρρωδῶ, νομίζων ὁμοίως ἀγαθὸν πολίτην εἶναι ὃς ἂν καὶ τοῦ σώματός τι καὶ τῆς οὐσίας προνοῆται· μάλιστα γὰρ ἂν ὁ τοιοῦτος καὶ τὰ τῆς πόλεως δι' ἑαυτὸν βούλοιτο ὀρθοῦσθαι. ὅμως δὲ οὔτε ἐν τῷ πρότερον χρόνῳ διὰ τὸ προτιμᾶσθαι εἶπον παρὰ γνώ-*
3 *μην οὔτε νῦν, ἀλλὰ ᾗ ἂν γιγνώσκω βέλτιστα, ἐρῶ. καὶ πρὸς μὲν τοὺς τρόπους τοὺς ὑμετέρους ἀσθενὴς ἄν μου ὁ λόγος εἴη, εἰ τά τε ὑπάρχοντα σῴζειν παραινοίην καὶ μὴ τοῖς ἑτοίμοις περὶ τῶν ἀφανῶν καὶ μελλόντων κινδυνεύειν· ὡς δὲ οὔτε ἐν καιρῷ σπεύδετε οὔτε ῥᾴδιά ἐστι κατασχεῖν ἐφ' ἃ ὥρμησθε, ταῦτα διδάξω.*

10. „*Φημὶ γὰρ ὑμᾶς πολεμίους πολλοὺς ἐνθάδε ὑπολιπόντας καὶ ἑτέρους ἐπιθυμεῖν ἐκεῖσε πλεύσαντας δεῦρο ἐπα-*
2 *γαγέσθαι. καὶ οἴεσθε ἴσως τὰς γενομένας ὑμῖν σπονδὰς ἔχειν τι βέβαιον, αἳ ἡσυχαζόντων μὲν ὑμῶν ὀνόματι σπονδαὶ ἔσονται (οὕτω γὰρ ἐνθένδε τε ἄνδρες ἔπραξαν αὐτὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων), σφαλέντων δέ που ἀξιόχρεῳ δυνάμει ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρησιν ἡμῖν οἱ ἐχθροὶ ποιήσονται, οἷς πρῶτον μὲν διὰ ξυμφορῶν ἡ ξύμβασις καὶ ἐκ τοῦ αἰσχίονος ἢ ἡμῖν κατ' ἀνάγκην ἐγένετο, ἔπειτα ἐν αὐτῇ ταύτῃ πολλὰ τὰ ἀμφισβητούμενα*

und Xen. Anab. 5, 9, 31: *ἐθυόμην εἰ βέλτιον εἴη ὑμῖν τε ἐμοὶ ἐπιτρέψαι ταύτην τὴν ἀρχὴν καὶ ἐμοὶ ὑποστῆναι.* — *ἀλλοφύλοις*, den Egestaiern, über deren Abstammung K. 2, 3.

2. *καίτοι* steht auch hier, wie sonst, in Bezug mit dem Vorherg.: und doch, gleichwohl. — *ἐκ τοῦ τοιούτου*, infolge solcher Unternehmung, wie wir jetzt vorhaben. — *νομίζων* konzessiv: wiewohl ich meine. „Bei vielen galt Nikias für furchtsam; also hier wohl mit auch eine beiläufige Selbstverteidigung." Kr. — *ὅμως δέ*, nicht Gegensatz zu den letzten Worten, sondern zu *τιμῶμαι ἐκ τ. τ.* — *τὰ τῆς πόλεως* ist Subj. zu *ὀρθοῦσθαι.* — *οὔτε νῦν*, sc. *ἐρῶ παρὰ γνώμην.* vgl. zu 3, 40, 2. — *ᾗ ἂν* ebenso 1, 126, 8. 6, 26, 1 u. *ὅπῃ ἂν* 6. 8, 2. 8, 67, 3. Dennoch ist Reiskes Konj. *ἀλλ' ᾗ ἃ ἄν*, von Madvig verbessert in *ἀλλ' ᾗ ἄν*, wegen der sehr gewinnenden Satzform wahrscheinlich.

3. *τοῖς ἑτοίμοις* Synon. von *τὰ ὑπάρχοντα.* Über den Dat. bei *κινδυνεύειν* zu 2, 65, 7. Der Gedanke ist Gemeinplatz, namentlich bei lat. Schriftstellern. Winsemius erinnert an das Hesiodeische: *νήπιος ὃς τὰ ἑτοῖμα λιπὼν ἀνέτοιμα διώκει.* — *κατασχεῖν*, erlangen. wie 2, 62, 3.

10. 2. *αὐτά, τὰ περὶ τὰς σπονδάς.* Vgl. 5, 27, 1 und ähnlich 6, 96, 1. Gemeint sind die Machinationen des Alkib. und seiner Partei (*ἐνθένδε ἄνδρες*) und die des Kleobulos u. Xenares zu Sparta (*ἐκ τῶν ἐναντίων.* s. 5, 36 ff.). — *ἀξιόχρεῳ δυνάμει* verb. mit *σφαλέντων.* — *ἔπειτα* — *ἔχομεν* Fortsetzung des relativen Satzes durch

ἔχομεν. εἰσὶ δ' οἳ οὐδὲ ταύτην πω τὴν ὁμολογίαν ἐδέξαντο, 3 *καὶ οὐχ οἱ ἀσθενέστατοι, ἀλλ' οἱ μὲν ἄντικρυς πολεμοῦσιν, οἱ δὲ καὶ διὰ τὸ Λακεδαιμονίους ἔτι ἡσυχάζειν δεχημέροις σπονδαῖς καὶ αὐτοὶ κατέχονται. τάχα ἂν δ' ἴσως, εἰ δίχα* 4 *ἡμῶν τὴν δύναμιν λάβοιεν, ὅπερ νῦν σπεύδομεν, καὶ πάνυ ἂν ξυνεπιθοῖντο μετὰ Σικελιωτῶν, οὓς πρὸ πολλῶν ἂν ἐτιμήσαντο ξυμμάχους γενέσθαι ἐν τῷ πρὶν χρόνῳ. ὥστε χρὴ σκοπεῖν* 5 *τινα αὐτὰ καὶ μὴ μετεώρῳ τῇ πόλει ἀξιοῦν κινδυνεύειν καὶ ἀρχῆς ἄλλης ὀρέγεσθαι πρὶν ἣν ἔχομεν βεβαιωσώμεθα, εἰ Χαλκιδῆς γε οἱ ἐπὶ Θρᾴκης, ἔτη τοσαῦτα ἀφεστῶτες ἀφ' ἡμῶν, ἔτι ἀχείρωτοί εἰσι καὶ ἄλλοι τινὲς κατὰ τὰς ἠπείρους ἐνδοιαστῶς ἀκροῶνται. ἡμεῖς δὲ Ἐγεσταίοις δὴ οὖσι ξυμμάχοις ὡς ἀδικουμένοις ὀξέως βοηθοῦμεν· ὑφ' ὧν δ' αὐτοὶ πάλαι ἀφεστώτων ἀδικούμεθα, ἔτι μέλλομεν ἀμύνεσθαι.*

11. *„Καίτοι τοὺς μὲν κατεργασάμενοι κἂν κατάσχοιμεν· τῶν δ' εἰ καὶ κρατήσαιμεν, διὰ πολλοῦ γε καὶ πολλῶν ὄντων χαλεπῶς ἂν ἄρχειν δυναίμεθα. ἀνόητον δ' ἐπὶ τοιούτους ἰέναι ὧν κρατήσας τε μὴ κατασχήσει τις καὶ μὴ κατορθώσας μὴ ἐν τῷ ὁμοίῳ καὶ πρὶν ἐπιχειρῆσαι ἔσται. Σικελιῶται δ' ἄν μοι* 2 *δοκοῦσιν, ὥς γε νῦν ἔχουσι, καὶ ἔτι ἂν ἧσσον δεινοὶ ἡμῖν γενέσθαι, εἰ ἄρξειαν αὐτῶν Συρακόσιοι, ὅπερ οἱ Ἐγεσταῖοι μάλιστα ἡμᾶς ἐκφοβοῦσι. νῦν μὲν γὰρ κἂν ἔλθοιεν ἴσως Λακε-* 3 *δαιμονίων ἕκαστοι χάριτι, ἐκείνως δ' οὐκ εἰκὸς ἀρχὴν ἐπὶ ἀρχὴν στρατεῦσαι· ᾧ γὰρ ἂν τρόπῳ τὴν ἡμετέραν μετὰ Πελο-*

einen selbständigen. s. 4, 89, 1. 5, 2, 4.

3. *οἱ μέν*, namentlich die Korinthier. — *οἱ δέ*, wie die Boioter und die thrakischen Chalkideer.

4. *τάχα ἂν δ'.* Über die Stellung zu K. 2, 4. — *δίχα*, nämlich *γενομένην* (wie 1, 64, 1), in Griechenland u. Sicilien. — *ἂν — ἄν.* zu 1, 36, 3. — *πρὸ πολλῶν τιμᾶσθαι.* vgl. zu 1, 33, 2.

5. *τινά*, man. — *αὐτά*, die Verhältnisse. — *τῇ* st. handschr. *τε* Kr. — *πόλει.* zu 2, 65, 7. — *βεβαιωσώμεθα* st. des handschr. *βεβαιωσόμεθα*. Der bloſse Konj. ohne *ἂν* nach *πρίν* öfters; s. zu 1, 137, 2. — *τοσαῦτα*, sechzehn Jahre: 1, 58. — *δή*, Ausdruck der Ironie. — *αὐτοί*, Konj. von Reiske st. *αὐτῶν*, das durch die übrigen Genet. leicht entstehen konnte.

11. 1. *τοὺς μὲν — τῶν δέ*, die Abtrünnigen — die Sikelioten. — *διὰ πολλοῦ*, räumlich wie *δι' ὀλίγου* 5, 66, 1. — *ὧν* ist zum Partiz. konstruiert. zu 3, 105, 1. — *καὶ πρὶν ἐπιχ.*, wie vor dem Angriffe.

2. *ἂν — ἄν.* wie im vor. Kap. Beides gehört zum Infin. Sinn: Wir können die Herrschaft über die Sik. nicht behaupten. Nach dem jetzigen Zustand zu urteilen, ist es sogar noch vorteilhafter für uns, wenn nicht wir, sondern die Syrak. die Herrschaft über sie gewännen.

3. *ἀρχὴν ἐπὶ ἀ.*, eine Groſs-

πουνησίων ἀφέλωνται, εἰκὸς ὑπὸ τῶν αὐτῶν καὶ τὴν σφετέραν
4 *διὰ τοῦ αὐτοῦ καθαιρεθῆναι. ἡμᾶς δ' ἂν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες μάλιστα μὲν ἐκπεπληγμένοι εἶεν, εἰ μὴ ἀφικοίμεθα, ἔπειτα δὲ καὶ εἰ δείξαντες τὴν δύναμιν δι' ὀλίγου ἀπέλθοιμεν· εἰ δὲ σφαλεῖμέν τι, τάχιστ' ἂν ὑπεριδόντες μετὰ τῶν ἐνθάδε ἐπιθοῖντο. τὰ γὰρ διὰ πλείστου πάντες ἴσμεν θαυμαζόμενα καὶ*
5 *τὰ πεῖραν ἥκιστα τῆς δόξης δόντα. ὅπερ νῦν ὑμεῖς, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους πεπόνθατε· διὰ τὸ παρὰ γνώμην αὐτῶν πρὸς ἃ ἐφοβεῖσθε τὸ πρῶτον περι-*
6 *γεγενῆσθαι, καταφρονήσαντες ἤδη καὶ Σικελίας ἐφίεσθε. χρὴ δὲ μὴ πρὸς τὰς τύχας τῶν ἐναντίων ἐπαίρεσθαι, ἀλλὰ τὰς διανοίας κρατήσαντας θαρσεῖν, μηδὲ Λακεδαιμονίους ἄλλο τι ἡγήσασθαι ἢ διὰ τὸ αἰσχρὸν σκοπεῖν, ὅτῳ τρόπῳ ἔτι καὶ νῦν, ἢν δύνωνται, σφήλαντες ἡμᾶς τὸ σφέτερον ἀπρεπὲς εὖ θήσονται, ὅσῳ καὶ περὶ πλείστου καὶ διὰ πλείστου δόξαν ἀρετῆς*
7 *μελετῶσιν. ὥστε οὐ περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἐγεσταίων ἡμῖν ἀνδρῶν βαρβάρων ὁ ἀγών, εἰ σωφρονοῦμεν, ἀλλ' ὅπως πόλιν δι' ὀλιγαρχίας ἐπιβουλεύουσαν ὀξέως φυλαξώμεθα.*

12. „*Καὶ μεμνῆσθαι χρὴ ἡμᾶς ὅτι νεωστὶ ἀπὸ νόσου μεγάλης καὶ πολέμου βραχύ τι λελωφήκαμεν, ὥστε καὶ χρήμασι καὶ τοῖς σώμασιν ηὐξῆσθαι· καὶ ταῦτα ὑπὲρ ἡμῶν δίκαιον ἐνθάδε εἶναι ἀναλοῦν, καὶ μὴ ὑπὲρ ἀνδρῶν φυγάδων τῶνδε*

macht gegen die andere, Syrakosier gegen Ath. — Zu *ἀφέλωνται* ist aus *ἡμετέραν* das Obj. *ἡμᾶς* zu ergänzen. — *διὰ τοῦ αὐτοῦ* entweder sc. *τρόπου* oder Variation für *τῷ αὐτῷ*, indem mehr das Mittel bezeichnet werden soll.

4. *δι' ὀλίγου* hier von d. Zeit. — *τὰ διὰ πλείστου*, d. Entfernteste. Zum Gedanken vgl. Tacit. Ann. 1, 47 *maior e longinquo reverentia.* vgl. auch 1, 137, 3.

5. *ὅπερ — πεπόνθατε* bez. auf den vorletzten Satz, der unmittelbar vorherg. ist parenthetisch. Daher stellt St. mit Rauchenstein (Philol. XXXVI, p. 242) jetzt den Satz *τὰ γὰρ — δόντα* nach *ἀπέλθοιμεν.* — *διὰ — ἐφίεσθε* Epexegese zu *πεπόνθατε*, wie gewöhnl. ohne Partikel angefügt. zu 2, 60, 4. Übrigens haben die besten Hdd. *ἐφίεσθαι*, grammatisch zulässig, doch von weniger lebhafter Färbung. *αὐτῶν* verbinde mit *περιγεγ.* — *πρὸς ἅ*, in Vergleich zu dem, was. Andere erklären: in Bezug auf das, was, näml. der Lak. Überlegenheit im Landkriege.

6. *τὰς διανοίας*, ihre Pläne. Objekt zu *κρατεῖν*, was freilich sonst bei Thuk. nur mit *μάχῃ* und ähnlichen Ausdrücken vorkommt. — *ἡγήσασθαι.* Konstr. *ἡγήσασθαι τοὺς Λακ. ἄλλο τι* (sc. *ποιεῖν.* zu 3, 85, 4) *ἢ σκοπεῖν.* — *ὅσῳ*, um so mehr als. zu 5, 108. — *περὶ πλείστου*, eigentl. über das meiste, d. i. vor allem. Am häufigsten in Verbindung mit *ποιεῖσθαι.* — *διὰ πλείστου,* seit längster Zeit (vgl. §. 4).

7. *βαρβάρων.* K. 2, 3.

12. 1. *δίκαιον — εἶναι*, dafs es gerecht sei, noch abhängig von *μεμνῆσθαι*, wofür hier *νομίζειν* gedacht wird. vgl. zu 78, 1. Aus

ἐπικουρίας δεομένων, οἷς τό τε ψεύσασθαι καλῶς χρήσιμον, καὶ τῷ τοῦ πέλας κινδύνῳ, αὐτῶν λόγους μόνον παρασχομένους, ἢ κατορθώσαντας χάριν μὴ ἀξίαν εἰδέναι ἢ πταίσαντάς που τοὺς φίλους ξυναπολέσαι. εἴ τέ τις ἄρχειν ἄσμενος αἱρεθεὶς παραινεῖ ὑμῖν ἐκπλεῖν, τὸ ἑαυτοῦ μόνον σκοπῶν, ἄλλως τε καὶ νεώτερος ἔτι ὢν ἐς τὸ ἄρχειν, ὅπως θαυμασθῇ μὲν ἀπὸ τῆς ἱπποτροφίας, διὰ δὲ πολυτέλειαν καὶ ὠφεληθῇ τι ἐκ τῆς ἀρχῆς, μηδὲ τούτῳ ἐμπαράσχητε τῷ τῆς πόλεως κινδύνῳ ἰδίᾳ ἐλλαμπρύνεσθαι, νομίσατε δὲ τοὺς τοιούτους τὰ μὲν δημόσια ἀδικεῖν, τὰ δὲ ἴδια ἀναλοῦν, καὶ τὸ πρᾶγμα μέγα εἶναι καὶ μὴ οἷον νεωτέρους βουλεύσασθαί τε καὶ ὀξέως μεταχειρίσαι. 2

13. „Οὓς ἐγὼ ὁρῶν νῦν ἐνθάδε τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ παρακελευστοὺς καθημένους φοβοῦμαι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ἀντι-

ὅτι ist, wie oft, in den Inf. übergegangen; allerdings bleibt die Trennung von δίκαιον u. εἶναι auffällig. εἶναι mit andern für ἐξεῖναι genommen, giebt einen müfsigen Pleonasmus. Usener Jahrb. 1872 S. 744 verm. ἔνθα δεῖν, letzteres als seltene attische Form für δέον: „wo es nötig ist". Ders Gelehrte will zugleich φυγάδων in das selt. φοιτάδων „Landstreicher" verändern. Aber φυγάδων scheint hier mit Absicht von den Segestanern gesagt zu sein, während es nur von den Leontinern stehen könnte (vgl. 19, 1). Der Scholiast scheint es von den letzteren zu verstehen, da er zu οἷς die Erklärung setzt τοῖς Ἐγεσταίοις. Vielleicht ist es auch allgemein zu fassen und τῶν δὲ ἐπ. δεομ. ist gen. absol. bezogen auf die Gesandten der Segest. — καλῶς mit ψευσ. zu verb., geschickt. — τῷ — κινδ., dat. instr., hier dem Sinne nach *cum periculo*. — ξυναπολέσαι Emend. von Reiske statt ξυναπολέσθαι, das in transitiver Bedeutung nicht nachweisbar ist. Wegen der Härte der in ἢ — ξυναπολέσαι enthaltenen Behauptung meinen mehrere Ausl., es müsse hier nicht mehr χρήσιμον gedacht, sondern aus demselben etwa ξύνηθες oder οὐδὲν διαφέρει entnommen werden. Aber dem so entschiedenen Gegner der Segestaner stand eine immerhin herbe Behauptung wohl zu.

2. Der Redner greift jetzt den Alkib. persönl. an. ἄρχειν ἄσμενος αἱρεθείς umgekehrt als Nikias selbst: ἀκούσιος μὲν ᾑρημένος ἄρχειν. — ἄλλως τε καὶ κτέ., je jünger, desto prachtliebender und selbstsüchtiger. In der Regel waren natürl. die Feldherrn älter, Alkib. damals etwas über 30 Jahre. — νεωτ. ἐς = ἢ ὥστε, also wie zu übersetzen? — ὅπως θαυμασθῇ κτέ. Der Zusammenhang ist wohl: Alkib. rät zu dem Zuge blofs aus Egoismus, um auch künftig mit seinem Marstalle Aufsehn machen zu können und um die zu solchem Aufwande nötigen Mittel aus der Feldherrnstelle zu schöpfen. s. 15, 2. 3. Dafs Strategieen und öffentliche Ämter überhaupt Quellen des Reichtums seien, war allgemeiner Glaube. — τῷ — κινδύνῳ hängt von ἐλλαμπρύνεσθαι ab. 16, 3 λαμπρύνεσθαι. — νεωτέρους m. Pluygers statt des hdschr. νεωτέρῳ, vor allem deshalb nötig, weil das im folg. Kap. stehende οὓς den Plural verlangt. οἷον = τοιοῦτον ὥστε. — ὀξέως, rasch, stürmisch, wie es eben der Jugend eigen ist.

13. 1. ἐνθάδε in der Ekklesie. — παρακελευστούς = παρακεκλημέ-

παρακελεύομαι μὴ καταισχυνθῆναι, εἴ τῳ τις παρακάθηται τῶνδε, ὅπως μὴ δόξει, ἐὰν μὴ ψηφίζηται πολεμεῖν, μαλακὸς εἶναι, μηδ', ὅπερ ἂν αὐτοὶ πάθοιεν, δυσέρωτας εἶναι τῶν ἀπόντων, γνόντας ὅτι ἐπιθυμίᾳ μὲν ἐλάχιστα κατορθοῦνται, προνοίᾳ δὲ πλεῖστα, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὡς μέγιστον δὴ τῶν πρὶν κίνδυνον ἀναρριπτούσης, ἀντιχειροτονεῖν καὶ ψηφίζεσθαι τοὺς μὲν Σικελιώτας οἷσπερ νῦν ὅροις χρωμένους πρὸς ἡμᾶς, οὐ μεμπτοῖς, τῷ τε Ἰονίῳ κόλπῳ, παρὰ γῆν ἤν τις πλέῃ, καὶ τῷ Σικελικῷ, διὰ πελάγους, τὰ αὑτῶν νεμομένους 2 *καθ' αὑτοὺς καὶ ξυμφέρεσθαι· τοῖς δ' Ἐγεσταίοις ἰδίᾳ εἰπεῖν, ἐπειδὴ ἄνευ Ἀθηναίων καὶ ξυνῆψαν πρὸς Σελινουντίους τὸ πρῶτον πόλεμον, μετὰ σφῶν αὐτῶν καὶ καταλύεσθαι· καὶ τὸ λοιπὸν ξυμμάχους μὴ ποιεῖσθαι, ὥσπερ εἰώθαμεν, οἷς κακῶς μὲν πράξασιν ἀμυνοῦμεν, ὠφελίας δ' αὐτοὶ δεηθέντες οὐ τευξόμεθα.*

14. „*Καὶ σύ, ὦ πρύτανι, ταῦτα, εἴπερ ἡγεῖ σοι προσήκειν κήδεσθαί τε τῆς πόλεως καὶ βούλει γενέσθαι πολίτης ἀγαθός, ἐπιψήφιζε καὶ γνώμας προτίθει αὖθις Ἀθηναίοις, νομίσας, εἰ ὀρρωδεῖς τὸ ἀναψηφίσαι, τὸ μὲν λύειν τοὺς νόμους μὴ μετὰ τοσῶνδ' ἂν μαρτύρων αἰτίαν σχεῖν, τῆς δὲ πόλεως βουλευσα-*

νους, als seine Anhänger. — *τῶνδε* ist auf die Jüngern zu beziehen u. mit *τῳ* zu verbinden; s. 7, 75, 4. — *ὅπως μή* nach *καταισχυνθῆναι* wegen des Zwischensatzes, wie zuweilen *φοβεῖσθαι ὅπως μή* gesagt wird. — *αὐτοί*, von selbst. — *δυσέρ. τ. ἀπ.* Wer nach dem Abwesenden strebte, galt für *μάταιος*. So heifst es bei Pindar. Pyth. 3, 20 (35): *ἀλλά τοι ἤρατο τῶν ἀπεόντων· οἷα καὶ πολλοὶ πάθον. ἔστι δὲ φῦλον ἐν ἀνθρώποισι ματαιότατον, ὅστις αἰσχύνων ἐπιχώρια παπταίνει τὰ πρόσω, μεταμώνια θηρεύων ἀκράντοις ἐλπίσιν.* — *ἐλάχιστα* ist Akk. Cl. und St. haben die Vermutung Göllers aufgenommen *κατορθοῦται* (pass.), wozu *ἐλάχ.* u. *πλ.* Subjekt ist. — *μέγιστον τῶν πρίν.* zu 1, 1, 1. — *κίνδυνον ἀναρρ.* zu 3, 14, 1. und 5, 103, 1. — *οἷσπερ — χρωμ.*, i. e. *χρωμένους τοῖς ὅροις οἷσπερ νῦν χρῶνται.* — *διὰ πελάγους*, sc. *ἥν τις πλέῃ.* — *ξυμφέρεσθαι*, sich verständigen.

2. *εἰπεῖν* und *μὴ ποιεῖσθαι* sind abhängig v. *ἀντιπαρακελεύομαι.* — *καὶ ξυνῆψαν — καὶ καταλ.* Wir setzen „auch" nur zum Nachsatz. — *μετά* dem *ἄνευ* entgegengesetzt. — *ὠφελίας δ'*. Aus *οἷς* ist zu diesem Gliede *παρ' ὧν* zu entnehmen. zu 1, 106, 1.

14. *ταῦτα — ἐπιψήφιζε*, dies bringe zur Abstimmung. Auch hierzu gehört *αὖθις.* — *γνώμας προτ. αὖθ.* vgl. 3, 36, 5. 38, 1. — *ἡγεῖ.* Üb. die Satzform zu 1, 16. — *τὸ μὲν λύειν* erklärt Cl. für abs. Akk., „was die Übertretung der Gesetze betr.", Kr. und Böhme erkl.: *ἕξεις τὸ λύειν αἰτίαν = τὸ λύειν σοι αἰτία ἔσται* (besonders wegen 4, 114, 5). Doch ist am einfachsten *τὸ λύειν* als Subj. von *μὴ ἂν αἰτίαν σχεῖν* zu fassen. Der Wechsel des Subj. ist nicht auffällig. — Über *μὴ ἄν* zu Kap. 102, 4. — *βουλευσαμένης.* Die Vulg. *κακῶς βουλευσαμένης* mit sehr wenigen und mittelm. Hdd. Unentbehrlich ist

μένης ἰατρὸς ἂν γενέσθαι, καὶ τὸ καλῶς ἄρξαι τοῦτ' εἶναι, ὃς ἂν τὴν πατρίδα ὠφελήσῃ ὡς πλεῖστα ἢ ἑκὼν εἶναι μηδὲν βλάψῃ."

15. *Ὁ μὲν Νικίας τοιαῦτα εἶπε· τῶν δὲ Ἀθηναίων παριόντες οἱ μὲν πλεῖστοι στρατεύειν παρῄνουν καὶ τὰ ἐψηφισμένα μὴ λύειν, οἱ δέ τινες καὶ ἀντέλεγον.* 2 *ἐνῆγε δὲ προθυμότατα τὴν στρατείαν Ἀλκιβιάδης ὁ Κλεινίου, βουλόμενος τῷ τε Νικίᾳ ἐναντιοῦσθαι, ὢν καὶ ἐς τὰ ἄλλα διάφορος τὰ πολιτικὰ καὶ ὅτι αὐτοῦ διαβόλως ἐμνήσθη, καὶ μάλιστα στρατηγῆσαί τε ἐπιθυμῶν καὶ ἐλπίζων Σικελίαν τε δι' αὐτοῦ καὶ Καρχηδόνα λήψεσθαι καὶ τὰ ἴδια ἅμα εὐτυχήσας χρήμασί τε καὶ δόξῃ ὠφελήσειν.* 3 *ὢν γὰρ ἐν ἀξιώματι ὑπὸ τῶν ἀστῶν, ταῖς ἐπιθυμίαις μείζοσιν ἢ κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν ἐχρῆτο ἔς τε τὰς ἱπποτροφίας καὶ τὰς ἄλλας δαπάνας· ὅπερ καὶ καθεῖλεν ὕστερον τὴν τῶν Ἀθηναίων πόλιν οὐχ ἥκιστα.* 4 *φοβηθέντες γὰρ αὐτοῦ οἱ πολλοὶ τὸ μέγεθος τῆς τε κατὰ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα παρανομίας ἐς τὴν δίαιταν καὶ τῆς διανοίας ὧν καθ' ἓν ἕκαστον ἐν ὅτῳ γίγνοιτο ἔπρασσεν, ὡς τυραννίδος ἐπιθυμοῦντι πολέμιοι καθέστασαν, καὶ δημοσίᾳ κράτιστα διαθέντι τὰ τοῦ πολέμου ἰδίᾳ ἕκαστοι τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτοῦ ἀχθεσθέντες καὶ ἄλλοις ἐπιτρέψαντες οὐ διὰ μακροῦ ἔσφηλαν τὴν πόλιν.* 5 *τότε δ' οὖν παρελθὼν τοῖς Ἀθηναίοις παρῄνει τοιάδε.*

κακῶς nicht. — *τοῦτ' εἶναι ὃς ἂν* Vermischung aus *τοῦτον καλῶς ἄρξαι ὅς* und *τὸ καλ. ἄρξαι τοῦτο εἶναι ἐάν τις* oder *εἴ τις* (od. acc. c. inf). zu 2, 44, 1. — *ἑκὼν εἶναι.* zu 1, 21, 1.

15. 2. *τὰ πολιτικά* ist eben *τὰ ἄλλα*. Daher hält Weidner es für Zusatz. St. hat es eingeklammert. — *δι' αὐτοῦ*, i. e. *διὰ τοῦ στρατηγῆσαι.* — *εὐτυχήσας*, w e n n e r G l ü c k i m K r i e g e h ä t t e.

3. *ὢν ἐν ἀξιώματι ὑπό.* wie 1, 130, 1. — *μείζοσιν ἢ κατά.* zu 2, 60, 1. — *τὴν ὑπ. οὐσίαν.* Es wurde über 100 Talente geschätzt — eine bei dem damaligen Geldwerte ungeheure Summe.

4. *τῆς — παρανομίας κτέ.* bezieht sich auf den ganzen übermäfsigen Luxus in Kleidung und Lebensweise, den Alk. für seine Person entfaltete u. der, wenn auch nicht gegen das Gesetz, so doch gegen die herrschende Sitte verstiefs. — *ἐς τὴν δ.* ohne Art. angeschlossen. zu 1, 18, 1. — *τῆς διανοίας ὧν*, s e i n e s S t r e b e n s, s e i n e r P l ä n e i n d e m, w a s. — *διαθέντι* nur e i n e (gute) Hd., die übrigen und die Vulg. *διαθέντα*. Schütz (Gymn.-W. 33) hält diese für richtig und vermutet, dafs nach *πολέμου* ein Partiz., etwa *ἀγασθέντες*, ausgefallen sei. Diesen Dat. allein lasse ich als Obj. von *ἀχθεσθέντες* abhängen und erkläre *τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτοῦ*: w e g e n s e i n e r L e b e n s w e i s e (s. zu 3, 97, 2). Ebenso zwei Dative zu demselben Vb. gehörig 31, 1. St. fafst *καὶ — διαθέντι* konzessiv und interpungiert vor *ἰδίᾳ* und nach *ἀχθεσθέντες*, sieht aber den Dativ auch nur als Konjektur an. — *ἐπιτρέψαντες*, nämlich *τὰ τοῦ πολέμου.*

5. *δ' οὖν*, epanaleptisch. zu 1, 3, 4.

16. „Καὶ προσήκει μοι μᾶλλον ἑτέρων, ὦ Ἀθηναῖοι, ἄρχειν (ἀνάγκη γὰρ ἐντεῦθεν ἄρξασθαι, ἐπειδή μου Νικίας καθήψατο), καὶ ἄξιος ἅμα νομίζω εἶναι. ὧν γὰρ πέρι ἐπιβόητός εἰμι, τοῖς μὲν προγόνοις μου καὶ ἐμοὶ δόξαν φέρει ταῦτα,
2 τῇ δὲ πατρίδι καὶ ὠφελίαν. οἱ γὰρ Ἕλληνες καὶ ὑπὲρ δύναμιν μείζω ἡμῶν τὴν πόλιν ἐνόμισαν τῷ ἐμῷ διαπρεπεῖ τῆς Ὀλυμπίαζε θεωρίας, πρότερον ἐλπίζοντες αὐτὴν καταπεπολεμῆσθαι, διότι ἅρματα μὲν ἑπτὰ καθῆκα, ὅσα οὐδείς πω ἰδιώτης πρότερον, ἐνίκησα δὲ καὶ δεύτερος καὶ τέταρτος ἐγενόμην καὶ τἆλλα ἀξίως τῆς νίκης παρεσκευασάμην. νόμῳ μὲν γὰρ τιμὴ τὰ τοιαῦτα, ἐκ δὲ τοῦ δρωμένου καὶ δύναμις ἅμα ὑπονοεῖται.
3 καὶ ὅσα αὖ ἐν τῇ πόλει χορηγίαις καὶ ἄλλῳ τῳ λαμπρύνομαι, τοῖς μὲν ἀστοῖς φθονεῖται φύσει, πρὸς δὲ τοὺς ξένους καὶ αὕτη ἰσχὺς φαίνεται. καὶ οὐκ ἄχρηστος ἥδ' ἡ ἄνοια, ὃς ἂν τοῖς ἰδίοις τέλεσι μὴ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ὠφελῇ,
4 οὐδέ γε ἄδικον ἐφ' ἑαυτῷ μέγα φρονοῦντα μὴ ἴσον εἶναι, ἐπεὶ καὶ ὁ κακῶς πράσσων πρὸς οὐδένα τῆς ξυμφορᾶς ἰσομοιρεῖ· ἀλλ' ὥσπερ δυστυχοῦντες οὐ προσαγορευόμεθα, ἐν τῷ ὁμοίῳ τις ἀνεχέσθω καὶ ὑπὸ τῶν εὐπραγούντων ὑπερφρονούμενος,
5 ἢ τὰ ἴσα νέμων τὰ ὁμοῖα ἀνταξιούτω. οἶδα δὲ τοὺς τοιούτους, καὶ ὅσοι ἔν τινος λαμπρότητι προέσχον, ἐν μὲν τῷ κατ' αὐτοὺς βίῳ λυπηροὺς ὄντας, τοῖς ὁμοίοις μὲν μάλιστα, ἔπειτα δὲ καὶ

16. 1. ἑτέρων = ἢ ἑτέροις. zu 1, 85, 1. — καθήψατο. 12, 2. — Inwiefern hat ταῦτα eine ungewöhnliche Stellung?

2. Spezielle Rechtfertigung der ἱπποτροφία (12, 2. 15, 3). — τῷ ἐμῷ διαπρεπεῖ. zu 1, 37, 4. Das Attribut ἐμῷ gehört eigentlich zu θεωρίας. Dieselbe Eigentümlichkeit in der Beziehung des Attrib. häufig bei Livius, z. B. 1, 1, 4. 4, 10, 8. — τῆς Ὀλυμπ. θ., wahrscheinlich 420 (vgl. 5, 49). — καθῆκα, der eigentliche Ausdruck bei Wettkämpfen, lat. *demittere in certamen* oder *committere*. — τἆλλα, Opfer, kostbare Geräte, Festmahle.

3. αὕτη dem Prädik. assimiliert wie im Lat. — ἥδ' ἡ ἄνοια einige gute Hdd., ohne Zweifel weit kräftiger und dem stolzen Übermute des Redners angemessener als die Vulg. ἡ διάνοια. s. 17, 1 ἡ ἐμὴ νεότης καὶ ἄνοια. — ὃς ἄν. zu 14, 1. — τέλεσι, Aufwand, s. 4, 60, 2.

4. ἴσον, sc. τοῖς ἄλλοις. Das Subj. von ἴσον εἶναι ist der im vorigen Satze beschriebene: ein solcher. — προσαγορευόμεθα, mit χαῖρε, dem üblichen Grufse anreden. Wie es bei Ar. Plut. 322 heifst: χαίρειν προσαγορεύω. Plat. Charm. 164 e. Plat. Legg. VI, 771 a u. a. Schol.: οὐ προσαγ., ἀντὶ τοῦ ὑπερορώμεθα τέθεικεν· ἐπεὶ συμβέβηκε τοὺς παρορωμένους ὑπὸ τῶν πέλας οὐ προσαγορεύεσθαι. — νέμων, zuteilend, gewährend.

5. καὶ ὅσοι soll den Begriff von τοὺς τοιούτους noch erweitern: und überhaupt alle, die. — ἐν — βίῳ, in ihrem Zeitalter. — τοῖς ὁμοίοις, d. Gleichstehenden. —

τοῖς ἄλλοις ξυνόντας, τῶν δὲ ἔπειτα ἀνθρώπων προσποίησίν τε ξυγγενείας τισὶ καὶ μὴ οὖσαν καταλιπόντας, καὶ ἧς ἂν ὦσι πατρίδος, ταύτῃ αὔχησιν, ὡς οὐ περὶ ἀλλοτρίων οὐδ' ἁμαρτόντων, ἀλλ' ὡς περὶ σφετέρων τε καὶ καλὰ πραξάντων. ὧν 6 ἐγὼ ὀρεγόμενος καὶ διὰ ταῦτα τὰ ἴδια ἐπιβοώμενος τὰ δημόσια σκοπεῖτε εἴ του χεῖρον μεταχειρίζω. Πελοποννήσου γὰρ τὰ δυνατώτατα ξυστήσας ἄνευ μεγάλου ὑμῖν κινδύνου καὶ δαπάνης Λακεδαιμονίους ἐς μίαν ἡμέραν κατέστησα ἐν Μαντινείᾳ περὶ τῶν ἁπάντων ἀγωνίσασθαι· ἐξ οὗ καὶ περιγενόμενοι τῇ μάχῃ οὐδέπω καὶ νῦν βεβαίως θαρσοῦσιν.

17. „Καὶ ταῦτα ἡ ἐμὴ νεότης καὶ ἄνοια παρὰ φύσιν δοκοῦσα εἶναι ἐς τὴν Πελοποννησίων δύναμιν λόγοις τε πρέπουσιν ὡμίλησε καὶ ὀργῇ πίστιν παρασχομένη ἔπεισε. καὶ νῦν μὴ πεφόβησθε αὐτήν, ἀλλ' ἕως ἐγώ τε ἔτι ἀκμάζω μετ' αὐτῆς καὶ ὁ Νικίας εὐτυχὴς δοκεῖ εἶναι, ἀποχρήσασθε τῇ ἑκατέρου ἡμῶν ὠφελίᾳ. καὶ τὸν ἐς τὴν Σικελίαν πλοῦν μὴ μετα- 2 γιγνώσκετε ὡς ἐπὶ μεγάλην δύναμιν ἐσόμενον. ὄχλοις τε γὰρ ξυμμίκτοις πολυανδροῦσιν αἱ πόλεις καὶ ῥᾳδίας ἔχουσι τῶν πολιτειῶν τὰς μεταβολὰς καὶ ἐπιδοχάς. καὶ οὐδεὶς δι' αὐτὸ 3 ὡς περὶ οἰκείας πατρίδος οὔτε τὰ περὶ τὸ σῶμα ὅπλοις ἐξήρτυται οὔτε τὰ ἐν τῇ χώρᾳ νομίμοις κατασκευαῖς· ὅ τι δὲ ἕκα-

τῶν — ἀνθρώπων hängt von *τισί* (manchen) ab. — *προσποίησιν — οὖσαν*, Beanspruchung (2, 62, 1) von Verwandtschaft, d. Wunsch, als Verwandte zu erscheinen, auch wenn sie unbegründet ist. Auch hier sollte das Attribut *καὶ μὴ οὖσαν* eigentlich auf *ξυγγενείας* bezogen sein. zu §. 2.

6. *τὰ δυνατώτατα*, Argos, Mantineia, Elis. — *ὑμῖν* verb. mit *ξυστήσας*. — *ἐν Μαντινείᾳ*. 5, 64 ff. — *καὶ περιγ.*, obgleich.

17. 1. *ταῦτα — ὡμίλησε*, diesen Verkehr pflog, diese Verhandlungen führte. *ταῦτα*, Akkus. des inn. Obj. zu *ὁμιλεῖν* und zu *πείθειν*. *λόγοις* und *ὀργῇ* durch Eifer, Feuer sind instrum. Dative. — *ἐς δύναμιν*. Gewöhnlicher der Dativ bei *ὁμιλεῖν*. Gemeint sind dieselben Staaten wie mit *Πελοποννήσου τὰ δυνατώτατα* 16, 6. — *παρασχομένη*, was zwei gute Hdd. haben, ist wegen der Konzinnität (vorher *λόγοις πρέπουσιν*) ansprechender als die Vulg. *παρασχομένη*. — *πεφόβησθε*, Konj. von Reiske für *πεφοβῆσθαι*, das mit anderer Interpunkt. zum Vorhergehenden gezogen wurde. — *αὐτήν*, *τὴν ἐμὴν νεότητα καὶ ἄνοιαν*. — *ὁ Νικίας κτέ.* Des Nikias Glück scheint fast sprichwörtlich gewesen zu sein vgl. 5, 16, 1.

2. Auf *ξυμμίκτοις* liegt d. Ton. — *πολιτειῶν*. St. hat Haackes Konj. *πολιτῶν* aufgenommen.

3. *ὡς περί*, wie wenn es sich handelt um. — *νομίμοις κατασκευαῖς*, mit ordentlichen Einrichtungen, Anlagen, wie Befestigungen, Brücken, Strafsen und dergl. *νόμιμος* ist gebraucht wie sonst *δίκαιος*, *iustus*, *legitimus*. Dafs *τὰ ἐν τῇ χώρᾳ* als Nom. gefafst werden könne, wie mehrere wollten, wird durch Stellen wie

στος ἢ ἐκ τοῦ λέγων πείθειν οἴεται ἢ στασιάζων ἀπὸ τοῦ κοινοῦ λαβὼν ἄλλην γῆν, μὴ κατορθώσας, οἰκήσειν, ταῦτα
4 ἑτοιμάζεται. καὶ οὐκ εἰκὸς τὸν τοιοῦτον ὅμιλον οὔτε λόγου μιᾷ γνώμῃ ἀκροᾶσθαι οὔτε ἐς τὰ ἔργα κοινῶς τρέπεσθαι· ταχὺ δ' ἂν ὡς ἕκαστοι, εἴ τι καθ' ἡδονὴν λέγοιτο, προσχωροῖεν,
5 ἄλλως τε καὶ εἰ στασιάζουσιν, ὥσπερ πυνθανόμεθα. καὶ μὴν οὐδ' ὁπλῖται οὔτ' ἐκείνοις ὅσοιπερ κομποῦνται, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες διεφάνησαν τοσοῦτοι ὄντες ὅσους ἕκαστοι σφᾶς αὐτοὺς ἠρίθμουν, ἀλλὰ μέγιστον δὴ αὐτοὺς ἐψευσμένη ἡ Ἑλλὰς μόλις
6 ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ ἱκανῶς ὡπλίσθη. τά τε οὖν ἐκεῖ ἐξ ὧν ἐγὼ ἀκοῇ αἰσθάνομαι τοιαῦτα καὶ ἔτι εὐπορώτερα ἔσται. βαρβάρους γὰρ πολλοὺς ἕξομεν οἳ Συρακοσίων μίσει ξυνεπιθήσονται αὐτοῖς· καὶ τὰ ἐνθάδε οὐκ ἐπικωλύσει, ἢν ὑμεῖς ὀρθῶς

3, 96, 3. 5, 7, 5 durchaus nicht bewiesen, denen unsere St. erst dann ähnlich sein würde, wenn sie lautete: *οὐκ ἐξήρτυνται οὔτε τὰ περὶ τὸ σῶμα ὅπλοις οὐδείς, οὔτε τὰ ἐν τῇ χώρᾳ νομίμοις κατασκευαῖς κεκόσμηται.* Gewifs ist also *τὰ ἐν τῇ χώρᾳ* Akk. u. *οὐδείς* auch hier das Subj., jedoch in dem Sinne: kein Staat. — *ὅ τι*, Obj. nur von *ἐκ τοῦ κοινοῦ λαβών*, wozu auch *ἢ ἐκ τοῦ λέγων πείθειν ἢ στασιάζων* (= *ἐκ τοῦ στασιάζειν*) gehört zur Bezeichnung der Mittel, wodurch jene Dinge erlangt werden. *οἴεται* verb. mit *οἰκήσειν*. *ταῦτα* ist *κατὰ σύνεσιν* gesetzt. Übersetze: was ein jeder, nachdem er es entweder durch Überredung mit Worten oder durch Parteikampf von dem Gemeindegute erhalten hat, dienlich glaubt, um sich damit, wenn er unterliegt, in einem andern Lande anzusiedeln (d. h. was jeder mitnehmen zu können glaubt), das schafft er sich an. Die Konj. von Usener (Rh. Mus. 1870, S. 587) *σχεδιάζεται* „*pro tempore parat*" ist unnötig.

4. *λόγου* hängt von *ἀκροᾶσθαι* ab. — *ὡς ἕκαστοι.* zu 1, 3, 4. — *προσχωροῖεν*, sc. *ἡμῖν*.

5. *οὔτε — οὔτε.* Es sind zwei Gedanken koordiniert, von denen nach strengerer Fassung der zweite dem ersten zu subordinieren war, etwa so: *καὶ μὴν οὐδ' ὁπλῖται ἐκείνοις εἰσὶν ὅσοιπερ κομποῦνται, ὥσπερ οὐδ' οἱ ἄλλοι Ἕλληνες κτέ.*; denn das Wesentliche liegt allein im ersten Gliede, das zweite ist nur Beispiel und Beweis. s. Index unter Koordination. — *τοσοῦτοι.* Auch hier *ὁπλῖται* zu denken, nötigt das folg. *ὡπλίσθη.* — *ὅσους* nur in wenigen Hdd., doch notwendig st. der Vulg. *ὅσοι.* — *ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ.* So spricht Thukydides. Denn Alkibiades konnte in Wirklichkeit schwerlich so sprechen, dafs er die Friedenszeit, in welcher Athen jetzt seit sechs Jahren lebte, auch als einen Teil des ganzen siebenundzwanzigjährigen Krieges bezeichnete; denn diese Ansicht wurde eben erst durch das Werk des Thuk. verbreitet. Cl. hält daher den ganzen Paragraph für interpoliert.

6. Dem *τά τε ἐκεῖ* korresp. *καὶ τὰ ἐνθάδε.* — *γάρ.* Die Hdd. *τε γάρ*, welches in der Bedeutung von *etenim*, ohne ein entsprechendes Satzglied, dem guten Atticismus fremd zu sein scheint. Be. 483, 13. (Anders M. 626, Klotz zu Devar. p. 750.) Bei Thuk. haben es alle Hdd. aufser hier noch 7, 81, 3; doch kann es, da es in der spätern Gräzität häufig war, leicht durch die Abschreiber entstanden sein.

βουλεύησθε. οἱ γὰρ πατέρες ἡμῶν τοὺς αὐτοὺς τούτους οὕσπερ νῦν φασι πολεμίους ὑπολιπόντας ἂν ἡμᾶς πλεῖν καὶ προσέτι τὸν Μῆδον ἐχθρὸν ἔχοντες τὴν ἀρχὴν ἐκτήσαντο, οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἢ τῇ περιουσίᾳ τοῦ ναυτικοῦ ἰσχύοντες. 7 *καὶ νῦν οὔτε ἀνέλπιστοί πω μᾶλλον Πελοποννήσιοι ἐς ἡμᾶς ἐγένοντο, εἴ τε καὶ πάνυ ἔρρωνται, τὸ μὲν ἐς τὴν γῆν ἡμῶν ἐσβάλλειν, κἂν μὴ ἐκπλεύσωμεν, ἱκανοί εἰσι, τῷ δὲ ναυτικῷ οὐκ ἂν δύναιντο βλάπτειν· ὑπόλοιπον γὰρ ἡμῖν ἐστιν ἀντίπαλον ναυτικόν.* 8

18. *„Ὥστε τί ἂν λέγοντες εἰκὸς ἢ αὐτοὶ ἀποκνοῖμεν ἢ πρὸς τοὺς ἐκεῖ ξυμμάχους σκηπτόμενοι μὴ βοηθοῖμεν; οἷς χρεών, ἐπειδή γε καὶ ξυνωμόσαμεν, ἐπαμύνειν καὶ μὴ ἀντιτιθέναι ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνοι ἡμῖν. οὐ γὰρ ἵνα δεῦρο ἀντιβοηθῶσι προσεθέμεθα αὐτούς, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἐκεῖ ἐχθροῖς ἡμῶν λυπηροὶ ὄντες δεῦρο κωλύωσιν αὐτοὺς ἐπιέναι. τήν τε ἀρχὴν οὕτως ἐκτησάμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ ὅσοι δὴ ἄλλοι ἦρξαν, παραγιγνόμενοι προθύμως τοῖς ἀεὶ ἢ βαρβάροις ἢ Ἕλλησιν ἐπικαλουμένοις, ἐπεί, εἴγε ἡσυχάζοιεν πάντες ἢ φυλοκρινοῖεν οἷς χρεὼν βοηθεῖν, βραχὺ ἄν τι προσκτώμενοι αὐτῇ περὶ αὐτῆς ἂν ταύτης μᾶλλον κινδυνεύοιμεν. τὸν γὰρ προύχοντα οὐ μόνον ἐπιόντα τις ἀμύνεται, ἀλλὰ καὶ μή πως ἔπεισι προκαταλαμβάνει.* 2 *καὶ οὐκ* 3

7. *φασί*, die Gegner der Expedition: 10, 1.

8. *νῦν* könnte man aus einer Brachylogie erklären, indem gedacht wäre: und jetzt steht die Sache so: nie waren die Pelop. hoffnungsloser; doch besser nimmt man wohl eine Vermischung zweier Redeweisen an: 1) und jetzt sind die Pelop. hoffnungsloser als je, 2) und noch nie waren die Pelop. hoffnungsloser als jetzt. — *ἀνέλπιστοι* aktiv. s. 8, 1, 2 und in etwas verschiedenem Sinne 3, 30, 2. In passiver Bedeutung, wie es Kr. erklären möchte, kommt es bei Thuk. nur von Sachen, nicht von Personen vor (s. Bétant lex.). — *ἐς ἡμᾶς*, in Bezug auf uns, d. h. auf den Sieg über uns. — *καὶ πάνυ ἔρρ.*, recht sehr mutig sind. — *τὸ ἐσβάλλειν* mit *ἱκανοί* verbunden, weil man sagt *ἱκανός τι*. vgl. zu 2, 53, 3.

18. 1. *λέγοντες εἰκός* sollte eigtl. nach *ἤ* stehn. zu 1, 16. oder es gehört auch zum zweiten Glied. *αὐτοί* steht dem *πρὸς — ξυμμ.* entgegen. *Λέγ.* u. *σκηπτ.* zusammengestellt auch bei Demosth. Ol. 1, 6: *οὐδὲ γὰρ λόγος οὐδὲ σκῆψις.* — *μὴ βοηθ. μή*, weil der Gedanke ist: mit welchem Vorwand können wir uns weigern —. Alkib. weist den Gedanken zurück. — *ἡμῖν*, sc. *ἐπήμυναν*. — *προσεθέμεθα αὐτούς* = *ξυμμάχους ἐποιησάμεθα αὐτούς*. (Schol.).

2. *οὕτως* kündigt d. Partiz. *παραγιγν.* an. — *φυλοκρινοῖεν*, Stammesunterschiede berücksichtigten, mit Bezug auf des Nik. Äufserungen 9, 1. 11, 7. — *ἂν — ἄν.* zu 5, 9, 5. — *αὐτῇ*, *τῇ ἀρχῇ*. — *κινδυνεύοιμεν*, leichter Übergang von der 3. Person in die 1., also von dem allgemeinen Gedanken auf den besondern Fall. — *μή πως* Haacke für *μὴ ὅπως*. B. behielt

ἔστιν ἡμῖν ταμιεύεσθαι ἐς ὅσον βουλόμεθα ἄρχειν, ἀλλ' ἀνάγκη, ἐπειδήπερ ἐν τῷδε καθέσταμεν, τοῖς μὲν ἐπιβουλεύειν, τοὺς δὲ μὴ ἀνιέναι, διὰ τὸ ἀρχθῆναι ἂν ὑφ' ἑτέρων αὐτοῖς κίνδυνον εἶναι, εἰ μὴ αὐτοὶ ἄλλων ἄρχοιμεν. καὶ οὐκ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐπισκεπτέον ὑμῖν τοῖς ἄλλοις τὸ ἥσυχον, εἰ μὴ καὶ τὰ ἐπιτη- 4 *δεύματα ἐς τὸ ὁμοῖον μεταλήψεσθε. λογισάμενοι οὖν τάδε μᾶλλον αὐξήσειν, ἐπ' ἐκεῖνα ἢν ἴωμεν, ποιώμεθα τὸν πλοῦν, ἵνα Πελοποννησίων τε στορέσωμεν τὸ φρόνημα, εἰ δόξομεν ὑπεριδόντες τὴν ἐν τῷ παρόντι ἡσυχίαν καὶ ἐπὶ Σικελίαν πλεῦσαι· καὶ ἅμα ἢ τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἐκεῖ προσγενομένων, πάσης τῷ εἰκότι ἄρξομεν, ἢ κακώσομέν γε Συρακοσίους, ἐν ᾧ καὶ* 5 *αὐτοὶ καὶ οἱ ξύμμαχοι ὠφελησόμεθα. τὸ δὲ ἀσφαλές, καὶ μένειν, ἤν τι προχωρῇ, καὶ ἀπελθεῖν, αἱ νῆες παρέξουσι· ναυκράτορες* 6 *γὰρ ἐσόμεθα καὶ ξυμπάντων Σικελιωτῶν. καὶ μὴ ὑμᾶς ἡ Νικίου τῶν λόγων ἀπραγμοσύνη καὶ διάστασις τοῖς νέοις ἐς τοὺς πρεσβυτέρους ἀποτρέψῃ, τῷ δὲ εἰωθότι κόσμῳ, ὥσπερ καὶ οἱ*

das Hyperbaton bei, was mir unerträglich scheint.

3. *ταμιεύεσθαι*, abmessen. Wegen des im folg. ausgeführten Gedankens vgl. zu 1, 75, 4. — *αὐτοῖς*, uns selbst. Usener hält die Worte *αὐτοῖς κίνδυνον εἶναι* für interpoliert. Entbehrlich sind dieselben. — *τοῖς ἄλλοις* verb. mit *ἐκ τοῦ αὐτοῦ*, nach demselben Mafsstabe wie die andern. — *μεταλήψεσθε* nicht umwandeln (dies wäre *μεταβαλεῖτε*), sondern eintauschen, durch Tausch annehmen (siehe 1, 120, 3 *τὸν πόλεμον ἀντ' εἰρήνης μεταλαμβάνειν*. 6, 87, 5); *τὰ ἐπιτηδεύματα* sind also die der andern, hier der konservativen Laked.

4. *τάδε*, unsere hiesige Macht. — *στορέσωμεν* poet. Tropus, von Spätern als Eleganz nachgeahmt. — *ὑπεριδόντες* enthält den Hauptbegriff. — *καὶ ἅμα*. Statt einer dem ersten Gliede *ἵνα — τε* entsprechenden Fortsetzung folgt ein selbständiger Satz, der das eigentliche Ziel des Unternehmens angiebt. Andere Anakoluthe 1, 82, 1. 5, 14 u. mehr.

5. *καὶ μένειν — καὶ ἀπελθεῖν* wird am besten als Epexegese von *τὸ ἀσφαλές* gefafst. Die Erklärung von Kr., wonach *τὸ δ' ἀσφαλές* wie das bekannte *τὸ δὲ μέγιστον* der Konstr. voraufgeschickt sein soll, sowie die von Poppo, der die Inf. für *τοῦ μένειν* u. *τοῦ ἀπελθεῖν* stehen und von *τὸ ἀσφαλές* abhängen läfst (nach M. 542, b, wo aber nur artikellose Subst. den blofsen Inf. bei sich haben), sind wegen der nur halben Analogieen unbefriedigend. — *προχωρῇ* hat Valla u. zwei Hdd., passender als *προσχωρῇ*. — *παρέξουσι· ναυκράτορες* Emend. von Valckenaer für *παρέξουσιν· αὐτοκράτορες*, was eine dem Vorigen widersprechende Behauptung wäre. Die Emend. wird durch eine Hd. gesichert.

6. *ἡ Νικίου — πρεσβυτέρους*, die durch des Nikias Worte empfohlene Unthätigkeit u. die von ihm gesuchte Zwietracht für die Jünglinge gegen die Ältern. *ἡ Ν. τ. λόγ.* gehört auch zu *διάστασις*, mit welchem in ungewöhnlicher Weise ein Dativ verbunden ist. Übrigens hören wir in diesem Tadel der *ἀπραγμοσύνη*, der Nichteinmischung in die Verhältnisse anderer Staaten, und des *ἥσυχον* (§. 3), sowie öfter in den Worten des Alk. Anschläge an die

πατέρες ἡμῶν ἅμα νέοι γεραιτέροις βουλεύοντες ἐς τάδε ἦραν αὐτά, καὶ νῦν τῷ αὐτῷ τρόπῳ πειρᾶσθε προαγαγεῖν τὴν πόλιν, καὶ νομίσατε νεότητα μὲν καὶ γῆρας ἄνευ ἀλλήλων μηδὲν δύνασθαι, ὁμοῦ δὲ τό τε φαῦλον καὶ τὸ μέσον καὶ τὸ πάνυ ἀκριβὲς ἂν ξυγκραθὲν μάλιστ' ἂν ἰσχύειν, καὶ τὴν πόλιν, ἐὰν μὲν ἡσυχάζῃ, τρίψεσθαί τε αὐτὴν περὶ αὐτὴν ὥσπερ καὶ ἄλλο τι, καὶ πάντων τὴν ἐπιστήμην ἐγγηράσεσθαι, ἀγωνιζομένην δὲ ἀεὶ προσλήψεσθαί τε τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὸ ἀμύνεσθαι οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ μᾶλλον ξύνηθες ἕξειν. παράπαν τε γιγνώσκω πόλιν 7 μὴ ἀπράγμονα τάχιστ' ἄν μοι δοκεῖν ἀπραγμοσύνης μεταβολῇ διαφθαρῆναι, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀσφαλέστατα τούτους οἰκεῖν οἳ ἂν τοῖς παροῦσιν ἤθεσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χείρω ᾖ, ἥκιστα διαφόρως πολιτεύωσιν."

19. Τοιαῦτα μὲν ὁ Ἀλκιβιάδης εἶπεν. οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ἐκείνου τε καὶ τῶν Ἐγεσταίων καὶ Λεοντίνων φυγάδων, οἳ παρελθόντες ἐδέοντό τε καὶ τῶν ὁρκίων ὑπομιμνήσκοντες ἱκέτευον βοηθῆσαι σφίσι, πολλῷ μᾶλλον ἢ πρότερον ὥρμηντο στρατεύειν. καὶ ὁ Νικίας γνοὺς ὅτι ἀπὸ μὲν τῶν 2 αὐτῶν λόγων οὐκ ἂν ἔτι προτρέψειε, παρασκευῆς δὲ πλήθει, εἰ πολλὴν ἐπιτάξειε, τάχ' ἂν μεταστήσειεν αὐτούς, παρελθὼν αὐτοῖς αὖθις ἔλεγε τοιάδε.

politischen Gedanken seines grofsen Verwandten Perikles (vgl. §. 3 und uns. St. mit 2, 63, 2. 3. 64, 4). — ἀποτρέψῃ Emend. von Poppo und Krüg. statt ἀποστρέψῃ. s. K. 8, 4. 19, 2. — γεραιτέροις hängt von ἅμα ab, ist aber davon getrennt, um die Antitheta unmittelbar an einander zu rücken. — αὐτά, die Macht Athens. vgl. 1, 144, 4 ἐς τάδε προήγαγον αὐτά. — τῷ αὐτῷ τρόπῳ ist gleichsam Wiederholung von τῷ εἰωθότι κόσμῳ. — φαῦλον geht auf den Leichtsinn der Jugend, doch ist der harte Ausdruck wohl ironisch gemeint. vgl. ἄνοια 16, 3. 17, 1. — ἀκριβές bez. die genau u. gewissenhaft berechnende Natur d. Alters. — ἂν — ἄν. s. §. 2. — τρίψεσθαι αὐτὴν περὶ αὐτήν. vgl. 8, 46, 2. — ὥσπερ καὶ ἄλλο τι. zu 1, 142, 9. — Der Wechsel des Subj. αὐτὴν (πόλιν) — ἐπιστήμην — πόλιν ist bemerkenswert, aber nicht unerträglich; St. fafst auch zu ἐγγηρ. als Subj. πόλιν und erklärt: ἐγγηρ. = ἐν τῷ τρίβεσθαι (τριβομένην) γηράσεσθαι.

7. γιγνώσκω — δοκεῖν, ich spreche das Urteil aus, dafs mir scheint. Auch 37, 2 ist γιγνώσκω und δοκεῖν, nur in anderer Satzform verbunden. — μεταβολῇ, Eintausch, Übergang zu. zu 1, 44, 1. — Die Dative τοῖς π. ἤθ. κ. ν. sind mit διαφόρως zu verbinden.

19. 1. Λεοντίνων φυγάδων. Kap. 6, 2. 12, 1.

2. ἀπό, von — aus, d. i. mittels. vgl. 1, 72, 1. — ἂν μεταστήσειεν, umstimmen würde. — αὐτοῖς gehört zu παρελθών, wie 72, 2 παρελθὼν αὐτοῖς Ἑρμοκράτης — ἐθάρσυνε zeigt. Darum ist aber auch 15, 5. 32, 3. 35, 2 so zu verbinden, worauf überdies schon die Wortstellung hinweist. — ἔλεγε. zu 1, 26, 1.

20. „Ἐπειδὴ πάντως ὁρῶ ὑμᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι, ὡρμημένους στρατεύειν, ξυνενέγκοι μὲν ταῦτα ὡς βουλόμεθα, ἐπὶ δὲ τῷ 2 παρόντι ἃ γιγνώσκω σημανῶ. ἐπὶ γὰρ πόλεις, ὡς ἐγὼ ἀκοῇ αἰσθάνομαι, μέλλομεν ἰέναι μεγάλας καὶ οὔθ' ὑπηκόους ἀλλήλων οὐδὲ δεομένας μεταβολῆς, ᾗ ἂν ἐκ βιαίου τις δουλείας ἄσμενος ἐς ῥᾴω μετάστασιν χωροίη, οὔτ' ἂν τὴν ἀρχὴν τὴν ἡμετέραν εἰκότως ἀντ' ἐλευθερίας προσδεξαμένας, τό τε πλῆθος, 3 ὡς ἐν μιᾷ νήσῳ, πολλὰς τὰς Ἑλληνίδας. πλὴν γὰρ Νάξου καὶ Κατάνης, ἃς ἐλπίζω ἡμῖν κατὰ τὸ Λεοντίνων ξυγγενὲς προσέσεσθαι, ἄλλαι εἰσὶν ἑπτά, καὶ παρεσκευασμέναι τοῖς πᾶσιν ὁμοιοτρόπως μάλιστα τῇ ἡμετέρᾳ δυνάμει, καὶ οὐχ ἥκιστα ἐπὶ 4 ἃς μᾶλλον πλέομεν, Σελινοῦς καὶ Συράκουσαι. πολλοὶ μὲν γὰρ ὁπλῖται ἔνεισι καὶ τοξόται καὶ ἀκοντισταί, πολλαὶ δὲ τριήρεις καὶ ὄχλος ὁ πληρώσων αὐτάς. χρήματά τ' ἔχουσι τὰ μὲν ἴδια, τὰ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἔστι Σελινουντίοις· Συρακοσίοις δὲ καὶ ἀπὸ βαρβάρων τινῶν ἀπ' ἀρχῆς φέρεται. ᾧ δὲ μάλιστα ἡμῶν προέχουσιν, ἵππους τε πολλοὺς κέκτηνται καὶ σίτῳ οἰκείῳ καὶ οὐκ ἐπακτῷ χρῶνται.

21. „Πρὸς οὖν τοιαύτην δύναμιν οὐ ναυτικῆς καὶ φαύ-

20. 2. *ὡς — αἰσθάνομαι* geht auf *μεγάλας κτἑ.* — *οὐδὲ δεομ.* — *οὔτ' ἂν* von Bekker richtig korr. statt der Überlieferung *οὔτε* — *οὐδ' ἄν*, da das erste Glied das innere Verhältnis der sicil. Städte, das zweite das Verhältnis nach aufsen betrifft. — *ῥᾴω*. bequemer, weniger drückend. Der Satz ist Antwort auf 17, 2. vgl. auch 7, 55, 2. — *ἂν — προσδεξαμένας* = *τοιαύτας αἳ προσδέξαιντο ἄν.* — *ὡς — νήσῳ* restringierend. zu 3, 113, 6. — *τὰς Ἑλληνίδας*, die hellenischen nämlich, deren Sicilien, meint er, verhältnism. mehr als sonst eine Insel enthält.

3. *ξυγγενές.* K. 3, 3. — *ἑπτά*, aufser den beiden sogleich genannten noch Gela, Akragas, Messene, Himera, Kamarina.

4. *ὁ πληρώσων.* Üb. den Art. zu 2, 51, 5. — *ἔχουσι τὰ μὲν κτἑ.* Wegen der Stellung zu 1, 16. — *ἐν τοῖς ἱεροῖς.* Es sind wohl nur Tempelschätze zu verstehn; denn obwohl auch öffentliche Gelder in den Tempeln aufbewahrt zu werden pflegten, wie bekanntlich zu Athen der Staatsschatz im Hinterhause des Parthenon, so wird doch K. 6, 3. 8, wenigstens in Bezug auf Egesta, die öffentl. Kasse neben den Tempelschätzen genannt. Auffallend bleibt, dafs nur den Selinuntiern Tempelschätze zugeschrieben werden. Weidner streicht deshalb *Σελινουντίοις.* Eher halte ich mit Cl. (v. Herw.) eine Verschreibung aus *Σελινουντίοις δὲ καὶ Συρακοσίοις* für möglich. — *ἀπ' ἀρχῆς φέρεται*, werden von Anfang an gesteuert, d. h. seit der Gründung von Syrakus. Subj. noch *χρήματα.* Die Vulg. *ἀπαρχὴ ἐσφέρεται*, von den Hdd. sehr wenig gestützt, hat auch das gegen sich, dafs *ἐσφέρεσθαι* nur von aufserordentlichen Abgaben (wie Kriegssteuern) üblich ist.

21. 1. *φαύλου* von der Quantität: schwach. Die Qualität kann nicht gemeint sein, da die Epibaten (zu 3, 95, 2) aus den Hopliten ge-

λου στρατιᾶς μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ πεζὸν πολὺν ξυμπλεῖν, εἴπερ βουλόμεθα ἄξιον τῆς διανοίας δρᾶν καὶ μὴ ὑπὸ ἱππέων πολλῶν εἴργεσθαι τῆς γῆς, ἄλλως τε καὶ εἰ ξυστῶσιν αἱ πόλεις φοβηθεῖσαι καὶ μὴ ἀντιπαράσχωσιν ἡμῖν φίλοι τινὲς γενόμενοι ἄλλοι ἢ Ἐγεσταῖοι ᾧ ἀμυνούμεθα ἱππικόν (αἰσχρὸν δὲ βιασθέντας ἀπελθεῖν ἢ ὕστερον ἐπιμεταπέμπεσθαι, τὸ πρῶτον ἀσκέπτως βουλευσαμένους), αὐτόθεν δὲ παρασκευῇ ἀξιόχρεῳ ἐπιέναι, γνόντας ὅτι πολύ τε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν μέλλομεν πλεῖν, καὶ οὐκ ἐν τῷ ὁμοίῳ στρατευσόμενοι καὶ [οὐκ ἐν] τοῖς τῇδε ὑπηκόοις ξύμμαχοι ἤλθετε ἐπί τινα, ὅθεν ῥᾴδιαι αἱ κομιδαὶ ἐκ τῆς φιλίας ὧν προσέδει, ἀλλ' ἐς ἀλλοτρίαν πᾶσαν ἀπαρτήσαντες, ἐξ ἧς μηνῶν οὐδὲ τεσσάρων τῶν χειμερινῶν ἄγγελον ῥᾴδιον ἐλθεῖν. 2

22. „Ὁπλίτας τε οὖν πολλούς μοι δοκεῖ χρῆναι ἡμᾶς ἄγειν καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων, τῶν τε ὑπηκόων

nommen wurden. *φαῦλος* ist bei Thuk. nur hier, auch bei andern selten, zweier Endungen. — *δεῖ* zum Inf. in der Bedeutung „es ist nötig". — *εἰ ξυστῶσιν* haben die besten Hdd.; der Konj. bei *εἰ* (statt *ἐάν*) findet sich oft bei Homer, mehrmals bei Sophokles und in der Gesetzessprache. Daher behalte ich es bei, obwohl 79, 3 *ἢν ξυστῶμεν* und 85, 3 *ἢν ξυστῆτε* steht. — *ἱππικόν*. Obj. von *ἀντιπαράσχωσιν*.

2. *αὐτόθεν — ἐπιέναι κτέ* hängt wie *ξυμπλεῖν* von *δεῖ* ab, enthält aber doch einen Gegensatz zur Parenthese. — *καὶ οὐκ—ἀπαρτήσαντες* Eine der unsichersten Stellen im Thuk. Die Hdd. überwiegend *στρατευσάμενοι* und *ἀπαρτήσοντες*, die Vulg. umgekehrt *στρατευσόμενοι* und *ἀπαρτήσαντες*. *στρατευσόμενοι* ist dem *μέλλομεν πλεῖν* koordiniert und steht an Stelle eines *ὅτι—στρατευσόμεθα*. Das zweite *οὐκ ἐν*, was die Hdd. haben, ist offenbar Verschreibung durch Wiederholung des ersten vor *τῷ ὁμ.* stehenden *οὐκ ἐν*. *καὶ τοῖς — ἐπί τινα* erläutert der Schol. richtig: *ἧπερ ἐνταῦθα τοῖς ὑπηκόοις συμμαχοῦντες στρατεύεσθε ἐπί τινας οὐ πολὺ ἀπέχοντας* etc. wie ihr den hiesigen Unterthanen Bundesgenossen waret gegen —. Der Ausdruck *ξύμμαχοι ἤλθετε* wie *ἥκω σοι σωτήρ* u. ä. Stahl verlangt noch *ὅτε* nach *καί*, besser als *εἰ* (Cl.), aber nicht notwendig. — *ἀπαρτήσαντες* = *ἀπαρτηθέντες, ἀπελθόντες, καὶ πολὺ τῆς οἰκείας χωρισθέντες*. (Schol.) Es bezeichnet die eintretende Wirklichkeit gegenüber der von den Athenern gehegten Hoffnung, der Krieg würde so einfach sein wie ein im Interesse der Bundesgenossen geführter. — *ἀλλοτρ. π. totam peregrinam.* — *οὐδέ* verb. mit *ἄγγελον*: nicht einmal ein Bote leicht herkommen kann, geschweige denn dafs Zufuhr oder Verstärkungen hingelangen könnten. Ein Hyperbaton von *οὐδέ* auch Xen. Anab. 5, 6, 22. 7, 7, 10. Memor. 4, 6, 7, welche St. Krüger citiert, ohne sie jedoch für beweisend zu halten. — *τεσσάρ. τῶν χειμ.* Pyanepsion, Poseideon, Gamelion, Anthesterion.

22. *τῶν τε κτέ.*, nähere Bestimmung und Einteilung der Bundesgenossen. Im Pelop. hatten die Ath. solche an den Argeiern, Mantineern u. Eleiern, von denen in der That eine Anzahl als Freiwillige, andere als Söldner mitzogen:

καὶ ἤν τινα ἐκ Πελοποννήσου δυνώμεθα ἢ πεῖσαι ἢ μισθῷ προσαγαγέσθαι, καὶ τοξότας πολλοὺς καὶ σφενδονήτας, ὅπως πρὸς τὸ ἐκείνων ἱππικὸν ἀντέχωσι, ναυσί τε καὶ πολὺ περιεῖναι, ἵνα καὶ τὰ ἐπιτήδεια ῥᾷον ἐσκομιζώμεθα, τὸν δὲ καὶ αὐτόθεν σῖτον ἐν ὁλκάσι, πυροὺς καὶ πεφρυγμένας κριθάς, ἄγειν καὶ σιτοποιοὺς ἐκ τῶν μυλώνων πρὸς μέρος ἠναγκασμένους ἐμμίσθους, ἵνα, ἤν που ὑπὸ ἀπλοίας ἀπολαμβανώμεθα, ἔχῃ ἡ στρατιὰ τὰ ἐπιτήδεια (πολλὴ γὰρ οὖσα οὐ πάσης ἔσται πόλεως ὑποδέξασθαι), τά τε ἄλλα ὅσον δυνατὸν ἑτοιμάσασθαι καὶ μὴ ἐπὶ ἑτέροις γίγνεσθαι, μάλιστα δὲ χρήματα αὐτόθεν ὡς πλεῖστα ἔχειν. τὰ δὲ παρ' Ἐγεσταίων, ἃ λέγεται ἐκεῖ ἑτοῖμα, νομίσατε καὶ λόγῳ ἂν μάλιστα ἑτοῖμα εἶναι.

23. „*Ἢν γὰρ αὐτοὶ ἔλθωμεν ἐνθένδε μὴ ἀντίπαλον μόνον παρασκευασάμενοι, πλήν γε πρὸς τὸ μάχιμον αὐτῶν τὸ ὁπλιτικόν, ἀλλὰ καὶ ὑπερβάλλοντες τοῖς πᾶσι, μόλις οὕτως* 2 *οἷοί τε ἐσόμεθα τῶν μὲν κρατεῖν, τὰ δὲ καὶ διασῶσαι. πόλιν τε νομίσαι χρὴ ἐν ἀλλοφύλοις καὶ πολεμίοις οἰκιοῦντας ἰέναι, οὓς πρέπει τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ᾗ ἂν κατάσχωσιν εὐθὺς κρατεῖν τῆς γῆς ἢ εἰδέναι ὅτι, ἢν σφάλλωνται, πάντα πολέμια ἕξου-* 3 *σιν. ὅπερ ἐγὼ φοβούμενος καὶ εἰδὼς πολλὰ μὲν ἡμᾶς δέον εὖ βουλεύσασθαι, ἔτι δὲ πλείω εὐτυχῆσαι, χαλεπὸν δὲ ἀνθρώπους ὄντας, ὅτι ἐλάχιστα τῇ τύχῃ παραδοὺς ἐμαυτὸν βούλομαι ἐκπλεῖν, παρασκευῇ δὲ ἀπὸ τῶν εἰκότων ἀσφαλὴς [ἐκπλεῦσαι].*

29, 3. 43. 7, 57, 9. — *τὸν καὶ αὐτόθεν σῖτον* kann nicht zusammengehören wie Kr. richtig sah; es müfste *καὶ τὸν αὐτόθεν σῖτον* heifsen. Man verbinde daher *καὶ αὐτόθεν* mit *ἄγειν*. Dann ist das *τὸν δὲ* vorbereitend dem epexegetisch folgenden *σῖτον* vorausgeschickt, etwa wie Eur. bei Lyk. g. Leokr. 100, 42: *ἄρξουσιν ἄλλοι, τὴν δ' ἐγὼ σώσω πόλιν.* — *πρὸς μέρος*, nach Verhältnis, nämlich zu der in jeder Mühle befindlichen Zahl von Sklaven, also aus jeder verhältnismäfsig gleich viele. — *οὐ πάσης κτἑ.*, wörtlich: (das Heer) wird nicht für jede Stadt sein, um es aufzunehmen. Kr. 55, 3, 7. 61, 6, 8. — *καὶ λόγῳ*, nur in Worten. Die Vermutung traf zu: 46, 1.

23. 1. *ἀντίπαλον.* zu 1, 3, 3. — *πλήν γε κτἑ.*, also die Hoplitenmacht der Feinde wird auf alle Fälle stärker sein. — *τὸ μάχιμον τὸ ὁπλιτ.*, die Streitmacht, sofern sie in Hopliten besteht. St. hat die Emend. von Urlichs *τὸ ἱππικόν* aufgenommen. — *τῶν μέν* (Neutr.) die Feinde der Ath. in Sicilien, *τὰ δέ*, ihre Bundesgenossen daselbst.

2. *ἰέναι.* Als Subjekt ist etwa zu denken *τοὺς στρατευσομένους ἡμῶν.* — *κατάσχωσιν* v. *κατίσχειν*, intr. landen.

3. *εὖ*, welches in einigen u. den besten Hdd. fehlt, scheint mir jetzt durch den Gegensatz erfordert zu werden. — *χαλεπὸν δέ*, näml. *εὐτυχῆσαι πολλά.* — *ἐλάχιστα κτἑ.* 5, 16, 1. — [*ἐκπλεῦσαι*] erscheint

ταῦτα γὰρ τῇ τε ξυμπάσῃ πόλει βεβαιότατα ἡγοῦμαι καὶ ἡμῖν 4 τοῖς στρατευσομένοις σωτήρια. εἰ δέ τῳ ἄλλως δοκεῖ, παρίημι αὐτῷ τὴν ἀρχήν."

24. Ὁ μὲν Νικίας τοσαῦτα εἶπε, νομίζων τοὺς Ἀθηναίους τῷ πλήθει τῶν πραγμάτων ἢ ἀποτρέψειν ἤ, εἰ ἀναγκάζοιτο στρατεύεσθαι, μάλιστα οὕτως ἀσφαλῶς ἐκπλεῦσαι. οἱ δὲ τὸ 2 μὲν ἐπιθυμοῦν τοῦ πλοῦ οὐκ ἐξῃρέθησαν ὑπὸ τοῦ ὀχλώδους τῆς παρασκευῆς, πολὺ δὲ μᾶλλον ὥρμηντο καὶ τοὐναντίον περιέστη αὐτῷ· εὖ τε γὰρ παραινέσαι ἔδοξε καὶ ἀσφάλεια νῦν δὴ καὶ πολλὴ ἔσεσθαι. καὶ ἔρως ἐνέπεσε τοῖς πᾶσιν ὁμοίως ἐκ- 3 πλεῦσαι· τοῖς μὲν γὰρ πρεσβυτέροις ὡς ἢ καταστρεψομένοις ἐφ' ἃ ἔπλεον ἢ οὐδὲν ἂν σφαλεῖσαν μεγάλην δύναμιν, τοῖς δ' ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῆς τε ἀπούσης πόθῳ ὄψεως καὶ θεωρίας, καὶ εὐέλπιδες ὄντες σωθήσεσθαι· ὁ δὲ πολὺς ὅμιλος καὶ στρατιώτης ἔν τε τῷ παρόντι ἀργύριον οἴσειν καὶ προσκτήσεσθαι δύναμιν ὅθεν ἀίδιον μισθοφορὰν ὑπάρξειν. ὥστε διὰ τὴν ἄγαν 4 τῶν πλειόνων ἐπιθυμίαν, εἴ τῳ ἄρα καὶ μὴ ἤρεσκε, δεδιὼς μὴ ἀντιχειροτονῶν κακόνους δόξειεν εἶναι τῇ πόλει ἡσυχίαν ἦγε.

25. Καὶ τέλος παρελθών τις τῶν Ἀθηναίων καὶ παρακαλέσας τὸν Νικίαν οὐκ ἔφη χρῆναι προφασίζεσθαι οὐδὲ διαμέλλειν, ἀλλ' ἐναντίον ἁπάντων ἤδη λέγειν ἥντινα αὐτῷ

als Glossem, teils wegen der schleppenden Wiederholung, teils wegen des hier grundlosen Tempuswechsels.

24. 1. ὁ μέν. Beim Abschlufs jeder der drei Wechselreden steht μέν: 15, 1. 19, 1 und hier; desgl. 35, 1. 41, 1. vgl. dagegen zu 1, 44. 1. — πραγμάτων, Erfordernisse (Kr.) — Das erste ἤ sollte eigentl. schon vor τοὺς Ἀθ. stehen. vgl. zu 1, 16. — ἐκπλεῦσαι nach vorauf geg. ἀποτρέψειν, wie gleich § 3. vgl. zu 3, 46, 2. Doch ist die von mehrern empfohlene Änderung μάλιστ' ἂν sehr ansprechend.

2. τὸ ἐπιθυμοῦν, der Wunsch, zu 1, 36, 1. Abhängig von ἐξῃρέθησαν.

3. γάρ, nämlich, ohne Wiederholung des Vb. vgl. zu 1, 25, 4. — ἂν σφαλεῖσαν — δύναμιν Acc. abs. zum Ausdruck des subjektiven Meinens: zu 1, 134, 4. — τῆς — θεωρίας, poetisch gefärbter Ausdruck. — εὐέλπιδες ὄντες, anakoluth. Übergang in den Nomin. zu 2, 53, 4. Natürlich steht nun auch die Fortsetzung im Nomin.: ὁ δὲ πολὺς κτέ. — στρατιώτης dürfte mit Dobree als Prädik. zu οἴσειν zu ziehen sein, welche Erklärung statthaft ist, auch ohne dafs καί oder τέ gestrichen wird, da καί sich auf den ganzen Satz beziehen läfst: der grofse Haufe wünschte auch darum den Feldzug, weil er hoffte, als Soldat etc. zu 97, 1. Kr. nimmt es mit dem Schol. als Attribut zu ὅμιλος, militärische Masse, und führt passend an Plut. Per. 12 τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμένον εἶχεν. καί ist mit dieser Auffassung aber nicht erklärt. — ὅθεν — ὑπάρξειν. zu 1, 91, 5.

25. 1. παρελθών τις, nach Plut. Nik. 12 (vgl. Alk. 18) war es der

2 παρασκευὴν Ἀθηναῖοι ψηφίσωνται. ὁ δὲ ἄκων μὲν εἶπεν, ὅτι καὶ μετὰ τῶν ξυναρχόντων καθ' ἡσυχίαν μᾶλλον βουλεύσοιτο, ὅσα μέντοι ἤδη δοκεῖν αὐτῷ, τριήρεσι μὲν οὐκ ἔλασσον ἢ ἑκατὸν πλευστέα εἶναι (αὐτῶν δ' Ἀθηναίων ἔσεσθαι ὁπλιταγωγοὺς ὅσαι ἂν δοκῶσι, καὶ ἄλλας ἐκ τῶν ξυμμάχων μεταπεμπτέας εἶναι), ὁπλίταις δὲ τοῖς ξύμπασιν Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων πεντακισχιλίων μὲν οὐκ ἐλάσσοσιν, ἢν δέ τι δύνωνται, καὶ πλείοσι· τὴν δὲ ἄλλην παρασκευὴν ὡς κατὰ λόγον καὶ τοξοτῶν τῶν αὐτόθεν καὶ ἐκ Κρήτης καὶ σφενδονητῶν καὶ ἤν τι ἄλλο πρέπον δοκῇ εἶναι ἑτοιμασάμενοι ἄξειν.

26. Ἀκούσαντες δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐψηφίσαντο εὐθὺς αὐτοκράτορας εἶναι καὶ περὶ στρατιᾶς πλήθους καὶ περὶ τοῦ παντὸς πλοῦ τοὺς στρατηγοὺς πράσσειν ᾗ ἂν αὐτοῖς δοκῇ ἄριστα εἶναι
2 Ἀθηναίοις. καὶ μετὰ ταῦτα ἡ παρασκευὴ ἐγίγνετο, καὶ ἔς τε τοὺς ξυμμάχους ἔπεμπον καὶ αὐτόθεν καταλόγους ἐποιοῦντο. ἄρτι δ' ἀνειλήφει ἡ πόλις ἑαυτὴν ἀπὸ τῆς νόσου καὶ τοῦ ξυνεχοῦς πολέμου ἔς τε ἡλικίας πλῆθος ἐπιγεγενημένης καὶ ἐς χρημάτων ἄθροισιν διὰ τὴν ἐκεχειρίαν, ὥστε ῥᾷον πάντα ἐπορίζετο. καὶ οἱ μὲν ἐν παρασκευῇ ἦσαν.

27. Ἐν δὲ τούτῳ, ὅσοι Ἑρμαῖ ἦσαν λίθινοι ἐν τῇ πόλει τῇ Ἀθηναίων (εἰσὶ δὲ κατὰ τὸ ἐπιχώριον, ἡ τετράγωνος ἐργασία, πολλοὶ καὶ ἐν ἰδίοις προθύροις καὶ ἐν ἱεροῖς) μιᾷ νυκτὶ
2 οἱ πλεῖστοι περιεκόπησαν τὰ πρόσωπα. καὶ τοὺς δράσαντας ᾔδει οὐδείς, ἀλλὰ μεγάλοις μηνύτροις δημοσίᾳ οὗτοί τε ἐζητοῦντο καὶ προσέτι ἐψηφίσαντο, καὶ εἴ τις ἄλλο τι οἶδεν ἀσέβημα γεγενημένον, μηνύειν ἀδεῶς τὸν βουλόμενον καὶ ἀστῶν
3 καὶ ξένων καὶ δούλων. καὶ τὸ πρᾶγμα μειζόνως ἐλάμβανον·

Demagog Demostratos. — *ψηφίσωνται*, beschliefsen sollten. Der conj. dubit. der direkten Rede ist geblieben.
2. *ἄκων μὲν εἶπεν*, ungern zwar, aber er sagte es doch. — *ὅσα* — *δοκεῖν* könnte ebenso auch in der direkten Rede stehn. B. 140, 4, 4. — *ὡς κατὰ λόγον*, aus *ἑτοιμασ.* ist das Verb zu ergänzen. vgl. zu 1, 3, 4. nach Verhältnis. — *ἑτοιμασάμενοι*, weil Nik. im Namen der Mitfeldherrn spricht.
26. *ἐψηφίσαντο*, auf Antrag desselben Demagogen, wie 25, 1.

27. 1. *ἐν δὲ τούτῳ*, entweder im Mai, Juni oder Juli 415. — *ἡ* — *ἐργασία*. Beachte die künstliche Stellung der Appos. und die konkrete Bedeutung von *ἐργασία*. Letztere ähnl. 7, 6, 2, sonst sehr selten. — *οἱ πλεῖστοι*. Diese Angabe ist gewifs richtiger als die anderer, dafs alle Hermensäulen aufser einer verstümmelt worden seien.
3. *μειζόνως*, über die Form zu 1, 130, 1. ernster. — *ἐπὶ ξυνωμοσίᾳ*, eigentl. beruhend auf, d. i. infolge. Eben so 60, 1. Die folg. Genetive bezeichnen das Ziel der

τοῦ τε γὰρ ἔκπλου οἰωνὸς ἐδόκει εἶναι, καὶ ἐπὶ ξυνωμοσίᾳ ἅμα νεωτέρων πραγμάτων καὶ δήμου καταλύσεως γεγενῆσθαι.

28. Μηνύεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τινων καὶ ἀκολούθων περὶ μὲν τῶν Ἑρμῶν οὐδέν, ἄλλων δὲ ἀγαλμάτων περικοπαί τινες πρότερον ὑπὸ νεωτέρων μετὰ παιδιᾶς καὶ οἴνου γεγενημέναι, καὶ τὰ μυστήρια ἅμα ὡς ποιεῖται ἐν οἰκίαις ἐφ᾽ ὕβρει· ὧν καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἐπῃτιῶντο. καὶ αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες 2 οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι ἐμποδὼν ὄντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δήμου βεβαίως προεστάναι, καὶ νομίσαντες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσειαν, πρῶτοι ἂν εἶναι, ἐμεγάλυνον καὶ ἐβόων ὡς ἐπὶ δήμου καταλύσει τά τε μυστικὰ καὶ ἡ τῶν Ἑρμῶν περικοπὴ γένοιτο καὶ οὐδὲν εἴη αὐτῶν ὅ τι οὐ μετ᾽ ἐκείνου ἐπράχθη, ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτοῦ ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα οὐ δημοτικὴν παρανομίαν.

29. Ὁ δ᾽ ἔν τε τῷ παρόντι πρὸς τὰ μηνύματα ἀπελογεῖτο καὶ ἑτοῖμος ἦν πρὶν ἐκπλεῖν κρίνεσθαι, [εἴ τι τούτων εἰργασμένος ἦν] (ἤδη γὰρ καὶ τὰ τῆς παρασκευῆς ἐπεπόριστο), καὶ εἰ μὲν τούτων τι εἴργαστο, δίκην δοῦναι, εἰ δ᾽ ἀπολυθείη, ἄρχειν. καὶ ἐπεμαρτύρετο μὴ ἀπόντος περὶ αὐτοῦ διαβολὰς 2 ἀποδέχεσθαι, ἀλλ᾽ ἤδη ἀποκτείνειν, εἰ ἀδικεῖ, καὶ ὅτι σωφρονέστερον εἴη μὴ μετὰ τοιαύτης αἰτίας, πρὶν διαγνῶσι, πέμπειν αὐτὸν ἐπὶ τοσούτῳ στρατεύματι. οἱ δὲ ἐχθροὶ δεδιότες τό τε 3 στράτευμα μὴ εὔνουν ἔχῃ, ἢν ἤδη ἀγωνίζηται, ὅ τε δῆμος μὴ

Verschwörung. Letzteres kann aber auch selbst durch ἐπί c. dat. ausgedrückt werden, wie 28, 2 ἐπὶ δήμου καταλύσει — γένοιτο u. oft. — δήμου καταλύσεως, zum Sturze der Demokratie. Über den Ausdruck zu 1, 107, 4.

28. 1. ἀκολούθων, Sklaven, die dem Herrn nachfolgten, *pedissequi*.

2. ὑπολαμβ., aufgreifend. — αὐτοῖς — προεστάναι, selbst zu — leiten. Mit diesen Worten u. im folg. wird eine ganz anders geartete Opposition gegen Alk. geschildert als die des Nikias und seiner Partei war, näml. die demagogische und sykophantische, an deren Spitze Androkles stand nach Plut. Alk. 19. — παρανομίαν. vgl. 15, 4.

29. 1. εἴ τι — εἴργαστο. In diesen Sätzen ist zunächst die leere Wiederholung höchst störend, dann die schleppende Stellung der Parenthese, endlich der verkehrte Sinn, da κρίνεσθαι offenbar nicht heifsen soll „verurteilt", sondern „gerichtet zu werden." Cl. (u. B. Textausg.) erklärt jetzt: „sich der gerichtlichen Untersuchung unterwerfen". Ich halte εἴ τι τούτων εἰργασμένος ἦν für Interpolation. Eben so v. Herwerden.

2. ὅτι — εἴη. Hierzu wird aus ἐπεμαρτύρετο nur ἔλεγεν gedacht. ἀπόντος περὶ αὐτοῦ. Cl. und St. verbinden mit Recht περὶ mit αὐτοῦ und fassen das Partizip mehr selbständig. Daher ist die Anastrophe πέρι (B.) unnötig. — πρὶν διαγνῶσι zu 10, 5.

3. ὅ τε δῆμος μὴ μ. Variation

μαλακίζηται, θεραπεύων ὅτι δι' ἐκεῖνον οἵ τ' Ἀργεῖοι ξυνεστράτευον καὶ τῶν Μαντινέων τινές, ἀπέτρεπον καὶ ἀπέσπευδον, ἄλλους ῥήτορας ἐνιέντες οἳ ἔλεγον νῦν μὲν πλεῖν αὐτὸν καὶ μὴ κατασχεῖν τὴν ἀναγωγήν, ἐλθόντα δὲ κρίνεσθαι ἐν ἡμέραις ῥηταῖς, βουλόμενοι ἐκ μείζονος διαβολῆς, ἣν ἔμελλον ῥᾷον αὐτοῦ ἀπόντος ποριεῖν, μετάπεμπτον κομισθέντα αὐτὸν ἀγωνίσασθαι. καὶ ἔδοξε πλεῖν τὸν Ἀλκιβιάδην.

30. Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἤδη ἡ ἀναγωγὴ ἐγίγνετο ἐς τὴν Σικελίαν. τῶν μὲν οὖν ξυμμάχων τοῖς πλείστοις καὶ ταῖς σιταγωγοῖς ὁλκάσι καὶ τοῖς πλοίοις καὶ ὅση ἄλλη παρασκευὴ ξυνείπετο πρότερον εἴρητο ἐς Κέρκυραν ξυλλέγεσθαι, ὡς ἐκεῖθεν ἀθρόοις ἐπὶ ἄκραν Ἰαπυγίαν τὸν Ἰόνιον διαβαλοῦσιν· αὐτοὶ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ εἴ τινες τῶν ξυμμάχων παρῆσαν ἐς τὸν Πειραιᾶ καταβάντες ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ ἅμα ἕῳ ἐπλήρουν 2 τὰς ναῦς ὡς ἀναξόμενοι. ξυνκατέβη τε καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ἅπας, ὡς εἰπεῖν, ὁ ἐν τῇ πόλει καὶ ἀστῶν καὶ ξένων, οἱ μὲν ἐπιχώριοι τοὺς σφετέρους αὐτῶν ἕκαστοι προπέμποντες, οἱ μὲν ἑταίρους, οἱ δὲ ξυγγενεῖς, οἱ δὲ υἱέας, καὶ μετ' ἐλπίδος τε ἅμα ἰόντες καὶ ὀλοφυρμῶν, τὰ μὲν ὡς κτήσοιντο, τοὺς δ' εἴ ποτε ὄψοιντο, ἐνθυμούμενοι ὅσον πλοῦν ἐκ τῆς σφετέρας ἀπεστέλλοντο.

31. Καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ὡς ἤδη ἔμελλον μετὰ κινδύνων ἀλλήλους ἀπολιπεῖν, μᾶλλον αὐτοὺς ἐσῄει τὰ δεινὰ ἢ ὅτε ἐψηφίζοντο πλεῖν· ὅμως δὲ τῇ παρούσῃ ῥώμῃ διὰ τὸ πλῆθος ἑκάστων ὧν ἑώρων τῇ ὄψει ἀνεθάρσουν. οἱ δὲ ξένοι καὶ

der Satzform statt des dem Obigen entsprechenden *τόν τε δῆμον μὴ μ.* s. 4, 87, 3. — *θεραπεύων*, *fovens* — *ἀναγωγήν* st. *ἀγωγήν* d. Hdd., wie auch 4, 29, 1 mit Kr. — *ἐλθόντα* und nachher *κομισθέντα* ist von der Rückkehr zu verstehn. Das letztere streichen v. Herwerd. und St.

30. 1. *τοῖς πλοίοις* sind die kleinern Fahrzeuge, unterschieden von den Trieren. vgl. zu 1, 14, 1. — *παρῆσαν*, wie die Lemnier u. Imbrier 4, 28, 4. — *ἄκρα Ἰαπυγία* auch salentinisches Vorgebirg genannt. — *τὸν Ἰόνιον* sc. *κόλπον*. vgl. zu 2, 92, 6.

2. *οἱ μὲν ἐπιχώριοι*. Der Gegensatz erst 31, 1 in *οἱ δὲ ξένοι*. — *τὰ — κτήσοιντο* ist für *ἐλπίδος* u. *τοὺς — ὄψοιντο* für *ὀλοφυρμῶν* die Erläuterung.

31. 1. *μετὰ κινδύνων*, bevorstehenden. — *τῇ ὄψει*, sc. *αὐτῆς*, i. e. *τῆς ῥώμης*. Es gehört zu *ἀνεθάρσουν*. s. 4, 34, 1 *τῇ ὄψει τοῦ θαρσεῖν τὸ πλεῖστον εἰληφότες*. Eine gewisse Härte liegt darin, dafs schon ein anderer Dat. *τῇ παρούσῃ ῥώμῃ* (wegen) vorhanden ist. zu 15, 4. Daher beseitigt St. die Worte von *διὰ — ἑώρων* als Erklärung und ändert *τῆς παρούσης ῥώμης*, welches er von *ὄψει* abhängen läfst. Valla übersetzt allerdings: *aspectu praesentis potentiae.* —

ὁ ἄλλος ὄχλος κατὰ θέαν ἧκεν ὡς ἐπὶ ἀξιόχρεων καὶ ἄπιστον διάνοιαν. παρασκευὴ γὰρ αὕτη, πρώτη ἐκπλεύσασα μιᾶς πόλεως δυνάμει Ἑλληνικῇ, πολυτελεστάτη δὴ καὶ εὐπρεπεστάτη τῶν ἐς ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐγένετο. 2 ἀριθμῷ δὲ νεῶν καὶ ὁπλιτῶν καὶ ἡ ἐς Ἐπίδαυρον μετὰ Περικλέους καὶ ἡ αὐτὴ ἐς Ποτίδειαν μετὰ Ἅγνωνος οὐκ ἐλάσσων ἦν· τετράκις γὰρ χίλιοι ὁπλῖται αὐτῶν Ἀθηναίων καὶ τριακόσιοι ἱππῆς καὶ τριήρεις ἑκατὸν καὶ Λεσβίων καὶ Χίων πεντήκοντα καὶ ξύμμαχοι ἔτι πολλοὶ ξυνέπλευσαν· 3 ἀλλὰ ἐπί τε βραχεῖ πλῷ ὡρμήθησαν καὶ παρασκευῇ φαύλῃ, οὗτος δὲ ὁ στόλος ὡς χρόνιός τε ἐσόμενος καὶ κατ' ἀμφότερα, οὗ ἂν δέῃ, καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ ἅμα ἐξαρτυθείς, τὸ μὲν ναυτικὸν μεγάλαις δαπάναις τῶν τε τριηράρχων καὶ τῆς πόλεως ἐκπονηθέν, τοῦ μὲν δημοσίου δραχμὴν τῆς ἡμέρας τῷ ναύτῃ ἑκάστῳ διδόντος καὶ ναῦς παρασχόντος κενὰς ἑξήκοντα μὲν ταχείας, τεσσαράκοντα δὲ ὁπλιταγωγοὺς καὶ ὑπ-

διάνοιαν, Plan, Unternehmung. — *παρασκευὴ κτέ.* Der Sinn ist klar: Nie war früher eine so prächtige Flotte. mit den Mitteln eines einzigen griechischen Staates ausgerüstet, in See gegangen. Wörtl. übersetzt: Dies war die zuerst mit hellenischer Macht eines Staates als die kostspieligste u. prachtvollste bis auf jene Zeit ausgelaufene Flottenrüstung. *πρώτη* erscheint neben *τῶν ἐς ἐκεῖνον τὸν χρόνον* pleonastisch und das Ganze nicht streng logisch geformt. Bis jetzt vorgeschlagene Änderungen sind nicht ansprechend. Wegen *εὐπρεπεστάτη τῶν ἐς κτέ.* zu 1, 1, 1.

2. *ἀριθμῷ κτέ.* Eine ähnl. Vergleichung der in verschiedenen Zeiten des Krieges ausgesandten Flotten 3, 17, 1. 2. — *ἐς Ἐπίδαυρον κτέ.* 2, 56. 58.

3. *οὗτος δὲ ὁ στόλος*, sc. *ὡρμήθη*. Unnötig scheint es, ein Anakoluth anzunehmen. — *οὗ ἂν δέῃ*. „*οὗ* heifst hier wohl wo: je nachdem man irgendwo des einen oder des andern bedürfte". Kr. — *τὸ μὲν ναυτικὸν — ἐκπονηθέν* und das diesem entsprechende *τὸ δὲ πεζὸν — ἐκκριθέν* im Nom., weil es die Bestandteile von *οὗτος ὁ στόλος* sind. vgl. zu 5, 70. Beachte die kunstvolle Gliederung der ganzen Periode (darin auch ein Chiasmus). Zur Sache: „Der Staat gab die leeren Schiffe u. den Sold nebst Verpflegung für die Mannschaft, der Trierarch die Gerätschaften u. die ganze Ausrüstung. In der Regel betrug der Sold nur 3 Obolen tägl. für den Kopf, diesmal jedoch das Doppelte, 1 Drachme (s. Kap. 8, 1), und dazu gaben die Trierarchen den Thraniten, den Ruderern erster Klasse, welche die längsten Ruder führten und daher die schwerste Arbeit hatten, noch besondere Zulagen. *Θρανῖται, οἱ τὴν ἀνωτέραν τάξιν ἐν τῇ τριήρει τῶν ναυτῶν ἔχοντες.* Schol. Pathm. Die schnellen Trieren (*ταχεῖαι*) enthalten blofs die zur Bewegung und Verteidigung des Schiffes notwendige Mannschaft; die Soldatenschiffe (*στρατιώτιδες, ὁπλιταγωγοί*) sind mit Landtruppen überfüllt, welche blofs zum Übersetzen eingenommen wurden, und deshalb unbehülfl., daher sie nur im Notfalle und schlechter fochten." E. nach Böckh Staatsh. I, S. 381 ff., 699 ff. und in den „Urkunden üb. d. Seewesen d. Att. Staates" (auch als 3. Bd. des Staatsh. 2. A.) —

ηρεσίας ταύταις τὰς κρατίστας, τῶν δὲ τριηράρχων ἐπιφοράς τε πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ διδόντων τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν [καὶ ταῖς ὑπηρεσίαις] καὶ τἆλλα σημείοις καὶ κατασκευαῖς πολυτελέσι χρησαμένων, καὶ ἐς τὰ μακρότατα προθυμηθέντος ἑνὸς ἑκάστου ὅπως αὐτῷ τινι εὐπρεπείᾳ τε ἡ ναῦς μάλιστα προέξει καὶ τῷ ταχυναυτεῖν, τὸ δὲ πεζὸν καταλόγοις τε χρηστοῖς ἐκκριθὲν καὶ ὅπλων καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα σκευῶν
4 *μεγάλῃ σπουδῇ πρὸς ἀλλήλους ἁμιλληθέν. ξυνέβη δὲ πρός τε σφᾶς αὐτοὺς ἅμα ἔριν γενέσθαι, ᾧ τις ἕκαστος προσετάχθη, καὶ ἐς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐπίδειξιν μᾶλλον εἰκασθῆναι τῆς*
5 *δυνάμεως καὶ ἐξουσίας ἢ ἐπὶ πολεμίους παρασκευήν. εἰ γάρ τις ἐλογίσατο τήν τε τῆς πόλεως ἀνάλωσιν [δημοσίαν] καὶ τῶν στρατευομένων τὴν ἰδίαν, τῆς μὲν πόλεως ὅσα τε ἤδη προετετελέκει καὶ ἃ ἔχοντας τοὺς στρατηγοὺς ἀπέστελλε, τῶν δὲ ἰδιωτῶν ἅ τε περὶ τὸ σῶμά τις καὶ τριήραρχος ἐς τὴν ναῦν ἀνηλώκει καὶ ὅσα ἔτι ἔμελλεν ἀναλώσειν, χωρὶς δ' ἃ εἰκὸς ἦν καὶ ἄνευ τοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου μισθοῦ πάντα τινὰ παρασκευάσασθαι ἐφόδιον ὡς ἐπὶ χρόνιον στρατείαν, καὶ ὅσα ἐπὶ μεταβολῇ τις ἢ στρατιώτης ἢ ἔμπορος ἔχων ἔπλει, πολλὰ ἂν τά-*
6 *λαντα εὑρέθη ἐκ τῆς πόλεως τὰ πάντα ἐξαγόμενα. καὶ ὁ στόλος οὐχ ἧσσον τόλμης τε θάμβει καὶ ὄψεως λαμπρότητι περι-*

ὑπηρεσίας s. 1, 143, 1. — *τὰς κρατίστας. τῶν δὲ κτέ.* Die Vulg. mit fast allen Hdd. *τὰς κρατίστας τῶν τριηράρχων, ἐπιφοράς τε κτέ.*, sinnwidrig. — *ἐκ δημοσίου* aus öffentlicher Kasse. §. 5 *ἐκ τοῦ δημοσίου.* Ebenso wechselt das gleichbedeutende *ἐν κοινῷ* (1, 80, 4) mit dem *ἐν τῷ κοινῷ* (6, 6, 3). = [*καὶ ταῖς ὑπηρ.*] hat A. v. Velsen als Zusatz beseitigt. — *σημείοις*, Insignien der Schiffe. Natürlich gehört auch hierher *πολυτελέσι.* — *ἐς τὰ μακρ.* aufs äufserste. — *χρηστοῖς*, redliche, gewissenhafte.

4. *ᾧ* ist Neutr. Man würde eher *ἐν ᾧ* erwarten, wie 7, 70, 3. — *τὶς ἕκαστος.* Gewöhnlich in umgekehrter Stellung. Doch auch 7, 75, 5 *ὅτι τις ἐδύνατο ἕκαστος.* Vgl. *καί τινα μίαν νύκτα* 61, 2.

5. [*δημοσίαν*]. Kr. klammert es als Glossem ein, da es überflüssig ist. Der Artikel wäre hier kaum entbehrlich. Vgl. übrigens zu 1, 49, 5. — *προετετελέκει*, Konj. von Duker statt *προστετελέκει*, was wohl nur heifsen könnte: noch dazu verwendet hatte. — *ἐπὶ μεταβολῇ*, zum Umsatz. — *ἢ στρατιώτης.* Dafs auch Soldaten sich auf Handelsspekulationen legen, ist nicht auffallender, als wenn wir es 7, 13, 2 von den Matrosen erfahren. — *εἰ γάρ τις ἐλογίσατο — ἂν — εὑρέθη.* Welchen hypothetischen Fall erwartet man? Warum hat der Schriftsteller sich so ausgedrückt?

6. *θάμβει*, durch das Staunenswürdige. Ein poet. Wort. Die Sprache hat in dieser Schilderung der grofsartigen Unternehmung überhaupt einen höhern Schwung als in der gewöhnl. Er-

βόητος ἐγένετο ἢ στρατιᾶς πρὸς οὓς ἐπῆσαν ὑπερβολῇ, καὶ ὅτι μέγιστος ἤδη διάπλους ἀπὸ τῆς οἰκείας καὶ ἐπὶ μεγίστῃ ἐλπίδι τῶν μελλόντων πρὸς τὰ ὑπάρχοντα ἐπεχειρήθη.

32. Ἐπειδὴ δὲ αἱ νῆες πλήρεις ἦσαν καὶ ἐσέκειτο πάντα ἤδη ὅσα ἔχοντες ἔμελλον ἀνάξεσθαι, τῇ μὲν σάλπιγγι σιωπὴ ὑπεσημάνθη, εὐχὰς δὲ τὰς νομιζομένας πρὸ τῆς ἀναγωγῆς οὐ κατὰ ναῦν ἑκάστην, ξύμπαντες δὲ ὑπὸ κήρυκος ἐποιοῦντο, κρατῆράς τε κεράσαντες παρ' ἅπαν τὸ στράτευμα καὶ ἐκπώμασι χρυσοῖς τε καὶ ἀργυροῖς οἵ τε ἐπιβάται καὶ οἱ ἄρχοντες σπένδοντες. ξυνεπηύχοντο δὲ καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ὁ ἐκ τῆς γῆς 2 τῶν τε πολιτῶν καὶ εἴ τις ἄλλος εὔνους παρῆν σφίσι. παιανίσαντες δὲ καὶ τελεώσαντες τὰς σπονδὰς ἀνήγοντο, καὶ ἐπὶ κέρως τὸ πρῶτον ἐκπλεύσαντες ἅμιλλαν ἤδη μέχρι Αἰγίνης ἐποιοῦντο. καὶ οἱ μὲν ἐς τὴν Κέρκυραν, ἔνθαπερ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα τῶν ξυμμάχων ξυνελέγετο, ἠπείγοντο ἀφικέσθαι.

Ἐς δὲ τὰς Συρακούσας ἠγγέλλετο μὲν πολλαχόθεν τὰ περὶ 3 τοῦ ἐπίπλου, οὐ μέντοι ἐπιστεύετο ἐπὶ πολὺν χρόνον οὐδέν. ἀλλὰ καὶ γενομένης ἐκκλησίας ἐλέχθησαν τοιοίδε λόγοι ἀπό τε ἄλλων, τῶν μὲν πιστευόντων τὰ περὶ τῆς στρατείας τῆς τῶν Ἀθηναίων, τῶν δὲ τὰ ἐναντία λεγόντων, καὶ Ἑρμοκράτης ὁ Ἕρμωνος παρελθὼν αὐτοῖς, ὡς σαφῶς οἰόμενος εἰδέναι τὰ περὶ αὐτῶν, ἔλεγε καὶ παρῄνει τοιάδε.

33. „Ἄπιστα μὲν ἴσως, ὥσπερ καὶ ἄλλοι τινές, δόξω ὑμῖν περὶ τοῦ ἐπίπλου τῆς ἀληθείας λέγειν, καὶ γιγνώσκω ὅτι οἱ τὰ μὴ πιστὰ δοκοῦντα εἶναι ἢ λέγοντες ἢ ἀπαγγέλλον-

zählung. — *στρατιᾶς — ὑπερβολῇ*, durch die Überlegenheit des Heeres über die, gegen welche sie zogen. zu 2, 65, 11. *γνώμης ἁμάρτημα ἦν πρὸς οὓς ἐπῆσαν.* — *πρὸς τὰ ὑπάρχοντα*, in Vergleich zu dem schon Vorhandenen, der schon erworbenen Macht. — *διάπλους ἐπεχειρήθη.* Welche Konstr. im Aktiv?

32. 1. *ἐσέκειτο* = *ἐσετέθειτο.* — *τὰς νομιζ.* gehört zu *πρὸ τῆς ἀναγωγῆς.* — *οὐ — κήρυκος.* Ähnl. Gegensatz 5, 69, 2. — *ὑπὸ κήρυκος* unter Heroldsruf, d. h. indem der Herold vorsprach. — *οἱ ἄρχοντες*, die Offiziere.

2. *σφίσι.* zu 1, 30, 3. — *ἐπὶ κέρως.* in langer Linie, zu 2, 90, 4.

3. *τοιοίδε*, ähnliche wie die folgenden beiden. St. hält es für Glossem. — *παρελθὼν αὐτοῖς.* zu 19, 2. — *ὡς — οἰόμενος.* zu 4, 114, 4.

33. Die Reden des Hermokrates, des Vertreters der gemäfsigten Aristokratie und des Athenagoras, des Redners der wilden und rücksichtslosen, gegenwärtig herrschenden Demokratie, geben ein sprechendes Bild von den Zuständen in Syrakus und den dortigen Parteiungen.

1. *τοῦ ἐπίπλου τῆς ἀλ.* Beachte die Stellung. 1, 32, 2.

τες οὐ μόνον οὐ πείθουσιν, ἀλλὰ καὶ ἄφρονες δοκοῦσιν εἶναι· ὅμως δὲ οὐ καταφοβηθεὶς ἐπισχήσω κινδυνευούσης τῆς πόλεως,
2 πείθων γε ἐμαυτὸν σαφέστερόν τι ἑτέρου εἰδὼς λέγειν. Ἀθηναῖοι γὰρ ἐφ' ἡμᾶς, ὃ πάνυ θαυμάζετε, πολλῇ στρατιᾷ ὥρμηνται καὶ ναυτικῇ καὶ πεζῇ, πρόφασιν μὲν Ἐγεσταίων ξυμμαχίᾳ καὶ Λεοντίνων κατοικίσει, τὸ δὲ ἀληθὲς Σικελίας ἐπιθυμίᾳ, μάλιστα δὲ τῆς ἡμετέρας πόλεως, ἡγούμενοι, εἰ ταύτην σχοῖεν,
3 ῥᾳδίως καὶ τἄλλα ἕξειν. ὡς οὖν ἐν τάχει παρεσομένων, ὁρᾶτε ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ὅτῳ τρόπῳ κάλλιστα ἀμυνεῖσθε αὐτοὺς καὶ μήτε καταφρονήσαντες ἄφρακτοι ληφθήσεσθε μήτε ἀπιστή-
4 σαντες τοῦ ξύμπαντος ἀμελήσετε. εἰ δέ τῳ καὶ πιστά, τὴν τόλμαν αὐτῶν καὶ δύναμιν μὴ ἐκπλαγῇ. οὔτε γὰρ βλάπτειν ἡμᾶς πλείω οἷοί τε ἔσονται ἢ πάσχειν, οὐδ' ὅτι μεγάλῳ στόλῳ ἐπέρχονται, ἀνωφελεῖς, ἀλλὰ πρός τε τοὺς ἄλλους Σικελιώτας πολὺ ἄμεινον (μᾶλλον γὰρ ἐθελήσουσιν ἐκπλαγέντες ἡμῖν ξυμμαχεῖν), καὶ ἢν ἄρα ἢ κατεργασώμεθα αὐτοὺς ἢ ἀπράκτους ὧν ἐφίενται ἀπώσωμεν (οὐ γὰρ δὴ μὴ τύχωσί γε ὧν προσδέχονται φοβοῦμαι), κάλλιστον δὴ ἔργων ἡμῖν ξυμβήσεται καὶ οὐκ ἀν-
5 έλπιστον ἔμοιγε. ὀλίγοι γὰρ δὴ στόλοι μεγάλοι ἢ Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων πολὺ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀπάραντες κατώρθωσαν. οὔτε γὰρ πλείους τῶν ἐνοικούντων καὶ ἀστυγειτόνων ἔρχονται (πάντα γὰρ ὑπὸ δέους ξυνίσταται), ἤν τε δι' ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ σφαλῶσι, τοῖς ἐπιβουλευθεῖσιν ὄνομα, κἂν περὶ
6 σφίσιν αὐτοῖς τὰ πλείω πταίσωσιν, ὅμως καταλείπουσιν. ὅπερ καὶ Ἀθηναῖοι αὐτοὶ οὗτοι, τοῦ Μήδου παρὰ λόγον πολλὰ σφαλέντος, ἐπὶ τῷ ὀνόματι ὡς ἐπ' Ἀθήνας ᾔει ηὐξήθησαν, καὶ ἡμῖν οὐκ ἀνέλπιστον τὸ τοιοῦτο ξυμβῆναι.

2. πεζῇ. Die Vulg. u. die Hdd. aufser einem πεζικῇ, welche Form jedoch Thuk. nicht gebraucht zu haben scheint, da auch 7, 7, 2. 16, 1 die beiden besten Hdd. πεζὴν lesen. — ξυμμαχίᾳ u. d. folgenden Dative wegen. Die Einschiebung von ἐπ' vor Ἐγεσταίων (v. Herw.) ist nicht notwendig.

3. ἀπὸ τῶν ὑπ., mit den vorhandenen Mitteln ist dem Relativsatz vorangestellt d. Nachdrucks wegen.

4. ἀνωφελεῖς persönl. konstr. für ἀνωφελές, was Cl. u. St. nach Dobree jetzt aufgenommen haben, besonders weil der Satz mit ὅτι Subjekt für dies wie für ἄμεινον sei. vgl. die pers. Konstrukt. von ξύμφορος 84, 3. 8, 96, 5. ferner δῆλος, δίκαιος u. a. — κάλλιστον ἔργων. vgl. 2, 42, 4 κινδύνων κάλλιστον, 7, 68, 3 κινδύνων σπανιώτατοι. Einige Ausgab. ἔργον, das jedoch schlechter bezeugt ist.

5. κατώρθωσαν, welcher Gebr. des Aorist? — περὶ σφίσιν αὐτ. zu 1, 69, 5.

6. ἐπὶ τῷ ὀνόματι, wegen der Meinung. — ηὐξήθησαν ist nach ὅπερ für das allgemeine Prädikat

34. „Θαρσοῦντες οὖν τά τε αὐτοῦ παρασκευαζώμεθα καὶ ἐς τοὺς Σικελοὺς πέμποντες τοὺς μὲν μᾶλλον βεβαιωσώμεθα, τοῖς δὲ φιλίαν καὶ ξυμμαχίαν πειρώμεθα ποιεῖσθαι, ἔς τε τὴν ἄλλην Σικελίαν πέμπωμεν πρέσβεις, δηλοῦντες ὡς κοινὸς ὁ κίνδυνος, καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν, ὅπως ἢ ξυμμαχίαν ποιώμεθα [ἡμῖν] ἢ μὴ δέχωνται Ἀθηναίους. δοκεῖ δέ μοι καὶ ἐς Καρχηδόνα ἄμεινον εἶναι πέμψαι. οὐ γὰρ ἀνέλπιστον αὐτοῖς, ἀλλ' ἀεὶ διὰ φόβου εἰσὶ μή ποτε Ἀθηναῖοι αὐτοῖς ἐπὶ τὴν πόλιν ἔλθωσιν, ὥστε τάχ' ἂν ἴσως νομίσαντες, εἰ τάδε προήσονται, κἂν σφεῖς ἐν πόνῳ εἶναι, ἐθελήσειαν ἡμῖν ἤτοι κρύφα γε ἢ φανερῶς ἢ ἐξ ἑνός γέ του τρόπου ἀμῦναι. δυνατοὶ δ' εἰσὶ μάλιστα τῶν νῦν, βουληθέντες· χρυσὸν γὰρ καὶ ἄργυρον πλεῖστον κέκτηνται, ὅθεν ὅ τε πόλεμος καὶ τἆλλα εὐπορεῖ. πέμπωμεν δὲ καὶ ἐς τὴν Λακεδαίμονα καὶ ἐς Κόρινθον δεόμενοι δεῦρο κατὰ τάχος βοηθεῖν καὶ τὸν ἐκεῖ πόλεμον κινεῖν. ὃ δὲ μάλιστα ἐγώ τε νομίζω ἐπίκαιρον, ὑμεῖς τε διὰ τὸ ξύνηθες ἥσυχον ἥκιστ' ἂν ὀξέως πείθοισθε, ὅμως εἰρήσεται. Σικελιῶται γὰρ εἰ θέλοιμεν ξύμπαντες, εἰ δὲ μή, ὅτι πλεῖστοι μεθ' ἡμῶν, καθελκύσαντες ἅπαν τὸ ὑπάρχον ναυτικὸν μετὰ δυοῖν μηνοῖν τροφῆς ἀπαντῆσαι Ἀθηναίοις ἐς Τάραντα καὶ ἄκραν Ἰαπυγίαν, καὶ δῆλον ποιῆσαι αὐτοῖς ὅτι οὐ περὶ τῆς Σικελίας πρότερον ἔσται ὁ ἀγὼν ἢ τοῦ ἐκείνους περαιωθῆναι τὸν Ἰόνιον, μάλιστ' ἂν αὐτοὺς ἐκπλήξαιμεν καὶ ἐς λογισμὸν καταστήσαιμεν ὅτι ὁρμώμεθα μὲν ἐκ φιλίας χώρας φύλακες (ὑποδέχεται γὰρ ἡμᾶς Τάρας), τὸ δὲ πέλαγος αὐτοῖς πολὺ περαιοῦσθαι μετὰ πάσης τῆς παρασκευῆς (χαλεπὸν δὲ διὰ πλοῦ μῆκος ἐν τάξει μεῖναι)· καὶ ἡμῖν ἂν εὐεπίθετος εἴη, βραδεῖά τε καὶ κατ'

ἔπαθον eingetreten. vgl. 4, 125, 1. zu 2, 40, 3.

34. 1. τοὺς μὲν — τοῖς δέ. Die ersteren sind die Unterthanen, die letzteren die unabhängigen Gemeinden der Sikelioten. (s. Kap. 88, 4 und 3, 103, 1). Mit τὴν ἄλλ. Σικ. ist das von Hellenen bewohnte Land gemeint. — ποιώμεθα [ἡμῖν] mit Stahl. Das Pronom. ist kaum zu verteidigen.

2. ἄμεινον zu 9, 1. — τάχ' ἂν gehört zu νομίσαντες und ἐθελήσειαν. zu 6, 9, 5. — Zu κρύφα als dem Geringern tritt γέ. s. 2, 40, 2. — ἢ — τρόπου ist nach einer, wie es scheint, mehr populären Sprechweise hinzugefügt, da eigentl. mit ἤτοι κρύφα γε ἢ φανερῶς die Disjunktion schon erschöpft ist und es ein Drittes nicht giebt. s. 7, 7, 3. — εὐπορεῖ, guten Fortgang hat. s. 1, 83, 2.

4. τὸ ξύνηθες ἥσυχον. zu 1, 37, 4. — περὶ τῆς Σικελίας Konj. von Dobree, auch v. Kr. aufgenommen. Die Hdd. τῇ Σικελίᾳ. — φύλακες, als Wächter des Landes. — ἂν εὐεπίθετος εἴη, sc. ἡ παρασκευή.

5 ὀλίγον προσπίπτουσα· εἰ δ' αὖ τῷ ταχυναυτοῦντι ἀθροωτέρῳ κουφίσαντες προσβάλοιεν, εἰ μὲν κώπαις χρήσαιντο, ἐπιθοίμεθ' ἂν κεκμηκόσιν, εἰ δὲ μὴ δοκοίη, ἔστι καὶ ὑποχωρῆσαι ἡμῖν ἐς Τάραντα, οἱ δὲ μετ' ὀλίγων ἐφοδίων ὡς ἐπὶ ναυμαχίᾳ περαιωθέντες ἀποροῖεν ἂν κατὰ χωρία ἐρῆμα, καὶ ἢ μένοντες πολιορκοῖντο ἂν ἢ πειρώμενοι παραπλεῖν τήν τε ἄλλην παρασκευὴν ἀπολίποιεν ἂν καὶ τὰ τῶν πόλεων οὐκ ἂν βέβαια ἔχοντες εἰ
6 ὑποδέξοιντο ἀθυμοῖεν. ὥστ' ἔγωγε τούτῳ τῷ λογισμῷ ἡγοῦμαι ἀποκλῃομένους αὐτοὺς οὐδ' ἂν ἀπᾶραι ἀπὸ Κερκύρας, ἀλλ' ἢ διαβουλευσαμένους καὶ κατασκοπαῖς χρωμένους ὁπόσοι τ' ἐσμὲν καὶ ἐν ᾧ χωρίῳ, ἐξωσθῆναι ἂν τῇ ὥρᾳ ἐς χειμῶνα, ἢ καταπλαγέντας τῷ ἀδοκήτῳ καταλῦσαι ἂν τὸν πλοῦν, ἄλλως τε καὶ τοῦ ἐμπειροτάτου τῶν στρατηγῶν, ὡς ἐγὼ ἀκούω, ἄκοντος ἡγουμένου καὶ ἀσμένου ἂν πρόφασιν λαβόντος, εἴ τι
7 ἀξιόχρεων ἀφ' ἡμῶν ὀφθείη. ἀγγελλοίμεθα δ' ἂν εὖ οἶδ' ὅτι ἐπὶ τὸ πλεῖον· τῶν δ' ἀνθρώπων πρὸς τὰ λεγόμενα καὶ αἱ γνῶμαι ἵστανται, καὶ τοὺς προεπιχειροῦντας ἢ τοῖς γε ἐπιχειροῦσι προδηλοῦντας ὅτι ἀμυνοῦνται μᾶλλον πεφόβηνται,
8 ἰσοκινδύνους ἡγούμενοι. ὅπερ ἂν νῦν Ἀθηναῖοι πάθοιεν. ἐπέρχονται γὰρ ἡμῖν ὡς οὐκ ἀμυνουμένοις, δικαίως κατεγνωκότες ὅτι αὐτοὺς οὐ μετὰ Λακεδαιμονίων ἐφθείρομεν. εἰ δ' ἴδοιεν παρὰ γνώμην τολμήσαντας, τῷ ἀδοκήτῳ μᾶλλον ἂν καταπλα-
9 γεῖεν ἢ τῇ ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς δυνάμει. πείθεσθε οὖν, μάλιστα μὲν ταῦτα τολμήσαντες, εἰ δὲ μή, ὅτι τάχιστα τἆλλα ἐς τὸν πόλεμον ἑτοιμάζειν, καὶ παραστῆναι παντὶ τὸ μὲν καταφρονεῖν

— *κατ' ὀλίγον*, in kleinen Abteilungen. 5, 82, 2 u. 4, 10, 4.

5. *κουφίσαντες*, sc. *αὐτό, τὸ ταχυναυτοῦν*. — *εἰ μὲν κτἑ.* ein zweiter Konditionalsatz, vgl. Plat. Apol. p. 17 D. Kr. 54, 12, 8. — *πολιορκοῖντ' ἄν*, sie würden von uns blockiert und so von der Zufuhr abgeschnitten werden. — *τὴν ἄλλην παρασκ.*, aufser den Schnellseglern. — *τὰ τῶν κτἑ.* Schol.: *καὶ οὐκ εἰδότες βεβαίως εἰ αἱ πόλεις ὑποδέξονται αὐτούς, ἀθυμοῖεν ἄν.* Zu *ἀθυμοῖεν* kann man das nach *ἀπολίποιεν* stehende *ἄν* ergänzen. (Kr. 69, 7, 4); doch natürlicher ist es wohl, das *ἄν* vor *βέβαια* hier noch gelten zu lassen, das dann dem Partiz. und dem Vb. fin. hypothet. Bedeutung giebt, wie §. 2. *τάχ' ἂν ἴσως νομίσαντες* — *ἐθελήσειαν*, vgl. 84, 1. und zu 4, 105, 4.

6. *ἂν* — *λαβόντος* würde aufgelöst lauten?

7. *ἐπὶ τὸ πλεῖον*, vergröfsernd. vgl. *ἐπὶ τὸ μεῖζον* 1, 10, 3. — *ἵστανται*, Bild von den Segeln. — *ἰσοκινδύνους*, der Gefahr gewachsen, findet sich erst wieder bei Cassius D.

8. Vgl. zum Gedanken 2, 89, 6.

9. *πείθεσθε* — *τολμήσαντες*, gehorchet mir hierin, es mutig wagend. — *παραστῆναι* kann m. E. noch von *πείθεσθαι* abhängen. vgl. zu 3, 33, 3. Einige wollten

τοὺς ἐπιόντας ἐν τῶν ἔργων τῇ ἀλκῇ δείκνυσθαι, τὸ δ' ἤδη τὰς μετὰ φόβου παρασκευὰς ἀσφαλεστάτας νομίσαντας ὡς ἐπὶ κινδύνου πράσσειν χρησιμώτατον ἂν ξυμβῆναι. οἱ δὲ ἄνδρες καὶ ἐπέρχονται καὶ ἐν πλῷ εὖ οἶδ' ὅτι ἤδη εἰσὶ καὶ ὅσον οὔπω πάρεισιν."

35. Καὶ ὁ μὲν Ἑρμοκράτης τοσαῦτα εἶπε. τῶν δὲ Συρακοσίων ὁ δῆμος ἐν πολλῇ πρὸς ἀλλήλους ἔριδι ἦσαν, οἱ μὲν ὡς οὐδενὶ ἂν τρόπῳ ἔλθοιεν οἱ Ἀθηναῖοι οὐδ' ἀληθῆ ἐστιν ἃ λέγει, τοῖς δέ, εἰ καὶ ἔλθοιεν, τί ἂν δράσειαν αὐτοὺς ὅτι οὐκ ἂν μεῖζον ἀντιπάθοιεν; ἄλλοι δὲ καὶ πάνυ καταφρονοῦντες ἐς γέλωτα ἔτρεπον τὸ πρᾶγμα. ὀλίγον δ' ἦν τὸ πιστεῦον τῷ Ἑρμοκράτει καὶ φοβούμενον τὸ μέλλον. 2 παρελθὼν δ' αὐτοῖς Ἀθηναγόρας, ὃς δήμου τε προστάτης ἦν καὶ ἐν τῷ παρόντι πιθανώτατος τοῖς πολλοῖς, ἔλεγε τοιάδε.

36. „Τοὺς μὲν Ἀθηναίους ὅστις μὴ βούλεται οὕτω κακῶς φρονῆσαι καὶ ὑποχειρίους ἡμῖν γενέσθαι ἐνθάδε ἐλθόντας, ἢ δειλός ἐστιν ἢ τῇ πόλει οὐκ εὔνους· τοὺς δ' ἀγγέλλοντας τὰ τοιαῦτα καὶ περιφόβους ὑμᾶς ποιοῦντας τῆς μὲν τόλμης οὐ θαυμάζω, τῆς δὲ ἀξυνεσίας, εἰ μὴ οἴονται ἔνδηλοι εἶναι. 2 οἱ γὰρ δεδιότες ἰδίᾳ τι βούλονται τὴν πόλιν ἐς ἔκπληξιν καθιστάναι, ὅπως τῷ κοινῷ φόβῳ τὸν σφέτερον ἐπηλυγάζωνται. καὶ νῦν αὗται αἱ ἀγγελίαι τοῦτο δύνανται· οὐκ ἀπὸ ταὐτομάτου, ἐκ δὲ ἀνδρῶν, οἵπερ ἀεὶ τάδε κινοῦσι, ξύγκεινται. 3 ὑμεῖς δὲ ἢν εὖ βουλεύησθε, οὐκ ἐξ ὧν οὗτοι ἀγγέλλουσι σκοποῦντες λογιεῖσθε τὰ εἰκότα, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν ἄνθρωποι δεινοὶ καὶ πολλῶν ἔμπειροι, ὥσπερ ἐγὼ Ἀθηναίους ἀξιῶ, δράσειαν. 4 οὐ γὰρ

es für παραστήτω nehmen. — καταφρονεῖν mit Akk. noch 8, 82, 1. — ἐν τῶν ἔργων τῇ ἀλκῇ, in der Kraft der Handlungen. — ὅσον οὔπω, zu 4, 125, 1.

35. 1. οὐδ' ἀληθῆ, die Hdd. z. Teil dafür οἱ δέ, was auch Winsemius hatte. — τοῖς δέ nach οἱ μέν ist eine harte Variation der Rede. Zu ergänzen wäre ἔρις ἦν. Der umgekehrte Übergang 24, 3. Madvig verm. λέγεται, οἱ δέ. — μεῖζον, in höherm Maſse.

2. δήμου τε κτέ. Ganz ähnlich von Kleon 3, 36, 6. 4, 21, 3. — ἔλεγε. zu 1, 26, 1.

36. 1. κακῶς φρονῆσαι, auf thörichte Gedanken kommen. — τόλμης, Frechheit.

2. τὸν σφέτερον, statt d. hdschr. τό, nämlich φόβον. — ἐπηλυγάζωνται, eigentlich beschatten, d. i. verdecken. — τοῦτο δύνανται, haben diesen Wert. zu 1, 141, 1. — οὐκ ἀπὸ κτέ. asyndetisch angefügte Epexegese. zu 2, 60, 4. — Cl. schiebt nach δύνανται αἱ ein. — τάδε unsre Zustände. — ξύγκεινται. zu 32, 1.

3. δεινοί, klug, schlau. — ἀξιῶ, für solche halte.

αὐτοὺς εἰκὸς Πελοποννησίους τε ὑπολιπόντας καὶ τὸν ἐκεῖ πόλεμον μήπω βεβαίως καταλελυμένους ἐπ' ἄλλον πόλεμον οὐκ ἐλάσσω ἑκόντας ἐλθεῖν, ἐπεὶ ἔγωγε ἀγαπᾶν οἴομαι αὐτοὺς ὅτι οὐχ ἡμεῖς ἐπ' ἐκείνους ἐρχόμεθα, πόλεις τοσαῦται καὶ οὕτω μεγάλαι.

37. „Εἰ δὲ δή, ὥσπερ λέγονται, ἔλθοιεν, ἱκανωτέραν ἡγοῦμαι Σικελίαν Πελοποννήσου διαπολεμῆσαι ὅσῳ κατὰ πάντα ἄμεινον ἐξήρτυται, τὴν δὲ ἡμετέραν πόλιν αὐτὴν τῆς νῦν στρατιᾶς, ὥς φασιν, ἐπιούσης, καὶ εἰ δὶς τοσαύτη ἔλθοι, πολὺ κρείσσω εἶναι· οἷς γ' ἐπίσταμαι οὔθ' ἵππους ἀκολουθήσοντας οὐδ' αὐτόθεν ποριςθησομένους εἰ μὴ ὀλίγους τινὰς παρ' Ἐγεσταίων, οὔθ' ὁπλίτας ἰσοπληθεῖς τοῖς ἡμετέροις ἐπὶ νεῶν γε ἐλθόντας. μέγα γὰρ τὸ καὶ αὐταῖς ταῖς ναυσὶ κούφαις τοσοῦτον πλοῦν δεῦρο κομισθῆναι, τήν τε ἄλλην παρασκευὴν ὅσην 2 δεῖ ἐπὶ πόλιν τοσήνδε πορισθῆναι, οὐκ ὀλίγην οὖσαν. ὥστε παρὰ τοσοῦτον γιγνώσκω. μόλις ἄν μοι δοκοῦσιν, εἰ πόλιν ἑτέραν τοσαύτην ὅσαι Συράκουσαί εἰσιν ἔλθοιεν ἔχοντες καὶ ὅμορον οἰκήσαντες τὸν πόλεμον ποιοῖντο, οὐκ ἂν παντάπασι διαφθαρῆναι, ἦπου γε δὴ ἐν πάσῃ πολεμίᾳ Σικελίᾳ (ξυστήσεται γάρ) στρατοπέδῳ τε ἐκ νεῶν ἱδρυθέντι καὶ ἐκ σκηνιδίων καὶ ἀναγκαίας παρασκευῆς οὐκ ἐπὶ πολὺ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἱππέων ἐξιόντες. τὸ δὲ ξύμπαν οὐδ' ἂν κρατῆσαι αὐτοὺς τῆς γῆς ἡγοῦμαι· τοσούτῳ τὴν ἡμετέραν παρασκευὴν κρείσσω νομίζω.

38. „Ἀλλὰ ταῦτα, ὥσπερ ἐγὼ λέγω, οἵ τε Ἀθηναῖοι γι-

4. *ἐπ' ἐκείνους*, τοὺς Ἀθ.

37. 1. *ὡς λέγονται*, wie es von ihnen heifst, wie 34, 7. — *τῆς νῦν στρατιᾶς ἐπιούσης*. zu 1, 11, 3. — *οἷς γε* = *ἐπεὶ αὐτοῖς γε* zu 2, 44, 2. — *κούφαις*, ohne Pferde, Hopliten u. s. w.

2. *ὥστε κτέ.* Die meisten neuern Ausgg. interpungieren: *ὥστε, παρὰ τοσοῦτον γιγνώσκω, μόλις*. Ich halte d. frühere Interp. für besser. Über das Asyndeton zu 2, 60, 4. *παρὰ τοσ. γιγν.* scheint mir nach der Analogie von *παράπαν γιγνώσκω* (18, 7) zu bedeuten: in so weit urteile ich, spreche ich meine Meinung aus. *γιγνώσκειν* u. *δοκεῖν* ähnlich verbunden 18, 7. Die übrigen erklären teils: soweit abweichend von andern urteile ich, teils: so entschieden glaube ich, doch keine von beiden Bedeutungen ist erweisbar. Herwerd. verm. *παρ' ὅσον*. — *ἂν* — *ἄν*. zu 1, 36, 3. — *ἔλθοιεν ἔχοντες* streicht St. — *ὅμορον* bez. auf *πόλιν*. — *πάσῃ πολεμίᾳ*. zu 21, 2. — *στρατοπέδῳ* — *ἱδρυθέντι*, und in einem von Schiffen aus aufgeschlagenen Lager, wo es deshalb an vielem Nötigen fehlen müfste. — *καὶ* — *ἐξιόντες*, und indem sie — ausrücken. — *ἀναγκαίας παρασκευῆς*, eigentl.: von einer notdürftigen Rüstung aus, d. i. mit notdürftigen Streitmitteln. — *ὑπό*, wie *prae* vom verhindernden Grund.

γνώσκοντες τὰ σφέτερα αὐτῶν εὖ οἶδ' ὅτι σῴζουσι, καὶ ἐνθένδε ἄνδρες οὔτε ὄντα οὔτε ἂν γενόμενα λογοποιοῦσιν, οὓς ἐγὼ οὐ 2 νῦν πρῶτον, ἀλλ' ἀεὶ ἐπίσταμαι ἤτοι λόγοις γε τοιοῖσδε καὶ ἔτι τούτων κακουργοτέροις ἢ ἔργοις βουλομένους καταπλήξαντας τὸ ὑμέτερον πλῆθος αὐτοὺς τῆς πόλεως ἄρχειν. καὶ δέδοικα μέντοι μήποτε πολλὰ πειρῶντες καὶ κατορθώσωσιν. ἡμεῖς δὲ κακοί, πρὶν ἐν τῷ παθεῖν ὦμεν, προφυλάξασθαί τε καὶ αἰσθόμενοι ἐπεξελθεῖν. τοιγάρτοι δι' αὐτὰ ἡ πόλις ἡμῶν ὀλιγάκις 3 μὲν ἡσυχάζει, στάσεις δὲ πολλὰς καὶ ἀγῶνας οὐ πρὸς τοὺς πολεμίους πλείονας ἢ πρὸς αὐτὴν ἀναιρεῖται, τυραννίδας δὲ ἔστιν ὅτε καὶ δυναστείας ἀδίκους. ὧν ἐγὼ πειράσομαι, ἤν γε 4 ὑμεῖς ἐθέλητε ἕπεσθαι, μήποτε ἐφ' ἡμῶν τι περιιδεῖν γενέσθαι, ὑμᾶς μὲν τοὺς πολλοὺς πείθων, τοὺς δὲ τὰ τοιαῦτα μηχανωμένους κολάζων, μὴ μόνον αὐτοφώρους (χαλεπὸν γὰρ ἐπιτυγχάνειν), ἀλλὰ καὶ ὧν βούλονται μὲν δύνανται δ' οὔ (τὸν γὰρ ἐχθρὸν οὐχ ὧν δρᾷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς διανοίας προαμύνεσθαι χρή, εἴπερ καὶ μὴ προφυλαξάμενός τις προπείσεται), τοὺς δ' αὖ ὀλίγους τὰ μὲν ἐλέγχων, τὰ δὲ φυλάσσων, τὰ δὲ καὶ διδάσκων. μάλιστα γὰρ δοκῶ ἄν μοι οὕτως ἀποτρέπειν τῆς κακουργίας. καὶ δῆτα, ὃ πολλάκις ἐσκεψάμην, τί καὶ βού- 5 λεσθε, ὦ νεώτεροι; πότερον ἄρχειν ἤδη; ἀλλ' οὐκ ἔννομον. ὁ δὲ νόμος ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι ὑμᾶς μᾶλλον ἢ δυναμένους ἐτέθη ἀτιμάζειν. ἀλλὰ δὴ μὴ μετὰ πολλῶν ἰσονομεῖσθαι; καὶ πῶς δίκαιον τοὺς αὐτοὺς μὴ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσθαι;

39. „Φήσει τις δημοκρατίαν οὔτε ξυνετὸν οὔτ' ἴσον εἶναι, τοὺς δ' ἔχοντας τὰ χρήματα καὶ ἄρχειν ἄριστα βελτίστους.

38. 1. *οὔτε — ἂν γεν.* = *ἃ οὔτ' ἔστιν οὔτ' ἂν γένοιτο.* — *λογοποιοῦσι*, *ψευδέσι λόγοις συντιθέασι.* Schol.

2. *ἤτοι — γε — ἤ.* zu 34, 2. — *αὐτούς*, selbst. vgl. 28, 2. — *κακοί*, sc. *ἐσμέν*, unfähig, ungeschickt. — *πρὶν — ὦμεν* zu 10, 5. — *ἐπεξελθεῖν*, *poena persequi.* vgl. 5, 9, 10.

3. *τυραννίδας — δυναστ.* Gelon und seine Nachfolger.

4. *ἐφ ἡμῶν*, zu unsrer Zeit. — *μὴ μόνον κτέ.* ein sehr terroristischer Grundsatz! — *ὧν βούλονται.* Der Genet. hängt von *κολάζων* ab. vgl. 2, 74, 3. Ebenso gleich *προαμύνεσθαι* c. genet., wozu vgl. 1, 96, 1. Weil: *κολάζειν* (St.).

5. *νεώτεροι.* Diese waren also damals in Syrakus aristokratisch gesinnt, eine *jeunesse dorée.* — *ἀτιμάζειν*, hängt von *ἐτέθη* ab. Das Gesetz ist nicht so sehr gegeben, um euch eine Ehre zu entziehen, als vielmehr, weil ihr noch nicht im stand seid zu regieren. — *πότερον — ἀλλ' — ἀλλά.* Dieselbe Satzformation, wie 1, 80, 4.

39. 1. *ἴσον*, gerecht. — *καί*

ἐγὼ δέ φημι πρῶτα μὲν δῆμον ξύμπαν ὠνομάσθαι, ὀλιγαρχίαν δὲ μέρος, ἔπειτα φύλακας μὲν ἀρίστους εἶναι χρημάτων τοὺς πλουσίους, βουλεῦσαι δ' ἂν βέλτιστα τοὺς ξυνετούς, κρῖναι δ' ἂν ἀκούσαντας ἄριστα τοὺς πολλούς, καὶ ταῦτα ὁμοίως καὶ 2 *κατὰ τὰ μέρη καὶ ξύμπαντα ἐν δημοκρατίᾳ ἰσομοιρεῖν. ὀλιγαρχία δὲ τῶν μὲν κινδύνων τοῖς πολλοῖς μεταδίδωσι, τῶν δ' ὠφελίμων οὐ πλεονεκτεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ξύμπαν ἀφελομένη ἔχει· ἃ ὑμῶν οἵ τε δυνάμενοι καὶ οἱ νέοι προθυμοῦνται, ἀδύνατα ἐν μεγάλῃ πόλει κατασχεῖν.*

40. „*Ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν, ὦ πάντων ἀξυνετώτατοι, εἰ μὴ μανθάνετε κακὰ σπεύδοντες, [ἢ ἀμαθέστατοί ἐστε] ὧν ἐγὼ οἶδα Ἑλλήνων, ἢ ἀδικώτατοι, εἰ εἰδότες τολμᾶτε, ἀλλ' ἤτοι μαθόντες γε ἢ μεταγνόντες τὸ τῆς πόλεως ξύμπασι κοινὸν αὔξετε, ἡγησάμενοι τοῦτο μὲν ἂν καὶ ἴσον καὶ πλέον οἱ ἀγαθοὶ ὑμῶν ἤπερ τὸ τῆς πόλεως πλῆθος μετασχεῖν, εἰ δ' ἄλλα βουλήσεσθε, καὶ τοῦ παντὸς κινδυνεῦσαι στερηθῆναι· καὶ τῶν τοιῶνδε ἀγγελιῶν ὡς πρὸς αἰσθομένους καὶ μὴ ἐπιτρέψοντας* 2 *ἀπαλλάγητε. ἡ γὰρ πόλις ἥδε, καὶ εἰ ἔρχονται Ἀθηναῖοι, ἀμυνεῖται αὐτοὺς ἀξίως αὑτῆς, καὶ στρατηγοί εἰσιν ἡμῖν οἳ σκέψονται αὐτά. καὶ εἰ μή τι αὐτῶν ἀληθές ἐστιν, ὥσπερ οὐκ οἴομαι, οὐ πρὸς τὰς ὑμετέρας ἀγγελίας καταπλαγεῖσα καὶ ἑλομένη ὑμᾶς ἄρχοντας αὐθαίρετον δουλείαν ἐπιβαλεῖται, αὐτὴ δ' ἐφ' αὑτῆς σκοποῦσα τούς τε λόγους ἀφ' ὑμῶν ὡς ἔργα δυναμένους κρινεῖ καὶ τὴν ὑπάρχουσαν ἐλευθερίαν οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀκούειν ἀφαιρεθήσεται, ἐκ δὲ τοῦ ἔργῳ φυλασσομένη μὴ ἐπιτρέπειν πειράσεται σῴζειν.*"

hier = —? — *ταῦτα*, diese Klassen des Staates.

2. Beachte den Übergang in die direkte Rede! — *οἱ δυνάμενοι*, die Mächtigen. vgl. Xen. de rep. Ath. 2, 18 (wo kein *μέγα* mit Cobet zuzusetzen ist). zu 1, 54, 2. — *κατασχεῖν*, erlangen, durchsetzen. wie 9, 3.

40. 1. *ἔτι καὶ νῦν* ist mit dem Imper. *αὔξετε* zu verbinden. — [*ἢ* — *ἐστε*] ist nach Dobree als Glossem zu *ἀξυνετ.* eingeklammert. — Das kohortative *ἀλλά* wird mit Nachdruck wiederholt. — *ἤτοι* — *γε ἤ*. zu 34, 2. — *μεταγνόντες*, den Sinn ändernd, ist das Korrelativ zu *ἀδικώτατοι*, wie *μαθόντες* zu *ἀξυνετώτατοι*. — *οἱ ἀγαθοὶ ὑμῶν* ist Subjekt zu *μετασχεῖν* und steht im Nominat., weil diese selbst ein Teil der *ἡγησάμενοι* sind. — *μετασχεῖν* nicht: teil haben, sondern: miterhalten, daher der Akk. *τοῦτο*.

2. *οὐκ οἴομαι*, sc. *τὶ αὐτῶν ἀληθὲς εἶναι*. — *δυναμένους*. zu 36, 2. — *ἐκ τοῦ* — *μὴ ἐπιτρέπειν*, dadurch, dafs sie es nicht zuläfst, näml. dafs ihr eure Pläne durchsetzt.

41. *Τοιαῦτα μὲν Ἀθηναγόρας εἶπε. τῶν δὲ στρατηγῶν εἷς ἀναστὰς ἄλλον μὲν οὐδένα ἔτι εἴασε παρελθεῖν, αὐτὸς δὲ πρὸς τὰ παρόντα ἔλεξε τοιάδε. „Διαβολὰς μὲν οὐ σῶφρον οὔτε λέγειν τινὰς ἐς ἀλλήλους οὔτε τοὺς ἀκούοντας ἀποδέχεσθαι, πρὸς δὲ τὰ ἐσαγγελλόμενα μᾶλλον ὁρᾶν, ὅπως εἷς τε ἕκαστος καὶ ἡ ξύμπασα πόλις καλῶς τοὺς ἐπιόντας παρασκευασόμεθα ἀμύνεσθαι. καὶ ἢν ἄρα μηδὲν δεήσῃ, οὐδεμία βλάβη τοῦ τε τὸ κοινὸν κοσμηθῆναι καὶ ἵπποις καὶ ὅπλοις καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς ὁ πόλεμος ἀγάλλεται (τὴν δ' ἐπιμέλειαν καὶ ἐξέτασιν αὐτῶν ἡμεῖς ἕξομεν), καὶ τῶν πρὸς τὰς πόλεις διαπομπῶν ἅμα ἔς τε κατασκοπὴν καὶ ἤν τι ἄλλο φαίνηται ἐπιτήδειον. τὰ δὲ καὶ ἐπιμεμελήμεθα ἤδη καὶ ὅ τι ἂν αἰσθώμεθα ἐς ὑμᾶς οἴσομεν."*

Καὶ οἱ μὲν Συρακόσιοι τοσαῦτα εἰπόντος τοῦ στρατηγοῦ διελύθησαν ἐκ τοῦ ξυλλόγου.

42. *Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἤδη ἐν τῇ Κερκύρᾳ αὐτοί τε καὶ οἱ ξύμμαχοι ἅπαντες ἦσαν· καὶ πρῶτον μὲν ἐπεξέτασιν τοῦ στρατεύματος καὶ ξύνταξιν ὥσπερ ἔμελλον ὁρμιεῖσθαί τε καὶ στρατοπεδεύεσθαι οἱ στρατηγοὶ ἐποιήσαντο, καὶ τρία μέρη νείμαντες ἓν ἑκάστῳ ἐκλήρωσαν, ἵνα μήτε ἅμα πλέοντες ἀπορῶσιν ὕδατος καὶ λιμένων καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἐν ταῖς καταγωγαῖς, πρός τε τἆλλα εὐκοσμότεροι καὶ ῥᾴους ἄρχειν ὦσι, κατὰ τέλη στρατηγῷ προστεταγμένοι· ἔπειτα δὲ προύπεμψαν καὶ ἐς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν τρεῖς ναῦς εἰσομένας αἵτινες σφᾶς τῶν πόλεων δέξονται. καὶ εἴρητο αὐτοῖς προαπαντᾶν, ὅπως ἐπιστάμενοι καταπλέωσι.*

43. *Μετὰ δὲ ταῦτα τοσῇδε ἤδη τῇ παρασκευῇ Ἀθηναῖοι ἄραντες ἐκ τῆς Κερκύρας ἐς τὴν Σικελίαν ἐπεραιοῦντο, τριήρεσι μὲν ταῖς πάσαις τέσσαρσι καὶ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν καὶ δυοῖν Ῥοδίοιν πεντηκοντόροιν (τούτων Ἀττικαὶ μὲν ἦσαν ἑκα-*

41. 2. *τινάς* Subj., man.
3. *οὐδεμία βλάβη κτέ.* mit Bezug auf K. 34 zu Anf. — *τοῦ τε* erstes Glied von *βλάβη* abhängig, *καὶ τῶν — διαπομπ.* zweites Glied, (*τὴν δ' ἐπ' — ἕξομεν*) hat Cl. richtig als Parenthese gefaſst. — *ἡμεῖς*, die Strategen. — *τὰ δέ*, Akk. der Beziehung. — *ἀγάλλεται*, sich schmückt. Der Ausdruck beruht auf einer Personifikation des Krieges. vgl. zu 4, 18, 4.

42. 1. *τρία μέρη*, in drei Teile. — *ἅμα πλέοντες* Emendation von Valckenaer für *ἀναπλέοντες*. — *ῥᾴους ἄρχειν* wie *ἀδύνατα κατασχεῖν* 39, 2. B. 140 2. Übersetze wörtlich!

43. Vgl. mit diesen Angaben die Forderungen des Nikias K. 25.

τόν, ὧν αἱ μὲν ἑξήκοντα ταχεῖαι, αἱ δ' ἄλλαι στρατιώτιδες, τὸ δὲ ἄλλο ναυτικὸν Χίων καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων), ὁπλίταις δὲ τοῖς ξύμπασιν ἑκατὸν καὶ πεντακισχιλίοις (καὶ τούτων Ἀθηναίων μὲν αὐτῶν ἦσαν πεντακόσιοι μὲν καὶ χίλιοι ἐκ καταλόγου, ἑπτακόσιοι δὲ θῆτες ἐπιβάται τῶν νεῶν, ξύμμαχοι δὲ οἱ ἄλλοι ξυνεστράτευον, οἱ μὲν τῶν ὑπηκόων, οἱ δ' Ἀργείων πεντακόσιοι καὶ Μαντινέων καὶ μισθοφόρων πεντήκοντα καὶ διακόσιοι), τοξόταις δὲ τοῖς πᾶσιν ὀγδοήκοντα καὶ τετρακοσίοις (καὶ τούτων Κρῆτες οἱ ὀγδοήκοντα ἦσαν), καὶ σφενδονήταις Ῥοδίων ἑπτακοσίοις, καὶ Μεγαρεῦσι ψιλοῖς φυγάσιν εἴκοσι καὶ ἑκατόν, καὶ ἱππαγωγῷ μιᾷ τριάκοντα ἀγούσῃ ἱππέας.

44. *Τοσαύτη ἡ πρώτη παρασκευὴ πρὸς τὸν πόλεμον διέπλει. τούτοις δὲ τὰ ἐπιτήδεια ἄγουσαι ὁλκάδες μὲν τριάκοντα σιταγωγοί, καὶ τοὺς σιτοποιοὺς ἔχουσαι καὶ λιθολόγους καὶ τέκτονας καὶ ὅσα ἐς τειχισμὸν ἐργαλεῖα, πλοῖα δὲ ἑκατόν [, ἃ] ἐξ ἀνάγκης μετὰ τῶν ὁλκάδων ξυνέπλει· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα πλοῖα καὶ ὁλκάδες ἑκούσιοι ξυνηκολούθουν τῇ στρατιᾷ ἐμπορίας ἕνεκα· ἃ τότε πάντα ἐκ τῆς Κερκύρας ξυνδιέβαλλε τὸν* 2 *Ἰόνιον κόλπον. καὶ προσβαλοῦσα ἡ πᾶσα παρασκευὴ πρός τε ἄκραν Ἰαπυγίαν καὶ πρὸς Τάραντα καὶ ὡς ἕκαστοι ηὐπόρησαν, παρεκομίζοντο τὴν Ἰταλίαν, τῶν μὲν πόλεων οὐ δεχομένων αὐτοὺς ἀγορᾷ οὐδὲ ἄστει, ὕδατι δὲ καὶ ὅρμῳ, Τάραντος δὲ καὶ Λοκρῶν οὐδὲ τούτοις, ἕως ἀφίκοντο ἐς Ῥήγιον τῆς Ἰτα-* 3 *λίας ἀκρωτήριον. καὶ ἐνταῦθα ἤδη ἠθροίζοντο, καὶ ἔξω τῆς πόλεως, ὡς αὐτοὺς εἴσω οὐκ ἐδέχοντο, στρατόπεδόν τε κατ-*

Ῥοδίοιν st. *Ῥοδίαιν* bei Thuk. nur hier. — *ταχεῖαι — στρατιώτιδες*, zu 31, 3. — *ἐκ καταλόγου*, aus der Stammliste. — *θῆτες*. Aus dieser (letzten) Klasse wurden selten Hopliten genommen und wohl nur, wie hier, als Marinesoldaten. 700 für 60 Trieren, denn nur für die 60 att. Schnellsegler scheinen sie bestimmt gewesen zu sein, giebt 11—12 Mann für jedes Schiff. vgl. zu 3, 95, 2. — *ξύμμαχοι*, als Bundesgenossen, d. h. von diesen gestellt. — *καὶ μισθοφόρων*. Cl. glaubt, dafs zwischen *καί* und *μισθ.* etwa *ἄλλων* oder *ἄλλων Ἀρκάδων* ausgefallen sei wie 7, 57, 9. — *οἱ ὀγδ.* Über den Art. zu 1, 116, 1 und die Gramm. — *φυγάσιν*, 4, 74, 2.

44. 1. *τούτοις* per synesin auf *παρασκευή* bezogen (zu 5, 8, 2), das also blofs die Streitkräfte bezeichnet. — [,ἃ] lassen zwei gute Hdd. aus. Ohne dasselbe ist die Konstrukt. einfach und klar. — *ἐξ ἀνάγκης*, auf Requisition d. Staates. Sie gehörten Privatleuten. s. K. 22. Es geht auch auf *ὁλκάδες*, wie die Beziehung des folg. *ἑκούσιοι* zeigt. — *ξυνδιέβαλλε*. vgl. *διαβάλλω* 30, 1. 2, 83, 3.

2. *δεχομένων* pafst eigentl. nur zu *ἄστει* und *ὅρμῳ* (vgl. *urbe excipere*); mit *ἀγορᾷ* (Lebensmittel) und *ὕδατι* verbunden hat es den

εσκευάσαντο ἐν τῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερῷ, οὗ αὐτοῖς καὶ ἀγορὰν παρεῖχον, καὶ τὰς ναῦς ἀνελκύσαντες ἡσύχασαν. καὶ πρὸς τοὺς Ῥηγίνους λόγους ἐποιήσαντο, ἀξιοῦντες Χαλκιδέας ὄντας Χαλκιδεῦσιν οὖσι Λεοντίνοις βοηθεῖν· οἱ δὲ οὐδὲ μεθ' ἑτέρων ἔφασαν ἔσεσθαι, ἀλλ' ὅ τι ἂν καὶ τοῖς ἄλλοις Ἰταλιώταις ξυνδοκῇ, τοῦτο ποιήσειν. οἱ δὲ πρὸς τὰ ἐν τῇ Σικελίᾳ πράγματα 4 *ἐσκόπουν ὅτῳ τρόπῳ ἄριστα προσοίσονται· καὶ τὰς πρόπλους ναῦς ἐκ τῆς Ἐγέστης ἅμα προσέμενον, βουλόμενοι εἰδέναι περὶ τῶν χρημάτων εἰ ἔστιν ἃ ἔλεγον ἐν ταῖς Ἀθήναις οἱ ἄγγελοι.*

45. *Τοῖς δὲ Συρακοσίοις ἐν τούτῳ πολλαχόθεν τε ἤδη καὶ ἀπὸ τῶν κατασκόπων σαφῆ ἠγγέλλετο ὅτι ἐν Ῥηγίῳ αἱ νῆές εἰσι, καὶ ὡς ἐπὶ τούτοις παρεσκευάζοντο πάσῃ τῇ γνώμῃ καὶ οὐκέτι ἠπίστουν. καὶ ἔς τε τοὺς Σικελοὺς περιέπεμπον, ἔνθα μὲν φύλακας, πρὸς δὲ τοὺς πρέσβεις, καὶ ἐς τὰ περιπόλια τὰ ἐν τῇ χώρᾳ φρουρὰς ἐσεκόμιζον, τά τε ἐν τῇ πόλει ὅπλων ἐξετάσει καὶ ἵππων ἐσκόπουν εἰ ἐντελῆ ἐστι, καὶ τἆλλα ὡς ἐπὶ ταχεῖ πολέμῳ καὶ ὅσον οὐ παρόντι καθίσταντο.*

46. *Αἱ δ' ἐκ τῆς Ἐγέστης τρεῖς νῆες αἱ πρόπλοι παραγίγνονται τοῖς Ἀθηναίοις ἐς τὸ Ῥήγιον, ἀγγέλλουσαι ὅτι τἆλλα μὲν οὐκ ἔστι χρήματα ἃ ὑπέσχοντο, τριάκοντα δὲ τάλαντα μόνα φαίνεται. καὶ οἱ στρατηγοὶ εὐθὺς ἐν ἀθυμίᾳ ἦσαν ὅτι* 2 *αὐτοῖς τοῦτό τε πρῶτον ἀντεκεκρούκει καὶ οἱ Ῥηγῖνοι οὐκ ἐθελήσαντες ξυστρατεύειν, οὓς πρῶτον ἤρξαντο πείθειν καὶ εἰκὸς ἦν μάλιστα, Λεοντίνων τε ξυγγενεῖς ὄντας καὶ σφίσιν ἀεὶ ἐπιτηδείους. καὶ τῷ μὲν Νικίᾳ προσδεχομένῳ ἦν τὰ παρὰ τῶν Ἐγεσταίων, τοῖν δὲ ἑτέροιν καὶ ἀλογώτερα. οἱ δὲ Ἐγεσταῖοι* 3 *τοιόνδε τι ἐξετεχνήσαντο τότε ὅτε οἱ πρῶτοι πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἦλθον αὐτοῖς ἐς τὴν κατασκοπὴν τῶν χρημάτων. ἔς*

Sinn des nachherigen *ἀγορὰν παρεῖχον* (§. 3).

3. *παρεῖχον*, sc. *οἱ Ῥηγῖνοι*. — *τέ* sonst nach *πρός* ist nach zwei guten Hdd. getilgt. — *Ἰταλιώταις* sind die Griechen in Unteritalien.

4. *πρὸς τὰ πράγματα* verb. mit *προσοίσονται*. — *πρόπλους*. 42, 2.

45. *ὡς ἐπὶ τούτοις*, wie auf Grund dessen, d. i. dies als wahr voraussetzend. — *ἔνθα μέν*, zu den Unterthanen, *πρὸς δὲ τούς*, zu den Selbständigen. 34, 1. Beachte die Variation des Ausdrucks. Über die Stellung von *δέ* zu 3, 61, 1. — *τὰ περιπόλια*. zu 3, 99. — *ὅσον οὐ*. zu 4, 125, 1.

46. 1. *αἱ πρόπλοι*. 42, 2. — *μόνα*. Streng genommen müſste *μόνα* oder vorher *μέν* fehlen.

2. *ἀντεκεκρούκει, παρὰ γνώμην ἀπηντήκει, ἀπεβεβήκει.* Schol. — *προσδεχομένῳ ἦν*. zu 2, 3, 2. zur Sache 22 zu E. — *καὶ ἀλογώτερα*, eben desto unerwarteter.

3. *τότε*. K. 6, 3. — *ἔς τε*. Diesem

τε τὸ ἐν Ἔρυκι ἱερὸν τῆς Ἀφροδίτης ἀγαγόντες αὐτοὺς ἐπέδειξαν τὰ ἀναθήματα, φιάλας τε καὶ οἰνοχόας καὶ θυμιατήρια καὶ ἄλλην κατασκευὴν οὐκ ὀλίγην, ἃ ὄντα ἀργυρᾶ πολλῷ πλείω τὴν ὄψιν ἀπ' ὀλίγης δυνάμεως χρημάτων παρείχετο, καὶ ἰδίᾳ ξενίσεις ποιούμενοι τῶν τριηριτῶν τά τε ἐξ αὐτῆς Ἐγέστης ἐκπώματα καὶ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ξυλλέξαντες καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐγγὺς πόλεων καὶ Φοινικικῶν καὶ Ἑλληνίδων αἰτησάμενοι ἐσέφερον ἐς τὰς ἑστιάσεις ὡς οἰκεῖα ἕκαστοι. 4 *καὶ πάντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῖς αὐτοῖς χρωμένων καὶ πανταχοῦ πολλῶν φαινομένων μεγάλην τὴν ἔκπληξιν τοῖς ἐκ τῶν τριήρων Ἀθηναίοις παρεῖχε, καὶ ἀφικόμενοι ἐς τὰς Ἀθήνας διεθρόησαν ὡς χρήματα πολλὰ ἴδοιεν.* 5 *καὶ οἱ μὲν αὐτοί τε ἀπατηθέντες καὶ τοὺς ἄλλους τότε πείσαντες, ἐπειδὴ διῆλθεν ὁ λόγος ὅτι οὐκ εἴη ἐν τῇ Ἐγέστῃ τὰ χρήματα, πολλὴν τὴν αἰτίαν εἶχον ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν· οἱ δὲ στρατηγοὶ πρὸς τὰ παρόντα ἐβουλεύοντο.*

47. *Καὶ Νικίου μὲν ἦν γνώμη πλεῖν ἐπὶ Σελινοῦντα πάσῃ τῇ στρατιᾷ, ἐφ' ὅπερ μάλιστα ἐπέμφθησαν, καὶ ἢν μὲν παρέχωσι χρήματα παντὶ τῷ στρατεύματι Ἐγεσταῖοι, πρὸς ταῦτα βουλεύεσθαι, εἰ δὲ μή, ταῖς ἑξήκοντα ναυσίν, ὅσασπερ ᾐτήσαντο, ἀξιοῦν διδόναι αὐτοὺς τροφήν, καὶ παραμείναντας Σελινουντίους ἢ βίᾳ ἢ ξυμβάσει διαλλάξαι αὐτοῖς, καὶ οὕτω, παραπλεύσαντας τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπιδείξαντας μὲν τὴν δύναμιν τῆς Ἀθηναίων πόλεως, δηλώσαντας δὲ τὴν ἐς τοὺς φίλους καὶ ξυμμάχους προθυμίαν, ἀποπλεῖν οἴκαδε, ἢν μή τι δι' ὀλίγου καὶ ἀπὸ τοῦ ἀδοκήτου ἢ Λεοντίνους οἷοί τε ὦσιν ὠφελῆσαι ἢ τῶν ἄλλων τινὰ πόλεων προσαγαγέσθαι, καὶ τῇ πόλει δαπανῶντες τὰ οἰκεῖα μὴ κινδυνεύειν.*

48. *Ἀλκιβιάδης δὲ οὐκ ἔφη χρῆναι τοσαύτῃ δυνάμει, ἐκπλεύσαντας αἰσχρῶς καὶ ἀπράκτους ἀπελθεῖν ἀλλ' ἔς τε τὰς πόλεις ἐπικηρυκεύεσθαι πλὴν Σελινοῦντος καὶ Συρακουσῶν*

τέ entspricht *καί* vor *ἰδίᾳ,* — *ἀπ' ὀλίγης δυν.*, bei geringem Werte, gering im Verhältnis zu der imponierenden Masse. — *καὶ χρυσᾶ καὶ ἀ.* und gleich *καὶ Φοινικικῶν καὶ Ἑ.* ohne Artikel angeschlossen. zu 1, 49, 5.

4. *πολλῶν φαιν.* Über den gen. abs. zu 2, 83, 2.

5. *αἰτίαν εἶχον*, wurden beschuldigt, daher mit *ὑπό*.

47. *ἦν γνώμη* c. inf. wie 1, 62, 3. — *ἐφ' ὅπερ* zu 1, 59, 2. — *πρὸς ταῦτα* wie *πρὸς τὰ παρόντα* 46, 5. — *δι' ὀλίγου*, wie 11, 4. — *τῇ πόλει* verb. mit *κινδυνεύειν.* zu 2, 65, 7.

48. *ἀπράκτους* Konj. von Poppo,

τὰς ἄλλας, καὶ πειρᾶσθαι καὶ τοὺς Σικελοὺς τοὺς μὲν ἀφιστάναι ἀπὸ τῶν Συρακοσίων, τοὺς δὲ φίλους ποιεῖσθαι, ἵνα σῖτον καὶ στρατιὰν σχῶσι, πρῶτον δὲ πείθειν Μεσσηνίους (ἐν πόρῳ γὰρ μάλιστα καὶ προσβολῇ εἶναι αὐτοὺς τῆς Σικελίας, καὶ λιμένα καὶ ἐφόρμησιν τῇ στρατιᾷ ἱκανωτάτην ἔσεσθαι), προσαγαγομένους δὲ τὰς πόλεις, εἰδότας μεθ' ὧν τις πολεμήσει, οὕτως ἤδη Συρακούσαις καὶ Σελινοῦντι ἐπιχειρεῖν, ἢν μὴ οἱ μὲν Ἐγεσταίοις ξυμβαίνωσιν, οἱ δὲ Λεοντίνους ἐῶσι κατοικίζειν.

49. Λάμαχος δὲ ἄντικρυς ἔφη χρῆναι πλεῖν ἐπὶ Συρακούσας καὶ πρὸς τῇ πόλει ὡς τάχιστα τὴν μάχην ποιεῖσθαι, ἕως ἔτι ἀπαράσκευοί τέ εἰσι καὶ μάλιστα ἐκπεπληγμένοι. 2 τὸ γὰρ πρῶτον πᾶν στράτευμα δεινότατον εἶναι· ἢν δὲ χρονίσῃ πρὶν ἐς ὄψιν ἐλθεῖν, τῇ γνώμῃ ἀναθαρσοῦντας ἀνθρώπους καὶ τῇ ὄψει καταφρονεῖν μᾶλλον. αἰφνίδιοι δὲ ἢν προσπέσωσιν, ἕως ἔτι περιδεεῖς προσδέχονται, μάλιστ' ἂν σφεῖς περιγενέσθαι καὶ κατὰ πάντα ἂν αὐτοὺς ἐκφοβῆσαι, τῇ τε ὄψει (πλεῖστοι γὰρ ἂν νῦν φανῆναι) καὶ τῇ προσδοκίᾳ ὧν πείσονται, μάλιστα δ' ἂν τῷ αὐτίκα κινδύνῳ τῆς μάχης (3 εἰκὸς δὲ εἶναι καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς πολλοὺς ἀπολειφθῆναι ἔξω διὰ τὸ ἀπιστεῖν σφᾶς μὴ ἥξειν), καὶ ἐσκομιζομένων αὐτῶν τὴν στρατιὰν οὐκ ἀπορήσειν χρημάτων, ἢν πρὸς τῇ πόλει κρατοῦσα καθέζηται. 4 τούς τε ἄλλους Σικελιώτας οὕτως ἤδη μᾶλλον καὶ ἐκείνοις οὐ ξυμμαχήσειν καὶ σφίσι προσιέναι καὶ οὐ διαμελλήσειν περισκοποῦντας ὁπότεροι κρατήσουσι. ναύσταθμον δὲ ἐπαναχωρήσαντας καὶ ἐφόρμησιν τὰ Μέγαρα ἔφη χρῆναι ποι-

die der konstante Sprachgebrauch des Thuk. verlangt statt ἀπράκτως, was Cl. beibehält. — τὰς ἄλλας konnte fehlen. vgl. zu 5, 17, 2. Gemeint sind die griechischen Städte. — σχῶσι st. ἔχωσι der Hdd. damit sie (die Athener) bekämen. St. billigt jetzt Madvigs Konjekt. παρέχωσι (die Sik.), Cl. erklärt ἔχωσι immer zur Verfügung haben. — ἐφόρμησιν, Operationspunkt. eigentl. Observationspunkt von ἐφορμεῖν. (Cl.) — οἱ μέν, die Selinuntier, οἱ δέ die Syrakosier. Λεοντίνους ist Objekt.

49. 1. ἄντικρυς gehört zu πλεῖν.

2. καὶ τῇ ὄψει, auch beim Anblick, doch wohl eine Art temporaler Dativ zu 1, 44, 1. Nur diese Erklärung giebt einen verständigen Sinn. — σφεῖς. Konj. von Bekker für σφᾶς. So richtig letzteres an sich, so unwahrscheinlich ist es doch hier neben dem folg. πλεῖστοι — φανῆναι. Indessen vgl. zu 8, 48, 6.

3. μὴ ἥξειν. Das sog. pleonastische μή. — (εἰκὸς — ἥξειν) nach St. — ἐσκομιζομένων αὐτῶν, wenn sie hineinschaffen wollten, sc. τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν. — χρημάτων, Lebensmittel.

4. ἐφόρμησιν τὰ hat Böhme korr. aus dem unerträglichen ἐφορμηθέν-

εἶσθαι, ἃ ἦν ἐρῆμα, ἀπέχοντα Συρακουσῶν οὔτε πλοῦν πολὺν οὔτε ὁδόν.

50. *Λάμαχος μὲν ταῦτα εἰπὼν ὅμως προσέθετο καὶ αὐτὸς τῇ Ἀλκιβιάδου γνώμῃ. μετὰ δὲ τοῦτο Ἀλκιβιάδης τῇ αὑτοῦ νηὶ διαπλεύσας ἐς Μεσσήνην καὶ λόγους ποιησάμενος περὶ ξυμμαχίας πρὸς αὐτούς, ὡς οὐκ ἔπειθεν, ἀλλ' ἀπεκρίναντο πόλει μὲν ἂν οὐ δέξασθαι, ἀγορὰν δ' ἔξω παρέξειν, ἀπέπλει* 2 *ἐς τὸ Ῥήγιον. καὶ εὐθὺς ξυμπληρώσαντες ἑξήκοντα ναῦς ἐκ πασῶν οἱ στρατηγοὶ καὶ τὰ ἐπιτήδεια λαβόντες παρέπλεον ἐς Νάξον, τὴν ἄλλην στρατιὰν ἐν Ῥηγίῳ καταλιπόντες καὶ ἕνα* 3 *σφῶν αὐτῶν. Ναξίων δὲ δεξαμένων τῇ πόλει παρέπλεον ἐς Κατάνην. καὶ ὡς αὐτοὺς οἱ Καταναῖοι οὐκ ἐδέχοντο (ἐνῆσαν γὰρ αὐτόθι ἄνδρες τὰ Συρακοσίων βουλόμενοι), ἐκομίσθησαν ἐπὶ τὸν Τηρίαν ποταμόν, καὶ αὐλισάμενοι τῇ ὑστεραίᾳ ἐπὶ* 4 *Συρακούσας ἔπλεον, ἐπὶ κέρως ἔχοντες τὰς ἄλλας ναῦς, δέκα δὲ τῶν νεῶν προὔπεμψαν ἐς τὸν μέγαν λιμένα πλεῦσαί τε καὶ κατασκέψασθαι εἴ τι ναυτικόν ἐστι καθειλκυσμένον, καὶ κηρύξαι ἀπὸ τῶν νεῶν προσπλεύσαντας ὅτι Ἀθηναῖοι ἥκουσι Λεοντίνους ἐς τὴν ἑαυτῶν κατοικιοῦντες κατὰ ξυμμαχίαν καὶ ξυγγένειαν· τοὺς οὖν ὄντας ἐν Συρακούσαις Λεοντίνων ὡς παρὰ* 5 *φίλους καὶ εὐεργέτας Ἀθηναίους ἀδεῶς ἀπιέναι. ἐπεὶ δ' ἐκηρύχθη καὶ κατεσκέψαντο τήν τε πόλιν καὶ τοὺς λιμένας καὶ τὰ περὶ τὴν χώραν, ἐξ ἧς αὐτοῖς ὁρμωμένοις πολεμητέα ἦν, ἀπέπλευσαν πάλιν ἐς Κατάνην.*

51. *Καὶ ἐκκλησίας γενομένης τὴν μὲν στρατιὰν οὐκ ἐδέχοντο οἱ Καταναῖοι, τοὺς δὲ στρατηγοὺς ἐσελθόντας ἐκέλευον,*

τας d. Hdd. Die Konj. Schäfers *ἐφορμισθέντας* wäre keine Besserung, da dieser Aor. Pass. ungebräuchlich ist. *ἐφόρμησιν* (Kap. 48). *τὰ Μέγαρα* (4, 1) heifst dieser Ort auch 75, 1. 97, 5. 7, 25, 3. nur 6, 94, 1 *Μεγάρων* ohne Art.

50. 1. *καὶ αὐτός*, Cl. mit den meisten Hdd. blofs *αὐτός*. Es hat etwa den Sinn: selbst er.

2. *ξυμπληρώσαντες*. Die Präpos. mit Beziehung auf die geschehene Teilung in drei Geschwader (42, 1).

3. *Τηρίας*, der Fiume di Santo Leonardo. — *ἐπὶ κέρως*, zu 32, 2. — *τὰς ἄλλας*, näml. aufser den gleich erwähnten zehn. Prolepsis.

4. *ὡς — Ἀθηναίους*. zu 1, 84, 4. Die Vulg. *Ἀθηναίων*, die auch alle Hdd. aufser einer haben, ist sinnlos.

5. *ἐκηρ. καὶ κατεσκ.* Vorher in umgekehrter Ordnung. Chiasmus. — *τοὺς λιμένας*. Es waren drei: der grofse, der kleinere und der von Trogilos. — *πολεμητέα*. zu 1, 72, 1. 79, 2.

51. 1. *τὴν μὲν στρατιὰν κτέ.* Ebenso verhielten sich die Akanthier gegen Brasidas 4, 84, 2. — *ἐνῳκοδομημένην*, eingesetzt. —

εἴ τι βούλονται, εἰπεῖν. καὶ λέγοντος τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τετραμμένων οἱ στρατιῶται πυλίδα τινὰ ἐνῳκοδομημένην κακῶς ἔλαθον διελόντες καὶ ἐσελθόντες ἠγόραζον [ἐς τὴν πόλιν]. τῶν δὲ Καταναίων οἱ 2 μὲν τὰ τῶν Συρακοσίων φρονοῦντες ὡς εἶδον τὸ στράτευμα ἔνδον, εὐθὺς περιδεεῖς γενόμενοι ὑπεξῆλθον οὐ πολλοί τινες, οἱ δὲ ἄλλοι ἐψηφίσαντό τε ξυμμαχίαν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα ἐκέλευον ἐκ Ῥηγίου κομίζειν. μετὰ δὲ τοῦτο 3 διαπλεύσαντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐς τὸ Ῥήγιον πάσῃ ἤδη τῇ στρατιᾷ ἄραντες ἐς τὴν Κατάνην, ἐπειδὴ ἀφίκοντο, κατεσκευάζοντο τὸ στρατόπεδον.

52. Ἐσηγγέλλετο δὲ αὐτοῖς ἔκ τε Καμαρίνης ὡς, εἰ ἔλθοιεν, προσχωροῖεν ἂν καὶ ὅτι Συρακόσιοι πληροῦσι ναυτικόν. ἁπάσῃ οὖν τῇ στρατιᾷ παρέπλευσαν πρῶτον μὲν ἐπὶ Συρακούσας· καὶ ὡς οὐδὲν ηὗρον ναυτικὸν πληρούμενον, παρεκομίζοντο αὖθις ἐπὶ Καμαρίνης καὶ σχόντες ἐς τὸν αἰγιαλὸν ἐπεκηρυκεύοντο. οἱ δ' οὐκ ἐδέχοντο, λέγοντες σφίσι τὰ ὅρκια εἶναι μιᾷ νηὶ καταπλεόντων Ἀθηναίων δέχεσθαι, ἢν μὴ αὐτοὶ πλείους μεταπέμπωσιν. ἄπρακτοι δὲ γενόμενοι ἀπέπλεον· καὶ 2 ἀποβάντες κατά τι τῆς Συρακοσίας καὶ ἁρπαγὴν ποιησάμενοι καὶ τῶν Συρακοσίων ἱππέων βοηθησάντων καὶ τῶν ψιλῶν τινὰς ἐσκεδασμένους διαφθειράντων ἀπεκομίσθησαν ἐς Κατάνην.

53. Καὶ καταλαμβάνουσι τὴν Σαλαμινίαν ναῦν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἥκουσαν ἐπί τε Ἀλκιβιάδην, ὡς κελεύσοντας ἀποπλεῖν ἐς ἀπολογίαν ὧν ἡ πόλις ἐνεκάλει, καὶ ἐπ' ἄλλους τινὰς [τῶν στρατιωτῶν] τῶν μετ' αὐτοῦ μεμηνυμένων περὶ τῶν μυστηρίων ὡς ἀσεβούντων, τῶν δὲ καὶ περὶ τῶν Ἑρμῶν. οἱ γὰρ 2 Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἡ στρατιὰ ἀπέπλευσεν, οὐδὲν ἧσσον ζήτησιν

ἠγόραζον, gingen auf d. Markte umher. Doch kann es auch bedeuten „sie kauften". — [ἐς τὴν π.] mit v. Herw. (St.) als unnötiges Glossem.

2. τὰ — φρον., vgl. den Ausdruck 50, 3. — ἐκέλευον neben ἐψηφίσαντο. zu 1, 26, 1.

3. διαπλεύσαντες, die beiden, in den letzten Büchern (besonders v. 6, 92 an, woselbst s. d. Anm.) besten Hdd., übereinstimmend mit 50, 1. Die übrigen πλεύσαντες (so St.).

52. 1. ἔκ τε Καμ. ist gesetzt, als wenn folgen sollte καὶ ἐκ Συρακουσῶν. — τὰ ὅρκια κτἑ. Wahrscheinlich hatten sie sich bei dem allgemeinen Friedensschlusse im Jahre 424 hierzu verpflichtet: 4, 65, 1. 2. — μιᾷ νηί. zu 2, 7, 2. — μεταπέμπωσιν. zu 1, 112, 3.

53. 1. τὴν Σαλ. zu 3, 33, 1. — κελεύσοντας, sc. τοὺς ἐν Σαλαμινίᾳ. — [τῶν στρατ.] St. beseitigt diese Worte mit Recht, da ja auch im Heere des Nikias u. Lamachos Angeklagte sein konnten.

ἐποιοῦντο τῶν περὶ τὰ μυστήρια καὶ τῶν περὶ τοὺς Ἑρμᾶς δρασθέντων, καὶ οὐ δοκιμάζοντες τοὺς μηνυτάς, ἀλλὰ πάντα ὑπόπτως ἀποδεχόμενοι, διὰ πονηρῶν ἀνθρώπων πίστιν πάνυ χρηστοὺς τῶν πολιτῶν ξυλλαμβάνοντες κατέδουν, χρησιμώτερον ἡγούμενοι εἶναι βασανίσαι τὸ πρᾶγμα καὶ εὑρεῖν ἢ διὰ μηνυτοῦ πονηρίαν τινὰ καὶ χρηστὸν δοκοῦντα εἶναι αἰτιαθέντα
3 ἀνέλεγκτον διαφυγεῖν. ἐπιστάμενος γὰρ ὁ δῆμος ἀκοῇ τὴν Πεισιστράτου καὶ τῶν παίδων τυραννίδα χαλεπὴν τελευτῶσαν γενομένην καὶ προσέτι οὐδ' ὑφ' ἑαυτῶν καὶ Ἁρμοδίου καταλυθεῖσαν, ἀλλ' ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἐφοβεῖτο ἀεὶ καὶ πάντα ὑπόπτως ἐλάμβανε.

54. Τό γὰρ Ἀριστογείτονος καὶ Ἁρμοδίου τόλμημα δι' ἐρωτικὴν ξυντυχίαν ἐπεχειρήθη, ἣν ἐγὼ ἐπὶ πλέον διηγησάμενος ἀποφανῶ οὔτε τοὺς ἄλλους οὔτε αὐτοὺς Ἀθηναίους περὶ τῶν σφετέρων τυράννων οὐδὲ περὶ τοῦ γενομένου ἀκριβὲς
2 οὐδὲν λέγοντας. Πεισιστράτου γὰρ γηραιοῦ τελευτήσαντος ἐν τῇ τυραννίδι οὐχ Ἵππαρχος, ὥσπερ οἱ πολλοὶ οἴονται, ἀλλ' Ἱππίας πρεσβύτατος ὢν ἔσχε τὴν ἀρχήν. γενομένου δὲ Ἁρμοδίου ὥρᾳ ἡλικίας λαμπροῦ Ἀριστογείτων, ἀνὴρ τῶν ἀστῶν,
3 μέσος πολίτης, ἐραστὴς ὢν εἶχεν αὐτόν. πειραθεὶς δὲ ὁ Ἁρμόδιος ὑπὸ Ἱππάρχου τοῦ Πεισιστράτου καὶ οὐ πεισθεὶς καταγορεύει τῷ Ἀριστογείτονι. ὁ δὲ ἐρωτικῶς περιαλγήσας καὶ φοβηθεὶς τὴν Ἱππάρχου δύναμιν μὴ βίᾳ προσαγάγηται αὐτόν, ἐπιβουλεύει εὐθὺς ὡς ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ἀξιώσεως κατά-
4 λυσιν τῇ τυραννίδι. καὶ ἐν τούτῳ ὁ Ἵππαρχος ὡς αὖθις πειράσας οὐδὲν μᾶλλον ἔπειθε τὸν Ἁρμόδιον, βίαιον μὲν οὐδὲν ἐβούλετο δρᾶν, ἐν τρόπῳ δέ τινι ἀφανεῖ ὡς οὐ διὰ τοῦτο δὴ
5 παρεσκευάζετο προπηλακιῶν αὐτόν. οὐδὲ γὰρ τὴν ἄλλην ἀρ-

2. *δρασθέντων.* zu 3, 38, 4. — *πάντα ὑπόπτως ἀποδ.* gewiſs in demselben Sinne wie §. 3 *πάντα ὑπόπτως ἐλάμβανε.* — *τινά* ist masc.

54. Der Gegenstand dieser Episode war schon 1, 20, 2 kurz behandelt. Wahrscheinl. sind beide Stellen in ziemlich weit auseinanderliegenden Zeiten geschrieben; s. Einleitung u. Herbst, Philol. Bd. 40, p. 306.

1. *περὶ τοῦ γενομένου*, d. Attentat.

2. *γηραιοῦ τελ.*, wahrscheinl. 527. — *ἔσχε*, erhielt. — *μέσος*, vom Mittelstande; vgl. *τῶν πάλαι* 1, 126, 3.

3. *πειραθείς*, hier passiv, dag. aktiv 2, 5, 5. — *ὡς* — *ἀξιώσεως*, nach Maſsgabe seines Einflusses. Über das restringierende *ὡς* zu 3, 113, 6.

4. *τρόπῳ* Emend. von Levesque für *τόπῳ*, das mit dem Sachverhalt nicht stimmt, da „die Sache öffentl. geschah 6, 56, 1. Nachahmend Cassius D. 43, 13 *ἐν τρόπῳ δή τινι ἀφανεῖ ὑπεξῄρει.* Plut. Arat 52 *ἐν ἀδήλῳ τρόπῳ τοῦτο πρᾶξαι.*" Kr.

5. *οὐδὲ γὰρ κτέ.* Begründung

χὴν ἐπαχθὴς ἦν ἐς τοὺς πολλούς, ἀλλ' ἀνεπιφθόνως κατεστήσατο· καὶ ἐπετήδευσαν ἐπὶ πλεῖστον δὴ τύραννοι οὗτοι ἀρετὴν καὶ ξύνεσιν, καὶ Ἀθηναίους εἰκοστὴν μόνον πρασσόμενοι τῶν γιγνομένων τήν τε πόλιν αὐτῶν καλῶς διεκόσμησαν καὶ τοὺς πολέμους διέφερον καὶ ἐς τὰ ἱερὰ ἔθυον. τὰ δὲ ἄλλα 6 αὐτὴ ἡ πόλις τοῖς πρὶν κειμένοις νόμοις ἐχρῆτο, πλὴν καθ' ὅσον ἀεί τινα ἐπεμέλοντο σφῶν αὐτῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι. καὶ ἄλλοι τε αὐτῶν ἦρξαν τὴν ἐνιαυσίαν Ἀθηναίοις ἀρχὴν καὶ Πεισίστρατος ὁ Ἱππίου τοῦ τυραννεύσαντος υἱός, τοῦ πάππου ἔχων τοὔνομα, ὃς τῶν δώδεκα θεῶν βωμὸν τὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἄρχων ἀνέθηκε καὶ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πυθίου. καὶ τῷ 7 μὲν ἐν τῇ ἀγορᾷ προσοικοδομήσας ὕστερον ὁ δῆμος Ἀθηναίων μεῖζον μῆκος [τοῦ βωμοῦ] ἠφάνισε τοὐπίγραμμα· τοῦ δ' ἐν Πυθίου ἔτι καὶ νῦν δῆλόν ἐστιν ἀμυδροῖς γράμμασι λέγον τάδε·

μνῆμα τόδ' ἧς ἀρχῆς Πεισίστρατος Ἱππίου υἱός
θῆκεν Ἀπόλλωνος Πυθίου ἐν τεμένει.

55. Ὅτι δὲ πρεσβύτατος ὢν Ἱππίας ἦρξεν, εἰδὼς μὲν καὶ ἀκοῇ ἀκριβέστερον ἄλλων ἰσχυρίζομαι, γνοίη δ' ἄν τις καὶ αὐτῷ τούτῳ· παῖδες γὰρ αὐτῷ μόνον φαίνονται τῶν γνησίων ἀδελφῶν γενόμενοι, ὡς ὅ τε βωμὸς σημαίνει καὶ ἡ στήλη

von *βίαιον οὐδὲν ἐβούλετο δρᾶν* §. 4. — *κατεστήσατο*, sc. *τὴν ἀρχήν*. — *τύραννοι οὗτοι.* Wenn auch Hippias als das Haupt der Familie *κατ' ἐξοχήν* der Regent war, so teilten doch seine Brüder mit ihm die Macht, und daher werden sie zusammen *τύραννοι* genannt. — *τύραννοι*, als Tyrannen, dient als Restriktion zu *ἐπὶ πλεῖστον δή*. vgl. *μάλιστα δὴ μίαν πόλιν* u. a. zu 3, 39, 1. — *αὐτῶν.* Die Beziehung auf die Ath. scheint mir unverwerflich. Kr. erklärt es sehr gezwungen als gen. pretii: dafür, für diese gesteuerten Gelder. — *διέφερον* ebenso 1, 11, 2. 8, 75, 2. — *ἐς — ἔθυον* prägnanter Ausdruck, indem das Vb. der Bewegung unterdrückt ist. vgl. zu 2, 4, 3. Lys. 6, 5 *θύειν ἐς ταύτην τὴν πανήγυριν.*

6 *τοῦ τυραννεύσαντος.* Über den Aor. zu 1, 3, 2. — *τῶν δώδεκα θεῶν βωμόν*, derselbe war Asyl und „Generalmeilenstein". (Wachsmuth St. Athen S. 200) d. h. es wurde von ihm aus die Entfernung der att. Orte und der Hauptprozessionsorte Griechenlands bestimmt. — *ἐν Πυθίου*, im Tempel des Pythios, häufige Ellipse.

7. *τοῦ βωμοῦ* von Kr. mit Grund als müfsiger Zusatz beseitigt. — *ἀμυδροῖς.* Auf dem 1877 wieder aufgefundenen Stein sind die Buchstaben nicht dunkel, undeutlich, sondern teilweise nur arg beschädigt, teilweise fehlen sie ganz (*τρατος Ἱππίου*). Entweder ist also in späterer Zeit die Inschrift vertieft worden, oder *ἀμυδροῖς* heifst hier nur abgenutzt, beschädigt. Dann wäre also die aufgefundene Inschrift schon zur Zeit des Thukyd. in dem heut. Zustand gewesen.

55. 1. *μόνον*, die besten Hdd. für die Vulg. *μόνῳ*. s. 56, 2. 8, 73, 4. zu 6, 3, 1. Frohberger Philol. 1873. S. 544. — *ὡς ὅ τε*

περὶ τῆς τῶν τυράννων ἀδικίας ἡ ἐν τῇ Ἀθηναίων ἀκροπόλει σταθεῖσα, ἐν ᾗ Θεσσαλοῦ μὲν οὐδ' Ἱππάρχου οὐδεὶς παῖς γέγραπται, Ἱππίου δὲ πέντε, οἳ αὐτῷ ἐκ Μυρσίνης τῆς Καλλίου τοῦ Ὑπεροχίδου θυγατρὸς ἐγένοντο· εἰκὸς γὰρ ἦν τὸν
2 πρεσβύτατον πρῶτον γῆμαι. καὶ ἐν τῇ αὐτῇ στήλῃ πρῶτος γέγραπται μετὰ τὸν πατέρα, οὐδὲ τοῦτο ἀπεοικότως διὰ τὸ
3 πρεσβεύειν τε ἀπ' αὐτοῦ καὶ τυραννεῦσαι. οὐ μὴν οὐδ' ἂν κατασχεῖν μοι δοκεῖ ποτε Ἱππίας τὸ παραχρῆμα ῥᾳδίως τὴν τυραννίδα, εἰ Ἵππαρχος μὲν ἐν τῇ ἀρχῇ ὢν ἀπέθανεν, αὐτὸς δὲ αὐθημερὸν καθίστατο· ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πρότερον ξύνηθες τοῖς μὲν πολίταις φοβερόν, ἐς δὲ τοὺς ἐπικούρους ἀκριβές, πολλῷ τῷ περιόντι τοῦ ἀσφαλοῦς κατεκράτησε, καὶ οὐχ ὡς ἀδελφὸς νεώτερος ὢν ἠπόρησεν, ἐν ᾧ οὐ πρότερον ξυνεχῶς
4 ὡμιλήκει τῇ ἀρχῇ. Ἱππάρχῳ δὲ ξυνέβη τοῦ πάθους τῇ δυστυχίᾳ ὀνομασθέντα καὶ τὴν δόξαν τῆς τυραννίδος ἐς τὰ ἔπειτα προσλαβεῖν.

56. Τὸν δ' οὖν Ἁρμόδιον ἀπαρνηθέντα τὴν πείρασιν, ὥσπερ διενοεῖτο, προυπηλάκισεν· ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ κόρην ἐπαγγείλαντες ἥκειν κανοῦν οἴσουσαν ἐν πομπῇ τινι, ἀπήλασαν λέγοντες οὐδὲ ἐπαγγεῖλαι τὴν ἀρχὴν διὰ τὸ μὴ ἀξίαν

βωμὸς σημαίνει in dem mitgeteiltem Epigramm. — *περὶ — ἀδικίας* ohne Artikel angeschlossen. zu 1, 51, 4. — *Μυρσίνης* mit St. statt *Μυρρίνης*.

2. *τῇ αὐτῇ*. Die Hdd. unverständlich *τῇ πρώτῃ*, nur in einer steht *αὐτῇ* als Var. unter *πρώτῃ*. Die Verwechselung sucht zu erklären Meineke Hermes III S. 370. — *διὰ — αὐτοῦ*, weil er nach ihm der älteste war.

3. *ἀρχῇ* hier = *τυραννίδι*. — *καθίστατο*, hätte auftreten wollen, nämlich als Herrscher. — *ξύνηθες* ist Attribut zu *φοβερόν* und zu *ἀκριβές*.. Letzteres scheint die strenge Disziplin, die er gegen die Söldner handhabte, zu bezeichnen. s. 7, 13, 2. — *πολλῷ — ἀσφαλοῦς*, eigentlich: durch den grofsen Überschufs d. Sicherheit, d. i. durch diese übergrofse Sicherheit. — *ἐν ᾧ — ὡμιλήκει*, in welchem Falle (nämlich wenn er ein jüngerer Bruder war) er nicht früher fortwährend in d. Herrschaft sich bewegt hatte. *ἐν ᾧ* ebenso 8, 86, 4. *ὁμιλεῖν* mit dem Dativ auch 6, 70, 1 u. *προσομιλεῖν πολέμῳ* 1, 122, 1. — *ἐς τὰ ἔπειτα*, gewöhnlich *ἐς (τὸ) ἔπειτα*.

56. 1. *δ' οὖν* dient zur Wiederanknüpfung einer unterbrochenen Gedankenreihe (Epanalepsis). zu 1, 3, 4. Hier knüpft es an 54, 4 an. — *ἐπαγγείλαντες*, nämlich die Tyrannen. — *κανοῦν*. Diese Körbe waren mit Feigen gefüllt. Die *κανηφόροι* wurden aus der Zahl *τῶν ἀστῶν καὶ τῶν εὐγενῶν* gewählt. Viell. wurden der Schwester des Harmodios diese Eigenschaften deshalb abgesprochen, weil seine Vorfahren, die Gephyräer, ein eingewandertes Geschlecht waren: Herod. 5, 55. 57 ff. — *ἐν πομπῇ τινι*, also nicht bei den Panathen., sondern bei anderer Gelegenheit. — *τὴν ἀρχήν*, von vornherein.

εἶναι. χαλεπῶς δὲ ἐνεγκόντος τοῦ Ἁρμοδίου πολλῷ δὴ μᾶλλον 2 δι' ἐκεῖνον καὶ ὁ Ἀριστογείτων παρωξύνετο. καὶ αὐτοῖς τὰ μὲν ἄλλα πρὸς τοὺς ξυνεπιθησομένους τῷ ἔργῳ ἐπέπρακτο, περιέμενον δὲ Παναθήναια τὰ μεγάλα, ἐν ᾗ μόνον ἡμέρᾳ οὐχ ὕποπτον ἐγίγνετο ἐν ὅπλοις τῶν πολιτῶν τοὺς τὴν πομπὴν πέμψοντας ἀθρόους γενέσθαι· καὶ ἔδει ἄρξαι μὲν αὐτούς, ξυνεπαμύνειν δὲ εὐθὺς τὰ πρὸς τοὺς δορυφόρους ἐκείνους. ἦσαν δὲ οὐ πολλοὶ οἱ ξυνομωμοκότες ἀσφαλείας ἕνεκα· ἤλπι- 3 ζον γὰρ καὶ τοὺς μὴ προειδότας, εἰ καὶ ὁποσοιοῦν τολμήσειαν, ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ἔχοντάς γε ὅπλα, ἐθελήσειν σφᾶς αὐτοὺς ξυνελευθεροῦν.

57. Καὶ ὡς ἐπῆλθεν ἡ ἑορτή, Ἱππίας μὲν ἔξω ἐν τῷ Κεραμεικῷ καλουμένῳ μετὰ τῶν δορυφόρων διεκόσμει ὡς ἕκαστα ἐχρῆν τῆς πομπῆς προϊέναι· ὁ δὲ Ἁρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων ἔχοντες ἤδη τὰ ἐγχειρίδια ἐς τὸ ἔργον προῄσαν. καὶ ὡς εἶδόν τινα τῶν ξυνωμοτῶν σφίσι διαλεγόμενον οἰκείως 2 τῷ Ἱππίᾳ (ἦν δὲ πᾶσιν εὐπρόσοδος ὁ Ἱππίας), ἔδεισαν καὶ ἐνόμισαν μεμηνῦσθαί τε καὶ ὅσον οὐκ ἤδη ξυλληφθήσεσθαι. τὸν λυπήσαντα οὖν σφᾶς καὶ δι' ὅνπερ πάντα ἐκινδύνευον 3 ἐβούλοντο πρότερον, εἰ δύναιντο, προτιμωρήσασθαι, καὶ ὥσπερ εἶχον ὥρμησαν εἴσω τῶν πυλῶν, καὶ περιέτυχον τῷ Ἱππάρχῳ περὶ τὸ Λεωκόριον καλούμενον, καὶ εὐθὺς ἀπερισκέπτως προσπεσόντες καὶ ὡς ἂν μάλιστα δι' ὀργῆς, ὁ μὲν ἐρωτικῆς ὁ δὲ

2. *ἐν ᾗ μόνον ἡμ.* Wegen *μόνον* zu 55, 1. Über die Zeit der grofsen Panath. zu 5, 47, 10. Es folgt aus unserer St. nicht, dafs die nach andern Zeugnissen viertägige Feier damals noch auf einen Tag beschränkt gewesen sei; aber gerade nur auf den Tag, an welchem die Prozession stattfand, kam es ja den Verschworenen an, und daher war der Singul. schon deshalb notwendig. — *πέμψοντας* war, obgleich wenig bezeugt, für das unstatthafte *πέμψαντας* mit Kr. aufzunehmen. — *αὐτούς*, Harmod. und Aristog. — *τὰ πρὸς τοὺς δ.*, eigentl.: in dem, was gegen die Leibwache zu thun war. s. 4, 85, 6 *τιμωρῆσαι τὰ πρὸς Ἀθ.*

3. *καὶ ὁποσοιοῦν* hier: auch noch so wenige.

57. 1. *ἔξω*, sc. *τῆς πόλεως*. Also der äufsere Kerameikos (Töpfermarkt), *τὸ κάλλιστον προάστειον τῆς πόλεως* (2, 34, 5).

2. *σφίσι* von *ξυνωμοτῶν* abhäng., wie öfters der Dativ bei persönl. verbalen Subst. — *ὅσον οὐκ.* zu 45, 1. mit *ἤδη* nochm. 8, 96, 3.

3. *προτιμωρήσασθαι.* zu 1, 27, 2. — *ὥσπερ εἶχον.* zu 1, 134, 3. — *εἴσω τῶν πυλῶν*, das Dipylon zwischen dem äufseren und dem inneren Kerameikos, in welchem (auf der Nordhälfte des Marktes) unweit des Thores das Leokorion lag. s. 1, 20, 2. — *περί*, eine der besten Hdd., die übrigen *παρά*. Wegen 1, 20, 2 *τῷ Ἱππάρχῳ περιτυχόντες περὶ τὸ Λεωκόριον καλούμενον* war auch hier unbedenklich *περί* zu schreiben. — *καὶ — ὀργῆς* voll-

4 ὑβρισμένος, ἔτυπτον καὶ ἀποκτείνουσιν αὐτόν. καὶ ὁ μὲν τοὺς δορυφόρους τὸ αὐτίκα διαφεύγει, ὁ Ἀριστογείτων, ξυνδραμόντος τοῦ ὄχλου, καὶ ὕστερον ληφθεὶς οὐ ῥαδίως διετέθη· Ἁρμόδιος δὲ αὐτοῦ παραχρῆμα ἀπόλλυται.

58. Ἀγγελθέντος δὲ Ἱππίᾳ ἐς τὸν Κεραμεικόν, οὐκ ἐπὶ τὸ γενόμενον ἀλλ' ἐπὶ τοὺς πομπέας τοὺς ὁπλίτας, πρότερον ἢ αἰσθέσθαι αὐτοὺς ἄποθεν ὄντας, εὐθὺς ἐχώρησε, καὶ ἀδήλως τῇ ὄψει πλασάμενος πρὸς τὴν ξυμφορὰν ἐκέλευσεν αὐτούς, 2 δείξας τι χωρίον, ἀπελθεῖν ἐς αὐτὸ ἄνευ τῶν ὅπλων. καὶ οἱ μὲν ἀπεχώρησαν οἰόμενοί τι ἐρεῖν αὐτόν, ὁ δὲ τοῖς ἐπικούροις φράσας τὰ ὅπλα ὑπολαβεῖν ἐξελέγετο εὐθὺς οὓς ἐπῃτιᾶτο καὶ εἴ τις ηὑρέθη ἐγχειρίδιον ἔχων. [μετὰ γὰρ ἀσπίδος καὶ δόρατος εἰώθεσαν τὰς πομπὰς ποιεῖν.]

59. Τοιούτῳ μὲν τρόπῳ δι' ἐρωτικὴν λύπην ἥ τε ἀρχὴ τῆς ἐπιβουλῆς καὶ ἡ ἀλόγιστος τόλμα ἐκ τοῦ παραχρῆμα περι- 2 δεοῦς Ἁρμοδίῳ καὶ Ἀριστογείτονι ἐγένετο. τοῖς δ' Ἀθηναίοις χαλεπωτέρα μετὰ τοῦτο ἡ τυραννὶς κατέστη, καὶ ὁ Ἱππίας διὰ φόβου ἤδη μᾶλλον ὢν τῶν τε πολιτῶν πολλοὺς ἔκτεινε καὶ πρὸς τὰ ἔξω ἅμα διεσκοπεῖτο, εἴ ποθεν ἀσφάλειάν τινα ὁρῴη 3 μεταβολῆς γενομένης ὑπάρχουσάν οἱ. Ἱππόκλου γοῦν τοῦ Λαμψακηνοῦ τυράννου Αἰαντίδῃ τῷ παιδὶ θυγατέρα ἑαυτοῦ μετὰ ταῦτα Ἀρχεδίκην, Ἀθηναῖος ὢν Λαμψακηνῷ, ἔδωκεν, αἰσθανόμενος αὐτοὺς μέγα παρὰ βασιλεῖ Δαρείῳ δύνασθαι. καὶ αὐτῆς σῆμα ἐν Λαμψάκῳ ἐστὶν ἐπίγραμμα ἔχον τόδε·

ständig zu denken: καὶ (οὕτως) προσπεσόντες, ὡς ἂν μάλιστα δι' ὀργῆς προσπέσοιεν. zu 1, 33, 1.

4. ὁ Ἀριστογείτων. Dieselbe Stellung der Appos. 2, 29, 3. 5, 65, 4. 7, 86, 3. 8, 42, 2. — διετέθη, wurde übel behandelt, bös zugerichtet.

58. 1. ἀγγελθέντος. zu 1, 74, 1. — τὸ γενόμενον, Thatort. — πρότερον ἢ mit dem acc. c. inf. zu 1, 69, 5. — ἀδήλως — ξυμφοράν, ohne in seiner Miene, die er verstellte, etwas zu verraten hinsichtlich des Vorfalles. Zu πλασάμενος ist aus τῇ ὄψει selbst das Obj. αὐτήν zu denken. — ἀπεχώρησαν St. statt ἀνεχ. wie ἀπελθεῖν.

2. οἰόμενοι κτέ., eben weil der Befehl lautete, sich ohne Waffen nach dem bezeichneten Platze zu begeben. vgl. zu 4, 91. — [μετὰ — ποιεῖν]. Statt ποιεῖν erwartet man ποιεῖσθαι oder πέμπειν, was aus einer Hd., in der es offenbar nur Korr. ist, Böhme in der Textausg. aufnahm. Hier ist nicht die Rede von der Veranstaltung des Aufzugs, also ist ποιεῖν absolut falsch. Der ganze Satz rührt ohne Zweifel von einem Erklärer her. Daher hat ihn St. mit Recht eingeklammert.

59. 1. δι' — περιδεοῦς Chiasmus.

2. διὰ φόβου — ὤν. 34, 2. — μεταβολῆς γεν. hypothetisch.

3. Ἀθηναῖος ὢν Λαμψακηνῷ. Diese Reflexion des athenischen

ἀνδρὸς ἀριστεύσαντος ἐν Ἑλλάδι τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ
Ἱππίου Ἀρχεδίκην ἥδε κέκευθε κόνις·
ἣ πατρός τε καὶ ἀνδρὸς ἀδελφῶν τ' οὖσα τυράννων
παίδων τ' οὐκ ἤρθη νοῦν ἐς ἀτασθαλίην.

τυραννεύσας δὲ ἔτη τρία Ἱππίας ἔτι Ἀθηναίων καὶ πανθεὶς 4 *ἐν τῷ τετάρτῳ ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀλκμαιωνιδῶν τῶν φευγόντων ἐχώρει ὑπόσπονδος ἔς τε Σίγειον καὶ παρ' Αἰαντίδην ἐς Λάμψακον, ἐκεῖθεν δὲ ὡς βασιλέα Δαρεῖον, ὅθεν καὶ ὁρμώμενος ἐς Μαραθῶνα ὕστερον ἔτει εἰκοστῷ ἤδη γέρων ὢν μετὰ Μήδων ἐστράτευσεν.*

60. *Ὧν ἐνθυμούμενος ὁ δῆμος ὁ τῶν Ἀθηναίων καὶ μιμνησκόμενος ὅσα ἀκοῇ περὶ αὐτῶν ἠπίστατο, χαλεπὸς ἦν τότε καὶ ὑπόπτης ἐς τοὺς περὶ τῶν μυστικῶν τὴν αἰτίαν λαβόντας, καὶ πάντα αὐτοῖς ἐδόκει ἐπὶ ξυνωμοσίᾳ ὀλιγαρχικῇ καὶ τυραννικῇ πεπρᾶχθαι. καὶ ὡς αὐτῶν διὰ τὸ τοιοῦτον ὀργιζομένων* 2 *πολλοί τε καὶ ἀξιόλογοι ἄνθρωποι ἤδη ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἦσαν καὶ οὐκ ἐν παύλῃ ἐφαίνετο, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν ἐπεδίδοσαν μᾶλλον ἐς τὸ ἀγριώτερόν τε καὶ πλείους ἔτι ξυλλαμβάνειν, ἐνταῦθα ἀναπείθεται εἷς τῶν δεδεμένων, ὅσπερ ἐδόκει αἰτιώτατος εἶναι, ὑπὸ τῶν ξυνδεσμωτῶν τινος εἴτε ἄρα καὶ τὰ ὄντα μηνῦσαι εἴτε καὶ οὔ· ἐπ' ἀμφότερα γὰρ εἰκάζεται, τὸ δὲ σαφὲς οὐδεὶς οὔτε τότε οὔτε ὕστερον ἔχει εἰπεῖν περὶ τῶν δρασάντων τὸ ἔργον. λέγων δὲ ἔπεισεν αὐτὸν ὡς χρή, εἰ μὴ* 3 *καὶ δέδρακεν, αὐτόν τε ἄδειαν ποιησάμενον σῶσαι καὶ τὴν πόλιν τῆς παρούσης ὑποψίας παῦσαι· βεβαιοτέραν γὰρ αὐτῷ σωτηρίαν εἶναι ὁμολογήσαντι μετ' ἀδείας ἢ ἀρνηθέντι διὰ δίκης ἐλθεῖν. καὶ ὁ μὲν αὐτός τε καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατ' ἄλλων* 4 *μηνύει τὸ τῶν Ἑρμῶν· ὁ δὲ δῆμος ὁ τῶν Ἀθηναίων ἄσμενος*

Stolzes lag freilich dem Zeitalter des Hippias etwas ferner als dem des Thukydides. — *αὐτούς*, das Herrscherhaus. — *ἐπίγραμμα*, verfafst vom Simonides nach Aristot. Rhet. 1, 9.

60. *ἐπὶ ξυνωμοσίᾳ.* zu 27, 3. — *τὴν αἰτίαν λαβ.* 2, 18, 3.

2. *ἐν παύλῃ ἐφαίνετο* unpersönlicher Ausdruck. zu 1, 7. — *ξυλλαμβάνειν* auch noch von *ἐς τό* abhängig. — *εἷς*, der Redner Andokides, dessen Rede *περὶ μυστηρίων* noch vorhanden ist. — *τινός.* Dieser hiefs nach Andok. de myst. §. 48 Charmides, nach Plut. Alkib. 21 Timaios. — *οὔτε τότε*, sc. *εἶχεν* aus *ἔχει.* zu 3, 40, 2.

3. *εἰ μὴ καί* für *εἰ καὶ μή.* wie 2, 11, 6. — *ὁμολογήσαντι* u. *ἐλθεῖν* stehen sich parallel, nicht *ὁμολογήσαντι* und *ἀρνηθέντι*, wie der Sinn zeigt. Wegen des Inf. zu 5, 53. — *μετ' ἀδείας.* Straflosigkeit wurde nämlich dem Angeber in der Regel gewährt.

λαβών, ὡς ᾤετο, τὸ σαφὲς καὶ δεινὸν ποιούμενοι πρότερον, εἰ τοὺς ἐπιβουλεύοντας σφῶν τῷ πλήθει μὴ εἴσονται, τὸν μὲν μηνυτὴν εὐθὺς καὶ τοὺς ἄλλους μετ' αὐτοῦ ὅσων μὴ κατηγορήκει ἔλυσαν, τοὺς δὲ καταιτιαθέντας κρίσεις ποιήσαντες τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, ὅσοι ξυνελήφθησαν, τῶν δε διαφυγόντων θάνατον καταγνόντες ἐπανεῖπον ἀργύριον τῷ ἀποκτεί-
5 ναντι. κἀν τούτῳ οἱ μὲν παθόντες ἄδηλον ἦν εἰ ἀδίκως ἐτετιμώρηντο, ἡ μέντοι ἄλλη πόλις ἐν τῷ παρόντι περιφανῶς ὠφέλητο.

61. *Περὶ δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐναγόντων τῶν ἐχθρῶν, οἵπερ καὶ πρὶν ἐκπλεῖν αὐτὸν ἐπέθεντο, χαλεπῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἐλάμβανον· καὶ ἐπειδὴ τὸ τῶν Ἑρμῶν ᾤοντο σαφὲς ἔχειν, πολὺ δὴ μᾶλλον καὶ τὰ μυστικά, ὧν ἐπαίτιος ἦν, μετὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ τῆς ξυνωμοσίας ἐπὶ τῷ δήμῳ ἀπ' ἐκείνου
2 ἐδόκει πραχθῆναι. καὶ γάρ τις καὶ στρατιὰ Λακεδαιμονίων οὐ πολλὴ ἔτυχε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐν ᾧ περὶ ταῦτα ἐθορυβοῦντο μέχρι Ἰσθμοῦ παρελθοῦσα πρὸς Βοιωτούς τι πράσσοντες. ἐδόκει οὖν ἐκείνου πράξαντος καὶ οὐ Βοιωτῶν ἕνεκα ἀπὸ ξυνθήματος ἥκειν, καὶ εἰ μὴ ἔφθασαν δὴ αὐτοὶ κατὰ τὸ μήνυμα ξυλλαβόντες τοὺς ἄνδρας, προδοθῆναι ἂν ἡ πόλις. καί τινα μίαν νύκτα καὶ κατέδαρθον ἐν Θησείῳ τῷ ἐν πόλει
3 ἐν ὅπλοις. οἵ τε ξένοι τοῦ Ἀλκιβιάδου οἱ ἐν Ἄργει κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὑπωπτεύθησαν τῷ δήμῳ ἐπιτίθεσθαι· καὶ τοὺς ὁμήρους τῶν Ἀργείων τοὺς ἐν ταῖς νήσοις κειμένους οἱ Ἀθηναῖοι τότε παρέδοσαν τῷ Ἀργείων δήμῳ διὰ ταῦτα διαχρήσα-
4 σθαι. πανταχόθεν τε περιειστήκει ὑποψία ἐς τὸν Ἀλκιβιάδην. ὥστε βουλόμενοι αὐτὸν ἐς κρίσιν ἀγαγόντες ἀποκτεῖναι, πέμ-*

4. *δεινὸν ποιούμενοι*, wohl zu scheiden vom Aktiv (5, 41, 2): als etwas Schlimmes auffassen. — *ἐπανεῖπον* ist nur aus dieser Stelle bekannt.

5. *εἰ*, *an*, ob nicht.

61. 1. *ἐπὶ τῷ δήμῳ* gehört zu *τῆς ξυνωμ.* zu 1, 18, 1. Doch scheint *καὶ τῆς ξυνωμοσίας* (das man höchstens als Hendiadyoin erklären könnte, Schütz) Zusatz eines Interpreten. Cl. vermutet jetzt, daſs vielleicht nur *καί* zu streichen ist.

2. *τινὰ μίαν.* Hinsichtlich der Bedeutung und Stellung vgl. *τὶς ἕκαστος* 31, 4. 7, 75, 5. — *κατέδαρθον*, wie *καθεύδω ἐν* (Th. 4, 113, 2. Xen. Hell. 2, 4, 25) von Posten, die auf einer bestimmten Stelle die Nacht zubringen. — *Θησείῳ*, nicht der noch erhaltene sog. Theseustempel in Melite, der vielmehr ein Herkulestempel war, sondern der Tempelbezirk eines Theseion südöstlich der Agora unweit des Gymnasion Ptolemaion.

3. *ἐπιτίθεσθαι.* Wie ist das Präs. zu erklären. — *τοὺς ὁμήρους κτέ.* 5, 84, 1.

πουσιν οὕτω τὴν Σαλαμινίαν ναῦν ἐς τὴν Σικελίαν ἐπί τε ἐκεῖνον καὶ ὧν πέρι ἄλλων ἐμεμήνυτο. εἴρητο δὲ προειπεῖν 5 αὐτῷ ἀπολογησομένῳ ἀκολουθεῖν, ξυλλαμβάνειν δὲ μή, θεραπεύοντες τό τε πρὸς τοὺς ἐν τῇ Σικελίᾳ στρατιώτας τε σφετέρους καὶ πολεμίους μὴ θορυβεῖν, καὶ οὐχ ἥκιστα τοὺς Μαντινέας καὶ Ἀργείους βουλόμενοι παραμεῖναι, δι' ἐκείνου νομίζοντες πεισθῆναι σφίσι ξυστρατεύειν. καὶ ὁ μὲν ἔχων τὴν ἑαυ- 6 τοῦ ναῦν καὶ οἱ ξυμδιαβεβλημένοι ἀπέπλεον μετὰ τῆς Σαλαμινίας ἐκ τῆς Σικελίας ὡς ἐς τὰς Ἀθήνας· καὶ ἐπειδὴ ἐγένοντο ἐν Θουρίοις, οὐκέτι ξυνείποντο, ἀλλ' ἀπελθόντες ἀπὸ τῆς νεὼς οὐ φανεροὶ ἦσαν, δείσαντες τὸ ἐπὶ διαβολῇ ἐς δίκην καταπλεῦσαι. οἱ δ' ἐκ τῆς Σαλαμινίας τέως μὲν ἐζήτουν τὸν Ἀλκι- 7 βιάδην καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ· ὡς δ' οὐδαμοῦ φανεροὶ ἦσαν, ᾤχοντο ἀποπλέοντες. ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ἤδη φυγὰς ὢν οὐ πολὺ ὕστερον ἐπὶ πλοίου ἐπεραιώθη ἐς Πελοπόννησον ἐκ τῆς Θουρίας· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐρήμῃ δίκῃ θάνατον κατέγνωσαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ' ἐκείνου.

62. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ λοιποὶ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ, δύο μέρη ποιήσαντες τοῦ στρατεύματος καὶ λαχὼν ἑκάτερος, ἔπλεον ξύμπαντι ἐπὶ Σελινοῦντος καὶ Ἐγέστης, βουλόμενοι μὲν εἰδέναι τὰ χρήματα εἰ δώσουσιν οἱ Ἐγεσταῖοι, κατασκέψασθαι δὲ καὶ τῶν Σελινουντίων τὰ πράγματα καὶ τὰ διάφορα μαθεῖν τὰ πρὸς Ἐγεσταίους. παραπλέοντες δ' ἐν 2 ἀριστερᾷ τὴν Σικελίαν, τὸ μέρος τὸ πρὸς τὸν Τυρσηνικὸν κόλπον, ἔσχον ἐς Ἱμέραν, ἥπερ μόνη ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῆς Σικελίας Ἑλλὰς πόλις ἐστί· καὶ ὡς οὐκ ἐδέχοντο αὐτούς, παρ-

5. *θεραπεύοντες*. Üb. den anakoluth. Nomin. zu 2, 53, 4; über die Stellung zu 1, 16. — *τό τε — μὴ θορυβεῖν* abhängig von *θεραπ.*, wie 7, 70, 3 *μή* c. inf. bedacht darauf nicht Aufsehen zu erregen bei —. *τε* ist gesetzt, als ob ein zweites von *θεραπ.* abhäng. Glied folgen sollte. Statt dessen tritt ein neues Partiz. ein. — Üb. *θεραπεύω* 1, 19. — *σφίσι* für *σφᾶς* mit St. zu 5, 49, 1.

6. *Θούριοι* heifsen bei Thuk. nur die Bewohner, den Namen der Stadt siehe §. 7. — *ἐπί.* zu 27, 3.

7. *ἐρήμῃ δίκῃ*, durch ein Kontumazialverfahren. — *αὐτοῦ — ἐκείνου* auf dieselbe Person bezogen wie 1, 132, 5 u. öfters.

62. 1. *ξύμπαντι* von Kr. korr. aus *ξὺν παντί* nach 3, 95, 1. — *Σελινοῦντος καί* hält St. für Glossem, da 1) Thuk. die Landung in Sel. gar nicht erwähnt, 2) *Ἔγεστα* vor *Σελ.* stehen müfste. Möglich ist ja, dafs die Landung in Sel. überhaupt unterblieb. *ἔπλεον* drückt nur den Beginn der Fahrt aus.

2. *ἐν ἀριστερᾷ* ohne *ἔχοντες* (3, 106, 1. 8, 101, 1) oder *λαβόντες* (7, 1, 1). — *τὸ μέρος κτἑ.* ist Apposition zu *Σικελίαν.* Es ist also die Nordküste. — *Ἑλλάς* bei

3 εκομίζοντο. καὶ ἐν τῷ παράπλῳ αἱροῦσιν Ὕκκαρα, πόλισμα Σικανικὸν μέν, Ἐγεσταίοις δὲ πολέμιον· ἦν δὲ παραθαλασσίδιον. καὶ ἀνδραποδίσαντες τὴν πόλιν παρέδοσαν Ἐγεσταίοις (παρεγένοντο γὰρ αὐτῶν ἱππῆς), αὐτοὶ δὲ πάλιν τῷ μὲν πεζῷ ἐχώρουν διὰ τῶν Σικελῶν, ἕως ἀφίκοντο ἐς Κατάνην, αἱ δὲ
4 νῆες περιέπλευσαν, τὰ ἀνδράποδα ἄγουσαι. Νικίας δὲ εὐθὺς ἐξ Ὑκκάρων ἐπὶ Ἐγέστης παραπλεύσας καὶ τἆλλα χρηματίσας καὶ λαβὼν τάλαντα τριάκοντα παρῆν ἐς τὸ στράτευμα· καὶ τἀνδράποδα ἀπέδοσαν καὶ ἐγένοντο ἐξ αὐτῶν εἴκοσι καὶ ἑκα-
5 τὸν τάλαντα. καὶ ἐς τοὺς τῶν Σικελῶν ξυμμάχους περιέπλευσαν, στρατιὰν κελεύοντες πέμπειν· τῇ τε ἡμισείᾳ τῆς ἑαυτῶν ἦλθον ἐπὶ Ὕβλαν τὴν Γελεᾶτιν, πολεμίαν οὖσαν, καὶ οὐχ εἷλον. καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα.

63. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος εὐθὺς τὴν ἔφοδον οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ Συρακούσας παρεσκευάζοντο, οἱ δὲ Συρακό-
2 σιοι καὶ αὐτοὶ ὡς ἐπ' ἐκείνους ἰόντες. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῖς πρὸς τὸν πρῶτον φόβον καὶ τὴν προσδοκίαν οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ εὐθὺς ἐπέκειντο, κατά τε τὴν ἡμέραν ἑκάστην προϊοῦσαν ἀνεθάρσουν μᾶλλον, καὶ ἐπειδὴ πλέοντές τε τὰ ἐπέκεινα τῆς Σικελίας πολὺ ἀπὸ σφῶν ἐφαίνοντο καὶ πρὸς τὴν Ὕβλαν ἐλθόντες καὶ πειράσαντες οὐχ εἷλον βίᾳ, ἔτι πλέον κατεφρόνησαν καὶ ἠξίουν τοὺς στρατηγούς, οἷον δὴ ὄχλος φιλεῖ θαρσήσας ποιεῖν, ἄγειν σφᾶς
3 ἐπὶ Κατάνην, ἐπειδὴ οὐκ ἐκεῖνοι ἐφ' ἑαυτοὺς ἔρχονται. ἱππῆς τε προσελαύνοντες ἀεὶ κατάσκοποι τῶν Συρακοσίων πρὸς τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων ἐφύβριζον ἄλλα τε καὶ εἰ ξυνοική-

Herodot öfters Adjekt., b. Thuk. nur hier.

3. *αὐτοί*, die Athener.

4. *ἀπέδοσαν*, verkauften, sonst stets *ἀποδόσθαι*, auch bei Thuk. 1, 29, 5. 55, 1. 7, 87, 3. vgl. zu 1, 112, 3. Mehrere sind geneigt auch hier *ἀπέδοντο* zu lesen, Cobet nov. lect. p. 158 will *ἀπέδοτο*, Madvig *ἀπεδόθησαν*. Das Aktiv verteidigt Kock zu Arist. Frösch. 1235. — *ἐς τὸ στράτευμα* in Katane. — *ἐγένοντο*. Über den Plur. zu 1, 126, 5.

5. *τῶν Σικελῶν* gen. part., über die Stellung s. 3, 22, 5. Cl. ist der Ansicht, dafs das ganze Kapitel „mit geringerer Sorgfalt behandelt" ist. Daher lasse ich auch *περιέπλευσαν* (§. 5).

63. 2. *πρὸς τόν*, gemäfs der. — *τε τά* für *τά τε* der Hdd. mit St. denn die Part. entsprechen einander. — *πλέοντες τὰ ἐπέκεινα*, die entgegengesetzte, die jenseitige Seite befahrend.

3. *τῶν Συρ.* verb. mit *ἱππῆς*. — *καὶ εἰ*, und ob — *ἤ* oder. St. fafst *ἤ* als abhängig v. Komparativ. — *αὐτοί* Bkk. gut st. *αὐτοῖς*. Der Gegensatz ist schärfer dadurch. — *ξυνοικήσοντες* — *κατοικιοῦντες*, höhnendes Wortspiel. Ähnliche zu 76, 2.

σοντες σφίσιν αὐτοὶ μᾶλλον ἥκοιεν ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ ἢ Λεοντίνους ἐς τὴν οἰκείαν κατοικιοῦντες.

64. Ἃ γιγνώσκοντες οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ βουλόμενοι αὐτοὺς ἄγειν πανδημεὶ ἐκ τῆς πόλεως ὅτι πλεῖστον, αὐτοὶ δὲ ταῖς ναυσὶν ἐν τοσούτῳ ὑπὸ νύκτα παραπλεύσαντες στρατόπεδον καταλαβεῖν ἐν ἐπιτηδείῳ καθ' ἡσυχίαν, εἰδότες οὐκ ἂν ὁμοίως δυνηθέντες, εἰ ἐκ τῶν νεῶν πρὸς παρεσκευασμένους ἐκβιβάζοιεν ἢ κατὰ γῆν ἰόντες γνωσθεῖεν (τοὺς γὰρ ἂν ψιλοὺς [τοὺς] σφῶν καὶ τὸν ὄχλον τῶν Συρακοσίων τοὺς ἱππέας πολλοὺς ὄντας, σφίσι δ' οὐ παρόντων ἱππέων, βλάπτειν ἂν μεγάλα. οὕτω δὲ λήψεσθαι χωρίον ὅθεν ὑπὸ τῶν ἱππέων οὐ βλάψονται ἄξια λόγου· ἐδίδασκον δ' αὐτοὺς περὶ τοῦ πρὸς τῷ Ὀλυμπιείῳ χωρίου, ὅπερ καὶ κατέλαβον, Συρακοσίων φυγάδες οἳ ξυνείποντο) — τοιόνδε τι οὖν πρὸς ἃ ἐβούλοντο οἱ στρατηγοὶ μηχανῶνται. πέμπουσιν ἄνδρα σφίσι μὲν πιστόν, τοῖς δὲ τῶν Συρακοσίων στρατηγοῖς τῇ δοκήσει οὐχ ἧσσον ἐπιτήδειον· ἦν δὲ Καταναῖος ὁ ἀνήρ, καὶ ἀπ' ἀνδρῶν ἐκ τῆς Κατάνης ἥκειν ἔφη ὧν ἐκεῖνοι τὰ ὀνόματα ἐγίγνωσκον καὶ ἠπίσταντο ἐν τῇ πόλει ἔτι ὑπολοίπους ὄντας τῶν σφίσιν εὔνων. ἔλεγε δὲ τοὺς Ἀθηναίους αὐλίζεσθαι ἀπὸ τῶν ὅπλων ἐν τῇ πόλει, καὶ εἰ βούλονται ἐκεῖνοι πανδημεὶ ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ ἅμα ἕῳ [ἐπὶ τὸ στράτευμα] ἐλθεῖν, αὐτοὶ μὲν ἀποκλῄσειν τοὺς παρὰ σφίσι καὶ τὰς ναῦς ἐμπρήσειν, ἐκείνους δὲ ῥᾳδίως [τὸ στράτευμα] προσβαλόντας τῷ σταυρώματι αἱρήσειν· 2 3

64. 1. ὅτι πλεῖστον, soweit wie möglich. — παραπλεύσαντες, nämlich nach Syrakus. — δυνηθέντες, εἰ Konj. von Reiske. Die Hdd. sinnwidrig καὶ εἰ, was Schütz, Ztschr. f. Gymnwes. 1879 erklärt: „auch (in dem Falle) wenn" und vgl. καί in Kap. 68, 2. Nicht übel vermutet Poppo εἰ ἤ. — ἐκβιβάζοιεν, sc. τοὺς στρατιώτας. — [τοὺς] die unstatthafte Wiederholung des Artikels erklärt sich aus der vorhergehenden Silbe. St. beseitigt ihn mit Recht. — τῶν Συρ. τοὺς ἱππέας ist Subj. — σφίσι δ' κτέ., während ihnen etc. zu 2, 68, 7. — ἂν — ἄν. zu 1, 36, 3. — βλάψονται passiv vgl. zu 1, 81, 4. — Ὀλυμπιείῳ, Tempel im Süden des Anaposflusses beim grofsen Hafen. — τοιόνδε τι οὖν κτέ. Epanaleptische Fortsetzung des Hauptsatzes nach der Parenthese. zu 3, 95, 1.

2. ἐκεῖνοι, οἱ τῶν Συρακ. στρατηγοί. — Vor ἠπίσταντο ist statt ὧν zu denken οὕς.

3. ἔλεγε. zu 1, 26, 1. — ἀπὸ τῶν ὅπλων, fern von ihrem Lager aufserhalb der Stadt. — [ἐπὶ τὸ στρ.] und [τὸ στρ.] klammere ich mit Arnold, P. und St. ein, da das Wort nicht für die kleine Wachmannschaft stehen kann, d. draufsen blieb. — τοὺς παρὰ σφίσι, i. e. τοὺς ἐν τῇ πόλει. — ταῦτα τοὺς ξυνδράσοντας für τοὺς ταῦτα ξυνδρ.

εἶναι δὲ ταῦτα τοὺς ξυνδράσοντας πολλοὺς Καταναίων καὶ ἡτοιμάσθαι ἤδη, ἀφ' ὧν αὐτὸς ἥκειν.

65. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Συρακοσίων, μετὰ τοῦ καὶ ἐς τὰ ἄλλα θαρσεῖν καὶ εἶναι ἐν διανοίᾳ καὶ ἄνευ τούτων ἰέναι [παρεσκευάσθαι] ἐπὶ Κατάνην, ἐπίστευσάν τε τῷ ἀνθρώπῳ πολλῷ ἀπερισκεπτότερον καὶ εὐθὺς ἡμέραν ξυνθέμενοι ᾗ παρέσονται ἀπέστειλαν αὐτόν, καὶ αὐτοὶ (ἤδη γὰρ καὶ τῶν ξυμμάχων Σελινούντιοι καὶ ἄλλοι τινὲς παρῆσαν) προεῖπον πανδημεὶ πᾶσιν ἐξιέναι Συρακοσίοις. ἐπεὶ δὲ ἑτοῖμα αὐτοῖς καὶ τὰ τῆς παρασκευῆς ἦν καὶ αἱ ἡμέραι ἐν αἷς ξυνέθεντο ἥξειν ἐγγὺς ἦσαν, πορευόμενοι ἐπὶ Κατάνης ηὐλίσαντο ἐπὶ τῷ Συ-
2 μαίθῳ ποταμῷ ἐν τῇ Λεοντίνῃ. οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὡς ᾔσθοντο αὐτοὺς προσιόντας, ἀναλαβόντες τό τε στράτευμα ἅπαν τὸ ἑαυτῶν καὶ ὅσοι Σικελῶν αὐτοῖς ἢ ἄλλος τις προσεληλύθει καὶ ἐπιβιβάσαντες ἐπὶ τὰς ναῦς καὶ τὰ πλοῖα, ὑπὸ νύκτα ἔπλεον
3 ἐπὶ τὰς Συρακούσας. καὶ οἵ τε Ἀθηναῖοι ἅμα ἕῳ ἐξέβαινον ἐς τὸ κατὰ τὸ Ὀλυμπιεῖον ὡς τὸ στρατόπεδον καταληψόμενοι, καὶ οἱ ἱππῆς οἱ Συρακοσίων πρῶτοι προσελάσαντες ἐς τὴν Κατάνην, καὶ αἰσθόμενοι ὅτι τὸ στράτευμα ἅπαν ἀνῆκται ἀποστρέψαντες ἀγγέλλουσι τοῖς πεζοῖς, καὶ ξύμπαντες ἤδη ἀποτρεπόμενοι ἐβοήθουν ἐπὶ τὴν πόλιν.

66. Ἐν τούτῳ δ' οἱ Ἀθηναῖοι, μακρᾶς οὔσης τῆς ὁδοῦ αὐτοῖς, καθ' ἡσυχίαν καθῖσαν τὸ στράτευμα ἐς χωρίον ἐπιτήδειον καὶ ἐν ᾧ μάχης τε ἄρξειν ἔμελλον ὁπότε βούλοιντο καὶ οἱ ἱππῆς τῶν Συρακοσίων ἥκιστα αὐτοὺς καὶ ἐν τῷ ἔργῳ καὶ πρὸ αὐτοῦ λυπήσειν· τῇ μὲν γὰρ τειχία τε καὶ οἰκίαι
2 εἶργον καὶ δένδρα καὶ λίμνη, παρὰ δὲ τὸ κρημνοί. καὶ τὰ ἐγγὺς δένδρα κόψαντες καὶ κατενεγκόντες ἐπὶ τὴν θάλασσαν

zu 1, 18, 1. — *ἡτοιμάσθαι* entw. Med. oder Pass., im letztern Fall wäre *ταῦτα* Subj. — *ἥκειν.* Über den Infin. zu 1, 91, 5.

65. 1. [*παρεσκευάσθαι*] mufs man bei unbefangener Betrachtung des Gedankens für ein Glossem halten. Kaum erträglicher ist die Lesart einiger Hdd. *παρασκευάσασθαι.* — *ἤδη γὰρ κτἑ.* Die Parenthese ist vorausgeschickt. zu 5, 46, 5. — *Συμαίθῳ*, dem heut. Giaretta, Mündung der Gurna longa u. des Simeto.

2. *τὰς ναῦς καὶ τὰ πλ.* zu 4, 116, 2.

3. *ἐς τὸ κατὰ τὸ Ὀ.*, in die Gegend am O. *ἐς τόν*, was die Vulg. und fast alle Hdd. haben, ist unstatthaft, da eine Ellipse von *τόπον* oder *χῶρον* sich nicht nachweisen läfst. — *τὸ στρατ.* Der Art. mit Beziehung auf 64, 1 *στρατόπεδον καταλαβεῖν.* — *ἀποτρεπόμενοι.* Ebenso das Präs. 1, 51, 2.

66. 1. *αὐτοῖς, τοῖς Συρακ.* — *ἥκιστα* statt *ἥκ. ἄν* der Hdd. — *παρὰ δὲ τό*, längs der andern Seite aber, für *τῇ δέ* variiert. Wegen der Stellung des *δέ* zu

παρά τε τὰς ναῦς σταύρωμα ἔπηξαν καὶ ἐπὶ τῷ Δάσκωνι ἔρυμά τε, ᾗ εὐεφοδώτατον ἦν τοῖς πολεμίοις, λίθοις λογάδην καὶ ξύλοις διὰ ταχέων ὤρθωσαν καὶ τὴν τοῦ Ἀνάπου γέφυραν ἔλυσαν. παρασκευαζομένων δὲ ἐκ μὲν τῆς πόλεως οὐδεὶς 3 *ἐξιὼν ἐκώλυε, πρῶτοι δὲ οἱ ἱππῆς τῶν Συρακοσίων προσεβοήθησαν, ἔπειτα δὲ ὕστερον καὶ τὸ πεζὸν ἅπαν ξυνελέγη. καὶ προσῆλθον μὲν ἐγγὺς τοῦ στρατεύματος τῶν Ἀθηναίων τὸ πρῶτον, ἔπειτα δέ, ὡς οὐκ ἀντιπροῇσαν αὐτοῖς, ἀναχωρήσαντες καὶ διαβάντες τὴν Ἐλωρίνην ὁδὸν ηὐλίσαντο.*

67. *Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι παρεσκευάζοντο ὡς ἐς μάχην καὶ ξυνετάξαντο ὧδε. δεξιὸν μὲν κέρας Ἀργεῖοι εἶχον καὶ Μαντινῆς, Ἀθηναῖοι δὲ τὸ μέσον, τὸ δὲ ἄλλο οἱ ξύμμαχοι οἱ ἄλλοι. καὶ τὸ μὲν ἥμισυ αὐτοῖς τοῦ στρατεύματος ἐν τῷ πρόσθεν ἦν, τεταγμένον ἐπὶ ὀκτώ, τὸ δὲ ἥμισυ ἐπὶ ταῖς εὐναῖς ἐν πλαισίῳ, ἐπὶ ὀκτὼ καὶ τοῦτο τεταγμένον· οἷς εἴρητο, ᾗ ἂν τοῦ στρατεύματός τι πονῇ μάλιστα, ἐφορῶντας παραγίγνεσθαι· καὶ τοὺς σκευοφόρους ἐντὸς τούτων τῶν ἐπιτάκτων ἐποιήσαντο. οἱ δὲ Συρακόσιοι ἔταξαν τοὺς* 2 *μὲν ὁπλίτας ἐφ' ἑκκαίδεκα, ὄντας πανδημεὶ Συρακοσίους καὶ ὅσοι ξύμμαχοι παρῆσαν (ἐβοήθησαν δὲ αὐτοῖς Σελινούντιοι μὲν μάλιστα, ἔπειτα δὲ καὶ Γελῴων ἱππῆς, τὸ ξύμπαν ἐς διακοσίους, καὶ Καμαριναίων ἱππῆς ὅσον εἴκοσι καὶ τοξόται ὡς πεντήκοντα), τοὺς δὲ ἱππέας ἐπετάξαντο ἐπὶ τῷ δεξιῷ, οὐκ ἔλασσον ὄντας ἢ διακοσίους καὶ χιλίους, παρὰ δ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀκοντιστάς. μέλλουσι δὲ τοῖς Ἀθηναίοις προτέροις ἐπιχειρήσειν* 3 *ὁ Νικίας κατά τε ἔθνη ἐπιπαριὼν ἕκαστα καὶ ξύμπασι τοιάδε παρεκελεύετο.*

3, 61, 1. — *ὁ Δάσκων* scheint der Name eines Dorfes zu sein.

2. *εὐεφοδώτατον*, noch am leichtesten zugänglich. Die besten Hdd. *ἐφοδώτατον*, aber adjekt. Gebrauch von *ἔφοδος* ist nicht glaublich. Polyän. 1, 49, 3, die einzige Stelle, mit welcher derselbe belegt wird, ist in den Worten *ἔφοδον εἶναι τὸν λόφον* nach Xen. Anab. 3, 4, 41 *ἐπὶ τὸν λόφον* zu schreiben (Cobet nov. lect. p. 482 und Kr. 2. Aufl.). — *λίθοις λογάδην.* zu 4, 4, 2.

3. *ἀντιπροῇσαν*, sc. *οἱ Ἀθ.*

67. 1. *δεξιὸν κέρας* ohne Art., wie öfters, auch 4, 93, 4. — *ἐπὶ ὀκτώ*, 5, 68, 3. — *ἐπὶ ταῖς εὐναῖς*, an d. Lagerstätten, Zelten. — *ἐν πλαισίῳ*, in einem länglichen Viereck. — *ἐπιτάκτων*, Reserve. „Die Nichtkombattanten wurden zum Schutze in die Mitte des Carré aufgenommen. 4, 125, 2. 7, 78, 2. Xen. Anab. 3, 2, 36. 3, 6. 4, 19." Arnold.

3. *κατὰ ἔθνη ἕκαστα* vertritt den Akk., mit welchem *ἐπιπαριών* auch 4, 94, 2 und 7, 76 verbunden ist, obwohl 5, 10, 8 mit dem Dat.

68. „Πολλῇ μὲν παραινέσει, ὦ ἄνδρες, τί δεῖ χρῆσθαι, οἳ πάρεσμεν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀγῶνα; αὐτὴ γὰρ ἡ παρασκευὴ ἱκανωτέρα μοι δοκεῖ εἶναι θάρσος παρασχεῖν ἢ καλῶς λεχθέν- 2 τες λόγοι μετὰ ἀσθενοῦς στρατοπέδου. ὅπου γὰρ Ἀργεῖοι καὶ Μαντινῆς καὶ Ἀθηναῖοι καὶ νησιωτῶν οἱ πρῶτοί ἐσμεν, πῶς οὐ χρὴ μετὰ τοιῶνδε καὶ τοσῶνδε ξυμμάχων πάντα τινὰ μεγάλην τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ἔχειν, ἄλλως τε καὶ πρὸς ἄνδρας πανδημεί τε ἀμυνομένους καὶ οὐκ ἀπολέκτους ὥσπερ καὶ ἡμᾶς, καὶ προσέτι Σικελιώτας, οἳ ὑπερφρονοῦσι μὲν ἡμᾶς, ὑπομενοῦσι 3 δὲ οὔ, διὰ τὸ τὴν ἐπιστήμην τῆς τόλμης ἥσσω ἔχειν. παραστήτω δέ τινι καὶ τόδε, πολύ τε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας αὐτῶν εἶναι καὶ πρὸς γῇ οὐδεμιᾷ φιλίᾳ ἥντινα μὴ αὐτοὶ μαχόμενοι κτήσεσθε. καὶ τοὐναντίον ὑπομιμνήσκω ὑμᾶς ἢ οἱ πολέμιοι σφίσιν αὐτοῖς εὖ οἶδ' ὅτι παρακελεύονται· οἱ μὲν γὰρ ὅτι περὶ πατρίδος ἔσται ὁ ἀγών, ἐγὼ δὲ ὅτι οὐκ ἐν πατρίδι, ἐξ ἧς κρατεῖν δεῖ ἢ μὴ ῥᾳδίως ἀποχωρεῖν· οἱ γὰρ ἱππῆς πολλοὶ 4 ἐπικείσονται. τῆς τε οὖν ὑμετέρας αὐτῶν ἀξίας μνησθέντες ἐπέλθετε τοῖς ἐναντίοις προθύμως καὶ τὴν παροῦσαν ἀνάγκην καὶ ἀπορίαν φοβερωτέραν ἡγησάμενοι τῶν πολεμίων."

69. Ὁ μὲν Νικίας τοιαῦτα παρακελευσάμενος ἐπῆγε τὸ στρατόπεδον εὐθύς. οἱ δὲ Συρακόσιοι ἀπροσδόκητοι μὲν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἦσαν ὡς ἤδη μαχούμενοι, καί τινες αὐτοῖς ἐγγὺς τῆς πόλεως οὔσης καὶ ἀπεληλύθεσαν· οἱ δὲ καὶ διὰ σπουδῆς προσβοηθοῦντες δρόμῳ ὑστέριζον μέν, ὡς δὲ ἕκαστός πῃ τοῖς πλείοσι προσμίξειε καθίσταντο. οὐ γὰρ δὴ προθυμίᾳ

68. 1. Vgl. mit dieser Ansprache die Rede des Nikias Kap. 20 ff. — *οἵ*, als ginge *ἡμᾶς* voraus; s. zu 2, 44, 2. — *τὸν αὐτόν*, wir alle zu demselben Kampfe. — Zum folgenden Gedanken vgl. z. B. 5, 69, 2.

2. *πάντα τινά*. s. 7, 70, 3 und *ἕκαστός τις* 3, 45, 4 u. a. — *ὥσπερ καὶ ἡμᾶς*. Der Akk. durch Attrakt. s. 1, 69, 5. 5, 99. 7, 21, 3. Doch oft auch in solchen Vergleichungen der Nom., wie 1, 32, 1. 5, 29, 1. 44, 1 u. a. Ein eigentümlicher Gebrauch ist die Beibehaltung des *καί* nach einem negativen Ausdruck, da es doch eigentlich eine Affirmation voraussetzt. s. 2, 13, 1 *τοὺς δ' ἀγροὺς τοὺς ἑαυτοῦ καὶ οἰκίας ἢν ἄρα μὴ δῃώσωσιν οἱ πολέμιοι, ὥσπερ καὶ τὰ τῶν ἄλλων*. 5, 13, 1. — *Σικελιώτας*, die weniger Kriegserfahrung besitzen als wir in Alt-Griechenland.

3. *οὐκ ἐν πατρίδι* gleichsam *ἐν γῇ οὐ πατρίδι οὔσῃ*. — *ἐξ ἧς* verb. mit *ἀποχωρεῖν*. *κρατεῖν δεῖ* ist *διὰ μέσου* gesetzt. zu 3, 68, 1. Herwerden verm. *ἀλλ'* für *ἐξ*.

4. *ἀξίας* substantivisch. — *τῶν πολ.* gen. compar.

69. 1. *ἀπεληλύθησαν*, natürlich *ἐς τὴν πόλιν*. Die Hdd. aufser zweien *ἐπεληλύθησαν*, was Cl. erkl.: sie waren dahin gegangen. Doch hat *ἐπέρχεσθαι* diese Bedeutung nicht. — *οἱ δέ*, wieder an-

ἐλλιπεῖς ἦσαν οὐδὲ τόλμῃ οὔτ' ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ οὔτ' ἐν ταῖς ἄλλαις, ἀλλὰ τῇ μὲν ἀνδρίᾳ οὐχ ἥσσους ἐς ὅσον ἡ ἐπιστήμη ἀντέχοι, τῷ δὲ ἐλλείποντι αὐτῆς καὶ τὴν βούλησιν ἄκοντες προυδίδοσαν. ὅμως δὲ οὐκ ἂν οἰόμενοι σφίσι τοὺς Ἀθηναίους προτέρους ἐπελθεῖν καὶ διὰ τάχους ἀναγκαζόμενοι ἀμύνασθαι, ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα εὐθὺς ἀντεπῇσαν. καὶ πρῶτον μὲν 2 *αὐτῶν ἑκατέρων οἵ τε λιθοβόλοι καὶ σφενδονῆται καὶ τοξόται προυμάχοντο καὶ τροπάς, οἵας εἰκὸς ψιλούς, ἀλλήλων ἐποίουν· ἔπειτα δὲ μάντεις τε σφάγια προύφερον τὰ νομιζόμενα καὶ σαλπιγκταὶ ξύνοδον ἐπώτρυνον τοῖς ὁπλίταις, οἱ δ' ἐχώρουν,* 3 *Συρακόσιοι μὲν περί τε πατρίδος μαχούμενοι καὶ τῆς ἰδίας ἕκαστος τὸ μὲν αὐτίκα σωτηρίας, τὸ δὲ μέλλον ἐλευθερίας, τῶν δὲ ἐναντίων Ἀθηναῖοι μὲν περί τε τῆς ἀλλοτρίας οἰκείαν σχεῖν καὶ τὴν οἰκείαν μὴ βλάψαι ἡσσώμενοι, Ἀργεῖοι δὲ καὶ τῶν ξυμμάχων οἱ αὐτόνομοι ξυγκτήσασθαί τε ἐκείνοις ἐφ' ἃ ἦλθον καὶ τὴν ὑπάρχουσαν σφίσι πατρίδα νικήσαντες πάλιν ἐπιδεῖν· τὸ δ' ὑπήκοον τῶν ξυμμάχων μέγιστον μὲν περὶ τῆς αὐτίκα ἀνελπίστου σωτηρίας, ἢν μὴ κρατῶσι, τὸ πρόθυμον εἶχον, ἔπειτα δὲ ἐν παρέργῳ καὶ εἴ τι ἄλλο ξυγκαταστρεψαμένοις ῥᾷον αὐτοῖς ὑπακούσεται.*

dere. — *οὐχ ἥσσους* gehört noch zu *ἦσαν*. — *τὴν βούλησιν κτἑ.*, sie gaben widerstrebend ihren Willen auf, d. h. aus Mangel an Kriegskunde mufsten sie ihrer Kampflust Gewalt anthun. *τὴν βούλησιν ἄκοντες* ist eine Art Oxymoron. — *ὅμως δέ* „weist zurück auf *ἀπροσδόκητοι μέν*, das hier durch *οὐκ ἂν — ἐπελθεῖν* erneuert wird.“ Kr. St. verdächtigt die Worte *οὐκ ἂν — ἐπελθεῖν καί*. Doch sind die Gründe nicht durchschlagend.

2. *οἱ λιθοβόλοι*, die aus freier Hand Steine werfen. — *οἵας εἰκὸς ψιλούς*, sc. *ποιεῖν*. s. 4, 26, 2 *ἔπινον οἷον εἰκὸς ὕδωρ*. Die besten Hdd. u. danach mehrere Ausgaben *οἷα*, bei der Einschiebung dieses Satzteils, zwischen *τροπάς* und *ἀλλήλων* unstatthaft. — *ξύνοδον ἐπώτρυνον τοῖς ὁπλ.* eine sonst nur poetische Konstrukt. Hom. Odyss. XXII, 152.

3. *τῆς ἰδίας κτἑ.* Über die Stellung der Worte zu 2, 44, 1. — *οἰκείαν σχεῖν*, um es als eigenes zu erhalten. Der Inf. schliefst sich der schon vollständigen Struktur gleichsam epexegetisch an. s. 5, 63, 2. 69, 1 und zu 3, 4, 5. — *μέγιστον μέν*. zu 1, 142, 1. — *καὶ εἰ*, auch ob. — *τὶ ἄλλο*, Obj. von *ξυγκατ.*, welches wie *αὐτοῖς* auf die unterthänigen Bundesgen. geht. — *ὑπακούσεται* kann gewifs nicht passiven Sinn haben; *ὑπακουσθήσεται* ist mir kaum wahrscheinlich. Vielleicht ist zu lesen *ὑπακούειν ἔσται*: ob es ihnen, wenn sie ein anderes Land hätten unterwerfen helfen, vergönnt sein würde, selbst in einer mildern Abhängigkeit zu stehn. Ähnlich verm. Madvig *ὑπακούουσιν ἔσται*. St. hat jetzt nach dem früheren Vorschlag von Cl. *ξυγκαταστρεψάμενοι* und *ὑπακούσονται* aufgenommen.

70. *Γενομένης δ' ἐν χερσὶ τῆς μάχης ἐπὶ πολὺ ἀντεῖχον ἀλλήλοις, καὶ ξυνέβη βροντάς τε ἅμα τινὰς γενέσθαι καὶ ἀστραπὰς καὶ ὕδωρ πολύ, ὥστε τοῖς μὲν πρῶτον μαχομένοις καὶ ἐλάχιστα πολέμῳ ὡμιληκόσι καὶ τοῦτο ξυνεπιλαβέσθαι τοῦ φόβου, τοῖς δ' ἐμπειροτέροις τὰ μὲν γιγνόμενα καὶ ὥρᾳ ἔτους περαίνεσθαι δοκεῖν, τοὺς δὲ ἀνθεστῶτας πολὺ μείζω ἔκπληξιν 2 μὴ νικωμένους παρέχειν. ὠσαμένων δὲ τῶν Ἀργείων πρῶτον τὸ εὐώνυμον κέρας τῶν Συρακοσίων καὶ μετ' αὐτοὺς τῶν Ἀθηναίων τὸ κατὰ σφᾶς αὐτούς, παρερρήγνυτο ἤδη καὶ τὸ ἄλλο 3 στράτευμα τῶν Συρακοσίων καὶ ἐς φυγὴν κατέστη. καὶ ἐπὶ πολὺ μὲν οὐκ ἐδίωξαν οἱ Ἀθηναῖοι (οἱ γὰρ ἱππῆς τῶν Συρακοσίων πολλοὶ ὄντες καὶ ἀήσσητοι εἶργον καὶ ἐσβαλόντες ἐς τοὺς ὁπλίτας αὐτῶν, εἴ τινας προδιώκοντας ἴδοιεν, ἀνέστελλον), ἐπακολουθήσαντες δὲ ἀθρόοι ὅσον ἀσφαλῶς εἶχε πάλιν 4 ἐπανεχώρουν καὶ τροπαῖον ἵστασαν. οἱ δὲ Συρακόσιοι ἀθροισθέντες ἐς τὴν Ἐλωρινὴν ὁδὸν καὶ ὡς ἐκ τῶν παρόντων ξυνταξάμενοι ἔς τε τὸ Ὀλυμπιεῖον ὅμως σφῶν αὐτῶν παρέπεμψαν φυλακήν, δείσαντες μὴ οἱ Ἀθηναῖοι τῶν χρημάτων ἃ ἦν αὐτόθι κινήσωσι, καὶ οἱ λοιποὶ ἐπανεχώρησαν ἐς τὴν πόλιν.*

71. *Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πρὸς μὲν τὸ ἱερὸν οὐκ ἦλθον, ξυγκομίσαντες δὲ τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς καὶ ἐπὶ πυρὰν ἐπιθέντες ηὐλίσαντο αὐτοῦ. τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοῖς μὲν Συρακοσίοις ἀπέδοσαν ὑποσπόνδους τοὺς νεκρούς (ἀπέθανον δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων περὶ ἑξήκοντα καὶ διακοσίους), τῶν δὲ σφετέρων τὰ ὀστᾶ ξυνέλεξαν (ἀπέθανον δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ξυμμάχων ὡς πεντήκοντα), καὶ τὰ τῶν πολεμίων σκῦλα ἔχοντες 2 ἀπέπλευσαν ἐς Κατάνην. χειμών τε γὰρ ἦν καὶ τὸν πόλεμον αὐτόθεν ποιεῖσθαι οὔπω ἐδόκει δυνατὸν εἶναι, πρὶν ἂν ἱππέας τε μεταπέμψωσιν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τῶν αὐτόθεν ξυμμάχων ἀγείρωσιν, ὅπως μὴ παντάπασιν ἱπποκρατῶνται, καὶ χρή-*

70. 1. *πολέμῳ ὡμιληκόσι.* zu 55, 3. — *ξυνεπιλαβέσθαι τοῦ φ.*, die Furcht mitbefördern. 8, 26, 1 *ξυνεπιλαβέσθαι καὶ τῆς ὑπολοίπου Ἀθηναίων καταλύσεως.* Wegen des Genet. vgl. zu 4, 10, 1. — *ὥρᾳ ἔτους*, vermöge der Jahreszeit. Es war wahrscheinlich im November. Zur Sache s. 7, 79, 3.

3. *ἐσβαλόντες* von d. Reiterei wie 2, 100, 5. — *εἰ — ἴδοιεν, ἀνέστελλον.* Nach welcher Regel? — *ἵστασαν.* zu 5, 74. 2.

4. *ὡς ἐκ τῶν π.* restringierender Zusatz. zu 3, 113, 6. — *ὅμως*, wennschon besiegt.

71. *τὸ ἱερόν*, welches? — *ξυνέλεξαν.* Warum? ergiebt sich aus 2, 34.

2. *μεταπέμψωσιν.* zu 1, 112, 3. — *καὶ — δέ.* zu 1, 132, 4.

ματα δὲ ἅμα αὐτόθεν τε ξυλλέξωνται καὶ παρ' Ἀθηναίων ἔλθῃ, τῶν τε πόλεών τινας προσαγάγωνται, ἃς ἤλπιζον μετὰ τὴν μάχην μᾶλλον σφῶν ὑπακούσεσθαι, τά τε ἄλλα καὶ σῖτον καὶ ὅσων δέοι παρασκευάσωνται, ὡς ἐς τὸ ἔαρ ἐπιχειρήσοντες ταῖς Συρακούσαις.

72. *Καὶ οἱ μὲν ταύτῃ τῇ γνώμῃ ἀπέπλευσαν ἐς τὴν Νάξον καὶ Κατάνην διαχειμάσοντες· Συρακόσιοι δὲ τοὺς σφετέρους αὐτῶν νεκροὺς θάψαντες ἐκκλησίαν ἐποίουν. καὶ παρελθὼν αὐτοῖς Ἑρμοκράτης ὁ Ἕρμωνος, ἀνὴρ καὶ ἐς τἆλλα ξύνεσιν οὐδενὸς λειπόμενος καὶ κατὰ τὸν πόλεμον ἐμπειρίᾳ τε ἱκανὸς γενόμενος καὶ ἀνδρίᾳ ἐπιφανής, ἐθάρσυνέ τε καὶ οὐκ εἴα τῷ γεγενημένῳ ἐνδιδόναι· τὴν μὲν γὰρ γνώμην αὐτῶν οὐχ ἡσσῆσθαι, τὴν δὲ ἀταξίαν βλάψαι. οὐ μέντοι τοσοῦτόν γε λειφθῆναι ὅσον εἰκὸς [εἶναι], ἄλλως τε καὶ τοῖς πρώτοις τῶν Ἑλλήνων ἐμπειρίᾳ, ἰδιώτας, ὡς εἰπεῖν, χειροτέχναις, ἀνταγωνισαμένους. μέγα δὲ βλάψαι καὶ [τὸ πλῆθος τῶν στρατηγῶν καὶ] τὴν πολυαρχίαν (ἦσαν γὰρ πεντεκαίδεκα οἱ στρατηγοὶ αὐτοῖς), τῶν τε πολλῶν τὴν ἀξύντακτον ἀναρχίαν. ἢν δὲ ὀλίγοι τε στρατηγοὶ γένωνται ἔμπειροι καὶ ἐν τῷ χειμῶνι τούτῳ παρασκευάσωσι τὸ ὁπλιτικόν, οἷς τε ὅπλα μὴ ἔστιν ἐκπορίζοντες, ὅπως ὡς πλεῖστοι ἔσονται, καὶ τῇ ἄλλῃ μελέτῃ προσαναγκάζοντες, ἔφη κατὰ τὸ εἰκὸς κρατήσειν σφᾶς τῶν ἐναντίων, ἀνδρίας μὲν σφίσιν ὑπαρχούσης, εὐταξίας δὲ ἐς τὰ ἔργα προσγενομένης· ἐπιδώσειν γὰρ ἀμφότερα αὐτά, τὴν μὲν μετὰ κινδύνων μελετωμένην, τὴν δ' εὐψυχίαν αὐτὴν ἑαυτῆς* 2 3 4

72. 1. *Νάξον καὶ Κατάνην.* Nach der geograph. Lage und nach 74, 1. 2 sollte man die umgekehrte Ordnung erwarten. vgl. zu 3, 29, 1. Für Glossem (St.) halte ich die Worte nicht. — *ἐποίουν.* veranstalteten. zu 2, 34, 1.

2. *τῷ γεγεν.*, wegen des Geschehenen. zu 3, 97, 2.

3. [*εἶναι*] auch sonst fehlt es bei Thuk. in solchen Fällen, daher streiche ich es mit St. — *ἄλλως τε καί* nur eine Hd. und eine e corr. Die übrigen ohne *καί*, das doch Thuk. sonst überall dazusetzt. *ἄλλως τε* würde auch nicht sinngemäfs sein. — *ἐμπειρίᾳ* verb. mit *τοῖς πρώτοις.* — *χειροτέχναις* nur eine Hd. am Rande. Die übrigen und die Vulg. *χειροτέχνας.* *χειροτέχνης* ist allerdings nicht d. Künstler, sondern einfach der Handwerker, aber auch dieser steht dem *ἰδιώτης* (dem Laien, Dilettanten) entgegen, insofern eben der letztere vom Kriegshandwerk nichts versteht. *χειροτέχνης* hat hier also fast die Bedeutung von Praktikus. Die Athener betreiben den Krieg wie ein Handwerk, sind gleichsam geschickte Arbeiter (Böhme: Virtuosen) gegen Stümper.

4. [*τὸ πλῆθος — καί*] scheint nur Erklärung zu *πολυαρχία* (Pluygers, v. Herw., St.). — *προσαν.*, sc. *αὐτούς.* — *προσγενομένης* im Sinne des fut. exact. zu 3, 67, 5. — *τὴν*

5 *μετὰ τοῦ πιστοῦ τῆς ἐπιστήμης θαρσαλεωτέραν ἔσεσθαι. τούς τε στρατηγοὺς καὶ ὀλίγους καὶ αὐτοκράτορας χρῆναι ἑλέσθαι καὶ ὀμόσαι αὐτοῖς τὸ ὅρκιον ἦ μὴν ἐάσειν ἄρχειν ὅπῃ ἂν ἐπίστωνται· οὕτω γὰρ ἅ τε κρύπτεσθαι δεῖ μᾶλλον ἂν στέγεσθαι καὶ τἆλλα κατὰ κόσμον καὶ ἀπροφασίστως παρασκευασθῆναι.*

73. *Καὶ οἱ Συρακόσιοι αὐτοῦ ἀκούσαντες ἐψηφίσαντό τε πάντα ὡς ἐκέλευε καὶ στρατηγὸν αὐτόν τε εἵλοντο τὸν Ἑρμοκράτη καὶ Ἡρακλείδην τὸν Λυσιμάχου καὶ Σικανὸν τὸν Ἐξηκέστου, τούτους τρεῖς, καὶ ἐς τὴν Κόρινθον καὶ ἐς τὴν Λακεδαίμονα πρέσβεις ἀπέστειλαν, ὅπως ξυμμαχία τε αὐτοῖς παραγένηται καὶ τὸν πρὸς Ἀθηναίους πόλεμον βεβαιότερον πείθωσι ποιεῖσθαι ἐκ τοῦ προφανοῦς ὑπὲρ σφῶν τοὺς Λακεδαιμονίους, ἵνα ἢ ἀπὸ τῆς Σικελίας ἀπαγάγωσιν αὐτοὺς ἢ πρὸς τὸ ἐν Σικελίᾳ στράτευμα ἧσσον ὠφελίαν ἄλλην ἐπιπέμπωσι.*

74. *Τὸ δ' ἐν τῇ Κατάνῃ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων ἔπλευσεν εὐθὺς ἐπὶ Μεσσήνην ὡς προδοθησομένην. καὶ ἃ μὲν ἐπράσσετο οὐκ ἐγένετο· Ἀλκιβιάδης γὰρ ὅτε ἀπῄει ἐκ τῆς ἀρχῆς ἤδη μετάπεμπτος, ἐπιστάμενος ὅτι φεύξοιτο, μηνύει τοῖς τῶν Συρακοσίων φίλοις τοῖς ἐν τῇ Μεσσήνῃ ξυνειδὼς τὸ μέλλον· οἱ δὲ τούς τε ἄνδρας διέφθειραν πρότερον, καὶ τότε στασιάζοντες καὶ ἐν ὅπλοις ὄντες ἐπεκράτουν μὴ δέχεσθαι τοὺς* 2 *Ἀθηναίους οἱ ταῦτα βουλόμενοι. ἡμέρας δὲ μείναντες περὶ τρεῖς καὶ δέκα οἱ Ἀθηναῖοι ὡς ἐχειμάζοντο καὶ τὰ ἐπιτήδεια οὐκ εἶχον καὶ προυχώρει οὐδέν, ἀπελθόντες ἐς Νάξον καὶ ὅρια καὶ σταυρώματα περὶ τὸ στρατόπεδον ποιησάμενοι αὐτοῦ*

δ' — *ἔσεσθαι* Abbiegung der Struktur, da dem Anfange nach *ἐσομένην* zu erwarten war. vgl. zu 1, 16. — *αὐτὴν ἑαυτῆς* — *θαρσ.* zu 1, 8, 3. — *μετὰ* — *ἐπιστ.*, bei dem Vertrauen, das die Erfahrung giebt.

5. *παρασκ.*, auch hierzu gehört *ἄν*.

73. *τούτους τρεῖς* nur —.

74. 1. *φεύξοιτο*. Der Optat. Fut. ein ziemlich seltener Gebrauch. Was wäre das Gewöhnliche? — *τοὺς ἄνδρας*, die athenisch Gesinnten. — *οἱ ταῦτα βουλ.*, die diese Gesinnung hegten, 50, 3 genannt *ἄνδρες τὰ Συρακοσίων βουλόμενοι*, vergl. 2, 79, 2. Wiederholung des Subj. *οἱ δέ*. Nur auf diese Partei bezieht sich wahrscheinlich auch *στασιάζοντες καὶ ἐν ὅπλοις ὄντες*. Dafs *στασιάζειν* auch von einer sich auflehnenden Partei, nicht blofs von einem sich spaltenden Ganzen gesagt wird, zeigt eine Reihe von Beispielen in Steph. Thes. unter d. W. Möglich jedoch ist auch die Beziehung dieser Participia auf alle Messenier; zu 1, 49, 4.

2. *ὅρια καὶ σταυρώματα* st. d. sinnlosen handschriftl. Lesart *Θρᾷκας σταυρώμα(τα)*. Pluygers vermutete bereits *ὅρια καί* aus der Erklärung eines Schol. Durch die Bemerkung des Schol. Patm. *ὅρα καὶ σταυρώματα περὶ τὸ στρατόπεδον ποιη-*

διεχείμαζον· καὶ τριήρη ἀπέστειλαν ἐς τὰς Ἀθήνας ἐπί τε χρήματα καὶ ἱππέας, ὅπως ἅμα τῷ ἦρι παραγένωνται.

75. Ἐτείχιζον δὲ καὶ οἱ Συρακόσιοι ἐν τῷ χειμῶνι πρός τε τῇ πόλει, τὸν Τεμενίτην ἐντὸς ποιησάμενοι, τεῖχος παρὰ πᾶν τὸ πρὸς τὰς Ἐπιπολὰς ὁρῶν, ὅπως μὴ δι' ἐλάσσονος εὐαποτείχιστοι ὦσιν, ἢν ἄρα σφάλλωνται, καὶ τὰ Μέγαρα φρούριον καὶ ἐν τῷ Ὀλυμπιείῳ ἄλλο· καὶ τὴν θάλασσαν προεσταύρωσαν πανταχῇ ᾗ ἀποβάσεις ἦσαν. καὶ τοὺς Ἀθηναίους εἰδότες ἐν τῇ Νάξῳ χειμάζοντας ἐστράτευσαν πανδημεὶ ἐπὶ τὴν Κατάνην, καὶ τῆς τε γῆς αὐτῶν ἔτεμον καὶ τὰς τῶν Ἀθηναίων σκηνὰς καὶ τὸ στρατόπεδον ἐμπρήσαντες ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. 2 καὶ πυνθανόμενοι τοὺς Ἀθηναίους ἐς τὴν Καμάριναν κατὰ τὴν ἐπὶ Λάχητος γενομένην ξυμμαχίαν πρεσβεύεσθαι, εἴ πως προσαγάγοιντο αὐτούς, ἀντεπρεσβεύοντο καὶ αὐτοί· ἦσαν γὰρ ὕποπτοι αὐτοῖς οἱ Καμαριναῖοι μὴ προθύμως σφίσι μήτ' ἐπὶ τὴν πρώτην μάχην πέμψαι ἃ ἔπεμψαν, ἔς τε τὸ λοιπὸν μὴ οὐκέτι βούλωνται ἀμύνειν, ὁρῶντες τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῇ μάχῃ εὖ πράξαντας, προσχωρῶσι δ' αὐτοῖς κατὰ τὴν προτέραν φιλίαν πεισθέντες. 3 ἀφικομένων οὖν ἐκ μὲν Συρακουσῶν Ἑρμοκράτους καὶ ἄλλων ἐς τὴν Καμάριναν, ἀπὸ δὲ τῶν Ἀθηναίων Εὐφήμου μεθ' ἑτέρων, ὁ Ἑρμοκράτης ξυλλόγου γενομένου τῶν Καμαριναίων βουλόμενος προδιαβάλλειν τοὺς Ἀθηναίους ἔλεγε τοιάδε. 4

76. „Οὐ τὴν παροῦσαν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, ὦ Καμα-

σάμενοι] ὅρα, οἱ περιπεφραγμένοι τόποι, καὶ οἷον ὅροις τισὶ διειλημμένοι, καὶ εἰς ἀπόθεσίν τινος πεποιημένοι, καὶ ἴσως ἐστὶ τὰ νῦν ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενα ὅρια und die Erklärung des Hesychios zu ὅριον· τείχισμα, φραγμόν Zaun, Umzäunung, sowie ὅρια· τὰ νεώρια etc. also Schiffslagerplätze, Werfte ist die aufgenommene Lesart gesichert. — Der Plural σταυρώματα auch 7, 53, 1.

75. 1. τὸν Τεμενίτην, ursprünglich Beiname des Apollon, doch wohl hier schon als Bezeichnung eines Bezirks bei der Stadt gebraucht (s. 7, 3, 3 ἐπὶ τὴν ἄκραν τὴν Τεμενῖτιν καλουμένην). Später wurde dieser Bezirk unter dem Namen Neapolis ein sehr bewohnter Stadtteil. — τὰς Ἐπιπολάς, die Anhöhen im Norden der Stadt. Näheres K. 96. — δι' ἐλάσσονος, in geringerer Entfernung. Je näher die Belagerungsmauer der eigentlichen Stadt gelegt werden konnte, desto kürzer und also desto leichter ausführbar war sie. — τὰ Μέγαρα, das hybläische. 49, 4. — φρούριον ist Teil des Prädikats τειχίζειν (wie 2, 32, 1) als Kastell. — πανταχῇ — ἦσαν nicht genau zu nehmen, wie K. 97 zeigt.

3. ἐπὶ Λάχητος. 3, 86, 2. — ἐπὶ τὴν πρώτην μ. 67, 2.

76. Hermokrates bleibt auch in dieser Rede seinem Charakter als sicilianischer Patriot und als entschiedener Feind der Athener treu.

1. τὴν παροῦσαν κτἑ. Dieselbe

ρειναῖοι, μὴ αὐτὴν καταπλαγῆτε δείσαντες ἐπρεσβευσάμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς μέλλοντας ἀπ' αὐτῶν λόγους, πρίν τι καὶ
2 *ἡμῶν ἀκοῦσαι, μὴ ὑμᾶς πείσωσιν. ἥκουσι γὰρ ἐς τὴν Σικελίαν προφάσει μὲν ᾗ πυνθάνεσθε, διανοίᾳ δὲ ἣν πάντες ὑπονοοῦμεν· καί μοι δοκοῦσιν οὐ Λεοντίνους βούλεσθαι κατοικίσαι, ἀλλ' ἡμᾶς μᾶλλον ἐξοικίσαι. οὐ γὰρ δὴ εὔλογον τὰς μὲν ἐκεῖ πόλεις ἀναστάτους ποιεῖν, τὰς δὲ ἐνθάδε κατοικίζειν, καὶ Λεοντίνων μὲν Χαλκιδέων ὄντων κατὰ τὸ ξυγγενὲς κήδεσθαι, Χαλκιδέας δὲ τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ, ὧν οἵδε ἄποικοί εἰσι, δουλωσα-*
3 *μένους ἔχειν. τῇ δὲ αὐτῇ ἰδέᾳ ἐκεῖνά τε ἔσχον καὶ τὰ ἐνθάδε νῦν πειρῶνται· ἡγεμόνες γὰρ γενόμενοι ἑκόντων τῶν τε Ἰώνων καὶ ὅσοι ἀπὸ σφῶν ἦσαν ξύμμαχοι ὡς ἐπὶ τοῦ Μήδου τιμωρίᾳ, τοὺς μὲν λιποστρατίαν, τοὺς δὲ ἐπ' ἀλλήλους στρατεύειν, τοῖς δ' ὡς ἑκάστοις τινὰ εἶχον αἰτίαν εὐπρεπῆ ἐπενεγκόντες κατεστρέψαντο. καὶ οὐ περὶ τῆς ἐλευθερίας ἄρα οὔτε οὗτοι τῶν Ἑλλήνων οὔθ' οἱ Ἕλληνες τῆς ἑαυτῶν τῷ Μήδῳ ἀντέστησαν, περὶ δὲ οἱ μὲν σφίσιν ἀλλὰ μὴ ἐκείνῳ καταδουλώσεως, οἱ δ' ἐπὶ δεσπότου μεταβολῇ οὐκ ἀξυνετωτέρου, κακοξυνετωτέρου δέ.*

Prolepsis wie 4, 8, 7 *τὴν νῆσον ταύτην φοβούμενοι μὴ ἐξ αὐτῆς τὸν πόλεμον σφίσι ποιῶνται.* vgl. zu 2, 62, 1. — *τοὺς μέλλοντας ἀπ. α. λ.*, die von ihnen zu erwartende Rede. Gegen Kr., der *μέλλοντας* verdächtigt, führt Hünnekes passend an Aesch. Pers. 365 *οὐ γὰρ τὸ μέλλον ἐκ θεῶν ἠπίστατο.* Dem. Lept. p. 452, 13 *μηδεὶς φθόνῳ τὸ μέλλον* (= *τὸ μέλλον λεχθήσεσθαι*) *ἀκούσῃ.* Beachte die Gegensätze: *δύναμις* und *λόγοι*, *παροῦσα* und *μέλλοντες.* — *πείσωσιν*, Subj. *οἱ λόγοι.*

2. Für *ἥν* könnte es dem vorigen Satzgliede entsprechend ebenfalls *ᾗ* heifsen. — *κατοικίσαι* — *ἐξοικίσαι.* Beachte das Wortspiel mit Paronomasie. s. §. 3 *οὐκ ἀξυνετωτέρου, κακοξυνετωτέρου δέ.* 63, 3. 78, 3. 79, 2. 4, 62, 2. — *κατὰ τὸ ξυγγενές*, als Ioner. — *δουλωσαμένους ἔχειν.* wie *δήσαντες εἶχον.* 1, 29, 5. 30, 1. 55, 1. Ähnliches nam. bei Herodot. Lat. wäre zu sagen: *subactos habere.* vgl. auch zu 1, 60, 1.

3. *πειρῶνται*, sc. *σχεῖν.* — *καὶ ὅσοι* — *ξύμμαχοι*, aller sonst. Bundesgenossen, die von ihnen abstammten. Hiermit sind vorzüglich die von den Ath. kolonisierten Inseln gemeint: 1, 12, 4. Von dem Übergange der Hegemonie an die Ath. 1, 94 f. — *τοὺς μὲν* — *τοὺς δέ* hängt von *κατεστρέψαντο* ab, *τοῖς δ'* von *ἐπενεγκόντες.* Ganz ähnl. 77, 2 *τοὺς μέν*, —, *τοὺς δὲ* —, *τοῖς δέ.* — *ἐπ' ἀλλήλους στρατεύειν* steht den Akkus. parallel, also = *τὸ ἐπ' ἀλλ. στρατεύειν.* — *τινὰ* — *αἰτίαν εὐπρεπῆ.* „Sicut *τὰς τῶν φόρων καὶ νεῶν ἐκδείας* 1, 99, 1." P. — *οὗτοι* und *οἱ Ἕλληνες* zwischen eng zusammengehörige Begriffe eingeschoben. zu 3, 90, 4. Noch auffallender ist gleich im folg. *οἱ μέν* gestellt. — *περὶ δὲ* — *μεταβολῇ.* Über diese verschränkte Wortstellung zu 2, 44, 1. Es ist angefangen, als wenn

77. „Ἀλλ' οὐ γὰρ δὴ τὴν τῶν Ἀθηναίων εὐκατηγόρητον οὖσαν πόλιν νῦν ἥκομεν ἀποφανοῦντες ἐν εἰδόσιν ὅσα ἀδικεῖ, πολὺ δὲ μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιασόμενοι ὅτι ἔχοντες παραδείγματα τῶν τ' ἐκεῖ Ἑλλήνων ὡς ἐδουλώθησαν οὐκ ἀμύνοντες σφίσιν αὐτοῖς, καὶ νῦν ἐφ' ἡμᾶς ταὐτὰ παρόντα σοφίσματα, Λεοντίνων τε ξυγγενῶν κατοικίσεις καὶ Ἐγεσταίων ξυμμάχων ἐπικουρίας, οὐ ξυστραφέντες βουλόμεθα προθυμότερον δεῖξαι αὐτοῖς ὅτι οὐκ Ἴωνες τάδε εἰσὶν οὐδ' Ἑλλησπόντιοι καὶ νησιῶται, οἳ δεσπότην ἢ Μῆδον ἢ ἕνα γέ τινα ἀεὶ μεταβάλλοντες δουλοῦνται, ἀλλὰ Δωριῆς ἐλεύθεροι ἀπ' αὐτονόμου τῆς Πελοποννήσου τὴν Σικελίαν οἰκοῦντες. ἢ μένομεν 2 ἕως ἂν ἕκαστοι κατὰ πόλεις ληφθῶμεν, εἰδότες ὅτι ταύτῃ μόνον ἁλωτοί ἐσμεν καὶ ὁρῶντες αὐτοὺς ἐπὶ τοῦτο τὸ εἶδος τρεπομένους ὥστε τοὺς μὲν λόγοις ἡμῶν διιστάναι, τοὺς δὲ ξυμμάχων ἐλπίδι ἐκπολεμοῦν πρὸς ἀλλήλους, τοῖς δὲ ὡς ἑκάστοις τι προσηνὲς λέγοντες δύνανται κακουργεῖν; καὶ οἰόμεθα τοῦ ἄποθεν ξυνοίκου προαπολλυμένου οὐ καὶ ἐς αὐτόν τινα ἥξειν τὸ δεινόν, πρὸ δὲ αὐτοῦ μᾶλλον τὸν πάσχοντα καθ' αὑτὸν δυστυχεῖν;

78. „Καὶ εἴ τῳ ἄρα παρέστηκε τὸν μὲν Συρακόσιον, ἑαυτὸν δ' οὐ πολέμιον εἶναι τῷ Ἀθηναίῳ, καὶ δεινὸν ἡγεῖται ὑπέρ γε τῆς ἐμῆς κινδυνεύειν, ἐνθυμηθήτω οὐ περὶ τῆς ἐμῆς

περί das Ganze beherrschen sollte; dann aber wird es mit dem hier sinngemäfseren *ἐπί* vertauscht. — *ἐπὶ μεταβολῇ*, um einzutauschen. zu Kap. 18, 7. — *ἀξυν.*, *κακοξ.* zu § 2.

77. 1. *παραδείγματα τῶν*, warnende Beispiele an den. — *τῶν τε.* Ein Hyperbaton von *τέ*, wie häufig. Wo sollte *τέ* eigentl. stehn? — *κατοικίσεις* — *ἐπικουρίας.* Der Plural ist der höhnenden Redeweise ganz angemessen. — *οὐκ Ἴωνες τάδε εἰσίν.* s. 1, 124, 1. 5, 9, 1 u. a. Über den Gebrauch von *τάδε* Be. 279 f. *εἰσίν* ist dem Prädik. assimiliert. zu 1, 10, 1. — *ἕνα γέ τινα* eine echt attische Verbindung; s. Cobet nov. lect. p. 578. — *μεταβάλλοντες*, eintauschend. zu 1, 44, 1, u. voriges Kap. sowie Kap. 18, 3.

2. *μένομεν*, warten wir? energischer als *μένωμεν*, sollen wir warten? — *εἶδος*, Verfahren, Politik. — *τοῖς δέ.* Wechsel der Casus wie 76, 3, indem der Dativ vom Partizip abhängig gemacht wird. Konstr. *τοῖς δὲ λέγοντές τι προσηνές, ὡς ἑκάστοις δύνανται* (sc. *λέγειν*), *κακουργεῖν* (sc. *αὐτούς*). Doch würde man *δύνανται* gern entbehren. St. streicht es jetzt, Schütz stellt lieber *δύνανται λέγοντες.* — *καὶ ἐς αὐτόν τινα*, auch zu einem jeden (von uns) selbst. — *πρὸ* — *πάσχοντα*, dafs vielmehr der vor ihm Heimgesuchte. Über die Stellung von *πρὸ αὐτοῦ* zu 1, 18, 1. Der Grund derselben ist leicht ersichtlich.

78. 1. *τὸν μὲν Συρακόσιον κτἑ.* Dafs hier durch den fortgeführten Gebrauch des Singulars die Rede mehr individualisiert wird, macht meines Erachtens keine üble Wirkung: es scheint eine Nachahmung

μᾶλλον, ἐν ἴσῳ δὲ καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἅμα ἐν τῇ ἐμῇ μαχούμενος, τοσούτῳ δὲ καὶ ἀσφαλέστερον ὅσῳ οὐ προδιεφθαρμένου ἐμοῦ, ἔχων δὲ ξύμμαχον ἐμὲ καὶ οὐκ ἐρῆμον ἀγωνιεῖται· τόν τε Ἀθηναῖον μὴ τὴν τοῦ Συρακοσίου ἔχθραν κολάσασθαι, τῇ δ' ἐμῇ προφάσει τὴν ἐκείνου φιλίαν οὐχ ἧσσον βεβαιώσασθαι βούλεσθαι. εἴ τέ τις φθονεῖ μὲν ἢ καὶ φοβεῖται (ἀμφότερα γὰρ τάδε πάσχει τὰ μείζω), διὰ δὲ αὐτὰ τὰς Συρακούσας κακωθῆναι μέν, ἵνα σωφρονισθῶμεν, βούλεται, περιγενέσθαι δὲ ἕνεκα τῆς αὑτοῦ ἀσφαλείας, οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως βούλησιν ἐλπίζει. οὐ γὰρ οἷόν τε ἅμα τῆς τε ἐπιθυμίας καὶ τῆς
3 *τύχης τὸν αὐτὸν ὁμοίως ταμίαν γενέσθαι. καὶ εἰ γνώμῃ ἁμάρτοι, τοῖς αὑτοῦ κακοῖς ὀλοφυρθεὶς τάχ' ἂν ἴσως καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀγαθοῖς ποτε βουληθείη αὖθις φθονῆσαι. ἀδύνατον δὲ προεμένῳ καὶ μὴ τοὺς αὐτοὺς κινδύνους, οὐ περὶ τῶν ὀνομάτων ἀλλὰ περὶ τῶν ἔργων, ἐθελήσαντι προσλαβεῖν· λόγῳ μὲν γὰρ τὴν ἡμετέραν δύναμιν σῴζοι ἄν τις, ἔργῳ δὲ τὴν αὑτοῦ σωτη-*
4 *ρίαν. καὶ μάλιστα εἰκὸς ἦν ὑμᾶς, ὦ Καμαριναῖοι, ὁμόρους*

der Volkssprache zu sein. — *ὅσῳ*, da. zu 5, 108. — *καὶ οὐκ ἐρῆμον*, und als einen nicht allein stehenden Bundesgenossen; Hinweisung auf die schon bestehenden Verbindungen der Syrakosier mit andern Staaten. St. zieht *ἐρῆμος* vor. — *τόν τε — βούλεσθαι* Übergang in den acc. c. inf., indem statt *ἐνθυμηθήτω* jetzt etwa *νομιζέτω* gedacht wird. s. 4, 27, 1. 6, 12, 1. — *τῇ ἐμῇ προφ.*, mich vorschützend. — *ἐκείνου* geht auf die supponierte Person, welche vorher mit *εἴ τῳ* und *ἑαυτόν* bezeichnet war. — *βεβαιώσασθαι* erklärt Stahl trefflich als ironisch = *ἐκεῖνον καταδουλώσασθαι*; durch die Unterwerfung der Syr. sichern sich die Ath. deren Freundschaft.

2. *τὰ μείζω* ist Subj.; die mächtigern Staaten, wie Syrakus. — *αὐτά*, i. e. *φθόνον ἢ φόβον.* — *ἵνα σωφρονισθῶμεν*, damit wir Raison annehmen. — *οὐκ — ἐλπίζει*, ein kühner Ausdruck: er hofft einen Wunsch nicht menschlicher Macht, d. i. er hofft ein Ziel, das nicht in menschlicher Macht liegt. vgl. 3, 39, 3 *ἐλπίσαντες μακρότερα μὲν τῆς δυνάμεως, ἐλάσσω δὲ τῆς βουλήσεως.* — *τῆς τε ἐπιθυμίας κτέ.*, dafs ebenderselbe in gleichem Grade des Schicksals wie seines Wunsches Lenker sei. Derselbe Gedanke 4, 64, 1. vgl. auch *ταμιεύεσθαι* 6, 18, 3.

3. *ὀλοφυρθείς* eigtl. wohl: zum Jammern bewogen, mit Jammer erfüllt, und insofern verschieden von *ὀλοφυράμενος*, welchen Aor. Thuk. sonst gebraucht. Der von andern angenommenen Bedeutung (bejammert) ist, wie schon Bauer zeigte, der Zusammenhang nicht günstig; auch kennt man für diese Bedeutung ebensowenig einen Beleg als für die erstere, da die Form eben sonst nicht vorkommt. — *ἀδύνατον δέ*, sc. *τοῖς ἐμοῖς ἀγαθοῖς αὖθις φθονῆσαι.* — *οὐ περί*, nicht mit Rücksicht auf. Dies Zwischenglied ist so ausgedrückt, als wenn der übrige Gedanke affirmativ wäre: er sollte dieselben Gefahren auf sich nehmen. — *σῴζοι ἂν — σωτηρίαν.* Wieder ein witziges Wortspiel. zu 76, 2.

ὄντας καὶ τὰ δεύτερα κινδυνεύσοντας προορᾶσθαι αὐτὰ καὶ μὴ μαλακῶς ὥσπερ νῦν ξυμμαχεῖν, αὐτοὺς δὲ πρὸς ἡμᾶς μᾶλλον ἰόντας, ἅπερ, εἰ ἐς τὴν Καμαριναίαν πρῶτον ἀφίκοντο οἱ Ἀθηναῖοι, δεόμενοι ἂν ἐπεκαλεῖσθε, ταῦτα ἐκ τοῦ ὁμοίου καὶ νῦν παρακελευομένους, ὅπως μηδὲν ἐνδώσομεν, φαίνεσθαι. ἀλλ' οὔθ' ὑμεῖς νῦν γέ πω οὔθ' οἱ ἄλλοι ἐπὶ ταῦτα ὥρμησθε.

79. „Δειλίᾳ δὲ ἴσως τὸ δίκαιον πρός τε ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς ἐπιόντας θεραπεύσετε, λέγοντες ξυμμαχίαν εἶναι ὑμῖν πρὸς Ἀθηναίους· ἥν γε οὐκ ἐπὶ τοῖς φίλοις ἐποιήσασθε, τῶν δὲ ἐχθρῶν ἤν τις ἐφ' ὑμᾶς ἴῃ, καὶ τοῖς γε Ἀθηναίοις βοηθεῖν, ὅταν ὑπ' ἄλλων, καὶ μὴ αὐτοὶ ὥσπερ νῦν τοὺς πέλας ἀδικῶσιν· ἐπεὶ οὐδ' οἱ Ῥηγῖνοι ὄντες Χαλκιδῆς Χαλκιδέας ὄντας Λεοντίνους ἐθέλουσι ξυγκατοικίζειν. καὶ δεινὸν εἰ ἐκεῖνοι μὲν τὸ ἔργον τοῦ καλοῦ δικαιώματος ὑποπτεύοντες ἀλόγως σωφρονοῦσιν, ὑμεῖς δ' εὐλόγῳ προφάσει τοὺς μὲν φύσει πολεμίους βούλεσθε ὠφελεῖν, τοὺς δὲ ἔτι μᾶλλον φύσει ξυγγενεῖς μετὰ τῶν ἐχθίστων διαφθεῖραι. ἀλλ' οὐ δίκαιον, ἀμύνειν δὲ καὶ μὴ φοβεῖσθαι τὴν παρασκευὴν αὐτῶν· οὐ γάρ, ἢν ἡμεῖς ξυστῶμεν πάντες, δεινή ἐστιν, ἀλλ' ἤν, ὅπερ οὗτοι σπεύδουσι, τἀναντία διαστῶμεν, ἐπεὶ οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς μόνους ἐλθόντες καὶ μάχῃ περιγενόμενοι ἔπραξαν ἃ ἐβούλοντο, ἀπῆλθον δὲ διὰ τάχους.

80. „Ὥστε οὐκ ἀθρόους γε ὄντας εἰκὸς ἀθυμεῖν, ἰέναι δὲ ἐς τὴν ξυμμαχίαν προθυμότερον, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ Πελοποννήσου παρεσομένης ὠφελίας, οἳ τῶνδε κρείσσους εἰσὶ τὸ παράπαν τὰ πολέμια· καὶ μὴ ἐκείνην τὴν προμηθίαν δοκεῖν

4. τὰ δεύτερα κινδ. gleichsam τὸν δεύτερον κίνδυνον κινδυνεύσοντας. — αὐτούς, von selbst. — ταῦτα wird erklärt durch ὅπως μηδὲν ἐνδώσομεν. — φαίνεσθαι gehört zu παρακελευομένους.

79. 1. τὸ δίκαιον, den Rechtspunkt. — θεραπεύσετε geltend machen. — ἥν γε. Die Anknüpfung wie 1, 39, 1. — ὅταν ὑπ' ἄλλων, sc. ἀδικῶνται aus ἀδικῶσιν. Am ähnlichsten ist die Brachylogie 2, 11, 8 ἀξιοῦσι τὴν τῶν πέλας δῃοῦν μᾶλλον ἢ τὴν ἑαυτῶν ὁρᾶν, sc. δῃουμένην. — οἱ Ῥηγῖνοι. 44, 3. — ὄντες κτέ. Chiasmus aus demselben Grunde wie 80, 3 d. Hyperbaton ὑπὸ ὑμῶν Δωριῆς Δωριέων. s. 7, 57, 5. 8.

2. δεινὸν εἰ — μὲν — δέ. zu 1, 28, 4. — τὸ ἔργον, die wahre Bedeutung, den Kern. — ἀλόγως, weil sie als Stammverwandte eigentlich den Leontinern helfen sollten. ἀλογως und εὐλόγῳ bilden eine assonierende Antithese. zu 76, 2. — τοὺς φύσει πολεμίους, die Ath. als Ioner. — τοὺς — ξυγγενεῖς, die Syrakosier als Dorier und obenein Bewohner derselben Insel.

3. ἀμύνειν δέ, sc. δίκαιον. — ἀπῆλθον. K. 71. — τἀναντία, umgekehrt.

80. 1. καὶ μὴ — δοκεῖν, i. e. καὶ

τῳ ἡμῖν μὲν ἴσην εἶναι, ὑμῖν δὲ ἀσφαλῆ, τὸ μηδετέροις δὴ
2 ὡς καὶ ἀμφοτέρων ὄντας ξυμμάχους βοηθεῖν. οὐ γὰρ ἔργῳ ἴσον ὥσπερ τῷ δικαιώματί ἐστιν. εἰ γὰρ δι' ὑμᾶς μὴ ξυμμαχήσαντας ὅ τε παθὼν σφαλήσεται καὶ ὁ κρατῶν περιέσται, τί ἄλλο ἢ τῇ αὐτῇ ἀπουσίᾳ τοῖς μὲν οὐκ ἠμύνατε σωθῆναι, τοὺς δὲ οὐκ ἐκωλύσατε κακοὺς γενέσθαι; καίτοι κάλλιον τοῖς ἀδικουμένοις καὶ ἅμα ξυγγενέσι προσθεμένους τήν τε κοινὴν ὠφελίαν τῇ Σικελίᾳ φυλάξαι καὶ τοὺς Ἀθηναίους φίλους δὴ
3 ὄντας μὴ ἐᾶσαι ἁμαρτεῖν. ξυνελόντες τε λέγομεν οἱ Συρακόσιοι ἐκδιδάσκειν μὲν οὐδὲν ἔργον εἶναι σαφῶς οὔτε ὑμᾶς οὔτε τοὺς ἄλλους περὶ ὧν αὐτοὶ οὐδὲν χεῖρον γιγνώσκετε· δεόμεθα δὲ καὶ μαρτυρόμεθα ἅμα, εἰ μὴ πείσομεν, ὅτι ἐπιβουλευόμεθα μὲν ὑπὸ Ἰώνων ἀεὶ πολεμίων, προδιδόμεθα δὲ
4 ὑπὸ ὑμῶν Δωριῆς Δωριέων. καὶ εἰ καταστρέψονται ἡμᾶς Ἀθηναῖοι, ταῖς μὲν ὑμετέραις γνώμαις κρατήσουσι, τῷ δ' αὐτῶν ὀνόματι τιμηθήσονται, καὶ τῆς νίκης οὐκ ἄλλον τινὰ ἆθλον ἢ τὸν τὴν νίκην παρασχόντα λήψονται· καὶ εἰ αὖ ἡμεῖς περιεσόμεθα, τῆς αἰτίας τῶν κινδύνων οἱ αὐτοὶ τὴν τιμωρίαν
5 ὑφέξετε. σκοπεῖτε οὖν καὶ αἱρεῖσθε ἤδη ἢ τὴν αὐτίκα ἀκινδύνως δουλείαν ἢ κἂν περιγενόμενοι μεθ' ἡμῶν τούσδε τε μὴ αἰσχρῶς δεσπότας λαβεῖν καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν μὴ ἂν βραχεῖαν γενομένην διαφυγεῖν."

εἰκὸς μὴ — δοκεῖν. — προμηθίαν. Diese Form, die hier einige gute und 4, 62, 4 die besten Hdd. bieten, scheint nach der Analogie von *ἀνδρία, ὠφελία* für Thuk. vorzüglicher, als *προμήθεια*, wie hier die meisten Ausg. schrieben. — *δοκεῖν τῳ* Konj. von Duker für *δοκεῖν, τῷ.* — *ἡμῖν — ἴσην*, gegen uns billig. — *τὸ — βοηθεῖν.* Thuk. läfst den Redner die Antwort, welche die Kamarinaier wirkl. gaben (88, 2), antizipierend bekämpfen.

2. *ὁ παθών* im Sinne des Fut. exact. zu 3, 67, 5. Gemeint sind die Syrak. — *τί ἄλλο ἤ.* zu 3, 39, 2. — *οὐκ ἠμύνατε*, ihr habt dann nicht beigestanden statt: ihr werdet dann nicht beigestanden haben. — *τοὺς δὲ — γενέσθαι* und *τοὺς Ἀθηναίους — ἁμαρτεῖν* ist beifsende Satire in sophistischer Zuspitzung des Gedankens. — *τὴν κοινὴν ὠφ.*, näml. die Freiheit. — *δή*, angeblich, auch §. 1 u. oft.

3. *οὐδὲν ἔργον εἶναι*, dafs es nicht schwer ist. — *δεόμεθα* wir wenden uns bittend an euch, absolut gebraucht. Um was sie bitten, ergiebt der Zusammenhang. — *ὑπὸ ὑμῶν Δωριῆς Δωριέων.* s. zu 79, 1 u. 1, 48, 3.

4. *τὸν παρασχόντα*, indem sie nämlich auch diesen unterjochen. — *τῆς — τιμωρίαν*, die Strafe für die Verschuldung der Gefahren.

5. *τὴν αὐτίκα ἀκινδύνως δουλ.* Über die Verbindung von *ἀκινδύνως* mit einem Subst. zu 1, 95, 5. — *κἂν περιγενόμενοι μὴ λαβεῖν*, möglicherweise auch

81. *Τοιαῦτα μὲν ὁ Ἑρμοκράτης εἶπεν· ὁ δ' Εὔφημος ὁ τῶν Ἀθηναίων πρεσβευτὴς μετ' αὐτὸν τοιάδε.*

82. „*Ἀφικόμεθα μὲν ἐπὶ τῆς πρότερον οὔσης ξυμμαχίας ἀνανεώσει, τοῦ δὲ Συρακοσίου καθαψαμένου ἀνάγκη καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς εἰπεῖν ὡς εἰκότως ἔχομεν. τὸ μὲν οὖν μέγιστον* 2 *μαρτύριον αὐτὸς εἶπεν, ὅτι οἱ Ἴωνες ἀεί ποτε πολέμιοι τοῖς Δωριεῦσίν εἰσιν. ἔχει δὲ καὶ οὕτως· ἡμεῖς γὰρ Ἴωνες ὄντες Πελοποννησίοις Δωριεῦσι καὶ πλείοσιν οὖσι καὶ παροικοῦσιν ἐσκεψάμεθα ὅτῳ τρόπῳ ἥκιστα αὐτῶν ὑπακουσόμεθα· καὶ μετὰ* 3 *τὰ Μηδικὰ ναῦς κτησάμενοι τῆς μὲν Λακεδαιμονίων ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἀπηλλάγημεν, οὐδὲν προσῆκον μᾶλλόν τι ἐκείνους ἡμῖν ἢ καὶ ἡμᾶς ἐκείνοις ἐπιτάσσειν, πλὴν καθ' ὅσον ἐν τῷ παρόντι μεῖζον ἴσχυον, αὐτοὶ δὲ τῶν ὑπὸ βασιλεῖ πρότερον ὄντων ἡγεμόνες καταστάντες οἰκοῦμεν, νομίσαντες ἥκιστ' ἂν ὑπὸ Πελοποννησίοις οὕτως εἶναι, δύναμιν ἔχοντες ᾗ ἀμυνούμεθα, καὶ ἐς τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν οὐδὲ ἀδίκως καταστρεψάμενοι τούς τε Ἴωνας καὶ νησιώτας, οὓς ξυγγενεῖς φασιν ὄντας ἡμᾶς Συρακόσιοι δεδουλῶσθαι. ἦλθον γὰρ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν ἐφ'* 4

siegend nicht zu erhalten. *ἂν* gehört zugleich zum Partizip und zu den Inf.; es würde im Vb. fin. etwa lauten: *τάχ' ἂν περιγενόμενοι — ἂν λάβοιτε καὶ — ἂν διαφύγοιτε* (zu 5, 9, 5). Das *ἄν* nach *μή* gehört nur zum Partiz. = *ἢ οὐκ ἂν βραχεῖα γένοιτο.* Wegen *μή* bei einem nicht konditionalen Partiz. zu Kap. 102, 4,

81. *εἶπεν.* Während bei der Ankündigung einer Rede sehr oft das Impf. steht (zu 1, 26, 1), folgt nach derselben immer der Aor., mit Ausnahme nur von 2, 65, 1. 90, 1. 4, 96, 1. 7, 78, 1, wo die Ursache des Impf. leicht erkennbar ist.

82. Euphemos widerlegt mit Geschick die Rede des Hermokrates und rechtfertigt mit gewandtem Scharfsinn Athens Politik, besonders in Bezug auf die ihr vorgeworfenen Widersprüche.

2. *αὐτῶν* nach *Πελοποννησίοις* ist pleonastisch, wie 4, 93, 2, doch viel auffallender durch den veränderten Casus; s. 85, 2. Schütz denkt zu *ὄντες* ein *πολέμιοι* aus dem Vorausgehenden, dem Sinn entsprechend. Herwerd. streicht: *αὐτῶν.* Die beste Änderung ist noch die von Cl. vorgeschlagene *παροικοῦντες*, was St. mit Beseitigung von *καί* aufnahm, während Cl. *καί* vor *Πελοπ.* einschob.

3. *οὐδὲν προσῆκον.* zu 1, 74, 1. — *πλὴν — ἴσχυον.* Als Kind seiner Zeit u. seines Volkes erkennt der athen. Redner kein anderes Recht an als das des Stärkeren. vgl. zu 5, 85. — *οἰκοῦμεν*, intr. wie 2, 37, 1. Hier vertritt der Ausdruck *ἡγεμ. καταστ.* die adverb. Bestimmung. Vielleicht hat es hier mehr den Sinn von walten, herrschen. Valla: *administramus*, sc. *res.* St. schlägt vor: *οἰκειούμεθα*, womit nicht viel geholfen ist, da auch dabei *αὐτούς* zu ergänzen ist. — *ἐς τὸ ἀκριβές* adverbial. s. 104, 2 *ἐς τὰ μάλιστα.* Über den Inf. *εἰπεῖν* B. 140, 4, 4. — *ἡμᾶς* allein ist Subjekt.

4. *ἐπὶ — ἡμᾶς.* Gewöhnl. steht in solchen Fällen die Präpos. nur

ἡμᾶς μετὰ τοῦ Μήδου καὶ οὐκ ἐτόλμησαν ἀποστάντες τὰ οἰκεῖα φθεῖραι, ὥσπερ ἡμεῖς ἐκλιπόντες τὴν πόλιν, δουλείαν δὲ αὐτοί τε ἐβούλοντο καὶ ἡμῖν τὸ αὐτὸ ἐπενεγκεῖν.

83. „Ἀνθ' ὧν ἄξιοί τε ὄντες ἅμα ἄρχομεν, ὅτι τε ναυτικὸν πλεῖστόν τε καὶ προθυμίαν ἀπροφάσιστον παρεσχόμεθα ἐς τοὺς Ἕλληνας, καὶ διότι καὶ τῷ Μήδῳ ἑτοίμως τοῦτο δρῶντες οὗτοι ἡμᾶς ἔβλαπτον, ἅμα δὲ τῆς πρὸς Πελοποννησίους 2 ἰσχύος ὀρεγόμενοι. καὶ οὐ καλλιεπούμεθα ὡς ἢ τὸν βάρβαρον μόνοι καθελόντες εἰκότως ἄρχομεν ἢ ἐπ' ἐλευθερίᾳ τῇ τῶνδε μᾶλλον ἢ τῶν ξυμπάντων τε καὶ τῇ ἡμετέρᾳ αὐτῶν κινδυνεύσαντες. πᾶσι δὲ ἀνεπίφθονον τὴν προσήκουσαν σωτηρίαν ἐκπορίζεσθαι. καὶ νῦν τῆς ἡμετέρας ἀσφαλείας ἕνεκα καὶ ἐνθάδε 3 παρόντες ὁρῶμεν καὶ ὑμῖν ταῦτα ξυμφέροντα. ἀποφαίνομεν δὲ ἐξ ὧν οἵδε τε διαβάλλουσι καὶ ὑμεῖς μάλιστα ἐπὶ τὸ φοβερώτερον ὑπονοεῖτε, εἰδότες τοὺς περιδεῶς ὑποπτεύοντάς τι λόγου μὲν ἡδονῇ τὸ παραυτίκα τερπομένους, τῇ δ' ἐγχειρήσει 4 ὕστερον τὰ ξυμφέροντα πράσσοντας. τήν τε γὰρ ἐκεῖ ἀρχὴν εἰρήκαμεν διὰ δέος ἔχειν καὶ τὰ ἐνθάδε διὰ τὸ αὐτὸ ἥκειν μετὰ τῶν φίλων ἀσφαλῶς καταστησόμενοι, καὶ οὐ δουλωσόμενοι, μὴ παθεῖν δὲ μᾶλλον τοῦτο κωλύσοντες.

84. „Ὑπολάβῃ δὲ μηδεὶς ὡς οὐδὲν προσῆκον ὑμῶν κηδόμεθα, γνοὺς ὅτι σῳζομένων ὑμῶν καὶ διὰ τὸ μὴ ἀσθενεῖς ὑμᾶς ὄντας ἀντέχειν Συρακοσίοις ἧσσον ἂν τούτων πεμψάντων τινὰ

einmal; s. 1, 73, 1. 2, 43, 1. zu 1, 84, 4; doch haben auch andere Schriftsteller sie zuweilen wiederholt. Herbst üb. Cobet S. 31 f. — *δουλείαν — ἐβούλοντο* ebenso ungewöhnlich gesagt, wie *τὴν αὐτὴν δύνανται δούλωσιν* 1, 141, 1, aber auch zugleich geschützt durch diese Analogie. Mehrere wollten das naheliegende *δουλεύειν*. S. dagegen Herbst S. 32 f. — *τὸ αὐτό.* Über das Neutr. zu 1, 122, 3.

83. 1. Dem *τέ* nach *ἄξιοι* entspricht *ἅμα δέ* (vgl. zu 1, 11, 1), dem *τέ* nach *ὅτι* das *καί* vor *διότι.* — *τοῦτο δρῶντες*, i. e. *ναυτικὸν καὶ προθυμίαν παρεχόμενοι.*

2. *οὐ καλλιεπούμεθα κτἕ.* s. 5, 89. — *μόνοι* enthält eine sehr starke Hyperbel; auf die Schlacht bei Marathon beschränkt wäre es allenfalls richtig. zu 1, 73, 4. — *τῶνδε*, der Ioner u. Inselbewohner. — *ταῦτα*, sc. *τὸ ἡμᾶς παρεῖναι.*

3. *ἐπὶ τὸ φοβερώτερον.* vgl. *ἀγγελλοίμεθα δ' ἂν — ἐπὶ τὸ πλεῖον* 34, 7. — *ἀποφαίνομεν*, wir behaupten dies aber, *εἰδότες*, da wir wissen. Schütz: wir erklären aber, dafs wir recht wohl wissen. — *τῇ ἐγχειρήσει* eigentl. mit dem Handanlegen, d. i. mit der That.

4. *διὰ δέος*, vor den Pelop. — *ἥκειν*, gesagt, als ob stünde *λέγομεν*, die Änderung *ἥκομεν* (St.) ist unnötig. — *δουλωσόμενοι*, sc. *τὰ ἐνθάδε.* — *τοῦτο*, *τὸ δουλωθῆναι.*

84. 1. *οὐδὲν προσῆκον.* 82, 3. — *ἧσσον — βλαπτοίμεθα*, i. e. *ἧσσον ἂν οὗτοι πέμψειάν τινα δύναμιν Πελοποννησίοις καὶ ἡμεῖς ἧσσον ἂν βλαπτοίμεθα.*

δύναμιν Πελοποννησίοις ἡμεῖς βλαπτοίμεθα. καὶ ἐν τούτῳ 2 προσήκετε ἤδη ἡμῖν τὰ μέγιστα. διόπερ καὶ τοὺς Λεοντίνους εὔλογον κατοικίζειν, μὴ ὑπηκόους ὥσπερ τοὺς ξυγγενεῖς αὐτῶν τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ, ἀλλ' ὡς δυνατωτάτους, ἵνα ἐκ τῆς σφετέρας ὅμοροι ὄντες τοῖσδε ὑπὲρ ἡμῶν λυπηροὶ ὦσι. τὰ μὲν γὰρ 3 ἐκεῖ καὶ αὐτοὶ ἀρκοῦμεν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ ὁ Χαλκιδεύς, ὃν ἀλόγως ἡμᾶς φησι δουλωσαμένους τοὺς ἐνθάδε ἐλευθεροῦν, ξύμφορος ἡμῖν ἀπαράσκευος ὢν καὶ χρήματα μόνον φέρων, τὰ δὲ ἐνθάδε καὶ Λεοντῖνοι καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι ὅτι μάλιστα αὐτονομούμενοι.

85. „Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον ὅ τι ξυμφέρον οὐδ' οἰκεῖον ὅ τι μὴ πιστόν· πρὸς ἕκαστα δὲ δεῖ ἢ ἐχθρὸν ἢ φίλον μετὰ καιροῦ γίγνεσθαι. καὶ ἡμᾶς τοῦτο ὠφελεῖ ἐνθάδε, οὐκ ἢν τοὺς φίλους κακώσωμεν, ἀλλ' ἢν οἱ ἐχθροὶ διὰ τὴν τῶν φίλων ῥώμην ἀδύνατοι ὦσιν. ἀπι- 2 στεῖν δὲ οὐ χρή· καὶ γὰρ τοῖς ἐκεῖ ξυμμάχοις ὡς ἕκαστοι χρήσιμοι ἐξηγούμεθα, Χίους μὲν καὶ Μηθυμναίους νεῶν παροκωχῇ αὐτονόμους, τοὺς δὲ πολλοὺς χρημάτων βιαιότερον φορᾷ, ἄλλους δὲ καὶ πάνυ ἐλευθέρως ξυμμαχοῦντας, καίπερ νησιώτας ὄντας καὶ εὐλήπτους, διότι ἐν χωρίοις ἐπικαίροις εἰσὶ περὶ τὴν Πελοπόννησον. ὥστε καὶ τἀνθάδε εἰκὸς πρὸς τὸ λυσιτελοῦν καί, 3

2. *προσήκετε*, absichtl. Gegensatz zu *οὐδὲν προσῆκον*. — *τὰ μέγιστα* vgl. *τὰ δεύτερα κινδυνεύσοντας* 78, 4. *τὰ πλείστου ἄξια ἐχρῶντο* 2, 15, 5. — *ὑπηκόους*, wie der Zusammenhang lehrt, proleptisch = *ὥστε μὴ ὑπηκόους εἶναι*. — *τοὺς ξυγγενεῖς* Attrakt. (zu 68, 2), nicht etwa von *κατοικίζειν* abhängig. — *τοῖσδε*, den Syrakosiern.
3. *τὰ ἐκεῖ*, was die dortigen Verhältnisse betrifft. Ebenso im Gegensatze *τὰ ἐνθάδε*. — *ὁ Χαλκιδεύς*. Über den Sing. zu 78, 1. — *ὃν — ἐλευθεροῦν*. 76, 2, *ἡμᾶς* ist Subj. — *ξύμφορος κτέ*. persönl. Konstr. zu 33, 4. — *φίλοι*, sc. *ξύμφοροι ἡμῖν εἰσιν*.
85. 1. *οἰκεῖον* = *ξυγγενές*, mit Beziehung auf die Chalkideer in Euboia. — *καὶ ἡμᾶς κτέ*. ist die Ausführung von *οὐδὲν — ξυμφέρον*, sowie §. 2 *ἀπιστεῖν κτέ*. die von *οὐδ' — πιστόν*. — *μετὰ καιροῦ*, nach den Umständen, wie es ihm paſst.
2. *τοῖς — ξυμμάχοις* die besten Hdd. statt der Vulg. *τοὺς — ξυμμάχους*. Der Dativ kann schwerl. durch einen Schreibfehler entstanden sein; vielmehr ist es derselbe Wechsel der Konstr. von *ἐξηγεῖσθαι*, wie 82, 2 bei *ὑπακούειν* und bei *ἀποστερίσκειν* 91, 7. Einen gleichartigen Akk. hat *ἐξηγ*. 1, 71, 7, einen Dat. 3, 55, 4. Zur Sache 1, 19. Was dort von den Lesbiern überhaupt gesagt wird, gilt seit d. J. 427 nur noch von den Methymnaiern: 3, 50, 2. — *παροκωχῇ* mit St. statt des hdschr. *παροχῇ*, nach Anal. von *ἀνοκωχή* und *διοκωχή*. — *βιαιότερον* zu verb. mit *ἐξηγούμεθα*. — *ἄλλους δὲ κτέ*. namentlich die Kephallener und Zakynthier: 7, 57, 7.
3. *καὶ — δέος*, i. e. *καὶ πρὸς τὸ ἐς* (in Bezug auf) *Συρακοσίους*

ὃ λέγομεν, ἐς Συρακοσίους δέος καθίστασθαι. ἀρχῆς γὰρ ἐφίενται ὑμῶν καὶ βούλονται ἐπὶ τῷ ἡμετέρῳ ξυστήσαντες ὑμᾶς ὑπόπτῳ βίᾳ ἢ καὶ κατ' ἐρημίαν, ἀπράκτων ἡμῶν ἀπελθόντων, αὐτοὶ ἄρξαι τῆς Σικελίας. ἀνάγκη δέ, ἢν ξυστῆτε πρὸς αὐτούς· οὔτε γὰρ ἡμῖν ἔτι ἔσται ἰσχὺς τοσαύτη ἐς ἓν ξυστᾶσα εὐμεταχείριστος, οὔθ' οἵδ' ἀσθενεῖς ἂν ἡμῶν μὴ παρόντων πρὸς ὑμᾶς εἶεν.

86. „Καὶ ὅτῳ ταῦτα μὴ δοκεῖ, αὐτὸ τὸ ἔργον ἐλέγχει. τὸ γὰρ πρότερον ἡμᾶς ἐπηγάγεσθε οὐκ ἄλλον τινὰ προσείοντες φόβον ἤ, εἰ περιοψόμεθα ὑμᾶς ὑπὸ Συρακοσίοις γενέσθαι, 2 ὅτι καὶ αὐτοὶ κινδυνεύσομεν. καὶ νῦν οὐ δίκαιον, ᾧπερ καὶ ἡμᾶς ἠξιοῦτε λόγῳ πείθειν, τῷ αὐτῷ ἀπιστεῖν, οὐδ' ὅτι δυνάμει μείζονι πρὸς τὴν τῶνδε ἰσχὺν πάρεσμεν ὑποπτεύεσθαι, 3 πολὺ δὲ μᾶλλον τοῖσδε ἀπιστεῖν. ἡμεῖς μέν γε οὔτε ἐμμεῖναι δυνατοὶ μὴ μεθ' ὑμῶν, εἴ τε καὶ γενόμενοι κακοὶ κατεργασαίμεθα, ἀδύνατοι κατασχεῖν διὰ μῆκός τε πλοῦ καὶ ἀπορίᾳ φυλακῆς πόλεων μεγάλων καὶ τῇ παρασκευῇ ἠπειρωτίδων· οἵδε δὲ οὐ στρατοπέδῳ, πόλει δὲ μείζονι τῆς ἡμετέρας παρουσίας ἐποικοῦντες ὑμῖν ἀεί τε ἐπιβουλεύουσι καί, ὅταν καιρὸν λάβωσιν ἑκάστου, οὐκ ἀνιᾶσιν (ἔδειξαν δὲ καὶ ἄλλα ἤδη καὶ τὰ ἐς 4 Λεοντίνους), καὶ νῦν τολμῶσιν ἐπὶ τοὺς ταῦτα κωλύοντας καὶ ἀνέχοντας τὴν Σικελίαν μέχρι τοῦδε μὴ ὑπ' αὐτοὺς εἶναι παρα- 5 καλεῖν ὑμᾶς ὡς ἀναισθήτους. πολὺ δὲ ἐπὶ ἀληθεστέραν γε σωτηρίαν ἡμεῖς ἀντιπαρακαλοῦμεν, δεόμενοι τὴν ὑπάρχουσαν ἀπ' ἀλλήλων ἀμφοτέροις μὴ προδιδόναι, νομίσαι τε τοῖσδε μὲν

δέος, ὃ λέγομεν. Letzteres geht auf 83, 4. Krügers Erklärung: *δέος* als Schreckmittel, scheint mit *τἀνθάδε καθίστασθαι* (die hiesigen Zustände gestalten) nicht vereinbar. — *ἐπὶ τῷ ἡμετ. ὑπόπτῳ*, auf unsre Verdächtigkeit hin, darauf fufsend. — *ἐρημίαν*, das Verlassensein, Alleinstehen. — *ἀνάγκη δέ*, sc. *αὐτοὺς ἄρξαι τῆς Σικ.* — *ξυστῆτε πρός*, euch verbindet mit.

86. 1. *τὸ πρότερον.* 3, 86, 1. — *προσείοντες.* zu 5, 17, 2. — *ὅτι* nachgestellt. zu 1, 77, 2.

2. *μείζονι πρός*, gröfser, zu grofs im Verhältnis zu, sonst *παρὰ* nach Komp. 1, 23, 3 u. 4, 6, 1; doch s. 7, 58, 4.

3. *μέν γε.* zu 1, 40, 4. — *μὴ μεθ' ὑμῶν*, i. e. *μὴ ἐμμένοντες μεθ' ὑμῶν* (mit eurer Hülfe). — *ἀδύνατοι κτἑ.* s. 11, 1. — *ἠπειρωτίδων*, u. deshalb eben durch eine Flotte unmöglich zu behaupten. — *τῆς ἡμετ. παρουσίας* für das konkrete *ἡμῶν τῶν παρόντων.* s. 7, 24, 3. 8, 102, 2. Übrigens weisen diese Worte zurück auf §. 2. — *ἔδειξαν*, sie gaben davon Beweise.

4. *ἀνέχοντας*, emporhaltend, schützend. Von beiden Part. hängt *μὴ — εἶναι* ab. — *ὑπό* c. acc. mit *εἶναι*, wie 1, 110, 2. Pass. zu *ποιεῖσθαι.* 4, 60, 2.

5. *πολὺ δέ.* Die Anknüpfung wie 1, 35, 4. — *τὴν — ἀμφοτέροις*,

καὶ ἄνευ ξυμμάχων ἀεὶ ἐφ' ὑμᾶς ἑτοίμην διὰ τὸ πλῆθος εἶναι ὁδόν, ὑμῖν δ' οὐ πολλάκις παρασχήσειν μετὰ τοσῆσδε ἐπικουρίας ἀμύνασθαι· ἣν εἰ τῷ ὑπόπτῳ ἢ ἄπρακτον ἐάσετε ἀπελθεῖν ἢ καὶ σφαλεῖσαν, ἔτι βουλήσεσθε καὶ πολλοστὸν μόριον αὐτῆς ἰδεῖν, ὅτε οὐδὲν ἔτι περανεῖ παραγενόμενον ὑμῖν.

87. „Ἀλλὰ μήτε ὑμεῖς, ὦ Καμαριναῖοι, ταῖς τῶνδε διαβολαῖς ἀναπείθεσθε μήτε οἱ ἄλλοι· εἰρήκαμεν δ' ὑμῖν πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν περὶ ὧν ὑποπτευόμεθα, καὶ ἔτι ἐν κεφαλαίοις ὑπομνήσαντες ἀξιώσομεν πείθειν. φαμὲν γὰρ ἄρχειν μὲν τῶν 2 ἐκεῖ, ἵνα μὴ ὑπακούωμεν ἄλλου, ἐλευθεροῦν δὲ τὰ ἐνθάδε, ὅπως μὴ ὑπ' αὐτῶν βλαπτώμεθα, πολλὰ δ' ἀναγκάζεσθαι πράσσειν, διότι καὶ πολλὰ φυλασσόμεθα, ξύμμαχοι δὲ καὶ νῦν καὶ πρότερον τοῖς ἐνθάδε ὑμῶν ἀδικουμένοις οὐκ ἄκλητοι, παρακληθέντες δὲ ἥκειν. καὶ ὑμεῖς μήθ' ὡς δικασταὶ γενόμενοι 3 τῶν ἡμῖν ποιουμένων μήθ' ὡς σωφρονισταί, ὃ χαλεπὸν ἤδη, ἀποτρέπειν πειρᾶσθε, καθ' ὅσον δέ τι ὑμῖν τῆς ἡμετέρας πολυπραγμοσύνης καὶ τρόπου τὸ αὐτὸ ξυμφέρει, τούτῳ ἀπολαβόντες χρήσασθε, καὶ νομίσατε μὴ πάντας ἐν ἴσῳ βλάπτειν αὐτά, πολὺ δὲ πλείους τῶν Ἑλλήνων καὶ ὠφελεῖν. ἐν παντὶ γὰρ 4 πᾶς χωρίῳ, καὶ ᾧ μὴ ὑπάρχομεν, ὅ τε οἰόμενος ἀδικήσεσθαι καὶ ὁ ἐπιβουλεύων διὰ τὸ ἑτοίμην ὑπεῖναι ἐλπίδα τῷ μὲν ἀντιτυχεῖν ἐπικουρίας ἀφ' ἡμῶν, τῷ δέ, εἰ ἥξομεν, μὴ ἀδεὲς εἶναι [κινδυνεύειν], ἀμφότεροι ἀναγκάζονται ὁ μὲν ἄκων σωφρονεῖν, ὁ δ' ἀπραγμόνως σῴζεσθαι. ταύτην οὖν 5 τὴν κοινὴν τῷ τε δεομένῳ καὶ ὑμῖν νῦν παροῦσαν ἀσφάλειαν μὴ ἀπώσησθε, ἀλλ' ἐξισώσαντες τοῖς ἄλλοις, μεθ' ἡμῶν

sc. *σωτηρίαν*. — *παρασχήσειν* unpersönl. zu 1, 120, 3. — *ἔτι βουλήσεσθε κτἑ.* Ähnlicher Gedanke wie 78, 3.

87. 2. *μὴ — βλαπτώμεθα* zu verstehen nach 84, 1. — *πολλὰ — πράσσειν* Rechtfertigung der den Ath. so oft zum Vorwurf gemachten *πολυπραγμοσύνη* (§. 3). — *ὑμῶν* genet. part. s. 3, 22, 5.

3. *τὸ αὐτό.* zu 4, 17, 1. — *αὐτά* ist Subj.

4. *ἐν παντὶ — πᾶς χ.* Üb. die Stellung zu 1, 48, 3. — *ᾧ* = *ἐν ᾧ.* zu 1, 28, 2. Kr. verlangt *κἀν.* — *ὑπάρχομεν* = *πάρεσμεν.* — *ἀδικήσεσθαι* passiv. — *ἐλπίδα* als voc. medium ist für den einen d i e Hoffnung, für den andern die Furcht. — *μὴ ἀδεὲς εἶναι* mit St. wenigstens die einfachste Korr. des sicherlich unrichtigen *μὴ ἀδεεῖς εἶναι κινδυνεύειν*, wenn auch vielleicht nicht die urspr. Lesart. — Zu *σῴζεσθαι* paſst eigentl. *ἀναγκάζονται* nicht. s. zu 8, 76, 5. — *ὁ μὲν κτἑ.* dem Vorherg. chiastisch entsprechend.

5. *τῷ δεομένῳ*, wer ist damit gemeint? — *τὴν κοινὴν — παροῦσαν* ist wohl mit Kr. aufzulösen *ἡ κοινὴ — πάρεστι.* vgl. *οἱ Μυλητίδαι καλούμενοι, ὁ τελευταῖος ἀφικόμενος* u. a. — *ἐξισώσαντες*, trans.

[τοῖς Συρακοσίοις], ἀντὶ τοῦ ἀεὶ φυλάσσεσθαι αὐτούς, καὶ ἀντεπιβουλεῦσαί ποτε ἐκ τοῦ ὁμοίου μεταλάβετε.“

88. Τοιαῦτα δὲ ὁ Εὔφημος εἶπεν. οἱ δὲ Καμαριναῖοι ἐπεπόνθεσαν τοιάνδε. τοῖς μὲν Ἀθηναίοις εὖνοι ἦσαν, πλὴν καθ' ὅσον τὴν Σικελίαν ᾤοντο αὐτοὺς δουλώσεσθαι, τοῖς δὲ Συρακοσίοις ἀεὶ κατὰ τὸ ὅμορον διάφοροι· δεδιότες δ' οὐχ ἧσσον τοὺς Συρακοσίους ἐγγὺς ὄντας μὴ καὶ ἄνευ σφῶν περιγένωνται, τό τε πρῶτον αὐτοῖς τοὺς ὀλίγους ἱππέας ἔπεμψαν καὶ τὸ λοιπὸν ἐδόκει αὐτοῖς ὑπουργεῖν μὲν τοῖς Συρακοσίοις μᾶλλον ἔργῳ, ὡς ἂν δύνωνται μετριώτατα, ἐν δὲ τῷ παρόντι, ἵνα μηδὲ τοῖς Ἀθηναίοις ἔλασσον δοκῶσι νεῖμαι, ἐπειδὴ καὶ ἐπικρατέστεροι τῇ μάχῃ ἐγένοντο, λόγῳ ἀποκρίνασθαι ἴσα ἀμ-2 φοτέροις. καὶ οὕτω βουλευσάμενοι ἀπεκρίναντο, ἐπειδὴ τυγχάνει ἀμφοτέροις οὖσι ξυμμάχοις σφῶν πρὸς ἀλλήλους πόλεμος ὤν, εὔορκον δοκεῖν εἶναι σφίσιν ἐν τῷ παρόντι μηδετέροις ἀμύνειν. καὶ οἱ πρέσβεις ἑκατέρων ἀπῆλθον.

3 Καὶ οἱ μὲν Συρακόσιοι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐξηρτύοντο ἐς τὸν πόλεμον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐν τῇ Νάξῳ ἐστρατοπεδευμένοι τὰ πρὸς τοὺς Σικελοὺς ἔπρασσον, ὅπως αὐτοῖς ὡς πλεῖστοι 4 προσχωρήσονται. καὶ οἱ μὲν πρὸς τὰ πεδία μᾶλλον τῶν Σικελῶν, ὑπήκοοι ὄντες τῶν Συρακοσίων, οὐ πολλοὶ ἀφειστήκεσαν· τῶν δὲ τὴν μεσόγειαν ἐχόντων αὐτόνομοι οὖσαι καὶ πρότερον ἀεὶ αἱ οἰκήσεις εὐθύς, πλὴν ὀλίγοι, μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν, καὶ σῖτόν τε κατεκόμιζον τῷ στρατεύματι καὶ εἰσὶν οἳ 5 καὶ χρήματα. ἐπὶ δὲ τοὺς μὴ προσχωροῦντας οἱ Ἀθηναῖοι στρατεύοντες τοὺς μὲν προσηνάγκαζον, τοὺς δὲ καὶ ὑπὸ τῶν

mit zu ergänzendem *τὴν ἀσφάλειαν τῷ τε δεομένῳ καὶ ὑμῖν.* So Stahl mit Recht. *τοῖς ἄλλοις* hängt von *ἀντεπιβουλεῦσαι* ab und *τοῖς Συρ.* ist offenbar nur Glossem zu *τοῖς ἄλλοις.* (St.) — *μεταλάβετε.* zu 6, 18, 3 u. 77, 1. Die Stelle des Obj. vertritt *ἀντεπιβουλεύειν.*

88. 1. *τοιαῦτα δέ.* zu Kap. 24, 1 und 1, 44, 1. — Nach *καθ' ὅσον* folgt in den Hdd. noch *εἰ*, das ich nach Reiskes Konj. als unstatthaft getilgt habe. — *μὴ περιγένωνται,* in welchem Falle sie sich wegen der verweigerten Unterstützung an den Karaminaiern rächen würden. — *τοὺς ὀλίγ. ἱππ.*, etwa zwanzig nach 67, 2. — *δοκῶσι νεῖμαι* Emend. von Duker u. Valckenaer für *δοκῶσιν εἶναι.*

4. *πρὸς τὰ πεδία μᾶλλον*, sc. *ἢ ἐν τῇ μεσογείᾳ καὶ τοῖς ὀρεινοῖς.* — *οὐ πολλοί* Konj. von Canter für das dem Sinne nicht entsprechende *οἱ πολλοί.* — *μεσόγειαν* habe ich mit Krüg. nach einer Hd. geschrieben, da Thuk. diese Form fünfmal, dagegen *μεσόγαιαν*, was die Hdd. hier bieten, gar nicht hat. — *αἱ οἰκήσεις,* die Niederlassungen. *αἱ* ist hinzugefügt nach der Konj. von Bekker. — *εἰσὶν οἳ* übersetze mit einem Wort!

Συρακοσίων, φρουρούς τε πεμπόντων καὶ βοηθούντων, ἀπεκωλύοντο. τόν τε χειμῶνα μεθορμισάμενοι ἐκ τῆς Νάξου ἐς τὴν Κατάνην καὶ τὸ στρατόπεδον ὃ κατεκαύθη ὑπὸ τῶν Συρακοσίων αὖθις ἀνορθώσαντες διεχείμαζον. καὶ ἔπεμψαν μὲν ἐς 6 Καρχηδόνα τριήρη περὶ φιλίας, εἰ δύναιντό τι ὠφελεῖσθαι, ἔπεμψαν δὲ καὶ ἐς Τυρσηνίαν, ἔστιν ὧν πόλεων ἐπαγγελλομένων καὶ αὐτῶν ξυμπολεμεῖν. περιήγγελλον δὲ καὶ τοῖς Σικελοῖς καὶ ἐς τὴν Ἔγεσταν πέμψαντες ἐκέλευον ἵππους σφίσιν ὡς πλείστους πέμπειν, καὶ τἆλλα ἐς τὸν περιτειχισμόν, πλινθία καὶ σίδηρον, ἡτοίμαζον καὶ ὅσα ἔδει, ὡς ἅμα τῷ ἦρι ἑξόμενοι τοῦ πολέμου.

Οἱ δ' ἐς τὴν Κόρινθον καὶ Λακεδαίμονα τῶν Συρακοσίων 7 ἀποσταλέντες πρέσβεις τούς τε Ἰταλιώτας ἅμα παραπλέοντες ἐπειρῶντο πείθειν μὴ περιορᾶν τὰ γιγνόμενα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ ἐκείνοις ὁμοίως ἐπιβουλευόμενα, καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ Κορίνθῳ ἐγένοντο, λόγους ἐποιοῦντο ἀξιοῦντες σφίσι κατὰ τὸ ξυγγενὲς βοηθεῖν. καὶ οἱ Κορίνθιοι εὐθὺς ψηφισάμενοι 8 αὐτοὶ πρῶτοι ὥστε πάσῃ προθυμίᾳ ἀμύνειν, καὶ ἐς τὴν Λακεδαίμονα ξυναπέστελλον αὐτοῖς πρέσβεις, ὅπως καὶ ἐκείνους ξυναναπείθοιεν τόν τε αὐτοῦ πόλεμον σαφέστερον ποιεῖσθαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐς τὴν Σικελίαν ὠφελίαν τινὰ πέμπειν. καὶ οἵ τε ἐκ τῆς Κορίνθου πρέσβεις παρῆσαν ἐς τὴν Λακεδαί- 9 μονα καὶ Ἀλκιβιάδης μετὰ τῶν ξυμφυγάδων, περαιωθεὶς τότ' εὐθὺς ἐπὶ πλοίου φορτικοῦ ἐκ τῆς Θουρίας ἐς Κυλλήνην τῆς Ἠλείας πρῶτον, ἔπειτα ὕστερον ἐς τὴν Λακεδαίμονα αὐτῶν τῶν Λακεδαιμονίων μεταπεμψάντων ὑπόσπονδος ἐλθών· ἐφοβεῖτο γὰρ αὐτοὺς διὰ τὴν περὶ τῶν Μαντινικῶν πρᾶξιν. καὶ 10 ξυνέβη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Λακεδαιμονίων τούς τε Κορινθίους

5. *ἀπεκωλύοντο* Emend. von Döderlein statt des sinnwidrigen Akt. *ἀπεκώλυον*. Zu ergänzen ist *προσαναγκάζειν*.
6. *Τυρσηνίαν*, Etrurien. Zwischen den Etruskern und Ath. bestanden alte Handelsverbindungen. — *ἔστιν ὧν*, *ἔστιν* bei Thuk. nur mit einem Cas. obl. des Relativ., sonst immer wie §. 4 *εἰσὶν οἵ* (auch 7, 44, 8) mit dazwischenstehendem *δέ* 1, 23, 2. 2, 49, 8. 7, 13, 2. — *καὶ αὐτῶν*, sogar von selbst. — *καὶ ὅσα*, uud was sonst noch. Kap. 71, 2 und 76, 1. vgl. 3, 2, 2.
7. *ἐπιβουλευόμενα*. Warum ist hier die Konstr. *ἐπιβουλεύεταί μοί τι* der andern *ἐπιβουλεύομαί τι* vorgezogen?
9. *ξυμφυγάδων — τότ' εὐθύς*. 61, 6. 7. — *φορτικοῦ* st. *φορτηγικοῦ* hat Cl. mit Recht aufgen., da Pollux 1, 83 sie ausdrückl. als Thukydideisch bezeichnet. (Ebenso St.-P.) — *μεταπεμψάντων*. zu 1, 112, 3. — *ἐφοβεῖτο γὰρ κτέ.*

καὶ τοὺς Συρακοσίους τὰ αὐτὰ καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην δεομένους πείθειν τοὺς Λακεδαιμονίους. καὶ διανοουμένων τῶν τε ἐφόρων καὶ τῶν ἐν τέλει ὄντων πρέσβεις πέμπειν ἐς Συρακούσας κωλύοντας μὴ ξυμβαίνειν Ἀθηναίοις, βοηθεῖν δὲ οὐ προθύμων ὄντων, παρελθὼν ὁ Ἀλκιβιάδης παρώξυνέ τε τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἐξώρμησε λέγων τοιάδε.

89. „*Ἀναγκαῖον περὶ τῆς ἐμῆς διαβολῆς πρῶτον ἐς ὑμᾶς εἰπεῖν, ἵνα μὴ χεῖρον τὰ κοινὰ τῷ ὑπόπτῳ μου ἀκροάσησθε.* 2 *τῶν δ' ἐμῶν προγόνων τὴν προξενίαν ὑμῶν κατά τι ἔγκλημα ἀπειπόντων αὐτὸς ἐγὼ πάλιν ἀναλαμβάνων ἐθεράπευον ὑμᾶς ἄλλα τε καὶ περὶ τὴν ἐκ Πύλου ξυμφοράν. καὶ διατελοῦντός μου προθύμου ὑμεῖς πρὸς Ἀθηναίους καταλλασσόμενοι τοῖς μὲν ἐμοῖς ἐχθροῖς δύναμιν, δι' ἐκείνων πράξαντες, ἐμοὶ δὲ* 3 *ἀτιμίαν περιέθετε. καὶ διὰ ταῦτα δικαίως ὑπ' ἐμοῦ πρός τε τὰ Μαντινέων καὶ Ἀργείων τραπομένου καὶ ὅσα ἄλλα ἠναντιούμην ὑμῖν ἐβλάπτεσθε· καὶ νῦν, εἴ τις καὶ τότε ἐν τῷ πάσχειν οὐκ εἰκότως ὠργίζετό μοι, μετὰ τοῦ ἀληθοῦς σκοπῶν ἀναπειθέσθω· ἢ εἴ τις, διότι καὶ τῷ δήμῳ προσεκείμην μᾶλλον,* 4 *χείρω με ἐνόμιζε, μηδ' οὕτως ἡγήσηται ὀρθῶς ἄχθεσθαι. τοῖς γὰρ τυράννοις ἀεί ποτε διάφοροί ἐσμεν, πᾶν δὲ τὸ ἐναντιούμενον τῷ δυναστεύοντι δῆμος ὠνόμασται· καὶ ἀπ' ἐκείνου ξυμπαρέμεινεν ἡ προστασία ἡμῖν τοῦ πλήθους. ἅμα δὲ τῆς πόλεως δημοκρατουμένης τὰ πολλὰ ἀνάγκη ἦν τοῖς παροῦσιν*

Begründung von *ὑπόσπονδος*. — *Μαντινικῶν*. 5, 61 ff.

10. *καὶ τὸν Ἀλκ.*, wie Alkib. — *καὶ τῶν ἐν τ. ὄ.*, und die übrigen Beamten. zu 1, 80, 3. — *κωλύοντας* in d. best. Hdd. Welches Temp. erwartet man dafür? Doch ebenso z. B. 3, 52, 2.

89. Diese Rede liefert einen sehr wesentlichen Beitrag zur vollständigen Entfaltung des Charakters des Alkib.: sie bewährt ebenso sehr den politischen Scharfblick u. die diplomatische Kunst desselben, als sie seine gefährliche Versatilität ins hellste Licht stellt.

2. *δ' ἐμῶν* st. *δ' ἡμῶν* d. Hdd. mit Cl. und St. *δὴ ἐμῶν* Konj. von Reiske. Zur Sache 5, 43, 2. — *τὴν ἐκ Πύλου ξυμφ.* Über die Präpos. zu 3, 102, 3. — *προθύμου* ohne *ὄντος*. zu 1, 32, 3. — *τοῖς ἐμοῖς ἐχθροῖς* geht namentlich auf den Nikias und dessen Partei: 5, 43, 2.

3. *ὅσα ἄλλα*. 5, 53 ff. — *εἰ καί* ist zu verbinden: *etiamsi*. vgl. zu 1, 72, 2. — *οὐκ εἰκότως* bildet einen Begriff: unverdient; deshalb mufste ungeachtet der konditionalen Natur des Satzes *οὐ* stehen.

4. *ἐσμέν*, ich und meine Familie, die Alkmaioniden, mit Bezug auf deren Anteil an Vertreibung der Peisistratiden und mit Bezug auf den kylonischen Aufstand. — *ἀπ' ἐκείνου*, i. e. *τοῦ τοῖς τυράννοις διαφόρους εἶναι*. — *τὰ πολλά* adverbial. — *τοῖς παροῦσιν ἕπεσθαι*, d. bestehenden Verhältnissen Rechnung tragen.

ἕπεσθαι. τῆς δὲ ὑπαρχούσης ἀκολασίας ἐπειρώμεθα μετριώτεροι 5 ἐς τὰ πολιτικὰ εἶναι. ἄλλοι δ' ἦσαν καὶ ἐπὶ τῶν πάλαι καὶ νῦν οἳ ἐπὶ τὰ πονηρότερα ἐξῆγον τὸν ὄχλον· οἵπερ καὶ ἐμὲ ἐξήλασαν. ἡμεῖς δὲ τοῦ ξύμπαντος προέστημεν, δικαιοῦντες ἐν 6 ᾧ σχήματι μεγίστη ἡ πόλις ἐτύγχανε καὶ ἐλευθερωτάτη οὖσα καὶ ὅπερ ἐδέξατό τις, τοῦτο ξυνδιασῴζειν· ἐπεὶ δημοκρατίαν γε καὶ ἐγιγνώσκομεν οἱ φρονοῦντές τι, καὶ αὐτὸς οὐδενὸς ἂν χεῖρον, ὅσῳ καὶ*, λοιδορήσαιμι· ἀλλὰ περὶ ὁμολογουμένης ἀνοίας οὐδὲν ἂν καινὸν λέγοιτο· καὶ τὸ μεθιστάναι αὐτὴν οὐκ ἐδόκει ἡμῖν ἀσφαλὲς εἶναι ὑμῶν πολεμίων προσκαθημένων.

90. „Καὶ τὰ μὲν ἐς τὰς ἐμὰς διαβολὰς τοιαῦτα ξυνέβη· περὶ δὲ ὧν ὑμῖν τε βουλευτέον καὶ ἐμοί, εἴ τι πλέον οἶδα, εἰσηγητέον, μάθετε ἤδη. ἐπλεύσαμεν ἐς Σικελίαν πρῶτον μέν, 2 εἰ δυναίμεθα, Σικελιώτας καταστρεψόμενοι, μετὰ δ' ἐκείνους αὖθις καὶ Ἰταλιώτας, ἔπειτα καὶ τῆς Καρχηδονίων ἀρχῆς καὶ αὐτῶν ἀποπειράσοντες. εἰ δὲ προχωρήσειε ταῦτα ἢ πάντα ἢ 3 καὶ τὰ πλείω, ἤδη τῇ Πελοποννήσῳ ἐμέλλομεν ἐπιχειρήσειν, κομίσαντες ξύμπασαν μὲν τὴν ἐκεῖθεν προσγενομένην δύναμιν τῶν Ἑλλήνων, πολλοὺς δὲ βαρβάρους μισθωσάμενοι, καὶ Ἴβηρας καὶ ἄλλους τῶν ἐκεῖ ὁμολογουμένως νῦν βαρβάρων μαχιμωτάτους, τριήρεις δὲ πρὸς ταῖς ἡμετέραις πολλὰς ναυπηγησά-

5. *τῆς — μετριώτεροι*, i. e. *μετριώτεροι ἢ κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἀκολασίαν*, sc. *τοῦ δήμου*. zu 4, 61, 4. — *τῶν πάλαι* ist Mascul. z. B. *Κύλων* war einer *τῶν πάλαι*. 1, 126, 3.

6. *τοῦ ξύμπαντος*, nicht einer einzelnen Partei, wie unsre Gegner, die Ochlokraten. — *ἐν ᾧ σχήματι*, dies war aber die demokratische Verfassung. — *καὶ — λοιδορήσαιμι*. Die Richtigkeit des Textes angenommen wäre bei *χεῖρον* zu ergänzen *γιγνώσκοιμι*, und *ἂν* auch bei *λοιδορήσαιμι* zu denken: „*et ego non minus quam alius quisquam* (vel *et ego eo magis*) *intelligam, quo magis vel obiurgem*, i. e. *quo iustiorem causam obiurgandi habeam*.“ P. Über *ὅσῳ* zu 5, 108. Befriedigend ist jedoch diese Erklärung durchaus nicht. Aus der Erläuterung des Schol.: *αὐτὸς ἂν ἐγὼ οὐδενὸς χεῖρον λοιδορήσαιμι, ὅσῳ καὶ μέγιστα ὑπ' αὐτῆς ἠδίκημαι* ist zu vermuten, dafs Worte des Sinnes, den der Schol. andeutet, im Texte ausgefallen sind. — *ὁμολ. ἀνοίας* Bezeichnung der Demokratie. — *καὶ τὸ κτέ.* Man mufs diesen Satz (mit Arnold) als Fortsetzung des bei *τοῦ ξυνδιασῴζειν* unterbrochenen Gedankens, das Dazwischenstehende also als parenthetisch ansehn.

90. 2. *τῆς Καρχ. ἀρχῆς*. Diese erstreckte sich damals, abgesehen von Afrika, über Sardinien, Corsica u. einige Küstenpunkte Siciliens. — *καὶ αὐτῶν*, und sie selbst.

3. *τῶν — μαχιμωτάτους*. Konstr. *τῶν ἐκεῖ βαρβάρων ὁμολογουμένως νῦν μαχιμωτάτους*, ein nicht härteres Hyperbaton als viele andere bei Thuk. Die Lesart einer Hd. *μαχιμωτάτων* scheint Korr. zu sein. Bekk. (und Stahl) will *βαρβάρων*

μενοι, ἐχούσης τῆς Ἰταλίας ξύλα ἄφθονα, αἷς τὴν Πελοπόννησον πέριξ πολιορκοῦντες καὶ τῷ πεζῷ ἅμα ἐκ γῆς ἐφορμαῖς τῶν πόλεων τὰς μὲν βίᾳ λαβόντες, τὰς δ' ἐντειχισάμενοι ῥᾳδίως ἠλπίζομεν καταπολεμήσειν καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τοῦ ξύμπαντος 4 Ἑλληνικοῦ ἄρξειν. χρήματα δὲ καὶ σῖτον, ὥστε εὐπορώτερον γίγνεσθαί τι αὐτῶν, αὐτὰ τὰ προσγενόμενα ἐκεῖθεν χωρία ἔμελλε διαρκῆ ἄνευ τῆς ἐνθένδε προσόδου παρέξειν.

91. „Τοιαῦτα μὲν περὶ τοῦ νῦν οἰχομένου στόλου παρὰ τοῦ τὰ ἀκριβέστατα εἰδότος ὡς διενοήθημεν ἀκηκόατε· καὶ ὅσοι ὑπόλοιποι στρατηγοί, ἢν δύνωνται, ὁμοίως αὐτὰ πράξουσιν. 2 ὡς δέ, εἰ μὴ βοηθήσετε, οὐ περιέσται τἀκεῖ, μάθετε ἤδη. Σικελιῶται γὰρ ἀπειρότεροι μέν εἰσιν, ὅμως δ' ἂν ξυστραφέντες ἀθρόοι καὶ νῦν ἔτι περιγένοιντο. Συρακόσιοι δὲ μόνοι μάχῃ τε ἤδη πανδημεὶ ἡσσημένοι καὶ ναυσὶν ἅμα κατειργόμενοι ἀδύ- 3 νατοι ἔσονται τῇ νῦν Ἀθηναίων ἐκεῖ παρασκευῇ ἀντισχεῖν. καὶ εἰ αὕτη ἡ πόλις ληφθήσεται, ἔχεται καὶ ἡ πᾶσα Σικελία καὶ εὐθὺς καὶ Ἰταλία· καὶ ὃν ἄρτι κίνδυνον ἐκεῖθεν προεῖπον, 4 οὐκ ἂν διὰ μακροῦ ὑμῖν ἐπιπέσοι. ὥστε μὴ περὶ τῆς Σικελίας τις οἰέσθω μόνον βουλεύειν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς Πελοποννήσου, εἰ μὴ ποιήσετε τάδε ἐν τάχει, στρατιάν τε ἐπὶ νεῶν πέμψετε τοιαύτην ἐκεῖσε οἵτινες αὐτερέται κομισθέντες καὶ ὁπλιτεύσουσιν εὐθύς, καὶ ὃ τῆς στρατιᾶς ἔτι χρησιμώτερον εἶναι νομίζω, ἄνδρα Σπαρτιάτην ἄρχοντα, ὡς ἂν τούς τε παρόντας ξυντάξῃ καὶ τοὺς μὴ θέλοντας προσαναγκάσῃ· οὕτω γὰρ οἵ τε ὑπάρχοντες ὑμῖν φίλοι θαρσήσουσι μᾶλλον καὶ οἱ ἐνδοιάζοντες ἀδε- 5 έστερον προσίασι. καὶ τὰ ἐνθάδε χρὴ ἅμα φανερώτερον ἐκπολεμοῦν, ἵνα Συρακόσιοί τε νομίζοντες ὑμᾶς ἐπιμελεῖσθαι

streichen. — *αἷς* Konj. von Duker für das schwerl. haltbare *οἷς*. — *ἐκ γῆς ἐφορμαῖς*, durch Angriffe von der Landseite. Das Wort sonst nur bei Dichtern. — *ἐντειχισάμενοι* = *περιτειχίσαντες*. — *καταπολεμήσειν*, sc. *αὐτήν*.

4. *τὶ αὐτῶν*, „jeder dieser Pläne. s. 92. 1.“ Kr.

91. 3. *ἔχεται*. Inwiefern ist das Präsens hier signifikanter als das Futurum?

4. *στρατιάν τε κτἑ.* Epexegese zu *τάδε ποιήσετε*, ohne Partikel angeschlossen. zu 2, 60, 4. — *ὡς ἂν — ξυντάξῃ*, damit er (allenfalls, womöglich) organisiere. *ὡς ἄν* c. coni. bei anderen öfters, bei Thuk. nur hier.

5. *ἐκπολεμοῦν*, verfeinden, wie 77, 2. *ἐκπολεμεῖν*, wie die Hdd. hier und 8, 57, 1 haben, scheint in diesem Sinne nicht statthaft und mit Recht auch Xen. Hell. 5, 4, 20. Demosth. Olynth. 1, 7 von Dindorf in *ἐκπολεμοῦν* verwandelt zu sein. — *φανερώτερον*. In demselben Sinne 88, 8 *σαφέστερον* und ähnlich 73, 2 *βεβαιότερον*.

μᾶλλον ἀντέχωσι καὶ Ἀθηναῖοι τοῖς ἑαυτῶν ἧσσον ἄλλην ἐπικουρίαν πέμπωσι. τειχίζειν δὲ χρὴ Δεκέλειαν τῆς Ἀττικῆς, 6 ὅπερ Ἀθηναῖοι μάλιστα ἀεὶ φοβοῦνται, καὶ μόνου αὐτοῦ νομίζουσι τῶν ἐν τῷ πολέμῳ οὐ διαπεπειρᾶσθαι. βεβαιότατα δ' ἄν τις οὕτω τοὺς πολεμίους βλάπτοι, εἰ, ἃ μάλιστα δεδιότας αὐτοὺς αἰσθάνοιτο, ταῦτα σαφῶς πυνθανόμενος ἐπιφέροι· εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ἀκριβέστατα ἑκάστους τὰ σφέτερα αὐτῶν δεινὰ ἐπισταμένους φοβεῖσθαι. ἃ δ' ἐν τῇ ἐπιτειχίσει αὐτοὶ ὠφελούμενοι τοὺς ἐναντίους κωλύσετε, πολλὰ παρεὶς τὰ μέγιστα 7 κεφαλαιώσω. οἷς τε γὰρ ἡ χώρα κατεσκεύασται, τὰ πολλὰ πρὸς ὑμᾶς τὰ μὲν ληφθέντα, τὰ δ' αὐτόματα ἥξει· καὶ τὰς τοῦ Λαυρίου τῶν ἀργυρείων μετάλλων προσόδους καὶ ὅσα ἀπὸ γῆς καὶ δικαστηρίων νῦν ὠφελοῦνται εὐθὺς ἀποστερήσονται, μάλιστα δὲ τῆς ἀπὸ τῶν ξυμμάχων προσόδου ἧσσον διαφορουμένης, οἳ τὰ παρ' ὑμῶν νομίσαντες ἤδη κατὰ κράτος πολεμεῖσθαι ὀλιγωρήσουσι.

92. „Γίγνεσθαι δέ τι αὐτῶν καὶ ἐν τάχει καὶ προθυμότερον ἐν ὑμῖν ἐστιν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ὥς γε δυνατά, (καὶ οὐχ ἁμαρτήσεσθαι οἶμαι γνώμης) πάνυ θαρσῶ. καὶ χείρων οὐ- 2 δενὶ ἀξιῶ δοκεῖν ὑμῶν εἶναι, εἰ τῇ ἐμαυτοῦ μετὰ τῶν πολεμιωτάτων, φιλόπολίς ποτε δοκῶν εἶναι, νῦν ἐγκρατῶς ἐπέρχομαι, οὐδὲ ὑποπτεύεσθαί μου ἐς τὴν φυγαδικὴν προθυμίαν τὸν λόγον. φυγάς τε γάρ εἰμι τῆς τῶν ἐξελασάντων πονηρίας καὶ 3

6. ὅπερ, nämlich τὸ τειχίζειν, nicht τὸ τὴν Δεκέλειαν τειχίζειν. — μόνου αὐτοῦ, Fortsetzung des Relativsatzes durch ein selbständiges Glied; zu 2, 72. 1. — αὐτούς, selbst.

7. ἐπιτειχίσει. zu 1, 142, 3. — κωλύσετε, sc. ὠφελεῖσθαι. — αὐτόματα ἥξει scheint namentl. auf die Sklaven zu gehn. s. 7, 27, 5. — δικαστηρίων, indem näml. bei einem einheimischen Kriege Störungen im Gerichtswesen eintreten. St. will mit Meineke und Madvig: δεκατευτηρίων. — τῆς κτέ. hängt von ἀποστερήσονται ab, ein Wechsel der Casus, wie 82, 2. 85, 2. Bloomf. führt Eurip. Troad. 374 an. — διαφορουμένης, hinübergebracht wird, von den Inseln nach Athen. Die Bedeutung ist zweifelhaft, da es wohl 100, 3 nicht diese, sondern die von διαρπάζειν hat. Herwerden will ἧσσον διαφορουμένης tilgen oder ἧσσον δὴ φερομένης lesen, Madvig διαπορευσομένης oder διακομιουμένης und εἰ für οἳ — alles nicht unbedenklich.

92. 2. Zu οὐδέ ergänze ἀξιῶ, denn auf den Inf. bezogen müfste es μηδέ heifsen. — ἐς, in Bezug auf, wegen. — φυγαδικὴν προθ., Flüchtlingseifer, ein kühner Ausdruck. Emigranten pflegen den gröfsten Fanatismus zu zeigen.

3. φυγάς κτέ. Die folgenden Definitionen sind wohl absichtlich von Thuk. so angelegt, dafs sie durch ihre geistreiche Paradoxie und geschraubte Sophistik ein Bild der innern Unwahrheit und Zerfahrenheit des Alkib. geben sollen. —

οὐ τῆς ὑμετέρας, ἢν πείθησθέ μοι, ὠφελίας· καὶ πολεμιώτεροι οὐχ οἱ τοὺς πολεμίους που βλάψαντες ὑμεῖς ἢ οἱ τοὺς φίλους 4 ἀναγκάσαντες πολεμίους γενέσθαι. τό τε φιλόπολι οὐκ ἐν ᾧ ἀδικοῦμαι ἔχω, ἀλλ' ἐν ᾧ ἀσφαλῶς ἐπολιτεύθην. οὐδ' ἐπὶ πατρίδα οὖσαν ἔτι ἡγοῦμαι νῦν ἰέναι, πολὺ δὲ μᾶλλον τὴν οὐκ οὖσαν ἀνακτᾶσθαι. καὶ φιλόπολις οὗτος ὀρθῶς, οὐχ ὃς ἂν τὴν ἑαυτοῦ ἀδίκως ἀπολέσας μὴ ἐπίῃ, ἀλλ' ὃς ἂν ἐκ παν- 5 τὸς τρόπου διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν πειραθῇ αὐτὴν ἀναλαβεῖν. οὕτως ἐμοί τε ἀξιῶ ὑμᾶς καὶ ἐς κίνδυνον καὶ ἐς ταλαιπωρίαν πᾶσαν ἀδεῶς χρῆσθαι, ὦ Λακεδαιμόνιοι, γνόντας τοῦτον δὴ τὸν ὑφ' ἁπάντων προσβαλλόμενον λόγον, ὡς εἰ πολέμιός γε ὢν σφόδρα ἔβλαπτον, κἂν φίλος ὢν ἱκανῶς ὠφελοίην, ὅσῳ τὰ μὲν Ἀθηναίων οἶδα, τὰ δ' ὑμέτερα ᾔκαζον, καὶ αὐτοὺς νῦν νομίσαντας περὶ μεγίστων δὴ τῶν διαφερόντων βουλεύεσθαι μὴ ἀποκνεῖν τὴν ἐς τὴν Σικελίαν τε καὶ ἐς τὴν Ἀττικὴν στρατείαν, ἵνα τά τε ἐκεῖ βραχεῖ μορίῳ ξυμπαραγενόμενοι μεγάλα σώσητε καὶ Ἀθηναίων τήν τε οὖσαν καὶ τὴν μέλλουσαν δύναμιν καθέλητε καὶ μετὰ ταῦτα αὐτοί τε ἀσφαλῶς οἰκῆτε καὶ τῆς ἁπάσης Ἑλλάδος ἑκούσης καὶ οὐ βίᾳ, κατ' εὔνοιαν δὲ ἡγῆσθε."

Dafs *φυγάς* eine andere Bezeichnung zu *πονηρίας* als zu *ὠφελίας* hat, ist klar. — Für *ἢ* sollte man der Stellung der Negat. gemäfs *ἀλλά* erwarten. Ebenso 2, 37, 1. 4, 62, 2. Dagegen *ἀλλά* 1, 83, 2. 2, 43, 2. 44, 4. — *τοὺς φίλους* meint zunächst den Redner selbst. *οἱ ἀναγκάσαντες* sind die Feinde des Alk. in Athen.

4. *ἐν ᾧ*, in einer Lage, wo. Aus *ἔχω* ergänze zum zweiten Gliede *εἶχον*. zu 3, 40, 2. — *τὴν οὐκ οὖσαν* sc. *πατρίδα* Athen. — *πειραθῇ*. zu zu 2, 5, 5.

5. *ἐμοί τε* (Bkk.) st. *ἔμοι γε* wegen *καὶ αὐτούς*. — *κἂν* nur zwei Hdd., doch richtig, für die Vulg. *καὶ ἄν*. Diese beiden Hdd. (die eine in der Bibliothek des Vatikan und die andere zu Paris, letztere jedoch nur bis 7, 49 gehend) haben von hier an viele eigentümliche, oft sehr gute oder allein richtige Lesarten. Da diese an den eklatanten Stellen von den neuern Kritikern mit Recht allgemein anerkannt und aufgenommen worden sind, wie gleich nachher *ἡγῆσθε* (Vulg. *ἡγήσησθε*), 95, 2 *Θηβαίων* (Vulg. *Ἀθηναίων*), 98, 1 *ἱππῆς* (Vulg. fehlt es), so halte ich es für eine Forderung der Konsequenz, sie auch an allen übrigen Stellen aufzunehmen, wo sie nicht geradezu schlechter als die Vulg. oder augenfällige Korrekturen sind. Jedoch nehme ich Anstand, in dieser Ausgabe, deren Plan eine eingehendere kritische Begründung ausschliefst, dieser Forderung in weiterem Umfange Folge zu geben, und beschränke mich, indem ich die unzweifelhaften, von allen neuern Ausgaben bereits aufgenommenen Verbesserungen der Vulg. aus jenen Hdd. unerwähnt lasse, darauf, nur in solchen Stellen, wo die Neuern nicht übereinstimmen und ich selbst den genannten Hdd. folge, dieselben ausdrücklich anzuführen (V. und H.). — *ὅσῳ*, da. 89, 6. — *ᾔκαζον*. zu 2, 54, 5. — *καὶ αὐτοὺς κτέ.* hängt noch von *ἀξιῶ* ab.

93. *Ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης τοσαῦτα εἶπεν. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι διανοούμενοι μὲν καὶ αὐτοὶ πρότερον στρατεύειν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, μέλλοντες δ' ἔτι καὶ περιορώμενοι, πολλῷ μᾶλλον ἐπερρώσθησαν διδάξαντος ταῦτα ἕκαστα αὐτοῦ καὶ νομίσαντες παρὰ τοῦ σαφέστατα εἰδότος ἀκηκοέναι· ὥστε τῇ ἐπιτειχίσει τῆς Δεκελείας προσεῖχον ἤδη τὸν νοῦν, καὶ τὸ παραυτίκα καὶ τοῖς ἐν τῇ Σικελίᾳ πέμπειν τινὰ τιμωρίαν. καὶ Γύλιππον τὸν Κλεανδρίδου προστάξαντες ἄρχοντα τοῖς Συρακοσίοις, ἐκέλευον μετ' ἐκείνων καὶ τῶν Κορινθίων βουλευόμενον ποιεῖν ὅπῃ ἐκ τῶν παρόντων μάλιστα καὶ τάχιστά τις ὠφελία ἥξει τοῖς ἐκεῖ. ὁ δὲ δύο μὲν ναῦς τοὺς Κορινθίους ἤδη ἐκέλευέν οἱ πέμπειν ἐς Ἀσίνην, τὰς δὲ λοιπὰς παρασκευάζεσθαι ὅσας διανοοῦνται πέμπειν καί, ὅταν καιρὸς ᾖ, ἑτοίμας εἶναι πλεῖν. ταῦτα δὲ ξυνθέμενοι ἀνεχώρουν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος.* 2 3

Ἀφίκετο δὲ καὶ ἡ ἐκ τῆς Σικελίας τριήρης τῶν Ἀθηναίων, ἣν ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ ἐπί τε χρήματα καὶ ἱππέας. καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ἐψηφίσαντο τήν τε τροφὴν πέμπειν τῇ στρατιᾷ καὶ τοὺς ἱππέας. καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, καὶ ἕβδομον καὶ δέκατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα τῷδε ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν. 4

94. *Ἅμα δὲ τῷ ἦρι εὐθὺς ἀρχομένῳ τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους οἱ ἐν τῇ Σικελίᾳ Ἀθηναῖοι ἄραντες ἐκ τῆς Κατάνης παρέπλευσαν ἐπὶ Μεγάρων τῶν ἐν τῇ Σικελίᾳ, οὓς ἐπὶ Γέλωνος τοῦ τυράννου, ὥσπερ καὶ πρότερόν μοι εἴρηται, ἀναστήσαντες Συρακόσιοι αὐτοὶ ἔχουσι τὴν γῆν. ἀποβάντες δὲ ἐδῄωσαν τούς τε ἀγροὺς καὶ ἐλθόντες ἐπὶ ἔρυμά τι τῶν Συρακοσίων καὶ οὐχ ἑλόντες, αὖθις καὶ πεζῇ καὶ ναυσὶ παρακομισθέντες ἐπὶ τὸν Τηρίαν ποταμὸν τό τε πεδίον ἀναβάντες ἐδῄουν* 2

93. 1. *περιορώμενοι* wie 5, 31, 6. 2. *πέμπειν*, der Inf., indem statt *προσεῖχον τὸν νοῦν* vielmehr gedacht wird *ἐν νῷ εἶχον*. — *μετ' ἐκείνων*, *τῶν Συρακ.*, doch werden hier nur die Gesandten derselben verstanden.

3. *Ἀσίνη* entw. das messenische oder das lakonische. — *τὰς λοιπάς* ist hier Obj., gleich nachher Subj.

4. *ἀπέστειλαν*. 74, 2. — *τροφήν*, Sold.

94. Jahr 414. — 1. *Μεγάρων* nur hier ohne Artikel (vgl. zu 49, 4), vielleicht weil *τῶν ἐν τῇ Σικ.* folgt, was allerdings auch fehlen durfte. Der Vatic. hat *Μεγαρέων*, was wegen *οὓς* gut paſst. — *πρότερον*. Kap. 4, 2.

2. *Τηρίαν* 50, 3. — *ἀναβάντες* bezieht sich natürlich nur auf die Landtruppen. Cl. glaubt, *πεζῇ* bezöge sich bloſs auf den Weg von dem Kastell bis an die Küste, und meint, die Truppen seien eingeschifft worden und dann wieder gelandet. Daher schreibt er: *ἀποβάντες* ganz unnötig.

καὶ τὸν σῖτον ἐνεπίμπρασαν, καὶ τῶν Συρακοσίων περιτυχόντες τισὶν οὐ πολλοῖς καὶ ἀποκτείναντές τέ τινας καὶ τροπαῖον στή-
3 σαντες ἀνεχώρησαν ἐπὶ τὰς ναῦς. καὶ ἀποπλεύσαντες ἐς Κατάνην, ἐκεῖθεν δὲ ἐπισιτισάμενοι πάσῃ τῇ στρατιᾷ ἐχώρουν ἐπὶ Κεντόριπα, Σικελῶν πόλισμα, καὶ προσαγαγόμενοι ὁμολογίᾳ ἀπῇσαν, πιμπράντες ἅμα τὸν σῖτον τῶν τε Ἰνησσαίων καὶ τῶν
4 Ὑβλαίων. καὶ ἀφικόμενοι ἐς Κατάνην καταλαμβάνουσι τούς τε ἱππέας ἥκοντας ἐκ τῶν Ἀθηνῶν πεντήκοντα καὶ διακοσίους ἄνευ τῶν ἵππων μετὰ σκευῆς, ὡς αὐτόθεν ἵππων πορισθησομένων, καὶ ἱπποτοξότας τριάκοντα καὶ τάλαντα ἀργυρίου τριακόσια.

95. Τοῦ δ' αὐτοῦ ἦρος καὶ ἐπ' Ἄργος στρατεύσαντες Λακεδαιμόνιοι μέχρι μὲν Κλεωνῶν ἦλθον, σεισμοῦ δὲ γενομένου ἀπεχώρησαν. καὶ Ἀργεῖοι μετὰ ταῦτα ἐσβαλόντες ἐς τὴν Θυρεᾶτιν ὅμορον οὖσαν λείαν τῶν Λακεδαιμονίων πολλὴν ἔλαβον,
2 ἣ ἐπράθη ταλάντων οὐκ ἔλασσον πέντε καὶ εἴκοσι. καὶ ὁ Θεσπιέων δῆμος ἐν τῷ αὐτῷ θέρει οὐ πολὺ ὕστερον ἐπιθέμενος τοῖς τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν οὐ κατέσχεν, ἀλλὰ βοηθησάντων Θηβαίων οἱ μὲν ξυνελήφθησαν, οἱ δ' ἐξέπεσον Ἀθήναζε.

96. Καὶ οἱ Συρακόσιοι τοῦ αὐτοῦ θέρους ὡς ἐπύθοντο τούς [τε] ἱππέας ἥκοντας τοῖς Ἀθηναίοις καὶ μέλλοντας ἤδη ἐπὶ σφᾶς ἰέναι, νομίσαντες, ἐὰν μὴ τῶν Ἐπιπολῶν κρατήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι, χωρίου ἀποκρήμνου τε καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως εὐθὺς κειμένου, οὐκ ἂν ῥᾳδίως σφᾶς, οὐδ' εἰ κρατοῖντο μάχῃ, ἀποτειχισθῆναι, διενοοῦντο τὰς προσβάσεις αὐτῶν φυλάσσειν, ὅπως μὴ κατὰ ταῦτα λάθωσι σφᾶς ἀναβάντες οἱ πολέμιοι· οὐ
2 γὰρ ἂν ἄλλῃ γε αὐτοὺς δυνηθῆναι. ἐξήρτηται γὰρ τὸ ἄλλο χωρίον καὶ μέχρι τῆς πόλεως ἐπικλινές τέ ἐστι καὶ ἐπιφανὲς πᾶν ἔσω· καὶ ὠνόμασται ὑπὸ τῶν Συρακοσίων διὰ τὸ ἐπι-
3 πολῆς τοῦ ἄλλου εἶναι Ἐπιπολαί. καὶ οἱ μὲν ἐξελθόντες παν-

3. *τὰ Κεντόριπα* unweit des Symaithos. — *Σικελῶν*, dafür B. (Textausg.) setzt: *Σικελικόν*. — *Ἰνησσαίων*, Bewohner des Städchens *Ἴνησσα*. 3, 103, 1. — *Ὑβλαίων* 62, 5.

95. 1. *Κλεωνῶν* 5, 67, 2. — *Θυρεᾶτιν* 2, 27, 2.

2, *κατέσχεν* wie 39, 2.

96. 1. [*τε*] fehlt in V und H. Es entsteht durch *τε* nur ein schwerlich richtiges Anakoluth. — *εὐθύς*, „gleich, indem der Betrachter als aus der Stadt kommend gedacht wird." Kr. — *αὐτῶν*, *τῶν Ἐπιπολῶν*. — *κατὰ ταῦτα*, an diesen Stellen, wie 2, 69, 1. Ähnl. 5, 27, 1. 6, 10, 2.

2. *ἐξήρτηται* vom Terrain gebraucht wie unser abhängig. Stahl verlangt *ἐξῆρται*.

δημεὶ ἐς τὸν λειμῶνα ⟨τὸν⟩ παρὰ τὸν Ἄναπον ποταμὸν ἅμα τῇ ἡμέρᾳ (ἐτύγχανον γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ περὶ τὸν Ἑρμοκράτη στρατηγοὶ ἄρτι παρειληφότες τὴν ἀρχήν), ἐξέτασίν τε ὅπλων ἐποιοῦντο καὶ ἑξακοσίους λογάδας τῶν ὁπλιτῶν ἐξέκριναν πρότερον, ὧν ἦρχε Διόμιλος, φυγὰς ἐξ Ἄνδρου, ὅπως τῶν τε Ἐπιπολῶν εἶεν φύλακες, καὶ ἢν ἐς ἄλλο τι δέῃ, ταχὺ ξυνεστῶτες παραγίγνωνται.

97. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ταύτης τῆς νυκτός, ᾗ τῇ ἐπιγιγνομένῃ ἡμέρᾳ ἐξητάζοντο, [καὶ] ἔλαθον αὐτοὺς παντὶ ἤδη τῷ στρατεύματι ἐκ τῆς Κατάνης σχόντες κατὰ τὸν Λέοντα καλούμενον, ὃς ἀπέχει τῶν Ἐπιπολῶν ἓξ ἢ ἑπτὰ σταδίους, καὶ τοὺς πεζοὺς ἀποβιβάσαντες, ταῖς τε ναυσὶν ἐς τὴν Θάψον καθορμισάμενοι· ἔστι δὲ χερσόνησος μὲν ἐν στενῷ ἰσθμῷ προύχουσα ἐς τὸ πέλαγος, τῆς δὲ Συρακοσίων πόλεως οὔτε πλοῦν οὔτε ὁδὸν πολλὴν ἀπέχει. 2 καὶ ὁ μὲν ναυτικὸς στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ Θάψῳ διασταυρωσάμενος τὸν ἰσθμὸν ἡσύχαζεν· ὁ δὲ πεζὸς ἐχώρει εὐθὺς δρόμῳ πρὸς τὰς Ἐπιπολὰς καὶ φθάνει ἀναβὰς κατὰ τὸν Εὐρύηλον πρὶν τοὺς Συρακοσίους αἰσθομένους ἐκ τοῦ λειμῶνος καὶ τῆς ἐξετάσεως παραγενέσθαι. 3 ἐβοήθουν δὲ οἵ τε ἄλλοι ὡς ἕκαστος τάχους εἶχε καὶ οἱ περὶ τὸν Διόμιλον ἑξακόσιοι· στάδιοι δὲ πρὶν προσμῖξαι ἐκ τοῦ λειμῶνος ἐγίγνοντο αὐτοῖς οὐκ ἔλασσον ἢ πέντε καὶ εἴκοσι. 4 προσπεσόντες οὖν αὐτοῖς τοιούτῳ τρόπῳ ἀτακτότερον καὶ μάχῃ νικηθέντες οἱ Συρακόσιοι ἐπὶ ταῖς Ἐπιπολαῖς ἀνεχώρησαν ἐς τὴν πόλιν· καὶ ὅ τε Διόμιλος ἀποθνῄσκει καὶ τῶν ἄλλων ὡς τριακόσιοι. 5 καὶ μετὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι τροπαῖόν τε στήσαν-

3. *παρὰ τὸν Ἄναπον π.* Da sich diese Worte mit dem Vb. nicht füglich verbinden lassen, auch die Bedingungen, unter denen sonst der Art. bei präpositionalen Attributen fehlen kann (zu 1, 18, 1. 51, 4), hier nicht vorhanden sind, so dürfte nach Krügers Konj. zu lesen sein *τὸν παρὰ τὸν Ἄ. π.* — *ἐτύγχανον κτἑ.* mit Bezug auf 73, 1. — *ἑξακοσίους* Valla, A. Portus und die Neuern wegen 97, 3. 7, 43, 4 statt *ἑπτακοσίους.* — *εἶεν — παραγίγνωνται.* 3, 22, 8.

97. 1. *ἐξητάζοντο* geht ohne Zweifel auf die Syrak. Um diesen Sinn zu erhalten, haben wir mit Pp. nach *νυκτός* das Relativum *ᾗ* eingeschoben. Der Gedanke: in dieser Nacht, auf welche der Tag folgte, an dem sie die Musterung hielten. *καί* vor *ἔλαθον* scheint mit Madvig getilgt werden zu müssen als Glossem, welches infolge des ausgelassenen Relat. *ᾗ* entstanden ist. — *Θάψον.* Die Halbinsel Thapsos liegt nordwestlich von Leon. Jetzt heifst sie Magnisi.

2. *Εὐρύηλον*, westlich von dem Plateau Epipolai.

τες καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀποδόντες τοῖς Συρακοσίοις, πρὸς τὴν πόλιν αὐτὴν τῇ ὑστεραίᾳ ἐπικαταβάντες, ὡς οὐκ ἐπεξῇσαν αὐτοῖς, ἐπαναχωρήσαντες φρούριον ἐπὶ τῷ Λαβδάλῳ ᾠκοδόμησαν ἐπ' ἄκροις τοῖς κρημνοῖς τῶν Ἐπιπολῶν ὁρῶν πρὸς τὰ Μέγαρα, ὅπως εἴη αὐτοῖς, ὁπότε προΐοιεν ἢ μαχούμενοι ἢ τειχιοῦντες, τοῖς τε σκεύεσι καὶ τοῖς χρήμασιν ἀποθήκη.

98. Καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον αὐτοῖς ἦλθον ἔκ τε Ἐγέστης ἱππῆς τριακόσιοι καὶ Σικελῶν καὶ Ναξίων καὶ ἄλλων τινῶν ὡς ἑκατόν· καὶ Ἀθηναίων ὑπῆρχον πεντήκοντα καὶ διακόσιοι, οἷς ἵππους τοὺς μὲν παρ' Ἐγεσταίων καὶ Καταναίων ἔλαβον, τοὺς δ' ἐπρίαντο, καὶ ξύμπαντες πεντήκοντα καὶ ἑξακόσιοι 2 ἱππῆς ξυνελέγησαν. καὶ καταστήσαντες ἐν τῷ Λαβδάλῳ φυλακὴν ἐχώρουν πρὸς τὴν Συκῆν οἱ Ἀθηναῖοι, ἵναπερ καθεζόμενοι ἐτείχισαν τὸν κύκλον διὰ τάχους. καὶ ἔκπληξιν τοῖς Συρακοσίοις παρέσχον τῷ τάχει τῆς οἰκοδομίας. καὶ ἐπεξελθόντες 3 μάχην διενοοῦντο ποιεῖσθαι καὶ μὴ περιορᾶν. καὶ ἤδη ἀντιπαραταssομένων ἀλλήλοις οἱ τῶν Συρακοσίων στρατηγοὶ ὡς ἑώρων σφίσι τὸ στράτευμα διεσπασμένον τε καὶ οὐ ῥᾳδίως ξυνταssόμενον, ἀνήγαγον πάλιν ἐς τὴν πόλιν πλὴν μέρους τινὸς τῶν ἱππέων· οὗτοι δὲ ὑπομένοντες ἐκώλυον τοὺς Ἀθηναίους 4 λιθοφορεῖν τε καὶ ἀποσκίδνασθαι μακροτέραν. καὶ τῶν Ἀθηναίων φυλὴ μία τῶν ὁπλιτῶν καὶ οἱ ἱππῆς μετ' αὐτῶν πάντες ἐτρέψαντο τοὺς τῶν Συρακοσίων ἱππέας προσβαλόντες, καὶ ἀπέκτεινάν τέ τινας καὶ τροπαῖον τῆς ἱππομαχίας ἔστησαν.

99. Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ οἱ μὲν ἐτείχιζον τῶν Ἀθηναίων τὸ

5. *ἐπικαταβάντες.* zu 4, 11, 1. — *Λαβδάλῳ.* Labdalon lag am nördl. Rande von Epipolai. — *προΐοιεν* Konj. von F. Portus, die wegen der häufigen Verwechselung von *προ-* und *προσ-* in den Hdd. dem weniger passenden *προσίοιεν* vorzuziehen ist.

98. 2. *Συκῆν*, nicht der Stadtteil *Τύχη*, mit dem es gar nichts gemein hat, sondern wohl eher in der Mitte der Epipolai zu suchen. — *τὸν κύκλον.* Der Sinn des Art., sowie des Wortes selbst, ist zweifelhaft. Am wahrscheinlichsten nimmt Arnold, unter Bezug auf 99, 1. 101, 1 an, dass *ὁ κύκλος* ein Teil der Circumvallation war, andrerseits aber zugleich ein vollständiges Werk für sich — eine Art verschanztes Lager, welches den Verbindungspunkt und Schlüssel der beiden Linien bildete, die bezüglich nach Trogilos und nach dem grofsen Hafen laufen sollten. Der Art. würde dann ein solches „kreisförmiges Werk" als einen bekannten und notwendigen Bestandteil der Circumvallation bezeichnen. Übrigens spricht Thuk. auch sonst zuweilen so, als setzte er Leser voraus, welche die Lokalität kennen, z. B. 100, 1 *παρὰ τὴν πυλίδα.*

4. *φυλή*, zu 3, 90, 2.

99. 1. *τὸ — τεῖχος*, die im Norden des kreisförmigen Wer-

πρὸς βορέαν τοῦ κύκλου τεῖχος, οἱ δὲ λίθους καὶ ξύλα ξυμφοροῦντες παρέβαλλον ἐπὶ τὸν Τρώγιλον καλούμενον ἀεί, ᾗπερ βραχύτατον ἐγίγνετο αὐτοῖς ἐκ τοῦ μεγάλου λιμένος ἐπὶ τὴν ἑτέραν θάλασσαν τὸ ἀποτείχισμα. 2 *οἱ δὲ Συρακόσιοι οὐχ ἥκιστα Ἑρμοκράτους τῶν στρατηγῶν ἐσηγησαμένου μάχαις μὲν πανδημεὶ πρὸς Ἀθηναίους οὐκέτι ἐβούλοντο διακινδυνεύειν, ὑποτειχίζειν δὲ ἄμεινον ἐδόκει εἶναι ᾗ ἐκεῖνοι ἔμελλον ἄξειν τὸ τεῖχος, καί, εἰ φθάσειαν, ἀποκλῄσεις γίγνεσθαι, καὶ ἅμα καὶ ἐν τούτῳ, εἰ ἐπιβοηθοῖεν, μέρος ἀντιπέμπειν αὐτοὺς τῆς στρατιᾶς· καὶ φθάνειν ἂν αὐτοὶ προκαταλαμβάνοντες σταυροῖς τὰς ἐφόδους, ἐκείνους δὲ ἂν παυομένους τοῦ ἔργου πάντας [ἂν] πρὸς σφᾶς τρέπεσθαι.* 3 *ἐτείχιζον οὖν ἐξελθόντες ἀπὸ τῆς σφετέρας πόλεως ἀρξάμενοι, κάτωθεν τοῦ κύκλου τῶν Ἀθηναίων ἐγκάρσιον τεῖχος ἄγοντες, τάς τε ἐλάας ἐκκόπτοντες τοῦ τεμένους καὶ πύργους ξυλίνους καθιστάντες.* 4 *αἱ δὲ νῆες τῶν Ἀθηναίων οὔπω ἐκ τῆς Θάψου περιεπεπλεύκεσαν ἐς τὸν μέγαν λιμένα, ἀλλ' ἔτι οἱ Συρακόσιοι ἐκράτουν τῶν περὶ τὴν θάλασσαν, κατὰ γῆν δ' ἐκ τῆς Θάψου οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ἐπιτήδεια ἐπήγοντο.*

100. *Ἐπειδὴ δὲ τοῖς Συρακοσίοις ἀρκούντως ἐδόκει ἔχειν ὅσα τε ἐσταυρώθη καὶ ᾠκοδομήθη τοῦ ὑποτειχίσματος, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι [αὐτοὺς] οὐκ ἦλθον κωλύσοντες, φοβούμενοι μὴ σφίσι δίχα γιγνομένοις ῥᾷον μάχωνται, καὶ ἅμα τὴν καθ' αὐτοὺς*

kes aufzuführende Mauer. — *παρέβαλλον*, schichteten auf, mit *ἐπὶ τὸν Τρ.* verbunden, weil diese Steine und Balken die nach Trogilos einzuhaltende Linie markierten. — *ᾗπερ κτέ.* Die ganze Mauer sollte also den Landvorsprung, auf dem Syrakus liegt, isolieren. — *τὴν ἑτέραν θάλασσαν* ist das Meer im Norden dieses Vorsprunges.

2. *ὑποτειχίζειν*, entgegenbauen, näml. eine Quermauer, welche die Linie der Ath. schneiden sollte. — *εἰ ἐπιβοηθοῖεν*, sc. *οἱ Ἀθ.*, um es zu hindern. — *αὐτούς*, sie selbst, die Lesart der Hdd., die teils in *αὐτοῖς*, teils in *αὐτοί* geändert ist, hat die Ausgabe bei E. hergestellt. Der acc. c. inf. hängt von *ἄμεινον εἶναι* ab; ebenso *ἀποκλῄσεις γίγνεσθαι*; dagegen ist bei dem nächsten mit *ἄν* verbundenen Inf. aus *ἐδόκει* zu entnehmen *ἐδόκουν* od. *ἐνόμιζον*. — *φθάνειν αὐτοί* hat der Vat., Vulg. *φθάνειν ἂν προκ. τοῖς στ.* Cl. schlug *φθ. ἂν αὐτοί* vor, was wir mit St. für das Richtige halten, ebenso wie wir mit dems. den unpass. Artikel *τοῖς* vor *σταυρ.* beseitigen. — *τὰς ἐφόδους*, die von Epipolai zur Stadt. — *ἂν* — [*ἄν*]. Das zweite *ἄν* fehlt in V und H. Übrigens zu 1, 36, 3.

3. *κάτωθεν.* In dem unterhalb, das sich von selbst versteht, liegt zugleich gegenüber. — *τοῦ τεμένους*, der Apollon Temenites.

100. 1. [*αὐτούς*] fehlt im Vat.;

περιτείχισιν ἐπειγόμενοι, οἱ μὲν Συρακόσιοι φυλὴν μίαν καταλιπόντες φύλακα τοῦ οἰκοδομήματος ἀνεχώρησαν ἐς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τούς τε ὀχετοὺς αὐτῶν, οἳ ἐς τὴν πόλιν ὑπονομηδὸν ποτοῦ ὕδατος ἠγμένοι ἦσαν, διέφθειραν, καὶ τηρήσαντες τούς τε ἄλλους Συρακοσίους κατὰ σκηνὰς ὄντας ἐν μεσημβρίᾳ καί τινας καὶ ἐς τὴν πόλιν ἀποκεχωρηκότας καὶ τοὺς ἐν τῷ σταυρώματι ἀμελῶς φυλάσσοντας, τριακοσίους μὲν σφῶν αὐτῶν λογάδας καὶ τῶν ψιλῶν τινας ἐκλεκτοὺς ὡπλισμένους προύταξαν θεῖν δρόμῳ ἐξαπιναίως πρὸς τὸ ὑποτείχισμα, ἡ δ' ἄλλη στρατιὰ δίχα, ἡ μὲν μετὰ τοῦ ἑτέρου στρατηγοῦ πρὸς τὴν πόλιν, εἰ ἐπιβοηθοῖεν, ἐχώρουν, ἡ δὲ μετὰ τοῦ ἑτέρου 2 *πρὸς τὸ σταύρωμα τὸ παρὰ τὴν πυλίδα. καὶ προσβαλόντες οἱ τριακόσιοι αἱροῦσι τὸ σταύρωμα· καὶ οἱ φύλακες αὐτὸ ἐκλιπόντες κατέφυγον εἰς τὸ προτείχισμα τὸ περὶ τὸν Τεμενίτην. καὶ αὐτοῖς ξυνεσέπεσον οἱ διώκοντες, καὶ ἐντὸς γενόμενοι βίᾳ ἐξεκρούσθησαν πάλιν ὑπὸ τῶν Συρακοσίων, καὶ τῶν Ἀργείων* 3 *τινὲς αὐτόθι καὶ τῶν Ἀθηναίων οὐ πολλοὶ διεφθάρησαν. καὶ ἐπαναχωρήσασα ἡ πᾶσα στρατιὰ τήν τε ὑποτείχισιν καθεῖλον καὶ τὸ σταύρωμα ἀνέσπασαν καὶ διεφόρησαν τοὺς σταυροὺς παρ' ἑαυτούς, καὶ τροπαῖον ἔστησαν.*

101. *Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπὸ τοῦ κύκλου ἐτείχιζον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κρημνὸν τὸν ὑπὲρ τοῦ ἕλους, ὃς τῶν Ἐπιπολῶν ταύτῃ πρὸς τὸν μέγαν λιμένα ὁρᾷ, καὶ ᾗπερ αὐτοῖς βραχύτατον ἐγίγνετο καταβᾶσι διὰ τοῦ ὁμαλοῦ καὶ τοῦ ἕλους ἐς τὸν*

es ist höchst entbehrlich. — *ποτοῦ ὕδατος*, zu *ὀχετούς* gehörig, ist in den Relativsatz gezogen. — *ἐπιβοηθοῖεν*, sc. *οἱ ἐκ τῆς πόλεως*. — *τὸ σταύρωμα τὸ παρὰ τὴν πυλίδα.* Wenn dies ein anderes Pfahlwerk sein sollte, als das in diesem Kap. sonst schlechtweg *τὸ σταύρωμα* genannte, durch welches die Widerstandsfähigkeit der Quermauer erhöht wurde, so müfsten beide notwendig deutlicher unterschieden werden. Der Zusatz *τὸ παρὰ τὴν πυλίδα* scheint also nur den Punkt oder Teil des Pfahlwerks, auf welchen diese Hälfte des Heeres losrückte, anzugeben, und *πυλίς* eine Pforte in der Quermauer selbst zu sein.

2. *τὸ προτείχισμα κτἑ.* 75, 1. — *οἱ διώκοντες* sind gewifs die Dreihundert, doch mit ihnen mufs auch ein Teil der unterdes herangekommenen Hälfte des Hauptheeres eingedrungen sein, denn unter den Eingedrungenen waren Argeier (*τῶν Ἀργείων τινές*); solche konnten sich aber unter den als Hopliten bewaffneten leichten Truppen, welche den Dreihundert beigegeben worden, nicht befinden, da die Argeier, die im Heere dienten, Hopliten waren: K. 43.

3. *διεφόρησαν.* zu 91, 7.

101. 1. *ἀπὸ τοῦ κύκλου.* zu 98, 2. — *τοῦ ἕλους.* 7, 53, 2 genannt *ἡ λίμνη ἡ Λυσιμέλεια.* — *τῶν Ἐπιπ.* von *ταύτῃ* abhängig.

λιμένα τὸ περιτείχισμα. καὶ οἱ Συρακόσιοι ἐν τούτῳ ἐξελθόν- 2
τες καὶ αὐτοὶ ἀπεσταύρουν αὖθις ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως
διὰ μέσου τοῦ ἕλους· καὶ τάφρον ἅμα παρώρυσσον, ὅπως μὴ
οἷόν τε ᾖ τοῖς Ἀθηναίοις μέχρι τῆς θαλάσσης ἀποτειχίσαι. οἱ 3
δ', ἐπειδὴ τὸ πρὸς τὸν κρημνὸν αὐτοῖς ἐξείργαστο, ἐπιχειροῦ-
σιν αὖθις τῷ τῶν Συρακοσίων σταυρώματι καὶ τάφρῳ, τὰς
μὲν ναῦς κελεύσαντες περιπλεῦσαι ἐκ τῆς Θάψου ἐς τὸν μέγαν
λιμένα τὸν τῶν Συρακοσίων, αὐτοὶ δὲ περὶ ὄρθρον καταβάν-
τες ἀπὸ τῶν Ἐπιπολῶν ἐς τὸ ὁμαλὸν καὶ διὰ τοῦ ἕλους ᾗ
πηλῶδες ἦν καὶ στεριφώτατον θύρας καὶ ξύλα πλατέα ἐπι-
θέντες καὶ ἐπ' αὐτῶν διαβαδίσαντες, αἱροῦσιν ἅμα ἕῳ τό τε
σταύρωμα πλὴν ὀλίγου καὶ τὴν τάφρον, καὶ ὕστερον καὶ τὸ
ὑπολειφθὲν εἷλον· καὶ μάχη ἐγένετο, καὶ [ἐν αὐτῇ] ἐνίκων οἱ
Ἀθηναῖοι· καὶ τῶν Συρακοσίων οἱ μὲν τὸ δεξιὸν κέρας ἔχον- 4
τες πρὸς τὴν πόλιν ἔφευγον, οἱ δ' ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ παρὰ τὸν
ποταμόν. καὶ αὐτοὺς βουλόμενοι ἀποκλήσασθαι τῆς διαβάσεως
οἱ τῶν Ἀθηναίων τριακόσιοι λογάδες δρόμῳ ἠπείγοντο πρὸς
τὴν γέφυραν. δείσαντες δὲ οἱ Συρακόσιοι (ἦσαν γὰρ καὶ τῶν 5
ἱππέων αὐτοῖς οἱ πολλοὶ ἐνταῦθα) ὁμόσε χωροῦσι τοῖς τρια-
κοσίοις τούτοις, καὶ τρέπουσί τε αὐτοὺς καὶ ἐσβάλλουσιν ἐς
τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Ἀθηναίων. καὶ προσπεσόντων αὐτῶν
ξυνεφοβήθη καὶ ἡ πρώτη φυλὴ τοῦ κέρως. ἰδὼν δὲ ὁ Λάμα- 6
χος παρεβοήθει ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου τοῦ ἑαυτῶν μετὰ τοξοτῶν
τε οὐ πολλῶν καὶ τοὺς Ἀργείους παραλαβών, καὶ ἐπιδιαβὰς
τάφρον τινὰ καὶ μονωθεὶς μετ' ὀλίγων τῶν ξυνδιαβάντων
ἀποθνήσκει αὐτός τε καὶ πέντε ἢ ἓξ τῶν μετ' αὐτοῦ. καὶ
τούτους μὲν οἱ Συρακόσιοι εὐθὺς κατὰ τάχος φθάνουσιν
ἁρπάσαντες πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐς τὸ ἀσφαλές, αὐτοὶ δὲ

3. *αὖθις*. s. 100, 3. — *διὰ τοῦ ἕλους* gehört zu *διαβαδίσαντες*, also *θύρας* — *ἐπιθέντες* ist *διὰ μέσου* gesetzt. zu 3, 68, 1. — [*ἐν αὐτῇ*] fehlt in mehr. Hdd., im V. steht es vor *καί*. Dies und der Sprachgebrauch kennzeichnen es als Zusatz.

4. *ἔφευγον* VH, besser als die Vulg. *ἔφυγον*. — *παρὰ τὸν ποταμόν*, am Anapos entlang und zwar am linken Ufer desselben, um über die Brücke nach dem Olympieion zu kommen; es ist die Brücke unweit der Mündung des Flusses Kyane in den Anapos; denn die weiter unten befindliche hatten die Ath. abgebrochen: 66, 2.

5. *ἐσβάλλουσι* gebraucht, weil es vorzugsweise Reiterei war. 70, 3. — *φυλή* Konj. von Duker statt des unklaren *φυλακή*.

6. *ἐπιδιαβάς*. vgl. zu 4, 11, 1. — *ἁρπάσαντες* VH: *ἀναρπάσαντες καὶ διαβιβάσαντες* scheint nicht urspr. Lesart, sondern Korrektur.

ἐπιόντος ἤδη καὶ τοῦ ἄλλου στρατεύματος τῶν Ἀθηναίων ἀπεχώρουν.

102. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ πρὸς τὴν πόλιν αὐτῶν τὸ πρῶτον καταφυγόντες ὡς ἑώρων ταῦτα γιγνόμενα, αὐτοί τε πάλιν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀναθαρσήσαντες ἀντετάξαντο πρὸς τοὺς κατὰ σφᾶς Ἀθηναίους, καὶ μέρος τι αὐτῶν πέμπουσιν ἐπὶ τὸν κύκλον 2 τὸν ἐπὶ ταῖς Ἐπιπολαῖς, ἡγούμενοι ἐρῆμον αἱρήσειν. καὶ τὸ μὲν δεκάπλεθρον προτείχισμα αὐτῶν αἱροῦσι καὶ διεπόρθησαν, αὐτὸν δὲ τὸν κύκλον Νικίας διεκώλυσεν (ἔτυχε γὰρ ἐν αὐτῷ δι' ἀσθένειαν ὑπολελειμμένος)· τὰς γὰρ μηχανὰς καὶ ξύλα ὅσα πρὸ τοῦ τείχους ἦν καταβεβλημένα, ἐμπρῆσαι τοὺς ὑπηρέτας ἐκέλευσεν, ὡς ἔγνω ἀδυνάτους ἐσομένους ἐρημίᾳ ἀνδρῶν ἄλλῳ 3 τρόπῳ περιγενέσθαι. καὶ ξυνέβη οὕτως· οὐ γὰρ ἔτι προσῆλθον οἱ Συρακόσιοι διὰ τὸ πῦρ, ἀλλὰ ἀπεχώρουν πάλιν. καὶ γὰρ πρός τε τὸν κύκλον βοήθεια ἤδη κάτωθεν τῶν Ἀθηναίων ἀποδιωξάντων τοὺς ἐκεῖ ἐπανῄει, καὶ αἱ νῆες ἅμα αὐτῶν ἐκ τῆς Θάψου, ὥσπερ εἴρητο, κατέπλεον ἐς τὸν μέγαν λιμένα. 4 ἃ ὁρῶντες οἱ ἄνωθεν κατὰ τάχος ἀπῆσαν καὶ ἡ ξύμπασα στρατιὰ τῶν Συρακοσίων ἐς τὴν πόλιν, νομίσαντες μὴ ἂν ἔτι ἀπὸ τῆς παρούσης σφίσι δυνάμεως ἱκανοὶ γενέσθαι κωλῦσαι τὸν ἐπὶ τὴν θάλασσαν τειχισμόν.

103. Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι τροπαῖον ἔστησαν καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν τοῖς Συρακοσίοις καὶ τοὺς μετὰ Λαμάχου καὶ αὐτὸν ἐκομίσαντο. καὶ παρόντος ἤδη σφίσι παντὸς τοῦ στρατεύματος, καὶ τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ πεζοῦ, ἀπὸ τῶν Ἐπιπολῶν καὶ τοῦ κρημνώδους ἀρξάμενοι ἀπετείχιζον 2 μέχρι τῆς θαλάσσης τείχει διπλῷ τοὺς Συρακοσίους. τὰ δ' ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ ἐσήγετο ἐκ τῆς Ἰταλίας πανταχόθεν. ἦλθον δὲ καὶ τῶν Σικελῶν πολλοὶ ξύμμαχοι τοῖς Ἀθηναίοις,

102. 1. *αὐτῶν* partitiv zu *οἱ καταφ.* — *τὸν κύκλον.* 98, 2.

2. *προτείχισμα*, das Vorwerk, vorgeschobene Werk. — *διεκώλυσεν*, sc. *ἑλεῖν.* — *μηχανάς*, Leitern, Gerüste u. dergl.

3. *οὕτως*, so, wie er gehofft hatte. — *τοὺς ἐκεῖ, τοὺς κάτω.*

4. *μὴ ἂν — γενέσθαι.* So beim potentialen Inf. nach Verbis dicendi et putandi öfters *μή* (1, 139, 1. 140, 4. 5, 49, 5. 6, 14); desgl. beim potent. Partiz. (1, 76, 1. 5, 60, 5. 6, 80, 5); doch kann auch *οὐ* stehen.

103. 1. *αὐτόν*, Philippi verlangt dafür *αὐτοί.* Allerdings ist die Stellung von *καὶ αὐτόν* ungewöhnlich, man erwartet *Λάμαχον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ*, doch soll gerade die Zurückgabe des Feldherrn selbst hervorgehoben werden. — *τείχει διπλῷ.* Eine sieben bis acht Stadien lange (7, 2, 4) Doppelmauer führten sie an dieser Seite des-

οἳ πρότερον περιεωρῶντο, καὶ ἐκ τῆς Τυρσηνίας νῆες πεντηκόντοροι τρεῖς. καὶ τἆλλα προυχώρει αὐτοῖς ἐς ἐλπίδας. καὶ 3 γὰρ οἱ Συρακόσιοι πολέμῳ μὲν οὐκέτι ἐνόμιζον ἂν περιγενέσθαι, ὡς αὐτοῖς οὐδὲ ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου ὠφελία οὐδεμία ἧκε, τοὺς δὲ λόγους ἔν τε σφίσιν αὐτοῖς ἐποιοῦντο ξυμβατικοὺς καὶ πρὸς τὸν Νικίαν· οὗτος γὰρ δὴ μόνος εἶχε Λαμάχου 4 τεθνεῶτος τὴν ἀρχήν. καὶ κύρωσις μὲν οὐδεμία ἐγίγνετο, οἷα δὲ εἰκὸς ἀνθρώπων ἀπορούντων καὶ μᾶλλον ἢ πρὶν πολιορκουμένων, πολλὰ ἐλέγετο πρός τε ἐκεῖνον καὶ πλείω ἔτι κατὰ τὴν πόλιν. καὶ γάρ τινα καὶ ὑποψίαν ὑπὸ τῶν παρόντων κακῶν ἐς ἀλλήλους εἶχον, καὶ τοὺς στρατηγούς τε ἐφ' ὧν αὐτοῖς ταῦτα ξυνέβη ἔπαυσαν, ὡς ἢ δυστυχίᾳ ἢ προδοσίᾳ τῇ ἐκείνων βλαπτόμενοι, καὶ ἄλλους ἀνθείλοντο, Ἡρακλείδην καὶ Εὐκλέα καὶ Τελλίαν.

104. Ἐν δὲ τούτῳ Γύλιππος ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ αἱ ἀπὸ τῆς Κορίνθου νῆες περὶ Λευκάδα ἤδη ἦσαν, βουλόμενοι ἐς τὴν Σικελίαν διὰ τάχους βοηθῆσαι. καὶ ὡς αὐτοῖς αἱ ἀγγελίαι ἐφοίτων δειναὶ καὶ πᾶσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐψευσμέναι ὡς ἤδη παντελῶς ἀποτετειχισμέναι αἱ Συράκουσαί εἰσι, τῆς μὲν Σικελίας οὐκέτι ἐλπίδα οὐδεμίαν εἶχεν ὁ Γύλιππος, τὴν δὲ Ἰταλίαν βουλόμενος περιποιῆσαι, αὐτὸς μὲν καὶ Πυθὴν ὁ Κορίνθιος ναυσὶ δυοῖν μὲν Λακωνικαῖν, δυοῖν δὲ Κορινθίαιν ὅτι τάχιστα ἐπεραιώθησαν τὸν Ἰόνιον ἐς Τάραντα, οἱ δὲ Κορίνθιοι πρὸς ταῖς σφετέραις δέκα Λευκαδίας δύο καὶ Ἀμπρακιώτιδας τρεῖς προσπληρώσαντες ὕστερον ἔμελλον πλεύσεσθαι. καὶ ὁ μὲν Γύλιππος ἐκ τοῦ Τάραντος ἐς τὴν Θουρίαν πρῶτον 2 πρεσβευσάμενος καὶ τὴν τοῦ πατρὸς πολιτείαν ἀνανεωσάμενος καὶ οὐ δυνάμενος αὐτοὺς προσαγαγέσθαι, ἄρας παρέπλει τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἁρπασθεὶς ὑπ' ἀνέμου [κατὰ τὸν Τεριναῖον κόλ-

halb auf, weil sie hier zugleich im Rücken durch die Besatzung des Olympieion bedroht waren.

4. *ὑπό*, weil *ὑποψίαν ἐς ἀλλήλους εἶχον* = *ὕποπτοι ἀλλήλους ἐγένοντο*. — *Ἡρακλείδην*, nicht der 73, 1 erwähnte, sondern der Sohn des Aristogenes. — *Εὐκλῆς*, wohl der Sohn des Hippon (Xen. Hell. 1, 2, 8). — *Τελλίας* nicht weiter bekannt.

104. 1. *ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐψ.* vgl. zu 83, 3.

2. *Θουρίαν* 61, 2. — *πρεσβευσάμενος*. Beachte das Medium! Gyl. war nicht selbst Gesandter. — *καὶ — ἀνανεωσάμενος* VH. Die Vulg.: *κατὰ τὴν τοῦ πατρός ποτε πολιτείαν*. Zur Sache: Des Gylippos Vater Kleandridas, als vornehmster Ratgeber des jungen Königs Pleistoanax mitbeteiligt, wie man glaubte, an dessen angeblicher Bestechung durch Perikles im J. 446 (2, 21, 1), mufste ins Exil gehen und wählte Thurii zu seinem Aufenthalte, wo er das Bürgerrecht (*πολιτείαν*) erhielt. — [*κατὰ τὸν Τεριναῖον κόλπον*]. An der Westseite von Ita-

πον], *ὃς ἐκπνεῖ ταύτῃ μέγας κατὰ βορέαν ἑστηκώς, ἀποφέρεται ἐς τὸ πέλαγος, καὶ πάλιν χειμασθεὶς ἐς τὰ μάλιστα τῷ Τάραντι προσμίσγει· καὶ τὰς ναῦς ὅσαι ἐπόνησαν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος* 3 *ἀνελκύσας ἐπεσκεύαζεν. ὁ δὲ Νικίας πυθόμενος αὐτὸν προσπλέοντα ὑπερεῖδε τὸ πλῆθος τῶν νεῶν, ὅπερ καὶ οἱ Θούριοι ἔπαθον, καὶ λῃστικώτερον ἔδοξε παρεσκευασμένους πλεῖν καὶ οὐδεμίαν φυλακήν πω ἐποιεῖτο.*

105. *Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τούτου τοῦ θέρους καὶ Λακεδαιμόνιοι ἐς τὸ Ἄργος ἐσέβαλον αὐτοί τε καὶ οἱ ξύμμαχοι καὶ τῆς γῆς τὴν πολλὴν ἐδῄωσαν. καὶ Ἀθηναῖοι Ἀργείοις τριάκοντα ναυσὶν ἐβοήθησαν· αἵπερ τὰς σπονδὰς φανερώ*-2 *τατα τὰς πρὸς Λακεδαιμονίους αὐτοῖς ἔλυσαν. πρότερον μὲν γὰρ λῃστείαις ἐκ Πύλου καὶ περὶ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον μᾶλλον ἢ ἐς τὴν Λακωνικὴν ἀποβαίνοντες μετά τε Ἀργείων καὶ Μαντινέων ξυνεπολέμουν, καὶ πολλάκις Ἀργείων κελευόντων ὅσον σχόντας μόνον ξὺν ὅπλοις ἐς τὴν Λακωνικὴν καὶ τὸ ἐλάχιστον μετὰ σφῶν δῃώσαντας ἀπελθεῖν οὐκ ἤθελον· τότε δὲ Πυθοδώρου καὶ Λαισποδίου καὶ Δημαράτου ἀρχόντων ἀποβάντες ἐς Ἐπίδαυρον τὴν Λιμηρὰν καὶ Πρασιὰς καὶ ὅσα ἄλλα ἐδῄωσαν τῆς γῆς, καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἤδη εὐπροφάσιστον μᾶλλον τὴν αἰτίαν ἐς τοὺς Ἀθηναίους τοῦ ἀμύνεσθαι ἐποίησαν.* 3 *ἀναχωρησάντων δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐκ τοῦ Ἄργους ταῖς ναυσὶ καὶ τῶν Λακεδαιμονίων οἱ Ἀργεῖοι ἐσβαλόντες ἐς τὴν Φλιασίαν τῆς τε γῆς αὐτῶν ἔτεμον καὶ ἀπέκτεινάν τινας, καὶ ἀπῆλθον ἐπ' οἴκου.*

lien, wo der terinaiische Busen (jetzt Golfo S. di Eufemia) liegt, war Gylippos offenbar nicht. *κατά* müfste also gegenüber bedeuten. Abes es ist schwer glaublich, dafs Thuk. einen Punkt der Ostküste nach einem Busen der Westseite bezeichnet haben sollte. Man wird zu wählen haben zwischen Poppos Konjektur *Ταραντῖνον* und Göllers Vermutung, dafs *κατὰ τὸν Τεριναῖον κόλπον* ein Glossem (wohl von *ταύτῃ*) sei. Das letztere ist das Wahrscheinlichere, da auch *ὅς* sich ohne den Zusatz besser an *ἀνέμου* anschliefst. *μέγας* verbinde mit *ἐκπνεῖ*. vergl. 2, 5, 2.

3. *προσπλέοντα* VH. Vulg. *πλέοντα*. — *τὸ πλῆθος*, wie 4, 10, 5. 5, 6, 3.

105. 1. *τὰς πρός* VH. Vulg. ohne *τάς*.

2. *ὅσον μόνον*, eben nur, ähnl. aufzufassen, wie *ὅσα* beim Partiz. zu 1, 111, 1. — *Πυθοδώρου*, vermutlich derselbe, der 424 verbannt worden war (4, 65, 3); *Λαισποδίου* nochm. 8, 86, 9; *Δημαρ.* kommt sonst nicht vor. — *Ἐπιδαυρ.* 4, 56, 2. — *Πρασιάς* 2, 56, 6. — *ὅσα ἄλλα*, i. e. *ἐς ὅσα ἄλλα ἀπέβησαν.* — *ἐς τοὺς Ἀθ.* konnte heifsen *ἐς σφᾶς*. Es sollte aber als Gedanke der Laked. ausgesprochen werden. St. streicht es.

THUKYDIDES.

FÜR DEN SCHULGEBRAUCH ERKLÄRT

VON

DR. GOTTFRIED BOEHME,

PROFESSOR UND PROREKTOR AM GYMNASIUM ZU DORTMUND.

ZWEITEN BANDES ZWEITES HEFT.

BUCH VII & VIII.

MIT GEOGRAPHISCHEM, HISTORISCHEM UND GRAMMATISCHEM VERZEICHNIS.

VIERTE AUFLAGE

BEARBEITET VON

DR. SIMON WIDMANN,

REKTOR.

LEIPZIG,

DRUCK UND VERLAG VON B. G. TEUBNER.

1891.

Vorwort.

Beim Abschlufs der neuen Ausgabe des Böhmeschen Thukydides geziemt dem Bearbeiter wohl ein Wort der Rechtfertigung und des Dankes, ein Wort der Rechtfertigung über die Gestaltung des Werkes, ein Wort des Dankes gegenüber den Beurteilern.

Wer bedenkt, dafs seit dem Erscheinen der dritten Auflage des 7. und 8. Buches volle 16 Jahre verflossen sind, der wird begreifen, ja erwarten, dafs die neue Auflage vielfache Änderungen zeigt. Ist die Forschung in dieser Zeit vorwärts geschritten, so konnte auch der Jünger der Wissenschaft sein Auge nicht besserer Erkenntnis verschliefsen. Der Herausgeber gesteht, mifstrauischer gegen die Überlieferung geworden zu sein, als er ehedem war. Darum zögerte er nicht, offenbar unrichtig Überliefertes als solches zu bezeichnen und, wo möglich, zu ändern. Ob die Änderungen wirklich Besserungen sind, darüber hat die vorurteilsfreie Kritik zu entscheiden. Vermutungen, bezw. Rechtfertigungen oder Vorschläge sind namentlich zu folgenden Stellen gegeben: 7, 6, 4. 7, 3. 25, 6. 28, 2. 28, 4. 36, 5. 37, 3. 39, 2. 41, 2. 43, 2. 47, 2. 48, 3. 48, 4. 48, 6. 49, 1. 50, 3. 52, 2. 56, 3. 57, 1. 57, 8. 58, 3. 60, 3. 61, 1. 63, 3. 69, 3. 69, 4. 71, 2. 74, 1. 75, 3. 75, 4. 77, 3. 8, 3, 2. 6, 2. 6, 3. 9, 2. 15, 1. 19, 2. 21, 1. 24, 5. 28, 5. 34, 1. 39, 1. 45, 2. 63, 3. 66, 3. 66, 5. 67, 2. 68, 2. 69, 1. 69, 4. 76, 5. 80, 3. 81, 1. 92, 6. 102, 2. 105, 2.

Was die Kritik und Erklärung den anderen hochverdienten Herausgebern, vor allem Classen, Stahl und Franz Müller, sowie den übrigen Thukydidesforschern zu verdanken hat, ist in den Anmerkungen angegeben.

Bei der Einschränkung, welche die Lektüre des Schriftstellers auf den Gymnasien erfahren hat, durfte der Begriff „Schulausgabe“ weiter gefafst werden. Daher sind die kritischen Bemerkungen nicht ängstlich vermieden. Der Primaner wird trotzdem die nötige Unterstützung nicht vermissen.

Möge auch dieses Heft sich der wohlwollenden Beurteilung erfreuen, welche den früheren Heften zu teil geworden ist. Der tadelnde Freund, wie der anerkennende Gegner, beide verpflichten den redlich Strebenden zu warmem Danke.

Oberlahnstein, den 22. März 1891.

Dr. Widmann.

Übersicht des Inhalts.

Siebentes Buch.

Noch im Sommer des achtzehnten Jahres gelangt Gylippos über Himera nach Syrakus u. erobert Labdalon (1—3). Die Syrak. führen eine neue Mauer durch Epipolai auf, die Ath. befestigen Plemmyrion (4). Zwei Landtreffen folgen; im ersten siegen die Ath., im zweiten die Syrak. (5. 6). Die korinth. Schiffe kommen an (7). Nikias bittet briefl. um Verstärkung von Athen (8). Euetion zieht mit Perdikkas gegen Amphipolis (9). Im Winter kommt der Brief des Nikias zu Athen an (10). Wortlaut desselben (11—15). Eurymedon wird mit 10 Schiffen abgeschickt (16), Demosth. soll mit einer gröſsern Flotte im Frühjahr nachfolgen. Sendung einer athen. Flotte gegen Korinth, welches seine Rüstungen für Sicilien fortsetzt (17). Die Lak. rüsten zum Einfall in Attika u. zur Befestigung von Dekeleia (18).

Neunzehntes Jahr 413 f. v. Chr. (7, 19 bis 8, 6).

Die Lak. fallen in Attika ein und befestigen Dekeleia. Aus dem Pelop. werden Hopliten nach Sicilien geschickt (19). Die Ath. senden den Charikles aus, um, zunächst mit dem nach Sicilien bestimmten Demosth., den Pelop. zu beunruhigen (20). Gylippos und Hermokrates treiben die Syrak. zu einer Seeschlacht an (21). Angriff auf Plemmyrion zu Wasser u. zu Lande; Gylippos nimmt die Feste ein, die syrak. Flotte wird geschlagen (22—24). Die Syrak. senden 12 Schiffe nach Italien. Seegefecht im Hafen von Syrak. (25). Nach der Befestigung eines Platzes an der lakon. Küste, Kythera gegenüber, geht Demosth. nach Kerkyra, Charikles nach Ath. (26). Thrakische Peltasten, für die Flotte des Demosth. bestimmt, kommen zu spät in Athen an. Aus Mangel an Geld zu ihrem Unterhalt werden sie zurückgesendet (27. 28). Sie überfallen Mykalessos in Boiotien und morden entsetzlich, werden dann von den Boiot. verfolgt u. zum Teil erschlagen (29. 30). Demosth. verstärkt sich bei Kerkyra. Eurymedon, aus Sicilien zurückkehrend, trifft mit ihm zusammen. Konon erhält von ihm Unterstützung für Naupaktos (31). Auf Antrieb des Nikias überfallen die Sikeler eine den Syrak. zu Hülfe ziehende Schar von Sikelioten (32). Ganz Sicilien, ausgenommen das neutral gebliebene Akragas, unterstützt Syrak. Demosth. und Eurym. finden bei einigen Städten in Italien Unterstützung (33). Unentschiedene Schlacht zwischen Korinth u. Ath. bei Erineos in Achaia (34). Demosth. u. Eurym. noch in Italien (35). Zwei Seeschlachten bei Syrak. (36—41); die erste bleibt unentschieden (37), in der zweiten unterliegen die Ath. (39—41). Demosth. und Eurym. kommen mit bedeutender Macht vor Syrak. an. Sogleich greifen sie

Epipolai an. Nächtlicher Kampf, der zuletzt den Ath. verderblich wird (42—45). Die Syrak. senden den Sikanos nach Akragas, Gylippos sammelt im übrigen Sicilien Verstärkungen (46). Kriegsrat der ath. Feldherren. Demosth. u. Eurym. dringen auf sofortigen Abzug, Nikias widerspricht. Daher Zögern und Unthätigkeit (47—49). Gylippos und Sikanos zurück nach Syrak., ersterer mit einem Heere. Beschlufs der Ath. in der Stille abzuziehn. Neue Zögerung wegen einer Mondfinsternis (50). Kleines Landtreffen (51). Grofse Seeschlacht, in welcher die Ath. unterliegen, Eurym. fällt. Zu Lande widerstehen sie dem Gylippos mit Erfolg (52—54). Ihre Entmutigung (55). Die Syrak. beschliefsen den Hafen zu sperren (56). Die Verbündeten der Ath. (57) u. die der Syrak. (58) werden aufgezählt. Der Hafen wird gesperrt (59). Die Ath. rüsten sich zu einer Seeschlacht, indem sie die Belagerungsmauern verlassen (60). Rede des Nikias (61—64). Gegenrüstungen der Syrak. (65). Rede derselben und des Gylippos (66—68). Nochmalige Anrede des Nikias (69). Schilderung der Seeschlacht, Niederlage der Ath. (70. 71). Sie beschliefsen den Abzug zu Lande. Durch eine List des Hermokrates wird derselbe verzögert, bis die Syrak. die Wege gesperrt haben (72—74). Aufbruch der verzweifelnden Ath. (75). Nikias sucht sie durch eine Rede aufzurichten (76. 77). Versuchter Übergang über den Anapos, über Akraion Lepas (78. 79). Sie schlagen den Weg nach dem Meere ein, passieren dann den Flufs Kakyparis (80). Die verfolgenden Syrak. erreichen zuerst die Abteilung des Demosth., die sich ergiebt. Nikias geht inzwischen über den Erineos (81. 82). Am folgenden Tage von den Syrak. eingeholt, schlägt er vergeblich eine Konvention vor. In der Nacht sucht er ebenso vergeblich zu entkommen (83). Am Morgen eilen die Ath. nach dem Assinaros. Beim Übergange werden sie teils getötet, teils gefangen. Nikias ergiebt sich dem Gylippos (84. 85). Die Gefangenen werden in die Steinbrüche gebracht, Nikias und Demosth. hingerichtet (86). Leiden der übrigen Gefangenen. Rückblick (87).

Achtes Buch.

Eindruck der Unglücksbotschaft aus Sicilien und neue Rüstungen zu Ath. (1). Im Winter — des neunzehnten Jahres — allgemeine Aufregung der Hellenen, besonders auch der Lak. (2). Zug des Agis gegen die Oitaier und die phthiot. Achaier. Die Lak. fordern Schiffe von ihren Bundesgenossen (3). Die Ath. rüsten (4). Die Euboier und Lesbier wenden sich, um von Ath. abzufallen, an den Agis; die Chier und Erythraier in gleicher Absicht nach Lak. selbst (5). Ebendahin kommen Gesandte des Pharnabazos. Die Lak. beschliefsen zuerst Chios zu unterstützen (6).

Zwanzigstes Jahr 412 f. v. Chr. (7—60).

Die Lak. senden eine Flotte nach Chios ab. Diese wird jedoch schon im Peiraios bei Korinth von den Ath. blockiert (7—11). Alkib. geht mit dem Lak. Chalkideus und fünf Schiffen nach Ionien (12). Die pelop. Schiffe kehren aus Sicilien nach Korinth zurück (13). Bei der Ankunft des Alkib. und Chalkideus fällt Chios und Erythrai ab, später auch Klazomenai (14). Beschlüsse der Ath. wegen der reservierten 1000 Talente und wegen Chios (15). Abfall von Teos (16). Abfall von Milet (17). Erstes Bündnis zwischen Lak. und dem Perserkönige (18). Gegen den Ath. Diomedon verliert Chios vier Schiffe, bringt aber Lebedos und Erai zum Abfall (19). Die im Peiraios blockierte Flotte

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΞΥΓΓΡΑΦΗΣ Ζ.

Ὁ δὲ Γύλιππος καὶ ὁ Πυθὴν ἐκ τοῦ Τάραντος, ἐπεὶ ἐπεσκεύασαν τὰς ναῦς, παρέπλευσαν ἐς Λοκροὺς τοὺς Ἐπιζεφυρίους· καὶ πυνθανόμενοι σαφέστερον ἤδη ὅτι οὐ παντελῶς πω ἀποτετειχισμέναι αἱ Συράκουσαί εἰσιν, ἀλλ' ἔτι οἷόν τε κατὰ τὰς Ἐπιπολὰς στρατιᾷ ἀφικομένους ἐσελθεῖν, ἐβουλεύοντο εἴτ' ἐν δεξιᾷ λαβόντες τὴν Σικελίαν διακινδυνεύσωσιν ἐσπλεῦσαι, εἴτ' ἐν ἀριστερᾷ ἐς Ἱμέραν πρῶτον πλεύσαντες καὶ αὐτούς τε ἐκείνους καὶ στρατιὰν ἄλλην προσλαβόντες, οὓς ἂν πείθωσι, κατὰ γῆν ἔλθωσι. καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς ἐπὶ τῆς Ἱμέρας πλεῖν, 2 *ἄλλως τε καὶ τῶν Ἀττικῶν τεσσάρων νεῶν οὔπω παρουσῶν ἐν τῷ Ῥηγίῳ, ἃς ὁ Νικίας ὅμως, πυνθανόμενος αὐτοὺς ἐν Λοκροῖς εἶναι, ἀπέστειλε. φθάσαντες δὲ τὴν φυλακὴν ταύτην περαιοῦνται διὰ τοῦ πορθμοῦ, καὶ σχόντες Ῥηγίῳ καὶ Μεσσήνῃ ἀφικνοῦνται ἐς Ἱμέραν. ἐκεῖ δὲ ὄντες τούς τε Ἱμεραίους ἔπεισαν* 3 *ξυμπολεμεῖν, καὶ αὐτούς τε ἕπεσθαι καὶ τοῖς ἐκ τῶν νεῶν τῶν σφετέρων ναύταις ὅσοι μὴ εἶχον ὅπλα παρασχεῖν (τὰς γὰρ ναῦς ἀνείλκυσαν ἐν Ἱμέρᾳ), καὶ τοὺς Σελινουντίους πέμψαντες ἐκέλευον ἀπαντᾶν στρατιᾷ ἔς τι χωρίον. πέμψειν δέ τινα* 4 *αὐτοῖς ὑπέσχοντο στρατιὰν οὐ πολλὴν καὶ οἱ Γελῷοι καὶ τῶν Σικελῶν τινες, οἳ πολὺ προθυμότερον προσχωρεῖν ἑτοῖμοι ἦσαν τοῦ τε Ἀρχωνίδου νεωστὶ τεθνηκότος, ὃς τῶν ταύτῃ Σικελῶν βασιλεύων τινῶν καὶ ὢν οὐκ ἀδύνατος τοῖς Ἀθηναίοις φίλος*

1. 1. *Λοκροὺς τοὺς Ἐπιζεφ.* in Italien; nach dem zephyrischen Vorgebirge so genannt. — *κατὰ τὰς Ἐπιπολὰς* über E., die Hochebene westl. vom Stadtteil Achradine; die westlichste Spitze Euryelos. 6, 96, 1. — *ἐν ἀριστερᾷ*, sc. *λαβόντες τὴν Σικελίαν*, zu 6, 62, 2. — *διακινδυνεύσωσιν* u. *ἔλθωσι* Coni. dubit.

2. *αὐτούς τε ἐκείνους, τοὺς Ἱμεραίους.* — *ὅμως*, obwohl er anfangs keine Wachschiffe senden wollte (6, 104, 3). — *Ῥηγίῳ.* Über den Dativ bei *ἔχω* zu 3, 29, 1.

4. *Ἀρχωνίδου* von Thuk. nur hier erwähnt, wohl der Fürst von Herbita (Diod. 12, 8).

ἦν, καὶ τοῦ Γυλίππου ἐκ Λακεδαίμονος προθύμως δοκοῦντος
5 ἥκειν. καὶ ὁ μὲν Γύλιππος ἀναλαβὼν τῶν σφετέρων ναυτῶν καὶ ἐπιβατῶν τοὺς ὡπλισμένους, ἑπτακοσίους μάλιστα, Ἱμεραίους δὲ ὁπλίτας καὶ ψιλοὺς ξυναμφοτέρους χιλίους καὶ ἱππέας ἑκατὸν καὶ Σελινουντίων τέ τινας ψιλοὺς καὶ ἱππέας καὶ Γελῴων ὀλίγους, Σικελῶν τε ἐς χιλίους τοὺς πάντας, ἐχώρει πρὸς τὰς Συρακούσας.

2. Οἱ δ' ἐκ τῆς Λευκάδος Κορίνθιοι ταῖς τε ἄλλαις ναυσὶν ὡς εἶχον τάχους ἐβοήθουν καὶ Γόγγυλος, εἷς τῶν Κορινθίων ἀρχόντων, μιᾷ νηὶ τελευταῖος ὁρμηθεὶς πρῶτος μὲν
2 ἀφικνεῖται ἐς τὰς Συρακούσας, ὀλίγον δὲ πρὸ Γυλίππου· καὶ καταλαβὼν αὐτοὺς περὶ ἀπαλλαγῆς τοῦ πολέμου μέλλοντας ἐκκλησιάσειν διεκώλυσέ τε καὶ παρεθάρσυνε, λέγων ὅτι νῆές τε ἄλλαι ἔτι προσπλέουσι καὶ Γύλιππος ὁ Κλεανδρίδου Λακε-
3 δαιμονίων ἀποστειλάντων ἄρχων. καὶ οἱ μὲν Συρακόσιοι ἐπερρώσθησάν τε καὶ τῷ Γυλίππῳ εὐθὺς πανστρατιᾷ ὡς ἀπαντησόμενοι ἐξῆλθον· ἤδη γὰρ καὶ ἐγγὺς ὄντα ᾐσθάνοντο αὐτόν. ὁ δὲ Ἰετὰς τότε τι τεῖχος ἐν τῇ παρόδῳ τῶν Σικελῶν ἑλὼν καὶ ξυνταξάμενος ὡς ἐς μάχην ἀφικνεῖται ἐς τὰς Ἐπιπολάς·
4 καὶ ἀναβὰς κατὰ τὸν Εὐρύηλον, ᾗπερ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὸ πρῶτον, ἐχώρει μετὰ τῶν Συρακοσίων ἐπὶ τὸ τείχισμα τῶν Ἀθηναίων. ἔτυχε δὲ κατὰ τοῦτο τοῦ καιροῦ ἐλθὼν ἐν ᾧ ἑπτὰ μὲν ἢ ὀκτὼ σταδίων ἤδη ἐπετετέλεστο τοῖς Ἀθηναίοις ἐς τὸν μέγαν λιμένα διπλοῦν τεῖχος, πλὴν κατὰ βραχύ τι τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν· τοῦτο δ' ἔτι ᾠκοδόμουν. τῷ δὲ ἄλλῳ [τοῦ κύκλου]

2. 1. *ἐκ τῆς Λευκ.* 6, 104, 1. — *ὡς εἶχον τάχους*, so schnell sie konnten. Über den Genet. zu 1, 22, 3. 36, 2. — *Γόγγυλος* fiel in dem ersten Kampf mit den Athenern. Kap. 5, 3.
3. *Ἰετὰς τότε τι* korr. teils v. Göller teils v. and. aus den ganz unsicheren Lesarten. Philistos gibt ein Kastell dieses Namens an. — *ἐν τῇ παρόδῳ*, nämlich von Himera nach Syrakus. — *τῶν Σικελῶν* verb. mit *τεῖχος*. — *ᾗπερ. κτέ.* 6, 97, 2.
4. *τοῦ καιροῦ* Hdd. BC, Vulg. ohne Artik., wie 33, 6 *ἐν τούτῳ τύχης*, 2, 17, 5 *ἐν τούτῳ παρασκευῆς*, dagegen 7, 69, 2 *ἐν τῷ τοιούτῳ τοῦ καιροῦ*. Herodian, ein Nachahmer des Th., hat stets *κατ' ἐκεῖνο καιροῦ*; doch kommt dies überhaupt nur in dessen erstem Buche vor. — *διπλοῦν τεῖχος*, zu 6, 103, 1. — *τῷ ἄλλῳ* — *τῷ πλέονι*, eigtl. wohl: für das Übrige, näml. für den gröfsern Teil desselben. — *τοῦ κύκλου* müfste hier, wenn es richtig wäre, nicht das ringförmige Fort wie im sechsten Buche (zu 6, 98, 2) bedeuten, sondern die ganze Linie von Meer zu Meer. Da aber weder diese einen Kreis bildete, noch die Anwendung eines solchen technischen Ausdrucks in verschiedenem Sinne glaublich ist, so sind die Worte für ein Glossem zu halten. Andere

πρὸς τὸν Τρώγιλον ἐπὶ τὴν ἑτέραν θάλασσαν λίθοι τε παραβεβλημένοι τῷ πλέονι ἤδη ἦσαν καὶ ἔστιν ἃ καὶ ἡμίεργα, τὰ δὲ καὶ ἐξειργασμένα κατελείπετο. παρὰ τοσοῦτον μὲν Συράκουσαι ἦλθον κινδύνου.

3. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι αἰφνιδίως τοῦ τε Γυλίππου καὶ τῶν Συρακοσίων σφίσιν ἐπιόντων ἐθορυβήθησαν μὲν τὸ πρῶτον, παρετάξαντο δέ. ὁ δὲ θέμενος τὰ ὅπλα ἐγγὺς κήρυκα προσπέμπει αὐτοῖς λέγοντα, εἰ βούλονται ἐξιέναι ἐκ τῆς Σικελίας πέντε ἡμερῶν λαβόντες τὰ σφέτερα αὑτῶν, ἑτοῖμος εἶναι σπένδεσθαι. οἱ δὲ ἐν ὀλιγωρίᾳ τε ἐποιοῦντο καὶ οὐδὲν ἀποκρινάμενοι ἀπέπεμψαν. καὶ μετὰ τοῦτο ἀντιπαρεσκευάζοντο ἀλλήλοις ὡς ἐς μάχην. καὶ ὁ Γύλιππος ὁρῶν τοὺς Συρακοσίους ταρασσομένους καὶ οὐ ῥᾳδίως ξυντασσομένους, ἐπανῆγε τὸ στρατόπεδον ἐς τὴν εὐρυχωρίαν μᾶλλον. καὶ ὁ Νικίας οὐκ ἐπῆγε τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ᾽ ἡσύχαζε πρὸς τῷ ἑαυτῶν τείχει. ὡς δ᾽ ἔγνω ὁ Γύλιππος οὐ προσιόντας αὐτούς, ἀπήγαγε τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὴν ἄκραν τὴν Τεμενῖτιν καλουμένην καὶ αὐτοῦ ηὐλίσαντο. τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ ἄγων τὴν μὲν πλείστην τῆς στρατιᾶς παρέταξε πρὸς τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ὅπως μὴ ἐπιβοηθοῖεν ἄλλοσε, μέρος δέ τι πέμψας πρὸς τὸ φρούριον τὸ Λάβδαλον αἱρεῖ, καὶ ὅσους ἔλαβεν ἐν αὐτῷ πάντας ἀπέκτεινεν. ἦν δὲ οὐκ ἐπιφανὲς τοῖς Ἀθηναίοις τὸ χωρίον· καὶ τριήρης τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἁλίσκεται τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Συρακοσίων ἐφορμοῦσα τῷ λιμένι.

(2) (3) (4) (5)

4. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐτείχιζον οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι διὰ τῶν Ἐπιπολῶν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀρξάμενοι ἄνω πρὸς τὸ

scheiden auch *πρὸς τὸν Τρώγ.* als eingeschoben aus 6, 99, 1 aus. — *ἐξειργασμένα.* Man erwartet zunächst *ἦν*, dafür kann nicht *κατελέλειπτο* (Cobet) eintreten, sondern nur *κατελείπετο*, wurde verlassen, zurückgelassen, als Gylippos ankam. Die Formen werden oft in den Hdd. verwechselt, s. auch Kap. 43, 2. — *παρὰ τοσοῦτον κτἑ.* zu 3, 49, 4.

3. 1. *προσπέμπει* BC. Vulg. *προπέμπει*, doch vorausschicken pafst nach *θέμενος τὰ ὅπλα ἐγγύς* sehr wenig. — *ἑτοῖμος εἶναι*, der Nom. c. Inf., weil *κήρυκα προσπέμπει αὐτοῖς λέγοντα* soviel ist als: er liefs ihnen durch einen Herold sagen. Das Part. Präs. öfters.

2. *ἐν ὀλιγωρίᾳ ἐποιοῦντο.* zu 4, 5, 1.

3. *ἑαυτῶν* B, Vulg. *ἑαυτοῦ*, unangemessen. Wegen des Plur. s. 5, 71, 3. 6, 101, 6 u. a. — *τὴν Τεμενῖτιν* (6, 75, 1) im Südosten des Plateaus von Epipolai.

4. *ἄγων* gehört trotz seiner Voranstellung blofs zu *τὴν μὲν πλείστην*. Zu 1, 16. — *τὸ Λάβδαλον*, im Nordwesten von Epipolai 6, 97, 5.

4. 1. *ἄνω* sc. *τοῦ κύκλου τῶν Ἀθηναίων* wie 6, 99, 3, nördlich davon. — *πρὸς τὸ ἐγκάρσιον* ad-

ἐγκάρσιον τεῖχος ἁπλοῦν, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι, εἰ μὴ δύναιντο
2 κωλῦσαι, μηκέτι οἷοί τε ὦσιν ἀποτειχίσαι. καὶ οἵ τε Ἀθηναῖοι ἀνεβεβήκεσαν ἤδη ἄνω, τὸ ἐπὶ θαλάσσῃ τεῖχος ἐπιτελέσαντες, καὶ ὁ Γύλιππος (ἦν γάρ τι τοῖς Ἀθηναίοις τοῦ τείχους ἀσθενές)
3 νυκτὸς ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν ἐπῄει πρὸς αὐτό. οἱ δ' Ἀθηναῖοι (ἔτυχον γὰρ ἔξω αὐλιζόμενοι) ὡς ᾔσθοντο, ἀντεπῆσαν. ὁ δὲ γνοὺς κατὰ τάχος ἀπήγαγε τοὺς σφετέρους πάλιν. ἐποικοδομήσαντες δὲ αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι ὑψηλότερον αὐτοὶ μὲν ταύτῃ ἐφύλασσον, τοὺς δὲ ἄλλους ξυμμάχους κατὰ τὸ ἄλλο τείχισμα ἤδη διέταξαν ᾗπερ ἔμελλον ἕκαστοι φρουρεῖν.

4 Τῷ δὲ Νικίᾳ ἐδόκει τὸ Πλημμύριον καλούμενον τειχίσαι· ἔστι δὲ ἄκρα ἀντιπέρας τῆς πόλεως, ἥπερ προύχουσα τοῦ μεγάλου λιμένος τὸ στόμα στενὸν ποιεῖ, καὶ εἰ τειχισθείη, ῥᾷον αὐτῷ ἐφαίνετο ἡ ἐσκομιδὴ τῶν ἐπιτηδείων ἔσεσθαι. δι' ἐλάσσονος γὰρ πρὸς τῷ λιμένι τῷ τῶν Συρακοσίων ἐφορμήσειν σφᾶς, καὶ οὐχ ὥσπερ νῦν ἐκ μυχοῦ τοῦ λιμένος τὰς ἐπαναγωγὰς ποιήσεσθαι, ἤν τι ναυτικῷ κινῶνται. προσεῖχέ τε ἤδη μᾶλλον τῷ κατὰ θάλασσαν πολέμῳ, ὁρῶν τὰ ἐκ τῆς γῆς σφίσιν,
5 ἐπειδὴ Γύλιππος ἧκεν, ἀνελπιστότερα ὄντα. διακομίσας οὖν στρατιὰν καὶ τὰς ναῦς ἐξετείχισε τρία φρούρια· καὶ ἐν αὐτοῖς τά τε σκεύη τὰ πλεῖστα ἔκειτο καὶ τὰ πλοῖα ἤδη ἐκεῖ τὰ μεγάλα

verbial = in die Quere. Die zwei ersten Gegenmauern (6, 100, 1 und 101, 3) waren zerstört bezw. eingenommen. Die Worte sind vielleicht Zusatz. Die „einfache Mauer“, welche auch in der Depesche des Nikias 11, 3 erwähnt wird, sollte die Vollendung des nördlichen, nach Trogilos gehenden Teils der athenischen Circumvallation hindern.

2. *τὸ ἐπὶ θαλ. τ.* sc. *διπλοῦν.* Kap. 2, 4.

3. *ὑψηλότερον* prädikativ. — *ἄλλους.* Zu 1, 128, 5 u. 2, 14, 1.

4. *τὸ Πλημμύριον*, an der Südseite des grofsen Hafens die jetzige Halbinsel Maddalena. — *στενόν.* 59, 3. — *ῥᾷον* B u. Ital., gewählter als d. Vulg. *ῥᾴων*, wie auch 4, 10, 3 statt *ῥαδίως* d. Vulg. *ῥαδίας* hatte; vgl. zu 7, 28, 1. [Beiläufig erwähne ich dafs auch der Cod. Cisalp. oder Italus an unsrer St. deutlich *ῥᾷιον* hat, nicht wie Bekker angiebt *ῥᾴων*. Ich habe selbst diesen Cod. im J. 1856 in Paris eingesehn u. als den erkannt, von dem Bekker u. die spätern Herausg. (wie Poppo u. Arnold) berichten, er sei 1815 den Österreichern zurückgegeben, u. man wisse seitdem nicht, wo er sei. Meine Wiederauffindung bekannt zu machen, unterliefs ich damals auf den Wunsch von Ben. Hase. Seitdem hat R. Prinz den Cod. ebenfalls wieder aufgefunden (s. Jahrb. 1869 S. 759 f.) Böhme.] — *δι' ἐλάσσονος*, in geringerer Entfernung. — *πρὸς — Συρακοσίων.* Dies bezeichnet den Teil des grofsen Hafens im Norden an der Insel Ortygia als noch im Besitze der Syrakusaner befindlich (schol.) — *κινῶνται*, sc. *οἱ Συρακόσιοι.*

5. *στρατιὰν* ohne Art., also Mannschaft.

ὥρμει καὶ αἱ ταχεῖαι νῆες. ὥστε καὶ τῶν πληρωμάτων οὐχ 6 ἥκιστα τότε πρῶτον κάκωσις ἐγένετο. τῷ τε γὰρ ὕδατι σπανίῳ χρώμενοι καὶ οὐκ ἐγγύθεν, καὶ ἐπὶ φρυγανισμὸν ἅμα ὁπότε ἐξέλθοιεν οἱ ναῦται, ὑπὸ τῶν ἱππέων τῶν Συρακοσίων κρατούντων τῆς γῆς διεφθείροντο. τρίτον γὰρ μέρος τῶν ἱππέων τοῖς Συρακοσίοις διὰ τοὺς ἐν τῷ Πλημμυρίῳ, ἵνα μὴ κακουργήσοντες ἐξίοιεν, ἐπὶ τῇ ἐν τῷ Ὀλυμπιείῳ πολίχνῃ ἐτετάχατο. ἐπυνθάνετο δὲ καὶ τὰς λοιπὰς τῶν Κορινθίων ναῦς προσπλεούσας ὁ Νικίας. καὶ πέμπει ἐς φυλακὴν αὐτῶν εἴκοσι ναῦς, 7 αἷς εἴρητο περί τε Λοκροὺς καὶ Ῥήγιον καὶ τὴν προσβολὴν τῆς Σικελίας ναυλοχεῖν αὐτάς.

5. Ὁ δὲ Γύλιππος ἅμα μὲν ἐτείχιζε τὸ διὰ τῶν Ἐπιπολῶν τεῖχος, τοῖς λίθοις χρώμενος οὓς οἱ Ἀθηναῖοι προπαρεβάλοντο σφίσιν, ἅμα δὲ παρέτασσεν ἐξάγων ἀεὶ πρὸ τοῦ τειχίσματος τοὺς Συρακοσίους καὶ τοὺς ξυμμάχους. καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιπαρετάσσοντο. ἐπειδὴ δὲ ἔδοξε τῷ Γυλίππῳ καιρὸς εἶναι, ἦρχε 2 τῆς ἐφόδου· καὶ ἐν χερσὶ γενόμενοι ἐμάχοντο μεταξὺ τῶν τειχισμάτων, ᾗ τῆς ἵππου τῶν Συρακοσίων οὐδεμία χρῆσις ἦν. καὶ νικηθέντων τῶν Συρακοσίων καὶ τῶν ξυμμάχων καὶ νεκροὺς 3 ὑποσπόνδους ἀνελομένων καὶ τῶν Ἀθηναίων τροπαῖον στησάντων, ὁ μὲν Γύλιππος ξυγκαλέσας τὸ στράτευμα οὐκ ἔφη τὸ ἁμάρτημα ἐκείνων, ἀλλ' ἑαυτοῦ γενέσθαι· τῆς γὰρ ἵππου καὶ τῶν ἀκοντιστῶν τὴν ὠφελίαν τῇ τάξει, ἐντὸς λίαν τῶν τειχῶν ποιήσας, ἀφελέσθαι· νῦν οὖν αὖθις ἐπάξειν. καὶ διανοεῖσθαι 4 οὕτως ἐκέλευεν αὐτοὺς ὡς τῇ μὲν παρασκευῇ οὐκ ἔλασσον ἕξοντας, τῇ δὲ γνώμῃ οὐκ ἀνεκτὸν ἐσόμενον, εἰ μὴ ἀξιώσουσι Πελοποννήσιοί τε ὄντες καὶ Δωριῆς Ἰώνων καὶ νησιωτῶν καὶ

6. Dem *τέ* entspricht das zweite *καί*. — *ἐγγύθεν* ist nur durch *καὶ* mit *σπανίῳ* verbunden. 3, 4, 1. — *κρατούντων τῆς γῆς* gibt den Grund an, der im folgenden nachgewiesen wird. — *ἐν τῷ Ὀ.*, bei dem O. — *πολίχνη* war später Eigenname für diesen Vorstadtsbezirk. — *ἐτετάχατο.* Über die Form zu 3, 13, 3.

7. *ναυλοχεῖν αὐτάς*, ihnen auflauern, seltenes Wort, zumal als Transitivum.

5. 1. *τὸ — τεῖχος*, wie gleich *τείχισμα*. Kap. 4, 1. Die *τειχίσματα* § 2 sind die beiderseitigen Mauern. — *προπαρεβάλοντο*, s. 6, 99, 1. — *σφίσιν* betont.

3. *ὑποσπόνδους*, zu 1, 63, 3. — *ὁ μὲν* VH u. noch ein guter Cod. Vulg. ohne *μέν*. Das Entsprechende folgt Kap. 6, 1 *Ὁ δὲ Νικίας*. — *τῇ τάξει* nicht mit *ἀφελέσθαι* zu verbinden, sondern instrumentaler Dativ: „durch die Aufstellung". *τὴν τάξιν* nochmals zu *ποιήσας* zu ergänzen.

4. *ἀνεκτὸν ἐσόμενον* noch mit *ὡς* zu verbinden. Es ist gesagt wie *δῆλον ὄν* etc. zu 1, 74, 1. — *Πελοπον-*

ξυγκλύδων ἀνθρώπων κρατήσαντες ἐξελάσασθαι ἐκ τῆς χώρας. καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ καιρὸς ἦν, αὖθις ἐπῆγεν αὐτούς.

6. Ὁ δὲ Νικίας καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, νομίζοντες, καὶ εἰ ἐκεῖνοι μὴ ἐθέλοιεν μάχης ἄρχειν, ἀναγκαῖον σφίσιν εἶναι μὴ περιορᾶν παροικοδομούμενον τὸ τεῖχος (ἤδη γὰρ καὶ ὅσον οὐ παρεληλύθει τὴν τῶν Ἀθηναίων τοῦ τείχους τελευτὴν ἡ ἐκείνων τείχισις, καὶ εἰ προέλθοι, ταὐτὸν ἤδη ἐποίει αὐτοῖς νικᾶν τε μαχομένοις διὰ παντὸς καὶ μηδὲ μάχεσθαι), ἀντεπῆσαν οὖν
2 τοῖς Συρακοσίοις. καὶ ὁ Γύλιππος τοὺς μὲν ὁπλίτας ἔξω τῶν τειχῶν μᾶλλον ἢ πρότερον προαγαγὼν ξυνέμισγεν αὐτοῖς, τοὺς δ' ἱππέας καὶ τοὺς ἀκοντιστὰς ἐκ πλαγίου τάξας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν εὐρυχωρίαν, ᾗ τῶν τειχῶν ἀμφοτέρων αἱ ἐργασίαι
3 ἔληγον. καὶ προσβαλόντες οἱ ἱππῆς ἐν τῇ μάχῃ τῷ εὐωνύμῳ κέρᾳ τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ κατ' αὐτοὺς ἦν, ἔτρεψαν. καὶ δι' αὐτὸ καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα νικηθὲν ὑπὸ τῶν Συρακοσίων
4 κατηράχθη ἐς τὰ τειχίσματα. καὶ τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἔφθασαν παροικοδομήσαντες, ὥστε μηκέτι μήτε αὐτοὶ κωλύεσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐκείνους τε καὶ παντάπασιν ἀπεστερηκέναι, εἰ καὶ κρατοῖεν, μὴ ἂν ἔτι σφᾶς ἀποτειχίσαι.

7. Μετὰ δὲ τοῦτο αἵ τε τῶν Κορινθίων νῆες καὶ Ἀμπρακιωτῶν καὶ Λευκαδίων ἐσέπλευσαν αἱ ὑπόλοιποι δώδεκα, λαθοῦσαι τὴν τῶν Ἀθηναίων φυλακὴν (ἦρχε δὲ αὐτῶν Ἐρασινίδης

νήσιοι κτἑ. Chiasmus. Wegen des Gedankens zu 6, 77, 1.

6. 1. σφίσιν εἶναι B., Vulg. εἶναι σφίσι. — παροικοδομούμενον. Dies Vb. steht von demselben Baue des ἁπλοῦν τεῖχος noch § 4 u. 11, 3; daneben, an etw. vorbeibauen, darüber hinausbauen; vgl. das folgende παρεληλύθει. Böhme faſst es als „parallel bauen". — τοῦ τείχους, der unvollendeten, nach Trogilos zu laufenden. — οὖν epanaleptisch. Zu 3, 95, 1.

2. ἐκ πλαγίου τῶν Ἀθ., eigtl.: von der Flanke der Ath. her, d. i. den Ath. in die Flanke. — ἀμφοτέρων, sowohl der athenischen als der syrakusischen.

3. κατηράχθη B u. a. Hdd., v. καταράσσω übereinstimmend mit 63, 1 ἀπαράξητε. Die in den frühern Büchern vorzüglichsten Codd. κατερράχθη, wie 8, 96, 2 ξυρράξουσι steht.

4. ἔφθασαν kamen über den Bau der Ath. hinaus. In den Hdd. steht nach παροικοδομ. noch καὶ παρελθόντες τὴν τῶν Ἀθηναίων οἰκοδομίαν, in einem Cod. fehlt καὶ παρελθ. Das Ganze ist Glossem zu παροικ. — Nach ἀπεστερηκέναι folgt das sog. pleonastische μή. — ἂν bei einem von ἀπεστερηκέναι abhängigen Inf. scheint mir unzulässig; die übrigen Beispiele von μὴ ἂν beim Inf. (zu 6, 102, 4) sind ganz verschieden. Krügers Auflösung οὐκ ἂν ἀποτειχίσειαν würde passen, wenn vorher die W. καὶ παντ. ἀποστ. fehlten, mit diesen ist sie unbrauchbar. Viell. μηκέτι (Böhme).

7. 1. αἵ τε κτἑ., zu 4, 25, 2. — αἱ ὑπόλοιποι δώδεκα. Überhaupt

Κορίνθιος), καὶ ξυνετείχισαν τὸ λοιπὸν τοῖς Συρακοσίοις τοῦ ἐγκαρσίου τείχους. καὶ ὁ Γύλιππος ἐς τὴν ἄλλην Σικελίαν 2 *ἐπὶ στρατιάν τε ᾤχετο καὶ ναυτικὴν καὶ πεζὴν ξυλλέξων, καὶ τῶν πόλεων ἅμα προσαξόμενος εἴ τις ἢ μὴ πρόθυμος ἦν ἢ παντάπασιν ἔτι ἀφειστήκει τοῦ πολέμου. πρέσβεις τε ἄλλοι τῶν* 3 *Συρακοσίων καὶ Κορινθίων ἐς Λακεδαίμονα καὶ Κόρινθον ἀπεστάλησαν, ὅπως στρατιὰ ἔτι περαιωθῇ [τρόπῳ ᾧ ἂν] ἐν ὁλκάσιν ἢ πλοίοις ἢ ἄλλως ὅπως ἂν προχωρῇ, ὡς καὶ τῶν Ἀθηναίων ἐπιμεταπεμπομένων. οἵ τε Συρακόσιοι ναυτικὸν* 4 *ἐπλήρουν καὶ ἀνεπειρῶντο ὡς καὶ τούτῳ ἐπιχειρήσοντες, καὶ ἐς τἆλλα πολὺ ἐπέρρωντο.*

8. *Ὁ δὲ Νικίας αἰσθόμενος τοῦτο καὶ ὁρῶν καθ' ἡμέραν ἐπιδιδοῦσαν τήν τε τῶν πολεμίων ἰσχὺν καὶ τὴν σφετέραν ἀπορίαν, ἔπεμπε καὶ αὐτὸς ἐς τὰς Ἀθήνας ἀγγέλλων πολλάκις μὲν καὶ ἄλλοτε καθ' ἕκαστα τῶν γιγνομένων, μάλιστα δὲ καὶ τότε, νομίζων ἐν δεινοῖς τε εἶναι καί, εἰ μὴ ὡς τάχιστα ἢ σφᾶς μεταπέμψουσιν ἢ ἄλλους μὴ ὀλίγους ἀποστελοῦσιν, οὐδεμίαν εἶναι σωτηρίαν. φοβούμενος δὲ μὴ οἱ πεμπόμενοι ἢ κατὰ τοῦ* 2 *λέγειν ἀδυνασίαν ἢ καὶ μνήμης ἐλλιπεῖς γιγνόμενοι ἢ τῷ ὄχλῳ πρὸς χάριν τι λέγοντες οὐ τὰ ὄντα ἀπαγγέλλωσιν, ἔγραψεν ἐπιστολήν, νομίζων οὕτως ἂν μάλιστα τὴν αὐτοῦ γνώμην μηδὲν ἐν τῷ ἀγγέλῳ ἀφανισθεῖσαν μαθόντας τοὺς Ἀθηναίους βουλεύσασθαι περὶ τῆς ἀληθείας. καὶ οἱ μὲν ᾤχοντο φέροντες οὓς* 3 *ἀπέστειλε τὰ γράμματα καὶ ὅσα ἔδει αὐτοὺς εἰπεῖν· ὁ δὲ κατὰ τὸ στρατόπεδον διὰ φυλακῆς μᾶλλον ἤδη ἔχων ἢ δι' ἑκουσίων κινδύνων ἐπεμέλετο.*

ausgerüstet waren siebenzehn; davon hatte vier Gylippos, eins Gongylos bereits übergeführt: 6, 104, 1. 7, 2, 1. — *τείχους* (zu K. 4, 1). — Das handschr. *μέχρι* vor *τοῦ ἐγκ.* hat Holm beseitigt. Verbinde *τὸ λοιπὸν τοῦ ἐγκ. τ.*

2. *πεζὴν* VH. Vulg. *πεζικήν*. Zu 6, 33, 2.

3. *ἄλλοι* mit Bezug auf 6, 73, 2. — *τρόπῳ ᾧ ἂν* scheint mir Glossem zu *ἄλλως ὅπως ἄν*. (W.) (Im ind. Fragesatz 50, 4.) Vgl. 8, 24, 6, auch 90, 2 *ὁπωσοῦν*. — *ἐπιμεταπεμπομένων*. K. 8, 1.

4. *ἀνεπειρῶντο*, manövrierten. 12, 5. 51, 2. — *τούτῳ*, Dat. instr.

8. 1. *μεταπέμψουσιν*. Über das Aktiv zu 1, 112, 3.

2. Die geflissentliche Motivierung, warum Nik. diesmal schriftlich berichtete, scheint zu beweisen, dafs seine sonstigen Botschaften (*ἔπεμπε — ἀγγέλλων*) nur mündliche waren u. von solchen auch *ἐπιστολαῖς* 11, 1 zu verstehen ist. — *μνήμης* B. Vulg. *γνώμης*. — *ἐν τῷ ἀγγέλῳ*, in dem Boten, d. i. in der Darstellung desselben, durch Schuld des Boten. Ähnl. *μὴ ἐν ὑμῖν κωλυθῇ* 2, 64, 2. Zu 4, 113, 2.

3. *διὰ φυλακῆς — ἔχων* intrans., wie 2, 81, 4. — *δι' ἑκουσίων κινδύνων* steht dem vorang. Partizi-

9. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ θέρει τελευτῶντι καὶ Εὐετίων στρατηγὸς Ἀθηναίων μετὰ Περδίκκου στρατεύσας ἐπ' Ἀμφίπολιν Θραξὶ πολλοῖς τὴν μὲν πόλιν οὐχ εἷλεν, ἐς δὲ τὸν Στρυμόνα περικομίσας τριήρεις ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἐπολιόρκει ὁρμώμενος ἐξ Ἱμεραίου. καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα τοῦτο.

10. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος ἥκοντες ἐς τὰς Ἀθήνας οἱ παρὰ τοῦ Νικίου ὅσα τε ἀπὸ γλώσσης εἴρητο αὐτοῖς εἶπον καὶ εἴ τίς τι ἐπηρώτα ἀπεκρίνοντο, καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀπέδοσαν. ὁ δὲ γραμματεὺς ὁ τῆς πόλεως παρελθὼν ἀνέγνω τοῖς Ἀθηναίοις δηλοῦσαν τοιάδε.

11. „Τὰ μὲν πρότερον πραχθέντα, ὦ Ἀθηναῖοι, ἐν ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἴστε. νῦν δὲ καιρὸς οὐχ ἧσσον μαθόντας ὑμᾶς ἐν 2 ᾧ ἐσμὲν βουλεύσασθαι. κρατησάντων γὰρ ἡμῶν μάχαις ταῖς πλείοσι Συρακοσίους ἐφ' οὓς ἐπέμφθημεν καὶ τὰ τείχη οἰκοδομησαμένων ἐν οἷσπερ νῦν ἐσμέν, ἦλθε Γύλιππος Λακεδαιμόνιος στρατιὰν ἔχων ἔκ τε Πελοποννήσου καὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ πόλεων ἔστιν ὧν. καὶ μάχῃ τῇ μὲν πρώτῃ νικᾶται ὑφ' ἡμῶν, τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἱππεῦσί τε πολλοῖς καὶ ἀκοντισταῖς 3 βιασθέντες ἀνεχωρήσαμεν ἐς τὰ τείχη. νῦν οὖν ἡμεῖς μὲν παυσάμενοι τοῦ περιτειχισμοῦ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ἡσυχάζομεν (οὐδὲ γὰρ ξυμπάσῃ τῇ στρατιᾷ δυναίμεθ' ἂν χρήσασθαι ἀπανηλωκυίας τῆς φυλακῆς τῶν τειχῶν μέρος τι τοῦ

pialsatze parallel, gleichsam *ἑκουσίους κινδύνους ἀναλαμβάνων*. — *ἐπεμέλετο* ohne Obj. = *τὴν ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο*. Die Lesart des Ganzen ist nach BH gegeben, mit denen wenigstens zum Teil einige andere Codd. übereinstimmen. Vulg. *ὁ δὲ τὰ κατὰ τὸ στρατόπεδον διὰ φυλακῆς ἤδη ἔχων ἑκουσίων κινδύνων ἐπεμελεῖτο* erklärt Conradt Jahrbb. 129 S. 539 einhaltend mit selbstgewählten Gefahren.

9. *μετὰ Περδίκκου.* 6, 7, 3 war Perdikkas als Feind der Ath. erwähnt. — *ὁρμώμενος ἐξ.*, zu 1, 64, 2. — *τοῦτο.* BC.

10. *ἐπηρώτα* u. nachher *ὁ τῆς* B. Vulg. weniger gut *ἠρώτα* u. *τῆς*. Aufser dem „Schreiber des Staates", der vom Volke gewählt wurde, gab es noch andere Beamte, die ebenfalls den Titel *γραμματεύς* führten (mit verschiedenen Zusätzen: *κατὰ πρυτανείαν*, *τῆς βουλῆς*). Über die *γραμματεῖς* ausführl. Böckh Staatsh. 1, S. 235 bis 261. 2. A.

11. 1. Vor *ἐπιστ.* die Vulg. *πολλαῖς*, was VH u. Valla nicht haben. Der Plur. v. einem Br. 1, 132, 5. *ἐν — ἐπιστολαῖς*, in Botschaften (gemeldet), d. i. durch. Weshalb nicht Briefe gemeint zu sein scheinen, zu K. 8, 2. — *οὐχ ἧσσον*, mehr als je, Litotes.

2. *ἔκ τε — καὶ τῶν* B. Vulg. *ἐκ — καὶ ἀπὸ τῶν. ἀπὸ* vielleicht aus 12, 1 hier eingesetzt. — *τῶν ἐν κτἑ.* K. 1, 5. — *ἔστιν ὧν*, zu 44, 8. — *τῇ ὑστεραίᾳ*, in der am folgenden Tage. Zu 5, 46, 1. Die beiden Gefechte waren beschrieben K. 5 u. 6.

3. *χρήσασθαι.* Vulg. u. C. B: *χρήσεσθαι*, schwerlich richtig, obwohl 3, 28, 1 *ἀποκωλύσειν δυνατοὶ*

ὁπλιτικοῦ), οἱ δὲ παρῳκοδομήκασιν ἡμῖν τεῖχος ἁπλοῦν, ὥστε μὴ εἶναι ἔτι περιτειχίσαι αὐτούς, ἢν μή τις τὸ παρατείχισμα τοῦτο πολλῇ στρατιᾷ ἐπελθὼν ἕλῃ. ξυμβέβηκέ τε πολιορκεῖν 4 δοκοῦντας ἡμᾶς ἄλλους αὐτοὺς μᾶλλον, ὅσα γε κατὰ γῆν, τοῦτο πάσχειν· οὐδὲ γὰρ τῆς χώρας ἐπὶ πολὺ διὰ τοὺς ἱππέας ἐξερχόμεθα.

12. „Πεπόμφασι δὲ καὶ ἐς Πελοπόννησον πρέσβεις ἐπ' ἄλλην στρατιάν, καὶ ἐς τὰς ἐν Σικελίᾳ πόλεις Γύλιππος οἴχεται, τὰς μὲν καὶ πείσων ξυμπολεμεῖν ὅσαι νῦν ἡσυχάζουσιν, ἀπὸ δὲ τῶν ἔτι καὶ στρατιὰν πεζὴν καὶ ναυτικοῦ παρασκευήν, ἢν δύνηται, ἄξων. διανοοῦνται γάρ, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, τῷ 2 τε πεζῷ ἅμα τῶν τειχῶν ἡμῶν πειρᾶν καὶ ταῖς ναυσὶ κατὰ θάλασσαν. καὶ δεινὸν μηδενὶ ὑμῶν δόξῃ εἶναι ὅτι καὶ κατὰ θά- 3 λασσαν. τὸ γὰρ ναυτικὸν ἡμῶν, ἧπερ κἀκεῖνοι πυνθάνονται, τὸ μὲν πρῶτον ἤκμαζε καὶ τῶν νεῶν τῇ ξηρότητι καὶ τῶν πληρωμάτων τῇ σωτηρίᾳ· νῦν δὲ αἵ τε νῆες διάβροχοι, τοσοῦτον χρόνον ἤδη θαλασσεύουσαι, καὶ τὰ πληρώματα ἔφθαρται. τὰς 4 μὲν γὰρ ναῦς οὐκ ἔστιν ἀνελκύσαντας διαψῦξαι διὰ τὸ ἀντιπάλους καὶ τῷ πλήθει καὶ ἔτι πλείους τὰς τῶν πολεμίων οὔσας ἀεὶ προσδοκίαν παρέχειν ὡς ἐπιπλεύσονται. φανεραὶ δέ εἰσιν 5 ἀναπειρώμεναι καὶ αἱ ἐπιχειρήσεις ἐκ' ἐκείνοις καὶ ἀποξηρᾶναι τὰς σφετέρας μᾶλλον ἐξουσία· οὐ γὰρ ἐφορμοῦσιν ἄλλοις.

13. „Ἡμῖν δ' ἐκ πολλῆς ἂν περιουσίας νεῶν μόλις τοῦτο ὑπῆρχε καὶ μὴ ἀναγκαζομένοις, ὥσπερ νῦν, πάσαις φυλάσσειν. εἰ γὰρ ἀφαιρήσομέν τι καὶ βραχὺ τῆς τηρήσεως, τὰ ἐπιτήδεια οὐχ ἕξομεν, παρὰ τὴν ἐκείνων πόλιν χαλεπῶς καὶ νῦν ἐσκο-

ὄντες u. Ähnliches zu 1, 27, 2. — ἀπανηλωκυίας, verzehrt (absorbiert) hat, d. i. in Anspruch genommen, erfordert hat. — παρῳκοδομήκασιν. Über die Bedeutung zu K. 6, 1. Zur Sache K. 4, 1. 5, 1. 6, 1.

4. ἄλλους Obj. von πολιορκεῖν. — τῆς χώρας abhängig von ἐπὶ πολύ.

12. 1. πεπόμφασι. K. 7, 2. 3. — ἀπὸ δὲ τῶν. Über die Stellung zu 3, 61, 1.

2. πειρᾶν zuerst c. gen., dann absolut, aber dem τῶν τειχῶν entspricht κατὰ θαλ., wie auch das Folgende beweist.

3. ἧπερ die best. Codd., unverwerflich. Vulg. ὅπερ. — σωτηρίᾳ, *incolumitate.* — διάβροχοι steht der ξηρότης entgegen. θαλασσ. gibt den Grund für das Durchnäfstsein an. Die Vergröfserung des Gewichts u. der tiefere Gang erschwert die Bewegung. — τὰ πληρ. ἔφθ. Ausgeführt 13, 2.

4. διαψῦξαι, durchlüften, was nachher nach der Wirkung bezeichnet ἀποξηρᾶναι heifst. — ἀντιπάλους καὶ Laur. „*viribus pares et numero quidem plures etiam*“ (4, 56, 1). Hude.

13. 1. τοῦτο, τὸ ἀποξηραίνειν.

2 μιζόμενοι. τὰ δὲ πληρώματα διὰ τόδε ἐφθάρη τε ἡμῖν καὶ ἔτι νῦν φθείρεται, τῶν μὲν ναυτῶν διὰ φρυγανισμὸν καὶ ἁρπαγὴν καὶ ὑδρείαν μακρὰν ὑπὸ τῶν ἱππέων ἀπολλυμένων· οἱ δὲ θεράποντες, ἐπειδὴ ἐς ἀντίπαλα καθεστήκαμεν, αὐτομολοῦσι, καὶ οἱ ξένοι οἱ μὲν ἀναγκαστοὶ ἐσβάντες εὐθὺς κατὰ τὰς πόλεις ἀποχωροῦσιν, οἱ δὲ ὑπὸ μεγάλου μισθοῦ τὸ πρῶτον ἐπαρθέντες καὶ οἰόμενοι χρηματιεῖσθαι μᾶλλον ἢ μαχεῖσθαι, ἐπειδὴ παρὰ γνώμην ναυτικόν τε δὴ καὶ τἆλλα ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνθεστῶτα ὁρῶσιν, οἱ μὲν ἐπ' αὐτομολίας προφάσει ἀπέρχονται, οἱ δὲ ὡς ἕκαστοι δύνανται — πολλὴ δ' ἡ Σικελία —, εἰσὶ δ' οἳ καί, αὐτοὶ ἐμπορευόμενοι, ἀνδράποδα Ὑκκαρικὰ ἀντεμβιβάσαι ὑπὲρ σφῶν πείσαντες τοὺς τριηράρχους τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ναυτικοῦ ἀφῄρηνται.

14. „Ἐπισταμένοις δ' ὑμῖν γράφω ὅτι βραχεῖα ἀκμὴ πληρώματος καὶ ὀλίγοι τῶν ναυτῶν οἱ ἐξορμῶντές τε ναῦν καὶ

2. ἔτι νῦν. Gewöhnlicher νῦν ἔτι, was hier nur schwach bezeugt ist. — τῶν μὲν ν. mit Franz Müller. — καὶ ὑδρείαν μακράν B. Vulg. schlecht μακρὰν καὶ ὑδρείαν. Nach K. 4, 6 war nur das Wasser nicht in der Nähe. — ἀντίπαλα, Gleichgewicht, wie 4, 117, 2. Sinn: Seitdem wir das Übergewicht verloren haben. — οἱ δὲ κτέ. Die Konstr. springt ab in das Vb. fin.; denn dem Gedanken nach ist dieser u. der ganze folg. Satz dem vorang. Gen. absol. koordiniert. Ebenso 47, 2 und noch auffallender 15, 2; vgl. auch zu 2, 29, 3. — οἱ θεράποντες sind die Diener der Hopliten; s. 4, 8, 9. 16, 1. — κατὰ τὰς πόλεις, sc. τὰς ἐν Σικελίᾳ. — οἱ μὲν ἐπ' κτέ. Von der ersten Einteilung der ξένοι in οἱ μὲν — ἐσβάντες u. οἱ δὲ — ἐπαρθέντες wird das zweite Glied noch einmal eingeteilt durch οἱ μὲν — οἱ δὲ — εἰσὶ δ' οἳ καί. — ὑπὸ μεγάλου μισθοῦ, doppelter Sold 6, 31, 3. — ἐπ' αὐτομολίας προφάσει eigentl.: auf den Grund eines Übertrittes hin (ihr Fortgehen beruhte auf diesem Grunde), d. i. in der Absicht überzugehen. Über diese Bedeutung von πρόφασις zu 1, 23, 6. Da jeder geneigt ist, unter πρόφασις einen „Vorwand" zu verstehen, so beruhigt sich nicht leicht jemand sofort bei dieser Erklärung. Aber von den Konjj. αὐτομαχίας, αὐτοτολμίας (Kr,), ἀσχολίας (Mein.), αἰχμαλωτίας (Madv.), ἀργυρολογίας (Herw.) ist keine treffend, und so kommt auch Herw. 156 schliefsl. darauf zurück, προφ. als *vera causa* zu verstehen u. übers.: *oblata transfugiendi ad hostes potestate.* Ich dachte an ἀντιβολίας, welches der Schol. zu 75, 4 als παράκλησις, δέησις, ἱκεσία erklärt. — πολλὴ δ' ἡ Σ. Dieselbe Wendung 5, 110, 1 πολὺ δὲ τὸ Κρητικὸν πέλαγος. — αὐτοὶ ἐμπορευόμενοι. So treiben auch die Soldaten Handel: 6, 31, 5. — ἀνδράποδα Ὑκκαρικά, 6, 62, 3, 4. — τὴν ἀκρίβειαν, die Mannszucht. Zu 6, 55, 3.

14. 1. βραχεῖα ἀκμὴ πλ., der Kern einer Bemannung (die auserlesene Bemannung) ist klein. Das Folg. gibt die Erklärung. — οἱ ἐξορμῶντες κτέ. Der Zusammenhang zeigt, dafs τὸ ἐξορμᾶν ναῦν und τὸ ξυνέχειν τὴν εἰρεσίαν Dinge sind, zu denen mehr als gewöhnliche Seemannstüchtigkeit gehört. Jenes ist nach dem sonstigen Gebrauche von ἐξορμᾶν zu erklären: den Lauf eines Schiffes beschleunigen; dieses: das Ru-

ξυνέχοντες τὴν εἰρεσίαν. τούτων δὲ πάντων ἀπορώτατον τό τε 2 μὴ οἷόν τε εἶναι ταῦτα ἐμοὶ κωλῦσαι τῷ στρατηγῷ (χαλεπαὶ γὰρ αἱ ὑμέτεραι φύσεις ἄρξαι) καὶ ὅτι οὐδ' ὁπόθεν ἐπιπληρωσόμεθα τὰς ναῦς ἔχομεν, ὃ τοῖς πολεμίοις πολλαχόθεν ὑπάρχει, ἀλλ' ἀνάγκη ἀφ' ὧν ἔχοντες ἤλθομεν τά τε ὄντα καὶ ἀπαναλισκόμενα γίγνεσθαι· αἱ γὰρ νῦν οὖσαι πόλεις ξύμμαχοι ἀδύνατοι, Νάξος καὶ Κατάνη. εἰ δὲ προσγενήσεται ἓν ἔτι τοῖς 3 πολεμίοις, ὥστε τὰ τρέφοντα ἡμᾶς χωρία τῆς Ἰταλίας, ὁρῶντα ἐν ᾧ τε ἐσμὲν καὶ ὑμῶν μὴ ἐπιβοηθούντων, πρὸς ἐκείνους χωρῆσαι, διαπεπολεμήσεται αὐτοῖς ἀμαχεὶ ἐκπολιορκηθέντων ἡμῶν.

„Τούτων ἐγὼ ἡδίω μὲν ἂν εἶχον ὑμῖν ἕτερα ἐπιστέλλειν, 4 οὐ μέντοι χρησιμώτερά γε, εἰ δεῖ σαφῶς εἰδότας τὰ ἐνθάδε βουλεύσασθαι. καὶ ἅμα τὰς φύσεις ἐπιστάμενος ὑμῶν, βουλομένων μὲν τὰ ἥδιστα ἀκούειν, αἰτιωμένων δὲ ὕστερον, ἤν τι ὑμῖν ἀπ' αὐτῶν μὴ ὁμοῖον ἐκβῇ, ἀσφαλέστερον ἡγησάμην τὸ ἀληθὲς δηλῶσαι.

15. „Καὶ νῦν ὡς ἐφ' ἃ μὲν ἤλθομεν τὸ πρῶτον καὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων ὑμῖν μὴ μεμπτῶν γεγενημένων, οὕτω τὴν γνώμην ἔχετε· ἐπειδὴ δὲ Σικελία τε ἅπασα ξυνίστα-

d e r n h e m m e n, vgl. *cohibere remos.* Dies regelrecht zu thun, war gewifs nicht Sache eines jeden Matrosen.

2. ἀπορώτατον (sc. ἐστίν) 1) τὸ — εἶναι 2) ὅτι . . . — ἐμοί, der Dativ von οἷόν τε εἶναι abhäng. s. 6, 12, 2 μὴ οἷον νεωτέρῳ βουλεύσασθαι. — ταῦτα die in den vorherg. Kapiteln aufgezählten Übelstände. — χαλεπαὶ (sc. εἰσὶν) ἄρξαι. zu 6, 42, 1. — ὃ — ὑπάρχει w ä h r e n d d i e s . . . — καὶ ἀπαναλισκόμενα, a l s a u c h d a s, w a s v e r l o r e n g e h t, ohne Wiederholung des Art. zu 4, 25, 2. Der ganze Satz will offenbar sagen: der gegenwärtige Bestand unsrer Streitkräfte ist ungenügend, da die fortwährenden Verluste hier nicht ersetzt werden können; der Ausdruck dieses Sinnes erscheint aber etwas gezwungen dadurch, dafs τὰ ὄντα in die Konstr. hineingezogen ist, die eigentl. nur für (τὰ) ἀναλισκόμενα pafst. — γίγνεσθαι ἀπό τινος, ähnl. wie ζῆν, s i c h e r g e b e n, h e r a u s k o m m e n, b e s c h a f f t w e r d e n. — ἀδύνατοι, also nicht imstande, unsere Verluste zu ergänzen.

3. ὥστε = *ut epexegeticum.* — καὶ — ἐπιβοηθούντων. Man sollte entweder καὶ ὑμᾶς μὴ ἐπιβοηθοῦντας oder τε gleich nach ὁρῶντα gestellt erwarten. Zu 1, 16. — διαπεπολεμήσεται unpersönlich, denn das ὁ πόλεμος der Hdd., was der Schol. n i c h t las, stammt aus einem Glossem, energischer (s. 25, 9) als die Vulg. διαπολεμήσεται. — ἐκπολιορκηθέντων mit Bezug auf 11, 4.

4. εἶχον ἂν = ἐδυνάμην ἄν. — εἰδότας B und C. ὑμᾶς εἰδότας erklärender Zusatz. — ἀπ' αὐτῶν bez. auf τὰ ἥδιστα.

15. 1. ὡς τ. πρ. καὶ τῶν . . . γεγενημένων sc. ταῦτα, ἐφ' ἃ μὲν ἤλθομεν, ο ὕ τ ω τ. γν. ἔχετε. Die Aufforderung für jetzt wird durch den Hinweis auf die bekannte Thatsache

ται καὶ ἐκ Πελοποννήσου ἄλλη στρατιὰ προσδόκιμος, αὐτοὶ βουλεύσασθε ἤδη ὡς τῶν γ' ἐνθάδε μηδὲ τοῖς παροῦσιν ἀνταρκούντων, ἀλλ' ἢ τούτους μεταπέμπειν δέον ἢ ἄλλην στρατιὰν μὴ ἐλάσσω ἐπιπέμπειν καὶ πεζὴν καὶ ναυτικήν, καὶ χρήματα μὴ ὀλίγα, ἐμοὶ δὲ διάδοχόν τινα, ὡς ἀδύνατός εἰμι διὰ
2 νόσον νεφρῖτιν παραμένειν. ἀξιῶ δ' ὑμῶν ξυγγνώμης τυγχάνειν· καὶ γὰρ ὅτ' ἐρρώμην πολλὰ ἐν ἡγεμονίαις ὑμᾶς εὖ ἐποίησα. ὅ τι δὲ μέλλετε, ἅμα τῷ ἦρι εὐθὺς καὶ μὴ ἐς ἀναβολὰς πράσσετε, ὡς τῶν πολεμίων τὰ μὲν ἐν Σικελίᾳ δι' ὀλίγου ποριουμένων, τὰ δ' ἐκ Πελοποννήσου σχολαίτερον μέν, ὅμως δ', ἢν μὴ προσέχητε τὴν γνώμην, τὰ μὲν λήσουσιν ὑμᾶς, ὥσπερ καὶ πρότερον, τὰ δὲ φθήσονται."

16. Ἡ μὲν τοῦ Νικίου ἐπιστολὴ τοσαῦτα ἐδήλου. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες αὐτῆς τὸν μὲν Νικίαν οὐ παρέλυσαν τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' αὐτῷ ἕως ἂν ἕτεροι ξυνάρχοντες αἱρεθέντες ἀφίκωνται, τῶν αὐτοῦ ἐκεῖ δύο προσείλοντο, Μένανδρον καὶ Εὐθύδημον, ὅπως μὴ μόνος ἐν ἀσθενείᾳ ταλαιπωροίη· στρατιὰν δὲ ἄλλην ἐψηφίσαντο πέμπειν ναυτικὴν καὶ πεζὴν Ἀθηναίων τε ἐκ καταλόγου καὶ τῶν ξυμμάχων. καὶ ξυνάρχοντας αὐτῷ εἵλοντο Δημοσθένη τε τὸν Ἀλκισθένους καὶ Εὐρυμέδοντα τὸν
2 Θουκλέους. καὶ τὸν μὲν Εὐρυμέδοντα εὐθὺς περὶ ἡλίου τροπὰς τὰς χειμερινὰς ἀποπέμπουσιν ἐς τὴν Σικελίαν μετὰ δέκα νεῶν,

begründet. — *αὐτοὶ βουλεύσασθε* B. Vulg. *αὐτοῖς, βουλεύεσθε*, das wenig passend zu *προσδ.* gezogen. — *μεταπέμπειν* (zu 1, 112, 3), *ἐπιπέμπειν* ein Wortspiel (6, 76, 2). — *δέον*, über den Partizipialgebrauch s. 1, 74, 1. Beachte die steigernden Erläuterungen von *ἄλλην* und vergleiche damit die einstigen Forderungen des Nikias 6, 21 ff. — *διάδοχον* prädikativ zu *τινά*.

2. *ὑμῶν* hängt von *ξυγγνώμης* ab; die Annahme eines doppelten Genet. bei *τυγχάνειν* (Kr. zu Xen. Anab. 1, 4, 15) ist wohl schwerlich begründet. Vgl. *δεῖσθαι* 1, 32, 5. — *μέλλετε*, sc. *πράσσειν*. — *μὴ ἐς ἀναβολάς*, ohne Zögerung (schiebt es nicht auf die lange Bank!). Vgl. Herodot. 8, 21. — *δι' ὀλίγου ποριουμένων*, binnen kurzem an sich ziehen werden. — *τὰ δ' ἐκ — φθήσονται.* Subj. *οἱ πολέμιοι*, zu entnehmen aus *τῶν πολεμίων*. Übergang aus dem Gen. absol. ins Vb. fin. Zu 13, 2. *σχολαίτερον μέν* gehört schon zu *λήσουσιν* u. *φθήσονται*, wobei *ποριζόμενοι* zu ergänzen ist (nicht *ποριούμενοι*). — *πρότερον*, näml. damals, als die ersten pelop. Schiffe nach Sicilien fuhren: K. 7, 1.

16. 1. *αὐτοῦ ἐκεῖ*, dort selbst. — Menander hier zuerst genannt. Euthydemos beschwor mit anderen den Frieden des Nikias (5, 19, 2. 24, 1). Demosthenes ist von Pylos her bekannt, Eurymedon als Sieger von Tanagra 426 (3, 91, 4) und Teilnehmer der ersten erfolglosen Expedition nach Sicilien v. 426 (4, 65, 3). Es waren die bewährtesten Feldherren, die man noch hatte.

ἄγοντα εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τάλαντα ἀργυρίου, καὶ ἅμα ἀγγελοῦντα τοῖς ἐκεῖ ὅτι ἥξει βοήθεια καὶ ἐπιμέλεια αὐτῶν ἔσται.

17. Ὁ δὲ Δημοσθένης ὑπομένων παρεσκευάζετο τὸν ἔκπλουν ὡς ἅμα τῷ ἦρι ποιησόμενος, στρατιάν τε ἐπαγγέλλων ἐς τοὺς ξυμμάχους καὶ χρήματα αὐτόθεν καὶ ναῦς καὶ ὁπλίτας ἑτοιμάζων. πέμπουσι δὲ καὶ περὶ τὴν Πελοπόννησον οἱ Ἀθηναῖοι εἴκοσι ναῦς, ὅπως φυλάσσοιεν μηδένα ἀπὸ Κορίνθου καὶ τῆς Πελοποννήσου ἐς τὴν Σικελίαν περαιοῦσθαι. οἱ γὰρ Κορίνθιοι, ὡς αὐτοῖς οἱ πρέσβεις ἧκον καὶ τὰ ἐν τῇ Σικελίᾳ βελτίω ἤγγελλον, νομίσαντες οὐκ ἄκαιρον καὶ τὴν προτέραν πέμψιν τῶν νεῶν ποιήσασθαι, πολλῷ μᾶλλον ἐπέρρωντο, καὶ ἐν ὁλκάσι παρεσκευάζοντο αὐτοί τε ἀποστελοῦντες ὁπλίτας ἐς τὴν Σικελίαν, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ αὐτῷ τρόπῳ πέμψοντες. ναῦς τε οἱ Κορίνθιοι πέντε καὶ εἴκοσιν ἐπλήρουν, ὅπως ναυμαχίας τε ἀποπειράσωσι πρὸς τὴν ἐν τῇ Ναυπάκτῳ φυλακήν, καὶ τὰς ὁλκάδας αὐτῶν ἧσσον οἱ ἐν τῇ Ναυπάκτῳ Ἀθηναῖοι κωλύοιεν ἀπαίρειν, πρὸς τὴν σφετέραν ἀντίταξιν τῶν τριήρων τὴν φυλακὴν ποιούμενοι. 2 3 4

18. Παρεσκευάζοντο δὲ καὶ τὴν ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐσβολὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὥσπερ τε προεδέδοκτο αὐτοῖς καὶ τῶν Συρακοσίων καὶ Κορινθίων ἐναγόντων, ἐπειδὴ ἐπυνθάνοντο τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων βοήθειαν ἐς τὴν Σικελίαν, ὅπως δὴ ἐσβολῆς

2. καὶ ἑκατόν hat blofs H. Die Vulg. müfste man mit Böckh Staatsh. 1, S. 401 (2. A.) so verteidigen, dafs die 20 Talente nur eine vorläufige Sendung waren (denn für den ganzen Betrag wäre die Summe offenbar viel zu klein), und Demosthenes, welcher später mit der Hauptflotte abging (20, 2), 120 Talente (χρήματα αὐτόθεν = aus Athen selbst die Hauptsumme) nachbrachte, bei welcher Annahme dann Thuk. in Übereinstimmung wäre mit Diod. 13, 8, der 140 Talente angibt. Indes wäre es doch sonderbar, wie in d. Ausg. bei Engelm. bemerkt ist, dafs Thuk. hier die kleinere Summe genannt und später die gröfsere verschwiegen hätte.

17. 1. Zu ποιησόμενος ergänze wieder τὸν ἔκπλουν. — στρατιὰν ἐπαγγέλλων, *exercitum indicere.* Wegen ἐς s. zu 1, 65, 2.

3. αὐτοῖς οἱ πρέσβεις B, besser als die Vulg. οἵ τε πρέσβεις αὐτοῖς. — βελτίω präd. zu τὰ ἐν τῇ Σικελίᾳ, wie gleich οὐκ ἄκαιρον zu dem Inf. (vgl. νομίζειν, γιγνώσκειν c. Superl. zu 5, 40, 3). — παρεσκευάζοντο mit Part. Fut. ohne ὡς wie 2, 18, 1 vorausgestellt, als ob dies für beide Subjekte ausreichen sollte, während zum zweiten nochmals τῷ αὐτῷ τρόπῳ πέμψοντες gesetzt wird (vgl. über die Satzform 1, 16).

4. ὅπως mit dem Konj. u. dann dem Optat. zu 3, 22, 8. Zur Sache s. 19, 5. 31, 4. — ὁλκάδας αὐτῶν nämlich. τῶν Κορινθίων, also für σφῶν. — σφετέραν, i. e. τῶν Κορινθίων.

18. 1. προεδέδοκτο auf den Rat des Alkibiades 6, 93, 1. — Dem αὐτοῖς steht entgegen τῶν Συρ. καὶ τ. Κ. — ἐς τὴν Σικελίαν ohne Art. angeschlossen (zu 1, 18, 1).

γενομένης διακωλυθῇ. καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης προσκείμενος ἐδίδασκε
2 τὴν Δεκέλειαν τειχίζειν καὶ μὴ ἀνιέναι τὸν πόλεμον. μάλιστα
δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐγεγένητό τις ῥώμη, διότι τοὺς Ἀθη-
ναίους ἐνόμιζον διπλοῦν τὸν πόλεμον ἔχοντας, πρός τε σφᾶς
καὶ Σικελιώτας, εὐκαθαιρετωτέρους ἔσεσθαι, καὶ ὅτι τὰς σπον-
δὰς προτέρους λελυκέναι ἡγοῦντο αὐτούς· ἐν γὰρ τῷ προτέρῳ
πολέμῳ σφέτερον τὸ παρανόμημα μᾶλλον γενέσθαι, ὅτι τε ἐς
Πλάταιαν ἦλθον Θηβαῖοι ἐν σπονδαῖς, καὶ εἰρημένον ἐν ταῖς
πρότερον ξυνθήκαις ὅπλα μὴ ἐπιφέρειν, ἢν δίκας ἐθέλωσι δι-
δόναι, αὐτοὶ οὐχ ὑπήκουον ἐς δίκας προκαλουμένων τῶν Ἀθη-
ναίων. καὶ διὰ τοῦτο εἰκότως δυστυχεῖν τε ἐνόμιζον καὶ ἐνε-
θυμοῦντο τήν τε περὶ Πύλον ξυμφορὰν καὶ εἴ τις ἄλλη αὐτοῖς
3 γένοιτο. ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ταῖς τριάκοντα ναυσὶν ἐξ
Ἄργους ὁρμώμενοι Ἐπιδαύρου τέ τι καὶ Πρασιῶν καὶ ἄλλα
ἐδῄωσαν καὶ ἐκ Πύλου ἅμα ἐλῄστευον, καὶ ὁσάκις περί του
διαφοραὶ γένοιντο τῶν κατὰ τὰς σπονδὰς ἀμφισβητουμένων,
ἐς δίκας προκαλουμένων τῶν Λακεδαιμονίων οὐκ ἤθελον ἐπι-
τρέπειν, τότε δὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι νομίσαντες τὸ παρανόμημα,
ὅπερ καὶ σφίσι πρότερον ἡμάρτητο, αὖθις ἐς τοὺς Ἀθηναίους
4 τὸ αὐτὸ περιεστάναι, πρόθυμοι ἦσαν ἐς τὸν πόλεμον. καὶ ἐν
τῷ χειμῶνι τούτῳ σίδηρόν τε περιήγγελλον κατὰ τοὺς ξυμμά-
χους καὶ τἆλλα ἐργαλεῖα ἡτοίμαζον ἐς τὸν ἐπιτειχισμόν. καὶ

2. *ἐγεγένητό τις ῥώμη* in dem Sinne wie sonst *ἐπερρώσθησαν* u. *ἐπέρρωντο.* — *ὅτι τε* B. Vulg. ohne *τέ.* — *ἐς Πλάταιαν κτέ.* 431. 2, 2 ff. — *εἰρημένον κτέ.* im 30jährigen Vertrag von 445. 1, 140, 2. 145. — *ἐθέλωσι* nur ein Cod. Thuk. hat überall nur *ἐθέλειν*, nicht *θέλειν*, ausgenommen zuweilen nach *μή* (z. B. 2, 51, 3) u. einmal (6, 34, 4) nach *εἰ.* Nach P. — *γένοιτο.* Der Optativ läfst sich generell oder als Ausdruck des Gedankens der Lak. auffassen; aber selten ist, dafs solcher Optat. Aor. im Sinne des Plsqpf. steht, s. 2, 5, 5 *δράσειαν*, Herod. 1, 31, 1 *ἴδοι.* B *ἐγεγένοιτο* aus *ἐγεγένητο*, drei schlechte Hdd. *ἐγένετο.*

3. *ἐξ Ἄργους* nur in B. Zur Sache s. 6, 105. — *τέ τι* B. — *ἐλῄστευον* B. Vulg. *ἐλῃστεύοντο.* Das Vb. kommt aber nirgends als Med. vor, u. es als Passiv zu nehmen u. die Laked. als Subj. zu denken, wäre hier, trotz der grofsen Freiheit der Griechen im Wechseln des Subjekts, doch eine sehr bedenkliche Härte. — *ἐπιτρέπειν*, die Entscheidung überlassen (zu 4, 54, 2) — *τὸ αὐτό* präd. gleichfalls. Zu 4, 17, 1.

4. *σίδηρον.* Auch 4, 69, 2. 6, 88, 6 wird *σίδηρος* als Erfordernis zu einer Belagerung genannt. Ob damit nur eiserne Werkzeuge (4, 4, 2 *σιδήρια*) gemeint sind, oder Eisen, das zum Mauerbau selbst (z. B. zu eisernen Klammern) gebraucht wurde, bleibt dahingestellt. Das an uns. St. folg. *καὶ τἆλλα ἐργαλεῖα* ist nicht entscheidend, da dies auch heifsen kann: und aufserdem die Werkzeuge.

τοῖς ἐν τῇ Σικελίᾳ ἅμα ὡς ἀποπέμψοντες ἐν ταῖς ὁλκάσιν ἐπικουρίαν αὐτοί τε ἐπόριζον καὶ τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους προσηνάγκαζον. καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, καὶ ὄγδοον καὶ δέκατον ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα τῷδε ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν.

19. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου ἦρος εὐθὺς ἀρχομένου πρῴτατα δὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐσέβαλον· ἡγεῖτο δὲ Ἆγις ὁ Ἀρχιδάμου, Λακεδαιμονίων βασιλεύς. καὶ πρῶτον μὲν τῆς χώρας τὰ περὶ τὸ πεδίον ἐδῄωσαν, ἔπειτα Δεκέλειαν ἐτείχιζον, κατὰ πόλεις διελόμενοι τὸ ἔργον.* 2 *ἀπέχει δὲ ἡ Δεκέλεια σταδίους μάλιστα τῆς τῶν Ἀθηναίων πόλεως εἴκοσι καὶ ἑκατόν, παραπλήσιον δὲ καὶ οὐ πολλῷ πλέον καὶ ἀπὸ τῆς Βοιωτίας. ἐπὶ δὲ τῷ πεδίῳ καὶ τῆς χώρας τοῖς κρατίστοις ἐς τὸ κακουργεῖν ᾠκοδομεῖτο τὸ τεῖχος, ἐπιφανὲς μέχρι τῆς τῶν Ἀθηναίων πόλεως.* 3 *καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐτείχιζον· οἱ δ' ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀπέστελλον περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ταῖς ὁλκάσι τοὺς ὁπλίτας ἐς τὴν Σικελίαν, Λακεδαιμόνιοι μὲν τῶν τε Εἱλώτων ἐπιλεξάμενοι τοὺς βελτίστους καὶ τῶν νεοδαμώδων, ξυναμφοτέρων ἐς ἑξακοσίους ὁπλίτας καὶ Ἔκκριτον Σπαρτιάτην ἄρχοντα, Βοιωτοὶ δὲ τριακοσίους ὁπλίτας, ὧν ἦρχον Ξένων τε καὶ Νίκων Θηβαῖοι καὶ Ἡγήσανδρος Θεσπιεύς.* 4 *οὗτοι μὲν οὖν ἐν τοῖς πρῶτοι ὁρμήσαντες ἀπὸ τοῦ Ταινάρου τῆς Λακωνικῆς ἐς τὸ πέλαγος ἀφεῖσαν· μετὰ δὲ τούτους Κορίνθιοι οὐ πολλῷ ὕστερον πεντακοσίους ὁπλίτας, τοὺς μὲν ἐξ αὐτῆς Κορίνθου, τοὺς δὲ προσμισθωσάμενοι Ἀρκάδων, καὶ ἄρχοντα Ἀλέξαρχον Κορίνθιον προστά-*

19. 1. 413. — *δὴ* zur Verstärkung des Superl. — *τὰ περὶ τὸ πεδίον* die attische Ebene wurde durch den niedrigen Aigaleos in eine gröfsere östliche Hälfte, die athenische, u. in eine kleinere westliche, die eleusinisch-thriasische geschieden.

2. Dekeleia (j. Tatói) beherrschte den östlichen Pafs, der zwischen dem Parnesgebirge und dessen Vorbergen nach Böotien über Oropos hinführte, etwa auf der Hälfte des Weges von Athen nach diesem damals attischen Orte. Danach gibt Th. das Mafs an (s. 28, 1.) Hude hält *οὐ πολλῷ πλέον* für Zusatz, da *καί* nur im Vat. steht, doch ist es schwerlich Glossem. — *ἐπὶ* örtlich und final. — *ἀπό* nur wenige Codd. (unter ihnen H.). Vulg. *ἐπί*.

3. *ἀπέστελλον*. Das Impf. scheint hier u. 20, 2 die verschiedenen Bestandteile der ausgesendeten Flotten anzudeuten, wogegen es von der Sendung des Charikles, von welcher keine Einzelheiten angegeben werden, 20, 1 *ἔστειλαν* heifst. Zu 1, 26, 1. — *νεοδαμώδων*. Zu 5, 34, 1. — *ἐς ἑξ*. Vat. Vulg. ohne *ἐς*.

4. *ἐν τοῖς πρῶτοι*, mit am ersten, korr. nach Thuk. Sprachgebrauch von Reiz für *ἐν τοῖς πρώτοις* (s. 1, 6, 3). — *καὶ* beseitigt Hude als störend wohl mit Recht.

ξαντες ἀπέπεμψαν. ἀπέστειλαν δὲ καὶ Σικυώνιοι διακοσίους ὁπλίτας ὁμοῦ τοῖς Κορινθίοις, ὧν ἦρχε Σαργεὺς Σικυώνιος.
5 αἱ δὲ πέντε καὶ εἴκοσι νῆες τῶν Κορινθίων αἱ τοῦ χειμῶνος πληρωθεῖσαι ἀνθώρμουν ταῖς ἐν τῇ Ναυπάκτῳ εἴκοσιν Ἀττικαῖς, ἕωσπερ αὐτοῖς οὗτοι οἱ ὁπλῖται ταῖς ὁλκάσιν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου ἀπῆραν· οὗπερ ἕνεκα καὶ τὸ πρῶτον ἐπληρώθησαν, ὅπως μὴ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὰς ὁλκάδας μᾶλλον ἢ πρὸς τὰς τριήρεις τὸν νοῦν ἔχωσιν.

20. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἅμα τῆς Δεκελείας τῷ τειχισμῷ καὶ τοῦ ἦρος εὐθὺς ἀρχομένου περί τε Πελοπόννησον ναῦς τριάκοντα ἔστειλαν καὶ Χαρικλέα τὸν Ἀπολλοδώρου ἄρχοντα, ᾧ εἴρητο καὶ ἐς Ἄργος ἀφικομένῳ κατὰ τὸ ξυμμαχικὸν
2 παρακαλεῖν Ἀργείων ὁπλίτας ἐπὶ τὰς ναῦς, καὶ τὸν Δημοσθένη ἐς τὴν Σικελίαν, ὥσπερ ἔμελλον, ἀπέστελλον ἑξήκοντα μὲν ναυσὶν Ἀθηναίων καὶ πέντε Χίαις, ὁπλίταις δὲ ἐκ καταλόγου Ἀθηναίων διακοσίοις καὶ χιλίοις, καὶ νησιωτῶν ὅσοις ἑκασταχόθεν οἷόν τ' ἦν πλείστοις χρήσασθαι, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ξυμμάχων τῶν ὑπηκόων, εἴ ποθέν τι εἶχον ἐπιτήδειον ἐς τὸν πόλεμον, ξυμπορίσαντες. εἴρητο δ' αὐτῷ πρῶτον μετὰ τοῦ Χαρικλέους
3 ἅμα περιπλέοντα ξυστρατεύεσθαι περὶ τὴν Λακωνικήν. καὶ ὁ μὲν Δημοσθένης ἐς τὴν Αἴγιναν πλεύσας τοῦ στρατεύματός τε εἴ τι ὑπελείπετο περιέμενε καὶ τὸν Χαρικλέα τοὺς Ἀργείους παραλαβεῖν.

21. Ἐν δὲ τῇ Σικελίᾳ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τούτου τοῦ ἦρος καὶ ὁ Γύλιππος ἧκεν ἐς τὰς Συρακούσας, ἄγων ἀπὸ τῶν πόλεων ὧν ἔπεισε στρατιὰν ὅσην ἑκασταχόθεν πλείστην
2 ἐδύνατο. καὶ ξυγκαλέσας τοὺς Συρακοσίους ἔφη χρῆναι πληροῦν ναῦς ὡς δύνανται πλείστας καὶ ναυμαχίας ἀπόπειραν λαμ-

5. *αἱ δὲ πέντε κτἑ.* 17, 4. — *οὗτοι* ist nicht überflüssig, „die bezeichneten". — *τὸ πρῶτον* B „von vornherein", besser als Vulg. *τὸ πρότερον*. — Für *μᾶλλον ἤ* wäre logisch genauer *ἀλλά*, oder die affirmative Wendung des Absichtssatzes: *ὅπως οἱ Ἀθ. πρὸς τὰς τριήρεις μᾶλλον ἢ πρὸς τὰς ὁλκ. τ. ν. ἔ.* Nicht sowohl als vielmehr.

20. 1. *τῆς Δεκελείας* B. Vulg. blofs *Δεκελείας*, wie 19, 1. — *περί τε* B. Vulg. ohne *τέ*, das dem *καί* vor *τὸν Δημοσθ.* gut entspricht. — Nach *Ἀργείων* haben die Codd. noch ein fehlerhaftes *τέ*.

2. *ὥσπερ ἔμελλον.* 17, 1.

3. Für *πλεύσας* BC *πρόσπλ.*, was Hude fordert ohne zwingenden Grund. — *ὑπελείπετο*, zurückgelassen wurde (was mehrfach vorkam), damals als er abfuhr. Wir: zurückgeblieben war (vgl. Kap. 2, 4). Ähnlich lat. *manebat.* — *τὸν — παραλαβεῖν* bildet einen Teil des Obj. von *περιέμενε*.

βάνειν. ἐλπίζειν γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τι ἔργον ἄξιον τοῦ κινδύνου ἐς τὸν πόλεμον κατεργάσεσθαι. ξυνανέπειθε δὲ καὶ ὁ Ἑρμοκράτης οὐχ ἥκιστα τοῦ ταῖς ναυσὶ μὴ ἀθυμεῖν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, λέγων οὐδὲ ἐκείνους πάτριον τὴν ἐμπειρίαν οὐδὲ ἀίδιον τῆς θαλάσσης ἔχειν, ἠπειρώτας μᾶλλον τῶν Συρακοσίων ὄντας καὶ ἀναγκασθέντας ὑπὸ Μήδων ναυτικοὺς γενέσθαι. καὶ πρὸς ἄνδρας τολμηρούς, οἵους καὶ Ἀθηναίους, τοὺς ἀντιτολμῶντας χαλεπωτάτους φαίνεσθαι. ᾧ γὰρ ἐκεῖνοι τοὺς πέλας, οὐ δυνάμει ἔστιν ὅτε προύχοντες, τῷ δὲ θράσει ἐπιχειροῦντες, καταφοβοῦσι, καὶ σφᾶς ἂν τὸ αὐτὸ ὁμοίως τοῖς ἐναντίοις ὑποσχεῖν. καὶ Συρακοσίους εὖ εἰδέναι ἔφη τῷ τολμῆσαι ἀπροσδοκήτως πρὸς τὸ Ἀθηναίων ναυτικὸν ἀντιστῆναι πλέον τι, διὰ τὸ τοιοῦτον ἐκπλαγέντων αὐτῶν, περιγενησομένους ἢ Ἀθηναίους τῇ ἐπιστήμῃ τὴν Συρακοσίων ἀπειρίαν βλάψοντας. ἰέναι οὖν ἐκέλευεν ἐς τὴν πεῖραν τοῦ ναυτικοῦ καὶ μὴ ἀποκνεῖν. καὶ οἱ μὲν Συρακόσιοι, τοῦ τε Γυλίππου καὶ Ἑρμοκράτους καὶ εἴ του ἄλλου πειθόντων, ὥρμηντό τε ἐς τὴν ναυμαχίαν καὶ τὰς ναῦς ἐπλήρουν. 3 4 5

22. Ὁ δὲ Γύλιππος ἐπειδὴ παρεσκευάσατο τὸ ναυτικόν, ἀγαγὼν ὑπὸ νύκτα πᾶσαν τὴν στρατιὰν τὴν πεζὴν αὐτὸς μὲν

21. 2. *κατεργάσεσθαι* statt Aor. (zu 1, 81, 6) mit Stahl.

3. *ξυνανέπειθε*, mit C (B *ξυναναπείθει*), ist mir wahrscheinlicher als *ξυνέπειθε*. Dieses hat Thuk. sonst nicht, jenes aber 6, 88, 8. Die Konstr. mit dem Gen., den mehrere verdächtigen, scheint Be. 147 richtig zu erklären aus dem „Begriffe des Anteils". Thuk. hat in dieser Weise noch *ξυναίρεσθαι* c. genet. (zu 4, 10, 1). — *ἐπιχειρήσειν* nach *ἀθυμεῖν* hat St. mit Recht als Glossem gestrichen, ebenso tilge ich *ἀλλ'* vor *ἠπειρώτας* mit v. Herw. (In B ist es wohl radiert.) — *πάτριον* — *θαλάσσης*. Beachte die wohlgewählte Wortstellung. — *ἀίδιον* = auf ewig. — *πρὸς ἄνδρας τολμ.* hängt ab von *τοὺς ἀντιτολμῶντας*. Über die Stellung zu 1, 18, 1. — *οἵους καὶ Ἀθ.* Der Acc. gesetzt infolge der bekannten Attrakt. Zu 6, 68, 2. — *χαλεπωτάτους*. B *ἄν*, wohl nach *σφᾶς ἄν* korr. Doch enthält der Satz eine Sentenz. Auch das überlieferte *αὐτοῖς* scheide ich mit Badham u. a. aus als entstanden aus der Endung des vorhergehenden Superlativs. Sitzler: *ἂν ὄντας*. — *τὸ αὐτό* = *τὸ θράσει ἐπιχειροῦντας καταφοβεῖν*. — *ὑποσχεῖν* wohl darbieten, bieten, eine sonst nicht bekannte Bedeutung des Wortes.

4. *περιγενησομένους* B. Vulg. nicht eben schlechter *περιεσομένους*. In Laur. fehlt auch *ἐκέλευεν*.

5. *εἴ του ἄλλου* Attrakt. des Pron.; s. 4, 20, 2 *ἀσαφῶς ὁποτέρων ἀρξάντων*. Kr. 60, 10, 2.

22. 1. *παρεσκευάσατο*, wofür St. aus wenig Hdd. *παρεσκεύαστο*, da Gylippos weniger die Sorge für die Flotte gehabt hätte; aber er ist doch derjenige gewesen, der zuerst die Notwendigkeit der Ausrüstung einer Flotte dargelegt u. betrieben hatte. — *ἀγαγὼν* — *πεζήν*. Über die Stellung dieses Satzteils zu 1, 16.

τοῖς ἐν τῷ Πλημμυρίῳ τείχεσι κατὰ γῆν ἔμελλε προσβαλεῖν, αἱ δὲ τριήρεις τῶν Συρακοσίων ἅμα καὶ ἀπὸ ξυνθήματος πέντε μὲν καὶ τριάκοντα ἐκ τοῦ μεγάλου λιμένος ἐπέπλεον, αἱ δὲ πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἐκ τοῦ ἐλάσσονος, οὗ ἦν καὶ τὸ νεώριον αὐτοῖς, περιέπλεον, βουλόμενοι πρὸς τὰς ἐντὸς προσμίξαι καὶ ἅμα ἐπιπλεῖν τῷ Πλημμυρίῳ, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι ἀμφοτέ-
2 ρωθεν θορυβῶνται. οἱ δ' Ἀθηναῖοι διὰ τάχους ἀντιπληρώσαντες ἑξήκοντα ναῦς ταῖς μὲν πέντε καὶ εἴκοσι πρὸς τὰς πέντε καὶ τριάκοντα τῶν Συρακοσίων τὰς ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι ἐναυμάχουν, ταῖς δ' ἐπιλοίποις ἀπήντων ἐπὶ τὰς ἐκ τοῦ νεωρίου περιπλεούσας. καὶ εὐθὺς πρὸ τοῦ στόματος τοῦ μεγάλου λιμένος ἐναυμάχουν, καὶ ἀντεῖχον ἀλλήλοις ἐπὶ πολύ, οἱ μὲν βιάσασθαι βουλόμενοι τὸν ἔσπλουν, οἱ δὲ κωλύειν.

23. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Γύλιππος, τῶν ἐν τῷ Πλημμυρίῳ Ἀθηναίων πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπικαταβάντων καὶ τῇ ναυμαχίᾳ τὴν γνώμην προσεχόντων, φθάνει προσπεσὼν ἅμα τῇ ἕῳ αἰφνιδίως τοῖς τείχεσι, καὶ αἱρεῖ τὸ μέγιστον πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ ἐλάσσω δύο, οὐχ ὑπομεινάντων τῶν φυλάκων, ὡς
2 εἶδον τὸ μέγιστον ῥᾳδίως ληφθέν. καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου ἁλόντος χαλεπῶς οἱ ἄνθρωποι, ὅσοι καὶ ἐς τὰ πλοῖα καὶ ὁλκάδα τινὰ κατέφυγον, ἐς τὸ στρατόπεδον ἐξεκομίζοντο· τῶν γὰρ Συρακοσίων ταῖς ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι ναυσὶ κρατούντων τῇ ναυμαχίᾳ ὑπὸ τριήρους μιᾶς καὶ εὖ πλεούσης ἐπεδιώκοντο· ἐπειδὴ δὲ τὰ δύο τειχίσματα ἡλίσκετο, ἐν τούτῳ καὶ οἱ Συρακόσιοι ἐτύγχανον ἤδη νικώμενοι, καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν φεύγοντες
3 ῥᾷον παρέπλευσαν. αἱ γὰρ τῶν Συρακοσίων αἱ πρὸ τοῦ στόματος νῆες ναυμαχοῦσαι βιασάμεναι τὰς τῶν Ἀθηναίων ναῦς οὐδενὶ κόσμῳ ἐσέπλεον καὶ ταραχθεῖσαι περὶ ἀλλήλας παρέδοσαν τὴν νίκην τοῖς Ἀθηναίοις. ταύτας τε γὰρ ἔτρεψαν καὶ
4 ὑφ' ὧν τὸ πρῶτον ἐνικῶντο ἐν τῷ λιμένι. καὶ ἕνδεκα μὲν ναῦς τῶν Συρακοσίων κατέδυσαν καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀν-

— αἱ δὲ πέντε κ. τ. die übrigen. Also die Gesamtsumme der syrakus. Schiffe war 80. Über den Art. zu 1, 116, 1. Ebenso gleich §. 2. — τοῦ ἐλάσσονος nördlich von Ortygia, um welches sie fuhren (περιέπλεον). Vulg. καὶ περιέπλεον gegen den Sinn.

23. 1. ἐπικαταβάντων. Zu 4, 11, 1.
2. τὸ στρατ., das Schiffslager in einer Bucht des grofsen Hafens, s. 53, 1. 3.
3. ναυμαχοῦσαι. Über die Stellung zu 1, 11, 3. — ἔτρεψαν, sc. οἱ Ἀθ. ταύτας τε (ταραχθεῖσας) καὶ ταύτας ὑφ' ὧν κτέ.

θρώπων ἀπέκτειναν, πλὴν ὅσον ἐκ τριῶν νεῶν, οὓς ἐζώγρησαν· τῶν δὲ σφετέρων τρεῖς νῆες διεφθάρησαν. τὰ δὲ ναυάγια ἀνελκύσαντες τῶν Συρακοσίων καὶ τροπαῖον ἐν τῷ νησιδίῳ στήσαντες τῷ πρὸ τοῦ Πλημμυρίου, ἀνεχώρησαν ἐς τὸ ἑαυτῶν στρατόπεδον.

24. *Οἱ δὲ Συρακόσιοι κατὰ μὲν τὴν ναυμαχίαν οὕτως ἐπεπράγεσαν, τὰ δ' ἐν τῷ Πλημμυρίῳ τείχη εἶχον καὶ τροπαῖα ἔστησαν αὐτῶν τρία. καὶ τὸ μὲν ἕτερον τοῖν δυοῖν τειχοῖν τοῖν ὕστερον ληφθέντοιν κατέβαλον, τὰ δὲ δύο ἐπισκευάσαντες ἐφρούρουν. ἄνθρωποι δ' ἐν τῶν τειχῶν τῇ ἁλώσει ἀπέθανον* 2 *καὶ ἐζωγρήθησαν πολλοί, καὶ χρήματα πολλὰ τὰ ξύμπαντα ἑάλω· ὥσπερ γὰρ ταμιείῳ χρωμένων τῶν Ἀθηναίων τοῖς τείχεσι πολλὰ μὲν ἐμπόρων χρήματα καὶ σῖτος ἐνῆν, πολλὰ δὲ καὶ τριηράρχων, ἐπεὶ καὶ ἱστία τεσσαράκοντα τριήρων καὶ τἆλλα σκεύη ἐγκατελήφθη καὶ τριήρεις ἀνειλκυσμέναι τρεῖς. μέγι-* 3 *στόν τε καὶ ἐν τοῖς πρῶτον ἐκάκωσε τὸ στράτευμα τὸ τῶν Ἀθηναίων ἡ τοῦ Πλημμυρίου λῆψις· οὐ γὰρ ἔτι οὐδ' οἱ ἔσπλοι ἀσφαλεῖς ἦσαν τῆς ἐπαγωγῆς τῶν ἐπιτηδείων (οἱ γὰρ Συρακόσιοι ναυσὶν αὐτόθι ἐφορμοῦντες ἐκώλυον καὶ διὰ μάχης ἤδη ἐγίγνοντο αἱ ἐσκομιδαί), ἔς τε τἆλλα κατάπληξιν παρέσχε καὶ ἀθυμίαν τῷ στρατεύματι.*

25. *Μετὰ δὲ τοῦτο ναῦς τε ἐκπέμπουσι δώδεκα οἱ Συρακόσιοι καὶ Ἀγάθαρχον ἐπ' αὐτῶν Συρακόσιον ἄρχοντα. καὶ αὐτῶν μία μὲν ἐς Πελοπόννησον ᾤχετο, πρέσβεις ἄγουσα, ὅπως τά τε σφέτερα φράσωσιν ὅτι ἐν ἐλπίσιν εἰσί, καὶ τὸν ἐκεῖ πό-*

4. *ἐκ* ist gesetzt, weil schon *ἐζώγρησαν* dem Gedanken gegenwärtig ist. — *τῶν σφετέρων.* Vgl. zu 1, 30, 3. — *ἐν τῷ νησιδίῳ* entweder auf der gröſseren östlichen San Marciano oder auf der kleineren in der Bucht, Isola del Castelluccio, letzteres das Wahrscheinlichere.

24. 1. *τροπαῖον*, davon Gen. abhängig wie 2, 82 u. ö.

2. *χρήματα* Vorräte u. a., gleich darauf Waren. — *ὥσπερ* hat St. aus der Nachahmung bei Flav. Ios. Ant. 18, 19, 1 aufgenommen für *ὥστε* der Vulg., was statt *ὡς* schwerlich in der attischen Prosa gebraucht wurde, und *ἅτε* des Vat.

3. *μέγιστόν τε* B, dem Zusammenhange angemessener als die Vulg. *μέγιστον δέ.* — *ἐν τοῖς πρῶτον.* Zu 19, 4. *μέγ.* u. *πρῶτον* Acc. des Inhalts zu *ἐκάκωσε.* — B läſst *τὸ* nach *στράτευμα* u. *οἱ* vor *ἔσπλοι* aus; sie sind entbehrlich. — *τῆς ἐπαγωγῆς τῶν ἐπ.* = *τῶν ἐπ. τῶν ἐπαγομένων*, Abstr. pro Concreto. Zu 4, 128, 1. — *ἐκώλυον*, suchten zu hindern. Zu 1, 105, 6. — *παρέσχε*, sc. *ἡ τοῦ Πλημμυρίου λῆψις.*

25. 1. *ὅπως* B. Vulg. *οἵπερ*; *οἵ* mit dem Indic. Fut. *φράσουσιν* u. *ἐποτρυνοῦσι* würde unverwerfl. sein. — *τά τε* B. Vulg. ohne *τέ.* — *χρη-*

λεμον ἔτι μᾶλλον ἐποτρύνωσι γίγνεσθαι· αἱ δὲ ἕνδεκα νῆες πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἔπλευσαν, πυνθανόμεναι πλοῖα τοῖς Ἀθη-
2 *ναίοις γέμοντα χρημάτων προσπλεῖν. καὶ τῶν τε πλοίων ἐπι-τυχοῦσαι τὰ πολλὰ διέφθειραν καὶ ξύλα ναυπηγήσιμα ἐν τῇ*
3 *Καυλωνιάτιδι κατέκαυσαν, ἃ τοῖς Ἀθηναίοις ἑτοῖμα ἦν. ἔς τε Λοκροὺς μετὰ ταῦτα ἦλθον, καὶ ὁρμουσῶν αὐτῶν κατέπλευσε μία τῶν ὁλκάδων τῶν ἀπὸ Πελοποννήσου ἄγουσα Θεσπιέων*
4 *ὁπλίτας· καὶ ἀναλαβόντες αὐτοὺς οἱ Συρακόσιοι ἐπὶ τὰς ναῦς παρέπλεον ἐπ' οἴκου. φυλάξαντες δ' αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι εἴκοσι ναυσὶ πρὸς τοῖς Μεγάροις, μίαν μὲν ναῦν λαμβάνουσιν αὐτοῖς ἀνδράσι, τὰς δ' ἄλλας οὐκ ἐδυνήθησαν, ἀλλ' ἀποφεύγουσιν ἐς τὰς Συρακούσας.*

5 *Ἐγένετο δὲ καὶ περὶ τῶν σταυρῶν ἀκροβολισμὸς ἐν τῷ λιμένι, οὓς οἱ Συρακόσιοι πρὸ τῶν παλαιῶν νεωσοίκων κατέ-πηξαν ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὅπως αὐτοῖς αἱ νῆες ἐντὸς ὁρμοῖεν καὶ*
6 *οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιπλέοντες μὴ βλάπτοιεν ἐμβάλλοντες. προσα-γαγόντες γὰρ ναῦν μυριοφόρον αὐτοῖς οἱ Ἀθηναῖοι, πύργους τε ξυλίνους ἔχουσαν καὶ παραφράγματα, ἔκ τε τῶν ἀκάτων ὤνευον ἀναδούμενοι τοὺς σταυροὺς καὶ ἀνεῖλκον καὶ κατακο-λυμβῶντες ἐξέπριον. οἱ δὲ Συρακόσιοι ἀπὸ τῶν νεωσοίκων ἔβαλλον, οἱ δ' ἐκ τῆς ὁλκάδος ἀντέβαλλον· καὶ τέλος τοὺς*
7 *πολλοὺς τῶν σταυρῶν ἀνεῖλον οἱ Ἀθηναῖοι. χαλεπωτάτη δ' ἦν τῆς σταυρώσεως ἡ κρύφιος· ἦσαν γὰρ τῶν σταυρῶν οὓς*

μάτων, wie 24, 2. Dieselben kamen aus Italien. — Für *πυνθανόμεναι* könnte auch das Mask. (von Franz Müller aufgenommen) stehen wie 22, 1. Hude korr. *πυνθανομένων* als Gen. abs.

2. Das Gebiet von Kaulonia lag nördl. von Lokroi.

3. *τῶν ὁλκάδων.* 19, 5.

4. *αὐτοῖς ἀνδράσι.* Zu 2, 90, 6. — *ἐδυνήθησαν* B. Laur. Vulg. *ἠδ.* Nach *ἀλλά* wechselt das Subjekt.

5. *νεώσοικοι* dienten zum Schutze der ans Land gezogenen Schiffe. Diese „alten Schiffshäuser" befanden sich, wie wir hier sehen, am grofsen Hafen, waren also örtlich getrennt von der am kleinen Hafen liegenden Schiffswerfte, *νεώριον.*

6. *μυριοφόρον* sehr wahrsch. = *μύρια τάλαντα ἄγουσαν*, wie d. Ausdruck 4, 118, 5 ist. Auch bei Herod. 1, 194, 5. 2, 96, 5 erscheint das Talent als Mafseinheit bei Angabe von Schiffsladungen. Vgl. die jetzige Bezeichnung nach T o n n e n (20 Ztr. = 1 t), die sich zum Talent ungefähr so verhalten, wie unsre Meilen zu den Stadien, denn das Tal. ist etwa gleich 26 kg. — *ἔκ τε κτἕ.* Der Satz ist nur z w e i gliedrig, indem *καὶ ἀνεῖλκον* = u n d z o g e n s i e i n d. H ö h e, die e i n e Art der Beseitigung angibt. Ich habe *ἀνεῖλκον* hergestellt aus *ἀνέκλων* d. Hdd., was aus 2, 76, 4 zu stammen scheint. Auf *ἀνέλκω* deutet auch die ganze Erklärung des Schol. mit der steten Bezugnahme auf diesen Ausdruck. Nachher ist der allgemeinere *ἀνεῖλον* gebraucht (W.).

οὐχ ὑπερέχοντας τῆς θαλάσσης κατέπηξαν, ὥστε δεινὸν ἦν προσπλεῦσαι, μὴ οὐ προϊδών τις ὥσπερ περὶ ἕρμα περιβάλῃ τὴν ναῦν. ἀλλὰ καὶ τούτους κολυμβηταὶ δυόμενοι ἐξέπριον μισθοῦ. ὅμως δ' αὖθις οἱ Συρακόσιοι ἐσταύρωσαν. πολλὰ δὲ 8 καὶ ἄλλα πρὸς ἀλλήλους, οἷον εἰκὸς τῶν στρατοπέδων ἐγγὺς ὄντων καὶ ἀντιτεταγμένων, ἐμηχανῶντο καὶ ἀκροβολισμοῖς καὶ πείραις παντοίαις ἐχρῶντο.

Ἔπεμψαν δὲ καὶ ἐς τὰς πόλεις πρέσβεις οἱ Συρακόσιοι 9 Κορινθίων καὶ Ἀμπρακιωτῶν καὶ Λακεδαιμονίων, ἀγγέλλοντας τήν τε τοῦ Πλημμυρίου λῆψιν καὶ τῆς ναυμαχίας πέρι ὡς οὐ τῇ τῶν πολεμίων ἰσχύι μᾶλλον ἢ τῇ σφετέρᾳ ταραχῇ ἡσσηθεῖεν, τά τε ἄλλα δηλώσοντας ὅτι ἐν ἐλπίσιν εἰσί, καὶ ἀξιώσοντας ξυμβοηθεῖν ἐπ' αὐτοὺς καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ, ὡς καὶ τῶν Ἀθηναίων προσδοκίμων ὄντων ἄλλῃ στρατιᾷ, καί, ἢν φθάσωσιν αὐτοὶ πρότερον διαφθείραντες τὸ παρὸν στράτευμα αὐτῶν, διαπεπολεμησόμενον. καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ Σικελίᾳ ταῦτα ἔπρασσον.

26. Ὁ δὲ Δημοσθένης, ἐπεὶ ξυνελέγη αὐτῷ τὸ στράτευμα ὃ ἔδει ἔχοντα ἐς τὴν Σικελίαν βοηθεῖν, ἄρας ἐκ τῆς Αἰγίνης καὶ πλεύσας πρὸς τὴν Πελοπόννησον τῷ τε Χαρικλεῖ καὶ ταῖς τριάκοντα ναυσὶ τῶν Ἀθηναίων ξυμμίσγει, καὶ παραλαβόντες τῶν Ἀργείων ὁπλίτας ἐπὶ τὰς ναῦς ἔπλεον ἐς τὴν Λακωνικήν. καὶ πρῶτον μὲν τῆς Ἐπιδαύρου τι τῆς Λιμηρᾶς ἐδῄωσαν, ἔπειτα 2

7. Von *δεινὸν ἦν* hängt sowohl *προσπλεῦσαι* als *μή* ab; letzteres kann nicht etwa bedeuten: damit nicht, sondern dieses Glied gibt die weitere Ausführung von *προσπλεῦσαι*, also gedacht wie *τὴν νῆσον ταύτην φοβούμενοι μὴ ἐξ αὐτῆς τὸν πόλεμον σφίσι ποιῶνται* 4, 8, 7. Vgl. auch zu 1, 23, 6.

9. *ἐς τὰς πόλεις*, näml. *τὰς ἐν Σικελίᾳ*, s. 32, 1. — *πρέσβεις Κορινθίων*, aus der Zahl der Korinthier. — *ἀγγέλλοντας*, als Meldende, mit der Meldung u. dem Auftrag (Zweck), daher *δηλώσοντας* u. *ἀξιώσοντας*, welche Verbindung von Präs. u. Fut. sich auch im Indik. findet (zu 3, 58, 5). Die Vulg. *ἀγγελοῦντας* ist daher mit Recht nach den besten Codd. geändert worden; s. 6, 88, 10. Vor *δηλώσοντας* steht in den meisten Hdd. *αὖ*, welche ganz entbehrliche Partikel BC auslassen, mit Recht, da der Zusatz mit Beziehung auf denselben Ausdruck der Botschaft gemacht ist. — *ἐπ' αὐτούς*, *τοὺς πολεμίους*. — *προσδοκίμων*, so schon 15, 1 u. 1, 14, 3. — *διαπεπολεμησόμενον* steht dem vorherg. Gen. absol. parallel. Zu 1, 74, 1. Das Fut. III ebenso 14, 3. Auch der Vulg. *διαπολεμησόμενον*, doch jenes hat B, H. mit dem Schreibfehler *διαπεπολεμησομένων*. — *αὐτοί* betont sie, wie oft *ipsi*, ohne die anderen. — *αὐτῶν* die Athener.

26. 1. *ὁ δὲ Δημ.* Fortsetzung von K. 20. — *αὐτῷ* Dativ des Interesses.

2. Von Epidauros Limera kommend, umsegelt Dem. Malea und kommt in die Bucht von Boiai. In der ganzen Gegend war der Askle-

σχόντες ἐς τὰ καταντικρὺ Κυθήρων τῆς Λακωνικῆς, ἔνθα τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνός ἐστι, τῆς τε γῆς ἔστιν ἃ ἐδῄωσαν καὶ ἐτείχισαν ἰσθμῶδές τι χωρίον, ἵνα δὴ οἵ τε Εἵλωτες τῶν Λακεδαιμονίων αὐτόσε αὐτομολῶσι καὶ ἅμα λῃσταὶ ἐξ αὐτοῦ,
3 ὥσπερ ἐκ τῆς Πύλου, ἁρπαγὴν ποιῶνται. καὶ ὁ μὲν Δημοσθένης εὐθὺς ἐπειδὴ ξυγκατέλαβε τὸ χωρίον παρέπλει ἐπὶ τῆς Κερκύρας, ὅπως καὶ τῶν ἐκεῖθεν ξυμμάχων παραλαβὼν τὸν ἐς τὴν Σικελίαν πλοῦν ὅτι τάχιστα ποιῆται· ὁ δὲ Χαρικλῆς περιμείνας ἕως τὸ χωρίον ἐξετείχισε καὶ καταλιπὼν φυλακὴν αὐτοῦ ἀπεκομίζετο καὶ αὐτὸς ὕστερον ταῖς τριάκοντα ναυσὶν ἐπ' οἴκου καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἅμα.

27. Ἀφίκοντο δὲ καὶ Θρᾳκῶν τῶν μαχαιροφόρων τοῦ Διακοῦ γένους ἐς τὰς Ἀθήνας πελτασταὶ τοῦ αὐτοῦ θέρους τούτου τριακόσιοι καὶ χίλιοι, οὓς ἔδει τῷ Δημοσθένει ἐς τὴν
2 Σικελίαν ξυμπλεῖν. οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ὡς ὕστερον ἧκον, διενοοῦντο αὐτοὺς πάλιν ὅθεν ἦλθον ἐς Θρᾴκην ἀποπέμπειν. τὸ γὰρ ἔχειν πρὸς τὸν ἐκ τῆς Δεκελείας πόλεμον αὐτοὺς πολυτελὲς ἐφαίνετο· δραχμὴν γὰρ τῆς ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν.
3 ἐπειδὴ γὰρ ἡ Δεκέλεια τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ πάσης τῆς στρατιᾶς ἐν τῷ θέρει τούτῳ τειχισθεῖσα, ὕστερον δὲ φρουραῖς ἀπὸ τῶν πόλεων κατὰ διαδοχὴν χρόνου ἐπιούσαις τῇ χώρᾳ ἐπῳκεῖτο, πολλὰ ἔβλαπτε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐν τοῖς πρῶτον χρημάτων

pios- und Apollokult. Apollo hat seinen Beinamen *Μαλεάτης* (nicht *Μαλόεις*, vgl. 3, 3, 3) daher. In Boiai selbst hatte er einen Tempel, vielleicht in den 7 Stadien von der Stadt von dem Periegeten Pausanias gesehenen Ruinen (Paus. 3, 22 u. 23) auch ehemals ein Heiligtum, denn es fand sich dort ein Äskulap- u. Hygieia-Tempel. Das Epidelion ist erst aus römischer Zeit. Auf dem Vorgebirge Onugnathos lag kein Apollotempel, sondern ein Heiligtum der Minerva. Aber hier ist das *ἰσθμῶδές τι χωρίον*. — *ἅμα* B. Vulg. fehlt es.

3. *παρέπλει* H u. noch ein Cod. allein recht; Vulg. *ἐπέπλει*. B *ἐπιπαρέπλει* aus Korr. entstanden.

27. 1. *Θρᾳκῶν* u. gleich *τοῦ αὐτοῦ θέρους τούτου* VH. Vulg. *τῶν Θρᾳκῶν* u. *ἐν τῷ αὐτῷ θέρει τούτῳ*.

2. *δραχμήν*. Gewöhnl. betrug der Sold nur eine halbe Drachme. Zu 3, 17, 3. — Mit B *ἐλάμβανον* zu schreiben empfiehlt sich nicht, da sich *οἱ Θρᾷκες* nicht gut ergänzt. 6, 69, 3 ist doch etwas verschieden.

3. *τειχισθεῖσα*. Auch hiezu gehört das Prädik. *τῇ χώρᾳ ἐπῳκεῖτο*. Statt eines dem *ὑπὸ* — *τειχισθεῖσα* entsprechenden Partiz., etwa *ὑπὸ φρουρῶν κατεχομένη*, wird der bloſse Dat. instrum. gesetzt, vgl. zu 1, 80, 1. — *ἐν τοῖς πρῶτον*, mit am meisten (19, 4), von Bekker für *ἐν τοῖς πρώτοις* korr. — *χρημάτων ὀλέθρῳ* verdächtigt Kr., weil *ὄλεθρος* von Gütern bei guten Schriftst. nicht vorzukommen scheine. Er will entweder *ὀλέθρῳ* streichen oder *κτηνῶν* für *χρημάτων* lesen. Meineke verm. *θρεμμάτων* (doch vgl. 28, 4 den ähnl. Ausdruck).

τ' ὀλέθρῳ καὶ ἀνθρώπων φθορᾷ ἐκάκωσε τὰ πράγματα. πρό- 4
τερον μὲν γὰρ βραχεῖαι γιγνόμεναι αἱ ἐσβολαὶ τὸν ἄλλον χρό-
νον τῆς γῆς ἀπολαύειν οὐκ ἐκώλυον· τότε δὲ ξυνεχῶς ἐπι-
καθημένων, καὶ ὁτὲ μὲν καὶ πλειόνων ἐπιόντων, ὁτὲ δ' ἐξ ἀνάγ-
κης τῆς ἴσης φρουρᾶς καταθεούσης τε τὴν χώραν καὶ λῃστείας
ποιουμένης, βασιλέως τε παρόντος τοῦ τῶν Λακεδαιμονίων
Ἄγιδος, ὃς οὐκ ἐκ παρέργου τὸν πόλεμον ἐποιεῖτο, μεγάλα οἱ
Ἀθηναῖοι ἐβλάπτοντο. τῆς τε γὰρ χώρας ἁπάσης ἐστέρηντο καὶ 5
ἀνδραπόδων πλέον ἢ δύο μυριάδες ηὐτομολήκεσαν, καὶ τούτων
τὸ πολὺ μέρος χειροτέχναι, πρόβατά τε ἀπωλώλει πάντα καὶ
ὑποζύγια· ἵπποι τε, ὁσημέραι ἐξελαυνόντων τῶν ἱππέων, πρός
τε τὴν Δεκέλειαν καταδρομὰς ποιουμένων καὶ κατὰ τὴν χώραν
φυλασσόντων, οἱ μὲν ἀπεχωλοῦντο ἐν γῇ ἀποκρότῳ τε καὶ ξυν-
εχῶς ταλαιπωροῦντες, οἱ δ' ἐτιτρώσκοντο.

28. Ἥ τε τῶν ἐπιτηδείων παρακομιδὴ ἐκ τῆς Εὐβοίας,
πρότερον ἐκ τοῦ Ὠρωποῦ κατὰ γῆν διὰ τῆς Δεκελείας θᾶσσον
οὖσα, περὶ Σούνιον κατὰ θάλασσαν πολυτελὴς ἐγίγνετο· τῶν
τε πάντων ὁμοίως ἐπακτῶν ἐδεῖτο ἡ πόλις, καὶ ἀντὶ τοῦ πόλις
εἶναι φρούριον κατέστη. πρὸς γὰρ τῇ ἐπάλξει τὴν μὲν ἡμέραν 2
κατὰ διαδοχὴν οἱ Ἀθηναῖοι φυλάσσοντες, τὴν δὲ νύκτα καὶ
ξύμπαντες πλὴν τῶν ἱππέων, οἱ μὲν ἐφ' ὅπλοις που οἱ δ' ἐπὶ
τοῦ τείχους, καὶ θέρους καὶ χειμῶνος ἐταλαιπωροῦντο. μάλι- 3

4. *πρότερον κτἑ.* Der längste Einfall hatte 40 Tage gedauert. Dabei waren die Plünderungen nicht wie jetzt *ἐξ ἀνάγκης* geschehen. — *τῆς ἴσης* verb. mit *φρουρᾶς*, nicht mit *ἀνάγκης*. *ἴση φρουρά* ist, als Gegensatz zu *καὶ πλεόνων ἐπιόντων*, die sich gleichbleibende, die regelmäfsige Besatzung oder wie St. erklärt „nach Bedürfnis die entsprechende“.

5. *τὸ πολύ* B. Vulg. ohne *τό*. — Augment u. Stellung nach B, der *ζεύγη* statt *ὑποζύγια* hat. — *ξυνεχῶς ταλαιπωροῦντες* steht als zweiter Grund des *ἀποχωλοῦσθαι* dem *ἐν γῇ ἀποκρότῳ* parallel; s. 4, 26, 4 *ἐν νήσῳ τε ἐρήμῃ καὶ ὕδατι ἁλμυρῷ χρωμένους*.

28. 1. *κατὰ γῆν* nur ein Cod. statt *κατὰ γῆς*. — *θᾶσσον*. Die besten Hdd. *θάσσων*, doch s. zu K. 4, 4. — *ἐπακτῶν* ist prädikativ.

2. *ἐφ' ὅπλοις που*, irgendwo auf den Alarmplätzen, wie 8, 69, 1. *πού* BH. Vulg. *ποιούμενοι*, wozu aus *φυλάσσοντες* das Subst. *φυλακήν* zu ergänzen sehr hart wäre. In Laur. war ursprünglich *πλοιούμενοι* geschrieben, vielleicht entstanden aus verlesenem oder nicht verstandenem *κοιμώμενοι*, auf welches auch Müller-Strübing kam; ich halte das Oxymoron für ganz passend und vergleiche damit den Ausdruck *φρουρὰν κοιμώμενος* bei Aesch. Agam. 2. (Übrigens vgl. 6, 61, 2.) Herodian 8, 2, 5 hat *ἐπὶ τῶν τειχῶν . . . ἱδρυμένοι*. Vgl. 3, 72 *ἱδρύθη*. 4, 44, 2. 131, 1. Auch *τετρυμένοι* (u. *τετρυχωμένοι* s. nachher), *πονούμενοι* (Kr.) wäre erträglich (Her. 6, 12).

στα δ' αὐτοὺς ἐπίεζεν ὅτι δύο πολέμους ἅμα εἶχον, καὶ ἐς φιλονικίαν καθέστασαν τοιαύτην ἣν πρὶν γενέσθαι ἠπίστησεν ἄν τις ἀκούσας· τὸ γὰρ αὐτοὺς πολιορκουμένους ἐπιτειχισμῷ ὑπὸ Πελοποννησίων μηδ' ὣς ἀποστῆναι ἐκ Σικελίας, ἀλλὰ ἐκεῖ Συρακούσας τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἀντιπολιορκεῖν, πόλιν οὐδὲν ἐλάσσω αὐτήν γε καθ' αὑτὴν τῆς Ἀθηναίων, καὶ τὸν παράλογον τοσοῦτον ποιῆσαι τοῖς Ἕλλησι τῆς δυνάμεως καὶ τόλμης, ὅσον κατ' ἀρχὰς τοῦ πολέμου οἱ μὲν ἐνιαυτόν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τριῶν γε ἐτῶν, οὐδεὶς πλείω χρόνον ἐνόμιζον περιοίσειν αὐτούς, εἰ οἱ Πελοποννήσιοι ἐσβάλοιεν ἐς τὴν χώραν, ὥστε ἔτει ἑπτακαιδεκάτῳ μετὰ τὴν πρώτην ἐσβολὴν ἦλθον ἐς Σικελίαν, ἤδη τῷ πολέμῳ κατὰ πάντα τετρυχωμένοι, καὶ πόλεμον οὐδὲν ἐλάσσω προσανείλοντο τοῦ πρότερον ὑπάρχοντος ἐκ Πε-
4 λοποννήσου· δι' ἃ καὶ τότε ὑπό τε τῆς Δεκελείας πολλὰ βλαπτούσης καὶ τῶν ἄλλων ἀναλωμάτων μεγάλων προσπιπτόντων ἀδύνατοι ἐγένοντο τοῖς χρήμασι. καὶ τὴν εἰκοστὴν ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον τῶν κατὰ θάλασσαν ἀντὶ τοῦ φόρου τοῖς ὑπηκόοις ἐποίησαν, πλείω νομίζοντες ἂν σφίσι χρήματα οὕτω προσιέναι. αἱ μὲν γὰρ δαπάναι οὐχ ὁμοίως καὶ πρίν, ἀλλὰ πολλῷ μείζους καθέστασαν, ὅσῳ καὶ μείζων ὁ πόλεμος ἦν, αἱ δὲ πρόσοδοι ἀπώλλυντο.

3. *τὸ γὰρ κτέ.* noch abhäng. von *ἠπίστησεν ἄν τις ἀκούσας* (zu 1, 25, 4). So schon der Schol. Andere nehmen den ganzen Satz wenig passend als Ausruf; noch andere meinen, Thuk. habe vergessen am Ende der Periode hinzuzufügen: „das schien aller Berechnung nach unmöglich zu sein". Korr. sind *τόγ'* (dies nimmt Frz. Müller auf), *τὸ παρ' αὐτοῖς* (St.) *τὸ καί* (= *καίπερ* Sitzler). — *αὐτούς*, selbst. — *τῆς Ἀθηναίων* B. Die sonst besten Codd. *τῶν Ἀθηναίων.* Vulg. *τῶν Ἀθηνῶν.* — *ὅσον κτέ.* Die Erklärungen von *ὅσον* „inwiefern", „während" genügen nicht; *τοσοῦτον — ὅσον* zusammen gibt die falsche Berechnung, *ὥστε* den richtigen Thatbestand an: insoweit verrechneten sie sich, als sie glaubten . . ., so dafs. — *τριῶν ἐτῶν* hängt schon von *χρόνον* ab. — *περιοίσειν*, aushalten würden. Seltene Bedeutung.

4. *τὴν εἰκοστὴν — ἀντὶ τοῦ φόρου*, also eine indirekte Steuer statt der direkten, näml. fünf Prozent „von der Ausfuhr u. Einfuhr zur See in den Staaten der unterwürfigen Verbündeten". Böckh St. 1, S. 440. 2. A. — *ἐποίησαν* korr. Herwerden in *ἐπέθεσαν*, Cl. in *ἐπέταξαν.* Es ist aber erträglich; denn der Ausdruck *ποιεῖν τι ἀντί τινος* kann von jeder Veränderung gebraucht werden; es soll nicht heifsen „sie setzten fest, erhoben", sondern „sie machten aus dem von den Verbündeten seither gezahlten Tribut den Zwanzigstel"; der Artikel kann daher nicht auffallen (Herod. 5, 77; 8, 27). Ohne denselben ist die Redensart gebraucht 1, 40, 2 *πόλεμον ἀντ' εἰρήνης ποιήσει.*

29. *Τοὺς οὖν Θρᾷκας τοὺς τῷ Δημοσθένει ὑστερήσαντας διὰ τὴν παροῦσαν ἀπορίαν τῶν χρημάτων οὐ βουλόμενοι δαπανᾶν εὐθὺς ἀπέπεμπον, προστάξαντες κομίσαι αὐτοὺς Διιτρέφει καὶ εἰπόντες ἅμα ἐν τῷ παράπλῳ (ἐπορεύοντο γὰρ δι' Εὐρίπου) καὶ τοὺς πολεμίους, ἤν τι δύνηται, ἀπ' αὐτῶν βλάψαι. ὁ δὲ ἔς τε τὴν Τάναγραν ἀπεβίβασεν αὐτοὺς καὶ ἁρπαγήν τινα* 2 *ἐποιήσατο διὰ τάχους, καὶ ἐκ Χαλκίδος τῆς Εὐβοίας ἀφ' ἑσπέρας διαπλεύσας τὸν Εὔριπον καὶ ἀποβιβάσας ἐς τὴν Βοιωτίαν ἦγεν αὐτοὺς ἐπὶ Μυκαλησσόν. καὶ τὴν μὲν νύκτα λαθὼν πρὸς* 3 *τῷ Ἑρμαίῳ ηὐλίσατο (ἀπέχει δὲ τῆς Μυκαλησσοῦ ἑκκαίδεκα μάλιστα σταδίους), ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ πόλει προσέκειτο, οὔσῃ οὐ μεγάλῃ, καὶ αἱρεῖ, ἀφυλάκτοις τε ἐπιπεσὼν καὶ ἀπροσδοκήτοις μὴ ἄν ποτέ τινας σφίσιν ἀπὸ θαλάσσης τοσοῦτον ἐπαναβάντας ἐπιθέσθαι, τοῦ τείχους ἀσθενοῦς ὄντος καὶ ἔστιν ᾗ καὶ πεπτωκότος, τοῦ δὲ βραχέος ᾠκοδομημένου, καὶ πυλῶν ἅμα διὰ τὴν ἄδειαν ἀνεῳγμένων. ἐσπεσόντες δὲ οἱ Θρᾷκες ἐς τὴν Μυ-* 4 *καλησσὸν τάς τε οἰκίας καὶ τὰ ἱερὰ ἐπόρθουν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐφόνευον, φειδόμενοι οὔτε πρεσβυτέρας οὔτε νεωτέρας ἡλικίας, ἀλλὰ πάντας ἑξῆς, ὅτῳ ἐντύχοιεν, καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας κτείνοντες, καὶ προσέτι καὶ ὑποζύγια καὶ ὅσα ἄλλα ἔμψυχα ἴδοιεν. τὸ γὰρ γένος τὸ τῶν Θρᾳκῶν, ὁμοῖα τοῖς μάλιστα τοῦ βαρβαρικοῦ, ἐν ᾧ ἂν θαρσήσῃ, φονικώτατόν ἐστι. καὶ τότε ἄλλη τε ταραχὴ οὐκ ὀλίγη καὶ ἰδέα πᾶσα καθειστήκει* 5 *ὀλέθρου, καὶ ἐπιπεσόντες διδασκαλείῳ παίδων, ὅπερ μέγιστον ἦν αὐτόθι καὶ ἄρτι ἔτυχον οἱ παῖδες ἐσεληλυθότες, κατέκοψαν πάντας· καὶ ξυμφορὰ τῇ πόλει πάσῃ οὐδεμιᾶς ἥσσων μᾶλλον ἑτέρας ἀδόκητός τε ἐπέπεσεν αὕτη καὶ δεινή.*

29. 1. *Τοὺς — Θρᾷκας* 27, 1. 2. — *ἀπέπεμπον.* Zu 1, 26, 1. — *ἀπ' αὐτῶν = δι' αὐτῶν* Schol.

2. *ἔς τε* B. Vulg. ohne *τέ.* — *διαπλεύσας* B um vieles passender zur Angabe des Nebenumstandes als die Vulg. *διέπλευσε.*

3. *μή* ist das pleonastische. — *τινὰς — ἐπαναβάντας* habe ich schon in meiner kleinern Ausgabe aufgenommen statt *τινὰ — ἐπαναβάντα,* da *ἐπαναβάντας* alle besten Codd. haben u. *τινάς* B nebst zwei andern. Über den Plural zu 3, 36, 5 (Böhme). St. verwirft den Plural, da derselbe mit der Negation nicht vorkommt. — *βραχέος* ist Prädik.: *τὸ ᾠκοδομημένον ἦν βραχύ* (niedrig).

4. *ὁμοῖα* adverbial. Zu 1, 25, 4. — *τοῖς μάλιστα* vollständig gedacht: *τοῖς μάλιστα φονικοῖς οὖσι.* — *ἐν ᾧ ἄν,* eigentl.: bei welcher Gelegenheit auch immer, d. i. sobald.

5. *καὶ ἄρτι κτέ.* an den Relativsatz angeschlossen. Zu 1, 106, 1. — *ξυμφορά* ohne Art. Zu 1, 1, 2. *οὐδεμιᾶς ἥσσων* gehört unmittelbar zu *ξυμφορά* als Attribut; dagegen *μᾶλλον ἑτέρας ἀδόκητός τε καὶ*

30. *Οἱ δὲ Θηβαῖοι αἰσθόμενοι ἐβοήθουν, καὶ καταλαβόντες προκεχωρηκότας ἤδη τοὺς Θρᾷκας οὐ πολὺ τήν τε λείαν ἀφείλοντο καὶ αὐτοὺς φοβήσαντες καταδιώκουσιν ἐπὶ τὸν Εὔριπον καὶ τὴν θάλασσαν, οὗ αὐτοῖς τὰ πλοῖα ἃ ἤγαγεν ὥρμει.* 2 *καὶ ἀποκτείνουσιν αὐτῶν ἐν τῇ ἐσβάσει τοὺς πλείστους, οὔτε ἐπισταμένους νεῖν, τῶν τε ἐν τοῖς πλοίοις, ὡς ἑώρων τὰ ἐν τῇ γῇ, ὁρμισάντων ἔξω τοξεύματος τὰ πλοῖα· ἐπεὶ ἔν γε τῇ ἄλλῃ ἀναχωρήσει οὐκ ἀτόπως οἱ Θρᾷκες πρὸς τὸ τῶν Θηβαίων ἱππικόν, ὅπερ πρῶτον προσέκειτο, προεκθέοντές τε καὶ ξυστρεφόμενοι ἐν ἐπιχωρίῳ τάξει τὴν φυλακὴν ἐποιοῦντο, καὶ ὀλίγοι αὐτῶν ἐν τούτῳ διεφθάρησαν. μέρος δέ τι καὶ ἐν τῇ πόλει αὐτῇ δι' ἁρπαγὴν ἐγκαταληφθὲν ἀπώλετο. οἱ δὲ ξύμπαντες τῶν Θρᾳκῶν πεντήκοντα καὶ διακόσιοι ἀπὸ τριακοσίων καὶ* 3 *χιλίων ἀπέθανον. διέφθειραν δὲ καὶ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν ἄλλων οἳ ξυνεβοήθησαν ἐς εἴκοσι μάλιστα ἱππέας τε καὶ ὁπλίτας ὁμοῦ καὶ Θηβαίων τῶν βοιωταρχῶν Σκιρφώνδαν· τῶν δὲ Μυ-* 4 *καλησσίων μέρος τι ἀπανηλώθη. τὰ μὲν κατὰ τὴν Μυκαλησσόν, πάθει χρησαμένων οὐδενὸς ὡς ἐπὶ μεγέθει τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἧσσον ὀλοφύρασθαι ἀξίῳ, τοιαῦτα ξυνέβη.*

31. *Ὁ δὲ Δημοσθένης τότε ἀποπλέων ἐπὶ τῆς Κερκύρας μετὰ τὴν ἐκ τῆς Λακωνικῆς τείχισιν, ὁλκάδα ὁρμοῦσαν ἐν Φειᾷ*

δεινή ist Prädikatsbestimmung: ein Unglück, keinem an Gröfse nachstehend, traf hierin die ganze Stadt unerwarteter und schrecklicher als irgend ein anderes. So erklärt kann die handschriftl. bei weitem am besten bezeugte Vulg. recht wohl bestehn.

30. 2. *τοὺς πλείστους*, die meisten von denen, die überhaupt umkamen, töteten sie bei der Einschiffung. — *τοξεύματος* H u. noch ein Cod. Vulg. *τοῦ ζεύγματος = τῆς γεφύρας* Schol. — *τέ* nach *προεκθέοντες* fehlt in den sonst besten Hdd., doch nicht in B. — *δι' ἁρπαγήν*, d. h. weil sie sich beim Plündern zu lange aufhielten.

3. *τῶν βοιωταρχῶν*, zu 4, 91. — *μέρος τι*, ein erheblicher Teil; s. 1, 23, 3. 4, 30, 1. — *ἐγκαταληφθέν* besser als die Lesart *ἐγκαταλειφθέν* (von Dorville u. St. gebilligt), denn es war kein Teil zum Plündern zurückgelassen worden; sondern es ist ausdrücklich gesagt, dafs die Thebaner sie noch ertappten (§ 1), einen Teil also noch beim Plündern, daher vielleicht eher *δι' ἁρπαγῆς* zu schreiben ist.

4. *χρησαμένων* näml. *τῶν Μυκαλησσίων* (Schol.). Reiskes Korr. ist trotz des folgenden *ἐπὶ μεγέθει* unnötig. — *ὡς ἐπὶ μεγέθει* eigentl.: in Betracht dafs dies Unglück sie traf bei ihrer (geringen) Gröfse, d. i. im Vergleich zu der Gröfse der Stadt. Wegen des restringierenden *ὡς* zu 3, 113, 6, welche St. auch dem Sinne nach der unsrigen ähnl. ist. Der Satz, scheinbar Wiederholung des Schlufsgedankens v. 29, wirft den Blick auf den ganzen Krieg.

31. 1. *τότε*. 26, 3. — *ἐκ τῆς Λακ.*, gewissermafsen für *ἐν τῇ Λακ.*, gesetzt wegen *ἀποπλέων*. — *ἐν τῇ Ἠλείων λαβών* die schlechteren Hdd.

τῇ Ἠλείων, ἐν ᾗ οἱ Κορίνθιοι ὁπλῖται ἐς τὴν Σικελίαν ἔμελλον περαιοῦσθαι, αὐτὴν μὲν διαφθείρει, οἱ δ' ἄνδρες ἀποφυγόντες ὕστερον λαβόντες ἄλλην ἔπλεον. καὶ μετὰ τοῦτο ἀφικόμενος 2 ὁ Δημοσθένης ἐς τὴν Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν ὁπλίτας τε παρέλαβε καὶ ἐκ τῆς Ναυπάκτου τῶν Μεσσηνίων μετεπέμψατο, καὶ ἐς τὴν ἀντιπέρας ἤπειρον τῆς Ἀκαρνανίας διέβη, ἐς Ἀλύζειάν τε καὶ Ἀνακτόριον, ὃ αὐτοὶ εἶχον. ὄντι δ' αὐτῷ περὶ 3 ταῦτα ὁ Εὐρυμέδων ἀπαντᾷ ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέων, ὃς τότε τοῦ χειμῶνος τὰ χρήματα ἄγων τῇ στρατιᾷ ἀπεπέμφθη, καὶ ἀγγέλλει τά τε ἄλλα καὶ ὅτι πύθοιτο κατὰ πλοῦν ἤδη ὢν τὸ Πλημμύριον ὑπὸ τῶν Συρακοσίων ἑαλωκός. ἀφικνεῖται δὲ 4 καὶ Κόνων παρ' αὐτούς, ὃς ἦρχε Ναυπάκτου, ἀγγέλλων ὅτι αἱ πέντε καὶ εἴκοσι νῆες τῶν Κορινθίων αἱ σφίσιν ἀνθορμοῦσαι οὔτε καταλύουσι τὸν πόλεμον ναυμαχεῖν τε μέλλουσι· πέμπειν οὖν ἐκέλευεν αὐτοὺς ναῦς, ὡς οὐχ ἱκανὰς οὔσας δυοῖν δεούσας εἴκοσι τὰς ἑαυτῶν πρὸς τὰς ἐκείνων πέντε καὶ εἴκοσι ναυμαχεῖν. τῷ μὲν οὖν Κόνωνι δέκα ναῦς ὁ Δημοσθένης καὶ 5 ὁ Εὐρυμέδων τὰς ἄριστα σφίσι πλεούσας ἀφ' ὧν αὐτοὶ εἶχον ξυμπέμπουσι πρὸς τὰς ἐν τῇ Ναυπάκτῳ· αὐτοὶ δὲ τὰ περὶ τῆς στρατιᾶς τὸν ξύλλογον ἡτοιμάζοντο, Εὐρυμέδων μὲν ἐς τὴν Κέρκυραν πλεύσας καὶ πεντεκαίδεκά τε ναῦς πληροῦν κελεύσας αὐτοὺς καὶ ὁπλίτας καταλεγόμενος (ξυνῆρχε γὰρ ἤδη Δημοσθένει ἀποτραπόμενος, ὥσπερ καὶ ᾑρέθη), Δημοσθένης δ' ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἀκαρνανίαν χωρίων σφενδονήτας τε καὶ ἀκοντιστὰς ξυναγείρων.

32. Οἱ δ' ἐκ τῶν Συρακουσῶν τότε μετὰ τὴν τοῦ Πλημμυρίου ἅλωσιν πρέσβεις οἰχόμενοι ἐς τὰς πόλεις, ἐπειδὴ ἔπει-

εὑρών B. Die Verschiedenheit der Überlieferung deutet darauf, dafs gar nichts stand, u. beide Part. eingesetzt sind wegen des folg. *αὐτὴν μὲν*. — *Φειά* 2, 25, 3. — *οἱ Κορίνθιοι ὁπλῖται*. 17, 3. 19, 4.

2. *τῶν Μεσσ.* Gen. part. — *ὃ αὐτοὶ εἶχον*. 4, 49. 5, 30, 2.

3. *ἀποπλέων*. Der Grund seiner Rückkehr wird nicht angegeben. — *τότε*. 16, 2. — *κατὰ πλοῦν* auf der Fahrt 3, 32, 1.

4. *αἱ πέντε κτέ.* 17, 4. 19, 5. — *καταλύουσι τ. π.*, vom Kriege ablassen, wie 5, 47, 3; absolut 8, 58, 7, sonst vom Friedensabschlufs. Änderungen sind unnötig. — *ὡς* — *τὰς ἑαυτῶν*. Üb. den Acc. absol. zu 1, 134, 4.

5. *τὰ περὶ τὸν ξύλλογον* Gen. obj. dazwischen, wie 24, 2 u. ö. — *τέ* nach *πεντεκαίδεκα* klammern P. u. Kr. ein. Zieml. viele Hdd. haben es nicht. — *ἀποτραπόμενος*, nachdem er umgekehrt war. Frz. Müller: nach der Rückkehr aus Sicilien oder obwohl er sich von ihm getrennt hatte. — *ᾑρέθη*. 16, 1.

32. 1. *οἱ δ' ἐκ κτέ.* 25, 9. —

σάν τε καὶ ξυναγείραντες ἔμελλον ἄξειν τὸν στρατόν, ὁ Νικίας προπυθόμενος πέμπει ἐς τῶν Σικελῶν τοὺς τὴν δίοδον ἔχοντας καὶ σφίσι ξυμμάχους Κεντόριπάς τε καὶ Ἀλικυαίους καὶ ἄλλους, ὅπως μὴ διαφρήσωσι τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ ξυστραφέντες κωλύσωσι διελθεῖν· ἄλλῃ γὰρ αὐτοὺς οὐδὲ πειράσειν·
2 Ἀκραγαντῖνοι γὰρ οὐκ ἐδίδοσαν διὰ τῆς ἑαυτῶν ὁδόν. πορευομένων δ' ἤδη τῶν Σικελιωτῶν οἱ Σικελοί, καθάπερ ἐδέοντο οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνέδραν τινὰ ποιησάμενοι ἀφυλάκτοις τε καὶ ἐξαίφνης ἐπιγενόμενοι διέφθειραν ἐς ὀκτακοσίους μάλιστα καὶ τοὺς πρέσβεις πλὴν ἑνὸς τοῦ Κορινθίου πάντας· οὗτος δὲ τοὺς διαφυγόντας, ἐς πεντακοσίους καὶ χιλίους, ἐκόμισεν ἐς τὰς Συρακούσας.

33. Καὶ περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ οἱ Καμαριναῖοι ἀφικνοῦνται αὐτοῖς βοηθοῦντες, πεντακόσιοι μὲν ὁπλῖται, τριακόσιοι δὲ ἀκοντισταὶ καὶ τοξόται τριακόσιοι. ἔπεμψαν δὲ καὶ οἱ Γελῷοι ναυτικόν τε, ἐς πέντε ναῦς, καὶ ἀκοντιστὰς τετρακο-
2 σίους καὶ ἱππέας διακοσίους. σχεδὸν γάρ τι ἤδη πᾶσα ἡ Σικελία πλὴν Ἀκραγαντίνων (οὗτοι δ' οὐδὲ μεθ' ἑτέρων ἦσαν), οἱ δ' ἄλλοι ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τῶν Συρακοσίων οἱ πρό-
3 τερον περιορώμενοι ξυστάντες ἐβοήθουν. καὶ οἱ μὲν Συρακόσιοι, ὡς αὐτοῖς τὸ ἐν τοῖς Σικελοῖς πάθος ἐγένετο, ἐπέσχον τὸ εὐθέως τοῖς Ἀθηναίοις ἐπιχειρεῖν. ὁ δὲ Δημοσθένης καὶ Εὐ-

σφίσι ξυμμάχους B. Vulg. ohne *σφίσι*. — *διαφρήσουσι* Konj. von Dobree für *διαφήσουσι*. Die Notwendigkeit des Konjunktivs habe ich schon in meiner Diss. über die Absichtssätze S. 73f. nachgewiesen. S. auch Stahl qu. gr. S. 26.

2. *Σικελιωτῶν — Σικελοί*, zu 3, 90, 1. — *τινὰ* in vielen Hdd. wie 3, 90, 2 (vgl. 8, 55, 1), während B *τριχῇ* — wie es scheint — korrigiert hat wegen des vorausgehenden *Κεντορ.* etc. Thom. Mag. hat weder das eine noch das andere.

33. 1. *ναυτικόν τε, ἐς πέντε ναῦς*, ein Geschwader, ungefähr fünf Schiffe. Bei dieser Auffassung ist zwar der Beisatz *ἐς* zu einer so kleinen Zahl etwas auffallend, doch nicht auffallender, als wenn *μάλιστα*, ungefähr, zu ganz kleinen Zahlen gefügt wird, wie 3, 29, 2 zu *ἑπτά*, 8, 64, 3 zu *δευτέρῳ*. Vgl. auch den Gebrauch von *τὶς* zu 34, 5. Die Erklärung: Schiffsmannschaft zu fünf Schiffen legt dem W. *ναυτικόν* nach der Analogie von *ἱππικόν* und *ὁπλιτικόν* eine nicht erwiesene Bedeutung bei.

2. *ἡ Σικελία* „hic solos *Σικελιώτας* significat; nam *Σικελῶν* plurimos etiamtum Atheniensibus favisse vidimus c. 32. Cf. c. 57." P. Selbst von den Sikelioten sind aufser den Akragantinern die von Anfang mit Ath. verbündeten Naxier u. Katanäer abzuziehn: 57, 11. — *οἱ δ' ἄλλοι. δέ* ist durch die Parenthese veranlafst (s. 8, 29, 2); *οἱ ἄλλοι* steht pleonastisch wie öfter. (Zu 5, 10, 10.)

3. *ἐπέσχον τό* wenige Hdd. statt der Vulg. *ἐπέσχοντο*, welches Me-

ρυμέδων, ἑτοίμης ἤδη τῆς στρατιᾶς οὔσης ἔκ τε τῆς Κερκύρας καὶ ἀπὸ τῆς ἠπείρου, ἐπεραιώθησαν ξυμπάσῃ τῇ στρατιᾷ τὸν Ἰόνιον ἐπ' ἄκραν Ἰαπυγίαν· καὶ ὁρμηθέντες αὐτόθεν κατί- 4 σχουσιν ἐς τὰς Χοιράδας νήσους Ἰαπυγίας, καὶ ἀκοντιστάς τέ τινας τῶν Ἰαπύγων πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν τοῦ Μεσσαπίου ἔθνους ἀναβιβάζονται ἐπὶ τὰς ναῦς, καὶ τῷ Ἄρτᾳ, ὅσπερ καὶ τοὺς ἀκοντιστὰς δυνάστης ὢν παρέσχεν αὐτοῖς, ἀνανεωσάμενοί τινα παλαιὰν φιλίαν ἀφικνοῦνται ἐς Μεταπόντιον τῆς Ἰταλίας. καὶ τοὺς Μεταποντίους πείσαντες κατὰ τὸ ξυμμαχικὸν ἀκοντι- 5 στάς τε ξυμπέμπειν τριακοσίους καὶ τριήρεις δύο καὶ ἀναλαβόντες ταῦτα παρέπλευσαν ἐς Θουρίαν. καὶ καταλαμβάνουσι νεωστὶ στάσει τοὺς τῶν Ἀθηναίων ἐναντίους ἐκπεπτωκότας· καὶ βουλόμενοι τὴν στρατιὰν αὐτόθι πᾶσαν ἀθροίσαντες εἴ τις 6 ὑπελέλειπτο ἐξετάσαι καὶ τοὺς Θουρίους πεῖσαι σφίσι ξυστρατεύειν τε ὡς προθυμότατα καί, ἐπειδήπερ ἐν τούτῳ τύχης εἰσί, τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους τοῖς Ἀθηναίοις νομίζειν, περιέμενον ἐν τῇ Θουρίᾳ καὶ ἔπρασσον ταῦτα.

34. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦτον οἱ ἐν ταῖς πέντε καὶ εἴκοσι ναυσίν, οἵπερ τῶν ὁλκάδων ἕνεκα τῆς ἐς Σικελίαν κομιδῆς ἀνθώρμουν πρὸς τὰς ἐν Ναυπάκτῳ ναῦς, παρασκευασάμενοι ὡς ἐπὶ ναυμαχίᾳ καὶ προσπληρώσαντες ἔτι ναῦς, ὥστε ὀλίγῳ ἐλάσσους εἶναι αὐτοῖς τῶν Ἀττικῶν νεῶν, ὁρμίζονται κατὰ Ἐρινεὸν τῆς Ἀχαΐας ἐν τῇ Ῥυπικῇ. καὶ αὐτοῖς τοῦ χωρίου μηνοειδοῦς ὄντος ἐφ' ᾧ ὥρ- 2 μουν, ὁ μὲν πεζὸς ἑκατέρωθεν προσβεβοηθηκὼς τῶν τε Κορινθίων καὶ τῶν αὐτόθεν ξυμμάχων ἐπὶ ταῖς ἀνεχούσαις

dium Thuk. nirgends gebraucht. — ἔκ τε B. Vulg. ohne τέ.
4. *Χοιράδας* Felseninseln im Tarentinischen Meerbusen. — *τινάς* bei der Zahl „etwa“. — *τῶν Ἰαπύγων* entbehrlich (St.), darum aber nicht falsch. — *Ἄρτας*, auch vom Komödiendichter Demetrios erwähnt: „*ξένος χαρίεις ἐκεῖ μέγας καὶ λαμπρὸς ἦν*“ (Athen. III p. 108 F). Die *παλαιὰ φιλία* stammte der Sage nach von Theseus her, der von Kreta nach Italien kam (Strabo VI p. 282. Plut. qu. gr. 35). S. fragm. hist. gr. III 145. Unter Italien versteht Thuk. nur das Land südl. von Metapontion und dem Laosflusse.
6. *εἴ τις ὑπελ.* gehört zu *ἀθροίσαντες*. — *τοῖς Ἀθηναίοις* Dat. nach *ὁ αὐτός* = wie.
34. 1. *οἱ ἐν ταῖς κτέ.*, zu 31, 4. — *τῶν ὁλκάδων* hängt von *κομιδῆς* ab. — *Ῥυπικῇ* sc. *γῇ*.
2. *αὐτοῖς* u. *ἑκατέρωθεν* verb. mit *παρετέτακτο*. — *προσβεβοηθηκώς* B. Vulg. *προσβεβοηθηκότες*, unverträgl. mit *παρετέτακτο*. — *τῶν αὐτόθεν ξυμμάχων* i. e. *τῶν Ἀχαιῶν*, s. 2, 9, 2. — *ἀνεχούσαις*, vorspringend; s. 1, 46, 4. 4, 53, 3. B *προανεχούσαις*, was bei Thuk.

ἄκραις παρετέτακτο, αἱ δὲ νῆες τὸ μεταξὺ εἶχον ἐμφράξασαι·
3 ἦρχε δὲ τοῦ ναυτικοῦ Πολυάνθης Κορίνθιος. οἱ δ' Ἀθηναῖοι
ἐκ τῆς Ναυπάκτου τριάκοντα ναυσὶ καὶ τρισίν (ἦρχε δὲ αὐ-
4 τῶν Δίφιλος) ἐνέπλευσαν αὐτοῖς. καὶ οἱ Κορίνθιοι τὸ μὲν
πρῶτον ἡσύχαζον, ἔπειτα ἀρθέντος αὐτοῖς τοῦ σημείου, ἐπεὶ
καιρὸς ἐδόκει εἶναι, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐναυ-
5 μάχουν. καὶ χρόνον ἀντεῖχον πολὺν ἀλλήλοις. καὶ τῶν μὲν
Κορινθίων τρεῖς νῆες διαφθείρονται, τῶν δὲ Ἀθηναίων
κατέδυ μὲν οὐδεμία ἁπλῶς, ἑπτὰ δέ τινες ἄπλοι ἐγένοντο,
ἀντίπρῳροι ἐμβαλλόμεναι καὶ ἀναρραγεῖσαι τὰς παρεξειρε-
σίας ὑπὸ τῶν Κορινθίων νεῶν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο παχυτέρας τὰς
6 ἐπωτίδας ἐχουσῶν. ναυμαχήσαντες δὲ ἀντίπαλα μὲν καὶ ὡς
αὑτοὺς ἑκατέρους ἀξιοῦν νικᾶν, ὅμως δὲ τῶν ναυαγίων κρα-
τησάντων τῶν Ἀθηναίων διά τε τὴν τοῦ ἀνέμου ἄπωσιν αὐ-
τῶν ἐς τὸ πέλαγος καὶ διὰ τὴν τῶν Κορινθίων οὐκέτι ἐπανα-
γωγήν, διεκρίθησαν ἀπ' ἀλλήλων, καὶ δίωξις οὐδεμία ἐγένετο
οὐδ' ἄνδρες οὐδετέρων ἑάλωσαν· οἱ μὲν γὰρ Κορίνθιοι καὶ
Πελοποννήσιοι πρὸς τῇ γῇ ναυμαχοῦντες ῥᾳδίως διεσῴζοντο,

sonst nicht vorkommt, ist aus einer Erklärung *προεχ.* entstanden. — *εἶχον ἐμφράξασαι* zusammen zu fassen; der Gebrauch von *ἔχω* mit dem Part., wie er bei Herodot häufig ist, findet sich bei Thuk. 1, 30, 5; 55, 1 u. ö.

3. *τριάκοντα ν. καὶ τρισίν.* Nach 31, 4. 5. hatte Konon zu Naupaktos 18 Segel; 10 erhielt er von der Flotte des Demosthenes u. Eurymedon; die übrigen fünf mufs Diphilos, als Nachfolger des Konon von Athen gesendet, mitgebracht haben.

5. *ἁπλῶς.* Auch der Deutsche gebraucht sein „einfach" in dem Sinne von „vollständig". — *ἑπτά τινες*, was bei uns in familiärer Rede: ein Stücker sieben; s. 87, 3. 8, 73, 6. Auffallender *τινὲς δύο* 8, 100, 5 u. *τινὰ μίαν* 6, 61, 2. Vgl. zu 33, 1. — *ἐμβαλλόμεναι.* Aus dem Aktiv *ἐμβάλλειν νηί* wird dennoch im Passiv *ναῦς ἐμβάλλεται.* Zu 1, 126, 11. — *παρεξειρεσία* ist nach Afsmann Seewesen in A. Baumeisters „Denkmäler des klass. Altertums" III 1609 derjenige Schiffsteil, „welcher nach aufsen zu neben oder längs (*παρέξ*) der Rojerreihe (Rudererreihe) hinläuft", von ihm als „Riemenkasten" wiedergegeben. Danach korr. die Bem. zu 4, 12, 1. *Ἐπωτίδες*, Krahnbalken, welche querab oder schräg über den Riemenkasten wie Ohren zu beiden Seiten des Schnabels hinaussprangen, sicherten den Riemenkasten gegen den anrennenden oder vorbeistreifenden Feind und bedrohte zugleich als Stofsbalken das Oberwerk des Gegners (a. a. O. 1608 u. ff.). Ausnahmsweise waren sie verstärkt durch Strebebalken *ἀντηρίδες* (36, 2).

6. *ὡς αὑτοὺς — ἀξιοῦν, ὡς = ὥστε*, der Acc. unregelmäfsig (zu 1, 12, 1). — *νικᾶν*, Sieger sein. Zu 1, 54, 2. — *τὴν τοῦ ἀνέμου ἄπωσιν αὐτῶν.* Über den doppelten Gen. zu 2, 49, 7. — *οὐκέτι* unmittelbar mit dem Subst. verbunden. Zu 1, 137, 4. — *ῥᾳδίως* die Vulg., B und einige andere Codd. Die meisten *καί*,

τῶν δὲ Ἀθηναίων οὐδεμία κατέδυ ναῦς. ἀποπλευσάντων δὲ 7 *τῶν Ἀθηναίων ἐς τὴν Ναύπακτον οἱ Κορίνθιοι εὐθὺς τροπαῖον ἔστησαν ὡς νικῶντες, ὅτι πλείους τῶν ἐναντίων ναῦς ἄπλους ἐποίησαν, καὶ νομίσαντες δι' αὐτὸ οὐχ ἡσσᾶσθαι δι' ὅπερ οὐδ' οἱ ἕτεροι νικᾶν· οἵ τε γὰρ Κορίνθιοι ἡγήσαντο κρατεῖν εἰ μὴ καὶ πολὺ ἐκρατοῦντο, οἵ τ' Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ἡσσᾶσθαι ὅτι οὐ πολὺ ἐνίκων. ἀποπλευσάντων δὲ τῶν Πελο-* 8 *ποννησίων καὶ τοῦ πεζοῦ διαλυθέντος οἱ Ἀθηναῖοι ἔστησαν τροπαῖον καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ ὡς νικήσαντες, ἀπέχον τοῦ Ἐρινεοῦ, ἐν ᾧ οἱ Κορίνθιοι ὥρμουν, ὡς εἴκοσι σταδίους. καὶ ἡ μὲν ναυμαχία οὕτως ἐτελεύτα.*

35. *Ὁ δὲ Δημοσθένης καὶ Εὐρυμέδων, ἐπειδὴ ξυστρατεύειν αὐτοῖς οἱ Θούριοι παρεσκευάσθησαν ἑπτακοσίοις μὲν ὁπλίταις, τριακοσίοις δὲ ἀκοντισταῖς, τὰς μὲν ναῦς παραπλεῖν ἐκέλευον ἐπὶ τῆς Κροτωνιάτιδος, αὐτοὶ δὲ τὸν πεζὸν πάντα ἐξετάσαντες πρῶτον ἐπὶ τῷ Συβάρει ποταμῷ ἦγον διὰ τῆς Θουριάδος γῆς. καὶ ὡς ἐγένοντο ἐπὶ τῷ Ὑλίᾳ ποταμῷ, καὶ* 2 *αὐτοῖς οἱ Κροτωνιᾶται προσπέμψαντες εἶπον οὐκ ἂν σφίσι βουλομένοις εἶναι διὰ τῆς γῆς σφῶν τὸν στρατὸν ἰέναι, ἐπικαταβάντες ηὐλίσαντο πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ Ὑλίου· καὶ αἱ νῆες αὐτοῖς ἐς τὸ αὐτὸ ἀπήντων. τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀναβιβασάμενοι παρέπλεον, ἴσχοντες πρὸς ταῖς πόλεσι πλὴν Λοκρῶν, ἕως ἀφίκοντο ἐπὶ Πέτραν τῆς Ῥηγίνης.*

36. *Οἱ δὲ Συρακόσιοι ἐν τούτῳ πυνθανόμενοι αὐτῶν τὸν ἐπίπλουν αὖθις ταῖς ναυσὶν ἀποπειρᾶσαι ἐβούλοντο καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ τοῦ πεζοῦ, ἥνπερ ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, πρὶν ἐλθεῖν αὐτοὺς φθάσαι βουλόμενοι, ξυνέλεγον. παρεσκευά-* 2

ebenfalls statthaft, doch ist nicht erklärbar, wie *ῥᾳδίως* als Glossem entstehen konnte.

7. *νικᾶν*, sc. *ἐνόμισαν*. — *καὶ πολύ* BH. Vulg. ohne *καί*, was entbehrlich ist. — Der folgende Satz charakterisiert gut den leicht zufriedenen Korinthier und den anspruchsvollen Athener. Hinterdrein erst stellen auch die Athener ein Siegeszeichen auf.

35. 1. *παρασκευάζω* hier „dazubringen". An dem Sybaris hatte die gleichnamige Kolonie gelegen. 510 von den Krotoniaten zerstört. An ihrer Stelle wurde Thurii 443 gegründet. Der Hylias ist nicht bekannt.

2. *σφίσι βουλομένοις εἶναι*. (Zu 2, 3, 2.) — *πρὸς τὴν θ. κτέ.* mit *ἐπικαταβάντες* zu verbinden, also gestellt wie *ἐσελθόντες ἠγόραζον ἐς τὴν πόλιν* 6, 51, 1. — *ἀναβιβασάμενοι*, sc. *τὸν στρατόν*, s. 33, 4. Plat. Apol. p. 18 D. — *Πέτρα* oder *Λευκοπέτρα*, jetzt Capo del Armi.

σαντο δὲ τό τε ἄλλο ναυτικὸν ὡς ἐκ τῆς προτέρας ναυμαχίας τι πλέον ἐνεῖδον σχήσοντες, καὶ τὰς πρῴρας τῶν νεῶν ξυντεμόντες ἐς ἔλασσον στεριφωτέρας ἐποίησαν, καὶ τὰς ἐπωτίδας ἐπέθεσαν ταῖς πρῴραις παχείας, καὶ ἀντηρίδας ἀπ' αὐτῶν ὑπέτειναν πρὸς τοὺς τοίχους ὡς ἐπὶ ἓξ πήχεις ἐντός τε καὶ ἔξωθεν· ᾧπερ τρόπῳ καὶ οἱ Κορίνθιοι πρὸς τὰς ἐν τῇ Ναυ-
3 πάκτῳ ναῦς ἐπισκευασάμενοι πρῴραθεν ἐναυμάχουν. ἐνόμισαν γὰρ οἱ Συρακόσιοι πρὸς τὰς τῶν Ἀθηναίων ναῦς οὐχ ὁμοίως ἀντινεναυπηγημένας, ἀλλὰ λεπτὰ τὰ πρῴραθεν ἐχούσας διὰ τὸ μὴ ἀντιπρῴροις μᾶλλον αὐτοὺς ἢ ἐκ περίπλου ταῖς ἐμβολαῖς χρῆσθαι, οὐκ ἔλασσον σχήσειν, καὶ τὴν ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι ναυμαχίαν, οὐκ ἐν πολλῷ πολλαῖς ναυσὶν οὖσαν, πρὸς ἑαυτῶν ἔσεσθαι· ἀντίπρῳροι γὰρ ταῖς ἐμβολαῖς χρώμενοι ἀναρρήξειν τὰ πρῴραθεν αὐτοῖς, στερίφοις καὶ παχέσι
4 πρὸς κοῖλα καὶ ἀσθενῆ παίοντες τοῖς ἐμβόλοις. τοῖς δὲ Ἀθηναίοις οὐκ ἔσεσθαι σφῶν ἐν στενοχωρίᾳ οὔτε περίπλουν οὔτε διέκπλουν, ᾧπερ τῆς τέχνης μάλιστα ἐπίστευον· αὐτοὶ γὰρ κατὰ τὸ δυνατὸν τὸ μὲν οὐ δώσειν, διεκπλεῖν, τὸ δὲ τὴν
5 στενοχωρίαν κωλύσειν ὥστε μὴ περιπλεῖν. τῇ τε πρότερον ἀμαθίᾳ τῶν κυβερνητῶν δοκούσῃ εἶναι, τὸ ἀντίπρῳρον ξυγκροῦσαι, μάλιστ' ἂν αὐτοὶ χρήσασθαι· πλεῖστον γὰρ ἐν αὐτῷ

36. 2. *ὡς* verb. mit *πλέον σχήσοντες*: so, wie sie es in der vorhergehenden Seeschlacht als vorteilbringend erkannt hatten. — *ξυντεμόντες ἐς ἔλ.*, verkleinernd (beschneidend). Ähnl. 8, 45, 2. 86, 6. — *ἀντηρίδας*, Widerhalte, Riegel, zur Unterstützung der Sturmbalken denselben untergelegt (*ὑπέτειναν*) und sechs Ellen teils innen, teils aufsen an den Wänden des Schiffsschnabels hinlaufend (s. zu 34, 5). — *ᾧπερ τρόπῳ κτέ.*, auf welche Weise auch die Korinthier ihre Schiffe am Vorderteil verbessert hatten, als sie etc. Über *ἐπισκευάζειν* zu 1, 29, 3. Zur Sache 34, 5.

3. *οὐκ ἐν πολλῷ*, eigentl. zu denken: *ἀλλ' ἐν ὀλίγῳ*, fast gleich *ἐν οὐ πολλῷ*. — *παίοντες* B; H hat es als Var. der Vulg. *παρέχοντες*, die nur durch eine sehr schwerfällige Erklärung verständlich zu machen ist. — *ἔμβολον*, der Schiffsschnabel, Sporn.

4. *περίπλουν — διέκπλουν*, s. 2, 84, 1 u. zu 1, 49, 3. — *διεκπλεῖν* ohne Art. Kr. 57, 10, 7. Chiasmus. B *διέκπλουν*, viell. vorzuziehn wegen 2, 83, 5 *μὴ διδόντες διέκπλουν* und wegen der Varietät des Ausdrucks (Bh.). Die Inff. scheinen Cobet (St.) Glossem, doch stammt die Erklärung wohl vom Schriftsteller selbst.

5. *τὸ ἀντίπρῳρον ξυγκροῦσαι*, dafs man mit den Vorderteilen zusammenstöfst, epexegetisch an *τῇ ἀμαθίᾳ* angeschlossen, wie 67, 1 *τὸ κρατίστους εἶναι* an *τῆς δοκήσεως*, s. 8, 87, 3. *ἀντίπρῳρον* Maskul., sc. *τινά*. Fast alle Codd. *ξυγκρούσει*, das niemand erträgl. zu konstruieren weifs, da *τὸ ἀντίπρῳρον* gewifs nicht adverbial gefafst werden kann. Die

σχήσειν· τὴν γὰρ ἀνάκρουσιν οὐκ ἔσεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις ἐξωθουμένοις ἄλλοσε ἢ ἐς τὴν γῆν, καὶ ταύτην δι' ὀλίγου καὶ ἐς ὀλίγον, κατ' αὐτὸ τὸ στρατόπεδον τὸ ἑαυτῶν (τοῦ δ' ἄλλου λιμένος αὐτοὶ κρατήσειν), καὶ ξυμφερομένους αὐτούς, 6 ἤν πῃ βιάζωνται, ἐς ὀλίγον τε καὶ πάντας ἐς τὸ αὐτό, προσπίπτοντας ἀλλήλοις ταράξεσθαι (ὅπερ καὶ ἔβλαπτε μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους ἐν ἁπάσαις ταῖς ναυμαχίαις, οὐκ οὔσης αὐτοῖς ἐς πάντα τὸν λιμένα τῆς ἀνακρούσεως, ὥσπερ τοῖς Συρακοσίοις)· περιπλεῦσαι δὲ ἐς τὴν εὐρυχωρίαν, σφῶν ἐχόντων τὴν ἐπίπλευσιν ἀπὸ τοῦ πελάγους τε καὶ ἀνάκρουσιν, οὐ δυνήσεσθαι αὐτούς, ἄλλως τε καὶ τοῦ Πλημμυρίου πολεμίου τε αὐτοῖς ἐσομένου καὶ τοῦ στόματος οὐ μεγάλου ὄντος τοῦ λιμένος.

37. Τοιαῦτα οἱ Συρακόσιοι πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἐπιστήμην τε καὶ δύναμιν ἐπινοήσαντες καὶ ἅμα τεθαρσηκότες μᾶλλον ἤδη ἀπὸ τῆς προτέρας ναυμαχίας ἐπεχείρουν τῷ τε πεζῷ ἅμα καὶ ταῖς ναυσί. καὶ τὸν μὲν πεζὸν ὀλίγῳ πρότερον τὸν ἐκ 2 τῆς πόλεως Γύλιππος προεξαγαγὼν προσῆγε τῷ τείχει τῶν Ἀθηναίων, καθ' ὅσον πρὸς τὴν πόλιν αὐτοῦ ἑώρα· καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Ὀλυμπιείου, οἵ τε ὁπλῖται ὅσοι ἐκεῖ ἦσαν καὶ οἱ ἱππῆς καὶ ἡ γυμνητεία τῶν Συρακοσίων ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα προσῄει τῷ

meisten Ausgaben korr. jetzt τῷ, wozu ich mich nicht verstehen kann, da sonst eine oder die andre Handschrift diese leichte Verbesserung wohl auch hätte, sicher wenigstens B. Vielleicht ist der Inf. mit Art. hier wie 8, 87, 3 Glossem, denn entbehrlich ist er an beiden Stellen. — Für σχήσειν mit St. περισχήσειν zu schreiben ist unnötig, denn der Ausdruck steigert das πλέον σχήσοντες (§ 2) u. οὐκ ἔλασσον σχ. (§ 3). — ἀνάκρουσιν dasselbe was πρύμναν κρούεσθαι = rückwärts schlagen. S. 40, 1. 2 u. zu 1, 50, 5. — ἐξωθουμένοις hypothetisch. — καὶ ταύτην, sc. τὴν ἀνάκρουσιν, und zwar durch eine kleine Strecke (bis zur Küste) und auf einen kleinen Raum (an der Küste).

6. ταράξεσθαι passiv, wie 67, 2. — τῆς ἀνακρ. Der Artikel fehlt in vielen und den sonst besten Hdd., doch nicht in B. Laur. läſst auch ἀνα aus, der beste Beweis, daſs der Artikel ausgefallen ist. — Statt ἀνάκρουσιν nach πελάγους will Cl. ἀναχώρησιν korr., weil er ἐπίπλευσις als „Einfahrt" faſst, was es gar nicht heiſst. Der „Heranfahrt" beim Angriff (38, 1) entspricht der „Rückschlag", denn gerade auf diesen kam es an, weil die Einfahrt (τὸ στόμα) eng war. — πολεμίου τε. Wo sollte τέ eigtl. stehn? Zu 1, 16.

37. 1. πρὸς im Verhältnis zu, nach.

2. αὐτοῦ hängt von καθ' ὅσον ab (s. 3, 20, 3), welches zugleich das Subj. von ἑώρα (*spectabat*) enthält, also = κατὰ τοῦτο, ὅσον. — ἐκ τοῦ κτἑ. von der entgegengesetzten Seite her. — προσῄει. Der Numerus hat sich nach dem letzten Subj. ἡ γυμνητεία gerich-

τείχει· αἱ δὲ νῆες μετὰ τοῦτο εὐθὺς ἐπεξέπλεον τῶν Συρακο-
3 σίων καὶ ξυμμάχων. καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὸ πρῶτον αὐτοὺς οἰόμενοι τῷ πεζῷ μόνῳ πειράσειν, ὁρῶντες δὲ καὶ τὰς ναῦς ἐπιφερομένας ἄφνω, ἐθορυβοῦντο, καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ τείχη καὶ πρὸ τῶν τειχῶν τοῖς προσιοῦσιν ἀντιπαρετάσσοντο, οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ τῶν ἔξω κατὰ τάχος χωροῦντας, ἱππέας τε πολλοὺς καὶ ἀκοντιστάς, ἀντεπεξῇσαν, ἄλλοι δὲ τὰς ναῦς ἐπλήρουν, καὶ ἅμα ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν παρεβοήθουν, καὶ ἐπειδὴ πλήρεις ἦσαν, ἀντανῆγον πέντε καὶ ἑβδομήκοντα ναῦς· καὶ τῶν Συρακοσίων ἦσαν ὀγδοήκοντα μάλιστα.

38. Τῆς δὲ ἡμέρας ἐπὶ πολὺ προσπλέοντες καὶ ἀνακρουόμενοι πειράσαντες ἀλλήλων καὶ οὐδέτεροι δυνάμενοι ἄξιόν τι λόγου παραλαβεῖν, εἰ μὴ ναῦν μίαν ἢ δύο τῶν Ἀθηναίων οἱ Συρακόσιοι καταδύσαντες, διεκρίθησαν· καὶ ὁ πεζὸς ἅμα ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀπῆλθε.

2 Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ μὲν Συρακόσιοι ἡσύχαζον, οὐδὲν δηλοῦντες ὁποῖόν τι τὸ μέλλον ποιήσουσιν· ὁ δὲ Νικίας ἰδὼν ἀντίπαλα τὰ τῆς ναυμαχίας γενόμενα καὶ ἐλπίζων αὐτοὺς αὖθις ἐπιχειρήσειν, τούς τε τριηράρχους ἠνάγκαζεν ἐπισκευάζειν τὰς ναῦς, εἴ τίς τι ἐπεπονήκει, καὶ ὁλκάδας προώρμισε

tet; s. 44, 1. 87, 6. — *ἐπεξέπλεον* mit B für Vulg. *ἐξέπλεον*, obschon nur das Subst. *ἐπέκπλους* 8, 20, 1 noch vorkommt. *ἐκπλεῖν* pafst hier nicht zu der bereits angegebenen Absicht des Angriffs (*ἐπεχείρουν*). Vgl. auch das folg. *ἐπιφερομένας ἄφνω* u. *ἀντ-επεξῇσαν*.

3. *ἐπὶ τὰ τείχη* wird prägnant mit *ἀντιπαρετάσσοντο* verbunden, indem der Begriff der Bewegung (*ἀναβάντες*) unterdrückt wird. S. 57, 1. (Zu 6, 4, 1.) — *τῶν ἔξω* ist Neutr. — Krüger vermifst nach § 2 hinter *πολλοὺς* noch *καὶ ὁπλίτας*; St. setzt deshalb *τοὺς πολλοὺς* = gröfstenteils. Wenn man Wert auf diese kleine Ungenauigkeit legen will — die *ὁπλῖται* waren in der Minderzahl, wie das *ὅσοι ἐκεῖ ἦσαν* zeigt —, dann läfst sich erklären, dafs die Reiter u. Leichtbewaffneten den Hopliten vorauseilten u. zuerst erblickt wurden. Es ist übrigens wiederholt auf die zahlreiche Reiterei der Syrakosier hingewiesen 6, 20, 3. 37, 1. 63, 3. 64, 2. 65, 3. 67, 4. 68, 3. 70, 3. 71, 2. 101, 5. Obwohl bei dem Gefecht 6, 98, 4 Hopliten mitwirken, wird es als *ἱππομαχία* bezeichnet.

38. 1. In den Hdd. steht vor *πειράσαντες* noch *καί*, was Cl. beseitigt, da *προσπλ. καὶ ἀνακρ.* „die Art des *πειρᾶν*" bezeichnen (durch das *πρ.* und *ἀν.* messen sie sich). *δυνάμενοι* drückt „das Resultat" aus. Stünden die Part. alle im Aor., so würde das Polysyndeton die Lebhaftigkeit des Kampfes malen. — *παραλαβεῖν*, abgewinnen. Vgl. Herod. 7, 211, 4 *οὐδὲν ἐδυνέατο παραλαβεῖν τῆς ἐσόδου.* — *εἰ μὴ — καταδύσαντες*, das Vb. fin. ist eigentl. aus dem Vorherg. zu ergänzen, s. 5, 47, 5.

πρὸ τοῦ σφετέρου σταυρώματος, ὃ αὐτοῖς πρὸ τῶν νεῶν ἀντὶ λιμένος κλῃστοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐπεπήγει. διαλειπούσας δὲ 3 τὰς ὁλκάδας ὅσον δύο πλέθρα ἀπ' ἀλλήλων κατέστησεν, ὅπως, εἴ τις βιάζοιτο ναῦς, εἴη κατάφευξις ἀσφαλὴς καὶ πάλιν καθ' ἡσυχίαν ἔκπλους. παρασκευαζόμενοι δὲ ταῦτα ὅλην τὴν ἡμέραν διετέλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι μέχρι νυκτός.

39. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ Συρακόσιοι τῆς μὲν ὥρας πρῴτερον, τῇ δ' ἐπιχειρήσει τῇ αὐτῇ τοῦ τε πεζοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ προσέμισγον τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἀντικαταστάντες ταῖς 2 ναυσὶ τὸν αὐτὸν τρόπον αὖθις ἐπὶ πολὺ διῆγον τῆς ἡμέρας πειρώμενοι ἀλλήλων, πρὶν δὴ Ἀρίστων ὁ Πυρρίχου, Κορίνθιος, ἄριστος ὢν κυβερνήτης τῶν μετὰ Συρακοσίων, πείθει τοὺς σφετέρους τοῦ ναυτικοῦ ἄρχοντας, πέμψαντας ὡς τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐπιμελομένους, κελεύειν ὅτι τάχιστα τὴν ἀγορὰν τῶν πωλουμένων μεταναστήσαντας ἐπὶ τὴν θάλασσαν κομίσαι, καὶ ὅσα τις ἔχει ἐδώδιμα, πάντας ἐκεῖσε φέροντας ἀναγκάσαι πωλεῖν, ὅπως αὐτοῦ ἐκβιβάσαντες τοὺς ναύτας εὐθὺς παρὰ τὰς ναῦς ἀριστοποιήσωνται, καὶ δι' ὀλίγου αὖθις καὶ αὐθημερὸν ἀπροσδοκήτοις τοῖς Ἀθηναίοις ἐπιχειρῶσι.

40. Καὶ οἱ μὲν πεισθέντες ἔπεμψαν ἄγγελον, καὶ ἡ ἀγορὰ παρεσκευάσθη, καὶ οἱ Συρακόσιοι ἐξαίφνης πρύμναν κρουσάμενοι πάλιν πρὸς τὴν πόλιν ἔπλευσαν, καὶ εὐθὺς ἐκβάντες αὐτοῦ ἄριστον ἐποιοῦντο· οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίσαντες αὐτοὺς 2 ὡς ἡσσημένους σφῶν πρὸς τὴν πόλιν ἀνακρούσασθαι, καθ' ἡσυχίαν ἐκβάντες τά τε ἄλλα διεπράσσοντο καὶ τὰ ἀμφὶ τὸ ἄριστον, ὡς τῆς γε ἡμέρας ταύτης οὐκέτι οἰόμενοι ἂν ναυμα-

2. *πρὸ τοῦ σφ. σταυρώματος*, schon gleich nach der Landung angelegt 6, 66, 2.

3. *διαλειπούσας* der Schol. (*διισταμένας*) und Steph. Die Codd. *διαλιπούσας*. — *κατάφευξις* auch 41, 1. Thukydideisches Wort.

39. 2. *σφετέρους* auf die Syrak. bezogen. Cl. denkt an *ἑτέρους* ohne Grund. — *τοὺς — ἐπιμελομένους*, sc. *τούτου* oder *τῆς ἀγορᾶς*. — *μεταναστήσαντας ἐπὶ τ. θ. κομίσαι* B u. Schol. gerade passend „von dem gewöhnl. Platz auf einen andern übersiedeln lassen“. *μετανιστάναι* hat Thuk., aber in Formen von intrans. Bedeutung, noch 1, 12, 1. 3, 114, 2. Vulg. *παρὰ τ. θ. μεταστῆσαι κομίσαντας*, worin *παρά* ungewöhnlich ist. — *πωλουμένων* nicht überflüssig, denn es wird nicht die Zeit od. *ἀγορὰ τῶν ἄλλων πράξεων τῶν κατ' ἀγοράν* od. der Marktplatz überhaupt verlegt, sondern ausnahmsweise die Stände der Verkäufer. — *κομίζειν* verbringen, wie Xen. Cyr. 6, 2, 11. — *αὐτοῦ* Konj. von A. Portus. Vulg. *αὐτούς*; die Codd. meist *αὐτοῖς*. — *ἀριστοποιήσωνται* BC u. andere Hdd. mit der Vulg.

40. 1. *πρύμναν κρ.*, zu 1, 50, 5.
2. *ὡς — οἰόμενοι*, zu 4, 114, 4.

3 χῆσαι. ἐξαίφνης δὲ οἱ Συρακόσιοι πληρώσαντες τὰς ναῦς ἐπέπλεον αὖθις· οἱ δὲ διὰ πολλοῦ θορύβου, καὶ ἄσιτοι οἱ
4 πλείους, οὐδενὶ κόσμῳ ἐσβάντες μόλις ποτὲ ἀντανήγοντο. καὶ χρόνον μέν τινα ἀπέσχοντο ἀλλήλων φυλασσόμενοι· ἔπειτα οὐκ ἐδόκει τοῖς Ἀθηναίοις ὑπὸ σφῶν αὐτῶν διαμέλλοντας κόπῳ ἁλίσκεσθαι, ἀλλ' ἐπιχειρεῖν ὅτι τάχιστα, καὶ ἐπιφερό-
5 μενοι ἐκ παρακελεύσεως ἐναυμάχουν. οἱ δὲ Συρακόσιοι δεξάμενοι καὶ ταῖς ναυσὶν ἀντιπρῴροις χρώμενοι, ὥσπερ διενοήθησαν, τῶν ἐμβόλων τῇ παρασκευῇ ἀνερρήγνυσαν τὰς τῶν Ἀθηναίων ναῦς ἐπὶ πολὺ τῆς παρεξειρεσίας, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων αὐτοῖς ἀκοντίζοντες μεγάλα ἔβλαπτον τοὺς Ἀθηναίους, πολὺ δ' ἔτι μείζω οἱ ἐν τοῖς λεπτοῖς πλοίοις περιπλέοντες τῶν Συρακοσίων καὶ ἔς τε τοὺς ταρσοὺς ὑποπίπτοντες τῶν πολεμίων νεῶν καὶ ἐς τὰ πλάγια παραπλέοντες καὶ ἐξ αὐτῶν ἐς τοὺς ναύτας ἀκοντίζοντες.

41. Τέλος δὲ τούτῳ τῷ τρόπῳ κατὰ κράτος ναυμαχοῦντες οἱ Συρακόσιοι ἐνίκησαν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τραπόμενοι διὰ τῶν ὁλκάδων τὴν κατάφευξιν ἐποιοῦντο ἐς τὸν ἑαυτῶν ὅρμον.
2 αἱ δὲ τῶν Συρακοσίων νῆες μέχρι μὲν τῶν ὁλκάδων ἐπεδίωκον· ἔπειτα αὐτοὺς αἱ κεραῖαι ὑπὲρ τῶν ἔσπλων αἱ ἀπὸ τῶν
3 ὁλκάδων δελφινοφόροι ἠρμέναι ἐκώλυον. δύο δὲ νῆες τῶν

4. *ὑπὸ σφῶν αὐτῶν* sowie *κόπῳ* sind Bestimmungen zu *ἁλίσκεσθαι*, überwältigt werden, welches Vb., durch 1, 121, 4, (wo der Schol. erklärt *ἁλίσκονται: νικῶνται*) und durch den Gebrauch bei Prokop geschützt, als ein pointierter Ausdruck viel besser scheint als die zu *ὑπὸ σφῶν αὐτῶν* gar nicht passenden Vermutungen *κατίσχεσθαι* (Kr.), *ἀναλίσκεσθαι* (Madv.).

5. *ταῖς ναυσίν* zieml. viele, auch gute Codd. Vulg. *ταῖς τε ναυσίν*, ein ungewöhnl. hartes Hyperbaton, indem *τέ* zu *ἐμβόλων τῇ παρασκευῇ* gehören würde. — *ἐμβόλων* Änderung von Abresch für *ἐμβολῶν*, das um so weniger in dem Sinne von jenem genommen werden kann, als beide Wörter kurz vorher (36, 3) bestimmt unterschieden waren. — *παρεξειρεσίας*, s. zu 34, 5. — *αὐτοῖς* = *αὐτῶν* Schol. — *τοὺς ταρσούς* eigentl. die breiten unteren Teile, die Blätter der Ruder (*palma* oder *palmula remi*) oder Riemen, dann synekdochisch die ganzen Ruder, das gesamte Ruderwerk mit Ausschlufs der Steuerruder. Böckh Staatsh. 3, S. 112. (2. A.). — *ἐξ αὐτῶν*, i. e. *ἐκ τῶν λεπτῶν πλοίων*.

41. 1. *κατὰ κράτος* einfacher mit *ναυμαχοῦντες* zu verbinden als mit *ἐνίκησαν*, wie der Schol. will. — *ὅρμον* 38, 2.

2. *αἱ κεραῖαι κτέ.* nicht nur Rahen, sondern auch Krahnbalken, wie hier. Über die Stellung der Artikel zu 1, 51, 4. — *δελφινοφόροι.* Die „Delphine", welche an diesen Balken hingen, waren von Metall u. wurden nach dem Schol. auf das feindl. Schiff geworfen, um es leck zu machen (vgl. die Vorrichtung 2, 76, 4). Darnach wären es gleichsam die Torpedos des Altertums. Nach Afsmann a. a. O. S. 1613 wäre der

Συρακοσίων ἐπαιρόμεναι τῇ νίκῃ προσέμιξαν αὐτῶν ἐγγὺς καὶ διεφθάρησαν, καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῖς ἀνδράσιν ἑάλω. κατα- 4 *δύσαντες δ' οἱ Συρακόσιοι τῶν Ἀθηναίων ἑπτὰ ναῦς καὶ κατατραυματίσαντες πολλάς, ἄνδρας τε τοὺς μὲν ζωγρήσαντες, τοὺς δὲ ἀποκτείναντες ἀπεχώρησαν, καὶ τροπαῖά τε ἀμφοτέρων τῶν ναυμαχιῶν ἔστησαν καὶ τὴν ἐλπίδα ἤδη ἐχυρὰν εἶχον ταῖς μὲν ναυσὶ καὶ πολὺ κρείσσους εἶναι, ἐδόκουν δὲ καὶ τὸν πεζὸν χειρώσεσθαι. καὶ οἱ μὲν ὡς ἐπιθησόμενοι κατ' ἀμφότερα παρεσκευάζοντο αὖθις.*

42. *Ἐν τούτῳ δὲ Δημοσθένης καὶ Εὐρυμέδων ἔχοντες τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων βοήθειαν παραγίγνονται, ναῦς τε τρεῖς καὶ ἑβδομήκοντα ξὺν ταῖς ξενικαῖς καὶ ὁπλίτας περὶ πεντακισχιλίους ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ξυμμάχων, ἀκοντιστάς τε βαρβάρους καὶ Ἕλληνας οὐκ ὀλίγους καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν ἱκανήν. καὶ τοῖς μὲν Συρακοσίοις καὶ ξυμ-* 2 *μάχοις κατάπληξις ἐν τῷ αὐτίκα οὐκ ὀλίγη ἐγένετο, εἰ πέρας μηδὲν ἔσται σφίσι τοῦ ἀπαλλαγῆναι τοῦ κινδύνου, ὁρῶντες οὔτε διὰ τὴν Δεκέλειαν τειχιζομένην οὐδὲν ἧσσον στρατὸν ἴσον καὶ παραπλήσιον τῷ προτέρῳ ἐπεληλυθότα τήν τε τῶν Ἀθηναίων δύναμιν πανταχόσε πολλὴν φαινομένην· τῷ δὲ προτέρῳ στρατεύματι τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐκ κακῶν ῥώμη τις ἐγεγένητο. ὁ δὲ Δημοσθένης ἰδὼν ὡς εἶχε τὰ πράγματα καὶ νομίσας οὐχ* 3

Delphin ein Fallklotz, bestimmt, „in das feindliche Schiff hinabgestürzt, dasselbe zu durchschlagen und in den Grund zu bohren". Franz Müller in s. Ausg. unseres Schriftstellers S. 197 ff. sieht darin lieber einen „Enterklotz". Sicher hat mehr die Art des Herabfahrens, als die Form der Vorrichtung den Namen verschafft, wie ja gern alle Völker Tiernamen auf Werkzeuge übertragen. Man vergl. unsere „Katze" zum Rammen. Dieses Werkzeug schwebte über den Zwischenräumen, die zwischen je 2 Frachtschiffen für die Einfahrt der Kriegsschiffe gelassen waren. Oder ist statt *ἔσπλων* zu schreiben *ἐμβόλων* nach Poll. I 54?

3. *αὐτοῖς ἀνδράσιν*, zu 2, 90, 6.

4. *ἐδόκουν δέ* nicht ganz dem Anfange entsprechende Fortführung des Satzes. Zu 1, 16. — *κατ' ἀμφότερα, τῷ τε πεζῷ καὶ τῷ ναυτικῷ*, s. 42, 6 *καθ' ἕτερα*.

42. 1. *τρεῖς καὶ ἑβδομήκοντα.* Die Zahl stimmt genau mit den Angaben 20, 2. 31, 3. 5. 33, 5 und deshalb habe ich *μάλιστα* (ungefähr), was die Vulg. mit fast allen Codd. nach *ἑβδομήκοντα* hat, nach B und zwei andern Hdd. gestrichen. *ξενικαί* sind die nichtathenischen.

2. *τοῦ ἀπαλλαγῆναι* Genet. definitionis zu *πέρας*. Krüg. vergleicht Demosth. 40, 40 *τί ἂν ἦν πέρας ἡμῖν τοῦ διαλυθῆναι.* Plutarch Nik. 21 hat die Stelle benutzt „*εἰς οὐδὲν πέρας οὐδὲ ἀπαλλαγήν*". — *ὁρῶντες* (zu 2, 53, 4). — *ὡς ἐκ κακῶν* restringierend im Verhältnis zu, für (zu 3, 113, 6). — *ῥώμη τις ἐγ.* (zu 18, 2).

οἷόν τε εἶναι διατρίβειν οὐδὲ παθεῖν ὅπερ ὁ Νικίας ἔπαθεν (ἀφικόμενος γὰρ τὸ πρῶτον ὁ Νικίας φοβερός, ὡς οὐκ εὐθὺς προσέκειτο ταῖς Συρακούσαις, ἀλλ' ἐν Κατάνῃ διεχείμαζεν, ὑπερώφθη τε καὶ ἔφθασεν αὐτὸν ἐκ τῆς Πελοποννήσου στρατιᾷ ὁ Γύλιππος ἀφικόμενος, ἣν οὐδ' ἂν μετέπεμψαν οἱ Συρακόσιοι, εἰ ἐκεῖνος εὐθὺς ἐπέκειτο· ἱκανοὶ γὰρ αὐτοὶ οἰόμενοι εἶναι ἅμα τ' ἂν ἔμαθον ἥσσους ὄντες καὶ ἀποτετειχισμένοι ἂν ἦσαν, ὥστε μηδ' εἰ μετέπεμψαν ἔτι ὁμοίως ἂν αὐτοὺς ὠφελεῖν), ταῦτα οὖν ἀνασκοπῶν ὁ Δημοσθένης καὶ γιγνώσκων ὅτι καὶ αὐτὸς ἐν τῷ παρόντι τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ μάλιστα δεινότατός ἐστι τοῖς ἐναντίοις, ἐβούλετο ὅ τι τάχος ἀποχρήσασθαι τῇ παρούσῃ 4 τοῦ στρατεύματος ἐκπλήξει. καὶ ὁρῶν τὸ παρατείχισμα τῶν Συρακοσίων, ᾧ ἐκώλυσαν περιτειχίσαι σφᾶς τοὺς Ἀθηναίους, ἁπλοῦν ὂν καί, εἰ κρατήσειέ τις τῶν τε Ἐπιπολῶν τῆς ἀναβάσεως καὶ αὖθις τοῦ ἐν αὐταῖς στρατοπέδου, ῥᾳδίως ἂν αὐτὸ ληφθέν (οὐδὲ γὰρ ὑπομεῖναι ἂν σφᾶς οὐδένα), ἠπείγετο ἐπιθέσθαι τῇ πείρᾳ, καί οἱ ξυντομωτάτην ἡγεῖτο διαπολέμη- 5 σιν· ἢ γὰρ κατορθώσας ἕξειν Συρακούσας ἢ ἀπάξειν τὴν στρατιὰν καὶ οὐ τρίψεσθαι ἄλλως Ἀθηναίους τε τοὺς ξυστρα- 6 τευομένους καὶ τὴν ξύμπασαν πόλιν. πρῶτον μὲν οὖν τήν τε γῆν ἐξελθόντες τῶν Συρακοσίων ἔτεμον οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὸν Ἄναπον καὶ τῷ στρατεύματι ἐπεκράτουν, ὥσπερ τὸ πρῶτον, τῷ τε πεζῷ καὶ ταῖς ναυσίν (οὐδὲ γὰρ καθ' ἕτερα οἱ Συρακόσιοι ἀντεπεξῇσαν ὅτι μὴ τοῖς ἱππεῦσι καὶ ἀκοντισταῖς ἀπὸ τοῦ Ὀλυμπιείου).

43. Ἔπειτα μηχαναῖς ἔδοξε τῷ Δημοσθένει πρότερον ἀποπειρᾶσαι τοῦ παρατειχίσματος. ὡς δὲ αὐτῷ προσαγαγόντι κατεκαύθησάν τε ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἀπὸ τοῦ τείχους ἀμυνομένων

3. *μετέπεμψαν* (zu 1, 112, 3). — *οὖν* in der Epanalepsis (zu 3, 95, 1). — *μάλιστα δεινότατος*. Ahnl. 4, 55, 2 *μάλιστα δὴ ὀκνηρότεροι ἐγένοντο* (zu 8, 68, 3). — *ὅ τι τάχος* für *ὅτι τάχιστα* in Prosa selten, bei Herodot 9, 7, 3, bei Thuk. nur hier. — *τοῦ στρατεύματος*, den sein Heer einflöfste.

4. *τὸ παρατείχισμα*, das zu Anfang dieses Buches oft erwähnte Parallelwerk. — *ἁπλοῦν* B. Vulg. *ἁπλοῦν τε*. — *τῆς ἀναβάσεως*, s. 43, 3. — *τοῦ — στρατοπέδου*. Dies war ein dreifaches: 43, 4. — *ὑπομεῖναι ἄν*. Hier ist *ἐνόμιζε* aus *ὁρῶν* zu denken. — *οὐδένα* ist Subj. — Der Zusatz von *ταύτην* nach *ξυντομωτάτην* ist unnötig.

5. *τρίψεσθαι* passiv, sowie 6, 18, 6. — *ἄλλως* = *ἀπράκτως* Schol. — *τέ* ist umgestellt.

6. *ἔτεμον* besser als das Imperf. (Laur.) erzählend, dagegen *ἐπεκράτουν* sc. *τῆς γῆς* den Zustand angebend. — *καθ' ἕτερα*, zu 41, 4. — *ὅτι μή*, zu 4, 26, 2.

αἱ μηχαναὶ καὶ τῇ ἄλλῃ στρατιᾷ πολλαχῇ προσβάλλοντες ἀπεκρούοντο, οὐκέτι ἐδόκει διατρίβειν, ἀλλὰ πείσας τόν τε Νικίαν καὶ τοὺς ἄλλους ξυνάρχοντας, ὡς ἐπενόει, καὶ τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Ἐπιπολῶν ἐποιεῖτο. καὶ ἡμέρας μὲν ἀδύνατα ἐδόκει 2 εἶναι λαθεῖν προσελθόντας τε καὶ ἀναβάντας, παραγγείλας δὲ πέντε ἡμερῶν σιτία καὶ τοὺς λιθολόγους καὶ τέκτονας πάντας λαβὼν καὶ ἄλλην παρασκευὴν τοξευμάτων τε καὶ ὅσα ἔδει, ἢν κρατῶσι, τειχίζοντας ἔχειν, αὐτὸς μὲν ἀπὸ πρώτου ὕπνου καὶ Εὐρυμέδων καὶ Μένανδρος ἀναλαβὼν τὴν πᾶσαν στρατιὰν ἐχώρει πρὸς τὰς Ἐπιπολάς, Νικίας δ' ἐν τοῖς τείχεσιν ὑπελείπετο. καὶ ἐπειδὴ ἐγένοντο πρὸς αὐταῖς κατὰ τὸν 3 Εὐρύηλον, ᾗπερ καὶ ἡ προτέρα στρατιὰ τὸ πρῶτον ἀνέβη, λανθάνουσί τε τοὺς φύλακας τῶν Συρακοσίων καὶ προσβάντες τὸ τείχισμα ὃ ἦν αὐτόθι τῶν Συρακοσίων αἱροῦσι καὶ ἄνδρας τῶν φυλάκων ἀποκτείνουσιν· οἱ δὲ πλείους διαφυ- 4 γόντες εὐθὺς πρὸς τὰ στρατόπεδα, ἃ ἦν ἐπὶ τῶν Ἐπιπολῶν τρία [ἐν προτειχίσμασιν], ἓν μὲν τῶν Συρακοσίων, ἓν δὲ τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν, ἓν δὲ τῶν ξυμμάχων, ἀγγέλλουσι τὴν

43. 1. *τοὺς ἄλλους ξυνάρχοντας.* Wer waren diese? vgl. § 2. 16, 1. 69, 4. — *ὡς ἐπενόει, καί.* Dieser Gebrauch des *καί* bei Thuk. zieml. häufig (zu 5, 27, 1). Zwar findet sich die Lesart genau so viell. nur in einem Cod., aber wenn fast alle *ὡς* auslassen (das der Sinn verlangt), so war davon gewifs das unverstandene *καί* die Ursache. Vulg. blofs *ὡς ἐπενόει.*

2. *ἀδύνατα.* Über den Plur. zu 1, 72, 1. — *τοξευμάτων* scheint unangemessen, wenn es nicht Wurfmaschinen bedeuten kann, wie in einer Stelle des Prokop, von Meineke citiert, der selbst *λαξευμάτων* für möglich hält, während Madvig *μοχλευμάτων* vermutet, — beides Wörter ohne Beleg. Ich vermutete (Wochenschr. f. kl. Philol. 6, 35 S. 946) *τειχομάχων* (od. -*ίων*) (vgl. 1, 102, 2. 7, 79, 2. 8, 103, 2). Siehe Franz Müllers Ausg. u. Jahresbericht über Thuk. S. 217. Jetzt sehe ich, dafs auch Sitzler, offenbar ganz unabhängig von meiner Vermutung, auf denselben Gedanken kam und verbesserte *τειχομάχον.* Krüger strich den Ausdruck *τε καί.* Auf Glosse deutet allerdings die Bemerkung des Schol. zu *παρασκ.* „*ὅπλισιν*". — *ἀναλαβὼν* nur auf Demosthenes bezogen. Die Beseitigung der beiden folgenden Namen, die Herw. vornimmt, ist ganz entbehrlich; denn Dem. ist als der Urheber des Anschlags hervorgehoben. — *τὴν πᾶσαν στρ.*, das Gesamtheer, soweit es auszog. B hat *πρώτην.* Wölfflin korr. nach Plut. Nik. 21 *τὴν πεζὴν στρατιὰν* (Hermes XVI. 1882) vielleicht mit Recht. — *ὑπελείπετο* B. Vulg. wenig angemessen *ὑπελέλειπτο.*

3. *τὸ πρῶτον*, 6, 97, 2. — *ἄνδρας* = *τινάς*, was auch in B aus einer Erklärung zugefügt ist.

4. [*ἐν προτειχίσμασιν*] ist als aus § 6 aufgenommen verdächtig, da es in den meisten Codd., doch unter andern nicht in B, fehlt. Andere Herausgeber halten gerade wegen § 6 daran fest u. betrachten diese *προτειχίσματα* als Vorwerke zum

ἔφοδον καὶ τοῖς ἑξακοσίοις τῶν Συρακοσίων, οἳ καὶ πρῶτοι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τῶν Ἐπιπολῶν φύλακες ἦσαν, ἔφραξον.
5 *οἱ δ' ἐβοήθουν τ' εὐθύς, καὶ αὐτοῖς ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐντυχόντες ἀμυνομένους προθύμως ἔτρεψαν. καὶ αὐτοὶ μὲν εὐθὺς ἐχώρουν ἐς τὸ πρόσθεν, ὅπως τῇ παρούσῃ ὁρμῇ τοῦ περαίνεσθαι ὧν ἕνεκα ἦλθον μὴ βραδεῖς γένωνται· ἄλλοι δὲ τὸ ἀπὸ τῆς πρώτης παρατείχισμα τῶν Συρακοσίων, οὐχ ὑπομενόντων τῶν φυλάκων, ᾕρουν τε καὶ τὰς ἐπάλξεις*
6 *ἀπέσυρον. οἱ δὲ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι καὶ ὁ Γύλιππος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐβοήθουν ἐκ τῶν προτειχισμάτων, καὶ ἀδοκήτου τοῦ τολμήματος σφίσιν ἐν νυκτὶ γενομένου προσέβαλόν τε τοῖς Ἀθηναίοις ἐκπεπληγμένοι καὶ βιασθέντες ὑπ' αὐτῶν*
7 *τὸ πρῶτον ὑπεχώρησαν. προϊόντων δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐν ἀταξίᾳ μᾶλλον ἤδη ὡς κεκρατηκότων καὶ βουλομένων διὰ παντὸς τοῦ μήπω μεμαχημένου τῶν ἐναντίων ὡς τάχιστα διελθεῖν, ἵνα μὴ ἀνέντων σφῶν τῆς ἐφόδου αὖθις ξυστραφῶσιν, οἱ Βοιωτοὶ πρῶτοι αὐτοῖς ἀντέσχον καὶ προσβαλόντες ἔτρεψάν τε καὶ ἐς φυγὴν κατέστησαν.*

44. *Καὶ ἐνταῦθα ἤδη ἐν πολλῇ ταραχῇ καὶ ἀπορίᾳ ἐγίγνοντο οἱ Ἀθηναῖοι, ἣν οὐδὲ πυθέσθαι ῥᾴδιον ἦν οὐδ' ἀφ' ἑτέρων ὅτῳ τρόπῳ ἕκαστα ξυνηνέχθη. ἐν μὲν γὰρ ἡμέρᾳ σα-*

Schutze der drei *στρατόπεδα.* — *τοῖς ἑξακοσίοις κτἑ.* 6, 96, 3.

5. *τῇ — ὁρμῇ*, in dem — Eifer, s. 4, 34, 1 *βραδυτέρους ἤδη ὄντας τῷ ἀμύνασθαι. τοῦ περ.* Med. von *ὁρμῇ* od. Passiv von *βραδ. γεν.* abhängig. — *τὸ ἀπὸ τῆς πρώτης παρ.* die von vornherein, ursprünglich bedrohte Quermauer, s. 1, 77, 3 (zu 1, 14, 3). Dafs *παρατείχισμα* dasselbe Werk ist, wie das zu Anf. dieses Buches öfter so bezeichnete, unterliegt keinem Zweifel. Die meisten Herausgeber stellen jetzt nach Göllers Vorgang *ἀπὸ τ. πρώτ. τὸ παρ.* u. ziehen den adverb. Ausdruck zu *ᾕρουν*. Das *πόλεως* des einen Schol. bezieht sich wohl auf das *ἀπὸ τῆς πόλ.* in Kap. 4, 1.

6. *οἱ μετ' αὐτοῦ* die aus dem Peloponnes u. die Sikelioten (Kap. 1, 5 u. Kap. 11, 1). — *προσέβαλον* in wenigen Codd., aber sachgemäfser als *προσέβαλλον.*

7. *τὸ μήπω μεμαχημένον* ist der noch nicht in den Kampf gekommene Teil der Feinde, den sie zersprengen wollen. — *τῆς ἐφόδου* von *ἀνέντων* abhängig.

44. Dies Kap. giebt ein musterhaft anschauliches, an den lebensvollsten Zügen reiches Schlachtenbild.

1. *οὐδ' ἀφ' ἑτέρων*, weder von den Ath. noch von den Syrak. — *ἕκαστα* wiederholt spezialisierend das schon durch *ἣν* (in Prolepsis) bezeichnete Subj. von *ὅτῳ — ξυνηνέχθη.* Hude korr. *δι' ἣν* und erleichtert damit scheinbar die Konstr., erschwert in Wahrheit aber die Erklärung des ersten *οὐδέ. ἀφ' ἑτέρων* = *οὔτε ἀπὸ Ἀθηναίων οὔτε ἀπὸ Συρακοσίων καὶ τῶν ἑκατέροις ξυμμάχων* (Schol.). Weist *τῶν πολεμούντων* eines Schol. vielleicht auf ein urspr. dastehendes

φέστερα μέν, ὅμως δὲ οὐδὲ ταῦτα οἱ παραγενόμενοι πάντα πλὴν τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος μόλις οἶδεν· ἐν δὲ νυκτομαχίᾳ, ἣ μόνη δὴ στρατοπέδων μεγάλων ἔν γε τῷδε τῷ πολέμῳ ἐγένετο, πῶς ἄν τις σαφῶς τι ᾔδει; ἦν μὲν γὰρ σελήνη λαμπρά, 2 ἑώρων δὲ οὕτως ἀλλήλους ὡς ἐν σελήνῃ εἰκὸς τὴν μὲν ὄψιν τοῦ σώματος προορᾶν, τὴν δὲ γνῶσιν τοῦ οἰκείου ἀπιστεῖσθαι. ὁπλῖται δὲ ἀμφοτέρων οὐκ ὀλίγοι ἐν στενοχωρίᾳ ἀνεστρέφοντο. καὶ τῶν Ἀθηναίων οἱ μὲν ἤδη ἐνικῶντο, οἱ δὲ 3 ἔτι τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ ἀήσσητοι ἐχώρουν. πολὺ δὲ καὶ τοῦ ἄλλου στρατεύματος αὐτοῖς τὸ μὲν ἄρτι ἀνεβεβήκει, τὸ δ' ἔτι προσανῄει, ὥστ' οὐκ ἠπίσταντο πρὸς ὅ τι χρὴ χωρῆσαι. ἤδη γὰρ τὰ πρόσθεν τῆς τροπῆς γεγενημένης ἐτετάρακτο πάντα, καὶ χαλεπὰ ἦν ὑπὸ τῆς βοῆς διαγνῶναι. οἵ τε γὰρ Συρακόσιοι 4 καὶ οἱ ξύμμαχοι κρατοῦντες παρεκελεύοντό τε κραυγῇ οὐκ ὀλίγῃ χρώμενοι, ἀδύνατον ὂν ἐν νυκτὶ ἄλλῳ τῳ σημῆναι, καὶ ἅμα τοὺς προσφερομένους ἐδέχοντο· οἵ τε Ἀθηναῖοι ἐζήτουν τε σφᾶς αὐτοὺς καὶ πᾶν τὸ ἐξ ἐναντίας, καὶ εἰ φίλιον εἴη τῶν ἤδη πάλιν φευγόντων, πολέμιον ἐνόμιζον, καὶ τοῖς ἐρωτήμασι τοῦ ξυνθήματος πυκνοῖς χρώμενοι διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄλλῳ τῳ γνωρίσαι, σφίσι τε αὐτοῖς θόρυβον πολὺν παρεῖχον ἅμα πάντες ἐρωτῶντες, καὶ τοῖς πολεμίοις σαφὲς αὐτὸ κατέστησαν· τὸ δ' ἐκείνων οὐχ ὁμοίως ἠπίσταντο, διὰ τὸ κρα- 5 τοῦντας αὐτοὺς καὶ μὴ διεσπασμένους ἧσσον ἀγνοεῖσθαι, ὥστ' εἰ μὲν ἐντύχοιέν τισι κρείσσους ὄντες τῶν πολεμίων, διέφευγον αὐτοὺς ἅτε ἐκείνων ἐπιστάμενοι τὸ ξύνθημα, εἰ δ'

οὐδὲ ἀπὸ τῶν πολεμούντων οὐδ' ἀφ' ἑτέρων? — *ἐν* — *ἡμέρᾳ* dem Sinne nach = *τὰ ἐν ἡμέρᾳ γιγνόμενα.* — *οἶδεν* hat sich im Numerus dem nächsten Subj. *ἕκαστος* angeschlossen; zu *οἱ παραγενόμενοι* ist daraus *ἴσασιν* zu entnehmen (zu 37, 2). — *ἔν γε* B u. einige and. Codd., passender als die Vulg., die *γέ* nicht hat.

2. *τὴν μὲν* — *ἀπιστεῖσθαι* epexegetisch zu *εἰκός*: nämlich dafs man etc. — *ἀπιστεῖσθαι*, angezweifelt wurde, unsicher war.

3. *τῇ* — *ἐφόδῳ* verb. mit *ἐχώρουν* mit dem ersten Ungestüm vorwärts. — *τὰ πρόσθεν* = *οἱ μὲν* im Anfang des §. — *χαλεπὰ ἦν* für *χαλεπὸν ἦν*: vor, bei dem Geschrei war es schwer, etwas zu unterscheiden.

4. *ἀδύνατον ὄν* Acc. abs. zu 1, 74, 1. — *τοὺς προσφερομένους* sind die Ath. — *οἵ τε Ἀθ.*, die zuletzt Heraufgerückten. — *ἐξ ἐναντίας* B; s. 4, 33, 1. 35, 3. Vulg. *ἐναντίον.* H *ἐξεναντίον*, was den Ursprung der Korruptel erklärt. — *τῶν* — *φευγόντων* Gen. part.: gehörend zu.

5. *τὸ δ'*, sc. *ξύνθημα.* — *ἐκείνων* der Syrakusaner. — *ἐντύχοιεν*, sc. *οἱ Ἀθ.* — *τῶν πολεμίων* verb. mit *τισί.* — *διέφευγον*, sc. *οἱ πολέμιοι.* — *αὐτούς* u. *ἐκείνων* geht beides

6 αὐτοὶ μὴ ὑποκρίνοιντο, διεφθείροντο. μέγιστον δὲ καὶ οὐχ ἥκιστα ἔβλαψε καὶ ὁ παιανισμός· ἀπὸ γὰρ ἀμφοτέρων παραπλήσιος ὢν ἀπορίαν παρεῖχεν. οἵ τε γὰρ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Κερκυραῖοι καὶ ὅσον Δωρικὸν μετ' Ἀθηναίων ἦν ὁπότε παιανίσειαν, φόβον παρεῖχε τοῖς Ἀθηναίοις, οἵ τε πολέμιοι ὁμοίως.
7 ὥστε τέλος ξυμπεσόντες αὐτοῖς κατὰ πολλὰ τοῦ στρατοπέδου, ἐπεὶ ἅπαξ ἐταράχθησαν, φίλοι τε φίλοις καὶ πολῖται πολίταις, οὐ μόνον ἐς φόβον καθίστασαν, ἀλλὰ καὶ ἐς χεῖρας ἀλλήλοις
8 ἐλθόντες μόλις ἀπελύοντο. καὶ διωκόμενοι κατά τε τῶν κρημνῶν πολλοὶ ῥίπτοντες ἑαυτοὺς ἀπώλλυντο, στενῆς οὔσης τῆς ἀπὸ τῶν Ἐπιπολῶν πάλιν καταβάσεως, καὶ ἐπειδὴ ἐς τὸ ὁμαλὸν οἱ σῳζόμενοι ἄνωθεν καταβαῖεν, οἱ μὲν πολλοὶ αὐτῶν καὶ ὅσοι ἦσαν τῶν προτέρων στρατιωτῶν ἐμπειρίᾳ μᾶλλον τῆς χώρας ἐς τὸ στρατόπεδον διεφύγγανον, οἱ δὲ ὕστερον ἥκοντες εἰσὶν οἳ διαμαρτόντες τῶν ὁδῶν κατὰ τὴν χώραν ἐπλανήθησαν· οὕς, ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο, οἱ ἱππῆς τῶν Συρακοσίων περιελάσαντες διέφθειραν.

45. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ μὲν Συρακόσιοι δύο τροπαῖα ἔστη-

auf die Ath. (zu 1, 132, 5). — *μὴ ὑποκρίνοιντο*, nicht antworteten auf die Frage des Feindes nach dem Losungswort. Man sieht aus dem Zusammenhange, dafs hier, wie vorher, die nach der Losung Fragenden die Stärkern sind. Ein Cod. hat das gewöhnlichere *ἀποκρίνοιντο* korrigiert, das einige mit Unrecht der Vulg. vorgezogen haben. Denn bei Eustath. Hom. Odyss. p. 1437 u. bei Suid. ist ausdrücklich auf diese Stelle verwiesen, um das Wort als echt thukyd. zu beweisen.

6. *ἔβλαψε καί* ist handschriftl. besser bezeugt als die Vulg. *ἔβλαψεν*. — *φόβον παρεῖχε*. Das Subj. hierzu enthält der vorhergehende temporale Satz: wenn sie den Schlachtgesang anstimmten, erregte es Furcht. — Auch bei *οἵ τε πολέμιοι* ist zu denken *ὁπότε παιανίσειαν*.

7. *φίλοι — πολίταις* Apposition zu *ξυμπεσόντες αὐτοῖς*. — *καθίστασαν* (B *καθίστησαν*) Schol., von St. aufgenommen, mit Ergänzung von *αὐτοὺς* aus *αὐτοῖς* besser als der intrans. Aor. *κατέστησαν*.

8. Vor *πολλοὶ* steht in den Hdd. *οἱ*, was sinnwidrig ist u. zu 45, 2 schlecht stimmt. Daher ist es nach dem Vorgang Krügers beseitigt. — *πάλιν καταβάσεως* (vgl. zu 1, 120, 2). — *καταβαῖεν* B, die übrigen *καταβαίνοιεν*, gröfstenteils das folg. *οἱ μέν* auslassend, woraus die Verfälschung entstand. — *ἐμπειρίᾳ μᾶλλον* zu verbinden = *μᾶλλον ἔμπειροι ὄντες*, zu 1, 30, 4. — *διεφύγγανον*. Diese Nebenform von *φεύγω* und seinen Compos. findet sich auch bei andern Attikern zuweilen; s. Krügers Note. Thuk. hat sie nur hier. — *εἰσὶν οἵ* = *ἔνιοι*. Ebenso 6, 88, 4 u. mit dazwischenstehendem *δέ* 1, 23, 2. 2, 49, 8. 7, 13, 2. Bekanntlich wird auch der Sing. *ἔστιν* oft mit dem Plur. von *ὅς* u. *ὅστις* verbunden, doch scheint es nicht zufällig, dafs Thuk. denselben nur dann setzt, wenn das Relat. in einem Cas. obl. folgt, wie ich denn überhaupt von *ἔστιν οἵ* nur ein Beispiel citiert finde, Xen. Cyrop. 2, 3, 18.

σαν, ἐπί τε ταῖς Ἐπιπολαῖς ᾗ ἡ πρόσβασις καὶ κατὰ τὸ χωρίον ᾗ οἱ Βοιωτοὶ πρῶτον ἀντέστησαν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἐκομίσαντο. ἀπέθανον δὲ οὐκ ὀλίγοι αὐ- 2 τῶν τε καὶ τῶν ξυμμάχων, ὅπλα μέντοι ἔτι πλείω ἢ κατὰ τοὺς νεκροὺς ἐλήφθη· οἱ γὰρ κατὰ τῶν κρημνῶν βιασθέντες ἅλλεσθαι ψιλοὶ ἄνευ τῶν ἀσπίδων οἱ μὲν ἀπώλλυντο, οἱ δ' ἐσώθησαν.

46. Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ μὲν Συρακόσιοι ὡς ἐπὶ ἀπροσδοκήτῳ εὐπραγίᾳ πάλιν αὖ ἀναρρωσθέντες, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἐς μὲν Ἀκράγαντα στασιάζοντα πεντεκαίδεκα ναυσὶ Σικανὸν ἀπέστειλαν, ὅπως ὑπαγάγοιτο τὴν πόλιν, εἰ δύναιτο· Γύλιππος δὲ κατὰ γῆν ἐς τὴν ἄλλην Σικελίαν ᾤχετο αὖθις, ἄξων στρατιὰν ἔτι, ὡς ἐν ἐλπίδι ὢν καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων αἱρήσειν βίᾳ, ἐπειδὴ τὰ ἐν ταῖς Ἐπιπολαῖς οὕτω ξυνέβη.

47. Οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἐν τούτῳ ἐβουλεύοντο πρός τε τὴν γεγενημένην ξυμφορὰν καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ κατὰ πάντα ἀρρωστίαν. τοῖς τε γὰρ ἐπιχειρήμασιν ἑώρων οὐ κατορθοῦντες καὶ τοὺς στρατιώτας ἀχθομένους τῇ μονῇ. νόσῳ τε γὰρ ἐπιέζοντο κατ' 2 ἀμφότερα, τῆς τε ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ταύτης οὔσης ἐν ᾗ ἀσθενοῦσιν ἄνθρωποι μάλιστα, καὶ τὸ χωρίον ἅμα ἐν ᾧ ἐστρατοπεδεύοντο ἑλῶδες καὶ χαλεπὸν ἦν· τά τε ἄλλα ἀνέλπιστα αὐτοῖς ἐφαίνετο. τῷ οὖν Δημοσθένει οὐκ ἐδόκει ἔτι χρῆναι 3 μένειν, ἀλλ' ἅπερ καὶ διανοηθεὶς ἐς τὰς Ἐπιπολὰς διεκινδύνευσεν, ἐπειδὴ ἔσφαλτο, ἀπιέναι ἐψηφίζετο καὶ μὴ διατρίβειν,

45. 1. ἀντέστησαν, 43, 7. In B ist πρῶτον (Laur.) bezw. πρῶτοι (die n. Hdd.) durch die Gleichheit der Form mit Βοιωτοὶ ausgefallen. Zur Bestimmung des Platzes ist es notwendig. Gerade der erste Widerstand war entscheidend.

2. οὐκ ὀλίγοι 2000 (Plut. Nik. 21). ὅπλα, Schilde. — πλείω ἢ κατά (zu 2, 50, 1) als im Verhältnis zu. — ψιλοί wird durch ἄνευ τῶν ἀσπίδων erklärt. Beides gehört zu βιασθέντες ἅλλεσθαι. Es ist nichts zu streichen.

46. ὥσπερ καὶ πρότερον, 41, 4. — ὑπαγάγοιτο, andere ziehen mit Pluygers ἐπαγάγοιτο (3, 63, 2) vor. — αὖθις. K. 7, 2.

47. 1. ἀρρωστίαν, Mutlosigkeit.

2. κατ' ἀμφότερα wird durch das Folg. erklärt. — τῆς τε ὥρας κτέ. Es war der Anfang des Spätherbstes; s. 87, 1. — καὶ τὸ χωρίον κτέ. Über die Satzbildung zu 3, 94, 3. τὸ χωρίον 6, 101, 1. 7, 53, 2. Der Lysimeleiische Sumpf im Mündungsgebiet des Anapos. — τά τε — ἐφαίνετο korresp. dem νόσῳ τε κτέ. — Nach ἄλλα haben die meisten Hdd., auch B, noch ὅτι, das ich nicht für statthaft halte. Es ist wohl aus urspr. Glossem in den Text gedrungen. Darauf weist Schol. ὅτι τὰ ἄλλα....

3. διεκινδύνευσεν B u. C. Der Inf. διακινδυνεῦσαι ließe sich nur

ἕως ἔτι τὸ πέλαγος οἷόν τε περαιοῦσθαι καὶ τοῦ στρατεύματος
4 ταῖς γοῦν ἐπελθούσαις ναυσὶ κρατεῖν. καὶ τῇ πόλει ὠφελιμώτερον ἔφη εἶναι πρὸς τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ σφῶν ἐπιτειχίζοντας τὸν πόλεμον ποιεῖσθαι ἢ Συρακοσίους, οὓς οὐκέτι ῥᾴδιον εἶναι χειρώσασθαι· οὐδ' αὖ ἄλλως χρήματα πολλὰ δαπανῶντας εἰκὸς εἶναι προσκαθῆσθαι.

48. *Καὶ ὁ μὲν Δημοσθένης τοιαῦτα ἐγίγνωσκεν. ὁ δὲ Νικίας ἐνόμιζε μὲν καὶ αὐτὸς πόνηρα σφῶν τὰ πράγματα εἶναι, τῷ δὲ λόγῳ οὐκ ἐβούλετο αὐτὰ ἀσθενῆ ἀποδεικνύναι, οὐδ' ἐμφανῶς σφᾶς ψηφιζομένους μετὰ πολλῶν τὴν ἀναχώρησιν τοῖς πολεμίοις καταγγέλτους γίγνεσθαι· λαθεῖν γὰρ ἄν,
2 ὁπότε βούλοιντο, τοῦτο ποιοῦντες πολλῷ ἧσσον. τὸ δέ τι καὶ τὰ τῶν πολεμίων, ἀφ' ὧν ἐπὶ πλέον ἢ οἱ ἄλλοι ᾐσθάνετο αὐτῶν, ἐλπίδος τι ἔτι παρεῖχε πονηρότερα τῶν σφετέρων ἔσεσθαι, ἢν καρτερῶσι προσκαθήμενοι· χρημάτων γὰρ ἀπορίᾳ αὐτοὺς ἐκτρυχώσειν, ἄλλως τε καὶ ἐπὶ πλέον ἤδη ταῖς ὑπαρ-*

als Or. obl. fassen (*Δημ. ἔφη*): mit welcher Absicht er auch den Angriff auf Epipolä gewagt habe, näml. abzuziehn, wenn derselbe mifslänge. Über den Inf. im Relativsatze zu 1, 91, 5. Aber besser ist es, wenn der Schriftsteller an die Erwägung des Dem. erinnert. Die prägnante Verbindung *διακινδυνεύειν ἐς* vgl. mit *ἐς Ἰωνίαν παρακινδυνεῦσαι* 3, 36, 2. — *ἀπιέναι* nur drei Codd., doch darunter V. Die übrigen teils mit der Vulg. falsch *διεξιέναι*, teils *ἐξιέναι*; letzteres ist zulässig; aber bei Plut. Nik. 22 heifst es „*ἀποπλεῖν τὴν ταχίστην· οὔτε γὰρ ἄλλην ἀφίξεσθαι δύναμιν αὐτοῖς οὔτ' ἀπὸ τῆς παρούσης τῶν πολεμίων κρατεῖν, ὅπου γε καὶ κρατοῦντας ἐκείνων ἔδει μεταστῆναι καὶ φυγεῖν τὸ χωρίον, ἀεὶ μέν, ὡς πυνθάνονται, βαρὺ καὶ νοσῶδες ὂν στρατοπέδῳ, νῦν δ', ὡς βλέπουσι, καὶ διὰ τὴν ὥραν ὀλέθριον. Μετοπώρου γὰρ ἦν ἡ ἀρχή· καὶ πολλοὶ μὲν ἠσθένουν ἤδη, πάντες δὲ ἠθύμουν.*" Vgl. auch dort Kap. 21. — *τοῦ στρατεύματος* ist Gen. part. zu *ταῖς ναυσὶ* (Dat. instr.), natürl. auf das athenische Heer zu beziehen. Der Sinn ist: solange von ihrer Heeresmacht wenigstens die neu hinzugekommenen Schiffe noch unbesiegt seien. Der Schol. erklärt *τοῦ πολεμίου στρατ.*, was, mit Plut. zusammengehalten, zur Aufnahme von *πολεμίου* verführen könnte. Aber nach 42, 6 ist unsere Erklärung allein richtig, denn zuerst hatten die Athener *τῷ τε πεζῷ καὶ ταῖς ναυσὶν* wieder die Oberhand, nach der Besiegung des einen Teils noch mit dem zweiten, *ταῖς ναυσίν*.

4. *ἢ Συρακοσίους*, i. e. *ἢ πρὸς Συρ.* — *οὓς εἶναι*, zu 1, 91, 5.

48. 1. *μετὰ πολλῶν* von Kr. für Glossem zu *ἐμφανῶς* gehalten. Aber vgl. *ἄνευ τῶν ἀσπίδων* zu *ψιλοὶ* (Kap. 45). Durch den Schol. ist es gesichert. Auch Valla hat „*cum multis palam fieri*“. — *ποιοῦντες*, der Nom. steht, weil dieser Satz nicht mehr von *ἐβούλετο* abhängt, sondern von einem daraus zu entnehmenden *εἶπε*, u. weil Nikias selbst zu den *τοῦτο ποιοῦντες* gehört; s. 6, 25, 2. 64, 3.

2. *τὸ δέ τι*, zum Teil aber. (Zu 1, 107, 4.) — *ἀφ' ὧν* = *ἀπὸ τούτων ἃ αὐτῶν* = nach dem,

χούσαις ναυσὶ θαλασσοκρατούντων. καὶ (ἦν γάρ τι καὶ ἐν ταῖς Συρακούσαις βουλόμενον τοῖς Ἀθηναίοις τὰ πράγματα ἐνδοῦναι) ἐπεκηρυκεύετο ὡς αὐτὸν καὶ οὐκ εἴα ἀπανίστασθαι. 3 ἃ ἐπιστάμενος τῷ μὲν ἔργῳ ἔτι ἐπ' ἀμφότερα ἔχων καὶ διασκοπῶν ἀνεῖχε, τῷ δ' ἐμφανεῖ τότε λόγῳ οὐκ ἔφη ἀπάξειν τὴν στρατιάν. εὖ γὰρ εἰδέναι ὅτι Ἀθηναῖοι σφῶν ταῦτα οὐκ ἀποδέξονται ὥστε μὴ αὐτῶν ψηφισαμένων ἀπελθεῖν. καὶ γὰρ οὐ τοὺς αὐτοὺς ψηφιεῖσθαί τε περὶ σφῶν αὐτῶν καὶ τὰ πράγματα ὥσπερ καὶ αὐτοὶ ὁρῶντας καὶ οὐκ ἄλλων ἐπιτιμήσει ἀκούσαντας γνώσεσθαι, ἀλλ' ἐξ ὧν ἄν τις εὖ λέγων διαβάλλοι, ἐκ τούτων αὐτοὺς πείσεσθαι. τῶν τε παρόντων στρατιωτῶν 4 πολλοὺς καὶ τοὺς πλείους ἔφη, οἳ νῦν βοῶσιν ὡς ἐν δεινοῖς ὄντες, ἐκεῖσε ἀφικομένους τἀναντία βοήσεσθαι ὡς ὑπὸ χρημάτων καταπροδόντες οἱ στρατηγοὶ ἀπῆλθον. οὔκουν βούλεσθαι αὐτός γε ἐπιστάμενος τὰς Ἀθηναίων φύσεις ἐπ'

was ... davon ... — *αὐτούς, τοὺς Συρακ.*, Objekt. — *θαλασσοκρατούντων*, sc. *σφῶν*, Gen. abs. trotz des in *ἐκτρυχώσειν* liegenden *σφεῖς*. Am ähnlichsten 3, 13, 7. St. setzt *σφῶν* ein; Cl. korr. lieber *ἀπορίαν*; v. Herw. *θαλασσοκρατοῦντες*. — *καὶ ἦν γὰρ κτέ.* In der Parenthese ist das Subj. zu *ἐπεκηρ.* enthalten: *τὶ* = eine Partei. Über die Satzformation zu 1, 31, 2.

3. *ἐπ' ἀμφότερα ἔχων*, schwankend, intransitiv. Vgl. *διὰ φυλακῆς ἔχειν* K. 8, 3. — *ἀνεῖχε*, zögerte. S. 2, 18, 5. 8, 94, 2. — *σφῶν*, an ihnen, eigtl. Gen. part. abhäng. von *ταῦτα*. Kr. 47, 10, 10. — *μὴ αὐτῶν ψηφ.*, ohne dafs sie (die Athener) selbst es beschlossen. — *οὐ τοὺς αὐτοὺς κτέ.* Sinn: Diejenigen, welche über sie Beschlufs fassen, und diejenigen, welche aus eigener Anschauung der Dinge urteilen würden, würden nicht dieselben Personen sein. Es könnte also, für unsre Auffassung deutlicher, auch heifsen: *οὐ τοὺς αὐτοὺς ψηφιεῖσθαι οἵπερ καὶ τὰ πράγματα ὁρῶντες — γνώσονται.* *αὐτῶν* nach *σφῶν* wird von den meisten Herausgebern nach Bkk. gestrichen. Aber zu *τοὺς αὐτοὺς* gehören auch die vor Syrakus liegenden Athener, die zu Hause anders urteilen werden, als hier, wo sie die Lage sehen u. empfinden. Das zeigt auch der folgende Satz. Somit ist *σφῶν αὐτῶν* nicht falsch. — *ὥσπερ καὶ αὐτοί.* Über den Nom. zu 6, 68, 2. — *ἐπιτίμησις* findet sich erst wieder bei Spätern. — *ἐξ ὧν ἂν — διαβάλλοι.* In der Orat. recta würde es heifsen: *ἐξ ὧν ἂν — διαβάλλῃ*. Der Optat. steht wegen der Orat. obl. Dafs dann *ἂν* beibehalten wird, geschieht ziemlich selten. St. korr. *διαβάλλῃ*. Cl. fafst den Opt. als potent. auf, was unmöglich ist. — *ἐκ τούτων* ist schon in *ἐξ ὧν* enthalten, also epanaleptisch gesetzt; s. 3, 64, 2 *ἀφ' ὧν δι' ἑτέρους ἐγένεσθε ἀγαθοί, ἀπὸ τούτων ὠφελεῖσθαι.* Isokr. Paneg. p. 85 T. *οὐκ ἐκ τούτων δίκαιόν ἐστι σκοπεῖν τὴν βασιλέως δύναμιν ἐξ ὧν μεθ' ἑκατέρων γέγονεν, ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ πεπολέμηκεν.* Hinsichtlich des Gedankens s. 3, 38.

4. *καί* vor *τοὺς πλείους* hat steigernde Kraft, *atque* = *atque adeo*; s. 68, 2 *ἐχθροὶ καὶ ἔχθιστοι.* 80, 4 *τὸ ἥμισυ μάλιστα καὶ πλέον.* — *καταπροδόντες* ohne Obj.: Verrat übend. Vgl. zu 1, 54, 2. 2, 8, 3. —

αἰσχρᾷ τε αἰτίᾳ καὶ ἀδίκως ὑπ' Ἀθηναίων ἀπολέσθαι μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν πολεμίων, εἰ δεῖ, κινδυνεύσας τοῦτο παθεῖν ἰδίᾳ.
5 τά τε Συρακοσίων ἔφη ὅμως ἔτι ἥσσω τῶν σφετέρων εἶναι· καὶ χρήμασι γὰρ αὐτοὺς ξενοτροφοῦντας καὶ ἐν περιπολίοις ἅμα ἀναλίσκοντας καὶ ναυτικὸν πολὺ ἔτι ἐνιαυτὸν ἤδη βόσκοντας τὰ μὲν ἀπορεῖν, τὰ δ' ἔτι ἀμηχανήσειν· δισχίλιά τε γὰρ τάλαντα ἤδη ἀνηλωκέναι καὶ ἔτι πολλὰ προσοφείλειν, ἤν τε καὶ ὁτιοῦν ἐκλίπωσι τῆς νῦν παρασκευῆς τῷ μὴ διδόναι τροφήν, φθερεῖσθαι αὐτῶν τὰ πράγματα, ἐπικουρικὰ μᾶλλον ἢ δι'
6 ἀνάγκης ὥσπερ τὰ σφέτερα ὄντα. τρίβειν οὖν ἔφη χρῆναι προσκαθημένους, καὶ μὴ χρήμασιν, ὧν πολὺ κρείσσους εἰσί, νικηθέντας ἀπιέναι.

49. Ὁ μὲν Νικίας τοσαῦτα λέγων ἰσχυρίζετο, αἰσθόμενος τὰ ἐν ταῖς Συρακούσαις ἀκριβῶς, καὶ τὴν τῶν χρημάτων ἀπορίαν καὶ ὅτι ἦν αὐτόθι τὸ βουλόμενον τοῖς Ἀθηναίοις γίγνεσθαι τὰ πράγματα καὶ ἐπικηρυκευόμενον πρὸς αὐτὸν ὥστε μὴ ἀπανίστασθαι, καὶ ἅμα ταῖς γοῦν ναυσὶν μᾶλ-
2 λον θαρσήσας ἢ πρότερον κρατηθείς. ὁ δὲ Δημοσθένης περὶ

ἰδίᾳ. Die von den Ath. drohende Strafe würde ihn *δημοσίᾳ* treffen. Dies liegt in dem Gegensatz, wie 3, 2, 2 u. 5, 30, 4 ausgesprochen in *ἐπ' αἰσχρᾷ αἰτίᾳ καὶ ἀδίκως*, denn Nik. fürchtet — wie Plutarch sagt — *τὰς ἐκείνων δίκας καὶ συκοφαντίας*. In Athen erleidet er den unehrlichen Tod des Hochverräters ungerecht, hier findet er den ehrlichen Soldatentod, dort von Staats wegen, hier aus freiem Willen. Zu ändern ist nichts. *αὐτὸς ἰδίᾳ* zusammen auch 2, 13, 1.

5. *ὅμως*, näml. so schlimm auch ihre eigene Lage sei. — *καὶ* in den meisten u. besten Hdd. = auch, selbst. Vgl. 1, 77, 1. — *περιπολίοις*, *ἐν τοῖς περὶ τὴν πόλιν τειχίσμασι καὶ οἰκοδομαῖς* (Schol.). 6, 45, 1 „*ἐς τὰ περιπόλια τὰ ἐν τῇ χώρᾳ φρουρὰς ἐσεκόμιζον*“. Vgl. aber auch 3, 99. — *δισχίλιά τε* BH. Vulg. ohne *τέ*.

6. *τρίβειν*, zaudern. — *ὧν* BH u. noch zwei Codd. Böhme schrieb *μή, χρήμασιν ὧν* etc. u. erklärte: und nicht von denen, welchen sie an Geldmitteln weit überlegen seien, besiegt abziehen. Die Voranstellung des *χρήμασιν* ist durch die starke Betonung begründet; s. 2, 61, 4 *τῆς ὑπαρχούσης δόξης — ὅστις μαλακίᾳ ἐλλείπει*. Vulg. *χρήμασιν, ὡς*, in der Randlesart eines Cod. *χρήμασιν οἷς*, ein anderer Cod. und Schol. bieten *χρήμασιν ᾧ* —, eine von beiden letztern Lesarten billigte Madvig. Cl. streicht lieber *χρήμασιν* und nimmt *ὡς* an. Stahls *ἕως* paſst nicht gut zu *νικηθέντας*. Ich fasse *χρήμασιν* ironisch für die *ξένοι* u. erkläre: nicht durch Geld (Soldtruppen), dem wir weit überlegen sind, besiegt abzuziehen (vgl. 1, 121, 2) (Bedeutung des Geldes im Krieg 2, 13, 2 u. 6, 34, 3).

49. 1. *καὶ — ἀπανίστασθαι* Erläuterung von *τὰ ἐν ταῖς Συρακούσαις*. — Nach *αὐτόθι* hat die Vulg. (auch BH) ein müſsiges *πού*, das viele gute Codd. richtig auslassen. — *τὸ βουλόμ.* Der Artik. weist auf 28, 2 zurück. Die Stelle ist in allen Hdd. verderbt überliefert. Vulg. *ἅμα ταῖς γοῦν ναυσὶν ἢ πρότ. θαρσήσει κρατηθείς*. BH haben

μὲν τοῦ προσκαθῆσθαι οὐδ' ὁπωσοῦν ἐνεδέχετο· εἰ δὲ δεῖ μὴ ἀπάγειν τὴν στρατιὰν ἄνευ Ἀθηναίων ψηφίσματος, ἀλλὰ τρίβειν αὐτούς, ἔφη χρῆναι ἢ ἐς τὴν Θάψον ἀναστάντας τοῦτο ποιεῖν ἢ ἐς τὴν Κατάνην, ὅθεν τῷ τε πεζῷ ἐπὶ πολλὰ τῆς χώρας ἐπιόντες θρέψονται πορθοῦντες τὰ τῶν πολεμίων καὶ ἐκείνους βλάψουσι, ταῖς τε ναυσὶν ἐν πελάγει καὶ οὐκ ἐν στενοχωρίᾳ, ἣ πρὸς τῶν πολεμίων μᾶλλόν ἐστι, τοὺς ἀγῶνας ποιήσονται, ἀλλ' ἐν εὐρυχωρίᾳ, ἐν ᾗ τά τε τῆς ἐμπειρίας χρήσιμα σφῶν ἔσται καὶ ἀναχωρήσεις καὶ ἐπίπλους οὐκ ἐκ βραχέος καὶ περιγραπτοῦ ὁρμώμενοί τε καὶ καταίροντες ἕξουσι. τό τε ξύμπαν εἰπεῖν, οὐδενὶ τρόπῳ οἱ ἔφη ἀρέσκειν ἐν τῷ 3 αὐτῷ ἔτι μένειν, ἀλλ' ὅτι τάχιστα ἤδη καὶ μὴ μέλλειν ἐξανίστασθαι. καὶ ὁ Εὐρυμέδων αὐτῷ ταῦτα ξυνηγόρευεν. ἀντι- 4 λέγοντος δὲ τοῦ Νικίου ὄκνος τις καὶ μέλλησις ἐγένετο καὶ ἅμα ὑπόνοια μή τι καὶ πλέον εἰδὼς ὁ Νικίας ἰσχυρίζηται. καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι τούτῳ τῷ τρόπῳ διεμέλλησάν τε καὶ κατὰ χώραν ἔμενον.

50. Ὁ δὲ Γύλιππος καὶ ὁ Σικανὸς ἐν τούτῳ παρῆσαν ἐς τὰς Συρακούσας, ὁ μὲν Σικανὸς ἁμαρτὼν τοῦ Ἀκράγαντος (ἐν Γέλᾳ γὰρ ὄντος αὐτοῦ ἔτι ἡ τοῖς Συρακοσίοις στάσις φιλία ἐξεπεπτώκει)· ὁ δὲ Γύλιππος ἄλλην τε στρατιὰν πολλὴν ἔχων ἦλθεν ἀπὸ τῆς Σικελίας καὶ τοὺς ἐκ τῆς Πελοποννήσου τοῦ

vor *θαρρῶν* und statt *θαρσήσει*: *ἐθάρσησε*. Unzweifelhaft ist vor *ἢ* „*μᾶλλον*“ ausgefallen. Das zeigt auch die Bem. des Schol. *θαρρῶν* u. *ἐθάρσησε* sind offenbar Korrekturen. Für das Ursprüngliche halte ich *θαρσήσας*, was beim Schol. erhalten ist, denn er hebt es erklärend hervor durch „*νῦν δηλονότι*“: *θαρσήσας νῦν δηλονότι μᾶλλον ἢ πρότερον κρατηθεὶς καὶ νικηθείς*. Thuk. gebraucht stets *θαρσήσας*, nie *θαρσῶν*, u. es paſst auch hier weit besser. (Böhme las wie B.)

2. *τρίβειν αὐτούς*. Da *τρίβειν* jedenfalls intrans. zu fassen ist, wie 48, 6, so müſste *αὐτούς* für *σφᾶς* stehen, was nicht anzunehmen. Kr. verm. wohl richtig *αὐτοῦ*. — *ἐς* — *ἀναστάντας* 1, 87, 2. — *τά* — *ἔσται*. Konstr. *τά τε τῆς ἐμπειρίας σφῶν ἔσται χρήσιμα*. — *ἀναχωρήσεις καὶ ἐπίπλους* u. *ὁρμώμενοί τε καὶ καταίροντες* bilden einen Chiasmus.

3. *τό τε ξύμπαν εἰπεῖν*. Vgl. zu 6, 82, 3 *ἐς τὸ ἀκριβὲς εἰπεῖν*. — *καὶ μὴ μέλλειν* kann man als *διὰ μέσου* gesetzt ansehn. Zu 3, 68, 1. S. 6, 101, 3. Doch läſst sich auch *ἐξανίστασθαι* doppelt denken.

4. *ἐγένετο* B. Vulg. *ἐνεγένετο*, an sich sehr ansprechend, doch sonst mit Dativ. — Mit diesem Kap. hört der Cod. H auf.

50. 1. *ὁ δὲ Γύλ. κτέ.* Anknüpfung an K. 46. — *φιλία* nach Bauers Konj. für Vulg. *ἐς φιλίαν*, B *ἐς φίλια*. Die Stellung von *φιλία* wie gleich bei *ἀποσταλέντας*. (1, 11, 3.) Ullrichs Erklärung unter Beibehaltung von *ἐς*: „Die Partei für Befreun-

ἦρος ἐν ταῖς ὁλκάσιν ὁπλίτας ἀποσταλέντας, ἀφικομένους ἀπὸ
2 τῆς Λιβύης ἐς Σελινοῦντα. ἀπενεχθέντες γὰρ ἐς Λιβύην, καὶ δόντων Κυρηναίων τριήρεις δύο καὶ τοῦ πλοῦ ἡγεμόνας, καὶ ἐν τῷ παράπλῳ Εὐεσπερίταις πολιορκουμένοις ὑπὸ Λιβύων ξυμμαχήσαντες καὶ νικήσαντες τοὺς Λίβυς, καὶ αὐτόθεν παραπλεύσαντες ἐς Νέαν πόλιν, Καρχηδονιακὸν ἐμπόριον, ὅθενπερ Σικελία ἐλάχιστον δύο ἡμερῶν καὶ νυκτὸς πλοῦν ἀπέχει, καὶ
3 ἀπ' αὐτοῦ περαιωθέντες ἀφίκοντο ἐς Σελινοῦντα. καὶ οἱ μὲν Συρακόσιοι εὐθὺς αὐτῶν ἐλθόντων παρεσκευάζοντο ὡς ἐπιθησόμενοι κατ' ἀμφότερα αὖθις τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ· οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ὁρῶντες στρατιάν τε ἄλλην προσγεγενημένην αὐτοῖς, καὶ τὰ ἑαυτῶν ἅμα οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον χωροῦντα, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν τοῖς πᾶσι χαλεπώτερον ἴσχοντα, μάλιστα δὲ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀνθρώπων πιεζόμενα, μετεμέλοντό τε πρότερον οὐκ ἀναστάντες, καὶ ὡς αὐτοῖς οὐδὲ ὁ Νικίας ἔτι ὁμοίως ἠναντιοῦτο ἀλλ' ἢ μὴ φανερῶς γε ἀξιῶν ψηφίζεσθαι, προεῖπον ὡς ἐδύναντο ἀδηλότατα ἔκπλουν ἐκ τοῦ
4 στρατοπέδου πᾶσι, καὶ παρασκευάσασθαι ὅταν τις σημήνῃ. καὶ μελλόντων αὐτῶν, ἐπειδὴ ἑτοῖμα ἦν, ἀποπλεῖν ἡ σελήνη ἐκλεί-

dung mit den Syrak." ist zu gekünstelt. — *ἀποσταλέντας.* Zur Sache K. 19.

2. *ὅθενπερ — ἀπέχει.* Vulg. *ὅθεν πρὸς Σικελίαν — πλοῦς ἀπέχει.* Für *πλοῦς* hat B richtig *πλοῦν.* (S. 6, 49, 4. 97, 1.) Dies ist eigentlich doppelt gedacht: es ist die kürzeste Fahrt entfernt, näml. eine Fahrt von etc. Das nicht erklärbare *ὅθεν πρὸς Σικελίαν* hat Böhme in *ὅθενπερ Σικελία* geändert, das sich durch 6, 2, 6 *ἐντεῦθεν ἐλάχιστον πλοῦν Καρχηδὼν Σικελίας ἀπέχει* empfiehlt. *ὅθενπερ* hat Thuk. auch 4, 73, 4. — *Εὐεσπερῖται* Bew. von *Εὐεσπερίδες* in Kyrenaika, j. Bengasi. — *Νέα πόλις,* nicht das auch so genannte Leptis in Tripolis, sondern auf der Halbinsel, deren Spitze das Kap Bon bildet. — *δύο,* doch B wie d. Vulg. *δυοῖν* aus Korr.

3. *τοῖς πᾶσι* in jeder Beziehung; wie 5, 28, 2 u. öft. — *ἴσχοντα* intrans. nur hier. — *ἀλλ' ἤ,* aufser (zu 5, 60, 1). Übrigens haben für *ἀλλ' ἢ — ψηφίζεσθαι* die besten Codd. *ἄλλο εἰ μὴ — μὴ ψηφίζεσθαι,* doch scheint die Vulg. wegen *ὁμοίως* u. weil in derselben *μὴ φανερῶς γε* zusammengehört, angemessener. — *προεῖπον κτἑ.* Cl. korr. die Stelle durch Streichen von *καὶ* u. verbindet *ἔκπλουν* wie *πᾶσι* als Neutr. = *τοῖς πᾶσι* mit *παρασκευάσασθαι.* Andere nehmen lieber Abreschs Korr. *παρεσκευάσθαι* auf, was Frz. Müller jetzt erklärt „dafs sie sich bereit halten sollten, sobald ihnen hierzu, d. h. zum Fertigsein, das Zeichen gegeben würde". Plut. Nik. 22 hat *εὐτρεπεῖς εἶναι πρὸς ἀπόπλουν.* Da nur ein Zeichen für den Anfang, nicht für das Fertigsein gegeben werden kann, so scheint der Aor. richtig. Sobald einer das Zeichen gibt, sollen alle sofort die Abfahrt ins Werk setzen. Das Sichbereithalten würde doch wohl Präs. sein, wie 5, 54, 2 (vgl. 6, 93, 3). — *τὶς,* nicht der *σαλπιγκτής,* sondern einer, der es ansagt.

4. *ἑτοῖμα ἦν.* Zu 1, 7. — *ἡ σε-*

πει· ἐτύγχανε γὰρ πανσέληνος οὖσα. καὶ οἵ Ἀθηναῖοι οἵ τε πλείους ἐπισχεῖν ἐκέλευον τοὺς στρατηγοὺς ἐνθύμιον ποιούμενοι, καὶ ὁ Νικίας (ἦν γάρ τι καὶ ἄγαν θειασμῷ τε καὶ τῷ τοιούτῳ προσκείμενος) οὐδ' ἂν διαβουλεύσασθαι ἔτι ἔφη, πρίν, ὡς οἱ μάντεις ἐξηγοῦντο, τρὶς ἐννέα ἡμέρας μεῖναι, ὅπως ἂν πρότερον κινηθείη. καὶ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις μελλήσασι διὰ τοῦτο ἡ μονὴ ἐγεγένητο.

51. *Οἱ δὲ Συρακόσιοι καὶ αὐτοὶ τοῦτο πυθόμενοι πολλῷ μᾶλλον ἐπηρμένοι ἦσαν μὴ ἀνιέναι τὰ τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ αὐτῶν κατεγνωκότων ἤδη μηκέτι κρεισσόνων εἶναι σφῶν μήτε ταῖς ναυσὶ μήτε τῷ πεζῷ (οὐ γὰρ ἂν τὸν ἔκπλουν ἐπιβουλεῦσαι), καὶ ἅμα οὐ βουλόμενοι αὐτοὺς ἄλλοσέ ποι τῆς Σικελίας καθεζομένους χαλεπωτέρους εἶναι προσπολεμεῖν, ἀλλ' αὐτοῦ ὡς τάχιστα καὶ ἐν ᾧ σφίσι ξυμφέρει ἀναγκάσαι αὐτοὺς ναυμαχεῖν. τὰς οὖν ναῦς ἐπλήρουν καὶ ἀνεπειρῶντο ἡμέρας ὅσαι 2 αὐτοῖς ἐδόκουν ἱκαναὶ εἶναι. ἐπειδὴ δὲ καιρὸς ἦν, τῇ μὲν προτέρᾳ πρὸς τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων προσέβαλλον, καὶ ἐπεξελθόντος μέρους τινὸς οὐ πολλοῦ καὶ τῶν ὁπλιτῶν καὶ τῶν ἱππέων κατά τινας πύλας, ἀπολαμβάνουσί τε τῶν ὁπλιτῶν τινας καὶ τρεψάμενοι καταδιώκουσιν· οὔσης δὲ στενῆς τῆς ἐσόδου οἱ Ἀθηναῖοι ἵππους τε ἑβδομήκοντα ἀπολλύουσι καὶ τῶν ὁπλιτῶν οὐ πολλούς.*

52. *Καὶ ταύτῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ ἀπεχώρησεν ἡ στρατιὰ τῶν Συρακοσίων· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ταῖς τε ναυσὶν ἐκπλέουσιν οὔσαις*

λήνη ἐκλείπει, nach der Berechnung von Heis am 27. August 413, $10^1/_2$ Uhr abends. — *ἐνθύμιον ποιούμενοι*, *religioni ducentes.* — *τὶ καὶ ἄγαν*; s. 63, 3 *μὴ ἐκπεπλῆχθαί τι ταῖς ξυμφοραῖς ἄγαν.* — *οὐδ' ἂν διαβουλεύσασθαι* würde in direkter Rede heifsen: *οὐδ' ἂν διαβουλευσαίμην.* — *οἱ μάντεις.* Nach der Bemerkung bei Philochoros bei Plut. Nik. 23 u. Schol. Arist. Pax 1031 hatte Nik. damals keinen erfahrenen Seher mehr, da kurz vorher der berühmteste Seher der Zeit Stilbides gestorben war. — *τρὶς ἐννέα.* Über den Ausdruck zu 5, 26, 4. Wenn dennoch die Ath., wie aus dem weitern Verlauf der Erzählung erhellt (zu 84, 1), schliefslich eher abzogen, als die 27 Tage um waren, so läfst sich dies aus der überwältigenden Macht der Ereignisse sehr wohl erklären. — *ὅπως ἂν* abh. von *διαβουλεύσασθαι* als indirekter Fragesatz, aber überhaupt sonderbar bei *πρίν* etc.

51. 1. *ἐπηρμένοι* B und einige geringere Codd. Vulg. *ἐγηγερμένοι* von Hude verteidigt. — *σφῶν* ist Gen. compar. — *γὰρ ἄν*, denn sonst. — *χαλεπωτέρους προσπολεμεῖν.* Zu 6, 42, 1 *ῥᾴους ἄρχειν.*

2. *ἀνεπειρῶντο* (zu K. 7, 4) besser als das widersprechende *ἀνεπαύοντο.* — *προτέρᾳ*, da kein vorhergehender Tag erwähnt ist statt *προτεραίᾳ* B nebst andern Hdd. mit der Vulg. Das entspr. *τῇ δ' ὑστεραίᾳ* folgt 52, 1. — *ἀπολλύουσι.* Über die Flexion zu 4, 25, 5.

ἓξ καὶ ἑβδομήκοντα, καὶ τῷ πεζῷ ἅμα πρὸς τὰ τείχη ἐχώρουν. οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀντανῆγον ναυσὶν ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα καὶ προσ-
2 μίξαντες ἐναυμάχουν. καὶ τὸν Εὐρυμέδοντα ἔχοντα τὸ δεξιὸν κέρας τῶν Ἀθηναίων καὶ βουλόμενον περικλήσασθαι τὰς ναῦς τῶν ἐναντίων καὶ ἐπεξάγοντα τῷ πλῷ πρὸς τὴν γῆν μᾶλλον, νικήσαντες οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι τὸ μέσον πρῶτον τῶν Ἀθηναίων, ἀπολαμβάνουσι κἀκεῖνον ἐν τῷ κοίλῳ [καὶ μυχῷ] τοῦ λιμένος καὶ αὐτόν τε διαφθείρουσι καὶ τὰς μετ' αὐτοῦ ναῦς ἑπισπομένας· ἔπειτα δὲ καὶ τὰς πάσας ἤδη ναῦς τῶν Ἀθηναίων κατεδίωκόν τε καὶ ἐξεώθουν ἐς τὴν γῆν.

53. Ὁ δὲ Γύλιππος ὁρῶν τὰς ναῦς τῶν πολεμίων νικωμένας καὶ ἔξω τῶν σταυρωμάτων καὶ τοῦ ἑαυτῶν στρατοπέδου καταφερομένας, βουλόμενος διαφθείρειν τοὺς ἐκβαίνοντας καὶ τὰς ναῦς ῥᾷον τοὺς Συρακοσίους ἀφέλκειν τῆς γῆς φιλίας οὔσης, παρεβοήθει ἐπὶ τὴν χηλὴν μέρος τι ἔχων τῆς στρατιᾶς.
2 καὶ αὐτοὺς οἱ Τυρσηνοί (οὗτοι γὰρ ἐφύλασσον τοῖς Ἀθηναίοις ταύτῃ), ὁρῶντες ἀτάκτως προσφερομένους, ἐπεκβοηθήσαντες καὶ προσπεσόντες τοῖς πρώτοις τρέπουσι καὶ ἐσβάλλουσιν ἐς τὴν
3 λίμνην τὴν Λυσιμέλειαν καλουμένην. ὕστερον δὲ πλείονος ἤδη τοῦ στρατεύματος παρόντος τῶν Συρακοσίων καὶ ξυμμάχων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιβοηθήσαντες καὶ δείσαντες περὶ ταῖς ναυσὶν ἐς μάχην τε κατέστησαν πρὸς αὐτοὺς καὶ νικήσαντες ἐπεδίωξαν καὶ ὁπλίτας τε οὐ πολλοὺς ἀπέκτειναν καὶ τὰς ναῦς τὰς μὲν

52. 1. *ἀντανῆγον ναυσίν*, dagegen vgl. 37, 3.

2. *ἐπεξάγοντα* mit B, d. meisten andern Hdd. *ἐξάγοντα*, wenige *ἐξαγαγόντα*. — *μᾶλλον*, vgl. 2, 96, 1. *πρὸς θάλασσαν μᾶλλον*. 6, 88, 5 *πρὸς τὰ πεδία μᾶλλον* u. 7, 79, 3. — *κἀκεῖνον* erneuert das bereits vor dem Zwischensatze stehende Obj. Ebenso *αὐτῷ* 4, 93, 2. *αὐτόν* 2, 62, 1 und mit einem Wechsel des Kasus *αὐτῶν* 6, 82, 2. — *ἐπισπομένας*. Über die Stellung zu 1, 11, 3. Es waren sieben nach Diod. 13, 13. — [*καὶ μυχῷ*] von Bothe als Glossem zu *κοίλῳ* gestrichen (Kap. 4, 4). In Laur. fehlt *καί*. Herw. streicht *κοίλῳ καί*. Aber eher ist *μυχῷ* als *κοίλῳ* zugesetzt. Cl. schützt *κοίλῳ* neben *μυχῷ* als bes. Angabe neben der allg. Bezeichnung. Dann stünde aber *μυχῷ* wohl vor. — *ἤδη ναῦς* B. Vulg. *ναῦς ἤδη*. Ebenso ist *ἤδη* eingeschoben 8, 26, 1 *περὶ δείλην ἤδη ὀψίαν*. 8, 56, 4 *ἐν τῇ τρίτῃ ἤδη ξυνόδῳ*.

53. 1. *ἑαυτῶν* i. e. *τῶν Ἀθ.* — *βουλόμενος*. Hiervon hängt zuerst ein bloſser Inf. und dann ein Acc. c. Inf. ab. Zu 59, 2. — *ἀφέλκειν* fortschaffen v. Lande, nicht *ἀνέλκειν*, wie Cl. meint, denn d. Syrak. sind ja zu Schiffe. — *φιλίας*, von Befreundeten besetzt. — *ἐπὶ τὴν χηλήν*. Dieser Hafendamm war zwischen dem Meere u. dem Lysimeleischen Sumpf. — Die *Τυρσηνοί* hatten den Athenern 3 Pentekontoren zugeführt (6, 103, 2).

3. *καὶ δείσαντες*, und zwar weil sie fürchteten (zu 1, 1, 1).

πολλὰς διέσωσάν τε καὶ ξυνήγαγον κατὰ τὸ στρατόπεδον, δυοῖν δὲ δεούσας εἴκοσιν οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἔλαβον αὐτῶν καὶ τοὺς ἄνδρας πάντας ἀπέκτειναν. καὶ ἐπὶ τὰς λοιπὰς 4 ἐμπρῆσαι βουλόμενοι ὁλκάδα παλαιὰν κληματίδων καὶ δᾳδὸς γεμίσαντες (ἦν γὰρ ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους ὁ ἄνεμος οὔριος) ἀφεῖσαν τὴν ναῦν πῦρ ἐμβαλόντες. καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δείσαντες περὶ ταῖς ναυσὶν ἀντεμηχανήσαντό τε σβεστήρια κωλύματα καὶ παύσαντες τὴν φλόγα καὶ τὸ μὴ προσελθεῖν ἐγγὺς τὴν ὁλκάδα τοῦ κινδύνου ἀπηλλάγησαν.

54. Μετὰ δὲ τοῦτο Συρακόσιοι μὲν τῆς τε ναυμαχίας τροπαῖον ἔστησαν καὶ τῆς ἄνω τῆς πρὸς τῷ τείχει ἀπολήψεως τῶν ὁπλιτῶν, ὅθεν καὶ τοὺς ἵππους ἔλαβον, Ἀθηναῖοι δὲ ἧς τε οἱ Τυρσηνοὶ τροπῆς ἐποιήσαντο τῶν πεζῶν ἐς τὴν λίμνην καὶ ἧς αὐτοὶ τῷ ἄλλῳ στρατοπέδῳ.

55. Γεγενημένης δὲ τῆς νίκης τοῖς Συρακοσίοις λαμπρᾶς ἤδη καὶ τοῦ ναυτικοῦ (πρότερον μὲν γὰρ ἐφοβοῦντο τὰς μετὰ τοῦ Δημοσθένους ναῦς ἐπελθούσας) οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐν παντὶ δὴ ἀθυμίας ἦσαν καὶ ὁ παράλογος αὐτοῖς μέγας ἦν, πολὺ δὲ μείζων ἔτι τῆς στρατείας ὁ μετάμελος. πόλεσι γὰρ ταύταις μό- 2 ναις ἤδη ὁμοιοτρόποις ἐπελθόντες, δημοκρατουμέναις τε, ὥσπερ καὶ αὐτοί, καὶ ναῦς καὶ ἵππους καὶ μεγέθη ἐχούσαις, οὐ δυνά-

4. *δᾳδός* kollektiver Singul. ganz unser „Kienholz". Plur. mit koll. Sing. wie 2, 4, 2. — *τὴν ναῦν* mit Badham zu streichen ist kein zwingender Grund, da die Parenthese die nochmalige Erwähnung des Objekts gestattet (vgl. 31, 1). Ein Erklärer hätte *ὁλκάδα* wiederholt (zu 2, 4, 2). — *σβεστήριος* findet sich erst wieder bei Spätern. Sitzler schiebt *καὶ* danach ein „Vorkehrungen zum Löschen und zur Abwehr"; aber die Überlieferung ist durch Poll. I 168 *σβεστηρίοις κωλύμασιν ἐχρῶντο* gesichert. — *τὸ μὴ προσελθεῖν*. Auch beim substantivierten Inf. wird das sog. pleonastische *μή* gebraucht (zu 2, 49, 6).

54. *Συρακόσιοι* B. Vulg. *οἱ Συρ.* — *τῆς ἄνω κτέ.* meint den 51, 2 beschriebenen Kampf, wie auch aus der erwähnten Erbeutung der Pferde hervorgeht. Kr. hielt es für entstanden aus einem Glossem *τῆς ἄνω ῥηθείσης*. — *ὅθεν* wie *ἐκ* bei dem Verb. — *ἧς* = *τῆς τροπῆς ἥν*.

55. 1. *λαμπρᾶς* präd. — *ἤδη κτέ.* nun auch der Flotte. — *ἐπελθούσας*. Über die Stellung zu 1, 11, 3. — *τῆς στρατείας* Gen. obj. A. Portus. Die Codd. *στρατιᾶς*. Zu 1, 3, 5. — *ὁ μεταμέλος* b. Thuk. nur hier statt *μεταμέλεια*.

2. *πόλεσι* ohne Art., weil es prädikativ ist: als die einzigen gleichartigen Staaten. Zur Sache s. 6, 20, 3. 8, 96, 5. — *αὐτοί*. Über den Nom. zu 6, 68, 2. — *μεγέθη*. Der Plur. ist auffallend, weil Thuk. sonst nur den Sing. des Wortes gebraucht (auch von mehrern Städten 1, 2, 2, vgl. *πλήθη* 5, 68, 2). Der Schol. hat nur *ναῦς καὶ ἵππους εἶχον*, und *μεγέθη* nachgestellt befremdet. Siehe 6, 20, 3, was Nik. von der Macht der Städte sagt, u. 6, 36 a. E. Vielleicht ist *ναυσὶ καὶ ἵπποις καὶ μεγέθει*, was viele, dar-

μενοι ἐπενεγκεῖν οὔτε ἐκ πολιτείας τι μεταβολῆς τὸ διάφορον αὐτοῖς ᾧ προσήγοντο ἄν, οὔτ' ἐκ παρασκευῆς πολλῷ κρείσσονος, σφαλλόμενοι δὲ τὰ πλείω, τά τε πρὸ αὐτῶν ἠπόρουν καὶ ἐπειδή γε καὶ ταῖς ναυσὶν ἐκρατήθησαν, ὃ οὐκ ἂν ᾤοντο, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἔτι.

56. Οἱ δὲ Συρακόσιοι τόν τε λιμένα εὐθὺς παρέπλεον ἀδεῶς καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ διενοοῦντο κλῄσειν, ὅπως μηκέτι, μηδ' εἰ βούλοιντο, λάθοιεν αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι ἐκπλεύσαντες. 2 οὐ γὰρ περὶ τοῦ αὐτοὶ σωθῆναι μόνον ἔτι τὴν ἐπιμέλειαν ἐποιοῦντο, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἐκείνους κωλύσωσι, νομίζοντες, ὅπερ ἦν, ἀπό τε τῶν παρόντων πολὺ σφῶν καθυπέρτερα τὰ πράγματα εἶναι, καὶ εἰ δύναιντο κρατῆσαι Ἀθηναίων τε καὶ τῶν ξυμμάχων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, καλὸν σφίσιν ἐς τοὺς Ἕλληνας τὸ ἀγώνισμα φανεῖσθαι· τούς τε γὰρ ἄλλους Ἕλληνας εὐθὺς τοὺς μὲν ἂν ἐλευθεροῦσθαι, τοὺς δὲ φόβου ἀπολύεσθαι (οὐ γὰρ ἔτι δυνατὴν ἔσεσθαι τὴν ὑπόλοιπον Ἀθηναίων δύναμιν τὸν ὕστερον ἐπενεχθησόμενον πόλεμον ἐνεγκεῖν), καὶ αὐτοὶ δόξαντες αὐτῶν αἴτιοι εἶναι ὑπό τε τῶν ἄλλων 3 ἀνθρώπων καὶ ὑπὸ τῶν ἔπειτα πολὺ θαυμασθήσεσθαι. καὶ ἦν δὲ ἄξιος ὁ ἀγὼν κατά τε ταῦτα καὶ ὅτι οὐχὶ Ἀθηναίων μόνον

unter die sonst besten Hdd. haben, u. dann nach Dukers Konj. *ἰσχυούσαις* zu lesen. — *ἐκ* verbunden mit *μεταβολῆς*. Das hatte Alkib. in Aussicht gestellt 6, 17, 2, Nik. bestritten 6, 20, 1. — *οὔτε τι τὸ διάφορον* ist wohl mit Kr. zu fassen wie *οὐδὲν τὸ διάφορον*. Zur Sache: die Ath. hatten hier nicht den Vorteil, wie wenn sie sonst oligarchische Staaten angriffen, wo der Demos schon von vornherein auf ihrer Seite stand. — *προσήγοντο* ist Med. — *κρείσσονος* mit Kr. nach dem Schol. „*πολλῷ μείζονος*" statt des überlief. *κρείσσους*, was zum Zusatz *ὄντες* Veranlassung gab. Auch die Stellung von *οὐ δυν. ἐπ.* spricht für *κρείσσονος*. — *σφαλλόμενοι δὲ* ist nicht in *γέ* zu ändern. Es ist Gegensatz, nicht Begründung. — *πρὸ αὐτῶν*, vor der letzten Seeschlacht.

56. 2. *περὶ τοῦ αὐτοὶ σωθῆναι* wie 2, 22, 1 u. 6, 34, 4, damit auf einer Linie *ὅπως* etc. — *κωλύσωσι*, sc. *σωθῆναι*. — *ἀπὸ τῶν παρόντων*, nach dem bereits Errungenen. — *ἂν ἐλευθεροῦσθαι*. Vgl. 1, 127, 1. *ἂν* zugesetzt von Stahl, da im Sinne ergänzt wird *εἰ δύναιντο κρ.* — Beachte die Absicht in der Wahl der Worte *δυνατὴν* — *δύναμιν* — *ἐπενεχθησόμενον* — *ἐνεγκεῖν*. — *καὶ αὐτοὶ* — *θαυμασθήσεσθαι* noch immer abhängig vom obigen *νομίζοντες*. — *αὐτῶν* des *ἐλευθεροῦσθαι* und *φόβου ἀπολύεσθαι*. Das sind zweifellos Darlegungen, wie sie etwa Hermokrates seinen Mitbürgern vorgetragen haben mag. Man vgl. seine Reden 6, 76 ff. und 6, 34, die teilweise sogar in den Wendungen sich berühren.

3. *καὶ* — *δέ*. Zu 1, 132, 4. — *ἄλλων*. Zu 2, 14, 1. — *μόνον* nach *αὐτοί* ist ebensowenig anstöfsig als vorher nach *Ἀθηναίων*. Zu 6, 55, 1. Auch der Gedanke hat nichts Auffallendes: die Grofsartigkeit des

περιεγίγνοντο, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πολλῶν ξυμμάχων, καὶ οὐδ' αὐτοὶ αὖ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ξυμβοηθησάντων σφίσιν, ἡγεμόνες τε γενόμενοι μετὰ Κορινθίων καὶ Λακεδαιμονίων, καὶ τὴν σφετέραν πόλιν ἐμπαρασχόντες προκινδυνεῦσαί τε καὶ τοῦ ναυτικοῦ μέγα μέρος προκόψαντες. ἔθνη γὰρ 4 πλεῖστα δὴ ἐπὶ μίαν πόλιν ταύτην ξυνῆλθε, πλήν γε δὴ τοῦ ξύμπαντος λόγου τοῦ ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ πρὸς τὴν Ἀθηναίων τε πόλιν καὶ Λακεδαιμονίων.

57. Τοσοίδε γὰρ ἑκάτεροι ἐπὶ Σικελίαν τε καὶ περὶ Σικελίας, τοῖς μὲν ξυγκτησόμενοι τὴν χώραν ἐλθόντες, τοῖς δὲ ξυνδιασώσοντες Συρακούσας, ἐπολέμησαν, οὐ κατὰ δίκην τι μᾶλλον οὐδὲ κατὰ ξυγγένειαν μετ' ἀλλήλων στάντες, ἀλλ' ὡς ἕκαστοι τῆς ξυντυχίας ἢ κατὰ τὸ ξυμφέρον ἢ ἀνάγκῃ ἔσχον. Ἀθηναῖοι μὲν αὐτοὶ Ἴωνες ἐπὶ Δωριέας Συρακοσίους ἑκόντες 2 ἦλθον καὶ αὐτοῖς τῇ αὐτῇ φωνῇ καὶ νομίμοις ἔτι χρώμενοι

Kampfes zeigt sich darin, dafs auf beiden Seiten eine ganze Menge verbündeter Staaten stritten. Hermokrates hatte ja gerade von diesem Angriffe gehofft, dafs die übrigen Sikelioten sich den Syrak. anschliefsen würden (6, 34, 4). Vgl. auch 6, 37, 3. — προκινδυνεῦσαί τε. Hyperbaton von τέ, wie häufig. προκινδ. ist Inf. des Zwecks. Das Wort in ders. Bedeutung auch 1, 73, 3. — καὶ — προκόψαντες, und das Seewesen einen grofsen Schritt vorwärts gebracht hatten. 4, 60, 2 τῆς ἀρχῆς προκοπτόντων ἐκείνοις. Die meisten Herausgeber streichen μέρος. Allerdings setzt z. B. Schol. zu παρεῖλε 3, 89, 3: μέρος παρέκοψε u. zu πολύ u. ähnl. öfters μέρος. μέγα μέρος zweimal nicht adverb. 2, 20, 2. 5, 32, 2. — πολὺ μέρος Kap. 27, 3. Sicher ist μέρος zu entbehren; fraglich aber ist, ob ein Erklärer es zugesetzt hat.

4. ἐπί nicht gegen, sondern nach. — πλὴν κτέ. erklärt den Schol.: πλήν γε δὴ οὐ τοσαῦτα, ὅσα πρὸς Ἀθηναίους καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους ἐνεμήθη. Also wörtlich: mit Ausnahme allerdings der gesamten Berechnung, Summe von Verbündeten, die in diesem Kriege auf den Staat der Ath. und den der Lak. kam. Mit ἀριθμὸν erklärt Schol. hier u. 6, 25, 2 λόγον. Nach Kr. wird meistens jetzt, auch von Böhme (Text) ὄχλον aufgenommen. Dazu pafst allerdings das zu ergänzende ξυνελθόντος besser u. Vallas *multitudo*.

57. 1. τὲ καί, *vel — vel*. — Συρακούσας habe ich korr. aus dem überl. ἐπὶ Σ., da der Schol. bietet ἐπὶ τῷ διασῶσαι τὴν τῶν Συρακ. πόλιν, also offenbar bei diesem Partizip dies bes. Objekt stand. ἐπὶ entstand wohl aus Schreibfehler, indem der Schreiber zuerst ἐπολέμησαν angefangen hatte zu schreiben. Vallas Übersetzung *ad Syracusas* spricht allerdings mehr für ἐπὶ Συρακούσαις (Stahl). — ἕκαστοι — ἔσχον für die handschr. Lesarten ἑκάστοις — ἔσχον (ἔσχεν). ἑκάστοις ist entstanden aus den beiden Lesarten ἕκαστοι — ἔσχον u. ἕκαστος — ἔσχεν. Ersteres scheint das Ursprüngliche. Herod. 7, 188, 2 hat zwar τοῖσι οὕτω εἶχε ὅρμον. Thuk. aber gebraucht ἔχω mit ὡς c. gen. (in Hinsicht auf) sonst persönlich, so Kap. 2, 1 u. 2, 90, 4.

2. αὐτοῖς von τῇ αὐτῇ abhäng.

Λήμνιοι καὶ Ἴμβριοι καὶ Αἰγινῆται, οἳ τότε Αἴγιναν εἶχον, καὶ ἔτι Ἑστιαιῆς οἱ ἐν Εὐβοίᾳ Ἑστίαιαν οἰκοῦντες, ἄποικοι ὄντες
3 *ξυνεστράτευσαν. τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δ' ἀπὸ ξυμμαχίας αὐτόνομοι, εἰσὶ δ' οἳ καὶ μισθοφόροι ξυνεστράτευον.*
4 *καὶ τῶν μὲν ὑπηκόων καὶ φόρου ὑποτελῶν Ἐρετριῆς καὶ Χαλκιδῆς καὶ Στυρῆς καὶ Καρύστιοι ἀπ' Εὐβοίας ἦσαν, ἀπὸ δὲ νήσων Κεῖοι καὶ Ἄνδριοι καὶ Τήνιοι, ἐκ δ' Ἰωνίας Μιλήσιοι καὶ Σάμιοι καὶ Χῖοι. τούτων Χῖοι οὐχ ὑποτελεῖς ὄντες φόρου, ναῦς δὲ παρέχοντες αὐτόνομοι ξυνέσποντο. καὶ τὸ πλεῖστον Ἴωνες ὄντες οὗτοι πάντες καὶ ἀπ' Ἀθηναίων πλὴν Καρυστίων (οὗτοι δ' εἰσὶ Δρύοπες), ὑπήκοοι δ' ὄντες καὶ ἀνάγκῃ ὅμως*
5 *Ἴωνές γε ἐπὶ Δωριέας ἠκολούθουν. πρὸς δ' αὐτοῖς Αἰολῆς, Μηθυμναῖοι μὲν ναυσὶ καὶ οὐ φόρῳ ὑπήκοοι, Τενέδιοι δὲ καὶ Αἴνιοι ὑποτελεῖς. οὗτοι δὲ Αἰολῆς Αἰολεῦσι τοῖς κτίσασι Βοιωτοῖς τοῖς μετὰ Συρακοσίων κατ' ἀνάγκην ἐμάχοντο, Πλαταιῆς δὲ καὶ ἄντικρυς Βοιωτοὶ Βοιωτοῖς μόνοι εἰκότως κατὰ*

— *Λήμνιοι καὶ Ἴ.* Zu 3, 5, 1. — *Αἰγινῆται.* 2, 27, 1. — *Ἑστιαιῆς.* 1, 114, 3. — *Ἑστίαιαν οἰκ.* nicht zu beseitigen, da es dem *οἳ τότε Αἴγιναν εἶχον* entspricht. *οἱ ἐν Εὐβοίᾳ* im Gegensatz zu denen in Akarnanien. Später hiefs die Stadt Oreos (s. Schol. zu 1, 114 ,3). — *ξυνεστράτευσαν.* Nachher Imperf., jenes erzählend, dieses den Zustand angebend = *ἦσαν* (waren mit dabei als . . .). Beachte den öfteren Wechsel der beiden Tempora.

3. *εἰσὶ δ' οἳ καί*, die Vulg., in B u. mehrern and. Codd. befindl., übereinstimmend mit 1, 23, 2. 7, 13, 2, ist mit Unrecht von einigen Herausgg. nach einigen nur in den frühern Büchern vorzüglichen Codd. in *εἰσὶ δὲ καὶ οἵ* geändert worden.

4. *καὶ φόρου ὑποτελῶν* soll als erklärender Zusatz gestrichen werden. Die Eretr. und Chalk. waren *ὑποτελεῖς* nach dem Vertrag von 446/445. (Vgl. 1, 19. 6, 76, 2. Revue arch. 33. 1877. S. 243.) — *ἀπὸ δὲ νήσων* meint die Kykladen. — *τούτων Χῖοι κτἑ.* berichtigt das eben Gesagte. Zur Sache 6, 85, 2 *ἐξηγούμεθα Χίους μὲν καὶ Μηθυμναίους νεῶν παροκωχῇ αὐτονόμους.* — *ξυνέσποντο* wieder anknüpfend an *ξυνεστράτευσαν.* — *τὸ πλεῖστον*, der Hauptmasse nach. — *ἀπ' Ἀθηναίων*, Kolonieen der Ath. zu 6, 76, 3 *ὅσοι ἀπὸ σφῶν ἦσαν.* — Die Dryoper, zu deren Gebiet auch die Landschaft Doris gehörte, waren Ureinwohner Griechenlands. (Her. 8, 43.) — *ὅμως Ἴωνές γε*, doch wenigstens als Ioner. *γέ* B. Vulg. fehlerhaft *τέ*.

5. *Μηθυμναῖοι.* Zu 6, 85, 2. — *Αἴνιοι* 4, 28, 4. — *Τενέδιοι* 3, 2, 3. 28, 2. 35, 1. — *Βοιωτοῖς τοῖς* Konj. von Lindau für *Βοιωτοῖς*, durch cod. M (Stahl) gesichert. Ohne *τοῖς* würde *μετὰ Συρ.* ganz sinnwidrig zu *ἐμάχοντο* gehören. — *καὶ ἄντικρυς.* Ich habe jetzt meine eigene Konj. in den Text gesetzt, die paläographisch kaum eine Änderung des überlieferten *καταντικρύ* zu nennen ist. Letzteres halte ich für falsch, weil — so trefflich die epische Phrase *ἀντικρὺ μάχεσθαι* sein mag — hier ein solches lokales Adv. ganz müfsig, ja ungereimt ist, wie denn auch bei *πολεμεῖν* § 6 und wieder bei *μάχεσθαι* § 3 sich kein ähnlicher Zusatz findet,

τὸ ἔχθος. Ῥόδιοι δὲ καὶ Κυθήριοι, Δωριῆς ἀμφότεροι, οἱ μὲν 6 Λακεδαιμονίων ἄποικοι, Κυθήριοι, ἐπὶ Λακεδαιμονίους τοὺς ἅμα Γυλίππῳ μετὰ Ἀθηναίων ὅπλα ἐπέφερον, Ῥόδιοι δέ, Ἀργεῖοι γένος, Συρακοσίοις μὲν Δωριεῦσι, Γελῴοις δὲ καὶ ἀποίκοις ἑαυτῶν οὖσι, μετὰ Συρακοσίων στρατευομένοις, ἠναγκάζοντο πολεμεῖν. τῶν τε περὶ Πελοπόννησον νησιωτῶν Κεφαλ- 7 λῆνες μὲν καὶ Ζακύνθιοι αὐτόνομοι μέν, κατὰ δὲ τὸ νησιωτικὸν μᾶλλον κατειργόμενοι, ὅτι θαλάσσης ἐκράτουν οἱ Ἀθηναῖοι, ξυνείποντο· Κερκυραῖοι δὲ οὐ μόνον Δωριῆς ἀλλὰ καὶ Κορίνθιοι σαφῶς ἐπὶ Κορινθίους τε καὶ Συρακοσίους, τῶν μὲν ἄποικοι ὄντες, τῶν δὲ ξυγγενεῖς, ἀνάγκῃ μὲν ἐκ τοῦ εὐπρεποῦς, βουλήσει δὲ κατὰ ἔχθος τὸ Κορινθίων οὐχ ἧσσον εἵποντο. καὶ οἱ Μεσσήνιοι νῦν καλούμενοι ἐκ Ναυπάκτου καὶ ἐκ Πύλου 8 τότε ὑπ' Ἀθηναίων ἐχομένης ἐς τὸν πόλεμον παρελήφθησαν. καὶ ἔτι Μεγαρέων φυγάδες οὐ πολλοὶ Μεγαρεῦσι Σελινουντίοις οὖσι κατὰ ξυμφορὰν ἐμάχοντο. τῶν δὲ ἄλλων ἑκούσιος μᾶλλον 9 ἡ στρατεία ἐγίγνετο ἤδη. Ἀργεῖοι μὲν γὰρ οὐ τῆς ξυμμαχίας

ganz besonders aber weil die erforderliche Steigerung zum Vorherg. und die Übereinstimmung mit § 7 *Κερκυραῖοι δὲ οὐ μόνον Δωριῆς ἀλλὰ καὶ Κορίνθιοι σαφῶς*, wo das Sachverhältnis vollkommen dasselbe ist, fehlt. *ἄντικρυς*, geradezu, ist eben das, was wir nötig haben. Thuk. gebraucht es noch an sechs St. (nie *καταντικρύ*), Demosth. verbindet es mit *σαφῶς* und die Grammat. erklären es durch *φανερῶς*, *διαρρήδην*. — *κατὰ τὸ ἔχθος* B u. and. Codd. Sonst *κατ' ἔχθος* oder *κατὰ ἔχθος*.

6. *Κυθήριοι* der Deutlichkeit wegen wiederholt. Zu 6, 57, 4. Von ihrer Unterthänigkeit 4, 54, 2. 3, 57, 4. — *ἐπέφερον* B, m. E. besser als die Vulg. *ἔφερον*; s. 5, 18, 4. 47, 2. 49, 1. (Poppo irrt in der Unterscheidung der Bedeutungen.) — *Ῥόδιοι δέ*. Sie hatten 700 Schleuderer gestellt: 6, 43. — *Γελῴοις* — *ἀποίκοις*. 6, 4, 3.

7. *Κερκυραῖοι*. Über ihr Verhältnis 1, 25 ff. — *ξυνείποντο* nach dem Aor., wie oben *ξυνεστράτευον*. — *ἀνάγκῃ* — *εὐπρεποῦς*, anstandshalber mufsten sie ihre Teilnahme als eine erzwungene erscheinen lassen; denn die öffentliche Meinung mifsbilligte einen freigewählten Kampf der Kolonie gegen die Metropole entschieden.

8. *νῦν καλούμενοι*, was man jetzt unter M. verstand (vgl. 1, 101, 2 u. 103, 3. 4, 41, 2). Die Lesart *ἐν Ν.*, die Cl. neben *ἐκ Ν.* noch aufnimmt, ist falsch trotz 2, 9, 4. Auch der Schol. hat zu Anfang des Kap. im Katalog *Μ. ἐκ Ν.* Hätte hier *ἐν Ν.* gestanden, so würde dieser es sicher aufgenommen haben. — *οὐ πολλοί*, 120 nach 6, 43. — *Μεγαρεῦσι κτέ.* mit den Selinuntiern, welche Megareer sind. Durch die gewählte Stellung wird das Auffallende, dafs Megareer gegen Megareer kämpften, recht betont. Aus demselben Grunde ist *Αἰολεῦσι* vorangestellt. Vgl. zu 6, 18, 6. — *ξυμφοράν*, aus *φυγάδες* zu entnehmen.

9. *ἤδη* dient die Einteilung zu markieren: jetzt, von hier an kommen die Freiwilligen; s. 2, 96, 3. — *Ἀργεῖοι*. Von der Teilnahme

ἕνεκα μᾶλλον ἢ τῆς Λακεδαιμονίων τε ἔχθρας καὶ τῆς παραυτίκα ἕκαστοι ἰδίας ὠφελίας Δωριῆς ἐπὶ Δωριέας μετὰ Ἀθηναίων Ἰώνων ἠκολούθουν, Μαντινῆς δὲ καὶ ἄλλοι Ἀρκάδων μισθοφόροι, ἐπὶ τοὺς ἀεὶ πολεμίους σφίσιν ἀποδεικνυμένους εἰωθότες ἰέναι, καὶ τότε τοὺς μετὰ Κορινθίων ἐλθόντας Ἀρκάδας οὐδὲν ἧσσον διὰ κέρδος ἡγούμενοι πολεμίους, Κρῆτες δὲ καὶ Αἰτωλοὶ μισθῷ καὶ οὗτοι πεισθέντες· ξυνέβη δὲ τοῖς Κρησὶ τὴν Γέλαν Ῥοδίοις ξυγκτίσαντας μὴ ξὺν τοῖς ἀποίκοις,
10 ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ἀποίκους ἑκόντας μετὰ μισθοῦ ἐλθεῖν. καὶ Ἀκαρνάνων τινὲς ἅμα μὲν κέρδει, τὸ δὲ πλέον Δημοσθένους φιλίᾳ
11 καὶ Ἀθηναίων εὐνοίᾳ ξύμμαχοι ὄντες ἐπεκούρησαν. καὶ οἵδε μὲν τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ ὁριζόμενοι· Ἰταλιωτῶν δὲ Θούριοι καὶ Μεταπόντιοι, ἐν τοιαύταις ἀνάγκαις τότε στασιωτικῶν καιρῶν κατειλημμένοι, ξυνεστράτευον, καὶ Σικελιωτῶν Νάξιοι καὶ Καταναῖοι, βαρβάρων δὲ Ἐγεσταῖοι, οἵπερ ἐπηγάγοντο, καὶ Σικελῶν τὸ πλέον, καὶ τῶν ἔξω Σικελίας Τυρσηνῶν τέ τινες κατὰ διαφορὰν Συρακοσίων καὶ Ἰάπυγες μισθοφόροι. τοσάδε μὲν μετὰ Ἀθηναίων ἔθνη ἐστράτευον.

58. Συρακοσίοις δὲ ἀντεβοήθησαν Καμαριναῖοι μὲν ὅμοροι ὄντες καὶ Γελῷοι οἰκοῦντες μετ' αὐτούς, ἔπειτα Ἀκραγαντίνων ἡσυχαζόντων ἐν τῷ ἐπέκεινα ἱδρυμένοι Σελινούντιοι.
2 καὶ οἵδε μὲν τῆς Σικελίας τὸ πρὸς Λιβύην μέρος τετραμμένον νεμόμενοι, Ἱμεραῖοι δὲ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν Τυρσηνικὸν πόντον μορίου, ἐν ᾧ καὶ μόνοι Ἕλληνες οἰκοῦσιν· οὗτοι δὲ καὶ ἐξ

der Argeier, Mantineer und Kreter 6, 43. — *ἕκαστοι* eingeschoben, um mit *ἰδίας* zusammenzurücken; s. 6, 69, 3 *τῆς ἰδίας ἕκαστος τὸ μὲν αὐτίκα σωτηρίας*. 7, 70, 7 *τὴν οἰκείαν ἑκάστους πατρίδα*. Latein. ebenso: *suae quisque salutis causa*. — *μισθοφόροι* prädikativ. — *τοὺς ἀεί* verb. mit *ἀποδεικνυμένους*. — *εἰωθ. ἰέναι* B, besser als die Vulg. *ἰέναι εἰωθ*. — *ξυγκτίσαντας*. 6, 4, 3. — *ἑκόντας* B. Vulg. *ἄκοντας*, was weder mit dem obigen *ἑκούσιος μᾶλλον* noch mit *μετὰ μισθοῦ* stimmt.

10. *Ἀκαρνάνων*. 31, 5. — *τὸ δὲ πλέον* hier: *magis*.

11. *οἵδε* auf das Vorhergehende; ergänze aus *ἐπεκούρησαν* ein Verb. — *τοιαύταις*, sc. *ὥστε ξυστρατεύειν*. — *τότε*. 33, 6, wo indes nur von Unruhen in Thurii die Rede ist. — *κατειλημμένοι* Konj. von Reiske, auch als Var. in einem Cod., für *κατειλημμένων*, was als Gen. absol. hier sehr unwahrscheinl. ist, weil jeder Leser es zunächst falsch auf *Ἰταλιωτῶν* beziehen würde. Die hier den Gen. verteidigen, müssen konsequent auch 6, 7, 2 *ἐξελθόντων* beibehalten und 7, 50, 2 *ἀπενεχθέντων* aufnehmen. Vgl. E. — *Νάξιοι καὶ Κατ*. 6, 50, 3. 51. — *βαρβάρων*. 6, 2, 3. — *Σικελῶν*. 6, 88, 4. — *Τυρσηνῶν*. 6, 88, 6. 103, 2. — *Ἰάπυγες*. 7, 33, 4.

58. 1. Über die Teilnahme der Kamarinäer, Geloer u. Selinuntier 6, 67, 2. 7, 7, 1. 33, 1, 2.

2. *τετραμμένον*. Über die Stellung zu 1, 11, 3. — *Ἱμεραῖοι*. 7, 1.

αὐτοῦ μόνοι ἐβοήθησαν. καὶ Ἑλληνικὰ μὲν ἔθνη τῶν ἐν Σικελίᾳ τοσάδε, Δωριῆς τε καὶ αὐτόνομοι πάντες, ξυνεμάχουν, βαρβάρων δὲ Σικελοὶ μόνοι ὅσοι μὴ ἀφέστασαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· τῶν δ' ἔξω Σικελίας Ἑλλήνων Λακεδαιμόνιοι μὲν ἡγεμόνα Σπαρτιάτην παρεχόμενοι, νεοδαμώδεις δὲ τοὺς ἄλλους καὶ Εἵλωτας, Κορίνθιοι δὲ καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ μόνοι παραγενόμενοι καὶ Λευκάδιοι καὶ Ἀμπρακιῶται κατὰ τὸ ξυγγενές, ἐκ δὲ Ἀρκαδίας μισθοφόροι ὑπὸ Κορινθίων ἀποσταλέντες καὶ Σικυώνιοι ἀναγκαστοὶ στρατεύοντες, καὶ τῶν ἔξω Πελοποννήσου Βοιωτοί. πρὸς δὲ τοὺς ἐπελθόντας τούτους οἱ Σικελιῶται αὐτοὶ πλῆθος πλέον κατὰ πάντα παρέσχοντο, ἅτε μεγάλας πόλεις οἰκοῦντες· καὶ γὰρ ὁπλῖται πολλοὶ καὶ νῆες καὶ ἵπποι καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ἄφθονος ξυνελέγη. καὶ πρὸς ἅπαντας αὖθις, ὡς εἰπεῖν, τοὺς ἄλλους Συρακόσιοι αὐτοὶ πλείω ἐπορίσαντο διὰ μέγεθός τε πόλεως καὶ ὅτι ἐν μεγίστῳ κινδύνῳ ἦσαν. 3 4

59. *Καὶ αἱ μὲν ἑκατέρων ἐπικουρίαι τοσαίδε ξυνελέγησαν, καὶ τότε ἤδη πᾶσαι ἀμφοτέροις παρῆσαν καὶ οὐκέτι οὐδὲν οὐδετέροις ἐπῆλθεν.*

Οἵ τε οὖν Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι εἰκότως ἐνόμισαν καλὸν ἀγώνισμα σφίσιν εἶναι ἐπὶ τῇ γεγενημένῃ νίκῃ τῆς ναυμαχίας ἑλεῖν τε τὸ στρατόπεδον ἅπαν τῶν Ἀθηναίων τοσοῦτον ὄν, καὶ μηδὲ καθ' ἕτερα αὐτούς, μήτε διὰ θαλάσσης μήτε τῷ πεζῷ, διαφυγεῖν. ἔκλῃον οὖν τόν τε λιμένα εὐθὺς τὸν μέγαν, ἔχοντα τὸ στόμα ὀκτὼ σταδίων μάλιστα, τριήρεσι πλαγίαις καὶ 2 3

3. *οἱ* vor *αὐτόνομοι* ist fehlerhaft, es kann aber m. E. noch leichter aus *οἱ αὐτοὶ αὐτόνομοι* entstanden sein als aus dem bloſsen *αὐτόνομοι*. — *ὅσοι μὴ ἀφέστασαν*. 6, 88, 3. 4. — *Λακεδαιμόνιοι*. Das Genauere über die Streitkräfte dieser u. der Folgenden: 6, 104, 1. 7, 19, 3. 4. — In den Hdd. noch *δύναται δὲ τὸ νεοδαμῶδες ἐλεύθερον ἤδη εἶναι*. Das Ganze ist Glossem. Denn Thuk. hätte den Begriff schon Kap. 19, 3 oder 5, 34, 1 erklärt. [*δύναται*, bedeutet. Zu 1, 141, 1.] — *μόνοι*, sie allein sandten Schiffe und Landtruppen. — *κατὰ τὸ ξυγγενές*. Beide waren, wie Syrakus, Kolonieen von Korinth. — *ἀναγκαστοί*, gewiſs infolge der ihnen vor vier Jahren aufgedrungenen Oligarchie: 5, 81, 2.

4. *πρός*, im Verhältnis zu. Ebenso im folg. Satze. — *ὁ ἄλλος* B. Vulg. ohne *ὁ*. — *μέγεθός τε* B u. einige andere Codd. Vulg. ohne *τέ*.

59. 1. *καὶ τότε* (Spätsommer 413). Darum sind sie hier gerade aufgezählt.

2. *οὖν* knüpft an K. 56 wieder an. — *αὐτοὺς διαφυγεῖν*. So folgt 53, 1 auf *βουλόμενος* zuerst der bloſse Inf. u. dann der Acc. c. Inf. Vgl. 8, 8, 3 und 1, 62, 3.

3. *ἔκλῃον*, begannen zu sperren. Die Ausführung erforderte nach Diod. 13, 14 drei Tage. — *ὀκτὼ σταδίων* nach dem von Holm angenommenen kleineren Itinerarstadium von c. 150 m (148,148 m), ungefähr 1200 m. — *πλαγίαις*, quer-

πλοίοις καὶ ἀκάτοις, ἐπ' ἀγκυρῶν ὁρμίζοντες, καὶ τἄλλα, ἢν ἔτι ναυμαχεῖν οἱ Ἀθηναῖοι τολμήσωσι, παρεσκευάζοντο, καὶ ὀλίγον οὐδὲν ἐς οὐδὲν ἐπενόουν.

60. Τοῖς δὲ Ἀθηναίοις τήν τε ἀπόκλησιν ὁρῶσι καὶ τὴν 2 ἄλλην διάνοιαν αὐτῶν αἰσθομένοις βουλευτέα ἐδόκει. καὶ ξυνελθόντες οἵ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ ταξίαρχοι πρὸς τὴν παροῦσαν ἀπορίαν τῶν τε ἄλλων καὶ ὅτι τὰ ἐπιτήδεια οὔτε αὐτίκα ἔτι εἶχον (προπέμψαντες γὰρ ἐς Κατάνην ὡς ἐκπλευσόμενοι ἀπεῖπον μὴ ἐπάγειν) οὔτε τὸ λοιπὸν ἔμελλον ἕξειν, εἰ μὴ ναυκρατήσουσιν, ἐβουλεύσαντο τὰ μὲν τείχη τὰ ἄνω ἐκλιπεῖν, πρὸς δὲ αὐταῖς ταῖς ναυσὶν ἀπολαβόντες διατειχίσματι ὅσον οἷόν τε ἐλάχιστον τοῖς τε σκεύεσι καὶ τοῖς ἀσθενοῦσιν ἱκανὸν γενέσθαι, τοῦτο μὲν φρουρεῖν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἄλλου πεζοῦ τὰς ναῦς ἁπάσας, ὅσαι ἦσαν καὶ δυναταὶ καὶ ἀπλοώτεραι, πάντα τινὰ ἐσβιβάζοντες πληρῶσαι, καὶ διαναυμαχήσαντες, ἢν μὲν νικῶσιν, ἐς Κατάνην κομίζεσθαι, ἢν δὲ μή, ἐμπρήσαντες τὰς ναῦς πεζῇ ξυνταξάμενοι ἀποχωρεῖν ᾗ ἂν τάχιστα μέλλωσί τινος 3 χωρίου ἢ βαρβαρικοῦ ἢ Ἑλληνικοῦ φιλίου ἀντιλήψεσθαι. καὶ οἱ μέν, ὡς ἔδοξεν αὐτοῖς ταῦτα, καὶ ἐποίησαν· ἔκ τε γὰρ τῶν ἄνω τειχῶν ὑποκατέβησαν καὶ τὰς ναῦς ἐπλήρωσαν πάσας, ἀναγκάσαντες ἐσβαίνειν ὅστις καὶ ὁπωσοῦν ἐδόκει ἡλικίας μετ- 4 έχων ἐπιτήδειος εἶναι. καὶ ξυνεπληρώθησαν νῆες αἱ πᾶσαι δέκα μάλιστα καὶ ἑκατόν· τοξότας τε ἐπ' αὐτὰς πολλοὺς καὶ ἀκοντιστὰς τῶν τε Ἀκαρνάνων καὶ τῶν ἄλλων ξένων ἐσεβίβαζον καὶ τἄλλα ὡς οἷόν τ' ἦν ἐξ ἀναγκαίου τε καὶ τοιαύτης διανοίας

gestellt. — *ὀλίγον κτἑ.* 2, 8, 1. 7, 87, 6. 8, 15, 2.

60. 1. *βουλευτέα.* Zu 1, 72, 1.

2. *καὶ οἱ ταξίαρχοι.* Also ein grofser, aufserordentl. Kriegsrat; denn die frühern Beratungen waren nur von den Feldherren allein gepflogen worden: 6, 47 ff. 7, 43, 1. 48, 1. 50, 3. — *τὰ τείχη τὰ ἄνω*, den obern, am weitesten vom Meere entfernten Teil der Einschliefsungsmauer. — *ἀπολαβόντες τοσοῦτον, ὅσον οἷόν τε ἦν — γενέσθαι*: so wenig Raum als möglich, aber hinreichend für *σκ. καὶ ἀσθ. γενέσθαι* von *οἷόν τε* abhängig, die folg. Inff. von *ἐβουλεύσαντο.* — *ἀσθενοῦσι* B, Vulg. *ἀσθενέσι*, das 75, 3 ohne Variante steht, wo es schwerlich etwas anderes als die Kranken bedeuten kann. — *ἁπάσας* B. Vulg. *πάσας.* — *πάντα τινὰ* jedweden.

3. *καί* zu Anfang des Nachsatzes. Zu 5, 27, 1. — *ἡλικίας μετέχων* von Philippi u. a. als Zusatz beseitigt. Ich kann es als solchen noch nicht anerkennen. Schol. *νεότητος.* Plut. Nik. 24: *τῶν πεζῶν τοὺς ἀρίστους καὶ τῶν ἀκοντιστῶν τοὺς ἀλκιμωτάτους.* — *καὶ ὁπωσοῖν* wie auch immer zu *ἐπιτήδειος.*

4. *ἐξ — διανοίας*, bei einem von der Not eingegebenen und derartigen Plane. *ἀναγκαῖος* so gebraucht 1, 61, 3 u. a. *ἀναγκαίου* als Fem. auch 1, 2, 2.

ἐπορίσαντο. ὁ δὲ Νικίας, ἐπειδὴ τὰ πολλὰ ἑτοῖμα ἦν, ὁρῶν 5 τοὺς στρατιώτας τῷ τε παρὰ τὸ εἰωθὸς πολὺ ταῖς ναυσὶ κρατηθῆναι ἀθυμοῦντας καὶ διὰ τὴν τῶν ἐπιτηδείων σπάνιν ὡς τάχιστα βουλομένους διακινδυνεύειν, ξυγκαλέσας ἅπαντας παρεκελεύσατό τε πρῶτον καὶ ἔλεξε τοιάδε.

61. „Ἄνδρες στρατιῶται Ἀθηναίων τε καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων, ὁ μὲν ἀγὼν ὁ μέλλων ὁμοίως κοινὸς ἅπασιν ἔσται, περί τε σωτηρίας καὶ πατρίδος ἑκάστοις οὐχ ἧσσον ἢ τοῖς πολεμίοις· ἢν γὰρ κρατήσωμεν νῦν ταῖς ναυσίν, ἔστι τῳ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν. ἀθυμεῖν δὲ οὐ χρὴ 2 οὐδὲ πάσχειν ὅπερ οἱ ἀπειρότατοι τῶν ἀνθρώπων, οἳ τοῖς πρώτοις ἀγῶσι σφαλέντες ἔπειτα διὰ παντὸς τὴν ἐλπίδα τοῦ φόβου ὁμοίαν ταῖς ξυμφοραῖς ἔχουσιν. ἀλλ' ὅσοι τε Ἀθηναίων πάρ- 3 εστε, πολλῶν ἤδη πολέμων ἔμπειροι ὄντες, καὶ ὅσοι τῶν ξυμμάχων, ξυστρατευόμενοι ἀεί, μνήσθητε τῶν ἐν τοῖς πολέμοις παραλόγων, καὶ τὸ τῆς τύχης κἂν μεθ' ἡμῶν ἐλπίσαντες στῆναι καὶ ὡς ἀναμαχούμενοι ἀξίως τοῦδε τοῦ πλήθους, ὅσον αὐτοὶ ὑμῶν αὐτῶν ἐφορᾶτε, παρασκευάζεσθε.

62. „Ἃ δὲ ἀρωγὰ ἐνείδομεν ἐπὶ τῇ τοῦ λιμένος στενότητι πρὸς τὸν μέλλοντα ὄχλον τῶν νεῶν ἔσεσθαι καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων παρασκευήν, οἷς πρότερον ἐβλαπτόμεθα, πάντα καὶ ἡμῖν νῦν ἐκ τῶν παρόντων μετὰ τῶν

τοιαύτης weist auf die vorher erwähnte Bemannung der Schiffe auch mit Landtruppen zurück, wodurch die Kampfart eine ganz andere werden mufste, als sie die Ath. seit lange gewohnt waren; s. 62, 2. And. nehmen *ἀναγκαίον* als Neutr. u. erklären: bei der Notlage u. solcher (so verzweifelter) Gesinnung.

61. Die beiden folgenden Reden fassen in kräftigen Sätzen alles zusammen, was den Mut und das Selbstvertrauen der Truppen zu heben geeignet war. Unmittelbar vor die furchtbare Katastrophe gestellt, haben sie, wie oft ein Chorgesang in der Tragödie, die Bedeutung eines retardierenden Motivs.

1. *τῶν ἄλλων ξυμμάχων*, der Bundesgenossen andrerseits; s. Kap. 4, 3. Zu 2, 14, 1. — *ἑκάστοις*, sc. *ἡμῶν*. *ἑκ. κτέ.* wird meist für Glossem zu *ὁμοίως ἅπασιν* erklärt. Aber es erscheint mir echt. Denn früher haben nur die Feinde *περὶ σωτ. καὶ πατρίδος* gekämpft (vgl. die Rede des Nik. 6, 68); jetzt müssen es die Ath. mehr wie diese. — *ἔστι τῳ* wie unser „es ist einem noch möglich“.

2. *τὴν ἐλπίδα κτέ.*, ihre von der Furcht eingegebene (furchterfüllte) Erwartung ist den erlittenen Unfällen gleich, d. h. in ihrer Angst fürchten sie von der Zukunft gleiches Unglück, wie sie bisher hatten. *ἐλπίς* voc. med.; s. 6, 87, 4.

3. *καὶ ὡς ἀναμαχούμενοι*, u. mit dem Entschlusse, die Scharte auszuwetzen.

62. 1. *ὄχλον* Gedränge, wie 1, 49, 2. — *ἔσεσθαι* verb. mit *μέλλοντα*. — *ἐβλαπτόμεθα*. 40, 3, 5.

2 κυβερνητῶν ἐσκεμμένα ἡτοίμασται. καὶ γὰρ τοξόται πολλοὶ καὶ ἀκοντισταὶ ἐπιβήσονται καὶ ὄχλος ᾧ ναυμαχίαν μὲν ποιούμενοι ἐν πελάγει οὐκ ἂν ἐχρώμεθα διὰ τὸ βλάπτειν ἂν τὸ τῆς ἐπιστήμης τῇ βαρύτητι τῶν νεῶν, ἐν δὲ τῇ ἐνθάδε ἠναγκα-
3 σμένῃ ἀπὸ τῶν νεῶν πεζομαχίᾳ πρόσφορα ἔσται. ηὕρηται δ' ἡμῖν ὅσα χρὴ ἀντιναυπηγῆσαι, καὶ πρὸς τὰς τῶν ἐπωτίδων αὐτοῖς παχύτητας, ᾧπερ δὴ μάλιστα ἐβλαπτόμεθα, χειρῶν σιδηρῶν ἐπιβολαί, αἳ σχήσουσι τὴν πάλιν ἀνάκρουσιν τῆς προσ-
4 πεσούσης νεώς, ἢν τὰ ἐπὶ τούτοις οἱ ἐπιβάται ὑπουργῶσιν. ἐς τοῦτο γὰρ δὴ ἠναγκάσμεθα ὥστε πεζομαχεῖν ἀπὸ τῶν νεῶν, καὶ τὸ μήτε αὐτοὺς ἀνακρούεσθαι μήτ' ἐκείνους ἐᾶν ὠφέλιμον φαίνεται, ἄλλως τε καὶ τῆς γῆς πλὴν ὅσον ἂν ὁ πεζὸς ἡμῶν ἐπέχῃ πολεμίας οὔσης.

63. „Ὧν χρὴ μεμνημένους διαμάχεσθαι ὅσον ἂν δύνησθε, καὶ μὴ ἐξωθεῖσθαι ἐς αὐτήν, ἀλλὰ ξυμπεσούσης νηὶ νεὼς μὴ πρότερον ἀξιοῦν ἀπολύεσθαι ἢ τοὺς ἀπὸ τοῦ πολεμίου κατα-
2 στρώματος ὁπλίτας ἀπαράξητε. καὶ ταῦτα τοῖς ὁπλίταις οὐχ ἧσσον τῶν ναυτῶν παρακελεύομαι, ὅσῳ τῶν ἄνωθεν μᾶλλον τὸ ἔργον τοῦτο· ὑπάρχει δ' ἡμῖν ἔτι νῦν γε τὰ πλείω τῷ
3 πεζῷ ἐπικρατεῖν. τοῖς δὲ ναύταις παραινῶ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τῷδε καὶ δέομαι μὴ ἐκπεπλῆχθαί τι ταῖς ξυμφοραῖς ἄγαν, τήν τε παρασκευὴν ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων βελτίω νῦν ἔχοντας καὶ τὰς ναῦς πλείους, ἐκείνην τε τὴν ἡδονὴν ἐνθυμεῖσθαι ὡς ἀξία ἐστὶ διασώσασθαι, οἳ τέως Ἀθηναῖοι νομιζόμενοι καὶ μὴ ὄντες ἡμῶν τῆς τε φωνῆς τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῶν τρόπων τῇ μιμήσει ἐθαυμάζεσθε κατὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς

2. *βλάπτειν.* Als Subj. erg. *αὐτόν*, nämlich *τὸν ὄχλον.* — *πρόσφορα.* Subj. wohl *ταῦτα* i. e. *τοξόται πολλοὶ καὶ ἀκοντισταὶ καὶ ὄχλος.*

3. *ἀντιναυπηγῆσαι* B und einige and. Codd. Vulg. *ἀντιναυπηγεῖσθαι.* Vom Aktiv *ναυπηγέω* citiert Steph. Thes. drei Beispiele. — *αὐτοῖς* eingeschoben. Zu 1, 68, 1. — *σχήσουσι*, hindern werden. — *ἀνάκρουσιν.* Zu 1, 50, 5. — *τῆς — νεώς*, jedes Schiffes. Ebenso der Singul. 65, 2. Zu 3, 20, 40. — *τὰ ἐπὶ τούτοις.* Zu 1, 65, 1.

63. 1. *ἐς αὐτήν*, *ἐς τὴν γῆν.* — *ἀπαράξητε* Über den blofsen Konjunktiv zu 1, 137, 2. Über die Form des Wortes zu K. 6, 3.

2. *οὐχ ἧσσον* Litotes für *μᾶλλον*, wie das Folg. zeigt. — *τῶν ναυτῶν* = *ἢ τοῖς ναύταις.* Zu 1, 85, 1. — *τῶν ἄνωθεν* i. e. *τῶν ὁπλιτῶν* s. *ἐπιβατῶν.* — *ὑπάρχει κτέ.*, u. deshalb eben können wir hoffen, in dieser Schlacht, wo die Entscheidung von den Landtruppen abhängt, zu siegen.

3. *τὶ — ἄγαν.* Zu 50, 4. — *ἐκείνην* wird durch den folg. Relativsatz erläutert. — *διασώσασθαι*, nicht *διασωθῆναι.* Zu 6, 42, 1. — *οἳ κτέ.* Die Seeleute waren gröfsten-

ἡμετέρας οὐκ ἔλασσον κατὰ τὸ ὠφελεῖσθαι, ἔς τε τὸ φοβερὸν τοῖς ὑπηκόοις καὶ τὸ μὴ ἀδικεῖσθαι πολὺ πλεῖον μετείχετε. ὥστε κοινωνοὶ μόνοι ἐλευθέρως ἡμῖν τῆς ἀρχῆς ὄντες τι πταίουσαν αὐτὴν νῦν μὴ καταπροδίδοτε, καταφρονήσαντες δὲ Κορινθίων τε, οὓς πολλάκις νενικήκατε, καὶ Σικελιωτῶν, ὧν οὐδ' ἀντιστῆναι οὐδείς, ἕως ἤκμαζε τὸ ναυτικὸν ἡμῖν, ἠξίωσεν, ἀμύνασθε αὐτοὺς καὶ δείξατε ὅτι καὶ μετὰ ἀσθενείας καὶ ξυμφορῶν ἡ ὑμετέρα ἐπιστήμη κρείσσων ἐστὶν ἑτέρας εὐτυχούσης ῥώμης. 4

64. „Τούς τε Ἀθηναίους ὑμῶν πάλιν αὖ καὶ τάδε ὑπομιμνήσκω, ὅτι οὔτε ναῦς ἐν τοῖς νεωσοίκοις ἄλλας ὁμοίας ταῖσδε οὔτε ὁπλιτῶν ἡλικίαν ὑπελίπετε, εἴ τε ξυμβήσεταί τι ἄλλο ἢ τὸ κρατεῖν ὑμῖν, τούς τε ἐνθάδε πολεμίους εὐθὺς ἐπ' ἐκεῖνα πλευσουμένους καὶ τοὺς ἐκεῖ ὑπολοίπους ἡμῶν ἀδυνάτους ἐσομένους τούς τε αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐπελθόντας ἀμύνασθαι. καὶ οἱ μὲν ἂν ὑπὸ Συρακοσίοις εὐθὺς γίγνοισθε, οἷς αὐτοὶ ἴστε οἵᾳ γνώμῃ ἐπήλθετε, οἱ δ' ἐκεῖ ὑπὸ Λακεδαιμονίοις. ὥστε ἐν ἑνὶ τῷδε ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἀγῶνι καθεστῶτες καρτερήσατε, εἴπερ ποτέ, καὶ ἐνθυμεῖσθε καθ' ἑκάστους τε καὶ ξύμπαντες ὅτι οἱ ἐν ταῖς ναυσὶν ὑμῶν νῦν ἐσόμενοι καὶ πεζοὶ τοῖς Ἀθηναίοις εἰσὶ καὶ νῆες καὶ ἡ ὑπόλοιπος πόλις καὶ τὸ μέγα ὄνομα τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ὧν εἴ τίς τι ἕτερος ἑτέρου προφέρει ἢ ἐπιστήμῃ ἢ εὐψυχίᾳ, οὐκ ἂν ἐν ἄλλῳ μᾶλλον καιρῷ ἀποδειξάμενος αὐτός τε αὑτῷ ὠφέλιμος γένοιτο καὶ τοῖς ξύμπασι σωτήριος.“ 2

teils nicht athenische Bürger, sondern teils aus den Inseln u. Küstenstädten, teils Metöken. — *ἔς τε — ἀδικεῖσθαι*, hinsichtlich des Respektes bei den Unterthanen und des Schutzes gegen Beleidigungen. — *πολὺ πλεῖον*, eine anscheinend sehr starke Behauptung; doch mochten in der That die Seeleute sich den *ὑπήκοοι* gegenüber noch mehr in die Brust werfen, als die athen. Bürger selbst. Kr. klammert *πολὺ πλεῖον* als Glossem zu *οὐκ ἔλασσον* ein.

4. *ἐλευθέρως* 2, 37, 2. 65, 8. 6, 85, 2. — *τι πταίουσαν* (1, 122, 1. 2, 43, 5. 4, 18, 4. 5, 16, 4. 6, 12, 1. 33, 5) von mir korrigiert aus der unerträglichen Überlieferung *δικαίως ἄν*. (W.)

64. 1. *ξυμβήσεταί τι ἄλλο* Euphemismus für *ἧττα*. — *αὐτοῦ*, in Griechenland selbst. — *καὶ οἱ μὲν κτἑ.* weist vorgreifend auf die Katastrophe in Sicilien u. Griechenland hin. — *οἷς αὐτοὶ κτἑ.* prägnant. Es liegt darin: ihr wifst also, was ihr eventuell von ihnen zu erwarten habt.

2. *ἀμφοτέρων*, die vorher mit *οἱ μὲν — οἱ δ'* bezeichnet sind. — *ἡ ὑπόλοιπος π.* Das *ἡ* der Vulg. kann nicht fehlen. Es fiel nach *καὶ* leicht aus. — *περὶ ὧν*, näml. *Ἀθηνῶν*, verb. mit *ἀποδειξάμενος*, worin der Begriff des Kämpfens liegt.

65. Ὁ μὲν Νικίας τοσαῦτα παρακελευσάμενος εὐθὺς ἐκέλευε πληροῦν τὰς ναῦς. τῷ δὲ Γυλίππῳ καὶ τοῖς Συρακοσίοις παρῆν μὲν αἰσθάνεσθαι, ὁρῶσι καὶ αὐτὴν τὴν παρασκευήν, ὅτι ναυμαχήσουσιν οἱ Ἀθηναῖοι, προηγγέλθη δὲ αὐτοῖς καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῶν σιδηρῶν χειρῶν, καὶ πρός τε τἆλλα ἐξηρτύσαντο ὡς
2 ἕκαστα καὶ πρὸς τοῦτο· τὰς γὰρ πρῴρας καὶ τῆς νεὼς ἄνω ἐπὶ πολὺ κατεβύρσωσαν, ὅπως ἂν ἀπολισθάνοι καὶ μὴ ἔχοι
3 ἀντιλαβὴν ἡ χεὶρ ἐπιβαλλομένη. καὶ ἐπειδὴ ἑτοῖμα πάντα ἦν, παρεκελεύσαντο ἐκείνοις οἵ τε στρατηγοὶ καὶ Γύλιππος καὶ ἔλεξαν τοιάδε.

66. „Ὅτι μὲν καλὰ τὰ προειργασμένα καὶ ὑπὲρ καλῶν τῶν μελλόντων ὁ ἀγὼν ἔσται, ὦ Συρακόσιοι καὶ ξύμμαχοι, οἵ τε πολλοὶ δοκεῖτε ἡμῖν εἰδέναι (οὐδὲ γὰρ ἂν αὐτῶν οὕτως προθύμως ἀντελάβεσθε), καὶ εἴ τις μὴ ἐπὶ ὅσον δεῖ ᾔσθηται,
2 σημανοῦμεν. Ἀθηναίους γὰρ ἐς τὴν χώραν τήνδε ἐλθόντας πρῶτον μὲν ἐπὶ τῆς Σικελίας καταδουλώσει, ἔπειτα δ' εἰ κατορθώσειαν, καὶ τῆς Πελοποννήσου τε καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, καὶ ἀρχὴν τὴν ἤδη μεγίστην τῶν τε πρὶν Ἑλλήνων καὶ τῶν νῦν κεκτημένους, πρῶτοι ἀνθρώπων ὑποστάντες τῷ ναυτικῷ, ᾧπερ πάντα κατέσχον, τὰς μὲν νενικήκατε ἤδη ναυμαχίας,
3 τὴν δ' ἐκ τοῦ εἰκότος νῦν νικήσετε. ἄνδρες γὰρ ἐπειδὰν ᾧ ἀξιοῦσι προύχειν κολουθῶσι, τό γ' ὑπόλοιπον αὐτῶν τῆς δόξης ἀσθενέστερον αὐτὸ ἑαυτοῦ ἐστιν ἢ εἰ μηδ' ᾠήθησαν τὸ πρῶτον, καὶ τῷ παρ' ἐλπίδα τοῦ αὐχήματος σφαλλόμενοι καὶ παρὰ

65. 1. *ἐπιβολή*, die sie beabsichtigen.

2. *τῆς νεώς* hängt von *ἐπὶ πολύ* ab, das den Objektsacc. vertritt: zu 1, 50, 2. Wegen des Singul. *τῆς νεώς* s. 62, 3. — *ὅπως ἂν ὀλισθάνοι.* Einzige Stelle des finalen *ὅπως ἂν* c. opt. bei Thuk.; vgl. 50, 4. An den Fellen glitten die Haken ab (Pollux *ὀνομ.* I 120).

3. *ἑτοῖμα πάντα* B. Vulg. *πάντα ἑτοῖμα.*

66. 1. *ἐπὶ ὅσον* soweit.

2. B allein: *ἔπειτα δ' εἰ.* Vulg. *ἔπειτ' εἰ.* — *τέ* nach *Πελ.* nur B. — Auch zu *νενικήκατε* ist *Ἀθηναίους* noch Obj. und die Konstr. wie 1, 32, 5 *τὴν μὲν οὖν γενομένην ναυμαχίαν — ἀπεωσάμεθα Κορινθίους.*

3. *ἀσθενέστερον αὐτὸ ἑαυτοῦ.* Zu 1, 8, 3. Die Hinzufügung von *αὐτὸ ἑαυτοῦ*, erscheint bei dem folgenden Satz mit *ἢ εἰ* (*ἢ ἂν ἦν εἰ*) als Pleonasmus, ist aber als geläufige Ausdrucksweise neben demselben ohne Anstofs. — *ᾠήθησαν*, sc. *προύχειν.* — *τῷ παρ' ἐλπίδα τοῦ αὐχήματος* zu verbinden, rät das folg. *παρὰ ἰσχὺν τῆς δυνάμεως.* Daraus, dafs 4, 62, 3 *τῷ παρ' ἐλπίδα* allein mit *σφαλλέσθω* verbunden ist, folgt nicht, dafs es auch hier allein genommen werden mufs. Endlich wird, wenn man erklärt: durch das gegen die Hoffnung ihres Stolzes Geschehene, durch das

ἰσχὺν τῆς δυνάμεως ἐνδιδόασιν· ὃ νῦν Ἀθηναίους εἰκὸς πεπονθέναι.

67. „Ἡμῶν δὲ τό τε ὑπάρχον πρότερον, ᾧπερ καὶ ἀνεπιστήμονες ἔτι ὄντες ἀπετολμήσαμεν, βεβαιότερον νῦν, καὶ τῆς δοκήσεως προσγεγενημένης αὐτῷ, τὸ κρατίστους εἶναι, εἰ τοὺς κρατίστους ἐνικήσαμεν, διπλασία ἑκάστου ἡ ἐλπίς. τὰ δὲ πολλὰ πρὸς τὰς ἐπιχειρήσεις ἡ μεγίστη ἐλπὶς μεγίστην καὶ τὴν προθυμίαν παρέχεται. 2 τά τε τῆς ἀντιμιμήσεως αὐτῶν τῆς παρασκευῆς ἡμῶν τῷ μὲν ἡμετέρῳ τρόπῳ ξυνήθη τέ ἐστι καὶ οὐκ ἀνάρμοστοι πρὸς ἕκαστον αὐτῶν ἐσόμεθα· οἱ δ', ἐπειδὰν πολλοὶ μὲν ὁπλῖται ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων παρὰ τὸ καθεστηκὸς ὦσι, πολλοὶ δὲ καὶ ἀκοντισταί, χερσαῖοι, ὡς εἰπεῖν, Ἀκαρνᾶνές τε καὶ ἄλλοι ἐπὶ ναῦς ἀναβάντες, οἳ οὐδ' ὅπως καθεζομένους χρὴ τὸ βέλος ἀφεῖναι εὑρήσουσι, πῶς οὐ σφαλοῦσί τε τὰς ναῦς καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς πάντες, οὐκ ἐν τῷ αὐτῶν τρόπῳ κινούμενοι, ταράξονται; 3 ἐπεὶ καὶ τῷ πλήθει τῶν νεῶν οὐκ ὠφελήσονται, εἴ τις καὶ τόδε ὑμῶν, ὅτι οὐκ ἴσαις ναυμαχήσει, πεφόβηται· ἐν ὀλίγῳ γὰρ πολλαὶ ἀργότεραι μὲν ἐς τὸ δρᾶν τι ὧν βούλονται ἔσονται, ῥᾷσται δὲ ἐς τὸ βλάπτεσθαι ἀφ' ὧν ἡμῖν παρεσκεύασται. 4 τὸ δ' ἀληθέστατον γνῶτε, ἐξ ὧν ἡμεῖς οἰόμεθα σαφῶς πεπύσθαι· ὑπερβαλλόντων γὰρ αὐτοῖς τῶν κακῶν καὶ βιαζόμενοι ὑπὸ τῆς παρούσης ἀπορίας ἐς ἀπόνοιαν καθεστήκασιν οὐ παρασκευῆς πίστει μᾶλλον ἢ τύχης ἀποκινδυνεῦσαι

Fehlschlagen ihrer Prahlerei, die Bedeutung von *αὔχημα* besser gewahrt als bei der Verbindung *τοῦ αὐχήματος σφαλλόμενοι*: in ihrer kecken Zuversicht sich täuschend; denn *αὔχημα* ist eben Stolz, *iactatio*, nicht kecke Zuversicht; s. 2, 62, 4. 7, 75, 6. — *καὶ — ἐνδιδόασιν*, lassen sie ihren Mut sogar unter (eigentl. gegen) die Stärke ihrer Macht sinken. Die thatsächliche Kraft steht der gehegten Erwartung, das wirkliche Können dem Grofssprechen entgegen; das Scheitern der Hoffnung bricht auch den Mut, wie umgekehrt die gröfste Hoffnung den gröfsten Eifer erzeugt (s. folg. Kap.).

67. 1. *τὸ — εἶναι.* Zu 36, 5.

2. Mit *τὰ τῆς ἀντιμιμήσεως* ist ein doppelter Genetiv verbunden, des Subj. (*αὐτῶν*) u. des Obj. (*τῆς παρασκευῆς*). Zu 2, 49, 7. — *ἕκαστον* B. Vulg. falsch *τὴν ἑκάστην*, zwei schlechte Codd. kaum besser *ἑκάστην*. — *χερσαῖοι* verächtlich, indem es eigentl. von Landtieren gebraucht wird, deshalb durch *ὡς εἰπεῖν* gemildert, Landgeschöpfe, volksmäfsig „Landratten". — *καθεζομένους* hat den Nachdruck; sonst thaten sie es ja stehend. — *ταράξονται*, s. 36, 6.

3. *ἐν ὀλίγῳ*, in einem engen Raume befindlich. — *ἀφ' ὧν* seltene Attraktion f. *ἀπὸ τούτων ἅ*.

4. *ἀποκινδυνεῦσαι*, v. Duker verbessert aus *ἀποκινδυνεύσει* der Hdd., hängt von *ἐς ἀπόνοιαν καθεστήκασιν* ab. *τύχης* ist noch zu *πίστει*

οὕτως ὅπως δύνανται, ἵν' ἢ βιασάμενοι ἐκπλεύσωσιν ἢ κατὰ γῆν μετὰ τοῦτο τὴν ἀποχώρησιν ποιῶνται, ὡς τῶν γε παρόντων οὐκ ἂν πράξαντες χεῖρον.

68. „Πρὸς οὖν ἀταξίαν τε τοιαύτην καὶ τύχην ἀνδρῶν ἑαυτὴν παραδεδωκυῖαν πολεμιωτάτων ὀργῇ προσμίξωμεν, καὶ νομίσωμεν ἅμα μὲν νομιμώτατον εἶναι, πρὸς τοὺς ἐναντίους οἳ ἂν ὡς ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῦ προσπεσόντος δικαιώσωσιν ἀποπλῆσαι τῆς γνώμης τὸ θυμούμενον, ἅμα δὲ ἐχθροὺς ἀμύνασθαι 2 ἐκγενησόμενον ἡμῖν, τὸ λεγόμενόν που ἥδιστον εἶναι. ὡς δὲ ἐχθροὶ καὶ ἔχθιστοι, πάντες ἴστε, οἵ γ' ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ἦλθον δουλωσόμενοι, ἐν ᾧ, εἰ κατώρθωσαν, ἀνδράσι μὲν ἂν τὰ ἄλγιστα προσέθεσαν, παισὶ δὲ καὶ γυναιξὶ τὰ ἀπρεπέστατα, πόλει 3 δὲ τῇ πάσῃ τὴν αἰσχίστην ἐπίκλησιν. ἀνθ' ὧν μὴ μαλακισθῆναί τινα πρέπει, μηδὲ τὸ ἀκινδύνως ἀπελθεῖν αὐτοὺς κέρδος νομίσαι. τοῦτο μὲν γάρ, καὶ ἐὰν κρατήσωσιν, ὁμοίως δράσουσι· τὸ δὲ πραξάντων ἐκ τοῦ εἰκότος ἃ βουλόμεθα τούσδε τε κολασθῆναι καὶ τῇ πάσῃ Σικελίᾳ καρπουμένῃ καὶ πρὶν ἐλευθερίαν βεβαιοτέραν παραδοῦναι, καλὸς ὁ ἀγών. καὶ κινδύνων οὗτοι σπανιώτατοι οἳ ἂν ἐλάχιστα ἐκ τοῦ σφαλῆναι βλάπτοντες πλεῖστα διὰ τὸ εὐτυχῆσαι ὠφελῶσιν."

69. Καὶ οἱ μὲν τῶν Συρακοσίων στρατηγοὶ καὶ Γύλιππος τοιαῦτα καὶ αὐτοὶ τοῖς σφετέροις στρατιώταις παρακελευσάμενοι ἀντεπλήρουν τὰς ναῦς εὐθὺς ἐπειδὴ καὶ τοὺς Ἀθη-2 ναίους ᾔσθάνοντο. ὁ δὲ Νικίας ὑπὸ τῶν παρόντων ἐκπε-

zu ziehen. *ἀποκινδυνεύσει* läfst sich mit *τύχης* und *οὕτως ὅπως δύνανται* wohl nicht verbinden. — *ἂν πράξαντες* zwei gute Hdd., gesichert durch 3, 37, 4. 7, 64, 2. Xen. Mem. 4, 2, 6. Vulg. *ἂν πράξοντες*. Vgl. zu 5, 15, 2. Cob. nov. lect. p. 694.

68. 1. *νομιμώτατον εἶναι — οἳ ἄν.* Zu 2, 44, 1. — *τῆς γνώμης τὸ θυμούμενον.* Zu 1, 36, 1. — *ἐκγενησόμενον* B. Vulg. *ἐγγενησόμενον*. Das Partiz. nach *νομίζω* selten. — Vor *λεγόμενον* haben die Codd. aufser e i n e m noch ein unpassendes *καί*.

3. *πραξάντων*, sc. *ἡμῶν* (wie B aus einem Schol. aufgenommen hat), wenn wir ausgeführt haben. Die Richtigkeit dieser Erklärung erhellt aus 6, 79, 3. Xen. Hell. 3, 5, 12. Falsch Kr.: „es ist *αὐτῶν* zu ergänzen u. der Sinn: wenn sie ein Schicksal haben, wie wir es wünschen". — *διὰ τὸ εὐτ.* Wegen des Acc. zu 1, 83, 2.

69. Die von hier an folgende Darstellung der eigentlichen Katastrophe des sicilischen Zuges ist durch Energie und Anschaulichkeit der Schilderung, sowie durch eine dem ergreifenden Inhalte trefflich angepafste Sprache ganz besonders ausgezeichnet.

1. *ᾔσθάνοντο*, sc. *πληροῦντας τὰς ναῦς*.

πληγμένος καὶ ὁρῶν οἷος ὁ κίνδυνος καὶ ὡς ἐγγὺς ἤδη, ἐπειδὴ καὶ ὅσον οὐκ ἔμελλον ἀνάγεσθαι, καὶ νομίσας, ὅπερ πάσχουσιν ἐν τοῖς μεγάλοις ἀγῶσι, πάντα τε ἔργῳ ἔτι σφίσιν ἐνδεᾶ εἶναι καὶ λόγῳ αὐτοῖς οὔπω ἱκανὰ εἰρῆσθαι, αὖθις τῶν τριηράρχων ἕνα ἕκαστον ἀνεκάλει, πατρόθεν τε ἐπονομάζων καὶ αὐτοὺς ὀνομαστὶ καὶ φυλήν, ἀξιῶν τό τε καθ' ἑαυτόν, ᾧ ὑπῆρχε λαμπρότητός τι, μὴ προδιδόναι τινὰ καὶ τὰς πατρικὰς ἀρετάς, ὧν ἐπιφανεῖς ἦσαν οἱ πρόγονοι, μὴ ἀφανίζειν, πατρίδος τε τῆς ἐλευθερωτάτης ὑπομιμνήσκων καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀνεπιτάκτου πᾶσιν ἐς τὴν δίαιταν ἐξουσίας, ἄλλα τε λέγων ὅσα ἐν τῷ τοιούτῳ ἤδη τοῦ καιροῦ ὄντες ἄνθρωποι οὐ πρὸς τὸ δοκεῖν τινι ἀρχαιολογεῖν φυλαξάμενοι εἴποιεν ἄν, καὶ ὑπὲρ ἁπάντων παραπλήσια ἔς τε γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ θεοὺς πατρῴους προφερόμενα, ἀλλ' ἐπὶ τῇ παρούσῃ ἐκπλήξει ὠφέλιμα νομίζοντες ἐπιβοῶνται. καὶ ὁ μὲν οὐχ ἱκανὰ μᾶλλον 3

2. *ἤδη* B. Vulg. *ἤδη ἦν*, aber *ἦν* würde wohl Thuk., wenn er es setzen wollte, gleich nach *οἷος* gestellt haben. — *ὅσον οὐκ*, beinahe, zu 4, 125, 1. — *αὐτοῖς*, *τοῖς στρατιώταις* oder mit *εἰρῆσθαι* zu verbinden = *τοῖς στρατηγοῖς*. — *καὶ αὐτοὺς ὀνομαστί* hält Philippi für Zusatz aus Kap. 70, 8. — Zu *μὴ ἀφανίζειν* ist das Subj. (*τούτους*) aus *ὧν* zu entnehmen. — *τῆς ἐν αὐτῇ κτἑ.*, s. 2, 37, 2. 3, 37, 2. — *πρός*, in Bezug auf. — *ἀρχαιολογεῖν*, altmodisch reden, alten Kohl aufwärmen, Landläufiges anführen. Damit sind die Erinnerungen an die mythischen Ruhmesthaten der grauen Vorzeit gemeint, wie sie die Redner in solchen Fällen herbeiziehen, so z. B. die Sagen vom eleusinischen Krieg u. den Kampf gegen die Amazonen. Das *ἀρχαιολογεῖν* wird von den Athenern besorgt bei Herodot IX 27. Sie brechen selbst ab mit den „ollen Kamellen": *παλαιῶν μέν νυν ἔργων ἅλις ἔστω.* Traute man ihnen im Grunde auch nicht, wie es bei Isokr. Panegyr. 46, 30 heifst *ἐξ ὧν ἄν τις καταφρονήσειε τῶν λεγομένων ὡς ἀρχαίων ὄντων*, man brachte die Geschichten doch immer wieder aufs Tapet (s. Isokr. Panegyr. 54 ff. Panath. 168 u. bes. 193. Plato Menexen. 239 ff. u. die sonst. Epitaph. Lyk. Leokr. 97 f., der auch an die Pflichten gegen die heimatlichen Götter u. die Eltern erinnert. Vgl. Aeschyl. Pers. 398 ff. *ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων*) u. pflegte damit das Nationalbewufstsein: „*ταῦτα τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐπαίδευε*". Vgl. auch Thuk. 1, 20, 1 u. 21. 73, 2. — *καὶ — προφερόμενα* Apposition zu *ὅσα*, = *ἃ καὶ ὑπὲρ ἁπάντων* (für alle Fälle) *παραπλήσια προφέρεται.* — *ἐπιβοῶνται* erwartet man nicht mehr, da mit *ἀλλ' κτἑ.* nur ein Gegensatz zu *οὐ — φυλαξάμενοι* zu geben, dieser aber mit *νομίζοντες* schon vollendet war. Dem ganzen Satzteil von *ὅσα* an fehlt viell. die letzte Feile, und so ist nicht blofs in *ἐπιβοῶνται*, sondern auch in der etwas schleppenden Nachstellung des Gliedes *καὶ — προφερόμενα* eine Unebenheit zurückgeblieben. Gebessert würde der Satz, wenn man *εἴποιεν ἄν* tilgte, wie Badham wollte, der zugleich *καὶ ὑπὲρ* in *καίπερ ὑφ'* änderte. Aber durch den Schol. ist die Überlieferung gesichert. Da-

ᾗ ἀναγκαῖα νομίσας παρῃνῆσθαι, ἀποχωρήσας ἦγε τὸν πεζὸν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρέταξεν ὡς ἐπὶ πλεῖστον ἐδύνατο, ὅπως ὅτι μεγίστη τοῖς ἐν ταῖς ναυσὶν ὠφελία ἐς τὸ θαρσεῖν
4 γίγνοιτο. ὁ δὲ Δημοσθένης καὶ Μένανδρος καὶ Εὐθύδημος (οὗτοι γὰρ ἐπὶ τὰς ναῦς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἐπέβησαν) ἄραντες ἀπὸ τοῦ ἑαυτῶν στρατοπέδου εὐθὺς ἔπλεον πρὸς τὸ ζεῦγμα τοῦ λιμένος καὶ τὸν καταληφθέντα διέκπλουν, βουλόμενοι βιάσασθαι ἐς τὸ ἔξω.

70. Προεξαγαγόμενοι δὲ οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ναυσὶ παραπλησίαις τὸν ἀριθμὸν καὶ πρότερον, κατά τε τὸν ἔκπλουν μέρει αὐτῶν ἐφύλασσον καὶ κατὰ τὸν ἄλλον κύκλῳ λιμένα, ὅπως πανταχόθεν ἅμα προσπίπτοιεν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ὁ πεζὸς ἅμα αὐτοῖς παραβοηθῇ ᾗπερ καὶ αἱ νῆες κατίσχοιεν. ἦρχον δὲ τοῦ ναυτικοῦ τοῖς Συρακοσίοις Σικανὸς μὲν καὶ Ἀγάθαρχος, κέρας ἑκάτερος τοῦ παντὸς ἔχων, Πυθὴν δὲ
2 καὶ οἱ Κορίνθιοι τὸ μέσον. ἐπειδὴ δ' οἱ Ἀθηναῖοι προσέμισγον τῷ ζεύγματι, τῇ μὲν πρώτῃ ῥύμῃ ἐπιπλέοντες ἐκράτουν

gegen scheint der Schol. nicht *ἐπιβοῶνται* gelesen zu haben. Ist es vielleicht entstanden aus einem aus dem folg. Kap. § 7 zugesetzten *ἐπιβοῶντες*, wie auch hier eine Hd. hat?

4. *ἐπὶ πλεῖστον* räumlich. — *στρατηγοί* ohne Art., weil prädikativ. — *τὸ ζεῦγμα τοῦ λ.* 59, 3. Vgl. damit den Ausdr. *νηυσὶ γεφυρώσωσι* bei Herodot. VIII 77 u. *τὸ στόμα γεφυρούμενον* bei Polyb. 16, 29, 11. — *καταληφθέντα* nur ein Cod., die besetzte, gesperrte Ausfahrt. *ζεῦγμα* ist eigentlich dasselbe. Insofern wäre *παραλειφθέντα*, was auch Dion. Hal. II 26, 2 hat, besser; denn — wenn auch dies nicht ausdrücklich vorherbemerkt ist — zu beiden Seiten war zweifellos ein Raum für die freie Bewegung der Schiffe frei. Vielleicht ist *τὸν κατ. δ.* Glossem u. das andere Korrektur; denn im folg. Kap. erst wird von dem Bewachen des *ἔκπλους* erzählt. Die Ath. aber stürmen auf das *ζεῦγμα* (70, 2).

70. 1. *προεξαγαγόμενοι.* Dies Wort sonst nur von Landtruppen gebraucht; daher viell. mit Dionys. *προεξαναγόμενοι* zu lesen. — *πρότερον.* 52, 1. Damals war die Zahl der Schiffe 76. — *προσπίπτοιεν* — *παραβοηθῇ* — *κατίσχοιεν.* Wegen der verschiedenen Modi s. 6, 96, 3. Zu 3, 22, 8. 4, 120, 2. Dion. Hal. hat *παρεβοήθει* (Laur. *παραβοηθεῖ*), was Cl., St. u. a. aufnahmen. *καὶ ἅμα* kann hier nur eine zweite Absicht einführen (vgl. 3, 31, 1. 4, 93, 2). Die Schlacht selbst hat noch nicht begonnen. Die Beziehung von *αἱ νῆες* auf die Athener, von deren Flotte gar nicht die Rede ist, läfst sich ohne Genet. nicht raten. — *ἅμα αὐτοῖς* B. Vulg. *αὐτοῖς ἅμα.* — *κατίσχοιεν*, anlegten, wenn sie näml. von den Ath. gedrängt würden. — Sikanos 50, 1. Agatharchos 25, 1. Pythen 1, 1. Zu *Πυθὴν* etc. ergänze aus *ἔχων*: *εἶχον.*

2. *οἱ Ἀθηναῖοι.* Die meisten Codd. u. Dion. *οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι*, das aber durch den zu 2, 14, 1 angeführten Sprachgebrauch von *ἄλλος* nicht recht geschützt wird, da es von dem Gegensatze zweier feindlichen Parteien sonst bei Thuk. nicht vor-

τῶν τεταγμένων νεῶν πρὸς αὐτῷ, καὶ ἐπειρῶντο λύειν τὰς κλῄσεις· μετὰ δὲ τοῦτο πανταχόθεν σφίσι τῶν Συρακοσίων καὶ ξυμμάχων ἐπιφερομένων οὐ πρὸς τῷ ζεύγματι ἔτι μόνον ἡ ναυμαχία, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λιμένα ἐγίγνετο, καὶ ἦν καρτερὰ καὶ οἵα οὐχ ἑτέρα τῶν προτέρων. πολλὴ μὲν γὰρ ἑκατέροις προθυμία ἀπὸ τῶν ναυτῶν ἐς τὸ ἐπιπλεῖν ὁπότε κελευσθείη ἐγίγνετο, πολλὴ δὲ ἡ ἀντιτέχνησις τῶν κυβερνητῶν καὶ ἀγωνισμὸς πρὸς ἀλλήλους, οἵ τε ἐπιβάται ἐθεράπευον, ὁπότε προσπέσοι ναῦς νηί, μὴ λείπεσθαι τὰ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ἄλλης τέχνης· πᾶς τέ τις ἐν ᾧ προσετέτακτο αὐτὸς ἕκαστος ἠπείγετο πρῶτος φαίνεσθαι. ξυμπεσουσῶν δὲ ἐν ὀλίγῳ πολλῶν νεῶν (πλεῖσται γὰρ δὴ αὗται ἐν ἐλαχίστῳ ἐναυμάχησαν· βραχὺ γὰρ ἀπέλιπον ξυναμφότεραι διακόσιαι γενέσθαι) αἱ μὲν ἐμβολαὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰς ἀνακρούσεις καὶ διέκπλους ὀλίγαι ἐγίγνοντο, αἱ δὲ προσβολαί, ὡς τύχοι ναῦς νηὶ προσπεσοῦσα ἢ διὰ τὸ φεύγειν ἢ ἄλλῃ ἐπιπλέουσα, πυκνότεραι ἦσαν. καὶ ὅσον μὲν χρόνον προσφέροιτο ναῦς, οἱ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων τοῖς ἀκοντίοις καὶ τοξεύμασι καὶ λίθοις ἀφθόνως ἐπ᾽ αὐτὴν ἐχρῶντο· ἐπειδὴ δὲ προσμίξειαν, οἱ ἐπιβάται ἐς χεῖρας ἰόντες ἐπειρῶντο ταῖς ἀλλήλων ναυσὶν ἐπιβαίνειν. ξυνετύγχανέ τε πολλαχοῦ διὰ τὴν στενοχωρίαν τὰ μὲν ἄλλοις ἐμβεβληκέναι, τὰ δὲ αὐτοὺς ἐμβεβλῆσθαι, δύο τε περὶ μίαν καὶ ἔστιν ᾗ καὶ πλείους ναῦς κατ᾽ ἀνάγκην ξυνηρ-

3 4 5 6

kommt. Vielleicht stand nur *οἱ ἄλλοι* u. *Ἀθηναῖοι*, wie B allein hat, ist dazu Glossem. — *τῶν — αὐτῷ.* Über die Stellung zu 1, 11, 3. — *σφίσι* für *αὐτοῖς, τοῖς Ἀθηναίοις.* — *μόνον ἦν ἡ ναυμαχία* B. *ἦν* ist jedoch nicht zwingend notwendig.

3. *κελευσθείη* von den Rudermeistern, die mit Hammer, Stab oder durch Zuruf den Takt und die Zeichen für Vorwärts- u. Rückwärtsrudern u. s. w. angaben. — *ἐθεράπευον* (= *ἐπεμελοῦντο*) hier mit dem Acc. c. Inf.; mit dem blofsen Inf. 6, 61, 5; mit *ὅπως* 1, 19. — *ὁπότε* B. Vulg. u. Dion. Hal. *ὅτε.* — *τὰ ἀπὸ τοῦ καταστρ.*, der Kampf vom Verdecke. — *πρῶτος* = *ἔξοχος* Schol.

4. *πλεῖσται* durch die Stellung hervorgehoben. — *βραχὺ ἀπέλιπον*, „ungewöhnl. für *ὀλίγου ἐδέησαν.* Vgl. Kr. zu Her. 7, 9, 2.“ Kr. — *διακόσιαι.* § 1. 60, 4. — *ἐμβολαί*, regelrechte Angriffe; *προσβολαί*, zufällige Zusammenstöfse. — *ἀνακρούσεις* u. *διέκπλους* 36, 4 f. und öfters. — *ἐπιπλέουσα* parallel dem *διὰ τὸ φεύγειν*, s. 6, 17, 3 *ἢ ἐκ τοῦ — πείθειν ἢ στασιάζων.*

5. *οἱ ἐπιβάται* als Hopliten stehen im Gegensatz zu *οἱ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων*, womit hier, wie der Zusammenhang lehrt, nur die *ἀκοντισταί, τοξευταί* und *λιθοβόλοι* gemeint sind. — *ἐπιβαίνειν* mit dem Dat. sonst nur bei Spätern; s. Steph. Thes. Gewöhnl. c. gen. oder *ἐπὶ* c. acc.

6. Zu *ἐμβεβληκέναι* denke man „*τινάς*“. — *αὐτοὺς ἐμβεβλῆσθαι*,

τῆσθαι, καὶ τοῖς κυβερνήταις τῶν μὲν φυλακὴν τῶν δ' ἐπιβουλήν, μὴ καθ' ἓν ἕκαστον, κατὰ πολλὰ δὲ πανταχόθεν περιεστάναι, καὶ τὸν κτύπον μέγαν ἀπὸ πολλῶν νεῶν ξυμπιπτουσῶν ἔκπληξίν τε ἅμα καὶ ἀποστέρησιν τῆς ἀκοῆς ὧν
7 οἱ κελευσταὶ φθέγγοιντο παρέχειν. πολλὴ γὰρ δὴ ἡ παρακέλευσις καὶ βοὴ ἀφ' ἑκατέρων τοῖς κελευσταῖς κατά τε τὴν τέχνην καὶ πρὸς τὴν αὐτίκα φιλονικίαν ἐγίγνετο, τοῖς μὲν Ἀθηναίοις βιάζεσθαί τε τὸν ἔκπλουν ἐπιβοῶντες καὶ περὶ τῆς ἐς τὴν πατρίδα σωτηρίας νῦν, εἴ ποτε καὶ αὖθις, προθύμως ἀντιλαβέσθαι, τοῖς δὲ Συρακοσίοις καὶ ξυμμάχοις καλὸν εἶναι κωλῦσαί τε αὐτοὺς διαφυγεῖν καὶ τὴν οἰκείαν ἑκάστους πα-
8 τρίδα νικήσαντας ἐπαυξῆσαι. καὶ οἱ στρατηγοὶ προσέτι ἑκατέρων, εἴ τινά που ὁρῷεν μὴ κατ' ἀνάγκην πρύμναν κρουόμενον, ἀνακαλοῦντες ὀνομαστὶ τὸν τριήραρχον ἠρώτων, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, εἰ τὴν πολεμιωτάτην γῆν οἰκειοτέραν ἤδη τῆς οὐ δι' ὀλίγου πόνου κεκτημένης θαλάσσης ἡγούμενοι ὑποχωροῦσιν, οἱ δὲ Συρακόσιοι, εἰ οὓς σαφῶς ἴσασι προθυμουμένους παντὶ τρόπῳ διαφυγεῖν, τούτους αὐτοὶ φεύγοντας φεύγουσιν.

71. Ὅ τε ἐκ τῆς γῆς πεζὸς ἀμφοτέρων ἰσορρόπου τῆς ναυμαχίας καθεστηκυίας πολὺν τὸν ἀγῶνα καὶ ξύστασιν τῆς γνώμης εἶχε, φιλονικῶν μὲν ὁ αὐτόθεν περὶ τοῦ πλείονος ἤδη καλοῦ, δεδιότες δὲ οἱ ἐπελθόντες μὴ τῶν παρόντων ἔτι

selbst angegriffen waren. *ἐμβάλλεσθαι* persönl. konstruiert (zu 34, 5). — *κατ' ἀνάγκην*, notgedrungen, notwendigerweise. — *τῶν μὲν φυλακήν*, Wahrung gegen die einen. — *περιεστάναι* c. dat. wie 6, 24, 2. — *μέγαν* appositiv = *μέγαν ὄντα*, daher ohne Art. zu 1, 49, 5. — *πολλῶν νεῶν* die besten Codd. Vulg. *πολλῶν τῶν νεῶν*. Zu 1, 71, 3.

7. *δὴ ἡ* B. Vulg. *δή*. — *τοῖς κελευσταῖς* = *ὑπὸ τῶν κ.* Schol. — *τοῖς Ἀθηναίοις* hängt von *ἐπιβοῶντες* ab. — *ἐπιβοῶντες* anomaler Nom., als wenn vorher stände *πολλὰ παρεκελεύοντο οἱ κελευσταί* (zu 2, 53, 4). — *ἀντιλαβέσθαι* absolut wie 2, 8, 1. So sagen wir „ordentlich angreifen, Hand anlegen“.

8. *μὴ κατ' ἀνάγκην*, ohne Not. *δι' ἀν.*, was Cl. nach B aufnahm, ist nicht thukydideisch. — *δι' ὀλίγου πόνου* B, auch Schol., Dion. Hal. u. Va. Vulg. ohne *πόνου*. — *κεκτημένης* passiv. Zu 2, 62, 3. — In den Hdd. nach *προθυμ.* noch *Ἀθηναίους*, offenbar Glossem, wie schon Duker bemerkte. — *φεύγοντας φεύγουσιν* absichtliche Assonanz (zu 6, 76, 2).

71. 1. *ξύστασιν* Synonymon von *ἀγών* sowohl in der eigentl. als hier in der bildl. Bedeutung. In jener z. B. bei Herod. 6, 117. 7, 167. Bei Thuk. nur 2, 21, 3. Böhme zog Dukers Konj. *ξύντασιν* („Spannung“) vor (s. zu 5, 9, 6), worauf der Schol. weist, aber Dio Cass. 49, 9 hat in der Nachahmung unserer Stelle auch *ξυστάσει τῆς γνώμης*. — *ὁ αὐτόθεν* = *ὁ Συρακούσιος στρατός*. Schol. — *καλοῦ* Ruhm, Ehre des Sieges. — *οἱ ἐπελθόντες*, die Ath. und ihre Verbündeten.

χείρω πράξωσι. πάντων γὰρ δὴ ἀνακειμένων τοῖς Ἀθηναίοις 2 ἐς τὰς ναῦς ὅ τε φόβος ἦν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος οὐδενὶ ἐοικὼς καὶ διὰ τὸ ἀνώμαλον καὶ τὴν ἔποψιν τῆς ναυμαχίας ἐκ τῆς γῆς ἠναγκάζοντο ἔχειν. δι' ὀλίγου γὰρ οὔσης τῆς θέας καὶ 3 οὐ πάντων ἅμα ἐς τὸ αὐτὸ σκοπούντων, εἰ μέν τινες ἴδοιέν πῃ τοὺς σφετέρους ἐπικρατοῦντας, ἀνεθάρσησάν τε ἂν καὶ πρὸς ἀνάκλησιν θεῶν μὴ στερῆσαι σφᾶς τῆς σωτηρίας ἐτρέποντο· οἱ δ' ἐπὶ τὸ ἡσσώμενον βλέψαντες ὀλοφυρμῷ τε ἅμα μετὰ βοῆς ἐχρῶντο καὶ ἀπὸ τῶν δρωμένων τῆς ὄψεως καὶ τὴν γνώμην μᾶλλον τῶν ἐν τῷ ἔργῳ ἐδουλοῦντο· ἄλλοι δὲ καὶ πρὸς ἀντίπαλόν τι τῆς ναυμαχίας ἀπιδόντες, διὰ τὸ ἀκρίτως ξυνεχὲς τῆς ἁμίλλης καὶ τοῖς σώμασιν αὐτοῖς ἴσα τῇ δόξῃ περιδεῶς ξυναπονεύοντες ἐν τοῖς χαλεπώτατα διῆγον· ἀεὶ γὰρ παρ' ὀλίγον ἢ διέφευγον ἢ ἀπώλλυντο. ἦν τε ἐν τῷ αὐτῷ 4 στρατεύματι τῶν Ἀθηναίων, ἕως ἀγχώμαλα ἐναυμάχουν, πάντα ὁμοῦ ἀκοῦσαι, ὀλοφυρμός, βοή, νικῶντες, κρατούμενοι, ἄλλα ὅσα ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ μέγα στρατόπεδον πολυειδῆ ἀναγκάζοιτο φθέγγεσθαι. παραπλήσια δὲ καὶ οἱ ἐπὶ τῶν νεῶν αὐτοῖς 5

2. *διὰ τὸ κτἑ.* gibt, wie es steht, keinen vollständigen Gedanken. Auch *δι' αὐτό*, das Bekker aus Cod. Venet. aufnahm, befriedigt nicht. Viele haben die Vermutung, daſs *ἀνώμαλον* zweimal gestanden hat. Arnold meint, Thuk. habe etwa geschrieben: *διὰ τὸ ἀνώμαλον τῶν συμβαινόντων περὶ τὴν μάχην ἀνώμαλον καὶ τὴν ἔποψιν κτἑ.* (vgl. Diod. 20, 51 *διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν συμβαινόντων ἐν τοῖς τοιούτοις κινδύνοις*). Cl. korr.: *διὰ τὸ ἀνώμαλον τῆς τάξεως* (od. *τοῦ χωρίου*) *ἀνώμαλον καὶ τὴν ἔποψιν τῆς ναυμαχίας* etc. Wölfflin ändert: *διὰ τὸ ἀνώμαλον τῆς ναυμαχίας ἀνώμαλον καὶ τὴν ἔποψιν ἐκ τῆς γῆς ἠναγκάζοντο ἔχειν.* Vallas Übersetzung *„superne ex edito loco“* sprach für Krügers Vermutung *ἄνω μᾶλλον*, mit welcher aber nichts geholfen ist. Der eine Schol. weist auf *διὰ τὸ ἀν. τῆς χώρας ἄλλοι ἄλλως*; der andere deutet *διὰ τὸ* = *διὰ τοῦτο*. Sollte vielleicht *ἠναγκάζοντο* Rest einer alten Erklärung sein und ursprünglich gestanden haben: *καὶ διὰ τὸ ἀνώμαλον καὶ τὴν ἔποψιν τῆς ναυμαχίας ἐκ τῆς γῆς ἔχειν?* *διὰ τὸ* c. Inf., parallel mit dem Gen. abs. wie 6, 84, 1; *διὰ τὸ ἔχειν* mit präd. Adj. z. B. 6, 68, 2. *ὅ τε* wäre dann ein Hyperbaton wie 6, 6, 2. 6, 38, 1. 7, 14, 3. 8, 97, 2. Für das bloſse *διὰ τὸ ἀνώμαλον τὴν ἔποψιν ἔχειν* spricht das *διὰ τὴν παντὸς ἐπίβλεψιν τοῦ ἔργου κτἑ.* des Plut. Nik. 5.

3. *δι' ὀλίγου* räumlich. — *ἀνεθάρσησαν ἄν*, von der Wiederholung einzelner Handlungen bei gegebener Veranlassung. — *τῶν δρωμένων* hängt von *τῆς ὄψεως* ab. — *τῶν ἐν* i. e. *ἢ οἱ ἐν.* — *τοῖς σώμασιν αὐτ.*, Dat. instrum. — *ἴσα κτἑ.* gleichsam: *ἴσα τῇ δόξῃ* (der Gemütsstimmung entsprechende) *νεύματα ξυναπονεύοντες.* — *ἐν τοῖς χαλεπώτατα. ἐν τοῖς* bei dem Superl. wie 27, 3 u. oft. Vgl. zu 1, 6, 3. — *παρ' ὀλίγον.* Sinn: um eine schmale Linie war Rettung und Untergang geschieden.

4. *ὀλοφυρμός κτἑ.* Chiasmus.

5. *αὐτοῖς*, von *παραπλήσια* abhängig, sind die Zuschauer.

ἔπασχον, πρίν γε δὴ οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐπὶ πολὺ ἀντισχούσης τῆς ναυμαχίας ἔτρεψάν τε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπικείμενοι λαμπρῶς, πολλῇ κραυγῇ καὶ διακελευσμῷ χρώ-
6 μενοι, κατεδίωκον ἐς τὴν γῆν. τότε δὲ ὁ μὲν ναυτικὸς στρατός, ἄλλος ἄλλῃ, ὅσοι μὴ μετέωροι ἑάλωσαν, κατενεχθέντες ἐξέπεσον ἐς τὸ στρατόπεδον· ὁ δὲ πεζὸς οὐκέτι διαφόρως, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ὁρμῆς οἰμωγῇ τε καὶ στόνῳ πάντες, δυσανασχετοῦντες τὰ γιγνόμενα, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς ναῦς παρεβοήθουν, οἱ δὲ πρὸς τὸ λοιπὸν τοῦ τείχους ἐς φυλακήν, ἄλλοι δὲ καὶ οἱ πλεῖστοι ἤδη περὶ σφᾶς αὐτοὺς καὶ ὅπῃ σωθήσονται διεσκόπουν.
7 ἦν τε ἐν τῷ παραυτίκα οὐδεμιᾶς δὴ τῶν ξυμπασῶν ἐλάσσων ἔκπληξις. παραπλήσιά τ' ἐπεπόνθεσαν καὶ ἔδρασαν αὐτοὶ ἐν Πύλῳ· διαφθαρεισῶν γὰρ τῶν νεῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις προσαπώλλυντο αὐτοῖς καὶ οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἄνδρες διαβεβηκότες, καὶ τότε τοῖς Ἀθηναίοις ἀνέλπιστον ἦν τὸ κατὰ γῆν σωθήσεσθαι, ἢν μή τι παρὰ λόγον γίγνηται.

72. Γενομένης δ' ἰσχυρᾶς τῆς ναυμαχίας καὶ πολλῶν νεῶν ἀμφοτέροις καὶ ἀνθρώπων ἀπολομένων οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐπικρατήσαντες τά τε ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνείλοντο καὶ ἀποπλεύσαντες πρὸς τὴν πόλιν τροπαῖον
2 ἔστησαν. οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὑπὸ μεγέθους τῶν παρόντων κακῶν νεκρῶν μὲν πέρι ἢ ναυαγίων οὐδὲ ἐπενόουν αἰτῆσαι ἀναίρεσιν,
3 τῆς δὲ νυκτὸς ἐβούλοντο εὐθὺς ἀναχωρεῖν. Δημοσθένης δὲ Νικίᾳ προσελθὼν γνώμην ἐποιεῖτο πληρώσαντας ἔτι τὰς λοιπὰς τῶν νεῶν βιάσασθαι, ἢν δύνωνται, ἅμα ἕῳ τὸν ἔκπλουν, λέγων ὅτι πλείους ἔτι αἱ λοιπαί εἰσι νῆες χρήσιμαι σφίσιν ἢ τοῖς πολεμίοις· ἦσαν γὰρ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις περίλοιποι ὡς

6. *δυσανασχετοῦντες.* Dies Vb. erst wieder bei Spätern, nicht selten bei Plutarch. — *τὸ λοιπὸν τοῦ τείχους*, 60, 2.

7. *καὶ ἔδρασαν*, wie sie gethan hatten. — *αὐτοῖς* die best. Codd., auch B. Vulg. *αὐταῖς*, was doch noch müſsiger ist als jenes. — *οἱ ἐν τῇ νήσῳ — διαβ.* Wegen *ἐν* vgl. zu 1, 87, 6. — *καὶ τότε κτἑ.* vgl. mit dem Ende des folg. Kap., welches den unheilvollsten Entschluſs mitteilt. — *παρὰ λόγον* nach Dion. Hal. statt *παράλογον*, da Thuk. *παράλογος* nur als Subst. gebraucht.

72. 2. *πέρι* konnte fehlen. Es ist eine Art Doppelkonstr. vorhanden, wie oft. Zu 1, 23, 6. — *ἐβούλοντο* B, besser als Vulg. *ἐβουλεύοντο.*

3. *αἱ λοιπαὶ νῆες χρήσιμαι*, die übrigen Schiffe soweit sie brauchbar, also die Nachstellung von *χρήσιμαι* zu vergl. mit der des Particip. in *τοῦ περὶ αὐτῶν λόγου κατεσχηκότος* u. a. (zu 1, 11, 3). Wäre *χρήσιμαι* Attribut: „die übrigen brauchbaren Schiffe“, so müſste es *αἱ λ. ν. αἱ χρ.* heiſsen.

ἑξήκοντα, τοῖς δ' ἐναντίοις ἐλάσσους ἢ πεντήκοντα. καὶ ξυγ- 4
χωροῦντος Νικίου τῇ γνώμῃ καὶ βουλομένων πληροῦν αὐτῶν
οἱ ναῦται οὐκ ἤθελον ἐσβαίνειν διὰ τὸ καταπεπλῆχθαι τῇ
ἥσσῃ καὶ μὴ ἂν ἔτι οἴεσθαι κρατῆσαι. καὶ οἱ μὲν ὡς κατὰ γῆν
ἀναχωρήσοντες ἤδη ξύμπαντες τὴν γνώμην εἶχον.

73. Ἑρμοκράτης δὲ ὁ Συρακόσιος ὑπονοήσας αὐτῶν τὴν
διάνοιαν καὶ νομίσας δεινὸν εἶναι εἰ τοσαύτη στρατιὰ κατὰ
γῆν ὑποχωρήσασα καὶ καθεζομένη ποι τῆς Σικελίας βουλή-
σεται αὖθις σφίσι τὸν πόλεμον ποιεῖσθαι, ἐσηγεῖται ἐλθὼν
τοῖς ἐν τέλει οὖσιν ὡς οὐ χρεὼν ἀποχωρῆσαι τῆς νυκτὸς αὐ-
τοὺς περιιδεῖν, λέγων ταῦτα ἃ καὶ αὐτῷ ἐδόκει, ἀλλὰ ἐξελ-
θόντας ἤδη πάντας Συρακοσίους καὶ τοὺς ξυμμάχους τάς τε
ὁδοὺς ἀποικοδομῆσαι καὶ τὰ στενόπορα τῶν χωρίων διαλα-
βόντας φυλάσσειν. οἱ δὲ ξυνεγίγνωσκον μὲν καὶ αὐτοὶ οὐχ 2
ἧσσον ταῦτα ἐκείνου καὶ ἐδόκει ποιητέα εἶναι, τοὺς δὲ ἀνθρώ-
πους ἄρτι ἀσμένους ἀπὸ ναυμαχίας τε μεγάλης πεπαυμένους
καὶ ἅμα ἑορτῆς οὔσης (ἔτυχε γὰρ αὐτοῖς Ἡρακλεῖ ταύτην τὴν
ἡμέραν θυσία οὖσα) οὐ δοκεῖν ἂν ῥᾳδίως ἐθελῆσαι ὑπακοῦσαι·
ὑπὸ γὰρ τοῦ περιχαροῦς τῆς νίκης πρὸς πόσιν τετράφθαι τοὺς
πολλοὺς ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ πάντα μᾶλλον ἐλπίζειν ἂν σφῶν
πείθεσθαι αὐτοὺς ἢ ὅπλα λαβόντας ἐν τῷ παρόντι ἐξελθεῖν.

4. ἂν zu κρατῆσαι.

73. 1. ἀποχωρῆσαι περιιδεῖν. Über die Konstr. zu 1, 35, 4. — λέγων — ἐδόκει, indem er zur Begründung das sagte, was er auch wirklich vermutete, dafs die Athener von irgend einem Punkte Siciliens sie bekriegen wollten (s. vorher u. 60, 2). Für ein Glossem kann ich die Worte nicht halten, auch Dobrees Korr. Γυλίππῳ für oder neben αὐτῷ nicht anerkennen. — ἀποικοδομῆσαι. Zu 1, 134, 2. — διαλαβόντας B. Vulg. προφθάσαντας. Polyb. 4, 67, 7 διέλαβε τὰς ὁδοὺς φυλακαῖς, u. so Spätere. Bei Th. sonst nicht u. wohl eben deshalb durch das gebräuchlichere Wort aus § 3 erklärt.

2. ξυνεγίγνωσκον, waren derselben Meinung. Ähnl. 2, 60, 4. 8, 24, 5. In der gewöhnlichen Bedeutung „verzeihen" hat Thuk. das Vb. nicht, wohl aber ξυγγνώμη u. ξυγγνώμων. — πεπαυμένους B. Vulg. ἀναπεπαυμένους. Das blofse πέπαυμαι, Plusqpf. = rasteten, s. 4, 13, 1. Ganz wie hier das Perf. Simpl. bei Arist. Pax 1286 auch mit ἄσμενοι. — Ἡρακλεῖ von θυσία abhängig, wie das Verb. Sein Tempel lag auf Epipolai. Wegen des Festes hatten die Seher den Syrak. abgeraten den Kampf anzufangen (καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ προεπιχειρούμενον Plut. Nik. 25). — οὐ δοκεῖν hängt ab von einem aus ξυνεγ. zu ergänzenden ἔλεγον. — πείθεσθαι mit dem Genet. nicht attisch, doch bei Herodot wiederholt. πάντα πιθέσθαι Od. 17, 21, aufserdem ἐξελθεῖν davon abhängig; der Gegensatz ist durch die Wortstellung bezeichnet.

3 ὡς δὲ τοῖς ἄρχουσι ταῦτα λογιζομένοις ἐφαίνετο ἄπορα καὶ οὐκέτι ἔπειθεν αὐτοὺς ὁ Ἑρμοκράτης, αὐτὸς ἐπὶ τούτοις τάδε μηχανᾶται· δεδιὼς μὴ οἱ Ἀθηναῖοι καθ' ἡσυχίαν προφθάσωσιν ἐν τῇ νυκτὶ διελθόντες τὰ χαλεπώτατα τῶν χωρίων, πέμπει τῶν ἑταίρων τινὰς τῶν ἑαυτοῦ μετὰ ἱππέων πρὸς τὸ τῶν Ἀθηναίων στρατόπεδον ἡνίκα ξυνεσκόταζεν· οἳ προσελάσαντες ἐξ ὅσου τις ἔμελλεν ἀκούσεσθαι καὶ ἀνακαλεσάμενοί τινας ὡς ὄντες τῶν Ἀθηναίων ἐπιτήδειοι (ἦσαν γάρ τινες τῷ Νικίᾳ διάγγελοι τῶν ἔνδοθεν), ἐκέλευον φράζειν Νικίᾳ μὴ ἀπάγειν τῆς νυκτὸς τὸ στράτευμα, ὡς Συρακοσίων τὰς ὁδοὺς φυλασσόντων, ἀλλὰ καθ' ἡσυχίαν τῆς ἡμέρας παρασκευασάμενον
4 ἀποχωρεῖν. καὶ οἱ μὲν εἰπόντες ἀπῆλθον, καὶ οἱ ἀκούσαντες διήγγειλαν τοῖς στρατηγοῖς τῶν Ἀθηναίων.

74. Οἱ δὲ πρὸς τὸ ἄγγελμα ἐπέσχον τὴν νύκτα, νομίσαντες οὐκ ἀπάτην εἶναι. καὶ ἐπειδὴ καὶ ὣς οὐκ εὐθὺς ὥρμησαν, ἔδοξεν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν περιμεῖναι ὅπως ξυσκευάσαιντο ὡς ἐκ τῶν δυνατῶν οἱ στρατιῶται ὅτι χρησιμώτατα, καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα καταλιπεῖν, ἀναλαβόντες δὲ αὐτὰ ὅσα περὶ τὸ σῶμα ἐς δίαιταν ὑπῆρχεν ἐπιτή-
2 δεια ἀφορμᾶσθαι. Συρακόσιοι δὲ καὶ Γύλιππος τῷ μὲν πεζῷ προεξελθόντες τάς τε ὁδοὺς τὰς κατὰ τὴν χώραν ᾗ εἰκὸς ἦν τοὺς Ἀθηναίους ἰέναι ἀπεφράγνυσαν καὶ τῶν ῥείθρων καὶ ποταμῶν τὰς διαβάσεις ἐφύλασσον καὶ ἐς ὑποδοχὴν τοῦ στρατεύματος ὡς κωλύσοντες ᾗ ἐδόκει ἐτάσσοντο· ταῖς δὲ ναυσὶ προσπλεύσαντες τὰς ναῦς τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ ἀφεῖλκον (ἐνέπρησαν δέ τινας ὀλίγας, ὥσπερ διενοήθησαν,

3. *ὡς — οὐκέτι ἔπειθεν*, als er mit Überredung nichts mehr ausrichtete. Vgl. zu 2, 93, 4. — *ἐπὶ τούτοις*, gemäfs, unter diesen Umständen. — *μηχανᾶται κτέ.* Bez. der Interp. vgl. 2, 75, 6. 6, 64, 1, wo auch auf *τοιόνδε τι* gleich der erklärende Satz folgt. — *τῶν ἔνδοθεν* ist Neutr.

74. 1. *καὶ ὥς*, auch so, dennoch, trotz der Dringlichkeit des Aufbruchs. Sie zogen auch am Morgen nicht ab. Sitzler korr. *οὕτως*. Wenn eine Änderung nötig ist, dann kann sie nur in *κακῶς* sein, welches zu fassen wäre wie 2, 65, 4. 3, 38, 4. 78, 1. 5, 52, 1. 6, 36, 1 (verkehrt, übel, thöricht). 51, 1. 8, 46, 5. 80, 1 = verkehrterweise. So ist auch 4, 73, 2 *καὶ ὡς* statt *καλῶς* in einer Hd. geschrieben. — *ὡς ἐκ τῶν δυνατῶν* restringierend. Zu 4, 96, 1. — *ἀναλαβόντες* mit B statt Acc. der Vulg., der wohl Korr. ist; s. zu 2, 53, 4.

2. *ἀπεφράγνυσαν.* Diese Flexion statt der gewöhnl. *φράσσω* hat von Attikern nur noch Soph. Antig. 241. — *ποταμῶν* B. Vulg. *τῶν ποταμῶν.* — *ὥσπερ διενοήθησαν.* 60, 2. —

αὐτοὶ οἱ Ἀθηναῖοι), τὰς δ' ἄλλας καθ' ἡσυχίαν οὐδενὸς κωλύοντος ὡς ἑκάστην ποι ἐκπεπτωκυῖαν ἀναδησάμενοι ἐκόμιζον ἐς τὴν πόλιν.

75. Μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐδόκει τῷ Νικίᾳ καὶ τῷ Δημοσθένει ἱκανῶς παρεσκευάσθαι, καὶ ἡ ἀνάστασις ἤδη τοῦ στρατεύματος τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς ναυμαχίας ἐγίγνετο. 2 δεινὸν οὖν ἦν οὐ καθ' ἓν μόνον τῶν πραγμάτων, ὅτι τάς τε ναῦς ἀπολωλεκότες πάσας ἀπεχώρουν καὶ ἀντὶ μεγάλης ἐλπίδος καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ πόλις κινδυνεύοντες, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀπολείψει τοῦ στρατοπέδου ξυνέβαινε τῇ τε ὄψει ἑκάστῳ ἀλγεινὰ καὶ τῇ γνώμῃ αἰσθέσθαι. 3 τῶν τε γὰρ νεκρῶν ἀτάφων ὄντων ὁπότε τις ἴδοι τινὰ τῶν ἐπιτηδείων κείμενον, ἐς λύπην μετὰ φόβου καθίστατο, καὶ οἱ ζῶντες καταλειπόμενοι τραυματίαι τε καὶ ἀσθενεῖς πολὺ τῶν τεθνεώτων [τοῖς ζῶσι] λυπηρότεροι ἦσαν καὶ τῶν ἀπολωλότων ἀθλιώτεροι. 4 πρὸς γὰρ ἀντιβολίαν καὶ ὀλοφυρμὸν τραπόμενοι ἐς ἀπορίαν καθίστασαν, ἄγειν τε σφᾶς ἀξιοῦντες καὶ ἕνα ἕκαστον ἐπιβοώμενοι, εἴ τινά πού τις ἴδοι ἢ ἑταίρων ἢ οἰκείων, τῶν τε ξυσκήνων ἤδη ἀπιόντων ἐκκρεμαννύμενοι καὶ ἐπακολουθοῦντες ἐς ὅσον δύναιντο, εἴ τῳ δὲ προλίποι ἡ ῥώμη καὶ τὸ σῶμα, οὐκ ἄνευ ὀλίγων ἐπι-

ὡς ἑκάστην (zu 1, 3, 4). — ἐκόμιζον, sc. οἱ Συρακόσιοι.

75. 1. ἐδόκει παρεσκευάσθαι ohne ein bestimmtes Subj. zu 1, 7.

2. καθ' ἓν τῶν πραγμάτων, *in unum contracta rerum gestarum summa*, das Gesamtergebnis der Dinge, vertritt die Stelle des Subj. (vgl. zu 2, 39, 2). In ganz gleicher Weise gebraucht der Schriftsteller den Ausdruck nicht mehr; doch vgl. 2, 87, 7 und bei γίγνεσθαι 3, 10, 5. 11, 5. 8, 46, 2 (καθ' ἓν ἕκαστον 6, 15, 4. 7, 70, 6). Der Gen. τῶν πρ. scheint mir nicht anstöfsig. Auch die Korr. Sitzlers ἐκεῖνο ist entbehrlich.

3. ἀσθενεῖς, krank; zu 60, 2. — [τοῖς ζῶσι] der Hdd. ist falsch, aber kaum Glossem, da der Zusatz doch gar zu sonderbar wäre. Cl. ὁρῶσι schwach. Dem Sinne nach passen nur zwei Begriffe: 1) den Gesunden. Am ersten kommt man auf σῶς, dessen Dat. u. Gen. aber nirgends belegt ist; dann auf ἡβῶσι = Kräftigen. 2) den Abziehenden, Aufbrechenden. Daher hat v. Herw. ἀπιοῦσι vermutet, Naber ἐξιοῦσι; ich würde eher ὁρμῶσι (74, 1) erwarten.

4. ἀντιβολίαν, παράκλησιν. δέησιν. ἱκεσίαν (Schol.). — καθίστασαν, sc. τοὺς ἀπιόντας, ὁρμῶντας. — προλίποι intrans. cum dat. ungewöhnl. — ῥώμη, Geisteskraft. Kr. — Statt οὐκ ἄνευ ὀλίγων ἐπιθ. erwartet man das Gegenteil οὐκ ἄνευ πολλῶν oder συχνῶν. Madvig verm. ἀλόγων „*quales dolore dementes fundunt*“. So ist in B ὀλίγως statt ἀλόγως geschr. 8, 27, 2. — Kr. u. St. streichen ὀλίγων, letzterer als entstanden aus einem Glossem ὀλολυγῶν (2, 4, 1 Sing.). Cl. erklärt es „schwach, kaum hörbar“. Hude: ὠμῶν. Mir ist die Entstehung des Wortes, wenn es Einschiebsel sein soll, nicht klar. Sollte man nicht fassen: ἄνευ ἐπιθ. καὶ οἰμωγῆς u.

θειασμῶν καὶ οἰμωγῆς ὑπολειπόμενοι· ὥστε δάκρυσι πᾶν τὸ στράτευμα πλησθὲν καὶ ἀπορίᾳ τοιαύτῃ μὴ ῥᾳδίως ἀφορμᾶσθαι, καίπερ ἐκ πολεμίας τε καὶ μείζω ἢ κατὰ δάκρυα τὰ μὲν πεπονθότας ἤδη, τὰ δὲ περὶ τῶν ἐν ἀφανεῖ δεδιότας μὴ πά-
5 θωσι. κατήφειά τέ τις ἅμα καὶ κατάμεμψις σφῶν αὐτῶν πολλὴ ἦν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ πόλει ἐκπεπολιορκημένῃ ἐῴκεσαν ὑποφευγούσῃ, καὶ ταύτῃ οὐ σμικρᾷ· μυριάδες γὰρ τοῦ ξύμπαντος ὄχλου οὐκ ἐλάσσους τεσσάρων ἅμα ἐπορεύοντο. καὶ τούτων οἵ τε ἄλλοι ἔφερον πάντες ὅ τι τις ἐδύνατο ἕκαστος χρήσιμον, καὶ οἱ ὁπλῖται καὶ οἱ ἱππῆς παρὰ τὸ εἰωθὸς αὐτοὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν σιτία ὑπὸ τοῖς ὅπλοις, οἱ μὲν ἀπορίᾳ ἀκολούθων, οἱ δὲ ἀπιστίᾳ· ἀπηυτομολήκεσαν γὰρ πάλαι τε καὶ οἱ πλεῖστοι παραχρῆμα. ἔφερον δὲ οὐδὲ ταῦτα ἱκανά·
6 σῖτος γὰρ οὐκέτι ἦν τῷ στρατοπέδῳ. καὶ μὴν ἡ ἄλλη αἰκία καὶ ἡ ἰσομοιρία τῶν κακῶν, ἔχουσά τινα ὅμως τὸ μετὰ πολλῶν κούφισιν, οὐδ' ὣς ῥᾳδία ἐν τῷ παρόντι ἐδοξάζετο, ἄλλως τε καὶ ἀπὸ οἵας λαμπρότητος καὶ αὐχήματος τοῦ πρώτου ἐς
7 οἵαν τελευτὴν καὶ ταπεινότητα ἀφῖκτο. μέγιστον γὰρ δὴ τὸ

davon den Gen. abhängig *ὀλίγων* = nicht ohne Beschwörungen u. Jammer **weniger** näml. von den Abziehenden, soweit sie den Unglücklichen nahe standen? Übrigens bringt Bellermann Zeitschr. f. Gw. 1872 S. 608 u. 922 sehr merkwürdige Beispiele von Verwirrung der Negationen bei, unter denen Lessings „nicht ohne Mifsfallen" statt „nicht ohne Wohlgefallen" der überlieferten Lesart unsrer Stelle sehr nahe steht. — *ὑπολειπόμενοι*, zurückbleibend, B. Vulg. *ἀπολειπόμενοι*, indem sie verlassen wurden. — *μείζω ἢ κατά*; zu 2, 50, 1. — *τὰ δὲ δεδιότας*, Prolepsis, wie nachher § 7.

5. *οὐδὲν ἄλλο ἤ*, zu 3, 85, 4. — *οὐ σμικρᾷ*. Über die Form zu 4, 13, 4. — *ἔφερον πάντες* B. Vulg. *πάντες ἔφερον*. — *τὶς* — *ἕκαστος*, zu 6, 31, 4. — *ὑπὸ τοῖς ὅπλοις*, von Pluygers in *ἐπὶ τ. ὅπλ.* verändert. Im Laur. fehlt der Ausdruck. Die Änderung ist nicht notwendig. — *ἀκολούθων*, sonst *θεράποντες* genannt: 13, 2. 4, 16, 1. — *παραχρῆμα*, gegenwärtig, sc. *ἀπηυτομόλουν*.

6. *ἔχουσα* — *ὅμως*, **obgleich sie hat.** So wird oft *ὅμως* zum Partic. gesetzt, während es eigentl. zum Hauptsatze gehört. — *τὸ μετὰ πολλῶν* Objekt, *κούφισίν τινα*, prädikativ. Der Ausdruck *τὸ μ. π.* (der Schol. erklärt *ἰσομ.* als *τὸ μετὰ π. ἰσομοιρεῖν τῶν κακῶν*) ist als Tautologie zu *ἰσομοιρία* entbehrlich, oder — was Sitzler glaubt — *καὶ ἡ ἰσομοιρία τῶν κακῶν* ist durch Glossem in den Text gekommen. Die Stelle ist keinenfalls richtig überliefert. St. u. Müller nehmen mit v. Herw. nach *αἰκία* eine Lücke an, die etwa durch *οὐχ ἧσσον αὐτοὺς ἐλύπει* od. ä. auszufüllen wäre. Sitzler erklärt *ἄλλη* = im übrigen, in anderer Beziehung. Ein bestimmtes Vb. zu ergänzen, ist ebensowenig nötig als bei *τῷ παρ' ἐλπίδα* 4, 62, 3. — *ἀπὸ οἵας κτἑ.* Es schwebt vor: **wenn sie bedachten.** — *ἀφῖκτο* unpersönl. Vgl. zu 1, 7. St. hat

διάφορον τοῦτο Ἑλληνικῷ στρατεύματι ἐγένετο, οἷς ἀντὶ μὲν τοῦ ἄλλους δουλωσομένους ἥκειν αὐτοὺς τοῦτο μᾶλλον δεδιότας μὴ πάθωσι ξυνέβη ἀπιέναι, ἀντὶ δ' εὐχῆς τε καὶ παιάνων, μεθ' ὧν ἐξέπλεον, πάλιν τούτων τοῖς ἐναντίοις ἐπιφημίσμασιν ἀφορμᾶσθαι, πεζούς τε ἀντὶ ναυβατῶν πορευομένους καὶ ὁπλιτικῷ προσέχοντας μᾶλλον ἢ ναυτικῷ. ὅμως δὲ ὑπὸ μεγέθους τοῦ ἐπικρεμαμένου ἔτι κινδύνου πάντα ταῦτα αὐτοῖς οἰστὰ ἐφαίνετο.

76. Ὁρῶν δὲ ὁ Νικίας τὸ στράτευμα ἀθυμοῦν καὶ ἐν μεγάλῃ μεταβολῇ ὄν, ἐπιπαριὼν ὡς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐθάρσυνέ τε καὶ παρεμυθεῖτο, βοῇ τε χρώμενος ἔτι μᾶλλον ἑκάστοις καθ' οὓς γίγνοιτο ὑπὸ προθυμίας, καὶ βουλόμενος ὡς ἐπὶ πλεῖστον γεγωνίσκων ὠφελεῖν.

77. „Ἔτι καὶ ἐκ τῶν παρόντων, ὦ Ἀθηναῖοι καὶ ξύμμαχοι, ἐλπίδα χρὴ ἔχειν (ἤδη τινὲς καὶ ἐκ δεινοτέρων ἢ τοιῶνδε ἐσώθησαν) μηδὲ καταμέμφεσθαι ὑμᾶς ἄγαν αὐτοὺς μήτε ταῖς ξυμφοραῖς μήτε ταῖς παρὰ τὴν ἀξίαν νῦν κακοπαθείαις. κἀγώ τοι οὐδενὸς ὑμῶν οὔτε ῥώμῃ προφέρων (ἀλλ' 2 ὁρᾶτε δὴ ὡς διάκειμαι ὑπὸ τῆς νόσου) οὔτ' εὐτυχίᾳ δοκῶν που ὕστερός του εἶναι κατά τε τὸν ἴδιον βίον καὶ ἐς τἆλλα, νῦν ἐν τῷ αὐτῷ κινδύνῳ τοῖς φαυλοτάτοις αἰωροῦμαι· καίτοι πολλὰ μὲν ἐς θεοὺς νόμιμα δεδιῄτημαι, πολλὰ δὲ ἐς ἀνθρώπους δίκαια καὶ ἀνεπίφθονα. ἀνθ' ὧν ἡ μὲν ἐλπὶς ὅμως θρα- 3

nach Badhams Vorgang *ἀφίκατο* aufgenommen.

7. *Ἑλληνικῷ.* Die Codd. *τῷ Ἑλληνικῷ.* Den Art. erkannten nach dem Schol. schon alte Kritiker als unstatthaft. — *οἷς* nach *στράτευμα* = da ihnen. — *αὐτούς*, selbst. — *μεθ' ὧν ἐξέπλεον*, 6, 32. — *τούτων* hängt von *ἐναντίοις* ab. Die Stellung wie in *ταῦτα τοὺς ξυνδράσοντας* für *τοὺς ταῦτα ξυνδρ.*, zu 1, 18, 1. — *ναυβατῶν*, nicht *ναυτῶν ἢ ἐπιβατῶν*, wie der Schol. sagt, sondern beides zugleich.

76. *ὡς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων.* Vgl. *ὡς ἐκ τῶν δυνατῶν* 74, 1 u. a. — *βοῇ τε κτέ.* Über das Verhältnis der hier durch *τὲ* — *καί* verbundenen Gedanken zu 3, 15, 2. — *ἔτι μᾶλλον* mit Bezug auf 69, 2. — *βοῇ χρώμενος* mit *ἑκάστοις* zu verbinden wie *ἐπιβοῶν.* — *γεγωνίσκων* poetisch.

77. Die letzte Rede des Nikias. Wie schön prägt sich in ihr noch einmal der einfach grofse, fromme und wahrhaft humane Sinn des Mannes aus!

1. *ἔτι καὶ ἐκ τ. π.*, auch noch bei den gegenwärtigen Umständen, wie *ἔτι καὶ νῦν* 6, 40, 1 u. a. Statt *ἔτι* hat B *τί*, was dann zum vorigen Kap. gehören würde. Aber die Vulg. ist ausdrucksvoller. — *τοιῶνδε* hängt ebenfalls von *ἐκ* ab. — *καταμέμφεσθαι* B. Vulg. *καταμέμψασθαι.*

2. *ὑπὸ τῆς νόσου*, s. 15, 1. — *κατά τε* B. Vulg. ohne *τέ.*

3. *ἀνθ' ὧν* bezieht sich nur auf *ἡ ἐλπὶς κτέ.* Nikias begründet seine ungebeugte Hoffnung u. fügt

σεῖα τοῦ μέλλοντος, αἱ δὲ ξυμφοραὶ οὐ κατ' ἀξίαν δὴ φοβοῦσι. τάχα δ' ἂν καὶ λωφήσειαν· ἱκανὰ γὰρ τοῖς τε πολεμίοις ηὐτύχηται, καὶ εἴ τῳ θεῶν ἐπίφθονοι ἐστρατεύσαμεν, ἀποχρών-
4 *τως ἤδη τετιμωρήμεθα. ἦλθον γάρ που καὶ ἄλλοι τινὲς ἤδη ἐφ' ἑτέρους, καὶ ἀνθρώπεια δράσαντες ἀνεκτὰ ἔπαθον· καὶ ἡμᾶς εἰκὸς νῦν τά τε ἀπὸ τοῦ θείου ἐλπίζειν ἠπιώτερα ἕξειν (οἴκτου γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἀξιώτεροι ἤδη ἐσμὲν ἢ φθόνου), καὶ ὁρῶντες ὑμᾶς αὐτοὺς οἷοι ὁπλῖται ἅμα καὶ ὅσοι ξυντεταγμένοι χωρεῖτε μὴ καταπέπληχθε ἄγαν, λογίζεσθε δὲ ὅτι αὐτοί τε πόλις εὐθύς ἐστε ὅποι ἂν καθέζησθε, καὶ ἄλλη οὐδεμία ὑμᾶς τῶν ἐν Σικελίᾳ οὔτ' ἂν ἐπιόντας δέξαιτο ῥᾳδίως οὔτ' ἂν ἱδρυ-*
5 *θέντας που ἐξαναστήσειε. τὴν δὲ πορείαν ὥστ' ἀσφαλῆ καὶ εὔτακτον εἶναι αὐτοὶ φυλάξατε, μὴ ἄλλο τι ἡγησάμενος ἕκαστος ἢ ἐν ᾧ ἂν ἀναγκασθῇ χωρίῳ μάχεσθαι, τοῦτο καὶ πατρίδα*
6 *καὶ τεῖχος κρατήσας ἕξειν. σπουδὴ δὲ ὁμοίως καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν ἔσται τῆς ὁδοῦ· τὰ γὰρ ἐπιτήδεια βραχέα ἔχομεν, καὶ ἢν ἀντιλαβώμεθά του φιλίου χωρίου τῶν Σικελῶν (οὗτοι γὰρ ἡμῖν διὰ τὸ Συρακοσίων δέος ἔτι βέβαιοί εἰσιν), ἤδη νομίζετε ἐν τῷ ἐχυρῷ εἶναι. προπέπεμπται δ' ὡς αὐτοὺς καὶ ἀπαντᾶν*
7 *εἰρημένον καὶ σιτία ἄλλα κομίζειν. τό τε ξύμπαν γνῶτε, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, ἀναγκαῖόν τε ὂν ὑμῖν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς γίγνεσθαι, ὡς μὴ ὄντος χωρίου ἐγγὺς ὅποι ἂν μαλακισθέντες*

hinzu: die Unfälle schrecken (uns) über Gebühr, mehr, als sie dürften. Das ist eine allgemeine Beobachtung. Das Folgende bringt den weiteren Trost: *τάχα δ' ἂν* etc. Zu einer Änderung sehe ich keine Veranlassung. Die Zusammenziehung mit dem folg. Satz: *φοβοῦσαι τάχ' ἂν* schwächt die Worte sehr. — *ἐπίφθονοι*, eine Andeutung vom „Neide der Gottheit“, der bei Herodot eine so wichtige Rolle spielt.

4. *θείου* für *θεοῦ* von Krüg. verbessert, weil Thuk. *ὁ θεός* nur von einem bestimmten Gotte, z. B. dem Apollon, sagt. Hier liefse es sich nur durch Bezug auf *εἴ τῳ θεῶν* künstlich erklären. Auch das folg. *ἀπ' αὐτῶν*, i. e. *ἀπὸ τῶν θεῶν* pafst so besser. — *ὑμᾶς* Prolepsis (zu 1, 68, 1).

5. *ἡγησάμενος* partit. Apposition zu *φυλ.* — *ἂν ἀναγκασθῇ* mit B. Die Partikel konnte bei dem folg. *ἀν.* leicht ausfallen, selbst im Sprechen.

6. *ἔσται* im Sinne des Imperativs. — *διὰ* — *δέος*. Sie fürchteten die Rache der Syrakosier, von denen sie abgefallen waren: 6, 88, 3. 4. — *εἰρημένον* Acc. abs., indem befohlen worden ist (zu 1, 74, 1). Also *καὶ* — *καί*: sowohl — als auch. — *ἄλλα*, neue, mit Beziehung auf *τὰ γὰρ ἐπιτήδεια βραχέα ἔχομεν.* Die meisten Herausgeber nehmen Reiskes Korr. *ἅμα* auf. Auch wir gebrauchen „andere“ in dieser Bedeutung: er brachte andere Truppen u. ä.

7. *τό τε* B. Vulg. *τὸ δέ.* — *ἂν* gehört zu *σωθεῖτε*, und *μαλακισθέντες* ist hypothetisch, also =

σωθεῖτε, καὶ ἢν νῦν διαφύγητε τοὺς πολεμίους, οἵ τε ἄλλοι τευξόμενοι ὧν ἐπιθυμεῖτέ που ἐπιδεῖν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς πόλεως καίπερ πεπτωκυῖαν ἐπανορθώσοντες· ἄνδρες γὰρ πόλις, καὶ οὐ τείχη οὐδὲ νῆες ἀνδρῶν κεναί."

78. Ὁ μὲν Νικίας τοιάδε παρακελευόμενος ἅμα ἐπῄει τὸ στράτευμα καὶ εἴ πῃ ὁρῴη διεσπασμένον καὶ μὴ ἐν τάξει χωροῦν, ξυνάγων καὶ καθιστάς, καὶ ὁ Δημοσθένης οὐδὲν ἧσσον τοῖς καθ' ἑαυτὸν τοιαῦτά τε καὶ παραπλήσια λέγων. τὸ δὲ 2 ἐχώρει ἐν πλαισίῳ τεταγμένον, πρῶτον μὲν ἡγούμενον τὸ Νικίου, ἐφεπόμενον δὲ τὸ Δημοσθένους· τοὺς δὲ σκευοφόρους καὶ τὸν πλεῖστον ὄχλον ἐντὸς εἶχον οἱ ὁπλῖται. καὶ ἐπειδὴ 3 ἐγένοντο ἐπὶ τῇ διαβάσει τοῦ Ἀνάπου ποταμοῦ, ηὗρον ἐπ' αὐτῷ παρατεταγμένους τῶν Συρακοσίων καὶ ξυμμάχων, καὶ τρεψάμενοι αὐτοὺς καὶ κρατήσαντες τοῦ πόρου ἐχώρουν ἐς τὸ πρόσθεν· οἱ δὲ Συρακόσιοι παριππεύοντές τε προσέκειντο καὶ ἐσακοντίζοντες οἱ ψιλοί. καὶ ταύτῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ προελθόντες 4 σταδίους ὡς τεσσαράκοντα ηὐλίσαντο πρὸς λόφῳ τινὶ οἱ Ἀθηναῖοι· τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρῲ ἐπορεύοντο καὶ προῆλθον ὡς εἴκοσι σταδίους, καὶ κατέβησαν ἐς χωρίον ἄπεδόν τι καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύσαντο, βουλόμενοι ἔκ τε τῶν οἰκιῶν λαβεῖν τι ἐδώδιμον (ᾠκεῖτο γὰρ ὁ χῶρος) καὶ ὕδωρ μετὰ σφῶν αὐτῶν φέρεσθαι αὐτόθεν· ἐν γὰρ τῷ πρόσθεν ἐπὶ πολλὰ στάδια, ᾗ ἔμελλον ἰέναι, οὐκ ἄφθονον ἦν. οἱ δὲ Συρακόσιοι ἐν τούτῳ 5 προελθόντες τὴν δίοδον τὴν ἐν τῷ πρόσθεν ἀπετείχιζον· ἦν δὲ λόφος καρτερὸς καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ χαράδρα κρημνώδης, ἐκαλεῖτο δὲ Ἀκραῖον λέπας. τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι 6

εἰ μαλακισθεῖτε. — ὧν ist Neutr.: es umfafst Vaterland u. Angehörige. — ἄνδρες κτἑ. Ähnlich spricht Perikles 1, 143, 5. Überhaupt ist dies eine im ganzen Altertume gefeierte Sentenz; s. die reichhaltigen Nachweise in Poppos grofser Ausgabe. Vgl. πόλεις 82, 1.

78. 2. ἐν πλαισίῳ; zu 6, 67, 1.

3. ἐπειδή. Die Codd. ἐπειδή τε, unstatthaft, da ihm οἱ δὲ Συρακόσιοι nicht entsprechen kann: zu 1, 11, 1. — διαβάσει, die Brücke etwas oberhalb der Mündung des Flusses Kyane in den Anapos.

4. λόφῳ an der Strafse von Syrakus nach Floridia. — κατέβησαν erklärt Frz. Müller als „abbiegen (nach rechts)", da nach B. Lupus das Gelände allmählich hier ansteigt. Der Schriftsteller hat noch den λόφος im Sinne, von dem die Ath. wieder herabstiegen. — ἄπεδον, eben. — στάδια hat Thuk. nur hier; sonst als Mascul.

5. Ἀκραῖον λέπας etwa = Rauhenstein. Die Ath. zogen zunächst durch eine Thalschlucht (Cava di Culatrello) westlich von Syrakus, dann erst schlugen sie

προῇσαν, καὶ οἱ τῶν Συρακοσίων καὶ ξυμμάχων αὐτοὺς ἱππῆς καὶ ἀκοντισταὶ ὄντες πολλοὶ ἑκατέρωθεν ἐκώλυον καὶ ἐσηκόν-
7 *τιζόν τε καὶ παρίππευον. καὶ χρόνον μὲν πολὺν ἐμάχοντο οἱ Ἀθηναῖοι, ἔπειτα ἀνεχώρησαν πάλιν ἐς τὸ αὐτὸ στρατόπεδον· καὶ τὰ ἐπιτήδεια οὐκέτι ὁμοίως εἶχον. οὐ γὰρ ἔτι ἀποχωρεῖν οἷόν τ' ἦν ὑπὸ τῶν ἱππέων.*

79. *Πρῳ δὲ ἄραντες ἐπορεύοντο αὖθις καὶ ἐβιάσαντο πρὸς τὸν λόφον τὸν ἀποτετειχισμένον, καὶ ηὗρον πρὸ ἑαυτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀποτειχίσματος τὴν πεζὴν στρατιὰν παρατεταγμένην*
2 *οὐκ ἐπ' ὀλίγων ἀσπίδων· στενὸν γὰρ ἦν τὸ χωρίον. καὶ προσβαλόντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐτειχομάχουν καὶ βαλλόμενοι ὑπὸ πολλῶν ἀπὸ τοῦ λόφου ἐπάντους ὄντος (διικνοῦντο γὰρ ῥᾷον οἱ ἄνωθεν) καὶ οὐ δυνάμενοι βιάσασθαι ἀπεχώρουν πάλιν*
3 *καὶ ἀνεπαύοντο. ἔτυχον δὲ καὶ βρονταί τινες ἅμα γενόμεναι καὶ ὕδωρ, οἷα τοῦ ἔτους πρὸς μετόπωρον ἤδη ὄντος φιλεῖ γίγνεσθαι· ἀφ' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι μᾶλλον ἔτι ἠθύμουν καὶ ἐνόμιζον ἐπὶ τῷ σφετέρῳ ὀλέθρῳ καὶ ταῦτα πάντα γίγνεσθαι.*
4 *ἀναπαυομένων δὲ αὐτῶν ὁ Γύλιππος καὶ οἱ Συρακόσιοι πέμπουσι μέρος τι τῆς στρατιᾶς ἀποτειχιοῦντας αὖ ἐκ τοῦ ὄπισθεν αὐτοὺς ᾗ προεληλύθεσαν· ἀντιπέμψαντες δὲ κἀκεῖνοι*
5 *σφῶν αὐτῶν τινας διεκώλυσαν. καὶ μετὰ τοῦτο πάσῃ τῇ στρατιᾷ ἀναχωρήσαντες πρὸς τὸ πεδίον μᾶλλον οἱ Ἀθηναῖοι ηὐλίσαντο. τῇ δ' ὑστεραίᾳ προυχώρουν, καὶ οἱ Συρακόσιοι προσέβαλλόν τε πανταχῇ αὐτοῖς κύκλῳ καὶ πολλοὺς κατετραυμάτιζον, καὶ εἰ μὲν ἐπίοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπεχώρουν, εἰ δ' ἀναχωροῖεν, ἐπέκειντο, καὶ μάλιστα τοῖς ὑστάτοις προσπίπτοντες, εἴ πως κατὰ βραχὺ τρεψάμενοι πᾶν τὸ στράτευμα*

sich südwärts (Lupus) (vgl. 80, 1).

6. *αὐτούς*. Über die Stellung zu 1, 68, 1. — *ἑκατέρωθεν* B u. noch ein guter Cod. Vulg. *ἑκάτεροι*.

7. *ἀποχωρεῖν*, um näml. Lebensmittel zu holen.

79. 1. In den Hdd. *ἐλθεῖν*, von Valla nicht übersetzt, auch Kr. anstöfsig und mit Recht von den Neueren beseitigt, da das Verb *βιαζ.* sonst, v. forcierten Marsche gebraucht, nur mit der Präposition verbunden ist. Auch zu 69, 4 ist vom Schol. die Erklärung gegeben *μετὰ βίας ἐξελθεῖν*, ebenso wie 4, 48, 2. Nachher absolut wie 3, 20, 1. 4, 129, 4. 7, 67, 4. — *ἐπ' — ἀσπίδων*, die Tiefe der Stellung, durch *ἐπὶ — ἀσπίδας* bezeichnet 4, 93, 4. — *οὐκ ἐπὶ* vgl. 36, 3, auch 75, 4.

2. *ἀπεχώρουν* B. Vulg. *ἀνεχώρουν*, auch Suid. unter *ἐπάντους*, aber wohl aus dem folg. *ἀν* u. § 5 entstanden.

3. *οἷα κτέ.*, s. 6, 70, 1.

5. *μετὰ τοῦτο* B. Vulg. *μετὰ ταῦτα*. — *πρὸς — μᾶλλον*, um nicht in dem engen Tale im Rücken abgeschnitten zu werden. — *κατὰ*

φοβήσειαν. καὶ ἐπὶ πολὺ μὲν τοιούτῳ τρόπῳ ἀντεῖχον οἱ 6 Ἀθηναῖοι, ἔπειτα προελθόντες πέντε ἢ ἓξ σταδίους ἀνεπαύοντο ἐν τῷ πεδίῳ· ἀνεχώρησαν δὲ καὶ οἱ Συρακόσιοι ἀπ' αὐτῶν ἐς τὸ ἑαυτῶν στρατόπεδον.

80. Τῆς δὲ νυκτὸς τῷ Νικίᾳ καὶ Δημοσθένει ἐδόκει, ἐπειδὴ κακῶς σφίσι τὸ στράτευμα εἶχε τῶν τε ἐπιτηδείων πάντων ἀπορίᾳ ἤδη καὶ κατατετραυματισμένοι ἦσαν πολλοὶ ἐν πολλαῖς προσβολαῖς τῶν πολεμίων γεγενημέναις, πυρὰ καύσαντας ὡς πλεῖστα ἀνάγειν τὴν στρατιάν, μηκέτι τὴν αὐτὴν ὁδὸν ᾗ διενοήθησαν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἢ οἱ Συρακόσιοι ἐτήρουν, πρὸς τὴν θάλασσαν· ἦν δὲ ἡ ξύμπασα ὁδὸς 2 αὕτη οὐκ ἐπὶ Κατάνης τῷ στρατεύματι, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἕτερον μέρος τῆς Σικελίας τὸ πρὸς Καμάριναν καὶ Γέλαν καὶ τὰς ταύτῃ πόλεις καὶ Ἑλληνίδας καὶ βαρβάρους. καύσαντες οὖν 3 πυρὰ πολλὰ ἐχώρουν ἐν τῇ νυκτί. καὶ αὐτοῖς, οἷον φιλεῖ καὶ πᾶσι στρατοπέδοις, μάλιστα δὲ τοῖς μεγίστοις, φόβοι καὶ δείματα ἐγγίγνεσθαι, ἄλλως τε καὶ ἐν νυκτί τε καὶ διὰ πολεμίας καὶ ἀπὸ πολεμίων οὐ πολὺ ἀπεχόντων ἰοῦσιν, ἐμπίπτει ταραχή· καὶ τὸ μὲν Νικίου στράτευμα, ὥσπερ ἡγεῖτο, ξυνέμενέ 4 τε καὶ προύλαβε πολλῷ, τὸ δὲ Δημοσθένους, τὸ ἥμισυ μάλιστα καὶ πλέον, ἀπεσπάσθη τε καὶ ἀτακτότερον ἐχώρει. ἅμα 5 δὲ τῇ ἕῳ ἀφικνοῦνται ὅμως πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐσβάντες ἐς τὴν ὁδὸν τὴν Ἐλωρίνην καλουμένην ἐπορεύοντο, ὅπως,

βραχύ, je einen kleinen Teil. (Zu 4, 96, 4.) Vgl. damit Caes. de b. g. VI 34: „*non in summa exercitus tuenda .... sed in singulis militibus conservandis, quae tamen ex parte res ad salutem exercitus pertinebat.*"

6. *προελθόντες*, offenbar in einer andern, wohl in der entgegengesetzten Richtung, als sie eigentl. wollten.

80. 1. *καὶ κατατετρ. κτἑ.* Über die Satzfügung zu 1, 110, 2. — *καύσαντας* viele gute Hdd., auch B. Die übrigen mit der Vulg. *καύσαντες*, an sich ebenfalls zulässig (zu 2, 53, 4 u. 7, 74, 1).

2. *ἐπὶ Κατάνης*, in der Richtung nach Katane; nicht nordöstlich ging der jetzt projektierte Marsch, sondern südöstlich. Ans Meer zurückkehren mufsten sie deshalb, um den Eingang des südlich vom Anapos gelegenen Erineosthales (§ 6) zu gewinnen.

3. Statt *φόβοι καὶ δείματα ἐγγίγνεσθαι* würde man wegen *οἷον* nur ein allgemeines Prädikat, *γίγνεσθαι*, erwarten. Doch Ähnliches öfter; zu 2, 40, 3. — *ἰοῦσιν* ist in Beziehung auf *ἀπὸ — ἀπεχόντων* soviel als *ἀπιοῦσιν*, das aber wegen der vorangehenden Bestimmungen nicht gewählt werden konnte. Mehrere wollen *ἀπὸ* streichen.

4. *πολλῷ*, um vieles. Wodurch ist der Dativ des Mafses veranlafst? — *καὶ πλέον* B. Vulg. *καὶ τὸ πλέον.* Über das steigernde *καί* zu 48, 4.

ἐπειδὴ γένοιντο ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ Κακυπάρει, παρὰ τὸν ποταμὸν ἴοιεν ἄνω διὰ μεσογείας· ἤλπιζον γὰρ καὶ τοὺς Σικε-
6 λοὺς ταύτῃ οὓς μετέπεμψαν ἀπαντήσεσθαι. ἐπειδὴ δ' ἐγένοντο ἐπὶ τῷ ποταμῷ, ηὗρον καὶ ἐνταῦθα φυλακήν τινα τῶν Συρακοσίων ἀποτειχίζουσάν τε καὶ ἀποσταυροῦσαν τὸν πόρον. καὶ βιασάμενοι αὐτὴν διέβησάν τε τὸν ποταμὸν καὶ ἐχώρουν αὖθις πρὸς ἄλλον ποταμόν, τὸν Ἐρινεόν· ταύτῃ γὰρ οἱ ἡγεμόνες ἐκέλευον.

81. Ἐν τούτῳ δ' οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, ὡς ἥ τε ἡμέρα ἐγένετο καὶ ἔγνωσαν τοὺς Ἀθηναίους ἀπεληλυθότας, ἐν αἰτίᾳ τε οἱ πολλοὶ τὸν Γύλιππον εἶχον ἑκόντα ἀφεῖναι τοὺς Ἀθηναίους, καὶ κατὰ τάχος διώκοντες, ᾗ οὐ χαλεπῶς ᾐσθά-
2 νοντο κεχωρηκότας, καταλαμβάνουσι περὶ ἀρίστου ὥραν. καὶ ὡς προσέμιξαν τοῖς μετὰ τοῦ Δημοσθένους, ὑστέροις τε οὖσι καὶ σχολαίτερον καὶ ἀτακτότερον χωροῦσιν, ὡς τῆς νυκτὸς τότε ξυνεταράχθησαν, εὐθὺς προσπεσόντες ἐμάχοντο, καὶ οἱ ἱππῆς τῶν Συρακοσίων ἐκυκλοῦντό τε ῥᾷον αὐτούς, δίχα δὴ
3 ὄντας, καὶ ξυνῆγον ἐς ταὐτό. τὸ δὲ Νικίου στράτευμα ἀπεῖχεν ἐν τῷ πρόσθεν καὶ πεντήκοντα σταδίους· θᾶσσον γὰρ ὁ Νικίας ἦγε, νομίζων οὐ τὸ ὑπομένειν ἐν τῷ τοιούτῳ ἑκόντας εἶναι καὶ μάχεσθαι σωτηρίαν, ἀλλὰ τὸ ὡς τάχιστα ὑποχωρεῖν,
4 τοσαῦτα μαχομένους ὅσα ἀναγκάζονται. ὁ δὲ Δημοσθένης ἐτύγχανέ τε τὰ πλείω ἐν πόνῳ ξυνεχεστέρῳ ὢν διὰ τὸ ὑστέρῳ ἀναχωροῦντι αὐτῷ πρώτῳ ἐπικεῖσθαι τοὺς πολεμίους, καὶ τότε γνοὺς τοὺς Συρακοσίους διώκοντας οὐ προυχώρει μᾶλλον ἢ ἐς μάχην ξυνετάσσετο, ἕως ἐνδιατρίβων κυκλοῦταί τε ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐν πολλῷ θορύβῳ αὐτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ [Ἀθηναῖοι] ἦσαν· ἀνειληθέντες γὰρ ἔς τι χωρίον ᾧ κύκλῳ

5. *μετέπεμψαν.* B hat das gewöhnlichere Med. Zu 1, 112, 3.

6. *τέ* nach *ἀποτειχ.* hat nur B. — *διέβησαν.* Es mufste also gleich bei der Änderung des ursprüngl. Planes (§ 1) beschlossen sein, nicht das Thal des Kakyparis (j. Torrente Cassibili), sondern das des Erineos (j. Cavallata) aufwärts zu ziehn; denn sonst hätte ihnen ja nach der Überwältigung des syrakusanischen Detachements das erstere offen gestanden.

81. 2. *τότε.* 80, 4. — *δίχα*, getrennt von den Truppen des Nikias. So schon der Schol. richtig. — *ξυνῆγον*, drängten zusammen.

3. *καὶ πεντ.*, schon fünfzig. B setzt vor *καὶ* zu: *ἑκατὸν* offenbar durch *καὶ* verleitet. — *θᾶσσον γάρ.* Die Hdd. *θᾶσσόν τε γάρ* (zu 6, 17, 6). Cl. u. a. behalten *τε* u. lassen demselben *δὲ* vor *Δημοσθένης* entsprechen (vgl. 3, 52, 2. 5, 9, 9. 8, 16, 3). — *ἑκόντας εἶναι.* (Zu 1, 21, 1.)

4. [*Ἀθηναῖοι*] von Kr. u. St. beseitigt, „da es nicht blofs Ath.

μὲν τειχίον περιῆν, ὁδὸς δὲ ἔνθεν τε καὶ ἔνθεν, ἐλάας δὲ οὐκ ὀλίγας εἶχεν, ἐβάλλοντο περισταδόν. τοιαύταις δὲ προσβολαῖς 5 *καὶ οὐ ξυσταδὸν μάχαις οἱ Συρακόσιοι εἰκότως ἐχρῶντο· τὸ γὰρ ἀποκινδυνεύειν πρὸς ἀνθρώπους ἀπονενοημένους οὐ πρὸς ἐκείνων μᾶλλον ἦν ἔτι ἢ πρὸς τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἅμα φειδώ τέ τις ἐγίγνετο ἐπ' εὐπραγίᾳ ἤδη σαφεῖ μὴ προαναλωθῆναί τῳ, καὶ ἐνόμιζον καὶ ὣς ταύτῃ τῇ ἰδέᾳ καταδαμασάμενοι λήψεσθαι αὐτούς.*

82. *Ἐπειδὴ δ' οὖν δι' ἡμέρας βάλλοντες πανταχόθεν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ξυμμάχους ἑώρων ἤδη τεταλαιπωρημένους τοῖς τε τραύμασι καὶ τῇ ἄλλῃ κακώσει, κήρυγμα ποιοῦνται Γύλιππος καὶ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι πρῶτον μέν, τῶν νησιωτῶν εἴ τις βούλεται ἐπ' ἐλευθερίᾳ ὡς σφᾶς ἀπιέναι· καὶ ἀπεχώρησάν τινες πόλεις οὐ πολλαί. ἔπειτα δ' ὕστερον καὶ πρὸς τοὺς* 2 *ἄλλους ἅπαντας τοὺς μετὰ Δημοσθένους ὁμολογία γίγνεται ὥστε ὅπλα τε παραδοῦναι καὶ μὴ ἀποθανεῖν μηδένα μήτε βιαίως μήτε δεσμοῖς μήτε τῆς ἀναγκαιοτάτης ἐνδείᾳ διαίτης. καὶ παρέδοσαν οἱ πάντες σφᾶς αὐτοὺς ἑξακισχίλιοι, καὶ τὸ* 3 *ἀργύριον ὃ εἶχον ἅπαν κατέθεσαν ἐσβαλόντες ἐς ἀσπίδας ὑπτίας, καὶ ἐνέπλησαν ἀσπίδας τέσσαρας. καὶ τούτους μὲν εὐθὺς ἀπεκόμιζον ἐς τὴν πόλιν· Νικίας δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν Ἐρινεόν, καὶ διαβὰς πρὸς μετέωρόν τι καθῖσε τὴν στρατιάν.*

83. *Οἱ δὲ Συρακόσιοι τῇ ὑστεραίᾳ καταλαβόντες αὐτὸν ἔλεγον ὅτι οἱ μετὰ Δημοσθένους παραδεδώκοιεν σφᾶς αὐτούς, κελεύοντες κἀκεῖνον τὸ αὐτὸ δρᾶν· ὁ δ' ἀπιστῶν σπένδεται ἱππέα πέμψαι σκεψόμενον. ὡς δ' οἰχόμενος ἀπήγγειλε πάλιν* 2

waren". — *ἔνθεν τε κ. ἔ.*, zu beiden Seiten. Aus *περιῆν* ist hier bloſs *ἦν* zu denken. — *ἐλάας δὲ κτἑ.* Ergänze davor *ὅ*. Über die Anknüpfung zu 1, 106, 1. Nach Plut. Nik. 27 hieſs dieser Ort *ἡ Πολυζήλειος αὐλή*, vielleicht nach Polyzelos, dem Bruder Gelons, genannt. Philistos (s. auch Paus. 1, 29, 12) berichtet, daſs Demosthenes durch Selbstmord sich hier dem Lose der Gefangenschaft zu entziehen versuchte.

5. *ξυσταδὸν μάχαις* gehört zusammen (zu 1, 30, 4). — *τῳ* verb. mit *φειδώ τις ἐγίγν.*, mancher schonte sich etwas. — *ἰδέᾳ*, Kampfart. — *καταδαμασάμενοι* poet. Wort.

82. 1. *δ' οὖν* statt *γοῦν* korr. v. Dobree, da nach der Abschweifung die Erzählung wieder aufgenommen wird. — *εἰ*, ob. — *ἐπ' ἐλευθερίᾳ*, unter der Bedingung, daſs sie ihre Freiheit behalten sollten. — *πόλεις* vgl. 77, 7.

83. 1. *ἔλεγον.* Zu 1, 26, 1.

2. Auf diese Verhandlung bezieht sich wohl die Erzählung von einer Kriegslist des Nik. bei Polyän 1,39. —

παραδεδωκότας, ἐπικηρυκεύεται Γυλίππῳ καὶ Συρακοσίοις εἶναι ἑτοῖμος ὑπὲρ Ἀθηναίων ξυμβῆναι ὅσα ἀνήλωσαν χρήματα Συρακόσιοι ἐς τὸν πόλεμον, ταῦτα ἀποδοῦναι, ὥστε τὴν μετ' αὐτοῦ στρατιὰν ἀφεῖναι αὐτούς· μέχρι δ' οὗ ἂν τὰ χρήματα ἀποδοθῇ, ἄνδρας δώσειν Ἀθηναίων ὁμήρους, ἕνα κατὰ τάλαντον. οἱ δὲ Συρακόσιοι καὶ Γύλιππος οὐ προσεδέχοντο τοὺς λόγους, ἀλλὰ προσπεσόντες καὶ περιστάντες πανταχόθεν ἔβαλλον καὶ
3 τούτους μέχρι ὀψέ. εἶχον δὲ καὶ οὗτοι πονήρως σίτου τε καὶ
4 τῶν ἐπιτηδείων ἀπορίᾳ. ὅμως δὲ τῆς νυκτὸς φυλάξαντες τὸ ἡσυχάζον ἔμελλον πορεύεσθαι. καὶ ἀναλαμβάνουσί τε τὰ ὅπλα,
5 καὶ οἱ Συρακόσιοι αἰσθάνονται καὶ ἐπαιάνισαν. γνόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι οὐ λανθάνουσι, κατέθεντο πάλιν πλὴν τριακοσίων μάλιστα ἀνδρῶν· οὗτοι δὲ διὰ τῶν φυλάκων βιασάμενοι ἐχώρουν τῆς νυκτὸς ᾗ ἐδύναντο.

84. Νικίας δὲ ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο ἦγε τὴν στρατιάν· οἱ δὲ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι προσέκειντο τὸν αὐτὸν τρό-
2 πον πανταχόθεν βάλλοντές τε καὶ κατακοντίζοντες. καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἠπείγοντο πρὸς τὸν Ἀσσίναρον ποταμόν, ἅμα μὲν βιαζόμενοι ὑπὸ τῆς πανταχόθεν προσβολῆς ἱππέων τε πολλῶν καὶ τοῦ ἄλλου ὄχλου, οἰόμενοι ῥᾷόν τι σφίσιν ἔσεσθαι, ἢν διαβῶσι τὸν ποταμόν, ἅμα δὲ ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίας καὶ τοῦ
3 πιεῖν ἐπιθυμίᾳ. ὡς δὲ γίγνονται ἐπ' αὐτῷ, ἐσπίπτουσιν οὐδενὶ κόσμῳ ἔτι, ἀλλὰ πᾶς τέ τις διαβῆναι αὐτὸς πρῶτος βουλόμενος καὶ οἱ πολέμιοι ἐπικείμενοι χαλεπὴν ἤδη τὴν διάβασιν ἐποίουν· ἀθρόοι γὰρ ἀναγκαζόμενοι χωρεῖν ἐπέπιπτόν τε ἀλλήλοις καὶ κατεπάτουν, περί τε τοῖς δορατίοις καὶ σκεύεσιν

εἶναι ἑτοῖμος vielleicht zu streichen, wie auch Kr. zu 8, 80, 3 vorschlägt.

4. *σίτου τε καὶ τῶν ἐ.*, Verbindung des Teiles u. des Ganzen (zu 1, 80, 3). — *τῆς νυκτ. τὸ ἡσ.*, die Stille der Nacht (zu 1, 36, 1).

84. 1. *ἡμέρα*. Es war der achte Tag seit dem Aufbruch des Heeres. Aus den ausdrücklichen Angaben des Thuk. läfst sich dies leicht nachrechnen. Auch berichtet ebenso Plut. Nik. 27.

2. *Ἀσσίναρον* j. Fiume Falconara od. di Noto. — *ὑπὸ τῆς ταλαιπ.* kann dem Partic. *βιαζόμενοι* parallel stehn, desgl. der Dat. *ἀπορίᾳ*. Zu 1, 80, 1. Doch ist es vielleicht wegen der Präpos. *ὑπό* angemessener, auch bei *ἅμα δέ* wieder *βιαζόμενοι* zu denken. St. stellt *ἅμα δὲ ὑπὸ τῆς ταλ.* nach *ὄχλον*.

3. *περὶ τοῖς δορατίοις*, von den Spiefsen durchbohrt. Vergl. Soph. Aj. 828 *πεπτῶτα τῷδε περὶ νεορράντῳ ξίφει.* Auch *σκεύεσι* hängt zwar von *περί* ab, scheint aber nur zu bedeuten, „an den Gerätschaften hängen bleibend", was nachher genauer durch *ἐμπαλασσόμενοι*, sich darein verwickelnd, ausgedrückt wird. —

οἱ μὲν εὐθὺς διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐμπαλασσόμενοι κατέρρεον. ἐς τὰ ἐπὶ θάτερά τε τοῦ ποταμοῦ παραστάντες οἱ Συρακόσιοι 4 (ἦν δὲ κρημνῶδες) ἔβαλλον ἄνωθεν τοὺς Ἀθηναίους, πίνοντάς τε τοὺς πολλοὺς ἀσμένους καὶ ἐν κοίλῳ ὄντι τῷ ποταμῷ ἐν σφίσιν αὐτοῖς ταρασσομένους. οἵ τε Πελοποννήσιοι ἐπικατα- 5 βάντες τοὺς ἐν τῷ ποταμῷ μάλιστα ἔσφαζον. καὶ τὸ ὕδωρ εὐθὺς διέφθαρτο, ἀλλ' οὐδὲν ἧσσον ἐπίνετό τε ὁμοῦ τῷ πηλῷ ᾑματωμένον καὶ περιμάχητον ἦν τοῖς πολλοῖς.

85. Τέλος δὲ νεκρῶν τε πολλῶν ἐπ' ἀλλήλοις ἤδη κειμένων ἐν τῷ ποταμῷ καὶ διεφθαρμένου τοῦ στρατεύματος τοῦ μὲν κατὰ τὸν ποταμόν, τοῦ δὲ καί, εἴ τι διαφύγοι, ὑπὸ τῶν ἱππέων, Νικίας Γυλίππῳ ἑαυτὸν παραδίδωσι, πιστεύσας μᾶλλον αὐτῷ ἢ τοῖς Συρακοσίοις· καὶ ἑαυτῷ μὲν χρῆσθαι ἐκέλευεν ἐκεῖνόν τε καὶ Λακεδαιμονίους ὅ τι βούλονται, τοὺς δὲ ἄλλους στρατιώτας παύσασθαι φονεύοντας. καὶ ὁ Γύλιπ- 2 πος μετὰ τοῦτο ζωγρεῖν ἤδη ἐκέλευε· καὶ τούς τε λοιπούς, ὅσους μὴ ἀπεκρύψαντο (πολλοὶ δὲ οὗτοι ἐγένοντο), ξυνεκόμισαν ζῶντας, καὶ ἐπὶ τοὺς τριακοσίους, οἳ τὴν φυλακὴν διεξῆλθον τῆς νυκτός, πέμψαντες τοὺς διωξομένους ξυνέλαβον. τὸ μὲν οὖν ἀθροισθὲν τοῦ στρατεύματος ἐς τὸ κοινὸν οὐ 3 πολὺ ἐγένετο, τὸ δὲ διακλαπὲν πολύ, καὶ διεπλήσθη πᾶσα Σικελία αὐτῶν, ἅτε οὐκ ἀπὸ ξυμβάσεως ὥσπερ τῶν μετὰ Δημοσθένους ληφθέντων. μέρος δέ τι οὐκ ὀλίγον καὶ ἀπέ- 4 θανε· πλεῖστος γὰρ δὴ φόνος οὗτος καὶ οὐδενὸς ἐλάσσων τῶν ἐν τῷ Σικελικῷ πολέμῳ τούτῳ ἐγένετο. καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις προσβολαῖς ταῖς κατὰ τὴν πορείαν συχναῖς γενομέναις οὐκ

κατέρρεον, wurden stromabwärts getrieben.

4. κρημνῶδες. Über das Neutr. zu 1, 63, 2. — κοίλῳ von einem Flusse mit hohen, steilen Ufern, die sich gleichsam über ihn wölben.

5. ἐπικαταβάντες. Zu 4, 11, 1. — ἐπίνετο κτέ. Vgl. die im heifsen Kampfe Blut trinkenden Helden des Nibelungenliedes.

85. 1. πιστεύσας μᾶλλον. 86, 4.

2. ἀπεκρύψαντο, sc. οἱ Συρακόσιοι. Sie versteckten dieselben, um sie als ihr Eigentum, als Sklaven zu behalten. — τοὺς τριακοσίους. 83, 5. — τοὺς διωξομένους. Über den Art. zu 2, 51, 5.

3. οὐ πολύ, nur etwa 1000; denn die Gesamtzahl der Gefangenen betrug ungefähr 7000 (87, 4), davon aber hatten der Abteilung des Demosthenes angehört 6000 (82, 3). Im Verhältnis zu dem Bestande des von Syrakus abmarschierenden Heeres ist die Zahl der Gefangenen auffallend klein; die Märsche, Kämpfe, Verstecke und Entweichungen hatten demnach fast $^5/_6$ weggenommen.

4. Σικελικῷ wollen einige streichen, weil sonst der Satz zu wenig

ὀλίγοι ἐτεθνήκεσαν. πολλοὶ δὲ ὅμως καὶ διέφυγον, οἱ μὲν καὶ παραυτίκα, οἱ δὲ καὶ δουλεύσαντες καὶ διαδιδράσκοντες ὕστερον· τούτοις δ' ἦν ἀναχώρησις ἐς Κατάνην.

86. *Ξυναθροισθέντες δὲ οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, τῶν τε αἰχμαλώτων ὅσους ἐδύναντο πλείστους καὶ τὰ σκῦλα* 2 *ἀναλαβόντες, ἀνεχώρησαν ἐς τὴν πόλιν. καὶ τοὺς μὲν ἄλλους Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων ὁπόσους ἔλαβον κατεβίβασαν ἐς τὰς λιθοτομίας, ἀσφαλεστάτην εἶναι νομίσαντες τήρησιν, Νικίαν δὲ καὶ Δημοσθένη ἄκοντος τοῦ Γυλίππου ἀπέσφαξαν. ὁ γὰρ Γύλιππος καλὸν τὸ ἀγώνισμα ἐνόμιζέν οἱ εἶναι ἐπὶ τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς ἀντιστρατήγους κομίσαι Λακεδαιμονίοις.* 3 *ξυνέβαινε δὲ τὸν μὲν πολεμιώτατον αὐτοῖς εἶναι, Δημοσθένη, διὰ τὰ ἐν τῇ νήσῳ καὶ Πύλῳ, τὸν δὲ διὰ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδειότατον· τοὺς γὰρ ἐκ τῆς νήσου ἄνδρας τῶν Λακεδαιμονίων ὁ Νικίας προυθυμήθη, σπονδὰς πείσας τοὺς Ἀθη-* 4 *ναίους ποιήσασθαι, ὥστε ἀφεθῆναι. ἀνθ' ὧν οἵ τε Λακεδαιμόνιοι ἦσαν αὐτῷ προσφιλεῖς κἀκεῖνος οὐχ ἥκιστα διὰ τοῦτο πιστεύσας ἑαυτὸν τῷ Γυλίππῳ παρέδωκεν. ἀλλὰ τῶν Συρακοσίων τινές, ὡς ἐλέγετο, οἱ μὲν δείσαντες, ὅτι πρὸς αὐτὸν ἐκεκοινολόγηντο, μὴ βασανιζόμενος διὰ τὸ τοιοῦτο ταραχὴν σφίσιν ἐν εὐπραγίᾳ ποιήσῃ, ἄλλοι δέ, καὶ οὐχ ἥκιστα οἱ Κορίνθιοι, μὴ χρήμασι δὴ πείσας τινάς, ὅτι πλούσιος ἦν, ἀποδρᾷ*

sagen würde. Ich halte hier die engere Vergleichung für hinreichend, wogegen 87, 5 die weitere ganz am Platze ist. — *οἱ μὲν καὶ παραυτίκα*, wie z. B. der Reiterbefehlshaber Kallistratos, der Sohn des Empedos, welcher nach Paus. 7, 16 sich mit seinen Reitern nach Katana durchschlug, dann auf demselben Weg nach Syrakus umkehrte u. nachdem er von den Plünderern des athenischen Lagers fünf getötet hatte, selbst den Tod fand. Auch Polystratos (Lys. Polystr. 24) war unter den Entkommenen.

86. 2. *τὰς λιθοτομίας.* Gut beschrieben von Cic. Verr. 5, 27. — *τήρησιν* ohne Art. als Teil des Prädik.: dies sei die sicherste Bewachung; s. 42, 4. St. setzt nach dem Sup. *ταύτην* hinzu. — *τοῦ Γυλίππου* B. Vulg. ohne *τοῦ*. — *ἀγώνισμα*, Ruhm; s. 3, 82, 7. 8, 17, 2. — Vgl. hierzu Plut. Nik. 28, welcher berichtet, der Tag der Vernichtung des Heeres sei zu einem nationalen Festtag (*Ἀσιναρία*) erhoben worden; *ἡμέρα δ' ἦν τετρὰς φθίνοντος τοῦ Καρνείου μηνός, ὃν Ἀθηναῖοι Μεταγειτνιῶνα προσαγορεύουσιν.* Gylippos vermochte nicht die Feldherrn zu retten. Timaios berichtete, auf den Rat des Hermokrates hätten sich beide selbst den Tod gegeben.

3. *Δημοσθένη.* Über diese Art u. Stellung der Appos. zu 2, 29, 3. 6, 57, 4. — *τοὺς — ἄνδρας* ist Subj. zu *ἀφεθῆναι.* — *σπονδάς.* 5, 16.

4. *διὰ τοῦτο* setzt nur B hinzu. — *ἐκεκοινολόγηντο.* 48, 2. — *ἐν εὐπραγίᾳ*, in ihrem Glücke. — *πλούσιος ἦν.* Sein Vermögen wurde auf 100 Talente geschätzt. Lys. 19, 47. Böckh St. 1 S. 628 f. 2 A. — *ἀποδρᾷ κτέ.* Ähnliches Motiv 2, 67, 4.

καὶ αὖθις σφίσι νεώτερόν τι ἀπ' αὐτοῦ γένηται, πείσαντες τοὺς ξυμμάχους ἀπέκτειναν αὐτόν. καὶ ὁ μὲν τοιαύτῃ ἢ ὅτι 5 *ἐγγύτατα τούτων αἰτίᾳ ἐτεθνήκει, ἥκιστα δὴ ἄξιος ὢν τῶν γε ἐπ' ἐμοῦ Ἑλλήνων ἐς τοῦτο δυστυχίας ἀφικέσθαι διὰ τὴν πᾶσαν ἐς ἀρετὴν νενομισμένην ἐπιτήδευσιν.*

87. *Τοὺς δ' ἐν ταῖς λιθοτομίαις οἱ Συρακόσιοι χαλεπῶς τοὺς πρώτους χρόνους μετεχείρισαν. ἐν γὰρ κοίλῳ χωρίῳ ὄντας καὶ ὀλίγῳ πολλοὺς οἵ τε ἥλιοι τὸ πρῶτον καὶ πνῖγος ἔτι ἐλύπει διὰ τὸ ἀστέγαστον, καὶ αἱ νύκτες ἐπιγιγνόμεναι τοὐναντίον μετοπωριναὶ καὶ ψυχραὶ τῇ μεταβολῇ ἐς ἀσθένειαν ἐνεωτέριζον, πάντα τε ποιούντων αὐτῶν διὰ στενοχωρίαν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ προσέτι τῶν νεκρῶν ὁμοῦ ἐπ' ἀλλήλοις ξυννε-* 2 *νημένων, οἳ ἔκ τε τῶν τραυμάτων καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν καὶ τὸ τοιοῦτον ἀπέθνησκον, καὶ ὀσμαὶ ἦσαν οὐκ ἀνεκτοί, καὶ λιμῷ ἅμα καὶ δίψῃ ἐπιέζοντο· ἐδίδοσαν γὰρ αὐτῶν ἑκάστῳ ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας κοτύλην ὕδατος καὶ δύο κοτύλας σίτου. ἄλλα τε ὅσα εἰκὸς ἐν τοιούτῳ χωρίῳ ἐμπεπτωκότας κακοπαθῆσαι, οὐδὲν ὅ τι οὐκ ἐπεγένετο αὐτοῖς. καὶ ἡμέρας μὲν ἑβδομή-* 3 *κοντά τινας οὕτω διῃτήθησαν ἀθρόοι· ἔπειτα πλὴν Ἀθηναίων καὶ εἴ τινες Σικελιωτῶν ἢ Ἰταλιωτῶν ξυνεστράτευσαν, τοὺς ἄλλους ἀπέδοντο. ἐλήφθησαν δὲ οἱ ξύμπαντες, ἀκριβείᾳ μὲν* 4

5. *ὅτι ἐγγύτατα τ. αἰτίᾳ*, Verbindung von Adverb. u. Subst zu 1, 30, 4. — *ἥκιστα δὴ κτἑ.*, eine der wenigen Stellen, wo die warme Teilnahme des Schriftstellers sich in einem Ausdrucke ehrender Anerkennung äufsert. Vgl. das Urteil über Perikles 2, 65, über Antiphon 8, 68. — *διὰ* — *ἐπιτήδευσιν* wird wohl am besten so verstanden: *διότι ἡ πᾶσα ἐπιτήδευσις (αὐτοῦ) ἐς ἀρετὴν νενομισμένη ἦν* (der Gewissenhaftigkeit gemäfs eingerichtet, nach den Grundsätzen der edlen Gesinnung, Pflichttreue geregelt).

87. 1. *μετεχείρισαν.* Über das Aktiv zu 1, 112, 3. — *ἀστέγαστον*, Obdachlosigkeit. Ein seltenes Wort. — *τῇ μεταβολῇ*, durch den Wechsel der Temperatur. — *ἐς ἀσθένειαν ἐνεωτέριζον* eine seltene Verbindung, deren Bedeutung jedoch klar ist; *ἐς* gibt den Erfolg, das Resultat an. Vgl. *ἐξηλέγχθη ἐς τὸ ἀληθές* 3, 64, 4. *ξυντεμόντες ἐς ἔλασσον* 7, 36, 2. *ἐς εὐτέλειαν σωφρονίσαι* 8, 1, 3 (vgl. 8, 86, 6).

2. *πάντα ποιούντων* Euphemismus. Ähnl. 4, 97, 3. — *ἀνεκτοί* als Femin. findet sich auch sonst zuweilen. Ebenso *ἐσβατόν* 2, 41, 4. — *ἐπὶ ὀκτὼ μ.*, acht Monate lang täglich. — *κοτύλην*, den vierten Teil einer Chönix, etwas über $^1/_4$ Quart. Wie dürftig diese Portionen waren, zeigt eine Vergleichung mit dem, was die Gefangenen auf Sphakteria erhielten: 4, 16, 1. — *ἐν* — *ἐμπεπτωκότας*. Zu 1, 87, 6.

3. *ἑβδομήκοντά τινας.* Zu 34, 5. — *πλὴν Ἀθ. κτἑ.* Diese wurden dann jedenfalls nach Verlauf der § 2 erwähnten acht Monate verkauft.

4. *ἀκριβείᾳ* — *δέ* tritt gewissermafsen parenthetisch zwischen die Konstr. Ganz so im Deutschen:

5 χαλεπὸν ἐξειπεῖν, ὅμως δὲ οὐκ ἐλάσσους ἑπτακισχιλίων. ξυνέβη τε ἔργον τοῦτο τῶν κατὰ τὸν πόλεμον τόνδε μέγιστον γενέσθαι, δοκεῖν δ' ἔμοιγε καὶ ὧν ἀκοῇ Ἑλληνικῶν ἴσμεν, καὶ τοῖς τε κρατήσασι λαμπρότατον καὶ τοῖς διαφθαρεῖσι δυστυχέστατον·
6 κατὰ πάντα γὰρ πάντως νικηθέντες καὶ οὐδὲν ὀλίγον ἐς οὐδὲν κακοπαθήσαντες, πανωλεθρίᾳ δὴ τὸ λεγόμενον καὶ πεζὸς καὶ νῆες καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐκ ἀπώλετο, καὶ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν ἐπ' οἴκου ἀπενόστησαν. ταῦτα μὲν τὰ περὶ Σικελίαν γενόμενα.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΞΥΓΓΡΑΦΗΣ Η.

Ἐς δὲ τὰς Ἀθήνας ἐπειδὴ ἠγγέλθη, ἐπὶ πολὺ μὲν ἠπίστουν καὶ τοῖς πάνυ τῶν στρατιωτῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἔργου διαπεφευγόσι καὶ σαφῶς ἀγγέλλουσι, μὴ οὕτω γε ἄγαν πανσυδὶ διεφθάρθαι· ἐπειδὴ δὲ ἔγνωσαν, χαλεποὶ μὲν ἦσαν τοῖς ξυμπροθυμηθεῖσι τῶν ῥητόρων τὸν ἔκπλουν, ὥσπερ οὐκ αὐτοὶ ψηφισάμενοι, ὠργίζοντο δὲ καὶ τοῖς χρησμολόγοις τε καὶ μάντεσι καὶ ὁπόσοι τι τότε αὐτοὺς θειάσαντες ἐπήλπισαν ὡς
2 λήψονται Σικελίαν. πάντα δὲ πανταχόθεν αὐτοὺς ἐλύπει τε καὶ περιειστήκει ἐπὶ τῷ γεγενημένῳ φόβος τε καὶ κατάπληξις

gefangen genommen wurden im ganzen — eine genaue Angabe ist zwar schwierig, doch nicht weniger etc.

5. In den Hdd. nach *ἔργον τοῦτο*: *Ἑλληνικόν*, von Kr. u. a. als beschränkender Zusatz mit Recht beseitigt. — *δοκεῖν ἔμοιγε*. Über den Inf. zu 6, 25, 2.

6. *οὐδὲν ὀλίγον ἐς οὐδέν*. Fast ebenso 59, 3. — *πανωλεθρίᾳ* erst wieder bei Spätern. Die Bildung vgl. mit *πανοικησίᾳ* 2, 16, 1. 3, 57, 2. — *τὸ λεγόμενον*, *ut aiunt*. — *ἀπώλετο*. Über den Numerus zu 37, 2.

VIII.

1. 1. *τοῖς πάνυ τῶν στρ.*, den namhaftesten, angesehensten der Soldaten; s. 89, 2 *τῶν πάνυ*. 7, 44, 8 *ἐμπειρίᾳ μᾶλλον*. — *μὴ — διεφθάρθαι* hängt von *ἠπίστουν* ab. — *ἄγαν* B, doch für *πανσυδὶ* nur *πᾶν*, weshalb Hude meint, *ἄγαν* sei Korr., ohne schlagenden Grund. Vulg. *ἄν*. Für jenes s. 1, 75, 1 *μὴ οὕτως ἄγαν ἐπιφθόνως*. — *θειάσαντες*, gottbegeistert. — *ἐπήλπισαν* transit. Bei Klassikern kommt es überhaupt fast nicht vor, bei Spätern sowohl trans. als intrans. Nach den besten Codd. hat es Thuk. 54, 1 intrans., welcher Wechsel des Gebrauchs um so weniger auffallen kann, je zahlreicher die Beispiele solches Wechsels in andern Vb. sind: Lobeck zu Soph. Aj. 40. 869.

μεγίστη δή. ἅμα μὲν γὰρ στερόμενοι καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος καὶ ἡ πόλις ὁπλιτῶν τε πολλῶν καὶ ἱππέων καὶ ἡλικίας οἵαν οὐχ ἑτέραν ἑώρων ὑπάρχουσαν ἐβαρύνοντο· ἅμα δὲ ναῦς οὐχ ὁρῶντες ἐν τοῖς νεωσοίκοις ἱκανὰς οὐδὲ χρήματα ἐν τῷ κοινῷ οὐδ' ὑπηρεσίας ταῖς ναυσὶν ἀνέλπιστοι ἦσαν ἐν τῷ παρόντι σωθήσεσθαι, τούς τε ἀπὸ τῆς Σικελίας πολεμίους εὐθὺς σφίσιν ἐνόμιζον τῷ ναυτικῷ ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ πλευσεῖσθαι, ἄλλως τε καὶ τοσοῦτον κρατήσαντας, καὶ τοὺς αὐτόθεν πολεμίους τότε δὴ καὶ διπλασίως πάντα παρεσκευασμένους κατὰ κράτος ἤδη καὶ ἐκ γῆς καὶ ἐκ θαλάσσης ἐπικείσεσθαι, καὶ τοὺς ξυμμάχους σφῶν μετ' αὐτῶν ἀποστάντας. ὅμως δὲ ὡς ἐκ τῶν 3 *ὑπαρχόντων ἐδόκει χρῆναι μὴ ἐνδιδόναι, ἀλλὰ παρασκευάζεσθαι καὶ ναυτικὸν ὅθεν ἂν δύνωνται ξύλα ξυμπορισαμένους καὶ χρήματα, καὶ τὰ τῶν ξυμμάχων ἐς ἀσφάλειαν ποιεῖσθαι καὶ μάλιστα τὴν Εὔβοιαν, τῶν τε κατὰ τὴν πόλιν τι ἐς εὐτέλειαν σωφρονίσαι καὶ ἀρχήν τινα πρεσβυτέρων ἀνδρῶν ἑλέσθαι, οἵτινες περὶ τῶν παρόντων ὡς ἂν καιρὸς ᾖ προβουλεύσουσι. πάντα τε πρὸς τὸ παραχρῆμα περιδεές, ὅπερ φιλεῖ δῆμος ποιεῖν,* 4 *ἑτοῖμοι ἦσαν εὐτακτεῖν. καὶ ὡς ἔδοξεν αὐτοῖς, καὶ ἐποίουν ταῦτα, καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα.*

2. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος πρὸς τὴν ἐκ τῆς Σικελίας τῶν Ἀθηναίων μεγάλην κακοπραγίαν εὐθὺς οἱ Ἕλληνες πάντες ἐπηρμένοι ἦσαν, οἱ μὲν μηδετέρων ὄντες ξύμμαχοι, ὡς, ἤν τις καὶ μὴ παρακαλῇ σφᾶς, οὐκ ἀποστατέον ἔτι τοῦ πολέμου εἴη, ἀλλ' ἐθελοντὶ ἰτέον ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους, νομίσαντες κἂν ἐπὶ σφᾶς ἕκαστοι ἐλθεῖν αὐτούς, εἰ τὰ ἐν τῇ*

2. *ἕκαστος*, näml. seiner Angehörigen. — *ὑπηρεσίας*. Zu 1, 143, 1. 6, 31, 3. — *ἀνέλπιστοι*. Zu 6, 17, 8.
3. *ὡς — ὑπαρχόντων*. 7, 76 (zu 3, 113, 6). — *παρασκευάζεσθαι κτέ.* Wegen der Wortstellung zu 1, 16. — *ἐς ἀσφάλειαν π.*, in einen sichern Zustand bringen. Zu 3, 3, 4. — *ἐς εὐτέλειαν*, eigentl.: zur Wohlfeilheit hin. Die *εὐτέλεια* soll das Resultat des *σωφρονίσαι* (vernünftig beschränken) sein. Vgl. K. 4 u. zu 7, 36, 2. — *προβουλεύσουσιν*. Eine Vorberatung ging der Regel nach jedem Volksbeschlusse (*ψήφισμα*) voran und war Sache des Senats (*βουλή*), der sein Gutachten der endgültig beschliefsenden Volksversammlung vorlegen mufste. Dieselbe Stellung zur Volksversammlung hatte die hier gemeinte Behörde. Dafs sie amtlich *πρόβουλοι* geheifsen, ist nicht nachweisbar u. geht aus dem hier gebrauchten Vb. nicht hervor.

4. *καὶ ἐποίουν*. Zu 5, 27, 1.

2. 1. *ἐκ τῆς Σ.* Über die Präpos. zu 3, 102, 3. — *ὡς* in dem Gedanken dafs. — *σφᾶς ἕκαστοι* absichtlich zusammengerückt: zu

Σικελίᾳ κατώρθωσαν, καὶ ἅμα βραχὺν ἔσεσθαι τὸν λοιπὸν πόλεμον, οὔ μετασχεῖν καλὸν εἶναι, οἱ δ' αὖ τῶν Λακεδαιμονίων ξύμμαχοι ξυμπροθυμηθέντες ἐπὶ πλέον ἢ πρὶν ἀπαλλά- 2 *ξεσθαι διὰ τάχους πολλῆς ταλαιπωρίας. μάλιστα δὲ οἱ τῶν Ἀθηναίων ὑπήκοοι ἑτοῖμοι ἦσαν καὶ παρὰ δύναμιν αὐτῶν ἀφίστασθαι διὰ τὸ ὀργῶντες κρίνειν τὰ πράγματα καὶ μηδ' ὑπολείπειν λόγον αὐτοῖς ὡς τό γ' ἐπιὸν θέρος αὐτοὶ οἷοί τ'* 3 *ἔσονται περιγενέσθαι. ἡ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις πᾶσί τε τούτοις ἐθάρσει καὶ μάλιστα ὅτι οἱ ἐκ τῆς Σικελίας αὐτοῖς ξύμμαχοι πολλῇ δυνάμει, κατ' ἀνάγκην ἤδη τοῦ ναυτικοῦ προσγεγενημένου, ἅμα τῷ ἦρι ὡς εἰκὸς παρέσεσθαι ἔμελλον.* 4 *πανταχόθεν τε εὐέλπιδες ὄντες ἀπροφασίστως ἅπτεσθαι διενοοῦντο τοῦ πολέμου, λογιζόμενοι καλῶς τελευτήσαντος αὐτοῦ κινδύνων τε τοιούτων ἀπηλλάχθαι ἂν τὸ λοιπὸν οἷος καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων περιέστη ἂν αὐτούς, εἰ τὸ Σικελικὸν προσέλαβον, καὶ καθελόντες ἐκείνους αὐτοὶ τῆς πάσης Ἑλλάδος ἤδη ἀσφαλῶς ἡγήσεσθαι.*

3. *Εὐθὺς οὖν Ἆγις μὲν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐν τῷ χειμῶνι τούτῳ ὁρμηθεὶς στρατῷ τινι ἐκ Δεκελείας τά τε τῶν ξυμμάχων ἠργυρολόγησεν ἐς τὸ ναυτικόν, καὶ τραπόμενος ἐπὶ τοῦ Μηλιῶς κόλπου Οἰταίων τε κατὰ τὴν παλαιὰν ἔχθραν τῆς λείας τὴν πολλὴν ἀπολαβὼν χρήματα ἐπράξατο, καὶ Ἀχαιοὺς τοὺς Φθιώ-*

7, 57, 9. — *ἅμα βραχύν* B. Vulg. *ἅμα ἡγούμενοι βραχύν* offenbar durch Glossem entstanden. — *οὔ — εἶναι.* Zu 1, 91, 5. — *ἀπαλλάξεσθαι* hängt noch von *νομίσαντες* ab; *ξυμπροθυμ.* im Sinne des Fut. exact. wenn sie etc.

2. *ὑπολείπειν λόγον*, weil sie die Möglichkeit zugestanden, eigentl.: die Behauptung übrig liefsen. — *αὐτοί* nur B, m. E. kein Glossem, wie unser betontes „sie“.

3. *αὐτοῖς* verb. mit *παρέσεσθαι.* Über die Stellung zu 1, 68, 1. — *κατ' — προσγεγενημένου* bezieht sich entw. auf die Lakedämonier (Kap. 3, 1 treibt Agis Geld für die Flotte ein, die sie notgedrungen geschaffen hatten) oder auf die Sicilier, wie 7, 55, 1 u. 56, 3 auch 66, 2 dies ausdrücklich hervorgehoben ist. — *ἀπηλλάχθαι ἄν* = *ἀπηλλαγμένοι ἂν εἶεν*, parallel nachher Fut.

3. 1. *Ἆγις* war selbst nach Dek. gekommen (s. 7, 27, 2f.). — *ἐς τὸ ναυτικόν*, für die Flotte, zur Unterhaltung derselben; wie im athenischen Bunde (vgl. 1, 96 ff.) erhebt jetzt Agis Beiträge, wohl zunächst von den Böotern, Lokrern und Phokern, die sonst nur Reiter (2, 9) gestellt hatten; die Böoter hatten Syrakus auch Schiffe geschickt (7, 58). — *Μηλιῶς*, in Vat. wie 4, 100, 1 die jüngere Form *Μηλιέως*. 3, 96, 3 heifst der Meerbusen *Μηλιακός*. — *Οἰταίων.* 3, 92. — *τῆς λείας*, des Viehes, insofern dasselbe als Beute weggeführt wird. — *τὴν πολλήν* wie 1, 2, 3. 1, 5, 1. 1, 30, 3 u. 6, 7, 1. — *χρήματα*, Geld zur Auslösung der

τας καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ταύτῃ Θεσσαλῶν ὑπηκόους, μεμφομένων καὶ ἀκόντων τῶν Θεσσαλῶν, ὁμήρους τέ τινας ἠνάγκασε δοῦναι καὶ χρήματα, καὶ κατέθετο τοὺς ὁμήρους ἐς Κόρινθον, ἔς τε τὴν ξυμμαχίαν ἐπειρᾶτο προσάγειν. Λακεδαιμόνιοι δὲ 2 τὴν πρόσταξιν ταῖς πόλεσιν ἑκατὸν νεῶν τῆς ναυπηγίας ἐποιοῦντο, καὶ ἑαυτοῖς μὲν καὶ Βοιωτοῖς πέντε καὶ εἴκοσιν ἑκατέροις ἔταξαν, Φωκεῦσι δὲ καὶ Λοκροῖς πεντεκαίδεκα, καὶ Κορινθίοις πεντεκαίδεκα, Ἀρκάσι δὲ καὶ Πελληνεῦσι καὶ Σικυωνίοις δέκα, Μεγαρεῦσι δὲ καὶ Τροιζηνίοις καὶ Ἐπιδαυρίοις καὶ Ἑρμιονεῦσι δέκα· τά τε ἄλλα παρεσκευάζοντο ὡς εὐθὺς πρὸς τὸ ἔαρ ἑξόμενοι τοῦ πολέμου.

4. Παρεσκευάζοντο δὲ καὶ Ἀθηναῖοι, ὥσπερ διενοήθησαν, ἐν τῷ αὐτῷ χειμῶνι τούτῳ τήν τε ναυπηγίαν, ξύλα ξυμπορισάμενοι, καὶ Σούνιον τειχίσαντες, ὅπως αὐτοῖς ἀσφάλεια ταῖς σιταγωγοῖς ναυσὶν εἴη τοῦ περίπλου, καὶ τό τε ἐν τῇ Λακωνικῇ τείχισμα ἐκλιπόντες ὃ ἐνῳκοδόμησαν παραπλέοντες ἐς Σικελίαν, καὶ τἆλλα, εἴ πού τι ἐδόκει ἀχρεῖον ἀναλίσκεσθαι, ξυστελλόμενοι ἐς εὐτέλειαν, μάλιστα δὲ τὰ τῶν ξυμμάχων διασκοποῦντες ὅπως μὴ σφῶν ἀποστήσονται.

5. Πρασσόντων δὲ ταῦτα ἀμφοτέρων καὶ ὄντων οὐδὲν ἄλλο ἢ ὥσπερ ἀρχομένων ἐν κατασκευῇ τοῦ πολέμου, πρῶτοι

Herden. — *τοὺς — ὑπηκόους* nicht die Perrhäber (4, 78, 6), die nicht *ταύτῃ*, sondern nördlich wohnen; vielleicht die Magneten (2,101,2), Änianen, Doloper (vgl. 5, 51, 1). Die Thessaler waren den Athenern zugethan (4, 78, 2). — *τινας* bez. Cl. auf einige Stämme; aber Thuk. hätte dann anders gestellt; es ist *αὐτούς* hier wie bei *προσάγειν* zu ergänzen.

2. *τὴν — ἐποιοῦντο.* Konstr. *ἐποιοῦντο τὴν πρόσταξιν τῆς ναυπηγίας ἑκατὸν νεῶν ταῖς πόλεσιν. Ἀρκάσι* in *Πατρεῦσι* zu verwandeln, wie H. Müller-Strübing will, ist nicht notwendig. Freilich waren die Ark. als Binnenvolk des Schiffbaus wie der Seefahrt unkundig — Il. *B* 614: *ἐπεὶ οὔ σφι θαλάσσια ἔργα μεμήλειν* (vgl. auch Luk. 66, 28. Paus. 8, 1) —; aber bei ihrem Holzreichtum konnten sie das nötige Holz wohl liefern. Auch hatten sie mit den Pell. u. Sik. zusammen ja nur 10 Schiffe zu liefern. Übrigens lag auch Pell. 60 Stadien vom Meere (Strabo 8, 7), hatte aber den Hafenplatz Aristonautai.

4. *ὥσπερ διεν.* Kap. 1, 3. — *ἐν τῷ αὐτῷ* B. Vulg. ohne *αὐτῷ*. — *καὶ — τειχίσαντες* als wenn vorangegangen wäre *ναῦς τε ποιούμενοι.* — *ὅπως κτἑ.* Die Zufuhr auf dem Landwege war durch die Occupation von Dekeleia abgeschnitten worden: 7, 28, 1. — *ἐνῳκοδόμησαν.* 7, 26, 2. — *ξυστελλ. ἐς εὐτ.* v. Kap. 1, 3. — *ἀποστήσονται*, sc. *οἱ ξύμμαχοι.*

5. 1. *ὄντων — πολέμου.* Im Vb. fin. stehend wären diese Worte so zu konstruieren: *ἦσαν ἐν κατασκευῇ τοῦ πολέμου, οὐδὲν ἄλλο* (sc. *ποιοῦντες.* Zu 3, 85, 4) *ἢ ὥσπερ ἀρχόμενοι.* Treffend ist *κατασκευή*, Grundlegung, da es sich eben um einen neuen Krieg handelt. —

Εὐβοῆς ὡς Ἆγιν περὶ ἀποστάσεως ἐπρεσβεύσαντο ἐν τῷ χειμῶνι τούτῳ. ὁ δὲ προσδεξάμενος τοὺς λόγους αὐτῶν μεταπέμπεται ἐκ Λακεδαίμονος Ἀλκαμένη τὸν Σθενελαΐδου καὶ Μέλανθον ἄρχοντας ὡς ἐς τὴν Εὔβοιαν· οἱ δ' ἦλθον ἔχοντες τῶν νεοδαμώδων ὡς τριακοσίους, καὶ παρεσκεύαζεν αὐτοῖς τὴν 2 *διάβασιν. ἐν τούτῳ δὲ καὶ Λέσβιοι ἦλθον, βουλόμενοι καὶ αὐτοὶ ἀποστῆναι· καὶ ξυμπρασσόντων αὐτοῖς τῶν Βοιωτῶν ἀναπείθεται Ἆγις ὥστε Εὐβοίας μὲν πέρι ἐπισχεῖν, τοῖς δὲ Λεσβίοις παρεσκεύαζε τὴν ἀπόστασιν, Ἀλκαμένη τε ἁρμοστὴν διδούς, ὃς ἐς Εὔβοιαν πλεῖν ἔμελλε, καὶ δέκα μὲν Βοιωτοὶ* 3 *ναῦς ὑπέσχοντο, δέκα δὲ Ἆγις. καὶ ταῦτα ἄνευ τῆς Λακεδαιμονίων πόλεως ἐπράσσετο· ὁ γὰρ Ἆγις ὅσον χρόνον ἦν περὶ Δεκέλειαν ἔχων τὴν μεθ' ἑαυτοῦ δύναμιν, κύριος ἦν καὶ ἀποστέλλειν εἴ ποί τινα ἐβούλετο στρατιάν, καὶ ξυναγείρειν καὶ χρήματα πράσσειν. καὶ πολὺ μᾶλλον, ὡς εἰπεῖν, κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν αὐτοῦ οἱ ξύμμαχοι ὑπήκουον ἢ τῶν ἐν τῇ πόλει Λακεδαιμονίων· δύναμιν γὰρ ἔχων εὐθὺς ἑκασταχόσε* 4 *δεινὸς παρῆν· καὶ ὁ μὲν τοῖς Λεσβίοις ἔπρασσε. Χῖοι δὲ καὶ Ἐρυθραῖοι, ἀποστῆναι καὶ αὐτοὶ ἑτοῖμοι ὄντες, πρὸς μὲν Ἆγιν οὐκ ἐτράποντο, ἐς δὲ τὴν Λακεδαίμονα. καὶ παρὰ Τισσαφέρνους, ὃς βασιλεῖ Δαρείῳ τῷ Ἀρταξέρξου στρατηγὸς ἦν*

τῆς ἀποστάσεως nämlich von den Athenern. Aus einer Erklärung ist der Gen. *τῶν Ἀθηναίων*, der in einer Hd. am Rande steht, in den Text gedrungen, aber von Krüger beseitigt. Bei *ἀποστ.* steht sonst nur der subjektive Gen. Ohnehin ist es durch den Namen des Agis schon klar, von wem sie abfallen. — *Ἀλκαμένη τὸν Σθενελαΐδου*, wohl Sohn des kriegslustigen Ephoren von 1, 85, 3 f. — ***νεοδαμώδων***, zu 5, 34, 1. — ***διάβασιν*** nämlich nach Euboia. Beachte das Imperfekt, auch § 2.

2. ***ξυμπρασσόντων*** wie 5, 52, 2 oder 3, 101, 1. Die Böoter waren ihnen stammverwandt u. hatten ja auch den ersten Abfall unterstützt 3, 2, 3. — ***παρεσκεύαζε*** nicht mehr abhäng. von *ὥστε*. Über diese Satzform zu 5, 14, 1. — ***καὶ δέκα κτέ.*** entspricht dem *Ἀλκαμένη τε ἁρμοστὴν διδούς*, indem die Konstr. bei *καί* in das Vb. fin. abbiegt, vgl. 7, 47, 2 u. zu 2, 29, 3. Hier wird allein bei Thuk. der Titel *ἁρμοστής* gebraucht, die Sache selbst ist bereits 4, 132, 3 erwähnt.

3. *Ἆγις.* Über seine unabhängige Stellung hier vgl. die Bemerkung zu 5, 63, 4. — ***εὐθύς*** B. Darauf kommt es gerade an; denn das persönliche (Vulg. *αὐτός*) Eingreifen geschah auch, wenn die Anordnungen von Sparta ausgingen. — ***τῶν — Λακ.*** wie öfter *οἱ ἐν τῇ πόλει Ἀθηναῖοι* z. B. 4, 65, 3 u. ä., aber im Sinne von „Behörde" wie 7, 39, 2 u. 8, 98, 2. — ***τοῖς Λεσβίοις ἔπρασσεν*** wie 3, 4, 6 war thätig für.

4. *Χῖοι.* Die Oligarchen, wie Kap. 9 u. 14 zeigt (vgl. 4, 51). Chios war seither stets wegen seiner Treue gerühmt worden. — ***στρατηγός*** d. i. *κάρανος* (Xen. Hell. I

τῶν κάτω, πρεσβευτὴς ἅμα μετ' αὐτῶν παρῆν. ἐπήγετο γὰρ 5 καὶ ὁ Τισσαφέρνης τοὺς Πελοποννησίους καὶ ὑπισχνεῖτο τροφὴν παρέξειν. ὑπὸ βασιλέως γὰρ νεωστὶ ἐτύγχανε πεπραγμένος τοὺς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς φόρους, οὓς δι' Ἀθηναίους ἀπὸ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων οὐ δυνάμενος πράσσεσθαι ἐπωφείλησε· τούς τε οὖν φόρους μᾶλλον ἐνόμιζε κομιεῖσθαι κακώσας τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἅμα βασιλεῖ ξυμμάχους Λακεδαιμονίους ποιήσειν, καὶ Ἀμόργην τὸν Πισσούθνου υἱὸν νόθον, ἀφεστῶτα περὶ Καρίαν, ὥσπερ αὐτῷ προσέταξε βασιλεύς, ἢ ζῶντα ἄξειν ἢ ἀποκτενεῖν. οἱ μὲν οὖν Χῖοι καὶ Τισσαφέρνης κοινῇ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔπρασσον.

6. Καλλίγειτος δὲ ὁ Λαοφῶντος, Μεγαρεύς, καὶ Τιμαγόρας ὁ Ἀθηναγόρου, Κυζικηνός, φυγάδες τῆς ἑαυτῶν ἀμφότεροι παρὰ Φαρναβάζῳ τῷ Φαρνάκου κατοικοῦντες, ἀφικνοῦνται περὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐς τὴν Λακεδαίμονα πέμψαντος Φαρναβάζου, ὅπως ναῦς κομίσειαν ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ αὐτός, εἰ δύναιτο, ἅπερ ὁ Τισσαφέρνης προυθυμεῖτο, τάς τε ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀρχῇ πόλεις ἀποστήσειε τῶν Ἀθηναίων διὰ τοὺς φόρους, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ βασιλεῖ τὴν ξυμμαχίαν τῶν Λακεδαιμονίων ποιήσειε. πρασσόντων δὲ ταῦτα χωρὶς ἑκα- 2 τέρων, τῶν τε ἀπὸ τοῦ Φαρναβάζου καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Τισσα-

4, 3. — *τῶν κάτω*, der Küstenländer. Die Hereinziehung des Auslandes war also ein Werk der Oligarchen, besonders von Chios. König Darius II., Nothos, herrschte von 423—404. Die Lak. hatten übrigens schon früher mit den Persern angebunden 4, 50, 3.

5. *ἐπήγετο* Imperf. wie 4, 110, 1: bemühte sich zu gewinnen. — *πεπραγμένος* Passiv vom Medium (6, 54, 5, gleich im folg. mit *ἀπό*) = gemahnt. — Die Herrschaft des attisch-delischen Bundes hatte die kleinasiatischen Griechenstädte von dem Tribut an den Perserkönig befreit. Kaum war sie ins Wanken gekommen, da suchen sich — wie immer — die tributpflichtigen Bündner der Last zu entledigen, gleichzeitig erneuert der Perserkönig den Anspruch auf das nie Aufgegebene. — *νόθον*. Über diese Nachstellung eines Attributs ohne Wiederholung des Artikels zu 7, 50, 1, der (einzige) Sohn des P., aber ein natürlicher. Allerdings steht 28, 3 in den Hdd. *τὸν Ἀμόργην — Πισσούθνου νόθον υἱόν*, doch sind diese Worte Glossem. — *Πισσούθνου* 1, 115, 4. 3, 31, 1. — *Καρίαν*, die karischen Küstenstädte gehörten zum attischen Seebunde, das übrige Land bildete einen Teil der zweiten kleinasiatischen Satrapie. — *ἀποκτενεῖν* von St. richtig korr. aus *ἀποκτεῖναι* B u. Vulg. *ἀποκτείνειν*. (Vgl. 3, 46, 2 u. 4, 28, 4.) — *κοινῇ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔπρασσον* waren gemeinsam in dem gleichen Sinne thätig, handelten im Einverständnis.

6. 1. *Φαρναβάζῳ*. Er war Satrap der Länder am Hellespont (Daskylitische Satrapie), wahrscheinlich der Sohn des 1, 129, 1. 2, 67, 1 erwähnten Pharn. — *ἀφ' ἑαυτοῦ* seinerseits, auf eigene Hand.

φέρνους, πολλὴ ἅμιλλα ἐγίγνετο τῶν ἐν τῇ Λακεδαίμονι, ὅπως οἱ μὲν ἐς τὴν Ἰωνίαν καὶ Χίον, οἱ δ' ἐς τὸν Ἑλλήσπον-
3 *τον πρότερον ναῦς καὶ στρατιὰν πείσουσι πέμπειν. οἱ μέντοι Λακεδαιμόνιοι τὰ τῶν Χίων καὶ Τισσαφέρνους παρὰ πολὺ προσεδέξαντο μᾶλλον. ξυνέπρασσε γὰρ αὐτοῖς καὶ Ἀλκιβιάδης, Ἐνδίῳ ἐφορεύοντι πατρικὸς ἐς τὰ μάλιστα ξένος ὤν, ὅθεν καὶ τοὔνομα Λακωνικὸν ἡ οἰκία αὐτῶν κατὰ τὴν ξενίαν*
4 *ἔσχεν· Ἔνδιος γὰρ Ἀλκιβιάδου ἐκαλεῖτο. ὅμως δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι πρῶτον κατάσκοπον ἐς τὴν Χίον πέμψαντες Φρῦνιν, ἄνδρα περίοικον, εἰ αἵ τε νῆες αὐτοῖς εἰσὶν ὅσασπερ ἔλεγον καὶ τἆλλα ἡ πόλις ἱκανή ἐστι πρὸς τὴν λεγομένην δόξαν, ἀπαγγείλαντος αὐτοῖς ὡς εἴη ταῦτα ἀληθῆ ἅπερ ἤκουον, τούς τε Χίους καὶ τοὺς Ἐρυθραίους εὐθὺς ξυμμάχους ἐποιήσαντο καὶ τεσσαράκοντα ναῦς ἐψηφίσαντο αὐτοῖς πέμπειν, ὡς ἐκεῖ οὐκ ἔλασσον ἢ ἑξήκοντα ἀφ' ὧν οἱ Χῖοι ἔλεγον ὑπαρχουσῶν.*
5 *καὶ τὸ μὲν πρῶτον δέκα τούτων αὐτοὶ ἔμελλον πέμψειν καὶ Μελαγχρίδαν, ὃς αὐτοῖς ναύαρχος ἦν· ἔπειτα σεισμοῦ γενομένου ἀντὶ τοῦ Μελαγχρίδου Χαλκιδέα ἔπεμπον καὶ ἀντὶ τῶν*

2. *τῶν ἐν τῇ Λακεδαίμονι* will man tilgen oder ändern in *αὐτῶν κτἑ.* Ich wüfste nicht die Entstehung eines Glossems *τῶν ἐν τῇ Λ.* zu erklären. Eher könnten die Worte *τῶν τε ἀπὸ κτἑ.* zugesetzt sein als diese. Auf die Lakedäm. beziehen sie sich nicht; denn diese werden mit *οἱ μ. Λ.* im folgenden Satz genannt. Auch *οἱ μὲν — οἱ δὲ* bezieht sich nur auf die Gesandten, welche hier, entsprechend dem zweimaligen *ἐς τὴν Λακ.* 5, 4 und 6, 2, zusammengefafst sind, die der Chier, Erythr., des Tiss. u. Pharnab. Der Ausdruck *οἱ ἐν* bezeichnet nicht nur die Bewohner eines Ortes, sondern die zufällig dort Weilenden, wie *οἱ ἐκ* die aus einem Ort Gekommenen. Freilich steht gewöhnl. bei Gesandten *οἱ ἐκ — πρέσβεις*, aber hier ist das durch das vorhergehende Part. klar. Man vgl. damit *οἱ ἐν Μαραθῶνι* 2, 43, 3 und *οἱ ἐν Ἰδομέναις* 3, 113, 3; öfters *οἱ ἐν τῇ πόλει* z. B. 2, 73, 2. 3, 85, 2; *οἱ ἐν τῇ νήσῳ* 4, 27, 1.

3. *πατρικός* von den Vätern, Vorfahren her. Daher ist *αὐτῶν* gebraucht. — *ἐς τὰ μάλιστα*, s. 6, 104, 2. — *Λακωνικόν* ohne Art., weil es prädikativ ist: *τοὔνομα ὃ ἡ οἰκία ἔσχεν* (annahm) *Λακωνικὸν ἦν.* — *κατὰ τὴν ξενίαν* ist schon von Kr. als Glossem zu *ὅθεν* verdächtigt, ist aber wohl echt; denn es sagt mehr als *ὅθεν.* Dieses erklärt nur, wie der Name in die Familie des Alk. gekommen ist; jenes bezeichnet das Verfahren als Sitte. — *Ἔνδιος — ἐκαλεῖτο* Sohn des Alk., *καλεῖσθαι* beim beigesetzten Vaternamen z. B. auch Her. 6, 88 *Νικόδρομος, Κνοίθου καλεόμενος.*

4. *ὅμως* mit Beziehung auf *προσεδέξαντο μᾶλλον* § 3. — *πρός*, gemäfs, entsprechend. — *ἀπαγγείλαντος*, sc. *αὐτοῦ.* — *ὡς ὑπαρχουσῶν* zu verbinden. — *ἀφ' ὧν* ist Neutr.: nach dem, was.

5. *αὐτοί* mehrere gute Codd. ohne Zweifel richtig statt der auch in B befindl. Vulg. *αὐτοῖς.* Die Lak. selbst übernahmen den vierten Teil der Gesamtzahl (40), wie oben (K. 3, 2) 25 von 100. — *πέμψειν* B. Vulg. *πέμπειν.* — *Χαλκιδέα*, aber nur als Harmosten, denn Nauarch

δέκα νεῶν πέντε παρεσκευάζοντο ἐν τῇ Λακωνικῇ. καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα, καὶ ἑνὸς δέον εἰκοστὸν ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα τῷδε ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν.

7. Ἅμα δὲ τῷ ἦρι τοῦ ἐπιγιγνομένου θέρους εὐθὺς ἐπειγομένων τῶν Χίων ἀποστεῖλαι τὰς ναῦς καὶ δεδιότων μὴ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ πρασσόμενα αἴσθωνται (πάντες γὰρ κρύφα αὐτῶν ἐπρεσβεύοντο), ἀποπέμπουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐς Κόρινθον ἄνδρας Σπαρτιάτας τρεῖς, ὅπως ἀπὸ τῆς ἑτέρας θαλάσσης ὡς τάχιστα ἐπὶ τὴν πρὸς Ἀθήνας ὑπερενεγκόντες τὰς ναῦς τὸν ἰσθμὸν κελεύσωσι πλεῖν ἐς Χίον πάσας, καὶ ἃς ὁ Ἆγις παρεσκεύαζεν ἐς τὴν Λέσβον καὶ τὰς ἄλλας. ἦσαν δὲ αἱ ξύμπασαι τῶν ξυμμαχίδων νῆες αὐτόθι μιᾶς δέουσαι τεσσαράκοντα.

8. Ὁ μὲν οὖν Καλλίγειτος καὶ Τιμαγόρας ὑπὲρ τοῦ Φαρναβάζου οὐκ ἐκοινοῦντο τὸν στόλον ἐς τὴν Χίον, οὐδὲ τὰ χρήματα ἐδίδοσαν ἃ ἦλθον ἔχοντες ἐς τὴν ἀποστολήν, πέντε καὶ εἴκοσι τάλαντα, ἀλλ' ὕστερον ἐφ' ἑαυτῶν διενοοῦντο ἄλλῳ στόλῳ πλεῖν. ὁ δὲ Ἆγις ἐπειδὴ ἑώρα τοὺς Λακε- 2 δαιμονίους ἐς τὴν Χίον πρῶτον ὡρμημένους, οὐδ' αὐτὸς ἄλλο τι ἐγίγνωσκεν, ἀλλὰ ξυνελθόντες ἐς Κόρινθον οἱ ξύμμαχοι ἐβουλεύοντο, καὶ ἔδοξε πρῶτον ἐς Χίον αὐτοῖς πλεῖν ἄρχοντα

war nachher Astyochos (Kap. 20, 1). — *ἔπεμπον*, zum Impf. vgl. 1, 105, 6, die Ausführung erst Kap. 12.

7. 412. *ἅμα κτέ.* Die Vulg. bloſs *τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους*. B setzt passend *ἅμα δὲ τῷ ἦρι* davor, hat aber zugleich fehlerhaft *τοῦ δ'*. — *ἀποστεῖλαι.* Als Subj. ist *αὐτούς* oder *τοὺς Λακεδ.* zu denken. — *καὶ δεδ.*, und zwar. Zu 1, 1, 1. — *ἐς — Σπαρτιάτας* B. Vulg. *ἄνδρας Σπ. ἐς Κόρινθον.* — *ὑπερενεγκόντες.* Über diese Sitte zu 3, 15, 1. — *παρεσκεύαζεν.* K. 5, 2. — *ξυμμαχίδων* B u. Valla *sociarum* sc. *civitatum*, ohne *πόλις* wie 2, 2, 1 die Vulg. — *τῶν ξυμμαχικῶν* erklärt Krüger der Bundeskontingente, vgl. Xen. Cyrop. 3, 3, 12 *ἐδίδασκεν ᾗ ἕκαστον ἰσχυρὸν ἦν τῶν ξυμμαχικῶν.* Wegen des Plur. führt er noch an *τὰ ναυτικά* und seine Spr. 43, 4, 18. *συμμαχικῶν* kann nicht gut Glossem sein, wie St. meint, eher *ξυμμαχίδων.*

8. 1. *ὑπὲρ* = im Namen. — *ἐκοινοῦντο*, eigentl.: *sibi communem faciebant*, i. e. *in communionem veniebant.* Die Lesart ist schwach bezeugt; fast alle Codd. und die Vulg. *ἐκοινωνοῦντο*, wofür es aber nach dem feststehenden Sprachgebrauche *ἐκοινώνουν τοῦ στόλου* heiſsen müſste. Die Verwechslung beider Verba ist in den Hdd. häufig z. B. auch 1, 39, 3. — *ἐς τὴν Χίον* ohne Art. an *στόλον* angeschlossen, das seine Verbalnatur hier bewahrt: zu 1, 18, 1. — *ἃ ἦλθον ἔχοντες* die fast stereotype Stellung (zu 1, 9, 2). — *ἐφ' ἑαυτῶν*, sonst *καθ' ἑαυτούς* Schol.

2. *αὐτοῖς — ἔχοντας, αὐτοὺς* des Laur. ist Korrektur. Der Dativ bei *ἔδοξε* ist nicht wohl zu entbehren, der Acc. zu *πλεῖν* leicht zu er-

ἔχοντας Χαλκιδέα, ὃς ἐν τῇ Λακωνικῇ τὰς πέντε ναῦς παρεσκεύαζεν, ἔπειτα ἐς Λέσβον καὶ Ἀλκαμένη ἄρχοντα, ὅνπερ καὶ Ἆγις διενοεῖτο, τὸ τελευταῖον δὲ ἐς τὸν Ἑλλήσποντον ἀφικέσθαι (προσετέτακτο δὲ ἐς αὐτὸν ἄρχων Κλέαρχος ὁ Ῥαμφίου), 3 διαφέρειν δὲ τὸν ἰσθμὸν τὰς ἡμισείας τῶν νεῶν πρῶτον, καὶ εὐθὺς ταύτας ἀποπλεῖν, ὅπως μὴ οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὰς ἀφορμωμένας μᾶλλον τὸν νοῦν ἔχωσιν ἢ τὰς ὕστερον ἐπιδιαφερομένας. καὶ γὰρ τὸν πλοῦν ταύτῃ ἐκ τοῦ προφανοῦς ἐποιοῦντο, καταφρονήσαντες τῶν Ἀθηναίων ἀδυνασίαν, ὅτι ναυτικὸν οὐδὲν αὐτῶν πολύ πω ἐφαίνετο. ὡς δὲ ἔδοξεν αὐτοῖς, καὶ διεκόμισαν εὐθὺς μίαν καὶ εἴκοσι ναῦς.

9. *Οἱ δὲ Κορίνθιοι*, ἐπειγομένων αὐτῶν τὸν πλοῦν, οὐ προυθυμήθησαν ξυμπλεῖν πρὶν τὰ Ἴσθμια, ἃ τότε ἦν, διεορτάσωσιν. Ἆγις δὲ αὐτοῖς ἑτοῖμος ἦν ἐκείνους μὲν μὴ λύειν δὴ τὰς Ἰσθμιάδας σπονδάς, ἑαυτοῦ δὲ τὸν στόλον ἴδιον ποιήσασθαι. 2 οὐ ξυγχωρούντων δὲ τῶν Κορινθίων, ἀλλὰ διατριβῆς ἐγγιγνομένης, οἱ Ἀθηναῖοι ᾐσθάνοντο τὰ τῶν Χίων μᾶλλον,

gänzen wie 1, 72, 1. — *Χαλκιδέα.* K. 6, 5. — *καὶ Ἀλκ. κ.*, und zwar unter Anführung des Alk. Wir ergänzen *ἔχοντας*, andere *πλεῖν*, weil dies auch zu *διενοεῖτο* zu denken ist. — *προσετέτακτο ἐς αὐτόν* wie wir: er war in denselben beordert. — *Κλέαρχος* der aus Xenophons Anabasis bekannte.

3. *διαφέρειν*, sonst von demselben Vorgange *ὑπερφέρειν*. — *τὰς ἡμισείας.* Hude zieht *ἡμίσεας*, was auch B korr. hat, vor. Genau 21 von 39; s. K. 7, 2 u. 8, 4. — *ταύτας ἀποπλεῖν.* Öfter hängt, wie hier, von demselben Vb. ein bloſser Inf. u. ein Acc. c. Inf. ab: zu 7, 59, 2. — *ὅπως μὴ κτέ.* Dieselbe Motivierung wie 7, 19, 5, woselbst s. d. Note. — *μᾶλλον τὸν νοῦν.* B *τὸν νοῦν μᾶλλον.* Für die Vulg. spricht einigermaſsen 7, 19, 5. — *ἢ τάς* für *ἢ πρὸς τάς.* — *ἐπιδιαφερομένας* (noch dazu). Das Wort, allein in B erhalten, aber durch andere Hdd. gesichert (Vulg. *διαφερομένας*), ist nur aus dieser Stelle bekannt.

4. *ταύτῃ* hier, auf diesem Wege, auf diese Weise. — *ἐποιοῦντο.* Über das Impf. zu K. 6, 5. — *καταφρονήσαντες — ἀδυνασίαν*, indem sie den Ath. verachtend Schwäche beimaſsen (zu 3, 16, 1). Die Laked. unterschätzen die Macht der Athener u. betreiben ganz offen die Unternehmung, täuschen aber über ihre Absicht durch die Teilung der Flotte. Da sie einen Teil noch zurückhalten, zwingen sie die Ath. auf diesen besonders acht zu haben. Sie wollen nicht unbemerkt bleiben, aber ungehindert ihr erstes Ziel erreichen, Chios. Das schlägt freilich zunächst fehl.

9. 1. *Ἴσθμια* jedes dritte Jahr gefeiert; die Athener hatten dabei einen Ehrenplatz. — *διεορτάσωσι.* Über den bloſsen Konj. zu 1, 137, 2. Ebenso gleich § 3 *λάβωσι.* — *ἑτοῖμος ἦν* paſst genau genommen nur zu *ἑαυτοῦ ποιήσασθαι* (vgl. zu 5, 112, 3). Andere verbinden *ἑαυτοῦ* mit *ἴδιον.* Vgl. 5, 49, 1 bez. der Ekecheiria. Beachte den Gegensatz der Inff. *λύειν* und *ποιήσασθαι.*

2. *ἐγγιγνομένης.* Zu 1, 80, 4. Cl. billigt gerade die Lesart. des Vat.

καὶ πέμψαντες ἕνα τῶν στρατηγῶν Ἀριστοκράτη ἐπῃτιῶντο αὐτούς, καὶ ἀρνουμένων τῶν Χίων, τὸ πιστὸν ναῦς σφίσι ξυμπέμπειν ἐκέλευον ἐς τὸ ξυμμαχικόν· οἱ δ' ἔπεμψαν ἑπτά. αἴτιον δ' ἐγένετο τῆς ἀποστολῆς τῶν νεῶν οἱ μὲν πολλοὶ τῶν 3 Χίων οὐκ εἰδότες τὰ πρασσόμενα, οἱ δὲ ὀλίγοι καὶ ξυνειδότες τό τε πλῆθος οὐ βουλόμενοί πω πολέμιον ἔχειν, πρίν τι καὶ ἰσχυρὸν λάβωσι, καὶ τοὺς Πελοποννησίους οὐκέτι προσδεχόμενοι ἥξειν, ὅτι διέτριβον.

10. Ἐν δὲ τούτῳ τὰ Ἴσθμια ἐγίγνετο, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι (ἐπηγγέλθησαν γάρ) ἐθεώρουν ἐς αὐτά, καὶ κατάδηλα μᾶλλον αὐτοῖς τὰ τῶν Χίων ἐφάνη. καὶ ἐπειδὴ ἀνεχώρησαν, παρεσκευάζοντο εὐθὺς ὅπως μὴ λήσουσιν αὐτοὺς αἱ νῆες ἐκ τῶν Κεγχρειῶν ἀφορμηθεῖσαι. οἱ δὲ μετὰ τὴν ἑορτὴν ἀνήγοντο μιᾷ 2 καὶ εἴκοσι ναυσὶν ἐς τὴν Χίον, ἄρχοντα Ἀλκαμένη ἔχοντες. καὶ αὐτοῖς οἱ Ἀθηναῖοι τὸ πρῶτον ἴσαις ναυσὶ προσπλεύσαντες ὑπῆγον ἐς τὸ πέλαγος. ὡς δ' ἐπὶ πολὺ οὐκ ἐπηκολούθησαν οἱ Πελοποννήσιοι ἀλλ' ἀπετράποντο, ἐπανεχώρησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. τὰς γὰρ τῶν Χίων ἑπτὰ ναῦς ἐν τῷ ἀριθμῷ μετὰ 3 σφῶν ἔχοντες οὐ πιστὰς ἐνόμιζον, ἀλλ' ὕστερον ἄλλας προσπληρώσαντες ἐς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, παραπλέοντας αὐτοὺς

γιγνομένης (vgl. 5, 82, 4) und verlangt eher ἐγγενομένης. Doch vgl. 4, 112, 2. — ᾐσθάνοντο nur B, m. E. der Vulg. ᾔσθοντο vorzuziehn wegen ἐγγιγνομένης. — τὸ πιστόν, von Cl. u. St. ausgeschieden. Die Erklärung für das Glossem genügt nicht. Durch den Scholiasten ist es geschützt. Valla übersetzt: *ad fidem faciendam* u. faſst ἐς τὸ ξυμμ. als *ex societatis iure.* Man könnte allerdings τὸ π. in der Bedeutung von „Glaubwürdigkeit" (6, 33, 1. Soph. Trach. 398) mit ἀρν. verbinden wollen; aber τὸ π. bedeutet „Zuverlässigkeit, zuverläss. Charakter" (vgl. 1, 68, 1. 141, 4. 6, 85, 1. 8, 48, 3), so auch hier. Es läſst sich übersetzen „den Beweis der Treue" (vgl. 4, 51 πίστεις) u. man würde danach erwarten ᾔτουν od. ἠξίουν δοῦναι od. ä., statt dessen folgt gleich ναῦς κτέ. — ἐς τὸ ξυμμαχικόν zur Bundesflotte. 2, 22, 3 freilich = Bundesverhältnis. — Der nach Chios gesandte Aristokrates war selbst oligarchisch gesinnt, wahrte aber den Schein des Volksfreundes. (5, 19. Arist. Aves 125.)

3. αἴτιον δ' ἐγένετο κτέ. Über den Singular zu 3, 36, 2. — καὶ ξυνειδότες B. Vulg. ohne καί.

10. 1. ἐπηγγέλθησαν, wurden angesagt Subj. τὰ Ἴσθμια (zu 1, 126, 5); die Lesart des B ἐπηγγέλθησαν γὰρ αἱ σπονδαί, wie 5, 49, 2 rührt von einem Glossem her (vgl. Schol.). — Κεγχρειῶν, sonst auch Sing., im Osten am Saronischen Busen.

2. ὑπῆγον, sc. αὐτούς, lockten sie allmählich. Beispiele dieser Bedeutung in Steph. Thes. Die gewöhnl. Erklärung: sie zogen sich zurück weiſs ich nicht mit dem Sachverhalte zu reimen, da das ja ein Rückzug nach vorwärts wäre.

3. ἐς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, da sie die Gesamtzahl auf 37 brachten. (Zum Verb vgl. 6, 104, 1. 7, 34, 1.)

καταδιώκουσιν ἐς Πειραιὸν τῆς Κορινθίας· ἔστι δὲ λιμὴν ἐρῆμος καὶ ἔσχατος πρὸς τὰ μεθόρια τῆς Ἐπιδαυρίας, καὶ μίαν μὲν ναῦν ἀπολλύασι μετέωρον οἱ Πελοποννήσιοι, τὰς
4 δὲ ἄλλας ξυναγαγόντες ὁρμίζουσι. καὶ προσβαλόντων τῶν Ἀθηναίων καὶ κατὰ θάλασσαν ταῖς ναυσὶ καὶ ἐς τὴν γῆν ἀποβάντων θόρυβός τε ἐγένετο πολὺς καὶ ἄτακτος, καὶ τῶν τε νεῶν τὰς πλείους κατατραυματίζουσιν ἐν τῇ γῇ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὸν ἄρχοντα Ἀλκαμένη ἀποκτείνουσι· καὶ αὐτῶν τινες ἀπέθανον.

11. Διακριθέντες δὲ πρὸς μὲν τὰς πολεμίας ναῦς ἐπέταξαν ἐφορμεῖν ἱκανάς, ταῖς δὲ λοιπαῖς ἐς τὸ νησίδιον ὁρμίζονται, ἐν ᾧ οὐ πολὺ ἀπέχοντι ἐστρατοπεδεύοντο, καὶ ἐς τὰς
2 Ἀθήνας ἐπὶ βοήθειαν ἔπεμπον. παρῆσαν γὰρ καὶ τοῖς Πελοποννησίοις τῇ ὑστεραίᾳ οἵ τε Κορίνθιοι βοηθοῦντες ἐπὶ τὰς ναῦς, καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον καὶ οἱ ἄλλοι πρόσχωροι. καὶ ὁρῶντες τὴν φυλακὴν ἐν χωρίῳ ἐρήμῳ ἐπίπονον οὖσαν ἠπόρουν. καὶ ἐπενόησαν μὲν κατακαῦσαι τὰς ναῦς, ἔπειτα δὲ ἔδοξεν αὐτοῖς ἀνελκύσαι καὶ τῷ πεζῷ προσκαθημένους φυλακὴν ἔχειν, ἕως ἄν τις παρατύχῃ διαφυγὴ ἐπιτηδεία. ἔπεμψε δ' αὐτοῖς καὶ Ἆγις αἰσθόμενος ταῦτα ἄνδρα Σπαρτιάτην Θέρ-
3 μωνα. τοῖς δὲ Λακεδαιμονίοις πρῶτον μὲν ἠγγέλθη ὅτι αἱ νῆες ἀνηγμέναι εἰσὶν ἐκ τοῦ ἰσθμοῦ (εἴρητο γάρ, ὅταν γένηται τοῦτο, Ἀλκαμένει ὑπὸ τῶν ἐφόρων ἱππέα πέμψαι), καὶ εὐθὺς τὰς παρὰ σφῶν πέντε ναῦς καὶ Χαλκιδέα ἄρχοντα καὶ Ἀλκιβιάδην μετ' αὐτοῦ ἐβούλοντο πέμπειν· ἔπειτα ὡρμημένων αὐτῶν τὰ περὶ τὴν ἐν τῷ Πειραιῷ τῶν νεῶν καταφυγὴν ἠγγέλθη, καὶ ἀθυμήσαντες, ὅτι πρῶτον ἁπτόμενοι τοῦ Ἰωνικοῦ πολέμου ἔπταισαν, τὰς ναῦς τὰς ἐκ τῆς ἑαυτῶν οὐκέτι

ἐς setzte Westermann mit leichter Korr. aus dem vorhergeh. Part. zu und stellte damit den Einklang zwischen uns. Stelle und Kap. 15 und 20 her. — *Πειραιόν* soll das jetzige Porto Franco sein.

4. *καὶ ἐς τὴν γῆν ἀποβάντων* steht dem *καὶ κατὰ θάλασσαν* parallel; vgl. zu 1, 80, 1.

11. 1. *ἐς τὸ νησίδιον*, das Inselchen ist bestimmt durch den Relativsatz; daher halte ich die Änderung des Artikels in *τι* für nicht notwendig. Das Part. *οὐ πολὺ ἀπέχοντι* ist in den Relativsatz gesetzt, weil es das *ἐστρατοπεδεύοντο* begründet.

2. *ἐπὶ τὰς ναῦς*, nach den Schiffen. — *ἔπεμψε*. Es war schon geschehen.

3. *Ἀλκαμένει* verb. mit *εἴρητο*. — *τὰς πέντε — ναῦς*. K. 6, 5. — *ὡρμημένων* verstärkte Wiederholung des *ἐβούλοντο πέμπειν*. — *ἐν τῷ Πειραιῷ*. Über *ἐν* vergl. zu 1, 87, 6. — *Ἰωνικοῦ π.*, nur hier ist dieser Name für diesen Teil des Krieges gebraucht.

διενοοῦντο πέμπειν, ἀλλά καί τινας προανηγμένας μετακαλεῖν.

12. Γνοὺς δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης πείθει αὖθις Ἔνδιον καὶ τοὺς ἄλλους ἐφόρους μὴ ἀποκνῆσαι τὸν πλοῦν, λέγων ὅτι φθήσονταί τε πλεύσαντες πρὶν τὴν τῶν νεῶν ξυμφορὰν Χίους αἰσθέσθαι, καὶ αὐτὸς ὅτι, ἢν προσβάλῃ Ἰωνίᾳ, ῥᾳδίως πείσει τὰς πόλεις ἀφίστασθαι, τήν τε τῶν Ἀθηναίων ἀσθένειαν λέγων καὶ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων προθυμίαν· πιστότερος γὰρ ἄλλων φανεῖσθαι. Ἐνδίῳ τε αὐτῷ ἰδίᾳ ἔλεγε καλὸν εἶναι δι' 2 ἐκείνου ἀποστῆσαί τε Ἰωνίαν καὶ βασιλέα ξύμμαχον ποιῆσαι Λακεδαιμονίοις, καὶ μὴ Ἄγιδος τὸ ἀγώνισμα τοῦτο γενέσθαι· ἐτύγχανε γὰρ τῷ Ἄγιδι αὐτὸς διάφορος ὤν. καὶ ὁ μὲν πείσας 3 τούς τε ἄλλους ἐφόρους καὶ Ἔνδιον ἀνήγετο ταῖς πέντε ναυσὶ μετὰ Χαλκιδέως τοῦ Λακεδαιμονίου καὶ διὰ τάχους τὸν πλοῦν ἐποιοῦντο.

13. Ἀνεκομίζοντο δὲ ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦτον καὶ αἱ ἀπὸ τῆς Σικελίας Πελοποννησίων ἑκκαίδεκα νῆες αἱ μετὰ Γυλίππου ξυνδιαπολεμήσασαι, καὶ περὶ τὴν Λευκαδίαν ἀποληφθεῖσαι καὶ κοπεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν ἑπτὰ καὶ εἴκοσι νεῶν, ὧν ἦρχεν Ἱπποκλῆς Μενίππου, φυλακὴν ἔχων τῶν ἀπὸ τῆς Σικελίας νεῶν, αἱ λοιπαὶ πλὴν μιᾶς διαφυγοῦσαι τοὺς Ἀθηναίους κατέπλευσαν ἐς τὴν Κόρινθον.

14. Ὁ δὲ Χαλκιδεὺς καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης πλέοντες ὅσοις τε ἐπιτύχοιεν ξυνελάμβανον τοῦ μὴ ἐξάγγελτοι γενέσθαι, καὶ προσβαλόντες πρῶτον Κωρύκῳ τῆς ἠπείρου καὶ ἀφέντες ἐνταῦθα αὐτούς, αὐτοὶ μὲν προξυγγενόμενοι τῶν ξυμπρασ-

12. 1. *φθήσονταί τε* B. Vulg. ohne *τέ*. — *τὴν τῶν νεῶν ξυμφοράν*, was 14, 2 bestimmter heifst *ἡ πολιορκία τῶν ἐν τῷ Πειραιῷ νεῶν*. — *ὅτι, ἢν — πείσει* B. Vulg. *ὅταν — πείσειν*, nicht schlechter. — *ἀσθένειαν λέγων* B. Vulg. *λέγων ἀσθένειαν*, wenn er, dadurch dafs er — schildere.
2. *Ἐνδίῳ τε* und dem E. noch privatim, und für den E. persönlich. Es ist kein Gegensatz, wie Classen meint; daher die Korr. *δὲ* zu verwerfen. — *δι' ἐκείνου* durch ihn stark betont, den Alkib., also für *δι' ἑαυτοῦ*, wie *ἐκείνων* für *ἑαυτῶν* oder *σφῶν* 2, 11, 6. 8, 45, 4. — *ἐτύγχανε κτέ.* Alkibiades. 45, 1.

13. *αἱ* fehlt in den bessern Hdd., ist aber notwendig, da die Schiffszahl bekannt ist aus 6, 104, 1. 7, 7, 1. — *ξυνδιαπολεμήσασαι* nur in B (Vulg. *ξυμπολεμήσασαι*), ein sehr seltenes Wort. — *κοπεῖσαι* 4, 14, 1.

14. 1. *Κωρύκῳ* j. Curco oder Córaça. Auf derselben Halbinsel lagen Erythrai, Klazomenai, Teos.

σόντων Χίων τισὶ καὶ κελευόντων καταπλεῖν μὴ προειπόντας
2 ἐς τὴν πόλιν, ἀφικνοῦνται αἰφνίδιοι τοῖς Χίοις. καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἐν θαύματι ἦσαν καὶ ἐκπλήξει· τοῖς δ' ὀλίγοις παρεσκεύαστο ὥστε βουλὴν τυχεῖν ξυλλεγομένην, καὶ γενομένων λόγων ἀπό τε τοῦ Χαλκιδέως καὶ Ἀλκιβιάδου ὡς ἄλλαι νῆες πολλαὶ προσπλέουσι καὶ τὰ περὶ τῆς πολιορκίας τῶν ἐν τῷ Πειραιῷ νεῶν οὐ δηλωσάντων, ἀφίστανται Χῖοι καὶ αὖθις
3 Ἐρυθραῖοι Ἀθηναίων. καὶ μετὰ ταῦτα τρισὶ ναυσὶ πλεύσαντες καὶ Κλαζομενὰς ἀφιστᾶσι. διαβάντες τε οἱ Κλαζομένιοι εὐθὺς ἐς τὴν ἤπειρον τὴν Πολίχναν ἐτείχιζον, εἴ τι δέοι σφίσιν αὐτοῖς ἐκ τῆς νησῖδος ἐν ᾗ οἰκοῦσι πρὸς ἀναχώρησιν. καὶ οἱ μὲν ἀφεστῶτες ἐν τειχισμῷ τε πάντες ἦσαν καὶ παρασκευῇ πολέμου.

15. Ἐς δὲ τὰς Ἀθήνας ταχὺ ἀγγελία τῆς Χίου ἀφικνεῖται· καὶ νομίσαντες μέγαν ἤδη καὶ σαφῆ τὸν κίνδυνον σφᾶς περιεστάναι, καὶ τοὺς λοιποὺς ξυμμάχους οὐκ ἐθελήσειν τῆς μεγίστης πόλεως μεθεστηκυίας ἡσυχάζειν, τά τε χίλια τάλαντα, ὧν διὰ παντὸς τοῦ πολέμου ἐγλίχοντο μὴ ἅψασθαι, εὐθὺς ἔλυσαν τῷ εἰπόντι ἢ ἐπιψηφίσαντι ὑπὸ τῆς παρούσης ἐκπλήξεως καὶ ἐψηφίσαντο κινεῖν καὶ ναῦς πληροῦν οὐκ ὀλίγας, τῶν τε

— **κελευόντων**, sc. **τούτων**, **οἷς προξυνεγένοντο.**

2. Dem *αὐτοὶ μὲν* in § 1 würde entsprechen *οἱ δὲ Χῖοι.* Statt dessen folgt erst *οἱ μὲν πολλοὶ* — *τοῖς δ' ὀλίγοις.* Der Dativ statt *ὑπὸ* c. gen. — In den Hdd. *βουλήν τε.* Ich habe dies *τέ*, sowie das nach *ἄλλαι* (mit Krüg.) beseitigt, da die dadurch entstehenden Anakolutha sehr sonderbar wären. — **γενομένων** B allein statt Vulg. **λεγομένων.** — *ἄλλαι νῆες* nämlich peloponnesische. — *αὖθις* danach.

3. *διαβάντες τε* B, leitet die praktischen Folgen ihres Entschlusses zum Abfall ein, daher besser als *δὲ* der Vulg. — **πρὸς ἀναχώρησιν** für den Fall des notwendigen Rückzugs. Das ist der Zweck der Befestigung. Umgekehrt waren sie früher vom Festland auf die Insel übergesiedelt (fast Eigenname hier wie z. B. bei Syrakus Nasos), als sie von den Persern bedroht waren (Paus. 7, 3, 9). — *ἐν* — *πάντες* B. Vulg. *πάντες τειχισμῷ.*

15. 1. Wenn das überlieferte, nach *ἔλυσαν* stehende *τὰς ἐπ. ζημίας* echt wäre, so müfste *τὰ χίλια τάλαντα* von **κινεῖν** abhängen, der Satz *εὐθὺς ἔλυσαν κτἑ.* wäre *διὰ μέσου* gesetzt (vgl. zu 2, 62, 1). Cobet nov. lect. p. 375 wollte *λύσαντες* lesen und das nächste *καί* streichen. Ohne Zweifel ist nur zu lesen *τὰ χίλια τάλαντα ἔλυσαν,* allerdings in sehr prägnantem, aber höchst treffendem Ausdruck = freigeben, wie bei Gefangenen (Andok. *π. εἰρ.* hat von denselben Geldern *κατακλείειν*; auch Dem. Phil. 1, 42), Gesetzen u. dgl. (Thuk. 6, 14, 1. 6, 15, 1.). Der Zusatz entstammt einem Glossem. Darauf weisen ganz deutlich die Scholien: *ἀντὶ τοῦ τὰς ἐπὶ τοῖς χιλίοις ταλάντοις ἐπικειμένας ζημίας* u. *διάνοια· ζημίας ἔλυσαν ἐπιτεθέντας τοῖς εἰποῦσιν ἢ ἐπιψηφίσασι κινεῖν τὰ*

ἐν τῷ Πειραιῷ ἐφορμουσῶν τὰς μὲν ὀκτὼ ἤδη πέμπειν, αἳ ἀπολιποῦσαι τὴν φυλακὴν τὰς μετὰ Χαλκιδέως διώξασαι καὶ οὐ καταλαβοῦσαι ἀνεκεχωρήκεσαν (ἦρχε δὲ αὐτῶν Στρομβιχίδης Διοτίμου), ἄλλας δὲ οὐ πολὺ ὕστερον βοηθεῖν δώδεκα μετὰ Θρασυκλέους, ἀπολιπούσας καὶ ταύτας τὴν ἐφόρμησιν. τάς τε 2 τῶν Χίων ἑπτὰ ναῦς, αἳ αὐτοῖς ξυνεπολιόρκουν τὰς ἐν τῷ Πειραιῷ, ἀπαγαγόντες τοὺς μὲν δούλους ἐξ αὐτῶν ἠλευθέρωσαν, τοὺς δ' ἐλευθέρους κατέδησαν. ἑτέρας δὲ 〈δέκα〉 ἀντὶ πασῶν τῶν ἀπελθουσῶν νεῶν ἐς τὴν ἐφόρμησιν τῶν Πελοποννησίων διὰ τάχους πληρώσαντες ἀντέπεμψαν καὶ ἄλλας διενοοῦντο τριάκοντα πληροῦν. καὶ πολλὴ ἦν ἡ προθυμία καὶ ὀλίγον ἐπράσσετο οὐδὲν ἐς τὴν βοήθειαν τὴν ἐπὶ τὴν Χίον.

16. Ἐν δὲ τούτῳ Στρομβιχίδης ταῖς ὀκτὼ ναυσὶν ἀφικνεῖται ἐς Σάμον, καὶ προσλαβὼν Σαμίαν μίαν ἔπλευσεν ἐς Τέων καὶ ἡσυχάζειν ἠξίου αὐτούς. ἐκ δὲ τῆς Χίου ἐς τὴν Τέων καὶ ὁ Χαλκιδεὺς μετὰ τριῶν καὶ εἴκοσι νεῶν ἐπέπλει, καὶ ὁ πεζὸς ἅμα ὁ τῶν Κλαζομενίων καὶ Ἐρυθραίων παρῄει. προαισθόμενος δὲ ὁ Στρομβιχίδης ἐξανήγετο, καὶ μετεωρι- 2 σθεὶς ἐν τῷ πελάγει ὡς ἑώρα τὰς ναῦς πολλὰς τὰς ἀπὸ τῆς Χίου, φυγὴν ἐποιεῖτο ἐπὶ τῆς Σάμου· αἱ δ' ἐδίωκον. τὸν δὲ 3 πεζὸν οἱ Τήιοι τὸ πρῶτον οὐκ ἐσδεχόμενοι, ὡς ἔφυγον οἱ Ἀθηναῖοι, ἐσηγάγοντο. καὶ ἐπέσχον μὲν οἱ πεζοί, καὶ Χαλκιδέα ἐκ τῆς διώξεως περιμένοντες· ὡς δὲ ἐχρόνιζε, καθῄρουν αὐτοί τε τὸ τεῖχος ὃ ἀνῳκοδόμησαν οἱ Ἀθηναῖοι τῆς Τηίων

χίλια τάλαντα, ἅτινα ἐβούλοντο ἀκίνητα μίμνειν διὰ παντὸς τοῦ πολέμου. Übrigens war auch nur eine Strafe festgesetzt, der Tod (2, 24). Auch das beweist den Zusatz. Was aus den a. a. O. erwähnten hundert Reservetrieern geworden, sagt Thuk. nicht ausdrücklich, doch waren sie höchst wahrsch. noch vorhanden u. wurden nun eben auch benutzt; denn der Ausdr. *ναῦς πληροῦν οὐκ ὀλίγας* setzt einen bedeutenden Vorrat leerer Schiffe voraus. — Bei *εἰπόντι* (vorschlagen) *καὶ ἐπιψ.* ist schon das folg. *κινεῖν* zu denken. — *οὐκ ὀλίγας* B. Vulg. *μὴ ὀλ.* — *Διοτίμου* 1, 45, 2. — *βοηθεῖν*, näml. *ἐς Χίον*. — *Θρασυκλέους* 5, 19. 2. 24, 1.

2. *ἀπαγαγόντες*. Der Grund 10, 3. — *ἐξ αὐτῶν*. Zu 17, 1. — 〈*δέκα*〉 von Stahl mit Recht in leichter Korr. eingefügt (*Δ* älteres Zahlzeichen für *δέκα*). Eine Zahl ist bei *ἑτέρας* unentbehrlich. Vgl. nachher *ἄλλας*. — *ὀλίγον ἐπρ. οὐδέν*. Zu 7, 87, 6.

16. 2. *ἐξανήγετο* B passender als die Vulg. *προανήγετο*. — *πολλάς* prädikativ: *ὅτι αἱ νῆες ἦσαν πολλαί*.

3. *αὐτοί τε* B. Vulg. ohne *τέ*. Dem *καθῄρουν αὐτοί τε* entspricht das *ξυγκαθῄρουν δὲ αὐτοῖς* = *ἅμα δὲ αὐτοῖς καθῄρουν*. — *τῆς Τηίων πόλεως*, zu *τὸ τεῖχος* gehörig, ist in den Relativsatz gezogen; s. 6, 100, 1. 7, 43, 3 u. a.

πόλεως τὸ πρὸς ἤπειρον, ξυγκαθῄρουν δὲ αὐτοῖς καὶ τῶν βαρβάρων ἐπελθόντες οὐ πολλοί, ὧν ἦρχε Στάγης, ὕπαρχος Τισσαφέρνους.

17. *Χαλκιδεὺς δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης ὡς κατεδίωξαν ἐς Σάμον Στρομβιχίδην, ἐκ μὲν τῶν ἐκ Πελοποννήσου νεῶν τοὺς ναύτας ὁπλίσαντες ἐν Χίῳ καταλιμπάνουσιν, ἀντιπληρώσαντες δὲ ταύτας τε ἐκ Χίου καὶ ἄλλας εἴκοσιν ἔπλεον ἐς Μίλητον* 2 *ὡς ἀποστήσοντες. ἐβούλετο γὰρ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὢν ἐπιτήδειος τοῖς προεστῶσι τῶν Μιλησίων, φθάσαι τὰς ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου ναῦς προσαγαγόμενος αὐτοὺς καὶ τοῖς Χίοις καὶ ἑαυτῷ καὶ Χαλκιδεῖ καὶ τῷ ἀποστείλαντι Ἐνδίῳ, ὥσπερ ὑπέσχετο, τὸ ἀγώνισμα προσθεῖναι, ὅτι πλείστας τῶν πόλεων μετὰ τῆς* 3 *Χίων δυνάμεως καὶ Χαλκιδέως ἀποστήσας. λαθόντες οὖν τὸ πλεῖστον τοῦ πλοῦ καὶ φθάσαντες οὐ πολὺ τόν τε Στρομβιχίδην καὶ τὸν Θρασυκλέα, ὃς ἔτυχεν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν δώδεκα ναυσὶν ἄρτι παρὼν καὶ ξυνδιώκων, ἀφιστᾶσι τὴν Μίλητον. καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας μιᾶς δεούσαις εἴκοσι ναυσὶν ἐπιπλεύσαντες, ὡς αὐτοὺς οὐκ ἐδέχοντο οἱ Μιλήσιοι, ἐν Λάδῃ τῇ* 4 *ἐπικειμένῃ νήσῳ ἐφώρμουν. καὶ ἡ πρὸς βασιλέα ξυμμαχία Λακεδαιμονίοις ἡ πρώτη Μιλησίων εὐθὺς ἀποστάντων διὰ Τισσαφέρνους καὶ Χαλκιδέως ἐγένετο ἥδε.*

18. *„Ἐπὶ τοῖσδε ξυμμαχίαν ἐποιήσαντο πρὸς βασιλέα καὶ Τισσαφέρνη Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι. ὁπόσην χώραν καὶ πόλεις βασιλεὺς ἔχει καὶ οἱ πατέρες οἱ βασιλέως εἶχον, βασιλέως ἔστω· καὶ ἐκ τούτων τῶν πόλεων ὁπόσα Ἀθηναίοις ἐφοίτα χρήματα ἢ ἄλλο τι, κωλυόντων κοινῇ βασιλεὺς*

— *τὸ πρὸς ἤπειρον* genauere Bestimmung von *τὸ τεῖχος* (die Feste): nämlich den Teil nach dem Festlande zu. *τό* fehlt in den Codd. aufser B. Zur Sache vergl. zu 1, 56, 2. — *ἀνῳκοδόμησαν* sonst = wiederherstellen, hier überhaupt = aufbauen, eine auch anderwärts belegte Bedeutung des Verbs. — *Στάγης* B. Denselben Namen hat Xen. Hell. 1, 2, 5. Vulg. *ὁ Τάγης* u. a. falsche Formen.

17. 1. *ἐκ — ὁπλίσαντες.* Zu 4, 9, 1. Vgl. auch 15, 2. Xen. Hell. 2, 1, 31 *τοὺς ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πάντας κατακρημνίσειαν.* — *καταλιμπάνουσιν* zieml. seltene Nebenform von *καταλείπω*, wie *φυγγάνω* von *φεύγω*. 7, 44, 8. Antiphan. 35 Kock: *κατελίμπανον*; auch inschriftlich belegt.

2. *τὰς ἀπό* B. Vulg. *τάς τε ἀπό.* — *ὥσπερ ὑπ.* Kap. 12. — *ἀποστήσας* indem, dadurch dafs, das *ἀγων. πρ.* erläuternd.

3. *τὸ πλεῖστον τ. π.* Über den Acc. zu 4, 32, 1. — *κατὰ πόδας*, auf dem Fufse folgend. — *μιᾶς — ναυσίν.* Strombichides hatte acht, Thrasykles zwölf, eins blieb also einstweilen zu Samos zurück, kam aber bald nach, denn 24, 1 sind es zwanzig.

18. 1. *ἐφοίτα*, regelmäfsig

καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ὅπως μήτε χρήματα λαμβάνωσιν Ἀθηναῖοι μήτε ἄλλο μηδέν. καὶ τὸν πόλεμον τὸν 2 πρὸς Ἀθηναίους κοινῇ πολεμούντων βασιλεὺς καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι· καὶ κατάλυσιν τοῦ πολέμου πρὸς Ἀθηναίους μὴ ἐξέστω ποιεῖσθαι, ἢν μὴ ἀμφοτέροις δοκῇ, βασιλεῖ καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις. ἢν δέ τινες 3 ἀφιστῶνται ἀπὸ βασιλέως, πολέμιοι ἔστων καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις. καὶ ἤν τινες ἀφιστῶνται ἀπὸ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ξυμμάχων, πολέμιοι ἔστων βασιλεῖ κατὰ ταὐτά."

19. Ἡ μὲν ξυμμαχία αὕτη ἐγένετο. μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Χῖοι εὐθὺς δέκα ἑτέρας πληρώσαντες ναῦς ἔπλευσαν ἐς Ἄναια, βουλόμενοι περί τε τῶν ἐν Μιλήτῳ πυθέσθαι καὶ τὰς πόλεις ἅμα ἀφιστάναι. καὶ ἐλθούσης παρὰ Χαλκιδέως ἀγγελίας αὐτοῖς 2 ἀποπλεῖν πάλιν, διότι Ἀμόργης παρέσται κατὰ γῆν στρατιᾷ, ἔπλευσαν ἐς Διὸς ἱερόν· καὶ καθορῶσιν ἑκκαίδεκα ναῦς, ἃς ὕστερον ἔτι Θρασυκλέους Διομέδων ἔχων ἀπ' Ἀθηνῶν προσέπλει. καὶ ὡς εἶδον, ἔφευγον μιᾷ μὲν νηὶ ἐς Ἔφεσον, αἱ δὲ 3 λοιπαὶ ἐπὶ τῆς Τέω. καὶ τέσσαρας μὲν κενὰς οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνουσι, τῶν ἀνδρῶν ἐς τὴν γῆν φθασάντων· αἱ δ' ἄλλαι ἐς τὴν Τηίων πόλιν καταφεύγουσι. καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐπὶ 4 τῆς Σάμου ἀπέπλευσαν, οἱ δὲ Χῖοι ταῖς λοιπαῖς ναυσὶν ἀναγαγόμενοι καὶ ὁ πεζὸς μετ' αὐτῶν Λέβεδον ἀπέστησαν καὶ αὖθις Ἐράς. καὶ μετὰ τοῦτο ἕκαστοι ἐπ' οἴκου ἀπεκομίσθησαν, καὶ ὁ πεζὸς καὶ αἱ νῆες.

ein- oder zukamen; s. 1, 4 τὰς προσόδους ἰέναι. 6, 71, 2 χρήματα ἔλθῃ. 4, 27, 1 σῖτος ἐσπλεῖ. — ἄλλο τι wie Schiffe u. Mannschaft (Eupolis 209 v. d. Chiern πέμπει γὰρ ἡμῖν ναῦς μακρὰς ἄνδρας τε).

19. 1. μετὰ δὲ τοῦτο B. Vulg. μετὰ δὲ ταῦτα. Derselbe Fall 7, 79, 5. — δέκα zu den Kap. 17, 1 erwähnten Ἄναια 3, 19 u. 32. 4, 75, 1; auf dem Festland gegenüber Samos.

2. ἀποπλεῖν, sie sollten absegeln; den Grund dafür gibt der Satz mit διότι an, denn das nach πάλιν stehende καὶ ist mit Recht von Bauer gestrichen. Da es aber nicht ohne einen Grund in die Hdd. gekommen sein kann, lese ich διότι (κατ über δι). δι, και, sind öfters (7, 70, 4 u. 8; 7, 85, 3. 3, 2) verlesen. — Διὸς ἱερόν zwischen Lebedos u. Kolophon.

3. αἱ δὲ λοιπαί. Beachte die Variation der Rede. — Ἔφεσον, das demnach schon zu den Lak. hielt. Hen. Hell. 1, 2, 6 ff. — ταῖς Λ. ν. ἀναγ. nur die Chier von Teos aus. — φθασάντων prägnant für καταφυγεῖν φθασάντων, vgl. zu 2, 91, 3.

4. ὁ πεζὸς μετ' αὐτῶν verb. mit dem Folg. Gemeint ist ὁ πεζὸς ὁ τῶν Κλαζομενίων καὶ Ἐρυθραίων. 16, 1.—Ἐραί, ein Städtchen der Teier.

20. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους αἱ ἐν τῷ Πειραιῷ εἴκοσι νῆες τῶν Πελοποννησίων, καταδιωχθεῖσαι τότε καὶ ἐφορμούμεναι ἴσῳ ἀριθμῷ ὑπὸ Ἀθηναίων, ἐπέκπλουν ποιησάμεναι αἰφνίδιον καὶ κρατήσασαι ναυμαχίᾳ τέσσαράς τε ναῦς λαμβάνουσι τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀποπλεύσασαι ἐς Κεγχρειὰς τὸν ἐς τὴν Χίον καὶ τὴν Ἰωνίαν πλοῦν αὖθις παρεσκευάζοντο. καὶ ναύαρχος αὐτοῖς ἐκ Λακεδαίμονος Ἀστύοχος ἐπῆλθεν, ᾧπερ ἐγίγνετο ἤδη πᾶσα ἡ ναυαρχία.

2 Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ ἐκ τῆς Τέω πεζοῦ καὶ Τισσαφέρνης αὐτὸς στρατιᾷ παραγενόμενος καὶ ἐπικαθελὼν τὸ ἐν τῇ Τέῳ τεῖχος, εἴ τι ὑπελείφθη, ἀνεχώρησε. καὶ Διομέδων ἀπελθόντος αὐτοῦ οὐ πολὺ ὕστερον δέκα ναυσὶν Ἀθηναίων ἀφικόμενος ἐσπείσατο Τηίοις ὥστε δέχεσθαι καὶ σφᾶς. καὶ παραπλεύσας ἐπὶ Ἐρὰς καὶ προσβαλών, ὡς οὐκ ἐλάμβανε τὴν πόλιν, ἀπέπλευσεν.

21. Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ ἡ ἐν Σάμῳ ἐπανάστασις τοῖς δυνατοῖς μετὰ Ἀθηναίων, οἳ ἔτυχον ἐν τρισὶ ναυσὶ παρόντες. καὶ ὁ δῆμος ὁ Σαμίων ἐς διακοσίους μέν τινας τοὺς πάντας τῶν δυνατῶν ἀπέκτεινε, τετρακοσίους δὲ φυγῇ ζημιώσαντες καὶ αὐτοὶ τὴν γῆν αὐτῶν καὶ οἰκίας νειμάμενοι, Ἀθηναίων τε σφίσιν αὐτονομίαν μετὰ ταῦτα ὡς βεβαίοις ἤδη ψηφισαμένων, τὰ λοιπὰ διῴκουν τὴν πόλιν, καὶ τοῖς γεωμόροις μετεδίδοσαν οὔτε ἄλλου οὐδενός, οὔτε ἐκδοῦναι οὐδ' ἀγαγέσθαι παρ' ἐκείνων οὐδ' ἐς ἐκείνους οὐδενὶ ἔτι τοῦ δήμου ἐξῆν.

20. 1. *τότε — ἴσῳ ἀριθμῷ.* K. 10 u. 15. — *ἤδη*, nunmehr, nachdem des Melanchridas Amtsführung (K. 6, 5) abgelaufen war. Vgl. zu 2, 80, 2. — *πᾶσα*, über die gesamte Flotte, nicht blofs über die spartanische, wie seinem Vorgänger, sondern auch über die der Bundesgenossen.

2. *τοῦ πεζοῦ.* 16, 1. 19, 3. — *ἐπικαθελών* erklärt sich aus 16, 3. — *ἐν τῇ Τέῳ* von St. verdächtigt, stimmt ganz zu 16, 3. — *Διομέδων.* 19, 2.

21. In den Hdd. teils *ὑπὸ τοῦ δήμου*, teils der blofse Genetiv, beides Glossem, denn durch den Dativ und *ἐν Σάμῳ* ist alles klar. Es ist zugesetzt nach dem folg. *ὁ δῆμος* etc. (vgl. Kap. 73, 1). (2 Erläuterungen v. *ἐπανάστασις* s. Schol. zu 2, 39.) — *τοῖς δυνατοῖς* von *ἡ ἐπανάστασις* regiert: zu 1, 73, 1. Das von B nachher überlieferte *δυνατωτάτων* ist schlechte Korr., denn *οἱ δυνατοί* ist der stehende Ausdruck für die Aristokraten (die *γεωμόροι*). — *τὰ λοιπά in reliquum tempus*, so nur hier d. Plur. — *μετεδίδοσαν κτἑ.* Über die Satzbildung zu 1, 16. — *ἐκδοῦναι — ἐκείνους.* Chiasmus. Die Ellipse von *τὰς θυγατέρας* auch bei Herod. 5, 92, 2 *ἐδίδοσαν δὲ καὶ ἤγοντο ἐξ ἀλλήλων.* — *οὐδ' ἀγ.* Emend. von Bekker für *οὔτ' ἀγ.*

22. *Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ θέρους οἱ Χῖοι, ὥσπερ ἤρξαντο, οὐδὲν ἀπολείποντες προθυμίας ἄνευ τε Πελοποννησίων πλήθει παρόντες ἀποστῆσαι τὰς πόλεις καὶ βουλόμενοι ἅμα ὡς πλείστους σφίσι ξυγκινδυνεύειν, στρατεύονται αὐτοί τε τρισκαίδεκα ναυσὶν ἐπὶ τὴν Λέσβον, ὥσπερ εἴρητο ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων δεύτερον ἐπ' αὐτὴν ἰέναι καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ὁ πεζὸς ἅμα Πελοποννησίων τε τῶν παρόντων καὶ τῶν αὐτόθεν ξυμμάχων παρῄει ἐπὶ Κλαζομενῶν τε καὶ Κύμης· ἦρχε δ' αὐτοῦ Εὐάλας Σπαρτιάτης, τῶν δὲ νεῶν Δεινιάδας περίοικος. καὶ αἱ μὲν νῆες κατα-* 2 *πλεύσασαι Μήθυμναν πρῶτον ἀφιστᾶσι, καὶ καταλείπονται τέσσαρες νῆες ἐν αὐτῇ· καὶ αὖθις αἱ λοιπαὶ Μυτιλήνην ἀφιστᾶσιν.*

23. *Ἀστύοχος δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος ναύαρχος τέσσαρσι ναυσίν, ὥσπερ ὥρμητο, πλέων ἐκ τῶν Κεγχρειῶν ἀφικνεῖται ἐς Χίον. καὶ τρίτην ἡμέραν αὐτοῦ ἥκοντος αἱ Ἀττικαὶ νῆες, πέντε καὶ εἴκοσιν, ἔπλεον ἐς Λέσβον, ὧν ἦρχε Λέων καὶ Διομέδων· Λέων γὰρ ὕστερον δέκα ναυσὶ προσεβοήθησεν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν. ἀναγαγόμενος δὲ καὶ ὁ Ἀστύοχος τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐς ὀψέ, καὶ προσλαβὼν Χίαν ναῦν μίαν, ἔπλει ἐς τὴν Λέσβον, ὅπως ὠφελοίη, εἴ τι δύναιτο. καὶ ἀφικνεῖται ἐς τὴν Πύρραν, ἐκεῖθεν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἐς Ἔρεσον, ἔνθα πυνθάνεται ὅτι ἡ Μυτιλήνη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων αὐτοβοεὶ ἑάλωκεν· οἱ γὰρ* 3

22. 1. *οὐδὲν* in nichts. Vgl. 7, 48, 5. — Der ganze Ausdruck *οὐδ. ἀπ. προθ.* ist = positivem *πάντα ποιοῦντες*, zu welchem entsprechend dem *καὶ βουλ.* die Partikel *τε* gehört. — *πλήθει παρ.* = mit Übermacht auftretend (ähnl. 2, 11, 3). Änderungen sind ganz unnötig. — *ὥσπερ εἴρητο.* K. 8, 2. — *παρῄει* zu Lande der Küste entlang (wie 16, 1) von Erythrai nach Klazomenai über Smyrna, dann den Hermosfluſs überschreitend. — *Δεινιάδας.* Der Perioke wird nur bei den Nichtspartanern verwandt. Vgl. 6, 4.

2. *Μήθυμναν*, seither wie Chios autonom (6, 85, 3. 7, 57, 4) u. treu. — *καὶ καταλείπονται — ἀφιστᾶσιν* hat nur B.

23. 1. *Ἀστύοχος.* Hiermit wird wieder an Kap. 20, 1 angeknüpft. *ὥσπερ ὥρμητο.* 20, 1. — *τρίτην — ἥκοντος* eigentl.: als er den dritten Tag anwesend war, also: am dritten Tag nach seiner Ankunft. — *πέντε καὶ εἴκοσιν.* Diomedon erschien 19, 2 mit sechzehn Segeln, u. Leon hatte zehn; eins also fehlt hier aus einem nicht erwähnten Grunde.

2. *ἐς ὀψέ* auch 3, 108, 3. — *Πύρρα* an der zweiten groſsen Bucht von Lesbos, *Ἔρεσος* u. *Ἄντισσα* (§ 4) an der Westküste der Insel. Vgl. 3, 18, 1. — *ἑάλωκεν* Vulg., besser als *ἑάλω* des B, denn es ist die Form der Depesche: „ist genommen", die Thatsache. § 4 der Aor., den Zeitpunkt angebend, dann erzählend, fast = Plusqpf.

Ἀθηναῖοι, ὥσπερ ἔπλεον, ἀπροσδόκητοι κατασχόντες ἐς τὸν λιμένα τῶν τε Χίων νεῶν ἐκράτησαν καὶ ἀποβάντες τοὺς ἀντι-
4 στάντας μάχῃ νικήσαντες τὴν πόλιν ἔσχον. ἃ πυνθανόμενος ὁ Ἀστύοχος τῶν τε Ἐρεσίων καὶ τῶν ἐκ τῆς Μηθύμνης μετ' Εὐβούλου Χίων νεῶν, αἳ τότε καταλειφθεῖσαι καί, ὡς ἡ Μυτιλήνη ἑάλω, φεύγουσαι περιέτυχον αὐτῷ τρεῖς (μία γὰρ ἑάλω ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων), οὐκέτι ἐπὶ τὴν Μυτιλήνην ὥρμησεν, ἀλλὰ τὴν Ἔρεσον ἀποστήσας καὶ ὁπλίσας καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ νεῶν ὁπλίτας πεζῇ παραπέμπει ἐπὶ τὴν Ἄντισσαν καὶ Μήθυμναν, ἄρχοντα Ἐτεόνικον προστάξας, καὶ αὐτὸς ταῖς τε μεθ' ἑαυτοῦ ναυσὶ καὶ ταῖς τρισὶ ταῖς Χίαις παρέπλει, ἐλπίζων τοὺς Μηθυμναίους θαρσήσειν τε ἰδόντας σφᾶς καὶ ἐμμενεῖν τῇ
5 ἀποστάσει. ὡς δὲ αὐτῷ τὰ ἐν τῇ Λέσβῳ πάντα ἠναντιοῦτο, ἀπέπλευσε τὸν ἑαυτοῦ στρατὸν ἀναλαβὼν ἐς τὴν Χίον. ἀπεκομίσθη δὲ πάλιν κατὰ πόλεις καὶ ὁ ἀπὸ τῶν νεῶν πεζός, ὃς ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἐμέλλησεν ἰέναι. καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Κεγχρειᾷ ξυμμαχίδων Πελοποννησίων νεῶν ἀφικνοῦνται αὐτοῖς ἓξ μετὰ
6 ταῦτα ἐς τὴν Χίον. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τά τε ἐν τῇ Λέσβῳ πάλιν κατεστήσαντο καὶ πλεύσαντες ἐξ αὐτῆς Κλαζομενίων τὴν ἐν τῇ ἠπείρῳ Πολίχναν τειχιζομένην ἑλόντες διεκόμισαν πάλιν αὐτοὺς ἐς τὴν ἐν τῇ νήσῳ πόλιν πλὴν τῶν αἰτίων τῆς ἀποστάσεως· οὗτοι δὲ ἐς Δαφνοῦντα ἀπῆλθον. καὶ αὖθις Κλαζομεναὶ προσεχώρησαν Ἀθηναίοις.

24. Τοῦ δ' αὐτοῦ θέρους οἵ τ' ἐπὶ Μιλήτῳ Ἀθηναῖοι ταῖς εἴκοσι ναυσὶν ἐν τῇ Λάδῃ ἐφορμοῦντες ἀπόβασιν ποιησάμενοι ἐς Πάνορμον τῆς Μιλησίας Χαλκιδέα τε τὸν Λακεδαι-

3. *ὥσπερ ἔπλεον* fast in dem Sinne wie *ὥσπερ εἶχον.* Zu 1, 134, 3. — *τῶν Χίων νεῶν.* Dies waren neun: K. 22. — *ἐκράτησαν*, bemächtigten sich.

4. *τότε.* 22, 2. — *τρεῖς* in den Relativsatz gestellt wie 7, 43, 4. — *Ἐτεόνικος*, der auch von den Xen. Hell. wiederholt erwähnte Harmost.

5. B fügt *πεζόν* hinzu. (Über die Stellung zu K. 5, 5.) Aber es scheint Zusatz. Es sind die Hopliten von § 3. — *ὁ ἀπὸ τῶν νεῶν πεζός.* Insofern das Landheer (über welches K. 22, 1) zur Unterstützung der Flotte dienen, also in enger Verbindung mit derselben agieren sollte, konnte, scheint mir, ganz fügl. die Trennung desselben von den Schiffen mit Anwendung der bekannten Attrakt. durch *ἀπεκομίσθη ὁ ἀπὸ τῶν νεῶν πεζός* ausgedrückt werden: *ὁ μετὰ τῶν νεῶν πεζὸς ἀπεκομίσθη ἀπὸ τῶν νεῶν.* — *ξυμμαχίδων* will Cl. hier ohne rechten Grund streichen. Warum soll es nicht auch bei *νῆες* stehen können?

6. *τειχιζομένην.* Über die Stellung zu 1, 11, 3. Zur Sache 14, 3. — *Δαφνοῦς*, landeinwärts nach Kap. 31, 2, genauer ist seine Lage nicht zu bestimmen.

24. 1. *εἴκοσι.* Zu 17, 3. —

μόνιον ἄρχοντα μετ' ὀλίγων παραβοηθήσαντα ἀποκτείνουσι καὶ τροπαῖον τρίτῃ ἡμέρᾳ ὕστερον διαπλεύσαντες ἔστησαν, ὃ οἱ Μιλήσιοι ὡς οὐ μετὰ κράτους τῆς γῆς σταθὲν ἀνεῖλον· καὶ 2 Λέων καὶ Διομέδων ἔχοντες τὰς ἐκ τῆς Λέσβου Ἀθηναίων ναῦς, ἔκ τε Οἰνουσσῶν τῶν πρὸ Χίου νήσων καὶ ἐκ Σιδούσσης καὶ ἐκ Πτελεοῦ, ἃ ἐν τῇ Ἐρυθραίᾳ εἶχον τείχη, ὁρμώμενοι τὸν πρὸς τοὺς Χίους πόλεμον ἀπὸ τῶν νεῶν ἐποιοῦντο· εἶχον δὲ ἐπιβάτας τῶν ὁπλιτῶν ἐκ καταλόγου ἀναγκαστούς. καὶ ἔν τε Καρδαμύλῃ ἀποβάντες καὶ ἐν Βολίσκῳ τοὺς προσ- 3 βοηθήσαντας τῶν Χίων μάχῃ νικήσαντες καὶ πολλοὺς διαφθείραντες ἀνάστατα ἐποίησαν τὰ ταύτῃ χωρία, καὶ ἐν Φάναις αὖθις ἄλλῃ μάχῃ ἐνίκησαν καὶ τρίτῃ ἐν Λευκωνίῳ. καὶ μετὰ τοῦτο οἱ μὲν Χῖοι ἤδη οὐκέτι ἐπεξῇσαν, οἱ δὲ τὴν χώραν καλῶς κατεσκευασμένην καὶ ἀπαθῆ οὖσαν ἀπὸ τῶν Μηδικῶν μέχρι τότε διεπόρθησαν. Χῖοι γὰρ μόνοι μετὰ Λακεδαιμονίους 4 ὧν ἐγὼ ᾐσθόμην ηὐδαιμόνησάν τε ἅμα καὶ ἐσωφρόνησαν, καὶ ὅσῳ ἐπεδίδου ἡ πόλις αὐτοῖς ἐπὶ τὸ μεῖζον, τόσῳ καὶ ἐκοσμοῦντο ἐχυρώτερον. καὶ οὐδ' αὐτὴν τὴν ἀπόστασιν, εἰ τοῦτο 5 δοκοῦσι παρὰ τὸ ἀσφαλέστερον πρᾶξαι, πρότερον ἐτόλμησαν ποιήσασθαι ἢ μετὰ πολλῶν τε καὶ ἀγαθῶν ξυμμάχων ἔμελλον ξυγκινδυνεύσειν καὶ τοὺς Ἀθηναίους ᾐσθάνοντο οὐδ' αὐτοὺς

διαπλεύσαντες, wieder hinüberfahrend von Lade nach dem Gebiete von Milet. — *οὐ μετὰ κράτους* = *οὐ κρατούντων αὐτῶν*.

2. *ἐκ καταλ. ἀναγκ.*, aus der Stammrolle zwangsweise ausgehobene. Diese Zwangsmaſsregel war durch die Gefahr gerechtfertigt. In der Regel wurden die Marinesoldaten (*ἐπιβάται*) aus den Leuten der vierten Klasse (den *θῆτες*) genommen, die nicht zum *κατάλογος* gehörten. — Im Vat. nach *τείχη*: „*ἀπῆραν καὶ ἐκ τῆς Λέσβου*", in den a. Hdd. nur die letzten 4 Worte, in zweien *καθεῖλον*. Ersteres wohl Glossem zu *ἔχοντες κτἑ.* = sie waren auch von L. abgefahren, geriet dann in den Text; letzteres Versuch eines Abschreibers, der Stelle aufzuhelfen.

3. *ἐν* bei *ἀποβαίνειν* hat Thuk. sonst nicht, doch Xen. Hell. 1, 3, 22. Mit *νικήσαντες* läſst es sich nicht verbinden, da nicht im Osten (Kardamyle) u. im Westen (Boliskos) eine Schlacht sein kann. Phanai ist das südl. Vorgebirg. Die Lage von Leukonion ist unbekannt. — *ἀνάστατα ἐποίησαν* wie 6, 76, 2 (vgl. auch 6, 5, 3). In der Vertragsurkunde zwischen Athen und Chalkis 446/445 (Revue archéol. 33, S. 243): *οὐδὲ τὴν πόλιν ἀνάστατον ποήσω*.

4. *ηὐδαιμόνησάν τε* B gut statt der Vulg. *εὐδαιμονήσαντες*. — *τόσῳ*. Zu 4, 28, 3.

5. *ξυγκινδυνεύσειν*. Konj. von Bekker. B *ξυγκινδυνεύειν*. Vulg. *κινδυνεύσειν*. B hat *μεθ' ὧν ἔμελλον*, was Cl. mit *ξυγκινδυνεύειν* vorzieht. An dem Imperf. ist gar kein Anstoſs zu nehmen (vgl. auch 3, 2, 1), zumal an *ἔμελλον* (Aussicht hatten). Der Satz *καὶ* läſst sich auch so selbständig fassen; aber notwendig ist es nicht, weil die

ἀντιλέγοντας ἔτι μετὰ τὴν Σικελικὴν ξυμφορὰν ὡς οὐ πάνυ πόνηρα σφῶν βεβαίως τὰ πράγματα εἴη. εἰ δέ τι ἐν τοῖς ἀνθρωπείοις τοῦ βίου παραλόγοις ἐσφάλησαν, μετὰ πολλῶν οἷς ταὐτὰ ἔδοξε, τὰ τῶν Ἀθηναίων ταχὺ ἀναιρεθήσεσθαι, τὴν
6 ἁμαρτίαν ξυνέγνωσαν. εἰργομένοις δ' οὖν αὐτοῖς τῆς θαλάσσης καὶ κατὰ γῆν πορθουμένοις ἐνεχείρησάν τινες πρὸς Ἀθηναίους ἀγαγεῖν τὴν πόλιν· οὓς αἰσθόμενοι οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ μὲν ἡσύχασαν, Ἀστύοχον δὲ ἐξ Ἐρυθρῶν τὸν ναύαρχον μετὰ τεσσάρων νεῶν, αἳ παρῆσαν αὐτῷ, κομίσαντες ἐσκόπουν ὅπως μετριώτατα ἢ ὁμήρων λήψει ἢ ἄλλῳ τῳ τρόπῳ καταπαύσουσι τὴν ἐπιβουλήν. καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἔπρασσον.

25. Ἐκ δὲ τῶν Ἀθηνῶν τοῦ αὐτοῦ θέρους τελευτῶντος χίλιοι ὁπλῖται Ἀθηναίων καὶ πεντακόσιοι καὶ χίλιοι Ἀργείων (τοὺς γὰρ πεντακοσίους τῶν Ἀργείων ψιλοὺς ὄντας ὥπλισαν οἱ Ἀθηναῖοι) καὶ χίλιοι τῶν ξυμμάχων ναυσὶ δυοῖν δεούσαις πεντήκοντα, ὧν ἦσαν καὶ ὁπλιταγωγοί, Φρυνίχου καὶ Ὀνομακλέους καὶ Σκιρωνίδου στρατηγούντων κατέπλευσαν ἐς
2 Σάμον, καὶ διαβάντες ἐς Μίλητον ἐστρατοπεδεύσαντο. Μιλήσιοι δὲ ἐξελθόντες αὐτοί τε, ὀκτακόσιοι ὁπλῖται, καὶ οἱ μετὰ Χαλκιδέως ἐλθόντες Πελοποννήσιοι καὶ Τισσαφέρνους τι ἐπικουρικὸν καὶ αὐτὸς Τισσαφέρνης παρὼν καὶ ἡ ἵππος αὐτοῦ ξυνέβαλον τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις καὶ οἱ
3 μὲν Ἀργεῖοι τῷ σφετέρῳ αὐτῶν κέρᾳ προεξάξαντες καὶ κατα-

Wahrnehmung nicht plötzlich eintritt, sondern sich allmählich bildet (vgl. z. B. 7, 69, 1). — ὡς οὐ nach ἀντιλέγοντας. Zu 1, 28, 5. — βεβαίως, entschieden; s. 4, 72, 4. 126, 4. — ἀναιρ. von St. hergestellt, da das ξυν (zugleich mit) hier nicht paſst, welches in der Lesart des B ξυναναιρ. und Vulg. ξυναιρ. steht. Hude scheint mir die Entstehung des Doppelkompos. zu erklären aus der Korr. ξυν^αν^αιρ. — τὴν ἁμ. ξυνέγνωσαν, sie teilten die irrige Meinung. Zu 7, 73, 2.

6. εἰργομένοις — αὐτοῖς. Zum Dativ vgl. 4, 56, 1. — δ' οὖν aus B γοῦν korr. (Bkk., Ulr., St.). — οὓς wird von St. korr. οἵ, weil sich das Part. ἐγχειροῦντας κτἑ. nicht ergänzen lasse, doch ebenso 7, 69, 1. — ἐξ Ἐρυθρῶν, daſs er sich dahin begeben hatte, ist nicht erzählt.

25. 1. πεντακόσιοι καὶ χίλιοι gehört zusammen.

2. Χαλκιδέως Kap. 17. — τι in den Hdd. ξενικὸν Glossem zu ἐπικουρικὸν, ebenso 3, 109, 2 zu korr. (vgl. 4, 52, 2).

3. προεξάξαντες, vorstürmend aus der Schlachtlinie heraus. Vgl. Herod. 9, 62, 5 προεξαΐσσοντες — ἐσέπιπτον ἐς τοὺς Σπαρτιήτας. B hat προεξαΐξαντες (ά above), andere Hdd. προεξάρξαντες, was Lob. ad Phryn. p. 287 (auch Hude) billigt und προεξάξαντες. Aber, abgesehen von der durch das selbst verdächtige προσῆξαν (2, 97, 3) nicht ge-

φρονήσαντες, ὡς ἐπὶ Ἴωνάς τε καὶ οὐ δεξομένους ἀτακτότερον χωροῦντες, νικῶνται ὑπὸ τῶν Μιλησίων καὶ διαφθείρονται αὐτῶν ὀλίγῳ ἐλάσσους τριακοσίων ἀνδρῶν· Ἀθηναῖοι δὲ 4 τούς τε Πελοποννησίους πρώτους νικήσαντες καὶ τοὺς βαρβάρους καὶ τὸν ἄλλον ὄχλον ὠσάμενοι, τοῖς Μιλησίοις οὐ ξυμμίξαντες, ἀλλ᾽ ὑποχωρησάντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς τῶν Ἀργείων τροπῆς ἐς τὴν πόλιν, ὡς ἑώρων τὸ ἄλλο σφῶν ἡσσώμενον, πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν τῶν Μιλησίων κρατοῦντες ἤδη τὰ ὅπλα τίθενται. καὶ ξυνέβη ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ τοὺς Ἴωνας ἀμφο- 5 τέρωθεν τῶν Δωριῶν κρατῆσαι· τούς τε γὰρ κατὰ σφᾶς Πελοποννησίους οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκων καὶ τοὺς Ἀργείους οἱ Μιλήσιοι. στήσαντες δὲ τροπαῖον τὸν περιτειχισμὸν ἰσθμώδους ὄντος τοῦ χωρίου οἱ Ἀθηναῖοι παρεσκευάζοντο, νομίζοντες, εἰ προσαγάγοιντο Μίλητον, ῥᾳδίως ἂν σφίσι καὶ τἆλλα προσχωρῆσαι.

26. Ἐν τούτῳ δὲ περὶ δείλην ἤδη ὀψίαν ἀγγέλλεται αὐτοῖς τὰς ἀπὸ Σικελίας καὶ Πελοποννήσου πέντε καὶ πεντήκοντα ναῦς ὅσον οὐ παρεῖναι. τῶν τε γὰρ Σικελιωτῶν, Ἑρμοκράτους τοῦ Συρακοσίου μάλιστα ἐνάγοντος ξυνεπιλαβέσθαι καὶ τῆς ὑπολοίπου Ἀθηναίων καταλύσεως, εἴκοσι νῆες Συρακοσίων ἦλθον καὶ Σελινούντιαι δύο, αἵ τε ἐκ Πελοποννήσου, ἃς παρεσκευάζοντο, ἑτοῖμαι ἤδη οὖσαι· καὶ Θηριμένει τῷ Λακεδαιμονίῳ ξυναμφότεραι ὡς Ἀστύοχον τὸν ναύαρχον προσταχθεῖσαι κομίσαι, κατέπλευσαν ἐς Λέρον πρῶτον τὴν πρὸ Μιλήτου

schützten Form, gebraucht Th. das Aktiv προεξάγειν nur transit.; auch wäre es matt gegen das mit καὶ καταφρονήσαντες treffend verbundene προεξάξαντες. — ὡς ἐπὶ Ἴωνας. zu 6, 77, 1.

4. ὡς ἑώρων die Milesier.

5. ἀμφοτέρωθεν B. Vulg. ἀμφοτέρων. — ἂν προσχωρῆσαι. (2, 80, 8.)

26. 1. Σικελίας καὶ Πελ. B. Vulg. Πελ. καὶ Σικ. — ὅσον οὐ. Zu 4, 125, 1. — καὶ τῆς B. Vulg. ohne καί. — ἃς παρεσκευάζοντο. Kap. 6, 4 u. 5. An Zahl waren es also dreiunddreifsig; denn von 39 (Kap. 7) waren 21 abgegangen und nur 20 zurückgekehrt (Kap. 10; allerdings Thermon gekommen wohl auch mit 1 Schiff, Kap. 11), dann waren 4 und nochmals 6 nach Chios gegangen (Kap. 23); zu diesen 28 kamen wohl die 5, welche zuerst noch aus Lakonien nicht abgesandt waren (Kap. 6). Übrigens läfst sich die Zahl der lakedäm. Schiffe nicht völlig bestimmen, da nach Kap. 11, 4 „einige vorher abgegangen“ waren, die zurückgerufen werden sollen, was nicht geschieht. In Korinth liegen auch noch 15 (Kap. 13). — Θηριμένει. So hiefs der im folg. noch mehrfach erwähnte Laked. dieses Namens nach mehreren Codd., während ihn die Vulg. Θηραμένης, wie den bekannten Ath., nennt. — Λέρον B. Vulg. Ἐλεόν, ein ganz unbekannter Name. Für Λέρον spricht vor

2 νῆσον. ἔπειτα ἐκεῖθεν αἰσθόμενοι ἐπὶ Μιλήτῳ ὄντας Ἀθηναίους ἐς τὸν Ἰασικὸν κόλπον πρότερον πλεύσαντες ἐβούλοντο
3 εἰδέναι τὰ περὶ τῆς Μιλήτου. ἐλθόντος δὲ Ἀλκιβιάδου ἵππῳ ἐς Τειχιοῦσσαν τῆς Μιλησίας, οἶπερ τοῦ κόλπου πλεύσαντες ηὐλίσαντο, πυνθάνονται τὰ περὶ τῆς μάχης (παρῆν γὰρ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ξυνεμάχετο τοῖς Μιλησίοις καὶ Τισσαφέρνει), καὶ αὐτοῖς παρῄνει, εἰ μὴ βούλονται τά τε ἐν Ἰωνίᾳ καὶ τὰ ξύμπαντα πράγματα διολέσαι, ὡς τάχιστα βοηθεῖν Μιλήτῳ καὶ μὴ περιιδεῖν ἀποτειχισθεῖσαν.

27. Καὶ οἱ μὲν ἅμα τῇ ἕῳ ἔμελλον βοηθήσειν· Φρύνιχος δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγός, ὡς ἀπὸ τῆς Λέρου ἐπύθετο τὰ τῶν νεῶν σαφῶς, βουλομένων τῶν ξυναρχόντων ὑπομείναντας διαναυμαχεῖν, οὐκ ἔφη οὔτ' αὐτὸς ποιήσειν τοῦτο
2 οὔτ' ἐκείνοις οὐδ' ἄλλῳ οὐδενὶ ἐς δύναμιν ἐπιτρέψειν. ὅπου γὰρ ἐν ὑστέρῳ, σαφῶς εἰδότας πρὸς ὁπόσας τε ναῦς πολεμίας καὶ ὅσαις πρὸς αὐτὰς ταῖς σφετέραις, ἱκανῶς καὶ καθ' ἡσυχίαν παρασκευασαμένους ἔσται ἀγωνίσασθαι ὁπότε βούλονται, οὐδέ-
3 ποτε τῷ αἰσχρῷ εἴξας ἀλόγως διακινδυνεύσειν. οὐ γὰρ αἰσχρὸν εἶναι Ἀθηναίους ναυτικῷ μετὰ καιροῦ ὑποχωρῆσαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ ὁτουοῦν τρόπου αἴσχιον ξυμβήσεσθαι ἢν ἡσσηθῶσι· καὶ

allem 27, 1 ὡς ἀπὸ τῆς Λέρου ἐπύθετο κτἑ., ferner dafs es nahe am Eingang des gleich erwähnten Iasischen Busens lag. Wennschon noch 350 Stadien von Milet entfernt, konnte Leros dennoch fügl. „die Insel vor Milet“ genannt werden, weil es für eine vom Peloponnes kommende Flotte in der That die letzte bedeutende Insel vor Milet war.

3. παρῆν, er war zugegen gewesen, näml. in der Schlacht. — καὶ αὐτοῖς παρῄνει ist Fortsetzung von πυνθάνονται τὰ περὶ τῆς μάχης.

27. 1. ὑπομείναντας wie wenn der Subjektsacc. σφᾶς dabeistände. — οὐδ' Konj. von Bekker für οὔτ'. Die Distribution ist nur zweigliedrig. Vgl. Kap. 21 zu Ende. — ἐς δύναμιν nach Vermögen, soweit er könne (4, 118, 2).

2. ὅπου, wo = da; s. Kap. 96, 2. — In den Hdd. ἔξεστιν nach γὰρ und nachher B ἐξέσται statt ἔσται. Letzteres wird schwerlich zu einem ἔξεστι gesetzt werden. Wohl aber findet das Umgekehrte statt. — παρασκευασαμένους ist mit Dobree geschrieben statt παρεσκευασμένοις (B) u. παρασκ. der übrig. Hdd. Cl. παρεσκευσαμέναις, wozu doch καθ' ἡσυχίαν schlecht pafst. — ὁπότε βούλονται von St. zweifellos recht verbessert aus ὅποι τε β. des B. Vgl. mit unser Stelle 6, 66, 1. — τῷ αἰσχρῷ = ὀνείδει (üble Nachrede, ἀδοξία), was aus einem Glossem in den Text drang. Kr. hat es als ganz gegen den Sprachgebrauch des Thuk. gestrichen. Das subst. Adj. ist gleich wieder so gebraucht.

3. ἀλλὰ καὶ zu αἴσχιον gehörig, noch .... Über den Komparativ zu 2, 40, 1. — μετὰ ὁτουοῦν τρόπου verb. mit ἡσσηθῶσι. Warum es vorangestellt und warum in ungewöhnl. Weise μετὰ τρόπου gesagt ist, liegt auf der Hand. — ξυμβήσε-

τὴν πόλιν οὐ μόνον τῷ αἰσχρῷ, ἀλλὰ καὶ τῷ μεγίστῳ κινδύνῳ περιπίπτειν· ἣ μόλις ἐπὶ ταῖς γεγενημέναις ξυμφοραῖς ἐνδέχεσθαι μετὰ βεβαίου παρασκευῆς καθ' ἑκουσίαν, ἢ πάνυ γε ἀνάγκῃ, προτέρᾳ ποι ἐπιχειρεῖν, ἣ που δὴ μὴ βιαζομένη γε πρὸς αὐθαιρέτους κινδύνους ἰέναι. ὡς τάχιστα δὲ ἐκέλευε τούς τε 4 τραυματίας ἀναλαβόντας καὶ τὸν πεζὸν καὶ τῶν σκευῶν ὅσα ἦλθον ἔχοντες, ἃ δ' ἐκ τῆς πολεμίας εἰλήφασι καταλιπόντας, ὅπως κοῦφαι ὦσιν αἱ νῆες, ἀποπλεῖν ἐς Σάμον, κἀκεῖθεν ἤδη ξυναγαγόντας πάσας τὰς ναῦς τοὺς ἐπίπλους, ἤν που καιρὸς ᾖ, ποιεῖσθαι. ὡς δὲ ἔπεισε, καὶ ἔδρασε ταῦτα. καὶ ἔδοξεν 5 οὐκ ἐν τῷ αὐτίκα μᾶλλον ἢ ὕστερον οὐκ ἐς τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐς ὅσα ἄλλα Φρύνιχος κατέστη, οὐκ ἀξύνετος εἶναι. καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀφ' ἑσπέρας εὐθὺς τούτῳ τῷ τρόπῳ 6 ἀτελεῖ τῇ νίκῃ ἀπὸ τῆς Μιλήτου ἀνέστησαν, καὶ οἱ Ἀργεῖοι κατὰ τάχος καὶ πρὸς ὀργὴν τῆς ξυμφορᾶς ἀπέπλευσαν ἐκ τῆς Σάμου ἐπ' οἴκου.

28. Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἅμα τῇ ἕῳ ἐκ τῆς Τειχιούσσης ἄραντες ἐπικατάγονται, καὶ μείναντες ἡμέραν μίαν τῇ ὑστεραίᾳ καὶ τὰς Χίας ναῦς προσλαβόντες τὰς μετὰ Χαλκιδέως τὸ πρῶτον ξυγκαταδιωχθείσας ἐβούλοντο πλεῦσαι ἐπὶ τὰ σκεύη ἃ ἐξείλοντο ἐς Τειχιοῦσσαν πάλιν. καὶ ὡς ἦλθον, Τισσαφέρ- 2 νης τῷ πεζῷ παρελθὼν πείθει αὐτοὺς ἐπὶ Ἴασον, ἐν ᾗ Ἀμόργης

σθαι = γενήσεσθαι. — ἣ μόλις κτἑ. Bei der gewöhnl. Interpunkt., die ein Komma vor ἣ setzt, erscheint der folg. Fragesatz zu abgerissen. Dagegen ist die asyndetische Anfügung eines epexegetischen Satzes nicht eine Härte, sondern die Regel. Zu 2, 60, 4. — ἐνδέχεσθαι c. dat. nur hier bei Thuk., aber sonst belegt. Über den Inf. im Relativsatze zu 1, 91, 5. — καθ' ἑκουσίαν. Ähnl. gebildete adverbiale Ausdrücke zu 1, 14, 2. — ἢ πάνυ γε ἀνάγκῃ, oder sonst höchstens aus dringender Not, nämlich wenn sie ohne eine nachhaltige Rüstung sei. — προτέρᾳ zu ἣ. — Statt ποῦ δή der Hdd., was man = πῶς δή fafste, hat Lindau aus überliefertem σπουδη ebenso gut als einfach hergestellt ἣ. Damit ist zu vgl. 1, 142, 3. 6, 37, 2. Auch hier ist noch zu denken ἐνδέχεσθαι.

4. ὅσα ἦλθον ἔχοντες die häufigste Wortstellung. Zu 1, 9, 2.

5. καὶ ἔδρασε, that er auch. Zu 5, 27, 1. — οὐ μᾶλλον ἢ = ἧσσον ἤ, wie 5, 8, 3. — κατέστη, sich einliefs.

6. ἀτελεῖ τῇ ν., bei dem unvollständigen S. — πρὸς ὀργήν. Zu 2, 65, 8.

28. 1. Τειχιούσσης. 26, 3. — ἐπικατάγονται, landen nach der Abfahrt der Ath.; s. 3, 49, 4. — τὸ πρῶτον. Kap. 17. — ξυγκαταδιωχθείσας ein nur aus dieser St. bekanntes Compositum. — ἐξείλοντο, ausgeladen hatten, um die Schiffe zu erleichtern. — ἐς Τειχιοῦσσαν πάλιν zu verbinden mit πλεῦσαι.

2. Ἀμόργης. Kap. 5, 5. —

πολέμιος ὢν κατεῖχε, πλεῦσαι. καὶ προσβαλόντες τῇ Ἰάσῳ αἰφνίδιοι καὶ οὐ προσδεχομένων ἀλλ' ἢ Ἀττικὰς τὰς ναῦς εἶναι αἱροῦσι· καὶ μάλιστα ἐν τῷ ἔργῳ οἱ Συρακόσιοι ἐπῃνέ-
3 θησαν. καὶ τόν τε Ἀμόργην ζῶντα λαβόντες παραδιδόασιν οἱ Πελοποννήσιοι Τισσαφέρνει ἀπαγαγεῖν, εἰ βούλεται, βασιλεῖ, ὥσπερ αὐτῷ προσέταξε, καὶ τὴν Ἴασον διεπόρθησαν καὶ χρήματα πάνυ πολλὰ ἡ στρατιὰ ἔλαβε· παλαιόπλουτον γὰρ ἦν τὸ
4 χωρίον. τούς τ' ἐπικούρους τοὺς περὶ τὸν Ἀμόργην παρὰ σφᾶς αὐτοὺς κομίσαντες καὶ οὐκ ἀδικήσαντες ξυνέταξαν, ὅτι ἦσαν οἱ πλεῖστοι ἐκ Πελοποννήσου· τό τε πόλισμα Τισσαφέρνει παραδόντες καὶ τὰ ἀνδράποδα πάντα, καὶ δοῦλα καὶ ἐλεύθερα, ὧν καθ' ἕκαστον στατῆρα δαρεικὸν παρ' αὐτοῦ
5 ξυνέβησαν λαβεῖν, ἔπειτα ἀνεχώρησαν ἐς τὴν Μίλητον. καὶ Πεδάριτόν τε τὸν Λέοντος ἐς τὴν Χίον ἄρχοντα Λακεδαιμονίων πεμψάντων ἀποστέλλουσι πεζῇ μέχρι Ἐρυθρῶν ἔχοντα τὸ παρὰ Ἀμόργου ἐπικουρικόν, καὶ ἐς τὴν Μίλητον αὐτοῦ Φίλιππον καθιστᾶσι. καὶ τὸ θέρος ἐτελεύτα.

κατεῖχε, hier intrans. sich hielt, 1, 10, 1; 4, 32, 3. — *προσδεχομένων* die Bewohner von Iasos. — *οὐ — ἀλλ' ἢ* nicht anders — als (zu 5, 60, 1).

3. *Ἀμόργην.* Dazu haben die Hdd. nach *λαβόντες* noch *Πισσούθνου νόθον υἱόν, ἀφεστῶτα δὲ βασιλέως*, was Herw. u. St. als Glossem mit Recht beseitigt haben, denn der Zusatz müſste doch schon bei *Ἀμόργης πολέμιος ὢν* stehen. Vgl. Kap. 5, 5. — *παλαιόπλουτον* sonst nur bei Spätern.

4. *ξυνέταξαν*, nahmen sie in ihre Reihen auf. — *τὰ ἀνδράποδα*, die kriegsgefangenen Bewohner wurden als Sklaven betrachtet. Vgl. 6, 62, 3. — *καὶ δοῦλα καὶ ἐλεύθερα* ohne Art. angeschlossen. Zu 1, 49, 5. — *ὧν* Gen. des Preises, von *λαβεῖν* abhängig. — *καθ' ἕκαστον* im distributiven Sinne, hier als Vertreter des Genet. = *quorum singulorum.* Zu 2, 39, 2. — *στατῆρα δαρεικόν*, ein Goldstück, zwanzig attische Drachmen an Wert.

5. *Πεδάριτον*: *Ἰσοκράτης ἐν τῷ περὶ Ἀρχιδάμου* (§ 53) *τῶν ἐκ Λακεδαίμονος ἐκπεμφθέντων ἐστὶν οὗτος, ἁρμοστὴς ἀνήρ, τῶν γεγονότων καλῶν, ὥς φησι Θεόπομπος ἐν β' Ἑλληνικῶν.* Harp. — *ἐς τὴν Μίλητον αὐτοῦ*, zu Milet selbst. In den übrigen Stellen ähnlicher Art stimmt die Präpos. genauer mit dem Adv., wie 3, 81, 3 *αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ*, zweifelhaft 5, 83, 1 *ἐκ τοῦ Ἄργους αὐτόθεν*, 7, 16, 1 *αὐτοῦ ἐκεῖ.* Es wären also an unserer St. gleichsam die Konstr. *καθιστάναι εἰς τόπον* u. *καθ. ἐν τόπῳ* verschmolzen, wie 97, 1. St. korr. *αὐτοὶ* im Gegensatz zu *Λακεδαιμονίων πεμψάντων.* Eher möchte ich *ἐς τὴν Μίλ.* (3mal hintereinander!) als Erklärung zu dem *αὐτοῦ* ansehen, wie z. B. der Schol. zu *αὐτοῦ* 8, 90, 3 fügt *ἐν Ἀθήναις* u. 7, 48, 5. 7, 64, 1 die Beziehung der Erläuterung bedürfte. Vgl. auch Schol. zu 1, 115, 3. 2, 6, 1. 2, 58 u. a. Adverbia loci. Übrigens gebraucht auch Herod. 2, 178, 5 u. 8, 121 *αὐτοῦ* für *αὐτόσε*: *αὐτοῦ ἐς Σαλαμῖνα.*

29. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου χειμῶνος, ἐπειδὴ τὴν Ἴασον κατεστήσατο ὁ Τισσαφέρνης ἐς φυλακήν, παρῆλθεν ἐς τὴν Μίλητον, καὶ μηνὸς μὲν τροφήν, ὥσπερ ὑπέστη ἐν τῇ Λακεδαίμονι, ἐς δραχμὴν Ἀττικὴν ἑκάστῳ πάσαις ταῖς ναυσὶ διέδωκε, τοῦ δὲ λοιποῦ χρόνου ἐβούλετο τριώβολον διδόναι, ἕως ἂν βασιλέα ἐπέρηται· ἢν δὲ κελεύῃ, δώσειν ἔφη ἐντελῆ τὴν δραχμήν. Ἑρμοκράτους δὲ ἀντειπόντος, τοῦ Συρακοσίου στρατηγοῦ, (ὁ γὰρ Θηριμένης οὐ ναύαρχος ὤν, ἀλλ' Ἀστυόχῳ παραδοῦναι τὰς ναῦς ξυμπλέων, μαλακὸς ἦν περὶ τοῦ μισθοῦ) ὅμως δὲ παρὰ πέντε ναῦς πλέον ἀνδρὶ ἑκάστῳ ἢ τρεῖς ὀβολοὶ ὡμολογήθησαν. ἐς γὰρ πέντε ναῦς καὶ πεντήκοντα τριάκοντα τάλαντα ἐδίδου τοῦ μηνός· καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσῳ πλείους νῆες ἦσαν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τοῦτον ἐδίδοτο.* 2

30. *Τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος τοῖς ἐν τῇ Σάμῳ Ἀθηναίοις προσαφιγμέναι γὰρ ἦσαν καὶ οἴκοθεν ἄλλαι νῆες πέντε καὶ τριάκοντα καὶ στρατηγοὶ Χαρμῖνος καὶ Στρομβιχίδης καὶ Εὐ-*

29. 1. *κατεστ.* — *ἐς φυλακήν*, richtete er zu einem Besatzungsposten ein. Auch hier bezeichnet also *ἐς* das Resultat. Vgl. zu 7, 87, 1. St. bestreitet diese Bedeutung von *ἐς* und streicht mit v. Herw. die Präposition. — *ἐς δραχμήν*, zum Belauf einer Drachme. — *τριώβολον*. Dies war der zu Athen übl. Sold der Seeleute: zu 3, 17, 3. — *δώσειν ἔφη* B. Vulg. *ἔφη δώσειν*. 2. *οὐ ναύαρχος* — *ξυμπλέων*. Hierdurch soll seine Nachgiebigkeit hinsichtlich des Soldes motiviert werden. — *ὅμως δέ*, dennoch, obgleich er eigentlich nur drei Obolen geben wollte. Wegen der Parenthese ist ein epanaleptisches *δέ* hinzugefügt (zu 7, 33, 2). — *παρὰ πέντε ναῦς κτἑ.* In dieser viel behandelten Stelle hat Madvig eine sichere Verbesserung u. Erklärung geliefert, die ich mit seinen eigenen Worten hersetze. „*Primum necessario retinendum παρὰ πέντε ναῦς πλέον* (*alioquin enim plane non indicatur, quanto plus Tissaphernes dederit*); *deinde scribendum est: ἐς γὰρ πέντε ναῦς καὶ πεντήκοντα* (*sic codd.*) *τριάκοντα* (*codd. praeter Vatic. τρία*) *τάλαντα ἐδίδου τοῦ μηνός. Triginta talenta stipendium menstruum erat sexaginta navium, si bini* (lies: *terni*) *oboli in diem darentur; cum igitur hoc in quinquaginta quinque naves daretur, nautae παρὰ πέντε ναῦς plus accipiebant* (um fünf Schiffe mehr), *id est, tanto plus, quantum adiiciebat quinque navium stipendium in reliquas quinquaginta quinque distributum. Cum excidisset τριάκοντα post πεντήκοντα, id mendum in Vaticano relictum est, in ceteris occultatum, addito infeliciter τρία.*" Zur Erklärung der Verderbnis sei übrigens daran erinnert, wie oft *Γ* u. *Δ* verwechselt wurden. — *ὡμολογήθησαν* hat sich im Num. dem letzten Subj. accomodiert: s. 7, 27, 5. Zu 7, 37, 2. — *λόγον* Berechnung, Verhältnis.

30. 1. Über die Formation des ersten Satzes mit *γάρ* vergl. zu 1, 31, 2. *καί* vor *τὰς ἀπὸ* scheint in der Weise gesetzt zu sein wie 1, 72, 1. — *Στρομβιχίδης* (15, 1. 16, 1) war demnach wieder nach

κτήμων, καὶ τὰς ἀπὸ Χίου καὶ τὰς ἄλλας πάσας ξυναγαγόντες, ἐβούλοντο διακληρωσάμενοι ἐπὶ μὲν τῇ Μιλήτῳ τῷ ναυτικῷ ἐφορμεῖν, πρὸς δὲ τὴν Χίον καὶ ναυτικὸν καὶ πεζὸν πέμψαι.
2 καὶ ἐποίησαν οὕτως· Στρομβιχίδης μὲν γὰρ καὶ Ὀνομακλῆς καὶ Εὐκτήμων τριάκοντα ναῦς ἔχοντες καὶ τῶν ἐς Μίλητον ἐλθόντων χιλίων ὁπλιτῶν μέρος ἄγοντες ἐν ναυσὶν ὁπλιταγωγοῖς ἐπὶ Χίον λαχόντες ἔπλεον, οἱ δ' ἄλλοι ἐν Σάμῳ μένοντες τέσσαρσι καὶ ἑβδομήκοντα ναυσὶν ἐθαλασσοκράτουν, καὶ ἐπίπλους τῇ Μιλήτῳ ἐποιοῦντο.

31. Ὁ δ' Ἀστύοχος ὡς τότε ἐν τῇ Χίῳ ἔτυχε διὰ τὴν προδοσίαν τοὺς ὁμήρους καταλεγόμενος, τούτου μὲν ἐπέσχεν, ἐπειδὴ ᾔσθετο τάς τε μετὰ Θηριμένους ναῦς ἠκούσας καὶ τὰ περὶ τὴν ξυμμαχίαν βελτίω ὄντα, λαβὼν δὲ ναῦς τάς τε Πε-
2 λοποννησίων δέκα καὶ Χίας δέκα ἀνάγεται· καὶ προσβαλὼν Πτελεῷ καὶ οὐχ ἑλὼν παρέπλευσεν ἐπὶ Κλαζομενάς, καὶ ἐκέλευεν αὐτῶν τοὺς τὰ Ἀθηναίων φρονοῦντας ἀνοικίζεσθαι ἐς τὸν Δαφνοῦντα καὶ προσχωρεῖν σφίσι· ξυνεκέλευε δὲ καὶ
3 Ταμώς, Ἰωνίας ὕπαρχος ὤν. ὡς δ' οὐκ ἐσήκουον, ἐσβολὴν ποιησάμενος τῇ πόλει οὔσῃ ἀτειχίστῳ καὶ οὐ δυνάμενος ἑλεῖν, ἀπέπλευσεν ἀνέμῳ μεγάλῳ αὐτὸς μὲν ἐς Φώκαιαν καὶ Κύμην, αἱ δὲ ἄλλαι νῆες κατῆραν ἐς τὰς ἐπικειμένας ταῖς Κλαζομε-
4 ναῖς νήσους Μαραθοῦσσαν καὶ Πήλην καὶ Δρυμοῦσσαν. καὶ ὅσα ὑπεξέκειτο αὐτόθι τῶν Κλαζομενίων, ἡμέρας ἐμμείναντες διὰ τοὺς ἀνέμους ὀκτὼ τὰ μὲν διήρπασαν καὶ ἀνήλωσαν,

Athen zurückgekehrt. — *τὰς ἀπὸ Χίου.* 24, 2. — *ξυναγαγόντες* entsprechend dem Rate des Phrynichos 27, 4. — *διακληρωσάμενοι*, s. 6, 42, 1. 62, 1.

2. *τῶν — ὁπλιτῶν.* 25, 1. — *ἄγοντες* für *ἀγαγόντες* (B unrichtig *ἀπολιπόντες*) und nachher *ἐπίπλους* für *ἐπίπλουν* Verbesserungen von Kr. Vielleicht ist das Part. überhaupt Zusatz. (v. Herw.)

31. 1. *τότε.* 24, 6. — *καταλεγόμενος*, beachte das Medium. — *τάς τε — ἠκούσας.* K. 26. — *τάς τε Πελ. δέκα.* 24, 6. 23, 5.

2. *Πτελεῷ.* 24, 2. — *ἀνοικίζεσθαι*, sich weiter landeinwärts ansiedeln. 1, 7. 58, 2. — *Δαφνοῦντα.* 23, 6. — Das Subj. zu *προσχωρεῖν* sind die übrigen Klazomenier. — *Ταμώς* nach Diodor XIV 19 aus Memphis in Ägypten, auch nebst seinem Sohne Glus aus Xen. Anab. 1, 2, 21 bekannt. Sein Schicksal s. Diod. XIV 35.

3. *ἐσβολήν* ungewöhnlich statt *προσβολήν*, doch s. zu 4, 25, 8, wo *ἐσβάλλω* in gleicher Weise steht, wie auch mehrmals bei Herodot. St. u. Cl. nehmen hier wie a. a. O. die Korr. Cobets auf wegen des Dativs. — *Φώκαιαν καὶ Κύμην.* Ihren Abfall erwähnt Th. nicht. Zu letzterem Kap. 22, 1. — *αἱ δὲ ἄλλαι.* Der Satz wird so fortgeführt, als wenn vorher *αὐτὸς μὲν ἀπέπλευσεν* gestellt wäre (zu 1, 16).

4. *ὑπεξέκειτο.* Zu 1, 137, 3. —

τὰ δὲ ἐσβαλόμενοι ἀπέπλευσαν ἐς Φώκαιαν καὶ Κύμην ὡς Ἀστύοχον.

32. Ὄντος δ' αὐτοῦ ἐνταῦθα Λεσβίων ἀφικνοῦνται πρέσβεις βουλόμενοι αὖθις ἀποστῆναι· καὶ αὐτὸν μὲν πείθουσιν, ὡς δ' οἵ τε Κορίνθιοι καὶ οἱ ἄλλοι ξύμμαχοι ἀπρόθυμοι ἦσαν διὰ τὸ πρότερον σφάλμα, ἄρας ἔπλει ἐπὶ τῆς Χίου. καὶ χειμασθεισῶν τῶν νεῶν ὕστερον ἀφικνοῦνται ἄλλαι ἄλλοθεν ἐς τὴν Χίον. 2 καὶ μετὰ τοῦτο Πεδάριτος, τότε παριὼν πεζῇ ἐκ τῆς Μιλήτου, γενόμενος ἐν Ἐρυθραῖς διαπεραιοῦται αὐτός τε καὶ ἡ στρατιὰ ἐς Χίον· ὑπῆρχον δ' αὐτῷ καὶ ἐκ τῶν πέντε νεῶν στρατιῶται ὑπὸ Χαλκιδέως ἐς πεντακοσίους ξὺν ὅπλοις καταλειφθέντες. 3 ἐπαγγελλομένων δέ τινων Λεσβίων τὴν ἀπόστασιν, προσφέρει τῷ τε Πεδαρίτῳ καὶ τοῖς Χίοις ὁ Ἀστύοχος τὸν λόγον ὡς χρὴ παραγενομένους ταῖς ναυσὶν ἀποστῆσαι τὴν Λέσβον· ἢ γὰρ ξυμμάχους πλείους σφᾶς ἕξειν ἢ τοὺς Ἀθηναίους, ἤν τι σφάλλωνται, κακώσειν. οἱ δ' οὐκ ἐσήκουον, οὐδὲ τὰς ναῦς ὁ Πεδάριτος ἔφη τῶν Χίων αὐτῷ προήσειν.

33. Κἀκεῖνος λαβὼν τάς τε τῶν Κορινθίων πέντε καὶ ἕκτην Μεγαρίδα καὶ μίαν Ἑρμιονίδα καὶ ἃς αὐτὸς Λακωνικὰς ἔχων ἦλθεν, ἔπλει ἐπὶ τῆς Μιλήτου πρὸς τὴν ναυαρχίαν, πολλὰ ἀπειλήσας τοῖς Χίοις ἦ μὴν μὴ ἐπιβοηθήσειν, ἤν τι δέωνται. 2 καὶ προσβαλὼν Κωρύκῳ τῆς Ἐρυθραίας ἐνηυλίσατο. οἱ δ' ἀπὸ τῆς Σάμου Ἀθηναῖοι ἐπὶ τὴν Χίον πλέοντες τῇ στρατιᾷ καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα λόφου διείργοντος

ἐσβαλόμενοι, brachten sie an Bord.

32. 1. *βουλόμενοι* auf *πρέσβεις* bezogen anstatt auf *Λεσβίων*, insofern die Gesandten dem ganzen Volke gleichgestellt werden. — *αὖθις* mit Bezug auf 22, 2. 23, 4.

2. *τότε*. 28, 5. — *ὑπῆρχον*, näml. in Chios. — *ἐκ — νεῶν*. 17, 1. — *ἐς πεντακοσίους* B. Vulg. *ὡς ἐς πεντακοσίους*.

3. *ὁ Ἀστ. τὸν λόγον* B. Vulg. *Ἀστ. λόγον*. — *προήσειν*, sonst *προήσεσθαι*.

33. 1. *πέντε* ist als Apposition zu fassen, wie *πέντε καὶ εἴκοσιν* 23, 1. *εἴκοσι* 41, 3; also = *πέντε οὔσας*; denn dafs die Korinth. fünf Schiffe geschickt, war vorher noch nicht gesagt. *Λακωνικάς*, vier: 23, 1. Die fünf korinth. u. ein sechstes lassen sich als die 6 von Kenchreai gekommenen rechnen (23, 5); aber das siebente läfst sich nicht unterbringen. Vgl. unsere Bemerkung über die Zahl der Schiffe zu 26, 1. Daher wage ich nicht mit St. zu ändern. — Jetzt übernimmt Astyochos erst den Befehl über die Flotte (Kap. 20. 23, 1. 26, 1). — *ἔχων ἦλθεν* B die seltnere Stellung. Vulg. *ἦλθεν ἔχων*. Zu 1, 9, 2.

2. *Κωρύκῳ* 14, 1. — *ἐκ τοῦ ἐπὶ θ.*, wie 7, 37, 2, verb. mit *καθωρμίσαντο*, sc. *ἐν Κωρύκῳ* und zwar an der Ostseite. — *διείργοντος* verbessert von Kr. statt *διείργοντο καί*, das nicht wohl erklärbar ist;

3 καθωρμίσαντο, καὶ ἐλελήθεσαν ἀλλήλους. ἐλθούσης δὲ παρὰ Πεδαρίτου ὑπὸ νύκτα ἐπιστολῆς ὡς Ἐρυθραίων ἄνδρες αἰχμάλωτοι ἐκ Σάμου ἐπὶ προδοσίᾳ ἐς Ἐρυθρὰς ἥκουσιν ἀφειμένοι, ἀνάγεται ὁ Ἀστύοχος εὐθὺς ἐς τὰς Ἐρυθρὰς πάλιν, καὶ παρὰ 4 τοσοῦτον ἐγένετο αὐτῷ μὴ περιπεσεῖν τοῖς Ἀθηναίοις. διαπλεύσας δὲ καὶ ὁ Πεδάριτος πρὸς αὐτὸν καὶ ἀναζητήσαντες τὰ περὶ τῶν δοκούντων προδιδόναι, ὡς ηὗρον ἅπαν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς Σάμου προφασισθέν, ἀπολύσαντες τῆς αἰτίας ἀπέπλευσαν ὁ μὲν ἐς τὴν Χίον, ὁ δὲ ἐς τὴν Μίλητον ἐκομίσθη, ὥσπερ διενοεῖτο.

34. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων στρατιὰ ταῖς ναυσὶν ἐκ τοῦ Κωρύκου περιπλέουσα κατ' Ἀργῖνον ἐπιτυγχάνει τρισὶ ναυσὶ τῶν Χίων μακραῖς, καὶ ὡς εἶδον, ἐδίωκον· καὶ χειμών τε μέγας ἐπιγίγνεται καὶ αἱ μὲν τῶν Χίων μόλις καταφεύγουσιν ἐς τὸν λιμένα, αἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων αἱ μὲν μάλιστα ὁρμήσασαι τρεῖς διαφθείρονται καὶ ἐκπίπτουσι πρὸς τὴν πόλιν τῶν Χίων, καὶ ἄνδρες οἱ μὲν ἁλίσκονται οἱ δ' ἀποθνήσκουσιν, αἱ δ' ἄλλαι καταφεύγουσιν ἐς τὸν ὑπὸ τῷ Μίμαντι λιμένα, Φοινικοῦντα καλούμενον. ἐντεῦθεν δ' ὕστερον ἐς τὴν Λέσβον καθορμισάμενοι παρεσκευάζοντο ἐς τὸν τειχισμόν.

35. Ἐκ δὲ τῆς Πελοποννήσου τοῦ αὐτοῦ χειμῶνος Ἱπποκράτης ὁ Λακεδαιμόνιος ἐκπλεύσας δέκα μὲν Θουρίαις ναυσίν,

ein Hügel trennte beide; und so blieben sie sich gegenseitig unbemerkt.

3. *ἀφειμένοι*, näml. von den Ath. Dafs solche in die Gefangenschaft der Athener geraten waren, erwähnt der Schriftsteller nicht. Das würde aber auch ein moderner Historiker nicht thun. Denn dies selbst ist an sich bedeutungslos; nur ihre Sendung ist wichtig. — *παρὰ τοσοῦτον κτἑ.* Zu 3, 49, 4.

4. *πρὸς αὐτόν* B. Vulg. *παρ' αὐτῶν.* — *ἐκ τῆς Σάμου* verb. mit *σωτηρίᾳ.* — *τῶν ἀνθρώπων*, der Gefangenen. — *ἀπέπλευσαν* ist gesetzt, als wenn es beiden folg. Subj. gemeinsam sein sollte; aber *ὁ δέ* erhält dennoch sein eignes Prädikat (zu 1, 16). Wenn der Plural ungerechtfertigt erscheinen sollte, so könnte man durch die geringe Änderung *ἀπέπλευσεν* genau dieselbe Sprechweise herstellen wie 31, 3. Mit Kr. eins der beiden Verba zu streichen, sehe ich keinen Grund. *ὁ μὲν* Pedaritos, *ὁ δὲ* Astyochos.

34. *ὡς εἶδον, ἐδίωκον* B. Vulg. *ὥσπερ ἰδόντες αὐτὰς ἐπεδίωκον*, ungrammatisch. Daher korr. St. sehr gewandt *ὥσπερ εἶχον* (= sofort, wie öfters bei Thuk. z. B. 3, 30, 1) *ἰδόντες ἐδίωκον.* Aber das Part. *ἰδόντες* nach *ὥσπερ εἶχον* erscheint unpassend. *ἐπεδίωκον* ist übrigens nicht schlechter, als das Simplex, von dem es sich der Bedeutung nach nicht merklich unterscheidet. — *Μίμαντι.* Das Gebirge auf der Halbinsel von Erythrai. — *τὸν τειχισμόν* noch nicht erwähnt, sc. *τοῦ Δελφινίου*: 38, 2.

35. 1. *Θουρίαις.* Im vorhergehenden Jahre standen die Thurier

ὧν ἦρχε Δωριεὺς ὁ Διαγόρου τρίτος αὐτός, μιᾷ δὲ Λακωνικῇ, μιᾷ δὲ Συρακοσίᾳ, καταπλεῖ ἐς Κνίδον· ἡ δ' ἀφειστήκει 2 ἤδη ὑπὸ Τισσαφέρνους. καὶ αὐτοὺς οἱ ἐν τῇ Μιλήτῳ, ὡς ᾔσθοντο, ἐκέλευον ταῖς μὲν ἡμισείαις τῶν νεῶν Κνίδον φυλάσσειν, ταῖς δέ, περὶ Τριόπιον οὔσαις, τὰς ἀπ' Αἰγύπτου ὁλκάδας προσβαλλούσας ξυλλαμβάνειν· ἔστι δὲ τὸ Τριόπιον 3 ἄκρα τῆς Κνιδίας προύχουσα, Ἀπόλλωνος ἱερόν. πυθόμενοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πλεύσαντες ἐκ τῆς Σάμου λαμβάνουσι τὰς ἐπὶ τῷ Τριοπίῳ φρουρούσας ἓξ ναῦς· οἱ δ' ἄνδρες ἀποφεύγουσιν ἐξ αὐτῶν. καὶ μετὰ τοῦτο ἐς τὴν Κνίδον καταπλεύσαντες καὶ προσβαλόντες τῇ πόλει, ἀτειχίστῳ οὔσῃ, ὀλίγου εἷλον. τῇ δ' ὑστεραίᾳ αὖθις προσέβαλλον, καὶ ὡς ἄμεινον 4 φραξαμένων αὐτῶν ὑπὸ νύκτα καὶ ἐπεσελθόντων αὐτοῖς τῶν ἀπὸ τοῦ Τριοπίου ἐκ τῶν νεῶν διαφυγόντων οὐκέθ' ὁμοίως ἔβλαπτον, ἀπελθόντες καὶ δῃώσαντες τὴν τῶν Κνιδίων γῆν ἐς τὴν Σάμον ἀπέπλευσαν.

36. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον Ἀστυόχου ἥκοντος ἐς τὴν Μίλητον ἐπὶ τὸ ναυτικόν, οἱ Πελοποννήσιοι εὐπόρως ἔτι εἶχον ἅπαντα τὰ κατὰ τὸ στρατόπεδον. καὶ γὰρ μισθὸς ἐδίδοτο ἀρκούντως, καὶ τὰ ἐκ τῆς Ἰάσου μεγάλα χρήματα διαρπασθέντα ὑπῆν τοῖς στρατιώταις, οἵ τε Μιλήσιοι προθύμως τὰ τοῦ πολέμου ἔφερον. πρὸς δὲ τὸν Τισσαφέρνη ἐδόκουν ὅμως τοῖς 2 Πελοποννησίοις αἱ πρῶται ξυνθῆκαι, αἱ πρὸς Χαλκιδέα γενόμεναι, ἐνδεεῖς εἶναι καὶ οὐ πρὸς σφῶν μᾶλλον, καὶ ἄλλας ἔτι Θηριμένους παρόντος ἐποίουν· καὶ εἰσὶν αἵδε.

entschieden zu Athen: 7, 33, 5. 6. Seitdem waren aber die damals vertriebenen Feinde der Ath. zurückgekehrt u. hatten nun wieder ihre politischen Gegner exiliert: Plut. Leben der zehn Redner p. 231 Hutt. — *Δωριεύς* 3, 8.

2. *ὑπό* korr. von Palmerius aus *ἀπό*. Nicht vom Tissaph. war Knidos abgefallen, sondern durch ihn (angeregt) von den Ath. — *ταῖς μὲν — ταῖς δὲ περὶ Τρ. οὔσαις* mit den bei Tr. aufgestellten sollten sie ... kapern. Dative des Mittels. — *ὁλκάδας*, Getreideschiffe. Zu 4, 53, 3. Die Zufuhr war ohne Zweifel für die Athener bestimmt. — *προσβαλλούσας* mit *ξυλλαμβάνειν* zu verbinden: beim Landen.

3. *τῷ Τριοπίῳ* B. Vulg. ohne *τῷ*.

4. *αὐτῶν* die Knidier. — *ὁμοίως*, näml. wie vorher.

36. 1. *Ἀστυόχου*. 33, 4. — *διαρπασθέντα* nachgestellt: zu 1, 11, 3. — *ὑπῆν*, was sonst *ὑπῆρχε*.

2. *πρὸς δὲ τὸν Τ.*, was aber den T. anbetrifft, so schien der erste Vertrag mit demselben. Durch die Voraussstellung ist der Gegensatz zur materiellen Lage des Heeres hervorgehoben. — *ἐποίουν*. Wegen des Aktivs s. zu 2, 34, 1. Das Impf. scheint das Mühevolle der Verhandlungen auszudrücken.

37. „Ξυνθῆκαι Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ξυμμάχων πρὸς βασιλέα Δαρεῖον καὶ τοὺς παῖδας τοὺς βασιλέως καὶ Τισσα-
2 φέρνη, σπονδὰς εἶναι καὶ φιλίαν κατὰ τάδε. ὁπόση χώρα καὶ πόλεις βασιλέως εἰσὶ Δαρείου ἢ τοῦ πατρὸς ἦσαν ἢ τῶν προγόνων, ἐπὶ ταύτας μὴ ἰέναι ἐπὶ πολέμῳ μηδὲ κακῷ μηδενὶ μήτε Λακεδαιμονίους μήτε τοὺς ξυμμάχους τοὺς Λακεδαιμονίων, μηδὲ φόρους πράσσεσθαι ἐκ τῶν πόλεων τούτων μήτε Λακεδαιμονίους μήτε τοὺς ξυμμάχους τῶν Λακεδαιμονίων· μηδὲ Δαρεῖον βασιλέα μηδὲ ὧν βασιλεὺς ἄρχει ἐπὶ Λακεδαιμονίους μηδὲ τοὺς ξυμμάχους ἰέναι ἐπὶ πολέμῳ μηδὲ κακῷ
3 μηδενί. ἢν δέ τι δέωνται Λακεδαιμόνιοι ἢ οἱ ξύμμαχοι βασιλέως, ἢ βασιλεὺς Λακεδαιμονίων ἢ τῶν ξυμμάχων, ὅ τι ἂν
4 πείθωσιν ἀλλήλους, τοῦτο ποιοῦσι καλῶς ἔχειν. τὸν δὲ πόλεμον τὸν πρὸς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ξυμμάχους κοινῇ ἀμφοτέρους πολεμεῖν· ἢν δὲ κατάλυσιν ποιῶνται, κοινῇ ἀμφοτέρους ποιεῖσθαι. ὁπόση δ' ἂν στρατιὰ ἐν τῇ χώρᾳ τῇ βασιλέως ᾖ μεταπεμψαμένου βασιλέως, τὴν δαπάνην βασιλέα παρέχειν.
5 ἢν δέ τις τῶν πόλεων ὁπόσαι ξυνέθεντο βασιλεῖ ἐπὶ τὴν βασιλέως ἴῃ χώραν, τοὺς ἄλλους κωλύειν καὶ ἀμύνειν βασιλεῖ κατὰ τὸ δυνατόν· καὶ ἤν τις τῶν ἐν τῇ βασιλέως χώρᾳ ἢ ὅσης βασιλεὺς ἄρχει ἐπὶ τὴν Λακεδαιμονίων ἴῃ ἢ τῶν ξυμμάχων, βασιλεὺς κωλυέτω καὶ ἀμυνέτω κατὰ τὸ δυνατόν.“

38. Μετὰ δὲ ταύτας τὰς ξυνθήκας Θηριμένης μὲν παρα-
2 δοὺς Ἀστυόχῳ τὰς ναῦς ἀποπλέων ἐν κέλητι ἀφανίζεται. οἱ δ' ἐκ τῆς Λέσβου Ἀθηναῖοι ἤδη διαβεβηκότες ἐς τὴν Χίον τῇ στρατιᾷ καὶ κρατοῦντες καὶ γῆς καὶ θαλάσσης Δελφίνιον

37. 1. *τοὺς βασιλέως* korr. von Bekker aus *τοῦ βασιλέως*. Bekanntlich pflegt vom persischen Könige nur *βασιλεύς* gesagt zu werden. Und so überall in uns. Kap., nachdem § 2 die Vulg. *ὧν ὁ βασιλεύς* ebenfalls nach B u. zwei andern Codd. geändert ist. Vgl. auch 18, 1 *οἱ πατέρες οἱ βασιλέως*.

2. *ἐπὶ ταύτας μὴ ἰέναι κτέ.*, eine Abschwächung gegen die Bestimmung *βασιλέως ἔστω* von Kap. 18, 1. — *μηδὲ φόρους* Konj. von Bekker für *μήτε φόρους*.

4. *ὁπόση κτέ.* gegen 18, 1 eine bedeutende Änderung.

5. *βασιλεὺς κωλυέτω*. Ein Wechsel zwischen or. obliqua u. or. recta findet sich namentl. in Verträgen häufig: 5, 18, 4. 23, 4. 47.

38. 1. *Θηριμένης*. 26, 1. — *ἀφανίζεται*, verschwindet; offenbar ging seine Jacht unter.

2. *ἐκ τῆς Λέσβου*. K. 34. — *ἐς τὴν Χ.* nur B. Die Präp. fiel nach der gleichlautenden Endung des Part. leicht aus, ebenso wie gleich *τῆς* vor *γῆς*, was auch nur B hat. — *κρατοῦντες καὶ γῆς καὶ θαλ.* wieder nur B. Dieses in allgemeiner, jenes in enger Bedeutung.

ἐτείχιζον, χωρίον ἄλλως τε ἐκ τῆς γῆς καρτερὸν καὶ λιμένας ἔχον καὶ τῆς τῶν Χίων πόλεως οὐ πολὺ ἀπέχον. οἱ δὲ Χῖοι ἐν 3 *πολλαῖς ταῖς πρὶν μάχαις πεπληγμένοι, καὶ ἄλλως ἐν σφίσιν αὐτοῖς οὐ πάνυ εὖ διακείμενοι, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ Τυδέως τοῦ Ἴωνος ἤδη ὑπὸ Πεδαρίτου ἐπ' ἀττικισμῷ τεθνεώτων καὶ τῆς ἄλλης πόλεως κατ' ἀνάγκην ἐς ὀλίγους κατεχομένης ὑπόπτως διακείμενοι ἀλλήλοις ἡσύχαζον, καὶ οὔτ' αὐτοὶ διὰ ταῦτα οὔτε οἱ μετὰ Πεδαρίτου ἐπίκουροι ἀξιόμαχοι αὐτοῖς ἐφαίνοντο. ἐς* 4 *μέντοι τὴν Μίλητον ἔπεμπον, κελεύοντες σφίσι τὸν Ἀστύοχον βοηθεῖν· ὡς δ' οὐκ ἐσήκουεν, ἐπιστέλλει περὶ αὐτοῦ ἐς τὴν Λακεδαίμονα ὁ Πεδάριτος ὡς ἀδικοῦντος. καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ* 5 *Χίῳ ἐς τοῦτο καθειστήκει τοῖς Ἀθηναίοις· αἱ δ' ἐκ τῆς Σάμου νῆες αὐτοῖς ἐπίπλους μὲν ἐποιοῦντο ταῖς ἐν τῇ Μιλήτῳ, ἐπεὶ δὲ μὴ ἀντανάγοιεν, ἀναχωροῦντες πάλιν ἐς τὴν Σάμον ἡσύχαζον.*

39. *Ἐκ δὲ τῆς Πελοποννήσου ἐν τῷ αὐτῷ χειμῶνι αἱ τῷ Φαρναβάζῳ Καλλιγείτου τοῦ Μεγαρέως καὶ Τιμαγόρου τοῦ Κυζικηνοῦ πρασσόντων παρασκευασθεῖσαι ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἑπτὰ καὶ εἴκοσι νῆες ἄρασαι ἔπλεον ἐπὶ Ἰωνίας περὶ ἡλίου τροπάς, καὶ ἄρχων ἐπέπλει αὐτῶν Ἀντισθένης Σπαρτιάτης. ξυνέπεμψαν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ἕνδεκα ἄνδρας Σπαρτια-* 2 *τῶν ξυμβούλους Ἀστυόχῳ, ὧν εἷς ἦν Λίχας ὁ Ἀρκεσιλάου. καὶ εἴρητο αὐτοῖς ἐς Μίλητον ἀφικομένους τῶν τε ἄλλων ξυνεπιμέλεσθαι ᾗ μέλλει ἄριστα ἕξειν, καὶ τὰς ναῦς ταύτας ἢ αὐτὰς ἢ πλείους ἢ καὶ ἐλάσσους ἐς τὸν Ἑλλήσποντον ὡς Φαρνάβαζον, ἢν δοκῇ, ἀποπέμπειν, Κλέαρχον τὸν Ῥαμφίου,*

3. *ταῖς πρὶν μάχαις.* 24, 3. — *Ἴωνος* ist Nom. propr. — *ἐς ὀλίγους κατεχομένης* nach Dobree mit St. u. Cl. statt des überlieferten ungebraucht. *ἐς ὀλίγον* aufgenommen, oligarchisch regiert wurde. Über den Ausdruck zu 2, 37, 1. — *διακείμενοι* nach so kurzem Zwischenraume wiederholt dürfte eine Spur des Mangels der letzten Hand sein.

4. *ἔπεμπον.* Zu 1, 26, 1.

5. *ἐκ τῆς Σάμου.* 35, 4. — *αὐτοῖς, τοῖς Ἀθηναίοις.* Dat. der Beziehung (vgl. vorher *τοῖς Ἀθηναίοις*), für welchen wir den Gen. setzen; die deutsche Volkssprache hat zwar auch diesen Dat. ähnlich: „meinem Vater sein Haus".

39. 1. *Καλλιγείτου κτἑ.* Zur Sache K. 6, 1. 8, 1. Wenn das vor *Καλλιγ.* stehende *ὑπὸ* echt wäre, so müfste man erklären: die infolge der Unterhandlungen des Kalligeitos — von den Lak. gerüsteten Schiffe. Aber es ist wohl durch einen Fehler hineingekommen in Gedanken an das folgende *Λακεδ.*

2. *ξυμβούλους.* Zu 2, 85, 1. Die Zahl derselben ist hier ungewöhnl. grofs. — *Λίχας* 5, 22, 2. 50, 4. 76, 3. — *ξυνεπιμέλεσθαι* i. e. *ἐπι-*

ὃς ξυνέπλει, ἄρχοντα προστάξαντας, καὶ Ἀστύοχον, ἢν δοκῇ, παύειν τῆς ναυαρχίας, Ἀντισθένη δὲ καθιστάναι· πρὸς γὰρ 3 τὰς τοῦ Πεδαρίτου ἐπιστολὰς ὑπώπτευον αὐτόν. πλέουσαι οὖν αἱ νῆες ἀπὸ Μαλέας πελάγιαι Μήλῳ προσέβαλον, καὶ περιτυχόντες ναυσὶ δέκα Ἀθηναίων τὰς τρεῖς λαμβάνουσι κενὰς καὶ κατακάουσι. μετὰ δὲ τοῦτο δεδιότες μὴ αἱ διαφυγοῦσαι τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῆς Μήλου νῆες, ὅπερ ἐγένετο, μηνύσωσι τοῖς ἐν τῇ Σάμῳ τὸν ἐπίπλουν αὐτῶν, πρὸς τὴν Κρήτην πλεύσαντες καὶ πλείω τὸν πλοῦν διὰ φυλακῆς ποιησάμενοι ἐς 4 τὴν Καῦνον τῆς Ἀσίας κατῆραν. ἐντεῦθεν δή, ὡς ἐν ἀσφαλεῖ ὄντες, ἀγγελίαν ἔπεμπον ἐπὶ τὰς ἐν τῇ Μιλήτῳ ναῦς τοῦ ξυμπαρακομισθῆναι.

40. Οἱ δὲ Χῖοι καὶ Πεδάριτος κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οὐδὲν ἧσσον, καίπερ διαμέλλοντα, τὸν Ἀστύοχον πέμποντες ἀγγέλους ἠξίουν σφίσι πολιορκουμένοις βοηθῆσαι ἁπάσαις ταῖς ναυσὶ καὶ μὴ περιιδεῖν τὴν μεγίστην τῶν ἐν Ἰωνίᾳ ξυμμαχίδων πόλεων ἔκ τε θαλάσσης εἰργομένην καὶ κατὰ γῆν 2 λῃστείαις πορθουμένην. οἱ γὰρ οἰκέται τοῖς Χίοις πολλοὶ ὄντες καὶ μιᾷ γε πόλει πλὴν Λακεδαιμονίων πλεῖστοι γενόμενοι καὶ ἅμα διὰ τὸ πλῆθος χαλεπωτέρως ἐν ταῖς ἀδικίαις κολαζόμενοι, ὡς ἡ στρατιὰ τῶν Ἀθηναίων βεβαίως ἔδοξε μετὰ τείχους ἱδρῦσθαι, εὐθὺς αὐτομολίᾳ τε ἐχώρησαν οἱ πολλοὶ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὰ πλεῖστα κακὰ ἐπιστάμενοι τὴν χώραν οὗτοι 3 ἔδρασαν. ἔφασαν οὖν χρῆναι οἱ Χῖοι, ἕως ἔτι ἐλπὶς καὶ

μέλεσθαι ξὺν τῷ Ἀστυόχῳ. — Nach dem zweiten ἢν δοκῇ steht in den Hdd. falsch τοῖς ἕνδεκα ἀνδράσι, nach vorangegangenem εἴρητο αὐτοῖς hier um so weniger zu erwarten, da es soeben bei ἢν δοκῇ nicht stand. Vielleicht ist auch das zweite ἢν δοκῇ aus dem Glossem in den Text gedrungen. — πρός, im Hinblick auf, gemäfs, auf — hin.

3. Μήλῳ. Diese Insel war seit dem J. 416 im Besitz der Athener: 5, 116, 4. — τὰς τρεῖς. Schon hier ist das folg. αἱ διαφυγοῦσαι dem Geiste gegenwärtig; daher der Artikel. Zu 1, 116, 1. — πλείω verb. mit ποιησάμενοι. Richtig Dukas: ἐπιμηκύναντες τὴν ὁδὸν φυλαττόμενοι πανταχῇ. Der gerade Weg hätte sie nicht über Kreta geführt. — τῆς Ἀσίας im Gegensatz zur Insel. Die Stadt lag in Karien.

4. τοῦ ξυμπ., um Geleit zu erhalten. B hat davor χάριν offenbar aus einem Glossem wie ἕνεκα bei 1, 1, 23 vor τοῦ μή τινα ζητῆσαι.

40. 1. πέμποντες von der wiederholten Sendung (vgl. 38, 4), besser als der von B überlieferte Aorist.

2. μιᾷ γε — πλεῖστοι. Zu 3, 39, 1. — χαλεπωτέρως. Über die Form zu 1, 130, 1. — ἐν τ. ἀδ. bei ihren Vergehungen. — μετὰ τείχους, unterstützt von einer Feste. — τὴν χώραν verb. mit ἐπιστάμενοι.

δυνατὸν κωλῦσαι, τειχιζομένου τοῦ Δελφινίου καὶ ἀτελοῦς ὄντος, καὶ στρατοπέδῳ καὶ ναυσὶν ἐρύματος μείζονος προσπεριβαλλομένου, βοηθῆσαι σφίσιν. ὁ δὲ Ἀστύοχος καίπερ οὐ διανοούμενος διὰ τὴν τότε ἀπειλήν, ὡς ἑώρα καὶ τοὺς ξυμμάχους προθύμους ὄντας, ὥρμητο ἐς τὸ βοηθεῖν.

41. Ἐν τούτῳ δὲ ἐκ τῆς Καύνου παραγίγνεται ἀγγελία ὅτι αἱ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι νῆες καὶ οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ξύμβουλοι πάρεισι· καὶ νομίσας πάντα ὕστερα εἶναι τἆλλα πρὸς τὸ ναῦς τε, ὅπως θαλασσοκρατοῖεν μᾶλλον, τοσαύτας ξυμπαρακομίσαι καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, οἳ ἧκον κατάσκοποι αὐτοῦ, ἀσφαλῶς περαιωθῆναι, εὐθὺς ἀφεὶς τὸ ἐς τὴν Χίον ἔπλει ἐς τὴν Καῦνον. καὶ ἐς Κῶν τὴν Μεροπίδα ἐν τῷ παρά- 2 πλῳ ἀποβὰς τήν τε πόλιν ἀτείχιστον οὖσαν καὶ ὑπὸ σεισμοῦ, ὃς αὐτοῖς ἔτυχε μέγιστός γε δὴ ὧν μεμνήμεθα γενόμενος, ξυμπεπτωκυῖαν ἐκπορθεῖ, τῶν ἀνθρώπων ἐς τὰ ὄρη πεφευγότων, καὶ τὴν χώραν καταδρομαῖς λείαν ἐποιεῖτο, πλὴν τῶν ἐλευθέρων· τούτους δὲ ἠφίει. ἐκ δὲ τῆς Κῶ ἀφικόμενος ἐς τὴν 3 Κνίδον νυκτὸς ἀναγκάζεται ὑπὸ τῶν Κνιδίων παραινούντων μὴ ἐκβιβάσαι τοὺς ναύτας, ἀλλ' ὥσπερ εἶχε πλεῖν εὐθὺς ἐπὶ τὰς τῶν Ἀθηναίων ναῦς εἴκοσιν, ἃς ἔχων Χαρμῖνος, εἷς τῶν ἐκ Σάμου στρατηγῶν, ἐφύλασσε ταύτας τὰς ἑπτὰ καὶ εἴκοσι ναῦς ἐκ τῆς Πελοποννήσου προσπλεούσας, ἐφ' ἅσπερ καὶ ὁ Ἀστύοχος παρέπλει. ἐπύθοντο δὲ οἱ ἐν τῇ Σάμῳ ἐκ τῆς Μήλου 4 τὸν ἐπίπλουν αὐτῶν, καὶ ἡ φυλακὴ τῷ Χαρμίνῳ περὶ τὴν Σύμην καὶ Χάλκην καὶ Ῥόδον καὶ περὶ τὴν Λυκίαν ἦν· ἤδη γὰρ ᾐσθάνετο καὶ ἐν τῇ Καύνῳ οὔσας αὐτάς.

42. Ἐπέπλει οὖν ὥσπερ εἶχε πρὸς τὴν Σύμην ὁ Ἀστύοχος πρὶν ἔκπυστος γενέσθαι, εἴ πως περιλάβοι που μετεώρους τὰς

3. *προσπεριβαλλομένου*, noch dazu herumgelegt, aufserdem herumgeführt würde, nämlich aufser der Befestigung des Delphinion. — *τότε*. 33, 1.

41. 1. *πρός*, im Vergleich zu, *prae*. — *τὸ ἐς τὴν Χ.*, sc. *πλεῖν*. Zu 2, 89, 5.

2. *Μεροπίδα* ein auch sonst bezeugter Beiname der Insel. — *λείαν ἐποιεῖτο*, s. 62, 2 *ἀνδράποδα ἁρπαγὴν ποιησάμενος* (zu 4, 15, 2).

3. *Κνιδίων παραιν.*, die Kn. wollen weder den Ath. noch den Lak. dienen. — *ὥσπερ εἶχε*, wie er eben war, ohne Verzug (zu 1, 134, 3, auch zu 34 u. 42, 1). — *εὐθύς* pleonastisch. — *εἴκοσι*. Zu 38, 1.

4. *ἐκ τῆς Μ.* 39, 3. — *Σύμη* in dem südl. von der Knidischen Halbinsel liegenden Meerbusen, westl. vom Vorgebirge Kynossema. *Χάλκη* westl. von Rhodos.

42. 1. *εἴ πως* = um zu sehen,

ναῦς. καὶ αὐτῷ ὑετός τε καὶ τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ξυννέφελα ὄντα πλάνησιν τῶν νεῶν ἐν τῷ σκότει καὶ ταραχὴν παρέσχε.
2 καὶ ἅμα τῇ ἕῳ, διεσπασμένου τοῦ ναυτικοῦ, καὶ τοῦ μὲν φανεροῦ ἤδη ὄντος τοῖς Ἀθηναίοις, τοῦ εὐωνύμου κέρως, τοῦ δὲ ἄλλου περὶ τὴν νῆσον ἔτι πλανωμένου, ἐπανάγονται κατὰ τάχος ὁ Χαρμῖνος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐλάσσοσιν ἢ ταῖς εἴκοσι ναυσί, νομίσαντες ἅσπερ ἐφύλασσον ναῦς τὰς ἀπὸ τῆς Καύνου
3 ταύτας εἶναι. καὶ προσπεσόντες εὐθὺς κατέδυσάν τε τρεῖς καὶ κατετραυμάτισαν ἄλλας, καὶ ἐν τῷ ἔργῳ ἐπεκράτουν, μέχρι οὗ ἐπεφάνησαν αὐτοῖς παρὰ δόξαν αἱ πλείους τῶν νεῶν καὶ
4 πανταχόθεν ἀπεκλῄοντο. ἔπειτα δὲ ἐς φυγὴν καταστάντες ἓξ μὲν ναῦς ἀπολλύασι, ταῖς δὲ λοιπαῖς καταφεύγουσιν ἐς τὴν
5 Τευτλοῦσσαν νῆσον, ἐντεῦθεν δὲ ἐς Ἁλικαρνασσόν. μετὰ δὲ τοῦτο οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἐς Κνίδον κατάραντες καὶ ξυμμιγεισῶν τῶν ἐκ τῆς Καύνου ἑπτὰ καὶ εἴκοσι νεῶν αὐτοῖς, ξυμπάσαις πλεύσαντες καὶ τροπαῖον ἐν τῇ Σύμῃ στήσαντες πάλιν ἐς τὴν Κνίδον καθωρμίσαντο.

43. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ταῖς ἐκ τῆς Σάμου ναυσὶ πάσαις, ὡς ᾔσθοντο τὰ τῆς ναυμαχίας, πλεύσαντες ἐς τὴν Σύμην καὶ ἐπὶ μὲν τὸ ἐν τῇ Κνίδῳ ναυτικὸν οὐχ ὁρμήσαντες, οὐδ᾽ ἐκεῖνοι ἐπ᾽ ἐκείνους, λαβόντες δὲ τὰ ἐν τῇ Σύμῃ σκεύη τῶν νεῶν καὶ Λωρύμοις τοῖς ἐν τῇ ἠπείρῳ προσβαλόντες, ἀπέπλευσαν ἐς τὴν Σάμον.

2 Ἅπασαι δ᾽ ἤδη οὖσαι ἅμα ἐν τῇ Κνίδῳ αἱ τῶν Πελοποννησίων νῆες ἐπεσκευάζοντό τε εἴ τι ἔδει, καὶ πρὸς τὸν Τισσαφέρνη (παρεγένετο γάρ) λόγους ἐποιοῦντο οἱ ἕνδεκα ἄνδρες τῶν Λακεδαιμονίων περί τε τῶν ἤδη πεπραγμένων, εἴ τι μὴ ἤρεσκεν αὐτοῖς, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος πολέμου, ὅτῳ τρόπῳ
3 ἄριστα καὶ ξυμφορώτατα ἀμφοτέροις πολεμήσεται. μάλιστα δὲ ὁ Λίχας ἐσκόπει τὰ ποιούμενα, καὶ τὰς σπονδὰς οὐδετέρας,

ob vielleicht. — *τὰ ἐκ τοῦ οὐρ.* Die Präposition ist mit Beziehung auf *παρέσχε* gesetzt.

2. *τοῦ εὐ. κ.* Über diese Stellung der Appos. zu 6, 57, 4. — *ταῖς εἴκοσι ν.* weist zurück auf 41, 3.

3. *κατετραυμάτισαν* 7, 41, 4.

4. *Τευτλοῦσσαν,* nach dem Folgenden in der Nähe von Halikarnassos.

43. 1. *οὐδ᾽ — ἐκείνοις* ist fast parenthetisch dazwischengeschoben, ohne die übrige Konstr. zu stören: sowie auch jene nicht gegen sie. Als Prädik. ist natürl. nicht *ὁρμήσαντες* hinzuzudenken, sondern *ὥρμησαν.* — *Λωρύμοις,* Stadt auf der Halbinsel östl. von Syme, mit dem Vorgebirg Kynossema.

2. *οἱ ἕνδεκα ἄ.* 39, 2. — *πολεμήσεται* passiv auch 1, 68, 3.

οὔτε τὰς Χαλκιδέως οὔτε τὰς Θηριμένους, ἔφη καλῶς ξυγκεῖσθαι, ἀλλὰ δεινὸν εἶναι εἰ χώρας ὅσης βασιλεὺς καὶ οἱ πρόγονοι ἦρξαν πρότερον, ταύτης καὶ νῦν ἀξιώσει κρατεῖν· ἐνεῖναι γὰρ καὶ νήσους ἁπάσας πάλιν δουλεύειν καὶ Θεσσαλίαν καὶ Λοκροὺς καὶ τὰ μέχρι Βοιωτῶν· καὶ ἀντ' ἐλευθερίας ἂν Μηδικὴν ἀρχὴν τοῖς Ἕλλησι τοὺς Λακεδαιμονίους περιθεῖναι. ἑτέρας οὖν ἐκέλευε βελτίους σπένδεσθαι, ἢ ταύταις γε οὐ χρήσεσθαι, οὐδὲ τῆς τροφῆς ἐπὶ τούτοις δεῖσθαι οὐδέν. ἀγανακτῶν δὲ ὁ μὲν Τισσαφέρνης ἀπεχώρησεν ἀπ' αὐτῶν δι' ὀργῆς καὶ ἄπρακτος. 4

44. Οἱ δ' ἐς τὴν Ῥόδον, ἐπικηρυκευομένων ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων ἀνδρῶν, τὴν γνώμην εἶχον πλεῖν, ἐλπίζοντες νῆσόν τε οὐκ ἀδύνατον καὶ ναυβατῶν πλήθει καὶ πεζῷ προσάξεσθαι, καὶ ἅμα ἡγούμενοι αὐτοὶ ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ξυμμαχίας δυνατοὶ ἔσεσθαι, Τισσαφέρνη μὴ αἰτοῦντες χρήματα, τρέφειν τὰς ναῦς. πλεύσαντες οὖν εὐθὺς ἐν τῷ αὐτῷ χειμῶνι ἐκ τῆς Κνίδου, καὶ προσβαλόντες Καμίρῳ τῆς Ῥοδίας πρῶτον ναυσὶ τέσσαρσι καὶ ἐνενήκοντα, ἐξεφόβησαν μὲν τοὺς πολλοὺς οὐκ εἰδότας τὰ πρασσόμενα, καὶ ἔφευγον, ἄλλως τε καὶ ἀτειχίστου οὔσης τῆς πόλεως· εἶτα ξυγκαλέσαντες οἱ Λακεδαιμόνιοι τούτους τε καὶ τοὺς ἐκ τοῖν δυοῖν πολέοιν, Λίνδου καὶ Ἰηλύσου, Ῥοδίους ἔπεισαν ἀποστῆναι Ἀθηναίων. καὶ προσεχώ- 2

3. *οὔτε κτἑ.* K. 18. 37. — *ἐνεῖναι* Konj. von Bekker für das wohl nicht statthafte *ἐνῆν*. Oder viell. *ἐνείη*? Zu 2, 72, 2. Cl. setzt *ἐνῆν* — *Βοιωτῶν* in Parenthese als Urteil des Schriftstellers. — *νήσους κτἑ.* wie in Her. bes. in 9, 30, 31 u. 34 erzählt ist. — *ἀντ' ἐλευθερίας*, den Ruhm, die Befreier von Hellas zu sein, nahmen die Laked. für sich in Anspruch.

4. *σπένδεσθαι*, dazu B aus einem erklärenden Zusatz *ξυνθήκας*, was zumal bei dieser Stellung (zweimal von Attributen getrennt!) stört. — *ἐπὶ τούτοις* unter diesen Bedingungen. — *δι' ὀργῆς*, im Zorne; s. 56, 6. 6, 57, 3.

44. 1. *ἐπικηρυκευομένων*, nicht Passiv, sondern Med. wie 7, 48, 2, zu denken *τινῶν*. A. verbindet es mit *ἀνδρῶν*. — *ἀπὸ* auf Veranlassung von, im Auftrage, wie ähnl. z. B. 45, 1. — *νῆσόν τε*, als ob nicht mehr *ἡγούμενοι* käme. — *αὐτοί*, Gegensatz *μὴ αἰτοῦντες*, sie, näml. für sich allein.

2. *Καμίρῳ*. Die Lage ist unsicher. — Ielysos lag westlich, Lindos östlich. — *πρῶτον* habe ich aus B und einem and. guten Cod. aufgenommen statt der Vulg. *πρώτῃ* (bezw. *πρὸς τὴν*), da es wahrscheinlicher ist, dafs ersteres in letzteres korrumpiert wurde als umgekehrt. Wegen des Adverbs vgl. zu 6, 3, 1. — *ἔφευγον*. Wechsel des Subj. Das Impf. *de conatu* (zu 1, 105, 6); denn das Folg. zeigt, dafs sie nicht wirkl. flohen. — *ἐκ τοῖν δ. π.*, aus den beiden Städten, die aufser Kamiros noch auf der Insel waren. Die Stadt Rhodos wurde erst im J. 408 gegründet. — *Ἰηλύσου* ion. Form. Zu 1, 64, 2.

3 ρησε Ῥόδος Πελοποννησίοις. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ταῖς ἐκ τῆς Σάμου ναυσὶν αἰσθόμενοι ἔπλευσαν μὲν βουλόμενοι φθάσαι καὶ ἐφάνησαν πελάγιοι, ὑστερήσαντες δὲ οὐ πολλῷ τὸ μὲν παραχρῆμα ἀπέπλευσαν ἐς Χάλκην, ἐντεῦθεν δ' ἐς Σάμον, ὕστερον δὲ ἐκ τῆς Χάλκης καὶ ἐκ τῆς Κῶ τοὺς 4 ἐπίπλους ποιούμενοι ἐπὶ τὴν Ῥόδον ἐπολέμουν. οἱ δὲ χρήματα μὲν ἐξέλεξαν ἐς δύο καὶ τριάκοντα τάλαντα οἱ Πελοποννήσιοι παρὰ τῶν Ῥοδίων, τὰ δ' ἄλλα ἡσύχαζον ἡμέρας ὀγδοήκοντα, ἀνελκύσαντες τὰς ναῦς.

45. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ ἔτι πρότερον, πρὶν ἐς τὴν Ῥόδον αὐτοὺς ἀναστῆναι, τάδε ἐπράσσετο. Ἀλκιβιάδης μετὰ τὸν Χαλκιδέως θάνατον καὶ τὴν ἐν Μιλήτῳ μάχην τοῖς Πελοποννησίοις ὕποπτος ὤν, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀφικομένης ἐπιστολῆς πρὸς Ἀστύοχον ἐκ Λακεδαίμονος ὥστ' ἀποκτεῖναι (ἦν γὰρ καὶ τῷ Ἄγιδι ἐχθρὸς καὶ ἄλλως ἄπιστος ἐφαίνετο), πρῶτον μὲν ὑποχωρεῖ δείσας παρὰ Τισσαφέρνη, ἔπειτα ἐκάκου πρὸς αὐτὸν ὅσον ἐδύνατο μάλιστα τῶν Πελοποννησίων τὰ πράγματα, 2 καὶ διδάσκαλος πάντων γιγνόμενος τήν τε μισθοφορὰν ξυνέτεμεν, ἀντὶ δραχμῆς Ἀττικῆς ὥστε τριώβολον, καὶ τοῦτο μὴ ξυνεχῶς, δίδοσθαι, λέγειν κελεύων τὸν Τισσαφέρνη πρὸς

3. Nach *Κῶ* haben die Hdd. noch *καὶ ἐκ τῆς Σάμου*, was Cl. mit Recht wegen 55, 1 als Glossem gestrichen hat. Vgl. 24, 2. — *ἐπὶ τὴν Ῥ.* verb. mit dem Vorherg.

4. *ἐξέλεξαν* trieben ein. — *οἱ Πελοποννήσιοι.* Wegen der Stellung zu Kap. 42, 2 u. 6, 57, 4.

45. 1. *ἐς — ἀναστῆναι* 7, 49, 2. — *μετὰ — μάχην.* Kap. 24. 25. — *ἀπ' αὐτῶν*, von den Peloponnesiern, dann noch genauer bestimmt durch *ἐκ Λακεδαίμονος.* Vgl. Kap. 44, 1 u. 51, 1. — *ὥστε*, der Brief enthielt die Aufforderung, die Weisung, ihn ... — *ἐκάκου πρὸς*, so Plut. Alk. 25 *ἐκάκου καὶ διέβαλλε πρὸς τὸν Τισσαφέρνην.* — *τῷ Ἄγιδι.* 12, 2.

2. *διδάσκαλος* der Lehrmeister. — *πάντων* Neutrum. — Dem *τήν τε* entspricht *καὶ τοὺς τριηράρχους* § 3. — *ξυνέτεμεν.* Zu 7, 36, 2. — *ὥστε τριώβολον*, vgl. dagegen 29, 1 u. 3. Im folg. erwartet man einfach *ὡς Ἀθ. ταὐτὸ ποιοῦσιν.* Statt dessen folgt nur *τριώβ. διδόασιν*; wegen *οἱ δὲ τ. ν. ἀπολείπωσιν* halten St. u. Cl. die Annahme einer etwa mit *καὶ τοῦτ' οὐ ξυνεχῶς* auszufüllenden Lücke nach *διδόασιν* für unerläfslich. Aber ich glaube, dafs in dem allerdings knappen Ausdruck das Nötige gesagt ist: *μισθὸν ἐντελῆ οὐ διδόασιν* (78, 1. 83, 3). Tissaphernes soll nur dies, die Vorenthaltung des Soldes, rechtfertigen, wie § 6 u. 50, 3 beweist, nicht auch das unregelmäfsige Zahlen, welches freilich eine Art der Vorenthaltung bildet. Auch der Schol. schützt die Überlieferung. Den ganzen Gedanken würden wir eher so erwarten: damit einerseits die Seeleute nicht in Üppigkeit verkommen, anderseits, wenn sie etwa die Schiffe verlassen, ein Pfand zurücklassen. Aber beides ist negativ ausgedrückt, daher im 2. Glied umge-

αὐτοὺς ὡς Ἀθηναῖοι ἐκ πλείονος χρόνου ἐπιστήμονες ὄντες τοῦ ναυτικοῦ τριώβολον τοῖς ἑαυτῶν διδόασιν, οὐ τοσοῦτον πενίᾳ ὅσον ἵνα αὐτῶν μὴ οἱ ναῦται, ἐκ περιουσίας ὑβρίζοντες, οἱ μὲν τὰ σώματα χείρω ἔχωσι, δαπανῶντες ἐς τοιαῦτα ἀφ' ὧν ἡ ἀσθένεια ξυμβαίνει, οἱ δὲ τὰς ναῦς ἀπολείπωσιν οὐχ ὑπολιπόντες ἐς ὁμηρείαν τὸν προσοφειλόμενον μισθόν· καὶ τοὺς τριηράρχους καὶ τοὺς στρατηγοὺς τῶν πόλεων ἐδίδασκεν ὥστε δόντα χρήματα αὐτὸν πεῖσαι ὥστε ξυγχωρῆσαι ταῦτα ἑαυτῷ, πλὴν τῶν Συρακοσίων· τούτων δὲ Ἑρμοκράτης, στρατηγὸς ὤν, ἠναντιοῦτο μόνος ὑπὲρ τοῦ ξύμπαντος ξυμμαχικοῦ. τάς τε πόλεις δεομένας χρημάτων ἀπήλασεν, αὐτὸς ἀντιλέγων ὑπὲρ τοῦ Τισσαφέρνους ὡς οἱ μὲν Χῖοι ἀναίσχυντοι εἶεν, πλουσιώτατοι ὄντες τῶν Ἑλλήνων, ἐπικουρίᾳ δὲ ὅμως σῳζόμενοι ἀξιοῦσι καὶ τοῖς σώμασι καὶ τοῖς χρήμασιν ἄλλους ὑπερ τῆς ἐκείνων ἐλευθερίας κινδυνεύειν· τὰς δ' ἄλλας πόλεις ἔφη ἀδικεῖν, αἳ ἐς Ἀθηναίους πρότερον ἢ ἀποστῆναι ἀνήλουν, εἰ μὴ καὶ νῦν τοσαῦτα καὶ ἔτι πλείω ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν ἐθελήσουσιν ἐσφέρειν. τόν τε Τισσαφέρνη ἀπέφαινε νῦν μέν, τοῖς ἰδίοις χρήμασι πολεμοῦντα, εἰκότως φειδόμενον, ἢν δέ ποτε τροφὴ καταβῇ παρὰ βασιλέως, ἐντελῆ αὐτοῖς ἀποδώσειν τὸν μισθὸν καὶ τὰς πόλεις τὰ εἰκότα ὠφελήσειν. 3 4 5 6

dreht. — *ἀπολείπωσιν οὐχ ὑπολιπόντες* (die Lesart des B) Vulg. bloſs *ἀπολιπόντες* ohne Sinn. *οὐχ* ist die richtige Negat., nicht *μή*, da das Partic. kausal ist: da sie dann nicht den noch rückständigen Sold zurückliefsen, weil sie sonst nicht, kurz: ohne zurückgelassen zu haben.

3. *τοὺς — στρατηγούς* ist Obj. von *πεῖσαι*. — *ὥστε* nach *πεῖσαι* läſst B aus, während das vor *δόντα* stehende eher entbehrlich scheint. — *πλὴν τῶν Σ.* Alkib. nahm nicht diese aus; sondern alle waren einverstanden, nur diese nicht, daher vermiſst St. einen Ausdruck wie *ξυνεχώρησαν δὲ*; doch ist das Ergebnis zugleich in *ὥστε ξυγχωρῆσαι* ausgedrückt. Hude schlägt *ἐδίδαξεν* vor. — *τούτων, τῶν Συρ.* — *στρατηγὸς ὤν, παντός* B. Vulg. *τὲ ἠναντιοῦτο μόνος ὑπὲρ τοῦ ξύμπαντος*, worin *τέ* (wenn es nicht aus *ἔτι* zu *στρ. ὤν* verderbt ist) unbrauchbar ist. *ὑπὲρ* im Namen des Gesamtheeres der Bundesgenossen.

4. *ἀπήλασεν*, sc. *ὁ Ἀλκιβ.* — *ἀναίσχυντοι εἶεν.* Es scheint unnötig, mit Bauer *εἰ* nach *εἶεν* einzufügen od. mit Madvig *ἀναισχυντοῖεν εἰ* zu lesen. Nach dem Part. *σῳζόμενοι* tritt das Verbum fin. ein statt des erwarteten *ἀξιοῦντες*; so ist auch im folg. § statt *αἱ δ' ἄλλαι πόλεις ἀδικοῖεν* nach *οἱ μὲν Χῖοι* der Wechsel *τὰς δ' ἄλλας ἔφη ἀδ.* vorgezogen. — *ὅμως.* Über die Stellung zu 7, 75, 6. — *τοῖς σώμασι — κινδ.* Zu 2, 65, 7. — *ἐκείνων* für *σφῶν* vom Standpunkt der *ἄλλοι*. Zu 2, 11, 6.

5. *ἀποστῆναι.* Über den Inf. nach *πρότερον ἤ* zu 1, 69, 5.

6. *ἀπέφαινε* zuerst mit dem Part. *φειδόμενον*, dann mit den Inff.

46. *Παρῄνει δὲ καὶ τῷ Τισσαφέρνει μὴ ἄγαν ἐπείγεσθαι διαλῦσαι τὸν πόλεμον, μηδὲ βουληθῆναι κομίσαντα ἢ ναῦς Φοινίσσας ἅσπερ παρεσκευάζετο ἢ Ἕλλησι πλείοσι μισθὸν πορίζοντα τοῖς αὐτοῖς τῆς τε γῆς καὶ τῆς θαλάσσης τὸ κράτος δοῦναι, ἔχειν δ' ἀμφοτέρους ἐᾶν δίχα τὴν ἀρχήν, καὶ βασιλεῖ ἐξεῖναι ἀεὶ ἐπὶ τοὺς αὐτοῦ λυπηροὺς τοὺς ἑτέρους ἐπάγειν.* 2 *γενομένης δ' ἂν καθ' ἓν τῆς ἐς γῆν καὶ θάλασσαν ἀρχῆς ἀπορεῖν ἂν αὐτὸν οἷς τοὺς κρατοῦντας ξυγκαθαιρήσει, ἢν μὴ αὐτὸς βούληται μεγάλῃ δαπάνῃ καὶ κινδύνῳ ἀναστάς ποτε διαγωνίσασθαι. εὐτελέστερα δὲ τάδ' εἶναι, βραχεῖ μορίῳ τῆς δαπάνης καὶ ἅμα μετὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀσφαλείας αὐτοὺς περὶ* 3 *ἑαυτοὺς τοὺς Ἕλληνας κατατρῖψαι. ἐπιτηδειοτέρους τε ἔφη τοὺς Ἀθηναίους εἶναι κοινωνοὺς αὐτῷ τῆς ἀρχῆς· ἧσσον γὰρ τῶν κατὰ γῆν ἐφίεσθαι, τὸν λόγον τε ξυμφορώτατον καὶ τὸ ἔργον ἔχοντας πολεμεῖν. τοὺς μὲν γὰρ ξυγκαταδουλοῦν ἂν σφίσι τε αὐτοῖς τὸ τῆς θαλάσσης μέρος καὶ ἐκείνῳ ὅσοι ἐν τῇ βασιλέως Ἕλληνες οἰκοῦσι, τοὺς δὲ τοὐναντίον ἐλευθερώσοντας ἥκειν. καὶ οὐκ εἰκὸς εἶναι Λακεδαιμονίους ἀπὸ μὲν σφῶν ἐλευθεροῦν νῦν τοὺς Ἕλληνας, ἀπὸ δ' ἐκείνων, ἢν μή ποτε* 4 *αὐτοὺς μὴ ἐξέλωσι, μὴ ἐλευθερῶσαι. τρίβειν οὖν ἐκέλευε*

46. 1. *διαλῦσαι τὸν πόλεμον* B, Vulg. *τὸν πόλεμον διαλῦσαι.* — *κομίσαντα ἢ — ἢ — πορίζοντα.* Über die Stellung zu 1, 16. — *ἐξεῖναι* hängt noch von *ἐᾶν* ab. *βουλ.* kann wegen des nachfolgenden *ἐᾶν* nicht ergänzt werden. Gegen die Ergänzung von *ἔφη* aus *παρῄνει* spricht die Anknüpfung des Satzteils durch *καί.* — *τοὺς αὐτοῦ λυπηρούς*, gleichsam: seine Belästiger. *λυπηρός* ist substantiviert wie *ἐχθρός, ἐναντίος* u. and. Adj. Vgl. Xen. Hell. 5, 2, 33 *τοῖς ὑμετέροις δυσμενέσι.* St. *αὑτῷ*, Cl. *αὐτῷ*.

2. *ἂν — ἄν.* Zu 1, 36, 3. — *ἀναστάς.* Der Sinn: dazu will er es doch wohl nicht kommen lassen. — *τάδ' εἶναι* Emend. von Classen, Madvig, Brandis und Stahl, von jedem dieser Gelehrten selbständig gefunden, für das sinnwidrige *τὰ δεῖνα*, auf dessen Widerspruch mit dem gleich folg. *μετὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀσφαλείας* Stahl hinweist, für *τάδε* vergleichend 2, 77, 6. 8, 81, 3. 7, 67, 3 (s. Rh. Mus. 1870 S. 174 f. 446. Madv. Adv. I p. 28). — *αὐτοὺς κατατρῖψαι*; s. 6, 18, 6.

3. *τὸν λόγον — τὸ ἔργον*, der ausgesprochene Zweck des Krieges und die Ausführung ist für die Perser *ξυμφορώτατον.* — *τοὺς μέν* i. e. *τοὺς Ἀθ.* — *ξυγκαταδουλοῦν*, zugleich unterwerfen, zugleich ist gesagt in Bezug auf die beiden Objekte. — *τῆς θαλάσσης*, der im Meere besteht, also Gen. definitionis; s. 7, 42, 2. Wegen des Ausdrucks *μέρος* s. 2, 62, 2 *δύο μέρη τῶν ἐς χρῆσιν φανερῶν, γῆς καὶ θαλάσσης.* — *οὐκ εἰκὸς* unvereinbar. Nach *σφῶν* alle Hdd. *τῶν Ἑλλήνων*, was kaum für *Ἀθηναίων* stehen kann; nach *ἐκείνων* die Vulg. *τῶν βαρβάρων*, was in B fehlt. — *ἢν — ἐξέλωσι* aufser wenn sie (die Lak.) einst dieselben (die Athener)

πρῶτον ἀμφοτέρους, καὶ ἀποτεμόμενον ὡς μέγιστα ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἔπειτ' ἤδη τοὺς Πελοποννησίους ἀπαλλάξαι ἐκ τῆς χώρας. καὶ διενοεῖτο τὸ πλέον οὕτως ὁ Τισσαφέρνης, ὅσα γε 5 *ἀπὸ τῶν ποιουμένων ἦν εἰκάσαι. τῷ γὰρ Ἀλκιβιάδῃ διὰ ταῦτα, ὡς εὖ περὶ τούτων παραινοῦντι, προσθεὶς ἑαυτὸν ἐς πίστιν τήν τε τροφὴν κακῶς ἐπόριζε τοῖς Πελοποννησίοις καὶ ναυμαχεῖν οὐκ εἴα, ἀλλὰ καὶ τὰς Φοινίσσας ναῦς φάσκων ἥξειν καὶ ἐκ περιόντος ἀγωνιεῖσθαι ἔφθειρε τὰ πράγματα καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ ναυτικοῦ αὐτῶν ἀφείλετο, γενομένην καὶ πάνυ ἰσχυράν, τά τε ἄλλα καταφανέστερον ἢ ὥστε λανθάνειν οὐ προθύμως ξυνεπολέμει.*

47. *Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ταῦτα ἅμα μὲν τῷ Τισσαφέρνει καὶ βασιλεῖ, ὢν παρ' ἐκείνοις, ἄριστα εἶναι νομίζων παρῄνει, ἅμα δὲ τὴν ἑαυτοῦ κάθοδον ἐς τὴν πατρίδα ἐπιθεραπεύων, εἰδώς, εἰ μὴ διαφθερεῖ αὐτήν, ὅτι ἔσται ποτὲ αὐτῷ πείσαντι κατελθεῖν· πεῖσαι δ' ἂν ἐνόμιζε μάλιστα ἐκ τοῦ τοιούτου, εἰ Τισσαφέρνης φαίνοιτο αὐτῷ ἐπιτήδειος ὤν· ὅπερ καὶ ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ ᾔσθοντο αὐτὸν ἰσχύοντα παρ' αὐτῷ οἱ ἐν τῇ Σάμῳ* 2 *Ἀθηναίων στρατιῶται, τὰ μὲν καὶ Ἀλκιβιάδου προσπέμψαντος λόγους ἐς τοὺς δυνατωτάτους αὐτῶν ἄνδρας ὥστε μνησθῆναι περὶ αὐτοῦ ἐς τοὺς βελτίστους τῶν ἀνθρώπων ὅτι ἐπ' ὀλιγαρχίᾳ βούλεται καὶ οὐ πονηρίᾳ τῇ ἑαυτὸν ἐκβαλούσῃ κατελ-*

nicht überwältigten; nur dann würden die Laked. davon abstehn, die Griechen (in Kleinasien) von den Persern zu befreien, wenn sie an den Ath. unbesiegte, also immer drohende Gegner behielten. Dem affirm. Gedanken: „Die Lak. werden sicherlich die Griechen in Asien befreien, wenn es ihnen einst gelingt die Athener zu überwältigen (zu vernichten)" steht dieser negative gleich: „Die Lak. werden sicherlich nicht unterlassen, die Gr. in A. zu befreien, aufser wenn es ihnen nie gelingt die Ath. zu überwältigen".

4. *τρίβειν, atterere.*

5. *ἀπὸ τῶν ποιουμένων* nach, aus seinen Handlungen. — *ἐκ περιόντος* vgl. 7, 13, 1. — *ἀγωνιεῖσθαι,* Subj. ist er und die Pelop. — *ἀκμήν*, s. 7, 14, 1. — *ξυνεπολέμει* nur in B.

47. 1. *βασιλεῖ* nur ein Cod. Vulg. *τῷ βασιλεῖ.* Doch s. zu 37, 1. — *ἐς τὴν πατρίδα* ohne Art. angefügt. Zu 1, 18, 1. — *αὐτὴν* das Vaterland. — *ἐκ τοῦ τοιούτου* (vgl. 6, 9, 2) auf solche Weise, erklärt durch den Satz mit *εἰ.*

2. *αὐτὸν — αὐτῷ* auf ganz verschiedene Personen gehend. — Dem *τὰ μὲν* entspricht *τὸ δὲ πλέον.* — *προσπέμψαντος*, B *προπέμψαντος*, Valla *antea mandata dederat.* Ich zweifle, ob Alk. schon vorher, ehe er sich seiner Sache bei Tiss. sicher wufste, Unterhandlungen angeknüpft hat. — Nach *πονηρίᾳ* haben die Hdd. *οὐδὲ δημοκρατίᾳ*, was v. Herw. als Glossem zu *πον.* mit Recht beseitigt hat. Der Gegensatz wird so viel besser; s. 6, 89, 5 f. Auf derselben Auffassung beruht auch der Ausdruck *οἱ βέλτιστοι*, das allerdings zunächst die

θὼν καὶ παρασχὼν Τισσαφέρνη φίλον αὐτοῖς ξυμπολιτεύειν, τὸ δὲ πλέον καὶ ἀπὸ σφῶν αὐτῶν οἱ ἐν τῇ Σάμῳ τριήραρχοί τε τῶν Ἀθηναίων καὶ δυνατώτατοι ὥρμηντο ἐς τὸ καταλῦσαι τὴν δημοκρατίαν.

48. *Καὶ ἐκινήθη πρότερον ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦτο, καὶ ἐς τὴν πόλιν ἐντεῦθεν ὕστερον ἦλθε.* τῷ τε Ἀλκιβιάδῃ διαβάντες τινὲς ἐκ τῆς Σάμου ἐς λόγους ἦλθον, καὶ ὑποτείνοντος αὐτοῦ Τισσαφέρνη μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλέα φίλον ποιήσειν, εἰ μὴ δημοκρατοῖντο (οὕτω γὰρ ἂν πιστεῦσαι μᾶλλον βασιλέα), πολλὰς ἐλπίδας εἶχον αὐτοί θ' ἑαυτοῖς οἱ δυνατοὶ τῶν πολιτῶν τὰ πράγματα, οἵπερ καὶ ταλαιπωροῦνται μάλιστα, ἐς αὐτοὺς περιποιήσειν καὶ τῶν πολεμίων ἐπι-
2 κρατήσειν. ἔς τε τὴν Σάμον ἐλθόντες ξυνίστασάν τε τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἐπιτηδείους ἐς ξυνωμοσίαν καὶ ἐς τοὺς πολλοὺς φανερῶς ἔλεγον ὅτι βασιλεὺς σφίσι φίλος ἔσοιτο καὶ χρήματα παρέξοι Ἀλκιβιάδου τε κατελθόντος καὶ μὴ δημοκρατουμέ-
3 νων. καὶ ὁ μὲν ὄχλος, εἰ καί τι παραυτίκα ἤχθετο τοῖς πρασσομένοις, διὰ τὸ εὔπορον τῆς ἐλπίδος τοῦ παρὰ βασιλέως μισθοῦ ἡσύχαζεν· οἱ δὲ ξυνιστάντες τὴν ὀλιγαρχίαν, ἐπειδὴ τῷ πλήθει ἐκοίνωσαν, αὖθις κἀν σφίσιν αὐτοῖς καὶ τοῦ ἑται-
4 ρικοῦ τῷ πλέονι τὰ ἀπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐσκόπουν. καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἐφαίνετο εὔπορα καὶ πιστά, Φρυνίχῳ δὲ στρατηγῷ ἔτι ὄντι οὐδὲν ἤρεσκεν, ἀλλ' ὅ τε Ἀλκιβιάδης, ὅπερ καὶ ἦν, οὐδὲν μᾶλλον ὀλιγαρχίας ἢ δημοκρατίας δεῖσθαι ἐδόκει αὐτῷ, οὐδ' ἄλλο τι σκοπεῖσθαι ἢ ὅτῳ τρόπῳ ἐκ τοῦ παρόντος κόσμου τὴν πόλιν μεταστήσας ὑπὸ τῶν ἑταίρων παρακληθεὶς κάτεισι,

„Besten", die „Einsichtigen" bedeutet, aber damit auch die Gegner der Demokratie.

48. 1. *ἦλθε* hat nur B. — *ὑποτείνοντος* in Aussicht stellte. — *θ' ἑαυτοῖς*. Dem *τέ* entspr. *καί* vor *τῶν π.* — *ἑαυτοῖς* verbinde man mit *περιποιήσειν* und nehme das folg. *ἐς αὐτούς* als eine veränderte Wiederholung des Dativs. Der Wechsel ist durch eingeschobenen Satz entschuldigt. — *οἱ δυνατοί*, dafür B nach 47, 2 den Superl. — *οἵπερ* — *μάλιστα* so gestellt, dafs es wie eine nachträglich eingeschobene Bemerkung erscheint. Am ähnlichsten wäre 6, 104, 2, wo jedoch die Vulg. verdächtig ist. Vgl. auch 6, 27, 1.

2. *δημοκρατουμένων* sc. *τῶν πολλῶν*.

3. *παρὰ* fügt nur B hinzu. — *κἀν* Konj. von Dobree für *καί*. Andere ziehen *καὶ ἐν* vor wegen 63, 4. — *τὰ* B statt *τὸ* der and. Hdd., was an sich nicht schlechter ist; aber *εὔπορα κ. π.* weist doch mehr auf den Plural.

4. *οὐδ' ἄλλο* B. Vulg. *ἢ ἄλλο*. — *παρακληθείς*, mitberufen (zu diesem Werke, zur Umänderung der Verfassung) nach Herbst S. 12

σφίσι δὲ περιοπτέον εἶναι τοῦτο μάλιστα ὅπως μὴ στασιάσωσι· βασιλεῖ τε οὐκ εὔπορον εἶναι, καὶ Πελοποννησίων ἤδη ὁμοίως ἐν τῇ θαλάσσῃ ὄντων καὶ πόλεις ἐχόντων ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ οὐ τὰς ἐλαχίστας, Ἀθηναίοις προσθέμενον, οἷς οὐ πιστεύει, πράγματα ἔχειν, ἐξὸν Πελοποννησίους, ὑφ' ὧν οὐδέν πω κακὸν πέπονθε, φίλους ποιήσασθαι. τάς τε ξυμμαχίδας πόλεις, 5 αἷς ὑποσχήσεσθαι δὴ σφᾶς ὀλιγαρχίαν, ὅτι δὴ καὶ αὐτοὶ οὐ δημοκρατήσονται, εὖ εἰδέναι ἔφη ὅτι οὐδὲν μᾶλλον σφίσιν οὔθ' αἱ ἀφεστηκυῖαι προσχωρήσονται οὔθ' αἱ ὑπάρχουσαι βεβαιότεραι ἔσονται· οὐ γὰρ βουλήσεσθαι αὐτοὺς μετ' ὀλιγαρχίας ἢ δημοκρατίας δουλεύειν μᾶλλον ἢ μεθ' ὁποτέρου ἂν τύχωσι τούτων ἐλευθέρους εἶναι· τούς τε καλοὺς κἀγαθοὺς 6 ὀνομαζομένους οὐκ ἐλάσσω αὐτοὺς νομίζειν σφίσι πράγματα παρέξειν τοῦ δήμου, ποριστὰς ὄντας καὶ ἐσηγητὰς τῶν κακῶν τῷ δήμῳ, ἐξ ὧν τὰ πλείω αὐτοὺς ὠφελεῖσθαι· καὶ τὸ μὲν ἐπ' ἐκείνοις εἶναι καὶ ἄκριτοι ἂν καὶ βιαιότερον ἀποθνήσκειν,

gegen Cobet, welcher es tilgen will. — *περιοπτέον εἶναι*, *circumspiciendum esse.* — *βασιλεῖ τε.* Vulg. *τῷ βασιλεῖ.* B *τῷ τε βασιλεῖ.* Zwei andere Codd. *τῷ βασιλεῖ τε.* Ich habe den Art. mit Dobr. getilgt. Zu 37, 1. *τέ* entspr. dem obigen in *ὅ τε Ἀλκ.* — *ὁμοίως* nicht wie zu Lande, sondern wie die Athener. (*ὥσπερ καὶ Ἀθηναίων, κρατούντων τῆς θαλάσσης.* Schol.) *ὁμοίως* so öfters mit zu ergänzendem Vergleichungsgegenstand z. B. 2, 60, 4. 80, 1. 81, 4. Vgl. auch Il. *M* 270 *οὔ πω πάντες ὁμοῖοι ἀνέρες ἐν πολέμῳ.* Es steht also im Sinne von *ἀντιπάλως*, g l e i c h s t a r k. — *αὐτοῦ* hier *ipsius*, nicht *eius.* — *προσθέμενον* s i c h a n s c h l i e ſ s e n d, durch die Verbindung mit. Vgl. 3, 11, 4. — Zu *πράγματα ἔχειν* vgl. unser „G e s c h i c h t e n (Unannehmlichkeiten) z u h a b e n“, s i c h z u v e r s c h a f f e n. Vgl. § 6.

5. Statt *ὑποσχήσεσθαι* in den Hdd. *ὑπεσχῆσθαι.* Das Pf. scheint mir sinnwidrig. Wann oder wem hätten die Ath. ein solches Versprechen gemacht? Wohl aber wird man gesagt haben, es s o l l e g e m a c h t w e r d e n: *ὑποσχήσεσθαι.* Auch von Cl. u. St. gebilligt. Über den Inf. im Relativsatze zu 1, 91, 5. — *αἱ ὑπάρχουσαι* die noch b l e i b e n. — *οὐ μᾶλλον — ἤ*, sie wollen nicht so sehr weder unter olig. noch unter demokr. Herrschaft stehen als vielmehr von beiden frei sein.

6. *τοὺς — ὀνομαζ.* Subjekt von *παρέξειν*; *αὐτούς* von *νομίζειν.* — *τοῦ δήμου*, *ἢ τὸν δῆμον*, aber eigentlich überflüssig. — *ποριστάς*, G e l d b e s c h a f f e r, die nur Mittel und Wege suchen, die Staatseinkünfte zu vermehren. — *ὠφελεῖσθαι.* Zu 1, 91, 5. — *τὸ — εἶναι*, s o v i e l a n j e n e n l i e g e. *εἶναι* gehört nicht zu *τό*, sondern ist das sog. pleonast. Zu 1, 21, 1. Die sonst besten Hdd. (doch nicht B) *ἐκείνους*, wie 4, 28, 1 *τὸ ἐπὶ σφᾶς εἶναι.* Vgl. auch 3, 12, 3 [u. 1, 21, 1. 2, 89, 8]. — *ἄκριτοι.* Sichtlich soll durch den Nom. die Beziehung auf das als sprechend gedachte Subj. (die Verbündeten) recht bestimmt markiert werden. Streng grammatisch konnte der Nom. nur dann stehn, wenn *ὅτι νομίζουσι*, wie § 7, schon vorher statt *αὐτοὺς νομίζειν* gebraucht wäre. Derselbe Fall 75, 2 in *πολέμιοί τε ἔσεσθαι.* Vgl. auch

τὸν δὲ δῆμον σφῶν τε καταφυγὴν εἶναι καὶ ἐκείνων σωφρο-
7 *νιστήν. καὶ ταῦτα παρ' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπισταμένας τὰς πόλεις σαφῶς αὐτὸς εἰδέναι ὅτι οὕτω νομίζουσιν. οὔκουν ἑαυτῷ γε τῶν ἀπὸ Ἀλκιβιάδου καὶ ἐν τῷ παρόντι πρασσομένων ἀρέσκειν οὐδέν.*

49. *Οἱ δὲ ξυλλεγέντες τῶν ἐν τῇ ξυνωμοσίᾳ, ὥσπερ καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῖς ἐδόκει, τά τε παρόντα ἐδέχοντο καὶ ἐς τὰς Ἀθήνας πρέσβεις Πείσανδρον καὶ ἄλλους παρεσκευάζοντο πέμπειν, ὅπως περί τε τῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου καθόδου πράσσοιεν καὶ τῆς τοῦ ἐκεῖ δήμου καταλύσεως καὶ τὸν Τισσαφέρνη φίλον τοῖς Ἀθηναίοις ποιήσειαν.*

50. *Γνοὺς δὲ ὁ Φρύνιχος ὅτι ἔσοιτο περὶ τῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου καθόδου λόγος καὶ ὅτι Ἀθηναῖοι ἐνδέξονται αὐτήν, δείσας πρὸς τὴν ἐναντίωσιν τῶν ὑφ' αὐτοῦ λεχθέντων μή, ἢν κατέλθῃ, ὡς κωλυτὴν ὄντα κακῶς δρᾷ, τρέπεται ἐπὶ τοι-*
2 *όνδε τι. πέμπει ὡς τὸν Ἀστύοχον τὸν Λακεδαιμονίων ναύαρχον, ἔτι τότε ὄντα περὶ τὴν Μίλητον, κρύφα ἐπιστείλας ὅτι Ἀλκιβιάδης αὐτῶν τὰ πράγματα φθείρει Τισσαφέρνη Ἀθηναίοις φίλον ποιῶν, καὶ τἆλλα πάντα σαφῶς ἐγγράψας· ξυγγνώμην δὲ εἶναι ἑαυτῷ περὶ ἀνδρὸς πολεμίου καὶ μετὰ τοῦ*
3 *τῆς πόλεως ἀξυμφόρου κακόν τι βουλεύειν. ὁ δὲ Ἀστύοχος τὸν μὲν Ἀλκιβιάδην, ἄλλως τε καὶ οὐκέτι ὁμοίως ἐς χεῖρας ἰόντα, οὐδὲ διενοεῖτο τιμωρεῖσθαι, ἀνελθὼν δὲ παρ' αὐτὸν ἐς Μαγνησίαν καὶ παρὰ Τισσαφέρνη ἅμα λέγει τε αὐτοῖς τὰ ἐπισταλέντα ἐκ τῆς Σάμου καὶ γίγνεται αὐτὸς μηνυτής, προσέθηκέ τε, ὡς ἐλέγετο, ἐπὶ ἰδίοις κέρδεσι Τισσαφέρνει ἑαυτὸν καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλων κοινοῦσθαι· διόπερ καὶ τῆς*

Xen. Hell. 5, 4, 1, wo aber der Satz in anderer Weise anakoluthisch ist. Vgl. zu 5, 41, 2.

7. *τὰς πόλεις* gleichsam proleptisch von *εἰδέναι* abhängig wie § 5. (*καὶ αὐτὸς σαφῶς εἰδέναι ὅτι αἱ πόλεις ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων οὕτω φρονοῦσιν.* Schol.)

49. *ξυνωμοσίᾳ* Emendation von Haacke statt *ξυμμαχίᾳ*. — *ἐκεῖ* in Athen.

50. 1. *ἔσοιτο — ἐνδέξονται.* Über den Moduswechsel zu 4, 130, 4 — *πρὸς τὴν ἐναντίωσιν* wegen der abweichenden Ansicht, die er geäufsert hatte. — *τῶν ὑφ' αὐτοῦ λ.* B. Vulg. *τῶν λ. ὑφ' αὐτοῦ.*

2. *πάντα* fügt nur B hinzu. — *καί* vor *μετά* ist: auch.

3. *ἐς χεῖρας ἰόντα* wie wir „in seine Hand" d. i. in seine Gewalt kommen. — *τιμωρεῖσθαι* zu verstehen aus 45, 1. — *αὐτός*, nur in einem guten Cod., ist dem müfsigen *αὐτοῖς* der Vulg. vorzuziehn. — *κοινοῦσθαι* setzt nur B und noch ein guter Cod. hinzu. — *διόπερ καὶ τῆς* B statt *περὶ τῆς*

μισθοφορᾶς οὐκ ἐντελοῦς οὔσης μαλακωτέρως ἀνθήπτετο. ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης εὐθὺς πέμπει κατὰ Φρυνίχου γράμματα ἐς 4 τὴν Σάμον πρὸς τοὺς ἐν τέλει ὄντας οἷα δέδρακε, καὶ ἀξιῶν αὐτὸν ἀποθνῄσκειν. θορυβούμενος δὲ ὁ Φρύνιχος καὶ πάνυ, 5 ἐν τῷ μεγίστῳ κινδύνῳ ὢν διὰ τὸ μήνυμα, ἀποστέλλει αὖθις πρὸς τὸν Ἀστύοχον, τά τε πρότερα μεμφόμενος ὅτι οὐ καλῶς ἐκρύφθη καὶ νῦν ὅτι ὅλον τὸ στράτευμα τὸ τῶν Ἀθηναίων ἑτοῖμος εἴη τὸ ἐν τῇ Σάμῳ παρασχεῖν αὐτοῖς διαφθεῖραι, γράψας καθ' ἕκαστα, ἀτειχίστου οὔσης Σάμου, ᾧ ἂν τρόπῳ αὐτὰ πράξειε, καὶ ὅτι ἀνεπίφθονόν οἱ ἤδη εἴη περὶ τῆς ψυχῆς δι' ἐκείνους κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο πᾶν δρᾶσαι μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι. ὁ δὲ Ἀστύοχος μηνύει καὶ ταῦτα τῷ Ἀλκιβιάδῃ.

51. Καὶ ὡς προῄσθετο αὐτὸν ὁ Φρύνιχος ἀδικοῦντα καὶ ὅσον οὐ παροῦσαν ἀπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου περὶ τούτων ἐπιστολήν, αὐτὸς προφθάσας τῷ στρατεύματι ἐξάγγελος γίγνεται ὡς οἱ πολέμιοι μέλλουσιν, ἀτειχίστου οὔσης τῆς Σάμου καὶ ἅμα τῶν νεῶν οὐ πασῶν ἔνδον ὁρμουσῶν, ἐπιθήσεσθαι τῷ στρατοπέδῳ, καὶ ταῦτα σαφῶς πεπυσμένος εἴη, καὶ χρῆναι τειχίζειν τε Σάμον ὡς τάχιστα καὶ τἆλλα ἐν φυλακῇ ἔχειν. ἐστρατήγει δὲ καὶ κύριος ἦν αὐτὸς πράσσων ταῦτα. καὶ οἱ μὲν 2 τὸν τειχισμόν τε παρεσκευάζοντο καὶ ἐκ τοῦ τοιούτου, καὶ ὡς μέλλουσα, Σάμος θᾶσσον ἐτειχίσθη· αἱ δὲ παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπιστολαὶ οὐ πολὺ ὕστερον ἧκον ὅτι προδίδοταί τε τὸ στράτευμα ὑπὸ Φρυνίχου καὶ οἱ πολέμιοι μέλλουσιν ἐπιθήσεσθαι. δόξας δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης οὐ πιστὸς εἶναι, ἀλλὰ τὰ 3 ἀπὸ τῶν πολεμίων προειδὼς τῷ Φρυνίχῳ ὡς ξυνειδότι κατ' ἔχθραν ἀνατιθέναι, οὐδὲν ἔβλαψεν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ξυνεμαρτύρησε μᾶλλον ταὐτὰ ἐσαγγείλας.

der übr. Hdd. allein recht. — *μαλακωτέρως*. Zu 1, 130, 1.
4. *καὶ ἀξιῶν*, als wenn *γράψας* statt *γράμματα* voranginge.
5. *καὶ πάνυ*, gar sehr. — *καὶ νῦν ὅτι*. Hierzu ist *λέγων* aus *μεμφόμενος* zu denken. — *ἂν πράξειε* ist zu verbinden, sc. *εἰ προσδέξαιντο τοὺς ἑαυτοῦ λόγους*. — *αὐτόν*, selbst.
51. 1. *ὅσον οὐ*. Zu 4, 125, 1. — *μέλλουσιν* — *εἴη*. Zu 4, 130, 4. — Zu *χρῆναι* ist *λέγει* aus *ἐξάγγ. γίγν.* zu entnehmen. — *πράσσων ταῦτα*, indem er dies betrieb. *κύριός εἰμι* mit dem Partic. auch 5, 34, 2. Mehrere forderten *πράσσειν*.
2. *ἐκ τοῦ τοιούτου*, vgl. 47, 1 = *διὰ τὸ τοιοῦτον* (*τὸ μήνυμα τὸ τοῦ Φρυνίχου*) Schol. — *καὶ ὣς* = sowieso, ohnedies. — *μέλλουσα*, sc. *τειχίζεσθαι*.
3. *ξυνεμαρτύρησε*, sc. *αὐτῷ*. — *ταὐτά* Konj. v. Heilmann für *ταῦτα*.

52. *Μετὰ δὲ τοῦτο Ἀλκιβιάδης μὲν Τισσαφέρνη παρεσκεύαζε καὶ ἀνέπειθεν ὅπως φίλος ἔσται τοῖς Ἀθηναίοις, δεδιότα μὲν τοὺς Πελοποννησίους, ὅτι πλείοσι ναυσὶ τῶν Ἀθηναίων παρῆσαν, βουλόμενον δὲ ὅμως, εἰ δύναιτό πως, πεισθῆναι, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ τὴν ἐν τῇ Κνίδῳ διαφορὰν περὶ τῶν Θηριμένους σπονδῶν ᾔσθετο τῶν Πελοποννησίων (ἤδη γὰρ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐν τῇ Ῥόδῳ ὄντων αὐτῶν ἐγεγένητο), ἐν ᾗ τὸν τοῦ Ἀλκιβιάδου λόγον πρότερον εἰρημένον περὶ τοῦ ἐλευθεροῦν τοὺς Λακεδαιμονίους τὰς ἁπάσας πόλεις ἐπηλήθευσεν ὁ Λίχας, οὐ φάσκων ἀνεκτὸν εἶναι ξυγκεῖσθαι κρατεῖν βασιλέα τῶν πόλεων, ὧν ποτε καὶ πρότερον ἢ αὐτὸς ἢ οἱ πατέρες ἦρχον. καὶ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης, ἅτε περὶ μεγάλων ἀγωνιζόμενος, προθύμως τὸν Τισσαφέρνη θεραπεύων προσέκειτο.*

53. *Οἱ δὲ μετὰ τοῦ Πεισάνδρου πρέσβεις ἀποσταλέντες ἐκ τῆς Σάμου, ἀφικόμενοι ἐς τὰς Ἀθήνας, λόγους ἐποιοῦντο ἐν τῷ δήμῳ κεφαλαιοῦντες ἐκ πολλῶν, μάλιστα δὲ ὡς ἐξείη αὐτοῖς Ἀλκιβιάδην καταγαγοῦσι καὶ μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον δημοκρατουμένοις βασιλέα τε ξύμμαχον ἔχειν καὶ* 2 *Πελοποννησίων περιγενέσθαι. ἀντιλεγόντων δὲ πολλῶν καὶ ἄλλων περὶ τῆς δημοκρατίας καὶ τῶν Ἀλκιβιάδου ἅμα ἐχθρῶν διαβοώντων ὡς δεινὸν εἴη εἰ τοὺς νόμους βιασάμενος κάτεισι, καὶ Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων περὶ τῶν μυστικῶν, δι' ἅπερ ἔφυγε, μαρτυρομένων καὶ ἐπιθειαζόντων μὴ κατάγειν, ὁ Πείσανδρος παρελθὼν πρὸς πολλὴν ἀντιλογίαν καὶ σχετλιασμὸν ἠρώτα ἕνα ἕκαστον παράγων τῶν ἀντιλεγόντων,*

52. *πεισθῆναι.* Weil sich überreden lassen soviel ist als einen Rat befolgen, so wird nicht unpassend *εἰ δύναιτό πως* dazugesetzt. Andre nehmen die Lesart *πιστευθῆναι* auf. — *τὴν — διαφοράν.* 43, 3. — *ἤδη κτἑ.*, denn als sie um diese Zeit in Rhodus waren, hatte derselbe schon stattgefunden. K. 44. — *τὰς ἁπάσας*, St. zieht mit Kr. *ἁπάσας τὰς* vor. Der Sing. 6, 6, 2.

53. 1. In den Hdd. *τῶν Ἀθηναίων* nach *πρέσβεις* mit Recht von Dobree beseitigt, da nur die Verschworenen senden. — *ἀποσταλέντες — Σάμου* nachgestellt. Zu 1, 11, 3. — *κεφ. ἐκ π.* aus vielen Beweisgründen die Hauptpunkte kurz zusammenfassend. Vgl. 6, 91, 6 *πολλὰ παρεὶς τὰ μέγιστα κεφαλαιώσω.*

2. *Εὐμολπ. καὶ Κηρ.* Die bekannten Priestergeschlechter, welche den eleusinischen Mysterien vorstanden. — *πρὸς πολλὴν κτἑ.* wohl mit *παρελθών* zu verbinden; also *πρός*: gegen, gegenüber. Polyb. 28, 7, 4 *πρὸς τὴν ἀντιλογίαν ἀνίσταντο πολλοί.* — *σχετλιασμόν* Entrüstung. — *παράγων* einführen,

εἴ τινα ἐλπίδα ἔχει σωτηρίας τῇ πόλει, Πελοποννησίων ναῦς τε οὐκ ἐλάσσους σφῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ἀντιπρῴρους ἐχόντων καὶ πόλεις ξυμμαχίδας πλείους, βασιλέως τε αὐτοῖς καὶ Τισσαφέρνους χρήματα παρεχόντων, σφίσι τε οὐκέτι ὄντων, εἰ μή τις πείσει βασιλέα μεταστῆναι παρὰ σφᾶς. ὁπότε δὲ μὴ 3 φαῖεν ἐρωτώμενοι, ἐνταῦθα δὴ σαφῶς ἔλεγεν αὐτοῖς ὅτι „Τοῦτο τοίνυν οὐκ ἔστιν ἡμῖν γενέσθαι, εἰ μὴ πολιτεύσομέν τε σωφρονέστερον καὶ ἐς ὀλίγους μᾶλλον τὰς ἀρχὰς ποιήσομεν, ἵνα πιστεύῃ ἡμῖν βασιλεύς, καὶ μὴ περὶ πολιτείας τὸ πλεῖον βουλεύσομεν ἐν τῷ παρόντι ἢ περὶ σωτηρίας (ὕστερον γὰρ ἐξέσται ἡμῖν καὶ μεταθέσθαι, ἢν μή τι ἀρέσκῃ), Ἀλκιβιάδην τε κατάξομεν, ὃς μόνος τῶν νῦν οἷός τε τοῦτο κατεργάσασθαι.“

54. Ὁ δὲ δῆμος τὸ μὲν πρῶτον ἀκούων χαλεπῶς ἔφερε τὸ περὶ τῆς ὀλιγαρχίας· σαφῶς δὲ διδασκόμενος ὑπὸ τοῦ Πεισάνδρου μὴ εἶναι ἄλλην σωτηρίαν, δείσας καὶ ἅμα ἐπελπίζων ὡς καὶ μεταβαλεῖται, ἐνέδωκε. καὶ ἐψηφίσαντο πλεύ- 2 σαντα τὸν Πείσανδρον καὶ δέκα ἄνδρας μετ' αὐτοῦ πράσσειν ὅπῃ ἂν αὐτοῖς δοκοίη ἄριστα ἕξειν τά τε πρὸς τὸν Τισσαφέρνη καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. ἅμα δὲ διαβαλόντος καὶ Φρύνιχον τοῦ 3 Πεισάνδρου παρέλυσεν ὁ δῆμος τῆς ἀρχῆς καὶ τὸν ξυνάρχοντα Σκιρωνίδην, ἀντέπεμψαν δὲ στρατηγοὺς ἐπὶ τὰς ναῦς Διομέδοντα καὶ Λέοντα. τὸν δὲ Φρύνιχον ὁ Πείσανδρος φάσκων Ἴασον προδοῦναι καὶ Ἀμόργην διέβαλεν, οὐ νομίζων ἐπιτήδειον εἶναι τοῖς πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην πρασσομένοις. καὶ ὁ μὲν Πείσανδρος τάς τε ξυνωμοσίας, αἵπερ ἐτύγχανον 4 πρότερον ἐν τῇ πόλει οὖσαι ἐπὶ δίκαις καὶ ἀρχαῖς, ἁπάσας

auftreten lassen. — *ὄντων*, sc. *χρημάτων*.

3. *μὴ φάναι* wie sonst *οὐ φ. negare*. Ebenso 3, 68, 2. — *ὅτι*. Zu 1, 137, 4. — *ἐς ὀλίγους — ποιήσομεν*. Über den Ausdr. zu 2, 37, 1. *ποιήσομεν* ist Emend. von Bekker für *ποιήσαιμεν*. — *βουλεύσομεν*. B allein recht. — *ἢν μή τι* soviel als *ἤν τι μή*. Zu 1, 72, 2.

54. 1. *ἐπελπίζων* die best. Codd., auch B. Vulg. *ἐλπίζων*. Das Wort kommt intrans. sonst nur bei Spätern vor, trans. Kap. 1, 1.

2. *ὅπῃ ἂν δοκοίη*. Vgl. 7, 48, 3.

3. *Διομέδοντα καὶ Λέοντα*, die schon früher (Kap. 19. 20, 2. 23, 1. 24, 2) als Befehlshaber bei der Flotte gewesen waren, dann aber (25, 1) wohl das Kommando an Phrynichos, Onomakles u. Skironides abgetreten hatten u. nach Athen zurückgekehrt waren, werden nun zu Strategen ernannt. — *καὶ Ἀμόργην* verbinde mit *προδοῦναι*. 28, 2, 3.

4. *τὰς ξυνωμοσίας*, die politischen Vereine (Klubs), die Hetärieen; s. 65, 2. — *ἐπὶ δίκαις κ. ἀ.* gibt den Zweck der *ξυνω-*

ἐπελθὼν καὶ παρακελευσάμενος ὅπως ξυστραφέντες καὶ κοινῇ βουλευσάμενοι καταλύσουσι τὸν δῆμον, καὶ τἆλλα παρασκευάσας ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ὥστε μηκέτι διαμέλλεσθαι, αὐτὸς μετὰ τῶν δέκα ἀνδρῶν τὸν πλοῦν ὡς τὸν Τισσαφέρνη ποιεῖται.

55. Ὁ δὲ Λέων καὶ Διομέδων ἐν τῷ αὐτῷ χειμῶνι ἀφιγμένοι ἤδη ἐπὶ τὰς τῶν Ἀθηναίων ναῦς ἐπίπλουν τῇ Ῥόδῳ ἐποιήσαντο. καὶ τὰς μὲν ναῦς καταλαμβάνουσιν ἀνειλκυσμένας τῶν Πελοποννησίων, ἐς δὲ τὴν γῆν ἀπόβασίν τινα ποιησάμενοι καὶ τοὺς προσβοηθήσαντας Ῥοδίων νικήσαντες μάχῃ ἀπεχώρησαν ἐς τὴν Χάλκην, καὶ τὸν πόλεμον ἐντεῦθεν μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς Κῶ ἐποιοῦντο· εὐφυλακτότερα γὰρ αὐτοῖς ἐγίγνετο, εἴ ποι ἀπαίροι τὸ τῶν Πελοποννησίων ναυτικόν.

2 Ἦλθε δ' ἐς τὴν Ῥόδον καὶ Ξενοφαντίδας Λάκων παρὰ Πεδαρίτου ἐκ Χίου, λέγων ὅτι τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηναίων ἤδη ἐπιτετέλεσται, καὶ εἰ μὴ βοηθήσουσι πάσαις ταῖς ναυσίν, ἀπ-
3 ολεῖται τὰ ἐν Χίῳ πράγματα. οἱ δὲ διενοοῦντο βοηθήσειν. ἐν τούτῳ δὲ ὁ Πεδάριτος αὐτός τε καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ἐπικουρικὸν ἔχων καὶ τοὺς Χίους πανστρατιᾷ προσβαλὼν τῶν Ἀθηναίων τῷ περὶ τὰς ναῦς ἐρύματι αἱρεῖ τέ τι αὐτοῦ καὶ νεῶν τινων ἀνειλκυσμένων ἐκράτησεν· ἐπεκβοηθησάντων δὲ τῶν Ἀθηναίων καὶ τρεψαμένων τοὺς Χίους πρώτους νικᾶται καὶ τὸ ἄλλο τὸ περὶ τὸν Πεδάριτον, καὶ αὐτὸς ἀποθνήσκει καὶ τῶν Χίων πολλοὶ καὶ ὅπλα ἐλήφθη πολλά.

56. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ μὲν Χῖοι ἔκ τε γῆς καὶ θαλάσσης ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπολιορκοῦντο καὶ ὁ λιμὸς αὐτόθι ἦν μέγας· οἱ δὲ περὶ τὸν Πείσανδρον Ἀθηναίων πρέσβεις ἀφικόμενοι ὡς τὸν Τισσαφέρνη λόγους ποιοῦνται περὶ τῆς ὁμολο-
2 γίας. Ἀλκιβιάδης δέ (οὐ γὰρ αὐτῷ πάνυ τὰ ἀπὸ Τισσαφέρνους βέβαια ἦν, φοβουμένου τοὺς Πελοποννησίους μᾶλλον, καὶ ἔτι βουλομένου, καθάπερ καὶ ὑπ' ἐκείνου ἐδιδάσκετο,

---

μοσίαι an: für Prozesse und Staatsämter, um sich bei Prozessen u. der Bewerbung um Staatsämter gegenseitig zu unterstützen. Vgl. 3, 82, 6.

55. 1. *ἀνειλκυσμένας*. 44, 4. — *μᾶλλον ἢ* Konj. von Palmerius u. 1 Hd., Vulg. ohne *ἢ*. Zur Sache 44, 3. — *εὐφυλακτότερα — ἐγίγνετο* ohne ausgesprochenes Subj.; s. 3, 92, 6. Zu 1, 7.

2. *ἤδη ἐπιτετέλεσται* mit Beziehung auf 40, 3.

56. 1. *οἱ δὲ — Τισσαφ.* 54, 4.

2. *ἐδιδάσκετο*. 46, 4.

τρίβειν ἀμφοτέρους) τρέπεται ἐπὶ τοιόνδε εἶδος ὥστε τὸν Τισσαφέρνη ὡς μέγιστα αἰτοῦντα παρὰ τῶν Ἀθηναίων μὴ ξυμβῆναι. δοκεῖ δέ μοι καὶ ὁ Τισσαφέρνης τὸ αὐτὸ βουληθῆναι, 3 αὐτὸς μὲν διὰ τὸ δέος, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, ἐπειδὴ ἑώρα ἐκεῖνον καὶ ὣς οὐ ξυμβησείοντα, δοκεῖν τοῖς Ἀθηναίοις ἐβούλετο μὴ ἀδύνατος εἶναι πεῖσαι, ἀλλ' ὡς πεπεισμένῳ Τισσαφέρνει καὶ βουλομένῳ προσχωρῆσαι τοὺς Ἀθηναίους μὴ ἱκανὰ διδόναι. ᾔτει γὰρ τοσαῦτα ὑπερβάλλων ὁ Ἀλκιβιάδης, λέγων 4 αὐτὸς ὑπὲρ παρόντος Τισσαφέρνους, ὥστε τὸ τῶν Ἀθηναίων, καίπερ ἐπὶ πολὺ ὅ τι αἰτοίη ξυγχωρούντων, ὅμως αἴτιον γενέσθαι· Ἰωνίαν τε γὰρ πᾶσαν ἠξίου δίδοσθαι καὶ αὖθις νήσους τε τὰς ἐπικειμένας καὶ ἄλλα, οἷς οὐκ ἐναντιουμένων τῶν Ἀθηναίων τέλος ἐν τῇ τρίτῃ ἤδη ξυνόδῳ, δείσας μὴ πάνυ φωραθῇ ἀδύνατος ὤν, ναῦς ἠξίου ἐᾶν βασιλέα ποιεῖσθαι καὶ παραπλεῖν τὴν ἑαυτοῦ γῆν ὅπῃ ἂν καὶ ὅσαις ἂν βούληται. ἐνταῦθα δὴ οὐκέτι τι, ἀλλ' ἄπορα νομίσαντες οἱ Ἀθηναῖοι καὶ 5 ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐξηπατῆσθαι, δι' ὀργῆς ἀπελθόντες κομίζονται ἐς τὴν Σάμον.

57. Τισσαφέρνης δὲ εὐθὺς μετὰ ταῦτα καὶ ἐν τῷ αὐτῷ

3. *τὸ αὐτὸ*, τὸ μὴ ξυμβῆναι. — *δέος*, vor den Peloponnesiern. — *καὶ ὥς*, auch bei den gröfsten Zugeständnissen. — *ξυμβησείοντα*, nach fester Analogie der Desiderativa die richtige Form, von Pierson verbessert statt *ξυμβασείοντα* zu Moer. s. *ἀπαλλαξείω*. — Auch zu *διδόναι* gehört noch *δοκεῖν*. Über die Konstr. nach *ἐβούλετο* zu 7, 59, 2.

4. *τὸ τῶν Ἀθ.*, das Benehmen der Ath. — *ἠξίου*, die Lesart von vier Codd. statt der dem Zusammenhange ganz unangemessenen Vulg. *ἠξίουν*. — *ἄλλα*, B *τἄλλα* unbestimmter als *ἄλλα*, denn was ist „das übrige"? — *ναῦς κτἑ.* Der Schwerpunkt liegt in *παραπλεῖν κτἑ.*, sodafs *ναῦς ποιεῖσθαι καί* gewissermafsen *διὰ μέσου* gesetzt ist für das logisch strengere *ναῦς ποιησάμενον*. Vgl. zu 1, 6, 5. — *ἑαυτοῦ* alle best. Codd. statt der Vulg. *ἑαυτῶν*. Die Ath., die wenn auch nicht vertragsmäfsig, doch faktisch das Ägäische Meer beherrschten, schlossen jede andere Kriegsflotte von demselben aus; also die Forderung des Königs: *παραπλεῖν τὴν ἑαυτοῦ γῆν* konnte ihnen, da nach dem bereits gemachten Zugeständnis von jetzt an Ionien und die anliegenden Inseln zu seinem Gebiete gehören sollten, wohl exorbitant genug erscheinen, um die Verhandlungen abzubrechen.

5. *ἐνταῦθα δὴ οὐκέτι τι*, sc. *ἐγίγνετο*, da nun geschah nichts mehr, wurde nicht mehr verhandelt. Cl. ergänzt lieber *ἔλεγον* od. *ξυνεχώρουν*. Die Aposiopese scheint mir wohlangebracht als Ausdruck des unwilligen Abbrechens der Unterhandlungen; s. 4, 63, 2. In grammatischer Beziehung ähnlich Herod. 7, 188, 1 *ταύτην μὲν τὴν εὐφρόνην οὕτω*. 6, 140, 1 *τότε μὲν τοσαῦτα*. Lindau verm. *οὐκέτι ἀλλ' ἤ*, was St. jetzt aufnimmt, ähnl. Madvig *οὐκέτι ἄλλ' ἤ*. — *ἄπορα νομ.* Zu 5, 40, 3.

χειμῶνι παρέρχεται ἐς τὴν Καῦνον, βουλόμενος τοὺς Πελοποννησίους πάλιν τε κομίσαι ἐς τὴν Μίλητον, καὶ ξυνθήκας ἔτι ἄλλας ποιησάμενος, ἃς ἂν δύνηται, τροφήν τε παρέχειν καὶ μὴ παντάπασιν ἐκπεπολεμῶσθαι, δεδιὼς μή, ἢ ἀπορῶσι πολλαῖς ναυσὶ τῆς τροφῆς, ἢ τοῖς Ἀθηναίοις ἀναγκασθέντες ναυμαχεῖν ἡσσηθῶσιν ἢ κενωθεισῶν τῶν νεῶν ἄνευ ἑαυτοῦ γένηται τοῖς Ἀθηναίοις ἃ βούλονται. ἔτι δὲ ἐφοβεῖτο μάλιστα 2 μὴ τῆς τροφῆς ζητήσει πορθήσωσι τὴν ἤπειρον. πάντων οὖν τούτων λογισμῷ καὶ προνοίᾳ, ὥσπερ ἐβούλετο ἐπανισοῦν τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἀλλήλους, μεταπεμψάμενος οὖν τοὺς Πελοποννησίους τροφήν τε αὐτοῖς δίδωσι καὶ σπονδὰς τρίτας τάσδε σπένδεται.

58. „Τρίτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει Δαρείου βασιλεύοντος, ἐφορεύοντος δὲ Ἀλεξιππίδα ἐν Λακεδαίμονι, ξυνθῆκαι ἐγένοντο ἐν Μαιάνδρου πεδίῳ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ξυμμάχων πρὸς Τισσαφέρνη καὶ Ἱεραμένη καὶ τοὺς Φαρνάκου παῖδας περὶ τῶν βασιλέως πραγμάτων καὶ Λακεδαιμονίων καὶ τῶν ξυμ- 2 μάχων. χώραν τὴν βασιλέως, ὅση τῆς Ἀσίας ἐστί, βασιλέως εἶναι· καὶ περὶ τῆς χώρας τῆς ἑαυτοῦ βουλευέτω βασιλεὺς 3 ὅπως βούλεται. Λακεδαιμονίους δὲ καὶ τοὺς ξυμμάχους μὴ ἰέναι ἐπὶ χώραν τὴν βασιλέως ἐπὶ κακῷ μηδενί, μηδὲ βασιλέα ἐπὶ τὴν Λακεδαιμονίων χώραν μηδὲ τῶν ξυμμάχων ἐπὶ κακῷ 4 μηδενί. ἢν δέ τις Λακεδαιμονίων ἢ τῶν ξυμμάχων ἐπὶ κακῷ ἴῃ ἐπὶ τὴν βασιλέως χώραν, Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους κωλύειν· καὶ ἤν τις ἐκ τῆς βασιλέως ἴῃ ἐπὶ κακῷ ἐπὶ 5 Λακεδαιμονίους ἢ τοὺς ξυμμάχους, βασιλεὺς κωλυέτω. τροφὴν δὲ ταῖς ναυσὶ ταῖς νῦν παρούσαις Τισσαφέρνη παρέχειν

57. 1. *ἐκπεπολεμῶσθαι*, verfeindet sein, nur B. Vulg. *ἐκπεπολεμῆσθαι*; s. 6, 77, 2 u. zu 6, 91, 5. — *κενωθεισῶν*, da die Seeleute die Schiffe verliefsen, Kap. 45, 2.

2. *ἐπανισοῦν* wie ihm Alkibiades empfohlen hatte. Kap. 46, 1. — *μεταπεμψάμενος οὖν* Epanalepsis. Zu 3, 95, 1.

58. 1. *Τρίτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει* 411, Darius war 423 zur Regierung gekommen. — *ἐν Μαιάνδρου πεδίῳ*; s. 3, 19. Diese Art von Ortsbezeichnungen findet sich nicht selten, z. B. *Καστωλοῦ πεδίον*, *Καΰστρου πεδίον* bei Xen. Anab., *Καΐκου π.*, *Ἑρμοῦ π.* bei Strabo. — *Ἱεραμένη*, der eine Schwester des Dareios zur Frau hatte und wohl auch, wie Tiss. u. Pharnabazos, der Sohn des Pharnakes, in Vorderasien Statthalter war.

3. *τὴν Λακ. χώραν* die besten Codd., auch B. Vulg. ohne *χώραν*. In einem Staatsvertrage ist unelegante Weitläufigkeit ganz am Platze. Vgl. zu 5, 18, 5.

4. *Λακεδαιμονίους καί* B. Vulg. *τοὺς Λακεδαιμονίους καί*.

κατὰ τὰ ξυγκείμενα μέχρι ἂν αἱ νῆες αἱ βασιλέως ἔλθωσι· Λακεδαιμονίους δὲ καὶ τοὺς ξυμμάχους, ἐπὴν αἱ βασιλέως 6 *νῆες ἀφίκωνται, τὰς ἑαυτῶν ναῦς ἢν βούλωνται τρέφειν, ἐφ' ἑαυτοῖς εἶναι. ἢν δὲ παρὰ Τισσαφέρνους λαμβάνειν ἐθέλωσι τὴν τροφήν, Τισσαφέρνη παρέχειν, Λακεδαιμονίους δὲ καὶ τοὺς ξυμμάχους τελευτῶντος τοῦ πολέμου τὰ χρήματα Τισσαφέρνει ἀποδοῦναι ὁπόσα ἂν λάβωσιν. ἐπὴν δὲ αἱ βασιλέως* 7 *νῆες ἀφίκωνται, αἵ τε Λακεδαιμονίων νῆες καὶ αἱ τῶν ξυμμάχων καὶ αἱ βασιλέως κοινῇ τὸν πόλεμον πολεμούντων καθ' ὅ τι ἂν Τισσαφέρνει δοκῇ καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις. ἢν δὲ καταλύειν βούλωνται πρὸς Ἀθηναίους, ἐν ὁμοίῳ καταλύεσθαι.*"

59. *Αἱ μὲν σπονδαὶ αὗται ἐγένοντο. καὶ μετὰ ταῦτα παρεσκευάζετο Τισσαφέρνης τάς τε Φοινίσσας ναῦς ἄξων, ὥσπερ εἴρητο, καὶ τἄλλα ὅσαπερ ὑπέσχετο, καὶ ἐβούλετο παρασκευαζόμενος γοῦν δῆλος εἶναι.*

60. *Βοιωτοὶ δὲ τελευτῶντος ἤδη τοῦ χειμῶνος Ὠρωπὸν εἷλον προδοσίᾳ Ἀθηναίων ἐμφρουρούντων. ξυνέπραξαν δὲ Ἐρετριέων τε ἄνδρες καὶ αὐτῶν Ὠρωπίων, ἐπιβουλεύοντες ἀπόστασιν τῆς Εὐβοίας· ἐπὶ γὰρ τῇ Ἐρετρίᾳ τὸ χωρίον ὂν ἀδύνατα ἦν Ἀθηναίων ἐχόντων μὴ οὐ μεγάλα βλάπτειν καὶ Ἐρέτριαν καὶ τὴν ἄλλην Εὔβοιαν. ἔχοντες οὖν ἤδη τὸν Ὠρω-* 2 *πὸν ἀφικνοῦνται ἐς Ῥόδον οἱ Ἐρετριῆς, ἐπικαλούμενοι ἐς τὴν Εὔβοιαν τοὺς Πελοποννησίους. οἱ δὲ πρὸς τὴν τῆς Χίου κακουμένης βοήθειαν μᾶλλον ὥρμηντο, καὶ ἄραντες πάσαις ταῖς ναυσὶν ἐκ τῆς Ῥόδου ἔπλεον. καὶ γενόμενοι περὶ Τριόπιον* 3 *καθορῶσι τὰς τῶν Ἀθηναίων ναῦς πελαγίας ἀπὸ τῆς Χάλκης*

5. *κατὰ τὰ ξυγκ.* Kap. 5, 5. 29. 37. — *αἱ νῆες αἱ β.*, die phönizischen. Kap. 46, 1 u. das folg. Kap.

6. *ἐπήν.* Zu 5, 47, 6. — *ἐφ' ἑαυτοῖς εἶναι* Prädik. von *Λακεδ. καὶ τοὺς ξ.*: sollen ihren freien Willen haben, sc. *τρέφειν*. Der sonst unpersönl. Ausdruck scheint persönl. konstruiert, wie *δίκαιοί εἰσι ξυμμαχεῖν* in dem Sinne von *δίκαιόν ἐστιν αὐτοὺς ξυμμαχεῖν*. Kr. interp. *ναῦς, ἢν βούλωνται, τρέφειν ἐφ' ἑ. ε.*, bedenkl. wegen *ἑαυτοῖς*. — *λαμβάνειν ἐθέλωσι*, näml. nach der Ankunft der phönizischen Flotte.

7. *καταλύειν* 5, 23, 1, sonst gew. mit *τὸν πόλεμον*. — *ἐν ὁμοίῳ*, also ebenfalls *κοινῇ καθ' ὅ τι — ξυμμάχοις*.

60. 1. *ἀδύνατα ἦν* (über den Plur. zu 1, 72, 1), davon abhängig *τὸ χωρίον ἐπὶ τῇ Ἐρ. ὂν* (= *ἐπικείμενον τῇ Ἐρ.* Schol.) — *βλάπτειν*. — *μὴ οὐ* wegen der in *ἀδύνατα* vorangegangenen Negation. Zu 1, 141, 5.

3. *Τριόπιον* B. Vulg. *τὸ Τριόπιον*. 35, 2. — *ἀπὸ τῆς Χάλκης*.

πλεούσας· καὶ ὡς οὐδέτεροι ἀλλήλοις ἐπέπλεον, ἀφικνοῦνται οἱ μὲν ἐς τὴν Σάμον, οἱ δὲ ἐς τὴν Μίλητον, καὶ ἑώρων οὐκέτι ἄνευ ναυμαχίας οἷόν τε ἐς τὴν Χίον βοηθῆσαι. καὶ ὁ χειμὼν ἐτελεύτα οὗτος, καὶ εἰκοστὸν ἔτος τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα τῷδε ὃν Θουκυδίδης ξυνέγραψεν.

61. *Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους ἅμα τῷ ἦρι εὐθὺς ἀρχομένῳ Δερκυλίδας τε, ἀνὴρ Σπαρτιάτης, στρατιὰν ἔχων οὐ πολλὴν παρεπέμφθη πεζῇ ἐφ' Ἑλλησπόντου Ἄβυδον ἀποστήσων (εἰσὶ δὲ Μιλησίων ἄποικοι), καὶ οἱ Χῖοι, ἐν ὅσῳ αὐτοῖς ὁ Ἀστύοχος ἠπόρει ὅπως βοηθήσοι, ναυμαχῆσαι πιεζόμενοι* 2 *τῇ πολιορκίᾳ ἠναγκάσθησαν. ἔτυχον δὲ ἔτι ἐν Ῥόδῳ ὄντος Ἀστυόχου ἐκ τῆς Μιλήτου Λέοντά τε, ἄνδρα Σπαρτιάτην, ὃς Ἀντισθένει ἐπιβάτης ξυνεξῆλθε, τοῦτον κεκομισμένοι μετὰ τὸν Πεδαρίτου θάνατον ἄρχοντα καὶ ναῦς δώδεκα, αἳ ἔτυχον φύλακες Μιλήτου οὖσαι, ὧν ἦσαν Θούριαι πέντε καὶ Συρακόσιαι τέσσαρες καὶ μία Ἀναιῖτις καὶ μία Μιλησία καὶ Λέοντος* 3 *μία. ἐπεξελθόντων δὲ τῶν Χίων πανδημεὶ καὶ καταλαβόντων τι ἐρυμνὸν χωρίον καὶ τῶν νεῶν αὐτοῖς ἅμα ἓξ καὶ τριάκοντα ἐπὶ τὰς τῶν Ἀθηναίων δύο καὶ τριάκοντα ἀναγαγομένων ἐναυμάχησαν· καὶ καρτερᾶς γενομένης ναυμαχίας οὐκ ἔλασσον ἔχοντες ἐν τῷ ἔργῳ οἱ Χῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι (ἤδη γὰρ καὶ ὀψὲ ἦν) ἀνεχώρησαν ἐς τὴν πόλιν.*

62. *Μετὰ δὲ τοῦτο εὐθὺς τοῦ Δερκυλίδου πεζῇ ἐκ τῆς Μιλήτου παρεξελθόντος, Ἄβυδος ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἀφίσταται πρὸς Δερκυλίδαν καὶ Φαρνάβαζον, καὶ Λάμψακος δυοῖν* 2 *ἡμέραιν ὕστερον. Στρομβιχίδης δ' ἐκ τῆς Χίου πυθόμενος κατὰ τάχος βοηθήσας ναυσὶν Ἀθηναίων τέσσαρσι καὶ εἴκοσιν,*

55, 1. — In den Hdd. *οἷόν τε εἶναι* unregelmäfsig nach *ὁρᾶν* statt *ὄν* (vgl. den Inf. nach *δηλοῦν* und *δῆλον εἶναι.* Zu 4, 38 1), von Krüger beseitigt, von Cl. verteidigt, weil *ἑώρων* = *ἐγίγνωσκον* sei. — *τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα* B u. noch ein Cod. Vulg. *ἐτελεύτα τῷ πολέμῳ* gegen die übrigen Stellen aufser 2, 70, 5.

61. 1. *Δερκυλίδας* auch später im Perserkrieg von Bedeutung. — *παρεπέμφθη,* von Milet aus: 62, 1. — *Ἑλλησπόντου* B. Vulg. *Ἑλλήσποντον.* — *ἐν ὅσῳ* = *ἐν ᾧ* während.

2. *Ἀντισθένει.* 39, 1. — *ἐπιβάτης* ist m. E. in seiner gewöhnl. Bedeutung „Seesoldat" zu verstehn. Dafs er eine Offizierstelle bekleidete, ist wenigstens durch das Wort nicht ausgedrückt. Vgl. zu 73, 4. — *τοῦτον* epanaleptisch. Zu 5, 91, 1. — *Πεδαρίτου.* 55, 3.

3. *ἤδη — ἦν* Voraufstellung der Parenthese. Zu 5, 46, 5.

62. 1. *Δερκυλίδου.* 61, 1.

2. *Στρομβιχίδης.* Kap. 30. — *ἐκ τῆς Χίου* verb. mit *βοηθήσας.* —

ὧν καὶ στρατιώτιδες ἦσαν ὁπλίτας ἄγουσαι, ἐπεξελθόντων τῶν Λαμψακηνῶν μάχῃ κρατήσας καὶ αὐτοβοεὶ Λάμψακον ἀτείχιστον οὖσαν ἑλών, καὶ σκεύη μὲν καὶ ἀνδράποδα ἁρπαγὴν ποιησάμενος, τοὺς δὲ ἐλευθέρους πάλιν κατοικίσας, ἐπ' Ἄβυδον ἦλθε. καὶ ὡς οὔτε προσεχώρουν οὔτε προσβάλλων 3 ἐδύνατο ἑλεῖν, ἐς τὸ ἀντιπέρας τῆς Ἀβύδου ἀποπλεύσας Σηστὸν πόλιν τῆς Χερσονήσου, ἥν ποτε Μῆδοι εἶχον, καθίστατο φρούριον καὶ φυλακὴν τοῦ παντὸς Ἑλλησπόντου.

63. Ἐν τούτῳ δὲ οἵ Χῖοί τε θαλασσοκράτορες μᾶλλον ἐγένοντο καὶ οἱ ἐν τῇ Μιλήτῳ καὶ ὁ Ἀστύοχος πυθόμενος τὰ περὶ τῆς ναυμαχίας καὶ τὸν Στρομβιχίδην καὶ τὰς ναῦς ἀπεληλυθότα ἐθάρσησε. καὶ παραπλεύσας δυοῖν νεοῖν Ἀστύοχος 2 ἐς Χίον κομίζει αὐτόθεν τὰς ναῦς, καὶ ξυμπάσαις ἤδη ἐπίπλουν ποιεῖται ἐπὶ τὴν Σάμον· καὶ ὡς αὐτῷ διὰ τὸ ἀλλήλοις ὑπόπτως ἔχειν οὐκ ἀντανήγοντο, ἀπέπλευσε πάλιν ἐς τὴν Μίλητον. ὑπὸ γὰρ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἔτι πρότερον 3 ἡ ἐν ταῖς Ἀθήναις δημοκρατία κατελέλυτο. ἐπειδὴ γὰρ οἱ περὶ τὸν Πείσανδρον πρέσβεις παρὰ τοῦ Τισσαφέρνους ἐς τὴν Σάμον ἦλθον, τά τε ἐν αὐτῷ τῷ στρατεύματι ἔτι βεβαιότερον κατέλαβον, καὶ αὐτῶν τῶν Σαμίων προυτρέψαντο τοὺς δυνατοὺς ὥστε πειρᾶσθαι μετὰ σφῶν ὀλιγαρχηθῆναι, καίπερ

ἀνδράποδα ἁρπαγὴν ποιησ. Vgl. zu 41, 2.

3. *προσβάλλων* B. Vulg. *προσβαλών*, an sich unverwerflich. — *ποτε.* Andere gute Hdd. *τότε*, weniger angemessen als die Vulg., mit welcher hier B stimmt. Die Sache ist doch zu lange her; s. 1, 89, 2.

63. 1. *περὶ τῆς ναυμαχίας* B u. einige and. Codd. Vulg. *περὶ τὴν ναυμαχίαν.* — *ἀπεληλυθότα.* Über den Singular zu 4, 72, 4.

2. *αὐτόθεν*, aus Chios. In dem *κομίζει* liegt schon wie in unserem „bringen", „holen", dafs er an den Ort der Ausfahrt zurückkehrt, nach Milet, von wo er dann mit den 12 Schiffen des Leon (Kap. 61) seine eigenen vereinigt und den Angriff auf Samos unternimmt. Über die Bedeutung von *κομίζειν* benimmt jeden Zweifel 6, 51, 2. 7, 77, 6. 8, 78, 2, ganz besond. aber 1, 114, 2. 5, 34, 1 = zurückführen. — *τάς*, St. vermutet *τριάκοντα.*

3. *ὑπὸ γὰρ κτἑ.* Begründung von *τὸ ἀλλήλοις ὑπόπτως ἔχειν.* — *ἐς τὴν Σ. ἦ.* 56, 4. — *τά τε — κατέλαβον*, s i e b e f e s t i g t e n d i e V e r h ä l t n i s s e i m H e e r e s e l b s t n o c h e n t s c h i e d e n e r, d. h. sie begründeten im Heere selbst die Oligarchie noch fester. Vorher waren nur die Trierarchen u. die Angesehensten dafür eingenommen. Kap. 47. Im Gegensatz zu den Athenern steht dann *αὐτῶν τ. Σ.* Weder *αὐτῷ* noch *αὐτῶν* ist falsch. In M ist es wohl nur aus Nachlässigkeit weggeblieben. — *προυτρέψαντο* B u. noch ein Cod. Vulg. *προτρεψάντων*, was Kr., aus vielen Hdd. nachher einen anomalen Nom. *ἐπαναστάντες αὐτοί* aufnehmend u. vor *καὶ ἐν* ein Komma setzend, verteidigt. — *δυνατοὺς* in den von B auch hier überlieferten Superl.

4 ἐπαναστάντας αὐτοὺς ἀλλήλοις ἵνα μὴ ὀλιγαρχῶνται. καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς ἅμα οἱ ἐν τῇ Σάμῳ τῶν Ἀθηναίων κοινολογούμενοι ἐσκέψαντο Ἀλκιβιάδην μέν, ἐπειδήπερ οὐ βούλεται, ἐᾶν (καὶ γὰρ οὐκ ἐπιτήδειον αὐτὸν εἶναι ἐς ὀλιγαρχίαν ἐλθεῖν), αὐτοὺς δὲ ἐπὶ σφῶν αὐτῶν, ὡς ἤδη καὶ κινδυνεύοντας, ὁρᾶν ὅτῳ τρόπῳ μὴ ἀνεθήσεται τὰ πράγματα, καὶ τὰ τοῦ πολέμου ἅμα ἀντέχειν, καὶ ἐσφέρειν αὐτοὺς ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων προθύμως χρήματα καὶ ἤν τι ἄλλο δέῃ, ὡς οὐκέτι ἄλλοις ἢ σφίσιν αὐτοῖς ταλαιπωροῦντας.

64. Παρακελευσάμενοι οὖν τοιαῦτα τὸν μὲν Πείσανδρον εὐθὺς τότε καὶ τῶν πρέσβεων τοὺς ἡμίσεις ἀπέστελλον ἐπ' οἴκου, πράξοντας τἀκεῖ, καὶ εἴρητο αὐτοῖς τῶν ὑπηκόων πόλεων αἷς ἂν προσσχῶσιν ὀλιγαρχίαν καθιστάναι· τοὺς δ' ἡμίσεις ἐς τἆλλα τὰ ὑπήκοα χωρία ἄλλους ἄλλῃ διέπεμπον.
2 καὶ Διιτρέφη, ὄντα περὶ Χίον, ᾑρημένον δὲ ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης ἄρχειν, ἀπέστελλον ἐπὶ τὴν ἀρχήν. καὶ ἀφικόμενος ἐς
3 τὴν Θάσον τὸν δῆμον κατέλυσε. καὶ ἀπελθόντος αὐτοῦ οἱ Θάσιοι δευτέρῳ μηνὶ μάλιστα τὴν πόλιν ἐτείχιζον, ὡς τῆς μὲν μετ' Ἀθηναίων ἀριστοκρατίας οὐδὲν ἔτι προσδεόμενοι, τὴν δ' ἀπὸ Λακεδαιμονίων ἐλευθερίαν ὁσημέραι προσδεχόμενοι.
4 καὶ γὰρ καὶ φυγὴ αὐτῶν ἔξω ἦν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων παρὰ τοῖς Πελοποννησίοις, καὶ αὕτη μετὰ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπιτηδείων κατὰ κράτος ἔπρασσε ναῦς τε κομίσαι καὶ τὴν Θάσον ἀποστῆσαι. ξυνέβη οὖν αὐτοῖς μάλιστα ἃ ἐβούλοντο, τὴν πό-

zu verändern, liegt kein zwingender Grund vor; doch kann er recht sein. — *ἐπαναστάντας αὐτούς* in gleichem Kasus mit *τοὺς δυνατούς*, obschon diese (*οἱ δυνατοί*) nur ein Teil jener, der Samier, sind. Die Konstr. ist also wie in den St. zu 1, 49, 4. Zur Sache Kap. 21. — *ἀλλήλοις* ist auffällig. Ist es vielleicht aus einem Glossem zu dem folg. *ἐν σφίσιν αὐτοῖς* entstanden? Der Schol. hat *ἐπαναστάντων αὐτοῖς τοῖς ὀλιγαρχικοῖς* etc.

4. *ἐσκέψαντο* = *ἔγνωσαν* (Hesych.). — *αὐτοὺς* — *ὁρᾶν*. Der Acc. c. Inf. statt des regelmäfsigen Nom. c. Inf. ist wohl gesetzt, weil in *ἐσκέψαντο ὁρᾶν* ein *χρῆναι* gedacht wird. — *ἀνεθήσεται* (*ἀφήσεται* Schol.) vernachlässigt, aus den Händen gelassen werden. — *τὰ τοῦ πολέμου*, in der Kriegsführung. — *εἰσφ. αὐτούς*. Auch hier, wie kurz vorher, ist *αὐτούς ipsos*.

64. 1. *τῶν — πόλεων* Gen. part., von *αἷς ἂν* abhängig.

2. *προσσχῶσιν* mit B st. *προσίσχωσιν*. Erst müssen sie gelandet sein, ehe sie die Verfassung ändern können. — *Διιτρέφη* statt *Διοτρέφη* der Hdd. wohl derselbe wie 7, 29, 1. — *ᾑρημένον κτἑ.*, i. e. *ᾑρημένον ἐς* (für) *τὰ ἐπὶ Θρᾴκης ὥστε ἄρχειν ἐν αὐτοῖς*, — *ἀπέστελλον*. Zu 1, 26, 1.

4. *φυγή* im konkreten Sinne = *φυγάδες*. Zu 4, 128, 1. — *ὑπό*. Zu 1, 130, 1. — *κατὰ κράτος*, mit Nachdruck. — *ἔπρασσε* mit

λιν τε ἀκινδύνως ὀρθοῦσθαι καὶ τὸν ἐναντιωσόμενον δῆμον καταλελύσθαι. περὶ μὲν οὖν τὴν Θάσον τἀναντία τοῖς τὴν 5 ὀλιγαρχίαν καθιστᾶσι τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο, δοκεῖν δέ μοι καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς τῶν ὑπηκόων· σωφροσύνην γὰρ λαβοῦσαι αἱ πόλεις καὶ ἄδειαν τῶν πρασσομένων ἐχώρησαν ἐπὶ τὴν ἄντικρυς ἐλευθερίαν, τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ὕπουλον εὐνομίαν οὐ προτιμήσαντες.

65. Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Πείσανδρον παραπλέοντές τε, ὥσπερ ἐδέδοκτο, τοὺς δήμους ἐν ταῖς πόλεσι κατέλυον, καὶ ἅμα ἔστιν ἀφ' ὧν χωρίων καὶ ὁπλίτας ἔχοντες σφίσιν αὐτοῖς ξυμμάχους ἧκον ἐς τὰς Ἀθήνας. καὶ καταλαμβάνουσι τὰ πλεῖ- 2 στα τοῖς ἑταίροις προειργασμένα. καὶ γὰρ Ἀνδροκλέα τέ τινα τοῦ δήμου μάλιστα προεστῶτα ξυστάντες τινὲς τῶν νεωτέρων κρύφα ἀποκτείνουσιν, ὅσπερ καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην οὐχ ἥκιστα ἐξήλασε, καὶ αὐτὸν κατ' ἀμφότερα, τῆς τε δημαγωγίας ἕνεκα καὶ οἰόμενοι τῷ Ἀλκιβιάδῃ ὡς κατιόντι καὶ τὸν Τισσαφέρνη φίλον ποιήσοντι χαριεῖσθαι, μᾶλλόν τι διέφθειραν· καὶ ἄλλους τινὰς ἀνεπιτηδείους τῷ αὐτῷ τρόπῳ κρύφα ἀνήλωσαν. λόγος τε ἐκ τοῦ φανεροῦ προείργαστο αὐτοῖς ὡς οὔτε μισθο- 3 φορητέον εἴη ἄλλους ἢ τοὺς στρατευομένους, οὔτε μεθεκτέον τῶν πραγμάτων πλείοσιν ἢ πεντακισχιλίοις, καὶ τούτοις οἳ ἂν μάλιστα τοῖς τε χρήμασι καὶ τοῖς σώμασιν ὠφελεῖν οἷοί τε ὦσιν.

blofsem Inf. nur hier. — ὀρθοῦσθαι, aufgerichtet, wieder gehoben werde.

5. δοκεῖν. Zu 6, 25, 2. — τὴν ἄντικρυς ἐλ. Zu 1, 95, 5. — ἀπὸ τῶν B u. noch ein Cod. Vulg. ὑπὸ τῶν. — B u. a. αὐτονομίαν, was hier nicht pafst, da die Ath. die Olig. bringen, von der wohl εὐνομία gesagt werden kann. Bemerkenswert ist, dafs Dionys. las τῆς ἀπὸ τ. Ἀ. ὑπούλου εὐνομίας u. auch B' eine Spur davon, näml. τῆς, bewahrt hat. Vgl. Dindorf in St. Thes. v. προτιμᾶν. St. hat den Genetiv aufgenommen.

65. 1. ἐδέδοκτο. 64, 1. — ἧκον des B (die übr. Hdd. ἦλθον) = sie waren n. Ath. gekommen mit Beziehung auf die übr. Gesandten (Kap. 64, 1).

2. Dem Ἀνδροκλέα τέ τινα entspricht καὶ ἄλλους τινάς. Als Hauptfeind des Alkibiades nennt ihn auch Plutarch (Alk. 19).

3. λόγος — προείργαστο αὐτοῖς, mit einigen Hdd. st. Vulg. προσειργ., denn es ist nicht „das dritte in ihrer vorbereitenden Thätigkeit", sondern eigentlich das zweite, denn 1) wird angewandt Vergewaltigung, 2) Täuschung durch die politischen Phrasen od. Schlagwörter, welche man vorher ausgesprengt hatte. — ἄλλους — πλείοσιν. Man beachte den Wechsel des Kasus. Über den Acc. zu 1, 72, 1.

66. Ἦν δὲ τοῦτο εὐπρεπὲς πρὸς τοὺς πλείους, ἐπεὶ ἕξειν γε τὴν πόλιν οἵπερ καὶ μεθίστασαν ἔμελλον. δῆμος μέντοι ὅμως ἔτι καὶ βουλὴ ἡ ἀπὸ τοῦ κυάμου ξυνελέγετο· ἐβουλεύοντο δὲ οὐδὲν ὅ τι μὴ τοῖς ξυνεστῶσι δοκοίη, ἀλλὰ καὶ οἱ λέγοντες ἐκ τούτων ἦσαν καὶ τὰ ῥηθησόμενα πρότερον αὐτοῖς
2 προύσκεπτο. ἀντέλεγέ τε οὐδεὶς ἔτι τῶν ἄλλων, δεδιὼς καὶ ὁρῶν πολὺ τὸ ξυνεστηκός· εἰ δέ τις καὶ ἀντείποι, εὐθὺς ἐκ τρόπου τινὸς ἐπιτηδείου ἐτεθνήκει, καὶ τῶν δρασάντων οὔτε ζήτησις οὔτ᾽ εἰ ὑποπτεύοιντο δικαίωσις ἐγίγνετο, ἀλλ᾽ ἡσυχίαν εἶχεν ὁ δῆμος καὶ κατάπληξιν τοιαύτην ὥστε κέρδος ὁ
3 μὴ πάσχων τι βίαιον, εἰ καὶ σιγῴη, ἐνόμιζε. καὶ τὸ ξυνεστηκὸς πολὺ πλέον ἡγούμενοι εἶναι ἢ ὅσον ἐτύγχανεν ὂν ἡσσῶντο ταῖς γνώμαις, καὶ ἐξευρεῖν, αὐτοὶ ἀδύνατοι ὄντες, διὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν ἀλλήλων ἀγνωσίαν οὐκ
4 εἶχον. κατὰ δὲ ταὐτὸ τοῦτο καὶ προσολοφύρασθαί τινι ἀγανακτήσαντα, ὥστε ἀμύνασθαι ἐπιβουλεύσαντα, ἀδύνατον ἦν·
5 ἢ γὰρ ἀγνῶτα ἂν ηὗρεν ᾧ ἐρεῖ ἢ γνώριμον ἄπιστον. ἀλλήλοις γὰρ ἅπαντες ὑπόπτως προσῆσαν οἱ τοῦ δήμου, ὡς μετέχοντά

66. 1. Das ganze Kapitel läfst mangelnde Revision erkennen. *Ἦν δὲ τοῦτο εὐπρεπές, ἦν* vorangestellt im Gegensatz zu *λόγος* — *προείργ.* = in Wahrheit war dies ein verlockender Vorwand. — *τοὺς πλείους*, sc. *τῶν Ἀθηναίων.* — *μεθίστασαν* mit B statt des Inf. der a. Hdd. Die Reformer wollten auch die Gewalt haben. — *βουλή* — *κυάμου*, der durch das Bohnenlos gewählte Senat, der der Fünfhundert. — *ἐβουλεύοντο* die best. Codd., auch B, unverwerflich. Vulg. *ἐβούλευον.* — *προύσκεπτο* Emend. von Bauer für *προυσκέπτετο.*

2. *ἐτεθνήκει*, so gebraucht auch der Deutsche sein Plusqpf.: die Handlung an sich hatte schon über ihr Schicksal entschieden. — *δικαίωσις* gerichtliche Verfolgung. — *κατάπληξιν* sonst mit *γίγνεσθαι* u. ä. Vbn. 7, 42, 2. 8, 1, 2. Vgl. ähnl. Ausdruck 7, 71, 1. — *κέρδος* näml. das blofse Verschontbleiben, das Obj. zu *ἐνόμ.* liegt also im Part.

3. *ὂν* statt *ὃ ἦν* d. Hdd. von Portus richtig hergestellt. — *αὐτοὶ* zweifellos richtig, denn auch nach *εἶχον* steht nochmals in vielen Hdd., auch B „*αὐτοὶ ἐξευρεῖν*“. Ich erkläre, „sie konnten, da sie machtlos waren (7, 14, 2) die Verschworenen nicht herausbringen“. Weder *ἀδ. ὄντες* noch *οὐκ εἶχον* hat das Aussehen eines Glossems. Aber den breiten, unbeholfenen Ausdruck, wie er überliefert ist, hätte Thuk. schwerlich stehen lassen. St. will nach *οὐκ εἶχον* etwa ergänzen *ἐπιβουλεύσαντες ἀμύνεσθαι*, weil er die entsprechenden Worte in § 4 für unpassend hält.

4. *προσολοφύρασθαί τινι* sehr seltener Ausdr., erst wieder bei Spätern. — *ὥστε ἀμύνασθαι*, zum Zweck sich durch einen Anschlag rächen zu können. — *ἂν ηὗρεν*, sc. *εἰ προσωλοφύρατο*, — *ᾧ ἐρεῖ*, um es ihm zu sagen, dem er es hätte mitteilen können, was ihn drückte u. was er vorhatte.

5. *ὡς μετέχοντά τινα.* Acc. absol. zum Ausdruck des subjektiven

τινα τῶν γιγνομένων. ἐνῆσαν γὰρ καὶ οὓς οὐκ ἄν ποτέ τις ᾤετο ἐς ὀλιγαρχίαν τραπέσθαι· καὶ τὸ ἄπιστον οὗτοι μέγιστον πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐποίησαν, καὶ πλεῖστα ἐς τὴν τῶν ὀλίγων ἀσφάλειαν ὠφέλησαν, βέβαιον τὴν ἀπιστίαν τῷ δήμῳ πρὸς ἑαυτὸν καταστήσαντες.

67. Ἐν τούτῳ οὖν τῷ καιρῷ οἱ περὶ τὸν Πείσανδρον ἐλθόντες εὐθὺς τῶν λοιπῶν εἴχοντο. καὶ πρῶτον μὲν τὸν δῆμον ξυλλέξαντες εἶπον γνώμην δέκα ἄνδρας ἑλέσθαι ξυγγραφέας αὐτοκράτορας, τούτους δὲ ξυγγράψαντας γνώμην ἐσενεγκεῖν ἐς τὸν δῆμον ἐς ἡμέραν ῥητὴν καθ' ὅ τι ἄριστα ἡ πόλις οἰκήσεται. 2 ἔπειτα ἐπειδὴ ἡ ἡμέρα ἐφῆκε, ξυνέκλησαν τὴν ἐκκλησίαν ἐς τὸν Κολωνόν (ἔστι δὲ ἱερὸν Ποσειδῶνος ἔξω πόλεως ἀπέχον σταδίους μάλιστα δέκα), καὶ ἐσήνεγκαν οἱ ξυγγραφῆς ἄλλο μὲν οὐδέν, αὐτὸ δὲ τοῦτο, ἐξεῖναι μὲν ἀνατεὶ εἰπεῖν γνώμην ἣν ἄν τις βούληται· ἢν δέ τις τὸν εἰπόντα ἢ γράψηται παρανόμων ἢ ἄλλῳ τῳ τρόπῳ βλάψῃ, μεγάλας ζημίας ἐπέθεσαν. 3 ἐνταῦθα δὴ λαμπρῶς ἐλέγετο ἤδη μήτε ἀρχὴν

Urteils: zu 1, 134, 4. — *ἄν ποτε* verb. mit *τραπέσθαι*. — *καὶ τὸ ἄπιστον οὗτοι μέγ. πρὸς τ. π. ἐποίησαν*. Ich verbinde *πρὸς* mit *ἄπιστον* wie *ἐς* 1, 68, 1, „diese trieben das Mifstrauen (der Olig.) gegen das Volk auf die Spitze". Der Satz *βέβαιον — καταστήσαντες* dagegen begründet den Satz *πλ.* — *ὠφέλησαν*: „sie nährten und befestigten das im Volk gegen seine eigenen Glieder herrschende Mifstrauen". Es ist also keine Wiederholung desselben Gedankens, sondern zwei verschiedene Gedanken.

67. 1. *ἐν τούτῳ κτἑ.* Anknüpfung an 65, 1.

2. *ξυνέκλησαν*, absichtlich gewählt, nicht weil der Schriftsteller an die Schranken (*γέρρα*) denkt, welche die Versammlungsorte umgaben, denn sonst wäre der Ausdruck stehend, auch nicht um die Versammlung gegen den nahen Feind zu schützen, denn man konnte sie ja in der Stadt abhalten, sondern um die Enge des Raumes zu bezeichnen. Der enge und zugleich aufserhalb der Stadt belegene Platz wurde gewählt, um die Massen fern zu halten. — *αὐτὸ δὲ τοῦτο* gerade nur das. 1, 139, 3. — *ἐξεῖναι μέν.* Die Überlieferung *Ἀθηναίων* (von *γνώμην* od. *τις* abhängig) *ἀνειπεῖν* scheint nicht richtig zu sein, zumal da auch *ἀνατρέπειν* überliefert ist. Die Korr. von Wilamowitz-M. (Cl.) *ἀζήμιον εἰπεῖν* und Sauppe (St.) *ἀνατεὶ εἰπεῖν* haben beide den gleichen passenden Gedanken, letztere gefällt mir besser, weil sie sich mehr an *ἀνατρέπειν* anlehnt. Ich dachte an *ἀντειπεῖν* (s. 69, 1 u. vgl. 74, 3. Soph. Oed. Col. 1279. Plato Apol. p. 28 B). — In dem *ἐξεῖναι* liegt eig. schon die Straflosigkeit. Die fundamentale Wichtigkeit des Vorschlages leuchtet ein, wenn man bedenkt, dafs damit das stets bereite und von den Demagogen eifrigst benutzte Mittel, jede Verfassungsveränderung unmöglich zu machen, die *γραφὴ παρανόμων*, beseitigt ward. Der scheinbare Widerspruch zwischen grofsem Apparat und kleinem Resultat ist also in Wahrheit nicht vorhanden.

ἄρχειν μηδεμίαν ἔτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ κόσμου μήτε μισθοφορεῖν, προέδρους τε ἑλέσθαι πέντε ἄνδρας, τούτους δὲ ἑλέσθαι ἑκατὸν ἄνδρας, καὶ τῶν ἑκατὸν ἕκαστον πρὸς ἑαυτὸν τρεῖς· ἐλθόντας δὲ αὐτοὺς τετρακοσίους ὄντας ἐς τὸ βουλευτήριον ἄρχειν ὅπῃ ἂν ἄριστα γιγνώσκωσιν αὐτοκράτορας, καὶ τοὺς πεντακισχιλίους δὲ ξυλλέγειν ὁπόταν αὐτοῖς δοκῇ.

68. Ἦν δὲ ὁ μὲν τὴν γνώμην ταύτην εἰπὼν Πείσανδρος καὶ τἆλλα ἐκ τοῦ προφανοῦς προθυμότατα ξυγκαταλύσας τὸν δῆμον· ὁ μέντοι ἅπαν τὸ πρᾶγμα ξυνθεὶς ὅτῳ τρόπῳ κατέστη ἐς τοῦτο καὶ ἐκ πλείστου ἐπιμεληθεὶς Ἀντιφῶν ἦν, ἀνὴρ Ἀθηναίων τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀρετῇ τε οὐδενὸς δεύτερος καὶ κράτιστος ἐνθυμηθῆναι γενόμενος καὶ ἃ γνοίη εἰπεῖν, καὶ ἐς μὲν δῆμον οὐ παριὼν οὐδ' ἐς ἄλλον ἀγῶνα ἑκούσιος οὐδένα, ἀλλ' ὑπόπτως τῷ πλήθει διὰ δόξαν δεινότητος διακείμενος, τοὺς μέντοι ἀγωνιζομένους καὶ ἐν δικαστηρίῳ καὶ ἐν δήμῳ πλεῖστα 2 εἷς ἀνήρ, ὅστις ξυμβουλεύσαιτό τι, δυνάμενος ὠφελεῖν. καὶ αὐτὸς δέ, ἐπειδὴ τὰ τῶν τετρακοσίων ἐν ὑστέρῳ μεταπεσόντα ὑπὸ τοῦ δήμου ἐκακοῦτο, ἄριστα φαίνεται τῶν μέχρι ἐμοῦ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων, αἰτιαθεὶς ὡς ξυγκατέστησε, θανάτου δίκην

3. *ἐκ — κόσμου*, nach derselben Ordnung, Verfassung, wie sie bisher bestand. — *ἑκατόν*, hundert, sich selbst mit gerechnet. — *καὶ — δέ*. Zu 1, 132, 4. Die „Fünftausend" werden als dem Leser schon aus 65, 3 bekannt vorausgesetzt. In Wirklichkeit mufs Peisandros hier gesagt haben, wer zu ihnen gehören sollte.

68. 1. *ἐκ πλείστου* von der Zeit. — *ἀρετῇ*, an persönlicher Tüchtigkeit. — *δεύτερος*, die Lesart des B ist schon in der kleinern Ausg. von Böhme der Vulg. *ὕστερος* als der gewähltere Ausdruck vorgezogen. — *κράτιστος — εἰπεῖν*. Ähnliche Aussprüche über Themistokles 1, 138, 3 u. über Perikles 2, 60, 5. 6. — *ἃ γνοίη*. Die meisten guten Codd. *ἃ ἂν γνοίη*, doch liegt hier keine orat. obl. vor. — *ὑπόπτως — διακείμενος* natürl. im passiven Sinne, also = *ὑποπτευόμενος*; s. 1, 75, 1 *ἐπιφθόνως διακεῖσθαι* = *φθονεῖσθαι*. — *πλεῖστα εἷς*. Zu 3, 39, 1. — *ξυμβουλεύσαιτο*, mit ihm sich beriet, ihn um Rat fragte.

2. *αὐτὸς δέ* Konj. von Haacke für *αὐτός τε*. Wegen *καὶ — δέ* zu 1, 132, 4. — In den meisten Hdd. u. Schol. *ἐπειδὴ μετέστη ἡ δημοκρατία καὶ ἐς ἀγῶνας μετέστη* (korr. *κατέστη* [?]) *μετὰ τῶν υ'* etc. *μετέστη ἡ δ.* erklärt St. für unbrauchbar und darin hat er recht. *ἐς ἀγῶνας κατέστη* ist wegen des Plur. nicht gut, kommt bei Thuk. übrigens nicht vor. Sind etwa 2 Lesarten, bezw. Randnoten vermengt 1) *μετέστη ἡ δ.* und 2) *ἡ δ. ἐς ἀγῶνας μετέστη* (vgl. oben 66, 3 das doppelte *ἐξευρεῖν αὐτοί*) und *μετὰ* ist zu korr. *μετὰ τὰ* oder entstanden aus *καὶ τά*? Ich lasse einstweilen die Vulg. und verbinde *ὑπὸ τοῦ δήμου* mit dem *μεταπεσόντα*, das dann passiv gebraucht ist, wie das Simplex. (Vgl. Plat. Gorg. p. 493a u. Ep. 7in., Hero-

ἀπολογησάμενος. παρέσχε δὲ καὶ ὁ Φρύνιχος ἑαυτὸν πάντων 3 διαφερόντως προθυμότατον ἐς τὴν ὀλιγαρχίαν, δεδιὼς τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ ἐπιστάμενος εἰδότα αὐτὸν ὅσα ἐν τῇ Σάμῳ πρὸς τὸν Ἀστύοχον ἔπραξε, νομίζων οὐκ ἄν ποτε αὐτὸν κατὰ τὸ εἰκὸς ὑπ' ὀλιγαρχίας κατελθεῖν· πολύ τε πρὸς τὰ δεινά, ἐπειδήπερ ὑπέστη, φερεγγυώτατος ἐφάνη. καὶ Θηραμένης ὁ 4 τοῦ Ἅγνωνος ἐν τοῖς ξυγκαταλύουσι τὸν δῆμον πρῶτος ἦν, ἀνὴρ οὔτε εἰπεῖν οὔτε γνῶναι ἀδύνατος. ὥστε ἀπ' ἀνδρῶν πολλῶν καὶ ξυνετῶν πραχθὲν τὸ ἔργον οὐκ ἀπεικότως καίπερ μέγα ὂν προυχώρησε· χαλεπὸν γὰρ ἦν τὸν Ἀθηναίων δῆμον ἐπ' ἔτει ἑκατοστῷ μάλιστα ἐπειδὴ οἱ τύραννοι κατελύθησαν ἐλευθερίας παῦσαι, καὶ οὐ μόνον μὴ ὑπήκοον ὄντα, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἥμισυ τοῦ χρόνου τούτου αὐτὸν ἄλλων ἄρχειν εἰωθότα.

69. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία οὐδενὸς ἀντειπόντος ἀλλὰ κυρώσασα ταῦτα διελύθη, τοὺς τετρακοσίους ἤδη ὕστερον τρόπῳ τοιῷδε ἐς τὸ βουλευτήριον ἐσήγαγον. ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι πάντες αἰεί, οἱ μὲν ἐπὶ τείχει οἱ δ' ἐν τάξει, τῶν ἐν

dian 1, 1.) — *ἀπολογησάμενος* c. acc. wie 109, 1. Antiphons Rede war *περὶ τῆς μεταστάσεως*.

3. *ὁ Φρύνιχος* B. Vulg. ohne *ὁ*. — *διαφερόντως προθυμότατον*. Ebenso Plat. Prot. p. 349 D *ἀνδρειότατον δὲ διαφερόντως*. Ähnl. steigert *διαφερόντως* den Kompar. 1, 138, 3 *διαφερόντως τι — μᾶλλον ἑτέρου ἄξιος*. Vgl. *μάλιστα δεινότατος* 7, 42, 3. *μάλιστα ὀκνηρότεροι* 4, 55, 2. — *ἐπιστάμενος* hätte, wenn das logische Verhältnis ausgedrückt werden sollte, dem *δεδιώς* subordiniert werden müssen; doch s. zu 1, 1, 1. — *ἔπραξε*. Kap. 50. — *ὑπ' ὀλιγαρχίας κατελθεῖν* wie vorher *ὑπὸ τοῦ δ. μεταπεσόντα*. — *ὑπέστη*, *subierat*. — *φερεγγυώτατος*, die meiste Bürgschaft gewährend. Ein sonst nur poetisches Wort.

4. *Θηραμένης ὁ Ἅγνωνος*, übrigens nur dessen Adoptivsohn; er war nicht von der Insel Keos, wie der Schol. Arist. ran. 571. 970 meint. Xen. Hell. 2, 3, 30 *προπετέστατος ἐγένετο τὴν δημοκρατίαν μεταστῆσαι εἰς τοὺς τετρακοσίους καὶ ἐπρώτευεν ἐν ἐκείνοις*. — *οὐκ ἀπεικότως*, nicht unerwartet. — *ἐπ' ἔτει* in ungewöhnl. Weise bei der Zeitbestimmung gebraucht; doch ist den Codd. zufolge die Präpos. für echt zu halten. — *μάλιστα* ist zugesetzt, weil es genau genommen nur 99 Jahre waren. — *καὶ οὐ μόνον*, sc. *χαλεπὸν ἦν* und zwar nicht allein. *οὐ* scheint trotz des folg. *μή* (ziehe *μή* etc. zum Inf. *παῦσαι*) beibehalten, weil es mit *μόνον* zusammen gleichsam eine unveränderl. Formel bildet. — *ὑπὲρ — τούτου*, näml. von der Zeit an, wo Athen an Spartas Stelle die Hegemonie erhielt: 1, 95 ff.

69. 1. *ἀλλὰ* der Hdd. von Wilamowitz-M. in *ἅμα* korr., aber *κυρώσασα* bildet allerdings einen deutl. Gegensatz zu *οὐδενὸς ἀντειπόντος*. — *ἤδη — τοιῷδε*. Diese Wortstellung in B. Vulg. *τρόπῳ τοιῷδε ὕστερον ἤδη*. — *ἦσαν*. Die Codd. fügen noch *δ'* hinzu, was der Beziehung dieses Satzes zum vorangehenden widerstreitet. —

2 *Δεκελείᾳ πολεμίων ἕνεκα ἐφ' ὅπλοις. τῇ οὖν ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τοὺς μὲν μὴ ξυνειδότας εἴασαν, ὥσπερ εἰώθεσαν, ἀπελθεῖν, τοῖς δ' ἐν τῇ ξυνωμοσίᾳ εἴρητο ἡσυχῇ, μὴ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ὅπλοις ἀλλ' ἄποθεν περιμένειν καί, ἤν τις ἐνιστῆται τοῖς*
3 *ποιουμένοις, λαβόντας τὰ ὅπλα μὴ ἐπιτρέπειν. ἦσαν δὲ καὶ Ἄνδριοι καὶ Τήνιοι καὶ Καρυστίων τριακόσιοι καὶ Αἰγινητῶν τῶν ἐποίκων, οὓς Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν οἰκήσοντας, ἐπ' αὐτὸ τοῦτο ἥκοντες ἐν τοῖς ἑαυτῶν ὅπλοις, οἷς τὰ αὐτὰ προείρητο.*
4 *τούτων δὲ διατεταγμένων οὕτως ἐλθόντες οἱ τετρακόσιοι μετὰ ξιφιδίου ἀφανοῦς ἕκαστος, καὶ οἱ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν μετ' αὐτῶν νεανίσκοι, οἷς ἐχρῶντο εἴ τί που δέοι χειρουργεῖν, ἐπέστησαν τοῖς ἀπὸ τοῦ κυάμου βουλευταῖς οὖσιν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐξιέναι λαβοῦσι τὸν μισθόν· ἔφερον δὲ αὐτοῖς τοῦ ὑπολοίπου χρόνου παντὸς αὐτοὶ καὶ ἐξιοῦσιν ἐδίδοσαν.*

70. *Ὡς δὲ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἥ τε βουλὴ οὐδὲν ἀντειποῦσα ὑπεξῆλθε καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται οὐδὲν ἐνεωτέριζον ἀλλ' ἡσύχαζον, οἱ τετρακόσιοι ἐσελθόντες ἐς τὸ βουλευτήριον τότε μὲν πρυτάνεις τε σφῶν αὐτῶν ἀπεκλήρωσαν, καὶ ὅσα πρὸς τοὺς θεούς, εὐχαῖς καὶ θυσίαις καθιστάμενοι ἐς τὴν ἀρχὴν ἐχρήσαντο, ὕστερον δὲ πολὺ μεταλλάξαντες τῆς τοῦ δήμου διοικήσεως, πλὴν τοὺς φεύγοντας οὐ κατῆγον τοῦ Ἀλκιβιάδου*

ἐφ' ὅπλοις wie 7, 28, 2 u. gleich wieder.

2. *ἀπελθεῖν*, näml. von den Waffenplätzen weg nach Hause, bei der Ablösung der Wachtposten.

3. *ἐποίκων*; s. 2, 27, 1. 7, 57, 2. — *οὓς — οἰκήσοντας* entbehrlich, aber nicht unerträglich. — *ἐν τοῖς ἑαυτῶν ὅπλοις*. Sie kamen schon gerüstet. — *τὰ αὐτά* B. Vulg. *ταῦτα*, offenbar verschrieben aus *ταὐτά*.

4. Die Vulg. hat vor *νεανίσκοι* noch *Ἕλληνες*, was in B u. a. Hdd. fehlt. Kap. 92, 6 kommen solche bereiten Helfer aus dem Ritterstand vor, auch bei Xen. Hell. 2, 3, 23. Vielleicht wollte ein Erklärer damit sagen, dafs der Begriff *νεανίσκοι* diese als *Ἕλληνες* bezeichnet; sonst wurden Nichthellenen als Polizeimannschaft verwandt. — *τοῦ ὑπολοίπου χρόνου παντός*, für die ganze noch übrige Zeit ihrer Amtsdauer. Dies waren fast noch vier Monate. Die Besoldung betrug auf jeden eine Drachme für jeden Sitzungstag. Die Erklärung anderer: „für die übrige Zeit, wofür sie den Betrag noch nicht erhalten, den rückständigen Sold" scheint mir mit *παντός* nicht vereinbar. Auch wurde der Sold wohl tagweise bezahlt. Böckh St. 1 S. 327. 2 A.

70. 1. *οἱ τετρακόσιοι*, in fast allen Hdd. *οἱ δὲ*, hier nicht gerechtfertigt wie 8, 29, 2. — *ὅσα πρὸς τ. θ.* sc. *ἦν*, was die G. betraf, vgl. 7, 11, 4, die sog. *εἰσιτήρια*. — *καθιστάμενοι ἐς* ins Amt tretend, beim Antritt. — *μεταλλάξαντες*, das Wort nur hier von Th. gebraucht, hat als Obj.

ἕνεκα, τὰ δὲ ἄλλα ἔνεμον κατὰ κράτος τὴν πόλιν. καὶ ἄνδρας 2 τέ τινας ἀπέκτειναν οὐ πολλούς, οἳ ἐδόκουν ἐπιτήδειοι εἶναι ὑπεξαιρεθῆναι, καὶ ἄλλους ἔδησαν, τοὺς δὲ καὶ μετεστήσαντο· πρός τε Ἆγιν τὸν Λακεδαιμονίων βασιλέα ὄντα ἐν τῇ Δεκελείᾳ ἐπεκηρυκεύοντο, λέγοντες διαλλαγῆναι βούλεσθαι καὶ εἰκὸς εἶναι αὐτὸν σφίσι καὶ οὐκέτι τῷ ἀπίστῳ δήμῳ μᾶλλον ξυγχωρεῖν.

71. Ὁ δὲ νομίζων οὔτ' εὐθὺς οὕτω τὸν δῆμον τὴν παλαιὰν ἐλευθερίαν παραδώσειν, εἴ τε στρατιὰν πολλὴν ἴδοι σφῶν, οὐκ ἂν ἡσυχάζειν, οὐδὲ ἐν τῷ παρόντι πάνυ τι πιστεύων μὴ οὐκέτι ταράσσεσθαι αὐτούς, τοῖς μὲν ἀπὸ τῶν τετρακοσίων ἐλθοῦσιν οὐδὲν ξυμβατικὸν ἀπεκρίνατο, προσμεταπεμψάμενος δὲ ἐκ Πελοποννήσου στρατιὰν πολλήν, οὐ πολλῷ ὕστερον καὶ αὐτὸς τῇ ἐκ τῆς Δεκελείας φρουρᾷ μετὰ τῶν ἐλθόντων κατέβη πρὸς αὐτὰ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἐλπίσας ἢ ταραχθέντας αὐτοὺς μᾶλλον ἂν χειρωθῆναι σφίσιν ᾗ βούλονται, ἢ καὶ αὐτοβοεὶ ἂν διὰ τὸν ἔνδοθέν τε καὶ ἔξωθεν κατὰ τὸ εἰκὸς γενησόμενον θόρυβον τῆς τῶν μακρῶν τειχῶν διὰ τὴν κατ' αὐτὰ ἐρημίαν λήψεως οὐκ ἂν ἁμαρτεῖν. ὡς δὲ προσέμιξέ τε 2 ἐγγὺς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὰ μὲν ἔνδοθεν οὐδ' ὁπωστιοῦν ἐκίνησαν, τοὺς δὲ ἱππέας ἐκπέμψαντες καὶ μέρος τι τῶν ὁπλιτῶν καὶ ψιλῶν καὶ τοξοτῶν, ἄνδρας τε κατέβαλον αὐτῶν διὰ τὸ ἐγγὺς προσελθεῖν καὶ ὅπλων τινῶν καὶ νεκρῶν ἐκράτησαν,

πολύ bei sich, davon hängt *τῆς διοικ.* ab. — *τὰ δὲ ἄλλα.* Hinsichtlich der Satzbildung s. 7, 33, 2. 8, 29, 2 u. das. d. Noten. Cl. u. St. ändern *τά τε ἄλλα*, setzen dann aber ein Komma nach *πόλιν*, sehr gut, aber ich fasse *δὲ* epanaleptisch nach dem parenthet. Satz mit *πλὴν* (= *πλὴν ὅτι* abgesehen davon dafs). Es scheint die Korr. nicht zwingend wie vorher. — *ἔνεμον*, verwalteten. — *μετεστήσαντο*, vgl. 1, 79, 1, hier schafften sie fort, verbannten sie.

71. 1. Der ersten Periode dieses Kap. scheint, wie einigen andern Stellen des achten Buches (s. vorher die Kapp.), die letzte Feile zu fehlen, denn überliefert ist nach *νομίζων: τὴν πόλιν οὐχ ἡσυχάζειν οὐδὲ*, was Dobree korrigierte. Merkwürdig sind gerade die steten Wiederholungen der letzten Kapp., welche fast den Anschein haben, als seien sie zusammenfassende Randnoten oder Überschriften. — *ἂν ἡσυχάζειν*, mit mehreren Hdd. nach St. — *μὴ οὐκέτι.* Zu 1, 141, 5. — *τῶν ἐλθόντων*, sc. *ἐκ Πελοποννήσου.* — *αὐτοβοεὶ ἄν.* Dieses *ἂν* wird bei *ἁμαρτεῖν* nach einem häufigen Sprachgebrauche noch einmal gesetzt. Zu 1, 36, 3. — *τῆς τῶν* drei Hdd. Vulg. *τῶν γάρ* mit einem Kolon vor *τῶν.* Cl. hält *τῆς* für unnötig, aber hier ist der Art. kaum entbehrlich.

2. *ἄνδρας τε* u. § 4 *κἀκείνου* B. Vulg. ohne *τέ* u. *καὶ ἐκείνου.* —

3 οὕτω δὴ γνοὺς ἀπήγαγε πάλιν τὴν στρατιάν. καὶ αὐτὸς μὲν καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ χώραν ἐν τῇ Δεκελείᾳ ἔμενον, τοὺς δ' ἐπελθόντας ὀλίγας τινὰς ἡμέρας ἐν τῇ γῇ μείναντας ἀπέπεμψεν ἐπ' οἶκον. μετὰ δὲ τοῦτο παρά τε τὸν Ἆγιν ἐπρεσβεύοντο οἱ τετρακόσιοι οὐδὲν ἧσσον, κἀκείνου μᾶλλον ἤδη προσδεχομένου καὶ παραινοῦντος ἐκπέμπουσι καὶ ἐς τὴν Λακεδαίμονα περὶ ξυμβάσεως πρέσβεις, βουλόμενοι διαλλαγῆναι.

72. Πέμπουσι δὲ καὶ ἐς τὴν Σάμον δέκα ἄνδρας, παραμυθησομένους τὸ στρατόπεδον καὶ διδάξοντας ὡς οὐκ ἐπὶ βλάβῃ τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτῶν ἡ ὀλιγαρχία κατέστη, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ξυμπάντων πραγμάτων, πεντακισχίλιοί τε ὅτι εἶεν καὶ οὐ τετρακόσιοι μόνον οἱ πράσσοντες· καίτοι οὐ πώποτε Ἀθηναίους διὰ τὰς στρατείας καὶ τὴν ὑπερόριον ἀσχολίαν ἐς οὐδὲν πρᾶγμα οὕτω μέγα ἐλθεῖν βουλεύσοντας,
2 ἐν ᾧ πεντακισχιλίους ξυνελθεῖν. ἄλλα τ' ἐπιστείλαντες τὰ πρέποντα εἰπεῖν ἀπέπεμψαν αὐτοὺς εὐθὺς μετὰ τὴν ἑαυτῶν κατάστασιν, δείσαντες μή, ὅπερ ἐγένετο, ναυτικὸς ὄχλος οὔτε αὐτὸς μένειν ἐν τῷ ὀλιγαρχικῷ κόσμῳ ἐθέλῃ, σφᾶς τε μὴ ἐκεῖθεν ἀρξαμένου τοῦ κακοῦ μεταστήσωσιν.

73. Ἐν γὰρ τῇ Σάμῳ ἐνεωτερίζετο ἤδη τὰ περὶ τὴν ὀλιγαρχίαν, καὶ ξυνέβη τοιάδε γενέσθαι ὑπ' αὐτὸν τὸν χρόνον

γνούς. Das allgemeine Obj. „die Sachlage" ergibt sich aus dem Zusammenhange.

3. κατὰ χώραν an Ort u. Stelle, auch 86, 2. Vgl. 1, 28, 5. ἐν τῇ Δ. ist an sich überflüssig, aber es soll jeden Zweifel ausschliefsen. — τοὺς ἐπελθόντας. § 1.

72. 1. Zu παραμυθ. etc. vgl. Kap. 86, 1. — ὅτι εἶεν. Sowohl die Konjunkt. als der Modus ist gewechselt. — ὑπερόριον ἀσχολίαν. Hude verteidigt das Fem. ὑπερορίαν; doch ist der Beweis nicht schlagend. Abhaltung aufser Lands, auswärtige Geschäfte, teils in Staats-, teils in Privatangelegenheiten. — ἐν ᾧ — ξυνελθεῖν. Der Inf. scheint gesetzt zu sein, weil ἐν ᾧ soviel ist als ὥστε ἐν αὐτῷ. Vgl. ὅσον ἀποζῆν 1, 2, 2. Doch kann er auch durch die orat. obl. veranlafst sein. Zu 1, 91, 5.

2. ἄλλα τ' B. Vulg. καὶ τἄλλα. — κατάστασιν wie καθιστάμενοι ἐς τὴν ἀρχήν 70, 1. — ναυτικὸς ὄχλος, der Artikel könnte nach ἐγένετο leicht ausgefallen sein, aber er ist nicht notwendig, wenngleich 3, 109, 3 τὸν μισθοφ. ὄχλ. steht. Das Heer in Samos ist auch 48, 2 als ὁ ὄχλ. bezeichnet. Die Seeleute galten für die entschiedensten Anhänger der Demokratie. — μὴ ἐκεῖθεν. Dieses μή ist nur eine Wiederholung des obigen, das eigtl., dem οὔτε — τε übergeordnet, für das zweite Satzglied schon mitgalt.

73. 1. ἐνεωτερίζετο κτέ., wurde die Änderung des oligarchischen Zustandes schon wieder betrieben. Zu ὅπερ ἐγένετο im vorigen Kap. u. 63, 3.

τοῦτον ὅνπερ οἱ τετρακόσιοι ξυνίσταντο. οἱ γὰρ τότε τῶν Σαμίων ἐπαναστάντες τοῖς δυνατοῖς καὶ ὄντες δῆμος, μεταβαλλόμενοι αὖθις καὶ πεισθέντες ὑπό τε τοῦ Πεισάνδρου, ὅτ' ἦλθε, καὶ τῶν ἐν τῇ Σάμῳ ξυνεστώτων Ἀθηναίων, ἐγένοντό τε ἐς τριακοσίους ξυνωμόται καὶ ἔμελλον τοῖς ἄλλοις ὡς δήμῳ ὄντι ἐπιθήσεσθαι. 2 καὶ Ὑπέρβολόν τέ τινα τῶν Ἀθηναίων, μοχθηρὸν ἄνθρωπον, ὠστρακισμένον οὐ διὰ δυνάμεως καὶ ἀξιώματος φόβον ἀλλὰ διὰ πονηρίαν καὶ αἰσχύνην τῆς πόλεως, ἀποκτείνουσι μετὰ Χαρμίνου τε, ἑνὸς τῶν στρατηγῶν, καί τινων τῶν παρὰ σφίσιν Ἀθηναίων, πίστιν διδόντες αὐτοῖς, καὶ ἄλλα μετ' αὐτῶν τοιαῦτα ξυνέπραξαν, τοῖς δὲ πλείοσιν ὥρμηντο ἐπιτίθεσθαι. 3 οἱ δὲ αἰσθόμενοι τῶν τε στρατηγῶν Λέοντι καὶ Διομέδοντι (οὗτοι γὰρ οὐχ ἑκόντες διὰ τὸ τιμᾶσθαι ὑπὸ τοῦ δήμου ἔφερον τὴν ὀλιγαρχίαν) τὸ μέλλον σημαίνουσι καὶ Θρασυβούλῳ καὶ Θρασύλῳ, τῷ μὲν τριηραρχοῦντι, τῷ δὲ ὁπλιτεύοντι, καὶ ἄλλοις οἳ ἐδόκουν ἀεὶ μάλιστα ἐναντιοῦσθαι τοῖς ξυνεστῶσι· καὶ οὐκ ἠξίουν περιιδεῖν αὐτοὺς σφᾶς τε διαφθαρέντας καὶ Σάμον Ἀθηναίοις ἀλλοτριωθεῖσαν, δι' ἣν μόνον ἡ ἀρχὴ αὐτοῖς ἐς τοῦτο ξυνέμεινεν. 4 οἱ δὲ ἀκούσαντες τῶν τε στρατιωτῶν ἕνα ἕκαστον μετῆσαν μὴ ἐπιτρέπειν, καὶ οὐχ ἥκιστα τοὺς Παράλους, ἄνδρας Ἀθηναίους τε καὶ 5

2. *τότε.* Kap. 21. — *πεισθέντες κτἑ.* 63, 3. — *δήμῳ ὄντι.* Wie vorher *ὄντες δῆμος*, konnte auch hier *οὖσι δήμῳ* stehn. Das Verb. subst. ist, wie oft, dem Prädik. assimiliert: zu 1, 10, 1.

3. *Ὑπέρβολον* nach Kleons Tod Vertrauensmann des Volkes. Die mifsbräuchliche Anwendung des Ostrakismos gegen ihn ist auch in den Worten des Thuk. angedeutet. Es war der letzte Ostr. Auch Philochoros bezeugt, dafs Hyp. wegen seiner Schlechtigkeit verbannt worden ist. Der Schol. zu Arist. pax 1319 nennt ihn *φιλοπόλεμος*. Mehr s. G. Gilbert, Beitr. z. inn. Gesch. Athens S. 231 u. K. Seeliger (N. Jahrb. 1877. S. 739 ff.). — *οὐ — φόβον* mit Bezug darauf gesagt, dafs dies die gewöhnliche Ursache des Ostrakismos war. — *μετὰ Χ.*, im Einverständnisse mit Ch. (K. 30, 1). — *παρὰ σφίσιν* i. e. *ἐν Σάμῳ.*

4. *Θρασύλῳ.* St. setzt wieder *Θρασύλλῳ* ein. — *ὁπλιτεύοντι.* Es ist hier ebenso wenig Grund, dem Worte mit dem Schol. eine sonst unbekannte Bedeutung (*τοῦ ὁπλιτικοῦ ἄρχοντι*) unterzuschieben, als 61, 2 unter *ἐπιβάτης* einen Marineoffizier zu verstehn. — *αὐτούς*, Thrasybul etc., Subj. zu *περιιδεῖν*, *σφᾶς*, die Demokraten, Obj. — *Ἀθηναίοις ἀλλ.* Dafs dies zu befürchten war, zeigt Kap. 64. Wegen des Dat., statt dessen der Gen. üblicher ist, vgl. Xen. Cyrop. 6, 1, 16. Auch das Adj. *ἀλλότριος* wird zuweilen mit dem Dat. verbunden. — *μόνον.* Zu 6, 55, 1. St. u. Cl. *μόνην.*

5. *τοὺς Παράλους*, die Mannschaft der Paralos, über welches Schiff zu 3, 33, 1. Man darf sie

ἐλευθέρους πάντας καὶ ἀεὶ δήποτε ὀλιγαρχίᾳ καὶ μὴ παρούσῃ ἐπικειμένους· ὅ τε Λέων καὶ ὁ Διομέδων αὐτοῖς ναῦς τινας,
6 *ὁπότε ποι πλέοιεν, κατέλειπον φύλακας. ὥστ' ἐπειδὴ αὐτοῖς ἐπετίθεντο οἱ τριακόσιοι, βοηθησάντων πάντων τούτων, μάλιστα δὲ τῶν Παράλων, περιεγένοντο οἱ τῶν Σαμίων πλείονες. καὶ τριάκοντα μέν τινας ἀπέκτειναν τῶν τριακοσίων, τρεῖς δὲ τοὺς αἰτιωτάτους φυγῇ ἐζημίωσαν· τοῖς δ' ἄλλοις οὐ μνησικακοῦντες δημοκρατούμενοι τὸ λοιπὸν ξυνεπολίτευον.*

74. *Τὴν δὲ Πάραλον ναῦν καὶ Χαιρέαν ἐπ' αὐτῆς τὸν Ἀρχεστράτου, ἄνδρα Ἀθηναῖον, γενόμενον ἐς τὴν μετάστασιν πρόθυμον, ἀποπέμπουσιν οἵ τε Σάμιοι καὶ οἱ στρατιῶται κατὰ τάχος ἐς τὰς Ἀθήνας ἀπαγγελοῦντα τὰ γεγενημένα· οὐ*
2 *γὰρ ᾔδεσάν πω τοὺς τετρακοσίους ἄρχοντας. καὶ καταπλευσάντων αὐτῶν εὐθέως τῶν μὲν Παράλων τινὰς οἱ τετρακόσιοι δύο ἢ τρεῖς ἔδησαν, τοὺς δὲ ἄλλους ἀφελόμενοι τὴν ναῦν καὶ μετεμβιβάσαντες ἐς ἄλλην στρατιῶτιν ναῦν ἔταξαν φρου-*
3 *ρεῖν περὶ Εὔβοιαν. ὁ δὲ Χαιρέας εὐθὺς διαλαθών πως, ὡς εἶδε τὰ παρόντα, πάλιν ἐς τὴν Σάμον ἐλθὼν ἀγγέλλει τοῖς στρατιώταις ἐπὶ τὸ μεῖζον πάντα δεινώσας τὰ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ὡς πληγαῖς τε πάντας ζημιοῦσι καὶ ἀντειπεῖν ἔστιν οὐδὲν πρὸς τοὺς ἔχοντας τὴν πολιτείαν, καὶ ὅτι αὐτῶν καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες ὑβρίζονται, καὶ διανοοῦνται, ὁπόσοι ἐν Σάμῳ στρατεύονται μὴ ὄντες τῆς σφετέρας γνώμης, τούτων πάντων τοὺς προσήκοντας λαβόντες εἵρξειν, ἵνα, ἢν μὴ*

nicht mit den Paraliern, den Bewohnern der Südwestküste (*ἡ Πάραλος γῆ* 2, 55, 1) verwechseln, welche zugleich als Partei neben den Pedieern u. Diakriern bekannt waren. Der eine Schol. setzt daher hinzu *ἤγουν τοὺς ἐκ τῆς νεὼς τῆς Παράλου*, die Bemerkung eines älteren Erklärers *ἐν τῇ νηὶ πλέοντας* (Suidas erklärt *Παρ.* ebenso) ist in den Text gedrungen, aber von Krüger und Velsen beseitigt. Jetzt schliefst sich das folg. Part. viel richtiger an. — *ἐλευθέρους πάντας.* Auf andern Schiffen waren viele Ruderer Sklaven.

6. *ἐπετίθεντο*, sie versuchten es nur, daher Impf. St. fafst es als Impf. der Wiederholung. Vgl. 73, 3 f. — *αὐτοῖς*, *τοῖς τῶν Σαμίων πλείοσι*, wie es sogleich heifst. — *τριάκοντα τινάς.* Zu 7, 34, 5.

74. 1. *ἐπ' αὐτῆς* auf ihr. — *ἐς τὴν μετάστασιν*, *ἤγουν ἐς τὸ καταλῦσαι τὴν ὀλιγαρχίαν* Schol. *οὐ γὰρ ᾔδεσάν πω*, weil die 10 Männer (72, 1) noch nicht eingetroffen waren (77 u. 86, 1).

2. *ἔταξαν* c. inf. beorderten sie (87, 5).

3. *διαλαθών* begründet durch *ὡς εἶδε τ. π.*, die jedenfalls sofort erfolgende Verhaftung der den Olig. als Demokraten bekannten Paralier. — *αὐτῶν*, *τῶν ἐν Σάμῳ.* — *διανοοῦνται*, sc. *οἱ τετρακόσιοι.* — *εἵρξειν.* Zu 1, 27, 2. —

ὑπακούωσι, τεθνήκωσι· καὶ ἄλλα πολλὰ ἐπικαταψευδόμενος ἔλεγεν.

75. Οἱ δ' ἀκούοντες ἐπὶ τοὺς τὴν ὀλιγαρχίαν μάλιστα ποιήσαντας καὶ ἔτι τῶν ἄλλων τοὺς μετασχόντας τὸ μὲν πρῶτον ὥρμησαν βάλλειν· ἔπειτα μέντοι ὑπὸ τῶν διὰ μέσου κωλυθέντες καὶ διδαχθέντες, μὴ τῶν πολεμίων ἀντιπρῴρων ἐγγὺς ἐφορμούντων ἀπολέσωσι τὰ πράγματα, ἐπαύσαντο. 2 μετὰ δὲ τοῦτο λαμπρῶς ἤδη ἐς δημοκρατίαν βουλόμενοι μεταστῆσαι τὰ ἐν τῇ Σάμῳ ὅ τε Θρασύβουλος ὁ τοῦ Λύκου καὶ Θράσυλος (οὗτοι γὰρ μάλιστα προειστήκεσαν τῆς μεταβολῆς) ὥρκωσαν πάντας τοὺς στρατιώτας τοὺς μεγίστους ὅρκους, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας μάλιστα, ἦ μὴν δημοκρατήσεσθαί τε καὶ ὁμονοήσειν, καὶ τὸν πρὸς Πελοποννησίους πόλεμον προθύμως διοίσειν, καὶ τοῖς τετρακοσίοις πολέμιοί τε ἔσεσθαι καὶ οὐδὲν ἐπικηρυκεύσεσθαι. 3 ξυνώμνυσαν δὲ καὶ Σαμίων πάντες τὸν αὐτὸν ὅρκον οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τὰ πράγματα πάντα καὶ τὰ ἀποβησόμενα ἐκ τῶν κινδύνων ξυνεκοινώσαντο οἱ στρατιῶται τοῖς Σαμίοις, νομίζοντες οὔτε ἐκείνοις ἀποστροφὴν σωτηρίας οὔτε σφίσιν εἶναι, ἀλλ' ἐάν τε οἱ τετρακόσιοι κρατήσωσιν ἐάν τε οἱ ἐκ Μιλήτου πολέμιοι, διαφθαρήσεσθαι.

76. Ἐς φιλονικίαν τε καθέστασαν τὸν χρόνον τοῦτον οἱ μὲν τὴν πόλιν ἀναγκάζοντες δημοκρατεῖσθαι, οἱ δὲ τὸ στρατόπεδον ὀλιγαρχεῖσθαι. 2 ἐποίησαν δὲ καὶ ἐκκλησίαν εὐθὺς

ὑπακούωσι, sc. *οἱ ἐν Σάμῳ στρατευόμενοι.* — *τεθνήκωσι* zu 66, 2.

75. 1. *ἀκούοντες* BC paſst besser als Vulg. *ἀκούσαντες* = hierauf hörend, bei dieser Nachricht, wie 6, 6, 3. — *ἐπὶ* von *ὥρμησαν* abhängig. — *ἔτι* mit den besten Hdd. statt *ἐπὶ τ. ἄλλ.* — *βάλλειν*, sc. *αὐτούς.* — *ὑπὸ* — *μέσον*, von den Neutralen. — *μὴ* — *ἀπολέσωσι* nicht etwa der Inhalt der Belehrung, was *μὴ* — *ἀπολέσαι* heiſsen müſste, sond. der Zweck derselben.

2. *Θράσυλος.* Meineke verm., daſs der Name des Vaters ausgefallen sei. Die Ungleichheit war auch mir aufgefallen, doch schien mir eher *ὁ τοῦ Λύκου* Glossem zu sein, zumal da Thrasybulos schon 73, 4 ohne Beisatz vorkommt. — *ὥρκωσαν* mit doppeltem Acc. wie *ἀπωθεῖσθαι* 1, 32, 5. — *δημοκρατήσεσθαι.* Fast alle besten Codd. *δημοκρατηθήσεσθαι*, doch das Pass. scheint mir zur Bezeichnung des künftigen Zustandes nicht angemessen. Das Med. schon 48, 5. — *διοίσειν.* Zu 6, 54, 5. — *πολέμιοί τε ἔσ.* Über den Nom. zu 48, 6. — *ἐπικηρυκεύσεσθαι* Konj. v. Reiske für *ἐπικηρυκεύεσθαι.* Beides kann erst in Zukunft geschehen.

3. *πάντες* ist nur Attribut zu *οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ*, daher *Σαμίων* ein ganz regelmäſsiger Genet.

76. 1. *τε* abschlieſsend.

οἱ στρατιῶται, ἐν ᾗ τοὺς μὲν προτέρους στρατηγούς, καὶ εἴ τινα τῶν τριηράρχων ὑπώπτευον, ἔπαυσαν, ἄλλους δὲ ἀνθείλοντο καὶ τριηράρχους καὶ στρατηγούς, ὧν Θρασύβουλός
3 τε καὶ Θράσυλος ὑπῆρχον, καὶ παραινέσεις ἄλλας τε ἐποιοῦντο ἐν σφίσιν αὐτοῖς ἀνιστάμενοι, καὶ ὡς οὐ δεῖ ἀθυμεῖν ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν ἀφέστηκε· τοὺς γὰρ ἐλάσσους ἀπὸ σφῶν τῶν πλειόνων καὶ ἐς πάντα ποριμωτέρων μεθεστάναι. ἐχόν-
4 των γὰρ σφῶν τὸ πᾶν ναυτικόν, τάς τε ἄλλας πόλεις ὧν ἄρχουσιν ἀναγκάσειν τὰ χρήματα ὁμοίως διδόναι καὶ εἰ ἐκεῖθεν ὡρμῶντο (πόλιν τε γὰρ σφίσιν ὑπάρχειν Σάμον οὐκ ἀσθενῆ, ἀλλ' ἣ παρ' ἐλάχιστον δὴ ἦλθε τὸ Ἀθηναίων κράτος τῆς θαλάσσης, ὅτε ἐπολέμησεν, ἀφελέσθαι, τούς τε πολεμίους ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου ἀμυνεῖσθαι οὗπερ καὶ πρότερον), καὶ δυνατώτεροι εἶναι σφεῖς, ἔχοντες τὰς ναῦς, πορίζεσθαι τὰ ἐπιτή-
5 δεια τῶν ἐν τῇ πόλει. καὶ δι' ἑαυτοὺς δὲ ἐν τῇ Σάμῳ προκαθημένους καὶ πρότερον αὐτοὺς κρατεῖν τοῦ ἐς τὸν Πειραιᾶ ἔσπλου, καὶ νῦν ἐς τοιοῦτον καταστήσονται μὴ βουλομένων

2. *ὑπώπτευον* statt des überl. *ὑπετόπευον*. Zu 5, 35, 4. Die Lesart des B *ποριμώτεροι οἱ εὐπορώτεροι* ist lehrreich, da sie zeigt, wie Glosseme (vgl. auch Cass.) in den Text dringen. — Zu *ἄλλους* rechnet Gilbert auch den Chaireas und Eumachos (Xen. Hell. 1, 1, 22).

3. *αὐτῶν* hängt von *ἀφέστηκε* ab. Man erwartet *αὑτῶν* (Bekk.), doch ebenso *αὐτοῖς* § 7.

4. *ἐχόντων σφῶν — ἀναγκάσειν*. Über diesen Gebrauch des Gen. abs. zu 3, 13, 7. — *τάς τε ἄλλας π.* In B fehlt *ἄλλας*, in anderen Hdd. *τε*. Im Besitz der Flotte verfügen sie 1) über die nötigen Geldmittel, 2) über die nötigen Lebensmittel. — *ὁμοίως* verb. mit *καί*: *pariter — ac*. — *ἐκεῖθεν*, *ἐξ Ἀθηνῶν*. — *παρ' ἐλάχιστον κτέ.* Zu 3, 49, 4 u. 7, 2, 4. — *ἐπολέμησεν*. 1, 115 ff. — *τοὺς πολεμίους* ist Obj. — *ἀμυνεῖσθαι* B. Vulg. *ἀμύνεσθαι*, von Herwerden entschieden verworfen. — *οὗπερ* = *ἐξ οὗπερ*. Zu 1, 28, 2. — *ἔχοντες τὰς ναῦς* an sich nicht nötig, nimmt noch einmal nach der Parenthese die Begründung auf.

5. *δι' ἑαυτοὺς* (wofür der Schol. *δεῖ αὐτοὺς* gelesen zu haben scheint) mit dem folg. Part. wie *μετά* 6, 3, 3. *ἑαυτοὺς δέ* Konj. von Haacke für *ἑαυτούς τε*. Über *καὶ — δέ* zu 1, 132, 4. — *προκαθημένους*, sc. *τῶν Ἀθ.* In *προ-* liegt die Bedeutung des Schutzes. — *αὐτούς*, die Ath. in der Stadt. Der Sinn des Ganzen: ohne die Flotte zu Samos würde der Feind schon längst den Peiraieus besetzt haben. — *τοιοῦτον* B. Vulg. *τοσοῦτον*. — *καταστήσονται* mitten unter Infinitiven in der orat. obl. ist unglaubl. B. vermutete früher, es sei entw. *ὅτι* nach *νῦν* einzufügen (vgl. 5, 65, 5. 8, 50, 5 *καὶ νῦν ὅτι*), oder *καταστήσειν* zu lesen. Letzteres gäbe den von Kr. geforderten Sinn: sie würden die Ath. in der Stadt, wenn diese ihnen nicht die (demokrat.) Verfassung wieder geben wollten, in eine solche Lage versetzen. In der Textausg. aber entschied sich B. für eine Lücke, die etwa nach St.'s Vorschlag auszufüllen wäre *καὶ νῦν ἔτι μᾶλλον, ἐπεί*. Dobr. wollte *καταστήσεσθαι*. Am ehesten

σφίσι πάλιν τὴν πολιτείαν ἀποδοῦναι, ὥστε αὐτοὶ δυνατώτεροι εἶναι εἴργειν ἐκείνους τῆς θαλάσσης ἢ ὑπ' ἐκείνων εἴργεσθαι. βραχύ τέ τι εἶναι καὶ οὐδενὸς ἄξιον, ᾧ πρὸς τὸ περιγίγνεσθαι 6 *τῶν πολεμίων ἡ πόλις σφίσι χρήσιμος ἦν, καὶ οὐδὲν ἀπολωλεκέναι, οἵ γε μήτε ἀργύριον εἶχον ἔτι πέμπειν, ἀλλ' αὐτοὶ ἐπορίζοντο οἱ στρατιῶται, μήτε βούλευμα χρηστόν, οὗπερ ἕνεκα πόλις στρατοπέδων κρατεῖ. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις τοὺς μὲν ἡμαρτηκέναι τοὺς πατρίους νόμους καταλύσαντας, αὐτοὶ δὲ σῴζειν καὶ ἐκείνους πειράσεσθαι προσαναγκάζειν. ὥστε οὐδὲ τούτους, οἵπερ ἂν βουλεύοιέν τι χρηστόν, παρὰ σφίσι χείρους εἶναι. Ἀλκιβιάδην τε, ἢν αὐτῷ ἄδειάν τε καὶ κάθοδον ποιήσωσιν,* 7 *ἄσμενον τὴν παρὰ βασιλέως ξυμμαχίαν παρέξειν. τό τε μέγιστον, ἢν ἁπάντων σφάλλωνται, εἶναι αὐτοῖς τοσοῦτον ἔχουσι ναυτικὸν πολλὰς τὰς ἀποχωρήσεις ἐν αἷς καὶ πόλεις καὶ γῆν εὑρήσουσι.*

77. *Τοιαῦτα ἐν ἀλλήλοις ἐκκλησιάσαντες καὶ παραθαρσύναντες σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ τοῦ πολέμου παρεσκευάζοντο οὐδὲν ἧσσον. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν τετρακοσίων πεμφθέντες ἐς τὴν Σάμον, ὡς ταῦτα ἐν τῇ Δήλῳ ἤδη ὄντες ᾐσθάνοντο, ἡσύχαζον αὐτοῦ.*

78. *Ὑπὸ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ οἱ ἐν τῇ Μιλήτῳ τῶν Πελοποννησίων ἐν τῷ ναυτικῷ στρατιῶται κατὰ σφᾶς αὐτοὺς*

---

liefse sich noch *καταστήσονται* paläographisch aus Verschreibung für (*καταστήσοντας*) *καταστήσαντας* erklären (so z. B. *ἀποπειράσοντες* verschrieben in *ἀποπειράσονται* 6, 90, 2; ähnl. Fehler 7, 9, 1. 39, 2), was dann freilich mit *αὐτούς* verbunden nicht viel besser als die Überlieferung wäre. Die Annahme einer Lücke ist immer noch das Beste. — *δυνατώτεροι* B. Vulg. wenig passend *καὶ δυνατώτεροι*. — *ὑπ' ἐκείνων εἴργεσθαι* ist in die Abhängigkeit von *δυνατώτεροι εἶναι* gezogen, obwohl es logisch nicht mehr dazu gehört; also eine Art Attrakt.; s. 3, 33, 3. 5, 72, 1. 6, 87, 4.

6. *οὐδὲν — οἵ γε*, sie hätten nichts verloren an denen, welche ja. Vgl. zu 2, 44, 2. — *εἶχον ἔτι* B. Vulg. *ἔτι εἶχον*. — *ἀλλ' — στρατιῶται*. Über die Anfügung an den Relativsatz zu 1, 122, 3. Das Glied erscheint dadurch fast parenthetisch; s. 4, 89, 1. — *ἐν τούτοις*, in dieser Hinsicht, in Bezug auf nützliche Beschlüsse. — *προσαναγκάζειν*, sc. *σῴζειν τοὺς πατρίους νόμους*, d. h. die demokratische Verfassung. — *ὥστε οὐδέ — εἶναι*. Da der Inf. hier nicht wegen *ὥστε*, sondern wegen der Orat. obl. steht, so ist *οὐδέ* die regelmäfsige Negation. Ebenso 5, 40, 2, wo Poppo (grofse Ausg.) Beispiele aus and. Schriftstellern citiert. — *ἂν βουλεύοιεν* gehört zusammen.

77. *οἱ δέκα πρεσβευταί* der Hdd. nach *Σάμον* statt *πρέσβεις* ist mit Recht von v. Herw. ausgeschieden (Kap. 72, 1). — *αὐτοῦ* will Hude als Zusatz streichen, weil es im Laur. fehlt. — *ἡσύχαζον* warteten zu.

διεβόων ὡς ὑπό τε Ἀστυόχου καὶ Τισσαφέρνους φθείρεται τὰ πράγματα, τοῦ μὲν οὐκ ἐθέλοντος οὔτε πρότερον ναυμαχεῖν, ἕως ἔτι αὐτοί τε ἔρρωντο μᾶλλον καὶ τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηναίων ὀλίγον ἦν, οὔτε νῦν, ὅτε στασιάζειν τε λέγονται καὶ αἱ νῆες αὐτῶν οὐδέπω ἐν τῷ αὐτῷ εἰσιν, ἀλλὰ τὰς παρὰ Τισσαφέρνους Φοινίσσας ναῦς μένοντες, ἄλλως ὄνομα καὶ οὐκ ἔργον, κινδυνεύσειν διατριβῆναι· τὸν δ' αὖ Τισσαφέρνη τάς τε ναῦς ταύτας οὐ κομίζειν, καὶ τροφὴν ὅτι οὐ ξυνεχῶς οὐδ' ἐντελῆ διδοὺς κακοῖ τὸ ναυτικόν. οὔκουν ἔφασαν χρῆναι μέλλειν ἔτι, ἀλλὰ διαναυμαχεῖν. καὶ μάλιστα οἱ Συρακόσιοι ἐνῆγον.

79. Αἰσθόμενοι δὲ οἱ ξύμμαχοι καὶ ὁ Ἀστύοχος τὸν θροῦν, καὶ δόξαν αὐτοῖς ἀπὸ ξυνόδου ὥστε διαναυμαχεῖν, ἐπειδὴ καὶ ἐσηγγέλλετο αὐτοῖς ἡ ἐν τῇ Σάμῳ ταραχή, ἄραντες ταῖς ναυσὶ πάσαις, οὔσαις δώδεκα καὶ ἑκατόν, καὶ τοὺς Μιλησίους πεζῇ κελεύσαντες ἐπὶ τῆς Μυκάλης παριέναι ἔπλεον 2 ὡς πρὸς τὴν Μυκάλην. οἱ δ' Ἀθηναῖοι ταῖς ἐκ Σάμου ναυσί, δύο καὶ ὀγδοήκοντα, αἳ ἔτυχον ἐν Γλαύκῃ τῆς Μυκάλης ὁρμοῦσαι (διέχει δὲ ὀλίγον ταύτῃ ἡ Σάμος τῆς ἠπείρου πρὸς τὴν Μυκάλην), ὡς εἶδον τὰς τῶν Πελοποννησίων ναῦς προσπλεούσας, ὑπεχώρησαν ἐς τὴν Σάμον, οὐ νομίσαντες τῷ 3 πλήθει διακινδυνεῦσαι περὶ τοῦ παντὸς ἱκανοὶ εἶναι. καὶ ἅμα (προῄσθοντο γὰρ αὐτοὺς ἐκ τῆς Μιλήτου ναυμαχησείοντας) προσεδέχοντο καὶ τὸν Στρομβιχίδην ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου σφίσι ταῖς ἐκ τῆς Χίου ναυσὶν ἐπ' Ἀβύδου ἀφικομέναις προσβοη- 4 θήσειν· προυπέπεμπτο γὰρ αὐτῷ ἄγγελος. καὶ οἱ μὲν οὕτως

78. *ὑπό τε* B u. noch ein Cod. Vulg. ohne *τέ*. — *οὐδέπω* mit Beziehung auf das im folg. Kap. Erzählte. — *ἀλλὰ — κινδυνεύσειν* noch von *διεβόων* abhäng. — *ἄλλως ὄ.*, nichts als ein N., ein bloſser N., wie wir sagen „bloſs auf dem Papier stehend", nichts thatsächlich Vorhandenes. — *τὸν δ' αὖ Τ.* Anstatt ein dem Partizipialsatze *τοῦ μὲν οὐκ ἐθέλοντος κτέ.* entsprechendes Glied zu bilden, wird in den Acc. c. Inf. übergegangen. Zu 3, 94, 3. — *τροφὴν ὅτι.* Wechsel der Rede, mit einem Hyperbaton der Konj. verbunden, wie 86, 3. 89, 1. 5. 5, 65, 5 u. a. — *διαναυμαχεῖν* Vulg. *ναυμαχεῖν* B. Dieselbe Differenz 79, 6.

79. 1. *δόξαν.* Zu 1, 74, 1. — *ὥστε* wird oft gesetzt nach Verbis, die gewöhnlicher den bloſsen Inf. nach sich haben. Sehr ähnl. 81, 1.

2. *δύο* zwei gute Hdd. Vulg. *δυοῖν*, das Th. nur mit dem Dual verbindet. Zu 5, 84, 1. — *προσπλεούσας* B. Vulg. *ἐπιπλεούσας*, andere Hdd. *προσεπιπλ.*

3. *ἐκ τῆς Μιλ.* gehört zu *προῄσθοντο*. — *ἐπ' Ἀβύδου* (drei Codd. *ἐπ' Ἄβυδον*), wie auch § 4 *ἐπὶ τῆς Μυκάλης* bei einem Vb. des Anlangens steht (zu 1, 60, 3).

4. *προυπέπεμπτο* Emend. von

ἐπὶ τῆς Σάμου ἀνεχώρησαν· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι καταπλεύσαντες ἐπὶ τῆς Μυκάλης ἐστρατοπεδεύσαντο καὶ τῶν Μιλησίων καὶ τῶν πλησιοχώρων ὁ πεζός. καὶ τῇ ὑστεραίᾳ μελλόντων 5 αὐτῶν ἐπιπλεῖν τῇ Σάμῳ ἀγγέλλεται ὁ Στρομβιχίδης ταῖς ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου ναυσὶν ἀφιγμένος· καὶ εὐθὺς ἀπέπλεον πάλιν ἐπὶ τῆς Μιλήτου. οἱ δ' Ἀθηναῖοι προσγενομένων σφίσι τῶν 6 νεῶν ἐπίπλουν αὐτοὶ ποιοῦνται τῇ Μιλήτῳ ναυσὶν ὀκτὼ καὶ ἑκατόν, βουλόμενοι διαναυμαχῆσαι· καὶ ὡς οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντανήγετο, ἀπέπλευσαν πάλιν ἐς τὴν Σάμον.

80. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ θέρει μετὰ τοῦτο εὐθὺς οἱ Πελοποννήσιοι, ἐπειδὴ ἀθρόαις ταῖς ναυσὶν οὐκ ἀξιόμαχοι νομίσαντες εἶναι οὐκ ἀντανήγοντο, ἀπορήσαντες ὁπόθεν τοσαύταις ναυσὶ χρήματα ἕξουσιν, ἄλλως τε καὶ Τισσαφέρνους κακῶς διδόντος, ἀποστέλλουσιν ὡς τὸν Φαρνάβαζον, ὥσπερ καὶ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς Πελοποννήσου προσετάχθη, Κλέαρχον τὸν Ῥαμφίου ἔχοντα ναῦς τεσσαράκοντα. ἐπεκαλεῖτό τε γὰρ αὐτοὺς 2 ὁ Φαρνάβαζος καὶ τροφὴν ἑτοῖμος ἦν παρέχειν, καὶ ἅμα καὶ τὸ Βυζάντιον ἐπεκηρυκεύετο αὐτοῖς ἀποστῆναι. καὶ αἱ μὲν 3 τῶν Πελοποννησίων αὗται νῆες ἀπάρασαι ἐς τὸ πέλαγος, ὅπως λάθοιεν ἐν τῷ πλῷ τοὺς Ἀθηναίους, χειμασθεῖσαι, αἱ μὲν Δήλου λαβόμεναι αἱ πλείους μετὰ Κλεάρχου καὶ ὕστερον πάλιν ἐλθοῦσαι ἐς Μίλητον** (Κλέαρχος δὲ κατὰ γῆν αὖθις ἐς τὸν Ἑλλήσποντον κομισθεὶς ἦρχεν), αἱ δὲ μετὰ Ἑλίξου τοῦ Μεγαρέως στρατηγοῦ δέκα ἐς τὸν Ἑλλήσποντον διασωθεῖσαι Βυζάντιον ἀφιστᾶσι. καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ἐκ τῆς Σάμου πέμ- 4 πουσιν αἰσθόμενοι νεῶν βοήθειαν καὶ φυλακὴν ἐς τὸν Ἑλλήσποντον, καί τις καὶ ναυμαχία βραχεῖα γίγνεται πρὸ τοῦ Βυζαντίου ναυσὶν ὀκτὼ πρὸς ὀκτώ.

Bauer. Die Codd. teils *προύπεμπτο*, teils *προυπέμπετο*.
6. *ὀκτὼ καὶ ἑκατόν*. Vgl. aber § 2 u. 62, 2. Die Berechnung der Schiffszahl hat überhaupt ihre Schwierigkeit. Vgl. uns. Bem. zu 26, 1 u. 33, 1. — *διαναυμαχῆσαι*. Zu 78.
80. 1. *ἀθρόαις ταῖς ν.*, mit ihren versammelten Sch., (trotz), verb. mit *ἀντανήγοντο*, wofür Cl. den Aor. setzt; doch ist das Impf. öfters so gebraucht. — *τὸ πρῶτον*. K. 8, 2; s. 39, 2.

2. *ἐπεκηρυκεύετο* 7, 83, 2.
3. *αὗται*. Über diese Stellung Kr. 50, 11, 20. — Nach *χειμασθεῖσαι* steht in allen Hdd. *καὶ αἱ μὲν* vielleicht bloſse Verschreibung wegen des vorhergegangenen *καὶ αἱ μὲν*. Zu *αἱ μὲν* fehlt das Präd. Stahl schlägt etwa vor *ἐνταῦθα ἔμειναν*. Auch *ἡσύχαζον* wäre angemessen. — *αἱ πλείους* appositiv zu *αἱ μέν*.
4. *οἱ ἐκ τῆς Σάμου*, die Athener, „was nicht leicht zu entbehren ist" (Cl.).

81. Οἱ δὲ προεστῶτες ἐν τῇ Σάμῳ καὶ μάλιστα Θρασύβουλος, ἀεί τε τῆς αὐτῆς γνώμης ἐχόμενος, ἐπειδὴ μετέστησε τὰ πράγματα, ὥστε κατάγειν Ἀλκιβιάδην, καὶ τέλος ἐπ᾽ ἐκκλησίας, ἔπεισε τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν, καὶ ψηφισαμένων αὐτῶν Ἀλκιβιάδῃ κάθοδον καὶ ἄδειαν πλεύσας ὡς τὸν Τισσαφέρνη κατῆγεν ἐς τὴν Σάμον τὸν Ἀλκιβιάδην, νομίζων μόνην σωτηρίαν, εἰ Τισσαφέρνη αὐτοῖς μεταστήσειεν ἀπὸ 2 Πελοποννησίων. γενομένης δὲ ἐκκλησίας τήν τε ἰδίαν ξυμφορὰν ἐπῃτιάσατο καὶ ἀνωλοφύρατο ὁ Ἀλκιβιάδης, καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν πολλὰ εἰπὼν ἐς ἐλπίδας αὐτοὺς οὐ σμικρὰς τῶν τε μελλόντων καθίστη, καὶ ὑπερβάλλων ἐμεγάλυνε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν παρὰ τῷ Τισσαφέρνει, ἵνα οἵ τε οἴκοι τὴν ὀλιγαρχίαν ἔχοντες φοβοῖντο αὐτὸν καὶ μᾶλλον αἱ ξυνωμοσίαι διαλυθεῖεν, καὶ οἱ ἐν τῇ Σάμῳ τιμιώτερόν τε αὐτὸν ἄγοιεν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ πλεῖον θαρσοῖεν, οἵ τε πολέμιοι τῷ Τισσαφέρνει ὡς μάλιστα διαβάλλοιντο καὶ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐλπίδων ἐκ- 3 πίπτοιεν. ὑπισχνεῖτο δ᾽ οὖν τάδε μέγιστα ἐπικομπῶν ὁ Ἀλκιβιάδης, ὡς Τισσαφέρνης αὐτῷ ὑπεδέξατο ἦ μήν, ἕως ἄν τι τῶν ἑαυτοῦ λείπηται, ἢν Ἀθηναίοις πιστεύσῃ, μὴ ἀπορήσειν αὐτοὺς τροφῆς, οὐδ᾽ ἢν δέῃ τελευτῶντα τὴν ἑαυτοῦ στρωμνὴν ἐξαργυρῶσαι, τάς τε ἐν Ἀσπένδῳ ἤδη οὔσας Φοινίκων ναῦς

81. 1. *οἱ προεστῶτες*, Thrasybulos und seine Amtsgenossen 76, 2. — *ἀεί τε κτἑ.* Es ist zu verbinden *ἀεί τε — καὶ τέλος ἐπ᾽ ἐκκλησίας* näml. *τῆς αὐτῆς γνώμης ἐχόμενος* sowohl immer — als auch schliefslich in der Versammlung. Änderungen (B. wollte *πείσας* lesen, Meineke u. Stahl *ἀεί γε*) sind nicht notwendig. — *ὥστε κατ.* Zu 79, 1. — *ἐπ᾽ ἐκκλησίας* in dieser Weise wohl nur bei Spätern. — *ἔπεισε.* Wegen des Singul. zu 4, 72, 4.

2. *ξυμφορὰν.* Die Hdd. haben noch *τῆς φυγῆς* danach, B nach *ἐπῃτ.*, offenbar (Herw. St.) aus einem Glossem, wie die Bem. des Schol. verrät u. die ähnl. Bem. des Schol. zu 7, 57, 7. Ein solcher epexeget. Gen. bei *ξυμφ.* nur 8, 98, 2, da aber auch notwendig. — *ἐς ἐλπίδας* B. Vulg. *ἐς ἐλπίδας γε.* Hude: *ἐλπίδας τε — τῶν μελλ.* — *σμικράς* B. Vulg. *μικράς.* Zu 4, 13, 4. — *παρὰ τῷ T.* ohne Art. angeschlossen, da *δύναμις* hier seine verbale Natur bewahrt: Geltung, Einflufs. Zu 1, 18, 1. — Zum Verständnis der Gliederung dieser Periode beachte man genau, welche von den *τέ* u. *καί* sich entsprechen und welche nicht. — *αἱ ξυνωμοσίαι διαλ.* Trotzdem dafs Alkibiades früher mit Hülfe der politischen Klubs zurückzukehren hoffte (48, 4), arbeitete er doch jetzt auf die Auflösung derselben hin, da die in Athen ohne ihn ans Ruder gelangte Oligarchie ihn nicht zurückgerufen hatte (63, 4. 70, 1). — *διαβάλλοιντο* sich verfeinden. — *καὶ ἀπὸ τῶν ὑπ.* der Hdd. ungriechisch bei *ἐκπίπτειν.* Im Laur. fehlt die Präp.

3. *δ᾽ οὖν.* Zu 6, 56, 1. — *οὐδ᾽ ἢν — ἐξαργυρῶσαι.* Ähnliche Beteuerungen Xen. Hell. 1, 5, 3. Anab. 7, 5, 5. — *ἐξαργυρῶσαι* (B *-ιῶσαι,*

κομιεῖν Ἀθηναίοις καὶ οὐ Πελοποννησίοις· πιστεῦσαι δ' ἂν μόνως Ἀθηναίοις, εἰ σῶς αὐτὸς κατελθὼν αὐτῷ ἀναδέξαιτο.

82. *Οἱ δ' ἀκούοντες ταῦτά τε καὶ ἄλλα πολλὰ στρατηγόν τε αὐτὸν εὐθὺς εἵλοντο μετὰ τῶν προτέρων καὶ τὰ πράγματα πάντα ἀνετίθεσαν, τήν τε παραυτίκα ἐλπίδα ἕκαστος τῆς τε σωτηρίας καὶ τῆς τῶν τετρακοσίων τιμωρίας οὐδενὸς ἂν ἠλλάξαντο, καὶ ἑτοῖμοι ἤδη ἦσαν τούς τε παρόντας πολεμίους ἐκ τῶν λεχθέντων καταφρονεῖν καὶ πλεῖν ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ. ὁ δὲ τὸ μὲν ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ πλεῖν τοὺς ἐγγυτέρω πολεμίους* 2 *ὑπολιπόντας καὶ πάνυ διεκώλυσε πολλῶν ἐπειγομένων, τὰ δὲ τοῦ πολέμου πρῶτον ἔφη, ἐπειδὴ καὶ στρατηγὸς ᾕρητο, πλεύσας ὡς Τισσαφέρνη πράξειν. καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ἐκκλησίας εὐθὺς* 3 *ᾤχετο, ἵνα δὴ δοκῇ πάντα μετ' ἐκείνου κοινοῦσθαι, καὶ ἅμα βουλόμενος αὐτῷ τιμιώτερός τε εἶναι καὶ ἐνδείκνυσθαι ὅτι καὶ στρατηγὸς ἤδη ᾕρηται καὶ εὖ καὶ κακῶς οἷός τ' ἐστὶν αὐτὸν ἤδη ποιεῖν. ξυνέβαινε δὲ τῷ Ἀλκιβιάδῃ τῷ μὲν Τισσαφέρνει τοὺς Ἀθηναίους φοβεῖν, ἐκείνοις δὲ τὸν Τισσαφέρνη.*

83. *Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἐν τῇ Μιλήτῳ πυνθανόμενοι τὴν Ἀλκιβιάδου κάθοδον, καὶ πρότερον τῷ Τισσαφέρνει ἀπιστοῦντες πολλῷ δὴ μᾶλλον ἔτι διεβέβληντο. ξυνηνέχθη γὰρ* 2 *αὐτοῖς, κατὰ τὸν ἐπὶ τὴν Μίλητον τῶν Ἀθηναίων ἐπίπλουν ὡς οὐκ ἠθέλησαν ἀνταναγαγόντες ναυμαχῆσαι, πολλῷ ἐς τὴν μισθοδοσίαν τὸν Τισσαφέρνη ἀρρωστότερον γενόμενον καὶ ἐς*

die meisten *-ίσαι*, Laur. u. a. *-ῶσαι*, u. das Zeugnis des Etym. M.). — *Ἀσπένδῳ* am Eurymedon in Pamphylien. — Zu *πιστεῦσαι δ' ἂν* ist aus *ὑπισχνεῖτο* zu entnehmen *ἔλεγε*. — *μόνως* hat Thuk. nur hier, doch Xenophon und Platon an je zwei Stellen nach Steph. Thes. — *εἰ σῶς* mit St. nach einigen Hdd. u. Schol. — *εἰ — ἀναδέξαιτο*, wenn er selbst unversehrt nach Athen zurückgekehrt (wenn seine völlig sichere Rückkehr) ihm Bürgschaft (für die Ath.) leistete. Die Lesart der Vulg. *αὐτός* und *αὐτῷ* ist zwar bei dem grofsen Schwanken der Codd. etwas unsicher, doch giebt sie einen unverwerflichen Sinn.

82. 1. *ἀκούοντες* B, die a. *ἀκούσαντες*. Vgl. 75, 1. — *διὰ τὸ αὐτίκα* B u. a. Hdd., Vulg. *κατὰ τὸ αὐτίκα* vor *τούς τε* ist, wie Cl. richtig bemerkt, ungeschicktes Glossem zu *παραυτίκα* (Schol. *ὠνήσαντο διὰ τὸ αὐτίκα* zu *ἠλλάξαντο*), denn es könnte nur heifsen „wegen der augenblicklichen Sachlage", was schon in *ἐκ τῶν λεχθ.* liegt. — *καταφρονεῖν* mit Acc. Zu 6, 34, 9. — *καὶ πλεῖν* B. Vulg. *πλεῖν τε.*

2. *καὶ πάνυ* ganz und gar, aufs entschiedenste.

3. *τῷ Τισσαφέρνει* und *ἐκείνοις* sind Dat. instrum.

83. 1. *καὶ πρότερον* schon früher.

2. *κατὰ τὸν — ἐπίπλουν*. 79, 6. *κατά* ist Emend. von Duker statt *καί*. — *ὡς* nachgestellt. Zu 1, 77, 2. — *ἀρρωστότερον*, lässiger, un-

τὸ μισεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν πρότερον ἔτι τούτων διὰ τὸν Ἀλκι-
3 βιάδην ἐπιδεδωκέναι. καὶ ξυνιστάμενοι κατ' ἀλλήλους οἷάπερ καὶ πρότερον οἱ στρατιῶται ἀνελογίζοντο καί τινες καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀξιολόγων ἀνθρώπων, ὡς οὔτε μισθὸν ἐντελῆ πώποτε λάβοιεν τό τε διδόμενον βραχὺ καὶ οὐδὲ τοῦτο ξυνεχῶς· καὶ εἰ μή τις ἢ διαναυμαχήσει ἢ ἀπαλλάξεται ὅθεν τροφὴν ἕξει, ἀπολείψειν τοὺς ἀνθρώπους τὰς ναῦς· πάντων τε Ἀστύοχον εἶναι αἴτιον, ἐπιφέροντα ὀργὰς Τισσαφέρνει διὰ ἴδια κέρδη.

84. Ὄντων δ' αὐτῶν ἐν τοιούτῳ ἀναλογισμῷ ξυνηνέχθη
2 καὶ τοιόσδε τις θόρυβος περὶ τὸν Ἀστύοχον. τῶν γὰρ Συρακοσίων καὶ Θουρίων ὅσῳ μάλιστα καὶ ἐλεύθεροι ἦσαν τὸ πλῆθος οἱ ναῦται, τοσούτῳ καὶ θρασύτατα προσπεσόντες τὸν μισθὸν ἀπῄτουν. ὁ δὲ αὐθαδέστερόν τέ τι ἀπεκρίνατο καὶ ἠπείλησε καὶ τῷ γε Δωριεῖ ξυναγορεύοντι τοῖς ἑαυτοῦ ναύ-
3 ταις καὶ ἐπανήρατο τὴν βακτηρίαν. τὸ δὲ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν ὡς εἶδον, οἷα δὴ ναῦται, ὥρμησαν ἐκραγέντες ἐπὶ

lustiger. In derselben Bedeutung *ἀρρωστία* 3, 15, 2. 7, 47, 1. — Konstruiere *ξυνηνέχθη τὸν Τισσαφέρνη καὶ* (auch) *ἐς τὸ ὑπ' αὐτῶν πρότ. τούτων μισ.* — *ἔτι ἐπιδεδωκέναι διὰ τ. Ἀλκ.*

3. *ἀξιολόγων* die besten Codd., darunter B. Vulg. *ἀξίων λόγου.* — Das nach *ἀνθρώπων* überlieferte *καὶ οὐ μόνον τὸ στρατιωτικόν* ist von Kr. als Glossem verdächtigt, von Böhme durch die Stelle bei Antiphon bei Stob. Floril. 16, 19 *εἰσί τινες οἳ τὸν παρόντα μὲν βίον οὐ ζῶσιν, ἀλλὰ παρασκευάζονται πολλῇ σπουδῇ ὡς ἕτερόν τινα βίον βιωσόμενοι, οὐ τὸν παρόντα* verteidigt worden. Aber der Pleonasmus ist unerträglich, die angef. Stelle trägt ganz rhetor. Charakter, was hier nicht der Fall ist, und das Schol. *οὐ μόνον στρατιῶται* zeigt, daſs auch die überlief. Worte Glossem sind. — *εἰ μή τις*, wenn man nicht. — *ὅθεν* — *ἕξει* bezieht sich auf das Anerbieten des Pharnabazos 80, 2. — *ἐπιφέροντα ὀργάς*, indem er willfährig sei. Der Schol. führt von dieser sonst nicht bekannten Phrase ein Beispiel aus dem Komiker Kratinos an. Sie klingt an das homer. *ἐπὶ ἦρα φέρειν* an, dem sie auch in der Bedeutung entspricht. Wegen *ὀργάς* (Gemütsstimmungen) zu 1, 130, 2. — *ἴδια κέρδη.* 50, 3.

84. 2. *ὅσῳ — τοσούτῳ* beim Superl., *ὅσῳ* so allein 1, 68, 2. 2, 47, 4. 5, 90, 1. — *τὸ πλῆθος* zum gröſsten Teil. — Dem *τέ τι* entspricht *καὶ τῷ γε Δ.* — *καὶ ἐπαν.*, erhob er sogar. Zur Sache: Dieselbe Barschheit des Benehmens wird öfter gerade von spartanischen Feldherren erwähnt (Xen. Hell. 6, 2, 19. Plut. Them. 11), woraus indes noch nicht folgt, daſs sie den Stock als Abzeichen ihrer Würde führten, da das Tragen eines Stockes in Sparta allgemeine Sitte war.

3. *τῶν στρατιωτῶν.* So sind sie auch Kap. 83, 3 genannt mit dem allgemeineren Ausdruck. Daher ist der Gen. nicht mit v. Herw. (St.) zu streichen. — *οἷα δὴ ναῦται.* Vgl. zu 72, 2. — *ἐκραγέντες* losbrechend, losfahrend, besser als die Vulg. *ἐγκραγόντες*, die aus der urspr.

τὸν Ἀστύοχον ὥστε βάλλειν· ὁ δὲ προϊδὼν καταφεύγει ἐπὶ βωμόν τινα. οὐ μέντοι ἐβλήθη γε, ἀλλὰ διελύθησαν ἀπ' ἀλλήλων. ἔλαβον δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ Μιλήτῳ ἐνῳκοδομημένον τοῦ Τισσαφέρνους φρούριον οἱ Μιλήσιοι, λάθρα ἐπιπεσόντες, καὶ τοὺς ἐνόντας φύλακας αὐτοῦ ἐκβάλλουσι. ξυνεδόκει δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ξυμμάχοις ταῦτα, καὶ οὐχ ἥκιστα τοῖς Συρακοσίοις. ὁ μέντοι Λίχας οὔτε ἠρέσκετο αὐτοῖς ἔφη τε χρῆναι Τισσαφέρνει καὶ δουλεύειν Μιλησίους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ βασιλέως τὰ μέτρια καὶ ἐπιθεραπεύειν, ἕως ἂν τὸν πόλεμον εὖ θῶνται. οἱ δὲ Μιλήσιοι ὠργίζοντό τε αὐτῷ καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιουτότροπα, καὶ νόσῳ ὕστερον ἀποθανόντα αὐτὸν οὐκ εἴασαν θάψαι οὗ ἐβούλοντο οἱ παρόντες τῶν Λακεδαιμονίων. 4 5

85. Κατὰ δὴ τοιαύτην διαφορὰν ὄντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτων πρός τε τὸν Ἀστύοχον καὶ τὸν Τισσαφέρνη Μίνδαρος διάδοχος τῆς Ἀστυόχου ναυαρχίας ἐκ Λακεδαίμονος ἐπῆλθε καὶ παραλαμβάνει τὴν ἀρχήν· ὁ δὲ Ἀστύοχος ἀπέπλει. ξυνέπεμψε δὲ καὶ Τισσαφέρνης αὐτῷ πρεσβευτὴν τῶν παρ' ἑαυτοῦ, Γαυλίτην ὄνομα, Κᾶρα δίγλωσσον, κατηγορήσοντα τῶν τε Μιλησίων περὶ τοῦ φρουρίου καὶ περὶ αὐτοῦ ἅμα ἀπολογησόμενον, εἰδὼς τούς τε Μιλησίους πορευομένους ἐπὶ καταβοῇ τῇ αὐτοῦ μάλιστα καὶ τὸν Ἑρμοκράτη μετ' αὐτῶν, ὃς ἔμελλε τὸν Τισσαφέρνη ἀποφαίνειν φθείροντα τῶν Πελοποννησίων τὰ πράγματα μετὰ Ἀλκιβιάδου καὶ ἐπαμφοτερίζοντα. ἔχθρα δὲ πρὸς αὐτὸν ἦν αὐτῷ ἀεί ποτε περὶ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀποδόσεως· καὶ τὰ τελευταῖα φυγόντος ἐκ Συρακουσῶν τοῦ Ἑρμοκράτους καὶ ἑτέρων ἡκόντων ἐπὶ τὰς ναῦς τῶν Συρακοσίων ἐς τὴν Μίλητον στρατηγῶν, Ποτάμιδος καὶ Μύσκωνος καὶ Δημάρχου, ἐνέκειτο ὁ Τισσαφέρνης φυγάδι 2 3

Lesart eher entstehen konnte, als umgekehrt.

4. *τὸ ἐν Μιλήτῳ κτἑ.* Tissaphernes hatte also infolge des Vertrages K. 58 ein Kastell in Milet angelegt.

5. *δουλεύειν — τὰ μέτρια* (adv.) zu verbinden, wie 4, 19, 3 bei *διαφέρεσθαι*. — *ἄλλα* B. Vulg. *δι' ἄλλα*.

85. 1. *Μίνδαρος*, der in der Schlacht bei Kyzikos 410 fiel (Xen. Hell. 1, 1, 18).

2. *δίγλωσσον.* Zu 4, 109, 4. — *πορευομένους* auf dem Wege waren, sc. *ἐς Σπάρτην*. — *ἐπαμφοτερίζοντα* hübsche Bildung wie *ἀττικίζω* (87, 1) u. ä., auch sonst öfters gebraucht.

3. *ἔχθρα δὲ κτἑ.* 29, 2. 45, 3. *αὐτόν*, den Tissaph., *αὐτῷ*, dem Hermokr. — *φυγόντος* 410. Über die Anklage auch Xen. Hell. 1,1, 31.

ὄντι ἤδη τῷ Ἑρμοκράτει πολλῷ ἔτι μᾶλλον καὶ κατηγόρει ἄλλα τε καὶ ὡς χρήματά ποτε αἰτήσας αὐτὸν καὶ οὐ τυχὼν τὴν 4 ἔχθραν οἱ προθοῖτο. ὁ μὲν οὖν Ἀστύοχος καὶ οἱ Μιλήσιοι καὶ ὁ Ἑρμοκράτης ἀπέπλευσαν ἐς τὴν Λακεδαίμονα· ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης διεβεβήκει πάλιν ἤδη παρὰ τοῦ Τισσαφέρνους ἐς τὴν Σάμον.

86. Καὶ οἱ ἐκ τῆς Δήλου ἀπὸ τῶν τετρακοσίων, οὓς τότε ἔπεμψαν παραμυθησομένους καὶ ἀναδιδάξοντας τοὺς ἐν τῇ Σάμῳ, ἀφικνοῦνται παρόντος τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ ἐκκλησίας 2 γενομένης λέγειν ἐπεχείρουν. οἱ δὲ στρατιῶται τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἤθελον ἀκούειν, ἀλλ' ἀποκτείνειν ἐβόων τοὺς τὸν δῆμον 3 καταλύοντας· ἔπειτα μέντοι μόλις ἡσυχάσαντες ἤκουσαν. οἱ δ' ἀπήγγελλον ὡς οὔτε ἐπὶ διαφθορᾷ τῆς πόλεως ἡ μετάστασις γένοιτο, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ, οὔθ' ἵνα τοῖς πολεμίοις παραδοθῇ (ἐξεῖναι γάρ, ὅτε ἐσέβαλον ἤδη σφῶν ἀρχόντων, τοῦτο ποιῆσαι), τῶν τε πεντακισχιλίων ὅτι πάντες ἐν τῷ μέρει μεθέξουσιν, οἵ τε οἰκεῖοι αὐτῶν οὔθ' ὑβρίζονται, ὥσπερ Χαιρέας διαβάλλων ἀπήγγειλεν, οὔτε κακὸν ἔχουσιν οὐδέν, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς σφετέροις 4 αὐτῶν ἕκαστοι κατὰ χώραν μένουσιν. ἄλλα τε πολλὰ εἰπόντων οὐδὲν μᾶλλον ἐσήκουον, ἀλλ' ἐχαλέπαινον καὶ γνώμας ἄλλοι ἄλλας ἔλεγον, μάλιστα δὲ ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ πλεῖν. καὶ δοκεῖ Ἀλκιβιάδης πρῶτον τότε καὶ οὐδενὸς ἔλασσον τὴν πόλιν

— *προθοῖτο* eigentl.: sich vorgesetzt, d. i. gefafst habe. Zur Bedeutung vgl. 2, 42, 3 und 3, 64, 4.

86. 1. *οἱ ἐκ κτέ.* K. 72. 77. — *πρεσβευταί* auch hier nach *τετρακοσίων* in den Hdd. fremder Zusatz. — *τότε* 72, 2. — *ἀναδιδάξοντας*, *perdocturos*, nicht *dedocturos*, was es allerdings auch bedeuten kann, sowie in *ἀναπείθειν* die Präpos. diese doppelte Kraft hat.

2. *τοὺς — καταλύοντας.* Der Art. gibt der Rede eine besondere Lebhaftigkeit: man glaubt den Schimpfnamen selbst zu hören. Sammlung ähnlicher Stellen bei Hünnekes a. a. O. S. 33.

3. *οὔτε — οὔθ' ἵνα* entsprechen sich, wie nachher *τῶν τε — οἵ τε.* Die beiden ersten Glieder betreffen den angeblichen Zweck der *μετάστασις*, die beiden letzten die thatsächlichen Zustände. — *ἐξεῖναι,* es hätte frei gestanden. Natürl. ohne *ἄν*, da man in direkter Rede sagt *ἐξῆν*, nicht *ἐξῆν ἄν.* — *ἐσέβαλον* für das gewöhnlichere *προσέβαλον.* Zu 4, 25, 8. Zur Sache 71, 1. 2. — *τῶν τε — μεθέξουσιν*, was die 5000 betreffe, dafs daran alle abwechselnd an der Verwaltung (sc. *τῶν πραγμάτων*) teilhaben, d. h. zu den 400 kommen würden (vgl. 65, 3. 72, 1. 93, 2). Zu dem Ausdruck *ἐν τ. μ. μεθ.* vgl. unser „dafs alle an die Reihe kommen würden". Über den Wechsel der Konj. und deren Stellung zu K. 78. — *αὐτῶν*, *τῶν ἐν Σάμῳ.* — *ἀπήγγειλεν.* 74, 3. Das sagen natürlich nicht die Gesandten.

4. *δοκεῖ* v. Cl. aus *ἐδόκει* d. Hdd. korr., denn Thuk. urteilt, nicht damals die Leute. — *πρῶτον.* Die Herausg. sind uneinig, ob es be-

ὠφελῆσαι· ὡρμημένων γὰρ τῶν ἐν Σάμῳ Ἀθηναίων πλεῖν ἐπὶ σφᾶς αὐτούς, ἐν ᾧ σαφέστατ' ἂν Ἰωνίαν καὶ Ἑλλήσποντον εὐθὺς εἶχον οἱ πολέμιοι, κωλυτὴς γενέσθαι. καὶ ἐν τῷ τότε 5 ἄλλος μὲν οὐδεὶς ἂν ἱκανὸς ἐγένετο κατασχεῖν τὸν ὄχλον, ἐκεῖνος δὲ τοῦ τ' ἐπίπλου ἔπαυσε καὶ τοὺς ἰδίᾳ τοῖς πρέσβεσιν ὀργιζομένους λοιδορῶν ἀπέτρεπεν. αὐτὸς δὲ ἀποκρινάμενος 6 αὐτοῖς ἀπέπεμπεν, ὅτι τοὺς μὲν πεντακισχιλίους οὐ κωλύοι ἄρχειν, τοὺς μέντοι τετρακοσίους ἀπαλλάσσειν ἐκέλευεν αὐτοὺς καὶ καθιστάναι τὴν βουλὴν ὥσπερ καὶ πρότερον, τοὺς πεντακοσίους· εἰ δὲ ἐς εὐτέλειάν τι ξυντέτμηται, ὥστε τοὺς στρατευομένους μᾶλλον ἔχειν τροφήν, πάνυ ἐπαινεῖν. καὶ τἆλλα 7 ἐκέλευεν ἀντέχειν καὶ μηδὲν ἐνδιδόναι τοῖς πολεμίοις· πρὸς μὲν γὰρ σφᾶς αὐτοὺς σῳζομένης τῆς πόλεως πολλὴν ἐλπίδα εἶναι καὶ ξυμβῆναι, εἰ δὲ ἅπαξ τὸ ἕτερον σφαλήσεται, ἢ τὸ ἐν Σάμῳ ἢ 'κεῖνοι, οὐδὲ ὅτῳ διαλλαγήσεταί τις ἔτι ἔσεσθαι.

Παρῆσαν δὲ καὶ Ἀργείων πρέσβεις, ἐπαγγελλόμενοι τῷ 8 ἐν τῇ Σάμῳ τῶν Ἀθηναίων δήμῳ ὥστε βοηθεῖν· ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ἐπαινέσας αὐτοὺς καὶ εἰπών, ὅταν τις καλῇ, παρεῖναι, οὕτως ἀπέπεμπεν. ἀφίκοντο δὲ οἱ Ἀργεῖοι μετὰ τῶν Παράλων, 9 οἳ τότε ἐτάχθησαν ἐν τῇ στρατιώτιδι νηὶ ὑπὸ τῶν τετρακοσίων περιπλεῖν Εὔβοιαν, καὶ ἄγοντες Ἀθηναίων ἐς Λακεδαίμονα ἀπὸ τῶν τετρακοσίων πεμπτοὺς πρέσβεις, Λαισποδίαν καὶ Ἀριστοφῶντα καὶ Μελησίαν, ἐπειδὴ ἐγένοντο

deutet „zuerst“ oder „vorzüglich“ (auch 68, 4 derselbe Zweifel). Ich möchte mich für das erstere entscheiden. Bis jetzt hatte er nur geschadet. Übrigens haben die meisten Hdd. und d. Vulg. *πρῶτος*. — *ἐπὶ σφᾶς αὐτούς*, d. h. gegen die Stadt Athen. — *ἐν ᾧ*, in welchem Falle; s. 6, 55, 3. — *σαφέστατ' ἂν* Dobr. für *σαφέστατα* (B. schon in der Textausgabe). — *γενέσθαι*, sc. *δοκεῖ*. Zu 1, 25, 4.

5. *λοιδορῶν*. Madvig *λοιδοριῶν*, an sich ansprechend, aber nicht notwendig, da das Objekt zu *ἀπέτρεπεν* in dem Part. *ὀργιζ.* liegt u. *λοιδορῶν* zeigt, wie dominierend Alk. sofort auftritt.

6. *ἀπέπεμπεν*. Zu 1, 26, 1. Hier wieder so § 8. — *ἀπαλλάσσειν ἐκέλευεν* B. Vulg. *ἐκέλευεν ἀπαλλάσσειν*. Man sollte übrigens für *ἐκέλευεν* vielmehr *δέοι* erwarten oder wenigstens *κελεύοι*, aber vgl. zu 1, 7. — *ἐς* — *ξυντέτμηται*. Zu 7, 36, 2. 87, 1. — Zu *ἐπαινεῖν* ist statt *ἐκέλευε* bloſs *ἔφη* zu denken.

7. *πρὸς* — *σφᾶς αὐτούς*, mit sich selbst, d. i. die Ath. unter sich. — *ἢ 'κεῖνοι* nach B. Vulg. *ἢ ἐκεῖνο*. *ἢ 'κεῖνος* findet sich auch sonst im Atticismus.

8. *δὲ καί* mit Beziehung auf § 1.

9. *τότε*. 74, 2. — *πεμπτούς* haben fast alle Codd. in *πέμπουσι* korrumpiert. *πεμπτούς* ist nicht zu streichen, denn Josephus hat es wohl Thuk. nachgeahmt. Ein Glossem ist kaum anzunehmen. — *Λαισποδίαν* 6, 105, 2. — *Ἀριστοφῶντα* ob der Redner von Azenia, ist fraglich. — *ἐπειδή*. Vulg. und

πλέοντες κατ' Ἄργος, τοὺς μὲν πρέσβεις ξυλλαβόντες τοῖς Ἀργείοις παρέδοσαν ὡς τῶν οὐχ ἥκιστα καταλυσάντων τὸν δῆμον ὄντας, αὐτοὶ δὲ οὐκέτι ἐς τὰς Ἀθήνας ἀφίκοντο, ἀλλ' ἄγοντες ἐκ τοῦ Ἄργους ἐς τὴν Σάμον τοὺς πρέσβεις ἀφικνοῦνται ᾗπερ εἶχον τριήρει.

87. *Τοῦ δ' αὐτοῦ θέρους Τισσαφέρνης, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐν ᾧ μάλιστα διά τε τἆλλα καὶ διὰ τὴν Ἀλκιβιάδου κάθοδον ἤχθοντο αὐτῷ οἱ Πελοποννήσιοι ὡς φανερῶς ἤδη ἀττικίζοντι, βουλόμενος, ὡς ἐδόκει δή, ἀπολύεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὰς διαβολάς, παρεσκευάζετο πορεύεσθαι ἐπὶ τὰς Φοινίσσας ναῦς ἐς Ἄσπενδον, καὶ τὸν Λίχαν ξυμπορεύεσθαι ἐκέλευε· τῇ δὲ στρατιᾷ προστάξειν ἔφη Ταμὼν ἑαυτοῦ ὕπαρχον, ὥστε τροφὴν ἐν ὅσῳ ἂν αὐτὸς ἀπῇ διδόναι.* 2 *λέγεται δὲ οὐ κατὰ ταὐτό, οὐδὲ ῥᾴδιον εἰδέναι τίνι γνώμῃ παρῆλθεν ἐς τὴν Ἄσπενδον καὶ παρελθὼν οὐκ ἤγαγε τὰς ναῦς.* 3 *ὅτι μὲν γὰρ αἱ Φοίνισσαι νῆες ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα καὶ ἑκατὸν μέχρι Ἀσπένδου ἀφίκοντο σαφές ἐστι· διότι δὲ οὐκ ἦλθον πολλαχῇ εἰκάζεται. οἱ μὲν γὰρ ἵνα διατρίβῃ ἀπελθών, ὥσπερ καὶ διενοήθη, τὰ τῶν Πελοποννησίων (τροφὴν γοῦν οὐδὲν βέλτιον, ἀλλὰ καὶ χεῖρον ὁ Ταμώς, ᾧ προσετάχθη, παρεῖχεν), οἱ δὲ ἵνα τοὺς Φοίνικας προαγαγὼν ἐς τὴν Ἄσπενδον ἐκχρηματίσαιτο ἀφείς (καὶ γὰρ ὣς αὐτοῖς οὐδὲν ἔμελλε χρήσεσθαι), ἄλλοι δ' ὡς καταβοῆς ἕνεκα τῆς ἐς Λακεδαίμονα, τὸ λέγεσθαι*

die Hdd. *οἱ ἐπειδή*, von Reiske gebessert. — *οὐχ ἥκιστα* Litotes. — *οὐκέτι*, nicht wieder.

87. 1. *καὶ διὰ τὴν* B. Vulg. *καὶ τήν*. — *τὸν Λίχαν*. Dessen Intimität mit Tissaphernes ging schon aus 84, 5 hervor. — *ὕπαρχον* ohne Artikel: einen Statthalter von sich, einen seiner St.

2. *οὐ κατὰ ταὐτό* nicht auf die gleiche Weise. — *ῥᾴδιον* sc. *ἐστίν*.

3. *οἱ μὲν γάρ*, sc. *εἰκάζουσι*, was sich aus *εἰκάζεται* leicht entnehmen läſst. Umgekehrt wird auch aus dem Aktiv das Passiv ergänzt: zu 6, 79, 1. Zu *εἰκάζουσι* ist übrigens hinzuzudenken *αὐτὸν οὐκ ἀγαγεῖν τὰς ναῦς*. — *διατρίβῃ*, aufreibe, zu Grunde richte. — *διενοήθη*. 46, 5. — *ᾧ προσετάχθη*, sc. *τροφὴν παρέχειν*. Also andere Konstr. als § 1. — *ἐκχρηματίσαιτο*. Vorher *διατρίβῃ*. Zu 3, 22, 8. — Zur Sache: Eben für die Entlassung sollten sie Geld zahlen, und um sie dazu um so geneigter zu machen, lieſs er sie so weit vorrücken, daſs sie notwendig glauben muſsten, es sei Ernst. — *καὶ γὰρ ὥς*, denn auch so, trotzdem daſs er sie so weit hatte vorrücken lassen. — *αὐτοῖς*, *τοῖς Φοίνιξι*. — *ἄλλοι δ' ὡς*, sc. *οὐκ ἤγαγε τὰς ναῦς*. — *τὸ λέγεσθαι κτέ.* ist der Inhalt der *καταβοή*, welches hier weder Anklage gegen Tissaph., wie *ἕνεκα* zeigt, noch „Anklage von seiten des Tissaph. gegen die Verleumdungen der Peloponnesier" (Kr.), wogegen der ganze Zusammenhang spricht, sondern nur Ruf, Leumund des Tissaph. bedeuten kann. Vgl. übrigens zu 7, 36, 5.

ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἀλλὰ καὶ σαφῶς οἴχεται ἐπὶ τὰς ναῦς ἀληθῶς πεπληρωμένας. ἐμοὶ μέντοι δοκεῖ σαφέστατον εἶναι τριβῆς 4 ἕνεκα καὶ ἀνοκωχῆς τῶν Ἑλληνικῶν τὸ ναυτικὸν οὐκ ἀγαγεῖν, φθορᾶς μέν, ἐν ὅσῳ παρῄει ἐκεῖσε καὶ διέμελλεν, ἀνισώσεως δέ, ὅπως μηδετέρους προσθέμενος ἰσχυροτέρους ποιήσῃ, ἐπεί, εἴγε ἐβουλήθη, διαπολεμῆσαι ἂν ἐπιφανεὶς δήπου οὐκ ἐνδοιαστῶς· κομίσας γὰρ ἂν Λακεδαιμονίοις τὴν νίκην κατὰ τὸ εἰκὸς ἔδωκεν, οἵ γε καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀντιπάλως μᾶλλον ἢ ὑποδεεστέρως τῷ ναυτικῷ ἀνθώρμουν. καταφωρᾷ δὲ μάλιστα 5 καὶ ἣν εἶπε πρόφασιν οὐ κομίσας τὰς ναῦς. ἔφη γὰρ αὐτὰς ἐλάσσους ἢ ὅσας βασιλεὺς ἔταξε ξυλλεγῆναι· ὁ δὲ χάριν ἂν δήπου ἐν τούτῳ μείζω ἔτι ἔσχεν, οὔτε ἀναλώσας πολλὰ τῶν βασιλέως, τά τε αὐτὰ ἀπ' ἐλασσόνων πράξας. ἐς δ' οὖν τὴν 6 Ἄσπενδον ἥτινι δὴ γνώμῃ ὁ Τισσαφέρνης ἀφικνεῖται καὶ τοῖς Φοίνιξι ξυγγίγνεται· καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἔπεμψαν ὡς ἐπὶ τὰς ναῦς κελεύσαντος αὐτοῦ Φίλιππον ἄνδρα Λακεδαιμόνιον δύο τριήρεσιν.

88. Ἀλκιβιάδης δὲ ἐπειδὴ καὶ τὸν Τισσαφέρνη ᾔσθετο παριόντα ἐπὶ τῆς Ἀσπένδου, ἔπλει καὶ αὐτὸς λαβὼν τρεῖς καὶ δέκα ναῦς, ὑποσχόμενος τοῖς ἐν τῇ Σάμῳ ἀσφαλῆ καὶ μεγάλην χάριν (ἢ γὰρ αὐτὸς ἄξειν Ἀθηναίοις τὰς Φοινίσσας ναῦς ἢ Πελοποννησίοις γε κωλύσειν ἐλθεῖν), εἰδώς, ὡς εἰκός, ἐκ πλείονος τὴν Τισσαφέρνους γνώμην ὅτι οὐκ ἄξειν ἔμελλε, καὶ βουλόμενος αὐτὸν τοῖς Πελοποννησίοις ἐς τὴν ἑαυτοῦ καὶ Ἀθηναίων φιλίαν ὡς μάλιστα διαβάλλειν, ὅπως μᾶλλον δι' αὐτὸ σφίσιν ἀναγκάζοιτο προσχωρεῖν. καὶ ὁ μὲν ἄρας εὐθὺ τῆς Φασήλιδος καὶ Καύνου ἄνω τὸν πλοῦν ἐποιεῖτο.

P. schreibt *τοῦ λέγεσθαι*, vier Hdd. (auch B) geben sinnlos *τῷ λέγεσθαι*.

4. *τριβῆς* (B *διατριβῆς*, was sonst Zögerung bedeutet) wird nachher ersetzt durch *φθορᾶς* (woraus sich die Bedeutung ergibt), sowie *ἀνοκωχῆς* (über welches Wort zu 1, 40, 4) durch *ἀνισώσεως*. — *διαπολεμῆσαι ἂν* Konj. von Dobree. Vulg. ohne *ἂν* und das Komma nach *διαπολεμῆσαι* gesetzt. Das überl. *ἐπιφανές* korr. Reiske in *ἐπιφανείς* = auftretend, wenn er aufgetreten wäre. Der Inf. hängt dann von *δοκεῖ* ab. — *ἀντιπάλως*, das Adv., hat Thuk. nur hier, ebenso *ὑποδεεστ.*

5. In *ἣν εἶπε πρόφασιν* ist das Subj. zu *καταφωρᾷ* (überführt, verrät, vgl. 1, 82, 1) enthalten = *ἡ πρόφασις ἣν εἶπε* (seine Ausrede). — *χάριν ἂν — ἔσχε*, er hätte sich Dank erworben.

6. *δ' οὖν* knüpft wieder an § 2 an. Zu 6, 56, 1. — *ἔπεμψαν ὡς ἐπὶ τ. ν.* nach den Rh. d. h. um danach zu sehen, sie zu holen.

88. *ἐς τὴν — φιλίαν*, hinsichtlich, wegen der Freundschaft. — *σφίσι, τοῖς Ἀθ.* — *τῆς Φασήλιδος*

89. *Οἱ δ' ἐκ τῆς Σάμου ἀπὸ τῶν τετρακοσίων πεμφθέντες πρέσβεις ἐπειδὴ ἀφικόμενοι ἐς τὰς Ἀθήνας ἀπήγγειλαν τὰ παρὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὡς κελεύει τε ἀντέχειν καὶ μηδὲν ἐνδιδόναι τοῖς πολεμίοις, ἐλπίδας τε ὅτι πολλὰς ἔχει κἀκείνοις τὸ στράτευμα διαλλάξειν καὶ Πελοποννησίων περιέσεσθαι, ἀχθομένους καὶ πρότερον τοὺς πολλοὺς τῶν μετεχόντων τῆς ὀλιγαρχίας καὶ ἡδέως ἂν ἀπαλλαγέντας πῃ ἀσφαλῶς τοῦ* 2 *πράγματος πολλῷ δὴ μᾶλλον ἐπέρρωσαν. καὶ ξυνίσταντό τε ἤδη καὶ τὰ πράγματα διεμέμφοντο, ἔχοντες ἡγεμόνας τῶν πάνυ τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ καὶ ἐν ἀρχαῖς ὄντων, οἷον Θηραμένη τε τὸν Ἅγνωνος καὶ Ἀριστοκράτη τὸν Σκελλίου καὶ ἄλλους, οἳ μετέσχον μὲν ἐν τοῖς πρῶτοι τῶν πραγμάτων, φοβούμενοι δ', ὡς ἔφασαν, τό τε ἐν τῇ Σάμῳ στράτευμα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην σπουδῇ πάνυ, τούς τε ἐς τὴν Λακεδαίμονα πρεσβευομένους, μή τι ἄνευ τῶν πλειόνων κακὸν δράσωσι τὴν πόλιν, οὔτοι ἀπαλλαξείειν τοῦ ἄγαν ἐς ὀλίγους ἐλθεῖν, ἀλλὰ τοὺς πεντακισχιλίους ἔργῳ καὶ μὴ ὀνόματι χρῆναι ἀποδεικνύναι καὶ τὴν*

καὶ Κ. Zuerst gelangte er nach Kaunos und dann nach Phaselis. Über die Stellung zu 3, 29, 1. — *ἄνω*, ostwärts.

89. 1. *οἱ ἐκ τῆς Σάμου*, die in Samos gewesenen u. von dort zurückkehrenden. — *ὡς κελεύει κτέ.* 86, 7. — *ἐλπίδας τε ὅτι.* Zu K. 78. — *τοὺς πολλοὺς* Obj. zu *ἐπέρρωσαν.*

2. *τῶν πάνυ*, aus den angesehensten von den Olig. u. Beamten. Vgl. zu Kap. 1, 1. Das überlieferte *στρατηγῶν* ist von Cl. als Glossem zu *ἐν ἀρχαῖς ὄντων* erkannt und gestrichen worden. — *Ἀριστοκράτη* einer der nach der Schlacht bei den Arginusen hingerichteten Feldherren. — *ἐν τοῖς πρῶτοι* von Cl. korr. aus *ἐν τοῖς πρώτοις* B. Vulg. *ἐν πρώτοις.* — *φοβούμενοι δ', ὡς κτέ.* Ich habe in dieser kritisch sehr zweifelhaften Stelle *ἔπεμπον* nach *πρεσβευομένους* (dies proleptisch zu *μή τι* zu ziehen) nach vier Hdd. u. Schol. gestrichen u. statt der Vulg. *οὐ τὸ ἀπαλλάξειν* das von Poppo empfohlene *οὔτοι* (drei gute Codd. *οὐ τῷ*) *ἀπαλλαξείειν* (letzteres Konj. von Abresch) aufgenommen. *οὔτοι* verneint nun das aus *ὡς ἔφασαν* zu entnehmende *ἔφασαν*, wovon dann die folg. Inf. abhangen. *σπουδῇ πάνυ*, ersteres vielleicht als spätere Erklärung zum letzteren in den Text gedrungen, denn Thuk. hat diese Zusammenstellung sonst nicht, kann nach dem Gebrauch des Plat. und Dem. nur heifsen „ganz ernstlich". Der Sinn ist wohl: Sie wollten es weder mit den entschiedenen Oligarchen, die mit Sparta verhandelten, noch mit dem demokratischen Heere auf Samos, an dessen Spitze Alkib. stand, verderben, u. darum sagten sie allerdings nicht, dafs sie die zu enge Oligarchie los sein möchten, sondern dafs die Fünftausend wirklich ernannt u. die Verfassung mehr im Sinne der Gleichheit eingerichtet werden müsse. Dieses Lavieren zwischen beiden Parteien ist ganz im Geiste des Theramenes, der deshalb den Spottnamen *κόθορνος* erhielt.

πολιτείαν ἰσαιτέραν καθιστάναι. ἦν δὲ τοῦτο μὲν σχῆμα 3 πολιτικὸν τοῦ λόγου αὐτοῖς, κατ' ἰδίας δὲ φιλοτιμίας οἱ πολλοὶ αὐτῶν τῷ τοιούτῳ προσέκειντο, ἐν ᾧπερ καὶ μάλιστα ὀλιγαρχία ἐκ δημοκρατίας γενομένη ἀπόλλυται· πάντες γὰρ αὐθημερὸν ἀξιοῦσιν οὐχ ὅπως ἴσοι ἀλλὰ καὶ πολὺ πρῶτος αὐτὸς ἕκαστος εἶναι· ἐκ δὲ δημοκρατίας αἱρέσεως γιγνομένης ῥᾷον τὰ ἀποβαίνοντα ὡς οὐκ ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἐλασσούμενός τις φέρει. σαφέστατα δ' αὐτοὺς ἐπῆρε τὰ ἐν τῇ Σάμῳ τοῦ Ἀλκιβιάδου 4 ἰσχυρὰ ὄντα καὶ ὅτι αὐτοῖς οὐκ ἐδόκει μόνιμον τὸ τῆς ὀλιγαρχίας ἔσεσθαι· ἠγωνίζετο οὖν εἷς ἕκαστος αὐτὸς πρῶτος προστάτης τοῦ δήμου γενέσθαι.

90. Οἱ δὲ τῶν τετρακοσίων μάλιστα ἐναντίοι ὄντες τῷ τοιούτῳ εἴδει καὶ προεστῶτες, Φρύνιχός τε, ὃς καὶ στρατηγήσας ἐν τῇ Σάμῳ τῷ Ἀλκιβιάδῃ τότε διηνέχθη, καὶ Ἀρίσταρχος, ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιστα καὶ ἐκ πλείστου ἐναντίος τῷ δήμῳ, καὶ Πείσανδρος καὶ Ἀντιφῶν καὶ ἄλλοι οἱ δυνατώτατοι, πρότερόν τε, ἐπεὶ τάχιστα κατέστησαν καὶ ἐπειδὴ τὰ ἐν τῇ Σάμῳ σφῶν ἐς δημοκρατίαν ἀπέστη, πρέσβεις τε ἀπέστελλον σφῶν ἐς τὴν Λακεδαίμονα καὶ τὴν ὁμολογίαν προυθυμοῦντο καὶ τὸ ἐν τῇ Ἠετιωνείᾳ καλουμένῃ τεῖχος ἐποιοῦντο, πολλῷ τε μᾶλλον ἔτι, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἐκ τῆς Σάμου πρέσβεις σφῶν ἦλθον, ὁρῶντες τούς τε πολλοὺς καὶ σφῶν τοὺς δοκοῦντας πρότερον πιστοὺς εἶναι μεταβαλλομένους. καὶ ἀπέ- 2

3. *ἦν δὲ* wie 66, 1. — *σχῆμα τοῦ λόγου*, eine Phrase. — *ἐν ᾧπερ* in welchem Falle. — *οὐχ ὅπως*, nicht nur nicht. — *ἐκ δημοκρατίας*, von einer Demokr. aus, bei einer demokratischen Verfassung. — *ὡς* — *ἐλασσ.*, indem man sich nicht von den Gleichstehenden zurückgesetzt fühlt, wie es in einer Oligarchie der Fall ist, wo die Übergehung bestimmter Persönlichkeiten von diesen wirklich als eine „Zurücksetzung von den Gleichstehenden" empfunden wird. — *ἐπῆρε* Subj. 1) *τὰ* — *Ἀλκ.* mit der prädikat. Begründung *ἰσχυρὰ ὄντα*, 2) *ὅτι κτέ.*, also die Stärke des Alk. und im Gegensatz dazu die sichtliche Unhaltbarkeit der Oligarchie. — *πρῶτος* nicht überflüssig, sondern = oberste.

90. 1. *εἴδει* Zustand, Verhältnisse. — *στρατηγήσας ἐν τῇ Σάμῳ*. Hier fügen die meisten Codd. noch *ποτέ* hinzu, das ich wegen des folg. *τότε* als unpassend gestrichen habe. — *τότε* weist auf K. 48—51 zurück. — *κατέστησαν*, sc. *ἄρχοντες*. — *πρέσβεις σφῶν* von sich, nicht andere; daher nicht unnötig. 86, 9. — *τὴν ὁμολογίαν*, den Frieden, nur B. Die übrigen *ὀλιγαρχίαν*. Vgl. zu 5, 16, 1. — *Ἠετιωνείᾳ*, die Halbinsel, welche von Norden her vorspringend den Peiraieushafen im Westen begrenzt. (Curtius-Kaupert, Karten v. Attika. Fol. Heft I. S. 19, 51.) — *πολλῷ* — *ἔτι*. Auch hier gelten noch die

στειλαν μὲν Ἀντιφῶντα καὶ Φρύνιχον καὶ ἄλλους δέκα κατὰ τάχος, φοβούμενοι καὶ τὰ αὐτοῦ καὶ τὰ ἐκ τῆς Σάμου, ἐπιστείλαντες παντὶ τρόπῳ ὅστις καὶ ὁπωσοῦν ἀνεκτὸς ξυναλλα-
3 γῆναι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. ᾠκοδόμουν δὲ ἔτι προθυμότερον τὸ ἐν τῇ Ἠετιωνείᾳ τεῖχος. ἦν δὲ τοῦ τείχους ἡ γνώμη αὕτη, ὡς ἔφη Θηραμένης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, οὐχ ἵνα τοὺς ἐν Σάμῳ, ἢν βίᾳ ἐπιπλέωσι, μὴ δέξωνται ἐς τὸν Πειραιᾶ, ἀλλ' ἵνα τοὺς πολεμίους μᾶλλον, ὅταν βούλωνται, καὶ
4 ναυσὶ καὶ πεζῷ δέξωνται. χηλὴ γάρ ἐστι τοῦ Πειραιῶς ἡ Ἠετιώνεια, καὶ παρ' αὐτὴν εὐθὺς ὁ ἔσπλους ἐστίν. ἐτειχίζετο οὖν οὕτω ξὺν τῷ πρότερον πρὸς ἤπειρον ὑπάρχοντι τείχει, ὥστε καθεζομένων ἐς αὐτὸ ἀνθρώπων ὀλίγων ἄρχειν τοῦ τε ἔσπλου· ἐπ' αὐτὸν γὰρ τὸν ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ λιμένος στενοῦ ὄντος τὸν ἕτερον πύργον ἐτελεύτα τό τε παλαιὸν τὸ πρὸς ἤπειρον καὶ τὸ ἐντὸς τὸ καινὸν τεῖχος τειχιζόμενον πρὸς
5 θάλασσαν. διῳκοδόμησαν δὲ καὶ στοάν, ἥπερ ἦν μεγίστη καὶ ἐγγύτατα τούτου εὐθὺς ἐχομένη ἐν τῷ Πειραιεῖ, καὶ ἦρχον αὐτοὶ αὐτῆς, ἐς ἣν καὶ τὸν σῖτον ἠνάγκαζον πάντας τὸν ὑπάρχοντά τε καὶ τὸν ἐσπλέοντα ἐξαιρεῖσθαι καὶ ἐντεῦθεν προαιροῦντας πωλεῖν.

91. Ταῦτ' οὖν ἐκ πλείονός τε ὁ Θηραμένης διεθρόει καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐκ τῆς Λακεδαίμονος πρέσβεις οὐδὲν πράξαντες

vorher mit *πρότερόν τε* verbundenen Verba. — *ἦλθον.* 89, 1.

2. *τὰ αὐτοῦ, τὰ ἐν Ἀθήναις.*

3. *γνώμη* Absicht, Bestimmung. — *καὶ ναυσὶ καὶ πεζῷ*, sc. *ἐλθόντας*, eine in dieser Ausdrucksweise häufige Brachylogie; s. 2, 7, 2. 3, 71, 1.

4. *χηλή.* Zu 1, 63, 1. — *ἐτειχίζετο*, näml. *τὸ ἐν τῇ Ἠετιωνείᾳ τεῖχος.* — *τοῦ ἔσπλου* nach B; *τε* u. *γε* der übr. Hdd. gestrichen. Cl. behält *τε* u. setzt *καὶ ἔκπλου* dazu, was auch St. aufnimmt. — *τὸν ἐπὶ — τὸν ἕτ. π.* Über den doppelten Art. zu 1, 126, 4. Der Eingang des Hafens war durch zwei sich gegenüberstehende Türme geschützt: zu 3, 51, 3. Der eine derselben stand auf der Spitze der Landzunge von Eetioneia, und an ihm liefen die alte äufsere u. die neue längs der innern Küste angelegte Mauer in einem Winkel zusammen; s. Karten von Attika von E. Curtius u. J. A. Kaupert. Hft. I u. Erläut. S. 51 ff.

5. *διῳκοδόμησαν*, sie schnitten durch eine (nordsüdliche Quer-) Mauer ab von der übrigen Stadt. Vgl. zu 4, 69, 2. Diese Halle bildete nun eine Seite der triangulären Befestigung. Sie ist die bei Paus. 1, 1, 3. Dem. 34, 37 erwähnte *μακρὰ στοά* und eins mit der von Perikles für die Vorräte des Staates erbauten *ἀλφιτόπωλις* (Schol. Arist. Ach. 554), *ὅπου καὶ σῖτος ἀπέκειτο τῆς πόλεως.* — *τούτου, τοῦ τείχους.* — *ἐξαιρεῖσθαι*, auszuladen. — *προαιροῦντας*, aus dem Vorrat herausholen.

91. 1. *ἐκ πλείονος* sc. *χρόνου*, was aus einer Erklärung in den Text drang. — *τε — καὶ* verbindet

ἀνεχώρησαν τοῖς ξύμπασι ξυμβατικόν, φάσκων κινδυνεύσειν τὸ τεῖχος τοῦτο καὶ τὴν πόλιν διαφθεῖραι. ἅμα γὰρ καὶ ἐκ 2 τῆς Πελοποννήσου ἐτύγχανον Εὐβοέων ἐπικαλουμένων κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦτον δύο καὶ τεσσαράκοντα νῆες, ὧν ἦσαν καὶ ἐκ Τάραντος καὶ Λοκρῶν Ἰταλιώτιδες καὶ Σικελικαί τινες, ὁρμοῦσαι ἤδη ἐπὶ Λᾷ τῆς Λακωνικῆς καὶ παρασκευαζόμεναι τὸν ἐς τὴν Εὔβοιαν πλοῦν· (ἦρχε δ' αὐτῶν Ἀγησανδρίδας Ἀγησάνδρου Σπαρτιάτης)· ἃς ἔφη Θηραμένης οὐκ Εὐβοίᾳ μᾶλλον ἢ τοῖς τειχίζουσι τὴν Ἠετιώνειαν προσπλεῖν, καὶ εἰ μή τις ἤδη φυλάξεται, λήσειν διαφθαρέντας. ἦν δέ τι 3 καὶ τοιοῦτον ἀπὸ τῶν τὴν κατηγορίαν ἐχόντων, καὶ οὐ πάνυ διαβολὴ μόνον τοῦ λόγου. ἐκεῖνοι γὰρ μάλιστα μὲν ἐβούλοντο ὀλιγαρχούμενοι ἄρχειν καὶ τῶν ξυμμάχων, εἰ δὲ μή, τάς τε ναῦς καὶ τὰ τείχη ἔχοντες αὐτονομεῖσθαι, ἐξειργόμενοι δὲ καὶ τούτου μὴ οὖν ὑπὸ τοῦ δήμου γε αὖθις γενομένου αὐτοὶ πρὸ τῶν ἄλλων μάλιστα διαφθαρῆναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς πολεμίους ἐσαγαγόμενοι ἄνευ τειχῶν καὶ νεῶν ξυμβῆναι καὶ ὁπωσοῦν τὰ τῆς πόλεως ἔχειν, εἰ τοῖς γε σώμασι σφῶν ἄδεια ἔσται.

92. Διόπερ καὶ τὸ τεῖχος τοῦτο, καὶ πυλίδας ἔχον καὶ ἐσόδους καὶ ἐπεσαγωγὰς τῶν πολεμίων, ἐτείχιζόν τε προθύμως καὶ φθῆναι ἐβούλοντο ἐξεργασάμενοι. πρότερον μὲν οὖν 2 κατ' ὀλίγους τε καὶ κρύφα μᾶλλον τὰ λεγόμενα ἦν· ἐπειδὴ δὲ ὁ Φρύνιχος ἥκων ἐκ τῆς ἐς Λακεδαίμονα πρεσβείας πληγεὶς ὑπ' ἀνδρὸς τῶν περιπόλων τινὸς ἐξ ἐπιβουλῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ

die zwei Zeitbestimmungen. — *τοῖς ξύμπασι*, für alle Ath. Sie wollten bloſs mit den Oligarchen Frieden schlieſsen. — *τὸ τεῖχος τοῦτο* die auf Eetioneia ist Subj. im Acc. c. Inf. — *καὶ* sogar.

2. *Λοκρῶν* B. Vulg. *ἐκ Λοκρῶν*. — *Λᾶς* 40 Stadien von *Γύθειον*. — *διαφθαρέντας* in Bezug auf ein zu denkendes *σφᾶς*.

3. *τῶν — ἐχόντων* = *τῶν κατηγορουμένων*. Gemeint sind die Oligarchen. — *δήμου γε* die Neuern nach dem Schol. Die Codd. meist *δήμου τε*, einige ohne Partikel. Die Zulässigkeit des Ausdrucks *δήμου αὖθις γενομένου* (der wiederhergestellten Demokratie) bezweifeln einige wohl mit Unrecht. Das gewöhnl. *καταλύειν τὸν δῆμον* u. 92, 11 *ἄντικρυς ἂν δῆμον ἡγούμενοι* beruht doch auf derselben Metonymie. — *ξυμβῆναι*, sc. *τοῖς πολεμίοις*, von *ξυμβ.* hängt *ἔχειν* ab.

92. 1. *ἐξεργασάμενοι*, so 4, 4, 3 u. gegen das Perf. des B geschützt auch durch das Faijumer Fragment.

2. *τῶν περιπόλων*. Es ist ohne Zweifel das attische Ephebencorps gemeint, welches diesen Namen führte. Da aber nach Lys. XIII, 71 der Mörder Thrasybulos ein Kalydonier, sein Mitschuldiger Apollodoros aus Megara gewesen sein soll, nahm Th. Bergk an, daſs hier unter den *περίπολοι* fremde von den 400 in Sold genommene Polizeisoldaten zu verstehen seien. —

πληθούσῃ καὶ οὐ πολὺ ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου ἀπελθὼν ἀπέθανε παραχρῆμα, καὶ ὁ μὲν πατάξας διέφυγεν, ὁ δὲ ξυνεργός, Ἀργεῖος ἄνθρωπος, ληφθεὶς καὶ βασανιζόμενος ὑπὸ τῶν τετρακοσίων οὐδενὸς ὄνομα τοῦ κελεύσαντος εἶπεν οὐδὲ ἄλλο τι ἢ ὅτι εἰδείη πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐς τοῦ περιπολάρχου καὶ ἄλλοσε κατ' οἰκίας ξυνιόντας· τότε δὴ οὐδενὸς γεγενημένου ἀπ' αὐτοῦ νεωτέρου καὶ ὁ Θηραμένης ἤδη θρασύτερον καὶ Ἀριστοκράτης καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν τετρακοσίων αὐτῶν καὶ
3 *τῶν ἔξωθεν ἦσαν ὁμογνώμονες, ἦσαν ἐπὶ τὰ πράγματα. ἅμα γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς Λᾶς αἱ νῆες ἤδη περιπεπλευκυῖαι καὶ ὁρμισάμεναι ἐς τὴν Ἐπίδαυρον τὴν Αἴγιναν κατεδεδραμήκεσαν· καὶ οὐκ ἔφη ὁ Θηραμένης εἰκὸς εἶναι ἐπ' Εὔβοιαν πλεούσας αὐτὰς ἐς Αἴγιναν κατακολπίσαι καὶ πάλιν ἐν Ἐπιδαύρῳ ὁρμεῖν, εἰ μὴ παρακληθεῖσαι ἥκοιεν ἐφ' οἷσπερ καὶ αὐτὸς ἀεὶ*
4 *κατηγόρει· οὐκέτι οὖν οἷόν τε εἶναι ἡσυχάζειν. τέλος δὲ πολλῶν καὶ στασιωτικῶν λόγων καὶ ὑποψιῶν προσγενομένων καὶ ἔργῳ ἤδη ἥπτοντο τῶν πραγμάτων· οἱ γὰρ ἐν τῷ Πειραιεῖ τὸ τῆς Ἠετιωνείας τεῖχος ὁπλῖται οἰκοδομοῦντες, ἐν οἷς καὶ Ἀριστοκράτης ἦν ταξιαρχῶν καὶ τὴν ἑαυτοῦ φυλὴν ἔχων, ξυλλαμβάνουσιν Ἀλεξικλέα, στρατηγὸν ὄντα ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἑταίρους τετραμμένον, καὶ ἐς*
5 *οἰκίαν ἀγαγόντες εἶρξαν. ξυνεπελάβοντο δὲ αὐτοῖς ἅμα καὶ*

πληθούσῃ ist nicht Attribut, sondern Zeitbestimmung zu *ἐν τῇ ἀγορᾷ*: auf dem Markte, als derselbe voll war, vormittags oder gegen Abend (*νύκτωρ* nachts nach Lyk. Leokr. 112). — *καὶ — ἀπελθὼν* wenige Schritte von dem *β.* gehört noch als Bestimmungsstück zu *πληγείς*. — *διέφυγεν*, Faijumer Fragm. *ἀπέφυγε* und *ἐλήφθη* statt *ληφθεὶς*, *οὐδαμῶς* statt *οὐδενός* (dies Adv. aber nie bei Thuk.). — *οὐδενὸς — τοῦ κελ.* Über den Art. zu 2, 51, 5. — *ἐς τοῦ περιπολάρχου* eine der bekannten Ellipsen. Faijum. Fragm. nur *περ(ιπολάρχου) οἰκίαν ξυνιόντας*. — *ἀπ' αὐτοῦ*, aus der Sache. Theramenes u. sein Anhang hatten kompromittierende Aussagen des Argeiers gefürchtet, aber es ereignete sich nichts Weiteres. Zu *ἀπ' αὐτοῦ* ist wohl *ἐκ τῆς σφαγῆς τοῦ Φρυνίχου* des Faijum. Fragm. Erklärung, wie *Πελοποννήσου αἱ νῆες αἱ μέλλουσαι* Rest einer solchen zu § 3 *ἀπὸ τῆς Λᾶς* etc. — *τῶν ἔξωθεν*, von den Aufsenstehenden, d.h. den nicht zu den Vierhundert Gehörenden.

3. *ἀπὸ τῆς Λᾶς.* 91, 2. — *κατακολπίσαι = εἰς κόλπον πλεῦσαι.* Das Wort erst wieder bei Polyb., Strabo u. Spätern, doch nicht so selten, wie die Ausleger des Thuk. angeben; s. Steph. Thes.

4. *οἰκοδομοῦντες.* Über die Stellung zu 1, 11, 3. — *φυλὴν* statt *φυλακὴν* der meisten Hdd., 6, 98, 4. — *τοὺς ἑταίρους*, Vulg. *ἑτέρους*, auch Faij. Fragm., ein Beweis für das Alter des Fehlers. — *οἰκίαν*, dafür Faij. Fragm. ... *κιον*, vielleicht auf eine zweite Lesart *οἶκον* weisend.

ἄλλοι καὶ Ἕρμων τις τῶν περιπόλων τῶν Μουνυχίασι τεταγμένων ἄρχων· τὸ δὲ μέγιστον, τῶν ὁπλιτῶν τὸ στῖφος ταῦτα ἐβούλετο. ὡς δὲ ἐσηγγέλθη τοῖς τετρακοσίοις (ἔτυχον δὲ ἐν 6 τῷ βουλευτηρίῳ ξυγκαθήμενοι), εὐθύς, ὅσοις μὴ βουλομένοις ταῦτα ἦν, ἑτοῖμοι ἦσαν ἐς τὰ ὅπλα ἰέναι καὶ τῷ Θηραμένει καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἠπείλουν. ὁ δὲ ἀπολογούμενος ἑτοῖμος ἔφη εἶναι ξυναφαιρησόμενος ἰέναι ἤδη. καὶ παραλαβὼν ἕνα τῶν στρατηγῶν ὃς ἦν αὐτῷ ὁμογνώμων ἐχώρει ἐς τὸν Πειραιᾶ· ἐβοήθει δὲ καὶ Ἀρίσταρχος καὶ τῶν ἱππέων νεανίσκοι. ἦν δὲ 7 θόρυβος πολὺς καὶ ἐκπληκτικός· οἵ τε γὰρ ἐν τῷ ἄστει ἤδη ᾤοντο τόν τε Πειραιᾶ κατειλῆφθαι καὶ τὸν ξυνειλημμένον τεθνάναι, οἵ τε ἐν τῷ Πειραιεῖ τοὺς ἐκ τοῦ ἄστεως ὅσον οὔπω ἐπὶ σφᾶς παρεῖναι. μόλις δὲ τῶν πρεσβυτέρων δια- 8 κωλυόντων τοὺς ἐν τῷ ἄστει διαθέοντας καὶ ἐπὶ τὰ ὅπλα φερομένους, καὶ Θουκυδίδου τοῦ Φαρσαλίου τοῦ προξένου τῆς πόλεως παρόντος καὶ προθύμως ἐμποδών τε ἑκάστοις γιγνομένου καὶ ἐπιβοωμένου μὴ ἐφεδρευόντων ἔτι τῶν πολεμίων ἀπολέσαι τὴν πατρίδα, ἡσύχασάν τε καὶ σφῶν αὐτῶν ἀπέσχοντο. καὶ ὁ μὲν Θηραμένης ἐλθὼν ἐς τὸν Πειραιᾶ (ἦν 9 δὲ καὶ αὐτὸς στρατηγός), ὅσον καὶ ἀπὸ βοῆς ἕνεκα, ὠργίζετο τοῖς ὁπλίταις· ὁ δὲ Ἀρίσταρχος καὶ οἱ ἐναντίοι τῷ ἀληθεῖ

5. *στῖφος*, wozu *πλῆθος* des B nur Glossem ist, pafst hier sehr, da es die unter Waffen stehende Hoplitenschar als Gesamtheit den beim Bau beschäftigten entgegenstellt. — *ταῦτα ἐβ.*, war damit einverstanden. Ebenso 2, 79, 2. 6, 74, 1 u. a. *ταὐτά* zu korr., liegt kein zwingender Grund vor.

6. *ὅσοις — ἦν*. Über die Redensart zu 2, 3, 2 soweit ihnen nicht *ταῦτα*, dieser Angriff auf die Oligarchen genehm war. *πλὴν* der Hdd. ist aus einem Glossem in den Text gedrungen. Im Faij. Fragm. scheint es nach der Gröfse der Lücke nicht gestanden zu haben, denn diese läfst nur circa 12 Buchstaben zu: *εὐθὺς ὅσοις μή*, danach folgt *τὰ τῆς δημοκρ(ατίας* od. wohl *ατείας*) *βουλ.* etc. — *ἐς τὰ ὅπλα ἰέναι* zu den Waffenplätzen, Sammelplätzen, nachher mit *φέρεσθαι* zu den Waffen eilen. — *ξυναφαιρησόμενος*, sc. *τὸν Ἀλεξικλέα ἐκ τῆς εἱρκτῆς*. — *ὅς* B u. Faij. Fragm. Vulg. *ὅστις*. — *νεανίσκοι* 69, 4.

7. *ὅσον οὔπω*. Zu 4, 125, 1.

8. *τοῦ προξένου*. Zu 2, 29, 1.

9. *ὅσον — ἕνεκα* eigentümlicher Pleonasmus, auch bei Xen. Hell. 2, 4, 31 *ὅσον ἀπὸ βοῆς ἕνεκεν*. Eigentl. soweit es eben durch Geschrei möglich war, d. i. nur zum Schein. Für *καὶ* schlägt Kr. *γε* vor, was durch Dio Cass. LI, 9, 6 *ὅσον γε ἀπὸ βοῆς* gestützt wird. Aber *καὶ* = auch nur. — *τῷ ἀληθεῖ*, nicht in Wahrheit, was *τῇ ἀληθείᾳ* oder *τὸ ἀληθές* heifst, sondern über den wahren Hergang waren sie empört, wohl ebensosehr über Theramenes' Benehmen, als über die Hopliten. Vulg. u. fast alle Codd. *πλήθει*, was Cl. billigt. Unsre Lesart Schol. u. D. Beachte den

10 ἐχαλέπαινον. οἱ δὲ ὁπλῖται ὁμόσε τε ἐχώρουν οἱ πλεῖστοι τῷ ἔργῳ καὶ οὐ μετεμέλοντο, καὶ τὸν Θηραμένη ἠρώτων εἰ δοκεῖ αὐτῷ ἐπ' ἀγαθῷ τὸ τεῖχος οἰκοδομεῖσθαι, καὶ εἰ ἄμεινον εἶναι καθαιρεθέν. ὁ δέ, εἴπερ καὶ ἐκείνοις δοκεῖ καθαιρεῖν, καὶ ἑαυτῷ ἔφη ξυνδοκεῖν. καὶ ἐντεῦθεν εὐθὺς ἀναβάντες οἵ τε ὁπλῖται καὶ πολλοὶ τῶν ἐκ τοῦ Πειραιῶς
11 ἀνθρώπων κατέσκαπτον τὸ τείχισμα. ἦν δὲ πρὸς τὸν ὄχλον ἡ παράκλησις ὡς χρή, ὅστις τοὺς πεντακισχιλίους βούλεται ἄρχειν ἀντὶ τῶν τετρακοσίων, ἰέναι ἐπὶ τὸ ἔργον. ἐπεκρύπτοντο γὰρ ὅμως ἔτι τῶν πεντακισχιλίων τῷ ὀνόματι, μὴ ἄντικρυς δῆμον ὅστις βούλεται ἄρχειν ὀνομάζειν, φοβούμενοι μὴ τῷ ὄντι ὦσι καὶ πρός τινα εἰπών τίς τι ἀγνοίᾳ σφαλῇ. καὶ οἱ τετρακόσιοι διὰ τοῦτο οὐκ ἤθελον τοὺς πεντακισχιλίους οὔτε εἶναι οὔτε μὴ ὄντας δήλους εἶναι, τὸ μὲν καταστῆσαι μετόχους τοσούτους ἄντικρυς δῆμον ἡγούμενοι, τὸ δ' αὖ ἀφανὲς φόβον ἐς ἀλλήλους παρέξειν.

93. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ μὲν τετρακόσιοι ἐς τὸ βουλευτήριον ὅμως καὶ τεθορυβημένοι ξυνελέγοντο· οἱ δ' ἐν τῷ Πειραιεῖ ὁπλῖται τόν τε Ἀλεξικλέα ὃν ξυνέλαβον ἀφέντες καὶ τὸ τείχισμα καθελόντες, ἐς τὸ πρὸς τῇ Μουνυχίᾳ Διονυσιακὸν θέατρον ἐλθόντες καὶ θέμενοι τὰ ὅπλα ἐξεκλησίασαν, καὶ δόξαν αὐτοῖς εὐθὺς ἐχώρουν ἐς τὸ ἄστυ καὶ ἔθεντο ἐν τῷ
2 Ἀνακείῳ τὰ ὅπλα. ἐλθόντες δὲ ἀπὸ τῶν τετρακοσίων τινὲς

Unterschied von *ὀργίζεσθαι* der Stimmung Ausdruck geben, Zorn zeigen, was also gemacht sein kann, u. *χαλεπαίνειν* Erbitterung im Innern fühlen. So stehen auch beide Worte 2, 59, 3 neben einander.

10. *ἐχώρουν τῷ ἔργῳ* schritten zur That. — *ἄμεινον εἶναι*, sc. *δοκεῖ*. Subj. *τὸ τεῖχος, καθαιρεθέν* prädikativ.

11. *μὴ — ὀνομ.* Konstr. *μὴ ἄντικρυς ὀνομάζειν, ὅστις βούλεται δῆμον ἄρχειν. μὴ* ist das sogen. pleonastische nach *ἐπεκρύπτοντο*. — *ὦσι*, sc. *οἱ πεντακισχίλιοι*. — *πρός τινα*, zu einem, der zu den Fünftausend gehörte. — Das überlieferte *ἄν* von *δῆμον* kann des Sinnes wegen nicht zu *ἡγούμενοι* gehören; mit P. *εἶναι* zu ergänzen ist unstatthaft. Es müfste *ἂν εἶναι* oder blofs *εἶναι* (verderbt in *ἄν*?) stehen. Böhme hat es mit Kr. in der Textausg. gestrichen.

93. 1. *ὅμως καὶ τεθ.* = *καίπερ τεθορυβημένοι, ὅμως*. — *θέατρον*. Xen. Hell. 2, 4, 32 bezeichnet dies Theater als *τὸ ἐν Πειραιεῖ*. Wenn aber an uns. St. derselbe Zusatz sich in den besten Codd. nach *Διονυσιακόν* findet, so ist er wohl für ein Glossem zu halten, weil er neben *τὸ πρὸς τῇ Μουνυχίᾳ* sehr überflüssig wäre. — *ἐξεκλησίασαν*, über die falsche Bildung s. L. Dindorf in St. th. s. v. und Xen. Hell. ed. 3. praef. p. XVIII. Buttmann zu Dem. Mid. p. 102. Kr. Gr. 28, 14, 10. — *δόξαν*. Zu 1, 74, 1. — *ἐν τῷ Ἀνακείῳ*, im Dioskurentempel. *Ἄνακες* ist der heilige Name der

ἠρημένοι πρὸς αὐτοὺς ἀνὴρ ἀνδρὶ διελέγοντό τε καὶ ἔπειθον οὓς ἴδοιεν ἀνθρώπους ἐπιεικεῖς αὐτούς τε ἡσυχάζειν καὶ τοὺς ἄλλους παρακατέχειν, λέγοντες τούς τε πεντακισχιλίους ἀποφανεῖν, καὶ ἐκ τούτων ἐν μέρει ᾗ ἂν τοῖς πεντακισχιλίοις δοκῇ τοὺς τετρακοσίους ἔσεσθαι, τέως δὲ τὴν πόλιν μηδενὶ τρόπῳ διαφθείρειν μηδ' ἐς τοὺς πολεμίους ἀνῶσαι. τὸ δὲ 3 πᾶν πλῆθος τῶν ὁπλιτῶν, ἀπὸ πολλῶν καὶ πρὸς πολλοὺς λόγων γιγνομένων, ἠπιώτερον ἦν ἢ πρότερον, καὶ ἐφοβεῖτο μάλιστα περὶ τοῦ παντὸς πολιτικοῦ. ξυνεχώρησάν τε ὥστ' ἐς ἡμέραν ῥητὴν ἐκκλησίαν ποιῆσαι ἐν τῷ Διονυσίῳ περὶ ὁμονοίας.

94. Ἐπειδὴ δὲ ἐπῆλθεν ἡ ἐν Διονύσου ἐκκλησία καὶ ὅσον οὐ ξυνειλεγμένοι ἦσαν, ἀγγέλλονται αἱ δύο καὶ τεσσαράκοντα νῆες καὶ ὁ Ἀγησανδρίδας ἀπὸ τῶν Μεγάρων τὴν Σαλαμῖνα παραπλεῖν· καὶ πᾶς τις τῶν πολλῶν αὐτὸ τοῦτο ἐνόμιζεν εἶναι τὸ πάλαι λεγόμενον ὑπὸ Θηραμένους καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐς τὸ τείχισμα ἔπλεον αἱ νῆες, καὶ χρησίμως ἐδόκει καταπεπτωκέναι. ὁ δὲ Ἀγησανδρίδας τάχα μέν τι καὶ 2 ἀπὸ ξυγκειμένου λόγου περί τε τὴν Ἐπίδαυρον καὶ ταύτῃ ἀνεστρέφετο, εἰκὸς δ' αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν παρόντα στασιασμὸν τῶν Ἀθηναίων, δι' ἐλπίδος ὡς κἂν ἐς δέον παραγένοιτο, ταύτῃ ἀνέχειν. οἱ δ' οὖν Ἀθηναῖοι, ὡς ἠγγέλθη αὐτοῖς, εὐ- 3 θὺς δρόμῳ ἐς τὸν Πειραιᾶ πανδημεὶ ἐχώρουν, ὡς τοῦ ἰδίου πολέμου μείζονος ἀπὸ τῶν πολεμίων οὐχ ἑκὰς ἀλλὰ πρὸς τῷ

Dioskuren. Das heilige Gebiet am Nordabhange des Burghügels war grofs; Peisistratos liefs hier die ganze waffenfähige Mannschaft antreten. (Mehr s. Wachsmuth, St. Athen I, 221.)

2. *ἐκ τούτων κτἑ.*, aus diesen würden abwechselnd — die Vierhundert hervorgehn. Die Institution der Vierhundert sollte also fortbestehn, nicht aber sollten dieselben Personen bleiben. — *διαφθείρειν* sc. *λέγοντες*. Als Subj. ist *αὐτούς* zu denken: sie möchten nicht zu Grunde richten.

3. *πολιτικοῦ*, Staatswesen, Staat. Über den Genet. zu 3, 102, 3. — *ἐν τῷ Διονυσίῳ* am Südabhang des Burghügels.

94. 1. *ἡ ἐν Δ. ἐκκλησία* von St. u. Böhme in d. Textausg. ausgeschieden, ist nicht unerträglich, wohl aber der Mangel jedes Subjekts anstöfsig. Ein Erklärer hätte eher *ἡ ῥητὴ ἡμέρα* geschrieben. — *ὅσον οὐ*. Zu 4, 125, 1. — *αἱ — νῆες*. 91, 2. 92, 3. — *τῶν πολλῶν* B in dem Sinne von *τὸ πᾶν πλῆθος τῶν ὁπλιτῶν* 93, 3. Die übrigen guten Codd. *τῶν πολλῶν ὁπλιτῶν*, Vulg. *τῶν ὁπλιτῶν*, beides wohl Glossem.

2. *ἀνέχειν*. Zu 7, 48, 3.

3. *δ' οὖν* an § 1 anknüpfend, wie 87, 6, von Bekk. korr. aus *δ' αὖ* (B nur *δ'*). — Das nach *μείζονος* überlieferte *ἢ* ist falsch. *τοῦ ἰδίου πολέμου* ist abhängig von dem folg. Komparativ *μείζονος*: da, wie sie glaubten, ein gröfserer Krieg

λιμένι ὄντος. καὶ οἱ μὲν ἐς τὰς παρούσας ναῦς ἐσέβαινον, οἱ δὲ ἄλλας καθεῖλκον, οἱ δέ τινες ἐπὶ τὰ τείχη καὶ τὸ στόμα τοῦ λιμένος παρεβοήθουν.

95. *Αἱ δὲ τῶν Πελοποννησίων νῆες παραπλεύσασαι καὶ περιβαλοῦσαι Σούνιον ὁρμίζονται μεταξὺ Θορικοῦ καὶ Πρασιῶν, ὕστερον δὲ ἀφικνοῦνται ἐς Ὠρωπόν.* 2 *Ἀθηναῖοι δὲ κατὰ τάχος καὶ ἀξυγκροτήτοις πληρώμασιν ἀναγκασθέντες χρήσασθαι, οἷα πόλεώς τε στασιαζούσης καὶ περὶ τοῦ μεγίστου ἐν τάχει βουλόμενοι βοηθῆσαι (Εὔβοια γὰρ αὐτοῖς ἀποκεκλημένης τῆς Ἀττικῆς πάντα ἦν), πέμπουσι Θυμοχάρη στρατηγὸν καὶ ναῦς ἐς Ἐρέτριαν.* 3 *ὧν ἀφικομένων ξὺν ταῖς πρότερον ἐν Εὐβοίᾳ οὔσαις ἓξ καὶ τριάκοντα ἐγένοντο. καὶ εὐθὺς ναυμαχεῖν ἠναγκάζοντο· ὁ γὰρ Ἀγησανδρίδας ἀριστοποιησάμενος ἐκ τοῦ Ὠρωποῦ ἀνῆγε τὰς ναῦς, ἀπέχει δὲ μάλιστα ὁ Ὠρωπὸς τῆς τῶν Ἐρετριέων πόλεως θαλάσσης μέτρον ἑξήκοντα σταδίους.* 4 *ὡς οὖν ἐπέπλει, εὐθὺς ἐπλήρουν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὰς ναῦς, οἰόμενοι σφίσι παρὰ ταῖς ναυσὶ τοὺς στρατιώτας εἶναι· οἱ δ' ἔτυχον οὐκ ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἄριστον ἐπισιτιζόμενοι (οὐδὲν γὰρ ἐπωλεῖτο ἀπὸ προνοίας τῶν Ἐρετριέων), ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπ' ἔσχατα τοῦ ἄστεως οἰκιῶν, ὅπως σχολῇ πληρουμένων φθάσειαν οἱ πολέμιοι προσπεσόντες καὶ ἐξαναγκάσειαν τοὺς Ἀθηναίους οὕτως ὅπως τύχοιεν ἀνάγεσθαι. σημεῖον δ' αὐτοῖς ἐς τὸν Ὠρωπὸν ἐκ τῆς Ἐρετρίας, ὁπότε χρὴ ἀνάγεσθαι, ἤρθη.* 5 *διὰ τοιαύτης δὴ παρασκευῆς οἱ Ἀθη-*

als der innere (zwischen Demos u. Oligarchen) von seiten der Feinde, nicht fern, sondern bei dem Hafen vorhanden war.

95. 1. *περιβαλοῦσαι* umsegeln, wie bei Her. 6, 44 *τὸν Ἄθων περιέβαλλον.* — Nach der Umschiffung des Vorgebirgs kam man an der Ostküste Attikas zuerst nach Thorikos, dann nach Prasiai. — *Ὠρωπόν* 60, 1.

2. *κατὰ τάχος* verb. mit *πέμπουσι.* — *ἀξυγκροτήτοις πληρ.* ungeschult und gerade den Athenern naheliegender hübscher metaphor. Ausdruck, wie häufiger das Verb *ξυγκροτεῖν*, z. B. *συγκεκροτημένα πληρώματα* Polyb. 1, 61, 3 (vgl. ähnl. deutsche von Gewerben stammende Metaphern, wenn auch anderer Bedeutung, wie „ungehobelt, unpoliert, eingeschustert, eingepaukt, gedrillt, ungeschliffen"). — *οἷα πόλεως στασ.* Da der Art. nicht steht, so ist wohl zu erklären: w i e e s z u e r w a r t e n i s t, w e n n e i n e S t a d t s i c h i n A u f r u h r b e f i n d e t. Vgl. zu 1, 10, 2 u. 3, 30, 2. — *ἐν τάχει βουλ.* B. Vulg. *βουλ. ἐν τάχει.* — *Θυμοχάρη* wohl der bei Xen. Hell. 1, 1, 1 erwähnte.

3. *θαλάσσης κτέ.* Zu 6, 1, 2. — „*οἱ ἑξήκοντα στάδιοι πάντες θάλαττά εἰσιν.*" Schol.

4. *πληρουμένων*, sc. *τῶν νεῶν.* — *ἐξαναγκάσειαν* nachdrücklicher als *ἀναγκάσειαν*, was B und drei andre gute Codd. haben.

5. *διά*, v e r m ö g e, b e i. —

ναῖοι ἀναγαγόμενοι καὶ ναυμαχήσαντες ὑπὲρ τοῦ λιμένος τῶν Ἐρετριέων ὀλίγον μέν τινα χρόνον ὅμως καὶ ἀντέσχον, ἔπειτα ἐς φυγὴν τραπόμενοι καταδιώκονται ἐς τὴν γῆν. καὶ ὅσοι μὲν 6 *αὐτῶν πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἐρετριέων ὡς φιλίαν καταφεύγουσι, χαλεπώτατα ἔπραξαν, φονευόμενοι ὑπ᾿ αὐτῶν· οἳ δὲ ἐς τὸ τείχισμα τὸ ἐν τῇ Ἐρετρίᾳ, ὃ εἶχον αὐτοί, περιγίγνονται καὶ ὅσαι ἐς Χαλκίδα ἀφικνοῦνται τῶν νεῶν. λαβόντες δὲ οἱ* 7 *Πελοποννήσιοι δύο καὶ εἴκοσι ναῦς τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄνδρας τοὺς μὲν ἀποκτείναντες, τοὺς δὲ ζωγρήσαντες τροπαῖον ἔστησαν. καὶ ὕστερον οὐ πολλῷ Εὔβοιάν τε ἅπασαν ἀπέστησαν πλὴν Ὠρεοῦ (ταύτην δὲ αὐτοὶ Ἀθηναῖοι εἶχον) καὶ τἆλλα τὰ περὶ αὐτὴν καθίσταντο.*

96. *Τοῖς δ᾿ Ἀθηναίοις ὡς ἦλθε τὰ περὶ τὴν Εὔβοιαν γεγενημένα, ἔκπληξις μεγίστη δὴ τῶν πρὶν παρέστη. οὔτε γὰρ ἡ ἐν τῇ Σικελίᾳ ξυμφορά, καίπερ μεγάλη τότε δόξασα εἶναι, οὔτε ἄλλο οὐδέν πω οὕτως ἐφόβησεν. ὅπου γὰρ στρα-* 2 *τοπέδου τε τοῦ ἐν Σάμῳ ἀφεστηκότος, ἄλλων τε νεῶν οὐκ οὐσῶν οὐδὲ τῶν ἐσβησομένων, αὐτῶν τε στασιαζόντων καὶ ἄδηλον ὂν ὁπότε σφίσιν αὐτοῖς ξυρράξουσι, τοσαύτη ἡ ξυμφορὰ ἐπεγεγένητο, ἐν ᾗ ναῦς τε καί, τὸ μέγιστον, Εὔβοιαν ἀπολωλέκεσαν, ἐξ ἧς πλείω ἢ τῆς Ἀττικῆς ὠφελοῦντο, πῶς οὐκ εἰκότως ἠθύμουν; μάλιστα δ᾿ αὐτοὺς καὶ δι᾿ ἐγγυτάτου* 3 *ἐθορύβει, εἰ οἱ πολέμιοι τολμήσουσι νενικηκότες εὐθὺς σφῶν ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ ἐρῆμον ὄντα νεῶν πλεῖν· καὶ ὅσον οὐκ ἤδη*

ἀναγαγόμενοι B. Vulg. *ἀναγόμενοι.* — *ὅμως* entspricht dem *διὰ τοιαύτης παρασκευῆς.*

6. *οἳ δέ*, sc. *καταφεύγουσιν.* Vulg. *οἱ δέ*, sodafs *ἐς τὸ τείχισμα* zu *περιγίγνονται* gehörte, eine schwerlich zulässige Verbindung. — *τείχισμα* B. Vulg. *ἐπιτείχισμα* ganz unpassend wegen der Bedeutung. — *ἐν τῇ Ἐρετρίᾳ*, im Gebiet von Eretria. Zu 3, 91, 5. Doch vielleicht war das Kastell in der Stadt selbst, wie das in Torone 4, 113, 2. — *αὐτοί*, allein.

7. *ἀπέστησαν* für *ἀποστήσαντες* der Hdd. Gern steht dann beim intrans. Aor. oder in ähnl. Sätzen *καθίσταντο* von der Neuordnung, so beim ersten Abfall von Euboia 1, 114, 3. 5, 82, 1. Andere korr. *τε* oder nehmen den Ausfall eines Verbs wie *ἔσχον* nach der Parenthese an. — *ταύτην δὲ κτἑ.* Sie hatten von dort die Hestiäer vertrieben u. den Ort mit athenischen Kleruchen besetzt (1, 114, 3), daher *αὐτοὶ Ἀθηναῖοι.*

96. 1. *ἦλθε = ἠγγέλθη.* — *μεγίστη δὴ τῶν πρίν.* Zu 1, 1, 1.

2. *τῶν ἐσβησομένων.* Über den Art. und das Fut. zu 2, 51, 5. — *ἄδηλον ὄν.* Zu 1, 74, 1. Die Satzformation wie 1, 2, 2. — *ξυρράξουσι.* Über die Form zu 7, 6, 3. — *τὸ μέγιστον*, was das Wichtigste war.

3. *δι᾿ ἐγγυτάτου* vom Raume: am nächsten. — *ὅσον οὐκ.* Zu 4, 125, 1.

4 ἐνόμιζον αὐτοὺς παρεῖναι. ὅπερ ἄν, εἰ τολμηρότεροι ἦσαν, ῥᾳδίως ἂν ἐποίησαν, καὶ ἢ διέστησαν ἂν ἔτι μᾶλλον τὴν πόλιν ἐφορμοῦντες ἤ, εἰ ἐπολιόρκουν μένοντες, καὶ τὰς ἀπ' Ἰωνίας ναῦς ἠνάγκασαν ἂν καίπερ πολεμίας οὔσας τῇ ὀλιγαρχίᾳ τοῖς σφετέροις οἰκείοις καὶ τῇ ξυμπάσῃ πόλει βοηθῆσαι· καὶ ἐν τούτῳ Ἑλλήσποντός τε ἂν ἦν αὐτοῖς καὶ Ἰωνία καὶ αἱ νῆσοι καὶ τὰ μέχρι Βοιωτίας καὶ ὡς εἰπεῖν ἡ Ἀθηναίων ἀρχὴ πᾶσα.
5 ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ μόνῳ Λακεδαιμόνιοι Ἀθηναίοις πάντων δὴ ξυμφορώτατοι προσπολεμῆσαι ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς. διάφοροι γὰρ πλεῖστον ὄντες τὸν τρόπον, οἱ μὲν ὀξεῖς οἱ δὲ βραδεῖς, καὶ οἱ μὲν ἐπιχειρηταὶ οἱ δὲ ἄτολμοι, ἄλλως τε καὶ ἐν ἀρχῇ ναυτικῇ πλεῖστα ὠφέλουν. ἔδειξαν δὲ οἱ Συρακόσιοι· μάλιστα γὰρ ὁμοιότροποι γενόμενοι ἄριστα καὶ προσεπολέμησαν.

97. Ἐπὶ δ' οὖν τοῖς ἠγγελμένοις οἱ Ἀθηναῖοι ναῦς τε εἴκοσιν ὅμως ἐπλήρουν καὶ ἐκκλησίαν ξυνέλεγον μίαν μὲν εὐθὺς τότε πρῶτον ἐς τὴν Πύκνα καλουμένην, οὗπερ καὶ ἄλλοτε εἰώθεσαν, ἐν ᾗπερ καὶ τοὺς τετρακοσίους καταπαύσαντες τοῖς πεντακισχιλίοις ἐψηφίσαντο τὰ πράγματα παραδοῦναι· εἶναι δὲ αὐτῶν ὁπόσοι καὶ ὅπλα παρέχονται· καὶ μισθὸν μηδένα φέρειν μηδεμιᾶς ἀρχῆς· εἰ δὲ μή, ἐπάρατον
2 ἐποιήσαντο. ἐγίγνοντο δὲ καὶ ἄλλαι ὕστερον πυκναὶ ἐκκλησίαι,

4. *ἄν — ἄν.* Zu 1, 36, 3. — *ἤ, εἰ* Konj. von Bekker. Vulg. blofs *εἰ*, die besten Codd. blofs *ἤ*. Das folg. *καί*: auch. — *αὐτοῖς*, *τοῖς Λακεδ.* — *τὰ μέχρι Βοιωτίας* B, Vulg. *Εὐβοίας*, beides von St. u. Cl. als Glossem gestrichen. Schwerlich können die Worte aus 43, 3 stammen.

5. *ξυμφορώτατοι — ἐγένοντο* persönl. Konstr., wo wir die unpersönl. gebrauchen würden. Ebenso gleich *ὠφέλουν*. Vgl. zu 6, 33, 4. — *πλεῖστον* = *μάλιστα* selten, bei Thuk. nur hier. — *οἱ μὲν κτέ.* Ausführlich 1, 70. — *ἐν ἀρχῇ ναυτικῇ* B. Vulg. *ναυτικῇ ἀρχῇ* ohne die nicht entbehrl. Präpos. — *ὠφέλουν*, sc. *τοὺς Ἀθ.* — *ὁμοιότροποι*, s. 7, 55, 2.

97. 1. *δ' οὖν* rückweisend auf 96, 1. Zu 6, 56, 1. — *ὅμως*, trotz der grofsen Bestürzung. — *Πύκνα* wohl auf dem westlichen Abhang des Burghügels zu suchen. — *οὗπερ*. Obgleich *ἐς τὴν Πύκνα* vorangeht, ist *οἷπερ* nicht notwendig, weil *ξυλλέγειν* beiderlei Verbindungen eingehen kann. Vgl. zu 28, 5 u. 2, 86, 1. — *ὁπ. — παρέχονται*, d. h. die als Hopliten dienen. Da es nun solcher mehr als 5000 gab, so werden sie erst nach und nach alle an die Reihe gekommen sein, wie auch die Verheifsung der Oligarchen lautete 86, 3. — Statt des überlieferten Dativs korrigierten Poppo u. Krüger *μηδεμιᾶς ἀρχῆς*, sodafs *μηδένα* Subj. ist. Oder stand *ἐν*? (Schol.) — *ἀρχῇ*. Auch die amtliche Thätigkeit des *δικαστής* und des *ἐκκλησιαστής* war eine *ἀρχή*. — *εἰ δὲ μή*. Zu 1, 131, 1.

2. *πυκναί.* Dies Wort bei Th.

ἀφ᾽ ὧν καὶ νομοθέτας καὶ τἆλλα ἐψηφίσαντο ἐς τὴν πολιτείαν. καὶ οὐχ ἥκιστα δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπί γ᾽ ἐμοῦ Ἀθηναῖοι φαίνονται εὖ πολιτεύσαντες· μετρία γὰρ ἥδε ἐς τοὺς ὀλίγους καὶ τοὺς πολλοὺς ξύγκρασις ἐγένετο, καὶ ἐκ πονήρων τῶν πραγμάτων γενομένων τοῦτο πρῶτον ἀνήνεγκε τὴν πόλιν. ἐψηφίσαντο δὲ καὶ Ἀλκιβιάδην καὶ ἄλλους μετ᾽ αὐτοῦ κατιέναι, 3 καὶ παρά τε ἐκεῖνον καὶ παρὰ τὸ ἐν Σάμῳ στρατόπεδον πέμψαντες διεκελεύοντο ἀνθάπτεσθαι τῶν πραγμάτων.

98. Ἐν δὲ τῇ μεταβολῇ ταύτῃ εὐθὺς οἱ μὲν περὶ τὸν Πείσανδρον καὶ Ἀλεξικλέα καὶ ὅσοι ἦσαν τῆς ὀλιγαρχίας μάλιστα, ὑπεξέρχονται ἐς τὴν Δεκέλειαν· Ἀρίσταρχος δ᾽ αὐτῶν μόνος (ἔτυχε γὰρ καὶ στρατηγῶν) λαβὼν κατὰ τάχος τοξότας τινὰς τοὺς βαρβαρωτάτους ἐχώρει πρὸς τὴν Οἰνόην. ἦν δὲ 2 Ἀθηναίων ἐν μεθορίοις τῆς Βοιωτίας τεῖχος, ἐπολιόρκουν δ᾽ αὐτὸ διὰ ξυμφορὰν σφίσιν ἐκ τῆς Οἰνόης γενομένην ἀνδρῶν ἐκ Δεκελείας ἀναχωρούντων διαφθορᾶς οἱ Κορίνθιοι ἐθελοντηδόν, προσπαρακαλέσαντες τοὺς Βοιωτούς. κοινολογησά- 3 μενος οὖν αὐτοῖς ὁ Ἀρίσταρχος ἀπατᾷ τοὺς ἐν τῇ Οἰνόῃ, λέγων ὡς καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει τἆλλα ξυμβεβήκασι Λακεδαιμονίοις, κἀκείνους δεῖ Βοιωτοῖς τὸ χωρίον παραδοῦναι· ἐπὶ τούτοις γὰρ ξυμβεβάσθαι. οἱ δὲ πιστεύσαντες ὡς ἀνδρὶ στρατηγῷ

auch 1, 23, 3. 7, 44, 4. Es soll hier gerade die Wiederholung der Volksversammlungen, nicht der Ort hervorgehoben werden; daher verm. Wecklein cur. epigr. 25 f. wohl ohne Grund ἐν Πυκνί od. ἐν τῇ Πυκνί, was nach vorausgegangenem ἐς τὴν Πύκνα kaum verlesen worden wäre. — ἀφ᾽ ὧν. Die Beschlüsse werden als Folgen der Versammlungen betrachtet. — νομοθέτας, eine Verfassungskommission. — τὸν πρῶτον χρόνον, doch wohl die erste Zeit nach der Einführung dieser Verfassung, andeutend, dafs es bald wieder schlechter wurde. — ἐπί γ᾽ ἐμοῦ verbinde mit τὸν πρῶτον χρόνον. — ἥδε hat St. richtig korr. für ἥ τε (γε B). — B hat nochmals ἐς vor τοὺς πολλοὺς nicht gut, da die ξύγκρασις die „scharfe Gegenüberstellung" aufhebt.

3. Ἀλκιβιάδην. Seine wirkliche Rückkehr erfolgte gleichwohl erst vier Jahre später.

98. 1. καὶ ὅσοι, und die sonst. Zu 3, 2, 2. — τοξότας — βαρβ. Diese Bogenschützen waren ein aus Sklaven, meist Skythen oder auch Thrakern, gebildetes stehendes Corps, das als Stadtwache diente.

2. διαφθορᾶς ist ein Gen. definitionis zu ξυμφοράν: der Unfall bestand in der Vernichtung; s. 7, 42, 2. Diese Abteilung gehörte wohl zu den von Agis wieder zurückgeschickten Neuangekommenen 71, 3. Für die erlittene Schlappe rächen sich die Kor. jetzt auf eigene Faust d. i. ἐθελοντηδόν (selten!). Verbinde es mit ἐπολιόρκουν, denn bei προσπαρ. müfste es brachylogisch gesagt sein für παρακαλέσαντες ὥστε ἐθελ. προσελθεῖν.

3. ξυμβεβάσθαι als unpersönl.

καὶ οὐκ εἰδότες οὐδὲν διὰ τὸ πολιορκεῖσθαι, ὑπόσπονδοι
4 ἐξέρχονται. τούτῳ μὲν τῷ τρόπῳ Οἰνόην ληφθεῖσαν Βοιωτοὶ κατέλαβον, καὶ ἡ ἐν ταῖς Ἀθήναις ὀλιγαρχία καὶ στάσις ἐπαύσατο.

99. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τοῦ θέρους τούτου καὶ οἱ ἐν τῇ Μιλήτῳ Πελοποννήσιοι, ὡς τροφήν τε οὐδεὶς ἐδίδου τῶν ὑπὸ Τισσαφέρνους τότε ὅτε ἐπὶ τὴν Ἄσπενδον παρῄει προσταχθέντων, καὶ αἱ Φοίνισσαι νῆες οὐδὲ ὁ Τισσαφέρνης τέως που ἧκον, ὅ τε Φίλιππος ὁ ξυμπεμφθεὶς αὐτῷ ἐπεστάλκει Μινδάρῳ τῷ ναυάρχῳ καὶ ἄλλος, Ἱπποκράτης, ἀνὴρ Σπαρτιάτης καὶ ὢν ἐν Φασήλιδι, ὅτι οὔτε αἱ νῆες παρέσοιντο πάντα τε ἀδικοῖντο ὑπὸ Τισσαφέρνους, Φαρνάβαζός τε ἐπεκαλεῖτο αὐτοὺς καὶ ἦν πρόθυμος κομίσας τὰς ναῦς καὶ αὐτὸς τὰς λοιπὰς ἔτι πόλεις τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς ἀποστῆσαι τῶν Ἀθηναίων, ὥσπερ καὶ ὁ Τισσαφέρνης, ἐλπίζων πλέον τι σχήσειν ἀπ' αὐτοῦ· οὕτω δὴ ὁ Μίνδαρος πολλῷ κόσμῳ καὶ ἀπὸ παραγγέλματος αἰφνιδίου, ὅπως λάθοι τοὺς ἐν Σάμῳ, ἄρας ἀπὸ τῆς Μιλήτου ναυσὶ τρισὶ καὶ ἑβδομήκοντα ἔπλει ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον (πρότερον δὲ ἐν τῷ αὐτῷ θέρει τῷδε ἑκκαίδεκα ἐς αὐτὸν νῆες ἐσέπλευσαν, αἳ καὶ τῆς Χερσονήσου τι μέρος κατέδραμον)· χειμασθεὶς δὲ ἀνέμῳ καὶ ἀναγκασθεὶς καταίρει

Passiv aufzufassen. — *οὐκ εἰδότες κτἑ.* nämlich von den Vorgängen in Athen.

4. *ληφθεῖσαν*, durch die List des Aristarch, nicht durch die Kor. u. nicht durch die Boiot., daher passivisch. Hudes Korr. *λειφθεῖσαν* paſst nicht recht zu *τούτῳ τῷ τρόπῳ*.

99. *οἱ — Πελοποννήσιοι.* An die Stelle dieses Subj. tritt später in der Epanalepsis *οὕτω δὴ ὁ Μίνδαρος.* — *τῶν — προσταχθέντων.* Bloſs Tamos war 87, 3 als solcher genannt. — Die Negation vor *ὁ Τισσαφέρνης* gilt auch schon für *αἱ Φοίνισσαι νῆες.* Nicht ganz so 6, 55, 1 *ἐν ᾗ Θεσσαλοῦ μὲν οὐδ' Ἱππάρχου οὐδεὶς παῖς γέγραπται*, aber genau wie hier Lucian. Ver. Hist. 2, 682 *δένδρον δὲ οὐδὲ ὕδωρ ἐνῆν.* Bei Dichtern mehreres der Art. — *ὁ ξυμπεμφθείς.* 87, 6. — *Μινδάρῳ.* 85, 1. — *Ἱπποκράτης*, wohl derselbe wie 35, 1. 107, 2. — *ἦν πρόθυμος κτἑ.* Zur Sache K. 6, 1. — *ἐλπίζων* zu beziehn auf den Pharnabazos. — *ἀπ' αὐτοῦ*, daraus, nämlich *ἀπὸ τοῦ ἀποστῆσαι.* — *πολλῷ κόσμῳ* in völliger Ordnung. — *ἀπὸ παραγγέλματος* auf —, wie Xen. An. 4, 1, 5 u. bei uns. Schriftsteller zu vgl. *ἀπὸ σημείου* 2, 90, 4. *ἀπὸ κελεύσματος* 2, 92, 1 u. a. — *τρισὶ καὶ ἑβδομήκοντα.* Vgl. zur Berechnung 79, 1 u. 80. Demnach fehlen 13, vielleicht die, welche unter Dorieus nach Rhodos gegangen waren (Diod. 13, 38). Freilich gibt Diod. dann 83 Schiffe an. Die Zählung ist also auch hier wie an den vorhergehenden Stellen unzuverlässig. — *ἑκκαίδεκα νῆες*, wieder erwähnt 102, 2. — *ἐσέπλευσαν* wegen *ἐς αὐτὸν* notwendig statt *ἀπ..* u. *ἐπ..* der Hdd. — *αἳ καί* B. Vulg. ohne *αἵ.*

ἐς τὴν Ἴκαρον, καὶ μείνας ἐν αὐτῇ ὑπὸ ἀπλοίας πέντε ἢ ἓξ ἡμέρας ἀφικνεῖται ἐς τὴν Χίον.

100. Ὁ δὲ Θράσυλος ἐκ τῆς Σάμου, ἐπειδὴ ἐπύθετο αὐτὸν ἐκ τῆς Μιλήτου ἀπηρκότα, ἔπλει καὶ αὐτὸς ναυσὶν εὐθὺς πέντε καὶ πεντήκοντα, ἐπειγόμενος μὴ φθάσῃ ἐς τὸν Ἑλλήσποντον ἐσπλεύσας. αἰσθόμενος δὲ ὅτι ἐν τῇ Χίῳ εἴη 2 καὶ νομίσας αὐτὸν καθέξειν αὐτοῦ, σκοποὺς μὲν κατεστήσατο καὶ ἐν τῇ Λέσβῳ καὶ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ, εἰ ἄρα ποι κινοῖντο αἱ νῆες, ὅπως μὴ λάθοιεν, αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Μήθυμναν παραπλεύσας ἄλφιτά τε καὶ τἆλλα ἐπιτήδεια παρασκευάζειν ἐκέλευεν ὡς, ἢν πλείων χρόνος γίγνηται, ἐκ τῆς Λέσβου τοὺς ἐπίπλους τῇ Χίῳ ποιησόμενος. ἅμα δέ (Ἔρεσος γὰρ τῆς 3 Λέσβου ἀφειστήκει) ἐβούλετο ἐπ' αὐτὴν πλεύσας, εἰ δύναιτο, ἐξελεῖν. Μηθυμναίων γὰρ οὐχ οἱ ἀδυνατώτατοι φυγάδες, διακομίσαντες ἔκ τε τῆς Κύμης προσεταιριστοὺς ὁπλίτας ὡς πεντήκοντα καὶ τῶν ἐκ τῆς ἠπείρου μισθωσάμενοι, ξύμπασιν ὡς τριακοσίοις, Ἀναξάνδρου Θηβαίου κατὰ τὸ ξυγγενὲς ἡγουμένου, προσέβαλον πρῶτον Μηθύμνῃ· καὶ ἀποκρουσθέντες τῆς πείρας διὰ τοὺς ἐκ τῆς Μυτιλήνης Ἀθηναίων φρουροὺς προελθόντας, αὖθις ἔξω μάχῃ ἀπωσθέντες καὶ διὰ τοῦ ὄρους κομισθέντες ἀφιστᾶσι τὴν Ἔρεσον. πλεύσας οὖν ὁ Θράσυλος 4 ἐπ' αὐτὴν πάσαις ταῖς ναυσὶ διενοεῖτο προσβολὴν ποιεῖσθαι. προαφιγμένος δ' αὐτόσε ἦν καὶ ὁ Θρασύβουλος πέντε ναυσὶν ἐκ τῆς Σάμου, ὡς ἠγγέλθη αὐτοῖς ἡ τῶν φυγάδων αὕτη διάβασις· ὑστερήσας δ' ἐπὶ τὴν Ἔρεσον ἐφώρμει ἐλθών. προσε- 5 γένοντο δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου τινὲς δύο νῆες ἐπ' οἴκου ἀνακομιζόμεναι καὶ αἱ Μηθυμναῖαι· καὶ αἱ πᾶσαι νῆες παρῆσαν

100. 2. *αὐτὸν καθέξειν*, kann heifsen er werde ihn festhalten (zu dieser Auffassung pafst *εἰ — κινοῖντο*) u. derselbe werde verweilen (wie 4, 32, 2). Für letztere Bedeutung spricht 1) *νομίσας* (sonst stünde wohl *ἐλπίζων*), 2) dafs er selbst sich wegbegibt, 3) *ἢν πλείων χρόνος γίγνηται*. — *Μήθυμναν*. 23, 4 u. 6.

3. *τῆς Λέσβου* verb. mit *Ἔρεσος*. — *ἀφειστήκει*, sc. *τῶν Ἀθηναίων*. — *οὐχ οἱ ἀδ.* Zu 1, 5, 1, auch 6, 10, 3. — *προσεταιριστοὺς*, [*εἰς*] *ξυμμάχους ληφθέντας*. Schol. — *κατὰ τὸ ξυγγενές*, als Äoler. Aus demselben Grunde fanden jene oligarch. Flüchtlinge in Kyme Unterstützung. — *πρῶτον* B. Vulg. *πρώτῃ*. Zu 44, 2. — *διὰ τοῦ ὄρους* jedenfalls das nördl. von Eresos sich hinziehende Ordynnosgebirge.

4. *ὡς* B. Vulg. *ὅτε*.

5. *τινὲς δύο* im Deutschen höchstens wiederzugeben mit „vielleicht zwei". Zu 7, 34, 5. — *αἱ Μεθυμναῖαι*, fünf an der Zahl, wie die Gesamtsumme (55 + 5 [Thrasyb.] + 2 + 5 [Meth.] = 67) zeigt. Deshalb setzt St. nach Dobree (v. Herw.)

ἑπτὰ καὶ ἑξήκοντα, ἀφ' ὧν τῷ στρατεύματι παρεσκευάζοντο ὡς κατὰ κράτος μηχαναῖς τε καὶ παντὶ τρόπῳ, ἢν δύνωνται, αἱρήσοντες τὴν Ἔρεσον.

101. Ὁ δὲ Μίνδαρος ἐν τούτῳ καὶ αἱ ἐκ τῆς Χίου τῶν Πελοποννησίων νῆες, ἐπισιτισάμεναι δυοῖν ἡμέραιν, καὶ λαβόντες παρὰ τῶν Χίων τρεῖς τεσσαρακοστὰς ἕκαστος Χίας, τῇ τρίτῃ διὰ ταχέων ἀπαίρουσιν ἐκ τῆς Χίου οὐ πελάγιαι, ἵνα μὴ περιτύχωσι ταῖς ἐν τῇ Ἐρέσῳ ναυσίν, ἀλλ' ἐν ἀριστερᾷ 2 τὴν Λέσβον ἔχοντες ἔπλεον ἐπὶ τὴν ἤπειρον. καὶ προσβαλόντες τῆς Φωκαΐδος ἐς τὸν ἐν Καρτερίοις λιμένα καὶ ἀριστοποιησάμενοι, παραπλεύσαντες τὴν Κυμαίαν δειπνοποιοῦνται ἐν 3 Ἀργινούσαις, ἐν τῷ ἀντιπέρας τῆς Μυτιλήνης. ἐντεῦθεν δὲ ἔτι πολλῆς νυκτὸς παραπλεύσαντες καὶ ἀφικόμενοι τῆς ἠπείρου ἐς Ἁρματοῦντα καταντικρὺ Μηθύμνης, ἀριστοποιησάμενοι, διὰ ταχέων παραπλεύσαντες Λεκτὸν καὶ Λάρισαν καὶ Ἁμαξιτὸν καὶ τὰ ταύτῃ χωρία ἀφικνοῦνται ἐς Ῥοίτειον ἤδη τοῦ Ἑλλησπόντου, πρῴτερον μέσων νυκτῶν. εἰσὶ δ' αἳ τῶν νεῶν καὶ ἐς Σίγειον κατῆραν καὶ ἄλλοσε τῶν ταύτῃ χωρίων.

102. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐν τῇ Σηστῷ δυοῖν δεούσαις εἴκοσι ναυσὶν ὄντες, ὡς αὐτοῖς οἵ τε φρυκτωροὶ ἐσήμαινον καὶ ᾐσθάνοντο τὰ πυρὰ ἐξαίφνης πολλὰ ἐν τῇ πολεμίᾳ φανέντα,

für den nur im B überlief. Artikel *πέντε* ein. Aber bei den vielen *αι* mufste ein *ε* für den Abschreiber erst recht deutlich sein. — *ἀφ' ὧν τῷ στρατ.* etwas spröde Verbindung für *καὶ τῷ ἀπὸ τούτων στρ.*

101. 1. *αἱ ἐκ* Vulg. bekannte Prolepsis wegen *ἀπαίρουσιν*. — *αἱ νῆες* B. — *δυοῖν ἡμέραιν* Gen. der Zeit. Die Hdd. *δυσὶν ἡμέραις*. Das Zahlwort verbesserte schon Lobeck Phryn. 211 und wegen *ἡμέραιν* zu 5, 84, 1. — *λαβόντες*, sc. *οἱ ναῦται*. — *τεσσαρακοστάς*, Vierzigstel. Als Einheit ist wahrscheinlich der goldene Stater, 20 Drachmen wert, zu denken, sodafs ein chiisches Vierzigstel ½ Drachme betrug. So machten die phokaïschen Sechstel (*ἕκται Φωκαΐδες*) den sechsten Teil des phok. Staters aus. Hultsch nimmt die att. Mine als Einheit an. — *οὐ* vor *πελάγιαι* seewärts, ins offene Meer, ist nach Haackes Konj. des Sinnes wegen hinzugefügt. — Im Gegensatz dazu steht *ἐπὶ τὴν ἤπειρον* nach dem Festland zu.

2. *τῆς Φωκαΐδος* partit. Gen. — Nach *Ἀργινούσαις* fügen die Hdd. irrig zu *τῆς ἠπείρου* aus § 3 (n. Kr.), wie nach dem zweiten *παραπλεύσαντες* (§ 3) ein unmögliches *τὴν Κυμαίαν*. Sie sind längst vorüber. Die drei Arginusen lagen nahe dem Festland. — *δειπνοποιοῦνται* nur als *δειπνοποιοῦντες* in einer geringen Hd. erhalten, in allen zu *περαιοῦνται* verstümmelt. Der Ursprung des Fehlers war wohl die leichte Auslassung der Silbe *πνο*.

3. *Ἁρματοῦντα* nicht bekannt. — *Λεκτόν* die Südspitze von Troas. — *Ἁμαξιτός* liegt südlicher als *Λάρισα*. — *ἤδη* verbinde mit *τοῦ Ἑλλ.*, bereits zum Hell. gehörig.

102. 1. *οἱ δ' Ἀθηναῖοι* 80, 4. —

ἔγνωσαν ὅτι ἐσπλέουσιν οἱ Πελοποννήσιοι. καὶ τῆς αὐτῆς ταύτης νυκτὸς ὡς εἶχον τάχους ὑπομίξαντες τῇ Χερσονήσῳ, παρέπλεον ἐπ' Ἐλαιοῦντος, βουλόμενοι ἐκπλεῦσαι ἐς τὴν εὐρυχωρίαν, τὰς τῶν πολεμίων ναῦς. 2 καὶ τὰς μὲν ἐν Ἀβύδῳ ἑκκαίδεκα ναῦς ἔλαθον, προειρημένης φυλακῆς τῷ φιλίῳ ἐπίπλῳ, ὅπως αὐτῶν ἀνακῶς ἕξουσιν, ἢν ἐκπλέωσι· τὰς δὲ μετὰ τοῦ Μινδάρου ἅμα τῇ ἕῳ κατιδόντες τὴν δίωξιν εὐθὺς ποιουμένας οὐ φθάνουσι πάσαις, ἀλλ' αἱ μὲν πλείους ἐπὶ τῆς Ἴμβρου καὶ Λήμνου διέφυγον, τέσσαρες δὲ τῶν νεῶν αἱ ὕσταται πλέουσαι καταλαμβάνονται παρὰ τὸν Ἐλαιοῦντα. 3 καὶ μίαν μὲν ἐποκείλασαν κατὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Πρωτεσιλάου αὐτοῖς ἀνδράσι λαμβάνουσι, δύο δὲ ἑτέρας ἄνευ τῶν ἀνδρῶν· τὴν δὲ μίαν πρὸς τῇ Ἴμβρῳ κενὴν κατακάουσι.

103. *Μετὰ δὲ τοῦτο ταῖς τε ἐξ Ἀβύδου ξυμμιγείσαις καὶ ταῖς ἄλλαις, ξυμπάσαις ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα, πολιορκήσαντες Ἐλαιοῦντα ταύτην τὴν ἡμέραν, ὡς οὐ προσεχώρει, ἀπέπλευσαν ἐς Ἄβυδον.*

ὡς εἶχον τάχους. Zu 7, 2, 1. — *φρυκτωροί.* Zu 3, 22, 7. — *ὑπομίξαντες* verhält sich zu *προσμίξαντες*, wie *succedere* zu *accedere*. — *ἐπ' Ἐλαιοῦντος* an der Südspitze des Chersones. Von *παρέπλεον* lasse ich auch *τὰς — ναῦς* abhängen in dem Sinne, wie 7, 23, 3. Seither verband man den Acc. mit *ἐκπλεῦσαι*, das durch den Zusatz von *ἐς τὴν εὐρυχωρίαν* den Sinn von *ἐκπλεύσαντες διαφυγεῖν* erhalten haben soll, u. verglich 2, 90, 5. 3, 34, 2, eher Her. 5, 103. Gegen die Streichung des Acc. spricht die Teilung *τὰς μὲν — τὰς δέ.*

2. *τὰς — ἑκκαίδεκα ν.* K. 99. — *προειρημένης φ.*, obwohl (diesen) Wachsamkeit anbefohlen war. *προειρ.* absolut, wie öfters auch bei Thuk. Dazu tritt der Dativ *τῷ φιλίῳ ἐπίπλῳ* = *ὑπὸ τοῦ φιλίου ἐπίπλου*, i. e. *ὑπὸ τῶν μετὰ Μινδάρου ἐπιπλεόντων φίλων.* (Über den Gebrauch des abstr. pro concr. zu 4, 128, 1.) Die von Cl. angeführten Beisp. beweisen gar nichts gegen diese Annahme, denn entweder ist die befehlende Person nicht angegeben oder sowohl diese als auch die beauftragte, dies an einer einzigen Stelle 2, 84, 1: *αὐτοῖς ὑπό*; dafs in diesem Falle nicht der Dativ für *ὑπὸ* eintritt, ist natürlich. Warum aber Thuk. gerade bei *προείρημαι* diesen allgemeinen Gebrauch vermieden haben soll, ist nicht einzusehen. Vgl. übrigens Kr. zu 4, 77, 1 *ἡμέρα αὐτοῖς εἴρητο* „von ihnen beiden". — *αὐτῶν, τῶν Ἀθ.* — *ἀνακῶς*, achtsam, ein ionisches Wort. — *ποιουμένας* Konj. von Cl. für *ποιούμενοι. δίωξιν* heifst eben nicht Flucht, sondern Verfolgung. — *πάσαις* habe ich aus B und noch einem guten Cod. aufgenommen. Die folg. Nominative stehen nicht entgegen, wie 19, 3 zeigt: *ἔφευγον μιᾷ μὲν νηὶ ἐς Ἔφεσον, αἱ δὲ λοιπαὶ ἐπὶ τῆς Τέω.* Vulg. *πᾶσαι*, das neben *κατιδόντες* hart wäre und eben wegen des Folg. leicht entstehen konnte. — *αἱ ὕσταται πλέουσαι* die zuletzt fahrenden.

3. *αὐτοῖς ἀνδράσι*, s. 2, 90, 6.

103. 1. *ταῖς ἄλλαις*, i. e. *ταῖς μετὰ τοῦ Μινδάρου.* — *ἓξ καὶ ὀγδ.*, 73 + 16 — 3, wofür § 2 *δύο* an-

2 Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ψευσθέντες τῶν σκοπῶν καὶ οὐκ ἂν οἰόμενοι σφᾶς λαθεῖν τὸν παράπλουν τῶν πολεμίων νεῶν, ἀλλὰ καθ' ἡσυχίαν τειχομαχοῦντες, ὡς ᾔσθοντο, εὐθὺς ἀπολιπόντες τὴν Ἔρεσον κατὰ τάχος ἐβοήθουν ἐς τὸν Ἑλλήσποντον· καὶ δύο τε ναῦς τῶν Πελοποννησίων αἱροῦσιν, αἳ πρὸς τὸ πέλαγος τότε θρασύτερον ἐν τῇ διώξει ἀπάρασαι περιέπεσον αὐτοῖς, καὶ ἡμέρᾳ ὕστερον ἀφικόμενοι ὁρμίζονται ἐς τὸν Ἐλαιοῦντα καὶ τὰς ἐκ τῆς Ἴμβρου ὅσαι κατέφυγον κομίζονται καὶ ἐς τὴν ναυμαχίαν πέντε ἡμέρας παρεσκευάζοντο.

104. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐναυμάχουν τρόπῳ τοιῷδε. οἱ Ἀθηναῖοι παρέπλεον ἐπὶ κέρως ταξάμενοι παρ' αὐτὴν τὴν γῆν ἐπὶ τῆς Σηστοῦ, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι αἰσθόμενοι ἐκ τῆς Ἀβύδου 2 ἀντανῆγον καὶ αὐτοί. καὶ ὡς ἔγνωσαν ναυμαχήσοντες, παρέτειναν τὸ κέρας οἱ μὲν Ἀθηναῖοι παρὰ τὴν Χερσόνησον, ἀρξάμενοι ἀπὸ Ἰδάκου μέχρι Ἀρριανῶν, νῆες ἓξ καὶ ἑβδομήκοντα, οἱ δ' αὖ Πελοποννήσιοι ἀπὸ Ἀβύδου μέχρι Δαρδάνου, νῆες 3 ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα. κέρας δὲ τοῖς μὲν Πελοποννησίοις εἶχον τὸ μὲν δεξιὸν Συρακόσιοι, τὸ δ' ἕτερον αὐτὸς Μίνδαρος καὶ τῶν νεῶν αἱ ἄριστα πλέουσαι, Ἀθηναίοις δὲ τὸ μὲν ἀριστερὸν Θράσυλος, τὸ δὲ δεξιὸν Θρασύβουλος· οἱ δὲ ἄλλοι στρατηγοὶ 4 ὡς ἕκαστοι διετάξαντο. ἐπειγομένων δὲ τῶν Πελοποννησίων πρότερόν τε ξυμμῖξαι, καὶ κατὰ μὲν τὸ δεξιὸν τῶν Ἀθηναίων ὑπερσχόντες αὐτοὶ τῷ εὐωνύμῳ ἀποκλῇσαι τοῦ ἔξω αὐτοὺς ἔκπλου, εἰ δύναιντο, κατὰ δὲ τὸ μέσον ἐξῶσαι πρὸς τὴν γῆν οὐχ ἑκὰς οὖσαν, οἱ Ἀθηναῖοι γνόντες, ᾗ μὲν ἐβούλοντο ἀποφράξασθαι αὐτοὺς οἱ ἐναντίοι, ἀντεπεξῆγον καὶ περιεγίγνοντο 5 τῷ πλῷ· τὸ δ' εὐώνυμον αὐτοῖς ὑπερεβεβλήκει ἤδη τὴν ἄκραν ἣ Κυνὸς σῆμα καλεῖται· τῷ δὲ μέσῳ, τοιούτου ξυμβαίνοντος,

gegeben ist, während Diod. 13, 39 *τρεῖς* hat.

2. *ψευσθέντες τῶν σκ.*, die sich geirrt hatten in ihren Spähern. Zur Sache 100, 2. — *τὴν Ἔρεσον.* 100, 5. — *τότε.* 102, 2.

104. 1. *ἐπὶ κέρως.* Zu 2, 90, 4.

2. Über die angegebenen Örtlichkeiten fehlt die genauere Kenntnis. *Δάρδανος* nennt nur Strabo als kleinen Ort. — *ἓξ καὶ ὀγδοήκοντα* (103, 1) mit Stahl für die falsche Zahl der Vulg. *ὀκτὼ καὶ ἑξήκοντα*; denn § 5 heifst es ausdrücklich, wie auch aus der anderweitigen Berechnung einleuchtet, dafs die athenische Flotte die kleinere gewesen sei, u. das korr. *ὀκτὼ καὶ ὀγδοήκοντα* zweier Hdd.

4. *ὑπερσχόντες*, der Nom. c. Inf. nach *ἐπειγομένων*; s. 5, 41, 2. — *αὐτούς.* Über die Stellung zu 1, 68, 1. — *περιεγίγνοντο τῷ πλῷ*, überholten sie in der Fahrt, wodurch sie die Absicht des Feindes, ihnen den Weg nach aufsen zu sperren, vereitelten.

ἀσθενέσι καὶ διεσπασμέναις ταῖς ναυσὶ καθίσταντο, ἄλλως τε καὶ ἐλάσσοσι χρώμενοι τὸ πλῆθος καὶ τοῦ χωρίου τοῦ περὶ τὸ Κυνὸς σῆμα ὀξεῖαν καὶ γωνιώδη τὴν περιβολὴν ἔχοντος, ὥστε τὰ ἐν τῷ ἐπέκεινα αὐτοῦ γιγνόμενα μὴ κάτοπτα εἶναι.

105. *Προσπεσόντες οὖν οἱ Πελοποννήσιοι κατὰ τὸ μέσον ἐξέωσάν τε ἐς τὸ ξηρὸν τὰς ναῦς τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐς τὴν γῆν ἐπεξέβησαν, τῷ ἔργῳ πολὺ περισχόντες.* 2 *ἀμῦναι δὲ τῷ μέσῳ οὔθ' οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὑπὸ πλήθους τῶν ἐπικειμένων νεῶν ἐδύναντο, οὔθ' οἱ περὶ τὸν Θράσυλον ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου· ἀφανές τε γὰρ ἦν διὰ τὴν ἄκραν τὸ Κυνὸς σῆμα καὶ ἅμα οἱ Συρακόσιοι καὶ οἱ ἄλλοι οὐκ ἐλάσσους ἐπιτεταγμένοι εἶργον αὐτούς, πρὶν οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὸ κρατήσαντες ἀδεῶς ἄλλοι ἄλλην ναῦν διώκειν ἤρξαντο μέρει τινὶ σφῶν ἀτακτότεροι γενέσθαι.* 3 *γνόντες δὲ οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον τὰς ἐπὶ σφίσι ναῦς ἐπεχούσας, παυσάμενοι τῆς ἐπεξαγωγῆς ἤδη τοῦ κέρως καὶ ἐπαναστρέψαντες εὐθύς, ἠμύναντό τε καὶ τρέπουσι, καὶ τὰς κατὰ τὸ νικῆσαν τῶν Πελοποννησίων μέρος ὑπολαβόντες πεπλανημένας ἔκοπτόν τε καὶ ἐς φόβον τὰς πλείους ἀμαχεὶ καθίστασαν. οἵ τε Συρακόσιοι ἐτύγχανον καὶ αὐτοὶ ἤδη τοῖς περὶ τὸν Θράσυλον ἐνδεδωκότες καὶ μᾶλλον ἐς φυγὴν ὁρμήσαντες, ἐπειδὴ καὶ τοὺς ἄλλους ἑώρων.*

106. *Γεγενημένης δὲ τῆς τροπῆς καὶ καταφυγόντων τῶν Πελοποννησίων πρὸς τὸν Μείδιον μάλιστα ποταμὸν τὸ πρῶτον, ὕστερον δὲ ἐς Ἄβυδον, ναῦς μὲν ὀλίγας ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι (στενὸς γὰρ ὢν ὁ Ἑλλήσποντος βραχείας τὰς ἀποφυγὰς*

105. 1. *περισχόντες*, s. 5, 7, 3.

2. *ἀφανές — ἦν.* Subj. wohl *τὸ μέσον.* Andere denken einen allgemeinen Begriff: der Vorgang dazu. — *τὸ Κυνὸς σῆμα* von St. u. Herw. als Glossem gestrichen, doch s. 1, 46, 4 u. nachher 106, 4. — *διὰ τὸ κρατήσαντες — διώκειν* Vulg., die besten Hdd. *διώκοντες* (vgl. 4, 63, 1). Vielleicht könnte *διὰ τὸ διώκειν* ursprüngl. Erklärung zu *διώκοντες* sein. Doch umgekehrt heifst 2, 91, 4 *ἀτάκτως διώκοντες διὰ τὸ κρατεῖν.*

3. *γνόντες*, sc. *τοῦτο*, *τὴν ἀταξίαν.* — *τὰς — ἐπεχούσας* ist doch wohl soviel als *τὰς σφίσιν ἐπικειμένας ναῦς*, wennschon die Konstr. nicht belegt werden kann. Zu verb. ist der Acc. mit *ἠμύναντό τε καὶ τρ.* Über die Stellung von *ἐπεχούσας* zu 1, 11, 3. — *ὑπολαβόντες*, auffangend, *intercipere.* Der Schol., dem andere folgen, erklärt es durch *δεξάμενοι*, weniger passend zu *πεπλανημένας.* — *ἀμαχεί*, ohne Kampf, von seiten der Angegriffenen. — *τοὺς ἄλλους ἑώρων*, sc. *ἐς φυγὴν ὁρμήσαντας* wie 7, 69, 1.

106. 1. *Μείδιον* u. a. Hdd. *Πύδιον*, beide unbekannt.

τοῖς ἐναντίοις παρεῖχε), τὴν μέντοι νίκην ταύτην τῆς ναυμα-
2 χίας ἐπικαιροτάτην δὴ ἔσχον. φοβούμενοι γὰρ τέως τὸ τῶν Πελοποννησίων ναυτικὸν διά τε τὰ κατὰ βραχὺ σφάλματα καὶ διὰ τὴν ἐν τῇ Σικελίᾳ ξυμφοράν, ἀπηλλάγησαν τοῦ σφᾶς τε αὐτοὺς καταμέμφεσθαι καὶ τοὺς πολεμίους ἔτι ἀξίους του ἐς
3 τὰ ναυτικὰ νομίζειν. ναῦς μέντοι τῶν ἐναντίων λαμβάνουσι Χίας μὲν ὀκτώ, Κορινθίας δὲ πέντε, Ἀμπρακιώτιδας δὲ δύο καὶ Βοιωτίας δύο, Λευκαδίων δὲ καὶ Λακεδαιμονίων καὶ Συρακοσίων καὶ Πελληνέων μίαν ἑκάστων· αὐτοὶ δὲ πεντεκαί-
4 δεκα ναῦς ἀπολλύασι. στήσαντες δὲ τροπαῖον ἐπὶ τῇ ἄκρᾳ οὗ τὸ Κυνὸς σῆμα καὶ τὰ ναυάγια προσαγαγόμενοι καὶ νεκροὺς τοῖς ἐναντίοις ὑποσπόνδους ἀποδόντες ἀπέστειλαν καὶ ἐς τὰς
5 Ἀθήνας τριήρη ἄγγελον τῆς νίκης. οἱ δὲ ἀφικομένης τῆς νεὼς καὶ ἀνέλπιστον τὴν εὐτυχίαν ἀκούσαντες ἐπί τε ταῖς περὶ τὴν Εὔβοιαν ἄρτι ξυμφοραῖς καὶ κατὰ τὴν στάσιν γεγενημέναις πολὺ ἐπερρώσθησαν καὶ ἐνόμισαν σφίσιν ἔτι δυνατὰ εἶναι τὰ πράγματα, ἢν προθύμως ἀντιλαμβάνωνται, περιγενέσθαι.

107. Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν ἡμέρᾳ τετάρτῃ ὑπὸ σπουδῆς ἐπισκευάσαντες τὰς ναῦς οἱ ἐν τῇ Σηστῷ Ἀθηναῖοι ἔπλεον ἐπὶ Κύζικον ἀφεστηκυῖαν· καὶ κατιδόντες κατὰ Ἁρπάγιον καὶ Πρίαπον τὰς ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ὀκτὼ ναῦς ὁρμούσας, ἐπιπλεύσαντες καὶ μάχῃ κρατήσαντες τοὺς ἐν τῇ γῇ ἔλαβον τὰς ναῦς. ἀφικόμενοι δὲ καὶ ἐπὶ τὴν Κύζικον ἀτείχιστον
2 οὖσαν προσηγάγοντο πάλιν καὶ χρήματα ἀνέπραξαν. ἔπλευσαν δὲ ἐν τούτῳ καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐκ τῆς Ἀβύδου ἐπὶ τὸν Ἐλαιοῦντα καὶ τῶν σφετέρων νεῶν τῶν αἰχμαλώτων ὅσαι ἦσαν ὑγιεῖς ἐκομίσαντο (τὰς δὲ ἄλλας Ἐλαιούσιοι κατέκαυσαν), καὶ ἐς τὴν Εὔβοιαν ἀπέπεμψαν Ἱπποκράτη καὶ Ἐπικλέα κομιοῦντας τὰς ἐκεῖθεν ναῦς.

2. *κατὰ βραχύ,* im kleinen. — *του* Emend. von Duker für *τοῦ*.

4. *νεκρούς* ohne Art. Zu 4, 14, 5.

5. *ἐπὶ — γεγ.* Welches wäre die ganz regelrechte Stellung von *τε* u. *γεγενημέναις*? St. verbindet *τε* mit *καὶ ἐνόμισαν*. — *ἄρτι*. K. 95. — *δυνατὰ κτέ.* Dieselbe Konstr. 3, 86, 4.

107. 1. *Κύζικον*, dessen Abfall vor der Seeschlacht zu Pharnabazos u. Klearchos Diod. 13, 40, 6 erwähnt. — *Ἁρπάγιον* an der Grenze des Gebiets von Kyzikos u. Priapos. — *τὰς ὀκτὼ ναῦς* Kap. 80, 4. — *ὁρμούσας κατὰ Ἁρπ.* präd. zu *κατιδόντες τὰς ναῦς*. — *ἀνέπραξαν* 2, 95, 1.

2. *τῶν αἰχμαλώτων*, der von den Ath. bei Kynos Sema genommenen. — *τὰς ἐκεῖθεν ναῦς*. 95, 1. Nach Diod. a. a. O. scheiterte die Flotte am Athos.

108. *Κατέπλευσε δὲ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τούτους καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης ταῖς τρισὶ καὶ δέκα ναυσὶν ἀπὸ τῆς Καύνου καὶ Φασήλιδος ἐς τὴν Σάμον, ἀγγέλλων ὅτι τάς τε Φοινίσσας ναῦς ἀποστρέψειε Πελοποννησίοις ὥστε μὴ ἐλθεῖν, καὶ τὸν Τισσαφέρνη ὅτι φίλον πεποιήκοι μᾶλλον Ἀθηναίοις ἢ πρότερον. καὶ πληρώσας ναῦς ἐννέα πρὸς αἷς εἶχεν Ἁλικαρνασσέας τε πολλὰ χρήματα ἐξέπραξε καὶ Κῶν ἐτείχισε. ταῦτα δὲ πράξας καὶ ἄρχοντα ἐν τῇ Κῷ καταστήσας πρὸς τὸ μετόπωρον ἤδη ἐς τὴν Σάμον κατέπλευσε.* 2

Καὶ ὁ Τισσαφέρνης ἀπὸ τῆς Ἀσπένδου, ὡς ἐπύθετο τὰς τῶν Πελοποννησίων ναῦς ἐκ τῆς Μιλήτου ἐς τὸν Ἑλλήσποντον πεπλευκυίας, ἀναζεύξας ἤλαυνεν ἐπὶ τῆς Ἰωνίας. ὄντων δὲ τῶν Πελοποννησίων ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ, Ἀντάνδριοι (εἰσὶ δὲ Αἰολῆς) παρακομισάμενοι ἐκ τῆς Ἀβύδου πεζῇ διὰ τῆς Ἴδης τοῦ ὄρους ὁπλίτας ἐσηγάγοντο ἐς τὴν πόλιν, ὑπὸ Ἀρσάκου τοῦ Πέρσου, Τισσαφέρνους ὑπάρχου, ἀδικούμενοι, ὅσπερ καὶ Δηλίους τοὺς Ἀτραμύττειον κατοικήσαντας, ὅτε ὑπ' Ἀθηναίων Δήλου καθάρσεως ἕνεκα ἀνέστησαν, ἔχθραν προσποιησάμενος ἄδηλον καὶ ἐπαγγείλας στρατιὰν αὐτῶν τοῖς βελτίστοις, ἐξαγαγὼν ὡς ἐπὶ φιλίᾳ καὶ ξυμμαχίᾳ, τηρήσας ἀριστοποιουμένους καὶ περιστήσας τοὺς ἑαυτοῦ κατηκόντισε. φοβούμενοι οὖν αὐτὸν διὰ τοῦτο τὸ ἔργον μήποτε καὶ περὶ σφᾶς τι παρανομήσῃ, καὶ ἄλλα ἐπιβάλλοντος αὐτοῦ ἃ φέρειν οὐκ ἠδύναντο, ἐκβάλλουσι τοὺς φρουροὺς αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως. 3 4 5

109. *Ὁ δὲ Τισσαφέρνης αἰσθόμενος καὶ τοῦτο τῶν Πελοποννησίων τὸ ἔργον καὶ οὐ μόνον τὸ ἐν Μιλήτῳ καὶ Κνίδῳ (καὶ ἐνταῦθα γὰρ αὐτοῦ ἐξεπεπτώκεσαν οἱ φρουροί), διαβεβλῆσθαί τε νομίσας αὐτοῖς σφόδρα καὶ δείσας μὴ καὶ ἄλλο τι ἔτι βλάπτωσι, καὶ ἅμα ἀχθόμενος εἰ Φαρνάβαζος ἐξ ἐλάσσονος*

108. 1. *ταῖς τρισὶ κ. δ. ν.* K. 88. — *Καύνου καὶ Φασ.* Über die Stellung zu 3, 29, 1. — *ὥστε* u. gleich *ὅτι* nachgestellt. Zu 1, 77, 2.
2. *καὶ ἄρχοντα* B. *καὶ ἄρχοντας* zwei schlechte Hdd. Vulg. *ἄρχοντας*. — *ἤδη* verb. mit *πρὸς τὸ μετόπωρον*. Zu 1, 30, 4; im September 411.
3. *Ἀσπένδου*. 87, 6. — *τὰς ναῦς πεπλ.* 99, 1. — *ἀναζεύξας* bei Th. nur hier, „aufbrechen".
4. *Δηλίους κτἑ.* 5, 1. — *ἔχθραν προσπ. ἄδ.*, unter dem Vorwand einer geheimen Feindschaft. — *ἐπαγγείλας στρατιάν*, wie 7, 17, 1. — *ἄλλα* Sonstiges, mit Beziehung auf *διὰ τοῦτο τὸ ἔργον*.
109. 1. *τὸ ἐν Μιλήτῳ*. 84, 4. — *καὶ — φρουροί* soll wohl nur als Erklärung von *Κνίδῳ* gelten, um diesen in Bezug auf Knidos früher nicht erwähnten Vorfall hier

χρόνου καὶ δαπάνης δεξάμενος αὐτοὺς κατορθώσει τι μᾶλλον τῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, πορεύεσθαι διενοεῖτο πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπως μέμψηταί τε τῶν περὶ τὴν Ἄντανδρον γεγενημένων καὶ τὰς διαβολὰς καὶ περὶ τῶν Φοινισσῶν 2 νεῶν καὶ τῶν ἄλλων ὡς εὐπρεπέστατα ἀπολογήσηται. καὶ ἀφικόμενος πρῶτον ἐς Ἔφεσον θυσίαν ἐποιήσατο τῇ Ἀρτέμιδι. [ὅταν ὁ μετὰ τοῦτο τὸ θέρος χειμὼν τελευτήσῃ, ἓν καὶ εἰκοστὸν ἔτος πληροῦται.]

nachzuholen. — *μᾶλλον*, mehr als er selbst. — *τὰς διαβολὰς — ἀπολογήσηται.* Thuk. hat. *ἀπολογεῖσθαι* noch zweimal mit dem Acc. 3, 62, 6 und 8, 68, 2, doch in etwas verschiedenem Sinne: zu seiner Verteidigung anführen, nicht zurückweisen, entkräften; so auch Demosth. p. 1052, 26 *οὐδ' ἀπολογήσασθαί μοι ἐξεγένετο οὐδὲ πολλοστὸν μέρος ὧν κατεψεύδοντο ἡμῶν*, u. Spätere. Mehrere Codd. schieben *ἀπώσηται* nach *διαβολάς* ein, was ganz einem Glossem gleicht. Über Cobets Konj. *ἀπολύσεται* (u. vorher *μέμψεται*) s. Herbst 47 f. St. streicht *τὰς διαβολὰς καί*.

2. [*ὅταν — πληροῦται.*] Obwohl alle Codd. aufser einem diesen Zusatz haben, ist er doch ohne Zweifel nicht von der Hand des Thukydides.

I. Geographisches Namenverzeichnis.

Es sind hier natürlich die allgemein bekannten Namen ausgeschlossen worden.

Abdera Stadt an der thrakischen Küste.

Abydos Stadt am Hellespont, Sestos gegenüber.

Achaia, das phthiotische, Landschaft in Thessalien, von Spercheios bis zum Enipeus. — Ἀχαιοὶ Φθιῶται das Hauptvolk in Phthiotis.

Acharnai einer der gröfsten Demen in Attika, nördl. von Athen.

Acheloos Grenzflufs zwischen Akarnanien und Aitolien.

Acheron Flufs in Epirus, durchfliefst den Acherusischen See.

Agraier Barbaren im N. von Aitolien.

Agrianer, paionische Völkerschaft im äufsersten N. von Makedonien, im Quellgebiete des Strymon.

Aigaleos Berg zwischen Athen und Eleusis, Salamis gegenüber.

Aigition Stadt im südöstl. Aitolien.

Ainianes Völkerschaft am Spercheios im südwestl. Thessalien.

Ainos Stadt an der thrak. Küste.

Aiolos' Inseln, häufiger die Liparischen genannt, im N. Siciliens.

Aithaia Stadt in Lakonika.

Akanthos Stadt auf Chalkidike am Strymonischen Meerbusen.

Akesines kleiner Küstenflufs unweit Naxos auf Sicilien.

Akragas 1) Stadt an der SWküste Siciliens (Agrigent). 2) Flufs ebendaselbst.

Akrai Stadt im S. von Sicilien, unweit Syrakus u. Kamarina.

Akraion Lepas Fels unweit Syrakus.

Akrothōoi Stadt am Berge Athos auf Chalkidike.

Akte Landschaft, die nordöstlichste von den drei Spitzen der Halbinsel Chalkidike.

Aktion Stadt in Akarnanien, am Eingang des Amprak. Meerb.

Almopia, Almopes Land u. Volk in Makedonien.

Alope Stadt im epiknemidischen Lokris.

Alyzia Stadt an der NWküste von Akarnanien.

Amphilocher Barbaren im N. von Akarnanien. (Amphilochia.)

Amphipolis Stadt in Makedonien, nahe an der Mündung des Strymon.

Amphissa Stadt im ozol. Lokris, unweit der östl. Grenze.

Amprakia (Ambrakia) Stadt im südl. Epirus am Fl. Arachtos.

Amyklai Städtchen, wenig südl. von Sparta.

Anaia Stadt an der Küste von Ionien, Samos gegenüber.

Anaktorion Stadt in Akarnanien am Amprak. Meerb.

Anapos Flufs 1) in Akarnanien; 2) in Sicilien bei Syrakus.

Andros Insel nahe der Sspitze von Euboia.

Antandros Stadt in Aiolis in Kleinasien am Atramytteïschen Meerb.

Anthemus Landschaft in Makedonien zw. Strymon u. Axios.

Anthene Stadt im kynosurischen Gebiete, dem Grenzlande zw. Lakonika u. Argolis.

Antissa Stadt auf Lesbos.

Aphrodisia Stadt in Lakonika.

Aphytis Stadt auf der Halbinsel Pallene in Chalkidike.

Apidanos Zuflufs des Enipeus, bei Pharsalos in Thessalien.

Apodōter Volk in Aitolien.

Apollonia Küstenstadt in Illyris Graeca am Fl. Aoos.

Argilos Stadt in Bisaltia in Makedonien, nahe bei Amphipolis.
Argin(n)usai Städtchen oder Dorf in Aiolis in Kleinasien, gegenüber den gleichnamigen Inseln.
Arginon Vorgebirge bei Erythrai in Ionien.
Argos, das amphilochische, am Amprak. Meerb. in Akarnanien.
Arnai Stadt in Chalkidike.
Arne Stadt in Thessalien, wahrsch. zw. dem Enipeus u. Apidanos.
Arnissa Stadt in Makedonien.
Arrhianoi Stadt (?) im thrakischen Chersones.
Artemision Vorgebirge im N. von Euboia.
Asine Stadt an der Sspitze Messeniens.
Asopos Flufs in Boiotia.
Aspendos Küstenstadt in Pamphylien.
Assinaros Küstenflufs in Sicilien, südl. von Syrakus.
Astakos Stadt im SW. von Akarnanien.
Atalante 1) Insel bei dem opunt. Lokris. 2) Stadt in Makedonien im obern Axiosthale.
Athos Berg auf der Akte von Chalkidike.
Atintāner Volk im äufsersten NO. von Epirus.
Atramytteion Stadt in Aiolis in Kleinasien.
Aulon Ort am See Bolbe in Chalkidike.
Axios Flufs in Makedonien.
Beroia Stadt in Makedonien nahe am Thermäischen Meerb.
Bisaltia Landschaft in Makedonien zw. Strymon u. Axios.
Bithynische Thraker in Kleinasien.
Boion Stadt in Doris.
Bolbe See in Chalkidike.
Bolissos Städtchen auf Chios.
Bomieer Volk in Aitolien im Quellgebiet des Euenos.
Bottia Landschaft in Makedonien, alter Wohnsitz der Bottiaier.
Bottike Grenzland von Chalkidike, späterer Wohnsitz der Bottiaier.
Brikinniai Feste bei Leontini in Sicilien.
Brilessos Berg in Attika, in der Quellgegend des Kephisos.
Bromiskos Ort am See Bolbe in Chalkidike.
Budōron Feste auf Salamis.
Bukolion in Arkadien zw. Mantineia u. Laodikion.
Buphras Ort bei Pylos in Messenien.
Chaironeia Stadt an der Wseite von Boiotien.
Chalaion Stadt im ozol. Lokris.
Chalke kleine Insel zw. Kos und Rhodos.
Chalkedon am Bosporus in Kleinasien.
Chalkideer Bew. 1) der Stadt Chalkis am Euripos auf Euboia; 2) der Halbinsel Chalkidike.
Chaoner Volk in Epirus.
Charadros Bach bei Argos.
Charybdis Strudel zw. Rhegion und Messene.
Cheimerion Vorgeb. und Hafen in Thesprotis in Epirus.
Chersonesos 1) der thrakische am Hellespont. 2) Ort im Korinthischen.
Choirades Inseln im Meerbusen von Tarent.
Daphnus Ort bei Klazomenai in Ionien.
Dardanos Stadt an der asiat. Seite des Hellespont.
Daskon Ort bei Syrakus.
Daskylitische Satrapie, den nördl. Teil von Kleinasien umfassend.
Daulia Stadt in Phokis.
Dekeleia Demos in Attika.
Delion Stadt im SO. von Boiotien.
Delos Insel etwa in der Mitte der Kykladen.
Delphoi Stadt in Phokis.
Delphinion Feste auf Chios.
Dersaier thrakisches Volk am linken Ufer des Strymon.
Didyme eine der Liparischen Inseln bei Sicilien.
Dion Stadt 1) am Berge Athos (Einw. *Διῆς*); 2) im S. von Makedonien (Einw. *Δῖοι*).
Doberos paionische Stadt in Makedonien.
Dolopia Landschaft im SO. von Epirus.
Drabeskos edonische Stadt in Makedonien.
Droër thrak. Volk am linken Ufer des Strymon.

Drymussa kleine Insel bei Klazomenai.
Dryoper alter Volksstamm urspr. zw. Parnafs u. Oeta.
Dryos Kephalai enger Gebirgspafs des Kithairon in Boiotien.
Dyme Stadt im W. von Achaia.
Echinades Inseln vor der Mündung des Acheloos.
Edoner thrak. Volk.
Eetioneia die den Peiraieus westl. begrenzende Halbinsel.
Egesta Stadt im W. von Sicilien.
Eidomene Stadt in Makedonien im obern Axiosthale.
Elaiatis ein Teil von Thesprotis in Epirus.
Elaius Stadt im thrak. Chersones.
Eleusis Demos in Attika.
Elimioter makedonische Völkerschaft am Haliakmon.
Ellomenon Ort auf Leukadia.
Elorische Strafse von Eloros (oder Heloros) nach Syrakus.
Elymer Volk im W. von Sicilien.
Embaton Ort im Gebiet von Erythrai in Ionien.
Enipeus Nebenflufs des Peneios in Thessalien.
Ennea Hodoi alter Name von Amphipolis.
Enneakrunos Quelle in Athen.
Eion (*Ἠιών*) Stadt 1) an der Mündung des Strymon; 2) in Chalkidike.
Eordia Landschaft in Makedonien.
Ephesos Stadt in Ionien.
Ephyre Stadt in Thesprotis in Epirus.
Epidamnos Küstenstadt in Illyris Graeca.
Epidauros Stadt 1) an der Oküste von Argolis; 2) *Ἐ. ἡ Λιμηρά* an der Oküste von Lakonika.
Epipolai Anhöhen im N. u. W. von Syrakus.
Epizephyrische Lokrer in Unteritalien.
Erai Stadt in Ionien unweit Teos.
Eresos Stadt auf Lesbos.
Eretria Stadt auf Euboia am Euripos.
Erineos 1) Stadt in Doris. 2) Stadt in Achaia. 3) Flufs in Sicilien südl. von Syrakus.
Erythrai Stadt 1) in Boiotien unweit Plataia; 2) in Ionien.
Eryx Stadt im W. von Sicilien.
Euenos Flufs in Aitolien.
Euesperitai Einw. einer Stadt an der Nküste von Afrika unweit Barka.
Eupalion Stadt im ozol. Lokris.
Euripos Meerenge zw. Euboia und Boiotien.
Eurōpos Stadt in Makedonien am Fl. Axios.
Euryelos Berg und Feste bei Syrakus.
Eurytaner Volk in Aitolien.
Galepsos Küstenstadt westlich von der Mündung des Strymon.
Gela 1) Stadt an der Sküste von Sicilien. 2) Flufs ebendas.
Geraistos Vorgeb. auf der Sküste von Euboia.
Geraneia Gebirge zw. Megara und Korinth.
Geten Volk zw. Haimos u. Donau.
Gigōnos Stadt in Makedonien unweit Potidaia.
Glauke Ort am Vorgeb. Mykale in Ionien.
Gortynia Stadt im Makedonien im obern Axiosthale.
Graaier Volk am obern Strymon.
Graïke *γῆ* die Gegend um Oropos in Attika.
Grestonia Landschaft in Makedonien zw. Strymon u. Axios.
Gyrtone Stadt in Pelasgiotis in Thessalien.
Halex Flufs zw. Rhegion u. Lokroi.
Haliartos Stadt in Boiotien am See Kopaïs.
Halias Küstenlandschaft in Argolis (Einw. *Ἁλιῆς*).
Halikarnasos Stadt in Doris in Kleinasien.
Halikya Stadt in Sicilien.
Halys Flufs in Kleinasien.
Hamaxitos Stadt in Aiolis in Kleinasien.
Harmatus desgl.
Harpagion Stadt an der Propontis unweit Kyzikos.
Helos Küstenstadt in Lakonika.
Heraia Stadt an der Wseite von Arkadien, am Fl. Alpheios.
Heraion Anhöhe bei Epidauros in Argolis.
Herakleia, das trachinische, Stadt an der Sgrenze von Thessalien.

Herakleotis das Gebiet von Herakleia in Bithynien.
Hermione Stadt an der Sküste von Argolis.
Hessos Stadt im ozol. Lokris.
Hestiaia Stadt auf Euboia, später Oreos.
Hiera eine der Liparischen Inseln.
Hiereer ein Teil der Melieer am Melieïschen (Maliakischen) Meerbusen.
Himera Stadt an der Nküste von Sicilien.
Himeraion Ort bei Amphipolis.
Hyaia Stadt im ozol. Lokris.
Hybla, das geleatische, an der Oküste von Sicilien.
Hykkara Stadt an der Nküste von Sicilien.
Hylias Küstenflufs in Unteritalien unweit Kroton.
Hyllaïscher Hafen in Kerkyra.
Hysiai 1) Stadt in Boiotien unweit Plataia. 2) Ort im Gebiet von Argos.
Iapyger Volk in Unteritalien.
Iasos Stadt in Ionien, davon der Iasische Meerb.
Iberia u. **Iberer** Land u. Volk viell. zw. Pyrenäen u. Rhone.
Ichthys Vorgeb. im hohlen Elis.
Ida Berg bei Troja.
Idakos Stadt im thrak. Chersones.
Idomene (ai) Hügel in Amphilochia in Akarnanien.
Ielysos Stadt auf Rhodos.
Ietai Kastell in Sicilien.
Ikaros Insel westl. von Samos.
Imbros Insel am thrak. Chersones.
Inessa Stadt der Sikeler.
Ipnos Dorf im ozol. Lokris.
Istone Berg auf Kerkyra.
Istros die untere Donau.
Italioten die Griechen in Italien.
Ithome Feste in Messenien.
Itone Stadt bei Lokri in Unteritalien.
Kadmeïs *γῆ* Boiotien.
Kaiadas Schlund, in welchen die Verbrecher in Sparta geworfen wurden.
Kaikinos Flufs bei Lokri in Unteritalien
Kakyparis Flufs südl. von Syrakus.
Kalex Flufs bei Herakleia in Bithynien.
Kallieer Volk in Aitolien.
Kallirrhoë Quelle in Athen.
Kalydon Stadt in Aitolien.
Kamarina Stadt an der Sküste von Sicilien.
Kamiros Stadt auf Rhodos.
Kanastraion Vorgeb. auf Pallene in Chalkidike.
Karchedon = Karthago.
Kardamyle Ort auf Chios.
Karteria Ort bei Phokaia in Aiolis in Kleinasien.
Karyai Stadt in Lakonika, nördl. von Sparta.
Karystos Stadt auf der Sspitze von Euboia.
Kasmenai Stadt im S. von Sicilien.
Katane Stadt an der Oküste von Sicilien.
Kauloniatis Landschaft in Unteritalien.
Kaunos Küstenstadt in Karien.
Kekryphaleia Insel an der Oküste von Argolis bei Epidauros.
Kenaion nordwest. Vorgebirge auf Euboia.
Kenchreia (ai) Hafen auf der Oseite von Korinth.
Kentoripa Stadt der Sikeler.
Keos Insel südöstl. nahe bei Attika (Einw. *Κεῖοι*).
Kephallenia Insel im Ion. Meere.
Kerameikos, ein äufserer und ein innerer, Stadtteile von Athen.
Kerdylion Ort auf einer Anhöhe bei Amphipolis.
Kerkine Gebirge in Makedonien.
Kestrine Landschaft an der Oküste von Epirus.
Kithairon Grenzgebirge zw. Attika u. Boiotien.
Kition Stadt an der Oküste von Kypros.
Klaros Hain des Apollon vor Kolophon in Ionien.
Klazomenai Stadt in Ionien.
Kleonai Stadt 1) auf der Akte in Chalkidike; 2) in Argolis an der Grenze von Korinth.
Knidos Stadt in Doris in Kleinasien.
Kolonai Städtchen in Troas.
Kolonos Hügel bei Athen.
Kolophon Stadt in Ionien.
Kopai Stadt am See Kopaïs in Boiotien.
Κωφὸς λιμήν Hafen bei Torone auf der Halbinsel Sithonia in Chalkidike.

Koroneia Stadt in Boiotien.
Koronta (oder Koron?) Stadt in Akarnanien.
Korykos Vorgeb. bei Erythrai in Ionien.
Koryphasion = Pylos in Messenien.
Kos Insel bei Doris in Kleinasien.
Kotyrta Stadt in Lakonika.
Kranier auf Kephallenia.
Kranon in Thessalien am südl. Abhange des Pelion.
Krenai Ort in Amphilochia.
Krestonisch s. Grestonia.
Krisaiischer Meerb., Teil des Korinthischen.
Krokyleion Städtchen (?) in Aitolien.
Krommyon Dorf im Korinthischen.
Kropeia Demos in Attika, nördl. von Athen.
Kroton Stadt in Unteritalien.
Krusis γῆ Landstrich in Makedonien unweit Potidaia.
Kydonia Stadt im W. von Kreta.
Kyllene Hafenstadt u. Schiffswerfte der Eleier.
Kyme Stadt 1) in Aiolis in Kleinasien; 2) im Lande der Opiker in Unteritalien.
Kynos Sema Vorgeb. am thrak. Chersones.
Kynosuria γῆ südöstlichste Landschaft von Argolis.
Kypsela Stadt in Arkadien am Alpheios.
Kyrene Stadt an der Nküste von Afrika.
Kyrrhos Stadt in Makedonien.
Kythera Insel südl. von Lakonika.
Kytinion Stadt in Doris.
Kyzikos Stadt an der Propontis.
Labdalon Bergfeste bei Syrakus.
Lade Insel vor Milet.
Laiaier paionisches Volk in Makedonien.
Laistrygonen mythisches Volk in Sicilien.
Lampsakos Stadt am Hellespont.
Laodikion Stadt in Arkadien.
Larisa Stadt in Thessalien nahe am Peneios.
Larisa Stadt in Aiolis in Kleinasien.
Las Küstenstädtchen in Lakonika.
Laurion Berg in Attika.
Lebedos Stadt in Ionien zw. Teos u. Kolophon.
Lektos Stadt in Aiolis in Kleinasien.
Lekythos Kastell von Torone.
Leokorion alter Tempel zu Athen im innern Kerameikos.
Leon Ort bei Syrakus.
Leontinoi Stadt an der Oseite von Sicilien.
Lepreon Stadt im südl. Elis.
Leros Insel in der Nähe von Doris u. Ionien.
Leukas Insel bei Akarnanien.
Leukimme Vorgeb. von Kerkyra.
Leukonion Ort auf Chios.
Leukon Teichos Stadtteil von Memphis in Ägypten.
Leuktra Stadt in Lakonika an der Grenze von Arkadien.
Ligyer Volk wahrsch. zw. Pyrenäen und Rhone.
Limnai Platz in Athen.
Limnaia Dorf bei dem amphilochischen Argos in Akarnanien.
Lindioi früherer Name von Gela in Sicilien.
Lindos Stadt auf Rhodos.
Lipara die gröfste der Liparischen oder Aiolos-Inseln bei Sicilien.
Lokroi Stadt in Unteritalien.
Loryma Stadt in Doris in Kleinasien.
Lykaion Gebirge im S. von Arkadien.
Lynkos oder **Lynkestis** Landschaft in Makedonien.
Lysimeleïscher Sumpf bei Syrakus.
Maiandros Flufs in Kleinasien.
Maider paionisches Volk in Makedonien.
Mainalia Gegend in Arkadien.
Magnesia Stadt am Flufs Maiandros.
Magneter Volk am Ostrande von Thessalien.
Malea Vorgeb. 1) an der südöstl. Spitze von Lakonika; 2) an der südöstl. Spitze von Lesbos. Viell. 3) ein Ort im Norden von Mytilene auf Lesbos.
Mantineia Stadt in Arkadien.
Marathon Demos in Attika an der Oseite.
Marathussa kleine Insel bei Klazomenai
Mareia Stadt in Oberägypten.
Massalia Stadt in Gallien.
Medeon Stadt in Akarnanien.

Megara Stadt 1) in Hellas; 2) in Sicilien an der Oküste (Bew. *Μεγαρῆς οἱ Ὑβλαῖοι*).
Meidios Flufs unweit Kynos Sema im thrak. Chersones.
Mekyberna Stadt nahe bei Olynthos in Chalkidike.
Melaier Bew. eines unbekannten Ortes in Unteritalien.
Melieer Volk im S. von Thessalien. *ὁ Μηλιεὺς κόλπος.*
Melitia Stadt im phthiot. Achaia in Thessalien.
Memphis Stadt in Mittelägypten.
Mende Stadt auf der Halbinsel Pallene in Chalkidike.
Mendesion Keras eine Mündung od. ein Arm des Nils.
Meropis (ἡ) Beiname der Insel Kos.
Messapier 1) Volk in Unteritalien. 2) Bew. einer nicht bekannt. Stadt im ozol. Lokris.
Messene Stadt an der NOspitze von Sicilien.
Metapontion Stadt in Unteritalien.
Methone Stadt 1) in Argos; 2) in Messenien; 3) in Makedonien unweit Pydna.
Methydrion Stadt in der Mitte von Arkadien.
Methymna Stadt auf Lesbos.
Metropolis Ort in Amphilochia in Akarnanien.
Miletos Stadt in Ionien.
Mimas Berg bei Erythrai in Ionien.
Minoa Insel bei Megara.
Minyeïsches Orchomenos in Boiotien.
Molosser Volk in Epirus.
Molykreion Stadt im ozol. Lokris.
Morgantine Stadt in Sicilien.
Motye Stadt im W. von Sicilien.
Munychia Hafen von Athen.
Mygdonia Landsch. in Makedonien.
Mykale Vorgeb. in Ionien.
Mykalessos Stadt in Boiotien nahe am Euripos.
Mykenai alte Stadt in Argolis.
Mykonos Insel westl. von Samos.
Mylai Stadt bei Messene in Sicilien.
Myoneer Bew. der Stadt Myon oder Myonia im ozol. Lokris.
Myonnesos Stadt bei Teos in Ionien.
Myrkinos edonische Stadt in Makedonien.
Mytilene Hauptstadt von Lesbos.
Myus Stadt am Flufs Maiandros.
Naupaktos Stadt im ozol. Lokris.
Naxos eine der Kykladischen Inseln.
Nea Polis Emporium der Karthager.
Nemea Stadt im N. von Argolis.
Nerikos Stadt auf Leukas.
Nestos Grenzflufs zw. Thrake und Makedonien.
Nisaia Hafenstadt von Megara.
Notion Stadt bei Kolophon.
Odomanter thrakisches Volk in Makedonien.
Odryser thrak. Volk.
Oianthe (eia) Stadt im ozol. Lokris.
Oineon Stadt ebendas. am Korinth. Meerb.
Oiniadai Stadt in Akarnanien am Ausfl. des Acheloos.
Oinoë Feste in Attika an der Grenze von Boiotien.
Oinophyta Ort in Boiotien nahe bei Tanagra.
Oinussai Inseln bei Chios.
Oisyme Küstenstadt westl. von der Mündung des Strymon.
Oitaier Volk am Oeta.
Olophyxos Stadt am Berge Athos.
Olpe (ai) Hügel u. Feste in Amphilochia in Akarnanien.
Olympia Stadt in Elis am Alpheios.
Olympieion Tempel und Feste bei Syrakus.
Olympos Berg in Thessalien.
Olynthos Stadt auf Pallene in Chalkidike.
Oneios Berg unweit Korinth.
Ophioneer Volk in Aitolien.
Opikia Land der Opiker in Unteritalien.
Opus Stadt in Lokris.
Orchomenos Stadt 1) in Arkadien; 2) in Boiotien.
Oreos Stadt auf Euboia, früher Hestiaia.
Orester Volk in Makedonien.
Orestheion Stadt in Arkadien. **Oresthis** wahrsch. die Umgegend derselben.
Orneai Stadt in Argolis.
Orobiai Stadt auf Euboia an der engsten Stelle des Euripos.
Oropos Stadt im N. von Attika.
Oskios Nebenflufs der Donau, im Gebirge Skomios entspringend.
Paionien Landschaft in Makedonien.
Palairos Küstenst. in Akarnanien.
Paleer auf Kephallenia.
Pallene Halbinsel in Chalkidike.

Panaier thrak. Volk in Makedonien.
Panaktou Feste in Attika an der Grenze von Boiotien.
Pangaion Berg links vom Strymon, nahe an der Küste.
Panormos 1) Stadt in Sicilien. 2) Hafen von Milet.
Pantakyas Flufs in Sicilien unweit Megara.
Paralier ein Teil der Melieer am Melieïschen Meerb.
Paralos *γῆ* Küstenlandschaft in Attika.
Parauaier Volk in Makedonien.
Parnassos Berg in Phokis.
Parnes Gebirge in Attika an der Grenze von Boiotien.
Paros eine der Kyklad. Inseln.
Parrhasier in Arkadien.
Patmos eine der Sporad. Inseln.
Patrai Stadt in Achaia am Korinth. Meerbusen.
Pegai Stadt in Megaris.
Peiraieus Hafen und Hafenstadt von Athen.
Peiraios verlassener Hafen im Korinthischen.
Pelasgikon unbewohnter Platz in Athen.
Pele kleine Insel bei Klazomenai.
Pelle Stadt in Makedonien.
Pellene Stadt in Achaia.
Peloris Vorgeb. im NO von Sicilien.
Peparethos Insel an der NOküste von Euboia.
Perrhaibia Landschaft im N. von Thessalien.
Petra Stadt im Gebiet von Rhegion.
Phagres Stadt in Makedonien am Berge Pangaion.
Phaiaken mythische Bewohner von Kerkyra.
Phakion Stadt in Thessalien.
Phanai Ort auf Chios.
Phanoteus Stadt in Phokis. *ἡ Φανοτίς* wahrsch. ihre Umgegend.
Pharos Stadt in Unterägypten.
Pharsalos Stadt in Thessalien.
Phaselis Küstenstadt in Karien.
Pheia Stadt u. Vorgeb. in Elis.
Pherai Stadt in Thessalien.
Phoinikus Haf. b. Erythrai in Ionien.
Phokaia Stadt in Ionien.
Phrygia Ort zwischen Athen und Acharnai.
Phthiotis Teil von Thessalien.
Phyrkos Feste in Elis.
Physka Stadt in Makedonien.
Phytia Stadt in Akarnanien.
Pierer Volk in Makedonien.
Pierion Stadt in Thessalien.
Plataia (ai) Stadt in Boiotien an der Grenze von Attika.
Plemmyrion Anhöhe am grofsen Hafen von Syrakus.
Pleuron Stadt in Aitolien.
Pnyx Platz in Athen.
Polichna Stadt bei Klazomenai.
Polis Dorf im ozol. Lokris.
Potidaia Stadt auf Pallene in Chalkidike.
Potidania Stadt in Aitolien.
Prasiai 1) Demos an der Oküste von Attika. 2) Küstenstadt in Lakonika.
Priapos Stadt an der Propontis.
Priene Stadt bei Milet.
Pronnaier auf Kephallenia.
Proschion Stadt in Aitolien.
Prosopitis Nilinsel.
Prote kleine Insel an der Wküste von Messenien.
Pteleon Stadt 1) bei Erythrai in Ionien; 2) viell. in Messenien.
Ptychia kleine Insel bei Kerkyra.
Pydna Stadt in Makedonien.
Pylos verlassene Burg in Messenien.
Pyrasos Stadt in Thessalien.
Pyrrhai Stadt auf Lesbos.
Rhegion Stadt in Unteritalien.
Rheitoi Ort in Attika.
Rheitos oder Rheiton unbekannter Ort bei Korinth.
Rheneia kleine Insel bei Delos.
Rhion Vorgeb. 1) im ozol. Lokris; 2) gegenüber in Achaia.
Rhodope Gebirge in Thrake.
Rhoiteion Hafenstadt bei Ilion.
Rhypai Stadt in Achaia. Die Umgegend *ἡ Ῥυπική*.
Salamis aufser der bekannten Insel eine Stadt auf Kypros.
Samaier auf Kephallenia.
Saminthos Stadt im Gebiete von Argos.
Sandios Lophos Hügel unweit des Maiandros.
Sane Stadt auf der Akte in Chalkidike u. auf Pallene.
Sardes Hauptstadt von Lydien.
Selinus Stadt in Sicilien.
Sermyle Stadt auf Sithonia in Chalkidike.
Sestos Stadt im thrak. Chersones.

II. Historisches Namenverzeichnis.

III. Sprachliches Inhaltsverzeichnis zu den Anmerkungen.